BRONIUS KVIKLYS

LIETUVOS BAŽNYČIOS

CHURCHES OF LITHUANIA

6

Kaišiadorių vyskupija

LIETUVOS BAŽNYČIOS / CHURCHES OF LITHUANIA*
VI tomas: Kaišiadorių vyskupija / Vol. VI: The Diocese of Kaišiadorys

By BRONIUS KVIKLYS

Published by Lithuanian Library Press, Inc.
Copyright © 1987 by BRONIUS KVIKLYS
Library of Congress Catalog Card No. 80-80194

ISBN 0-932042-56-2

* For English Introduction see page 8

LIETUVOS BAŽNYČIOS

VI tomas

Kaišiadorių vyskupija

ir I-V tomų papildymai, atitaisymai, vardynai

BRONIUS KVIKLYS

Architektūriniai tekstai:
JURGIS GIMBUTAS

AMERIKOS LIETUVIŲ BIBLIOTEKOS LEIDYKLA
LITHUANIAN LIBRARY PRESS, Inc.
Chicago, Illinois
1987

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJA

yra VI tomas iš LIETUVOS BAŽNYČIŲ serijos leidžiamų knygų

Kun. dr. Ignas Urbonas:
parašė dalį vyskupijos istorijos, papildė vyskupų, daugumos kunigų ir bažnyčių aprašymus

Redakcija:
Bronius Kviklys
Kun. dr. Anicetas Tamošaitis, SJ
Kun. dr. Ignas Urbonas
Povilas Vaičekauskas

Redakcijos bendradarbė:
Danutė Bindokienė

Žemėlapis:
Vitalius Matulaitis

Vardynai — vietovardžių ir asmenų:
Kun. dr. Anicetas Tamošaitis, SJ

Architektūros terminų žodynėlis:
Dr. inž. Jurgis Gimbutas

Korektoriai:
Vladas Civinskas
Vytenis Statkus

Spaudai paruošė ir išleido:
Amerikos Lietuvių Bibliotekos Leidykla / *Lithuanian Library Press, Inc.*
3001 W. 59th St., Chicago, IL 60629, USA

Dailininkas ir techninis redaktorius:
Petras Aleksa

Tiražas 1200 egzempliorių

Spaudė **M. Morkūno** spaustuvė, Chicago, IL

Šį veikalą skiriame Lietuvos
dvasininkams bei tikintiesiems,
nuėjusiems ir tebeeinantiems
Kristaus Golgotos kelią

PASKUTINĮ „LIETUVOS BAŽNYČIŲ" TOMĄ — „KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJĄ" IŠLEIDŽIANT

Kaišiadorių vyskupijos įkūrimą nulėmė ne reikalas apjungti tam tikrą parapijų skaičių sielovados ar susisiekimo sumetimais, bet politinės bei karinės aplinkybės. 1920 m., sustojus karo veiksmams tarp Lietuvos ir Lenkijos, išvedus tarp abiejų šalių laikiną demarkacijos (vėliau administracijos) liniją, iš didžiulės Lietuvos sostinės Vilniaus vyskupijos Lietuvos pusėje teliko 3 dekanatai su 63 bažnyčiomis, 82 kunigais ir 208.917 katalikų. Nuo 1922 m. šios parapijos, Vilniaus vyskupo Jurgio Matulevičiaus-Matulaičio, vėliau ir Šv. Tėvo pavedimu, buvo kan. Juozapo Kuktos administruojamos.

Bet 1926.IV.4 popiežius Pijus XI specialiu raštu „Lituanorum gente" įsteigė Lietuvos Bažnytinę provinciją, kurią sudarė 1 arkivyskupija ir 4 vyskupijos. Pastarųjų skaičiuje buvo ir Kaišiadorių vyskupija, įjungta į Kauno metropoliją. Spaudžiant lenkams, Vatikanas nesutiko šios Vilniaus vyskupijos dalies pavadinti Vilniaus ar istorinių Trakų vardu, nes šie Lietuvos istoriniai centrai buvo likę Lenkijos valdžioje. Bet ano meto Lietuvos vyriausybei reikalaujant, Šv. Tėvo paskelbtame Lietuvos Bažnytinės provincijos įkūrimo dokumente buvo įrašyta tokia klauzulė: „Tačiau pasiliekame Sau ir Apaštališkajam Sostui galią kalbamuosius suskirstymus modifikuoti, mainyti ir kitaip nustatyti, pagal laikų aplinkybes, kada Viešpatyje matysime tai esant tinkama". Deja, ir 1939 m. dar nepriklausomai Lietuvai atgavus dalį Vilniaus krašto, o vėliau okupacijų metais, nebuvo ir dabar nėra politinių bei teisinių galimybių Kaišiadorių vyskupijai grįžti į Vilniaus vyskupiją, kas gal nebūtų tikslu, nes per 62 savo gyvavimo metus vyskupija savo egzistenciją pilnai pateisino. Bet jeigu Lietuva atgautų visą Vilniaus kraštą, tada joje galėtų būti dvi arkivyskupijos: Vilniaus ir Kauno. Tada prie Vilniaus arkivyskupijos būtų galima priskirti ne tik Kaišiadorių, bet gal ir Panevėžio vyskupiją. Tokį projektą, kiek mums žinoma, vysk. Labukas 1978 m. buvo pasiūlęs Vatikanui.

Pirmuoju Kaišiadorių vyskupu buvo paskirtas kan. Juozapas Kukta, 1922—1925 m. valdęs šią Vilniaus vyskupijos dalį Apaštališkojo administratoriaus titulu.

Šiame tome pateikiami būdingesni vyskupijos istorijos, jos veiklos bei ryškesniųjų veikėjų — dvasininkų bruožai, aprašoma 70 bažnyčių bei koplyčių ir keliasdešimt kitų ryškesnių religinių objektų. Skelbiama ir jos dvasininkų martirologija. O ji labai didelė. Knygos autorius, surinkęs žinias apie okupantų (rusiškų bolševikų, vokiečių nacių ir lenkų) nužudytus, kalintus ir persekiotus dvasininkus, nustatė, kad buvo paliesta apie 50% visų vyskupijos dvasininkų. Bet ir (73—89 puslapiuose) skelbiami tokių dvasininkų sąrašai dar nėra pilni.

Autorius, turėdamas galvoje, kad amžių būvyje kuriamos parapijos ir statomos bažnyčios turėjo labai didelę įtaką miestų, miestelių ir kitų vietovių augimui (nes dažniausiai juos išugdė įkurtos bažnyčios), pateikė ir vietovių istorinius bruožus.

Ir Kaišiadorių vyskupijos parapijos, kaip senosios Vilniaus vyskupijos dalis, buvo lenkinamos, draudžiant ar nesudarant sąlygų jų tikintiesiems melstis bažnyčiose gimtąja kalba. Taigi ir šioje knygoje, kaip ir abiejuose „Vilniaus arkivyskupijų" tomuose, autorius turėjo neišvengiamai paliesti lenkinimo problemas.

Ši knyga nėra vieno autoriaus darbo vaisius. Architektūrinius bažnyčių aprašymus parašė dr. inž. Jurgis Gimbutas. Kaišiadoriškis kunigas dr. Ignas Urbonas (Urbonavičius) parašė dalį vyskupijos istorijos, papildė autoriaus paruoštus vyskupų, ryškesniųjų dvasininkų ir kai kurių parapijų aprašymus, peržiūrėjo visą knygos rankraštį. Kiti nuoširdūs talkininkai: kun. dr. Anicetas Tamošaitis, SJ, Povilas Vaičekauskas, Vladas Civinskas, Kazys Bradūnas, Danutė Bindokienė, kun. dr. Juozas Vaišnora, MIC, kun. dr. Pranas Gaida(mavičius), Daumantas Čibas (†1982), kun. Alfonsas Petraitis, Jonas Dainauskas, Juozas Kreivėnas, Alė Steponavičienė, Aldona Veselkienė ir kelios dešimtys kitų bendradarbių bei talkininkų.

Ir šiame tome, kaip ir anksčiau išleistuose, daug vietos skiriama bažnyčių bei vietovių iliustracijoms, kurių apie 90% skelbiamos pirmą kartą. Nemaža nuotraukų mums pateikė okup. Lietuvoje ir išeivijoje gyvenantieji kaišiadoriškiai. Jų perfotografavimo darbus atliko fotografai: Jonas Tamulaitis, Pranas Gasparonis, Juozas Mažeika. Rūta Kulikauskienė išvertė į anglų kalbą šios knygos įžangą. Vyskupijos žemėlapį nubraižė Vitalius Matulaitis. Knygą meniškai apipavidalino ir techniškuosius jos darbus atliko ofseto spaudai paruošdamas dail. Petras Aleksa. Išleido jo vadovaujama Amerikos Lietuvių Bibliotekos leidykla. Jos išleidimą gausesnėmis aukomis (tūkstantinėmis ar didesnėmis sumomis) parėmė: Lietuvių fondas, Adam ir Stasė Valauskiai, kun. Vladas Aleksonis, kun. dr. Pranas Gaida, kun. dr. Vytautas Matas Mankeliūnas, Marijonų vienuolija (per kun. dr. Viktorą Rimšelį), kun. Alfonsas Petraitis (pats aukojęs 1500 dol. ir įvairiais kitais būdais telkęs lėšas), kun. dr. Ignas Urbonas ir daugybė kitų. (Jų sąrašas skelbiamas knygos pabaigoje).

Išskirtinai nuoširdi leidėjo ir knygos autoriaus padėka priklauso kun. dr. Justinui Vaišvilui, Vak. Vokietijoje sielovados darbą dirbančiam žemaičiui kunigui. Jis, dalyvaudamas Lietuvos krikšto jubiliejinės iškilmėse Romoje ir ten stebėdamas labai puošnias bažnyčias, prisiminė senąsias ir unikalias Lietuvos bažnyčias. Jų garbei, krikšto atnaujinimo 600 metų proga, paskyrė „Lietuvos bažnyčių" knygoms leisti 3000 dolerių. Pažymėtina, kad kun. Vaišvilas jau yra anksčiau aukojęs 3000 dolerių. Taigi visos jo aukos šiam veikalui išleisti siekia 6000 dol., jo žodžiais, „po tūkstantinę kiekvienai vyskupijai".

Sudėtingus knygos ofseto spaudos darbus atliko dr. Mykolas Morkūnas ir jo spaustuvės darbuotojai: dailininkės Zina Morkūnienė, Henrieta Vepštienė, Klementas Dedela.

Šio tomo II dalyje pridėti anksčiau išleistuose tomuose pastebėtų klaidų atitaisymai, patikslinimai, kai kurių aprašymų ir dvasininkų biografijų papildymai, o taip pat religinių ir architektūrinių terminų žodynėliai, kuriuos paruošė autorius ir dr. J. Gimbutas. Vietovardžių ir asmenvardžių vardynus sudarė kun. dr. A. Tamošaitis, SJ.

Pateikdamas skaitytojams paskutinį „Lietuvos bažnyčių" tomą, autorius džiaugiasi galėjęs įvykdyti okup. Lietuvos ir išeivijos lietuvių tikinčiųjų prašymą šias knygas paruošti ir suorganizuoti jų išleidimą. Ačiū visiems, kurie materiališkai neatlyginami, parėmė mūsų pastangas.

BRONIUS KVIKLYS

CHURCHES OF LITHUANIA: THE DIOCESE OF KAIŠIADORYS
Introduction

The founding of the Kaišiadorys Archdiocese was determined by political and military circumstances, not by the spiritual or geographic needs of the faithful. In 1920, when hostilities between Lithuania and Poland ceased, and a line of demarcation was drawn between the two countries, only 3 deaconships with 63 churches, 82 priests, and 208,917 faithful remained on the Lithuanian side of the great Archdiocese of Vilnius. After 1922, these parishes were administered by Jurgis Matulevičius-Matulaitis, the Bishop of Vilnius, and later, according to a decree of the Holy Father, by Monsignor Juozapas Kukta.

On April 4, 1926, Pope Pius XI, by a special bull "Lituanorum gente", established a Lithuanian Province of the Church which was made up of one archdiocese, and 4 dioceses, among which was the Kaišiadorys Diocese which belonged to the Archdiocese of Kaunas. Pressured by the Poles, the Vatican did not agree to name this part of Vilnius Diocese by the historical names of Vilnius or Trakai, because these centers of Lithuanian history had remained under the government of Poland. But upon the demand of the Lithuanian government, the following clause was included in the document which established the Ecclesiastical Province of Lithuania: "We reserve ourselves, and the Apostolic See, the power to modify or change the following arrangement, according to the circumstances pertinent at that time, Lord willing." Unfortunately, neither in 1939, when the still independent government of Lithuania regained a part of the Vilnius region, nor during the years of German and Soviet occupations, was there any political or legal possibility of returning Kaišiadorys to the Vilnius Diocese; furthermore, it would be pointless now, since in 62 years the diocese has fully justified its existence. But if Lithuania ever regained all of the Vilnius region, it could contain two archdioceses — those of Vilnius and Kaunas. Then the Vilnius Archdiocese could include not only the Kaišiadorys Diocese, but possibly that of Panevėžys as well. As far as we know, this project has been proposed to the Vatican by Bishop Labukas in 1978.

Canon Juozapas Kukta was appointed the first bishop of Kaišiadorys and served under the title of Apostolic Administrator in 1922-25.

In this volume are presented the historical highlights of the archdiocese and its more prominent clergy. Seventy churches and chapels, and over 20 other significant religious objects are described. Also published is the martyrology of its clergy which is especially extensive. The author of this work, having collected material about the number of the clergy murdered, imprisoned, and persecuted by different oppressors (Russian Communists, German Nazis, and the Poles), determined that this list included 50% of all the clergy of the diocese. But even this list, published on pp. 73-89, is not complete.

The author, keeping in mind that the building of churches and founding of parishes greatly influenced the development of cities, towns, and other places (which mostly developed because of the establishment of the church), also includes the historical development of these places.

As part of the old Vilnius Diocese, the parishes of the Kaišiadorys Diocese were also polonized by forbidding the faithful, or not giving them the opportunity, to worship in their native tongue. Therefore, in this work, as well as in the two previous volumes of "The Archdiocese of Vilnius", the author inevitably deals with the problem of polonization.

This work was not written without the help of others. The architectural descriptions were supplied by Dr. Jurgis Gimbutas. Rev. Dr. Ignas Urbonas (Urbonavičius) from the Kaišiadorys Diocese, wrote part of the history of the diocese and supplemented the biographies of bishops and other prominent clergymen, descriptions of several parishes, and reviewed the entire manuscript. Others who assisted were: Rev. Dr. Anicetas Tamošaitis, SJ, Povilas Vaičekauskas, Vladas Civinskas, Kazys Bradūnas, Danutė Bindokienė, Rev. Dr. Juozas Vaišnora, MIC (†1987), Rev. Dr. Pranas Gaida(mavičius), Daumantas Čibas (†1982), Rev. Alfonsas Petraitis, Jonas Dainauskas, Juozas Kreivėnas (†1987), Alė Steponavičienė, Aldona Veselkienė, and several dozen other contributors.

In this volume, as in the previous ones, emphasis is given to the illustrations, 90% of which are published here for the first time. Many of them were obtained from the residents of Kaišiadorys living here and in occupied Lithuania. Photo work was done by the following photographers: Jonas Tamulaitis, Pranas Gasparonis, and Juozas Mažeika. The map of the diocese was prepared by Vitalius Matulaitis. The art director and technical editor was Petras Aleksa. The Lithuanian Library Press, also under the leadership of Petras Aleksa, is the publisher. The major donors who contributed at least a thousand dollars to the publication of this volume include: Lithuanian Foundation, Adam and Stasė Valauskas, Rev. Vladas Aleksonis, Rev. Dr. Pranas Gaida, Rev. Dr. Vytautas Matas Mankeliūnas, the Marian Fathers (through Rev. Dr. Viktoras Rimšelis), Rev. Alfonsas Petraitis (a donor and a fund raiser), Rev. Dr. Ignas Urbonas, and many others. (A complete list of donors is published in the back of the book.)

The complex printing was done by Dr. Mykolas Morkūnas and his staff: artist Zina Morkūnienė, Henrieta Vepštienė, and Klementas Dedela.

The second part of this volume contains errata noticed in previous volumes, corrections, additions, and supplemental descriptions of several places and biographies, as well as a glossary of religious and architectural terms prepared by the author and Dr. J. Gimbutas. Place and name indexes were compiled by Dr. A. Tamošaitis, SJ.

In presenting the readers with this last volume of "The Churches of Lithuania", the author is happy to have fulfilled the wish of the Lithuanian faithful by preparing this work and arranging its publication. Sincere thanks to all who, without any material reward, supported our efforts.

BRONIUS KVIKLYS

Translated from the Lithuanian by Rūta Kulikauskienė

V. Matulaitis

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJA

ARKIVYSKUPAS JURGIS MATULAITIS-MATULEVIČIUS,
Lietuvos Bažnytinės provincijos projekto, kuriuo buvo įsteigta ir Kaišiadorių vyskupija, kūrėjas. 1987.VI.28 Šv. Tėvo Jono Pauliaus II Romoje paskelbtas Palaimintuoju

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJA

Naujosios vyskupijos įkūrimas

1920 m. pabaigoje, pasibaigus Lietuvos — Lenkijos karo veiksmams, Lietuva neteko Lenkijos naudai Vilniaus krašto su sostine Vilniumi. Iš senosios ir plačiosios Vilniaus vyskupijos 33 dekanatų Lietuvos pusėje liko tiktai penki su tokiu parapijiečių skaičiumi: Giedraičių — 34.973, Molėtų — 34.345, Merkinės — 40.572, Stakliškių — 49.556, ir Žaslių — 49.471, taigi iš viso 208.917 katalikų. Taigi, 1925 m. Vilniaus vysk. Elenchaus duomenimis, Lietuvos pusėje tada liko 63 bažnyčios ir 82 kunigai.

Vilniaus vyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius, formalus visos Vilniaus vyskupijos, taigi ir jos Lietuvai tekusios dalies valdytojas, 1922.III.3 d. pavedė administruoti tų pačių metų vasario 6 d. lenkų į nepriklausomą Lietuvą ištremtam kan. Juozapui Kuktai. 1925 m. popiežius Pijus XI paskyrė kan. Kuktą minėtos Vilniaus vyskupijos dalies apaštališkuoju administratorium.

Apaštališkasis vizitatorius arkiv. Jurgis Matulaitis-Matulevičius, padedamas tuometinių Lietuvos vyskupų — Pranciškaus Karevičiaus, Antano Karoso ir Juozapo Skvirecko, paruošė Lietuvos Bažnytinės provincijos projektą. Pop. Pijus XI jį priėmė ir 1926.IV.4 specialiu raštu — „Lituanorum gente" — įsteigė Lietuvos Bažnytinę Provinciją. Šiame rašte Vilniaus vyskupijos dalies Apaštališkoji administratūra buvo paskelbta atskira Kaišiadorių vyskupija ir įjungta į Kauno metropoliją. Lietuvos vyriausybė norėjo šią Vilniaus vyskupijos dalį palikti neliestą, kaip atskirą vienetą, nepriskiriant prie kitos Lietuvos vyskupijos, ir išlaikyti vardą: „Apaštališkoji administratūra Vilniaus vyskupijos daliai, esančiai Lietuvoje". Vatikanas, atrodo, lenkų spaudžiamas, su tuo nesutiko, motyvuodamas, jog negalįs savo autoritetu dengti Lietuvos vyriausybės siekių, ir politinių kivirčų sprendimas nesąs Šv. Sosto kompetencijoje.

Popiežiaus valstybės sekretorius kard. P. Gasparri dar pastebėjo, kad tai sričiai negali palikti Vilniaus vyskupijos vardo, nes kitaip Vilniaus vyskupas, gyvenantis už Lietuvos ribų, pretenduotų vykdyti Lietuvos teritorijoje savo jurisdikciją. Šis klausimas buvo išspręstas, pridedant klauzulę, kad sritis, kuri anksčiau priklausė Vilniaus vyskupijai ir dabar yra laisvoje Lietuvoje, *nepakeistų savo ribų* ir iš tos dalies būtų sudaryta Kaišiadorių

Vyskupas Juozapas Kukta, pirmasis Kaišiadorių vyskupas ordinaras (1926—1942), vyskupijos organizatorius

vyskupija. Šį projektą arkiv. J. Matulaitis-Matulevičius įteikė Lietuvos prezidentui Aleksandrui Stulginskiui, kuris, pasitaręs su min. pirm. dr. Leonu Bistru ir užsienio reikalų ministru dr. Mečislovu Reiniu, su tuo sutiko. Abiem šalims susitarus šį projektą priimti, Šv. Sostas savo rašte — Lituanorum gente — įrašė pastabą, kad rezervuojąs sau teisę šį patvarkymą pakeisti. Ši pastaba buvo įterpta dėl tada ginčijamo Vilniaus klausimo.

Kan. J. Kukta siūlė šiai naujai vyskupijai duoti istorinių Trakų miesto vardą, bet Vatikanas su tuo nesutiko, nes Trakai buvo Lenkijos teritorijoje. Tačiau Lietuvos vyriausybė naujai įkurtą Kaišiadorių apskritį pavadino Trakų vardu. Kan. J. Kukta siūlė paskirti naujai vyskupijai globėju Šv. Kazimierą, bet ir šis jo siūlymas nepraėjo. Globėju paskirtas Šv. Juozapas.

Ši Vatikano laikysena ir dvasia Lietuvos atžvilgiu rodo, kokią didelę įtaką tuo metu Vatikane turėjo Lenkija. Naujosios vyskupijos būstinę, o tuo pačiu vardą nulėmė susisiekimo klausimas: Kauno—Vilniaus geležinkelio linija. Kan. J. Kuktai centru dar buvo siūloma

Kaišiadorių katedra ir jos statytojas vysk. J. Kukta. Atvirukas, išleistas lėšomis telkti. (Iš kun. Igno Urbono albumo)

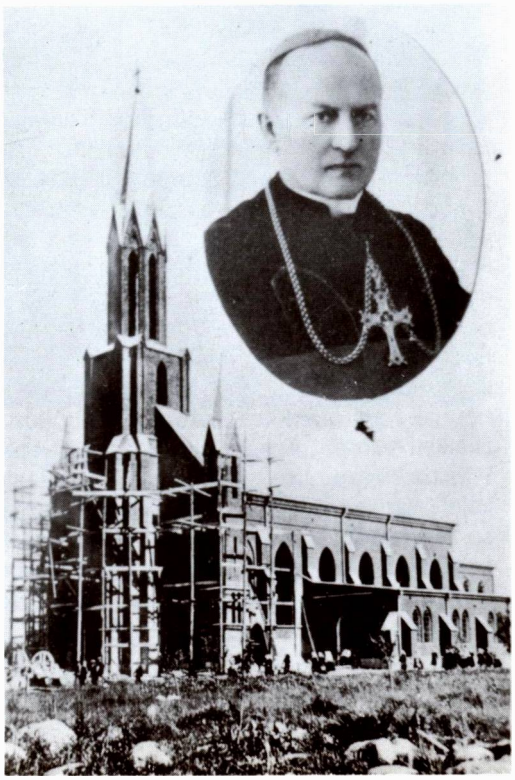

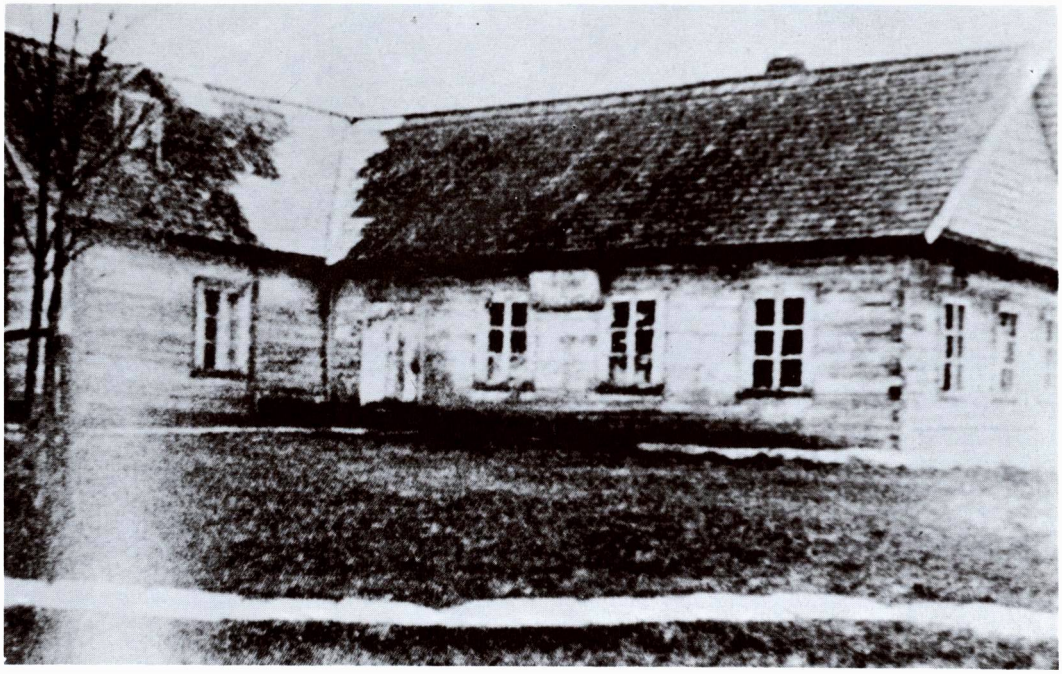

Šiame pastate buvo pirmoji Kaišiadorių bažnyčia, „katedra", klebonija, vėliau parapijos salė. (Onos Labanauskaitės nuotrauka iš „Naujosios romuvos", Nr.22, 1931)

Lietuvos kariai ir administracijos pareigūnai Kaišiadoryse 1920 m. kariuomenės pulko sukaktuvinėje šventėje

Kaišiadorių vyskupijos klierikai Kauno Metropolijos kunigų seminarijoje apie 1929 m. Vidury sėdi kun. prof. T. Brazys

Žiežmariai arba Žasliai — seni miesteliai su gražiomis, didelėmis bažnyčiomis, bet Kaišiadoryse buvo geležinkelio stotis. Naujosios vyskupijos teritorija tęsėsi nuo šiaurės iki pietų palyginti siaura juosta per keturias Lietuvos apskritis: Utenos, Ukmergės, Trakų ir Alytaus. Ją visą pasiekti buvo galima tik geležinkeliu per Kauną. Kaišiadorys tuo metu buvo mažas, tik 1535 gyventojų miestelis. 1862 m. čia buvo tik Ričardo Römerio dvaras, Kaišiadorių vardu vadinamas. Tais metais, pravedus geležinkelio liniją, pradėjo augti prie stoties ir miestelis.

Kaišiadoryse nuo 1907 m. buvo nedidelė parapija su medine bažnytėle ir padėtais pamatais didelei bažnyčiai. Parapijos klebonu tuo metu buvo kun. Alfonsas Varnas, kurio klebonijoje kan. Kukta ir įsikūrė su apaštališkąja administratūra, o vėliau, laikinai, ir su vyskupijos centru.

Pirmuoju Kaišiadorių vyskupu popiežius Pijus XI paskyrė Vilniaus vyskupijos kunigą kapitulos kanauninką teologijos magistrą Juozapą Kuktą, kuris šią Vilniaus vyskupijos dalį jau valdė Apaštališkojo administratoriaus titulu. Arkiv. Jurgis Matulaitis-Matulevičius jį konsekravo vyskupu 1926.V.1 Kauno katedroje. Vyskupo ordinaro pareigas pradėjo eiti 1926.V.24.

Kaišiadorių vyskupijos kurijos rūmai

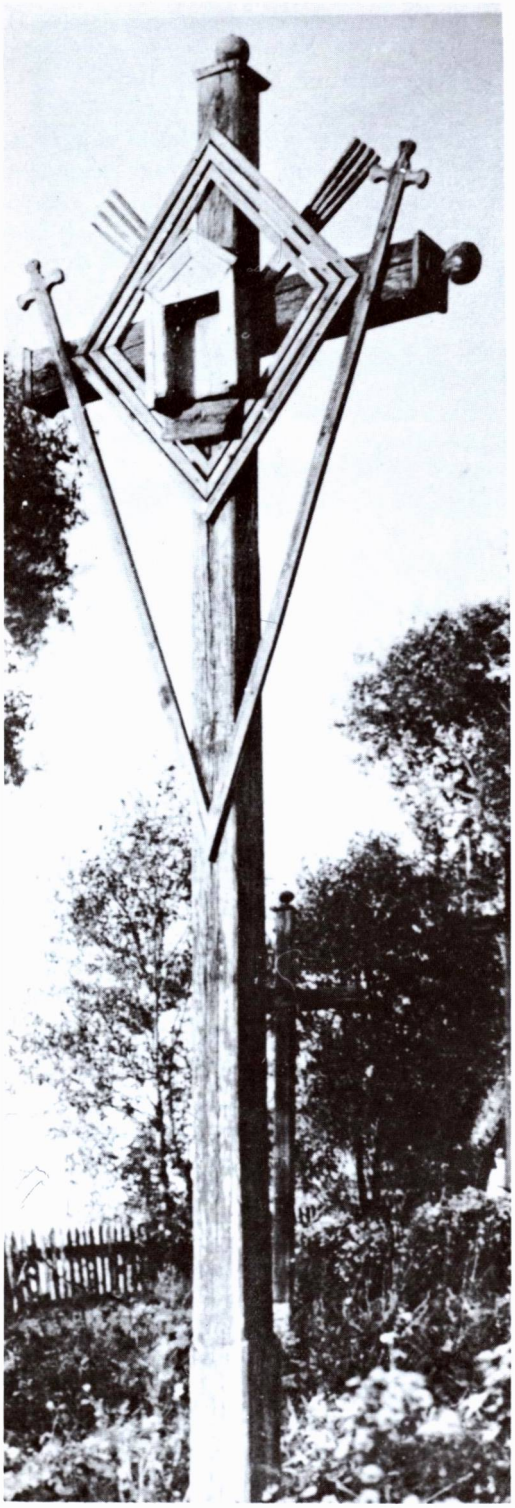

Kryžius Vilkiškių kaime, Kaišiadorių valsčiuje

Vyskupijos ribos, dekanatai

Vyskupijos ribas praktiškai nustatė Lietuvos — Lenkijos karo veiksmai, kai Lietuva neteko savo sostinės ir rytinės teritorijos dalies. Iš Vilniaus vyskupijos Lietuvai liko siauras, bet labai ilgas (apie 185 km oro linija) teritorijos ruožas, kuris rangyta demarkacijos (administracijos) linija driekėsi 250 km ilgiu. Susisiekimas su centru Kaišiadoryse, nesant pakankamai tiesioginių kelių, buvo blogas, vargingas ir sunkus.

Iš senosios Vilniaus vyskupijos vakarinės dalies, kaip minėjome, Kaišiadorių vyskupijai atiteko 5 dekanatai. Iš buv. Žemaičių vyskupijos buvo prijungta Želvos parapija, Suginčių filija, dalis Lyduokių, Pabaisko, Skarulių ir Rumšiškių parapijų. Taigi iš viso susidarė apie 220.000 katalikų.

Naujoji Kaišiadorių vyskupija šiaurėje ribojosi su Panevėžio, vakaruose su Kauno, pietvakariuose su Vilkaviškio vyskupijomis, o rytuose plačiu ruožu su Vilniaus arkivyskupija. (Žr. žemėlapį 10 psl.).

Vysk. J. Kukta pertvarkė dekanatų sistemą, įkurdamas 4 naujus. Tokiu būdu vyskupiją sudarė 9 dekanatai: Alytaus, Giedraičių, Merkinės, Molėtų, Saldutiškio, Stakliškių, Širvintų, Žaslių ir Žiežmarių. Šie dekanatai išliko ir paskutinės bolševikų okupacijos metu.

Vyskupo, kurijos, kunigų ir visų tikinčiųjų rūpesčiu bei aukomis buvo baigta statyti Kaišiadorių parapijinė bažnyčia, kuri virto vyskupijos katedra ir buvo 1936 m. iškilmingai konsekruota. 1930—1933 m. pastatyti vyskupijos rūmai. Statant apsižiūrėta, kad jie bus per dideli ir todėl per brangūs. Taigi nubraukta visas trečdalis plano — valgomasis kambarys ir salonas.

Vyskupijos kurija

Vyskupijos kurija yra Bažnyčios kanonų numatyta institucija, kuri padeda vyskupui valdyti vyskupiją. Kaišiadorių vyskupija buvo nauja, todėl vysk. J. Kuktai nebuvo lengva vyskupijos kuriją sudaryti, nes kunigų skaičius nebuvo didelis.

1927 m. „Tiesos kelio" Nr. 1 (oficialioje dalyje) paskelbta tokia pirmosios Kaišiadorių vyskupijos kurijos sudėtis:

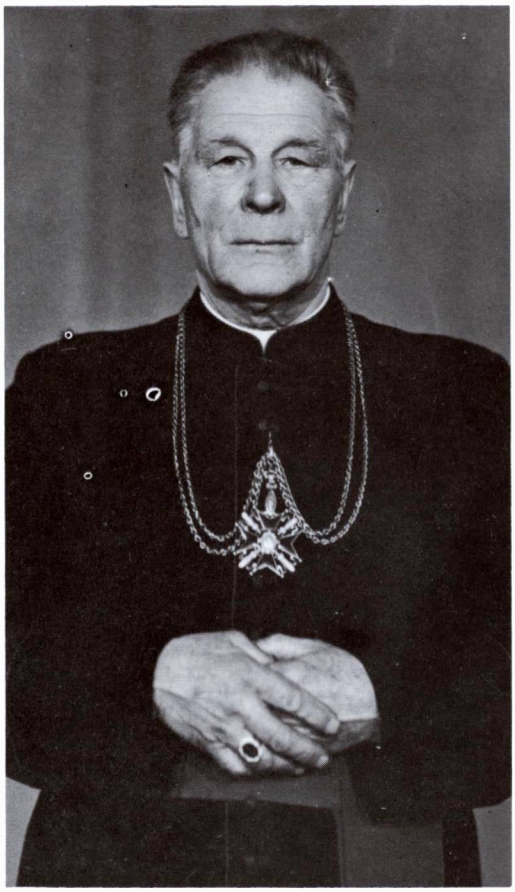

Kan. Jonas Jonys (gim. 1912 m.), vyskupijos kurijos kancleris, 1985 m. nuotr.

Vyskupijos patarėjai: kun. prof. T. Brazys, kun. M. Cijūnaitis, kun. D. Linartas, kun. A. Petrulis, kun. B. Sužiedėlis, kun. A. Varnas.

Pačią vyskupijos kuriją sudarė: kun. dr. J. Labukas, kun. Pr. Gaidamavičius ir archyvaras kun. Pr. Cibulskis.

Prosinodaliniai egzaminatoriai: kun. prof. T. Brazys, kun. D. Linartas, kun. dr. J. Labukas, kun. A. Racevičius, kun. dr. J. Steponavičius, kun. B. Sužiedėlis.

Krikščioniškojo socialinio veikimo taryba: Vienuolynų ir tikybinių įstaigų bei draugijų lankytojai — kun. prof. T. Brazys, Krikščioniškajam auklėjimui ir mokykloms sekretorius — kun. St. Kiškis, Socialinės veiklos reikalams sekretorius — kun. J. Labukas ir Jaunuomenės organizacijų reikalams sekretorius — kun. A. Meigys.

Vyskupijos teismas: oficiolas — kun. B. Sužiedėlis, teisingumo ir moterystės ryšio gynėjas — kun. St. Smalinskis ir notaras — kun. J. Sadūnas.

Prosinodaliniai teisėjai: kun. M. Cijūnaitis, kan. J. Demikis, kun. Vl. Jazukevičius, kun. J. Kraujalis, kun. M. Lajauskas, kun. A. Varnas.

Klebonai patarėjai: kun. F. Baltuška, kun. J. Būčys, kun. K. Daukša, kun. R. Juknys, kun. A. Pakštys, kun. K. Pelutis.

Bažnytinių turtų valdymo tarybos nariai: kun. M. Cijūnaitis, kun. J. Labukas, kun. B. Sužiedėlis ir kun. A. Varnas.

Statybos reikalams dailės taryba: inž. A. Aleksandravičius, kun. K. Ribikauskas, kun.

Vyskupo sostas Kaišiadorių katedroje. 1975 m. nuotr.

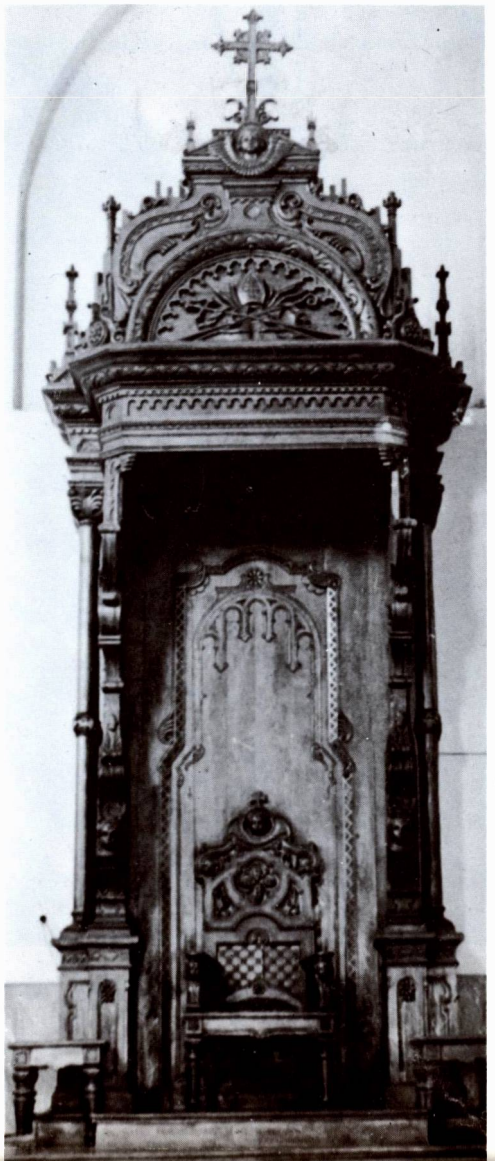

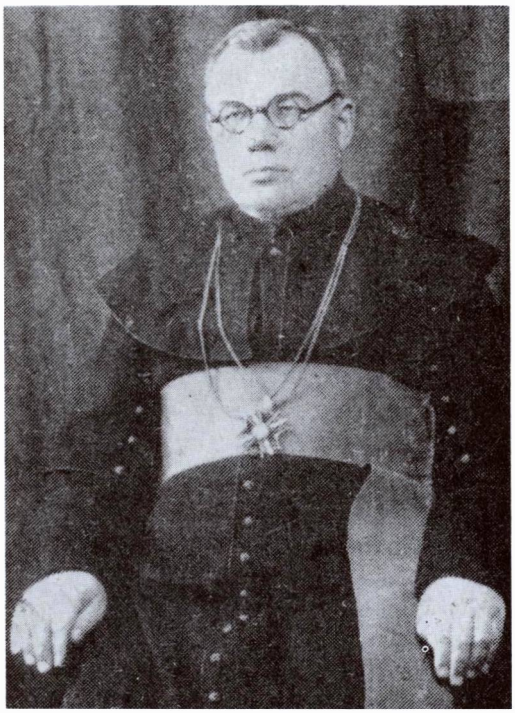

Kan. Alfonsas Varnas (1884—1952) ilgametis katedros klebonas-rektorius, kapitulos narys

dr. J. Steponavičius, penitencijaras kun. V. Valavičius.

1928 m. „Tiesos kelio" Nr. 7—8 (119 psl.) paskelbtas oficialus pranešimas antrašte „Kaišiadorių vyskupijos kapitulos įsteigimas". Pirmąją kapitulą sudarė 4 prelatai: prof. Teodoras Brazys, dr. Juozapas Matulaitis-Labukas (kurijos kancleris), Bernardas Sužiedėlis (oficiolas ir Žiežmarių dekanas) ir Vincas Vaičiulis (Jiezno klebonas ir Stakliškių vicedekanas). Kanauninkai: Alfonsas Varnas, Matas Cijūnaitis, Juozapas Būčys ir Antanas Meigys.

Iš 1940 m. „Elenche" paskelbtų duomenų matome, kad tada vyskupijos prelatai buvo: J. Matulaitis-Labukas, Bern. Sužiedėlis, Vincentas Vaičiulis. (Viena vieta vakavo). Kanauninkai: Alfonsas Varnas, Motiejus Cijūnaitis, Juozapas Būčys ir Rapolas Juknys.

Vyskupijos kuriją (Curia Dioecesana) sudarė: generalinis vikaras prel. Juozapas Matulaitis-Labukas, kancleris — kun. Stanislovas Kiškis, notaras — kun. dr. Vytautas Mankeliūnas ir archyvaras — kun. Ignas Urbanavičius-Urbonas.

Vyskupijos teismas: prel. Bernardas Sužiedėlis, kan. Juozapas Būčys, notaras — Vincentas Andrulevičius. Sinodiniai teisėjai: prel. B. Sužiedėlis, kan. M. Cijūnaitis, kan. J. Būčys, kan. Alf. Varnas, kan. R. Juknys, kun. J. Kraujalis ir kun. St. Kiškis.

1938—1940 m. Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvaru ir Katalikų akcijos direktorium buvo kun. dr. Ignas Urbonas.

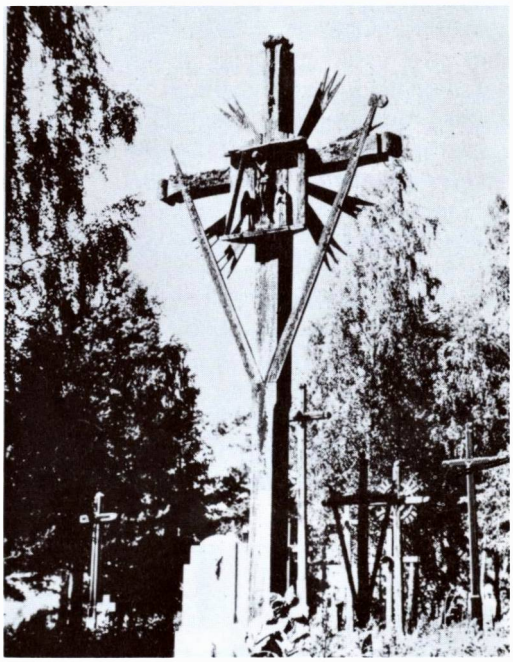

Dzūkų kapinės Alytaus apylinkėje. (1983 m. nuotrauka iš Vaclovo Verikaičio albumo)

Parapijų lankymas

Pirmasis Kaišiadorių vyskupo ganytojiškas parapijų lankymas buvo atliktas 1927 m. rugpjūčio 20 — rugsėjo 4 dienomis. Aplankytos šios bažnyčios: Alovės, Nemunaičio, Ryliškių, Merkinės, Nedzingės, Perlojos, Varėnos, Žilinių, Onuškio, Pivašiūnų ir Dusmenų. Reikia pastebėti, kad šios buv. Vilniaus vyskupijos dalies parapijos buvo labai seniai vyskupo lankytos. Carinės Rusijos administracija buvo labai apribojusi, kartais visai drausdavo parapijų lankymą. 1808—1918 m., taigi 110 m. laikotarpyje, Vilniaus vyskupija teturėjo 7 savo vyskupus.

1927 m. Kaišiadorių vyskupas lankė tas

parapijas, kurias Vilniaus vyskupas A. P. Audzijonis buvo numatęs aplankyti 1891 m. Tada jam pavyko aplankyti tiktai Onuškį ir Pivašiūnus. Į kitas parapijas rusų valdžia jam vykti uždraudė. Buvo nurodoma, kad vyskupo lankymasis galįs blogai paveikti rusų kareivius, kurie tuo metu Varėnos ir Perlojos apylinkėse turėjo savo stovyklas.

Dusmenų parapija matė vyskupą (Trakų sufraganą Kundzičių) tik 1822 m., kai šventino jų bažnyčią. Daugelis senų žmonių neatsiminė, kad kada jų parapijas būtų vyskupas lankęs. Taip Merkinės parapijoje, lankantis vysk. J. Kuktai, prie Sutvirtinimo sakramento ėjo vienas 93 m. senukas. Jis pasakojo neatmenąs, o taip pat iš savo tėvų nesąs girdėjęs, kad kada šią bažnyčią būtų lankęs vyskupas.

Pradedant 1927 m. parapijų lankymas buvo planingas ir tvarkingas. Paskirtu laiku prie savo bažnyčios rinkdavosi tikinčiųjų minios, įruošdavo puošnius vartus ir kitais būdais entuziastingai sutikdavo savo ganytoją. Vyskupo lankymas atnešė tikintiesiems daug dvasinės naudos ir sutvirtino juos tikėjimo dalykuose. Nemaža nutolusių nuo Bažnyčios grįždavo į tikinčiųjų eiles.

Senos kapinaitės Dzūkijoje. (Iš „Bilderschau der Wilnaer Zeitung", Nr.17, 1917)

Kaišiadoriškiai visuomenininkai prie kurijos rūmų 1938 m., susirinkę pasveikinti vyskupą J. Kuktą (sėdi viduryje) jo vardadienio proga

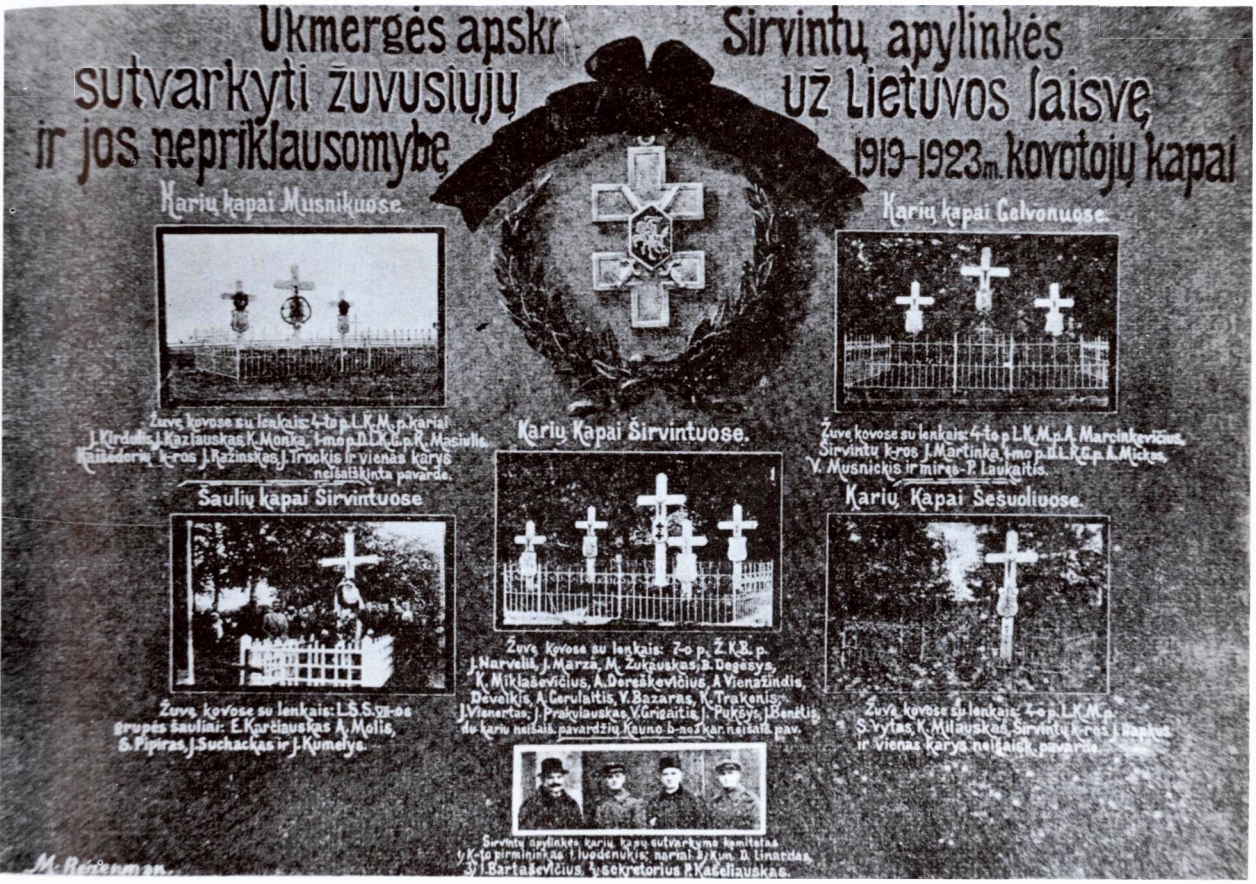

Nepriklausomos Lietuvos karių kapai Kaišiadorių vyskupijos vietovėse

Religinė ir visuomeninė veikla

Kaišiadorių vyskupija buvo nauja, neturėjo senų tradicijų, nebuvo pakankamai dvasininkų. Buvo daug projektų, darbų, bet trūko laiko ir lėšų. Taigi beveik viską teko kurti iš naujo.

Vis dėlto ligi okupacijos metų buvo daug kas padaryta: sukurtas platus katalikiškų organizacijų tinklas; beveik visose parapijose veikė religinės draugijos — Tretininkų, Gyvojo Rožančiaus, Blaivybės, Krikščioniškojo mokslo, Švč. Sakramento, vyrų ir moterų organizacijos, pavasarininkai, ateitininkai, Angelo Sargo draugijos vaikams, Katalikų akcijos ir Katalikų veikimo centro skyriai.

Sutvarkytas katalikiškos spaudos platinimas. Nesant vietoje sąlygų, trūkstant lėšų ir esant mažam vyskupijoje katalikų skaičiui, atsisakyta nuo savo laikraščio — vyskupijos organo leidimo; tenkintasi Kaune leidžiama centrine katalikiška spauda, knygomis.

Esant nedidelei vyskupijai, nebuvo įsteigta ir nuosava kunigų seminarija. Vyskupijai bei jos parapijoms reikalingi kunigai buvo ruošiami Kauno kunigų seminarijoje (vėliau tarpdiecezinė), siunčiant ten mokytis iš Kaišiadorių vyskupijos kilusius jaunuolius klierikus ir materialiai remiant jų mokymą bei paruošimą.

Visose vyskupijos ribose esančiose valdinėse pradžios, amatų mokyklose ir gimnazijose buvo dėstoma tikyba, paskirti kapelionai. Iš pradžių, trūkstant kunigų, buvo leidžiama tikybą dėstyti ir pasauliečiams mokytojams. Šis klausimas buvo svarstytas 1928.III.27—29 Kaune įvykusioje Lietuvos vyskupų konferencijoje, kuri leido pasauliečiams dėstyti tikybą dar vienerius metus, o reikalui esant ir ilgiau.

Kaišiadorių klierikų I kurso grupė Kauno Metropolijos kunigų seminarijoje 1925 m. Sėdi (iš k.): Babilius, B. Novelskis, Kazimieras Rankelė (prepozitas), Juozas Kazlauskas, Vaclovas Zakarauskas. II eil.: Mykolas Tervydis, Juozas Pragulbickas, Antanas Daunoras, Antanas Mažeika, Jonas Gaubas, Antanas Grigaitis ir Jonas Dzekunskas

Kongresai, suvažiavimai

Nepriklausomybės metais religinė veikla, be ko kita, reiškėsi kongresais, suvažiavimais. Iš jų paminėsime porą.

1931.VI.20—21 Kaišiadoryse įvyko pirmasis Kaišiadorių vyskupijos Eucharistinis kongresas. „Naujoji Romuva" (Nr. 26, 1931) pateikė tokį jo aprašymą:

„Kongresą atidarė J. E. Kaišiadorių vyskupas J. Kukta. Kongrese skaitė paskaitas ir sakė pamokslus: J. E. Vilkaviškio vyskupas koadjutorius M. Reinys, prof. Pranas Dovydaitis, kun. dr. St. Ūsoris, kun. M. Gylys, kun. K. Rankelė, kun. P. Andziulis, MIC, kun. J. Bružikas, SJ, kun. Pr. Bizauskas, OFM. Kaišiadorių vyskupijos Eucharistinis kongresas sutraukė daug žmonių; būtent, kongreso biure įsiregistravo iš 43 parapijų 18.724 dalyviai su 125 įvairių organizacijų vėliavomis, nežiūrint to, kad Kaišiadorių vyskupijos centras turi blogą susisiekimo tinklą su savo parapijomis. Iš viso kongrese dalyvavo apie 25—30.000 žmonių".

„Labai gražų įspūdį padarė kongreso procesija, kurioje gausingiausiai dalyvavo pavasarininkai, katalikės moterys, moksleiviai, tretininkai ir kitokios bažnytinės brolijos bei organizacijos. Procesija buvo apie pusketvirto kilometro ilgumo ir vietomis buvo surikiuota gretomis po 8—10 žmonių. Kongreso metu išdalinta 11.000 komunikantų. Kaišiadorių vyskupijos Eucharistinis kongresas, dalyvių gausumu, reikia laikyti geriau pavykusiu, negu Vilkaviškio ar Telšių. Kongreso rengimo komitetas įdėjo daug gražaus darbo ir pasiaukojimo".

Iš kitų vyskupijos kongresų bei suvažiavimų minėtinas 1930.V.25 Kaišiadoryse sušauktas didžiulis vyskupijos pavasarininkų suvažiavimas, kuriame dalyvavo pafrontės ir kitų vietovių pavasarininkai. Pagrindinę kalbą pasakė „Pavasario" s-gos protektorius vysk. M. Reinys. Ypatingai patriotišku būdu prisimintas pavergtas Vilnius, Aušros Vartai.

1927—1928 m. buvo pertvarkyta vaikų

V. Uždavinio fo

Kertelė iš Pirmojo Tautinio Eucharistinio Kongreso Kaune, Petro Vileišio aikštėje.
Kietaviškio parapija atsinešė gražų plakatą.

Iš „Mūsų Vilniaus" Nr.13—14, 1934)

Pirmojo Eucharistinio kongreso dalyvių bendras vaizdas prie Kaišiadorių katedros 1931.VI.20

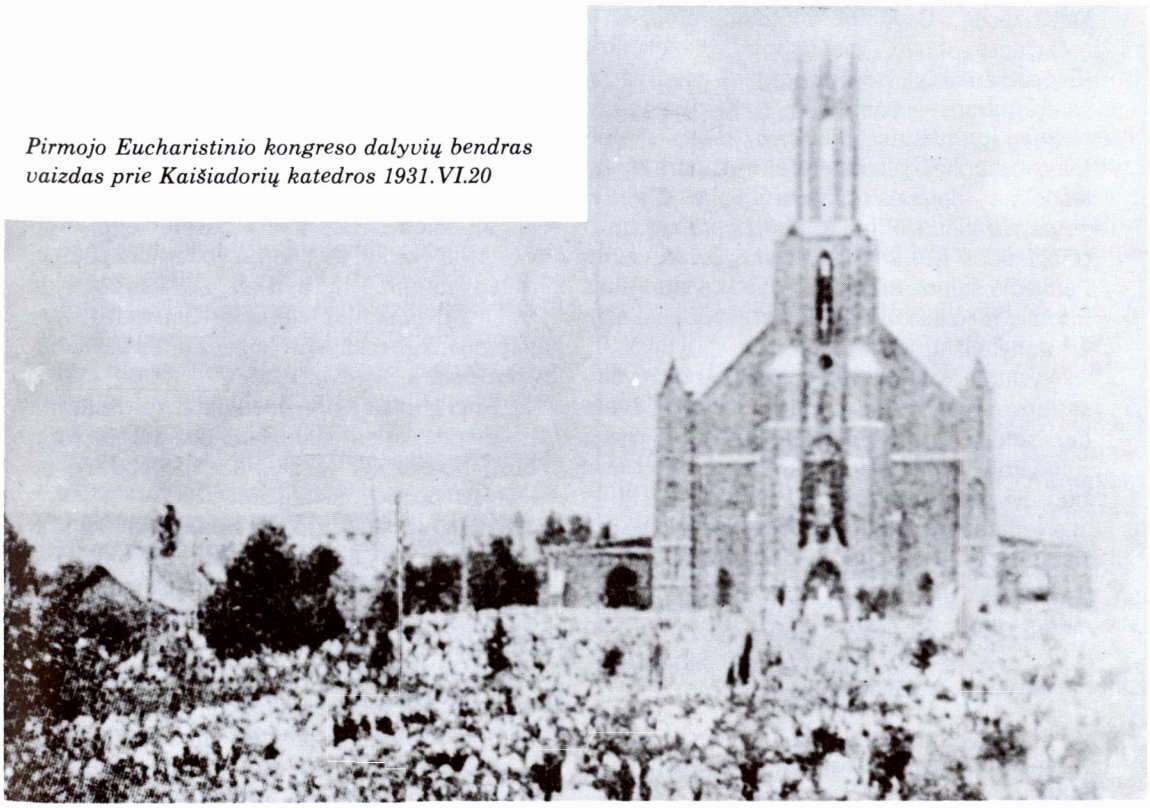

Pavasarininkų kongreso Saldutiškyje 1939.VIII.6 bendras vaizdas. (Iš Petronelės Bliūdžiuvienės palikimo)

katekizacija. Gavėnios metu parapijose ir mokyklose buvo ruošiamos rekolekcijos. Rengiami kursai jaunimo organizacijų vadovams paruošti, pastoracinės konferencijos. Nebuvo pamirštas Blaivybės idėjos skelbimas, pasauliečių katalikų akcija, darbininkų klausimas, dorovės ugdymo reikalai. Rūpintasi vargšų globa. Prie kai kurių parapijų buvo prieglaudos bei špitolės, veikė Šv. Vincento Pauliečio šalpos draugijos skyriai. Visais šiais ir kitais reikalais vyskupas parašė ir paskelbė 17 ganytojiškų laiškų.

Vyskupijos katedroje ir parapijų bažnyčiose buvo ruošiami iškilmingi religinių švenčių, sukakčių, didžiųjų lietuvių tautos įvykių minėjimai. Daugelis parapijų turėjo savo nuosavus parapijos namus su sale.

Nepamiršta religinė muzika. Beveik visose parapijose buvo sudaryti bažnytiniai chorai.

Atlietuvėjimas

Kas buvo mūsų anksčiau (žr. V t. I ir II kn.) rašyta apie lietuvių lenkinimą Vilniaus vyskupijoje, tinka ir Kaišiadorių vyskupijos parapijoms, nes ji buvo įkurta iš Lietuvai likusios Vilniaus vyskupijos šiaurės vakarų dalies. Taigi ir šios srities katalikai, veikiant sulenkėjusiems dvarininkams, lenkuojantiems dvasininkams ir lenkiškai kurijai, ano meto inteligentijai (sulenkėjusiai bajorijai) neparodžius tautinio atsparumo, buvo gerokai aplenkinti, nors dar ir nesulenkinti. Kaip viena iš kelių lenkinimo priemonių buvo mūsų jau aprašyta (V, II kn., 36—38 psl.), kai Dubingių parapijos klebonas bausdavo savo parapijiečius daiktinėmis baudomis už kalbėjimą poterių lietuvių kalba.

Taigi gimtoji kalba buvo daug kur išstumta iš nelotyniškų pamaldų; šiuo požiūriu lietuviai buvo beteisiai ir jų skundai tik labai retais atvejais būdavo išklausomi.

Ar tenka dėl lietuvių lenkinimo kaltinti Bažnyčią? Moksliškai svarstant šį klausimą, reikia daryti skirtumą tarp aukščiausios R. katalikų Bažnyčios vyriausybės ir dvasininkų. Istorinė tiesa yra ta, kad lenkai naudojo Bažnyčią bei religiją savo politiniams tikslams. Pati Bažnyčia čia nieko dėta — ji neutrali ir atvira visoms tautoms, nes Kristus įpareigojo savo apaštalus skelbti Jo mokslą įvairių tautų gimtąja kalba. Tačiau lenkai

Lietuvos inteligentijai — bajorijai lenkinti naudojo įvairius titulus, herbus bei privilegijas, o liaudžiai lenkinti naudojo religiją.

Lenkinimas buvo vedamas planingai per ištisus šimtmečius. Iš vienos pusės veikė pasiturintis luomas — dvarininkai, iš kitos — lenkai ir lenkuojantieji lietuviai dvasininkai. Išsižadėti lietuvį gimtosios kalbos neatlaidžiai spaudė dvarai bei administracija, nes jiems lietuvis baudžiauninkas ar valstietis priklausė. Lenkai dvasininkai veikė ta pačia kryptimi per Vilniaus vyskupijos lenkišką kuriją, klebonus bei kunigus. Vilniaus vyskupijoje buvo daug parapijų, kur iš kelių tūkstančių parapijiečių tik keli šimtai ar net tik kelios dešimtys lenkiškai kalbėjo, tačiau lenkiškai melstis privalėjo visi. Nedaug betrūko, kad didelė tautos dalis amžiams žūtų Lietuvai, o Vilniaus kraštas virstų viena iš Lenkijos vaivadijų, kas jau ir buvo padaryta pokarinės Lenkijos (1920—1939 m.) laikais.

Jei lenkų tautybės ir lenkuojantieji kunigai buvo didžiausi lenkinimo apaštalai, tai iš kitos pusės — didžiausi lietuvybės gynėjai ir jos puoselėtojai buvo lietuviai kunigai. Patys kilę iš vargingo buvusių baudžiauninkų bei valstiečių luomo, iš mažens kalbėję šeimose ir kaimynystėje lietuviškai, jie legaliomis priemonėmis gynė gimtosios kalbos teises bažnyčioje, kėlė religinį ir tautinį susipratimą, švietimą.

Jau spaudos draudimo laikais, kai dar labai mažai tebuvo lietuvių pasauliečių inteligentų, lietuviai klebonai ir vikarai globojo knygnešius, rėmė juos finansiškai, platino lietuvišką spaudą, ypač maldaknyges. Išskirtinai minėtini dabartinės Kaišiadorių vyskupijos ribose lietuviškus raštus platinę knygnešiai — kunigai: Silvestras Gimžauskas, Kazimieras Kybelis, Juozapas Čaplikas, Juozapas Lideikis, Konstantinas Jagminas, Aleksandras Burba.

Daugelyje parapijų lietuviai klebonai ir vikarai organizavo parapijines „daraktorines" mokyklas, telkė knygynėlius, įruošdavo lietuviškas arbatines, išlaikė špitoles. Juos sekdami lietuviai parapijiečiai, neretais atvejais bemoksliai, beraščiai, gynė gimtosios kalbos teises bažnyčioje; lenkų skriaudžiami, siuntinėjo savo delegacijas į Vilniaus vyskupijos kuriją, pas vyskupą ar administratorių, nors tik labai retais atvejais teisybę tesurasdavo.

Kame bažnyčiose lietuvių kalba panaikinta.

Joniškis. Ten. J. E. dabartinis Administratorius savo gi ranka panaikino lietuvių giedojimą, kurie buvo reikalingi ir kenčiami bent kelias dešimtis metų. Pavelijimas giedoti tuščioje bažnyčioje, kada visi išeina, dalyko neatmaino: tai daroma visose bažnyčiose, visomis kalbomis be jokio pavelijimo.

Kadaise *Sužionių* bažnyčią gr. Tiškevičiui vyriausybė leido atidaryti vien ta sąlyga, kad pridėtinės pamaldos būtų atliekama lietuvių kalba. Sulenkėjęs klebonas Obolevičius, priėmęs tą sąlygą, per ilgus savo klebonavimo metus pasirūpino viską lietuvišką panaikinti. Kun. Raštutis paskutiniais metais kai ką buvo sugrąžinęs, bet jį pasodinus į vienuolyną, vėl viskas griežtai ir galutinai panaikinta.

Pašalinta iš *Gervėtų* bažnyčios lietuviškų poterių skaitymas, ką darydavo kun. Olšauskis, o paliovė nutautęs lietuvis Dalinkevičius, apsimezdamas liga; vikarai gi jam sistematiškai duodama nemoką lietuviškai, nors lietuvių ten apie 2,000,

Iš *Unturkės* bažnyčios pašalinta lietuviški pamokslai, nes paskirtas kun. Sakalauskas veik visai nemoka lietuviškai, ir kai prisieina lietuviškai sakyti, tuoj apiserga krūtine; kai gi reikia lenkiškai sakyti, tuoj vėl stebūklingai pagija.

Visiškai pašalinta lietuvių kalba iš *Augštadvario*, kur paskirtas nieko nemokąs ltetuviškai klebonas.

Dalimis panaikinta lietuvių kalba *Kaišedoryje*, *Verenavoje*, *Gelvonyse*.

Vilniaus gimnazijose paliauta lietuvius lietuviškai religijos mokyti.

O ką besakyti apie tas bažnyčias, kaip *Paberžė* ir kitos, kur liet. kalba panaikinta prieš-pat įstojant dabartiniam Administratoriui, bet jo iki šiol toleruojama; apie tas vietas, kaip *Trakų miesto mokykla*, kur suvažiuoja vaikai iš trijų apylinkės lietuviškų valsčių, o religijos mokytojas skiriama nemokąs lietuviškai? Ant to buvo per «Viltį» skustas dar pereitais metais.

Kun. Juozas Tumas.

VILTIS, Nr.135, 1910.VI.24

Lietuvos rytų klausimas ir kunigai.

Lietuvių rytlečių nutautimas tai vaisius lenkų kultūros intekmės apskritai, o ypačiai vaisius intekmės Bažnyčios, virtusios lenkinimo įrankiu. Lenkinimo procesas prasidėjo nuo augštųjų luomų (kunigų, dvarininkų, valdininkų), perėjo ir į žmones. Jau pats faktas nutautimo augštesniųjų Lietuvos luomų ir prisišliejimas jų prie lenkų kultūros turėjo žmonių akyse nužeminti, diskredituoti visa, kas lietuviška, paskui gi ne be intekmės turėjo palikti ir nuolatinas susidūrimas augštųjų luomų su žmonėmis, ypač intekmė kunigų, Bažnyčios ir, galų-gale, spaudos uždraudimas. Nutautusio lietuvio psichologiogija, tokia, kad jis *gėdisi* savęs, savo kilties... savo kalbos, savo tėvų, nes jis *tiki*, kad visa, kas lietuvių, tai žema, prasta negražu,, o visa, kas lenkų — augšta, puiku, gražu. Tas intikėjimas turi būti juo didesnis, jei jis inkvėptas Dievo namuos, Dievo tarnų, Dievo valią pildančių... Taigi dugne sulenkėjusios lietuvių sielos slepias ne tiek proto galvojimų apšviesta teisybė, kiek intikėjimas autoritetų žodžiais.

Kaip gi dabar pašalinus tą klaidingą gėdą ir tikėjimą lietuvybės netikumu ir lenkybės tobulumu?

Man rodos, tai gali būti padaryta, einant tuo-pat keliu, kuriuo atėjus yra pas mus lenkybė, būtent per lietuvių inteligentijos, ypač kunigų tarpą. Jie yra žmonių akyse autoritetai, ir jų paveizdas jų mokinimas gali atitaisyti tą klaidingą tikėjimą, prašalinti nepriderančią gėdą. Žmonių suklaidinimas, ką yra inėjęs per Bažnyčios duris, taip jau lengvai gali per tas duris išeiti. Bažnyčios mokslas skelbia žmoniu lygybe, tautų lygybe, ir neteisybė, ir lietuvių tautos skriaudos negal būt Bažnyčios prilaikomos, kenčiamos. Bažnyčios autoritetas, kunigų autoritetas tame dalyke gal labiausiai sveria.

Be to, svarstant nutautėjusių lietuvių atgaivinimo būdą, svarbu mums naudoties kitų ir savo tautos prityrimais. Ypač gali daug mus pamokyti mūsų pačių atgijimo pradžia. „Aušros“ taktika, rodos, gali mums parodyti tam tikrą kelią, nes „Aušra“ su pasisekimu atliko visoj Lietuvoj tą darbą, kuris dabar mums reikia atlikti Lietuvos rytuos.

Kokiuo keliu ėjo aušrininkai, kiekvienas žino. Nužemintąjį, paniekintąjį lietuvio vardą žino. Nužemintąjį, paniekintąjį lietuvio vardą aušrininkai stengėsi išaugštinti, iškelt padangėn, priešais nemalonių esamojo gyvenimo paveikslų jie stengės statyti gražius, prakilnius, malonius senovės Lietuvos paveikslus, prieš išgamų akis dėjo paveikslus protėvių, savo tėvynę mylėjusių, už ją kraują liejusių... Patįs karštai tėvynę mylėdami, jie tą tėvynę idealizavo ir kitų širdis prie jos pritraukė taip, kad tie pradėjo tarnauti ne sau, bet idėjai—tėvynės labui. Ne karjera, ne materijalizmas ir asmens egoizmas pagavo sužadintų lietuvių dvasią, bet tarnavimas tėvynei, idealizmas, žengimas prie viso to, kas augšta, prakilnu, gražu, dora. Ir tą darbą dirbo išvien kunigai ir svietiškiai ištisus 6 metus (1883—1889), kol nepasirodė tam tikras kunigų leidžiamas laikraštis «Apžvalga».

Taip-pat ėjo išvien svietiškiai su kunigais, kuomet reikėjo atskirti lietuviams-parapijonims nuo lenkų Amerikoj ir Londone. D-ras J. Šliupas, tas atkaklus dvasiškijos priešininkas, pats prašė kun. Al. Burbą (bene (1886 m.) atvykti Amerikon ir padėti lietuviams atsiskirti nuo lenkų ir įsisteigti savas parapijas. Matyt, ir J. Šliupas suprato, kad be tikėjimo žmonės apsieiti negali ir kad Bažnyčiai tūlą laiką lemta mažne išimtinai laikyti savo globoj žmones ir jiems vadovauti.

Bet ir pati istorija lietuvių atgijimo rytuos kiekvieną gali intikint, kiek sveria kunigų intekmė rytuos. Štai lenkinamoj Žaslių parapijoj kun. Al. Burba įveda lietuviškus poterius (1882), kun. Kybelis—pamokslus ir giesmes kas antrą šventę (1886), kun. Kazakevičius—pamokslus ir giesmes kas šventę (1905); Sumeliškės parapijoj įveda lietuvių kalbą į bažnyčią kun. Masiulis (1905), kun. Šabliekas įveda lietuvių kalbą į Marcinkonių bažnyčią (1897), kun. Jogminas—į Merkinės ir t. t. Šitas rūpesnis grąžinti lietuviams prideramas teises Dievo namuos neapsieina be aukų: kun. A. Burba kankinamas Gardino klioštoriūj ištisus dvejus metus ir galų-gale priverstas apleisti tėvynę, kun. Kybelis taip-pat pritiria daug nemalonumų, kun. Kazakevičius savo dvasiškos vyriausybės oficialiu raštu baudžiamas už šovinizmą, tautų vienybės ardymą; už tarnavimą idėjai nukenčia kunigai: Stašys, Bubra, Šopara, Racevičius, Stakelė, Ambraževičius, Pr. Raštutis (gavo sėdėt kalėjime—Gardino klioštoriūje) ir daugybė kitų.

J. Gintautas.
(Juozas Bagdonas)

Dažnais atvejais, lenkams bei lenkuojantiems dvarininkams bei jų pakalikams trukdant, klebonams pritariant, jie visomis išgalėmis stengdavosi lietuviškai melstis, kalbėti rožinį ir savąja kalba giedoti. Sklaidant ano meto lietuvių spaudos lapus, susidarė labai liūdnas vaizdas, nebesuprantamas mūsų laikais, kada niekas netrukdo tikintiesiems melstis jų gimtąja kalba. O tada dėl vienos ar kitos kalbos vartojimo kildavo barniai, nesutarimai, muštynės, kurios kartais baigdavosi net kraujo praliejimu. Kai kurija skundų neišklausydavo, tikintieji lietuviai savo memorandumais ar net telegramomis pasiekdavo Šv. Tėvą, o bylos dėl muštynių bei kraujo praliejimo bažnyčiose atsidurdavo valstybiniame (rusų) teisme, kur lietuviai beveik visais atvejais rasdavo teisingesnį sprendimą, negu vyskupijos kurijoje. Taip 1907—1911 m. buvo sprendžiamos Alovės, Nedzingės, Giedraičių, Joniškio lietuvių parapijiečių bylos su lenkais.

Vartydami prieš I pasaulinį karą leistų lietuvių laikraščių „Aušros", „Varpo", „Tėvynės sargo", „Žinyčios", „Vilniaus žinių", „Lietuvos ūkininko", „Vilties", „Vairo" lapus ir skaitydami juose paskelbtas korespondencijas, mes surašėme keliasdešimt lietuvių kunigų vardų, kurie nuoširdžiai dirbo Vilniaus vyskupijos dalyje, kuri vėliau tapo Kaišiadorių vyskupija, ir nuoširdžiai rūpinosi savo parapijiečių religiniais bei tautiniais dalykais, kovojo už gimtosios kalbos teises bažnyčiose. Štai jų eilė, mūsų surašyta pavardžių alfabetine tvarka: J. Augštuolis, dr. Juozas Bakšys, Feliksas Baltuška, Kazimieras Bandzevičius, Karolis Bielinis, Teodoras Brazys, Juozapas Bučys, Buivydas D. Buivys, Aleksandras Burba, K. Burbulys, Motiejus Cijūnaitis, Juozapas Čaplikas, Konstantinas Čeponis, Kazimieras Čibas, Kazimieras Daukša, Juozas Deksnys, Silvestras Gimžauskas, Konstantinas Jagminas, Andrius Juknevičius, Rafaelis Juknys, Fabijonas Kemėšis, Kazimieras Kybelis, Krištaponis, Juozapas Kukta, Jonas Kunigėlis, Motiejus Lajauskas, Juozas Lideikis, Jonas Masiulis, Juozapas Mincevičius, Vladas Mironas, Antanas Pakštys, Vincentas Pavalkis, Leonas Petkelis, Alfonsas Petrulis, Juozapas Pikturna, Aleksas Racevičius, Kazimieras Ribikauskas, Stasys Smolenskis, Juozapas Stasiūnas, Kazimieras Steberiokas, Juozapas Stašys, Jonas Steponavičius, Stragas, Pranas Širvydas, Stanislovas Šlamas, Ignas Šopara, Vincas Vaičiulis, K. Valentinas, Petras Valiuškis. (Be abejo, jų buvo ir daugiau — tiek įstengėme surinkti). Visiems jiems priklauso lietuvių tautos padėka.

Tuo būdu, kaip matom, tikrai pildosi pasakymas — „juo toliau nuo lietuvystės, juo toliau ir nuo Bažnyčios". Sutraukę tautystės ir kalbos ryšius mūsų ponai logiškai eina ir prie sutraukymo paskutinio—tikybos ryšio. Lietuviai jau jiems nebetautiečiai, lietuvių kalba jau nebe jų kalba, lieka tik padaryti paskutinis žingsnis ir paskelbti, kad ir lietuvių tikyba katalikystė — jau nebe jų tikyba. Ir, rodos, to nebereiks ilgai laukti. Pirmutinis žingsnis jau padarytas. Mūsų vyskupai—jau nebe jų vyskupai. Jie juos ignoruoja, boikotuoja ir net viešai žemina. Geras „katalikystės" pavyzdis liaudžiai. Supratus, kame dalykas, ji, be abejo, dar labiau susispies aplink savo vyskupą. Aplink ką spiesis mūsų ponai „boikotininkai" ir kur ieškos savo dvasios ganytojo, teįspėja kas gali...

A. J.

(Iš Antano Jazukevičiaus rašinio, VILTIS, Nr.149, 1915.VII.5)

Šie ir kiti čia nesuminėti lietuviai kunigai buvo tikrieji ne tik katalikybės, bet ir lietuvybės apaštalai, kovotojai. Visi jie buvo lenkiškos kurijos stumdomi po įvairias parapijas, baudžiami, o kai kurie, kaip kun. dr. Juozas Bakšys, kun. Kazimieras Lajauskas buvo okupacinės lenkų administracijos pareigūnų bei jų agentų nužudyti (žr. 73—75 psl.).

Apie kun. Konstantiną Jagminą (palaidotas Merkinės šventoriuje), ėjo legendos — sklido pasakojimai kaip apie didelį lietuvį, slėpusį ir platinusį draudžiamuosius lietuviškus raštus. Panašiai buvo pasakojama ir apie kun. Feliksą Baltušką, Nemunaičio kleboną. Esą baigdamas kaime kalėdojimą, jis susikviesdavęs į vieną vietą kaimo jaunimą ir čia pravesdavęs su jais savotiškus „egzaminus" iš lietuvių kalbos. Kiekvienas jų turėjo pasakyti eilėraštį ar papasakoti ką nors iš lietuviškų knygų, kurias klebonas paliko jiems

kalėdodamas pereitais metais. Tada jaunimas išdainuodavo visas lietuviškas dainas, žaisdavo. Šis dvasininkas buvo suorganizavęs ir slaptus mokytojų kursus, vargo mokyklas.

Kun. Kazimieras Ribikauskas paprašė dailininką — specialistą, kad Merkinės bažnyčioje, prie didžiojo altoriaus, nupieštų didžiulį Lietuvos vytį. Dailininkas darbą gerai atliko. Tačiau lenkai jį įskundė carinės Rusijos pareigūnams. Bet klebonas išsiteisino, „įrodydamas", kad tai yra „Šv. Jurgis".

Kun. Aleksui Racevičiui buvo iškelta didelė byla, apkaltinant jį lietuvių kalbos į Bažnyčios maldas įvedimu.

Tokių ar jiems panašių dvasininkų buvo žymiai daugiau. Apie jų ir kitų darbus toliau užsiminsime, pateikdami bažnyčių bei parapijų istorijų metmenis.

Pokario metais, Vilniaus vyskupijos šiaurės vakarų ruoželiui sąlygos pasikeitė: po Lietuvai nelaimingų karų su Lenkija, Lietuvos pusėje, kaip minėjome, liko 63 bažnyčios su 82 kunigais. Iš jo, kaip anksčiau minėjome, ir buvo sudaryta nauja Kaišiadorių vyskupija. Apaštališkasis administratorius arkiv. Jurgis Matulevičius, patariamas ano meto Lietuvos vyskupų, šias parapijas 1922 m. pavedė administruoti lenkų iš Vilniaus ištremtam kun. Juozapui Kuktai, kuris 1926 m. buvo paskirtas naujai įsteigtos Kaišiadorių vyskupijos vyskupu.

Šiuo Vatikano patvarkymu, paskyrus vyskupu J. Kuktą, žinomą savo tolerancija bei reikalo supratimu, ir sudarius naujos vyskupijos kuriją, buvo pašalintos šimtus metų Vilniaus vyskupijoje kerojusios kliūtys lietuviams katalikams melstis savo gimtąja kalba. Reikia dar pridėti, kad čia lietuvių aplenkėjimas dar nebuvo gilus, net ir parapijiečiai, kurie savo tarpe lietuviškai nebekalbėjo, savo tėvų kalbą suprato. Antra vertus, ši buv. Vilniaus arkivyskupijos dalis nebeturėjo nei lenkiškos administracijos, kaip buvo Vilniuje, nei šovinisto lenko vyskupo ir jo tokios pačios kurijos.

J. Kukta nuo savo jaunystės dienų gyveno Vilniuje. 1899—1922 m. šio miesto parapijose dirbo pastoracinį darbą. Buvo geras ir pavyzdingas kunigas, kanauninkas, bet lenkiškos kurijos nekenčiamas, daug kartų persekiotas, baustas, pagaliau ištremtas į nepriklausomą Lietuvą. Labai gerai pažinojo lenkų dvasininkijos ir valdžios veiklos prieš lietuvius priemones, taip pat žinojo, kaip reikia elgtis.

Kukta lenkiškų pamaldų savo vyskupijos parapijose nė nenaikino. Jis tik paskelbė patvarkymą, kad pamokslai lietuvių kalba turėjo būti sakomi šv. Mišių metu, o lenkų kalba (lygiai to paties turinio), Mišioms pasibaigus. Priešingai lenkiškai kurijai, prievartos jis niekur nenaudojo ir lenkų kalbos iš bažnyčių neišgujo. Kadangi beveik visi parapijiečiai suprasdavo lietuviškus pamokslus, o daugelis jų mokėjo ir šia kalba kalbėti, tai nebeturėdavo didesnio noro klausytis to paties pamokslo lenkų kalba ir nebepasilikdavo bažnyčioje. Praėjus trumpam laikui, lenkiški pamokslai nebeturėdavo savo klausytojų.

Rusų kolonistai. Šia proga, be lenkiškai kalbančių lietuvių, prisimintini ir Kaišiadorių vyskupijos ribose gyvenusieji rusai kolonistai — stačiatikiai ir sentikiai. Jie čia atsirado daugiausia po 1831 ir 1863 m. sukilimų, kai carinė valdžia, keršydama sukilėliams, nusavino nemaža dvarų ir kaimų žemių. Jų ūkiuose ir buvo įkurdinti kolonistai. Padedami rusų valdžios, jie sukūrė religines bendruomenes ir pasistatė maldyklas-cerkves. 1935 m. vysk. Pr. Būčio surinktomis žiniomis (Athenaeum, VII t., 1 sąs.), penkiose nepr. Lietuvos vyskupijose (be Vilniaus) buvo 45 rusų stačiatikių šventyklos ir 12.942 tikintieji, 53 sentikių šventyklos su 32.149 parapijiečiais. Iš jų Kaišiadorių vyskupijos ribose buvo 5 stačiatikių šventyklos ir 2347 parapijiečiai, 6 sentikių šventyklos su 3472 nariais. Stačiatikių židiniai buvo: Inturkė, Kruonis, Semeliškės, Vievis ir Merkinė, o sentikių — Gailiūnai-Lazarcai, Kuliniai, Perelazai, Daniliškiai, Dūdziškiai ir Strėvininkai.

Rusų kolonistai carinės Rusijos laikais labai tvirtai laikėsi savo pravoslaviškos ir rusiškos kultūros. Daugelyje vietų vyko jų kova su vietiniais gyventojais katalikais. Rusai išlaikė savo tautybę, kalbą, papročius, turėjo ir savo atskirą dvasinę hierarchiją. Jų tautybė buvo jungiama drauge su tikyba. Taigi kaip ir nebuvo rusų katalikų ir atvirkščiai — lietuvių pravoslavų bei sentikių. Ir tautiškai bei religiškai mišrių vedybų atvejai labai reti.

Nepriklausomos Lietuvos vyriausybė buvo visą laiką palanki stačiatikiams bei sentikiams, nes konstitucija ir kiti įstatymai garan-

tavo religijos laisvę. Valstybė lygiai rėmė visas konfesijas, bet stačiatikius ir sentikius praktiškai dar daugiau, kaip katalikus. Tikybų referento kun. Vlado Mirono surinktomis žiniomis, Lietuvos iždo metinė parama vienam katalikui buvo 79 centai, o vienam stačiatikiui — 2 litai, taigi pustrečio karto daugiau. Nebuvo ir tautinio bei religinio antagonizmo.

SUTEMŲ METAIS

Pirmosios bolševikų okupacijos metu

I-osios bolševikų okupacijos metu (1940—1941 m.) vyskupijoje buvo gerokai apgriautos religinės institucijos ir religinis gyvenimas. Daug žmonių buvo deportuota į Sibirą ir tolimas Rusijos sritis. Religinės organizacijos bei brolijos uždarytos, iš mokyklų pašalinti kapelionai ir tikybos dėstymas. Vyskupui, vyskupijos pareigūnams, dekanams, klebonams ir kunigams buvo labai sunku dirbti pastoracinį darbą.

1941 m. birželio mėnesį, prasidėjus rusų — vokiečių karui, bėgdami iš Lietuvos bolševikai ir jų vadovai dar kai kur suspėjo atlikti teroro aktus. Kaišiadoryse buvo sušaudytas Merkinės dekanas kun. A. Juknevičius, Palomenėje — kun. J. Tutinas, Pusnėje kun. V. Balčius, Molėtuose — dekanas kun. M. Lajauskas ir Stirniuose — kun. J. Daugėla. Užėmę Alytų, vokiškieji naciai, be kitų lietuvių, ten sušaudė dekaną kun. K. Paulavičių ir parapijos vikarą kun. V. Mazurkevičių.

Bolševikų okupacinės valdžios padarytos skriaudos vyskupijos katalikams buvo vėliau

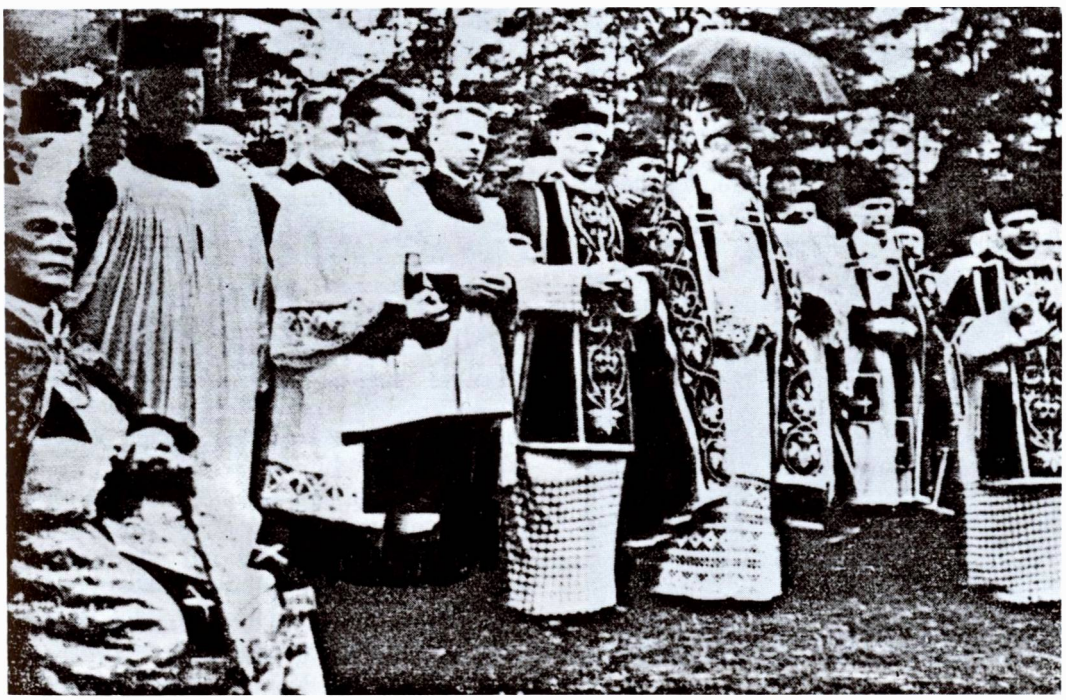

Vysk. T. Matulionis dalyvauja latvių katalikų vyskupo Petro Strodos laidotuvėse Rygoje, 1960.VIII.9

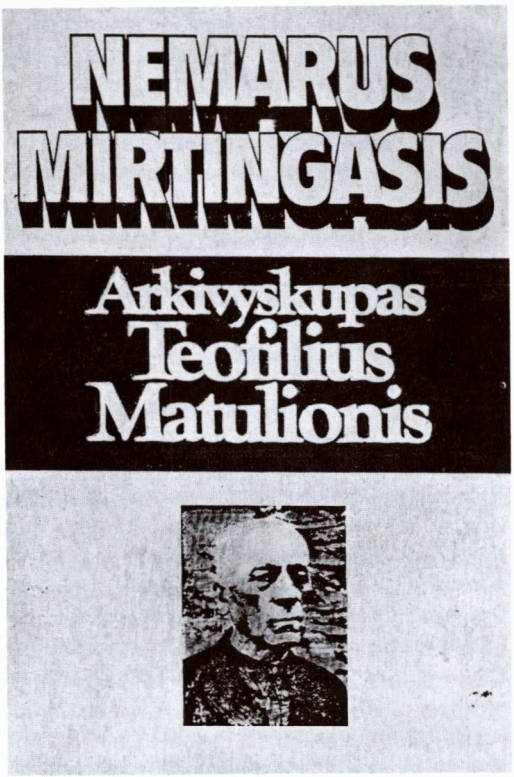

Kun. dr. Prano Gaidos paruoštos knygos apie vyskupą Teofilių Matulionį, išleistos LKM Akademijos Romoje, 1981 m., viršelis

teisingai išreikštos vyskupo T. Matulionio ganytojiniame laiške 1943.V.12.:*

„Ir mūsų Tėvynė, ir mūsų tauta paliesta šio žiauraus karo sunkumų, pergyveno baisius bolševikų okupacijos metus su enkavedistų kalėjimais, kankinimais, žudynėmis ir kelių dešimčių tūkstančių geriausių mūsų tautos sūnų ir dukterų ištrėmimu į tolimąjį Sibirą vien dėl to, kad buvo geri katalikai ir nuoširdžiai mylėjo savo kraštą, Tėvynę. Vaizdas pasidarė dar liūdnesnis, kai keli tūkstančiai mūsų partizanų ir karių krito kaipo aukos už Dievą ir Tėvynę. Bolševikai ne vien mus fiziniai naikino. Būdami bedieviai, kėsinosi ir mūsų tautą subedievinti: lietuvį padaryti bedieviu, iš lietuvio širdies išrauti brangiausią turtą — tikėjimą į Dievą, Lietuvoje sunaikinti Katalikų Bažnyčią. Tuo tikslu iš mokyklų išmesta tikėjimo dėstymas, drausta vaikus švento tikėjimo tiesų mokinti, katekizuoti, pašalinta iš įstaigų kryžiai, uždarytos katalikiškos organizacijos, uždrausta katalikų spauda; spaudoje ir per paskaitas Dievas ir tikėjimas buvo išjuokiamas, vaikai ir jaunimas apgaule ir varu buvo verčiamas stoti į bedieviškas pionierių ir komjaunuolių organizacijas...“

Vysk. Teofilius Matulionis JAV-bėse 1936 m.

*Autorius, rašydamas Kaišiadorių vyskupijos karo ir pokario metų apžvalgą, daug žinių, faktų ir datų paėmė iš kun. Prano Gaidos-Gaidamavičiaus paruošto gerai dokumentuoto veikalo „Nemarus mirtingasis arkivyskupas Teofilius Matulionis“, išl. LKM Romoje, 1981 m.

Vokiečių nacių okupacija

Būdamas ligonis, vysk. Juozapas Kukta vyskupiją vokiečių okupacijos metu tevaldė vienerius metus. Jis mirė 1942.VI.16. Susirinkusi kapitula kapituliniu vikaru išrinko prel. dr. Juozą Matulaitį-Labuką.

Buvo rūpinamasi kiek galima greičiau susilaukti naujo vyskupo ordinaro, tačiau dėl karo meto aplinkybių paskyrimas šiek tiek užsitęsė. Kapitulos noras buvo vyskupu gauti vyskupą kankinį Teofilių Matulionį. Atlikus tam tikrą procedūrą, Šv. Tėvas 1943.I.9 jį paskyrė Kaišiadorių vyskupu ordinaru.

Naujojo vyskupo ingresas į Kaišiadorių katedrą įvyko 1943.V.21, penktadienį. Dalyvavo visa kapitula, dekanai, 42 kunigai, keli klierikai, apie 30 vietinės valdžios pareigūnų bei įstaigų viršininkų, daugybė svečių ir parapijiečių, kurie netilpo bažnyčioje ir erdvioje koplyčioje. Iškilmių metu buvo perskaityti atitinkami dokumentai. Pamokslo vietoje katedros klebonas kan. A. Varnas perskaitė ganytojinį laišką.

Arkidiakonu buvo kan. M. Cijūnaitis, diakonu — kun. J. Jaruševičius, subdiakonu — kun. J. Kamarauskas, asistentais — mohileviečiai kunigai S. Švėgžda ir B. Rutenis. Pamaldų metu giedojo jungtinis 74 asmenų choras. Karo meto sąlygomis kukliuose pietuose (be svaigalų) dalyvavo 80 asmenų. Naujasis vyskupas susilaukė daugybės sveikinimų.

Vysk. Matulionis, pradėjęs valdyti vyskupiją, joje rado 111 kunigų. Be jų, 10 vyskupijos kunigų gyveno ir dirbo už vyskupijos ribų. Vyskupijoje dirbo 7 kunigai iš kitų vyskupijų. Kunigų tarpe buvo 3 vienuoliai; 10 kunigų buvo be pareigų.

13 parapijų turėjo vikarus. Vyskupijos kapitulą sudarė: prel. dr. J. Matulaitis-Labukas, prel. Bern. Sužiedėlis, prel. Vincentas Vaičiulis; kanauninkai — Matas Cijūnaitis, Juozas Būčys, Alfonsas Varnas ir Rapolas Juknys.

Vyskupo rūmus Kaišiadoryse aptarnavo seserys benediktinės; Čiobiškyje jos vedė vaikų namus. Kotrynietės vedė Strėvininkų invalidų bei senelių namus. Aukštadvario žemės ūkio mokykloje dirbo širdietės; Kaišiadoryse jos laikė bendrabutį.

Vokiečių okupacijos metu gyventojai patyrė nemaža nuoskaudų. Vokiškieji naciai iššudė žydus. Vyskupo ir kunigų pastangos padėti nelaimingiesiems nebuvo sėkmingos.

Naciams pradėjus prievartos būdu gaudyti lietuvius jaunuolius ir vežti juos darbams į Vokietiją, vyskupas ir kunigai išreiškė protestus. (Žr. toliau Žiežmariai).

Dzūkų kryžius. (Pokarinė nuotrauka)

Prel. Bernardas Sužiedėlis, ilgametis kapitulos narys. (Daugiau žinių žr. 82 psl.)

LENKAI PLĖŠIA LIETUVIUS.

Kovo 8d. Dubingių, Giedraičių ir Malėtų apylinkėse siautė apie 1000 lenkų partizanų. 150 pėsčių ir 60 raitų partizanų būrys apiplėšė Dubingių kooperatyvą, paštą ir kleboniją ir sudegino Dubingių pilį. Keli policininkai lietuviai buvo nukauti, keli paimti į nelaisvę; be policininkų dar buvo nušauta 20 civilių gyventojų. Tą pačią dieną Giedraičių vl., Kovaišių dvare plėšikavo kitas 200 vyrų lenkų partizanų būrys. Buvo suėmę apie 50 vietos gyventojų, kuriuos apiplėšę ir sumušę vėliau paleido. Partizanai gyrėsi kovoją prieš bolševikus ir lietuvius ir veikią su vokiečių žinia. Trečias lenkų partizanų būrys tą dieną buvo pastebėtas Maišiogaloj, jis buvo iš 150 vyrų.

Yra visiškai aiškių faktų ir dokumentalinių įrodymų, kad vokiečiai leidžia lenkų partizanams laisvai veikti ir net juos remia. Pavyzdžiui, vasario mėn. Lydos Gebitskomisaras perdavė lenkų partizanams 60 vežimų (pastočių) su ginklais ir municija. Gestapas ir žandarmerija įspėjo gi lenkų partizanų neliesti, nes jie veikia su vokiečių žinia. Tiesa, lenkų partizanai dažnai susikauna ir su bolševikais, todėl jų veikimas vokiečių ar bolševikų okupuotose lenkų žemėse mums suprantamas. Svetimo gaivalo siautėjimas mūsų krašte ir plėšimas ramių gyventojų mums nebus pakenčiamas ir turi būti likviduotas. Lenkai turi pakankamai savo tautinių kovos uždavinių pačioje Lenkijoje, todėl jų partizanų lindimas į Vilniaus Kraštą ir kitas Lietuvos sritis, mūsų tegali būti suprastas kaip kiguisto lenkiškojo imperializmo padarinys, kuriam užkirsti kelia mes ieškosime ir rasime kelius.

Ištrauka iš pogrindyje leisto „Laisvės kovotojo" Nr.23, 1944.III.20

Tačiau, nežiūrint vokiečių prievartos bei priespaudos, jų okupacija buvo švelnesnė kaip bolševikų, ir Bažnyčia, kad ir ribotomis dvasinėmis ir materialinėmis sąlygomis, galėjo šiaip taip egzistuoti.

1943.IX.16 savo antrajame ganytojiniame laiške vyskupas T. Matulionis, be ko kita, rašė:

„Jau prasidėjo penktieji karo metai. Kareiviai kenčia fronte, nemažiau turi vargo ir ramūs gyventojai. Mums, lietuviams, išplėšta nepriklausomybė... Viešpaties ranka palietė mus (Pat. 14—34). Mūsų tautos nuodėmių eilės esą užsitarnauja karo rykštės. Kad susilauktume Dievo pasigailėjimo, kviečiu visus, ypač jaunimą ir malonius vaikučius, iki karo pabaigos atgailoti už savo ir viso pasaulio nuodėmes, melstis už taiką ir tėvynę!"

Kai 1944 m. vasarą jau buvo aišku, kad raudonieji gali sugrįžti ir vėl užimti Lietuvą, vysk. T. Matulionis davė nurodymų kunigams, kaip jie turi laikytis, jei priartėtų frontas. Įspėjo, kad pasitraukti iš savo pareigų galės tik tie, kuriems grėstų tikras pavojus, ir tai tik su vyskupo žinia.

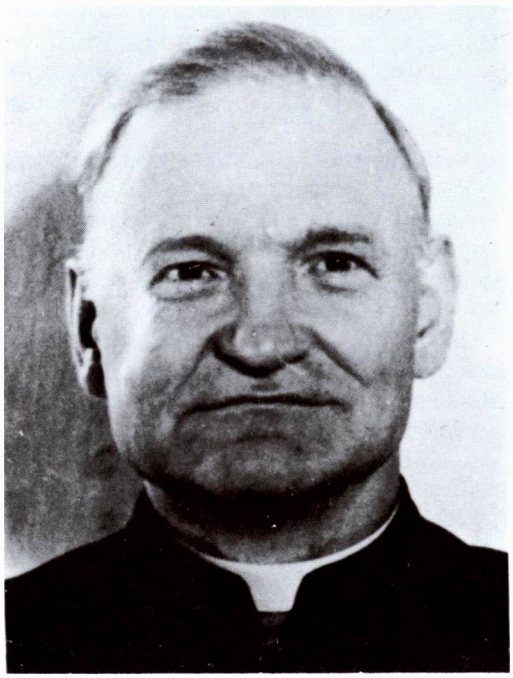

Kun. dr. Juozas Stakauskas (1900—1972). Istorikas pedagogas, Centrinio Valstybės archyvo Kaune ir Vilniuje direktorius. Vokiečių okupacijos metu išgelbėjo 17 žydų gyvybių. Pokario metais Gelvonų (1944—1954), Kazokiškų (1954—1957) parapijų klebonas. Nuo 1959 m. Kauno kunigų seminarijos dėstytojas. Nuo 1957 m. gyveno Žasliuose kaip altaristas, kur ir mirė 1972.III.2

Antroji sovietinė okupacija

Okupavę Kaišiadoris, bolševikai norėjo užimti kurijos patalpas, tačiau vyskupas kietai laikėsi, užrakino kambarius. Kai pareigūnai grasino sulaužysią užraktus, vyskupas pareiškė: „Jeigu bandysite laužtis per jėgą, tuojau kreipsiuosi į aukštesnę valdžią Vilniuje, pranešdamas, kad mane užpuolė plėšikai". Kelis kartus taip pasipriešinus, patalpos liko tuo tarpu neužimtos.

Prasidėjo nauji kurijos ir tikinčiųjų puolimai. Nors kurijos pareigūnai buvo linkę laikytis švelnesnės taktikos, vyskupas laikėsi teisingai ir griežtai. Jo laikyseną lydėjo protestai, raštai, memorandumai. Nepasirašė jis ir bolševikų paruošto rašto tariamos partizanų amnestijos reikalu.

Okupacinė valdžia pradėjo kunigų suiminėjimą. Bene pirmasis suimtas kancleris kun. Stanislovas Kiškis. 1945 m. suimti Aukštadvario, Kalvių, Kirdeikių ir Varėnos I klebonai. Darant kratas, jie buvo apiplėšti, o klebonijas užėmė įvairūs pareigūnai arba vadinamieji „istrebiteliai" (naikintojai). Dėl šių įvykių vysk. T. Matulionis protestavo 1945.X.3 raštu Valstybės saugumo liaudies komisariate (Gaida, 110 psl.).

1946.II.21 Kaune susirinkę Lietuvos vyskupai paruošė Lietuvos vyskupų ganytojinį laišką tikintiesiems, tačiau okupacinė valdžia jo neleido skelbti.

Dar tik bolševikams į Lietuvą sugrįžus, 1944 m. vysk. T. Matulionis stengėsi padėti Sibire esantiems tremtiniams, norėjo ten pasiųsti vieną lietuvį kunigą (St. Kiškį) vizitatorių, tačiau negavo valdžios leidimo. Vyskupas matė, kad atėjo „katakombų laikai", stengėsi prisiauginti daugiau kunigų, todėl pašventė kunigais keletą diakonų.

1946.XII.18 vysk. T. Matulionis buvo bolševikų NKVD suimtas ir išvežtas į kalėjimą. (Tolimesnis jo gyvenimo aprašymas (žr. 40—47 psl.).

Vyskupija be vyskupo

Vysk. T. Matulionis nujautė, kad galįs būti suimtas, taigi dar prieš savo suėmimą buvo paskyręs 3 vyskupijos dvasininkus, kurie tokiu atveju, vienas po kito, tvarkytų vyskupijos reikalus: prel. B. Sužiedėlį, kan. M. Cijūnaitį ir kan. A. Varną.

Vysk. T. Matulionis su kun. J. Joniu Birštone 1957 m.

Suėmus vyskupą ordinarą, vyskupiją valdė prel. B. Sužiedėlis, kaip vyskupo įgaliotinis ir kapitulinis vikaras. Bet 1949.IX.8 jis buvo suimtas ir nuteistas 10 m. kalėjimo. Kan. Varnas buvo paralyžiuotas, nesveikas ir todėl nebuvo suimtas. Kan. Cijūnaitis taip pat buvo suimtas ir, atlikęs pustrečių metų bausmę, 1955.IX.6 mirė Žasliuose.

Komunistinė valdžia darė spaudimą, kad, suėmus prel. B. Sužiedėlį, vyskupijos kapitula valdytoju išrinktų valdžiai palankų dvasininką kan. J. Stankevičių, kuris nuo 1947 m. jau valdė Kauno ir Vilkaviškio vyskupijas. Tačiau tikruoju valdytoju turėjo būti jau iš kalėjimo grįžęs kan. M. Cijūnaitis, kurį kunigai tokiu ir laikė. Religinių kultų įgaliotiniui L. Pušiniui spaudžiant, kapitula neatsilaikė ir vyskupijos valdytoju „išrinko" kan. J. Stankevičių. Bet kunigai ir toliau tikruoju valdytoju laikė kan. M. Cijūnaitį; į jį kreipdavosi su reikalais, ir jis aprobuodavo nekanoniška tvarka paskirto kan. J. Stankevičiaus aktus (Pr. Gaida, 141 psl.). Pagaliau kan. M. Cijūnaitis, dalyvaujant kan. J. Joniui, davė kan. J. Stankevičiui žodinį (ne raštišką) įgaliojimą valdyti Kaišiadorių vyskupiją.

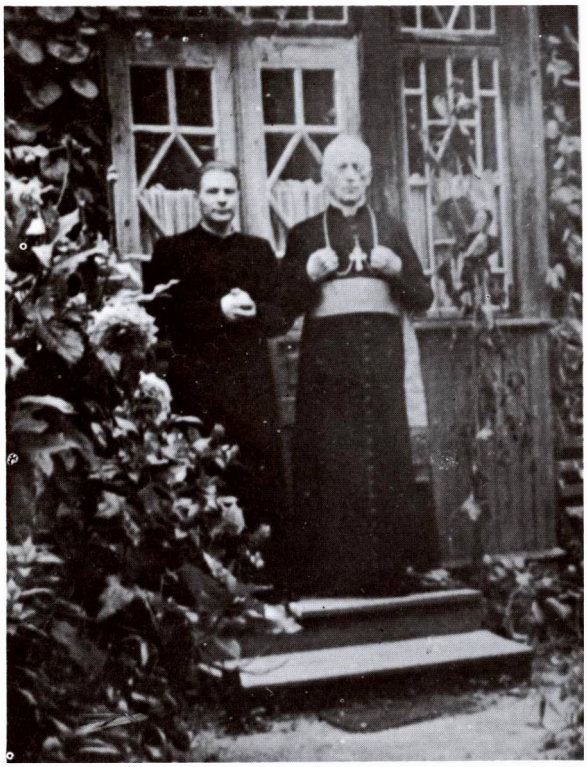

Vysk. T. Matulionis su kan. Br. Antanaičiu

Okupacinė valdžia visą laiką darė spaudimą ir planavo Kaišiadorių vyskupiją visiškai panaikinti, priskiriant ją prie Kauno arkivyskupijos. Jos įgaliotinis religiniams reikalams dar vysk. J. Labukui dažnai kartodavo: „Uždaryk tą Kaišiadorių vyskupiją!" Bet Labukas vis atsakydavęs: „Vyskupiją uždaryti nei aš negaliu, nei jūs galite. Popiežius ją įsteigė, ir tik popiežius gali ją uždaryti".

Nors vyskupija ir nebuvo panaikinta, tačiau valdžia neleido kurijos būstinei likti Kaišiadoryse. Būstinės miestu buvo parinktas Vievis, kaip patogiausia susisiekimo vieta, nes čia yra geležinkelio stotis.

1956 m. vysk. T. Matulionis, visiškai nusilpęs, grįžo iš Mordovijos. Jis prašė kan. J. Stankevičių valdyti vyskupiją, o 1956.VI.9 raštų jį paskyrė savo generalvikaru tokiomis teisėmis, kaip yra numatyta kanonuose. Bet kunigų paskyrimai ir perkėlimai galėjo būti daromi tik vyskupui sutikus. Vyskupas taip pat reikalavo, kad kan. Stankevičius, teikdamas Sutvirtinimo sakramentą, perspėtų tikinčiuosius, kad tai daras vyskupo įgaliotas ir kad nedėvėtų vyskupiškos mitros.

Kiek sustiprėjęs, vysk. T. Matulionis „kišosi" į vyskupijos valdymo reikalus. Tiesa, jis buvo okupacinės valdžios nušalintas, bet Vatikano ir toliau laikomas vyskupu ordinaru. Iki savo mirties (1962 m.) jis padarė tokius personalinius pakeitimus: sukūrė naują kapitulą, kurią sudarė — prel. J. Labukas, kun. Jonas Dzekunskas, kun. Juozapas Meidus, kun. Juozapas Andrikonis, prel. Bernardas Sužiedėlis ir kan. Stanislovas Kiškis.

1956 m. ir vėliau vyskupas pakėlė garbės kanauninkais kunigus: Juozą Jaruševičių, Romualdą Stundžią, Kazimierą Miknevičių, Joną Pilką, Joną Jonį, Petrą Laskauską, Joną Mintaučkį, Joną Vaišnorą, Vincentą Sladkevičių, Česlovą Krivaitį ir Povilą Bakšį.

Gyvendamas Birštone, neoficialiai lankydavo kai kurias parapijas. Jo palydovu buvo tuometinis Birštono klebonas kan. J. Jonys.

Oficialiam vyskupijos valdytojui kan. J. Stankevičiui nepatiko vysk. T. Matulionio „kišimasis" į vyskupijos valdymo reikalus. Taigi jis pareikalavo, kad vyskupas nevykdytų kunigų skyrimų ir tai pareikštų savo raštu. 1957.XI.14 vysk. T. Matulionis pasiuntė kan. J. Stankevičiui tokio turinio raštą:

„Nuoširdžiai dėkodamas už ligšiolinį manęs pavadavimą, šiuo Tamstą nuo š.m. lapkričio 14 d. iš Kaišiadorių vyskupijos Valdytojo ir Generalvikaro pareigų atleidžiu. Už ligšiol neštą svetimą naštą tegul Aukščiausias gausiai atlygina! Su gilia pagarba ir meile Kristuje, (pas) Teofilius Matulionis, Kaišiadorių Vyskupas". (Pr. Gaida, 143 psl.).

Tuo pačiu metu iš kanclerio pareigų buvo atleistas ir kan. P. Bakšys, jo vieton paskirtas kan. J. Jonys.

Vysk. T. Matulionis rūpinosi surasti tinkamą savo padėjėją bei įpėdinį. Parinko 3 kandidatus: kunigus Vincentą Sladkevičių, Stanislovą Kiškį ir prel. Bernardą Sužiedėlį. Bet okupacinės valdžios įstaigoms nė vienas iš jų nebuvo priimtinas, todėl vyskupui neleista jų pristatyti Vatikanui. Pristatymas pasiųstas kitais keliais ir buvo gautas reikiamas leidimas kan. Sladkevičių konsekruoti vyskupu. Vysk. T. Matulionis tai įvykdė 1957 m. Kalėdų naktį, tačiau okupacinė valdžia neleido jam eiti pareigų, o vėliau ištrėmė iš Kaišiadorių vyskupijos (Žr. 53—56 psl.).

Vysk. T. Matulionis namų arešte Šeduvoje

Sovietinė valdžia ir toliau darė įvairių trukdymų vyskupui ordinarui valdyti savo vyskupiją. Vėl buvo daromas didelis spaudimas prijungti vyskupiją prie Kauno arkivyskupijos, kurią tuo metu, drauge su Vilkaviškio vyskupija, valdė kan. J. Stankevičius. Vyskupas T. Matulionis buvo valdžios laikomas „nedirbančiu", „neteisėtai užimančiu gyvenamąjį plotą" Birštono klebonijoje; buvo metamas iš buto — duotas 7—10 dienų terminas išsikraustyti. Byla pasiekė sovietinės Lietuvos aukščiausiąjį teismą, kur vyskupą sumaniai gynė žydas advokatas Levitanas, tačiau nebuvo laimėta, 1958.X.17 vyskupas buvo prievarta ištremtas ir išvežtas į Šeduvą (Pr. Gaida, 150 psl.).

Tokiu būdu vysk. T. Matulionio puoselėti įpėdinystės planai buvo sutrukdyti. Tad vyskupas 1958.III.1 oficialiu raštu vyskupijos valdytoju su visomis teisėmis paskyrė kan. Joną Dzekunską, o valdžiai jo nepripažinus — 1958.III.6 — kan. Juozą Andrikonį.

Jau gyvendamas Šeduvoje, vysk. T. Matulionis 1959.II.3 raštu pranešė kapitulos pirmininkui prel. J. Labukui, kad, „būdamas sukliudytas, perduoda vyskupijos valdymą kapitulai; pastarajai išrinkus valdytoją — kapitulinį vikarą, pats į vyskupijos valdymą nesikišiąs" (Pr. Gaida, 151—152 psl.). Prasidėjo derybos su sovietine valdžia, kuri vis reikalavo Kaišiadorių vyskupijos prijungimo prie kauniškės. Tačiau po ilgų vargų sutiko palikti atskirą Kaišiadorių vyskupiją su jos administracija. Kapitula panorėjo valdytoju išrinkti prel. Labuką, tačiau šis atsisakė, nes nepritarė T. Matulionio tvirtai linijai valdžios atžvilgiu. 1959.III.1 valdytoju buvo išrinktas kan. Juozas Meidus, gavęs T. Matulionio įgaliojimus. Šiam dėl valdžios spaudimo atsisakius, 1962.VII.13 Žiežmariuose suvažiavusi kapitula „išrinko" vienintelį sovietinės valdžios nurodytą kandidatą kan. Povilą Bakšį, nors abudu vyskupai — T. Matulionis ir V. Sladkevičius — iš tiesų prašę tik vieno dalyko: „Tik nerinkite Bakšio." Bet nebuvo ir kitos išeities — bet koks kitas kandidatas būtų buvęs okupacinei valdžiai nepriimtinas (Pr. Gaida, 152 psl.).

Bet ir Šeduvoje gyvendamas, nustumtas toli nuo savo vyskupijos, T. Matulionis neužmiršo jos reikalų, nes jautė atsakomybę ne prieš valdžią, bet prieš Dievą. Ganytojas mirė Šeduvoje 1962.VIII.20 (Daugiau apie jo gyvenimą ir darbus 40—47 psl.).

Mirus valdytojui kan. Povilui Bakšiui, 1974 m. vyskupijos kapitula vyskupijos valdytoju išrinko Vievio kleboną kun. Juozapą Andrikonį, kuris vyskupiją valdė kapitulinio vikaro titulu, kartu eidamas ir parapijos klebono pareigas.

Dar prieš savo mirtį Kauno arkivyskupijos apaštalinis administratorius vyskupas Labukas 1978 m. įteikė valdžiai prašymą leisti kurijos būstinę sugrąžinti iš Vievio į Kaišiadoris. Tik po Labuko mirties valdytojui kan. J. Andrikoniui buvo pranešta, kad galįs persikelti į Kaišiadoris, ką jis ir padarė. Bet okupacinė valdžia jau seniai buvo nusavinusi vyskupijos rūmus ir išmetusi iš jų kurijos įstaigas. Šiuo metu (1986 m. žiniomis) juose yra valdžios metrikacijos įstaiga, biblioteka. Tik po ilgų rūpesčių bei vargų vyskupijos būstinė buvo įkurdinta buvusiame mokytojo Čičinsko namelyje, Giedrio gt. Nr. 15. Ten pat, vieno

Kaišiadoriškiai klierikai su kan. K. Žitkevičium (sėdi viduryje) Kauno Tarpdiocezinėje kunigų seminarijoje 1957 m.

kambario butelyje, buvo leista apsigyventi ir vyskupui.

Valdytojo J. Andrikonio laikais (1982 m. duomenimis) Kaišiadorių vyskupijos kuriją ir vyskupijos tribunolą sudarė šie dvasininkai: kapitulinis vikaras — kapitulos kan. Juozapas Andrikonis, kancleris — kun. Vincentas Pinkevičius, oficiolas — kun. Jonas Mintaučkis, santuokos ryšio gynėjas — kun. Juozapas Anusevičius, notaras — kun. Nikalojus Novickis; prosinodaliniai teisėjai: kun. Alfonsas Ažubalis, kun. Mykolas Balnys, kun. Jonas Kaušyla ir kun. Hiliaras Misiūnas.

Kapitulos kanauninkai buvo: Juozapas Andrikonis, Stanislovas Kiškis, Juozapas Meidus; garbės kanauninkai: Jonas Jonys, Petras Laskauskas, Kazimieras Mikneviči̇us, Jonas Mintaučkis ir Jonas Pilka.

1982 m. rugpjūčio mėnesį Kaišiadorių vyskupiją valdyti pradėjo apaštališkasis administratorius vysk. Vincentas Sladkevičius.

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS VYSKUPAI IR VALDYTOJAI

VYSKUPAS JUOZAPAS KUKTA

Įkūrus naują Kaišiadorių vyskupiją, 1926.IV.6 Vatikano Šventosios kongregacijos dekretu pirmuoju vyskupu paskirtas kan. Juozapas Kukta. Minėtame dekrete paskyrimas taip nusakytas: „Cathedrali Ecclesiae Kaišedorensi, nuper erectae, R. D. Iosephum Kukta, ipsius territorii hactenus Administratorem Apostolicum" („Liet. Bažnyčios" I t., 85 psl.).

J. Kukta gimė 1873.II.3 Kurklių valsčiaus Trakinių kaime, pasiturinčių ūkininkų šeimoje. Kiek pasimokęs namuose, išvyko į Vilnių, kur tuo metu gyveno jo dėdė (tėvo brolis) Martynas Kukta, vienas iš pirmųjų lietuvių spaustuvininkų. Išėjęs kelių gimnazijos klasių kursą privačiu būdu, įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, kurią baigęs 1895 m. išvyko studijuoti į Petrapilio Dvasinę akademiją. Čia besimokydamas, artimai bendravo su lietuviais klierikais bei kunigais, ypač su Jurgiu Matulaičiu-Matulevičium — abudu gražiai reiškėsi kaip gabiausi studentai. Akademiją baigė teologijos magistro laipsniu ir 1899.XI.31 buvo pašvęstas kunigu.

Vyskupas Juozapas Kukta. (Nuotrauka iš Petronelės Bliūdžiuvienės palikimo)

Pastoracinį darbą pradėjo Vilniaus Aušros Vartų Švč. Trejybės parapijoje, kur buvo paskirtas vikaru. Čia jis ypač bendravo su jaunimu, dalydamasis su juo savo mintimis ir tais pačiais idealais. Visur buvo taktiškas ir niekada neužgaudavo kitų įsitikinimų ar kitų tautybių žmonių.

Dar aktyvesnė jo veikla prasideda nuo 1901 m., kai buvo paskirtas lietuvių atgautos Šv. Mikalojaus bažnyčios rektorium. Čia jis jaučiasi savas savųjų tarpe, jo lietuviška religinė ir visuomeninė veikla plačiau reiškiasi. 1902—1909 m. laikotarpyje jis dar kapelionavo prie Šv. Mikalojaus bažnyčios veikiančioje dviklasinėje mokykloje, komercinėje mokykloje, dėstydamas tikybą. Dirbo ir Vilniaus vyskupijos kurijoje.

1906 m. Vilniaus kunigų seminarijoje pradeda dėstyti lietuvių kalbą. Drauge dirba organizacinį darbą Vilniaus lietuvaičių Šv. Zitos draugijoje, rūpinasi slaptomis lietuviškomis mokyklėlėmis ir parūpina joms „daraktorių".

1908 (kitais duomenimis 1907 m.), perkėlus kun. P. Kraujalį į Gardiną, paskiriamas didžiausios Vilniaus miesto — Visų Šventųjų parapijos vienu iš dviejų klebonų. (Tada ten buvo 2 klebonai: vienas lietuviams, kitas lenkams). Čia vėl parodė daug sumanumo ir takto, lygindamas aštrius santykius tarp lietuvių ir lenkų bei aplenkėjusių.

1908 m., prie dviklasės lietuvių mokyklos suorganizavus paaugusioms mergaitėms vakarinius kursus, J. Kukta beveik vienas rūpinosi jų išlaikymu. 1909.X.11 lietuvių kunigų suvažiavime, kuriame dalyvavo 60 vilniečių kunigų, ir kiti kunigai įsipareigojo paremti kursus. Aštrėjant lietuvių — lenkų

santykiams, tais pačiais metais J. Kukta išrinktas į Vilniaus vyskupijos specialią komisiją nesutarimams dėl kalbos vartojimo mišriose parapijose spręsti. 1910.XII.15 jis buvo nuvykęs į Rodūnią lietuvių—lenkų ginčo reikalu ir surinko duomenis, kuriais 5000 parapijos lietuvių turi teisę turėti pamaldas savo gimtąja kalba. Tačiau vyskupijos kurija lietuviškas pamaldas panaikino.

Pastoracinį darbą kun. J. Kukta atlikdavo su dideliu atsidėjimu. Tad Vilniaus vyskupas Ed. Roppas 1917 m. jį pakėlė kanauninku. Vilniečiai, žinodami jo pareigingumą, meilę žmonėms ir išmintį, dažnai jį vadindavo „Šventuoju Kukta".

Prasidėjus I pasauliniam karui, jis su kitais lietuviais suorganizavo Vilniuje lietuvių Draugiją nuo karo nukentėjusiems šelpti ir buvo išrinktas jos komiteto vicepirmininku. Jo namai — klebonija virto šios draugijos centru. Čia vykdavo pasitarimai, posėdžiai, buvo ginčijamasi įvairiais klausimais. J. Kukta ramiai išklausydavo visas kalbas ir pabaigoje išreikšdavo savo sveiką, protingą išvadą.

Šis lietuvių komitetas rūpinosi ne tik nuo karo nukentėjusių šalpa, bet ir pačia Lietuva, kurioje vokiečiai norėjo įsitvirtinti ir savaip valdyti, skriausdami ir apiplėšdami jos žmones. 1916.VII.10 kan. Kukta, kartu su kitais žymiais 40 lietuvių atstovų, kaip komiteto vicepirmininkas, pasirašė memorialą Vokietijos kancleriui, kur buvo ginamos Lietuvos gyventojų teisės, protestuojama prieš lenkų kėslus prijungti Lietuvą prie Lenkijos ir pabrėžiama, kad lietuviai norį turėti savo valstybę.

Nors šis raštas buvo nukreiptas prieš vokiečius, tačiau lenkiškoji Vilniaus vyskupijos administracija J. Kuktos pasirašymą po juo palaikė beveik erezija. Kanauninkas gavo kurijos raštą, kuriuo jis 1 mėnesiui suspenduojamas — atleidžiamas nuo visų bažnytinių pareigų. Buvęs svarstytas klausimas atimti iš jo ir kanauninko titulą, tačiau nebuvo surasta pagrindo.

1918 m., Vilniaus vyskupo pareigas pradėjus eiti vysk. J. Matulaičiui-Matulevičiui, J. Kukta tapo jo artimiausiu bendradarbiu. Tai labai nepatiko lenkams. Nepatiko ir bolševikams, kurie, 1920 m. užėmę Vilnių ir radę ten nepasitraukusį kan. Kuktą, pasodino į savo kalėjimą. 1922 m. pradžioje jis vėl lenkų areštuojamas. Jo bute padaryta nuodugni krata, kalėjime tardytas ir apkaltintas priklausymu 9 asmenų komitetui, ruošusiam sukilimą prieš lenkus. Tų pačių metų vasario 6 d. kan. J. Kukta, 33 asmenų (20 lietuvių ir 13 gudų) grupėje buvo nugabentas į Vilniaus geležinkelio stotį, ir visi ištremti į nepriklausomą Lietuvą. Šitaip baigėsi J. Kuktos 37 metų gyvenimas ir darbas Vilniuje, kur jis buvo įaugęs į lietuvių religinį, visuomeninį ir kultūrinį gyvenimą.

Kai Lietuva neteko Vilniaus krašto, dalis Vilniaus vyskupijos teritorijos liko nepriklausomos Lietuvos pusėje. Tuo metu visos 'Vilniaus vyskupijos vyskupas ordinaras buvo Jurgis Matulaitis-Matulevičius. Jis 1922.III.3 pavedė kan. Kuktai valdyti bei administruoti Lietuvoje likusias parapijas su 63 bažnyčiomis.

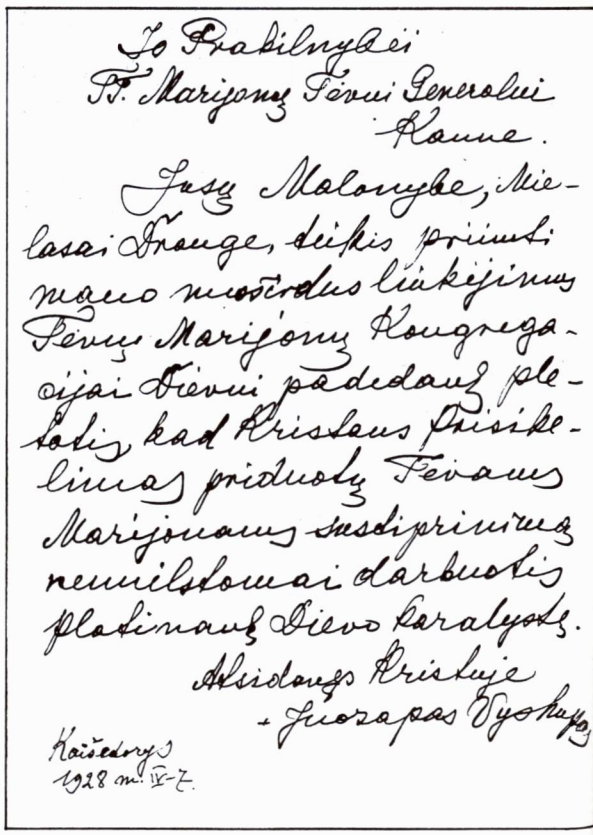

Vysk. J. Kuktos laiškelis Marijonų vienuolijos generolui vysk. Pr. Būčiui

1925 m. popiežius Pijus XI paskyrė kan. J. Kuktą minėtos Vilniaus vyskupijos dalies apaštališkuoju administratorium Kai 1924 m. Lenkijos vyriausybė ruošėsi sudaryti konkordatą su Šv. Sostu, lietuviai darė žygių, kad Vilniaus vyskupija nebūtų priskirta Lenkijai. Šiam reikalui buvo sudaryta ir į Romą pasiųsta delegacija, kurią sudarė: kan. J. Kukta, kun. J. Staugaitis, kun. Blažiejus Čėsnys ir prof. St. Šalkauskis. Delegacija buvo Šv. Tėvo priimta, tačiau jai nepavyko gauti palankaus sprendimo.

Kai buvo kuriama Lietuvos bažnytinė provincija, buvo nuspręsta Lietuvos pusėje likusią Vilniaus vyskupijos dalį paversti atskira vyskupija. 1926.VI.6 Šv. Tėvas Pijus XI priėmė jam pasiūlytą kan. Kuktos kandidatūrą ir jį paskyrė Kaišiadorių vyskupu ordinaru. Vyskupu konsekruotas Kauno katedroje 1926.V.1. Konsekracijai vadovavo Šv. Tėvo delegatas arkiv. Jurgis Matulaitis-Matulevičius, asistavo vyskupai Juozapas Skvireckas ir Pranciškus Karevičius.

Vysk. J. Kukta Kaišiadorių vyskupiją valdyti pradėjo 1926.V.24. 1927.XII.11 sudarė vyskupijos katedros kapitulą. Būdamas vyskupu, vizitavo parapijas, pastatė vyskupijos rūmus, užbaigė Kaišiadorių bažnyčios-katedros statybą, stiprino religinį gyvenimą, atitaisė amžių būvyje lenkų lietuviams padarytas skriaudas ir atliko daugelį kitų darbų.

Vysk. J. Kukta vyskupiją valdė 16 metų; paskelbė 17 gerai paruoštų ganytojinių laiškų tikėjimo, doros bei auklėjimo klausimais. 1931.VI.20—21 suorganizavo ir pravedė pirmąjį Kaišiadorių vyskupijos Eucharistinį kongresą, kuriame dalyvavo 25—30.000 tikinčiųjų. 1936.V.11—12 sušaukė Kaišiadoryse vyskupijos (diecezinį) sinodą, parapijose įsteigė įvairių katalikiškų organizacijų bei brolijų skyrius ir atliko daugybę kitų darbų.

I-osios bolševikų okupacijos metu turėjo skaudžių pergyvenimų. Kai bolševikų administracija pradėjo varžyti tikinčiųjų teises ir persekioti religiją, 1941 m. vysk. J. Kukta drauge su kitais vyskupais pasirašė Lietuvos vyskupų memorandumą ir kartu su vysk. V. Borisevičiumi jį įteikė N. G. Pozdniakovui ir M. Gedvilai. Buvo pasisakyta prieš komunistinės vyriausybės prasižengimus Lietuvos konstitucijai ir Bažnyčiai.

1941 m. birželio mėnesį, prasidėjus karui, į Kaišiadorių katedros šventorių įsiveržė grupė bolševikų kariškių ir ieškojo vyskupo, matyt norėdami jį sušaudyti, kaip buvo sušaudyti 5 vyskupijos kunigai jų parapijose. Tik laimingu atsitikimu pavyko išvengti mirties.

Vokiečių okupacijos metu, 1942 m. vasarą, vysk. Kukta rimtai susirgo. Jo akys buvo pageltusios — jautė stiprius tulžies negalavimus. Kariniu vokiečių sunkvežimiu buvo nugabentas į Kauną, kur prof. dr. V. Kuzma padarė jam tulžies operaciją, tačiau gyvybės išgelbėti nepavyko — mirė 1942 m. birželio 16 d. Jo kūnas buvo nugabentas į Kaišiadoris ir palaidotas katedros rūsyje, po didžiuoju altoriumi.*

Vysk. J. Kuktos asmenybės bruožai.** J. Kukta buvo gabus moksle ir labai darbštus. Petrapilio Dvasinę akademiją baigė kartu su arkiv. Jurgiu Matulaičiu pirmaisiais. Be rusų ir lenkų, gerai mokėjo lotynų kalbą žodžiu ir raštu, taip pat vokiečių. Daug skaitė užsienio knygų ir žurnalų, todėl gerai žinojo Europos religinio, kultūrinio ir politinio gyvenimo raidą. 1934 m. vasarą, vizitacijos metu Alovėje, vakare kunigams porą valandų dėstė Hitlerio ir nacionalsocializmo doktriną. Nurodė didelį pavojų Europai ir Lietuvai. Tiksliai nusakė karo grėsmę ir Lietuvos tragediją. Kun. J. Kraujalis, Pivašiūnų klebonas, išsivedęs kelis kunigus laukan, siūlė neklausyti vyskupo fantazijų, nes girdi taip negalį įvykti. Deja, tos „fantazijos" visu šimtu procentų įvyko.

Vysk. Kuktą visą gyvenimą iki mirties lydėjo atmintis ir išmintis. Net ir po 30 metų puikiai prisiminė Vilniaus vyskupijos kunigų ir Vilniaus krašto žymesnių žmonių ne tik pavardes, bet ir vardus, o pasauliečių šeimų ir vaikų vardus. Žinojo Vilniaus miesto žymesnių namų bei gatvių istorijas. Puikiai prisiminė visus bažnytinės teisės kanonus, tekstus.

Kalbėjo mažai, bet visada išmintingai. Vilniuje buvo didelės Visų Šventųjų parapijos

*Daug duomenų apie vysk. J. Kuktą paimta iš kun. Rapolo Krasausko rašinio „Vyskupas Juozapas Kukta", LKMA Suvažiavimo darbų IV t.

**Kun. dr. Igno Urbono prierašas.

klebonu. Jos erdvioje klebonijoje vyko lietuvių veikėjų posėdžiai, kuriuose dalyvaudavo J. Basanavičius, A. Smetona, Al. Stulginskis, P. Klimas, M. ir V. Biržiškos, Vileišiai ir kiti ano meto Lietuvos politikai. Posėdžio metu jis dažniausiai tylėdavo, ramiai klausydavosi ir tik pabaigoje tardavo visada išmintingą žodį.

Vysk. Kukta gyveno kukliai, asketiškai ir šventai. Turto neturėjo, nes alga, kurią gaudavo kaip vyskupas, buvo padalijama kurijos tarnautojams. (Kaišiadorių vyskupijoje alga buvo mokama tik vyskupui ir sekretoriui, o kurijai — ne). Kada vyskupas vykdavo į vyskupų konferencijas Kaune, visada paprašydavo pas generalvikarą prel. Juozą Labuką 50 litų. Mirdamas nieko ir nepaliko. Atostogų niekad neėmė ir niekur atostogauti nevažiavo. Visas poilsis buvo kasdieninis tarp 4—5 val. po pietų pasivaikščiojimas vyskupijos sodo takeliu, kalbant rožinį. Jei pasitaikydavo svečių, tai vietoje rožinio, kalbėdavosi su jais. Valgė kukliai: rytą kietai išvirtą kiaušinį, gėrė arbatą, vakare rūgusį pieną su bulvėm ir vėl arbatą. Prie kuklių pietų stalo dažnai būdavo svečių. Vyskupijos kunigai, atvykę pas vyskupą įvairiais reikalais, dažniausiai būdavo pakviečiami pietų. Atvykdavo svečių ir iš kitur. Pietų metu vykdavo įdomūs pokalbiai, kurių čia bent tris, kaip pavyzdį, priminsiu. Kartą popiežiaus nuncijus Kaune (italas) sakė (su juo vyskupas kalbėjosi lotyniškai), kad jam lietuviškas maistas patinkąs, tik jis bijąs valgyti lietuvišką rupią ruginę duoną, nes jam atrodą, kad suvalgius ji vidurius sudraskysianti... Jis pagyrė Lietuvos žiemą. Girdi, „Jūs žiemos šalčius tik per langą matote, o mes Italijoje išgyvenam juos savo kauluose"...

Kartą prof. Zigmas Žemaitis, kuris tuo metu rūpinosi Vytautavos parapijos steigimu, pasakojo: „Visi juokiasi, kad aš, būdamas socialistu, rūpinuosi parapija, bet žinai, vyskupe, aš nesu bedievis, o tik apsileidęs katalikas"... Kitą kartą kan. prof. F. Kemėšis sakėsi tą dieną buvęs priimtas prez. Antano Smetonos ir radęs jį labai susinervinusį. Girdi, prieš jį ten buvęs prof. Kazys Pakštas įspėjęs prezidentą dėl artėjančio karo ir galimos Lietuvos tragedijos. Siūlęs išgabenti į užsienį ne tik auksą, bet ir didelį skaičių gabių jaunų studentų, kurie būtų priskirti prie Lietuvos atstovybių, jų tęstinumui užtikrinti. Siūlęs ir kitų dalykų, kurių prezidentas jam nepasakęs.

Vysk. Kukta buvo maldos žmogus. Rytą neskubėdamas aukodavo Mišias savo koplyčioje ir ten pat kiekvieną dieną, 2 val. po pietų, atsiklaupęs garsiai sukalbėdavo brevijorių, pavakary sode — rožinį. Gavęs pranešimą apie vyskupijos kunigo mirtį, koplyčioje už mirusį melsdavosi apie pusvalandį.

Su dideliu apaštališku uolumu vyskupas vykdė parapijų vizitacijas. Parapijos, ilgai nemačiusios vyskupo, labai iškilmingai jį sutikdavo. Raitininkai, pasipuošę austomis juostomis ir vainikais, sutikdavo vyskupą prie parapijos sienos ir lydėdavo iki miestelio. Čia sutikdavo organizacijos prie išpuoštų vartų su duona, druska ir gėlėmis.

Vyskupą lydėjęs rašytojas kun. N. Švogžlys-Milžinas labai įspūdingai ir poetiškai tai visa aprašydavo spaudoje. Kartą arkiv. J. Skvireckas vyskupų konferencijoje padarė vysk. Kuktai lyg ir pastabą, kad jis per daug iškilmingai vizituojąs parapijas. Kukta atsakęs, kad jis vizituojąs tiksliai, pagal liturginius vizitacijoms nuostatus, tik gal jo kunigas žurnalistas per daug išpūstai jas aprašąs. Grįžęs iš konferencijos, vyskupas pakvietė Milžiną pasiteisinti, bet šis nesiteisino ir nesigynė, o tik krito ant kelių ant grindų prieš vyskupą, kumštimi smarkiai sudavė į savo galingą krūtinę ir tarė: „Esu kaltas, dovanok, vyskupe, ir palaimink mane!" Vyskupas kiek susijaudinęs jį palaimino, ir tuo viskas baigėsi.

Vysk. Kukta mirė, kaip minėjome, Kauno miesto ligoninėje, po dr. V. Kuzmos padarytos tulžies operacijos. Prieš mirtį jį aplankiusiam kun. V. Mankeliūnui pasakė: pereitą naktį buvo mano ligos krizė, ir aš jos neišlaikiau; prašau pakviesti generalvikarą prel. J. Labuką. Labukui perdavęs savo vyskupijai skirtą paskutinį palaiminimą, ramiai mirė 1942.VI.16. Palaidotas katedros kriptoje.

VYSKUPAS TEOFILIUS MATULIONIS

Mirus vyskupui Juozapui Kuktai, Kaišiadorių vyskupijos kapitula kapitulos generaliniu vikaru išrinko prel. dr. Juozą Matulaitį-Labuką, kuris perėmė vyskupijos valdymą ir valdė tol, kol buvo paskirtas naujas vyskupas.

Bet ordinaro paskyrimas dėl karo meto aplinkybių kiek užsitęsė.

Kapitula, ypač jos pirmininkas ir vyskupijos kapitulinis vikaras prel. dr. J. Labukas, reiškė norą turėti antruoju vyskupijos ordinaru vysk. Teofilių Matulionį. Kauno metropolitas arkiv. J. Skvireckas pagal įprastą procedūrą pasiūlė Vatikanui tris kandidatus. Šiame sąraše vysk. T. Matulionio pavardės nebuvo. Atrodo, kad po kanoninio apklausinėjimo anie kandidatai į vyskupus nepraėjo. Tada arkiv. J. Skvireckas, žinodamas Kaišiadorių kapitulos norą, per nunciatūrą Berlyne pasiūlė Vatikanui vysk. T. Matulionio kandidatūrą, nes tai buvo vokiečių okupacijos metai (1942). Pasiūlymas Vatikano buvo priimtas, ir Vatikano valstybės sekretorius kard. A. Maglione arkiv. J. Skvireckui raštu (Nr. 230) pranešė, kad popiežius vysk. Matulionį skiria Kaišiadorių vyskupu; prašo jo atsiklausti, ar sutinka priimti šias pareigas. Jeigu sutinka, tai tuo pačiu laikyti jį nominuotu, kad skubiai, nelaukdamas bulės, perimtų vyskupijos valdymą. Vysk. Teofilius Matulionis 1943.IV.24, dalyvaujant kapitulai, perėmė iš prel. J. Labuko Kaišiadorių vyskupijos valdymą.. Iškilmingą ingresą į Kaišiadorių katedrą atliko 1943.V.21.

Tuo metu Kaišiadorių vyskupijoje buvo 111 kunigų, 10 gyveno už vyskupijos ribų ir 10 — be pareigų. Vyskupijoje buvo 9 dekanatai: Merkinės, Alytaus, Stakliškių, Žiežmarių, Širvintų, Žaslių, Molėtų, Giedraičių ir Saldutiškio.

Biografiniai bruožai.* Teofiliaus tėvai buvo Jurgis ir Ieva (Telksnytė)-Matulionienė. Teofilius gimė 1873.VI.22 Kudoriškio vs., Aluntos vls., Utenos aps. 1880 m. tėvai, pardavę savo ūkį Kudoriškyje, nusipirko 2 valakus žemės — Purviniškio vienkiemį, 2 km nuo Daugailių. Čia Matulioniai išgyveno 10 metų. (Matulionių ūkio žemė plačiu ruožu ribojosi su šios knygos autoriaus — tėvo Antano Kviklio ūkiu. Taigi Teofilius ir Ant. Kviklys, gyvendami kaimynystėje, nuoširdžiai draugavo).

Teofilius mokėsi Antalieptės pradžios mokykloje bei privačiu būdu ir 1887 m. įstojo į Daugpilio realinės gimnazijos II klasę. Stigdamas lėšų, bet norėdamas savo vaikus mokyti, tėvas pardavė Purviniškio ūkį ir pasidarė nuomininku.

1892—1983 m. mokėsi Petrapilio kunigų seminarijoje, bet po metų iš jos išstojo. 1895 m. gavo gimnazijos baigimo atestatą, grįžo į seminariją, ją baigė, ir 1900.III.7 vyskupas Nedzialkovskis jam suteikė kunigo šventimus. 1900—1910 m. dirbo Latvijos katalikų parapijose vikaru ir klebonu, padidino Bikavos bažnyčią. Už pakrikštijimą bažnyčioje mišrios santuokos naujagimio buvo Rezeknės aps. teismo nubaustas ir atleistas iš pareigų.

Nuo 1910 m. dirbo Šv. Kotrynos parapijoje Petrapilyje. 1918.V.19 arkiv. E. Roppo paskirtas Švč. Jėzaus Širdies parapijos Petrapilyje klebonu. 1923.III.25 buvo bolševikų teismo nuteistas 3 m. kalėjimo bausme. Kalėjime išbuvo 2 m. ir 15 dienų. 1925.II.25 „paleistas į laisvę", kuri tačiau nebuvo laisvė... Grįžęs į savo parapiją, dar aptarnavo ir Kolpino katalikus.

1928.XII.8 popiežius Pijus XI paskyrė T. Matulionį tituliniu Matregos vyskupu ir Mogiliavo arkivyskupijos apaštališkojo administratoriaus vysk. A. Maleckio pagalbininku. Paskyrimas buvo slaptas. Visai slapta buvo ir jo konsekracija 1929.II.9, kurią atliko vysk. A. Maleckis.

1929.XI.25 suimtas antrą kartą. 1929—1930 m. Leningrado kalėjime iškalėjo 11 mėnesių. Buvo 24 naktis tardytas ir be teismo sprendimo ištremtas 10-čiai metų į Solovkų gulagą, kur jau kalėjo 34 kunigai. Ten išbuvo 21 mėnesį, dirbdamas nepaprastai sunkius šiaurės miško kirtimo darbus. Blogas maistas, sunkus darbas, šaltis ir drėgmė pakirto jo sveikatą. Iš čia buvo išsiųstas 250 km į šiaurę nuo Leningrado į „baudžiamąjį izoliatorių". Visiškai nusilpęs, nugabentas į Maskvos ligoninę, iš kur pervežtas į garsųjį Maskvos Lubiankos kalėjimą.

*T. Matulionio gyvenimo kelias ilgas, sudėtingas ir sunkus. Daug jo darbų ir išgyvenimų, o taip pat laiškų ir kitų dokumentų paskelbta jau minėtoje Prano Gaidos ir kitų paruoštoje knygoje „Nemarus mirtingasis Arkivyskupas Teofilius Matulionis — ganytojas, kalinys, kankinys ir laimėtojas" (išl. LKMA Romoje, 1981 m.), Iš šios knygos ir iš kun. Rapolo Krasausko rašinio LE XVII, 529—530 psl. parinkome tik būdingiausius faktus bei datas. Rašinio pabaigoje spausdinamus T. Matulionio charakteringus sielovados bruožus parašė kun. dr. Ignas Urbonas.

Vysk. T. Matulionis Čikagoje, 1935.VII.28, pašventinęs Dariaus ir Girėno paminklą Marquette parke

Čia 1933.VIII.28 susitiko su būriu kunigų, kurie buvo ruošiami grąžinimui į Lietuvą. (Jo ir kitų kunigų sugrįžimas mūsų jau aprašytas „Lietuvos bažnyčių" III t. 62—67 psl.).

1933.X.19 vysk. T. Matulionis, kartu su 10 kunigų ir 3 pasauliečiais, atvyko į Kauną, kur jie buvo labai nuoširdžiai sutikti.

Praėjus metams, pailsėjęs ir atgavęs sveikatą, 1934 m. lankėsi Romoje ir buvo III.24 ir IV.3 priimtas Šv. Tėvo Pijaus XI.

1934—1936 m. lankė Amerikos lietuvių kolonijas, visur maloniai sutiktas. 1935.VII.28 pašventino Dariaus ir Girėno paminklą Čikagoje. 1936 m. lankėsi Šventojoje žemėje, Egipte. 1936 m. rudenį grįžo Kaunan ir apsigyveno prie Benediktinių vienuolyno, kaip jo bažnyčios rektorius. Čia 1938 m. įvedė nuolatinę Švč. Sakramento adoraciją. Kartu talkino arkiv. Skvireckui, laikė pontifikalines pamaldas, lankė parapijas, šventino kunigus, dalyvavo įvairiose katalikų organizacijose. 1940 m. buvo pakviestas vyriausiuoju Lietuvos kariuomenės kapelionu.

Vokiečių kariuomenei okupavus Lietuvą ir didelę Rusijos dalį, 1941—1943 m. keliais atvejais kreipėsi į Šv. Tėvą, prašydamas leidimo apaštalauti Rusijoje.

1943.I.9 buvo Šv. Tėvo paskirtas Kaišiadorių vyskupu.

1943.IV.20 arkiv. J. Skvireckas savo privačioje koplyčioje, dalyvaujant keliems aukštiems dvasininkams, priėmė iš vysk. T. Matulionio vyskupines priesaikas. 1943.IV.24 perėmė iš prel. J. Labuko jam Šv. Tėvo pavestą valdyti Kaišiadorių vyskupiją, o V.12 pasirašė savo pirmąjį ganytojinį laišką kunigams, vienuoliams,-ėms ir tikintiesiems. (Jo ištisas tekstas paskelbtas Pr. Gaidos, 83—87 psl.).

T. Matulionio vyskupavimas nebuvo lengvas. Nebuvo lengva ir vokiškųjų nacių okupacija. Tuojau po 1943.IX.10 Žiežmarių įvykio (žr. toliau, Žiežmariai) vysk. T. Matulionis parašė vokiečių valdžiai Kaune aštrų protesto raštą, kuriuo ją apkaltino Žiežmarių bažnyčios pažeidimu, neleistinu grobimu jaunimo, netgi nepilnamečių mergaičių, neaiškiems tikslams. Vokiečiai nusistatė vyskupą už tai ištremti į Vokietiją. Susilaikyta tik sužinojus, kiek daug jis kentėjo nuo bolševikų. Pagaliau kaltininku palaikytas prel. B. Sužiedėlis, kuris ir atsidūrė Kauno kalėjime.

Vyskupas ir toliau stiprino lietuvių dvasią, ruošė permaldavimo pamaldas, kvietė į kovą prieš girtavimą, skelbė Atgailos, Blaivybės dienas. Pagaliau 1944.VII.3, artėjant raudonajai armijai, išleido instrukciją kunigams, draudžiančią pasitraukti iš savo parapijų. Išvykti galėsią tik tie, kuriems gresia rimtas pavojus, ir tai tik su vyskupo leidimu. Štai kodėl iš vyskupijos pasitraukė tik 5 kunigai.

1944.VII.13 naktį vyskupas savo rūmų

rūsyje pergyveno pragariškus Kaišiadorių miesto bombardavimus, kurių metu daug žmonių žuvo, sudeginta šiaurinė miesto dalis. Smarkiai apgriautos Alytaus, Aukštadvario, Darsūniškio, Molėtų, Punios, Ryliškių ir kt. bažnyčios. Sudegintos Kiauklių (1941 m.), Varėnos bažnyčios. Atimtos iš katalikų Čiobiškio, Strėvininkų koplyčios. 1954 m. sudegė Dubingių bažnyčia.

Prasidėjo nauji vargai. Pirmiausia reikėjo „bendrauti" su bolševikų paskirtu valdžios pareigūnu, „draugu" Gruodžiu, kuris dėkojo kurijos kancleriui už raudonarmiečių globojimą ir gydymą vokiečių okupacijos metais. Po to lankėsi įvairūs kiti sovietų pareigūnai. Viena proga jam pakišo pasirašyti padėkos laišką Stalinui „už išvadavimą". Bet vyskupas jo nepasirašė, sakydamas, kad tai esąs „politinis dalykas". Vyskupas protestavo dėl ateizmo brukimo, ypač jaunimui; netylėjo ir dėl daromų įvairių skriaudų gyventojams.

1946 m. birželio viduryje vysk. T. Matulionis buvo iškviestas apsilankyti pas liaudies komisarų tarybos pirmininką M. Gedvilą. Ten, be ko kita, buvo reikalaujama, kad vyskupas pasirašytų atsišaukimą į kovojančius Lietuvos partizanus, kviesdamas juos nutraukti pasipriešinimą ir padėti ginklus, paklusti vyriausybei. Vyskupas pareiškė, kad šis klausimas nesąs jo kompetencijoje. Reikalaujant šių ir kitų nuolaidų, vyskupas dar pasakė M. Gedvilai: „Mes nesame pravoslavų popai!" (Pr. Gaida, 102 psl.). Netrukus po šio pasikalbėjimo jis pasiuntė sovietinės Lietuvos vyriausybei — Komisarų tarybai — ilgą ir gerai paruoštą memorandumą religinės laisvės reikalu (jo ištisą tekstą žr. Pr. Gaidos knygos, 102—109 psl.).

Netrukus prasidėjo vyskupijos kunigų suėmimai ir trėmimai. Buvo suimta ir ištremta keliasdešimt kunigų (žr. jų sąrašą 77—88 psl.).

Bolševikams uždarant Čiobiškio ir Strėvininkų koplyčias, vysk. T. Matulionis išreiškė drąsius protestus. Savaime aišku, kad po to ir vyskupas negalėjo likti laisvas. Apie jo trečiąjį suėmimą ir ištrėmimą Pr. Gaidos knygoje (127—128 psl.) šitaip rašoma:

„1946.XII.18 apie 10 v. neva iš rajono atėjo į vyskupijos rūmus pareigūnas paklausti, ar gautas iš Vilniaus atsakymas į raštą vyskupo rūmų reikalu. Generalvikaras prel. J.

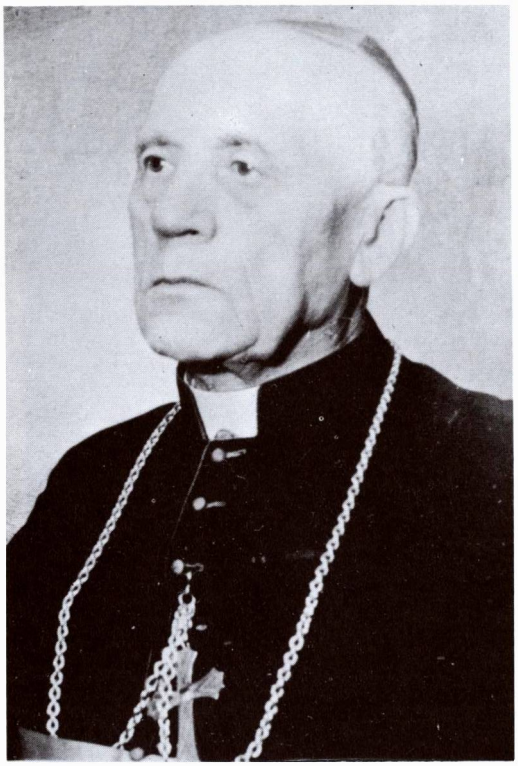

Vysk. T. Matulionis 1957 m.

Labukas, atėjus vysk. T. Matulioniui, pasiūlė išgerti kavos puoduką. Pareigūnas atsisakė. Tuo tarpu už durų stovėjęs kitas pareigūnas nubėgo į lauką 'atnešti rašto'. Ten jau laukė keli kareiviai. Jų vadovas perskaitė suėmimo įsakymą ir davė 15 min. pasiruošti. Nuėjęs į savo kambarį, prel. J. Labukas apsivilko 'stalinuvka', apsiavė vokiškais veltiniais, apsiūtais oda. Šalia jo stovėjo kareivis ir nepaleido iš savo akių. Susodino jį ir vysk. T. Matulionį į sunkvežimį, aptraukė jį brezentu; sulipo 4 kareiviai su kulkosvaidžiu ir automatais. Suimtieji vienas pas kitą atliko išpažintį. Liepė nesikalbėti ir perskyrė brezento pala. Buvo apie 12 val., kai išvežė iš Kaišiadorių. Vilniuje, Saugumo kieme, išlaikė iki 6 v. vakaro. Kažkas nuo suolelio sugebėjo nudžiauti vyskupo pirštines... Paskui sukišo suimtuosius į būdą, vieną greta kito. Prel. Labuką pirmą pašaukė į kanceliariją. Čia klausinėjo, kratė ir fotografavo; atėmė rožinį, akinius, padidinamąjį stiklą ir pinigus. Prelatą uždarė IV kameroje, o vyskupą nuvedė į kitą koridoriaus pusę. Ilgą laiką jiedu nežinojo,

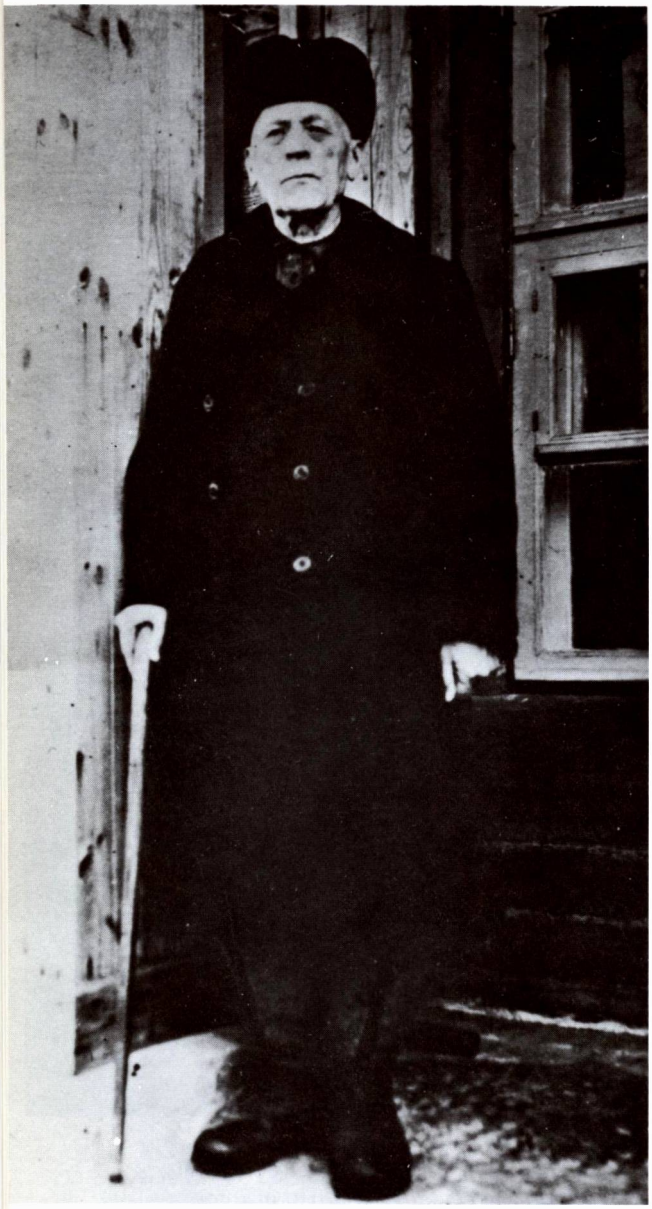

Vysk. T. Matulionis, trečią kartą atlikęs kalėjimo bausmę, prie Invalidų namų Mordovijoje, 1977 m.

kad Žasliuose buvo suimtas ir kan. M. Cijūnaitis. Saugumo rūmuose vysk. T. Matulionį patalpino rūsyje, kur buvo daugiau lietuvių. Apie 9 mėnesius jam teko gyventi vienoje kameroje su inžinierium Brunium iš Kauno. Į tardymą šaukdavo naktimis... Vysk. T. Matulionis eidavo į tardymus su sutana ir kamža, kaip prie altoriaus. Jo tardytojas turėjo prisipažinti kitam kaliniui, kad nors vyskupas tardyme nedaug tekalbėdavo, bet visada sakydavo tik tiesą. Neturint rimtesnės medžiagos vysk. Teofiliui apkaltinti, apsieita be teismo. Ypatingoji taryba Maskvoje paskyrė jam tais laikais palyginti nedidelę bausmę — tik 7 metus kalėjimo! Prel. J. Labukas gavo 10 metų".

1947.XI.9 vyskupas išvežtas į Oršą, 1948.IV.25 iš Oršos išgabentas į uždarą kalėjimą Vladimire (Kliazme). Kalėjimo sąlygos buvo sunkios. Įvairūs negerumai palaužė vyskupo sveikatą. Atlikęs bausmę, 1954.V.28 vyskupas buvo neva vežamas į Lietuvą, bet nuvežtas į Mordoviją ir patalpintas Invalidų namuose Potmoje.

Tik 1956.V.6 jis atvyko į Vilnių ir pirmiausia pasimeldė Aušros Vartuose. Birželio mėnesį apsigyveno Birštone pas kleboną kun. J. Joną. Kiek galėdamas rūpinosi vyskupijos reikalais.

1957.XII.25 Birštone savo kambaryje pašventino kun. Vincentą Sladkevičių vyskupu. Bet jau rytojaus dieną klebonijoje buvo padaryta krata ir suimtas Birštono klebonas kun. J. Jonys.

1958.III.16 vyskupas grąžino sovietinės valdžios įgaliotiniui pažymėjimą, kuriuo jis laikomas Šeduvos altaristu. 1958.X.17 buvo prievarta išvežtas į Šeduvą ir patalpintas buvusiame parapijos name. Nežiūrėdamas to, stengėsi eiti vyskupo pareigas ir 1958.XI.26 raštu vyskupijos kunigams paskelbė Blaivybės metus.

1959.II.5 perleido kapitulai Kaišiadorių vyskupijos valdymą. Pasižadėjo, išrinkus valdytoją, į valdymą nesikišti.

1960.V.31 Šv. Tėvas suteikė vysk. Teofiliui Šv. Sosto asistento titulą. 1960.VIII.9 vyskupas dalyvavo Rygos vyskupo Petro Skrods laidotuvėse. 1962.II.9, savo konsekracijos vyskupu 33 metinių proga, gavo Šv. Tėvo telegramą, kuria jam buvo suteiktas arkivyskupo titulas. 1962.VIII.12 trijų asmenų delegacija iš Bikavos (Latvijoje) su dovanomis sveikino arkivyskupą jo 90 m. amžiaus sukakties proga.

1962.VIII.17 jo bute įvyko paskutinė krata. 1962.VIII.19, sekmadienį, atlaikė paskutiniąsias savo gyvenime Mišias. Mirė Šeduvoje, kaip tremtinys, aprūpintas šventaisiais sakramentais, vidurdienį, 1962.VIII.20. Prieš mirtį nebekalbėjo apie 4 valandas.

Arkivyskupo kūnas buvo pašarvotas Šeduvos bažnyčioje, kur kitą dieną buvo atlaikytos iškilmingos gedulingos šv. Mišios už jo sielą. Nors nebuvo apie mirtį daug kalbama, žmonių susirinko daug.

Rugpjūčio 22 d. arkivyskupo kūnas buvo atvežtas į Kaišiadoris ir VIII.23 laidojamas katedros kriptoje. Nepaisant įvairių valdžios draudimų ir kliudymų (nebuvo leista skelbti laikojimo laiko ir tvarkos), laidotuvių dieną pamaldose dalyvavo: vyskupai — J. Steponavičius, V. Sladkevičius, arti 200 kunigų ir daugybė tikinčiųjų. Valdžios atstovai teleido pasakyti tik vieną pamokslą ir jį, „pagal valdžios patvirtintą turinį", pasakė vyskupijos valdytojas kan. P. Bakšys. Laidotuvių dieną ir jos išvakarėse keliai į Kaišiadoris buvo milicijos apstatyti. Sunkvežimiams ir autobusams buvo uždrausta priimti keleivius į Kaišiadoris ar iš Kaišiadorių (Pr. Gaida, 163 psl.).

Antrojo Kaišiadorių vyskupo kūnas ilsisi erdviame katedros rūsyje, po didžiuoju altorium, greta pirmojo vysk. Juozapo Kuktos. Abudu karstai užmūryti, balto marmuro plokštėse yra trumpi įrašai.

Velionis kun. Stasys Yla, pagerbdamas šviesų A.A. arkiv. Teofiliaus Matulionio atminimą, yra sukūręs šią maldą:

Tarp daugelio kankinių, Viešpatie, Tu mums davei vieną, kuris, Tavo malonės stiprinamas, atlaikė visas baisaus persekiojimo kančias. Tris kartus suimtas, šešiolika metų kalintas, jis vis grįždavo pas savo tikinčiuosius, kaip neįveikiamas ir nepalaužiamas ganytojas. Nebesugrįžo tik po paskutinių penkerių ištrėmimo metų, nes Tu, Viešpatie, pasiėmei jį pas save, nuskaidrinęs, kaip naujų laikų Jobą, nuostabia kantrybe, paprastumu ir švelnumu.

Viešpatie, argi šis šventas ganytojas nėra pavyzdys visiems, kurie nuoširdžiai bando nešti savo kryžių, kad būtų verti savo Mokytojo? Ar jis negalėtų, nūnai būdamas Tavo prieglobstyje ir Tau leidžiant, padėti mums, prašomas, mūsų gyvenimo bandymuose, kančiose, persekiojimuose?

Tebūnie taip, Viešpatie!

Charakteringi vysk. Matulionio sielovados bruožai. Mėginsime atsakyti į klausimą, kuo ypatingai reiškėsi jo veikla. Pirmiausia — jo *ganytojiniai laiškai*. Tik paskelbus vysk.

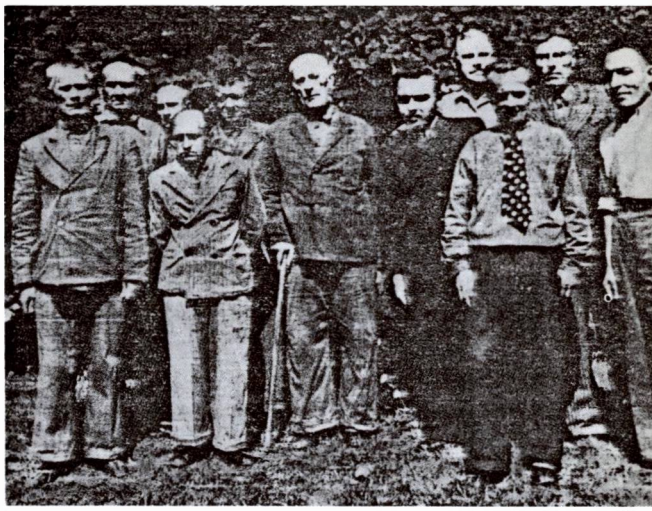

Arkiv. T. Matulionis (stovi viduryje su lazdele) Invalidų namuose Mordovijoje

Matulionio paskyrimą į Kaišiadoris, jo Sibiro dienų draugas kun. Mykolas Bugenis pasakė Kaišiadorių kapitulai apie naująjį vyskupą: „Na, tai dabar pasiklausysime jo labai gražių laiškų". Taip ir įvyko.

Vysk. Matulionio ganytojiniai laiškai nustebino visus kunigus ir pasauliečius. Jie buvo dažniausiai neilgi, stilingi, švelnia tėviška meile dvelkiantys, praktiški ir visada drąsūs. Jo vyskupavimas Kaišiadoryse vyko okupacijų (vokiečių ir bolševikų) laikais. Laiškuose jis davė praktiškus, tikslius nurodymus kunigams ir kėlė tikinčiųjų moralę. Grįžęs iš sovietų kalėjimų, kur ne kartą stovėjo mirties akivaizdoje, dabar jau nebijojo nei mirties, nei kančių. Artėjant antrajai bolševikų okupacijai, kun. Ign. Urbonas jį paklausė, ar jis nemanąs trauktis iš vyskupijos. Vyskupas atsakė: „Iš vyskupijos aš niekur nesitrauksiu. Žinau, kad jie mane areštuos, bet to nebijau. Kai aš meldžiuosi, nieko nebijau..." Ir dar pridėjo: „Melskitės ir jūs visi".

Vysk. Matulionis niekada neveikė slaptai, bet visada viešai, atvirai ir drąsiai. Jis drąsiai protestavo vokiečių valdžiai už jaunimo gaudymą Žiežmarių bažnyčioje. Bolševikų okupacijoje, dar frontui tebeeinant, jis sukvietė Ukmergėje vyskupų pasitarimą, kunigų seminarijos reikalu. Parašė drąsų laišką dėl jaunimo religinio mokymo bažnyčiose. Toks pat buvo jo pokalbis su komisarų tarybos pirmininku M. Gedvila; atsisakė pasirašyti atsišaukimą į partizanus, kad jie grįžtų iš miškų.

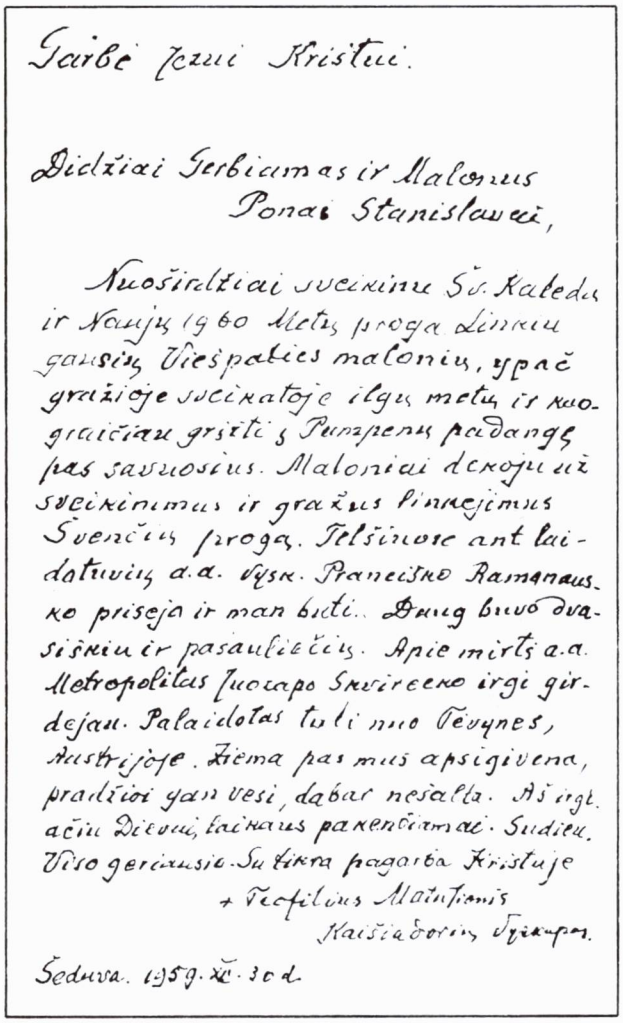

Garbė Jezui Kristui.

Didžiai Gerbiamas ir Malonus
Ponai Stanislavai,

Nuoširdžiai sveikinu Šv. Kalėdų
ir Naujų 1960 Metų progą Linkiu
gausių Viešpaties malonių, ypač
gražioje sveikatoje ilgų metų ir kuo-
graičiau grįžti į Pumpenų padangę
pas savuosius. Maloniai dėkoju už
sveikinimus ir gražus linkėjimus
Švenčių progą. Telšiuose ant lai-
datuvių a.a. Vysk. Pranciško Ramanaus-
ko priseja ir man buti. Daug buvo dva-
siškiu ir pasauliečių. Apie mirtį a.a.
Metropolitas Juozapo Skvireeko irgi gir-
dejau. Palaidotas tuti nuo Tėvynes,
Austrijoje. Ziema pas mus apsigivena,
pradžioi gan vesi, dabar nešalta. Aš irgi
ačiu Dievui, laikaus pakenčiamai. Sudieu.
Viso geriausio. Su tikra pagarba Kristuje
+ Teofilius Matulionis
Kaišiadorių Vyskupas.

Šeduva. 1959. XII. 30 d.

Arkiv. T. Matulionio laiškas, rašytas 1960.XII.30 Šeduvoje savo buv. tarnui Stanislovui Skopui, gyvenančiam Anglijoje

Vysk. T. Matulionis labai uoliai rūpinosi vyskupijos *dvasiniu atnaujinimu*. Jis įsakė įvesti visoje vyskupijoje birželines pamaldas prie Švč. Jėzaus Širdies. Įvedė Švč. Sakramento adoraciją ir pamaldas. Įsakė įvesti Atgailos dieną ir pamaldas už taiką ir tėvynę. „Kad karui pasibaigus Lietuva rastųsi Vakarų Europos kultūringų tautų žinioje, kaip laisva ir nepriklausoma tauta", — rašė laiške. Pats būdamas giliai religingas ir patyręs savo gyvenime didelę maldos pagalbą, jis maldoje sujungė visą vyskupiją. Tai tikro vyskupo apaštalo ir šventojo valia. Toks jis ir buvo.

Vysk. T. Matulionio *santykiai su kunigais* buvo tėviškai nuoširdūs. Prieš paskirdamas į kurią parapiją kunigą, pasikviesdavo jį ir gražiai prašydavo ten vykti. Kartais kunigas, nenorėdavo į tą parapiją vykti, bet būdavo jam nepatogu taip gražiai prašančiam vyskupui atsisakyti, ir vykdavo. Bet kartais pasitaikydavo ir pusiau juokingų atvejų. Vyskupijoje buvo nedidelė, bet prie gražių pušynų ir Merkio upės Varėnos parapija, kuri turėjo įvairių vietinių sunkumų bei problemų; kunigai nenorėdavo į ją vykti. Vysk. Matulionis prašė iš eilės tris kunigus, ir visi atsisakė. Tada jis pakvietė gerą mielą kunigėlį ir paprašė vykti į Varėną. Šis taip pat nenorėjo, bet vyskupo prašomas sutiko. Tada vyskupas apsidžiaugęs tarė: Sveikinu ir laiminu, o tas kunigėlis atsiliepė: Ekscelencija, į Varėną tai galiu ir be palaiminimo...

Vysk. Matulionis su kunigais visada buvo draugiškas, tėviškas. Kunigus laikė savo broliais, visus apsilankiusius išbučiuodavo, nuoširdžiai pasikalbėdavo, pasitardavo, išleisdamas palydėdavo. Vysk. Matulionis buvo didelio nusižeminimo žmogus. Kitus laikė aukštesniais, o pats jautėsi mažesnis. Jis buvo toks ne tik su kunigais, bet su visais, su kuo tik susitikdavo. Prieš II pas. karą, 1939 m. kun. Ign. Urbonui lankantis Amerikoje, vienas katalikų veikėjas pasakojo, kad daugelis iš Lietuvos lankėsi Amerikoje, bet tik trys lankytojai paliko didelį įspūdį: J. Vailokaitis, kuris pirmas atvykęs iš Lietuvos nerinko aukų, bet pats amerikiečiams aukojo; adv. Rapolas Skipitis, atvežęs lietuviškų vadovėlių mūsų parapijų lietuviškoms mokykloms, bet labiausiai vysk. T. Matulionis, kuris nemokė, bet savo dideliu nusižeminimu, šventumu švietė ir rodė kilnaus lietuvio pavyzdį. „Stebint jį", sakė veikėjas, „mums buvo garbė būti lietuviu".

Labai taikliai vysk. Matulionio asmenybę aptaria kun. dr. Pr. Gaida savo knygos „Nemarus mirtingasis" užsklandoje: „Arkiv. T. Matulionis ir buvo tas žmogus, kuriame Dievo galybė, besireikšdama kančios tėkmėje, jį dievino, kristino ir vedė į krikščioniškąją pilnatvę. Tai būdingas šventųjų kelias, visuomet klotas ne deimantais, o erškėčiais. Šventojo paslaptis yra ta, kad dieviškosios ugnies kaitroje jis erškėčius paverčia deimantais... Tai autentiškas ženklas, rodąs, kad

dieviškosios galios kelias yra nuolankumo kelias, kuriuo taip ištikimai ėjo arkiv. T. Matulionis... Jis elgėsi su visais nuolankiai, švelniai, ramiai. Išliko jis nuolankus, paslaugus, natūralus ir vyskupo soste. Tame jo nuolankume bei paprastume atsispindėjo kristinė dvasia ir tikroji didybė, nes jame švytėjo aukštesnės vertybės, lyg kokiame vitraže" (331—332 psl.).

Ar vysk. Teofilius Matulionis buvo kardinolas? Jo pagerbimu pradėjo rūpintis Kaišiadorių vyskupijos kunigai išeiviai, gyvenantys Šiaurės Amerikoje. Kun. dr. Ignas Urbonas ir kun. dr. Petras Celiešius 1960 m. parašė (lotynų k.) pop. Jonui XXIII prašymą pakelti vysk. T. Matulionį kardinolu. Tuo būdu būtų pagerbtas vyskupas kankinys, kenčianti lietuvių tauta ir visa kenčianti Bažnyčia už geležinės uždangos. Iš Vatikano buvo gautas pranešimas, kad popiežius prašymą gavo. Kun. I. Urbonas dar kreipėsi į vysk. Vincentą Brizgį, gyv. Čikagoje, ir vysk. Vincentą Padolskį, gyv. Romoje, kad jie vyskupų vardu padarytų tą patį. Vysk. Padolskis atsakė, kad jie tą padarė ir raštą įteikė per arkiv. Antonio Samore, tuo metu einantį Vatikano valstybės užsienio reikalų ministerio pareigas. Netrukus po to (1962.II.9) vysk. T. Matulioniui buvo suteiktas arkivyskupo titulas. Tada (1962.III.19) kun. Ign. Urbonas ir kun. P. Celiešius vėl pasiuntė telegraminį raštą popiežiui, po kuriuo pasirašė Kaišiadorių vyskupijos kunigai, gyvenantieji Š. Amerikoje: kun. dr. Pranas Gaida, kun. Alfonsas Petraitis ir kun. Lionginas Dieninis. Šiame rašte jie išreiškė padėką Šv. Tėvui už vysk. Matulionio pagerbimą ir dar pakartojo prašymą pakelti jį kardinolu. Vatikanas atsakė 1962.IV.13 raštu, pasirašytu valstybės sekretoriaus pareigas einančio kard. Bell'Aqua. Jame išreikšta popiežiaus padėka už minėtą raštą ir teikiamas palaiminimas pasirašiusiųjų darbams Amerikoje.

Pop. Jonas XXIII tuo metu nominavo 10 naujų kardinolų, bet trijų kardinolų pavardės nebuvo paskelbtos, nes Šv. Tėvas jas laikąs paslaptyje — „in pectore".

Ar buvo vysk. Matulionis vienas tarp jų? Oficialiai tai paslaptis. Ji tokia ir liks. Betgi yra kai kurių „ženklų", kurie mums leidžia galvoti, kad vysk. Matulionis buvo vienas tarp trijų.

Arkiv. T. Matulionis, pašarvotas Šeduvos bažnyčioje 1962.VIII.21

Pirmasis „ženklas" — tai dieną po kardinolų paskelbimo vieno italų laikraščio žinia, kurią pakartojo ir kai kurie Amerikos laikraščiai (tarp jų „Gary Post-Tribune"), kad tie trys „in pectore" yra: Ukrainos arkivyskupas, Čekoslovakijos arkivyskupas ir *Lietuvos vyskupas*"... Kadangi Ukrainos arkiv. Slipyj ir Prahos arkiv. Baran išėję į laisvę buvo paskelbti kardinolais, tai reikia prileisti, kad to laikraščio žinia buvo tikra, ir trečias „in pectore" kardinolas yra vysk. T. Matulionis.

Antrasis „ženklas" — kard. Baran atsakymas, kai buvo atvykęs į Ameriką, vieno čekoslovakų kilmės vyskupo kviečiamas. Kun. Ign. Urbonas asmeniškai kardinolą paklausęs, ar jis girdėjęs, kad tas trečiasis „in pectore" buvo lietuvis vysk. Matulionis? Kardinolas atsakęs: taip. Tą patį atsakė kun. Urbonui ir vienas aukštas Vatikano pareigūnas, prašęs savo pavardės niekad neminėti.

Akivaizdoje šių „ženklų" gal ir Pensilvanijos vienuolės regėtojos Onos Jaskūnaitės „pranašystė" nėra taip juokinga. Ji 1936.II.22 rašė vysk. Matulioniui „mačiusi ant Ekscelencijos galvos ir krūtinės kardinolo valdžios ženklus". (Tarp kitko, vysk. Matulionis palaikė laiškais ryšius su keliom „regėtojom". Ar jis jomis tikėjo, žinių nėra, bet jų neniekino, išklausydavo).

Vysk. J. Matulaitis-Labukas 1978 .V.5 Šv. Kazimiero parapijos Gary, Ind., JAV-bėse, bažnyčioje (stovi viduryje), po Mergaičių sodalicijos draugijos, Pirmosios komunijos proga. Šalia jo stovi parapijos klebonas kun. dr. Ignas Urbonas

GENERALINIS VIKARAS IR VALDYTOJAS PREL. J. MATULAITIS-LABUKAS

Su Kaišiadorių vyskupijos bei jos kurijos gyvenimu ir darbais yra labai glaudžiai susijęs Juozapas Matulaitis-Labukas, prelatas, vėliau vyskupas.

Gimė 1894.V.8 Butrimonių vls. Baigęs Vilniaus kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1918.V.26. 1918—1920 m. buvo vikaras Žasliuose, Kalesninkuose. 1920—1922 m. Švenčionių lietuvių ir lenkų gimnazijų kapelionas. Aktyviai reiškėsi lietuviškoje veikloje.

Vilniaus vyskupas J. Matulevičius, pastebėjęs didelius jo gabumus, išsiuntė studijoms į Vakarų kraštus. Studijavo Muensteryje, Wuerzburge, Freiburge. 1925 m. čia gavo filosofijos mokslų daktaro laipsnį. Disertacijos tema: „Darbininkų draudimas Pabaltijo valstybėse".

Steigiantis Kaišiadorių vyskupijai, 1926 m. buvo vyskupo J. Kuktos pakviestas vyskupijos kancleriu. 1928 m. paskirtas generaliniu vikaru. Jo rūpesčiu buvo išugdytas gražus sodas, pastatyti vyskupijos rūmai ir katedra.

1942 m., mirus vyskupui J. Kuktai, perėmė vyskupijos valdymą ir ją valdė kaip kapitulinis vikaras, kol 1943 m. perdavė valdyti naujai paskirtam ordinarui Teofiliui Matulioniui. Ir toliau ėjo generalinio vikaro pareigas, kol 1946.XII.18 buvo bolševikų suimtas ir ištremtas.

Gulaguose iškalėjo 10 metų ir 1956 m. grįžo į okup. Lietuvą. 1957—1965 m. Kunigų seminarijos profesorius. 1965 m. konsekruotas vyskupu. Kauno ir Vilkaviškio vyskupijų valdytojas. Mirė 1979.V.28. (Daugiau žinių LB II t., 80—83 psl.).

Kun. dr. Ignas Urbonas, gerai pažinojęs J. Labuką, pateikė apie jį daugiau žinių ir tokią jo charakteristiką.

1978 m. balandžio mėn. pabaigoje vysk. J. Labukas, lydimas kun. Jono Žemaičio, atvyko paskutinį kartą į Romą. Vatikanui įteikė raštišką projektą atstatyti Lietuvos Bažnytinę provinciją ir Vilniaus vyskupiją atskirti nuo Lenkijos Bažnytinės provincijos. Projekte dar buvo: — grąžinti į pareigas abu ištremtus iš

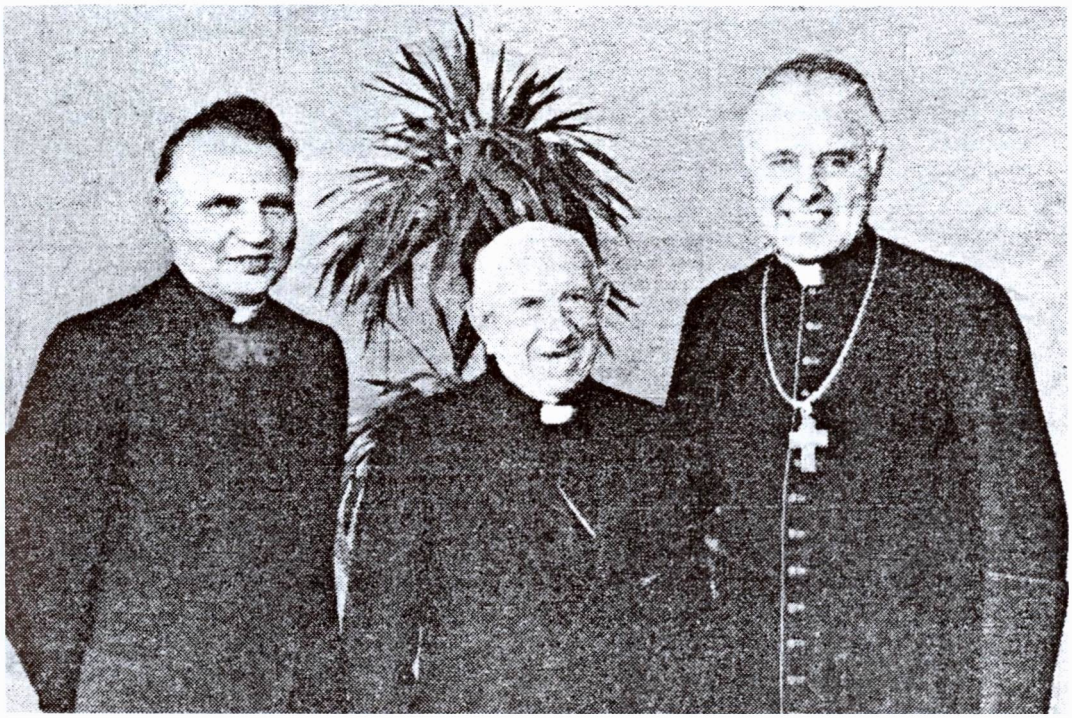

Vysk. J. Matulaitis-Labukas, 1978 m. lankydamasis Gary, Ind., JAV-bėse, aplankė vietos vyskupą. Iš k.: jį atlydėjęs kun. Ig. Urbonas, vysk. Labukas ir vyskupas Andrew G. Grutka

vyskupijų vyskupus (V. Sladkevičių ir J. Steponavičių) ir konsekruoti du naujus vyskupus. Projektas dėl įvairių skundų iš Lietuvos ir įvairių nuomonių Romoje nepraėjo.

1978.V.4 vysk. Labukas, lydimas kun. Jono Žemaičio, trumpam laikui — porai savaičių — atskrido į Ameriką. Čia jis buvo priimtas ir globojamas kun. Ign. Urbono, Gary, Indianoje.

Vysk. Labukas tada ėjo savo 85—tuosius metus ir norėjo pasitarti su daktarais savo sveikatos reikalais. Aplankė Čikagos universiteto akių kliniką ir kitus daktarus, kurie jį gražiai priėmė ir, kuo galėjo, padėjo. Padarė vizitą vietos (Gary) vyskupui, kuris jį taip pat labai nuoširdžiai priėmė. Viešai niekur nekalbėjo, tik Gary, Šv. Kazimiero liet. bažnyčioje, ir Čikagoje, Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčioje, suteikė palaiminimą Švč. Sakramentu. Daugelis tikinčiųjų šluostėsi ašaras... Buvo sudarytos sąlygos jam penkiom dienoms nuskristi į Floridą. Labukas nebuvo romantikas, o visada realistas, matematiško proto žmogus. Bet ten, atsisėdęs ant Atlanto kranto po palmėmis, ilgas valandas praleisdavo, žiūrėdamas į Atlanto tolius ir jo įspūdingus saulėlydžius, lyg nujausdamas ir savo artėjantį gyvenimo saulėlydį. Grįžęs iš Floridos, buvo lietuvių inžinierių išvežtas motoriniu laiveliu į Mičigano ežerą pažvejoti. Aplankęs savo jaunesniojo brolio Vlado kapą ir jo šeimą Montrealyje, Kanadoje, grįžo į Romą. Čia 1978.VI.8 buvo priimtas jau nesveikuojančio popiežiaus Pauliaus VI, kuris po 3 mėn. mirė. Metais vėliau mirė ir vysk. Labukas.

Vysk. J. Labukas-Matulaitis, kaip generalvikaras, atliko lemiamą vaidmenį Kaišiadorių vyskupijos istorijoje. Jis savo administraciniais gabumais „sukūrė" tą vyskupiją beveik iš nieko. Pastatė vyskupijos įspūdingus rūmus, katedrą ir Birštono kurorte kunigams poilsio namus „Tulpę". Aplink vyskupijos rūmus nusausino durpynus, išugdė ūkį, įveisė gražų sodą, daržus, išvedė takus, ir pastatė ūkio trobesius. Ir tai jis atliko neturtingoje vyskupijoje, negaudamas valdžios paramos.

VALDYTOJAS KAN. JUOZAPAS STANKEVIČIUS

Po II pasaulinio karo bolševikų administracija, persekiodama Katalikų Bažnyčią Lietuvoje, be ko kita, stengėsi sumažinti vyskupijų bei jų valdytojų vyskupų ordinarų reikšmę, trukdant teisėtiems vyskupams eiti savo pareigas, o taip pat neleidžiant skirti naujų vyskupų. Buvo projektas sujungti kelias vyskupijas į vieną, ir šiuo reikalu jau buvo nemažai padaryta. Okupacinės valdžios spaudimu, 1947.II.3 Kauno arkivyskupijos valdytoju kapitula išrinko valdžiai palankų dvasininką kan. Juozapą Stankevičių. Nuo 1949.V.11 jis perėmė ir Vilkaviškio vyskupijos administravimą. Bolševikų valdžia taip pat panoro, kad kan. Stankevičius drauge valdytų ir Kaišiadorių vyskupiją. Religinių kultų įstaigos įgaliotiniui L. Pušiniui spaudžiant, kapitula neatsilaikė ir valdytoju 1949 m. rudenį „išrinko ' J. Stankevičių. Paskyrimas nebuvo kanoniškas, teisinė padėtis nebuvo aiški. Tokia būklė tęsėsi ligi 1956 m., kai iš Mordovijos sugrįžo vysk. T. Matulionis. 1956.VI.9 raštu vyskupas jį paskyrė savo generalvikaru ir prašė, kad tuo tarpu valdytų vyskupiją, apribodamas jam tik kai kurias teises. Iškilus nuomonių skirtumams dėl kunigų skyrimo ir kitų reikalų, vysk. T. Matulionis 1957.XI.14 kan. J. Stankevičių iš vyskupijos valdytojo ir generalvikaro pareigų atleido.

1965.V.5 jis turėjo pasitraukti ir iš Kauno—Vilkaviškio vyskupijų valdytojo pareigų. 1965.VIII.31 paskirtas Kauno Prisikėlimo bažnyčios altaristu. Mirė 1974.XI.4. (Daugiau žinių apie kan. J. Stankevičių mūsų pateikta „Lietuvos Bažnyčių" II t. 78—80, III t. 58—59 psl.).

Kan. Juozapas Stankevičius

VALDYTOJAS KAN. JUOZAPAS MEIDUS

Negalint vyskupui Teofiliui Matulioniui normaliu būdu eiti ordinaro pareigų, vyskupijos kapitula (prel. J. Labukas, prel. B. Sužiedėlis, kun. V. Vaičiulis ir kan. R. Juknys) valdytoju išrinko prel. J. Labuką. Tačiau jam nesutikus eiti pareigų, tie patys kapitulos nariai 1959.III.1 vyskupijos valdytoju išrinko kan. Juozapą Meidų. Jis gavo vyskupo ordinaro įgaliojimus ir pradėjo eiti pareigas.

Kan. Juozapas Meidus

Buvo gimęs 1907.IX.18 Pašiekščių k., Labanoro parapijoje. Mokėsi Vilniaus ir Panevėžio gimnazijose. Baigęs Kauno kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1934.V.25.

Vienerius metus dirbęs vikaru Širvintose, buvo paskirtas Kaišiadorių gimnazijos kapelionu ir šias pareigas ėjo ligi 1944 m. Per tą laikotarpį parengė daug kandidatų Kauno kunigų seminarijai. 1944—1946 m. dėstė Kauno kunigų seminarijoje kanonų teisę ir buvo jos prefektas. 1946—1959 m. ėjo klebono pareigas Krikštėnų, Bukonių ir Raseinių parapijose. Kurį laiką buvo Raseinių dekanas.

1959—1962 m. Kaišiadorių vyskupijos valdytojas. Vyskupijos administravimas ano meto sąlygomis buvo labai sunkus. Rūpinosi sugrąžinti į Kaišiadorių vyskupijos parapijas bei sielovados darbą iš Sibiro tremties grįžusius ir į kitas vyskupijas išsklaidytus kunigus kaišiadoriečius. Kan. Meidus nenorėjo pasiduoti okupacinės valdžios spaudimui, taigi iš valdytojo pareigų atsisakė ir turėjo išvykti iš Kaišiadorių vyskupijos. 1962 m. apsigyveno Viekšniuose (Telšių vyskupijoje) kaip altaristas. Trūkstant kunigų, paskirtas tos parapijos klebonu, bet sveikatai pablogėjus — vėl altaristu. Čia gyveno ligi mirties. Mirė 1963.IX.2 Viekšniuose ir buvo IX.5 palaidotas bažnyčios šventoriuje. Laidotuvių mišias koncelebravo 3 vyskupai — J. Steponavičius, V. Sladkevičius, A. Vaičius ir ir apie 30 kunigų. Velionio karstą prie kapo palydėjo didžiulė minia tikinčiųjų, tarp jų apie 100 kunigų.

Nepriklausomybės metais auklėjimo, pastoracijos ir religiniais klausimais rašė „Tiesos kelyje", „Ateityje", „Mūsų laikraštyje".

1962.VII.13 į Žiežmarius suvažiavę kapitulos nariai nauju vyskupijos valdytoju išrinko kan. Povilą Bakšį.

VALDYTOJAS KAN. POVILAS BAKŠYS

Dėl nesutarimų su okupacine valdžia iš Kaišiadorių vyskupijos valdytojo pareigų atsisakius kan. Juozui Meidui, reikėjo išrinkti naują valdytoją.

„Kad vysk. T. Matulionis 'vėl nepradėtų valdyti', prel J. Labukas, Rugienio pritarimu, prieš pat rinkimus apsilankė pas abudu vyskupus (T. Matulionį ir V. Sladkevičių) ir

Kan. Povilas Bakšys

grįžęs sakėsi gavęs abiejų pritarimą valdžios norimam kandidatui. O iš tiesų abu vyskupai prašė vieno dalyko — 'tik nerinkite Bakšio!' Bet 'rinkimai' įvyko, ir vyskupai turėjo pripažinti naują valdytoją... Buvo aišku, kad bet koks kitas kandidatas valdžiai nebus priimtinas. Ir taip vyskupijos vadovybė pasuko prisitaikymo keliu, nors daug kas tikėjosi iš jo tvirtesnės laikysenos" (Pr. Gaida, 152 psl.).

Kan. Povilas Bakšys buvo gimęs 1901.X.21 Skominių k., Pabaisko vsl., Ukmergės aps. Mokėsi Ukmergės gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje, VDU Teologijos—Filosofijos fakultete. Kunigu pašvęstas 1930.VI.14. Buvo gimnazijos kapelionas Kaišiadoryse, klebonas Nemajūnuose, o 1940 m. paskirtas Daugų klebonu.

1946—1956 m. Kauno, Vilkaviškio, Kaišiadorių vyskupijų valdytojo kan. J. Stankevičiaus kancleris Kaune. 1956 m. vysk. Matulionis pakėlė garbės kanauninku. Išrinkus kan. Meidų valdytoju, buvo jo kancleris, gyveno Vievyje. Trumpą laiką jam teko valdyti ir Panevėžio vyskupiją. 1962—1965 m. dalyvavo Vatikano II suvažiavime Romoje. 1965 m. popiežius Paulius VI pakėlė jį

Vyskupijos valdytojas mons. P. Bakšys skaito Sutvirtinimo Sakramento maldas

monsinjoru (cubicularius intimus Suae Sanctitatis).

Apie 1961 m. vyskupas T. Matulionis, Kaišiadorių vyskupijos teisėtas ordinaras, buvęs atėmęs iš P. Bakšio kanauninko titulą, nes jis pasirašęs popiežių smerkiantį raštą. Tačiau šį titulą vėl grąžinęs todėl, 'kad jis apgailestavo savo tokį elgesį' ". (Pr. Gaida, 155—156 psl.). Kan. P. Bakšys Kaišiadorių vyskupiją valdė nuo 1962.VII.13 ligi savo mirties.

1962.VIII.23, laidojant vysk. T. Matulionį, dalyvaujant 2 vyskupams, apie 200 kunigų ir daugybei pasauliečių, Kaišiadorių vyskupijos valdytojui okupacinė valdžia davė sutikimą pasakyti pamokslą, bet tik „pagal valdžios patvirtintą turinį" Pr. Gaida, 162 psl.).

Nors kan. Povilas Bakšys stengėsi sugyventi su okupacinės valdžios pareigūnais, darė jiems nuolaidas, tačiau jo valdymas nebuvo lengvas. Mirė 1973 m. liepos 2 d. rytą iš po nakties rastas negyvas. Palaidotas 1973.VII.4. Vievio kapinėse.

Kun. P. Bakšys, kaip minėjome, valdytojo pareigas ėjo labai sunkiomis kietos okupacijos sąlygomis. Nebuvo lengva jam tai atlikti, todėl ir mums sunku jį ir jo veiklą vertinti, ypač kai dar ne visos aplinkybės yra žinomos. Tik vienas Dievas yra visų teisingas teisėjas.

Kan. P. Bakšys, būdamas Romoje, vienam draugų paklausus, kaip yra su jo tikėjimu, ašarotomis akimis atsakė: „Tikėjimą turiu ir nieko neišdaviau."

VALDYTOJAS KAN. JUOZAPAS ANDRIKONIS

1974—1982 m. Kaišiadorių vyskupiją kapitulinio vikaro titulu valdė kapitulos kanauninkas Juozapas Andrikonis.

Gimė 1909.IV.17. Baigęs Kauno kunigų seminariją ir VDU Teologijos—Filosofijos fakultetą, kunigu pašvęstas 1935.VI.15. Buvo paskirtas Vievio parapijos vikaru. Vėliau dirbo

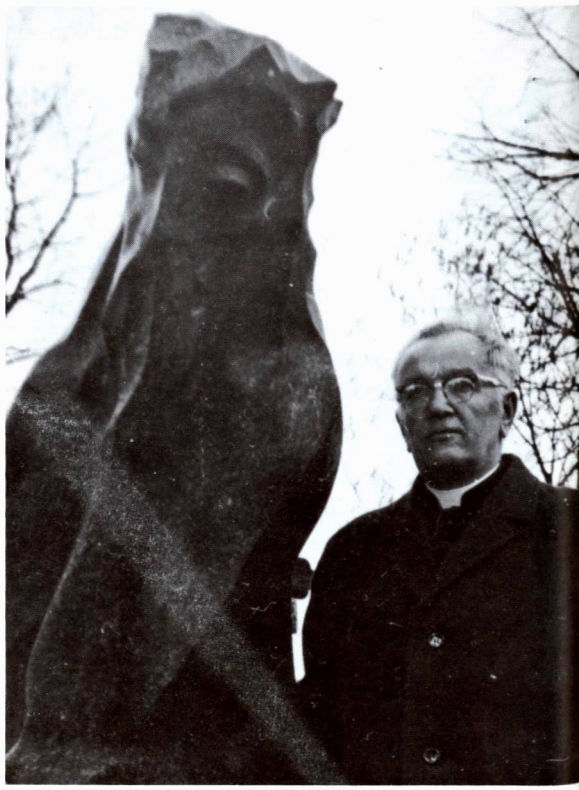

Kan. Juozapas Andrikonis

vyskupijos kurijoje kaip pareigūnas jaunimo reikalams ir kartu ėjo katedros vikaro pareigas. Kurį laiką buvo Molėtų klebonas.

Karo ir pokario metais dirbo kurijoje, buvo Vievio klebonas. 1956 m. vysk. T. Matulionio pakeltas garbės kanauninku. Vėliau tapo kapitulos kanauninku.

1974.III.6 Kapitulos išrinktas vyskupijos valdytoju. Šias pareigas ėjo ligi 1982 m. liepos mėn., kada jas perdavė vyskupui V. Sladkevičiui. Buvo artimas vysk. T. Matulionio bendradarbis ir, jo pakviestas, kartu su Birštono klebonu kun. J. Joniu dalyvavo 1957 m. Kalėdų naktį slaptoje vyskupo V. Sladkevičiaus konsekracijoje, vyskupo Matulionio kambaryje, Birštone.

Būdamas Vievio klebonu, vyskupijos reikalus tvarkė iš Vievio klebonijos, nes vyskupijos kurijai valdžios nebuvo leista veikti Kaišiadoryse.

Perdavęs vyskupijos valdytojo pareigas apaštališkajam administratoriui vysk. V. Sladkevičiui, buvo paskirtas Stakliškių klebonu.

J. Andrikoniui valdant Kaišiadorių vyskupiją, vyskupui J. Labukui tarpininkaujant ir prašant, buvo gautas okupacinės valdžios leidimas grąžinti kurijos bei vyskupijos būstinę iš Vievio į Kaišiadoris.

VYSKUPAS VINCENTAS SLADKEVIČIUS

Kaišiadorių vyskupas T. Matulionis rūpinosi savo įpėdinyste, tačiau okupacinė valdžia jam trukdė parinkti tinkamą įpėdinį. Teisėtas įpėdinis buvo kan. Vincas Sladkevičius.

Biografinės žinios. Gimė 1920.VIII.20 Kuronių k. Žaslių vls., neturtingų žemdirbių šeimoje. Tėvai neįstengė jo leisti mokytis, bet Žaslių parapijos klebono kun. Mato Cijūnaičio remiamas mokėsi Kaišiadorių vidurinėje mokykloje ir vėliau Jėzuitų gimnazijoje Kaune, kurią 1939 m. pavasarį baigė ir įstojo į Kauno kunigų seminariją. Baigęs ją teologijos licenciato laipsniu, kunigu pašvęstas 1944.III.25.

Pastoracinį darbą pradėjo savoje vyskupijoje Kietaviškių parapijos vikaru. Netrukus paskirtas Merkinės gimnazijos kapelionu, o iš ten perkeltas į Kuktiškes vikaru. 1948 m. buvo paskirtas Inturkės klebonu.

1952—1957 m. Kauno kunigų seminarijoje dėstė Naujojo testamento egzegezę ir dogmatinę teologiją. Buvo pakeltas kanauninku.

Kaišiadorių vyskupijos apaštalinis administratorius vysk. Vincentas Sladkevičius

Vysk. Vincentas Sladkevičius yra gabus, gerai moka lotynų, italų, vokiečių, anglų, rusų, lenkų, žinoma, ir lietuvių kalbas. Jis — aukšto išsilavinimo asmenybė, didžios dvasios, bet žemo ūgio ir nestiprios sveikatos vyras.

Vysk. T. Matulioniui jį pristačius, Šv. Tėvas 1957.XI.14 paskyrė kun. V. Sladkevičių tituliniu Aboros vyskupu ir Kaišiadorių vyskupo pagalbininku.

Kaip visa tai vyko, matysime skaitydami kun. dr. Igno Urbono žemiau spausdinamas žinias bei faktus.

Vysk. V. Sladkevičius savo artimų bendradarbių tarpe

Paskyrimas vyskupu. Vysk. T. Matulionis 1957 m., t.y. po metų nuo sugrįžimo iš Rusijos kalėjimų, kaip minėjome, numatė tris kandidatus į vyskupus ir prašė sovietinį įgaliotinį leisti susisiekti su Šventuoju Tėvu. Valdžiai visi trys kandidatai buvo nepriimtini ir leidimas susisiekti su popiežium neduotas. Kandidatai buvo šie: prel. Bernardas Sužiedėlis, kun. Stanislovas Kiškis ir kun. Vincentas Sladkevičius, tuo metu 37 m. amžiaus, tada profesoriavęs Kauno kunigų seminarijoje.

Vysk. Matulionis, suradęs kitus kelius, šį kandidatų sąrašą pasiuntė popiežiui. Prie kun. Sladkevičiaus pavardės buvo pridėtas vysk. Matulionio ranka rašytas lotynų k. laiškelis popiežiui. Jame buvo pareikšta, kad visi trys pristatyti kandidatai yra geri kunigai ir tinkami būti vyskupais, bet jis prašo vyskupu skirti Sladkevičių, nes šis yra ne tik švento gyvenimo, pamaldus, bet ir tylus, kuklus ir jokioje politikoje nedalyvaujantis kunigas. Tokiu būdu gal ir sovietų valdžia nebus jam priešinga ir netrukdys eiti vyskupo pareigų. Popiežius taip ir padarė — paskyrė kun. Sladkevičių vyskupu ir pasiuntė paštu raštą vysk. Paltaroko vardu. Rašto data — 1957.XII.2. Rašte buvo pasakyta, kad vysk. T. Matulioniui leidžiama net privačiu būdu konsekruoti kun. V. Sladkevičių, o jei nebūtų galima jo konsekruoti, tai konsekruoti kun. Stanislovą Kiškį. Kun. Sladkevičius, gavęs pranešimą apie nominaciją į vyskupus, pradėjo abejoti: priimti paskyrimą, ar ne? Paklausė patarimo prel. J. Labuką, kuris jam atsakęs: „Paskyrimą priimk, bet ar valdžia leis valdyti vyskupiją, tai Dievas žino, greičiausiai — ne." Pagaliau, pačiam vysk. Matulioniui prašant paskyrimą priimti, kun. Sladkevičius sutiko.

Vysk. Julijonas Steponavičius nunešė naujam kulto reikalų įgaliotiniui J. Rugieniui iš Vatikano raštą (vysk. Paltaroko vardu) dėl kun. Sladkevičiaus paskyrimo ir konsekravimo. J. Rugienis nustebo ir pareiškė, kad tas paskyrimas nebūsiąs vykdomas. Blaiviai vertindamas susidariusią padėtį, vysk. T. Matulionis 1957 m. Kalėdų naktį privačioje savo koplytėlėje Birštone kun. V. Sladkevičių konsekravo vyskupu, dalyvaujant kan. J. Andrikoniui ir kan. J. Joniui, Birštono klebonui.

Vysk. T. Matulionis drauge su naujai konsekruotu vysk. V. Sladkevičium, prisistatė įgaliotiniui J. Rugieniui, padarydamas mandagumo vizitą. Įgaliotinis grubiai tarė: „Tavo iškeptas vyskupas vyskupijos nevaldys". Vysk. T. Matulioniui užprotestavus, pridėjo: „Tai tavo ant buksyro ištemptas vyskupas vyskupijos nevaldys!" Vysk. Matulionis pakartotinai užprotestavo, kartu pareikšdamas, kad elgėsi Šv. Tėvo įgaliotas ir vyriausybei nenusikaltęs, nes Bažnyčia yra atskirta nuo valstybės.

Ištrėmimas. Prel. J. Labuko spėjimas išsipildė — naujam vysk. Sladkevičiui valdžia vyskupijos valdyti neleido ir išsiuntė į Nemunėlio Radviliškį Latvijos pasienyje. Vėliau jis buvo perkeltas į Pabiržę. Neturėdamas dvasinės vyresnybės paskyrimo, jis nesutiko priimti valdžios siūlomų tikybinių pareigų. Gyvendamas Nemunėlio Radviliškyje, daug

Vysk. V. Sladkevičius su kun. Pranu Račiūnu

skaitė, pramoko svetimų kalbų, ir pagelbėjo klebonui bažnyčioje. 1970 m., mirus Nemunėlio Radviliškio klebonui, aptarnavo be kunigo likusią parapiją.

Nors ir būdamas ištremtas už vyskupijos ribų, vysk. Sladkevičius turėjo Kaišiadorių vyskupijos kunigų didelį pasitikėjimą. Tai rodo faktas: 1974.VII.2 Maskvos ir Vilniaus religinių kultų įgaliotiniams buvo raštu įteiktas prašymas, kad nedarytų kliūčių vysk. Sladkevičiui eiti savo pareigų; raštą pasirašė 45 Kaišiadorių vyskupijos kunigai.

Negaudamas okupacinės valdžios leidimo eiti vyskupo pareigų, priverstinoje tremtyje išgyveno 23 metus, beveik 25 m. išbūdamas vyskupu be pareigų.

Per visą nušalinimo laiką Kaišiadorių vyskupijos tikintieji meldėsi už savo tremtinį vyskupą, rašė įvairias peticijas sovietinei valdžiai, tačiau ilgą laiką nebuvo teigiamų rezultatų.

Dėl vysk. V. Sladkevičiaus grąžinimo prie jo pareigų vyko slaptos Vatikano ir Maskvos derybos. Pagaliau 1982 m. liepos mėnesį, Maskvai sutikus, Apaštalų Sostas paskyrė tremtinį vyskupą Kaišiadorių vyskupijos apaštališkuoju administratorium. Šią žinią labai maloniai sutiko ne tik Kaišiadorių, bet ir visos Lietuvos tikintieji.

1982.VIII.8 anksti rytą gausiai susirinkę Pabiržės katalikai labai nuoširdžiai atsisveikino su vysk. Vincentu. Jam važiuojant į Kaišiadoris, grįžtantį iš tremties vyskupą nuoširdžiai sveikino Pumpėnų ir Pasvalio tikintieji. Dėl šio „neleistino sveikinimo" minėtų parapijų kunigams teko „aiškintis" okupacinės valdžios įstaigose.

Okupacinė valdžia nedavė leidimo sutikti vyskupą pakeliui, ar prie vyskupijos ribų — tik prie katedros šventoriaus vartų. Tikslas: sumenkinti iškilmes ir bandyti parodyti, kad žmonės „ne per daug domisi vyskupu".

Apie tai, kaip buvo 1982.VIII.8 Kaišiadoryse sutiktas vyskupas, LKB Kronika (Nr. 54, 1982.VIII.15) pateikė tokį aprašymą:

„Nežiūrint valdžios pastangų kiek galima sumenkinti iškilmę, tikinčiųjų prisirinko labai gausiai. Minia su gėlėmis užpildė gatvelę nuo šventoriaus iki centrinės gatvės. 12:30 val. pradėjo iškilmingai gausti katedros varpai. Pasirodžius vyskupui, minia klojo ant mašinos ir žemės gėles, plojo rankomis — kaip kas sugebėjo, taip ir reiškė savo džiaugsmą. Iš miesto Vykdomojo komiteto pro langus ir nuo durų iškilmę stebėjo pareigūnai, milicininkai ir saugumiečiai. Tai buvo gera pamoka Lietuvos valdiškiems bedieviams: kokios tuščios jų pastangos suniekinti Bažnyčiai ištikimus vyskupus ir kunigus".

„Iškilmėse dalyvavo vyskupai — Liudvikas Povilonis, Julijonas Steponavičius ir Antanas Vaičius, kartu su vysk. Vincentu Sladkevičium koncelebravę Šv. Mišias. Mišių metu kalbėjo pats Kaišiadorių vyskupas". Ištrauka iš jo pamokslo: „Lygiai prieš 50 metų, 1932 m. čia, katedroje, aš stovėjau paskui ateitininkų vėliavą, kaip mažas dvylikmetis berniukas. Vaikiškais, bet pilnais entuziazmo balseliais mes giedodavome ateitininkų himną. Dabar, praėjus 50-čiai metų, vėl stoviu prieš jus, kaip Šv. Tėvo paskirtas Kaišiadorių vyskupijos apaštališkasis administratorius, jūsų vyskupas ir ganytojas".

Pamokslo metu vyskupas perskaitė Šv. Tėvo Jono Pauliaus II-jo atsiųstą telegramą,

Grįžtančio iš tremties vyskupo V. Sladkevičiaus (kairėje) iškilmingas sutikimas Kaišiadoryse 1982.VIII.8. Greta jo stovi vysk. L. Povilonis

kurioje buvo atskleista mintis, kuo turi būti vyskupas savo vyskupijoje: atstovauti pačiam Kristui — Mokytojui, Ganytojui ir vyskupui.

Ingreso metu vyskupą sveikino Lietuvos jaunimas, vyskupijos kunigų vardu — kan. Stanislovas Kiškis. Sutvirtinimo sakramentą, kurį teikė visi 4 vyskupai, priėmė 600 vaikų ir jaunimo. Sveikindamas Vilniaus vyskupas Julijonas Steponavičius ypatingai iškėlė vysk. Vincento pirmtaką arkiv. T. Matulionį, džiaugėsi, kad tremtinys vyskupas galėjo sugrįžti pas tikinčiuosius prie savo pareigų.

Vysk. Sladkevičius savo ingreso į katedrą metu pasakė jaudinamai gražų pamokslą, kuriame aidėjo a.a. vysk. Matulionio — maldų, kančių, pastangų ir pergalės — dvasia.

Kiek vėliau Kaišiadorių vyskupas Sladkevičius, sušaukęs vyskupijos kapitulą, pateikė savo paskyrimo raštus ir perėmė vyskupijos valdymą. Grąžinus vyskupijos bei kurijos būstinę iš Vievio į Kaišiadoris, vyskupas Sladkevičius galėjo apsigyventi Kaišiadoryse prie katedros, kurios kriptoje ilsisi abudu jo pirmtakūnai — J. Kukta ir T. Matulionis.

Arkiv. T. Matulionis su dideliu pasitenkinimu gali iš Amžinybės žvelgti į savo įpėdinį, kuris kukliai stengiasi eiti jo šventu keliu, ištikimu Dievui ir Bažnyčiai. Vysk. Sladkevičius, atrodo, turi pagarbą ir kitam švento gyvenimo arkivyskupui — Jurgiui Matulaičiui, kurio dvasinio gyvenimo idėjos jam tapo gyvenimo tikslu.

1986 m. rugpjūčio mėn. popiežius Jonas Paulius II paskyrė vyskupą V. Sladkevičių Vatikano Sakramentų kongregacijos nariu.

VYSKUPIJOS ADMINISTRACIJA

„Katalikų kalendoriaus — žinyno 1987 metų" žiniomis, **vyskupijos kuriją** sudarė: apaštalinis administratoriu — vyskupas Vincentas Sladkevičius, kancleris — g. kan. Jonas Jonys; **vyskupijos tribunolas**: oficiolas — g. kan. Jonas Mintaučkis, santuokos ryšio gynėjas — mons. g. kan. Česlovas Krivaitis, notaras — kun. Mykolas Marijonas Petkevičius; **prosinodiniai teisėjai**: kun. Alfonsas Ažubalis, kun. Bronius Bulika, g. kan. Jonas Jonys, kun. Hiliaras Misiūnas.

Vyskupijos kapitula. Kapitulos kanauninkai: Juozapas Andrikonis, Stanislovas Kiškis. Garbės kanauninkai: Jonas Jonys, Česlovas Krivaitis, Petras Laskauskas, Jonas Mintaučkis, Jonas Pilka.

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS KAPITULA
Prel. J. Vaitulaitis-Labukas
Prel. R. Juknys
Prel. B. Snužiedėlis
Prel. V. Vaičiulis

Kaišiadorių Vyskupijos Kancleris kun. P. Bakšys
Kauno Arkivyskupijos, Kaišiadorių ir Vilkaviškio Vyskupijų Valdytojas Kan. Dr. J. Stankevičius
Kaišiadorių ir Vilkaviškio Vyskupijų Kurijos Notaras kun. P. Oželaitis

Vysk. V. Sladkevičius (deš.) ir jį aplankęs kun. dr. Ignas Urbonas, prie Kaišiadorių vyskupijos kurijos būstinės 1985 m.

Kunigų taryba. Konsultoriai: kun. Alfonsas Ažubalis, kun. Mykolas Balnys, g. kan. Jonas Jonys (I sekr.), kan. Stanislovas Kiškis (II sekr.), kun. Juozapas Matulaitis, g. kan. Jonas Mintaučkis, kun. Mykolas Marijonas Petkevičius. Kiti nariai: kun. Bronius Bulika, kun. Edvardas Kraujalis, kun. Jonas Tomkus, kun. Ignacas Milašius, g. kan. Jonas Pilka.

Kunigų tarybos **Bažnytinio meno** ir remontų komisija: kun. Juozapas Matulaitis, g. kan. Jonas Mintaučkis, kun. Mykolas Marijonas Petkevičius.

1986 m. vyskupijoje buvo 65 veikiančios parapijos su savo bažnyčiomis. Iš jų 59 turėjo nuolatinius kunigus, o 8 buvo aptarnaujamos kitų parapijų kunigų. Altaristų ir rezidentų buvo 5, vikarų tik 4, invalidų — 0. 1 kunigas dirbo kurijoje ir seminarijoje.

Nežiūrint didelio kunigų trūkumo, 2 kunigai dirbo Gudijos sovietinėje respublikoje: kun. Kazimieras Gvozdovičius — Gervėčiuose ir kun. Mindaugas Kazimieras Žilys — Induroje. Iš viso 1987 m. vyskupijoje buvo 67 kunigai. (1984 m. 72).

Vyskupijos kurijos adresas: 234230 Kaišiadorys, R. Čarno 30.

Dekanai. Alytaus — kun. B. Novelskis, Giedraičių — kun. B. Šiugžda, Merkinės — kun. J. Matulaitis, Molėtų — kun. I. Milašius, Saldutiškio — kun. Z. Navickis, Stakliškių — kun. M. Petkevičius, Širvintų — kun. J. Pilka, Žaslių — kun. H. Misiūnas, Žiežmarių — kun. A. Ažubalis.

RYŠKIEJI VYSKUPIJOS DVASININKAI

KUN. DR. JUOZAS BAKŠYS

Gimė 1884.IX.14 Asmalų k., Kuktiškių vls., Utenos aps. Baigęs 4 klases Švenčionyse, 1904 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, kurią baigė 1908 m. ir buvo pašvęstas kunigu. 1908—1912 m. studijas gilino Innsbruko universitete, kurį baigė 1912 m., gaudamas teol. dr. laipsnį. Tuo metu ten studijavo dar du lietuviai: būsimasis Lietuvos prezidentas Aleksandras Stulginskis ir rašytojas Mykolas Vaitkus. Su Stulginskiu ir gyveno viename bute.

1913 m. grįžęs Vilniun, paskirtas Visų Šventųjų bažnyčios vikaru ir mokytojavo liet. mokytojų kursuose, aktyviai dalyvavo liet. organizacinėje veikloje, padėjo karo meto pabėgėliams. Už lietuvišką veiklą ir pasirašymą memorandumo Vokietijos kaizeriui dėl Vilniaus priklausomybės Lietuvai, vyskupijos administratoriaus prel. K. N. Michalkevičiaus buvo išsiųstas į Merkinę vikaru, kur padedant kun. Kazimierui Ribikauskui, 1921 m. įsteigė 4 klasių vidurinę mokyklą-progimnaziją ir tapo jos pirmuoju direktorium. Čia išsiskleidė jo mokslinė, kultūrinė, tautinė ir visuomeninė veikla.

Merkinė buvo gerokai aplenkėjusi. Kun. Bakšys su mokyklos pagalba pradėjo atlietuvinimo misiją. Miesto jaunimą kvietė į mokyklą siekti mokslo. Atvykusiems iš kaimo mokiniams įsteigė aplenkėjusiose šeimose bendrabučius, kuriuos globojo, asmeniškai aplankydavo ir palaikė ryšius su bendrabučių šeimininkais. Mokykloje buvo ruošiama daug lietuviškų renginių. Pertraukų metu vyresnių-

Lenkų agentų 1924 m. Merkinėje nužudyto kun. dr. Juozo Bakšio kapas ir paminklas Utenos kapinėse

jų klasių mokiniai dainuodavo lietuviškas dainas, kurios iš mokyklos balkonų skambėdavo per visą miestą. Ruošė mokyklines ekskursijas į Merkinės apylinkes. Kartais sekmadienį pats direktorius mokinius nuvesdavo prie Nemuno, kurio antroje pusėje susirinkdavo Lenkijos okupuotieji lietuviai. Merkinės mokiniai dainuodavo, o anoje pusėje susirinkusieji lietuviai keldavo ovacijas. Lenkų pasienio sargybiniai jaudindavosi. Merkinė, šios mokyklos dėka sparčiai lietuvėjo, o dr. Bakšys lenkams buvo didelė rakštis akyse. Dar buvo gandų, kad per direktoriaus rankas ėjusi Lietuvos vyriausybės piniginė pagalba Vilniaus krašto lietuviškoms mokykloms.

1924.XII.17 į progimnaziją pirmą kartą atvyko kilnojamas kino teatras. Dauguma mokinių pirmą kartą pamatė kiną ir labai juokėsi, žiūrėdami filmo — komedijos „Slidu". Kino seansui pasibaigus vėlai vakare, direktorius pasikvietė mokyt. Juzę Reklaitytę ir mokyt. Joną Rinkevičių čia pat į savo butą arbatai. Begeriant apie 11 val. vak. pasigirdo durų skambutis. Kai tik direktorius pravėrė duris, į jį buvo paleisti 2 šūviai. Mokyt. Rinkevičius tuojau iššaukė telefonu iš Kauno kun. Bakšio svainį dr. Petrą Karvelį (tuometinį finansų ministerį), kuris, atvykęs automobiliu, nuvežė sunkiai sužeistąjį į Kauno miesto ligoninę. Jį operavo dr. Vl. Kuzma. Po operacijos 1925.I.7 kun. Bakšys mirė. Jo kūnas buvo palaidotas Utenos kapinėse.

Kas buvo žudikai? Jie dingo nakties tamsoje. Tačiau visi viešai kalbėjo, kad nužudymas — lenkų darbas. Paslaptį tik po keliasdešimt metų atidengė kun. Antanas Petraitis (miręs 1956 m. Čikagoje). Jis, kartu su savo broliu kun. dr. Petraičiu, I bolševikų okupacijos metu buvo suimti ir sėdėjo Kauno kalėjime. Kilus rusų — vokiečių karui, jis su kitais kaliniais buvo varomi į Rusiją. Prie Červenės kaliniai buvo masiškai šaudomi. Abudu broliai Petraičiai, išsigelbėję iš po lavonų krūvos, pabėgo į raistą. Ten prie jų prisiartino taip pat iš lavonų krūvos išlindęs dar vienas pabėgėlis — lenkas. Patyręs, kad jie yra lietuviai kunigai, verkdamas jiems tarė: „Aš nužudžiau kun. Bakšį. Atsiprašau Lietuvą ir jus, kunigus"...Kun. dr. Juozas Bakšys buvo mokinių labai gerbiamas ir mylimas. Turėjo didelį autoritetą ne tik mokykloje, bet ir visuomenėje. Buvo išsilavinęs, laisvai vartojo be gimtosios kalbos, dar vokiečių, rusų, lenkų, lotynų kalbas. Buvo didelis lietuvis patriotas. Žuvo eidamas tik 41-uosius savo amžiaus metus.

Poetas Liudas Gira a.a. kun. Juozo Bakšio atminimui yra sukūręs eilėraštį, kuris buvo paskelbtas leidinyje „1928 m. Vasario 16", 158—159 psl.

A a. šauliui kun. d-rui
Juozui Bakšiui atminti

Liūdnai Utenoj, ir Kaune, ir Merkinėj
Pravirko varpai, kaip ir mes, nusiminę.

Pravirko varpai, bet mūs širdys labiau dar
Pravirko minėdamos kruviną skriaudą.

Vėl gedulo varsos ir karstui vainikai,
Vėl žemę mum siaubo šešėlis apniko.

Vėl nėr vieno kario, nors nū—ryt dar buvo,
Fronte tam, kur žodis atstoja durtuvą.

Klastingojo priešo dvi švino kulipkos —
Iš apkaso, Drauge, karstan juodan lipki!

Dvi švino kulipkos — ir štai iš mūs tarpo
Mirties žiaurios žirklės geriausią iškarpo.

Dvi švino kulipkos — ir naujas, be laiko
Supiltasai kapas tiek vilčių išvaiko!

Vėl žiedas palaužtas — vos vakar pražydęs...
Už ką, vai, už ką mus baudi, Dieve didis?!.
Nebėra draugam jų geriausiojo draugo,
Tėvynei nebėr vieno tų, kur ją saugo.

Nejaugi? Nejau? Netikėt negali,
Kai ašara rieda per skruostus gaili.

Nebėra, nebėr... Neateis jau pas mus:
Kovot mus palikęs — pats ilsis ramus.

Per greitai, per greit, vai silsėt nuėjai—
Vos baro pradžioj mūs visi piovėjai!

Per greitai, per greit išėjai iš gretos —
Gal būt, tuoj trimitai kovon mum sugros!

Plėšriuosius arus gal Vytis tuoj vaikys,
O tu jau užmerkei šviesiąsias akis...

Dar laukia mūs Vilnius, dar laukia Trakai —
O tavojo žygio baigti jau takai...

Į šventąjį skaičių aukų už Tėvynę
Jau savąjį vardą garbingai įpynei.

O, brangusai Drauge, apleidai tu mus,
Bet tavosios godos su mum visad bus!

Jos bus su mumis ir širdys' mum liepsnos
Po „Libera" — laukdamos džiaugsmo dainos!

Ir jo susilauks ne nūnai, tai rytoj,
Kai žygį užbaigsim pily mūs šventoj.

Kai senojo Vilniaus bažnyčios' visos'
Te Deum Tėvynės kariai sugiedos.

Užgijus Tėvynės žaizdom tai tada
Užgis ir tava kruvinoji žaizda.

Ir gailesčio skausmą tada mum pakeis
Skaisčioji rimtis atminimais šventais!

PREL TEODORAS BRAZYS

Su Kaišiadorių vyskupijos gyvenimu yra glaudžiai susijęs T. Brazys. Buvo gimęs 1870.XI.20 Memelhofe, Bauskės aps., Latvijoje, bet tėvai kilę iš Pabiržės, į kur vėliau grįžo su tėvais ir ten kurį laiką buvo vargonininko padėjėju. Muzikos mokėsi pas Kauno katedros vargoninką Juozą Kalvaitį, vėliau vargoninkavo. 1896—1900 m. mokėsi Vilniaus kunigų seminarijoje ir tais pačiais 1900 m. pašvęstas kunigu. 1901—1905 m. vikaras ir mokyklos kapelionas Baltstogėje.

Vilniaus vyskupas Edv. Roppas, patyręs apie jo muzikinius gabumus, išsiuntė jį studijuoti muziką pas garsųjį muzikos prof. Haberlę Regensburgan, Vokietijon. Čia išbuvo 1905—1907 m. Grįžęs pakviestas Vilniaus kunigų seminarijos muzikos profesorium, dirbo kaip katedros vikaras, suorganizavo puikų ir darnų kunigų seminarijos klierikų chorą, orkestrą, sukūrė daug bažnytinės muzikos kompozicijų. Įsikūrus lietuvių gimnazijai, dėstė joje muziką ir dainavimą. 1916.VII.10 drauge su 40 kitų lietuvių (jų skaičiuje buvo ir 4 kunigai: J. Kukta, J.

Prel. Teodoras Brazys

Bakšys, J. Stankevičius, A. Varnas) pasirašė lietuvių memorialą, nukreiptą prieš lenkintojus, kuris buvo įteiktas vokiečių okupacinei valdžiai. Už tai kun. Brazys buvo vyskupijos valdytojo atleistas iš profesūros seminarijoje, iš vikaro pareigų ir 1 mėnesiui suspenduotas nuo kunigo pareigų. Po to atsisakė vykti vikaru į Stakliškes ir laiką leido Perlojoje, Kietaviškėse, Dauguose, Merkinėje, rinkdamas lietuvių liaudies dainas ir užrašydamas jų melodijas.

Vysk. J. Matulaičiui-Matulevičiui paėmus Vilniaus vyskupijos valdymą, kun. T. Braziui buvo leista gyventi, kur nori, tačiau jis pareigų neprisiėmė, kol 1923.XII.1 buvo pakviestas Žemaičių kunigų seminarijos profesorium. 1924 m. sausio 1 d. Lietuvos u-to Teologijos-Filosofijos fakultetas pakvietė jį docentu bažnytinei muzikai ir muzikos istorijai dėstyti. Vedė seminarijos ir studentų bažnyčios chorus.

Įkūrus Kaišiadorių vyskupiją ir sudarant jos pirmąją kapitulą, pakviestas prelatu. Čia jis daug prisidėjo prie vyskupijos ir jos kurijos kūrimo darbų. Susirgęs buvo išvežtas gydytis į Miuncheną, kur 1930.IX.10 mirė. Palaidotas Kaišiadorių bažnyčios šventoriuje.

Jo muzikinis palikimas labai turtingas ir gilus. Redagavo „Muzikos aidų" žurnalą, kuriame paskelbė nemaža savo rašinių lietuviškos muzikos klausimais. Užrašė apie 2500 liaudies dainų su jų melodijomis. Dainas ne tik rinko, bet ir tyrinėjo, harmonizavo. Jau 1918 m. Strasburge buvo išleista studija „Apie tautines lietuvių dainų gaidas (melodijas)". 1920 m. tas leidinys išleistas lietuvių kalba Kaune. Ypač buvo mėgstamos ir dainuojamos jo harmonizuotos liaudies dainos: „Tykiai, tykiai Nemunėlis teka", „Vai tu diemed, diemedėli", „Tu berželi" ir kt. Ruošė ir leido pedagoginę muzikos literatūrą bei vadovėlius. 1922 m. išleista „Muzikos teorija", 1926 m. „Harmonija", „Choralo mokykla". Tai buvo pagrindiniai besimokančio jaunimo muzikos vadovėliai.

KAN. STASYS KIŠKIS

Gimė 1900.X.20. Petrapilyje baigęs Šv. Kotrynos gimnaziją, įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, vėliau į Lietuvos universiteto Teologijos — Filosofijos fakultetą, kurį baigė teologijos licenciato laipsniu. Kunigu pašvęstas 1924.IV.19. Kartu su stud. S. Tyleniu išvykęs į Ameriką rinkti aukų Ateitininkų namų statybai, aplankė daugelį lietuvių kolonijų ir surinko 12.000 dol. 1925 m. paskirtas Merkinės vid. mokyklos kapelionu, o 1926.I.8 direktorium. Įsteigus Kaišiadorių vyskupiją, dirbo kurijoje kaip religijos mokymo ir katalikų mokyklų sekretorius. 1929 m. paskirtas kurijos kancleriu, ėjo katedros vikaro, knygų cenzoriaus ir kt. pareigas. Bendradarbiavo katalikiškoje spaudoje. Pokario metais buvo bolševikų suimtas du kartus ir kalintas. Iškalėjęs 14 m., grįžo į Lietuvą ir buvo Stirnių klebonas. 1987 m. žiniomis gyveno Kaišiadoryse kaip altaristas. Čia atšventė ir savo kunigystės 50 m. jubiliejų.

Kan. Stasys Kiškis yra šviesi, stiprių principų ir didelių gabumų asmenybė. Gabumai matyt jį lydėjo iš pat mažens. Aukso medaliu baigė Petrapilio rusų gimnaziją. Gerai mokėsi Vilniaus ir Kauno kunigų

Kun. Stasys Kiškis

seminarijose; Vytauto D. un-te Kaune gavo teologijos licenciatą. Gerai moka rusų, lenkų, lotynų ir vokiečių kalbas. Kai 1926 m. tapo Merkinės vidurinės mokyklos direktorium, galėjo pavaduoti sergančius ar išvykusius beveik visų dalykų mokytojus. Kai trūkdavo mokytojo, dėstė matematiką, kalbas, socialinius mokslus ir net muziką bei dainavimą. Ir dėstė gerai. Muzikinius gabumus, atrodo, paveldėjęs iš šeimos (jo vienas brolis yra muzikas). Kun. Kiškis Merkinėje vasaros vakarais prie atviro savo buto lango dažnai virkdydavo smuiką. Tai buvo jo lyg vakaro malda... Lauke, gatvėje vis būdavo ir būrelis klausytojų. Kun. Pranas Račiūnas, kuris su kun. Kiškiu kalėjo vienoje koncentracijos stovykloje Mordovijoje, pasakoja, kad kun. Kiškis ir ten po sunkių ilgos dienos darbų vakarais grodavo iš kažkur gautu smuiku. Čia jam smuikas jau buvo ne tik malda, bet dvasinė paguoda ir stiprybė: Stiprino jis savo bendrakalinių moralę ir smuiku, ir humoru. Sakydavo: pabėgčiau iš stovyklos, bet pavardė neleidžia, nes visi sakys — kiškis pabėgo!..

Kun. Kiškis 1926 m. pirmasis visame Merkinės mieste įsivedė radiją. Iškėlė aukštą anteną, o kaimynė žydė atbėgusi šaukė: dabar visi perkūnai eis į mano namą. Bet kun. Kiškis ją ramino: nebijok, visi perkūnai eis į mano buto rūsį... Radijo aparatą jis padėdavo ant atviro lango, ir šios radijo muzikos, kaip didelės naujovės, klausytis rinkdavosi dar didesnis būrys, negu jo smuiko. Kun. Kiškis buvo visada draugiškas su mokiniais, visi jį gerbė ir mylėjo. Su mokiniais ruošė daug išvykų į gražias istorines Merkinės apylinkes. Kartą buvo didesnę mokinių grupę atvežęs ir į Kauną. Aprodė prezidentūrą, karo muziejų, įvairias įstaigas, istorines vietas. Buvo nuvedęs mokinius ir į Lietuvos seimą posėdžių metu. Visa tai mokiniams padarė didelį įspūdį. Mokiniai buvo apsistoję Meno mokyklos patalpose.

1929 m. uždarius Merkinės vidurinę mokyklą, vysk. J. Kukta paskyrė kun. St. Kiškį Kaišiadorių vyskupo kurijos kancleriu. Šiose pareigose jis išbuvo iki savo arešto 1946.VI.24.

Kaišiadorių vyskupijoje šalia vyskupo du kunigai turėjo lemiamą vaidmenį: generalinis vikaras prel. J. Labukas, kuris vadovavo ekonominiam ir administraciniam sektoriui, ir kancleris kun. St. Kiškis, vadovavęs visuomeniniam, kultūriniam, socialiniam ir organizaciniam vyskupijos gyvenimui. Šioje srityje jis buvo „spiritus movens". Visų kongresų bei mažesnių kongresėlių organizatorius, visų organizacinių kursų vedėjas ir viso vyskupijos organizuoto gyvenimo vadas.

Kun. St. Kiškis buvo stiprių principų, pilnas artimo meilės idealistas ir didelės drąsos kunigas. Vokiečiams 1941 m. sugaudžius Žiežmarių bažnyčioje nepilnametes mergaites ir jaunuolius, kun. Kiškis, prasiveržęs pro nacių sargybas, ėjo jų gelbėti. Karo metu, dar mūšiams Kaišiadoryse einant, užsidėjęs ant rankovės Raudonojo kryžiaus ženklą, motociklu važiuodamas rinko sužeistus rusų kareivius ir gabeno į greitosiomis įsteigtą savo „ligoninę", kur juos slaugės maitino ir iškviesti daktarai gydė. Jis turėjo savo nuomonę okupantų atžvilgiu, bet rusą, kaip žmogų, mylėjo ir visada jo gailėjosi.

Okupacijų laikais jis visur ėjo ir vyskupų buvo siunčiamas ginti vyskupijos bei Bažnyčios reikalų. Kun. Ign. Urbonas, tuo metu buvęs kurijos archyvaras, yra liudininkas vieno kun. Kiškio „pokalbio" su rusų komendantu. Pirmą kartą rusams okupavus Lietuvą, rusų kariuomenė užėmė vyskupo rūmus ir vyskupui liepė per dvi valandas išsikraustyti iš patalpų, viską paliekant. Vyskupas Kukta su kurija persikėlė į kitoje gatvės pusėje esantį mažą medinį namelį, kuriame vienas kambarys buvo gyventi vyskupui, o kitas — kurijai. Bet tuoj buvo gautas raštas, kad yra „negražu", jog vyskupas gyvena taip arti rusų kariuomenės, todėl jam įsakoma palikti taip pat šį namelį ir išsikelti kitur arba visai išvykti iš miesto. Kun. Kiškis priėjo prie vyskupo rūmų vartų ir per sargybinius išsišaukė to dalinio komendantą. Šiam atėjus, kun. Kiškis, atpasakojęs rašto turinį, tarė: „Kodėl Jūs atėjote pas mus, jeigu mes jums negražūs? Jūs gi atėjote pas mus, ne mes pas jus, ir atėmėte namus". Komendantas atsakė: „Tai ne jūsų namai!" Kun. Kiškis užklausė: „O ar jie yra jūsų?" Komendantas apsisuko ir nuėjo. Kun. Kiškis buvo tuo reikalu nuėjęs net pas gen. Pavlovą — 11 armijos vadą, o vyskupas įteikė raštą, kuriame griežtai pareiškė, kad esąs niekuo neapkaltintas pilietis ir atsisakąs palikti savo katedrą ir išvykti iš miesto.

Kun. Kiškis, dar mūšiams Lietuvoje einant, suorganizavo vyskupų konferenciją Ukmergėje. Jis palydėjo vysk. T. Matulionį ir pas komisarą M. Gedvilą tam istoriniam „pokalbiui", kuriame Gedvila grasino vyskupui už atsisakymą pasirašyti atsišaukimą į partizanus.

Gilus tikėjimas ir stiprūs krikščioniški principai jį lydėjo visą gyvenimą. Artėjant antrajai rusų okupacijai, jam buvo siūlyta pasitraukti į užsienį, bet jis griežtai atsisakė ir tarė: „Kunigai Lietuvoje bus labai reikalingi, reikalingesni negu užsienyje". Po dviejų areštų (1946 ir 1958 m.) ir po 15 metų kalinimo vargų bei kančių, jis grįžo nepalūžęs dvasia, vis toks pat idealistas ir apaštališkos dvasios kupinas. Tapęs laisvas, vėl grįžo į Sibirą, lankydamas lietuvius tremtinius ir juos stiprindamas. Viena jo buv. mokinė (Merkinėje) Marytė J. ,ištremta į Sibirą su šeima, rašė savo draugei į Ameriką, kad po 18 metų juos visų užmirštus, lyg angelas iš dangaus aplankė kun. Kiškis, sustiprindamas jų dvasią. Gal čia tiktų jam ir parafrazuoti Carducci žodžiai: kad drąsiuosius ir kilniuosius arkangelas per žemę neša...

Kun. Kiškis yra rašto žmogus. Nepriklausomos Lietuvos laikais jis išleido kelias religinio turinio knygeles ir uoliai skelbė „Tiesos Kelyje" ir kituose žurnaluose savo straipsnius. Vėliau parašė monografijas: vysk. J. Labuko, vysk. T. Matulionio ir kun. Antano Maculevičiaus (Tai vienintelis Lietuvoje kunigas, kuriam sovietų valdžia mokėjo pensiją, kaip žemės darbininkui). Taip pat parašė Merkinės, jos bažnyčios ir daugelio parapijų istorijas.

KUN. VLADAS MIRONAS

Vienas iš ryškiausių Kaišiadorių vyskupijos dvasininkų buvo kun. Vladas Mironas. 1904 m. pašvęstas kunigu, be pertraukos dirbo Vilniaus vyskupijos parapijose, stropiai atlikdamas savo pareigas sielovados ir lietuviškame visuomeniniame darbe.

Gimė 1880.VI.22 Kuodiškių k., Panemunio vls., Rokiškio aps. Nuo 1892 m. mokėsi Mintaujos gimnazijoje, bet 1896 m. buvo iš jos pašalintas, kaip atsisakęs rusiškai melstis. 1897—1904 m. mokėsi Vilniaus kunigų seminarijoje ir Petrapilio Dvasinėje akademijoje, kurią baigė teologijos kandidato laipsniu.

Kun. Vladas Mironas 1938 m.

Visa jo prieškarinė veikla reiškėsi Vilniaus vyskupijoje. Kūrė lietuviškas organizacijas, bendradarbiavo spaudoje, visur gindamas lietuvių tikinčiųjų teisę melstis bažnyčiose gimtąja kalba. Bendradarbiavo ir ano meto spaudoje, polemizavo su lenkais dvasininkais. 1912 m., garsiosios Joniškio bylos metu, kai lenkai stipriai puolė byloje liudininkais dalyvavusius lietuvius kunigus ir kitus asmenis, kun. Vladas Mironas „Viltyje" (Nr. 58, 1912.VI.2) rašė:

„Bet kuo gi prasikalto lietuviai kunigai, Joniškio bylos liudytojai? Ar gi jie ėjo prieš tikybą, prieš bažnyčios įstatymus, ar prieš drausmę (discipliną)? Jie stojo už nuskriaustųjų ir skriaudžiamųjų žmonių teises, jie gynė bažnyčios autoritetą, kuriai Zajančkauskiai užvilko lenkų tautinės demokratijos rūbą ir spirte spyrė kuogreičiausiai nutautinti dar nesusipratusią lietuvių tautos dalelę; jie

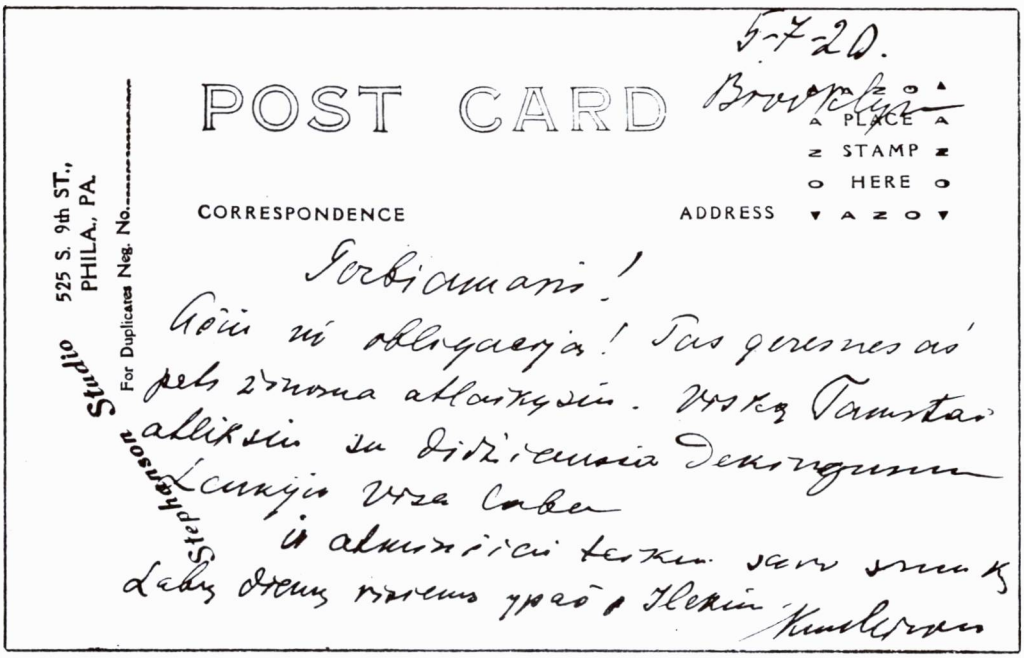

Kun. Vlado Mirono 1920 m. autografas

viešai ir rimtai pasakė kitatikiams, kad lietuviams — kunigams nerūpi lenkų idealai Lietuvoje, kad būdami katalikų kunigais neprivalo virsti lenkais, bet gali palikti lietuviais; jie parodė mūsų pirmeiviams, kad kova su lenkų agitatoriais tai nėra kova dėl geresnės parapijos... dėl asmeninių reikalų... Mes visa gerai apsvarstę, sakome stačiai: Lietuviai-kunigai Joniškio byloje pasielgė teisingai ir jokių prasikaltimų iš jų pusės nematome. Visas lenkų spaudos insinuacijas ir neprotingas kalbas apie kokią nors bausmę skaitome didžiausiu ir labai nešvariu kerštu jausmu ir net... teroru."

1914 m. buvo paskirtas Daugų parapijos klebonu. Nuo tada didelė jo gyvenimo ir darbų dalis surišta su šia parapija.

1929—1938 m. Lietuvos kariuomenės vyriausias kapelionas. 1938—1939 m. Lietuvos vyriausybės ministras pirmininkas. 1940—1941 m. bolševikų suimtas ir kalintas. 1941 m. birželio mėn. Lietuvos partizanų iš kalėjimo išlaisvintas.

Kun. dr. Ign. Urbonas pateikė apie Vl. Mironą šias žinias bei atsiminimus:

Kun. V. Mironas yra aukštaitis, Vilniaus vyskupijos kunigas, ten ėjęs pareigas — Vilniuje, Korošče, Valkininkuose. 1914 m. paskirtas Daugų klebonu, tapo vėliau įkurtos Kaišiadorių vyskupijos nariu.

Daugai taipgi tapo jo visuomeninės ir plačios politinės veiklos bazė. Daugus jungė plentų keliai su Vilnium ir Kaunu, todėl kun. Mironas lengvai galėjo dalyvauti Valstybės Tarybos veikloje Vilniuje ir vėliau politinėje veikloje Kaune. Parapija turėjo vikarus. O pats turėdamas plačias pažintis ir autoritetą valdžios įstaigose, savo parapijiečiams daug padėjo. Parapijiečiai jį labai gerbė, nes jis jiems ir buvo viskas bėdos ar nelaimės atveju. Todėl po jo kitiems klebonams nebuvo lengva ten klebonauti. Sklido daug juokų, kada po Mirono klebonu ten tapo kun. Napoleonas Sabaliauskas, didelis „originalas" ir mėgstantis humorą kunigas. Kartą atėjęs pas jį parapijietis sako: „Klebone, mano arklius pavogė!" Klebonas: „Na, tai ko pas mane atėjai? Eik į policiją!" Anas sako: „Dzekonėlis" (Mironą jie vadino 'dzekonėliu') mums visuose reikaluose padėdavo". Klebonas: „Dzekonėlis matyt turėjo reikalų su visais vagimis, tai ir galėdavo padėti, o aš su jais jokių reikalų neturiu, tai ir padėti negaliu"...

Kun. Mironas administravo parapiją gerai. Visada turėjo vargoninkais gerus muzikus,

Kun. Vladas Mironas, Lietuvos kariuomenės vyr. kapelionas, aukštųjų Lietuvos karininkų tarpe 1929 m., Ryšių batalijono dešimtmečio šventėje, Šančiuose.Kairėje: gen. S. Žukauskas, karininkų tarpe – B. Jakutis, L. Virbickas, T. Šakmanas, Stp. Žukaitis, ir kit.

veikė puikus choras bažnyčioje ir už bažnyčios ribų. Du jo buvę vargoninkai — A. Vanagaitis ir J. Olšauskas, atvykę į Ameriką, garsėjo muzikine veikla.

1926 m. Mirono klebonavimas Dauguose baigėsi dėl susidariusių nuomonių skirtumų su vyskupu. Vysk. Kukta buvo nuomonės, kad, lietuvių tautai keliantis į laisvę, visi turėjo dirbti ir kovoti dėl jos laisvės; ir kunigai lemiamai prie to prisidėjo. O laisvę atgavus, kunigams nederą eiti į aktyvią vidaus politiką, todėl nedavė kun. Mironui leidimo kandidatuoti į III-jį Lietuvos seimą. Šiam vis dėlto į tą seimą einant, vysk. Kukta jį atleido iš klebono ir dekano pareigų. Tuometinis generalinis vikaras prel. J. Labukas bandė paveikti vyskupą, kad šį savo sprendimą atšauktų, bet nesėkmingai.

Kun. Mironas paliko klebono pareigas, bet ne Daugus. Jis tik persikėlė į kitą Daugų ežero pusę — į Bukauciškes, kur, kaip Nepriklausomybės Akto signataras, buvo gavęs žemės. Ten ir apsigyveno. Netrukus išvyko į Kauną, kur ėjo vyriausiojo kariuomenės kapeliono ir vėliau min. pirmininko pareigas.

1940 m. Sovietų Rusijai pirmą kartą okupavus Lietuvą, Mironas buvo areštuotas ir pasodintas Kauno kalėjiman. Po metų, Lietuvą okupavus vokiečiams, iš kalėjimo išėjo ir grįžo į Bukauciškes. Pirmieji „svečiai", kurie jį aplankė Bukauciškėse, buvo trys vokiečių gestapo generolai. Mironas, juos pamatęs, nusiminė, kad, išėjus iš vieno kalėjimo, nereiktų eiti į kitą... Bet šie tuojau pareiškė, kad tik norį pasiteirauti, kaip buv. valdžios žmogaus apie Lietuvos politines nuomones. Mironas atsakė (gerai kalbėjo vokiškai), kad visos Lietuvos noras yra atgauti Lietuvos nepriklausomybę; jis visos lietuvių tautos vardu pareiškiąs griežtą protestą Vokietijos vyriausybei už Lietuvos žydų naikinimą. Šiais veiksmais vokiečiai padarys nekalto kraujo žymes ant Lietuvos žemės ir ant lietuvių tautos... Generolai, vienas į kitą pasižvalgę, šyptelėję, atsikėlė ir išvyko.

Kun. Mironas skaudžiai išgyveno Lietuvos nelaimę ir apgailestavo, kad prez. A. Smetona, prieš išvykdamas iš Lietuvos, nepaskelbė per radiją, jog kraštas yra priešo okupuojamas ir kad jis protestuodamas pasitraukiąs iš krašto. Taip pat tuo pačiu turėjęs sudaryti

naują vyriausybę ir su ja pasitraukti į užsienį. Kada jam buvo priminta, kodėl to patarimo nedavęs Smetonai, atsakė, kad Smetoną paskutinį kartą matęs birželio 7 d., bet ir už tą pasimatymą ir posėdį jį bolševikai tardę kalėjime visus metus.

1944.VI.24 Pivašiūnuose, kur klebonavo kun. Jonas Kaušyla, vyko Šv. Jono atlaidai. Klebonijoje pietų metu kunigų būryje gale stalo sėdėjo ir kun. Mironas. Karo frontas artėjo prie Lietuvos. Kun. Ign. Urbonas buvo liudininkas pokalbio su kun. Mironu. Kada šiam buvo pasiūlyta trauktis iš Lietuvos ir lyg juokais pridėta, „nes ir šv. Šeima bėgo į Egiptą", tai jis rimtu tonu atsakė: „Mes neturime Egipto. Pas tuos svolačius — Hitlerį ir Ribentropą — aš nebėgsiu". Kada ir vėl buvo priminta, kad greičiausiai nesavoje žemėje turėsiąs mirti, tai jis atsistojęs sujaudintu balsu tarė: „O galgi Dievas duos, kad savoje žemėje mirsiu!" Ir su ašara akyse pasitraukęs nuo stalo pradėjo vaikščioti po kambarį. Pietūs nutrūko. Tada kun. N. Švogžlys-Milžinas, turintis teatralo talentų, sėdęs prie pianino savo stipriu baritonu užtraukė fronte mirštančio kario dainą:

„Oi skriski, skriski, juodas varne, į mano tėviškės namus,
Ten laukia tėvas nusiminęs ir verkia motina sena"...

Jam savo tenorais pritarė kun. Antanas Šležauskas ir kun. Povilas Bakšys.

Sovietų armijai okupavus Lietuvą, kun. Mironas buvo paskirtas klebonu į Vilnių. Ten 1947 m. jis buvo suimtas ir patalpintas Vladimiro kalėjiman, kur 1953 m. mirė. Ten, „nesavoje žemėje", ir palaidotas.

KUN. LEONAS PETKELIS

Prie ryškiųjų Vilniaus krašto bei Kaišiadorių vyskupijos kunigų, gynusių lietuvių kalbos teises bažnyčiose, reikia priskirti ir kunigą Leoną Petkelį.

Kilimo švenčioniškis. Gimė 1885.V.21 Seniškio parapijoje, Daugėliškio vls. Baigęs Vilniaus kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1910 m. Paskirtas vikaru į Eišiškes, būdamas sulenkėjusio klebono ir dekano J. Gintauto valdžioje, griebėsi atlietuvinimo darbo. Mokė jaunimą lietuviškų dainų, įsteigė lietuvišką skaityklą su arbatine. Už tai buvo sulenkėjusių dvarininkų ir paties klebono įskųstas kurijai ir iškeltas į Kalesninkų parapiją. Čia jis toliau plėtė lietuvišką veiklą. 1919 m. rugpjūčio mėn. atkeltas klebonu į Perlojį, kur jau 1918 m. spalio mėn. buvo susiorganizavęs ginkluotas lietuvių būrys (50 vyrų). Bet netrukus Perlojį su apylinkėmis užėmė lenkai. Jų okupacijos metu vietos lietuviai vedė griežtą ginkluotos rezistencijos kovą su okupantais. 1920—1923 m. vyko smarkios vadinamosios „Perlojos respublikos" gynėjų kovos su lenkais, kurių pusėje dalyvavo gausus reguliarios Lenkijos kariuomenės dalinys. Kun. Petkelis, būdamas karštas lietuvis ir matydamas lenkų daromas skriaudas, plėšikavimus, gyventojų turto grobstymą, prisidėjo prie perlojiškių veiklos ir rėmė rezistencinę kovą, keldamas gyventojų nuotaiką, duodamas naudingus patarimus. 1920.X.13—1923.II.23 Perloja su apylinkėmis atsidūrė tarp Lietuvos ir Lenkijos pravestoje „neutralioje zonoje", kuri tačiau nesustabdė kovos veiksmų. Iš abiejų pusių buvo po keliasdešimt aukų. Kun. Leonas Petkelis dažnai buvo vadinamas ir „Perlojos respublikos prezidentu". Jis mylėjo Perlojos gynėjus, o šie jį.

Kun. Leonas Petkelis

1927 m. L. Petkelis perkeltas vikaru į Stakliškes, bet netrukus paskirtas Pivašiūnų klebonu. Čia jis toliau dirbo su šauliais, jaunimo ir religinėmis organizacijomis, kurioms išdalydavo ir visas savo pajamas. Tarp sienoje kabojusių paveikslų buvo įrėminti ir jo mėgstamos Šaulių organizacijos įstatai.

Mirė 1935.III.14 Pivašiūnuose ir buvo ten palaidotas su karišKomis apeigomis. Turtinis palikimas tesiekė 5 litus. Netrukus, vykdant velionio valią, palaikai buvo iškasti ir 1935.XI.17 perkelti į Perloją, palaidoti šalia bažnyčios, greta kitų perlojiečių karių, su kuriais jis drauge gynė šio Lietuvos kampelio ir visos Lietuvos laisvę.

KUN. DR. JONAS STEPONAVIČIUS

Su Kaišiadorių vyskupija yra susijęs jos kai kuriose parapijose (dar prieš įsteigiant vyskupiją) gyvenęs ir vėliau kurijoje dirbęs kun. Jonas Steponavičius.

Gimė 1880.III.10 Zokorių vs., Antalieptės vls. Mokėsi Antalieptės pr. mokykloje. Baigęs Rygos gimnaziją, įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, o ją baigęs studijas gilino Petrapilio Dvasinėje akademijoje, kurią baigė teologijos magistro laipsniu. Kunigu pašvęstas 1906 m. Psichologijos mokslus dar studijavo Muencheno, Berlyno, Leipcigo universitetuose; parašęs disertacinį darbą pas žinomą filosofą W. Wundtą, gavo filosofijos daktaro laipsnį.

Grįžęs į Lietuvą, 1912 m. buvo paskirtas Šv. Jono bažnyčios Vilniuje vikaru. Čia gyvendamas kūrė lietuviškas draugijas ir jose aktyviai dirbo. 1912—1914 m. pirmininkavo „Ryto" draugijai, reiškėsi Lietuvių mokslo, Dailės draugijoje, buvo lietuviško banko vadovybės narys. Bendradarbiavo „Draugijoje", „Vaire". 1915—1919 m. tarnavo rusų kariuomenėje kaip Kaukazo armijos R. k. kapelionas. Tais pačiais metais, kartu su kitais lietuviais, įkūrė Tifliso lietuvių draugiją.

1919 m. grįžo į Lietuvą. Kurį laiką dirbo pastoracinį darbą ir kartu organizavo lietuviškas savivaldybes dabartinės Kaišiadorių vyskupijos ribose. Okupacinei lenkų valdžiai nepatiko jo veikla — buvo 1920 m. lenkų suimtas ir išvežtas į Gardiną. Netrukus jis, kaip partizanas ir šaulys, reiškėsi kovose prieš lenkus.

Rinkimų į Steigiamąjį ir kitus Lietuvos seimus metu buvo išrinktas atstovu Krikščionių demokratų partijos frakcijoje. III seime buvo II vicepirmininkas Biudžeto ir ekonominės komisijos pirmininkas. Ligi 1927 m. buvo LKD partijos centro komiteto narys. Pasitraukęs iš politinio darbo, 1927 m. paskirtas Zarasų gimnazijos direktorium. Čia jo ir kitų rūpesčiu buvo pastatyti erdvūs ir gražūs gimnazijos (komercinės mokyklos) rūmai. Nuo 1933 metų mokytojavo Utenos gimnazijoje ir grįžo prie psichologijos mokslų studijų, kurių kai kurios (jų tarpe organinės psichologijos vadovėlis, 1937 m.) buvo išleistos atskirais leidiniais.

Labai sunkiu vokiškųjų nacių okupacijos metu (1943—1944), vietos gyventojų prašomas, buvo Zarasų aps. viršininkas. Gerai mokėdamas vokiečių kalbą, daug padėjo gyventojams. Artėjant prie Lietuvos raudonajai armijai, su būriu ginkluotų zarasiškių vyrų paliko savo mylimą Zarasų kraštą; per šiaurinę Lietuvą patraukė Žemaitijon ir 1944 m. viduryje kartu su kitais laisvės kovotojais įkūrė Tėvynės apsaugos rinktinę, kuri nesėkmingai bandė organizuoti Žemaičių žemės

Kun. dr. Jonas Steponavičius

gynimą ir buvo gausių ir gerai ginkluotų raudonosios armijos dalinių išsklaidyta.

Atsidūręs Vokietijoje, Jaegerdorfo apskrityje, dirbo tekstilės fabrike prie audimo staklių, vėliau tarnavo Wangeno apylinkėje pas ūkininką paprastu darbininku. Aliantams užėmus Vokietiją, padėjo organizuoti Wangeno lietuvius, ruošė jiems praktiškus kursus. Išmoko vairuoti motociklą, išlaikė šoferio egzaminus. Ligi savo trumpos ligos dirbo mechaninėje dirbtuvėje šaltkalviu. Mirė Wangene 1947.XII.8. Ten ir palaidotas.

KUN. NIKODEMAS ŠVOGŽLYS-MILŽINAS

Šis ryškusis Kaišiadorių vyskupijos kunigas gimė 1899.III.29 Trebučių kaime, pustrečio km nuo Švenčionių, vargingoje Mataušo ir Julijonos Švogžlių šeimoje. (Šis kaimas autoriaus aprašytas „Mūsų Lietuvos" I t., 684—685 psl.). Kiek vėliau Švogžlių šeima, ieškodama geresnių gyvenimo sąlygų, persikėlė į Rygą, kur tėvas dirbo fabrike. Čia Nikodemas lankė ir baigė progimnaziją. Bet 1915 m., siaučiant karui, Švogžlių šeima buvo iš Rygos ištremta ir vėl sugrįžo į Trebučius. Apie tolimesnę Nikodemo gyvenimo eigą, mokslus ir darbus „Katalikų kalendorius—žinynas 1986 m., pateikia tokių žinių.

1916—1918 m. Nikodemas mokytojavo Švenčionių ir Strūnaičio pradžios mokyklose. 1918 m. rudenį įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Čia jis baigė visą gimnazijos kursą.

Besimokydamas pokalbiuose su lenkais klierikais uoliai gynė Lietuvos ir lietuvių reikalus, ypač Vilniaus priklausomybės klausimą. Kartą, besiginčydamas su kolega lenku dėl Lenkijos įvykdytos neteisėtos Vilniaus okupacijos, būdamas karštoko būdo, kaip paskutinį įtikinimo argumentą pavartojo prieš savo oponentą antausį. Žinoma po to (1922 m.) buvo iš seminarijos išmestas. Tačiau netrukus slaptai peržengė demarkacijos liniją, atvyko į nepriklausomą Lietuvą ir buvo rektoriaus prel. J. Maciulevičiaus-Maironio priimtas į Žemaičių kunigų seminariją. Lankė ir Kauno universiteto Teologijos — Filosofijos fakultetą. 1925.VI.14 pašvęstas kunigu.

Nuo to laiko jo gyvenimas buvo paskirtas gerokai aplenkėjusiai Kaišiadorių vyskupijai. Štai trumpa ištrauka iš jo „tarnybos lapo", kurią pateikė minėtas „Žinynas".

1925—1927 m. Molėtų parapijos vikaras ir mokyklų kapelionas, 1927—1930 m. Kaišiadorių parapijos vikaras, vidurinės ir pradžios mokyklų kapelionas, kurijos notaras. 1930—1934 m. Kernavės, o 1934—1939 m. Gegužinės parapijų klebonas. Po to 1939—1953 m., taigi 14 metų, klebonavo Gegužinėje. Iš čia drauge aptarnavo ir neseniai įsisteigusią Vytautavos parapiją, kurios įkūrimą visokeriopai rėmė.

1937 m. visą liepos mėnesį su ekskursija lankėsi Paryžiuje, Pasaulinėje technikos ir meno parodoje.

Kun. Nikodemas Švogžlys - Milžinas paskutiniais savo gyvenimo metais

1953 m. lapkričio mėn. kan. J. Stankevičius, tada valdęs Kauno, Vilkaviškio ir Kaišiadorių vyskupijas, paskyrė kun. N. Švogžlį Kauno Šv. Mykolo (buv. Įgulos) parapijos klebonu. Tačiau jį traukė Kaišiadorių vyskupija, taigi Kaune teišbuvo kelis mėnesius. 1954 m. paskirtas Bijutiškio parapijos klebonu, kur išbuvo 5 metus. 1958—1961 m. Kruonio, 1961—1967 m. Kazokiškių, 1967—1968 m. Paparčių klebonas. Bet 1968 m. vėl sugrįžo į Kernavę ir čia dirbo ligi 1979 m. Taigi iš viso Kernavėje išbuvo 15 metų. Šią vietovę jis ypatingai mylėjo, tyrinėjo jos seną praeitį, zakristijoje įsteigė apylinkės senienų muziejėlį ir buvo giliai įsitikinęs, kad ne kuri kita Lietuvos vietovė, bet tik Kernavė buvo Mindaugo sostinė ir kad čia jis buvęs apkrikštytas...

1979 m. gegužės mėn. pabaigoje N. Švogžlys sunkiai susirgo. Buvo paskirtas Vievio altaristu. Kadangi čia tada buvo Kaišiadorių vyskupijos buveinė, kad ir sirgdamas dirbo Kaišiadorių kurijos notaru.

Jis mirė Vievyje 1985.I.20. Kaip matėme iš jo „tarnybos lapo", kun. N. Švogžliui teko dirbti daugelyje Kaišiadorių vyskupijos parapijų. Visur stiprino lietuvišką dvasią, sakydamas pamokslus lietuvių ir lenkų kalbomis, organizuodamas religines ir visuomenines draugijas. Didelis jo nuopelnas, kad suorganizavo Vilniaus kryžių statymą prie administracijos linijos ir jų pastatė daugybę. Jie buvo labai aukšti, su dviem kryžmomis, primenančiomis Vyčio kryžius. Pastatyti ant kalniukų, taigi toli matomi lenkų pusėje esančių gyventojų.

Klebonaudamas Kernavėje, kartu su pradžios mokyklos vedėju mokyt. Šiaučiūnu, įkūrė Kernavės etnografinių senienų muziejėlį, pastatė nepriklausomybės paminklą, Gedimino pilies ir Geležinio vilko modelius. Išrinktas VDU-to studentų „Vilnijos" korporacijos garbės nariu, mielai priimdavo visus korporacijos narius bei jų svečius, ruošdavo korporacijos iškilmingas šventes, kurių metu studentai, drauge su kun. Švogžliu pasimeldę bažnyčioje, ant savo pečių nešdavo sunkius medinius kryžius ir juos statydavo prie administracijos linijos.

N. Švogžlį iš arti pažinojęs ir su juo artimai bendravęs kun. dr. Ign. Urbonas apie jį („Draugas", Nr. 54, 1985) šitaip rašo: „Kur tik jis gyveno, sode statė aukurus. Vakarais juos kūrendavo, ypač jei būdavo svečių ar turėdavo programas su jaunimu. Vasaromis kai kada jis ant lapų sode prie aukuro ir miegodavo. Gražiausi aukurai buvo pastatyti Kernavėje, kurios senovę jis atkūrė ir išgarsino. Jis prikėlė iš senovės Kernavės vyriausiąjį krivį Lizdeiką ir vaidilutę Pajautą. Jis prikėlė Kernavės kunigaikščius ir milžinus. Jis parašė Kernavės istoriją ir įkūrė Kernavės senovės muziejų, Kernavę jis labai mylėjo ir dėl to buvo labai nelaimingas ir daug išgyveno, kada jis buvo iš Kernavės iškeltas į Vievio altariją.

Visą gyvenimą buvo veiklus ir nuostabiai darbštus. Prirašė tomus istorinių studijų, biografijų, pririnko daug medžiagos Lietuvos bažnyčių istorijai, sakydavo gražius pamokslus, sumaniai pravesdavo rekolekcijas. Suklydęs prisipažindavo negerai padaręs ir ryždavosi pasitaisyti.

Apie jo mirtį ir laidotuves kun. Urbonas pateikė tokių žinių („Draugas" Nr. 248, 1985):

„Mirė jis taip, kaip ir gyveno — vis kiek dramatiškai. Priėmęs paskutiniuosius sakramentus, su jam būdingu iškilmingumu atsisveikinęs su draugais bei artimaisiais, ramiai užmerkė akis tas neramusis Milžinas... Paliko jis ir originalų savo ranka gražiai rašytą testamentą, kuriame primygtinai prašo ir

Kun. Nikodemas Švogžlys-Milžinas pašarvotas Vievyje 1985 m. sausio mėn. 21 d.

'reikalauja' vyskupą jį palaidoti jo mylimoje Kernavėje. Dabartinis Kaišiadorių vyskupas Vincentas Sladkevičius, pasikvietęs arkiv. L. Povilonį ir vysk. J. Preikšą iš Kauno, su 60 kunigų palyda, iškilmingai jį nuvežė iš Vievio į Kernavę. Siautė didelė pūga. Gero kelio ten nėra ir automobiliai negalėjo toliau judėti, todėl laidotuvių procesija baigė kelionę pėsčiomis. Karstą traukė sunkvežimis..."

Velionio noras buvo būti palaidotam po paminklu, kurį atrodo, jis pats savo laiku ir pastatė. Tai Vytauto Didžiojo laikų karys pilnuose šarvuose, atseit — milžinas. Savo išvaizda jis primena Kernavės miesto herbą. Vyskupas taip ir padarė.

„Taip ir atsigulė jis amžiams su savo išgarsintais senovės Lietuvos milžinais ir kriviais, prie 'amžinos ugnies' aukurų. Jo kapo paminklas primins lietuvių ainiams didingą Lietuvos praeitį, o čia arti stovintieji ąžuolai amžiais jam oš jo mylimąją dainą: „Milžinų ten kaulai pūva, verkia jų kapai..." (Ign. Urbonas).

Veikla. Kun. N. Švogžlys daugiausia dirbo su pavasarininkais, šauliais, Vilniaus vadavimo sąjunga, „Vilnijos" korporacija. Su pirmaisiais dviem statė savo paties parašytas bei režisuotas patriotinio ar religinio turinio „misterijas". Mėgo didelius pastatymus, kuriuose dalyvaudavo mažiausia 50 artistų bei statistų. Dažniausiai tokie vaidinimai vykdavo po atviru dangumi, prie aukurų. Mėgo organizuoti didelius suvažiavimus, kongresus, ekskursijas. Kaimo jaunimas jį gerbė, klausė jį, sekė, taigi vadovauti nebuvo sunku. Parapijose, kur klebonavo, steigė mergaičių, moterų, vyrų religines organizacijas ir su jų pagalba atlietuvindavo aplenkėjusias parapijas.

Savo kalbų niekada neskaitė iš rašto, jas kūrė spontaniškai. Tas pat ir su pamokslais. Taip vadovaudamas Kryžiaus Kelių pamaldoms bei eisenoms, pasakydavo 14 pamokslėlių — prie kiekvienos stoties po vieną. Ir visi jo ekstra sukurti. Kartais pasitaikydavo lyg ir „nukrypimų" nuo liturginių ar net teologinių principų bei tradicijų. Bet tai įvykdavo be jo blogos valios — dažniausiai kildavo iš jo lakios nevaržomos vaizduotės bei prigimties.

Ilgai buvo kunigų tarpe juokais prisimenamas vienas jo pamokslas, pasakytas Nemunaityje vaikams. Jis čia jiems vaizdžiai aiškino, kaip Viešpats Jėzus, būdamas mažas, sudėjęs rankutes, ėjo prie Pirmosios Komunijos... Kai vienas kunigas po pamokslo jį paklausė, kodėl jis taip pasakęs, N. Švogžlys nustebęs atsakė klausimu: „Nejaugi aš taip pasakiau?" Po tokių ar panašių pamokslų bei „liturgijų" būdavo vyskupo kviečiamas pasiaiškinti. Bet ir būdamas pas vyskupą elgėsi „milžiniškai", originaliai, kartais teatrališkai. Jis nesiaiškindavo, o tik krisdavo ant grindų prieš ganytoją ir, mušdamasis į krūtinę, prisipažindavo kaltu; paprašydavo vyskupo palaiminimo... Vyskupas J. Kukta pasijusdavo nejaukiai, mažu kryžiaus ženklu jį skubiai palaimindavo ir paprašydavo pas save pietų.

Kai mirė vyskupas J. Kukta, Milžinas, pasidaręs medinį kryžių, apipynė jį laukų gėlėmis ir juo nešinas pėsčias nuėjo į Kaišiadoris. Čia padėjęs prie vyskupo karsto kryžių, atsiklaupęs garsiai atsiprašė velionį vyskupą už visas savo padarytas „nuodėmes" ir pakvietė susirinkusius karštai maldai už vyskupo sielą. Panašūs būdavo ir jo raštiški „pasiaiškinimai" vyskupui.

Praūžus 1941 m. vokiečių — rusų karo frontui, jis Onuškyje įvilko į bažnyčią nedidelį tanką, padėjo ant jo Smetonos, Paleckio, Stalino, Hitlerio paveikslus, o ant jų didelį kryžių. Prie šio tanko atlaikė „karo mišias". Apie tai patyrusi, kurija įsakė skubiai išvalyti bažnyčią, pašalinti iš jos ginklus ir kt. Kun. N. Švogžlys į šį patvarkymą atsakė maždaug tokio turinio raštu: „Bažnyčią išvaliau, švęstu vandeniu tą vietą nuploviau ir atsiklaupęs pabučiavau".

Milžinas mėgdavo sakyti pamokslus, įdomiai dėstė religiją mokyklose, žmonės, ypač jaunimas, jį labai mėgo. Su dideliu entuziazmu jis lydėdavo vyskupą J. Kuktą vizitacijų metu, sakydamas pamokslus, o vėliau skelbdamas spaudoje įspūdingus tų vizitacijų aprašymus — reportažus. Kai kurie jų būdavo per daug jau „iškilmingi". Kartą net arkiv. J. Skvireckas vysk. Kuktai priminė, kad jis per daug iškilmingai vizituojąs parapijas. Kukta atsakęs, kad vizituojąs pagal oficialų ritualą, o tą „iškilmingumą" duoda Milžino reportažai. Už juos J. Kukta pabaręs Milžiną, bet šis „įprasta tvarka" puolęs ant grindų prieš ganytoją ir atsiprašęs.

Kun. Ign. Urbonas dar pateikė vaizdingą

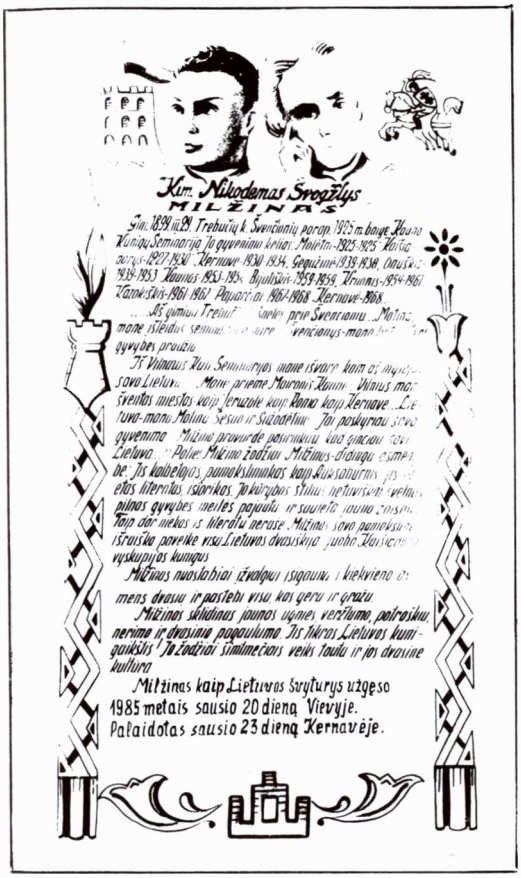

Paveikslėliai, išleisti okup. Lietuvoje po kun. N. Švogžlio mirties

aprašymą, kaip Milžinas sutiko antrąją sovietinių rusų okupaciją:

„1944 m. birželio 24 d. Pivašiūnai. Ant kalno prie bažnyčios kun. N. Švogžlys sako pamokslą didelei miniai tikinčiųjų, kuri čia atvyko švęsti Šv. Jono atlaidų. Iš rytų karo fronto patrankos drebina žemę, padangę raižo gaisrai. O Milžinas savo stipriu balsu byloja: „Po šv. Jono kojomis Palestinos dykumoje sirpo raudonos uogos, o prieš mūsų akis raudonuoja kraujo pašvaistės". Jis kreipėsi į Aušros Vartų Mariją, prašydamas stebuklo, kad ji savo rankomis apglėbtų Lietuvos žemę ir išgelbėtų nuo nelaimės. Visa minia verkė. Stebuklas neįvyko. Milžinas, pareiškęs, kad jis niekur nesitrauks iš savo tėvynės, nulipo nuo kalno ir, atėjęs į kleboniją, sėdęs prie pianino, savo stipriu balsu užtraukė fronte mirštančio kario dainą:

Oi skriski, skriski, juodas varne,
Į mano tėviškės namus,
Ten liūdi tėvas nusiminęs
Ir verkia motina sena...

Jam tenorais pritarė kun. Povilas Bakšys ir kun. Antanas Šležauskas. Aplink stovėjo būrelis kunigų, tarp jų ir buvęs ministras pirmininkas kun. Vladas Mironas, kuris tyliai šluostėsi iš akių besiveržiančias ašaras".

Rašto žmogus. Kun. Švogžlys turėjo ir neabejotinų kūrybinių gabumų. Lengvai valdė plunksną, rašė vaizdžiai ir aiškiai. Jo rašiniai — reportažai, apybraižos, eilėraščiai, studijos buvo spausdinami „Trimite", „Mūsų Vilniuje", „Ryte", XX Amžiuje". Ligi 1960 m. parašė apie 20 knygų, tačiau paskelbė tik keletą, ir tai mažesnės apimties: „Vilniaus sūnūs" (3 veiksmų drama, išl. 1932 m.), „O Šventasis Vilniau" (išl. 1940 m.), „Vilniaus

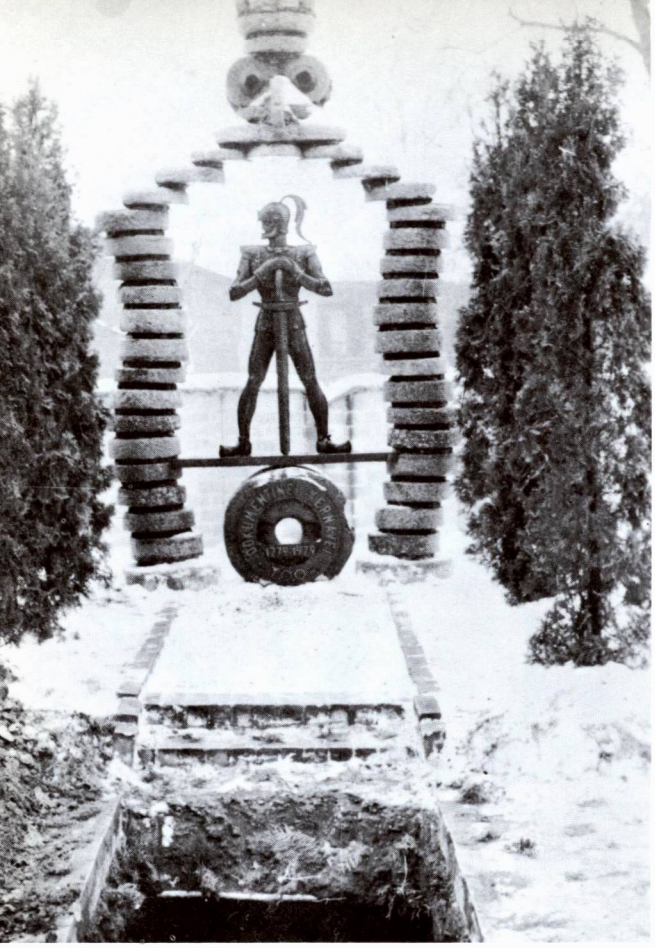

Kun. N. Švogžlio kapas Kernavėje

Aušros Vartai". 1940 m. „Mūsų Vilniaus" žurnale paskelbė platesnę, gerai dokumentuotą studiją „Mūsų Švenčionys". Parašė kelių Kaišiadorių vyskupijos parapijų istorijas ir visos Kaišiadorių vyskupijos istoriją. Rankraščiuose buvo Švenčionių, Bijutiškio, Kernavės parapijų istorijos, taip pat plačios apimties veikalas „Lietuvos trilogija". Prie vertingų Milžino raštų, be jau minėtų vyskupijos ir parapijų istorijų, reikia paminėti rankraščiuose likusias monografijas: „Šv. Kazimieras", „Arkivyskupas Jurgis Matulaitis" ir „Palaimintasis Mykolas Giedraitis". Sovietinė valdžia, atrodo, jo rankraščius yra konfiskavusi, bet greičiausiai ne visus.

Čia suglaustai (daugiausia kun. dr. Igno Urbono rūpesčiu) pateiktas kun. N. Švogžlio—Milžino paveikslas nėra visiškai pilnas, nes trūksta duomenų apie jo darbus antroje gyvenimo pusėje, per 40 metų. Vakarus yra pasiekusi žinia, kad jis buvęs suimtas, bet greitai vėl paleistas „į laisvę". Ir po to jo gyvenimą dengia tyla.

Vertinant Milžiną, reikia pasakyti, kad jis buvo didelis Lietuvos patriotas, nuoširdus Vilniaus krašto sūnus. Buvo didelis senosios Lietuvos gerbėjas, romantikas. Kartais jis atrodydavo lyg prisikėlęs senosios Lietuvos krivis, kūrenantis aukurus Praamžiui, po Amžinojo Dievo kryžiumi. Gal dėl to jis simbolingai ir atsigulė amžinam poilsiui prie savo išmūrytų aukurų ir savo paties pastatyto Vilniaus kryžiaus Kernavėje.

Pastangos suniekinti Milžiną. Nėra abejonės, kad gyvas būdamas Milžinas buvo pavojingas Bažnyčios ir Lietuvos priešams. Bet žmonės, ypač jo parapijiečiai, kurių tarpe jis buvo ir kuriems dirbo, jų vargais bei rūpesčiais gyveno, jį gerbė ir mylėjo. Tačiau šis kunigas — proletaras, kilęs iš neturtingos darbininkų šeimos ir visą gyvenimą neturtingas, buvo nemalonus bolševikams. Už tat jis okupacijos metais buvo sekamas, persekiojamas, suimtas, kurį laiką kalėjime laikytas, tardytas. Tačiau, matyt, nebuvo liudininkų ir liudijimų, kad jis būtų kuo nors nusikaltęs „liaudžiai". Taip jis išvengė Sibiro tremties ir galėjo toliau tarnauti parapijiečiams.

Milžiną žmonės myli ir mirusį. Už tat bolševikai ne vienu atveju mėgino jo šviesų atminimą suniekinti, Milžiną pažeminti. Taip „Valstiečių laikraštyje" (Nr. 80, 1986.VII.5) buvo paskelbtas okupacinės valdžios rašeivos Jono Laurinavičiaus rašinys, antrašte „Ne toks jau Milžinas", kuriame autorius bando kun. N. Švogžlį paniekinti, nužeminti, primesdamas jam nebūtus „nusikaltimus liaudžiai". Jų skaičiuje mini vieną Milžino prakalbą, kurioje jis „šaukęs rauti su šaknimis bolševikinę sėklą". Rašinys baigiamas žodžiais „Taigi jau ne tokio didelio milžino, kokiu save pavadino, būta Nikodemo Švogžlio".

Taip skelbia — rašo surusėjęs lietuvis bolševikas. Tačiau Kaišiadorių vyskupijos tikintiesiems N. Švogžlio atminimas liko gražus, šviesus, skaistus. Jo kapas dažnai lankomas, puošiamas paminklas ir tai ne vien kernaviškių — kaišiadoriškių. Dažnai prisimenami jo atlikti darbai, o kai kurie jų sklinda po Lietuvą tautosakiniu keliu. Lietuviams tikintiesiems bei patriotams proletaras kunigas Nikodemas Švogžlys buvo, yra ir bus Milžinas.

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS DVASININKŲ MARTIROLOGIJA

Nė vienos Lietuvos vyskupijos dvasininkai, procentiniu būdu skaičiuojant, nėra patyrę tokio didelio, kieto ir baisaus okupantų teroro, kaip kaišiadoriškiai kunigai.

Teroras prasidėjo jau 1920 ir 1924 m., kai lenkų teroristai nužudė Zibalų parapijos kleboną kun. Kazimierą Lajauską ir vėliau Merkinės vikarą progimnazijos direktorių kun. dr. J. Bakšį. Be to, buvo suimta ir kalinta keliolika kitų lietuvių kunigų.

1941.VI.24—28 traukdamiesi iš Lietuvos bolševikai nužudė 5 Kaišiadorių vyskupijos kunigus: Valentiną Balčių, Joną Daugėlą, Andrių Juknevičių, Matą Lajauską ir Joną Tutiną.

1941.VII.23 Lietuvą okupavę vokiškieji naciai Alytuje nužudė du kunigus — Alytaus kleboną kun. Konstantiną Paulavičių ir jo vikarą kun. Vincentą Mazurkevičių.

Bolševikams antrą kartą okupavus Lietuvą, 1945 m. prasidėjo vyskupijos kunigų suiminėjimas. Pirmiausia buvo suimtas vyskupijos kancleris, netrukus Kirdeikių, Aukštadvario, Kalvių ir Varėnos I klebonai. Bet tai buvo tik pradžia. Suiminėjimai, tardymai bei trėmimai ir kalinimas tęsėsi ligi Stalino mirties. Tada bolševikų kalėjimuose bei koncentracijos lageriuose buvo nukankinti 8 kunigai. Atlikę bausmę ar „amnestuoti", iš lagerių su palaužta sveikata grįžo ir netrukus Lietuvoje mirė 12 kunigų. Be jų, kalėjimuose ir lageriuose ilgesnį ar trumpesnį laiką kalėjo 23 dvasininkai. Vienų sveikata buvo palaužta, ir jie netrukus mirė, kitiems, sveikesniems ir mažiau „nusikaltusiems" pavyko vėl įsidarbinti kunigais bei klebonais. Iš viso teroras palietė apie pusę (50%) visų vyskupijos kunigų.

Žemiau skelbiamas mūsų sudarytas kunigų kalinių bei kankinių sąrašas, apimantis 50 pavardžių, yra paremtas LKB Kronikos (Nr. 32, 1978.III.26) paskelbtais duomenimis — vardiniu sąrašu; knygos autoriaus jis patikslintas ir papildytas. Tačiau ir tokia jo redakcija gal nėra nei pilna, nei visiškai tiksli.

LENKŲ NUŽUDYTI LIETUVIAI KUNIGAI

Kun. dr. Juozas Bakšys, gim. 1884.IX.4 Kuktiškių vls., Utenos aps., kunigu pašvęstas 1908 m. Merkinės parapijos vikaras, vidurinės mokyklos įkūrėjas ir jos direktorius. 1924.XII.17 į jo butą įsiveržusių dviejų lenkų agentų buvo peršautas. Mirė Kaune 1925.I.7. (Daugiau žinių žr. Merkinė).

Kun. Kazimieras Lajauskas. Gimė 1892.XI.16 Levandiškių k., Šešuolių vls., Ukmergės aps., nepasiturinčių ūkininkų šeimoje. Mokėsi Vilniaus kunigų seminarijoje, kurią baigęs kunigu pašvęstas 1915 m. Kurį laiką studijavo Liublino universitete. Dėl karo meto sąlygų studijas turėjo nutraukti.

„Lietuvos aidas" (Nr. 124, 1940.III.15), minėdamas jo žuvimo 19 m. sukaktį, apie K. Lajauską šitaip rašė: „Nors tuo laiku ir mokykloje ir aplinkumoje vyravo lenkų kalba, bet jis nepasidavė svetimai įtakai ir liko ištikimas savo tėvynei sūnus. Matydamas per

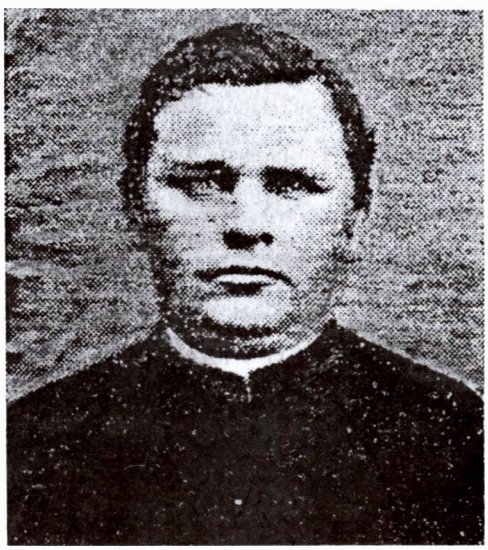

Kun. Juozas Bakšys

1921.III.17 lenkų nužudyto Zibalų parapijos steigėjo kun. Kazio Lajausko lavonas, 1922.IV.27 atrastas ir atkastas

bažnyčią lenkų dvasininkų varomą lenkinimo darbą, jis ryžosi, kiek tik galėdamas, tam pasipriešinti. Jau mokydamasis Vilniaus kunigų seminarijoj, kurioje vyravo lenkiška dvasia, aktingai pasireiškė kaip tikras lietuvis kovotojas. Ligi 1920 m. kun. Lajauskas dirbo Švenčionių parapijoje. Čia gyvendamas velionis tiek dvasinį, tiek tautinį darbą dirbo, nesigailėdamas nei sveikatos, nei gyvybės. Jis visur, kur tik galėdamas, kėlė tautinį lietuvių susipratimą, visus užtardavo, sušelpdavo, steigė draugijas, labdaros įstaigas ir kt. Dėl to jį gyventojai labai mylėjo ir jo įtaka buvo labai didelė. Lenkai, matydami velionio didelius gabumus ir įtaką gyventojams, pradėjo jį kaip lietuvį persekioti ir net laiškais grasinti. Grasinančio tono laiškus jam parašė Ceikinių parapijos Laukių dv. sav. Bunze ir kiti. Velionis, lyg nujausdamas, kad lenkai rengiasi jį kaip nors nužudyti, savo draugams pareiškė: 'Jei ir žūsiu, tai nors žinosiu, kad dėl tėvynės žuvau'. 1920 m. velionis parvyko į savo gimtąjį kaimą aplankyti motinos, bet jau grįžti dėl karo negalėjo. Čia jam buvo pavesta įsteigti Zibalų parapiją (tuo laiku Zibaluose buvo tik filija)."

„1921 m. kovo 16 d. kun. Lajauskas su keliais Zibalų parapijiečiais vyko Vilniun parapijos steigimo reikalais". Lenkų administracijos leidimą jis turėjo. Tačiau „jį lenkų žandarai prie neutralinės zonos, ties Jauniūnų k., (apie 10 km už Širvintų) sulaikė, nuvedė į Lipuvkos mišką, žiauriai nukankino, nudraskė rūbus ir sušaudė. Vykusiems su juo parapijiečiams lenkai akiplėšiškai melavo, kad kun. Lajauską pasiuntę į Vilnių. Velionies kūną giminės rado tik po poros savaičių, tame Lipuvkos miške pakastą. Visas kūnas buvo labai žiauriai sužalotas ir subadytas. Matyt lenkų budeliai jį ilgai kankino. Šito didžiadvasio lietuvio karžygio, laisvės kovotojo kun. K. Lajausko kūnas palaidotas Zibalų bažnyčios šventoriuje. Ant jo kapo visuomenės lėšomis pastatytas kuklus paminklas su įrašu, liudijančiu jo kankinio mirtį nuo klastingo lenko. Čia ilsisi ir jo neseniai mirusi motina, kuri tiek daug ašarų ant savo didvyrio sūnaus kapo yra išliejusi."

LA rašinėlis baigiamas šiais žodžiais: „Velionis ligi mirties dirbo ir kovojo už Lietuvos laisvę. Ypatingai jis dirbo ir rūpinosi Vilniaus išlaisvinimu, kurio apylinkėse tada gyveno. Todėl dabar, kada Vilnius yra laisvas, vertėtų kun. Lajausko palaikus perkelti į Vilnių, už kurio išlaisvinimą jis kovojo ir mirė kankinio mirtimi."

Apie kun. K. Lajausko žudytojų bylą lenkų teisme M. Biržiška („Vilniaus golgota," 127 psl.) pateikė tokių žinių: „Apie 1921. rugp. 31 Vilniaus lenkų teismas prie uždarytų durų nagrinėjo lenkų kariuomenės karininko Žuravskio, kareivio Volodarčiko ir žandaro Fedorovičiaus bylą, kurie nurodyti Tautų Sąjungos Kontrolės komisijos ir Lietuvos kariuomenės karininkų, buvo suimti ir pakaltinti kun. Lajausko 1921 m. kovo 17 d. nužudymu neutralinėj zonoj. Byloj paaiškėjo, jog jie nužudė net 9 žmones, bet žudė Želigovskio štabo nurodymais, tad tegavo po 8 mėn. kalėjimo, įskaitant atsėdėtąjį laiką, taigi be atsėdėtųjų, sėdėjo tik 5 dienas. Teismas įspėjo bylos dalyvius (lietuvius), jog už paskelbimą to, kas bus sakyta, bus baudžiama 6 mėn. kalėjimo."

LIETUVOS AIDAS, Nr. 124, 1940.III.15, Kaunas

Lenkų nukankintą

kun. Lajauską prisiminus

Kovo 16 d. sueina 19 metų kaip lenkų žandarai žiauriai nukankino ir nužudė plačiai žinomą Lietuvos veikėją kun. Kazimierą Lajauską, Liublino universiteto studentą.

Velionis gimė 1892 m. Levaniškių km., Šešuolių vals., Ukmergės aps. nepasiturinčių ūkininkų šeimoje. Nors tuo laiku ir mokykloje ir aplinkumoje vyravo lenkų kalba, bet jis nepasidavė svetimai įtakai ir liko ištikimas savo tėvynei sūnus. Matydamas per bažnyčią lenkų dvasininkų varomą lenkinimo darbą, jis rįžosi, kiek tik galėdamas, tam pasipriešinti. Jau mokydamasis Vilniaus kunigų seminarijoj, kurioje vyravo lenkiška dvasia, aktingai pasireiškė kaip tikras lietuvis kovotojas.

Ligi 1920 m. kun. Lajauskas dirbo Švenčionių parapijoje. Čia gyvendamas velionis tiek dvasinį, tiek tautinį darbą dirbo nesigailėdamas nei sveikatos, nei gyvybės. Jis visur, kur tik galėdamas, kėlė tautinį lietuvių susipratimą, visus užtardavo, sušelpdavo, steigė draugijas, labdaros įstaigas ir kit. Dėl to jį gyventojai labai mylėjo ir jo įtaka buvo labai didelė. Lenkai, matydami velionies didelius gabumus ir įtaką gyventojams, pradėjo jį kaip lietuvį persekioti ir net laiškais grąsinti. Grąsinančio tono laiškus jam parašė Ceikinių parapijos, Laukių dv. sav. Bönze ir kiti. Velionis, lyg nujausdamas, kad lenkai rengiasi jį kaip nors nužudyti, savo draugams pareiškė: „Jei ir žūsiu, tai norș žinosiu, kad dėl tėvynės žuvau".

1920 m. velionis parvyko į savo gimtąjį kaimą aplankyti motinos. Bet jau grįžti dėl karo negalėjo. Čia jam buvo pavesta įsteigti Žiūbalų parapiją (tuo laiku Zibaluose buvo tik filija).

1921 m. kovo 16 d. kun. Lajauskas su keliais Zibalų parapijiečiais vyko Vilniun parapijos steigimo reikalais. Jį lenkų žandarai prie neutralinės zonos, ties Jauniūnų km. (apie 10 km už Širvintų) sulaikė, nuvedė į Lipuvkos mišką, žiauriai nukankino, nudraskė rūbus ir sušaudė. Vykusiems su juo parapijiečiams lenkai akiplėšiškai melavo, kad kun. Lajauską pasiuntę į Vilnių.

Velionies kūną giminės rado tik po poros savaičių tame Lipuvkos miške pakastą. Visas kūnas buvo labai žiauriai sužalotas ir subadytas. Matyt, lenkų budeliai jį ilgai kankino.

Šito didžiadvasio lietuvio karžygio, laisvės kovotojo kun. K. Lajausko kūnas palaidotas Zibalų bažnyčios šventoriuje. Ant jo kapo visuomenės lėšomis yra pastatytas kuklus paminklas, su įrašu, liudijančiu jo kankinio mirtį nuo klastingo lenko. Čia ilsisi ir jo neseniai mirusi motina, kuri tiek daug ašarų ant savo didvyrio sūnaus kapo yra išliejusi.

Velionis ligi mirties dirbo ir kovojo už Lietuvos laisvę. Ypatingai jis dirbo ir rūpinosi Vilniaus išlaisvinimu, kurio apylinkėse tuomet gyveno. Todėl dabar, kada Vilnius yra laisvas, vertėtų kun. Lajausko palaikus perkelti į Vilnių, už kurio išlaisvinimą jis kovojo ir mirė kankinio mirtimi.

Višakis

LENKŲ KALINTI LIETUVIAI KUNIGAI

Kun. Petras Bertulis, gim. 1866 m., kunigu pašvęstas 1891 m., nuo 1911 m. Giedraičių dekanas, buvo 1920.II.12 lenkų suimtas ir kalintas.

Kun. Juozas Būčys, gim. 1874 m., kunigu pašvęstas 1905 m., Gegužinės parapijos klebonas, buvo lenkų 1919 m. rugsėjo mėn. suimtas ir kalintas.

Kun. Grigonis buvo 1919.VI.28 kartu su kun. Vl. Šlamu Aukštadvaryje suimti ir atvežti į Vilnių. Paleisti VII.12.

Kan. Juozapas Kukta, gim. 1873 m., kunigu pašvęstas 1899 m., ilgą laiką dirbęs pastoracinį ir visuomeninį darbą Vilniuje, buvo 1920 bolševikų ir 1922 m. lenkų suimtas, kalintas Lukiškių kalėjime. 1922.II.6 kartu su kitais ištremtas į nepriklausomą Lietuvą. 1926—1942 m. Kaišiadorių vyskupas. (Daugiau žinių žr. 37—40 psl.).

Kun. Juozas Mincevičius, gim. 1888.I.23, kunigu pašvęstas 1913.VI.16, Širvintų vikaras, buvo 1921.III.1 neutralinėje zonoje,

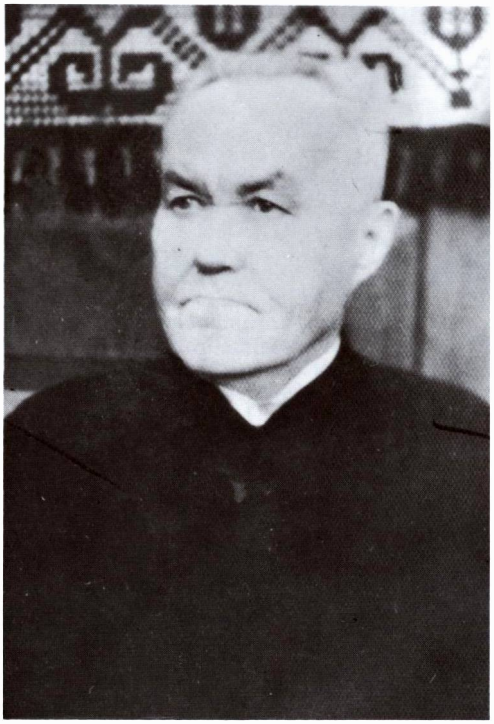

Kun. Juozas Mincevičius

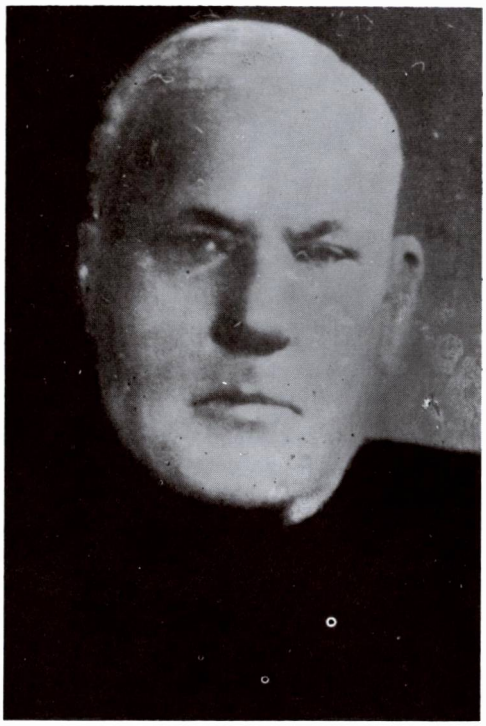

Kun. Julius Svirskis-Svirnelis

netoli Širvintų, lenkų suimtas. Apie jį M. Biržiška (Vilniaus golgota, 107 psl.) šitaip rašo: „XIII-jo lenkų ulonų pulko kareiviai apiplėšė atvykusį bažnyčios reikalais Širvintų vikarą kun. Juozą Mincevičių ir privertė širvintiečius surinkti 5000 auksinų jam išvaduoti, laikydami jį miške komžoje ir su stula, pristatę prie kaktos revolverius". 1925 m. paskirtas Vievio klebonu.

Kun. Vladas Mironas, gimęs 1880 m., kunigu pašvęstas 1904 m., Daugų klebonas, buvo 1919.VIII.15 Pivašiūnuose lenkų suimtas (Daugiau žinių 63—66 psl.).

Kun. Alfonsas Petrulis, gim. 1873 m., kunigu pašvęstas 1899 m., buvo 1919.VIII.18 Pivašiūnuose lenkų suimtas. Alytaus dekanas. Mirė 1928.VI.28 Musninkuose.

Kun. Kazimieras Ribikauskas, gim. 1875 m., kunigu pašvęstas 1901 m., nuo 1911 m. Merkinės klebonas, buvo 1920.V.1 lenkų suimtas. Lietuviai jį išvadavo 1920.VII.16.

Kun. Antanas Slapšys-Slapšinskas, gim. 1868 m., kunigu pašvęstas 1895 m., buvo 1919.VIII.24 Giedraičiuose lenkų suimtas, išvežtas į Vilnių, ten kalintas, tardytas. Tardymo metu lenkai suiminėjo tuos asmenis, kurie palankiai apie suimtąjį liudijo. Mirė 1926.XII.5 Tverečiuje.

Kun. dr. Jonas Steponavičius, gim. 1880 m. Antalieptės vls., kunigų pašvęstas 1906 m., buvo 1920 m. Kaišiadorių apylinkėse lenkų suimtas ir kalintas. Mirė 1949 m. Wangene, Vokietijoje. (Daugiau žinių žr. 67 psl.).

Kun. Julius Svirskis, gim. 1879 m., kunigu pašvęstas 1910 m., Skudutiškio klebonas. Buvo 1919.VIII.19 lenkų suimtas, kalintas.

Kun. Stanislovas Šlamas, gim. 1866 m., kunigu pašvęstas 1898 m., buvo 1919.VI.28 Aukštadvaryje kartu su kun. Grigoniu suimti ir atvaryti į Vilniaus kalėjimą. Paleistas VII.12.

Pastaba: apie minėtų kunigų suėmimą duomenys imti iš M. Biržiškos „Vilniaus golgotos".

1941 M. BOLŠEVIKŲ NUŽUDYTI KUNIGAI

Kun. Valentinas Balčius, gim. 1907.V.5 Ratnyčios parapijoje. Baigęs Merkinės vid. mokyklą ir Alytaus gimnaziją, mokėsi Kauno kunigų seminarijoje, kurią baigęs kunigu pašvęstas 1935.VI.15. Pusnės klebonas. 1941.VI.27 buvo bolševikų nužudytas. (Daugiau žinių žr. Pusnė).

Kun. Jonas Daugėla, gim. 1909.II.21, kunigu pašvęstas 1937.VI.20 Kaune. Stirnių parapijos klebonas. Buvo 1941.VI.28 besitraukiančių bolševikų sušaudytas. (Daugiau žinių žr. Stirniai).

Kun. Andrius Juknevičius, gim. 1882.VI.2, kunigu pašvęstas 1907.VI.24. Merkinės parapijos klebonas ir dekanas. Buvo 1941.VI.24 bolševikų nužudytas Kaišiadoryse. (Daugiau žinių žr. Merkinė).

Kun. Matas Lajauskas, gim. 1872 m., kunigu pašvęstas 1897.IV.12. Molėtų klebonas ir dekanas, buvo besitraukiančių bolševikų 1941.VI.28 prie Molėtų nukankintas. (Daugiau žinių žr. Molėtai).

Kun. Jonas Tutinas, gim. 1897.VIII.11, kunigu pašvęstas 1928.III.24. Palomenės klebonas. Buvo 1941.VI.27 bolševikų kareivių ir civilių nukankintas. (Daugiau žinių žr. Palomenė).

Kun. Jonas Daugėla

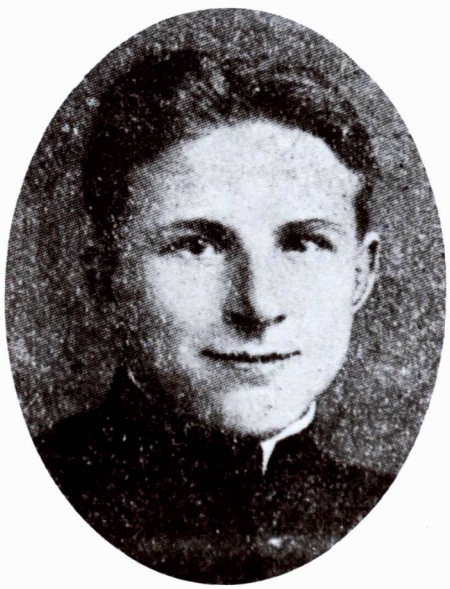

Kun. Valentinas Balčius

Kun. Andrius Juknevičius

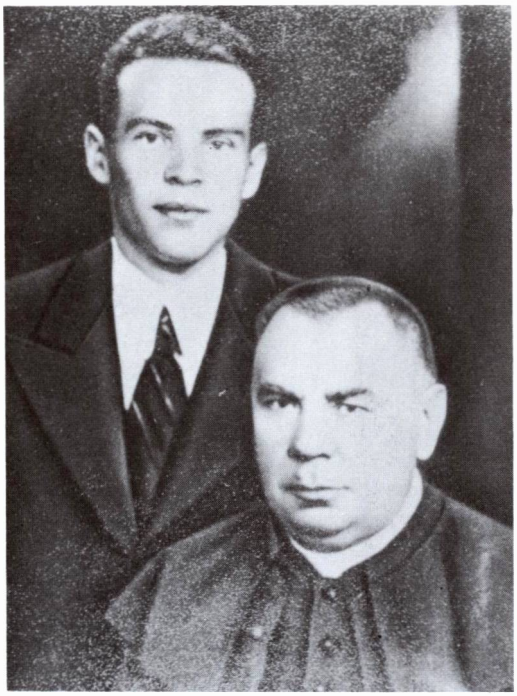

Kun. Jonas Tutinas

Kun. Matas Lajauskas (kartu su savo seserėnu dr. Henriku Lukaševičium)

BOLŠEVIKŲ KALĖJIMUOSE NUKANKINTI KUNIGAI

Kun. Zenonas Baužys (gim. 1907.II.2, kunigu pašvęstas 1933.IV.1), Kernavės klebonas. Buvo 1946 m. suimtas, ištremtas, nubaustas 4 metams kalėti ir mirė kalėjime.

Kun. Juozapas Gustas, SDB (gim. 1906.II.19, kunigu pašvęstas 1933.VII.30), Saldutiškio parapijos administratorius. Buvo pokario metais bolševikų suimtas, kalintas lageryje. Iš jo paleistas dirbo pastoracijoje, o 1956 m. savanoriškai išvyko pastoraciniam darbui į Krasnojarsko sritį, kur 1958.III.13 mirė (kalbama, kad buvęs nunuodytas) ir buvo ten pat kun. A. Šeškevičiaus palaidotas.

Kun. Donatas Linartas (gim. 1874 m., kunigu pašvęstas 1897), Nedzingės parapijos administratorius. Žuvo 1947 m.

Kun. Petras Liutkus (gim. 1904.I.23, kunigu pašvęstas 1933.IV.1). Žilinų parapijos administratorius, Daugų klebonas. Buvo bolševikų suimtas, ištremtas ir mirė Vorkutoje 1946 m.

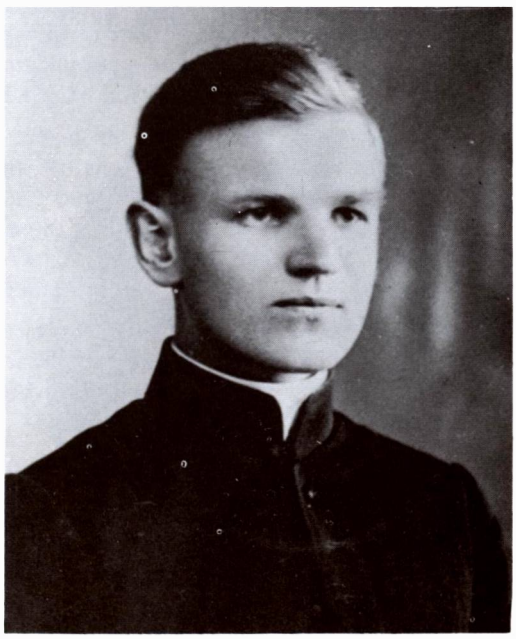

Kun. Zenonas Baužys

Kun. Vladas Mironas

Kun. Juozapas Gustas

Kun. Vladas Mironas (gim. 1880.VI.22 Panemunio vls., kunigu pašvęstas 1904 m.), Vilniaus krašto lietuvių veikėjas, buv. nepriklausomos Lietuvos ministras pirmininkas. Buvo bolševikų suimtas, kalintas ir 1953 m. nužudytas Vladimiro kalėjime (Daugiau žinių 63—66 psl.).

Kun. Juozas Rakickas, MIC (gim. 1908.I.14, 1931.XII.8 padaręs nuolatinius marijonų įžadus, 1934.I.29 pašvęstas kunigu). Marijonų provincijos ekonomas ir spaustuvės administratorius. Pokario metais dirbo Kaišiadorių vyskupijos sielovadoje. Palomenės, Vytautavos parapijos administratorium. 1945 m. suimtas. 1946.III.18 buvo vežamas į Sibirą. Pakeliui vienoje Rusijos stotyje sustojus traukiniui, buvo leista belaisviams išlipti iš vagono, kur jie duso ir troško, negaudami maisto ir vandens. Rakickas bendrakeleiviams tada pasakęs: „Jei šitie maskoliai ir toliau su mumis taip elgsis, nenuvyksime į paskyrimo vietą — mirsime pakeliui". Tą jo pasakymą girdėjęs sargybinis lietuvis ar lietuviškai suprantantis rusas. Budeliai pradėjo kunigą mušti, partrenkė ant žemės, spardė kojomis, trypė. Sulaužę jo krūtinę, pilvą, kad pasipylusios žarnos. Suniokotą kūną palikę ant perono. Manoma, kad kunigas ten ir mirė. Tačiau yra ir kitokių duomenų — jis miręs Intoje 1946 m. rudenį. (Pr. Gaida, „Nemarus mirtingasis", 340 psl.).

Kun. Steponas Rudžionis (Gim. 1880.I.6, Gelvonų vls., kunigu pašvęstas 1915.V.11), Beižionių, Gegužinės klebonas. Buvo bolševikų 1946 m. suimtas ir apkaltintas palaikęs ryšius su lietuviais partizanais, nuteistas 25 m. kalėjimo ir mirė Vorkutoje.

Kun. Adolfas Stasevičius (gim. 1889.VI.25, kunigu pašvęstas 1938.VI.11), Krivonių klebonas, buvo bolševikų suimtas, kalintas, nuteistas 10 m. ir mirė 1949.XI kalėjime Vilniuje.

VOKIEČIŲ NACIŲ NUŽUDYTI KUNIGAI

Kun. Konstantinas Paulavičius (gim. 1882.II.15, kunigu pašvęstas 1906.V.21), nuo 1910 m. Alytaus parapijos klebonas ir vėliau dekanas. Buvo 1941.VI.25 vokiečių suimtas ir kartu su 300 kitų alytiškių vyrų sušaudytas.

Kun. dr. Ig. Urbono apie jį liudijimas: „Buvo didelis asketas. Visą gyvenimą abstinentas, negėrė svaigalų, nerūkė; didelio nusižeminimo kunigas. Žmonės jį laikė šventu".

Kun. Vincentas Mazurkevičius, Lomžos vyskupijos kunigų seminarijos auklėtinis, Alytaus parapijos vikaras. Buvo 1941.VI.25 kartu su savo klebonu ir 300 alytiškių vyrų vokiečių nacių sušaudytas. Abudu kunigai palaidoti bažnyčios šventoriuje. Pokario metais jiems pastatytas paminklas. (Daugiau žinių apie sušaudymo aplinkybes žr. 110 psl.).

KUNIGAI, GRĮŽĘ IŠ LAGERIO SU PALAUŽTA SVEIKATA IR MIRĘ

Kun. Pranas Cibulskis (gim. 1892.I.2, kunigu pašvęstas 1920.III.7). Kalvių parapijos administratorius. Bolševikų nuteistas 25 m. kalėti. Grįžo į Lietuvą 1956 m., gyveno Birštone ir mirė.

Kan. Matas Cijūnaitis (gim. 1886.VI.1, kunigu pašvęstas 1909.II.7). Žaslių dekanas ir klebonas. Suimtas 1946.XII.19, nubaustas 2,5 m. kalėti. Grįžo 1949.VII ir valdė Kaišiadorių vyskupiją ligi savo mirties (1955.IX.6).

Kun. Stanislovas Čelkus (gim. 1893.IV.9, kunigu pašvęstas 1921 m.). Skudutiškio klebonas. 1946 m. suimtas ir nuteistas 10 m. kalėti. Grįžo į Lietuvą 1956 m. ir vėliau mirė.

Kun. Petras Jakulevičius (gim. 1910.V.25, kunigu pašvęstas 1937.V.22). Daugų vikaras. Suimtas 1948 m., paleistas 1950 m. 1953 m. vėl suimtas ir nuteistas 25 m. kalėti. 1969 m. grįžo išprotėjęs. Gyveno Stakliškėse, kur ir mirė 1975.I.27.

Kun. Kazimieras Liesevičius (gim. 1883.XI.27, kunigu pašvęstas 1909.V.25). Giedraičių klebonas ir dekanas. Pokario metais Nedzingės klebonas. 1949 m. suimtas ir nuteistas 10 m. Grįžo į Lietuvą 1955 m. Mirė Zibaluose 1963 m.

Vysk. Teofilius Matulionis. Tris kartus kalėjęs bolševikų lageriuose, paskutinį kartą buvo gavęs 7 m. 1956.V.6 grįžo iš Mordovijos ir vėl buvo ištremtas į Šeduvą. Mirė 1967 m. (Daugiau žinių 40—47 psl.).

Kun. Matas Cijūnaitis

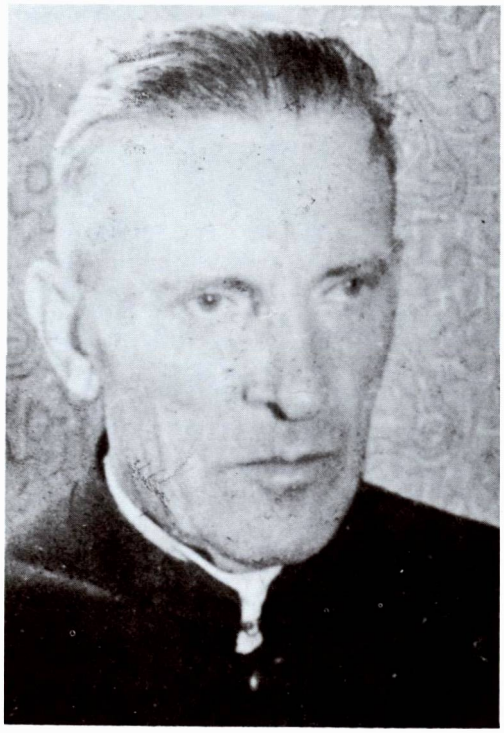

Kun. Stanislovas Čelkus

Kun. Petras Jakulevičius

Vysk. Teofilius Matulionis

Kun. Kazimieras Liesevičius

Kun. Zigmas Neciunskas

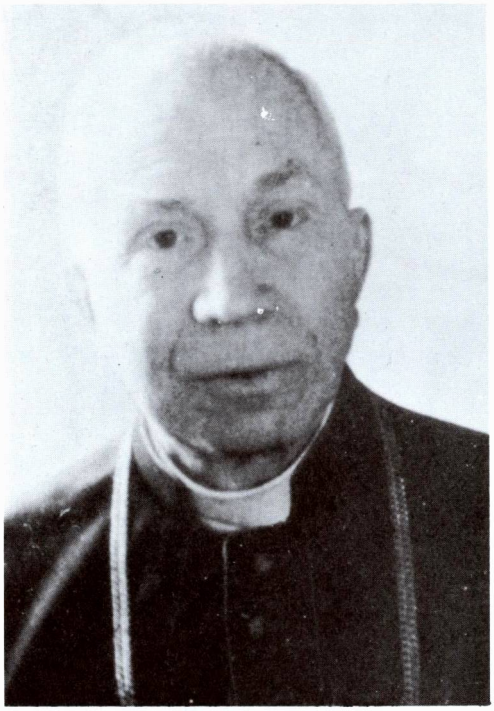

Prel. Bernardas Sužiedelis

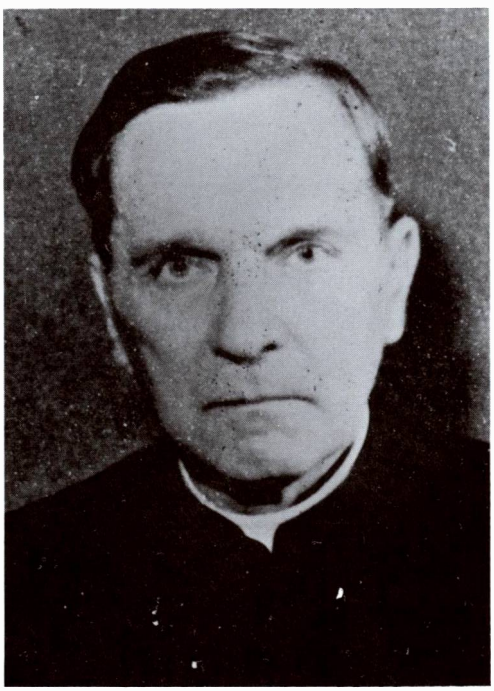

Kun. Vaitiekus Želnys

Kun. Antanas Mažeika (gim. 1901.XII.30, kunigu pašvęstas 1928.III.24). Joniškio klebonas. Pokario metais bolševikų suimtas ir ištremtas į Sibirą, kur iškalėjo 10 m. Sugrįžęs į Lietuvą, mirė 1964 m.

Kun. Jonas Mikučionis (gim. 1898.XII.7, kunigu pašvęstas 1928.III.24). Šešuolių parapijos administratorius, po II pas. karo Žaslių klebonas. 1949 m. suimtas ir ištremtas. Grįžo 1955 m. Vėlesniuose kunigų sąrašuose jo pavardė nebeminima.

Kun. Zigmas Neciunskas (gim. 1912.VII.3, kunigu pašvęstas 1939.VI.3). Nedzingės, Kalvių klebonas. 1946 m. buvo suimtas ir apkaltintas palaikęs ryšius su partizanais. Buvo nubaustas 10 m. kalėjimo. 1956 m. grįžo į Lietuvą, bet 1956—1958 m. apaštalavo Maklakove, Krasnojarsko srityje. Vėl grįžęs mirė Kalviuose 1976.V.21. (Žr. Kalviai).

Kun. Juozas Stasiūnas (gim. 1885 m., kunigu pašvęstas 1910 m.). Ryliškių parapijos administratorius. Pokario metais apkaltintas palaikęs ryšius su partizanais, išsiųstas 10 m. į Sibirą. Grįžo 1955 m. Gyveno Dauguose kaip altaristas ir čia mirė.

Prel. Bernardas Sužiedėlis (gim. 1888.VIII.11 Kaniavos vls.). Baigęs Vilniaus kunigų seminariją ir Petrapilio dvasinę akademiją, kunigu pašvęstas 1912.X.28. Klebonavo Kabeliuose, Alovėje, Širvintose, Žiežmariuose. 1943.IX.8 pasipriešinęs vokiškųjų nacių užmačioms nutraukti pamaldas ir išprašyti žmones iš bažnyčios, kad galėtų suiminėti jaunimą, buvo suimtas ir 3 mėn. kalintas Kauno kalėjime. Bolševikams ištrėmus vysk. Matulionį, kurį laiką ėjo Kaišiadorių vyskupijos administratoriaus pareigas. 1949 m. suimtas, nuteistas 10 m. ir išvežtas Rusijon. Grįžo kaip invalidas 1955 m. Mirė 1967 m. IV.9 Žiežmariuose.

Kun. Vaitiekus Želnys (gim. 1896.I.1, kunigu pašvęstas 1920.V.30), Nemunaičio klebonas. Buvo komunistų suimtas, apkaltintas palaikęs ryšius su Lietuvos partizanais. 1947 m. išsiųstas 10 metų į Sibirą, iš kur sugrįžo 1956 m. Buvo Butrimonių klebonas. Mirė 1973.IX.16. Palaidotas Pivašiūnuose.

Kun. Bronius Bulika

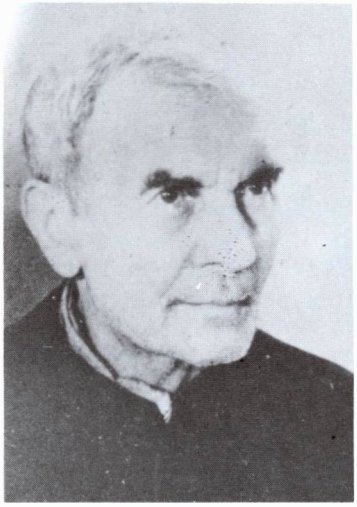

Kun. Juozapas Čaplikas

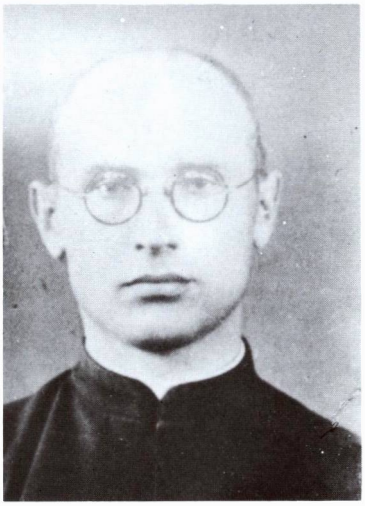

Kun. Jonas Danyla

DVASININKAI, KALĖJĘ KALĖJIMUOSE BEI LAGERIUOSE, IŠTREMTI

Kun. Alfonsas Ažubalis (gim. 1915.V.15 Giedraičių vls., kunigu pašvęstas 1940.VI.15). Buvo bolševikų suimtas, šaudomas, bet išliko gyvas. 1946 m. vėl, suimtas, kalintas ir nubaustas 10 m. kalėjimo. 1959 m. grįžo iš Sibiro. 1963—1981 m. kunigų sąrašuose pažymėtas kaip Žiežmarių klebonas ir vicedekanas, 1983 m. — dekanas.

Kun. Bronius Bulika (gim. 1923.II.23, kunigu pašvęstas 1947.IV.5). Zibalų klebonas. 1948 m. suimtas, nuteistas 10 m. lagerio bausme. Grįžo 1955 m. 1974—1987 m. kunigų sąrašuose įrašytas kaip Jiezno klebonas.

Kun. Juozapas Čaplikas, gim. 1876.I.20, kunigu pašvęstas 1899.VII.4. Kazokiškių parapijos klebonas. Buvo 1950 m. suimtas, nuteistas 10 m. lagerio bausme. 1955 m. grįžo į Lietuvą. Netrukus mirė.

Kun. Jonas Danyla, SJ., (gim. 1905.XI.4, kunigu pašvęstas 1937.VIII.24), pokario metais dirbęs Kaišiadorių vyskupijoje, buvo suimtas ir ištremtas į Sibirą. 1956 m. grįžęs vėl buvo 1962—1963 m. pusmetį kalintas, tardytas. Pokario meto kunigų sąrašuose minimas kaip Bijutiškio klebonas.

Kun. Jonas Jonys (gim. 1912.VIII.11, kunigu pašvęstas 1948.X.31). Birštono klebonas. 1958.II.18 nuteistas 4 metams kalėjimo. Bausmę atliko Mordovijos lageriuose. Į Lietuvą grįžo 1960 m. Pokario meto kunigų sąrašuose minimas kaip Videniškio klebonas.

Kun. Jonas Jonys

Kun. Jonas Kaušyla

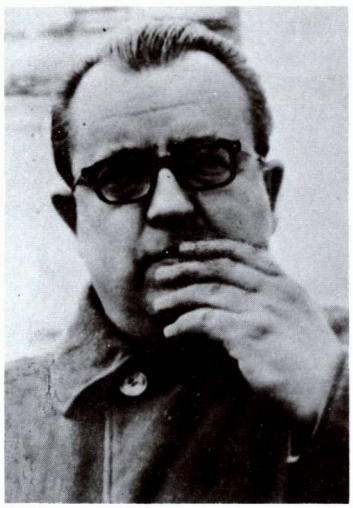

Kun. Česlovas Kavaliauskas

Kun. Stasys Kiškis

Kun. Jonas Kaušyla (gim. 1911.I.10, kunigu pašvęstas 1936.V.30). Pivašiūnų vikaras, vėliau klebonas. 1946 m. buvo suimtas, ištremtas. 1955 m. grįžo iš lagerio. Pokario meto kunigų sąrašuose įrašytas kaip Bagaslaviškio klebonas.

Kun. Česlovas Kavaliauskas (gim. 1923.VII.20). Baigęs Kauno kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1946.VI.17. 1948—1956 m. kalėjo gulaguose. 1961—1965 m. Dubingių klebonas, 1966—1967 m. vyskupijos kancleris, 1971 m. Kazokiškių klebonas, Vievio altaristas, 1972 m. Stirnių klebonas. 1973—1974 m. Žaslių mansinarijus. 1978—1987 m. Joniškio klebonas. Nors ir būdamas apkrautas pastoraciniu darbu, sklandžiai išvertė į lietuvių kalbą Šv. Rašto Naująjį testamentą, kuris buvo 1972 m. išleistas Vilniuje. Talkina savo raštais bei vertimais vyskupijos kurijai.

Kan. Stanislovas Kiškis (gim. 1900.X.20, kunigu pašvęstas 1924.IV.19), kapitulos kanauninkas, vyskupijos kancleris. Buvo pokario metais bolševikų suimtas ir kalintas 2 kartus. Iš viso iškalėjo 14 metų. 1974—1983 m. kunigų sąrašuose minimas kaip Stirnių klebonas.

Kun. Zigmas Komaras (gim. 1914 m., kunigu pašvęstas 1940 m.). Buvo pokario metais bolševikų suimtas ir kalintas. Iš lagerio grįžo 1956 m. 1974 m. kunigų sąrašuose minimas kaip Giedraičių klebonas ir dekanas. Yra miręs.

Kun. Petras Lygnugaris, SJ (gim. 1909.III.6, kunigu pašvęstas 1935.IV.20). Pokario metais dirbo Kaišiadorių vyskupijoje Paparčiuose. Buvo suimtas, atliko 10 m. lagerio bausmę, vėl apaštalavo Sibire. Buvo vėl nubaustas 3 metų bausme. Į Lietuvą grįžo 1970 m. 1974 m. kunigų sąrašuose minimas kaip Gargždų altaristas. Yra miręs.

Kun. Zigmas Komaras

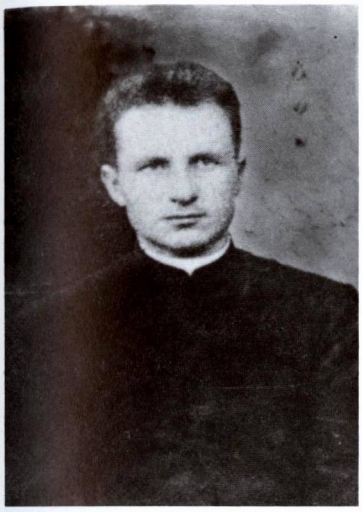

Kun. Juozapas Meidus

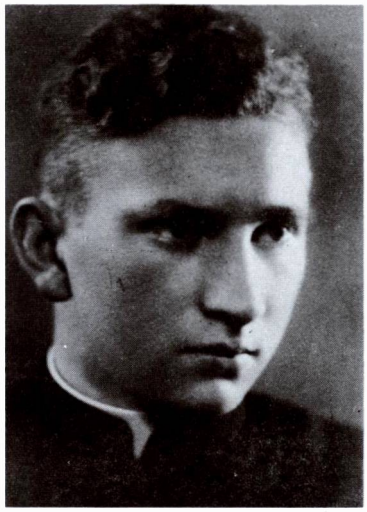

Kun. Marijonas Petkevičius

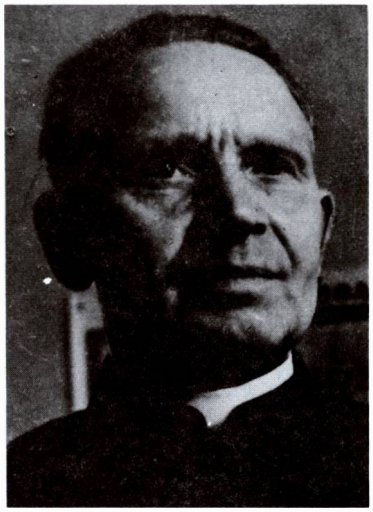

Kun. Kazimieras Pivariūnas

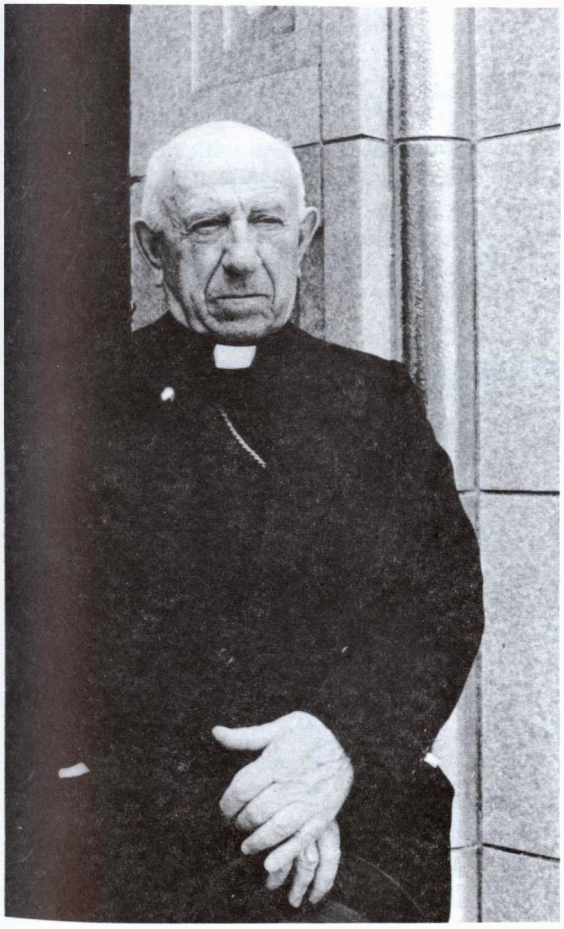

Vysk. Juozas Matulaitis-Labukas

Prel. (vėliau vyskupas) Juozas Matulaitis-Labukas (gim. 1894.I.19, kunigu pašvęstas 1918.V.26). Kaišiadorių vyskupijos kancleris, generalinis vikaras, valdęs vyskupiją. 1946—1956 m. kalėjo lageryje. 1965 m. konsekruotas vyskupu. Kauno ir Vilkaviškio vyskupijų valdytojas. Mirė 1979.V.28 (Daugiau žinių III t., 80—83 psl.).

Kan. Juozapas Meidus (gim. 1907.IX.18, kunigu pašvęstas 1934.V.25). Dirbo sielovados darbą parapijose, buvo gimnazijų kapelionas, Kauno kunigų seminarijoje dėstė kanonų teisę. 1958 m. pakeltas Kaišiadorių vyskupijos kapitulos kanauninku. Ištrėmus vyskupą T. Matulionį, 1959.III.8 kapitulos išrinktas Kaišiadorių vyskupijos valdytoju, bet vėliau buvo bolševikų ištremtas už vyskupijos ribų. 1962.VII.13 atsisakė iš valdytojo pareigų. Gyveno Viekšniuose kaip altaristas ir ten mirė 1983.IX.5.

Kun. Marijonas Petkevičius (gim. 1920.I.2, kunigu pašvęstas 1942.XII.19). Buvo pokario metais nubaustas 10 m. lagerio bausme. Atlikęs bausmę, apaštalavo Rusijoje ir vėl 2 metus kalintas 1959—1961 m. 1974—1983 m. kunigų sąrašuose minimas kaip Birštono klebonas, 1981 m. buvo Stakliškių dekanas.

Kun. Kazimieras Pivariūnas (gim. 1901.III.7, kunigu pašvęstas 1936.V.31). Kernavės klebonas. Buvo bolševikų suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio bausme. Į Lietuvą

Vysk. Vincentas Sladkevičius

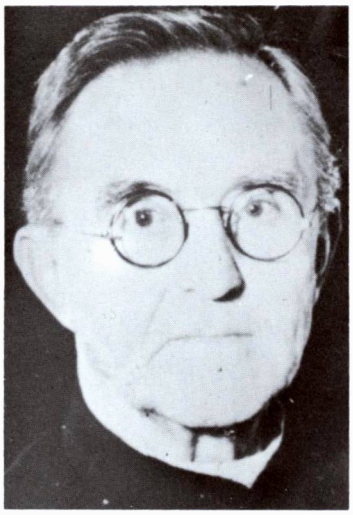

Kun. Juozas Stasiūnas

Kun. Romualdas Šalčiūnas

grįžo 1956 m. Buvo Joniškio, Nemunaičio, Viliūnų klebonas (1983 m.). Mirė 1984.V.5. Palaidotas Alovėje.

Kun. Liudas Puzonas (gim. 1911.VIII.15 Dauguose, kunigu pašvęstas 1936.V.31). Vievio vikaras, Čiobiškio klebonas. Pokario metais bolševikų apkaltintas buvęs partizanų „Didžiosios kovos" rinktinės štabo narys ir kapelionas, išpažinčių klausytojas, partizanų vado „Žaliojo velnio" ryšininkas. 1946 m. suimtas ir išsiųstas į Sibirą. Apie 1956 m., atlikęs bausmę, grįžo į Lietuvą. Buvo Giedraičių, Bijutiškio, Labanoro parapijų klebonas, Saldutiškio dekanas.

Kun. Rokas Puzonas (gim. 1956.VIII.16, kunigu pašvęstas 1982.VI.6). Prieš stodamas į Kauno kunigų seminariją, dirbo Alytaus ekspertimentinių namų kombinato lentpjūvėje. 1977 m. padavęs prašymą priimti į kunigų seminariją, buvo kelis kartus sovietinio saugumo sulaikytas, tardytas ir grasinimo būdu „užverbuotas" dirbti saugumui, pranešinėjant apie seminaristų bei kunigų laikyseną okupacinės valdžios atžvilgiu. Kadangi prievarta išgauti pažadai R. Puzono nesaistė, jis reikalaujamų žinių neteikė ir todėl vėl buvo žiauriai tardytas. Nežiūrint to, nepalūžo, baigė seminariją ir buvo pašvęstas kunigu. Paskirtas Kiauklių klebonu. Iš čia 1984.XII.25 pasiuntė LTSR Saugumo komiteto viršininkui pareiškimą, kuriame drąsiai išdėstė jo „užverbavimo" aplinkybes ir, be ko kita, reikalavo: „Nešantažuoti ir neversti bendradarbiauti su saugumu jaunuolių, trokštančių būti kunigais; leisti Lietuvos vyskupams, valdytojams ir seminarijos vadovybei laisvai, nepriklausomai nuo Religinių reikalų įgaliotinio, spręsti apie kandidato į kunigus tinkamumą". Minėtas pareiškimas buvo ištisai paskelbtas pogrindžio „Aušros" Nr. 48, 1985.

Vysk. Vincentas Sladkevičius (Daugiau žinių žr. 53—56 psl.).

Kun. Zigmas Stančiauskas (gim. 1921.II.19, kunigu pašvęstas 1946.VI.21). Buvo Skudutiškio klebonas. Pokario metais suimtas, nuteistas ir ištremtas 7 metams į Sibirą. Į Lietuvą sugrįžo 1956 m. Buvo Palomenės, Krivonių parapijų klebonas.

Kun. Juozas Stasiūnas (gim. 1885 m., kunigu pašvęstas 1910 m.). Ryliškių klebonas. Sovietinės spaudos žiniomis, buvo apkaltintas rėmęs partizanus. 1947 m. suimtas, nuteistas 10 m. ir ištremtas į Sibirą. 1955 m. grįžo į Lietuvą, gyveno Dauguose kaip altaristas ir mirė.

Kun. Alfonsas Šatas (gim. 1908.IV.1, kunigu pašvęstas 1935.VI.15). Giedraičių vikaras, Varėnos I parapijos administratorius. Pokario metais buvo bolševikų suimtas ir nuteistas 10 metų lagerio bausme. Į Lietuvą

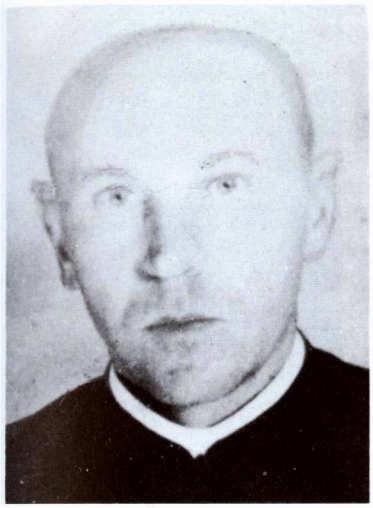

Kun. Alfonsas Šatas

Kun. Antanas Šeškevičius

Prel. Vincas Vaičiulis

sugrįžo 1956 m. Buvo Kruonio, Saldutiškio klebonas. 1986 m. kunigų sąrašuose pažymėtas kaip Jiezno altaristas.

Kun. Romualdas Šalčiūnas (gim. 1928.IV.15 Juodžiūnų k., Lyduokių parapijoje, vėliau gyveno Širvintose). Mokėsi Kauno kunigų seminarijoje, bet 1949 m., okupacinės valdžios patvarkymu, buvo iš jos išmestas, paimtas į raudonąją armiją, kurioje išbuvo kelerius metus. Čia, kaip klierikas, turėjo pakelti moralinį bolševikų terorą, įvairius pasityčiojimus ir panieką. Buvo tardomas ir laikomas saugumo įstaigoje. Mirus Stalinui, jo tėvai buvę pripažinti „buožėmis" (reabilituoti), ir Chruščiovo laikais gavo leidimą grįžti į kunigų seminariją, kurią po ilgų vargų baigė ir 1957.IV.15 buvo pašvęstas kunigu. Buvo Molėtų klebonas ir dekanas, vėliau Semeliškių klebonas.

Kun. Nikodemas Švogžlys

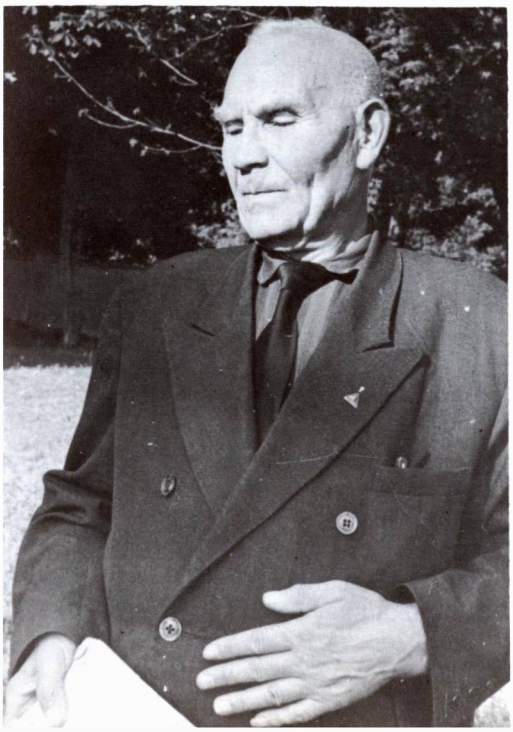

Kun. Antanas Šeškevičius SJ (gim. 1914.IV.4, kunigu pašvęstas 1943.VI.19). Pokario metais dirbo Kaišiadorių vyskupijos sielovadoje, Ryliškių klebonas. 1949 m. buvo bolševikų suimtas ir išsiųstas į Sibirą. 1956 m. grįžo į Lietuvą, bet vėl išvyko į Sibirą, kur apaštalavo. Vėl buvo nubaustas 7 m. lagerio bausme. Būdamas Dubingių klebonu, už vaikų mokymą katekizmo dalykų 1970 m. buvo nubaustas 1 metų griežto režimo lagerio bausme. 1981—1984 m. kunigų sąrašuose įrašytas kaip Gargždų altaristas, aptarnaujantis ir Mikoliškių bažnyčią.

Kun. Nikodemas Švogžlys—Milžinas (gim. 1890.III.29, kunigu pašvęstas 1925.VI.14), buvo bolševikų persekiotas, suimtas, kalintas. (Daugiau žinių žr. 68—72 psl.).

Prel. Vincas Vaičiulis (gim. 1891.IX.18, kunigu pašvęstas 1915.VII.19. 1927—1945

Kun. Juozas Voveris

Kun. Česlovas Zažeckas

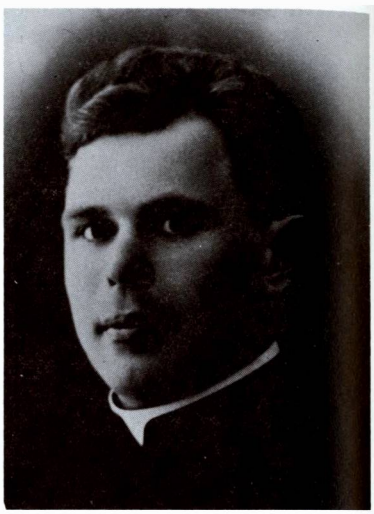

Kun. Jonas Žvinys

m.). Jiezno klebonas. Veikluș katalikiškose organizacijose, bendradarbiavo spaudoje. Pokario metais išvežtas į Sibirą. Grįžo į Lietuvą suparalyžiuotas ir 1960.VI.6 mirė Jiezne.

Kun. Petras Valatka (gim. 1909.IV.29, kunigu pašvęstas 1939.VI.24). Inturkės vikaras, Paparčių klebonas. Pokario metais buvo bolševikų suimtas, apkaltintas palaikęs ryšius su partizanais ir nuteistas 5 metams lagerio. Į Lietuvą grįžo 1951 m. Beižonių, Kietaviškių (1983 m.) klebonas.

Kun. Juozas Voveris (gim. 1912.XI.2, kunigu pašvęstas 1939.VI.3). Joniškio klebonas. 1947 m. buvo bolševikų suimtas ir nuteistas 8 m. Į Lietuvą grįžo 1955 m. 1981 metų sąrašuose minimas kaip Adutiškio klebonas

Kun. Česlovas Zažeckas (gim. 1924.VII.20, kunigu pašvęstas 1948.X.31). Kuktiškių klebonas. Buvo bolševikų suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio bausme. Į Lietuvą grįžo 1956 m. 1974—1983 m. kunigų sąrašuose minimas kaip Suginčių klebonas.

Kun. Jonas Žvinys, gim. 1901.XII.4, kunigu pašvęstas 1930.VI.4. Dubingių, Vilūnų, Dusmenų klebonas. Pokario metais buvo bolševikų suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio bausme. Į Lietuvą grįžo 1956 m. 1974—1983 m. kunigų sąrašuose minimas kaip Dusmenų klebonas.

KAIŠIADORIŠKIS KUNIGAS KONCENTRACIJOS STOVYKLOJE

Kaišiadoriškių kunigų — tremtinių, kalinių ir nukankintųjų vargai dar reikalauja rašytojo bei istoriko plunksnos. Turime vilčių, kad jie ateityje bus tinkamai aprašyti. Mes tuo tarpu čia pasitenkinsime pluošteliu atsiminimų apie vieną iš jų, kuriuos pateikė kartu Intoje kalėjęs ir žiupsnelį atsiminimų pateikęs Kęstutis Jokūbynas, rašinyje „Nenugalėtieji" („Metmenys", Nr. 35, 1978):

„1950-siais Intoje lietuviškai brigadai, po Liucveikio, vadovavo buvęs mokytojas Kazimieras Matulevičius. Joje kelis metus dirbo kunigai: Jonas Žvinys, Liudvikas Puzonas, kanauninkas Stanislovas Kiškis. Žvinys kalė balanas, nešiojo kalkes, buvo naktiniu sargu anglių sandėlyje. Čia už dėžių klebonas surasdavo nuošalų kampelį ir priimdavo norinčius atlikti išpažintį. Pamaldos dažniausiai vykdavo kitame zonos krašte, barako džiovykloje, kur už gausius siuntinius turėjo įsitaisęs 'šiltą vietą' kunigas Senkus. Žvinys buvo kaimo klebonas, dirbęs Vilniaus krašte su mišriais gyventojais. Ypač sunkūs ir atsakingi buvo jam partizaninių kovų metai. Jo žodis sulaikė ne vieną bereikalingą ekscesą, išgelbėjo ne vieną, be pagrindo pasmerktą parapijietį, nesvarbu — raudonąjį ar baltąjį. Lageryje greit mokėjo rasti bendrą kalbą su įvairių tautų bei tikybų kaliniais. Žvinys mėgo

paprastus žmones. Visada pilnas humoro, nevengdavo ginčų bet kokia tema. Pavyzdžiui, ar klebonui turėtų šeimininkauti moteris ar vyras. Dėl to ant gretimų gultų gulėjęs kanauninkas Kiškis bardavo jį už 'nerimtumą'. Siuntinių palyginti su kitais kunigais, Žvinys gaudavo daug mažiau. (Jo parapija buvo neturtingame krašte). Bet ir tuos bematant išdalindavo sunkiau dirbantiems ir tiems, kuriems jo manymu labiau reikėjo."

„Nors buvo vasara, kažkodėl prisiminėm pirmąsias kartu praleistas Kalėdas 51-siais metais Intoje... Kalėdos lageryje jaučiamos daug aštriau negu laisvėje... Kalėdas šventėme ne vienam barake. Mūsų sekcijoje turėjome mažą, simbolišką eglutę, nors ir be papuošalų. Prie dviejų trumpų stalų prailginimui pridėjom nuo gultų nuimtas lentas, užtiesėm paklodėmis. Be valdiškos žuvies ir duonos, atsirado dar įvairiais keliais įsigyti trys kepaliukai. Buvo suneštos visos maisto atsargos. Siuntiniai tada nebuvo draudžiami ir kažkas gavo net 'šližikų' bei plotkelių. Klebonas Žvinys padėjo ant stalo net du siuntinius. Prašė išdalinti visas gėrybes, kad kiekvienam tektų bent po kąsnį. Prie Kūčių stalo Žvinys pakvietė ir kartu gyvenusius tris vienišus ukrainiečius — tegul pasivaišina Kalėdų proga. Juk Dievas visų tas pats. Po trumpos maldos visi kimba į maistą. Mintys nulekia tolyn, į Lietuvą... Ir šią minutę lyg užsimiršta, kad sėdime nuo jos už kelių tūkstančių kilometrų, Rusijos tundroje. Pro apšalusius siaurus barakų langus nematyt šiaurės pūgos. Barake šilta, nes beveik kiekvienas slapta iš šachtų parsitempė po anglies gabalą. Po tylos ir susikaupimo minučių, pasigirsta kelios Kalėdų giesmės. Toliau ir partizanų dainos. Pasirodo budintieji prižiūrėtojai. Klausia, apie ką dainuojam. — Kalėdos, viršininke... Įsitikinę, kad svaigalų nėra, liepia nedainuoti per garsiai ir išeina toliau... Informatorių lietuvių tarpe dar beveik nebūdavo. Žvinys užbaigia vakarienę trumpa malda ir paprastais žodžiais linki visiems jėgų bei ištvermės — sulaukti Kalėdų laisvėje..."

Po 25 metų, jau „laisvėje", Kęstutis Jokūbynas aplankė kun. Joną Žvynį: „Kukli Dusmenų bažnytėlė. Aplinkui — kietai sumintas siauras takelis. Su brevijorium rankose nesuskaitomą kartą žingsniuoja juo klebonas Jonas Žvinys. Jau į aštuntą dešimtį įkopęs, bet vis dar tiesus ir tvirtas. Atpažįsta mane ne iš karto. Juk prabėgo beveik 25-ri metai."

„Dalindamiesi prisiminimais, aplankę bažnytėlę, einame prie labai menko namelio — klebonija ir nepavadinsi. Iš apytuščio šaldytuvo ištraukia klebonas duonos, sūrio ir pieno. Suranda dar po stikliuką 'baltosios', pasakoja apie savo nesibaigiančius vargus. Nors pilnai atbuvo dešimtį metų, vietinė valdžia nesiliovė persekiojusi. Kulto įgaliotinis net mišias laikyti buvo uždraudęs. Vietos KGB ir milicija mėgino apšmeižti viešame susirinkime, bet atsirado žmonių, kurie prisiminė kleboną dar prieš 30 metų ir šmeižtus paneigė. Nepavykus šiai provokacijai, kibo prie smulkmenų — apkaltino be bilieto važiavus autobusu ir pan. Klebonas Žvinys nepasiduoda. Pareigūnas ar ne — visiems tiesmukiškai rėžia į akis tiesą, ir niekas jo palaužti negali".

Keletą bruožų iš kaišiadoriškio kunigo gyvenimo okupacijos metais mes čia pateikėme todėl, kad kun. Jono Žvinio gyvenimo istorija — daugelio kitų kaišiadoriškių ir nekaišiadoriškių kunigų gyvenimas.

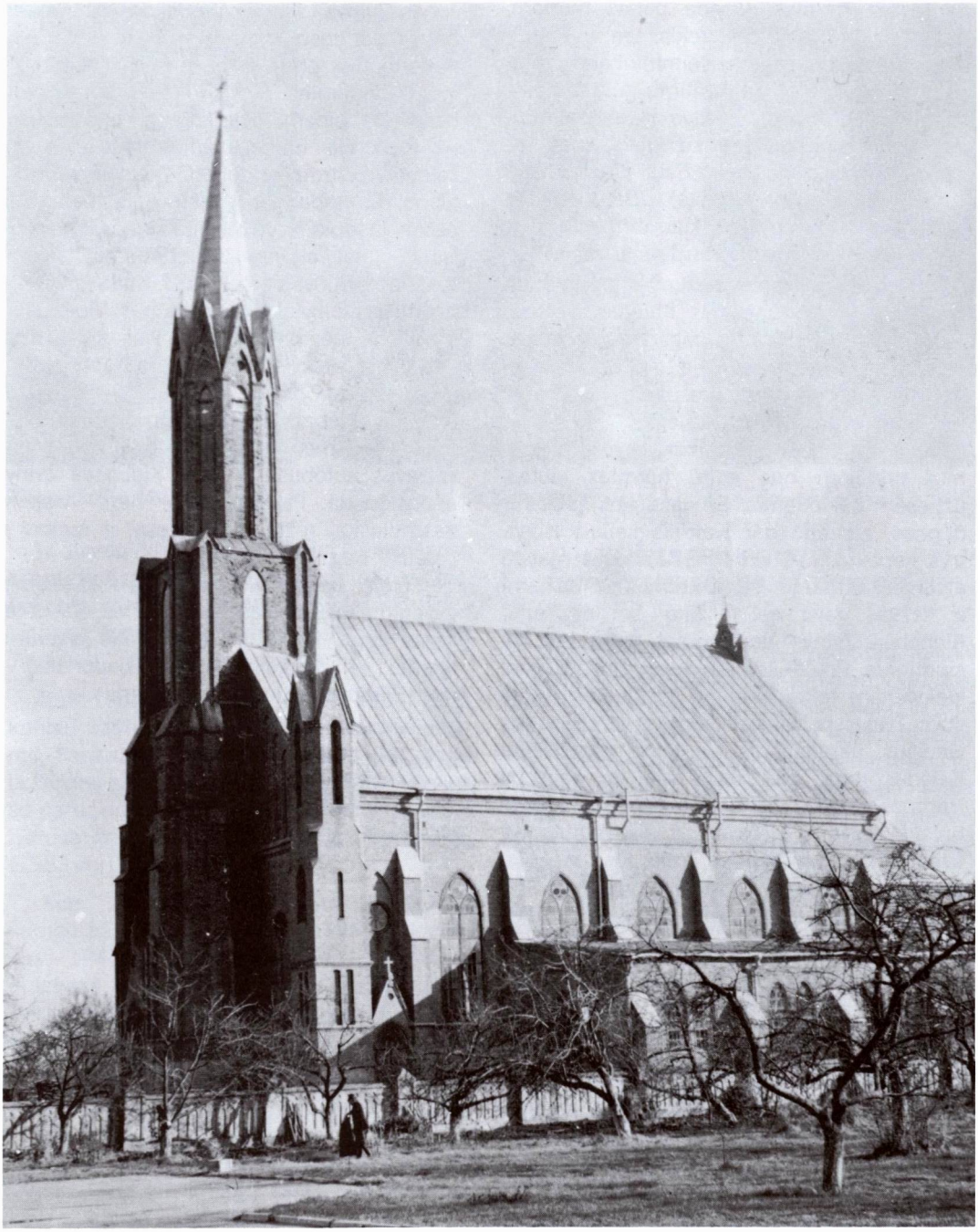

Kaišiadorių katedra. (1985 m. nuotrauka iš kun. dr. Igno Urbono albumo)

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJA
BAŽNYČIOS IR KOPLYČIOS

KAIŠIADORYS

Kristaus Atsimainymo katedra ir parapijos bažnyčia

Kaišiadorių miestas įsikūręs prie Kauno—Vilniaus geležinkelio linijos, iš kur išeina dar viena geležinkelio šaka į Šiaulius. Miestas yra 35 km į rytus nuo Kauno, 67 km kiek į šiaurės vakarus nuo Vilniaus; užima 10,2 kv km plotą. Geležinkelis dalija Kaišiadoris į dvi beveik lygias dalis, kurių šiaurinė yra senesnė.

Kaišiadorys yra vienas iš pačių naujausių Lietuvos miestų, jo istorinė praeitis labai maža. Senuose dokumentuose neužtinkame ir jo vardo. Kaišiadorių vardu tebuvo žinomas Roemerių dvaras. 1866 m. jame buvo tik 29 gyventojai. Kaišiadorys ėmė augti tik nuo 1862 m., kai buvo pradėta tiesti geležinkelio linija. Dar sparčiau augo, kai po 1871 m. atidaryta Kaišiadorių — Šiaulių — Liepojos glž. linija. Po 1866 m. ėmė dygti gyvenamieji namai darbininkams, laikini ir nuolatiniai butai geležinkelio tarnautojams. Atsirado keletas krautuvių ir smuklių — naujiems gyventojams reikėjo maitintis ir apsirūpinti būtiniausiais reikmenimis. Tai ir buvo miestelio pradžia.

Pirmoji geležinkelio stotis pastatyta Juodkonių kaimo laukuose. Rusai ją ir vadino Eitkonimis, taigi geležinkeliečiai dažnai supainiodavo su Eitkūnais. Todėl netrukus stoties vardas pakeistas: ji pavadinta buvusio Kaišiadorių dvaro vardu. Vėliau prie augančio miestelio prijungta ir dalis Žiebenos dvaro žemių. Pradėtas tvarkyti ir pats miestelis: kai kurios gatvės išgrįstos akmenimis, įruošta ir apželdinta miestelio aikštė, įkurta mokykla.

„Varpo" korespondentas iš Kaišiadorių 1901 m. apie Kaišiadoris šitaip rašė:

„Čion atidengta dviklasinė maskolių mokslainė. Vaikus mokina rusiškos kalbos, skaitliuoti, geometrijos, maskoliškos religijos ir maskoliškų bažnytinių ir svietiškų giedojimų... Daugumas iš aplinkinių kaimų ir miestelių — Žoslių ir Žyžmarių beveik visi katalikai, o religijos mokina popas. Vaikai tarpe savęs šneka lenkiškai, kolioja vienas kitą maskoliškai; daugelis jų supranta ir lietuviškai, bet lietuviškai nekalba".

1897 m. Kaišiadoryse jau buvo 833 gyventojai. Dar prieš I pasaulinį karą Kaišiadorys tapo valsčiaus centru.

R. katalikų bažnyčia. Iki 1906 m. Kaišiadorys priklausė Žiežmarių parapijai ir savo bažnyčios neturėjo. Tačiau minėtais metais katalikai stoties tarnautojai ir apylinkės kaimų gyventojai gavo leidimą pasistatyti

Kelias į Kaišiadoris

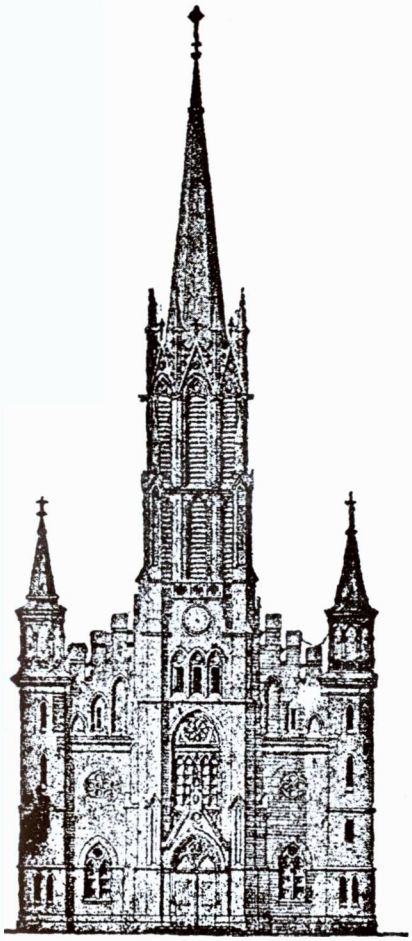

Kaišiadorių bažnyčios pirmasis projektas. Statant kiek pakeistas. (Iš „Vilties" Nr. 148, 1908)

Aikštelė prieš katedrą, 1986 m.

bažnyčią. Pradžioje pastatyta laikinė medinė koplyčia. 1907.V.13 Kaišiadoryse oficialiai pradėjo veikti katalikų parapija, kurios pirmuoju klebonu buvo kun. V. Goliakas.

Kaip atrodė Kaišiadorių parapijos reikalai jos kūrimosi pradžioje, matysime iš trumpos korespondencijos, išspausdintos „Viltyje" (Nr. 25, 1907):

„**Kaišiadoryje**, Trakų p. Kunigas Hollak'as, geras ir sąžiningas žmogus, bet... lietuviškai nieko nemoka. Per mėnesį pramoko skaityti, na, ir perskaito evangeliją lietuviškai. Tiek ir tegali lietuviams patarnauti. Nei šiaip, nei taip išrodo ta grynai lietuviška parapija. Žmonės gieda lietuviškai, bet išpažintin turi eiti ir pamokslų klausyti lenkiškai. Kiek iš to naudos? Lenkybei gal ir nemaža, bet dorai... neperdaug. Bet į doros dalykus Vilniaus vyskupijos vyresnybė seniai nebežiūri. Kada gi Rymas gaus tai 'plačiaus' žinoti? Ant karštų pėdų, valdžiai vyskupą išmetant, lietuviai negalėjo perdaug spirties, nes valdžios įerzintas Rymas būtų ir ant lietuvių atlyžęs. Bet dabar, kada pradėta tarties apie naujo vyskupo paskyrimą, nebėra ko laukti."

O ta pati „Viltis" kiek vėliau (Nr. 148, 1908) apie Kaišiadorių parapiją šitaip rašė:

„Susipratusieji lietuviai ... nepeikia kunigo O., o vis dėlto aimanuoja, kur dėdami pinigus naujai statomai bažnyčiai, jau antri metai neaprūpinami. Ir jie turi teisę."

„Naujos Kaišiadorių parapijos padėjimas toks. Ji susidaro iš atskeliamos dalies Žiežmarių parapijos ir nedidelės dalies (apie 400 žmonių) Žaslių p. Iš viso bus 5,500 žmonių. Visa apylinkė grynai lietuviška. Iš Žiežmarių par. teprisideda viena Multiškių 'akalyčia', o iš Žaslių — Šaknių 'akalyčia', kur kalbama lenkiškai. Jei pridėtumei ir visus iš kitur atėjusius vagzolan, ir tai nebūtų nei šeštosios dalies parapijos, kuri kalba lenkiškai, nors moka ir lietuviškai. Tuo gi tarpu kunigas čia, nors tiek jau pramokęs lietuviškai, kad gali su žmonėmis susikalbėti, vis dar pamokslų lietuviškai nesako, nei gegužinių maldų, nei ražančiaus per spalių mėnesį lietuviškai nekalba, nei įrašydamas į brolijas lietuviškai nepamoko, nei per išpažintį nieko lietuviškai nepasako. Tokios tad lietuvių ir maldos, tokia

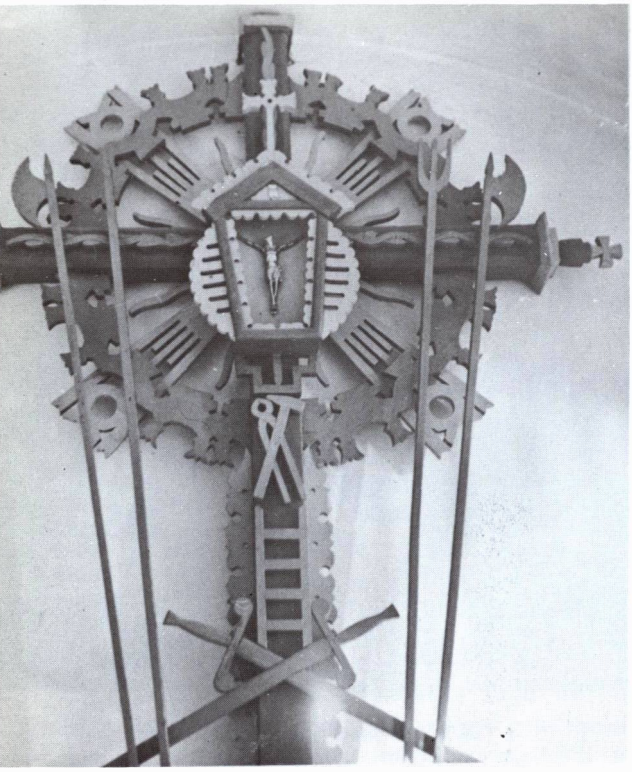

Kryžius Kaišiadoryse. (1976 m. nuotrauka)

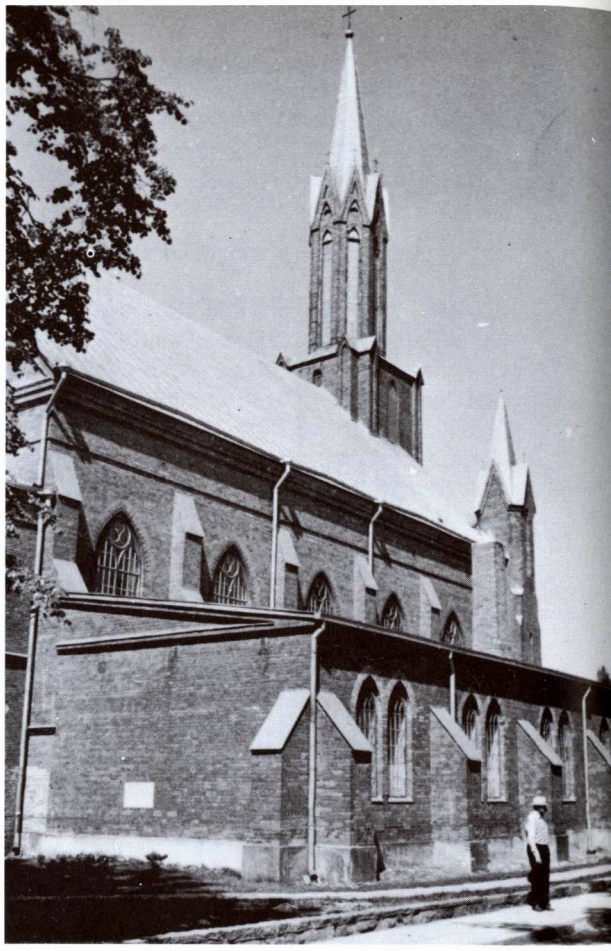

Katedros šoninis vaizdas, 1986 m.

tai ir nauda iš bažnytinių praktikų. Nebekartą jau skundėsi lietuviai Vilniun, Gerb. Administratorius žada kun. O. iškelti, bet, girdi, labai negreit. O kaip tik reiktų — labai greit."

1908 m. pradėta statyti nauja mūrinė bažnyčia, bet jos statymas užtruko ilgą laiką, nes kilo I pasaulinis karas. Pamaldos buvo laikomos koplyčioje. Apylinkės gyventojai lietuviai, bet buvo ir lenkuojančių, o taip pat lenkiškai kalbančių dvarininkų, geležinkelio bei stoties tarnautojų. Šie 1908 m. bandė trukdyti lietuviškus giedojimus, bet nesėkmingai.

Kaišiadorių bažnyčia yra surišta su vienu reikšmingu įvykiu. 1920.III.18, vykdamas iš Vilniaus į Kauną, Kaišiadoryse sustojo Šv. Tėvo atstovas Lenkijai ir vizitatorius arkivyskupas Achille Ratti (būsimasis popiežius) Pijus XI), lydimas savo sekretoriaus Pellegrinetti ir kan. J. Kuktos. Sustoti turėjo todėl, kad atvažiavo lenkų traukiniu, kuris Kaišiadoryse turėjo būti pakeistas lietuvišku. Laukdamas traukinio, arkiv. Ratti su savo palydovais aplankė naujai statomą Kaišiadorių bažnyčią, kuri vėliau virto katedra. Pasimeldęs senojoje bažnytėlėje, užsuko pas kleboną kun. Alfonsą Varną ir svečių knygoje paliko tokį įrašą: „Die Martii, an. 1920. Achille Ratti, Archiepiscopus Naupactensis, Nuntius Apostolicus. Ermegildus Pellegrinetti, Auditer Nuntiaturae Apostolicae. Canonicus Josephus Kukta concomitavit".

Šiam neeiliniam įvykiui paminėti Kaišiadorių klebonijoje buvo įruošta memorialinė lenta, kurioje įrašyta, kad čia 1920 m. kovo mėn. ilsėjosi kardinolas A. Ratti — būsimasis popiežius Pijus XI.

Pažymėtina, kad savo atsilankymo Kaišiadoryse nepamiršo ir Achille Ratti. Tapęs popiežium ir patyręs, kad 1936 m. bus konsekruojama naujoji bažnyčia — katedra, atsiuntė jai dovaną — didelę ir brangią monstranciją.

Architektūra. 1908 m. pradėta, 1932 m. baigta statyti pseudogotiška bžn. yra kuklus šabloniškas pastatas, tik iš bėdos naudojamas vyskupo katedrai. Fasadas yra vertikališkai suskaidytas į tris sekcijas: centrinį bokštą

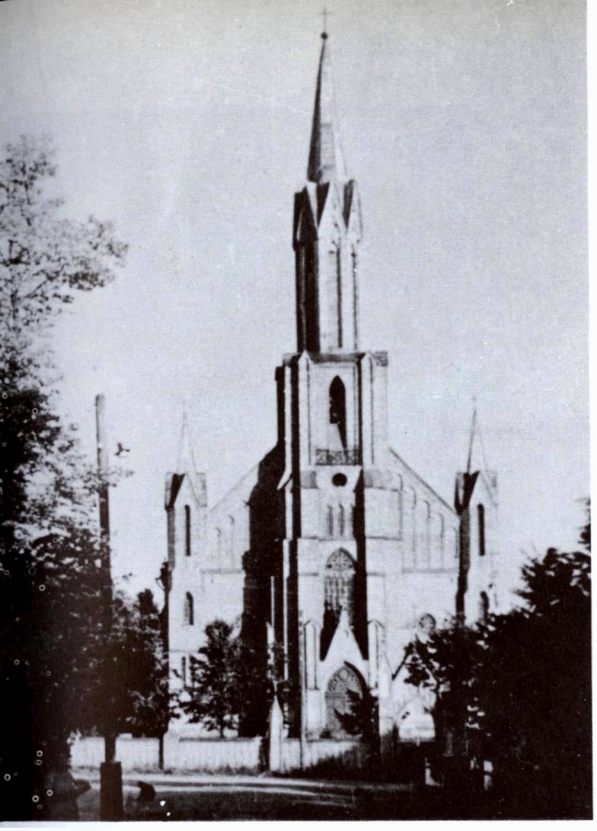

Katedra 1961 metais

Katedros galinė dalis, 1986 m.

Katedros vidus (1976 m. nuotrauka)

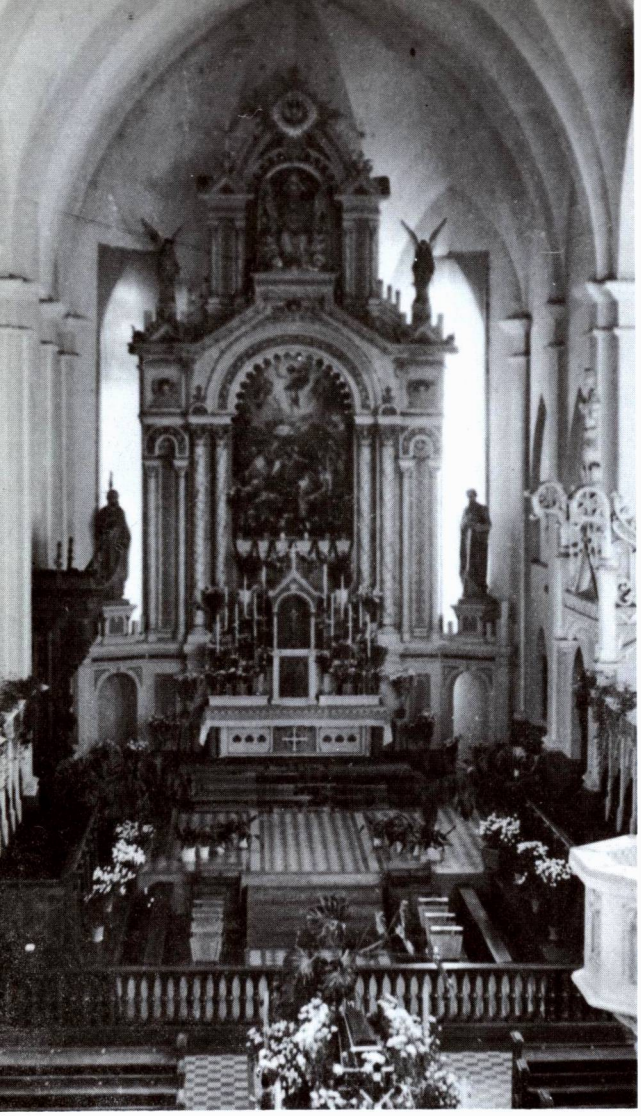

Didysis altorius

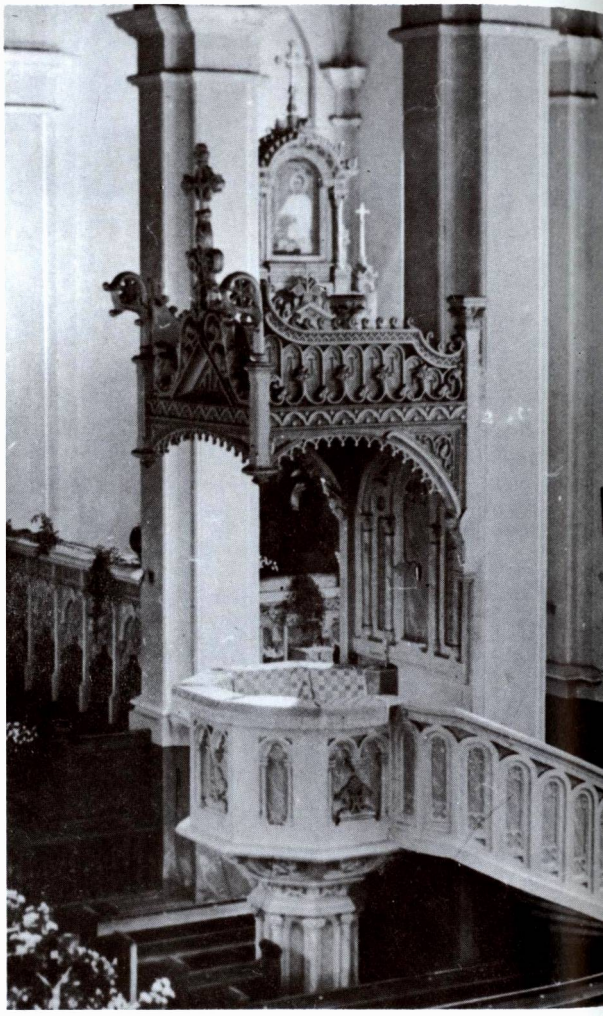

Sakykla *(1978 m. nuotraukos)*

ir sienų plokštumas su siaurais kertiniais bokšteliais. Centrinis bokštas yra suremtas kampiniais piliastrais, lyg ir gotiškų kontraforsų imitacija. Viršutinis bokšto tarpsnis yra aštuoniasienis ir laibesnis už apatinį, tad sudaro aukštyn kylantį įspūdį. Portalas ir langų angos turi smailias arkas. Langai suskaidyti į daug smulkių padalų, kaip būdavo gotikos bažnyčios vitražuose. Vidaus erdvė yra bazilikinės tvarkos su trimis navomis. Skliautai kryžminiai, su įstrižomis briaunomis. Arkos tarp piliorių taip pat nusmailintos gotiškai. Altoriai, sakykla ir klausyklos yra gausiai dekoruotos lipdiniais ir statulomis. Vyskupiška sakykla turi puošnų baldakimą. Šventorius aptvertas paprasta geležinių statinių tvora.

Iš Kaišiadorių klebonų minėtinas kan. Alfonsas Varnas. Jis buvo gimęs 1884.I.22. Baigęs Vilniaus kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1909.V.23 ir dirbo pastoracinį darbą šioje vyskupijoje. 1917 m., jis, kartu su kitais Vilniaus vyskupijos lietuviais kunigais, pasirašė kontrmemorialą Vokietijos kanclerriui, kuriuo prašė laikyti Vilnių ir Vilniaus kraštą neginčijama Lietuvos teritorija. Už tai jis buvo vyskupijos valdytojo, kartu su 4 kitais kunigais, suspenduotas (atleistas iš pareigų). Dirbo pastoracinį darbą Žasliuose, o 1922 m. perkeltas į Kaišiadoris, kur energingai rūpinosi parapijos bažnyčios — katedros statyba, kol jos statymo bei įruošimo darbus ir užbaigė. 1936 m. ši bažnyčia, jau tapusi katedra, buvo iškilmingai vyskupo Juozapo

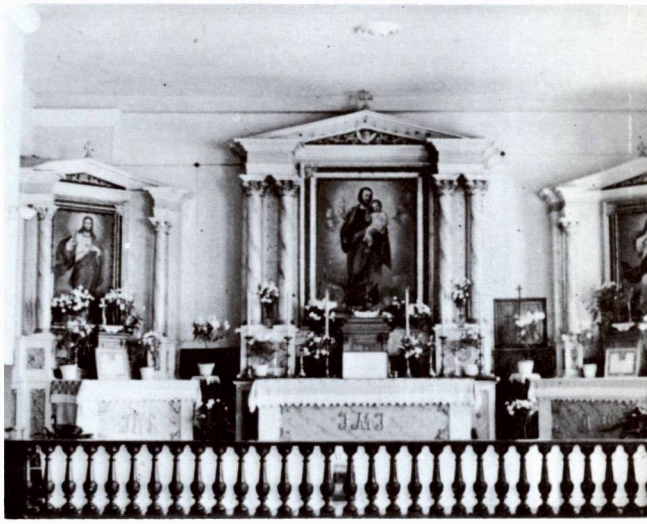

Šoniniai altoriai

Kan. Alfonsas Varnas

Kuktos konsekruota. Klebonas A. Varnas buvo pakeltas kapitulos kanauninku ir paskirtas katedros rektorium. Buvo aktyvus katalikiškoje bei lietuviškoje veikloje, steigė ir globojo religines draugijas.

1943 m. Marijos Rožinės atlaidų metu Vievyje buvo paralyžiuotas klausykloje. Sunkiai ir ilgai sirgo ir tik tuo išvengė deportacijos. Mirė 1952.X.7 ir buvo palaidotas prie Kaišiadorių katedros sienos, toje vietoje, kurią jis pats buvo pasirinkęs.

Kaišiadorių katedra buvo kartu ir parapijinė bažnyčia. Šiuo požiūriu priklausė Žaslių dekanatui. 1940 m. turėjo 4500 parapijiečių.

Kaišiadorių miesto kilimas vyko nepriklausomybės metais, kai, netekus Trakų, Kaišiadorys buvo padaryti Lietuvai tekusios Trakų apskrities dalies centru. Tada čia kūrėsi apskrities įstaigos, pastatyta gražesnių namų, nugriautos beveik visos senosios lūšnos. Dalijant gretimą Žiebenos palivarko žemę, miestui priskirta iš jo daugiau žemės, kuri paskirstyta sklypais. Namų savininkų skaičius kilo. 1923 m. Kaišiadorių miest. buvo 206 gyv. namai ir 1535 gyventojai, o Kaišiadorių stotyje dar 169 gyventojai. Į miestą įsijungęs Juodkonių kaimas buvo pavadintas Vytauto gatve. Mieste įsikūrė keletas įmonių: malūnas, tepalų dirbtuvė, druskos, deguto, žibalo sandėliai. Buvo grindžiamos gatvės, aikštė apsodinta medžiais, įveistas miesto sodas. Atsirado kultūros bei švietimo įstaigų. Jau nepriklausomybės pradžioje veikė prad.

Kaišiadorių geležinkelio stotis, 1961 m.

mokykla, progimnazija. 1925 m. ją perėmė valstybė, o 1934 m. paversta pilna gimnazija. 1926 m. įsteigta vidurinė amatų mokykla. Atsirado antra pradžios mokykla. 1936 m. įsteigtas valstybės centrinio knygyno skyrius su skaitykla ir biblioteka. Gyvai reiškėsi religinės, kultūrinės, jaunimo, ekonominės organizacijos: vartotojų kooperatyvas, smulkaus kredito draugija, šaulių būrys su meno sekcija ir orkestru, 2 privatūs knygynėliai ir kt. Susiorganizavo apskrities įstaigos: apskrities viršininko, policijos vado, karo komendantūra, šaulių rinktinė, miškų urėdija, girininkija, paštas, ligoninė, Lietuvos banko skyrius, policijos nuovada, mokesčių inspekcija, pradžios mokyklų inspekcija, apylinkės teismo įstaiga ir kt.

Prie miesto kilimo prisidėjo ir ta aplinkybė, kad 1926 m. Kaišiadorys tapo vyskupijos centru. Buvo suorganizuota vyskupijos kurija, pastatyti vyskupijos rūmai, kuriuose įsikūrė kurijos institucijos. Pagyvėjo ir religinis gyvenimas. Čia lankydavosi daug iš kitur atvykusių dvasininkų, buvo ruošiami suvažiavimai, kongresai, įvairūs kursai. 1939 m. mieste buvo daugiau kaip 2000 gyventojų.

Iki 1939 m., kai buvo atgauta dalis Vilniaus krašto su Trakais, Kaišiadorys buvo Lietuvai likusios Trakų aps. dalies centru. Perkėlus šį centrą į Trakus, miestas savo reikšmės nenustojo.

II pasaulinis karas skaudžiai palietė Kaišiadoris. Vokiečiai išnaikino Kaišiadorių žydus, pasitraukdami 1944 m. susprogdino geležinkelio stotį ir kitus pastatus, liepos mėnesį trukusių vokiečių — rusų karo veiksmų metu sudeginta šiaurinė miesto dalis. Buvo sužalota ir bažnyčia, apgriautas bokštas. Raudonoji armija Kaišiadoris užėmė 1944.VII.13. Sugrįžę bolševikai vykdė gyventojų persekiojimus, trėmimus. Ypač nukentėjo dvasininkai, tikintieji.

Pokario metais Kaišiadorys buvo atstatyti, padaryti rajono centru. Miesto teritorija praplėsta, prijungiant prie jo nemažą plotą iš ūkininkų atimtos žemės. 1967 m. mieste buvo 16 gatvių. 1974 m. Kaišiadorys apėmė 10,2 kv. km plotą. Gyventojų skaičius: 1959 m. — 3011, 1967 m. — 3902, 1970 m. — 4700, 1974 m. — 5900. Veikia keletas įmonių. Buvo praplėstas jau 1915 m. įsteigtas klijų fabrikas, didžiausias Lietuvoje (apie 200 darbininkų), veikia sanitarinės utilizacijos gamykla, 3 statybinės organizacijos, du paukštynai, ligoninė, veterinarinis mokslinis tyrimo institutas, buitinis gyventojų aptarnavimo kombinatas, spaustuvė, mašinų remonto dirbtuvė, pieninė, kelios mokyklos, viešbutis. Pastatyta daugiaaukščių namų ir kt. 1987 m. žiniomis prie Kaišiadorių įruošiama didžiulė elektros jėgainė, kuri pakeis apylinkės vaizdą. Jos galingumas sieksiąs 1,6 mil. kilovatų. Reikalingą vandens kiekį teiks du didžiuliai vandens telkiniai: žemutinis — prieš Kauną

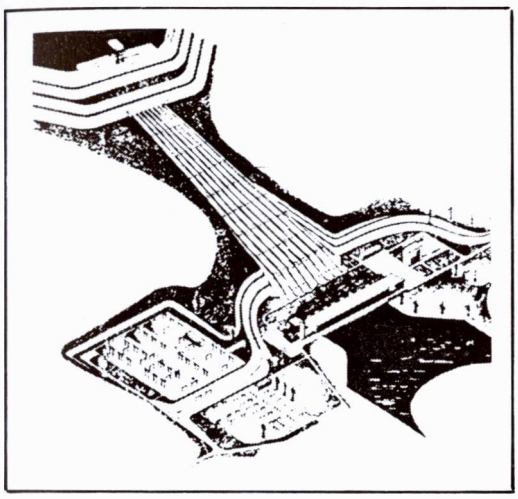

Kaišiadorių hidroelektrinės jėgainės schema

užtvenktas Nemunas (Kauno marios) ir aukštesnysis — Kaišiadorių baseinas, kurio vanduo būsiąs daugiau kaip 100 m aukščiau nuo žemesniojo vandens lygio. Vanduo būsiąs iš Kauno marių pompuojamas į Kaišiadorių tvenkinį ir iš čia vėl aštuoniais dideliais vamzdžiais (skersmuo po 7,5 m) tekės vėl į Kauno jūrą ir suks turbinas. Vamzdžių ilgis — po 840 m — toks atstumas skirs viršutinį tvenkinį nuo apatinio. Kaišiadorių tvenkinio plotas — 292 ha, gylis — 15,5 m. Viršutinį baseiną apjuos 6,7 km ilgumo pylimas, kuris būsiąs sutvirtintas 13 m aukščio betonine siena. Prie jėgainės įruošimo darbų, be lietuvių, dirba ir daug rusų, kurių didžioji dalis čia pasiliksianti ir jėgainę įruošus. Tačiau ši elektrinė turės tą gerą pusę, kad nebūsianti radioaktyvi ir neteršianti aplinkos.

Katedros bažnyčia pokario metais buvo suremontuota. Iš jos klebonų minėtini: kun. Petras Laskauskas, kan. Jonas Mintaučkis. Pastarasis klebonavo ir 1986 m. Jam padėjo vyskupijos kancleris g. kan. Jonas Jonys.

Nežiūrint persekiojimų ir suvaržymų, Kaišiadorys ir toliau liko vyskupijos centru.

Katedros bažnyčioje yra išlikę pažymėtinų religinio meno bei kulto dalykų: 1665 ir 1867 m. metaliniai varpai, Šv. Juozapo paveikslas (XIX a. pr.), gražaus darbo austi arnotai iš 1830, 1841 m. ir kt. Šventoriuje yra kryžių. Katedros požemiuose palaidoti pirmieji Kaišiadorių vyskupijos vyskupai: Juozapas Kukta ir Teofilius Matulionis.

Katedros vidus, 1986 m.

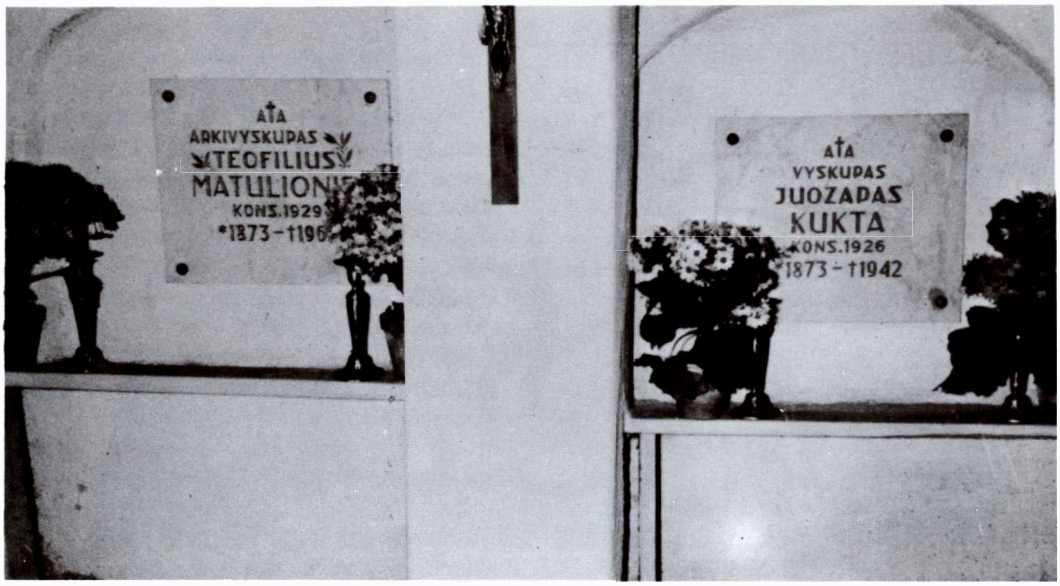

Kaišiadorių vyskupų kapai katedros kriptoje, po didžiuoju altoriumi

Parapijos kapinėse, be daugybės kitų laidojimų, buvo palaidota ir 12 karių, žuvusių kovose dėl Lietuvos laisvės. 1933 m. šių karių kapus gražiai sutvarkė vietos šauliai: Stapulionis, Dūdavičius, Daukšienė, Tamaravičienė, Marma, Dementavičius, Stankūnas, Pabrinkis. Jie gražiai apkasė pačius kapus, apdėjo akmenėliais, išdėstė iš jų Gedimino stulpų ženklą, prie kiekvieno kapo pastatė standartinius Lietuvos karių kryželius. Šalia šių mūsų karių kapų buvo vokiečių I pasaulinio karo metu sušaudytų 5 rusų kazokų kapai („Karys" Nr. 24, 1934).

LKB Kronika yra paskelbusi kai kurių žinių apie kaišiadoriškių religinį gyvenymą, persekiojimus okupacijos metais. 1976 m. Nr. 24 rašoma:

„1937 m. Kaišiadorių tikintieji, minėdami 550 metų sukaktį nuo Lietuvos krikšto, katedros šventoriuje pastatė liaudies ornamentais meniškai papuoštą kryžių. Prieš 10 metų Kaišiadorių rajono valdžia įsakė nuimti tvorą ir sumažinti šventorių; buvo nugriauti įspūdingi gotinio stiliaus šventoriaus vartai ir dalis tvoros. Prieš keletą metus vėl įsakyta nugriauti dar dalį tvoros, o kryžius perkelti kitur. Klebonas jubiliejinį kryžių perkėlė į katedros prieangį. 1976.VIII.18 nuo šio kryžiaus nežinomi piktadariai nuplėšė Kristaus Kančią. Tai nebe pirmas Kristaus kančių nuplėšinėtojų žygis. 1975 m. nuo daugelio Kaišiadorių kapinėse esančių paminklų dingo Kristaus kančios."

Kaišiadorių šauliai 1934 m. tvarko ir puošia Lietuvos karių kapus

Kaišiadorių vargoninkas Anastazas Janulis buvo 1980 m. bolševikų valdžios apkaltintas ir nuteistas 10 metų koncentracijos lagerio bausme.

LKB Kronikoje (Nr. 64, 1984 m.) buvo paskelbta šio turinio korespondencija iš Kaišiadorių: „1984.VI.28 Kaišiadorių bažnyčioje, per pamaldas, kuriose buvo laiminami žolynai ir šeimos su vaikais, nežinomi piktadariai išniekino virš religinio stendo kabojusį kryžių — nukabinę nuo sienos, metė jį į paplavų kibirą".

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS PROVINCIJOS BAŽNYČIOS IR KOPLYČIOS

AKMUO

„Užkeiktos mergos" akmuo

Nedidelis Akmens kaimelis yra 9 km į rytus nuo Varėnos, prie Vilniaus — Gardino senojo kelio, Merkio upės vingių pušynuose. Prie vieškelio, kuris įbėga į Varėnos — Valkininkų plentą, stovi tvorele aptvertas keturkampis, piramidės pavidalo granitinis akmuo, davęs šiai vietovei vardą. Vietos dzūkai šį akmenį vadina „Užkeikta merga". Granito akmuo yra 1,15 m. aukščio. Jo viršūnėje įstatytas paprastas kaimo kalvio darbo geležinis kryžius. Šalia kryžiaus iškaltas 5 cm gilumo 8 cm skersmens dubenėlis. Akmens plotis 66 x 65 cm prie pamato, viršūnėje — 45 x 45 cm.

Akmuo padavimuose. Nuo seniausių laikų dzūkai tikėjo, kad šis akmuo esąs stebuklingas ir turįs gydomosios galios. Kiekvienais metais, dešimtą penktadienį po Velykų šventčių, susirinkusieji keliais eidavę aplink šį akmenį (vėliau aplink bažnytėlę), prašydami sveikatos. Ligi mūsų laikų yra išlikę keletas padavimų.

Kažkada senovėje vieni tėvai privertę savo dukrą tekėti už nemylimo žmogaus. Važiuodama į bažnyčią sutuoktuvėms ji verkusi, laužiusi rankas, keikdama savo likimą. Pagaliau, sielvarto parblokšta, ištarusi: „Geriau aš akmeniu pavirsčiau, negu išeičiau už to vyro..." Sulig tais žodžiais ji ir pavirtusi akmeniu. Padavimas sako, kad seniau šis akmuo tikrai turėjęs merginos išvaizdą, netgi buvę galima atsekti nuotakos drabužius, įžiūrėti jos kaspinus. Kitados akmuo ir dejuodavęs, jo šonu riedėdavosios stambios ašaros. Ilgainiui akmuo aptrupėjęs, aptrūnijęs, apaugęs samanomis. Nitilusios ir jo dejonės...

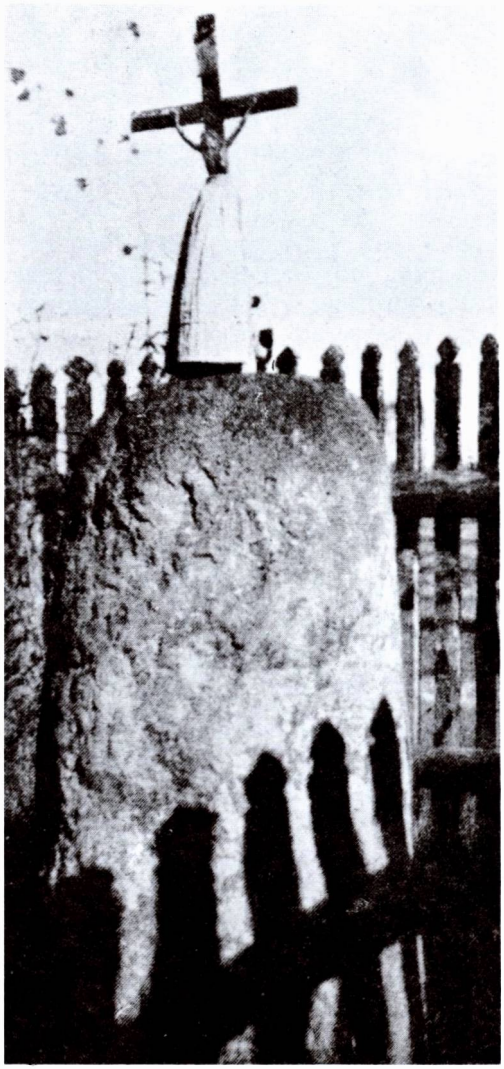

„Užkeiktos mergos" akmuo

Suklupusios moterys meldžiasi prie akmens

Kitas padavimas sako, jog viena mergina panorėjusi prieš savo tėvų valią ištekėti už mylimo, bet neturtingo jaunikaičio. Tėvai sužinoję, kad juodu slaptai važiuoja į bažnyčią susituokti, prakeikę dukterį, ir ji pavirtusi akmeniu...

Archeologas Vandalinas Šukevičius (1852—1919), Vilniaus krašto proistorės tyrinėtojas, domėjosi šiuo akmeniu, rinko apie jį medžiagą ir yra užrašęs padavimą. Pagal jį senaisiais amžiais vietinis lietuvių kunigaikštis sumanęs savo gyventojus lietuvius apkrikštyti ir šiam reikalui parsikvietęs vienuolius. Tačiau jo valdiniams nepatikęs nei naujasis tikėjimas, nei jo skelbėjai. Kunigaikščiui išvykus į karą, žmonės iššudę vienuolius ir vėl ėmę garbinti savo senuosius dievus. Grįždamas iš karo kunigaikštis sužinojęs apie šiuos įvykius ir skubėjęs kaltininkus nubausti. Bet kai jis ir jo kariai prijoję Merkio upę, jiems kelią pastojęs storas ir ilgas žaltys. Nebuvę galima nei per jį peržengti, nei jo išsilenkti. Tada kunigaikštis pakvietęs kunigus, kurie pastatę altorių, meldęsi ir šlakstę žaltį švęstu vandeniu. Žaltys pabūgęs ir ėmęs lįsti į žemę; sulindęs beveik visas, tik uodegos galas likęs ir suakmenėjęs...

Rašytojas Vincas Krėvė-Mickevičius ne kartą lankęsis Akmens kaimelyje, domėjosi akmeniu, padavimais. Šis akmuo bus turėjęs įtakos jam parašyti „Užkeiktą mergą".

Archeologas Petras Tarasenka savo knygoje „Pėdos akmenyje" „Užkeiktos mergos" akmenį priskyrė toteminių akmenų grupei, tačiau kodėl šis akmuo esąs „stebuklingas", niekas pasakyti negalįs.

Akmens bažnytėlė

Nukryžiuotojo Jėzaus parapijos bažnyčia

Už 200 m nuo „Užkeiktos mergos" akmens yra nedidelė bažnytėlė. Medinė koplyčia čia buvo pastatyta 1759 m. generolo Bžostovskio. 1861 m. suremontuota. Priklausė Varėnos parapijai.

I pasaulinio karo metu, sudegus Varėnos bažnyčiai, jos klebonas kun. Juozapas Stašys persikėlė gyventi į Akmenį. Pamėgęs šią vietą, pastatė naują kleboniją, aptvėrė ir padidino senąją koplytėlę. Lenkams okupavus Akmenį, jaunutė parapija nuo jų gerokai kentėjo, o po pusantrų metų, lenkams pasitraukus už Merkio upės, Akmens parapija sumažėjo pusiau, nes visas Užmerkys su savo dzūkiškais kaimais nebegalėjo toliau lankyti savo bažnytkaimio. Ne visada bažnyčia turėdavo ir nuolatinį kunigą.

Architektūra. 1759 m. statyta medinė bažnyčia yra tuo ypatinga, kad jos sienos, surėstos iš gulsčių aptašytų sienojų, ir paliko neapkaltos lentomis. Tad matomos gražios rąstų sąsparos kertėse. Bažnyčia yra tradicinio senoviško pavidalo, kaip didelė kaimo pirkia, tik su trisiene absida gale. Pastatas pažymėtas kaip „vietinės reikšmės" architektūros paminklas. Fasadas su eglute apmuštomis durimis ir su dviem baltais langais neturi

jokių kitų puošmenų. Frontonas sukaltas iš stačių lentų. Šoninės sienos sutvirtintos stačiomis sąvaržomis, lyg piliastrais. Abiejose pusėse yra po priestatą: zakristiją ir šoninį prieangį. Du apskriti langeliai su kryžmai sudėtais stiklais gražiai pagyvina šiaip jau pilkus sienų paviršius. Naujas stogas yra skardinis. Ant jo nėra jokių bokštelių, tik po gražų ažūrinį kryžių kraigo galuose.

Didysis altorius su krucifiksu yra aprėmintas plastiškais rokoko stiliaus rėmais. Mensos priekis papuoštas reljefiniu ornamentu. Presbiterijos grotelės sudėtos iš medinių lietuviškų žirgelių motyvo pjaustinių.

Priešais bažnyčią stovi stulpinė varpinėlė be sienų. Jos apatinėje dalyje yra žemas sandėliukas su dvišlaičiu stogu. Du varpeliai uždengti mažesniu stogeliu su kryžium. Stulpai yra kvadratinio skerspjūvio. Šventoriaus vartai plytiniai, su arka. Kapinėse prie bažnyčios yra keli senoviški mediniai kryžiai su ornamentais.

Apie 1925 m. Vilniaus vyskupas Jurgis Matulevičius paskelbė Akmenį parapija. Priklausė Merkinės dekanatui. Ilgus metus klebonais buvo kun. Juozapas Balčiūnas ir kun. Julius Svirskis. 1940 m. turėjo 1400 parapijiečių. Tais metais parapijos administratorium buvo kun. Ignas Urbanavičius.

Originali Akmens stulpinė varpinė. (1978 m. nuotrauka iš dr. Jurgio Gimbuto rinkinio)

Akmens bažnytėlės galinis fasadas. (1978 m. nuotrauka iš dr. Jurgio Gimbuto rinkinio)

Bažnyčios vidus

Varpinės viršus *(1978 m. nuotraukos)*

Koplytėlė. (1978 m. nuotr.)

Iš senų laikų Akmuo garsėjo metiniais Švč. Jėzaus Širdies (dešimtinės, dzūkiškai „dešimcinės") atlaidais. Tada ramusis Akmuo pakeisdavo savo veidą ir virsdavo triukšminga apylinkės gyventojų susibūrimo vieta. Į „Dešimcinių" atlaidus suvažiuodavo Varėnos, Valkininkų, Žilinų, Daugų, Dusmenų, Perlojos, Nedzingės ir kitų tolimesnių vietovių žmonės. Atvykdavo net iš Onuškio, Butrimonių, Punios, Alytaus, Nemunaičio. Suplaukdavo ne tik maldininkai, bet ir įvairūs vertelgos, pirkliai, maininkautojai. Tada Akmuo Alytaus

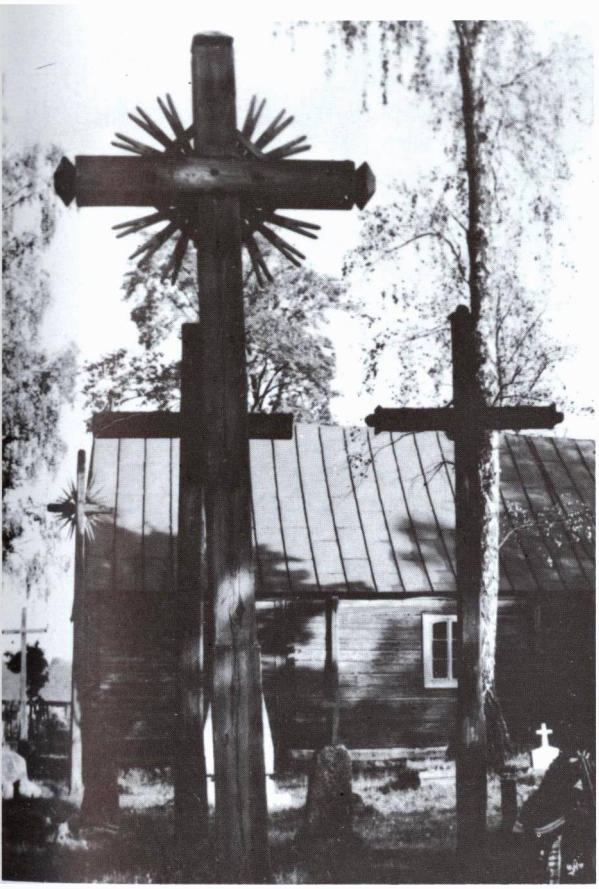

Kapinaitės

ir Trakų apskričių dzūkams būdavo maždaug tas pat, kas Žemaičiams Šiluva ar Kalvarija, o paprūsės sūduviams Alvito Šv. Ona.

1923 m. Akmens bažnytkaimyje tebuvo 4 sodybos ir 18 gyventojų. Sovietinės okupacijos metu Akmens bažnytkaimis priskirtas Varėnos rajono Jokėnų apylinkei. Tebėra ir Akmens bažnytėlė, laikoma mažiausia bažnyčia Lietuvoje. Tik nuolatinio kunigo ji neturi. 1983 m. ją aptarnaudavo Babriškių—Varėnos klebonas kun. Nikalojus Novickis.

LKB Kronikos Nr. 15, 1975 m. paskelbta korespondencija iš Varėnos, kurioje rašoma, kad, remontuojant Akmenio bažnytėlę, buvo atvykę rajono pareigūnai ir pareiškę remontininkams — Juozui Mazgeliui ir Aleksui Lubui, kad jie „dirbdami prie bažnyčios, pažeidę tarybinius įstatymus", pagrasino nubausti 5 m. kalėjimo bausmėmis. Prigrasinę, kad ateityje neremontuotų bažnyčių, 1975.I.8 jiems užkrovė piniginę bausmę.

ALYTUS I

Šv. Liudviko parapijos bažnyčia

Alytaus miestas išsistatęs abiejose Nemuno pusėse, maždaug pusiaukelėje tarp Kauno ir Gardino, ir susideda iš dviejų dalių: Alytus I, arba Vilniškis, įsikūręs dešinėje Nemuno pusėje, yra daug senesnis, o Alytus II, Suvalkiniu Alytum vadinamas — kairėje upės pusėje, taigi jau Sūduvoje. Carinės Rusijos laikais abidvi dalys priklausė skirtingoms gubernijoms — Vilniaus ir Suvalkų (Augustavo). Jei Alytus I yra senesnis, tai Alytus II daug svarbesnis: čia sutelktos pramonės įmonės ir gyventojų turi 3 kartus daugiau, kaip Alytus I.

Istorinės žinios. Alytaus praeitis, kaip ir daugelio kitų Lietuvos vietovių, skęsta amžių glūdumoje. Nėra tikslesnių žinių, kada pradėjo kurtis gyvenvietės, bet jos buvo jau neolite. Bet manoma, kad Algirdo laikais Alytus buvo

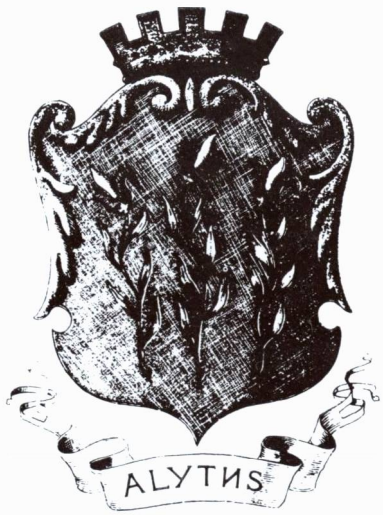

Miesto herbas

medžio pilis ir kartu su Merkine ir kitomis pilimis sudarė lietuvių gynimosi liniją prieš kryžiuočius. Kryžiuočiai, eidami į Vilnių, eidavę ir pro Alytų. Jų kronikos pilį vadina dažniausiai Aliten vardu. Žinoma, kad 1392 m., Vytauto ir Jogailos pilietinio karo metu, kryžiuočiai, drauge su savo talkininkais anglais, žygiavę pro Alytų į rytines Lietuvos žemes. Alytuje jie susikivirčiję dėl pirmeny-

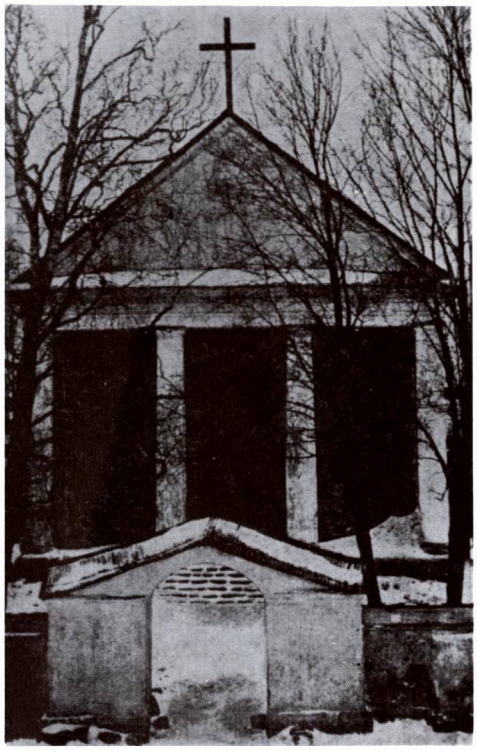

Senosios Vilniškio Alytaus bažnyčios fasadas. (Iš Akiiro-Biržio „Alytaus apskritis")

Bažnyčios fasadas. (1980 m. nuotr. iš Agotos Šuopienės albumo)

bės, kas turi nešti vėliavą: vokiečiai ar anglai. Susirėmę net kardais.

Vėliau Alytus buvo dvaras, kurio žemes Žygimantas Augustas 1536 m. atidavė Lietuvos maršalkai ir Trakų vaivadai Jonui Zaberezinskiui.

Kairėje Nemuno pusėje Alytus negalėjo greitai augti, nes ši sritis buvo atvira kryžiuočių puolimams. Reikalai pasikeitė po 1410 m. Žalgirio mūšio, kai jų puolimai sustojo. Suvalkinis Alytus ilgą laiką buvo Vilniškio Alytaus priemiestis, o jo bažnyčia — Vilniškio filija.

Reikalai pasikeitė tik po 1795 m. valstybės padalijimo, kai Alytus I atiteko Rusijai, o Alytus II — Prūsijai. Tada Nemunas tapo abiejų valstybių siena. *

R. katalikų bažnyčia. Vilniškio Alytaus bažnyčią 1524 m. pastatė Alytaus žemes valdęs Jonas Zaberezinskis. Kurį laiką ji aptarnavo abiejų miesto dalių katalikus. Stovėjusi toje pačioje vietoje, kur dabartinė bažnyčia. Fundacijos akte įrašyta, kad prie bažnyčios turi būti vikaras, mokąs lietuviškai. Spėjama, kad XVII a. II pusėje ji buvo atstatyta. Jai sunykus, 1818 m., klebono kun. Liudviko Kaminsko ir parapijiečių rūpesčiu, pastatyta nauja akmenų ir plytų mūro bažnyčia, 22 m ilgio 11 m pločio.

Prieš I pasaulinį karą klebonas kun. Konstantinas Paulavičius sumanė ją padidinti, nes, išaugus miesto gyventojų skaičiui, buvo per maža. Bet karo meto aplinkybės neleido šio darbo greitai atlikti, ir darbai pradėti tik 1930 m. Iš didžiojo altoriaus pusės buvo išgriauta siena ir primūrytas naujas priestatas. Remonto metu buvo perstatytos apirusios kolonos ir uždėtas nedidelis bokštas, kuris nelabai tinka prie viso pastato.

Varpai buvo sukelti į bokšto viršų, šone buvusi medinė varpinė nugriauta. Dar prieš bažnyčios remontą buvo nupirkti nauji vargonai. Karo metu jie buvo kiek apgadinti. Buvo perdėtos bažnyčios lubos, stogas apdengtas skarda. Pats bažnyčios pastatas stovi ant gražaus kalnelio ir gražiai puošia miestą.

* Alytaus istorinės ir kitos žinios šios knygos autoriaus pateiktos ML I t., 371—380 psl. ir „Lietuvos bažnyčių" II t. 106—108 psl. Jos čia nekartojamos, pasitenkinant žiniomis apie Alytaus I bažnyčią.

Šoninis vaizdas, 1978 m.

Architektūra. Mūrinė bažnyčia statyta 1818 m. yra klasicizmo stiliaus. Jo būdingos savybės matomos šiose pastato dalyse: keturių dorėniškų kolonų portikas su lygių traukų karnizu, apjuosiančiu visą bžn.; paprastas trikampis frontonas be ornamentų; orderinės tvarkos altorius su trikampiu frontonu. Durų ir langų arkos primena neseniai viešpatavusį baroko stilių. Žemas masyvus bokštas su daug smulkių angų nesiderina su klasicistine rimtimi. Jis buvo uždėtas ant stogo 1930 m., atnaujinant bžn. Sienos sumūrytos iš netaisyklingos formos akmenų, tik fasadas ir apvadai yra lygiai nutinkuoti ir nubaltinti. Šventorius aptvertas akmenų mūro tvora, o vartų stulpai yra baltai tinkuoti. Geležiniai vartai labai puošnūs, su išraitytomis spiralėmis ir kryžiukais.

Alytaus klebonu 1906—1909 m. buvo vyskupo Edv. Roppo paskirtas kun. Konstantinas Stašauskas, perkeltas čia iš Kamojų parapijos. L(iudas) G(ira) „Vilties" Nr. 109, 1912.IX.14 apie jį rašė: „Prieš jo atvykimą Alytun, toje parapijoje buvo lyg širšių lizdas. Žmonės: lietuviai ir lenkai kuo neskaldėsi sau galvų bažnyčioje, tokia tautų neapykanta.

Altorius, 1978 m.

Klebonas kun. Br. Novelskis prie·klebonijos, 1981.V.31 atšventęs savo kunigystės auksinį jubiliejų

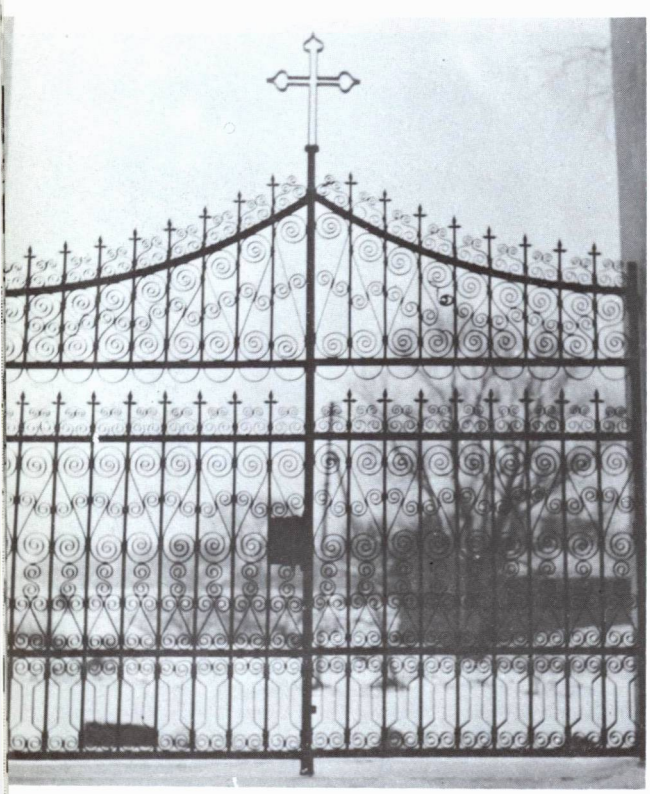

Varteliai, 1978 m.

Pabuvus gi kiek kun. Stašauskui parapijoje, įvyko tvarka ir ramumas: klebonas, palaikydamas teisingus lietuvių didžiumos reikalavimus, neskaudė ir lenkų mažumos, bet visiems buvo lygus dvasios ganytojas ir tėvas, su visais lygiai apseidamas, visiems lygiai mokėdamas intikti. Be to, gražiai ir pavyzdingai ganydamas Alytaus parapijonis, kun. Stašauskas ėmė pirmas čia rūpinties jų būvio pagerinimu, jų kultūra. Jo sumanymu ir raginimais daugelis Alytaus parapijos kaimų išsiskirstė vienasėdžiais ir ėmė daug geriau gyventi. Visu tuo kun. St. greitai patraukė savim- parapijonių širdis ir ingijo jų pagarbą ir meilę. Buvo taip lig 1909 m. rudens, kuomet kun. Stašauskas pašalino nuo vietos už nemandagų ir šiurkštų elgimąsi Alytaus bažnyčios vargoninką Gasiūną. Nuo to laiko prasideda kun. Stašausko nemalonumai, netrukus pavirtę tikriausiais kankinio vargais, kurie slėgia gerbiamąjį kunigą ir ligi šiai dienai, nors jau kadai griežtai paaiškėjo jo nekaltumas, lygiai kaip ir persekiotojų piktas noras".

Kun. Stašauskas buvo įvairiais būdais šantažuojamas, bjauriai apšmeižtas, net žiauriai sumuštas. Byla pasiekė valdžios teismą. Ji buvo svarstoma 1912.IX.11. Šmeižėjai teisme prisipažino kaltinę kun. Stašauską, neturėdami pagrindo, neteisingai.

Kun. Zigmas Gustainis (gim. 1919, kp 1954), 1979.IX.12 Alytuje atšventė savo kunigystės 25 m. sukaktį. Čia jį (stovi vidury su gėlėmis) matome kitų kunigų tarpe

Kun. Stašauskas jį kaltinusiems krikščioniškai atleido ir byla buvo numarinta, tačiau Vilniaus kurija savo nekaltai uždėtos bausmės kunigui nepanaikino.

Alytus I buvo ir dabar tebėra dekanato centras. Ligi 1926 m. priklausė Vilniaus, o vėliau Kaišiadorių vyskupijai. Jam priklausančios parapijos: Alytus I, Alovė, Butrimonys, Daugai, Dusmenys, Pivašiūnai, Žilinai.

Bažnyčios archyvas yra jau senokai dingęs, todėl kunigų bei klebonų eilės negalima atsekti. Žinoma, kad 1890 m. klebonu buvo kun. Bižeika, po jo kun. Antanas Šabanavičius, 1906—1909 m. kun. Konstantinas Stašauskas, 1910 m. klebonu paskirtas kun. Konstantinas Paulavičius (gim. 1882.II.15, kunigu pašvęstas 1906.V.21). Jis buvo ir dekanas. 1940 m. parapijai priklausė 3500 parapijiečių.

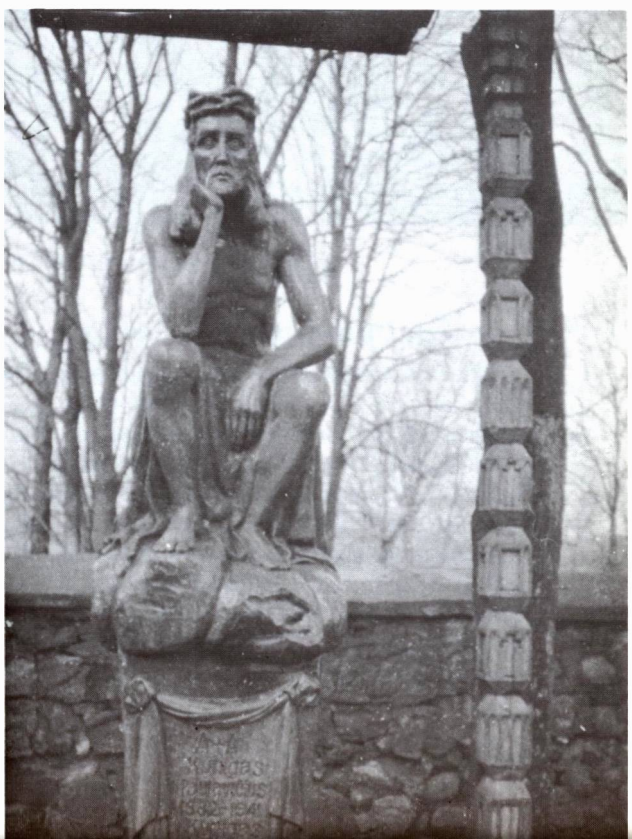

Vokiečių 1941 m. nužudyto klebono kun. Konstantino Paulavičiaus ir vikaro kun. Vincento Mazurkevičiaus kapas ir paminklas šventoriuje. (1986 m. nuotr.)

II pasaulinio karo metu ir pokario metais parapija neteko daugybės žmonių, deportuotų ir nužudytų. 1941.VI.23, II pasaulinio karo pradžioje, vokiečių SS tankų divizija, prasiveržusi iš Suvalkų trikampio, užėmė visą Alytaus miestą. Birželio 25 d. iš vieno žydo laikomo malūno pasipylė šūviai į pravažiuojančių vokiečių karininkų lengvą automobilį. Tada prasidėjo viso Alytaus miesto „valymas". Vokiečių kariai degino namus, siautėjo gatvėse ir sušaudė apie 300 ramių miesto gyventojų. Tie patys kariai, įėję į Šv. Liudviko bažnyčią, joje rado kleboną K. Paulavičių ir vikarą kun. Vincentą Mazurkevičių. Juos ištempė iš bažnyčios ir čia pat prie bažnyčios durų abudu sušaudė. Sušaudytųjų tarpe buvo ir Antanas Borevičius (jėzuito kun. Jono Borevičiaus brolis).

Po kun. K. Paulavičiaus nužudymo čia ilgą laiką klebono pareigas ėjo kan. Petras Laskauskas. 1956 m. prie šios parapijos buvo prisiglaudęs ir kurį laiką gyveno iš Sibiro grįžęs buvęs Nemunaičio klebonas Vaitiekus Želnis. 1974—1986 m. kunigų sąrašuose klebonu pažymėtas kun. Bronislovas Novelskis (gim. 1905.XII.20, kunigu pašvęstas 1931.V.30).

Po II pasaulinio karo apgriautą bažnyčią ir jos bokštą atstatė kun. Leonas Jakubauskas.

Šv. Liudviko bažnyčioje yra išlikę religinio meno bei kulto dalykų: XIX a. tapyti paveikslai — „Šv. Liudvikas", „Šv. Kazimieras". Kapinėse yra įdomi koplytėlė su Jėzaus Nukryžiuotojo skulptūrine grupe (XX a. pr.).

ALOVĖ

Švč. Trejybės parapijos bažnyčia

Alovės bažnytkaimis yra prie Alovės ežero (79 ha ploto) ir Alovėlės upelio (Nemuno intakas), 9 km į pietryčius nuo Alytaus. Prie Alovėlės upelio yra senas dvaro parkas, 1,5 km nuo Alovės į šiaurės vakarus, Alovėlės dešiniajame krante yra padavimais garsus Poteronių piliakalnis, o Gedimino miške ir kitose vietose yra daugybė senkapių, kuriuose randama IV—XVII a. dirbinių. 1956 m. Baltosios Alovės kaime rastas XIV—XV a. monetų lobis.

Taigi vietovė buvo gyvenama iš senų laikų. MLTE (I,48 psl.) rašo, kad dabartinės Alovės vietoje buvusi Vytauto Didžiojo pilaitė ir jo dvaras. 1850 m. Alovės valdas, kurios priklausė Gediminui, Ratautui ir kitiems žemvaldžiams, sudarė bažnytkaimis, 4 palivarkai ir 7 kaimai. Palivarkas (0,5 km nuo bažnytkaimio) pradėtas vadinti Baltąja Alove, o Alovės ežero krante esantį palivarką pavadino Raudonąja Alove (nuo raudonos spalvos svirno). Šį dvarą savininkas Ratautas pardavė Aleksandrui Maniuchinui. 1864—1915 m. laikotarpyje Alovė oficialiai buvo vadinama jo vardu — Aleksandrovsku. Įkurtas Aleksandrovsko valsčius apėmė dar ir Butrimonis, Merkinę, Nedzingę, Varėną, Alytų, Daugus, Nemunaitį; taigi buvo labai didelis. Carinė valdžia Alovėje įruošė kalėjimą. Poteronių stotyje pastatyti didžiuliai sandėliai, vetkomis vadinami. Prie Gedimino dvaro pastatytos kareivinės su įtvirtinimais, prie Alovėlės kranto — žvalgybos bokštas — sekykla. Alovė virto tvirtove.

Dar buvo Alovės bajorkaimis, bažnytkaimis. Nepriklausomos Lietuvos valdžia šiuos pavadinimus suprastino: miesteliui paliko Alovės vardą, o bajorkaimiui davė skirtingą vardą. 1890 m. Alovės bažnytkaimyje buvo 33 gyventojai: 19 katalikų, 1 stačiatikis, 6 evangelikai ir 7 žydai.

Vietovės vardas prieškarinėje „Viltyje" rašomas „Aluvė". (Žr. st. „Aluvės provokatoriai — endekų vaikai", Nr. 16, 1909).

1863—1864 m. aloviečiai ne tiktai simpatizavo sukilimui, bet ir patys prie jo prisidėjo. Daugų ir Alovės miškuose telkėsi sukilėliai, kurie, rusų sumušti, pro Daugus traukėsi į Užnemunę. Rusai, norėdami sėkmingiau valdyti apylinkes, Baltosios Alovės dvare pastatė dideles medines kareivines ir kitus ūkinius pastatus. Statyti turėjo dvarininkai ir apylinkės gyventojai, rusų prižiūrimi. Į jas sutelkė kazokų dalinius, nuo kurių labai daug kentėjo gyventojai. Sukilimui pasibaigus, daug dvarininkų ir kitų gyventojų buvo suimta ir ištremta, tačiau dvarininkui Gediminui dar pavyko išsaugoti 350 dešimtinių savo žemės.

1919—1920 m. Alovėje ir apylinkėse vyko Lietuvos kariuomenės mūšiai su bolševikais ir lenkais. 1920 m., lenkų—bolševikų karo metu, Alovės apylinkes buvo užplūdę gausūs pabėgėliai su galvijų bandomis. Per Alovę

žygiavo ir nuskurdę bolševikų daliniai, norėdami užeiti lenkams iš užpakalio.

R. katalikų bažnyčia. Jau 1697 m. Alovėje buvo medinė bažnyčia, nežinia kada statyta. 1802 m. pastatyta nauja bažnyčia. Ją statė dvaro savininkas Jokūbas Kęstutis Gediminas. Tais pačiais 1802 m. ji buvo Trakų dekano kun. Jono Vyšniausko pašventinta. Tada jos klebonu buvęs kun. Kazys Kuprevičius.

Prieš I pasaulinį karą Alovėje atsirado ir kita bažnyčia, perstatyta iš medinės kapinių koplytėlės. Koplytėlė buvusi nedidelė. Rusų valdžia neduodavo leidimų tokias koplyčias padidinti. Tačiau J. K. Gediminas gavo leidimą šiai koplytėlei remontuoti. Beremontuojant ji buvo perdirbta į bažnyčią. Vietos policija buvo papirkta: „remonto" darbų „nematė" ir netrukdė. Kai vėliau aukštesnė valdžia apie tai patyrė, vėl kilo triukšmas; imta ieškoti kaltininkų, bet gausios fundatoriaus dovanos viską nutildė. 1910 m. Alovė buvo Alytaus parapijos filija.

Architektūra. Medinė bažnyčia buvo perstatyta 1900 m. iš mažesnės kapinių koplyčios. Gražus tradicinio pavidalo pastatas turi klasicistinį portiką. Jo keturios kolonos yra apskritos, su kaneliūromis ir apskritais kapiteliais. Architravas padarytas iš profiliuotos sijos su karnizu. Nėra bokštelių, tik kryžius ant stogo. Visos sienos ir frontonas apmušti vienodomis siauromis gulsčiomis lentelėmis ir suskaidyti plokščiais piliastrais. Langai stačiakampiai, gana dideli. Absida trisienė, vienodo aukščio su nava. Kairėje pristatyta erdvi zakristija per du aukštus.

Vidaus erdvė padalyta į tris navas briaunuotomis kolonomis su kapiteliais. Vidurinės navos skliautas yra cilindrinės formos, sudėtas iš lentų. Barokinis altoriaus retablis siekia skliautą. Jis gausiai papuoštas orderiniais elementais ir drožiniais. Centre didelis paveikslas. Presbiterijos grotelės sudėtos iš apskritų baliusinų. Dešinėje nuo bažnyčios stovi dviejų aukštų medinė varpinė. Jos apačia platesnė už viršutinį tarpsnį ir uždengta plačiu karniziniu stoginėliu.

Tautinio atgimimo laikais. XIX a. apylinkės dvarininkai ir lenkai bei lenkuojantieji kunigai visomis išgalėmis stengėsi aloviškius sulenkinti. Kaip parapijos reikalai atrodė ir kaip reiškėsi vietos lietuvių pasipriešinimas lenkinimui, pavaizdavo Antanas Smetona savo rašinyje „Dviejų dienraščių sutartinė" („Viltis", Nr. 74, 1908):

Alovės bažnyčios fasadas

Šoninis vaizdas, varpinėlė

„Ligi vadinamojo laisvės meto Alovės bažnyčioje buvo pamokslai sakomi ir giesmės giedamos lenkiškai, nors kone visi parapijiečiai namie lietuviškai kalba. Kunigas Juknys, Vilniaus vyskupu esant baronui Ropui, įvedė ir lietuviškus pamokslus su giesmėmis. Vietinei lenkų 'diduomenei', miestelėnams ir bajorams, baisiai nepatiko. Nesusipratimų žinia pasiekė patį vyskupą. Buvusi atsiųsta

Bažnyčios vidus

(1975 m. nuotraukos)

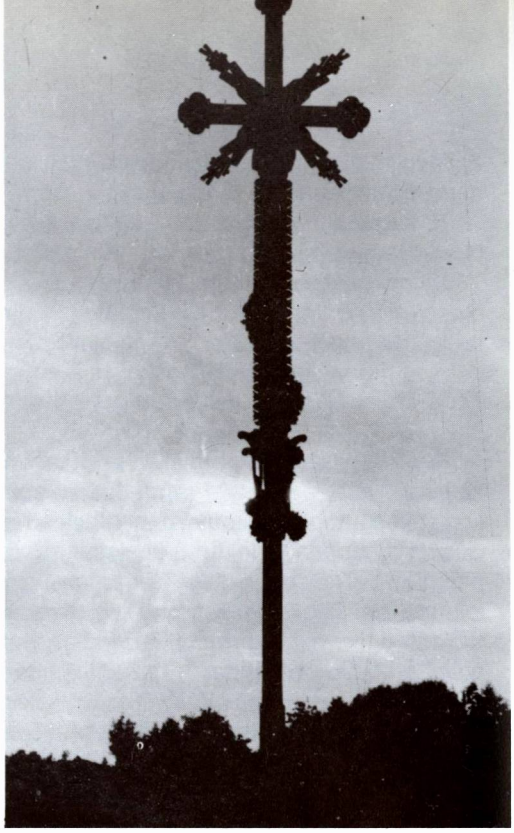

Kryžius Alovėje

komisija Alovėn, kad ištirtų, kiek yra norinčių bažnyčioje lietuvių, kiek lenkų kalbos. Buvo susekta, jog du trečdaliu esą lietuviškai kalbančiųjų. Tuomet vyskupas paliepęs du šventadieniu lietuviškai pamokslus sakyti ir giedoti, o trečiąjį šventadienį — lenkiškai. Vietiniai lenkai nenoromis turėję kęsti lietuvių kalbą bažnyčioje. Tik pernai rudenį, nei iš šio nei iš to, lenkai ėmę veržtis giedoti lietuvių dienomis. Nors kunigas įspėjęs, kad to nedarytų, šie tačiau nepaklausę. Tuomet jis pasikvietęs liudytojų, surašęs protokolą ir apskundęs triukšmadarius žemininkų viršininko teismui. Keturi parapijonys — Krupavičius, Stankevičius, Kaminskas ir Kotovskis — buvo pripažinti kalti ir pasmerkti du mėnesiu kalėti. Pasmerktieji apeliavę į apskr. teisėją. Byla buvo svarstyta Varėnoje birželio 25 dieną. Triukšmadariai vėl buvo pripažinti kalti, bet nubausti lengviau: visi turi atsėdėti po 6 paras arešto. Juos gynė rusas advokatas Povolockis, kaltino advokatas Jonas Vileišis (A. Sm. Raštai, IV, 8 psl.).

Po šios bylos lenkų laikraščiai smarkiai puolė lietuvius ir kleboną Juknį, kaltindami juos atsidavimu rusams.

Alovės kunigai. Yra žinomi šie Alovės parapijos klebonai: 1866 m. — kun. Juozas Svetlavičius. Jis suremontavo bažnytėlę, įdėjo naujus langus. 1880 m. klebonu buvo kun. Anatolijus Beinaravičius, 1892 m. — kun. Juozapas Deksnys (vyskupo Antano Deksnio dėdė). Šis buvo muzikas. Klebonijoje įruošė verandą, kurioje kiekvieną vakarą grodavo smuiku. Pažymėtina, kad kur tik jis klebonaudavo, ten visur įruošdavo verandą. Gražiausia jų buvusi pastatyta prie Dubingių klebonijos, ant gražaus Dubingių (Asvejos) ežero kranto.

1896 m. klebonu paskirtas kun. Zubrickas, po jo — kun. Juknys, Čepanis, 1909 m. — Vincas Valavičius; 1912 m. parapiją perėmė kun. Šarkauskas. Jam mirus, 1919.VIII.13 atvyko kun. Vladas Kviecinskas. Tačiau jį ištiko skaudus likimas: 1928.XI.5 kartu su savo broliu vargoninku ir tarnais pjovė sodelyje beržą. Nevisiškai nusileidęs medis atsirėmė ant šakų ir staiga, krisdamas žemyn, pataikė ant klebono ir jį vietoje užmušė. Nauju klebonu paskirtas kun. Bernardas Sužiedėlis. Jį pakeitė kunigai: Bistrajus, Tadas Akstinas. Jis minimas ir 1940 m. kunigų sąrašuose. Po II pasaulinio karo kurį

laiką klebonais buvo kun. A. Alkavickas, kun. Antanas Sležauskas, parašęs porą poezijos knygų.

1940 m. parapija turėjo 3400 katalikų.

Nepriklausomybės metais Alovė buvo Alytaus aps. valsčiaus centras. Sovietinės okupacijos metu — kolchozo centras. Jo teritorija 1983 m. apėmė 4150 ha plotą, kuriame buvo 667 kolchozninkai. Kolchozas specializuojasi veislinėje kiaulininkystėje; pastatytos Alovės ir Akalyčios karvidės, įruoštas grūdų sandėlis. Alovės miestelyje 1970 m. buvo 268, 1974 m. — 465, 1984 m. — 454 gyventojai.

1983—1986 m. parapijos klebonu buvo kun. Stanislovas Stankevičius (gim. 1934.V.12, kunigu pašvęstas 1963.IV.10).

1984.V.8 Alovėje mirė ir buvo vietos kapinėse palaidotas kun. Kazimieras Pivariūnas (gim. 1910 m., kunigu pašvęstas 1936). Dirbo įvairiose vyskupijos parapijose, buvo Nemunaičio klebonas. Paskutiniu metu gyveno Alovėje kaip altaristas.

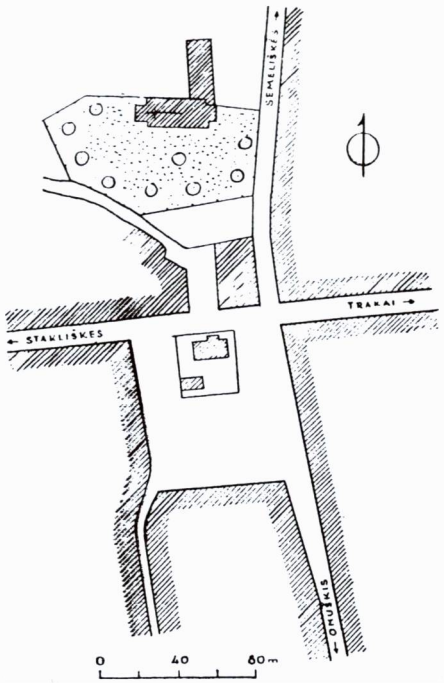

Aukštadvario miestelio schema

AUKŠTADVARIS

Aukštadvario miestelis įsikūręs dešiniajame Verknės krante, ties Pilaitės ir Navos ežerais, 28 km nuo Trakų, 24 km į rytus nuo Jiezno. Vietovė kartais dar vadinama Aukštadvariu.

Proistorinės ir istorinės žinios. Apie 0,5 km į pietvakarius nuo miestelio, kariajame Verknės krante, yra Aukštadvario piliakalnis, beveik prieinąs prie Pilaitės ežero, o iš kitų pusių tęsiasi dirbami laukai, kur 1 ha plote randama senųjų gyvenviečių pėdsakų. 1957—1960 m. piliakalnį tyrinėjo Lietuvos mokslų akademijos Istorijos instituto archeologai. (Kai kuriuos duomenis paskelbė Vytautas Daugudis, „Mokslas ir gyvenimas" Nr. 4, 1986). Rasta daug įvairių senovės dirbinių ir buvo nustatyta, kad žmonės čia gyveno III-II tūkstantmetyje prieš Kr. Pats piliakalnis buvo naudojamas II-I a. pr. Kr. ir nuo IV ligi XIV a. po Kr. Apvali piliakalnio aikštelė yra 50x80 m. Yra išlikę pylimų liekanos; piliakalnio šlaitai statūs, 9-15 m aukščio. X—XIV a. piliakalnio aikštelė padidinta, pylimas paaukštintas, viršuje pastatyta dviguba medinė apie 2 m pločio gynybinė siena. Aptiktos kelių medinių pastatų liekanos.

Nustatyta, kad XV—XVII a. jau stovėjo dvaras, priklausęs didžiajam kunigaikščiui. Iš čia galėjo kilti to dvaro ir vietovės vardas. 1618 m. Aukštadvarį už 1100 kapų grašių buvo gavęs valdyti Jonušas Svierčevskis. Valdovas Žygimantas Augustas dvarą padovanojo iš Maskvos pabėgusiam bajorui Ivanui Liackiui. Vėliau dvaro valdytojai keitėsi. Iš 1528 m. kariuomenės prievolių sąrašų matyti, kad Aukštadvario būta nemažo pavieto centro, turėjusio kariuomenės reikalams duoti 117 arklių. 1554 m. Aukštadvaris buvo kariuomenės rekrutavimo centras. Žygimanto Senojo laikais Aukštadvaris buvo tapęs prieglauda iš Rusijos atvykstantiems pabėgėliams — rusams sentikiams.

Miesteliui išsiplėtus, 1569 m. jam buvo suteiktos miesto teisės.

Rašytojas Liudvikas Kondratavičius (1823—1862), rašęs Vladislovo Sirokomlės slapyvardžiu, 1855 m. keliavęs po Trakų apskritį, savo užrašuose pateikia tokį to meto Aukštadvario vaizdą:

„Įvažiuojant į Aukštadvarį, niekas nežadina smalsumo: miestelyje keliolika trobų,

Bendras Aukštadvario vaizdas. Marijaus Baranausko nuotr.

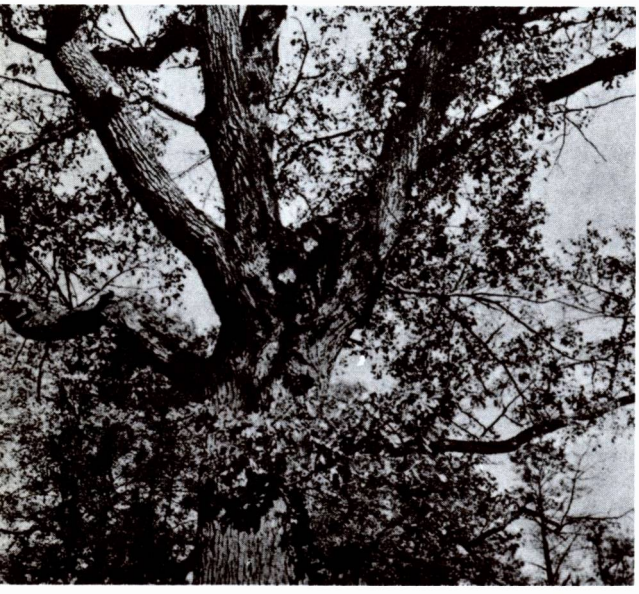

Poeto Adomo Mickevičiaus ąžuolas buv. dvaro centre. Juliaus Vaicekausko nuotr. iš „Trakų rajono", 1981 m.

išsimėčiusių ant kalvų, ir dvi žydų karčemos. Mus tikino, kad miestelis ne toks jau skurdus: turįs malūną, vėlyklą, žydo nuomojamą popieriaus fabriką, kuris savo gaminius siunčia į Vilnių ir Kauną, be to, jame kasmet ruošiamos trys mugės. Aukštadvario panoramą pagyvina kiek tolėliau stūksąs vaizdingas dvaras. Prieglobstis, kurį radome žydo karčemoje, puikiai pažįstamas kiekvienam Lietuvos skaitytojui. Laimė, oras buvo puikus, ir galėjau maloniai pasivaikščioti, ypač kad aplinkui akys regėjo daug įdomaus. Aplankiau šimtmetinėmis liepomis apaugusias buvusias domininkonų bažnyčios kapines, perskaičiau jose keletą dar išskaitomų, katalikiškų epitafijų ir išgirdau seno vietos žmogaus pasakojimą apie triukšmingas senovės muges, kada atskirame mediniame name, kurio griuvėsius man parodė, žmonės šokdavo, grojant galerijoje muzikantams. To paties namo rūsyje buvo laikomi gėrimai mugės dalyviams — sušildyti arba atvėsinti. Mutantur tempora (keičiasi laikai) — ir

šiandien vyksta mugės, ir šiandien žmonės pasigeria, tik niekas jau nebešoka smagiai grojant kapelai". (Iš „Kraštas ir žmonės", 128—129 psl.).

Šv. Domininko bažnyčia

1629—1635 m. Jonas Alfonsas Liaskis čia pastatė bažnyčią ir įruošė domininkonų vienuolyną. Domininkonai įsteigė ir mokyklą, kuri nemažai prisidėjo prie šios apylinkės gyventojų sulenkinimo. Aukštadvaris buvo virtęs lyg nutautusių lietuvių sala grynai lietuviškoje srityje. 1796 m. vizitacijos akte klebonu minimas kun. Juozapas Pikturna. 1832 m. rusų valdžia vienuolyną panaikino; parapijos kaimai buvo priskirti kitoms parapijoms, visi turtai konfiskuoti.

1866 m. bažnyčios pastatas paverstas stačiatikių cerkve, o vienuolyno namai — kareivinėmis. 1866 m. panaikinta ir buvusi koplyčia. I pasaulinio karo metu vokiečiai cerkvę pavertė javų sandėliu, o 1919 m. čia atsiradę bolševikai — šokių ir teatro sale. Visi pastatai gerokai sužaloti. 1923.V.15 Vilniaus vyskupas Jurgis Matulevičius vienuolyno rūmus ir bažnyčios (cerkvės) pastatus, o taip pat aplinkui buvusį žemės sklypą pavedė

Šv. Domininko bažnyčios liekanos, dabar sandėlys. 1985 m. nuotr.

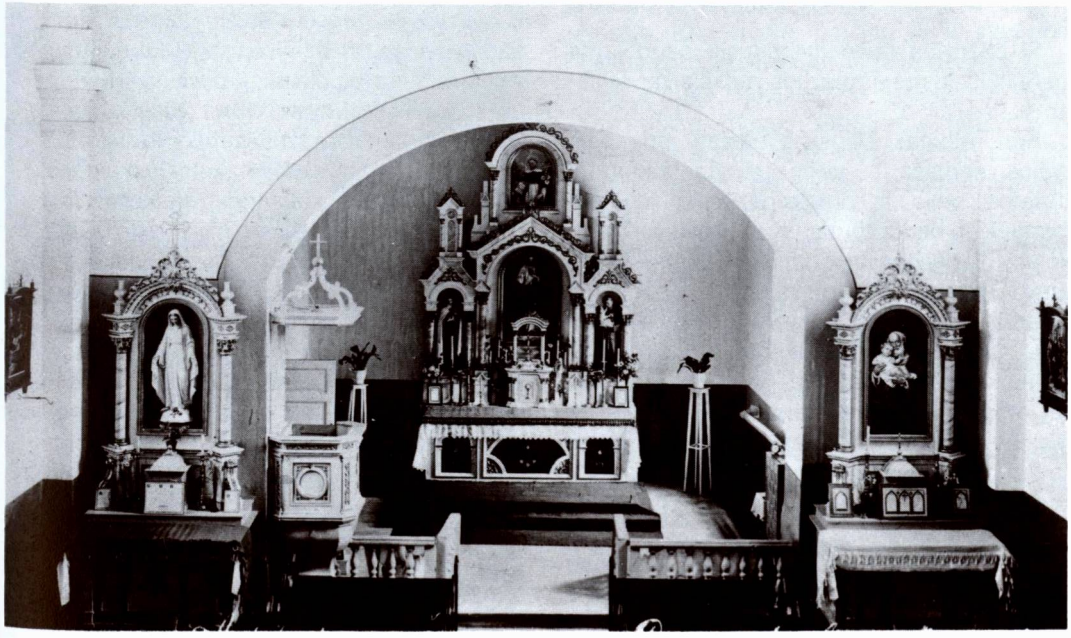

Šv. Domininko bažnyčios vidus

Buv. mergaičių žemės ūkio mokykla; už jos matyti Šv. Domininko bž. bokšto viršūnė (dabar nugriauta). 1944 m. nuotr.

Lietuvos Moterų Kultūros draugijai, kurios vadovybė 1923 m. spalio 13 d. čia atidarė mergaičių namų ruošos mokyklą. Ligi 1932 m. ją lankė apie 250 mokinių.

1919 m. bažnyčia grąžinta katalikams. Pirmasis jos rektorius buvo kun. Vincentas Vaičiulis. 1923—1935 m. rektoriais bei progimnazijos ir mergaičių mokyklų kapelionais buvo kun. S. Pupaleigis ir kun. Albinas Žilinskas, o 1935—1940 m. rektorium ir mokyklų kapelionu buvo kun. Petras Celiešius, 1940—1944 m. kun. Ignas Urbanavičius.

Iš pradžių didžiojo altoriaus vietoje tebuvo paprastas stalas. Vėliau, kun. A. Žilinsko rūpesčiu, remiant Amerikos lietuviams, įruoštas naujas altorius, kurio viršutinėje dalyje buvo bažnyčios globėjo Šv. Domininko atvaizdas.

Ši bažnyčia buvo daugiausia naudojama mergaičių ir progimnazijos moksleivių reikalams.

Kun. Albinas Žilinskas pastatė prie bažnyčios nemažą ir gerai įrengtą rektoratą, kuriame buvo ir progimnazijos mokinių (berniukų) bendrabutis. Kun. Igno Urbanavičiaus kapelionavimo laikais (1940—1944) jame gyveno 50 moksleivių. Kapelionai vakarais pravesdavo pusvalandžio pasikalbėjimą su mokiniais auklėjimo klausimais ir padėdavo jiems paruošti pamokas. Jie taip pat progimnazijoje ir mergaičių ūkio mokykloje, be religijos, dėstydavo ir kitus dalykus.

Sekmadienio pamaldas, be mokyklų mokinių, lankydavo mokyklų mokytojai ir miestelio įstaigų tarnautojai.

Po II pasaulinio karo okupacinė bolševikų valdžia bažnyčią uždarė, pavertė sandėliu, o vėliau restoranu. Bažnyčios pastato bokšto viršūnė nugriauta.

Kristaus Atsimainymo parapijos bažnyčia

Nuo 1866 m., rusų valdžiai uždarius Šv. Domininko vienuolyną ir panaikinus parapiją, Aukštadvaryje keliasdešimt metų nebuvo bažnyčios. Visos pastangos atgauti nusavintą bažnyčios pastatą ar pastatyti naują, nebuvo sėkmingos. Tik 1908 m., vietos dvarininko Maliausko rūpesčiu, buvo gautas leidimas atkurti parapiją ir pastatyti bažnyčią. Atkuriama parapija buvo sudaryta iš kaimų, priklausiusių Stakliškių, Onuškio, Užuguosčio ir Semeliškių parapijoms.

Bažnyčios statyba tęsėsi keletą metų. Paruošiamieji darbai buvo atlikti vadovaujant kun. Aukštuoliui. Statyba baigta 1913—1914 m. Jos klebonu buvo kun. Feliksas Pašaknis.

1940 m. ji turėjo 3500 parapijiečių. Tada jos administratorium buvo kun. Kazimieras Trimonis. Parapija su bažnyčia veikia ir pokario metais, priklauso Stakliškių dekanatui. 1986 m. jos administratorium ir vicedekanu buvo kun. Petras Bingelis (gim. 1935.IV.26, kunigu pašvęstas 1970.V.30). Tada prie bažnyčios gyveno ir altaristas kun. Juozapas Voverys.

Architektūra. 1908—1913 m. statyta bažnyčia yra įdomus eklektinis pastatas. Medinėje bažnyčioje bandyta įvesti gotiškų elementų, neprasilenkiant su medinės konstrukcijos logika. Dviejų bokštų fasadas padalytas statmenai į tris sekcijas. Šonines sekcijas sudaro bokštai, gulsčiai padalyti į du aukštus. Viršutinysis turi aukštas angas varpams. Stogai su smailiomis piramidėmis ir su frontonėliais visose keturiose pusėse. Bokštai apmušti pakaitomis gulsčiai ir statmenai. Kryžminio plano navos ir transepto sankryžoje uždėtas dar vienas lieknas bokštelis. Transepto aukštis lygus su nava. To paties aukščio yra ir trisienė absida. Langų arkos ne gotiškos, o segmentinės. Frontone įdėtas apskritas rožinis langas, kaip būna gotikinėje architektūroje.

Vidaus erdvė sudėta iš trijų išilginių ir vienos skersinės navos. Presbiterijos kairėje yra empora — balkonas, su baliustrada. Didžiojo altoriaus retablis yra orderinės tvarkos, dviejų aukštų, siekiąs lubas. Papuoštas šešiais paveikslais. Sienos apmuštos gulsčiomis lentomis, padabintos ornamentiniais frizais, vertikaliomis dekoratyviškomis

Kristaus Atsimainymo parap. bažnyčia apie 1923 m. C. G. Lukšio nuotr.

Parapijinės bažnyčios fasadas 1975 m.

juostomis ir ažūriniais pjaustinių baliusinais. Akis kelia trijų vainikų sietynas su elektrinėmis žvakutėmis. Šventoriuje tebėra puošnus medinis kryžius su išraitytais ornamentais ir plastiškai išdrožinėtomis kryžmų galūnėmis.

Lietuvos—Lenkijos karo metu Aukštadvaris ėjo iš rankų į rankas, kol liko Lietuvos pusėje. Buv. dvare ir toliau veikė vienintelis Lietuvoje upėtakių ūkis ir žuvų perykla. Dvaro centre buvo išlikęs senas ąžuolas, po kuriuo savo laiku mėgęs sėdėti čia lankydavęsis poetas Adomas Mickevičius. Buvo pradžios, keturklasė ir mergaičių ruošos mokyklos. Žydai turėjo savo sinagogą.

Nepriklausomybės metais Aukštadvaris buvo valsčiaus centras ir priklausė Trakų (Kaišiadorių) apskričiai. 1923 m. miestelyje buvo 117 sodybų ir 728 gyv., dvare 87 gyventojai. 1939 m. gyventojų skaičius pasiekė 1000. Gyvai veikė religinės ir kultūrinės organizacijos.

Okupacijų metais Aukštadvaris gerokai nukentėjo. 1941 m. vokiečių—rusų karo veiksmų metu, išdegė miestelio centras. Vokiškieji naciai iššudė Aukštadvario žydus, bolševikai suėmė, nužudė ir ištrėmė nemaža lietuvių.

Pokario metais Aukštadvario ir apylinkės

Parapijinė bažnyčia 1978 m.

Kryžius ir bažnyčios detalė 1977 m.

Klebono kun. Vincento Andrulevičiaus kapas Aukštadvaryje.

vaizdas gerokai pasikeitė. 1960 m., patvenkus Verknės upę, į pietryčius nuo miestelio buvo įruoštas Aukštadvario tvenkinys, 174 ha ploto. Pakėlus vandens lygį, susijungė 5 apylinkės ežerai, atsirado 4 salos. Per patį tvenkinį teka Verknė. Aukštadvario sovchozas 1983 m. turėjo 4782 ha žemės, iš kurios 2325 ha buvo žemės naudmenų. Buvo 1118 gyvulių, iš kurių 287 karvės, 1060 kiaulių.

Sovietinės okupacijos metu Aukštadvaris yra Trakų rajono apylinkės ir sovchozo centras. Sudegęs miestelio centras atstatytas. Gyventojų skaičius: 1959 m. — 804, 1970 m. — 1084, 1974 m. — 1134, 1984 m. — 1280. 1954 m., kun. M. Bugenio rūpesčiu suremontuotas bažnyčios bokštas.

Aukštadvario bažnyčioje ligi šių dienų yra išlikę religinio meno bei kulto dalykų. Minėtinas 1833 m. šilkinis arnotas, medinė skulptūra „Jėzus Nukryžiuotasis' (XIX a. II pusė).

LKB Kronikos (Nr. 37, 1979) yra paskelbta korespondencija iš Aukštadvario, kur rašoma, kad 1978.X.15 atlaidų metu pamaldose, drauge su kitais, dalyvavo ir kai kurie moksleiviai; už tai jie buvo gimnazijos vadovybės griežtai išbarti ir įspėti. Tėvai buvo prigrasyti, kad neleistų vaikų į bažnyčią. Ateistinio klubo nariai įpareigoti šnipinėti ir teikti žinias, kas iš mokinių lanko bažnyčią. Mokytojas Verseckas pasakęs: „Tik duok mokiniams laisvę, tai jie visi eis į bažnyčią".

BABRIŠKĖS

Šv. Mykolo Arkangelo (buv. Varėnos) parapijos bažnyčia

Babriškių (Bobriškių) kaimas yra Varėnos valsčiuje, prie Varėnės upės, ir prie Alytaus — Eišiškių plento. Ligi Varėnos yra 9 km.

Tai sena vietovė. Kaimo laukuose randama neolito stovyklos liekanų. Babriškių palivarkas minimas 1651 m. Kaimas taip pat senas. Jau 1724 m. jame buvo koplyčia. 1838 m. Rosochackis koplyčią atstatė, pastatydamas kapinėse naują, mūrinę, kurioje retkarčiais buvo laikomos pamaldos. 1916—1918 m. čia buvo bandyta kurti atskirą parapiją, bet sumanymas neįvykdytas.

Babriškės — lietuviškas kaimas. 1923 m. jame buvo 55 ūkiai ir 252 gyventojai. Priklausė Varėnos valsčiui.

1944 m. sudegus Varėnos I bažnyčiai, nebebuvo galimybių pastatyti Varėnoje naujos ir atkurti parapijos. Taigi ji buvo perkelta į Babriškes. Mūrinė koplyčia buvo suremontuota ir pritaikyta kulto reikalams. Jos klebonu buvo kun. B. Bulika. 1983 m. administratorium buvo kun. Nikalojus Novickis (gim. 1950.VIII.22, kunigu pašvęstas 1980.VI.1). Vėliau nuolatinio kunigo neturėjo. 1986 m. aptarnavo Žilinų klebonas kun. Pranciškus Civilis.

Sovietinėje administracijoje Babriškės yra Varėnos rajono Pavarėnio apylinkės kaimas. 1959 m. 214 gyventojų.

Architektūra. 1838 m. statyta bažnytėlė, sumūryta iš neaptašytų mažų laukakmenių, turi gražių proporcijų klasicistinį fasadą. Jo du keturkampiai bokšteliai su didelėmis arkinėmis angomis varpams skardenti atrodo lyg kokios paminklinės koplytėlės, perkeltos iš miestelio aikštės ar pakelės. Bokštelių dideli geležiniai kryžiai su skersinukais suteikia lengvumo sunkiai pastato masei. Trikampis frontonas yra be puošmenų, tik turi trečią tokį pat kryžių. Fasadinės durys ir langai aprėminti baltais apvadais. Vidaus sienos tinkuotos ir gausiai padabintos dažytais liaudiško pobūdžio ornamentais. Altoriaus retablis yra klasicistinės kompozicijos. Jo keturios kolonos remia trikampį frontoną su gėlių ornamentais. Abipus altoriaus pastatytos statulos ant aukštų piedestalų. Šventoriuje stovi liekna mūrinė aštuoniakampė koplytėlė, lyg ir maža varpinė.

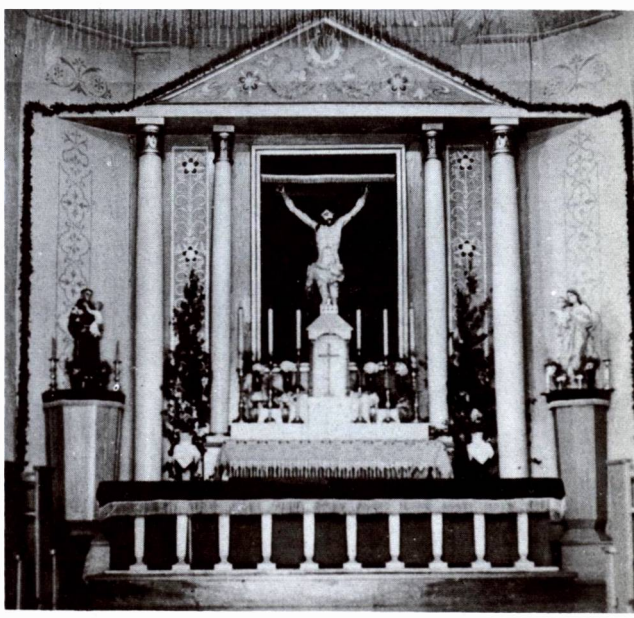

Didysis altorius

Babriškių bažnyčios fasadas

Bažnyčios šoninis vaizdas *(1980 m. nuotraukos)*

Kryžius Babriškėse (apačioje)

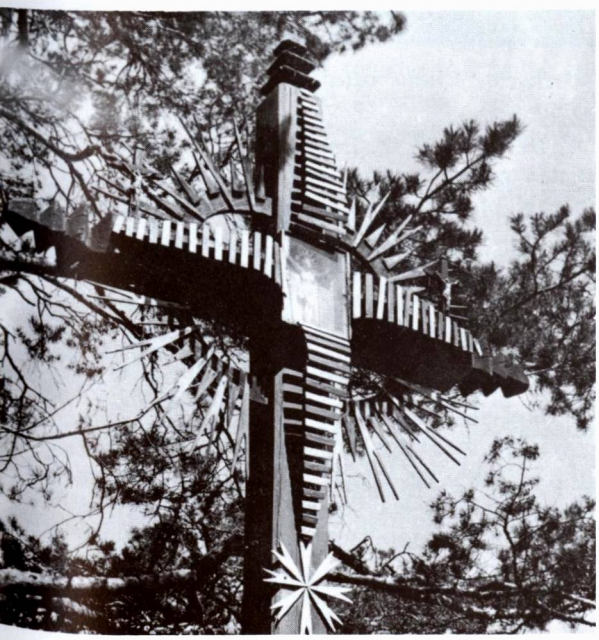

BAGASLAVIŠKIS

Šv. Kryžiaus Atradimo parapijos bažnyčia

Bagaslaviškio miestelis įsikūręs prie Ukmergės — Vilniaus plento, 20 km į pietus nuo Ukmergės, 12 km į šiaurės vakarus nuo Širvintų.

Istoriškai vietovė žinoma nuo XVIII a. pradžios. Dvaras priklausė Šveikauskiams, kurie mėgino jį paversti miesteliu.

1787 m. Ignas Šveikauskis pastatė medinę koplyčią. 1790 m. įkurta parapija. Tais pačiais metais karalius Stanislovas Augustas suteikė Bagaslaviškiui kai kurias miesto privilegijas, tačiau į didesnį miestelį vietovė neišaugo. 1865 m. priklausė Gurskiams.

1827 m. bažnyčia buvo atnaujinta. 1851 m. parapijiečiai su savo klebonu pastatė naują medinę bažnyčią. Parapija priklauso

Bažnyčia ir varpinė *(1978 m. nuotraukos)*

Širvintų dekanatui. 1940 m: turėjo 3500 parapijiečių.

Architektūra. 1851 m. statyta medinė bažnyčia, neseniai suremontuota, yra tradicinio namo pavidalo, su dvišlaičiu stogu ir valminiu galu. Kryžiai iškelti abiejuose stogo galuose ant mažyčių bokštelių. Vidutinio dydžio stačiakampiai langai ir ornamentuoti juodi kryžiai nepakankamai suskaido ilgas pastato sienas, nes trūksta piliastrų. Fasadinė siena atrodo monotoniška, turinti tik duris be apvadų ir vieną langą viršum jų. Panašus yra trikampis frontonas su kryžium jo centre. Visos sienos apmuštos gulsčiomis lentelėmis. Galinė siena taip pat plokščia, be įprastinės trisienės absidos, su keturiais langais. Jie gerai apšviečia presbiteriją su aukštu altoriumi, kurio Nukryžiuotasis siekia lubas. Dvi apskritų kolonų eilės padalija bažnyčią į tris navas. Šoniniai altoriai atrodo įdomesni už centrinį, nes sudaryti iš barokinių kolonų ir laužyto antablemento su retablio antstatu. Visos lubos plokščios. Sienos papuoštos dažytais frizais.

Greta akmenų mūro trijų arkų vartų stovi medinė varpinė, prišlieta prie šventoriaus tvoros. Dviejų aukštų varpinė yra tradicinio pavidalo, su platesniu apatiniu tarpsniu. Apmušta statmenai. Jos piramidinį stogą puošia lieknas aukštas geležinis kryžius, o prie varpinės dar yra aukštas medinis kryžius su ornamentišku spindulių vainiku.

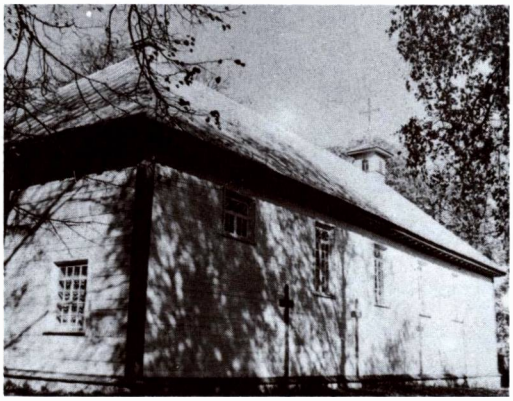

Bažnyčios šoninis vaizdas

1893—1897 m. Bagaslaviškyje kaip altaristas gyveno ir paskutinius savo gyvenimo metus praleido kun. Silvestras Gimžauskas, žinomas Vilniaus krašto lietuvių švietėjas ir kovotojas dėl gimtosios kalbos teisių bažnyčiose. Jis čia buvo atkeltas po to, kai gubernatorius nesutiko tvirtinti jo Širvintų klebonu. Čia susirgo, buvo išvežtas gydytis į Varšuvą,kur 1897.IX.27 mirė, būdamas tik 53 m. amžiaus.

1790 m. Bagaslaviškyje buvo 255, 1847 m. — 305 gyventojai. 1906 m. pastatyta betoninė klebonija; senoji klebonija parduota.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, Bagaslaviškis buvo kurį laiką lenkų užimtas. M. Biržiškos „Vilniaus golgotoje" (68 psl.) yra iš tų laikų užrašytas toks faktas: „1920.III.12

Bažnyčios vidus 1978 m.

Bagaslaviškу lenkai suėmė Širvintų kamendorių kun. St. Smolenskį, kurį dekanas buvo pasiuntęs lenkų vasario 12 d. suimtam kun. Bertuliui pavaduoti. Kun. Smolenskis atsisakė žandarams laikyti pamaldas lenkiškai".

Nepriklausomybės metais Bagaslaviškio bažnytkaimis priklausė Ukmergės aps. Gelvonų valsčiui. 1923 m. miestelyje ir kaime buvo 45 sodybos ir 260 gyventojų. Gyvai veikė religinės bei kultūrinės organizacijos, mokykla.

Sovietinės okupacijos metu vietovė priskirta Širvintų rajono Gelvonų apylinkei, ir yra kochozo centras. Gyventojų skaičius: 1959 m. — 193, 1970 m. — 120, 1979 m. — 133, 1984 m. — 118.

Parapija priklauso Širvintų dekanatui. 1940 m. klebonu buvo kun. Bronislovas Novelskis (1905.XII.20—1931.V.30). Pokario metais J. Tomkus. 1974—1087 m. kunigų sąrašuose klebonu minimas kun. Jonas Kaušyla (gim. 1911.X.10, kunigu pašvęstas 1936.V.30), Sibiro kalinys, puikus administratorius. Visur, kur tik būdavo klebonu, meniškai atnaujindavo ir papuošdavo bažnyčias. Taip Pivašiūnuose atnaujino Švč. M. Marijos paveikslą,

Ilgametis klebonas kun. Jonas Kaušyla

papuošė bažnyčią iš vidaus ir iš lauko. Pivašiūnai yra lyg Dzūkijos Šiluva. Žasliuose kun. Kaušyla atnaujino bažnyčią ir pastatė paminklą ilgamečiam klebonui — Sibiro kankiniui kan. Matui Cijūnaičiui. Ir pačiame

Šventoriaus vartai, 1978 m.

Bagaslaviškyje šventovę gražiai atnaujino. Klebonas yra malonaus gero būdo, draugiškas ir vaišingas. 1986 m. jis čia atšventė savo kunigystės 50 m. jubiliejų. (Atvaizdas 84 psl.).

Bagaslaviškio bažnyčioje yra ligi šių dienų išlikusių pažymėtinų religinio meno ir kulto dalykų: paveikslai — „Marija Rožančinė" (XIX a.), „Mater Dolorosa" (1823 m.), „Marija su Kūdikiu" (XIX a.), 6 XVIII a. cininės žvakidės, medinė skulptūra „Jėzus Nukryžiuotasis" (XX a. pr.). Šventoriaus vartuose yra įdomus XIX a. geležinis ornamentuotas kryžius.

Bagaslaviškio kapinėse, Pyplių ir **Šiaulių** kaimuose yra koplyčios.

LKB Kronika yra paskelbusi daugybę faktų, kaip sovietinės valdžios pareigūnai persekioja tikinčiuosius, ypač moksleivius.

„1972 m. prieš Visų Šventųjų šventę, vienas Bagaslaviškio mokytojas mokinius griežtai įspėjo, kad neitų į bažnyčią; baugino juos, sakydamas, kad einą į bažnyčią būsią atleisti iš mokyklos ir turėsią prašytis priimami į kitas mokyklas" (LKBK Nr. 6, 1973).

Bagaslaviškio vidurinės mokyklos direktorė Sviderskienė 1974 m. įspėjo mokinius, kad niekas neitų į bažnyčią Didžiosios savaitės pamaldoms. „Jeigu eis, tai tėvai būsią baudžiami piniginėmis baudomis..." Per Velykas direktorė iš Aldonos Černauskaitės lango stebėjo šventės dalyvius, tarp kurių buvo daug moksleivių. Po Velykų direktorė įsakė bažnyčioje buvusiems moksleiviams atsivesti savo tėvus. Susirinkę tėvai buvo gąsdinami, kad vaikams bus mažinamas elgesio pažymys, jeigu jie eisią į bažnyčią. Kai kurie tėvai... buvo terorizuojami po kelias valandas. Nemažiau nemalonumų patyrė ir bažnyčioje buvę moksleiviai. Kai 1974.V.3 Bagaslaviškyje buvo laidojamas Jonas Gatelis, kurio sūnus lankė šio miestelio vidurinę mokyklą, mokiniai, atlydėję velionį į bažnyčią, turėjo per pamaldas laukti aikštėje, nes direktorė A. Sviderskienė neleido į bažnyčią" (LKBK Nr. 11, 1974).

1974 m. rugpjūčio mėnesį komunistinės valdžios pareigūnų buvo šantažuojamas kolchozo šoferis Jonas Chatkevičius ir jo žmona buhalterė, kad pakrikštijo bažnyčioje vaiką. Kitas šoferis — Romualdas Šarmavičius, buvo prievartaujamas nesituokti bažnyčioje. Tačiau jis nepaklausė pareigūnų ir 1974.IX.9 susituokė (LKBK Nr. 16, 1975).

BEIŽIONYS

Šv. Kryžiaus Išaukštinimo parapijos bažnyčia

Beižionių bažnytkaimis yra 10 km į šiaurę nuo Aukštadvario. Tai kaimas (seniau ir dvaras), nuo kurio į vakarus (1 km) yra 12 m aukščio piliakalnis, supamas pylimo. Pietinėje piliakalnio pusėje yra senas kapinynas su apie 60 pilkapių. Randama rankomis lipdytų rauplėtu paviršiumi molinių puodų šukių. Radiniai datuojami III—VIII a. po Kr.

1923 m. Beižionyse buvo 29 sodybos ir 182 gyventojai. Vietovė priklausė Semeliškių valsčiui.

R. katalikų bažnyčia čia pastatyta 1926 m. kun. St. Rudžionio ir vietos gyventojų rūpesčiu.

Architektūra. Ši medinė bažnyčia yra tradicinio pavidalo stačiakampio plano pastatas su vidutinio dydžio bokštu ant stogo. Sienų paviršiai apmušti gulsčiai ir suskaidyti siaurais piliastrais. Fasado durys pridengtos mažu stogeliu. Navų langai stačiakampiai, su trikampiais sandrikais. Vidus padalytas į tris navas plonomis kolonomis. Altorių retabliai kuklūs, nestilingi. Juos dominuoja dideli paveikslai. Kairėje bažnyčios pusėje dar 1961 m. buvo keturių stulpų varpinė be sienų. Jos stulpai palinkę į vidų taip, kad sudaro bukos piramidės pavidalą.

Bažnyčios šoninis vaizdas, 1976 m. Kryžius šventoriuje (kairėje), padarytas iš nenukirsto medžio kamieno

Stulpinė varpinėlė, 1961 m.

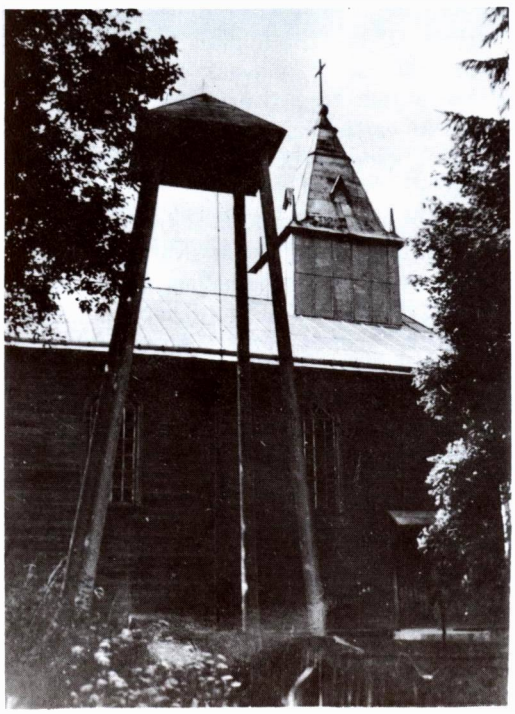

Koplytėlė

Beižionių bažnyčia

Beižionių parapija priklauso Žiežmarių dekanatui. 1940 m. ji turėjo 2600 parapijiečių. Tada jos klebonu buvo kun. Juozapas Jaruševičius

Kun. Steponas Rudžionis, Beižionių parapijos klebonas, buvo pokario metais bolševikų suimtas, nuteistas 25 m. ir mirė Vorkutoje. 1986 m. parapiją administravo kun. Juozapas Lunius (gim. 1929.II.10, kunigu pašvęstas 1976.V.30).

Klebono kun. V. Polonskio rūpesčiu bažnyčia buvo suremontuota.

Sovietinės okupacijos metu Beižionys yra Trakų rajono Ubiškių apylinkės ir Kirovo kolchozo centras. Gyventojų skaičius: 1959 m. — 193, 1970 m. — 120, 1979 m. — 133, 1984 m. — 118 gyventojų.

Beižionių bažnyčioje yra 3 Jėzaus Nukryžiuotojo medinės skulptūros iš XIX a. Pažymėtinas paveikslas „Marija su Kūdikiu", tapytas drobėje aliejiniais dažais XVIII a.

Prie bažnyčios yra originalus kryžius, padarytas iš ten augusio ir nenukirsto medžio kamieno.

BIJUTIŠKIS

Šv. Onos parapijos bažnyčia

Nedidelis Bijutiškio bažnytkaimis stovi Stirnos ežero šiauriniame krante, 13 km į pietus nuo Molėtų, 11 km į šiaurės rytus nuo Giedraičių.

Bijutiškis minimas jau 1452 m., kai Povilas ir Anastazija Giedraičiai, įruošdami Dubingiuose altariją, jos išlaikymui užrašė Bijutiškio palivarką. Bijutiškio dvaras buvo žinomas Lietuvos Didžiosios kunigaikštijos laikais. 1789 m. dvaro savininkas Juozapas Valentinavičius buvo sumanęs įsteigti miestą. Nutiesė vieną gatvę, apsodino ją medžiais, įruošė parką. Norėdamas pakelti prekybą, iš apylinkės gyventojų supirkinėdavo linus ir arklių vežimais juos gabendavo į Rygą. Tačiau Bijutiškis į miestą neišaugo.

Apie Bijutiškio praeitį ir dvaro savininkus yra keletas pasakojimų. Vieni jų buvę Steblin-Kaminskiai ar Kamenskiai. Vienas jų buvęs lenkas, bet priėmęs pravoslaviją. Pagal pasakojimus dvare gyvenusi kažkuri rusų didikų šeima, galbūt paties caro giminaičiai — „tikras slaptasis patarėjas", o gal senatorius. Vilniaus gybernatorius ar kuris kitas aukštas jo pareigūnas Bijutiškį buvo pavertęs savo vasaros rezidencija.

R. katalikų bažnyčia. 1478 m. Ona Eirudavičienė pastatė pirmąją bažnyčią, kuri buvo Dubingių parapijos filija. Bijutiškio bažnyčiai ji užrašė 7 baudžiauninkus, 9 vergus, 3 laukus žemės, 2 pievas, gabalą miško, dešimtinę nuo trijų dvarų javų pasėlių, 4 karves su veršiukais, 25 avis, 7 kiaules ir medaus duoklę. 1750 ir 1829 m. bažnyčia perstatyta.

1871 m. rusai panaikino Bijutiškio filiją ir uždarė bažnyčią. Sunyko ir dvaras, iš kurio teišliko parkas su šimtamečiais medžiais, iš kurių pažymėtina labai stora liepa ir kelios maumedžių grupės. Parke buvo ir maža koplytėlė, keletas antkapinių paminklų su Steblin-Kamenskij pavardėmis.

Apie 1930 m. Bijutiškio dvaro centrą nupirko Amerikos lietuvis Tomas Ivanauskas su savo žmona Irena Lukaševičiūte (teisininko dr. H. Lukaševičiaus seserimi). Tuo pačiu laiku į Bijutiškį atvyko tverečiškis kun. Karolis Bielinis, kuris pradėjo kurti parapiją: 1930-

Bijutiškio bažnyčia *(1978 m. nuotraukos)*

Didysis altorius

1931 m. pastatė medinę bažnyčią, aptvarkė kitus parapijos reikalus. Tačiau kun. Bielinį užmušė pasibaidęs arklys. Po jo klebonu buvo taip pat Amerikos lietuvis kun. Jonas Zabulionis.

1930 m. statyta medinė bažnyčia turi komplikuotą fasadą. Trijų navų stačiakampis planas yra praplėstas dviem šoniniais priestatais fasade abipus nartekso ir dviem zakristijomis greta trisienės absidos. Fasadą sudaro keturi tarpsniai: narteksas su išoriniu prieangiu, vargonų choro aukštas su dviem dideliais langais, trikampis frontonas ir bokštas ant stogo. Absida yra vidurinės navos pločio ir tolygaus aukščio. Langai turi gotiškai smailias

Bažnyčios šoninis vaizdas

arkas ir gulsčius tamsius sandrikus, kontrastuojančius su baltais langų rėmais. Šoninėse sienose yra po keturis aukštus langus, atskirtus piliastrais. Viršum absidos uždėtas lieknas bokštelis.

Navos atskirtos plonais kvadratinio pjūvio pilioriais. Lubos plokščios. Presbiterija atskirta nežymiai nusmailinta arka su ragučių ornamentu. Didysis altorius siekia lubas. Retablis iš dviejų tarpsnių, su keturiomis kolonomis. Abipus altoriaus šviečia po porinį langą su gulsčiais sandrikais, kaip ir iš lauko. Šoniniai altoriai yra panašūs į didįjį, tik turi po dvi kolonas. Sakykla yra kairėje pusėje, su baldakimu ir suktiniais laipteliais.

Nepriklausomybės metais Bijutiškis priklausė Molėtų valsčiui. 1923 m. čia tebuvo 4 sodybos ir 53 gyventojai. Apylinkės buvo aplenkintos, bet greitai atlietuvėjo. Lietuvybę čia gaivino ir stiprino žinomas Vilniaus krašto lietuvių darbuotojas kun. Nikodemas Švogžlys. 1936 m. pastatytas naujas mokyklos namas. To paties klebono rūpesčiu pastatyti nauji altoriai, bažnyčia išdekoruota.

Bolševikų okupacijos metu Bijutiškis yra Molėtų rajono apylinkės ir sovchozo centras. 1959 m. — 113, 1970 m. — 146, 1979 m. — 189, 1984 m. — 184 gyventojai.

Parapija priklauso Molėtų dekanatui. 1940 m. ji turėjo 2200 parapijiečių. 1983—1986

Kryžiai kapinėse. Danieliaus Šemetulskio nuotr. iš „Dubingių“

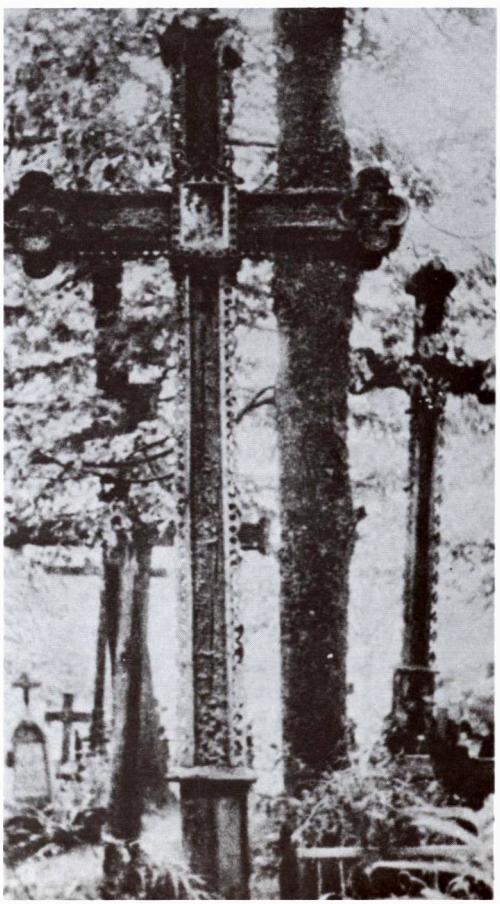

m. klebonu buvo kun. Jonas Danyla, SJ, (gim. 1905.XI.4, kunigu pašvęstas 1937.VIII.24).

Bijutiškio parapijai priklausė **Didžiadvario (Didžiokų)** dvaro koplyčia, statyta nežinia kada dvaro savininkų. Koplyčia mūrinė, stovi šalia buv. dvaro parko, prie Vilniaus — Molėtų plento. Retkarčiais joje buvo laikomos pamaldos. Pokario metais ji buvo valdžios nusavinta. Paskutiniu metu atnaujinta. Skulptorius Aloyzas Stilingis joje įrengė muziejų ir skulptūros dirbtuves.

Didžiadvario dvaro koplyčia, 1986 m.

Bendras Birštono vaizdas nepriklausomybės metais

BIRŠTONAS

Šv. Antano Paduviečio parapijos bažnyčia

Birštono kurortinis miestas yra išsistatęs abipus Nemuno, daugiau dešiniojo kranto apatinėje terasoje, kur įteka Druskupio upelis, prie gražios ir vaizdingos Nemuno kilpos — čia upė padaro staigų posūkį. Nemuno vandenys, miškai ir pietiniai vėjai daro teigiamos įtakos klimatui. Ypač sausas ir sveikas Alksnakiemio šilas.

Senoji Birštono bažnyčia, statyta 1861 m. V. Syrokomlės piešinys

Archeologiniu požiūriu Birštonas sena vietovė: apylinkėje randama akmens amžiaus dirbinių — kirvukų, ginklų liekanų, yra piliakalnių.

Istorinės žinios. Istoriniai šaltiniai Birštoną mini nuo XIV a. Kryžiuočių kelių aprašymuose vietovė vadinama Birsten ar Birstan vardais. Birštonas buvo kryžiuočių puolamas nuo 1382 m. 1387 m. Jogailos dovanojamų žemių Skirgailai rašte Birštonas taip pat minimas ir vadinamas miesteliu ar pilaite (gorodok). Tačiau greičiausiai Birštono pilis tada ir vėliau gynybinės reikšmės kaip ir neturėjo: buvo didžiojo kunigaikščio dvaras, medžioklės pilis.

1414 m. prancūzų keliautojas Ghillebert de Lannoy iš Trakų buvo nuvykęs aplankyti Vytauto Didžiojo, kuris gyvenęs Posuro (Poseur) pilyje. Čia buvusi jo žmona Ona, duktė Anastazija Sofija (Maskvos carienė) ir anūkė Ona. Pilis buvusi erdvi, pastatyta iš medžio ir žemės, tarp stataus skardžio ir lygumos. Didysis kunigaikštis turėjęs įprotį šioje pilyje gyventi 3 savaites. Dauguma istorikų Posurą tapatina su Birštonu. Bet yra ir kitų nuomonių: pvz., istorikas P. Klimas prancūzų keliauninko aprašytąja pilimi laiko Punią. Yra žinomas Vytauto antrosios žmonos Julijonos 1423 m. iš Birštono rašytas laiškas didžiajam magistrui Russdorfui.

Birštono piliakalnis

1473 m. žiemą Birštono pilyje ar dvare praleido Kazimieras Jogailaitis su žmona, sūnumis Jonu Albrechtu ir Kazimieru (Šventuoju). Tada jie čia slėpėsi nuo siautėjusios maro ligos.

Nuo 1529 m. Birštono vardą randame D.L.K. miestų sąrašuose. 1539 m. jam suteikta privilegija ruošti turgus. 1567 m. Birštono miestas mokėjo 10 kapų sidabrinės mokesčio. 1556—1563 m. vykdant valakų reformą, Birštonas buvo išmatuotas ne kaip kaimas, bet kaip miestelis, su turgaus aikšte, sklypais miestelėnams ir valakais valstiečiams (Alg. Miškinis). Iš 1578 m. karališkojo Birštono dvaro inventoriaus matyti, kad Birštono miestelio aikštė buvo kvadratinė, apie kurią buvo 16 užimtų sklypų. Iš 119 išmatuotų sklypų miestelyje 94 buvo jau užimti.

Nuo XIX a. vidurio Birštonas ėmė garsėti kaip sūraus vandens gydykla. Pirmasis gydomųjų vandenų savybes pastebėjęs gydytojas Benediktas Balinskis 1846 m., kai jis vieną Stakliškėse nepagydytą moterį nusiuntęs į Birštoną, kur pagijusi. Nuo tada Birštonas ėmė augti kaip kurortinė gydykla. (Daug žinių apie ją paskelbta kauniškės LE III t., 1134—1154 psl.).

R. katalikų bažnyčia. Pirmąją bažnyčią įkūrė karalius Vladislovas IV. 1643.II.6 jis dovanojo bažnyčiai 7 kaimų sodybas su jų baudžiauninkais. Tada, matyt, pastatyta ir pirmoji bažnyčia, iš pradžių veikusi kaip Jiezno, vėliau kaip Prienų filija. Bet yra užuominų, kad bažnyčia galėjusi būti pastatyta anksčiau. Netrukus ji sunyko. Greičiausiai ją bus 1655 m. sudeginusi į Lietuvą įsiveržusi ir ilgai kraštą niokojusi Maskvos kariuomenė.

1787 m. pastatyta nauja medinė bažnyčia, kuriai lėšų paskyręs Prienų seniūnas K. Sapiega. Jai vėl sunykus, klebonas kun. Jonas Karvelis su parapijiečiais pastatė naują mūrinę bažnyčią.

Architektūra. 1909 m. iš plytų sumūryta bžn. yra pseudogotikinė, tačiau ne tokia šabloniška, kaip daugelis to laiko vadinamųjų „gotikų". Čia pagrindinis akcentas yra vienas aukštas fasadinis bokštas. Jis turi keturis tarpsnius, šoninius pinaklius, skirtingas angas. Interjeras yra trijų navų. Jų skliautai smailūs. Paviršiai nutinkuoti. Altoriai, sakykla

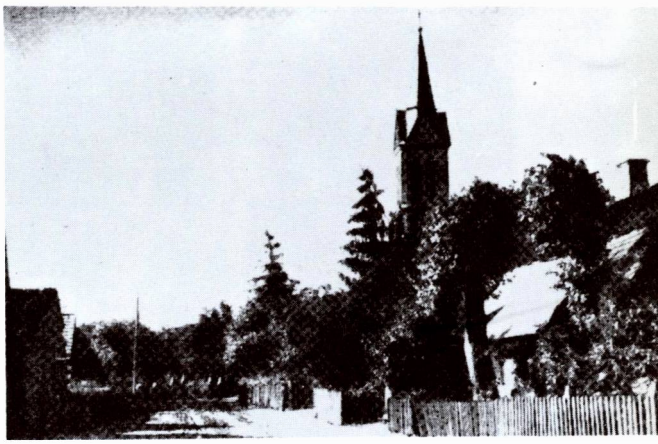

Pagrindinė miestelio gatvė apie 1935 m.

Bažnyčios fasadas, 1984 m. nuotr.

Bažnyčios vidus

ir vargonai atrodo kaip masinės gamybos gaminiai su susmulkintos ornamentikos pertekliumi. Grindys sudėtos iš akmeninių plokščių mozaikos. XIX a. II pusėje lenkinimo banga skverbėsi ir į Birštono apylinkes. Kaip tada tie reikalai atrodė, matysime iš „Varpe" (Nr. 3—4, 1902) paskelbto rašinio ištraukos:

„Birštono parapijoj yra 1390 žmonių. Visi parapijonai... lietuviai. Meldžiasi bažnyčioj lietuviškai ražančius ir giesmes lietuviškai gieda; bet kunigas-senukas (jau po antrų primicijų) nemoka gerai lietuviškai: jei kuomet ir sako pamokslą, tai sako lenkiškai, ir tai ne sako, o skaito iš homilijos Bialobrzeskio. 1893 m. Nr. 12 'Varpo' Balandis rašo: ...'nusistebėjau patyręs, kad Birštono klebonas lietuviškai nemoka, o per tai jau kokia 10—12 metų žmonėms pamokslų nesako; kito-gi kunigo Birštone nėra; dabar klebonas pramokęs tiek, kad galįs šeip-teip evangeliją lietuviškai perskaityt'. Oro Paukštelis teip rašo apie Birštono par. gyventojus 'Tėv. Sarg.' Nr. 1, 1899 m.: 'Žmonės tikri lietuviai bet apie tautybę nieko neišmano. Daug reiktų padėti vargo, kad panorėtum rasti pas juos kokią knygutę svietiško turinio, nors gauti čia nesunku yra. Nekalbant apie laikraščius ir maldaknygių ne per daug. Vaikus mokina daugiaus iš lenkiškų elementorių ir sako, kad iš lenkiško daug lengviau išmokti... Šio krašto žmonių šneka — kaip koks mišinys iš lietuviškų, gudiškų ir lenkiškų žodžių. Daugumas ir poterių nemoką; apie dvasiškus reikalus — nieko nežino. Bet ką-gi žinos, kad per tiek metų čia buvę kunigai apsakinėjo tik 'Lenkų Karalystę'... Dabar sakomi lietuviški pamokslai ir viskas lietuviškai atsibunda'. S. Padangių Nr. 10 'Uk-o' 1899 m. rašo: '... Birštoniškiai gavo (kleboną) apsakinėtoją Lenkų karalystės, kuris po pirmai savo sumai užtraukė 'Niech będzie pochwalony".

Parapija priklauso Stakliškių dekanatui. 1940 m. ji turėjo 1800 parapijiečių. Tada jos administratorium buvo kun. Kazimieras Meškėnas. „Tulpės" sanatorijoje buvo įruošta vieša oratorija.

Jau XVIII a. Birštone buvo parapijinė mokykla, kurioje 1804 m. vargoninkas mokė 14 mokinių. Vėliau ji buvo surusinta.

Spaudos draudimo laikais lietuviškas

knygas Birštone ir apylinkėse platino Kajetonas Sviderskis, vienarankis rusų armijos kareivis. Per jį lietuviški raštai pasiekdavo Nemajūnų, Punios, Jiezno, Stakliškių, Igliaukos apylinkes. Platintojas, kaip buvęs sumanus Rusijos karys, gerai pažinojo rusų sargybinių būdą, jų veiklos taktiką; įkliuvęs sugebėdavo išsipirkti pinigais ar išsisukti gudrumu.

Ligi I pasaulinio karo metų Birštonas paaugo kaip kurortas ir gydykla, bet karo metu miestelis gerokai nukentėjo; kurortiniai įrengimai buvo sunaikinti ar išgrobstyti, kai kurie vasarnamiai sudeginti. Kurortas priklausė privatiems asmenims, kurie nesirūpino jo augimu. Taigi 1924 m. jis buvo perduotas Lietuvos Raudonajam Kryžiui. Nuo 1927 m. vėl pradėjo veikti purvo vonios, pradėti statyti nauji pastatai. 1928 m. sutvarkytas parkas, pastatyta nauja poliklinika, eilė vasarnamių. 1933 m. įruošti laiptai į Vytauto kalną, sutvarkytas vandentiekis, kanalizacija, įruošta šiluminė elektros stotis. Buvo pradėtas eksploatuoti ir pardavinėti Birštono mineralinis vanduo, veikiai išplitęs visoje Lietuvoje. Kurorto sezonas trukdavo 4 mėnesius. Ligonių skaičius pakilo ligi 400 per metus, o lankytojų — išaugo ligi 20.000. Birštono kurorto įrengimu ir plėtimu rūpinosi dr. B. Matulionis ir kt. Buvo pastatytas dr. J. Basanavičiaus paminklas. (išliko nenugriautas ir pokario metais).

Birštono gyventojų skaičius taip keitėsi: 1883 m. — 343, 1923 m. — 268, 1940 m. apie 1000, 1959 m. — 1317, 1970 m. — 2238, 1975 m. — 2600.

II pasaulinio karo metu Birštonas vėl buvo gerokai sugriautas, sudegintas, kurorto įrengimai sunaikinti ar išgrobstyti. Pokario metais Birštonas paskelbtas „sąjunginės reikšmės" kurortu. Įruošus Kauno hidroelektrinę užtvanką, vadinamųjų „Kauno marių" vanduo užliejo dalį Birštono, o taip pat ir mineralinius šaltinius. Nemunas ties Birštonu gerokai praplatėjo, pakilo aukštyn ir priartėjo prie kurorto parko. Dešinysis upės krantas buvo sustiprintas apsauginiu pylimu. Druskupio upelio vandens lygis pasidarė žemesnis kaip Nemuno, taigi prie jo žiočių pastatyta vandens perpumpavimo stotis. Birštono miestas buvo atskirtas nuo kurorto, kuris išplėstas ir į kairįjį krantą — Alksnakiemio

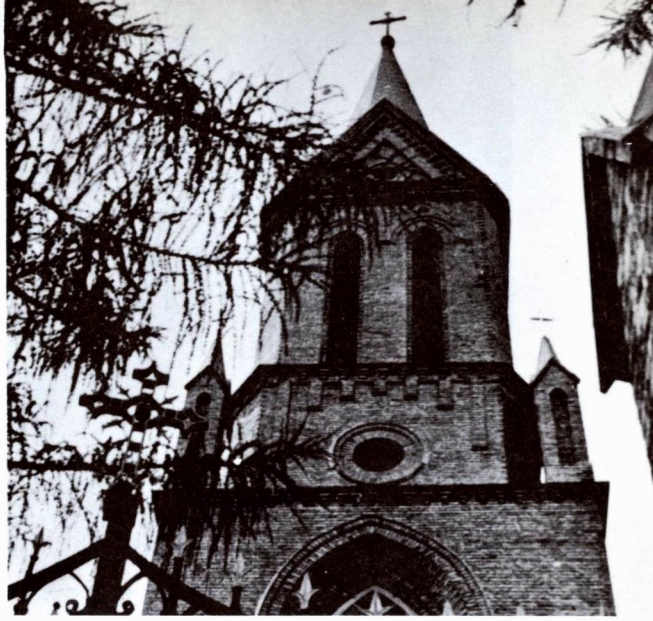

Bokšto detalė *(1978 m. nuotraukos)*

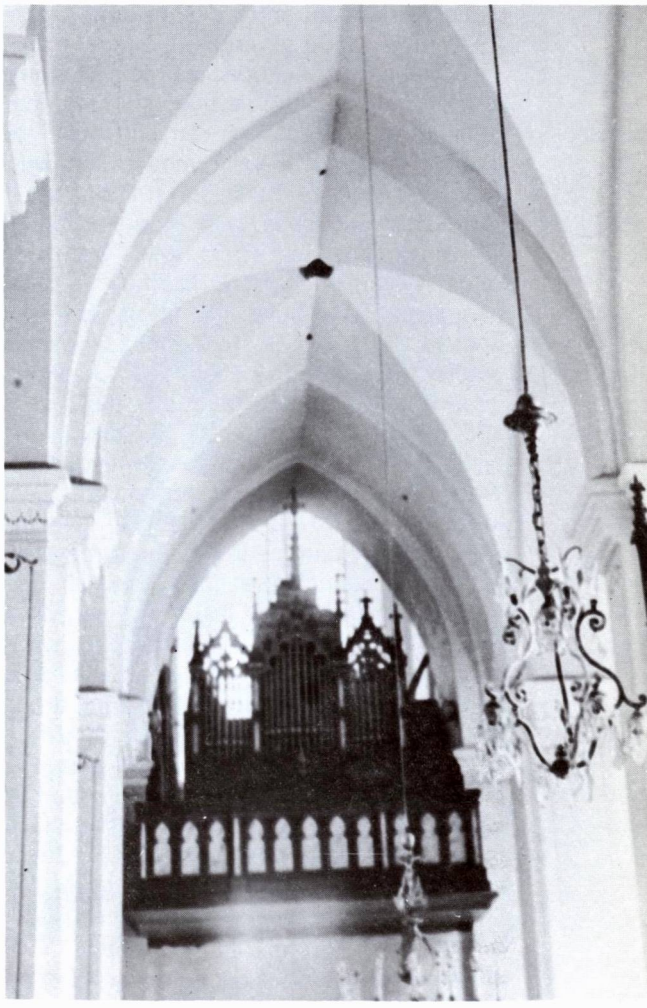

Vargonai

Birštono Beržų alėja nepriklausomybės metais

šilą. Tokiu būdu pasidarė lyg ir dvi vietovės — viena kairiajame, antra dešiniajame krante. 1976 m. — 2600 gyventojų.

Sovietinių rusų okupacijos metu Birštonas neteko daug žmonių: jie buvo suimti, deportuoti, nužudyti. 1956 m. birželio mėn. pas kleboną kun. J. Joną apsigyveno iš Mordovijos sugrįžęs paliegęs Kaišiadorių vyskupas T. Matulionis. Birštonas tada tapo Kaišiadorių vyskupijos būstine. Iš čia vysk. Matulionis valdė vyskupiją, sudarė kapitulą ir lankė parapijas. Taip buvo ligi jo ištrėmimo į Šeduvą (1958.X.17). Į Birštoną vyskupas pateko todėl, kad klebonas J. Jonys, jo giminaitis, priėmė tremtinį pas save. 1957.XII.25 savo kambaryje, Birštono klebonijoje, vysk. T. Matulionis pašventė vyskupu Vincentą Sladkevičių. Bet jau rytojaus dieną klebonijoje buvo padaryta krata, klebonas kan. J. Jonys suimtas ir išvežtas 4 metams į Mordovijos koncenttracijos stovyklą. Bažnyčia liko be kunigo. Šį faktą labai pergyveno vysk. Matulionis. Negalėdamas čia laikyti mišių, jis liepdavo zakristijonui sekmadieniais padėti ant altoriaus mišių taurę, arnotą ir kitus šv. Mišių reikmenis. Atėję į bažnyčią žmonės turėjo geresnę galimybę giliau įsijausti ir suprasti, ko jie yra netekę. Kiek vėliau, po ilgų rūpesčių, religinių kultų įgaliotinis sutiko, kad Birštono bažnyčią retkarčiais aptarnautų Jiezno kunigas.

1983 m. Birštono klebonu ir Stakliškių dekanu buvo kun. Marijonas Mykolas Petkevičius (gim. 1920.I.2, kunigu pašvęstas 1942.XII.19). Čia jis mirė 1987.V.22.

Birštono bažnyčioje yra išlikę 14 gražaus darbo kryžiaus kelių paveikslų, pieštų aliejiniais dažais ant skardos XIX a. II pusėje. Šventoriuje yra prie medžio prikalta daili koplytėlė su Jėzaus Nukryžiuotojo skulptūra.

Kryžius Birštono kapinėse

BUTRIMONYS

Švč. Išganytojo parapijos bažnyčia

Butrimonių miestelis įsikūręs 16 km į šiaurės rytus nuo Alytaus.

Istorinės žinios. Kai kurie istorikai mano, kad Butrimonys galėjo būti viena iš Vytauto į Lietuvą atkeltų totorių gyvenamoji vieta. Taigi jie galėjo atsirasti XIV—XV a. sąvartoje, kai Vytautas įkurdindavo totorius. Tačiau šiam tvirtinimui paremti trūksta istorinių duomenų.

Iš senų laikų pro Butrimonis ėjo svarbus kelias iš Vilniaus į Punią (per Trakus ir Aukštadvarį). Yra žinių, kad 1556 m. Butrimonyse ar kuriame nors netolimame kaime buvo mečetė. Vėliau ji buvo Bzorų kaime, iš kur perkelta į Raižius. Kartu buvo perkeltas ir jos altorius, pažymėtas 1684 m. data. 1787 m. viena Butrimonių miestelio gatvė buvo vadinama Totorių gatve. Matyt, joje gyveno totoriai. Visi šie faktai rodo, nors ir netiesiogiai, jog čia būta totorių.

Butrimonių kaimo vardas pirmą kartą paminėtas 1699 m. Trakų žemės knygose, o 1765 m. pažymėta, kad ten buvę 240 žydų. Žydų buvimas rodo, kad tada Butrimonys buvo miestelis, galėjęs susiformuoti ligi XVIII a. vidurio. To paties vardo kaimas galėjo įsikurti valakų reformos metu. Trakų kunigaikštijoje ši reforma buvo vykdoma 1556—1563 m.

1782 m. aktuose Butrimonys vadinami miestu. 1784 m. žiniomis jie priklausė dvaro savininkui Žabai. Tada Butrimonyse buvo 38 prekybininkų ir amatininkų šeimos, o iš viso šeimų gyveno 58. Jei skaičiuotume, kad viena šeima susidėjo iš 5—6 žmonių, tai Butrimonyse galėjo būti 290—350 gyventojų.

Butrimonių dvaro sodyba buvo įsikūrusi prie kelio į Punią vakariniame miestelio pakraštyje. Ilgainiui miestelis išaugo ir susijungė su Butrimonių kaimu. Tačiau jam kilti trukdė dažni gaisrai. 1787 m. sudegė daug namų, bravoras, bažnyčia. 1835 m. vėl ištiko gaisras. Butrimonys degė 1835 m., o 1869 m. net du kartus. Abiejų gaisrų metu sudegė beveik visas miestelis — 240 namų. Liko nesudegę tik 22 blogiausi namai. 1904 m. gaisro metu sudegė apie 70 namų centrinėje dalyje. II pasaulinio karo metu vėl sudegė

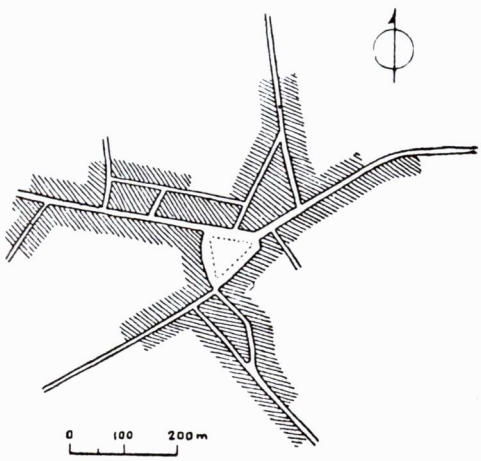

Miestelio gatvių schema

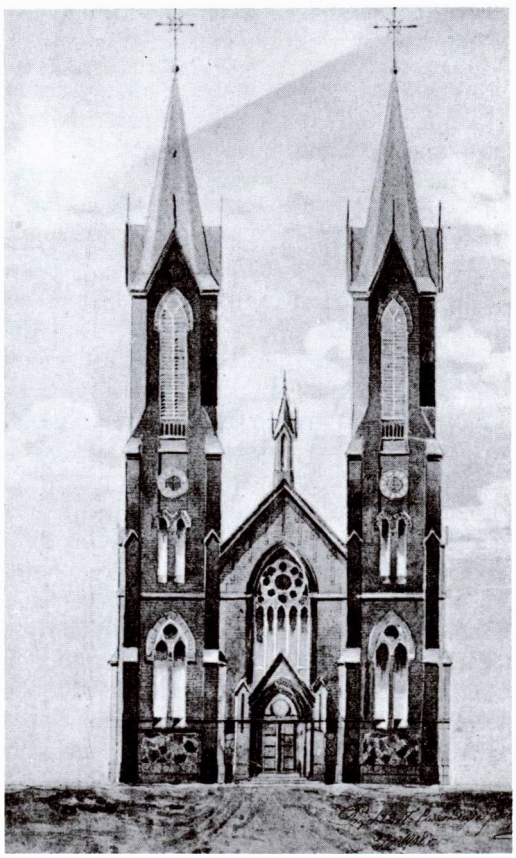

1901 m. paruoštos naujos bažnyčios projektas (neįvykdytas). Iš apie tuos metus kun. S. Vieržbovskio išleisto atviruko)

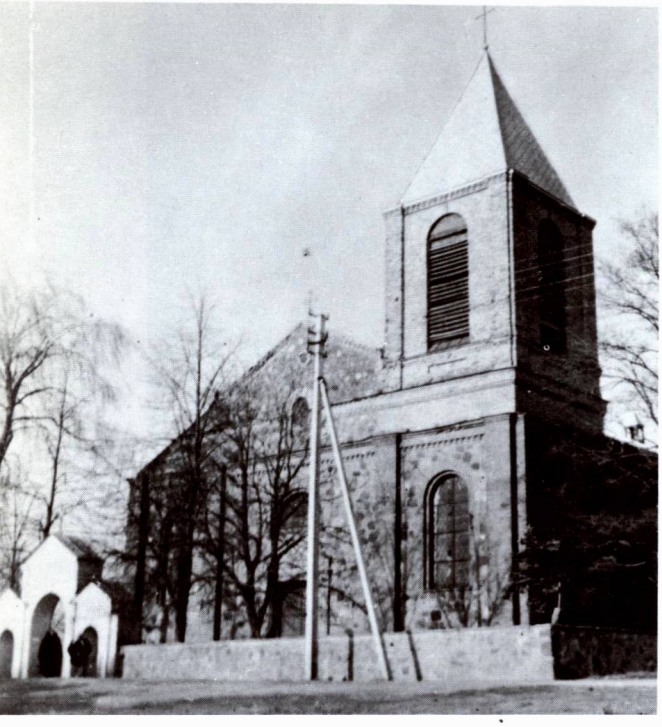

Dabartinė Butrimonių bažnyčia

visa centrinė miesto dalis. Tada gyventojų skaičius sumažėjo 3 kartus. Degė dažnai, nes beveik visi pastatai buvo mediniai.

1861 m. Butrimonyse buvo 1827, 1897 m. — 2394, 1923 m. — 223 sodybos ir 1631 gyventojas, 1959 m. — 847, 1975 m. — 713, 1984 m. — 985 gyventojų. Ilgą laiką Butrimonys garsėjo savo turgais, prekymečiais, daugybe krautuvių bei amato dirbtuvių. Visa tai padėjo augti miesteliui ir miestiečiams išsilaikyti. Jau XIX a. pr. Butrimonyse buvo odos išdirbimo įmonių, tačiau jose pagamintos odos nebuvo aukštos kokybės ir buvo naudojamos tik vietiniams reikalams.

Butrimonys ir apylinkės nuo senų laikų garsėjo ir vietinio darbo pypkėmis. Jas dirbo specialūs Butrimonių meistrai. Pypkės nebuvo pigios — kiekviena jų kainuodavo ligi 5 rublių. Sumanūs amatininkai jas darydavo iš beržo garbuočio, t.y. iš tokio, kurio mediena susisukusi. Toks beržas retai užtinkamas, todėl Butrimonių apylinkėse jo greitai pritrūkdavo. Pypkės būdavo apkaustomos sidabrine skarda ir visada meniškai ištekintos. Jas pypkoriai labai brangindavo, ir jei pametę neberasdavo — kartais net apsiverkdavo. Neretas butrimoniškis, važiuodamas į Ameriką, pasiimdavo ir tokią pypkę. Kartu su pypkėmis būdavo pardavinėjami skiltuvai ir pelenais išdirbtos pintys pypkei uždegti. Buvo sakoma, kad titnagu įskeltoji pintis ir uždegtoji pypkė duoda gardžiausią dūmą... Tačiau ilgainiui pigios fabrikų gamybos pypkės nuslopino Butrimonių pypkių gamybą.

Butrimonys garsėjo ir savo arkliavagiais, kurie čia buvo veiklūs ir drąsūs, nes turėjo ryšius su carine policija.

R. katalikų bažnyčia. Koplyčia Butrimonyse buvusi iš senų laikų, tačiau nežinia kieno ir kada statyta. Pirmoji medinė bažnyčia buvo pastatyta prieš 1744 m. 1762 ar 1767 m. bažnyčia atstatyta, Algimanto Miškinio surinktomis žiniomis (Liet. urbanistikos paminklai, I t.; iš ten paimta ir daugiau žinių apie Butrimonis), senoji bažnyčia stovėjusi dvaro žemėje, prie kelio į Punią. 1842—1843 m. kun. Vincento Jezerskio rūpesčiu bažnyčia vėl buvo atstatyta, taip pat medinė. Ji buvusi bebokštė, liaudiškosios architektūros su klasicistinio stiliaus formomis, stačiakampio plano, su 6 kolonų portiku gale, pabrėžiančiu įėjimą. Greta bažnyčios, aptverto ir apsaugai nuo gaisro medžiais apsodinto šventoriaus kampe, prie kelio, buvusi medinė laiptuotos formos varpinė (Miškinis, 31—33 psl.).

1901 m. buvo paruoštas bažnyčios perstatymo projektas, tačiau nebuvo įgyvendintas. 1906 m. buvo pradėta statyti nauja mūrinė bažnyčia, pagal A. Filipovičiaus-Dubovskio projektą (meistras Petruševskis). Senoji bažnyčia nebuvo tačiau nugriauta, palikta tuo tarpu naujosios viduje. Mūrinės bažnyčios statyba užsitęsė, prasidėjęs I pasaulinis karas sustabdė darbus, ir ji buvo baigta tik 1926 m. Elenchus 1940 m. pateikia jos svarbiausių statytojų pavardes: klebonas kun. Juozapas Deksnys, Steponas Verbauskas ir Vincas Pavalkis. Tada parapijai priklausė tik 9 kaimai ir apie 2500 parapijiečių. Taigi statyti daug padėjo kaimyninių parapijų — Stakliškių, Pivašiūnų ir Punios gyventojai.

Butrimonių klebonais dar yra buvę kunigai: Kazimieras Daukša, Stanislovas Čelkus (pirmutinis pradėjęs rūpintis naujos bažnyčios statyba), Juozapas Deksnys. 1907 m. paskirtas kun. Stp. Verbauskas, vėliau kun. Petras Laskauskas ir kt.

Architektūra. 1906 m. pradėta ir tik 1926 m. baigta akmenų mūro bžn. yra eklektiška, su romantiško stiliaus žymėmis. Fasadinis

Didysis altorius *(1978 m. nuotraukos)*

bokštas stovi dešinėje, nesimetriškai. Visos angos turi pusapskritės arkas. Sienų paviršiai suskaidyti piliastrais. Vidaus sienos tinkuotos. Altoriaus retablis barokizuotas. Jo keturios sraigtinės kolonos užbaigtos sudėtiniais kapiteliais, o ant jų remiasi plati arka ir uždėtos šoninės vazos. Altoriuje matomos šešios didelės statulos. Šoniniai altoriai kitokie, paprastesni. Šventorius aptvertas akmenų mūro tvora su trijų arkų vartais. Bažnyios architektas — A. Filipovičius-Dubovskis.

Kaip atrodė Butrimonių parapijos gyvenimas ir lietuvybės reikalai XIX—XX a. sąvartoje, žinių, deja, liūdnokų, pateikia ,,Varpas" (Nr. 3—4, 1902):

,,Butrimonių par. yra 2700 žmonių. 'Yra čia, kaip rašo 'Uk-kas' Nr. 10, 1899 m., filija, bet kunigo seniai nebuvo, ir dėlto atvažiuodavo kunigas iš Punios švęst; bet dabar butrimoniškiai sulaukė pabaigoj pereitų metų kunigą, buvusį pirma Žiežmariuose už komendorių (J. Daukšą). Žmonės čia labai ištvirkę, sugudėję, sulenkėję, apšvietimo neturi; žino tik burliokiškai keikt ir antausius daužytis'. Nr. 11 'Nauj.' 1901 m. jau randame L. Gerulio (L. Giros) koresp.: 'Daug kenčia Butrimonių klebonas kun. Petras Čelkis nuo šlėktų lenkpalaikių už tai, kad nori bažnyčioje, kurioje renkasi jo lietuviška avinyčia, įsteigti viską lietuviškai. Pirm jo buvęs kun. K. Daukša padarė, kad vieną nedėlią būtų lietuviški giedojimai ir pamokslai, o kitą — lenkiški. Ir tai lenkams nepatiko: jie ėdė jį tolaik, kolaik neišėdė. Ant jo vietos pribuvęs kun. Čelkis pradėjo kožną nedėlią sakyti du pamokslu: lietuvišką ir lenkišką, o giedoti liepė vien tik lietuviškai. Šituom jis neapsakomai užpykdino lenkus: Visi ant jo sukilo, pradėjo siųsti meldimus...' Tas pats Gerulis (Liudas Gira) rašo Nr. 1 'Nauj.' š.m. kad ir Butrimonių giedoriai, ačiu kunigui Čelkiui, valą lietuvišką (kalbą) nuo lenkiškų žodžių kaip Punios."

Nepriklausomybės metais Butrimonys buvo Alytaus aps. valsčiaus centras. 1919 m. buvo 1346, 1923 m. — 1631 gyventojas. Apie 50% gyventojų vertėsi prekyba ir amatais. 1930 m. veikė 55 parduotuvės, 6 alinės, smuklė, 10 kepyklų, limonado dirbtuvė, skerdykla, plytinė, malūnas. Tais pačiais metais miestelyje buvę 157 gyvenamieji namai, iš jų tik 10 mūrinių. Nepriklausomybės metais buvo stengtasi miestelį atnaujinti. Ligi 1939 m. sugriauta 71 susidėvėjęs pastatas. Buvo statomi nauji namai, pagerinę

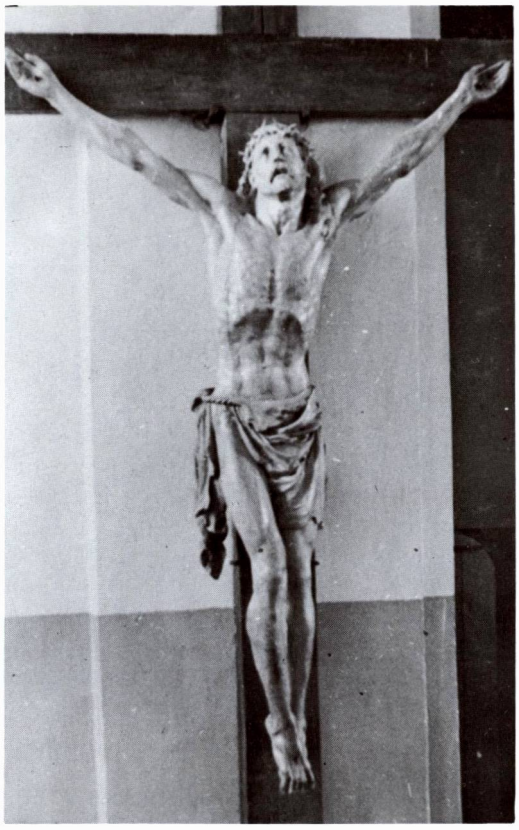

Kryžius bažnyčios prieangyje

miestelio vaizdą. Ligi 1934 m. buvo sutvarkyta miestelio aikštė, išlygintos ir apželdintos pagrindinės gatvės.

II pasaulinio karo metu Butrimonys sudegė ir pradėjo atsistatyti tik po 1947 m., kai tapo centrinio kolchozo gyvenviete. Tačiau ligi 1965 m. naujų namų mažai tepastatyta. Tik 1968 m. sudarytas detalus miestelio atstatymo planas. 1969—1973 m. pastatyta ir šiek tiek mūrinių pastatų, tačiau jie 1973 m. tesudarė apie 8% visų namų.

II pasaulinio karo metu Butrimonys ir apylinkės neteko daug gyventojų. Vokiškieji naciai sušaudė apie 700 miestelio ir apylinkės žydų bei komunistų aktyvistų, bolševikai deportavo nemaža lietuvių.

Bolševikų okupacijos metu Butrimonys yra Alytaus rajono apylinkės ir kolchozo centrinė gyvenvietė. 1984 m. — 985 gyventojai.

Butrimonių parapija priklauso Alytaus dekanatui. 1940 m. ji turėjo apie 3500 parapijiečių. Tada parapijos administratorium buvo kun. Petras Laskauskas. 1983 m. kunigų sąrašuose klebonu minimas kun. Juozapas Matulaitis (gim. 1938.III.16, kunigu pašvęstas 1964.III.25). Be minėtų, klebonais buvo: kun. Kazimieras Meškėnas, kun. J. Pilka ir po karo iš Sibiro grįžęs kun. Vaitiekus Želnis. Jis čia klebonaudamas ir mirė 1973 m. Prieš mirtį dar spėjo atnaujinti bažnyčią iš vidaus. 1986 m. kunigų sąrašuose klebonu įrašytas kun. Edvardas Kraujalis (gim. 1931 m., kunigu pašvęstas 1958 m.).

Butrimonių bažnyčioje yra išlikę keturi keturių evangelistų paveikslai, tapyti aliejiniais dažais drobėje 1843 m. Pažymėtinas 1859 m. dail. Kulikovskio tapytas paveikslas „Marija su Kūdikiu". Yra 2 įdomios medinės Jėzaus Nukryžiuotojo skulptūros iš XIX a. vidurio ir pabaigos.

Gireikonių kaime, Butrimonių parapijoje, 1894.I.19 gimė vyskupas Juozapas Labukas—Matulaitis.

ČIOBIŠKIS

Šv. Jono Krikštytojo parapijos bažnyčia

Čiobiškis įsikūręs prie Musės upės žiočių, kur ji įteka į Nerį, 34 km į pietus nuo Ukmergės, 22 km į pietvakarius nuo Širvintų. Kiek atokiau nuo miestelio, priešingame upės krante, buvo Čiobiškio dvaras, kartais dar Astravu vadinamas. Iš šiaurės ir rytų vietovę supa Čiobiškio miškas.

Istorinės žinios. Praeitis sena. Prie miestelio miške yra pilkapių iš IX—X a. XIII—XVI a. čia galėjo būti gyvenvietė. Pro Čiobiškį nuo Gelvonų per Kernavę į Vilnių ėjo senas panerių kelias. Nerimi taip pat buvo plukdomi laiveliai su prekėmis.

Čiobiškio dvaras žinomas nuo XV—XVI a. XVIII a. jį valdė Šveikauskiai, kurie 1794 m. pardavė Jonui Krizostomui Pilsudskiui. Pilsudskių rankose dvaras išbuvo ligi Lietuvos žemės reformos. 1794 m. dvarui priklausė 850 dešimtinių žemės ir 1100 dešimtinių miško. Tais metais J. Pilsudskis pasistatė puošnius klasikinio stiliaus dvaro rūmus, kuriems projektą paruošė garsus architektas

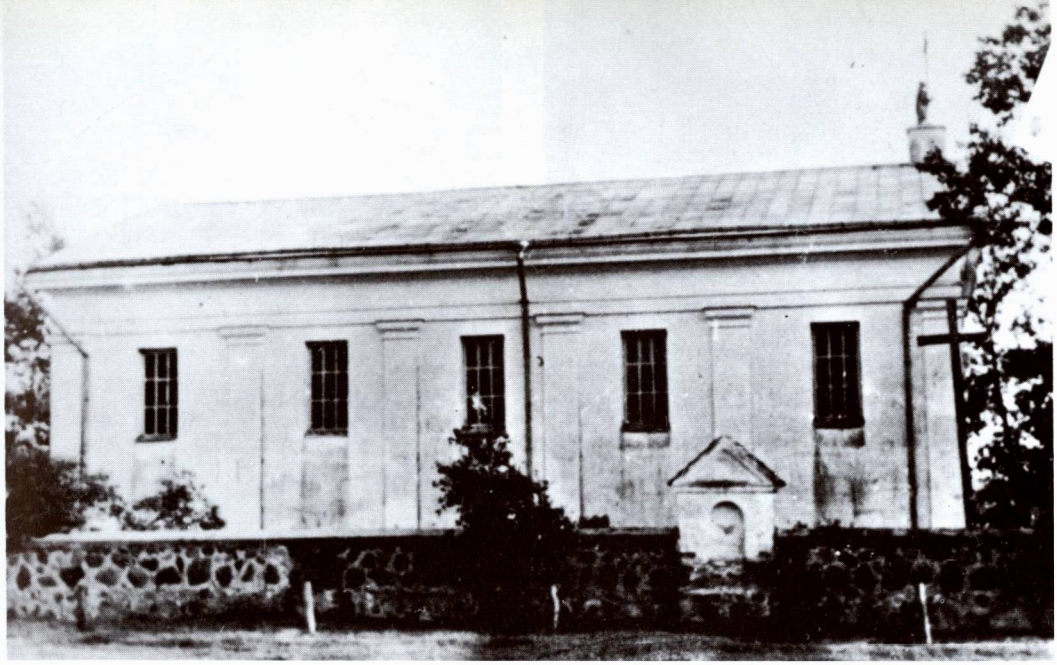

Bažnyčios šoninis vaizdas 1957 m.

Laurynas Stuoka-Gucevičius. Jie stovi Neries upės krante, turi dorėninių puskolonių portiką.

Čiobiškio miestelis pradėjo augti XVI a. Jam buvo suteiktos Magdeburgo miesto teisės, tačiau į miestą neišaugo — nustelbė Jonava, Žasliai, Širvintos.

1831 ir 1863 m. sukilimai palietė Čiobiškį su apylinkėmis. Čia veikę sukilėliai buvo rusų sumušti, nes nebuvo gerai ginkluoti ir nesulaukė žadėtosios lenkų pagalbos.

R. katalikų bažnyčia. Kada buvo pastatyta pirmoji bažnyčia, tikresnių žinių nėra. Dabartinė esanti ketvirtoji. Pirmiausia dvare atsiradusi kopyčia. XVII a. jėzuitai pastatę medinę bažnytėlę, kuri greitai sudegusi. Po to Šveikauskiai pastatę bažnyčią kitoje vietoje. 1782 m. Vilniaus vyskupas Ig. Masalskis įkūrė parapiją. XVIII a. gale bažnyčia sudegė. Kai 1794 m. jie dvarą pardavė Pilsudskiams, įrašė sąlygą, kad naujieji savininkai pastatytų bažnyčią. Naujieji savininkai pradėjo statyti mūrinę bažnyčią. Statyba vyko 1810—1812 m., bet konsekruota tiktai 1907 m. Vilniaus vyskupo E. Roppo.

Architektūra. 1812 m. baigta statyti mūrinė bžn. yra pavyzdingas klasicistinis pastatas. Arch Ed. Budreika rašė savo 1953 m. knygoje: „Čiobiškio bžn. architektūrinis sprendimas labai primena Stuokos-Gucevičiaus kūrybinę rašyseną, bet autorystei nustatyti dar reikalingos papildomos

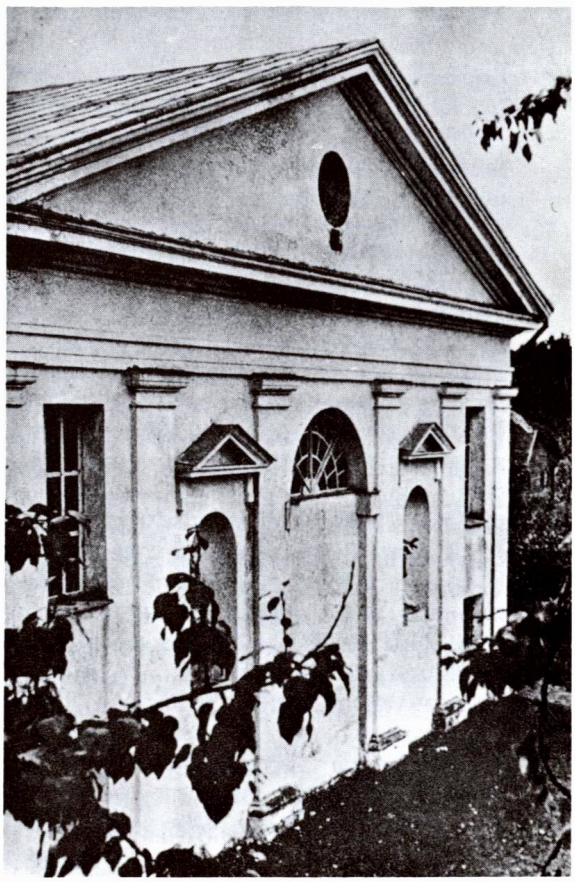

Čiobiškio bažnyčios fasadas. Stepono Kolupailos nuotr.

Šventoriaus vartai

Varpinė

studijos". Sekančioje knygoje 1965 m. tas architektūros istorikas jau nebeminėjo Čiobiškio bžn. tarp Stuokos-Gucevičiaus kūrinių, tad, matyt, įrodymų nerasta. Fasadas išryškintas šešiais piliastrais su plačiu antablementu be puošmenų. Nuolaidžių šlaitų stogo frontonas turi plačius karnizus ir ovalinį langelį. Durų ir nišų angos yra arkinės, o langai stačiakampiai. Nišose įdėtos statulos. Sienos baltai tinkuotos. Interjeras trijų navų, skliautai buriniai, paviršiai padabinti geometriniais ornamentais. Už klasicistinio retablio šviečia absidos lango arka. Grindys išklotos mozaikinėmis juostomis. Kairėje nuo bžn. stovi trijų tarpsnių mūrinė balta varpinė. Jos piliastrai, arkinės angos ir nišos yra suderintos su bažnyčios išore. Geležiniai trijų arkų vartai turi lengvo ažūro groteles su ornamentais.

Seniau parapija priklausė Pabaisko dekanatui. XVIII a. buvo ir parapijinė mokyklą, kurią 1782 m. lankė 20 moknių (4 šlėktų, 4 miestiečių ir 12 valstiečių vaikų).

XVII a. I pusėje Čiobiškyje buvo ir reformatų bažnyčia, minima 1631 m. sinodo sąrašuose, tačiau XVII a. II pusėje ji buvo sunykusi.

Per dvarus ir sulenkėjusius kunigus Čiobiškio apylinkės buvo aplenkintos. Lietuviškas pamaldas čia įvedė kun. Stanislovas Šlamas. Už tai jis buvo dvasinės vyresnybės persekiotas: 5 mėnesių būvyje 9 kartus šauktas į Vilniaus vyskupijos kuriją pasiaiškinti „dėl lenkystės persekiojimo". Pasakojama, kad kai kun. Šlamas, atvykęs į Čiobiškį, pas žmones nerado lietuviškų maldaknygių, tuojau paprašė knygnešį jų atgabenti. Bet kai tik knygnešys atvežė jų ir kitų draudžiamųjų raštų 3 maišus, įbėgusi į kleboniją šeimininkė sušuko: „Žandarai!" Mat knygnešys buvo rusų sekamas. Klebonas knygnešį su jo maišais paslėpė tamsiame sandėliuke, o pats išėjo sutikti žandarų vyresniojo. Ne tik sutiko, bet ir maloniai kalbėjo, skaniai vaišino, girdė. Taip privaišintas žandaras išvyko, net nepasakęs, ko čia buvo atvykęs. Tačiau į ratus pats jau nebejsėdęs, reikėję įkelti. Išvykdamas kleboną dargi išbučiavęs. Kunigui Šlamui knygas platinti padėjo ir kiti talkininkai.

Nepriklausomybės metais Čiobiškis priklausė Ukmergės aps. Musninkų valsčiui. Buvęs Pilsudskių dvaras buvo valdžios nusavintas. Jo rūmuose įruošta vaikų prieglauda, seselių benediktinių vedama, globojusi apie 150 vaikų.

1923 m. miestelyje ir buv. dvare buvo 109 gyventojai, 1939 m. apie 250 gyventojų.

1940 m. parapija turėjo 2800 parapijiečių. Tada jos administratorium buvo kun. Antanas Sležauskas. Čia dirbusių seserų benediktinių vyresnioji — Rafaelė Šimonytė.

Pokario metais Čiobiškio apylinkės miškuose energingai veikė lietuviai partizanai, kurių tarpe ypač buvo plačiai žinomas „Žaliojo velnio" dalinys. Beveik legendiniu tapęs „Žaliasis velnias" buvo Jonas Misiūnas, Lietuvos pasienio policijos vachmistras, vėliau vietinės rinktinės viršila. Ryšininke mini-

ma Indyra, buv. Vilniaus Pedagoginio instituto studentė. Ji atlikusi svarbius uždavinius tarp Vilniaus — Kauno — Trakų — Ukmergės partizanų būrių. 1945 m. vasarą areštuota, bet pabėgusi ir vėl veikusi drauge su partizanais. Partizanų štabas buvęs kurį laiką įkurdintas prieglaudoje. Čia buvęs spausdinamas ir jų laikraštėlis. Bet 1945 m. kovo mėn. bolševikai partizanus sumušė. Prie Čiobiškio rusų nušauta „Žaliojo velnio" žmona buvusi slaptai palaidota kapinėse. Čiobiškio klebonas kun. Liudvikas Puzonas buvo apkaltintas kartu su Paparčių klebonu kun. Petru Valatka ir Gegužinės klebonu kun. Stepu Rudžioniu, klausę dviejų būrių partizanų išpažinčių, įvairiais būdais rėmę partizanus; suimti ir ištremti į Sibirą. Partizanų viltys susilaukti pagalbos iš Vakarų nuėjusios niekais. Išduotas ir suimtas „Žaliasis velnias" pats nusižudęs.

1946 m. bolševikų administracija sumanė uždaryti Čiobiškio vaikų prieglaudos pastate buvusią koplyčią — oratoriją. Buvo įsakyta koplyčią iš katalikų atimti. Kaišiadorių vyskupas T. Matulionis šiam įsakymui energingai pasipriešino, taigi buvo pavartota prievarta:

Nešantis kryžių Kristus Čiobiškio bažnyčioje

Bažnyčios vidus (1978 m. nuotraukos)

Atvykę rajono pareigūnai koplyčią išdraskė, išnešė visus įrengimus, išėmė iš tabernakulio komuninę su Švenčiausiuoju ir norėjo išmesti pro langą, bet paskutiniu momentu atidavė vienai tarnautojai — vienuolei. Vyskupo kurija, kurioje tada dirbo kaip generalvikaras prel. J. Labukas (vėliau vyskupas) išvystė protesto akciją, išsiuntinėjo raštus bei telegramas sovietinei valdžiai Vilniuje ir Maskvoje, protestuodami dėl Švenčiausiojo išniekinimo. Viena protesto telegrama buvo pasiųsta net pačiam Stalinui. Deja, tai nieko nepadėjo (Pr. Gaida, Nemarus mirtingasis, 116 psl.).

Bolševikų okupacijos metu Čiobiškis yra Širvintų rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. 180, 1975 m. 238, 1984 m. — 358 gyventojai. Buvusi prieglauda pavadinta vaikų namais, 1959 m. įkurta mokykla — internatas. Kurį laiką klebonu buvo kun. H. Misiūnas.

Čiobiškio parapija priklauso Širvintų dekanatui. 1983 m. klebonu buvo kun. Juozapas Stasiūnas (gim. 1939.VI.5, kunigu pašvęstas 1970.V.23). 1986 m. kun. Petras Kastytis Krikščiukaitis (gim. 1950 m., kunigu pašvęstas 1979 m.).

Čiobiškio bažnyčioje yra išlikę pažymėtinų religinio kulto ir meno vertybių: 2 žalvariniai varpai; vienas jų lietas 1784 m., antras — 1810 m. J.S. Venerio Vilniuje; Vilniaus meno

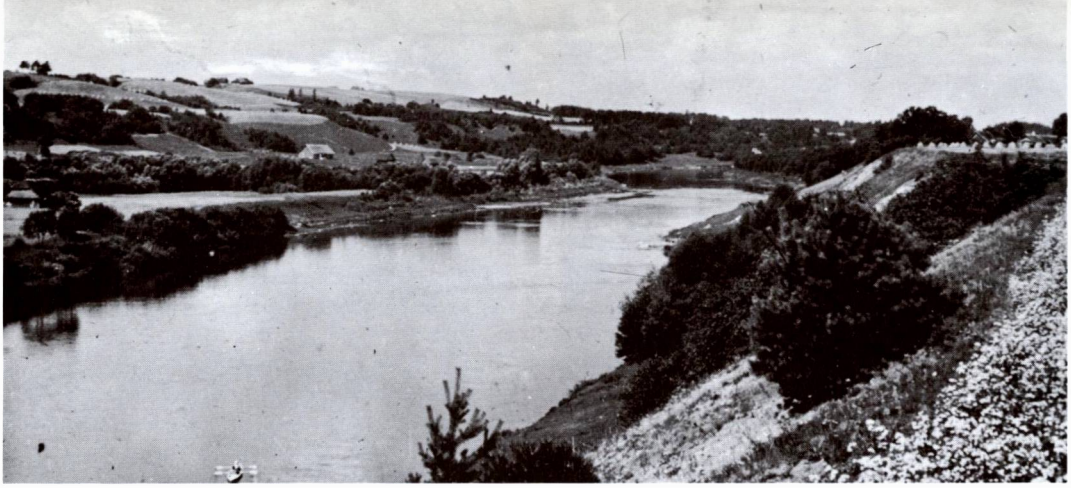

Neris žemiau Čiobiškio. Stepono Kolupailos nuotr.

mokyklos XIX a. paveikslai — apaštalų — Šv. Petro, Povilo, Andriejaus, Baltramiejaus, Jono, Jokūbo vyresniojo, Mato, Pilypo, Simono Tado, Tomo; XVIII a. medinės skulptūros keturių evangelistų — Šv. Jono, Luko, Mato, Morkaus. Yra aliejiniais dažais drobėje 1810 m. pieštas bažnyčios fundatoriaus Viešintų seniūno Jono Krizostomo Pilsudskio portretas, 2 XVIII—XIX a. geležiniai ornamentuoti kryžiai. Yra 2 koplytėlės, įdomi šventoriaus tvora su koplytėlėmis, vartai (XIX a.).

LKB Kronikoje (Nr. 64, 1984 m.) buvo paskelbta tokio turinio korespondencija iš Čiobiškio: „1984 m. liepos 14 į 15 d. naktį buvo apiplėšta Čiobiškio bažnyčia. Vagys grąžtu išplėšė bažnyčios ir zakristijos duris, paėmė iš didžiojo altoriaus tabernakulio kryžių, iš zakristijos spintos visas taures ir pateną. Švč. Sakramento nelietė, nors prieš atlaidus didžiojo altoriaus tabernakulyje Švč. Sakramentas buvo monstrancijoje tik užsuktas. Daugelio įsitikinimu, tai ne atsitiktinė vagystė; vagys buvo suinteresuoti, kad po jų 'žygio' nebūtų atsiteisimo pamaldų, kas dar labiau sustiprina žmonių prisirišimą prie Bažnyčios".

Prisiminimai apie Čiobiškį. Santa Monicos mieste, Kalifornijoje, gyvenantis architektas Edmundas Arbas-Arbačiauskas iš savo tėvų pasakojimų yra užrašęs tokius prisiminimus ir padavimus.

Čiobiškis — nedidelis miestelis su keliom prekyvietėm, apsuptas gražių pušynų. Ant Neries kranto kalvos balta bažnytėlė, į kurią sekmadieniais ar per laidotuves eidavo melstis ir mano mama, Ona Česiūnaitė-Arbačiauskienė, kilusi iš Janionių kaimo. Tai buvo jos parapija, ir ji mums vaikams mėgdavo pasakoti iš vaikystės dienų savus prisiminimus.

Čiobiškis — miestelis buvo ten, kur sraunioji Musė įteka į Nerį — ant vieškelio Musninkai — Širvintos. Nuo mano tėviškės, Karsokų kaimo, apie 7 km. Čiobiškis buvo garsus Šv. Onos atlaidais. Tai dienai su tėvais ir mes važiuodavom į atlaidus ir susitikti su motinos broliais — Adomu, Aleksandru (mano krikštatėviu) ir Jokūbu Česiūnais ir kitais giminėmis: Pavasariais, Užkurniais ir kt.

Motinos vaikystės prisiminimais — Čiobiškio bažnytėlėje pamaldos prasidėdavo tik tada, kai sekmadieniais Pilsudskis su žmona ir dukra atvažiuodavo — kiekvienas atskiroj karietoj, pakinkytoj 8-niais skirtingos spalvos žirgais. Gavus žinią, kad Pilsudskiai atvažiuoja, kunigas su Švenčiausiu ir visa bažnytine procesija išeidavęs jų pasitikti. Pilsudskio dvarai ir žemės pagal Nerį — nuo Čiobiškio iki Musninkų. Jis laikęs apie 1000 medžioklinių šunų. Žiemos ar rudens medžiokliniam sezonui prasidėjus, Pilsudskis su savo bajorų svita iš Varšuvos, Krokuvos traukdavo į medžioklę. Nustatytą dieną per šauklius apylinkių kaimams pranešta: privalėjo gyvulius uždaryti tvartuose ir patys pasilikti namuose. Tik jaunieji kaimiečiai buvo pašaukiami varovais.

Man vaikui buvo labai įdomu išgirsti įvairius pasakojimus apie Čiobiškį ir jį supančius padavimus. Kai sraunios Musės miškingai stačiuose šlaituose kovėsi lietuviai su milžinais, švedais, kurių daugelis čia žuvę. Kaimiečiai Musės šlaituose rasdavę žmonių milžiniškus kaulus, sulaužytas arklių auksulines pasagas ir žąslus, sulūžusius, auksu

papuoštus kardus ir kt. Ir kai Čiobiškių bažnytėlės varpai per Pakėlimą skambėdavo, tai ir mes, septynių kaimų atstume — girdėdavome nuo Neries atsimušusį varpų skambėjimo aidą.

Pagal žmonių padavimus, per Pakėlimą skambąs Čiobiškio bažnyčios auksinis, Pilsudskių dovanotas, varpas, paskandintas Neries dugne, nes taip kaimiečiai jį gelbėję nuo rusų pagrobimo.

DARSŪNIŠKIS

Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos bažnyčia

Darsūniškio miestelis dabar yra prie dešiniojo Kauno marių kranto, klonio dugne, kurį nuo užtvankos vandens saugo 4 km ilgio pylimas. Darsūniškis yra tarp Birštono ir Rumšiškių, 20 km į pietryčius nuo Kauno.

Proistorė. Darsūniškio apylinkės jau buvo gyvenamos akmens amžiaus laikais ir vėliau. Miestelyje, prie mokyklos, buvo IX—XII a. pilkapynas (150—170 pilkapių), tyrinėtas 1957 m. 4 km į šiaurę nuo Darsūniškio yra dar viena pilkapių grupė.

Istorinės žinios. Darsūniškis galėjo atsirasti XIII a., kai kryžiuočiai, užkariavę prūsus ir vakarinius lietuvius, pradėjo veržtis prie Nemuno ir puldinėti lietuvių žemes. Tada čia jau tikrai buvo pilis. Ji stovėjusi piliakalnyje, kurio skurdūs likučiai yra prie dabartinės bažnyčios. Fijalka ir kai kurie kiti istorikai Darsūniškio pilį bando identifikuoti su prancūzų keliauninko Ghilleberto de Lannois minima didele „Posur" pilimi.

Darsūniškio vaizdas 1613 m. Radvilų išleistame Lietuvos žemėlapyje

Darsūniškio miesto herbas — Šv. Kazimieras

Kryžiuočių kronikos dažnai mini Darsūniškį ir vadina Dirsunen, Dirsungen vardais. Ši pilis buvo prie vieno jų kelių, kai jie žygiuodavo į Trakus ir Vilnių. Kronikininkas Vygantas rašo, kad 1382 m. grabnyčių dieną Įsručio komtūras su savo kariais staiga užpuolę Darsūniškį, daug lietuvių užmušę ir išsivedę 400 belaisvių. Kitais metais tie patys kryžiuočiai, lietuvio išdaviko Daukinto vedami, vėl puolė Darsūniškį ir paėmę karo grobį — daug arklių. Istorikas J. Totoraitis bando spėlioti, kad Darsūniškyje galėjęs būti D.L.K. žirgynas. Kryžiuočių plėšikiškų žygių per Sūduvos dykrą Trakų link nestokojo ir anksčiau. Jie čia plėšikavo ir 1375, 1377, 1381 metais.

1418 m. Darsūniškyje Vytautas susitiko su Jogaila ir jo žmona. Iš čia jie kartu su palydovais plaukė Nemunu į Veliuoną derėtis su kryžiuočiais. Žinomi Vytauto Darsūniškyje rašyti laiškai. Būdamas Darsūniškyje, Vytautas 1430 m. kvietė Ordino magistrą P. Russdorfą į savo karūnacijos iškilmes.

XV a. Darsūniškis buvo valdovinis dvaras ir valsčius. Jame gyveno kunigaikščio girininkas, prižiūrėjęs labai plačius Darsūniškio miškus. 1422 m. Darsūniškio seniūnu buvo Jonas Goštautas, o vėliau ir kiti garsūs didikai.

Šv. Agotos vartai. Prof. Stepono Kolupailos nuotr.

Vieni iš trejų miesto vartų — koplytėlės. L. Kazoko 1940 m. nuotr.

Prie dvaro ėmė augti ir Darsūniškio miestas. Šiuo vardu jis pirmą kartą pavadintas 1486 m. Ir 1518 m. dokumente Darsūniškis žymimas kaip miestas. Nuo 1529 m. jis įtraukiamas į Lietuvos neprivilegijuotų miestų sąrašus.

D.L.K. Žygimantas Augustas suteikė Darsūniškiui Magdeburgo miesto teises ir nustatė jo ribas. Miestiečiams buvo leista laisvai kirsti mišką statybai ir kurui. Valakų sistemos įvedimo metu (1551—1560) Darsūniškyje jau buvo 50 sodybų, 19 karčemų (7 degtinės ir 12 alaus), siuvėjas, 5 mėsininkai. Tada gyventojai turėjo 12 valakų žemės. Spėjama, kad miestelyje galėjo gyventi 300—340 žmonių.

1655 m., didžiosios rusų invazijos metu, Darsūniškis buvo sudegintas ir po to ilgai neatsigavo. Kaip matyti iš 1720 m. inventoriaus, miestelyje buvo 23 dūmai, kuriuose gyveno 27 šeimos, taigi apie 200 žmonių. Miestiečiams priklausė 34 valakai žemės, bet 13 valakų buvo be savininkų.

1844 m. dokumente Darsūniškis vadinamas kaimu. Tada jame gyveno 64 šeimos, iš jų 4 bajorų ir 6 žydų. 1847 m. buvo 9 karčemos. 1848 m. gaisras vėl sunaikino Darsūniškį. Bet 1857 m. čia jau gyveno 75 šeimos. 1860 m. miestelyje buvo 786, 1861 m. — 736 gyventojai. 1869 m. surašytos 75 šeimos, iš kurių 13 buvo žydų. XIX a. pabaigoje miestelyje padaugėjo amatininkų ir prekybininkų skaičius. 1899 m. dekretu buvo oficialiai leisti turgai ir prekymečiai, tačiau jie didesnio pasisekimo neturėdavo, nes valstiečiai važiuodavo į Kruonį. 1912 m. Darsūniškyje buvo apie 800 gyventojų. Pirmo pasaulinio karo metu miestelis nenukentėjo, bet sunyko po karo, kai 1921—1924 m. į vienkiemius išsikėlė 30 ūkininkų šeimų, o vėliau dar daugiau. Gyventojai Darsūniškyje nenorėjo gyventi dažniausiai todėl, kad jų trobos buvo per daug arti viena prie kitos pastatytos, sodybiniai sklypai buvo labai siauri: tik 1—1,5 sieksnio pločio. Toks namų sustatymas ypač buvo labai pavojingas gaisro metu.

R. katalikų bažnyčia. Spėjama, kad pirmoji bažnyčia galėjo būti pastatyta apie 1419 m., taigi tuojau po Vytauto su Jogaila ir jo žmona susitikimo Darsūniškyje, tačiau šiam teigimui paremti trūksta istorinių žinių. Dr. Jurgis Gimbutas savo „Lietuvos bažnyčių statybų chronologijoje" žymi 1473 m. kaip pirmosios bažnyčios statymo datą. Kazimieras Jogailaitis bažnyčiai užrašė dešimtinę iš Darsūniškio dvaro pajamų ir 5 valstiečių kiemus. 1492 m. D.L.K. Aleksandras užrašė dešimtinę iš Jiezno dvaro pajamų ir leido bažnyčios žemėje statyti karčemą, atleisdamas ją nuo mokesčių.

1655 m., didžiosios rusų invazijos metu, bažnyčia buvo sudeginta. Po šio įvykio Darsūniškis ilgai neatsigavo ir ligi 1677 m. nepajėgė bažnyčios atstatyti. A. Miškinio surinktais duomenimis, nauja bažnyčia buvo

Darsūniškio bažnyčia

pastatyta 1729 m. Ji, kaip ir ankstesnė, buvusi kryžiaus formos, neaptvertas šventorius buvęs 36 uolekčių ilgio, viduje 5 altoriai. Bažnyčiai priklausė 4 valstiečių šeimos, bet bažnytinės karčemos jau nebebuvę. 1720 m. įsteigta Šv. Rožančiaus brolija.

XVIII a. veikė parapijinė mokykla. 1777 m. mokėsi 7 vaikai, o 1781 m. — 25 (18 valstiečių, 4 miestiečių ir 3 šlėktų). 1818 m. miestelio gaisro metu sudegė ir bažnyčia. Iš 1835 m. klebonijos inventoriaus matyti, kad tais metais bažnyčios nebuvo — vietoje jos buvo šventoriuje pastatyta laikina lentinė pastogė, atitverta tik nuo gatvės pusės. Prie bažnyčios buvusi varpinė, o prie šventoriaus špitolė. Buvęs ir parapijinės mokyklos namas. 1828 m. mokėsi 30 mokinių.

Nauja mūrinė bebokštė bažnyčia pastatyta tik 1848—1855 m., klebono ir parapijiečių rūpesčiu. Bažnyčios vidaus įrengimo darbai užtruko ilgesnį laiką.

Architektūra. 1848—1853 m. statyta mūrinė bžn. yra klasicistinio stiliaus su baroko atgarsiu. Fasadas be portiko, bet su keturiais plačiais piliastrais. Mažas trikampis frontonas sudaro tik dalį aukšto pinijono su barokinių formų viršūne. Sienos tinkuotos. Langų ir durų angos arkinės, su reljefingais apvadais. Trys navos atskirtos keturkampiais piliastrais. Skliautai lėkšti, burinio tipo. Presbiterijos aukštis lygus su centrine nava. Altoriaus retablis aukštas, barokiškai dekoruotas. Medžio drožiniai savamokslio Prano Zykaus. Mažas narteksas atskirtas nuo navos plačia arka, atremta į žemas bazes palei grindis. Tamsūs keturių sekcijų vargonai gražiai kontrastuoja baltai tinkuoto interjero fone. Dviejų tarpsnių akmenų mūro varpinė lygiuojasi su tokia pat tvora. Varpinės angos didelės, su plytinėmis arkomis.

Kaip atrodė miestelis ir bažnyčia XX a. pradžioje, matome iš „Varpo" Nr. 9, 1901 m. paskelbtos L.G. (Liudo Giros) parašytos korespondencijos:

„Dabar tas miestelis suvis menkas: iš senovinės pilies nei plytelės nebliko, užtat yra prisiveisę daug žydų, kelios žydiškos krautuvės ir senutė mūrinė bažnyčia, kuri iš pirmo

Didysis altorius

žvilgsnio pasirodė labai apleista. Įvažiavę į miestelį sustojom pas vieną žydelį, arklį ir vežimaitį pastatę 'stadaloje'. Aš jau rengiausi eit apžiūrėti miestelį, štai įeina į 'stadalą' nepažįstamas ūkininkas ir stačiai užkviečia mane eit pažiurėti bažnyčios. Aš ant to sutikau ir išėjom. Iki bažnyčios buvo tik apie porą šimtų žingsnių, bet mano 'ciceronas' spėjo pasakyti, kad bažnyčia jų paliko neseniai atnaujinta iš vidaus ir priešakio, ypač priešakį bažnyčios puikiai nutepliojęs 'prastas žmogus'. Mano žingeidystė tapo labai užgauta tuom paskutiniu. Atėjęs ant šventoriaus pamačiau visą priešakį bažnyčios gražiai nutepliotą. Marmuro stulpai su gzimsais nuduoti nieko sau, taippat gerai išrodo dangus su debesiais užimantis aukštesnią pusę priekio. Trįs juodos juostos, einančios per visą plotį priešakio, dabina dangų, ant jųjų geltonomis raidėmis parašyti parašai iš Evangelijos, su parodymu, iš kokios Evengelijos, kokio skiriaus ir evengelisto. Parašai geroje lietuviškoje kalboje su š, č ir puola pirmiausia akisna: galima už tai pagirti Darsuniškių kleboną... Aš iš pradžios nenorėjau tikėti, kad tai but darbas prasto žmogelio, be mokslo. Teipat didžiamjam altorije ant sienos, už kryžiaus, kurs užim vietą abrozo, jisai nutepliojo Jerozolimą ir kalną Golgotą".

Iš tolimesnio korespondencijos teksto aiškėja, kad dailininkas buvo Pranciškus Zikus iš Darsūniškio parapijos, 26 m., „be jokio mokslo, kaip ir kiti kaimo vaikinai, 'tiktai žuvavo', kaip man visi sakė." Tada prie bažnyčios buvusi ir „varpinyčia iš akmens, labai puiki, kurią teippat pastatęs 'prastas' kakaldirbis."

Kaip minėjome, Darsūniškio miestelis ir bažnyčia daug kartų degė. Kai po paskutinio gaisro miestelis vėl atsistatė, gyventojai pastatė 3 **koplytėles — vartus**: Šv. Agotos, Šv. Jurgio ir Šv. Kazimiero. Kiekvieną koplytėlę — vartus sudarė 4 mūriniai stulpai su stogeliais uždengtomis šventųjų statulomis, saugančio-

mis miestelį nuo gaisro. Vietos gyventojai sakydavo, kad kai kyla gaisras, reikią tuojau bėgti prie Šv. Agotos koplytėlės — vartų, paliesti statulą ranka ar lazda, ir ugnis užgęstanti... Kaip ten buvo nebuvo, bet nuo to laiko miestelis ir bažnyčia ilgesnį laiką nuo gaisro nenukentėjo. Sudegė tik II pasaulinio karo metu. Tik miestelio pakraščiuose liko kiek sodybų. Bet bažnyčia ir gaisro metu išliko. Tačiau senieji Šv. Agotos vartai — koplytėlė, 1986 metais gautomis žiniomis, buvę nugriauti pretekstu, kad reikią toje vietoje praplatinti kelią sunkvežimiams važiuoti, nors labai lengvai šio istorinio paminklo sunaikinimo buvo galima išvengti.

Kova dėl lietuvių kalbos vartojimo Darsūniškio bažnyčioje XIX—XX a. sąvartoje vyko, tačiau ji nebuvo labai aštri. „Varpas" (Nr. 6, 1902) korespondencijoje iš Darsūniškio rašė, kad lenkiškai mokančių buvo nedaug. Knygas skaitė daugiausiai lietuviškas. Esant klebonu kun. Jotautui, visos nelotyniškos maldos būdavo lietuviškai atliekamos. Jam mirus, 1894 m. klebonu buvo atsiųstas kun. Juozapavičius, sulenkėjęs lietuvis. Jis dažnai griebdavosi lenkų kalbos, bet „šeip-teip pasako da lietuviškai". Kai kunigas giesmę pradėdavo traukti lenkiškai, parapijiečiai tęsdavo lietuviškai..."

Apie Lapainios kaimą minėtame „Varpo" numeryje dar rašoma: „Lietuviai apšviesti, visi moka skaityt ir rašyt lietuviškai; yra dvi mergaitės, ką moka gerai lietuviškai rašyt. Į maskolišką mokyklą mokintis neleidžia, — mokina vaikus namies slapta".

Nepriklausomybės metais Darsūniškis priklausė Trakų aps., Kruonio valsčiui. 1923 m. miestelyje buvo 140 sodybų ir 817 gyventojų.

Parapija priklauso Žiežmarių dekanatui. 1940 m. ji turėjo apie 2600 parapijiečių. Tada klebonu buvo kun. Juozapas Vaitekūnas. Gyvai reiškėsi religinės organizacijos, brolijos.

Okupacijų metais Darsūniškis smarkiai nukentėjo — neteko daug gyventojų, kai bolševikai deportavo nemaža lietuvių, o vokiečiai naciai iššudė Darsūniškio žydus. Gaisrui sunaikinus daugybę pastatų, sumažėjo ir gyventojų skaičius. 1944 m. rusų — vokiečių karo veiksmų metu bažnyčia buvo smarkiai apgriauta, bet 1950 m., klebono

Varpinė *(1980 m. nuotraukos)*

kun. J. Kanoverskio ir parapijiečių rūpesčiu, atstatyta. 1959 m. miestelyje buvo 533, 1973 m. — 477, 1975 m. — 470, 1984 m. — 407 gyventojai. Priklauso Kaišiadorių rajono Vilūnų apylinkei ir nuo 1950 m. yra kolchozo centras. Pokario metais pastatyta šiek tiek mūrinių pastatų, išasfaltuota pagrindinė gatvė, užveista želdinių. Kad miestelio neužlietų Kauno užtvankų vanduo, pastatytas 4 km ilgio apsauginis pylimas. Tačiau, iš viso, Darsūniškis neturi perspektyvų išaugti į miestą.

1983—1986 m. Darsūniškio klebonu buvo kun. Pranciškus Genevičius (gim. 1923.II.27, kunigu pašvęstas 1947.IV.27).

Darsūniškio bažnyčioje yra išlikę religinio meno bei kulto dalykų. Pažymėtini: 1859 m. antepediumas, austas šilko metalo siūlais, XIX a. šilkinis arnotas ir kt.

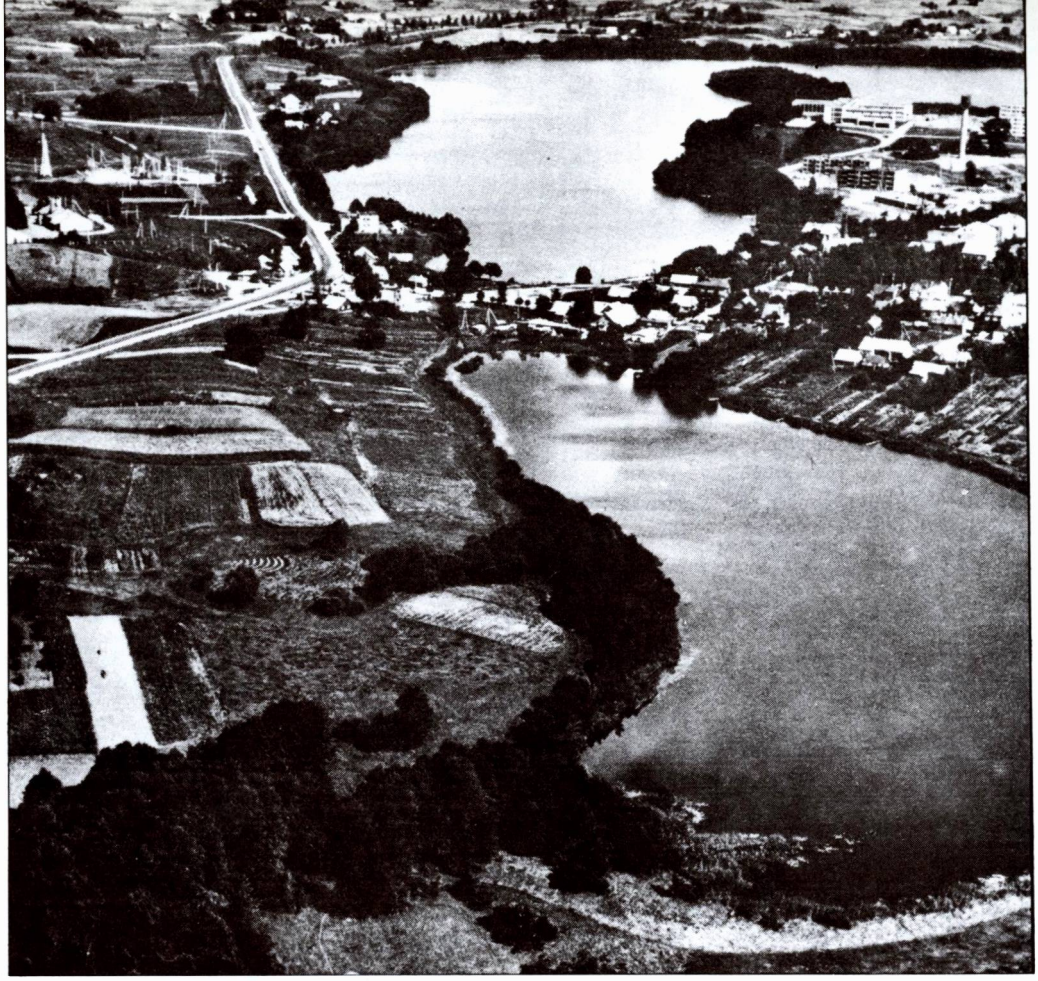

Daugų miesto ir ežero vaizdas pokario metais. Mariaus Baranausko nuotr.

DAUGAI

Dievo Apvaizdos parapijos bažnyčia

Daugų miestas įsikūręs didžiulio (Daugų) ežero (954 ha) pusiasalyje ir apima 190 ha plotą. Daugai yra prie Alytaus — Vilniaus plento, 18 km į rytus nuo Alytaus.

Istorinės žinios. Iš priešistorinių radinių galima spręsti, kad Daugai buvo gyvenami XIII—XIV a. Ežero salos šiauriniame iškyšuly yra Salos (Pilaitės) piliakalnis, kurio didesnioji dalis vandens nuplauta.

Istorikas H. Laumenskis teigia, kad Daugų—Varėnos srityje galėjusi būti Mindaugo sostinė Voruta, tačiau dabar jau žinoma, kad jo sostinė buvo Vilnius. XIV a. pabaigoje Daugai minimi Kryžiuočių kelių aprašymuose. Ten paaiškinta, kad Daugai yra pakeliui, iš Alytaus žygiuojant į Perlоją.

Miesto herbas

Galima spėlioti, kad Dauguose buvo pilis, ne kartą kryžiuočių pulta ir sudeginta. Ji galėjo stovėti nedidelėje ežero saloje, kur randama įvairių radinių ir galbūt tilto liekanų. Tada Daugai saugojo senąjį sausumos Vilniaus — Gardino kelią.

Dauguose buvo D.L.K. dvaras. Jis greičiausiai buvo salos pietvakarinėje dalyje prie Daugų ežero. Ten buvo ir didžiojo kunigaikščio medžioklinis žvėrynas. Jau XVI a. Daugų gyvenvietė vadinama miestu. Amžiams slenkant, Daugai turėjo įvairių pergyvenimų. Jie augo ir nyko gaisrų ugnyje. 1730 m. čia gyveno 30 šeimų, 1784 m. buvo 45 sodybos. 1792 m. Daugams suteiktos Magdeburgo miesto teisės. Carinės Rusijos laikais Daugai buvo Trakų aps. valsčiaus centras. *

R. katalikų bažnyčia. Pirmąją medinę bažnyčią pastatė Vytautas 1393 m. Alg. Miškinio surinktomis žiniomis, jai buvo skirta dešimtinė iš Daugų, Alytaus ir Perlojos dvarų. Greičiausiai ji stovėjusi šiaurės rytiniame miestelio pakraštyje. 1503.VIII.14. D.L.K. Aleksandras patvirtino Vytauto užrašus ir juos dar praplėtė. Buvo patvirtinti anksčiau dovanoti žemės sklypai, pridėta naujų: klebonui leista laikyti 2 karčemas, prekiauti midumi, alumi. Pažymėtina, kad vienoje Daugų karčemoje buvo galima pardavinėti tik iš kviečių gamintą alų.

Daugai plėtėsi aplink bažnyčią, priešais kurią buvo išmatuota 2 x 2 šniūrų aikštė.

1555 m., karalienei Bonai remiant, pastatyta špitolės namas ir prie jos nedidelė Šv. Petro bažnytėlė. 1561—1566 m. karų metu špitolė matyt sudegė, nes 1570—1572 m. buvo atstatyta.

1654—1667 m. karo metu sudeginta dalis miestelio, o taip pat ir bažnyčia. Po karo ji buvo atstatyta ir minima 1695 m. 1766 m. bažnyčia buvo medinė, su mažu bokšteliu ant stogo. Prie bažnyčios buvo ir klebonijos pastatas, iš apvalių rąstų. Tais metais buvo ir naujai atstatyta **Šv. Petro bažnytėlė**. Prie jos esančioje špitolėje gyveno 7 neturtėliai.

* Daugų istorija, ilga ir sudėtinga, čia nekartojama. Apie Daugus ilgą studiją yra parašęs Algimantas Miškinis (Lietuvos urbanistikos paminklai, V t., 5—40 psl.). Iš ten mūsų paimtos žinios apie Daugų bažnyčią. Nemaža žinių yra ir ML I t., 400—403 psl.

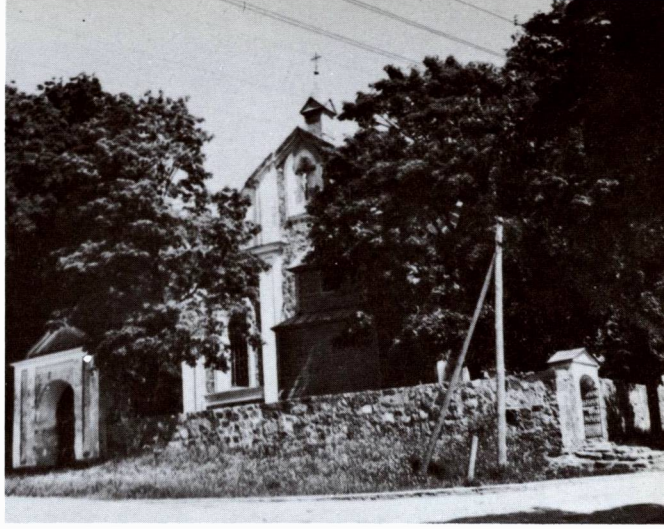

Bažnyčia, šventorius, 1978 m.

Apie 1786 m. Daugų bažnyčia vėl sudegė ir buvo pradėta statyti nauja. Gaisro metu tačiau buvo išgelbėta keletas medinių koplytėlių ir dviejų aukštų varpinė. 1789 m. bažnyčios statyba dar nebuvusi baigta. Dar ir 1795 m. pamaldos buvo laikomos mažoje Šv. Petro bažnytėlėje, kuri buvusi už 500 žingsnių nuo parapijinės bažnyčios. Prie dar neatstatytos bažnyčios buvo varpinė ir šiaudais dengta špitolė. Iš 1797 m. vieno dokumento matyti, kad tąda padėti rąstų vainikai buvo apipuvę, triaukštė varpinė apleista, špitolė neremontuota, tačiau joje gyvenę 10 neturtėlių. Špitolės prieš Šv. Petro bažnyčios greičiausiai nebebuvo. Klebonija bebaigianti griūti, statoma nauja. Maždaug tuo laiku kapinės buvo iškeltos iš bažnyčios šventoriaus į buvusią dvaro sodybos vietą, pietinėje miestelio pusėje, ežero pakrantėje.

1806 m. iš Pivašiūnų į Daugus buvo perkelta senoji medinė bažnyčia. Iš jos medžiagos pastatyta Daugų parapijinė bažnyčia. 1814 m. pastatyta nauja špitolė, o 1816 m. trijų aukštų varpinė. 1834 m. dokumente rašoma, kad Daugų bažnyčia buvusi nedidelė. Jau 1829 m. buvo apgriauta Šv. Petro bažnytėlė — stovėjusi be stogo ir netinkama naudotis. Iš jos medžiagos likučių buvo remontuojama špitolė.

1838 m. klebono jurisdikcijoje buvo 20 namų. Visame miestelyje tada buvo 120 namų.

1858 m. pradėta statyti nauja mūrinė bažnyčia, kuriai projektą sukūrė architektas T. Tyšeckis. Tačiau darbai greitai sustojo, ir 1860 m. sudaryta nauja statybos sutartis. Po

Bažnyčios vidus

Bažnyčios šoninis vaizdas, 1936 m.

poros metų (1862) statyba buvo baigta. Naujoji bažnyčia buvo daug didesnė ir netilpo senajame šventoriuje. Taigi reikėjo kiek sumažinti prekybinės aikštės plotą. Ši naujoji mūrinė bažnyčia buvo pirmasis kapitalinis Daugų pastatas.

Architektūra. 1858—1862 m. statyta mūrinė bžn. pagal arch. T. Tyšeckio projektą yra eklektinės architektūros halinio tipo. Tai reiškia, kad pastatas yra sudėtas iš kelių istorinių stilių dalių. Matomi klasicistiniai piliastrai ir gotiškos smailios arkos išorėje, o viduje barokinis išpuošimas. Didysis altorius ir vargonai yra stipriai barokiški. Halinė erdvė sudaryta iš trijų vienodo aukščio navų. Jų skliautai šioje bžn. yra segmentiniai, taigi žemesni už cilindrinius. Greta bžn. stovi tradicinio tipo medinė varpinė, statyta vėliau už bžn., 1889 m. Jos gulsčių lentų apkalas imituoja apskritų sienojų rentinį. Viršutinio aukšto angos yra keturkampės. Toji varpinė nesiderina nei su bžn., nei su klasicistiniais šventoriaus vartais. 1854 m. pastatyta nauja medinė klebonija.

1871—1875 m. buvo pastatyta šventoriaus tvora, kapinėse perstatyta koplyčia, 1878—1889 m. perstatyti parapijos ūkiniai pastatai. 1889 m. pradėta statyti nauja varpinė, nors tebebuvo ir senoji.

1907—1908 m. norėta šiek tiek pailginti

Aušros Vartų Marija altoriuje

bažnyčios halę ir priekyje pristatyti du bokštus. Inž. V. Michnevičius paruošė projektą, tačiau jis nebuvo realizuotas.

„Vilties" laikraščio (Nr. 84, 1909.VII.24) korespondentas „Balandis" pateikia tokį bažnyčios ir parapijos vaizdą: „**Daugai**, Trakų aps. Miestelis — neblogiausias. Yra puiki bažnytėlė, tik be bokštų. Parapija — visa lietuviška, išskyrus kelius sulenkėjusius lietuvių namus. Pirm trijų metų viskas bažnyčioje buvo lenkiškai. Atvažiavus Dauguosna kun. Kuzminskiui, virto kiti laikai. Jisai teisingai sutvarkė bažnyčios pamaldas; pradėjo skambėti bažnyčioje ir parapijonių pageidaujamoji lietuvių kalba. Bet neilgai naujam klebonui buvo linksma ir ramu. Vargas yra su tokiais žmonėmis, kurie tamsybėse snaudžia, o daugiškiai yra labai tamsūs žmonės. Klebonas sumanė įtaisyti bažnyčiai bokštus. Sutiko visi parapijonįs. Bet atsirado keletas neišmanėlių, kurie pradėjo šaukti: 'Mes, girdi, nieko neduosime bokštams statyti, kam mūsų 'polska viera' buvo panaikinta!' Negana to, dar apskundė ministeriui, būk klebonas savo valia viską daraąs, nesiklausęs, girdi, valdžios, renkąs pinigus bokštams. Valdžia buvo pradėjusi kabintiesi, bet pamačiusi jog klebonas nekaltas, paliovė kabinųsis."

„Daugų parapija buvo apleista. Klebonui pasidarbavus, daug-kas pasitaisė: pradėjo nykti burtai, vaidai, girtuoklystė, tąsimasis po teismus ir t.t."

„Žemę daugiškiai turi neblogą, bet ūkis labai prastas. Važiuojant plentu, vasarojus išrodo lyg sniego išgulėtas: per visus laukus tęsiasi pliki neužsėti ruožai. Pūdymas — suartas siauromis užuoganomis, vagos labai giliai padarytos, tartum lopetomis iškastos."

Korespondencija baigiama šiais žodžiais: „Gėda jums, daugiškiai, kad nemėgstate šviesos. Daugiškiai neskaito nei laikraščių, nei knygų; jiems geriau patinka kruvinai uždirbtą skatikėlį palikti pas žydus: net 16 alinių užlaiko savo miestelyje."

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, į Daugus buvo įsiskverbę bolševikai ir lenkai. Lietuvos kariuomenė tačiau apgynė Daugus, ir jie liko Lietuvos pusėje. 1923 m. miestelyje buvo 206 sodybos ir 1153 gyventojai. 1925.VII.26 Daugus nusiaubė didžiulis gaisras, tačiau miestelis vėl atsistatė. 1930 Dauguose buvo 150 namų, vaistinė, 2 degtinės parduotuvės, 5 alinės, 3 vilnų karšyklos,

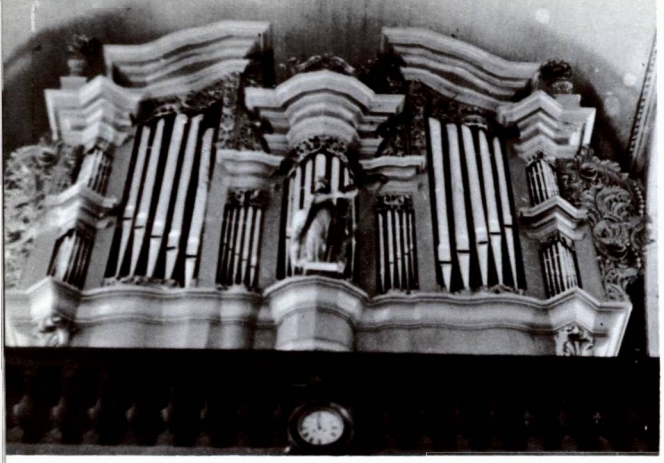

Vargonai *(1978 m. nuotr.)*

30 smulkių prekių parduotuvių, 3 motoriniai malūnai, 8 kepyklos, 2 mėsinės, paštas, dvi mokyklos ir kitos valsčiaus įstaigos. Tuo metu Dauguose gyveno 90 žydų šeimų.

Nepriklausomybės metais Dauguose gyvai reiškėsi religinės, visuomeninės, kultūrinės, jaunimo organizacijos. Daugiečiai buvo apsišvietę ir uoliai skaitė laikraščius.

Parapija priklauso Alytaus dekanatui. 1940 m. ji turėjo 6600 parapijiečių.

Nepriklausomybės metais Dauguose klebonavo: dekanas kun. Vladas Mironas (1914—1926), kun. Napoleonas Sabaliauskas, kun. Povilas Bakšys. Visi trys įdomūs ir garsūs kunigai.

Kun. Vl. Mironas buvo žinomas kaip Vilniaus krašto lietuvių veikėjas ir lietuvybės stiprintojas, nepriklausomybės metais — kaip politikas: buvo ministeris pirmininkas. (Žr. atskirą aprašymą 63—66 psl.).

Kun. N. Sabaliauskas — originalus kunigas. Aukšto ūgio, tiesus, lieknas, namuose austa sutana apsivilkęs, vasarą ir žiemą vaikščiojo be kepurės, kurios nė neturėjo. Į kaimyninių parapijų atlaidus dažnai eidavo pėsčias, maišeliu nešinas, kuriame buvo kelios naujos kepurės. Pamatęs bandą ganančius piemenis, prieidavo prie jų, nuimdavo nuo galvų jų senas kepures ir, ištraukęs iš maišelio, uždėdavo naujas. Ir šiaip jau buvo originalus, linksmas, pilnas juokų. Tai lyg Strazdelis. Jo juokai būdavo švelnūs ir kultivuoti. Buvo labai geros širdies dvasininkas, dėl to žmonės ir jį patį vadino „prieteliu". Labai gailestingos širdies, vargšų bei nelaimingųjų globėjas. Didelio nusižeminimo kunigas. Todėl ir pasitraukė iš Daugų savo noru, nes ši parapija, anksčiau valdoma tokios asmenybės, kaip dekanas Vl. Mironas, jam atrodė per daug „poniška", o jis jai „per prastas". Nepadėjo ir vyskupo įtikinėjimas, kad pasiliktų. Prašė paskirti jį kur nors vikaru. Buvo švento gyvenimo ir kilnios sielos kunigas (kun. dr. Ig. Urbono paruošta pastraipa).

Vestuvininkai Daugų apylinkėse, B. Buračo 1936 m. nuotr.

Kan. Poviias Bakšys jau žinomas kaip vyskupijos valdytojas (Daugiau žinių apie jį žr. 51—52 psl.).

Daugų parapijos klebonas ir Žilinų parap. administratorius kun. Petras Liutkus buvo pokario metais okupantų suimtas ir ištremtas į Vorkutą, kur ir mirė 1946 m. Tokio paties likimo susilaukė ir vikaras kun. Petras Jakulevičius, nuteistas 25 m. kalėjimo. Grįžo išprotėjęs ir mirė 1975 m.

1983—1986 m. kunigų sąrašuose Daugų klebonu įrašytas kun. Aleksandras Leonsavičius (gim. 1920, kunigu pašvęstas 1947 m.). Jis čia mirė ir buvo palaidotas Daugų kapinėse 1986.III.17.

Daugai nukentėjo II pasaulinio karo metu. Sudegė keliolika pastatų. Gerokai sumažėjo ir gyventojų skaičius, nes bolševikai ištrėmė daug apylinkės gyventojų, vokiečiai iššudė Daugų žydus. Pokario metais vyko rezistencinės kovos, pareikalavusios daug gyvybių ir naujų tremtinių.

Daugai vėl ėmė augti, kai kolchozų steigimo metu žmonės bėgo iš kaimų į miestus bei miestelius. Namaža tokių pabėgėlių atsirado ir Dauguose. Senuose pastatuose kūrėsi naujos įstaigos. 1950—1959 m. Daugai buvo rajono centru. 1956 m. suteiktos

miesto teisės. Bet 1959 m. Daugų rajonas panaikintas, vietovės įjungtos į Alytaus rajoną ir yra sovchozo centru. Tais metais Dauguose buvo 1287 gyv. 1969 m. Dauguose buvo 253 namai, 384 butai ir 1466 gyventojai. 1974 m. gyveno 1760 žmonių, buvo 302 namai, kuriuose įruošti 454 butai. 1976 m. — 2000 gyventojų.

Daugų bažnyčioje yra ligi šių dienų išlikę pažymėtinų religinio meno dalykų: paveikslai — „Vienuolis su avinėliu", „Klūpanti vienuolė", „Vienuolė su monstrancija", 2 Šv. Mato evangelisto paveikslai, „Daugiafigūrinė kompozicija" (visi XIX a.); yra Motiejaus Patackio darbo 5 mediniai altoriai su įvairiomis skulptūromis (XIX a. pab. — XX a. pr.). Minėtinos medinės skulptūros: 4-ios keturių evangelistų, „Šv. Jonas Nepomukas", „Šv. Kazimieras", skulptūrinė Jėzaus Nukryžiuotojo grupė, skulptūrinė dviejų angeliukų grupė, „Vyskupas su pakelta dešiniąja ranka", „Vyskupas su pakelta kairiąja ranka" ir kt.

Bukantiškėse buvo oratorija.

Daugų miesto pakraštyje buvo Kilmonių sodyba. Tai tėviškė žinomos filmų bei televizijos aktorės Rūtos Kilmonytės-Lee tėvelių. Taigi ir jų duktė Rūta lietuviškai kalba dzūkų (daugiškių) tarmės akcentu.

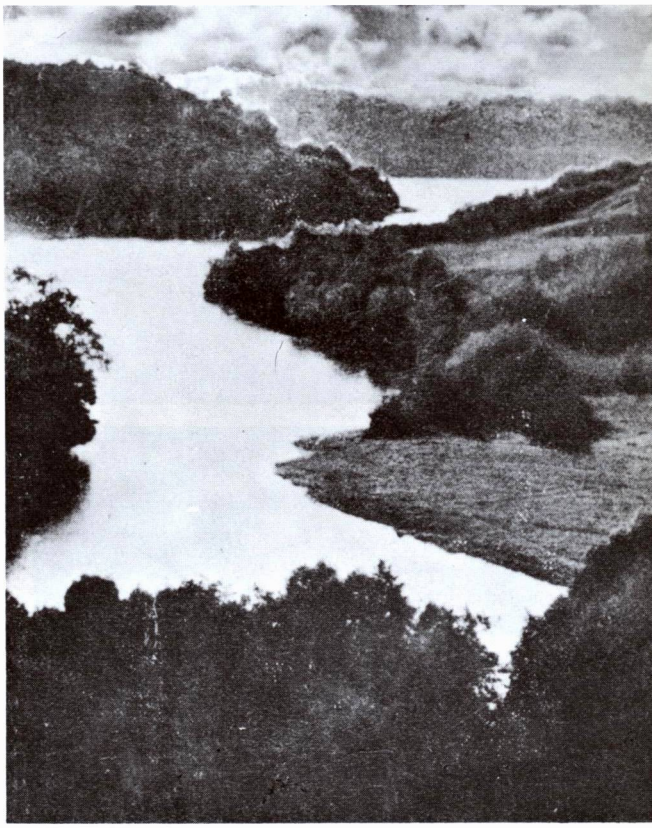

Dubingių (Asvejos) ežeras apie 1968 m.

DUBINGIAI

Šv. Jurgio parapijos bažnyčia

Dubingių miestelis įsikūręs aukštame Dubingių (Asvejos) ežero šiauriniame krante, 50 km į pietryčius nuo Ukmergės, 20 km į pietus nuo Molėtų, prie salos, kuri virto pusiasaliu.

Vietovės, kaip ir Dubingos (Žeimenos dešinysis intakas) upių, vardas galėjo kilti nuo žemės reljefo: — įdubusių slėnių (dubus, dauba, duburys).

Istorinės žinios. Dubingiai jau buvo žinomi lietuvių kovų su kryžiuočiais laikais. Jų kronikose yra užrašyta, kad kalavijuočiai 1334 m. nusiaubė Dubingių žemę ir nužudė 1200 lietuvių vyrų ir moterų. 1373 m. jie vėl plėšė Dubingius 8 dienas ir naktis; išvedę 100 abiejų lyčių belaisvių, nemaža žmonių užmušę, paėmę daug arklių ir kito turto. 1375 m. Dubingius vėl niokojo 10 dienų, paimdami 600 belaisvių. Šį kalavijuočių plėšikavimą bei žudymus nutraukę tik žiemos šalčiai ir jų vado (maršalo) mirtis: jį užmušęs „krisdamas medis", matyti lietuvių nuleistas. Tais laikais Dubingiai buvo svarbus Vilniaus ir Trakų gynimo punktas: čia buvusios dvi pilys.

Karams nutilus, Dubingiai buvo didžiojo Lietuvos kunigaikščio dvaras. Vytautas mėgęs Dubingius ir dažnai juos lankydavęs, o gal čia ir kurį laiką gyvendavo, nes yra žinomas jo raštas, rašytas 1420 m. „mūsų pilyje Dubingiuose".

Dvaras kūrėsi seniau buvusioje kalvotoje saloje, o miestelis statėsi gretimoje kalvoje, prie ežero. 1450 ir 1453 m. Dubingiuose lankėsi Kazimieras Jogailaitis.

XVI a., dovanų keliu, Dubingiai atiteko garsiajai Radvilų giminei, kurie Dubingius labai mėgo, juos išpuošė, pastatė gražius rūmus ir padarė vienu iš gražiausių savo gausių dvarų. Pažymėtina, kad Radvilai ir

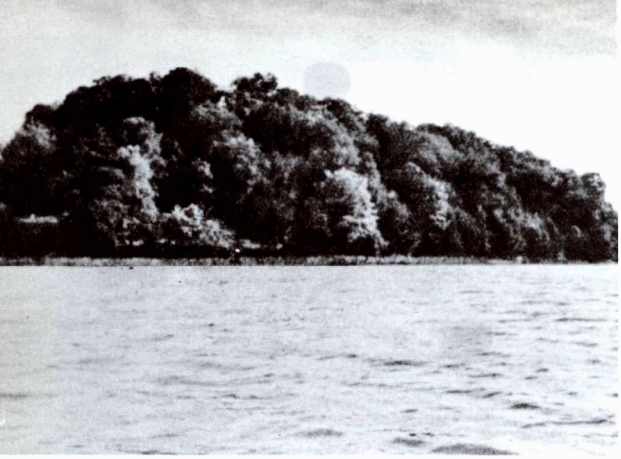

Dubingių piliakalnis iš ežero pusės. Č. Kudabos nuotr. iš „Dubingių“, 1971 m.

Dubingių ežeras vakare. Stepono Kolupailos nuotr.

titulavosi „Biržų ir Dubingių kunigaikščiais“.

Su Dubingiais surištas ir garsiosios karalienės Barboros Radvilaitės vardas. 1538—1542 m. ji buvo ištekėjusi už Lietuvos didiko Stanislovo Goštauto. Jam mirus, Barbora paveldėjo jo didelius turtus. 1547 m. ji buvo slaptai sutuokta su Lenkijos karalium ir D.L. kunigaikščiu Žygimantu Augustu. Tačiau šioms vedyboms nepritarė karaliaus motina karalienė Bona ir didžioji dalis Lenkijos didikų. Taigi karalius Barborą laikinai išsiuntė į Dubingių dvarą, kur ji gyveno 1547—1548 m., savo brolio Radvilo Rudojo globojama.

Dubingių miestelis ėmė augti prie dvaro. 1524 m. čia buvo šiek tiek namų ir kelios smuklės. Kurį laiką Dubingiai buvo pavieto centras. Pilyje virė prabangiškas gyvenimas, Radvilus lankydavo daugelis ano meto didikų; buvo ruošiami suvažiavimai, posėdžiai, pokyliai. Radvilai buvo išvystę ir audimo pramonę, kuri ėmusi konkuruoti net Karaliaučių. XIX a. pradžioje Dubingiai atiteko Tiškevičiams. 1886 m. miestelyje buvo 26 gyvenamieji namai ir 363 gyventojai.

R. katalikų bažnyčią Dubingiuose, kaip matyti iš 1449 m. D.L.K. Kazimiero dokumento, pastatęs Vytautas ir ją apdovanojęs turtais. 1449.IV.23 Kazimieras užrašus patvirtino ir praplėtė. Iš donacijos akto matyti, kad tada Dubingių parapijai priklausė daug dirbamos žemės su pievomis ir žmonėmis, Vilnios ežeras, tvenkiniai ir kitos nuosavybės. Klebonas gaudavo dešimtinę nuo Dubingių, Šešuolių ir Balninkų dvaruose pasėjamų javų, išskyrus avižas.

1451 m. Giedraičių seniūnas Povilas Kareiva užrašus bažnyčiai padidino. 1452 m. Povilas ir Anastazija Giedraičiai įruošė altariją ir jos reikalams užrašė Bijutiškio palivarką. Reformacijos sąjūdžio metu bažnyčia buvo

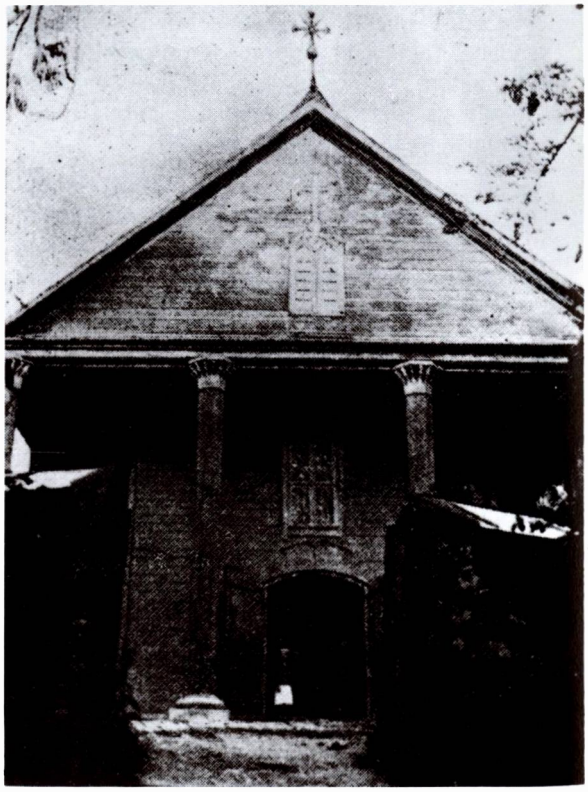

Senosios Dubingių bažnyčios (dabar sudegusi) fasadas. A. Valeškos nuotr. iš „Naujosios romuvos“ Nr. 41, 1938

Senoji Dubingių bažnyčia ir šventoriaus vartai. Jurgio Gimbuto 1940 m. nuotr.

Dubingių Dievo Motina su Kūdikiu. 1978 m.

Dabartinė Dubingių bažnyčia, 1978 m.

atitekusi reformatams. Tada katalikai pasistatė koplyčią kapinėse ir 1642 m. iškėlė bylą, norėdami atgauti bažnyčios pastatą. Byla užtruko 30 metų. 1642 m. buvo pažadėta katalikams pastatyti naują bažnyčią. Ir tikrai, 1677—1678 m. kunigaikštienė Liudvika Radvilienė pastatė medinę bažnyčią. 1800 m. perstatyta. Prie bažnyčios buvo ir parapijinė mokykla. XVIII a. įsteigta Šv. Rožančiaus brolija. Ši įdomi medinė bažnyčia sudegė 1954 m. Nauja bažnyčia pastatyta 1958 m.

Architektūra. 1677 m. statyta medinė bažnyčia, greičiausiai pagrindinai perstatyta apie 1800 m., buvo unikalaus liaudiško klasicizmo paminklas. Deja, toji bažnyčia sudegė 1954 m., o naujai atstatytasis pastatas yra prastesnis už buvusįjį. Ypatinga buvo senoji bažnyčia savo portiku, išorine kolonada. Keturios kolonos rėmė trikampį frontoną be bokšto, o kitos dvi kolonų poros stovėjo greta nartekso, išilginių navos sienų linijoje ir rėmė dvišlaičio stogo užlaidas. Kolonos buvo apskritos, su bazėmis, pjedestalais ir su savotiškais kapiteliais, lyg ir smulkių gembių vainikais. Kolonų liemenys buvo išvagoti kaneliūromis. Sienos ir frontonas apmušti gulsčiomis lentelėmis. Palangės ir antlangiai išpjaustinėti ornamentais, kaip būna aukštaičių pirkiose. Fasadinės durys puošnios, dvivėrės, eglutės raštu apmuštos.

Dabartinis bažnyčios pastatas yra paprasto namo pavidalo, be portiko, be bokštų. Tik ant priekinio stogo galo uždėtas medinis be ornamentų kryžius išduoda pastato paskirtį. Viduje matomos lubų sijos. Didysis altorius stovi plataus ir aukšto retablio priekyje.

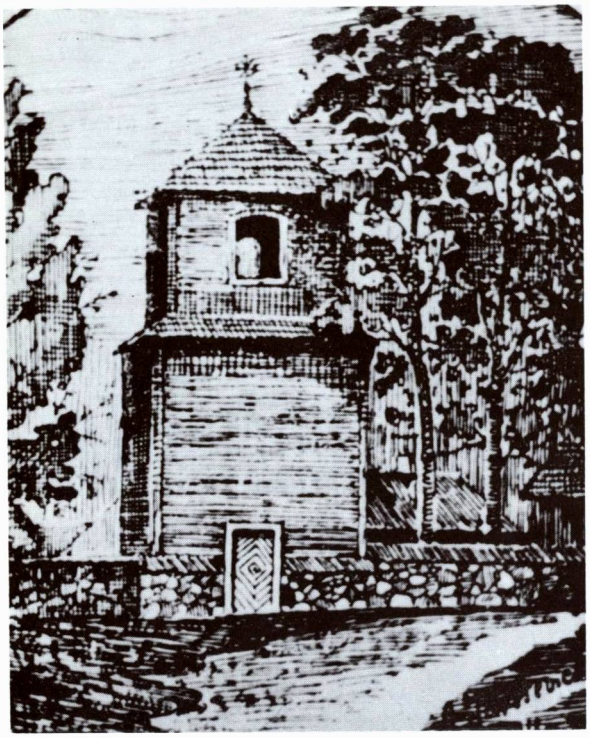

Dubingių varpinė. A. Jaroševičiaus 1911 m. piešinys

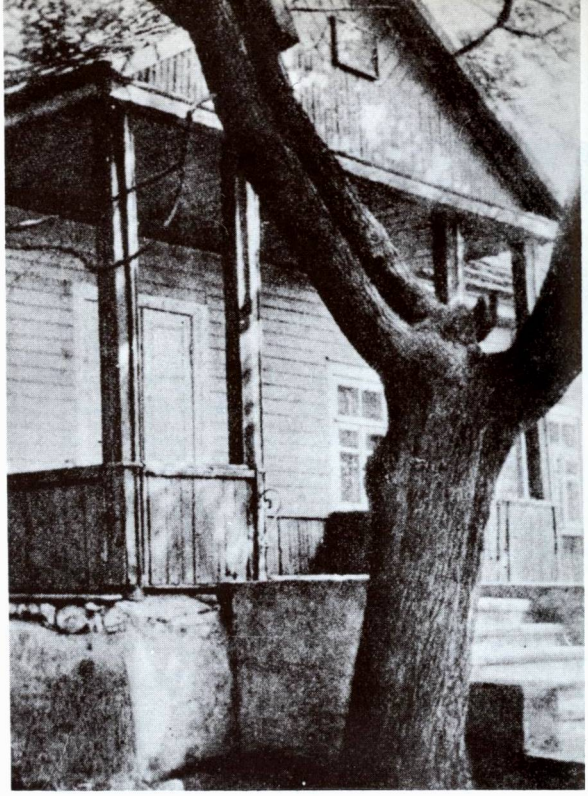

Senoji Dubingių mokykla. Danieliaus Šemetolskio nuotr. iš „Dubingių", 1971 m.

Retablis padalytas į tris sekcijas apskritomis kolonomis, kurių kapiteliai yra sudėtinio orderio. Kiekvienoje sekcijoje yra po didelį paveikslą. Atrodo, kad tasai puošnus ir sudėtingas altorius yra išlikęs po gaisro. Sakykla dešinėje pusėje, be baldakimo, nes jam ir vietos nebebūtų po žemomis lubomis.

Priešais bažnyčią, greta vartų, stovi senoji medinė varpinė. Jinai yra tradicinės formos, su platesniu apatiniu aukštu ir su didelėmis angomis varpams. Yra išlikę ir senieji ornamentuotos geležies vartai su mūrine arka ir akmeninė mūro tvora. Varpinės piešinį dail. Antanas Jaroševičius buvo įdėjęs į 1912 m. Lietuvos kryžių albumą su Jono Basanavičiaus įvadu.

Dubingių apylinkės lietuvių sulenkinimas, dėl aktyvios dvarininkų ir dvasininkų veiklos, įvyko anksčiau, kaip kitose vietovėse, kur nebuvo taip didelio spaudimo. Šiuo klausimu įdomus yra dokumentas, kurio originalas buvo patekęs į prof. K. Jablonskio asmeninį archyvą. (Ištrauką mes paskelbėme „Vilniaus arkivyskupijos" II knygos 36—37 psl.). Suglausta jo istorija tokia. 1766—1767 m. buvo iškilusi byla tarp Dubingių dvaro, kuris gynė ir Dubingių miestelėnų reikalus ir Dubingių klebono kun. Pranciškaus Stankevičiaus. Dvaras reikalavo kleboną atlyginti jo padarytas skriaudas. Byla buvo sprendžiama Vilniaus vyskupijos konsistorijos. Iš tos bylos mus domina vienas dokumentas: klebono padarytų valstiečiams skriaudų skaičiuje nurodyti keli atsitikimai pagrobimo iš valstiečių sermėgų, kepurių, juostų dėl nemokėjimo lenkiškų poterių, o jų mokėjimo tik lietuviškai. Iš bylos matyti, kad klebono taikomos prievartos priemonės dėl nemokėjimo lenkiškų poterių, o jų mokėjimo tik lietuviškai, buvo „normalus" dalykas ir konsistorija klebono už tai nepapeikė, tuo labiau nenubaudė. Taigi Vilniaus vyskupijos lietuvių valstiečių sistemingas lenkinimas per bažnyčią XVIII a. buvo laikomas normaliu dalyku.

XX a. pradžioje lietuvybę stiprinti čia bandė kun. Jonas Kunigėlis. Jo laikais iš kelių tūkstančių parapijiečių tik apie 500 lietuviškai kalbėję, kiti — jau aplenkėję, nors lietuviškai dauguma supratę, tačiau nebeleisdavo kunigui lietuviškai net evangeliją skaityti. Kun. Kunigėlis dalijęs lietuviškus elementorius, už tai buvo iš Dubingių iškeltas. „Viltis" (Nr. 112, 1909.IX.27) pateikė tokio

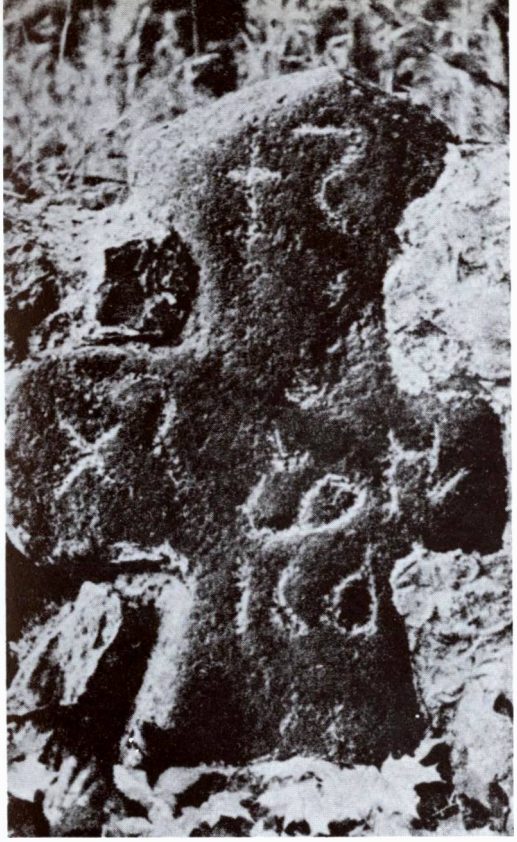

Akmuo su rašmenimis sudegusios bažnyčios pamatuose. D. Šemetulskio nuotr. iš „Dubingių", 1971 m.

turinio korespondenciją:

„**Dubingiuose**, Vilniaus aps., 21—IX buvo Šv. Mato atlaidai, į kuriuos susirenka daug žmonių. Prieina daug ir lietuvių iš kaimiškųjų parapijų ir iš Dubingiškių. Tečiau niekas nepasakė lietuviško pamokslo; o buvo dvylika kunigų, ir visi lietuviai. Kitais metais per tuos atlaidus sakydavo ir lietuvišką pamokslą. Įdomu būtų sužinojus, kodėl dabar yra atmaina. Taipogi lietuviško pamokslo nebuvo ir per 40 valandų pamaldas, kurios prasidėjo Šv. Mato dieną. **Dubingietis**."

XVIII a. prie parapijos veikė ir mokykla, kurioje 1781 m. mokėsi 13, 1782 m. — 24 mokiniai.

Carinės Rusijos laikais Dubingiai sumenko, suskurdo. Tik nedidelis lenkų turistų ir senienų medžiotojų skaičius juos lankydavo.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, prie Dubingių vyko mūšiai su lenkais, kurių metu žuvo 7 Lietuvos kariai, jų tarpe 1 karininkas. Iš žuvusiųjų 4 buvo palaidoti Dubingių kapinėse.

Vykdant žemės reformos įstatymą, Dubingių dvaro žemė buvo išdalyta bežemiams, mažažemiams, savanoriams kūrėjams. Ežerą su Pilies sala perėmė savo globon Žemės ūkio ministerija. 1934 m. buvo pastatytas, pašventintas ir iškilmingai atidarytas didžiulis tiltas,

Dabartinės bažnyčios vidus, 1978 m.

Lenkų žiauriai nukankinto Lietuvos kario — savanorio kapas Dubingiuose. (Iš L. Kerulio albumo)

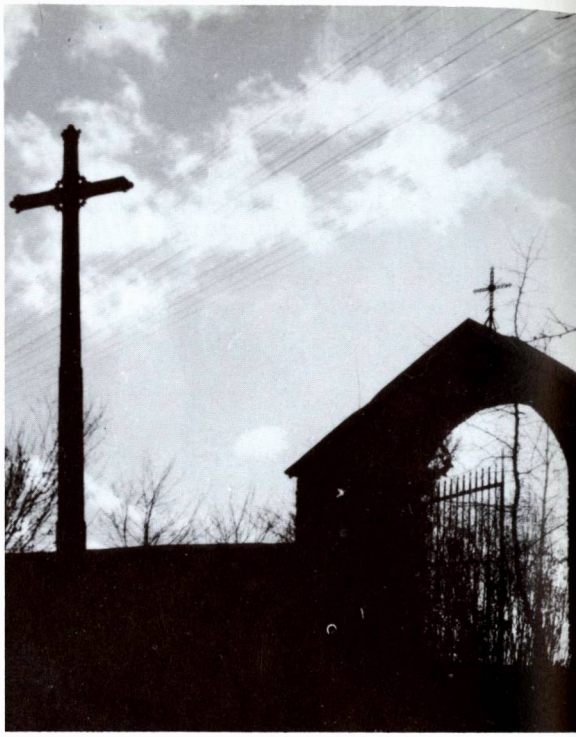

Po gaisro išlikę seni šventoriaus vartai. 1979 m.

jungiantis miestelį su buv. sala. Tiltas yra 87 m ilgio, 4,5 m pločio ir ligi 15 m aukščio. Tai pirmutinis tiltas per ežerą. Į atidarymo iškilmes iš įvairių Lietuvos vietų suvažiavo tūkstančiai žmonių. Dalyvavo ir Lietuvos vyriausybės nariai su Respublikos prezidentu Antanu Smetona.

1923 m. Dubingių miestelyje ir dvare buvo 63 sodybos ir 304 gyventojai. Kadangi pokario metais Dubingiai atsidūrė prie administracijos linijos su lenkais, miestelis neturėjo reikiamo užnugario ir nebuvo sąlygų jam augti. Tačiau nepriklausomybės metais ėmė garsėti Dubingių vasarvietė. Čia buvo graži aplinka, puikus ežeras, salos — ėmė traukti vasarotojus. Ukmergės apskrities savivaldybė kartu su Turizmo draugija Pilies saloje pastatė gražų vasarnamį. Atsirado ir privačių vasarnamių. Dubingiai priklausė Giedraičių valsčiui.

II pasaulinio karo metu bei okupacijos metais Dubingiai nukentėjo. Memaža apylinkės gyventojų bolševikai deportavo į Sibirą. Pokario metais reiškėsi partizaninės kovos.

Dubingių ir Vilūnų klebonas kun. Jonas Žvinys buvo pokario metais bolševikų suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio bausme. Į Lietuvą sugrįžo 1956 m.

Bažnyčiai sudegus, pamaldos laikinai buvo laikomos parapijos kapinėse esančioje Radvilų koplyčioje, kuri 1954—1955 m. buvo suremontuota. 1958 m. pastatyta nauja medinė bažnyčia.

Pokario metais klebonais buvo: kun. Mykolas Bugenis, kun. Česlovas Kavaliauskas, kun. Jonas Katulis, 1984—1986 m. kunigų sąrašuose klebonu pažymėtas kun. Stanislovas Čiupalas (gim. 1954 m., kunigu pašvęstas 1982 m.). Parapija priklauso Giedraičių dekanatui.

LKB Kronikos žiniomis, 1970 m. vasarą Molėtuose dvi dienas buvo teisiamas Dubingių klebonas kun. Antanas Šeškevičius už tai, kad bažnyčioje keletą kartų aiškinęs vaikams katekizmą. Klebonas buvo nubaustas. Bausmę atliko Alytaus lageryje, 1500 kalinių tarpe. Buvo kurį laiką išvažiavęs į Kirgiziją dirbti vokiečių katalikų tarpe. Persikėlęs į Telšių vyskupiją, kunigų sąrašuose žymimas kaip Gargždų klebonas.

Okupacijos metu Dubingiai yra Molėtų rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. buvo 102, 1976 m. — 158, 1985 m. — 251 gyventojai. 1962 m. pastatytas tiltas per ežerą, per kurį eina kelias į Giedraičius.

DUSMENYS

Šv. Apaštalų Simono ir Judo Tado parapijos bažnyčia

Miestelis įsikūręs prie Dusmeno ežero, kitaip dar Didžiuliu vadinamo. Iš pietryčių Dusmenis supa miškas, o šiaurėje prieina Pijuoso ežeras. Vietovė yra 13 km į šiaurės rytus nuo Daugų, 20 km į šiaurę nuo Varėnos.

Istorinės žinios. Dusmenų kaimas minimas 1493 m. dokumente, o dvaras 1523 m. Dusmenų dvaras kartu su aplinkiniais kaimais, priklausė Lietuvos didikams Pacams, kurie 1677 m. dvarą užrašė Pažaislio kamalduliams. Žinoma, kad XVII—XIX a. Dusmenų dvare veikė geležies liejykla. Geležis buvo gaminama iš vietinės balų rūdos, kaitinant ją medžio anglimis tam tikroje krosnyje, o paskui kalant sunkiais kūjais. Tačiau XIX a. I pusėje geležies liejykla sunyko, nes smulkios liejyklos nebegalėjo konkuruoti su stambiomis užsienio geležies liejyklomis. 1855 m. Dusmenų dvaro liejykla buvo siūloma išnuomoti už 30 rublių metams, tačiau neatsirado asmens, kuris būtų sutikęs mokėti ir šią nedidelę sumą.

1831 m. sukilimas neaplenkė Dusmenų su apylinkėmis. Sukilėliai čia susikovė su rusais ir skaudžiai nukentėjo. V. Matusevičiaus vadovaujamas būrys buvo sumuštas.

R. katalikų bažnyčia Dusmenyse pastatyta 1522 m. 1823 m. Pažaislio kamalduliai, kuriems tada priklausė Dusmenų dvaras, pastatė naują medinę bažnyčią.

1888 m. Dusmenyse įsteigta pradžios mokykla. Lietuvių tautinis atgimimas stipriai reiškėsi jau prieš I pasaulinį karą. Dusmenyse gyveno ir vargoninku dirbo kompozitoriaus Miko Petrausko ir jo brolio dainininko Kipro tėvas.

Architektūra. 1823 m. statyta medinė bažnyčia yra gražus liaudiško klasicizmo pastatas, neseniai suremontuotas. Fasadinis portikas remia siaurą stoginėlį, o viršum jo matomas trapecinis frontonas su valminiu stogo galu. Ant jo iškyla daugiasienis bokštelis su barokiniu šalmu ir mažu ažūrinės geležies kryželiu. Portiko kolonos apskritos, su pjedestalais, tačiau be kapitelių. Šoninių sienų langai turi pusapskrites arkas, o tarp jų stiebiasi siauri piliastrai. Visos sienos apmuš-

Dusmenų bažnyčia

Bažnyčios vidus *1978 m. nuotraukos*

Varpinė

tos gulsčiomis lentelėmis. Presbiteriją sudaro trys sienos, su siauresniu galiniu fasadu. Trisienio stogo galo viršūnėje matomas kryžius turi kriaušės pavidalo bazę.

Priešais bažnyčią, kairėje, stovi medinė varpinė. Jos dviejų tarpsnių pavidalas yra tradicinis, su platesniu apatiniuoju aukštu. Viršutiniai arkiniai langai yra įstiklinti ir uždaromi, o ne atviros angos, kaip dažnai būna. Sienos apmuštos gulsčiai, kaip ir bažnyčios. Greta varpinės durų buvo, o gal ir tebėra puošnus medinis kryžius su spinduliais. Dail. L. Katino 1965 m. tapytame paveiksle matoma solidi mūrinė tvora su arkiniais vartais, o už jų medžiuose tūno bažnyčios portikas ir varpinės siluetas.

Nepriklausomybės kovų metu ypač garsėjo Dusmenų partizanai. Jie energingai kovėsi pasienyje su lenkais, įsibraudami į jų pusę kartais ligi 12 km. Be ko kita, 1920 m. gegužės mėn. jie atsivarė iš Lenkijos pusės vieną ginkluotą jų žandarą, parsinešė telefono aparatą, šautuvą ir kitų karinių reikmenų.

Sustojus karo veiksmams, Dusmenys liko Lietuvos pusėje, tačiau tik 12 km nuo administracijos linijos. Miestelis su apylinkėmis buvo atskirti nuo Vilniaus — Varšuvos geležinkelio, taigi skurdo ir menkėjo. Vietovė priklausė Onuškio valsčiui. 1923 m. buvo 62 sodybos ir 272 gyventojai. 1932—1933 m. Dusmenys išsiskirstė į vienkiemius, miestelis dar labiau sunyko. Pažymėtina, kad nebuvo nė vieno žydo.

Seniau bažnyčia buvo dengta malksnomis (lentelėmis), kurios ilgainiui supuvo. Pastatą skardos stogu apdengė 1920 m. į Dusmenis klebonu atkeltas kun. Juozapas Čaplikas (generolo Juliaus Čapliko giminaitis). Buvo ruoštasi statyti mūrinę bažnyčią, ir jau buvo privežta jos reikalams nemaža medžiagos — šventoriaus pašaliais ilgą laiką gulėjo didžiuliai ir mažesni akmenys, sudarę tarsi antrąją tvorą.

Apie 1929 m. klebonas kun. St. Smolinskas su parapijiečiais iš pagrindų suremontavo bažnyčią ir jos altorius. Parapija priklauso Alytaus dekanatui. 1940 m. ji turėjo 3100 parapijiečių.

Kapinių kryžiai

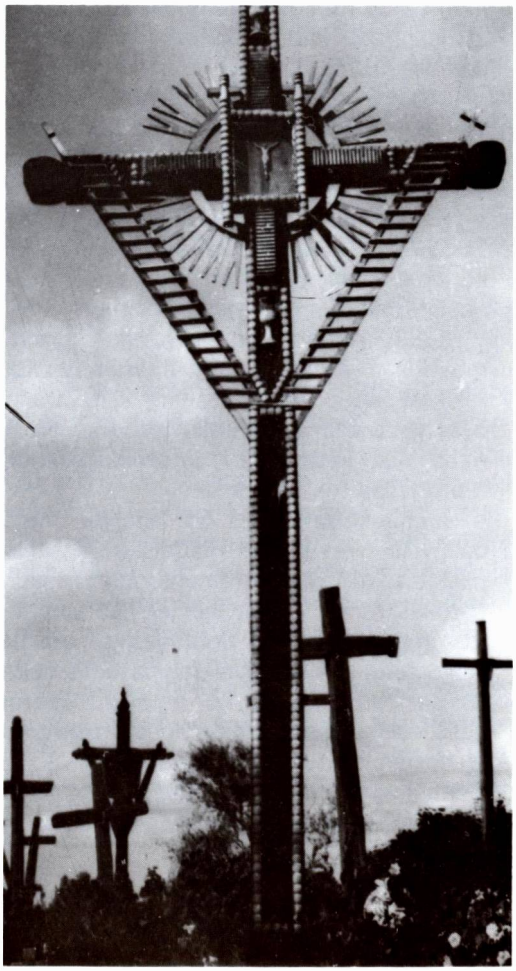

II pasaulinio karo metu Dusmenų apylinkėse aktyviai veikė miškuose bolševikų nuleisti partizanai. Lietuviai ir nelietuviai ūkininkai buvo terorizuojami. Gerai ginkluoti sovietų kariai — partizanai negailestingai plėšė beginklius ūkininkus. Šie, norėdami apsiginti, slaptai apsirūpino ginklais ir telkėsi į lietuvių partizanų būrius. Netrukus prasidėjo susirėmimai. Buvo žuvusių iš vienos ir iš kitos pusės. Kai vokiečiai pasitraukė, prasidėjo labai smarkus gyventojų terorizavimas. Masinių trėmimų metu buvo išvežta daug apylinkės kaimų gyventojų, daug žmonių sušaudyta. MLTE (I, 448) rašo, kad 1944—1947 m. taipgi žuvęs net 21 Dusmenų kaimo komunistų aktyvistas.

Karo ir pokario metais Dusmenų parapijos klebonu buvo kun. Jonas Žvinys. Apkaltintas rėmęs Lietuvos laisvės kovotojus, buvo bolševikų suimtas, tardytas, kalintas ir nubaustas 25 metų koncentracijos stovyklos lagerio bausme. Kalėjo Intoje. Tik po 10 metų sugrįžo į Dusmenis ir ėjo klebono pareigas dar 1983 m. Vėliau gydėsi Vilniuje (Daugiau žinių apie jį žr. 88 psl.). Paskutiniu metu Dusmenų bažnyčia nuolatinio kunigo neturi.

Bolševikų okupacijos metu Dusmenys yra Trakų rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1976 m. — 195, 1985 m. — 199 gyventojai.

Dusmenų bažnyčioje ligi pastarųjų metų buvo išlikę nemaža gražių liturginių rūbų, tarp jų 4 gražaus darbo arnotai. Vieną gražų arnotą ir kapą bažnyčiai nupirkęs padovanojo dusmeniškis Kipras Petrauskas.

Pirmosios **Dusmenų kapinės** buvo šventoriuje. Čia buvo tikras gražių kryžių ir kitų paminklų miškas. Deja, tie kryžiai nedažomi, neremontuojami, neatstatomi ėmė nykti, jų statulėlės bei puošmenys krisdavo ant žemės. Brolis Petras Kleinotas, S.J. (jis suteikė ir daugiau žinių apie Dusmenis) liudija: „Mačiau, kaip vieną Didįjį šeštadienį Dusmenų zakristijonas, parinkęs šventoriuje prikritusių liaudies meno dirbinių, jais užkūrė ugnį. Geležinėmis tvorelėmis šventoriuje buvo aptverti dvarininkų kapai bei jų paminklai. Atrodo, jog čia buvo ir Dusmenyse mirusio šio parapijos klebono kun. Žentelio kapas su paminklu". Iš išlikusių paminklų minėtina XIX a. statyta medinė koplytėlė su Jėzaus Nazaretiečio skulptūra.

Lietuvos nepriklausomybės 10 metų sukakčiai paminėti prie šventoriaus tvoros (išlaukinėje pusėje) buvo pastatytas didelis ąžuolinis kryžius, tačiau nebuvo nei ornamentais papuoštas, nei tvorele aptvertas. 1928 m. iškilmingai pašventintas. Sovietinės okupacijos metu šis kryžius buvo pašalintas.

1981 m. žiniomis, šventoriaus kalvelė atrodė nykiai. Čia stovi tik bažnyčia, varpinė ir kuklus namelis kunigui gyventi, nes klebonijos namas buvo iš parapijos atimtas ir naudojamas bolševikų „kulto" reikalams.

Su Dusmenimis yra glaudžiai susijęs Petrauskų vardas. Jų sodyba buvo pirmoji ir vieniša rytinėje pusėje, trobesiai išsidėstę ant kalniuko, kurio apačioje tekėjo nedidelis Gėjaus upelis. Jonas Petrauskas turėjo 3 sūnus — Miką, Kiprą, Antaną ir dukterį. Vargoninkavo Dusmenyse ir kitose parapijose. Visi trys sūnūs buvo muzikai; Mikas — kompozitorius, Kipras — žinomas solistas, taip pat trumpą laiką buvo Dusmenų vargoninku. Petrauskai Dusmenyse, netoli Bakaloriškių kaimo, pasistatė dviejų aukštų namą. Šeimininkavo Antanas su seserimi ir nuominikais. Antanas kurį laiką Dusmenyse vargoninkavo ir mokė parapijiečius giesmių. Sodybą dažnai lankydavo Kipras. Apylinkės miškuose ir laukose buvo ruošiamos medžioklės. Mikas mirė Kaune 1937 m., palaidotas Dusmenyse.

GEGUŽINĖ

Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai parapijos bažnyčia

Gegužinės bažnytkaimis yra kairiajame Neries krante, kur į ją įteka trumputis (tik 5,4 km ilgio) Bošės upelis, 15 km į šiaurę nuo Kaišiadorių. Vietos gyventojai vietovės vardą dažniausiai sakydavo „Gegužinas".

Vietovės apylinkė graži. Kitados čia buvę daug miškų, o juose daugybė gegučių. Nuo jų kildinamas ir Gegužinės vardas.

Istoriškai Gegužinė žinoma nuo XV a. pabaigos. 1520 m. Benigna Radvilaitė-Astikienė, Polocko vaivados žmona, pastatė Gegužinėje pirmąją medinę bažnyčią. 1530 m. ją aprūpino Jurgis Astikas, užrašydamas palivarką. 1587 m. bažnyčios turtai buvo dar

Gegužinės parapijos namas su sale, perdirbtas iš senosios bažnyčios. Dešinėje stovi (aukštesnis) kun. N. Švogžlys, čia klebonavęs 1934—1939 m. Mažesnio ūgio — vikaras kun. Jonas Mališauskas

Senoji Gegužinės medinė bažnyčia, statyta 1862 m. K. Daukšos nuotr., apie 1904 m.

padidinti. 1752 m. Zaleskienė pastatė naują medinę bažnyčią. 1781 m. parapijai priklausė 907 parapijiečiai. XVIII a. buvo ir parapijinė mokykla. Ji veikė ir 1798 m. Ligi 1867 m. parapijai priklausė Ruklos, Palomenės ir Zubiškio koplyčios. 1852 m. pagal architekto T. Tyševskio projektą pastatyta nauja medinė vienabokštė bažnyčia. Šis pastatas ligi mūsų laikų neišliko. Algimantas Miškinis (Liet. architektūros klausimai, VII/II, 1986 m.) yra paskelbęs jos nuotrauką ir rašo: „Pažvelgus į nuotrauką matyti, kad šoninės bažnyčios durys gerokai skiriasi nuo centrinės. Iš to galima spręsti, kad bažnyčia statyta ne vienu metu. Šventorius buvo aptvertas vertikaliais pusrąsčiais arba lentomis. Toks aptvėrimas XIX a. pabaigoje — XX a. pradžioje vartotas retai (paprastai mediena buvo klojama horizontaliai). Į šventorių veda metaliniai labai puošnūs vartai. Bažnyčia stovėjo gyvenvietės pakraštyje".

1911—1928 m., parapijiečių ir klebono kun. Juozapo Būčio rūpesčiu bei lėšomis, pastatyta nauja mūrinė bažnyčia. Projekto autorius, greičiausia, buvo inž. V. Michnevičius. Jos pastatas išliko ligi šių dienų.

Kun. Juozapas Būčys 1928 m. buvo iškeltas į Kruonio parapiją. Jį pakeitė kun. Stasys Pupaleigis, klebonavęs 1928—1934 m. Apie 1930 m. jis užbaigė bažnyčios vidaus įrengimus.

Architektūra. 1911—1928 m. statyta bžn. yra įdomesnė ir gražesnė už Kaišiadorių katedrą. Sumūryta iš aptašytų stačiakampių akmenų, kaip reta Lietuvoje. Pastatas yra maišytų stilių su baroko žymėmis, ypač interjere. Fasadas padalytas į tris tarpsnius siaurais karnizais. Ploni bokštai yra rizalitiškai patraukti į priekį. Jų antrasis tarpsnis yra trisieniai, o trečiasis — aštuonsieniai bokšteliai su barokiškais šalmais. Pinijonas taip pat

Graži Gegužinės bažnyčia.
Vargšė! Jau trupa jos bokštelis tinkas
Pradėjo statyti 1909 kun. Bučys.
Darbavosi 1928-1934 m. kun. Pupaleigis.
Dabar Altorius mūrija kun. N. Švogžlys.

Broliai Amerikonai! Mylėkit
mus! Prašome aukos altoriaus.
Mes jus labai mylėsime ir knygon
surašysime.
Kun. N. Švogžlys

Gegužinės R. Katalikų parapija

Parapijos antspaudas su klebono kun. N. Švogžlio autografu

barokiško pavidalo, iškeltas virš aukštojo stogo. Šoninių navų stogai iš fasado pridengti išlenktais parapetais, kurie sudaro vizualinę pinijono tąsą. Bžn. planas kryžminis. Transeptas aukštas, lygus su centrinės navos stogu. Apatiniai langai turi pusapvales arkas, o viršutiniai segmentines. Dar yra įvairių dydžių langelių, apskritų ir ovalinių. Abipus trisienės absidos yra atitraukti penkiasieniai bokšteliai. Tad matome ir renesanso atgarsių.

Centrinė nava ir presbiterija yra apjungtos antablemento juosta. Didžiojo altoriaus retablis yra orderinės tvarkos, baroko stiliaus. Papuoštas statulomis ir plastiniais ornamentais. Panašūs yra ir šoniniai altoriai.

Gegužinės parapijiečių gyvenimą XIX-XX a. sąvartoje pavaizduoja ši „Varpo" (Nr. 6, 1902 m.) paskelbta korespondencija:

„Gegužyno par. yra 4681 žmogus... Visa beveik lietuviška, turi kleboną kun. Jurgį

Galinė dalis

Didysis altorius

1978 m. nuotraukos

Bažnyčios fasadas

Glodiną, žemaitį. Pirm kun. Glodino kunigai Bugenis ir Stankevyčia per 8 metus sakinėjo lietuviškus pamokslus. Tuo-tarpu kun. Glodinas, norėdamas pasirodyti ne litvomanu, panaikino Gegužyne lietuviškus pamokslus, pasiremdamas ant to, kad gegužiniečiai jo žemaitiškos tarmės nesuprasę, o ans jų tarmės nemokąs... Pasakojo dar man žmonės ir apie tokį pasielgimą kun. Glodino. — Motinos atvedę savo vaikus bažnyčion, kad kunigas pamokintų katekizmo. Kun. Glodinas perskyręs vaikus į du buriu: į tuos, kurie moka lenkiškai ir į tuos, kurie vien lietuviškai tesupranta. Pirmuosius pamokinęs valandą lenkiškai, paleidęs, o į antruosius taręs trumpai: „Kai išmoksite lenkiškai, tada jus pamokįsiu katekizmo".

Bet prieš I pasaulinį karą Gegužinė susilaukė tautiškai susipratusio lietuvio klebono. Nelotyniškos pamaldos ir pamokslai buvo pravedami lietuvių ir lenkų kalbomis. Nors lenkuojančių buvo mažuma, tačiau, kaip praneša „Viltis" (Nr. 81, 1912.VII.11), jis buvo įskųstas vyskupui: pravestas tardymas. Šia proga korespondentas (Pabaiskietis) pastebėjo: „Bet greičiausia visas lenkininkų darbas nueis vėjais, nes jau dabar ne be tie laikai: gegužiniečiai tiek jau susipratę, kad nebesiduos bet-kam savęs už nosies vedžioti. Ne vienam jau dabar atsivėrė akįs, ir pamatė, kokiuo tikslu buvo rašytas tas lenkininkų skundas".

Bet visiškas aplenkintų parapijiečių grįžimas prie lietuvių kalbos įvyko nepriklausomo gyvenimo pradžioje, kai klebonu buvo kun. Juozapas Būčys. Jis gimė 1874 m. Šešuolių parapijoje, vidurinįjį mokslą ir kunigų seminariją baigė Vilniuje. Kunigu pašvęstas 1906 m. Ilgą laiką klebonaudamas Gegužinėje, kaip minėjome, pastatė gražią mūrinę tašytų akmenų bažnyčią. Kun. Būčys buvo malonus

žmogus, turėjo gražų tenoro balsą ir sugebėjo patraukti jaunimą. Juos mokė dainų, žaidimų, ruošė vaidinimus. Tokiu būdu per trumpą laiką parapija tapo lietuviška ir 1924 m. jau nebebuvo pamaldų lenkų kalba.

Geugžinės parapija priklauso Žaslių dekanatui. 1940 m. ji turėjo apie 3000 parapijiečių.

1934—1939 m. Gegužinės klebonu buvo kun. Nikodemas Švogžlys, žinomas Vilniaus krašto lietuvių visuomenės veikėjas. Jis gražiai tvarkė parapijos reikalus ir bažnyčios aplinką. Be ko kita, įruošė originalų Vilniaus sodelį su atitinkamais paminklėliais. Senasis medinės bažnyčios pastatas buvo perdirbtas į parapijos salę, kur vyko religiniai bei kultūriniai renginiai.

1940 m. Gegužinės parapijos administratorium buvo kun. Kazimieras Rabikauskas. 1923 m. — 80 gyventojų. Bažnytkaimis priklausė Trakų aps. Žaslių valsčiui.

Po II pasaulinio karo Gegužinės apylinkėje reiškėsi lietuviai partizanai. Gegužinės klebonas kun. Stepas Rudžionis buvo 1946 m. areštuotas, apkaltintas palaikęs ryšius su partizanais — „Žaliojo Velnio" būriu. Klebonas buvo nuteistas 25 metams priverčiamųjų darbų stovyklos bausme, išsiųstas į Vorkutą, kur ir mirė kankinio mirtimi. Vėliau klebonu buvo kun. Zigmas Stančiauskas.

1983—1986 m. Gegužinės klebonu buvo kun. Zigmantas Červokas (gim. 1915.VII.20, kunigu pašvęstas 1942.XII.19).

Bolševikų okupacijos metu Gegužinė yra Kaišiadorių rajono Zūbiškių apylinkės kaimas ir „Švyturio" kolchozo pagalbinė gyvenvietė. Gyventojų skaičius: 1959 m. — 192, 1970 m. — 173, 1979 m. — 128, 1985 m. — 158.

GELVONAI

Švč. Mergelės Marijos Aplankymo parapijos bažnyčia

Gelvonų miestelis išsistatęs netoli Širvintos upės (3 km), 20 km į pietus nuo Ukmergės, 16 km į vakarus nuo Širvintų, prie kelio iš Čiobiškio į Ukmergę.

Vietovės vardą kai kas kildina nuo daiktavardžio „gelvonis" arba „gelvonė", reiškiančio

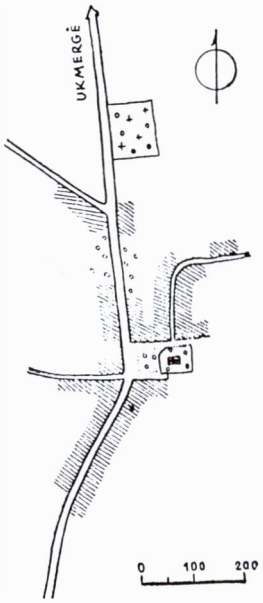

Miestelio schema

geluonį (bitės); kiti bando išvesti iš būdvardžio „gėlus" arba „gėlas". Dar kiti veda iš Gelvės ežerėlio (27,6 ha), kuris dar vadinamas Gelva arba Gelve (Bagdyšių k. laukuose). Per jį į Žirnajų ežerą teka nedidelis Gelvės upelis (4 km ilgio). Bet šis ežerėlis yra 4—5 km nuo Gelvonų. Bandoma spėlioti, kad pirmosios kaimo sodybos galėjusios būti prie šio ežerėlio ir todėl bus gavusios jo vardą. Vėliau dėl kurių nors priežasčių (gaisro ar epideminių ligų) ši vieta atrodė pavojinga žmonėms gyventi, nesveika, taigi nukentėjusieji susirado kitą vietą, kur įkūrė naują gyvenvietę, senuoju vardu pavadinę.

Istorinės žinios. Kryžiuočių kelių XIV a. aprašymuose minima vietovė Gelvin. Iš to galima spręsti, kad 1385 m. Gelvonai jau buvo. Vėliau atsirado Gelvonų dvaras ir kaimas, priklausę Žabų giminei. Taigi vietovė buvo kartais dar Žabais, Žabava vadinama. Prie dvaro išaugo ir miestelis, ypač gyventojų skaičiumi padidėjęs unijinės Lietuvos gyvenimo pabaigoje. 1744.XI.22 karalius Augustas III suteikė miesto privilegijas. 1801 m. buvo 1400 gyventojų. Bet vėliau po prancūzų antplūdžio (1812) ir sukilimų (1831, 1863) gyventojų skaičius gerokai sumažėjo ir 1866 m. tebuvo 30 sodybų su 286 gyventojais.

Bažnyčios fasadas

R. katalikų bažnyčia. Žabų giminės laikais (1642—1686) Gelvonuose buvo jų statyta reformatų koplyčia. Kai vietovė iš jų perėjo Daumantams-Siesickiams, 1686 m. Jonas Krizostomas Daumantas-Siesickis iš reformatų koplyčią atėmė ir perdavė į Gelvonus jo atkviestiesiems pranciškonams. Pastatė jiems ir vienuolyną. Maždaug tuo pačiu laiku buvo pastatyta medinė bažnyčia ir taip pat pavesta pranciškonams, įkurta ir parapija. 1700 m. bažnyčia atstatyta vėl medinė.

Gelvonų vienuolynas buvo didžiulis masyvus mūrinis pastatas, apie 900 kv. m ploto. Įsteigta ir parapijinė (vienuolyno) mokykla, kurią 1781 m. lankė 28 mokiniai; jų tarpe buvo 10 šlėktų, 12 miestiečių ir 6 valstiečių vaikai. Mokykla dar veikė 1804 m., 1828 m. ir vėliau. 1781 m. parapija turėjo 2407 parapijiečius.

1832 m. rusų valdžia vienuolyną uždarė, vienuolius išvaikė, pastatą nusavino ir pavertė kareivinėmis. Bažnyčia buvo pasauliečio kunigo aptarnaujama. 1842 m. ji atnaujinta, bet 1895 m., didžiulio miestelio gaisro metu, sudegė drauge su buv. vienuolynu ir kitais pastatais.

1897 m. Gelvonų dvaro savininkas grafas Plateris, drauge su parapijiečiais, pastatė dabartinę mūrinę bažnyčią.

Architektūra. 1897 m. statyta bžn. yra neoklasikinė. Sumūryta iš tašytų akmenų, brangi. Fasadas suskaidytas šešiais piliastrais, kurių keturi centriniai aprėmina portalą, vargonų choro langą ir siekia aukščiau iškeltą frontoną. Bokštų nėra. Langai turi pusapvales arkas ir diagonališkai sudalytus stiklus į smulkius kvadratukus. Atrodo kaip pinučiai. Altorių dekoras barokiškas. Šoniniai altoriai dar turi kriauklinės ornamentikos sparnelius. Šventoriuje stovi medinė tradicinės formos dviejų tarpsnių varpinė. Kapinių koplyčia mūrinė, su klasicistiniu keturių kolonų portiku. Didieji šventoriaus vartai yra trijų angų, su mūrytais varčių stulpais ir statulomis. Vartai

geležiniai, ornamentuoti, su diagonaliniais linučiais, kurie atitinka langus. Kiti vartai yra koplyčios pavidalo, su viena smailios arkos durų anga, baltai tinkuoti (o gal čia kitos koplyčios fasadas???).

XVIII a. Gelvonų parapija priklausė Vilniaus vyskupijos Pabaisko dekanatui, 1926 m. priskirta Kaišiadorių vyskupijos Širvintų dekanatui. 1940 m. ji turėjo 4900 parapijiečių. Tada jos administratorium ir Širvintų dekanu buvo kun. Juozapas Kraujalis.

Iš senų laikų Gelvonų bažnyčioje buvo Švč. M. Marijos paveikslas, kurį tikintieji laikė turinčiu stebuklingos galios. Bažnyčios gaisro metu jis sudegė, tačiau išliko pranciškonų anksčiau išleistas jo mažas paveikslėlis: Vaikelis Jėzus sėdi ant dešinės Marijos rankos, ir ji kaire ranka laiko jo kojytę. Apačioje lenkiškas įrašas (lietuviškai sakantis: „Tikras atvaizdas stebuklingo Švč. Marijos paveikslo, esančio Gelvonuose pas pranciškonus").

Bažnyčios šventoriuje yra koplyčia, statyta 1842 m. Po jos altoriumi yra akmuo (89 x 36 cm), o jame išspaustas ženklas, primenantis žmogaus pėdą (15 cm ilgio ir 7,5 cm pločio). Prie esančio altorėlio prikabinėta votų. Apie šį akmenį yra išlikęs padavimas, surištas su Gelvonų vietovės kilme. Pasak jo, prieš keletą šimtų metų Gelvonų vietoje buvę tankūs miškai. Kartą per juos ėjusi moteris į Vilnių prašyti Aušros Vartų Dievo Motinos pagalbos pasigydyti skaudančias akis. Nakties metu pastebėjusi šioje vietoje ant akmens stovinčią Dievo Motiną. Kai regėjimas pranykęs, pamačiusi akmenyje įmintą pėdą, kurioje buvę kiek vandens. Ji tuojau šiuo vandeniu nusiplovusi akis, ir jos nustojusios skaudėti bei gelti. Nuvykusi į Vilnių, moteris viską apsakiusi vaivadai Žabui. Šis įsakęs miške iškirsti aikštę ir toje vietoje pastatyti koplytėlę. Netrukus ši vieta ėmusi garsėti: žmonės pradėję ją dažniau lankyti; būdavę ir pagijimų. Koplytėlės aplinkoje apsigyvenę daugiau žmonių, kažkoks žydelis įruošęs smuklę. Nuo akių gėlimo vietovė buvusi pavadinta Gelvonais...

1784 m. Pabaisko dekano vizitacijos akte nemaža pirašyta apie Gelvonų kapų koplyčioje buvusį akmenį su vaiko pėdomis. Jis buvęs laikomas stebuklingu; gerbę ne tik katalikai, bet totoriai ir žydai. Anksčiau jis

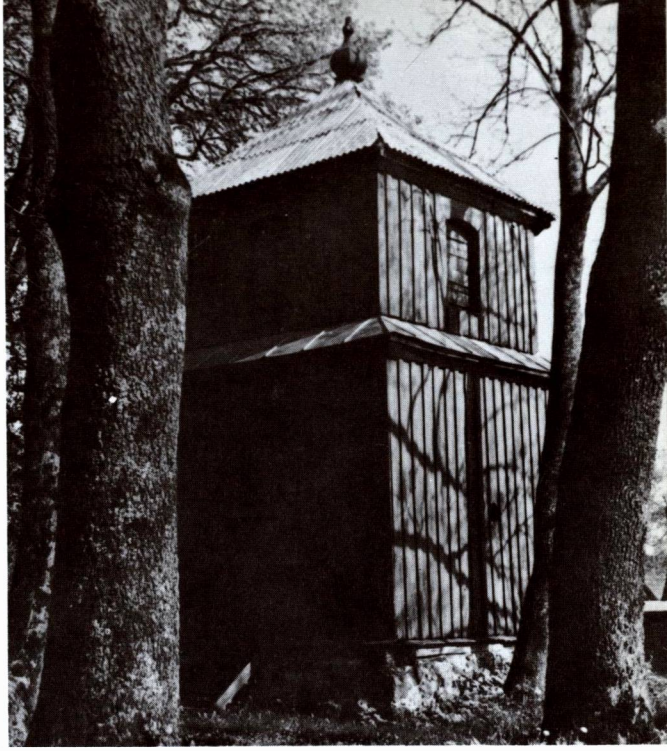

Varpinė

buvęs miškelyje, ten buvo nešamos jam aukos, prie jo valgoma, geriama. 1670 m. apie jį kvotą vedęs Žemaičių vyskupas sufraganas, Vilniaus kustošas ir oficiolas M. Slupskis. Buvę nuspręsta toje vietoje, kur gulėjo akmuo, pastatyti koplyčią, kurios kertiniu akmeniu ir turėjęs būti minimas akmuo. Tačiau vis dėlto jį pakasę po altoriumi. Vėliau iš to akmens buvusios iškirstos pėdos ir įdėtos į rėmus. Jos buvo laikomos Dievo Motinos pėdomis (J. Lebedys, „Lietuvių kalba XVII—XVIII a., 170 psl.).

Dar viena padavimo atmaina sako, kad vieną kartą šioje apylinkėje paklydusi ponia su savo tarnaite. Abidvi apsinakvojusios lauke, prie akmens. Naktį joms pasirodžiusi Dievo Motina, o jai pranykus, akmenyje, kur Marija stovėjusi, radusios įmintą kojos pėdą.

Bažnyčios gaisro metu parapijos dokumentai sudegė, todėl pasakojimų nebegalima patikrinti. Bet tikintieji minėtą akmenį su „įminta pėda" ir koplyčia laikė stebuklinga vieta. Švč. Marijos Gimimo atlaidų dieną Gelvonai sutraukdavo daugybę maldininkų.

Rusai stengėsi Gelvonus su apylinkėmis surusinti. Į buv. pranciškonų vienuolyno rūmus, kaip minėjome, atkeltas karinis dalinys. Atsirado kariškių ir jų šeimų narių. 1872 m. Gelvonuose buvo pastatyta stačiati-

Didysis altorius

kių cerkvė, kurią tačiau telankė vieni rusai.

Gelviniškiai ilgai kovojo ir su lenkinimu. Ypač nelengva kova buvo su lenkuojančiais kunigais. Vieną tokį kovos epizodėlį čia pateiksime, pacituodami dalį korespondencijos iš „Varpo" (Nr. 2, 1902 m.):

„Lenkomanai kunigai... Iš Gelvonų bažnyčios išvarė lietuvišką kalbą. Garbingas kun. Mironas, tapęs Gelvonų klebonų, vėl pradėjo retkarčiais laikyti lietuvišką dievmeldystę ir sakyti išalkusiems lietuviams lietuviškus pamokslus. Lietuviai iš džiaugsmo net ašaras liejo ir nežinojo, kaip iššlovint šį geradėją... Naujasis Vilniaus vyskupas Zvierovyčius, kaip griausmą iš debesų, atmetė kun. Mironui raštą, atimantį nuo jo kleboniją už taip baisų nusidėjimą ir paskiriantį į komendorius".

Iš lenkuojančių kunigų ano meto spaudoje minimas kun. Krynskis. Net Vilniaus lenko vyskupo liepiamas išmokti lietuviškai, to nepadaręs. Jo priešingybė anuo metu buvo Gelvonų stačiatikių šventikas rusas: norėdamas patraukti lietuvius katalikus lankyti cerkvę ir tuo juos laikyti arčiau stačiatikybės, gražiai išmoko lietuviškai ir netgi sakydavęs lietuviškus pamokslus, kai katalikų kunigai sakydavę lenkiškus...

1848.VIII.1 — 1849.VIII.19 pas Gelvonų kleboną Danevičių gyveno ir liokajum tarnavo šešiolikmetis Antanas Baranauskas, būsimasis poetas, Seinų vyskupas. Klebonas jo tėvams buvo žadėjęs jį pamokyti, bet po metų sugrąžino atgal į Anykščius „kaip niekam tikusį vaiką".

Iš lenkų ir lenkuojančių Gelvonų kunigų išskirtinai minėtinas kun. Antanas Šimeliūnas. Apie jo darbus „Viltis" (Nr. 124, 1908 m.) šitaip rašė: „... begalės buvo rašyta, kaip kun. 'Szymelun' persekioja lietuvius, kurie jo baisiai nekenčia, ir neturi jis dabar jokios įtekmės. Yra tai grynai lietuviška parapija; todėl prie kun. Jono Masiulio, dabartinio Sumeliškės klebono, buvo visos pamaldos lietuviškai. Jį perkėlus Sumeliškėn Gelvonysna atvažiavo kun. 'Szymelun', kuris tuoj užvedė kas antrą šventadienį — lenkiškai. Žinoma, tuo kilo pasipriešinimas bažnyčioj. Užgiedojus kun. Šimeliūnui pirmą šventadienį lenkiškai 'Bože w dobroci', visa bažnyčia atsakė lietuviškai 'esi nepaimtas'. Suplikacijų žmonės taip-pat nedavė lenkiškai, nes visa bažnyčia ne lenkiškai giedojo, bet lietuviškai. Žinoma, kun. Šimeliūnas, nebaigęs suplikacijų, uždarydavo Švenčiausiąjį Sakramentą ir nubėgęs sakyklon koliodavo žmones už tai; bet tai nieko negelbėjo. Apie kitus nepageidaujamus kun. Šimeliūno pasielgimus dėlei kai-kurių priežasčių priverstas esu nutylėt, nes anksčiau privestieji dalykai aiškiai rodo, kaip kenksmingas yra kun. Š. apaštalavimas Gelvonyse. Smulkesnių žinių gali suteikt apie kun. Šimeliūno pasielgimus kun. Jonas Masiulis ir Giedraičių dekonijos kunigai, draug su dekanu kunigu Novickiu, nes jie visi pernai met už tas avantūras bažnyčioj boikotavo kun. Šimeliūną. V."

Ilgainiui Gelvonuose atsirado sąmoningų lietuvių kunigų, kurių skaičiuje minėtini: Labokas, Deksnys, J. Masiulis, Vl. Mironas. Buvo ir daugiau.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, Gelvonų apylinkėse vyko lietuvių kovos su lenkais. Kurį laiką miestelis buvo lenkų valdžioje; tik 1920 m. grįžo Lietuvai ir įsijungė į jos gyvenimą. Kovose su lenkais žuvo keletas vietos lietuvių partizanų.

Gelvonai buvo valsčiaus centras. 1923 m. miestelyje ir buv. dvare buvo 97 sodybos ir 777 gyventojai. Buvo pradžios ir vidurinė mokyklos, parapijos salė, kooperatyvas, apie 20 krautuvių, paštas, valsčiaus įstaigos,

Koplyčia šventoriuje

1978 m. nuotraukos

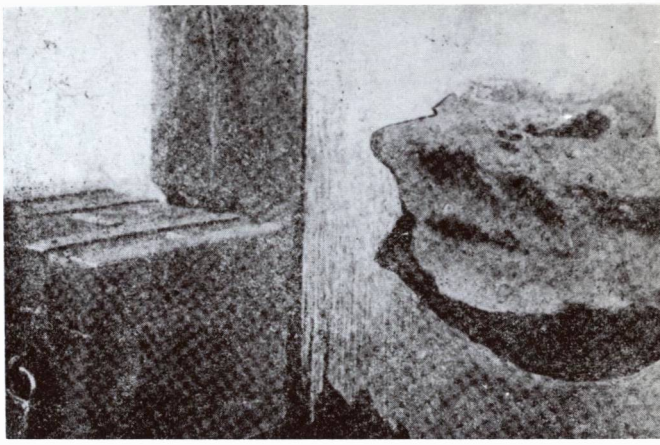

Akmuo su Mergelės Marijos pėda šventoriaus koplyčioje (Iš P. Tarasenkos „Pėdos akmenyje", 1958 m.)

viešosios bibliotekos skyrius, skaitykla, gyveno nemaža amatininkų. Gelvonų žydai turėjo savo sinagogą ir mokyklą.

Nuo 1937 m. Gelvonų klebonu buvo kun. Juozapas Kraujalis (gim. 1881.XI.1, kunigu pašvęstas 1904.XI.28). Kartu jis buvo ir Širvintų dekanas. 1940 m. parapija turėjo 4900 parapijiečių.

Po kun. Kraujalio iki 1944 m. Gelvonuose klebonavo kun. Alfonsas Petraitis (gim. 1905.VIII.6, kunigu pašvęstas 1933.VI.11). Aukšto ūgio, turėjo labai gražų tenoro balsą, didelės energijos kunigas. Malonaus būdo, veiklus, draugiškas. Turėjo ir nemažų administracinių gabumų. (Daugiau žinių apie kun. Petraitį žr. 422 psl.).

II pasaulinio karo metu ir pokario metais Gelvonai neteko nemaža gyventojų. Bolševikai deportavo daugybę lietuvių, vokiškieji naciai iššudė Gelvonų žydus.

Pokario metais Gelvonai priskirti Širvintų rajonui, yra apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. — 407, 1977 m. — 400, 1985 m. — 317 gyventojų. Pokario metais klebonu buvo kun. Aleksandras Leonsevičius. 1983—1986 m. — garbės kanauninkas Jonas Pilka (gim. 1917.I.1., kunigu pašvęstas 1948.X.31).

Prie Gelvonų bažnyčios yra jau mūsų minėta mūrinė koplyčia. Kapinėse taip pat yra medinė koplyčia, parapijiečių statyta.

Prie Gelvonų — Liukonių vieškelio, netoli Širvintos, prieš porą šimtų metų buvęs savotiškas kryžius, prie kurio iš abiejų pusių riogsoję du žmogaus ūgio akmenys; žemiau gulėjęs plokščias akmuo su duobele viduryje. Šią vietą žmonės laikė šventa ir kalbėję, kad čia kitados buvusi senosios lietuvių tikybos kulto vieta. Minėtas kryžius turėjęs stebuklingos galios: kas apsiplaudavęs duobutėje esančiu vandeniu, pagydavęs. Kartą Liukonių dvaro savininkas įsakęs tame vandenyje išmaudyti savo susirgusį šunį. Nuo to laiko vanduo nustojęs stebuklingų gydomųjų savybių...

Buvo padavimų ir apie akmenis, gulinčius prie kryžiaus.

Liukonių dvaro savininkas (generolas) turėjęs virėją, mokėjusį prisišaukti paukščius. Kai sparnuočiai suskrisdavę, generolas juos šaudydavęs. Vienas dvaro darbininkas panorėjęs taip pat išmokti taikliai šaudyti. Virėjas pažadėjęs jį išmokyti, tik liepęs paimti iš bažnyčios komuniją. Darbininkas, priėmęs komuniją, tuojau išėmęs ją iš savo burnos, suvyniojęs į skepetaitę ir atnešęs. Paskui jiedu su virėju paėmę komuniją, kepalėlį duonos, šautuvą ir nuėję prie tos vietos, kur stovėjo kryžius. Virėjas išpjovęs pušies žievėje skylę ir įdėjęs į ją komuniją. Po to abudu atsitolinę nuo kryžiaus keliasdešimt žingsnių. Virėjas padėjęs duoną ant žemės, liepęs darbininkui priklaupti ant jos ir pasiruošti šauti į komuniją. Po to atsistojęs darbininko užpakalyje su užtaisytu šautuvu ir taręs: „Šauk! Jei nešausi į komuniją, aš nušausiu tave". Darbininkas, besiruošdamas šovimui, medžio žievėje pamatęs Kristų, iš kurio žaizdų tekėjęs kraujas. Tai matydamas nesiryžo šauti, ir virėjas iš užpakalio jį nušovęs. Po to abudu — darbininkas ir virėjas — pavirtę akmenimis. Dvaro savininkas abiejų akmenų tarpe pastatęs kryžių. Žmonės vieną jų vadino Jonu, antrą Povilu — darbininko ir virėjo vardais.

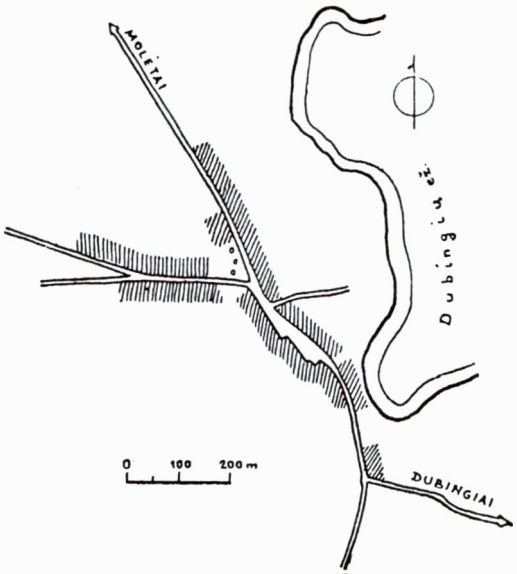

Gatvių planas

GIEDRAIČIAI

Šv. Apaštalo Baltramiejaus parapijos bažnyčia

Giedraičių miestelis įsikūręs Kiemento (Giedraičių) ežero vakariniame krante, prie Utenos — Vilniaus plento, 21 km į pietvakarius nuo Molėtų, 37 km ta pačia kryptimi nuo Ukmergės.

Istorinės žinios. Vietovė sena, 1338 m. Kronikose vadinama Kedrathe. Kronikininkas Hermanas Vartbergietis rašo, kad Ordino kariai, 1375 m. plėšdami kaimynines žemes, buvo pasiekę ir Giedraičius. Žinoma Giedraičių pilis, stovėjusi 2 km į rytus nuo dabartinių Giedraičių.

Giedraičių dvaras taip pat yra labai senas, priklausęs kunigaikščiams Giedraičiams, nuo kurių greičiausiai bus kilęs ir vietovės vardas. XVI a. pr. prie dvaro buvo pastatyta bažnyčia ir ėmė kurtis miestelis. Iš 1528 m. sąrašų matyti, kad čia buvo mėsininkų, kurie mokėjo už pjaunamą jautį ar karvę po 3 pinigėlius, o už smulkius gyvulius po pinigėlį. 1528.IV.27 karalius išsprendė klebono su kunigaikščiais Geidraičiais ginčą dėl klebono laikomų 3 smuklių. XVI a. pradžioje Giedraičiai buvo jau didesnis prekybinis centras. Tada ir vėliau miestelis, kaip ir dvaras, buvo privati kunigaikščių Giedraičių nuosavybė.

R. katalikų bažnyčią Giedraičiuose pastatė Mykolas Gintilavičius-Gentvila, Vytauto pavestas dar prieš 1445 m. Katalikų kalendorius — žinynas 1983 m. rašo (111 psl.), kad ji buvusi pastatyta 1410 m. Mini ir antrą, 1443 m. datą. Tokiu būdu pirmosios bažnyčios atsiradimo laikas dar nėra tikrai išaiškintas. 1445 m. bažnyčia aprūpinta beneficija. Vėliau ją aprūpindavo Giedraičiai. Jų užrašytų beneficijų skaičiuje buvo ir 3 smuklės. Giedraičiai buvo įsipareigoję 2 mylių atstu nuo bažnyčios nelaikyti kitų smuklių, o jeigu kas įsteigtų, turėtų bažnyčios reikalams mokėti metinį trijų lietuviškų kapų mokestį. Tačiau vienas iš Giedraičių išgavo D.L.K. leidimą laikyti smuklę pačiuose Giedraičiuose. Apklausinėjimo metu paaiškėjo, kad jis apie ankstesnius užrašus nebuvo tinkamai painformuotas. 1528 m. D.L.K. įsakė Giedraičiui jo išduotą dokumentą sunaikinti ir atskiru raštu nustatė, kad smukles Giedraičiuose tegalįs laikyti klebonas.

1510 m. bažnyčia buvo perstatyta, tačiau vėlesnės atstatymo datos gali būti tik spėjamos. Giedraičių klebonui priklausė miestelio jurisdika, 8 kaimai, 3 ežerai ir kiti turtai.

1542 m. Jonas Mieškovičius su žmona įruošė Šv. Onos altorių. 1809 m. Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis ir jo brolis Martynas pastatė dabartinę Šv. Baltramiejaus vardo bažnyčią. Jos fundatorius žinomas ne tik kaip vyskupas, bet ir stropus Naujojo Testamento knygų į lietuvių kalbą vertėjas. Jam 1838 m. mirus, velionio valia, širdis buvo išimta, atvežta į Giedraičius ir įmūryta bažnyčios presbiterijos sienoje. Zakristijoje buvo įruoštas ligi šių dienų išlikęs fundatoriaus portretas.

1725 m. Giedraičių parapijoje buvo įkurta Šv. Rožančiaus brolija.

Architektūra. 1809 m. statyta mūrinė bažnyčia yra klasicistinio stiliaus. Fasadas suskaidytas šešiais piliastrais. Jie remia platų antablementą, apjuosiantį visą pastatą. Bokštų nėra, tik trikampis frontonas iki stogo briaunų. Portalas turi arkines duris ir trikampį sandriką. Langai stačiakampiai, be sandrikų. Tad visa išorė yra kukli, be puošmenų, tačiau rimtai iškilminga. Vidaus erdvė padalyta į tris navas. Pilioriai stambūs, keturkampiai. Didysis altorius su aukštu retabliu yra klasicistinis keturių kolonų ansamblis. Šoniniai altoriai

Giedraičių bažnyčia ir varpinė
Bažnyčios vidus

1978 m. nuotraukos

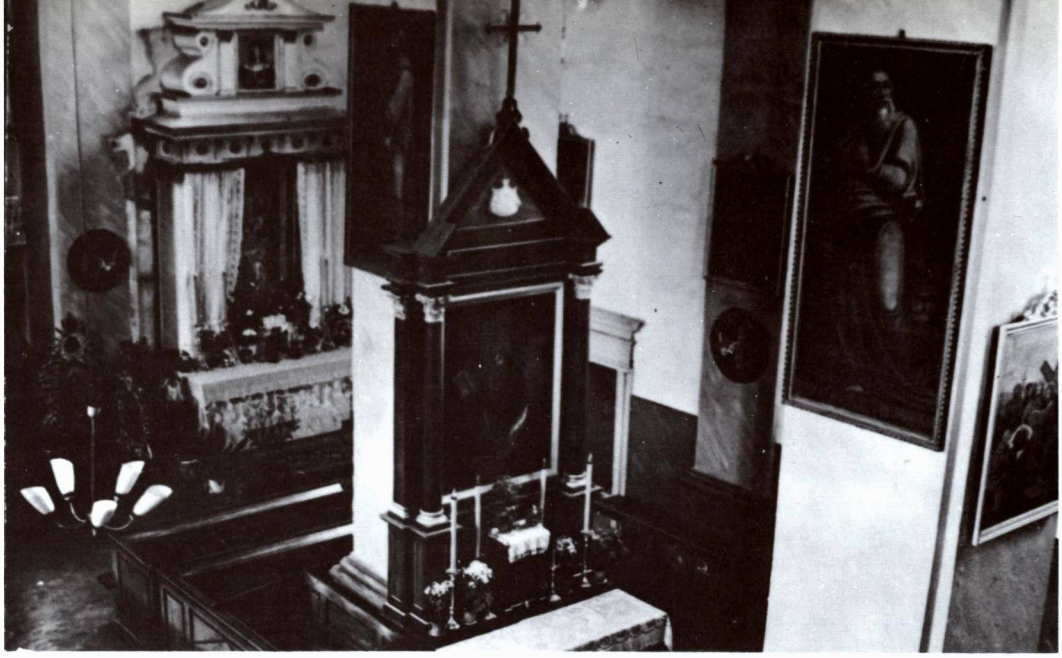

Altoriai *1978 m. nuotraukos*

turi barokiškų puošmenų. Palei šventoriaus tvorą stovi puiki klasicistinė varpinė. Jos apatinis tarpsnis sumūrytas iš natūralių netašytų laukakmenių ir papuoštas apskritų langelių eile. Virš karnizo su modiljonais iškyla antrojo tarpsnio plytinės kolonėlės su varpų angomis tarp jų. Plačių pastogių piramidinis stogelis atitinka savo platumu apatinio tarpsnio karnizams. Šventoriaus vartai yra taip pat klasicistiniai, su trimis arkomis ir iškeltu frontonu.

XVIII a. Giedraičiuose buvo parapijinė mokykla, kurią 1781 m. lankė 13, 1782 m. 11 mokinių. Vysk. M. Valančiaus laikais mokykla atgaivinta, vėliau surusinta.

XVII a. Giedraičių parapija priklausė Pabaisko dekanatui. 1781 m. ji turėjo 2357 katalikus. Vėliau Giedraičiai buvo padaryti Vilniaus vyskupijos dekanato centru, o 1926 m., kaip dekanato centras, priskirti Kaišiadorių vyskupijai. 1940 m. parapija turėjo 4100 katalikų. Tada jos administratorium ir dekanu buvo kun. Kazimieras Liesevičius.

Dvarai ir lenkuojantieji kunigai buvo gerokai aplenkinę Giedraičių ir apylinkės lietuvius. Be kitų, lietuvybę čia stiprino nors ir trumpą laiką gyvenęs kun. Silvestras Gimžauskas, žinomas Vilniaus krašto lietuvių veikėjas. Būdamas Valkininkų klebonu ir Merkinės dekanu, jis buvo įskųstas carinei valdžiai, kad platinęs lietuviškas knygas ir tariamai įžeidęs pravoslaviją. Tad 1892 m. turėjo keltis į Giedraičius vikaru. Ten jį

aplankęs Pranciškus Būčys (dar klierikas, vėliau vyskupas) savo „Atsiminimuose" (I t. 311—312 psl.) apie jį rašo:

„Giedraičių vikariato trioba buvo medinė ir nenauja. Gerai neatsimenu, vienas ar du kambariai joje buvo skirti naujajam vikarui; tik atsimenu sienas viduje, nudažytas balto-

mis kalkėmis. Jokių minkštų baldų nebuvo toje patalpoje, nė kėdės su atlošu, o tik keletas prastučių taburečių, geriau sakant, lentgalių, į kuriuos buvo įgręžta po keturias lazdas, kaip kojas. Aukštas, stambių kaulų vyras buvo kun. S. Gimžauskas. Jis nebuvo nei sudžiūvęs, nei nutukęs, kalbėjo rytietišku akcentu karštai ir vaizdingai. Mums trims jis papasakojo daug savo patirtų pavyzdžių, kaip nuožmūs burtai yra įsigalėję Lietuvos rytuose dėl to, kad ganytojavimo tikslams vartojama liaudžiai nesuprantama lenkų kalba. Porą tokių pavyzdžių atsimenu, bet nematau naudos juos užrašyti, kad netektų gėdytis nekaltiems, kaltųjų vietas užėmusiems įpėdiniams."

„Kalbėdamas apie tikrai uoliuosius dvasiškius, Gimžauskas mus nusivedė į bažnyčią, kur tam tikroje patalpoje virš zakristijos laikoma spirite Merkelio Giedraičio širdis". (Iš tikrųjų ten yra vysk. Juozapo Arnulfo Giedraičio (1754—1838) širdis, patalpinta jo 1809 drauge su broliu Martynu pastatytoje naujoje Giedraičių bažnyčioje).

„Užvožęs urną, užtaisęs patalpą, Gimžauskas parsivedė mus į vikariatą, kur klestėjo evangeliškasis neturtas nelyginamai labiau, kaip tuose vienuolių kambariuose, kuriuose vėliau man teko matyti."

XIX a. pabaigoje Giedraičių apylinkės, veikiant dvarininkams ir lenkuojantiems kunigams, buvo aplenkintos. 1900 m. vilniečių lietuvių prašyme Vilniaus vyskupui dėl lietuviškų maldų įvedimo vyskupijos parapijose apie Giedraičius rašoma: „Parapija labai į gudus išvirtusi. Klebonas — „Pan za Panow" (Vert. — Ponas už ponus); lietuviška kalba, pagal jį, tai pagoniška kalba. Garbingas kun. Daukša, kamendorius, taip daug gero padaręs savo tautai kitose parapijose, čę gal nebejstengs įkvėpti meilę lietuviškos savo kalbos, nes prakeikta dvasia vertimo į gudus arba lenkomaniją per giliai įleido šaknis." („Žinyčia" Nr. 3,56 psl., 1900).

Vis dėlto lietuvių kalba į bažnyčią buvo sugrąžinta. Bet Vilniaus lietuvių kunigų „Memoriale" (94—96 psl.) apie ją rašoma:

„Balandžio 17 d. 1911 m. lenkų kurstytojai stengėsi ir Giedraičių bažnyčioje sutrukdyti lietuvių pamokslus, balsiai giedodami savo lenkiškas giesmes. Veltui kun. Stragas, tos parapijos klebonas, akino trukšmadarius, kad jų pasielgimas nedoras. Popiet vėl prasidėjo trukšmas. Lietuvių giesmininkas Starkas net akmenim gavo; lietuviai turėjo nusileisti prievartai. Lenkai giedojo savo giesmes, įsigrūdo bažnyčioje ant chorų ir net bugną ėmė mušti. Paskui jie vaikščiojo po karčiamas, girdamies įveikę lietuvius ir džiaugdamies savo laimėjimu".

Nesutarimų reikalas atsidūrė vyriausybės teisme, kuris 1911.VI.28 „pasmerkė vienam mėnesiui kalėjimo svarbiuosius lenkų agitatorius: Igną Aleksandravičių, Ipolitą Vitkovskį ir Romualdą Jurevičių. Tai, matyti, šiek-tiek nuramdė panpolonistų trukšmadarių karštį, ir Giedraičiai išvengė tolimesnių skandalų ir jų sekmių, kaip tai buvo Asavoje, Eišiškyje, Joniškyje ir Rodunioje".

Bet ir po šio teismo sprendimo lenkuojantieji nenurimo. „Viltis" (Nr. 100, 1911.VIII.31) rašė: „Rugpiūčio 24 d., per Šv. Baltramiejaus atlaidus, pamaldos iš eilės turėjo būti atliekamos lietuviškai. Dar prieš sumą keli lenkininkai, tarp jų ir 1—2 nuteistųjų, pakėlė triukšmą: išlaužę šėpos spintą, kur buvo sudėti lietuvių brostvininkų rūbai, žvakės ir t.t., viską išblaškė ant žemės ir bandė neprileisti lietuvių brostvai nešti. Giedant lietuviams per sumą ir per mišparus, lenkininkai trukdė ir stengėsi lietuvius perrėkti. Rengiantis eiti apie bažnyčią prieš mišparus, riaušininkai apstumdė lietuvius ir varu atėmė iš jų baldakimą."

Ginčas dėl brostvų nešimo tęsėsi dar ilgai, nes lenkuojantieji „užvaldė" brostvas ir neleido lietuviams jų nešti netgi lietuviams išpuolančių pamaldų dienomis.

1912 m. lenkuojantieji vėl rinko parašus, kad būtų panaikintos lietuviškos nelotyniškos pamaldos ir jų agitatoriai grasino, kad jei kas užsirašys lietuviais, bus pervesti į pravoslaviją („Viltis", Nr. 88, 1912.VII.27). Giedraičių klebonas kun. Stragas buvo kaltinamas, esą, norėjęs visus parapijiečius užrašyti lietuviais. Pora šmeižėjų buvo patraukti teisman, iš jų Vladalinas Griežė-Lozovskis buvo Vilniaus apygardos teismo nubaustas 7 paroms arešto ir turėjo sumokėti teismo išlaidas. „Viltis" (Nr. 58, 1912 m.) skelbia, kad 2603 parapijiečiai pasisakė norį lietuviškų pamaldų, o 2529 lenkiškų.

Ir vėliau ramybės parapijoje dar ilgą laiką nebuvo.

Paminklas Žuvusiems Lietuvos kariams 1920 m. kautynėse su lenkais, pastatytas kapinėse. J. Bulikos nuotrauka

Jei Giedraičių ir apylinkės lietuvių lenkinimas daugiausia plėtėsi iš dvarų, tai vienas dvaras turėjo daug įtakos lietuvių tautiniam sąmonėjimui. XIX a. pabaigoje uteniškis Kazimieras Graužinis nusipirko iš Komarų didelį Martiniškių dvarą. Čia įsikūrusi Graužinių šeima (7 dukros ir 2 sūnūs) labai nuoširdžiai rūpinosi sustabdyti gyventojų nulietuvėjimą. Martiniškių dvaras, anksčiau buvęs lenkinimo židinys, tapo lietuvybės tvirtove. Visi dvaro samdomi darbininkai taip pat buvo susipratę lietuviai, dažniausiai kilę iš Utenos apylinkių. Graužinių rūpesčiu sudarytas tvirtas lietuviškas parapijos choras, kuris bažnyčioje gražiai giedojo lietuviškas giesmes. Lenkininkai, žinoma, tuo metu keldavo riaušes, tačiau pralaimėdavo. Po pakartotinų riaušių vyskupas bažnyčią uždarydavo, bet po kiek laiko vėl atidarydavo. Po tokių riaušių lietuviams buvo leista savo kalba melstis kas ketvirtą sekmadienį, o vėliau nelotyniškos pamaldos vieną sekmadienį būdavo lenkiškos, kitą lietuviškos.

Spaudos draudimo laikais Giedraičius pasiekdavo lietuviškieji raštai. Viena aktyviausių tų raštų platintojų buvo 15 metų mergaitė Domicelė Graužinytė (vėliau Palevičienė). Ji buvo sulaikyta ir nubausta sąlygine vienerių metų arešto bauda.

Priešais bažnyčią, tik kitoje ežero pusėje, Martiniškėse, 1898.IX.14 gimė Kazimieras Graužinis, Lietuvos pasiuntinys Vatikane, vėliau Argentinoje ir Urugvajuje. Mirė 1962.VI.5 Montevideo mieste, vieno įprasto rytinio pasivaikščiojimo metu La Platos upės pakrantėje, širdies smūgio ištiktas.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, Giedraičiai su apylinkėmis pergyveno sunkų laikotarpį, nes 1920 m. spalio—lapkričio mėnesiais vietovė ėjo iš rankų į rankas. Lietuviai buvo lenkų smarkiai spaudžiami. Spalio 9 d. užėmę Vilnių, norėjo ir visą Lietuvą užimti. 1920.XI.17—21 ties Giedraičiais ir Širvintomis įvyko smarkios kautynės. Lenkų kariniai daliniai, vadovaujami gen. L. Želigovskio, buvo lietuvių sumušti ir kelias į Vilnių mūsiškiams atrodė atviras. Deja, Lietuvos vyriausybė neišnaudojo šio labai svarbaus momento: pasitikėdama Lietuvai visą laiką nepalankia Antante, jos reikalaujama, sustabdė puolimą. Lenkai turėjo pakankamai laiko persigrupuoti, sustiprinti savo karines jėgas ir išlaikyti Vilnių.

Aprimus karo veiksmams, Giedraičiuose buvo sutvarkytos dėl Lietuvos laisvės žuvusių karių kapinės, pastatyti kryželiai ir bendras paminklas Žuvusiems. (Daugiau žinių apie Giedraičius ir 1920 m. kautynes yra ML II t., 507—511 psl.).

Bet ir po kautynių lenkiškasis teroras nesiliovė. Lenkai dar nužudė keletą lietuvių.

Nepriklausomybės metais Giedraičiai buvo Ukmergės aps. valsčiaus centras. 1923 m. buvo 56 sodybos ir 445 gyv., 1940 m. apie 600 gyventojų. Veikė vidurinė, 6 komplektų pradžios mokyklos, valsčiaus įstaigos, sveikatos ir veterinarijos punktai, malūnas, keliolika krautuvių.

Carinės Rusijos laikais aplenkintos Giedraičių apylinkės greitai atlietuvėjo. Bet okupa-

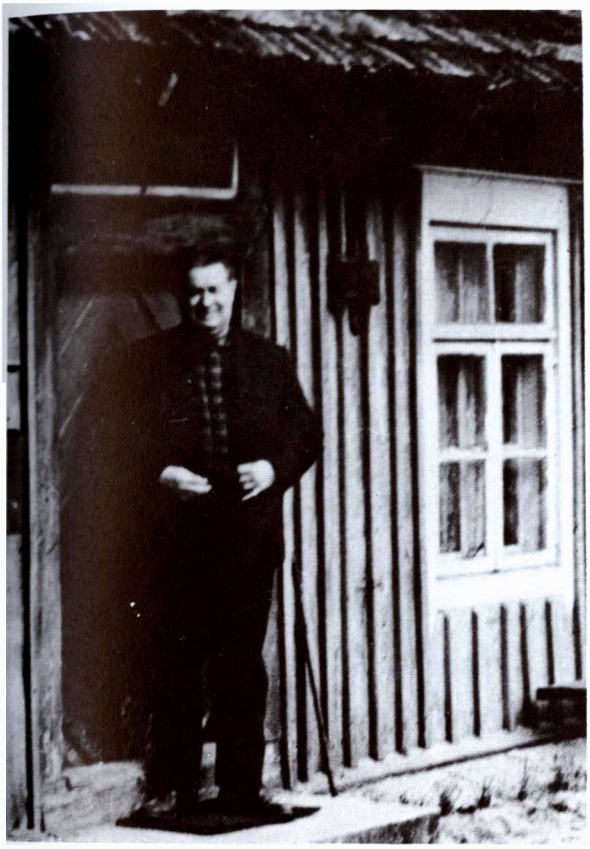

Kun. Zigmas Komaras, buv. Giedraičių klebonas, Sibiro kalinys

cijų metais Giedraičiuose ir apylinkėse daug žmonių buvo nužudyta ir deportuota.

Bolševikų okupacijos metu Giedraičiai yra Molėtų rajono apylinkės ir sovchozo centras. Gyventojų skaičius: 1866 m. — 206, 1897 m. — 543, 1923 m. — 445, 1959 m. — 497, 1970 m. — 601, 1979 m. — 207, 1985 m. — 613.

Iš senų laikų Giedraičiai yra dekanato centras.

Giedraičių dekanas ir parapijos klebonas kun. Kazimieras Liesevičius 1949 m. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. kalėti. Į Lietuvą grįžo 1955 m. ir 1963 m. mirė. Iš pokario meto klebonų minėtinas kun. Kazimieras Trimonis. 1983 m. kunigų sąrašuose dekanu įrašytas kun. Petras Šiugžda, o klebonu kun. Vincentas Pinkevičius. 1985—1986 m. klebonavo kun. Viktoras Vilius Cukuras (gim. 1946 m., kunigu pašvęstas 1975 m.).

Protestai ir užuojautos.

1.

Gerbiamoji Redakcija!

Galutinai įsitikinome, kad mūsų vyresniosios endekiškos dvasiškijos rankose Bažnyčia dažnai tarnauja ne dvasiškam aprūpinimui lygiai visų savo avelių, bet yra platinimui lenkų karalystės, persekiojimui lietuvių kunigų, paskyrimui visokių lenkintojų į lietuviškas parapijas, kurie neapkenčia viso to, kas tik lietuviška. Todelei prieš tokiuos neteisingus pasielgimus, kaip su visais kitais mūsų tautos veikėjais, taip ir su kun. Tumu, mes, Giedraitiškiai, griežtai protestuojame.

M. Budreika, K. Alekna, M. Graužinytė, Jonas Steikūnas, O. Graužinytė, Kazimieras Palikėnas, Boleslovas Daminskis, Mateušas Staikūnas, T. Ažubalis, Kazimieras Sadūnas, Jurgis Graužinis, Juozapas Staikūnas, Elžbieta Bitautytė, Marcelia Zarembaitė, Juozapas Kubilis, O. Bitautytė, E. Bitautienė, B. Ažubalienė, Antanas Rūta, M. Zarembienė, P. Šakenis, Martynas Žemaitis, Ignašius Micia, Juozapas Micia, Uršulia Miciūčia, Mikodas Lapela, Matiejus Micia, Razalija Micienė, Jurgis Micia, Mykolas Bytautys, Kazimieras Steikūnas, Marė Zarembaičia, Adolpas Zaremba, Viktor. Zarembienė, Antanas Stankevičius, St. Stankevičius.

Dar už 44 pasirašęs: Jonas Zaremba. — L. Pažūsis, Alena Rudžionytė, Petras Rudžionis, Zigma Rudžionis, Antanas Marcinkevičius, Mykola Zaremba, Petronelia Marcinkevičienė, Antanas Miškinis, Mykola Žemaitis, Jonas Žemaitis, Marijona Virgelienė, Uršulia Zarembaičia, L. Pažūsienė, Z. Pažūsis.

(Iš „Vilties", 1911 m.)

Senoje **Giedraičių bažnyčioje** yra nemaža pažymėtinų retų religinio meno ir kulto dalykų. Minėtini: Vyskupo Juozapo Arnulfo Giedraičio portretas, tapytas aliejiniais dažais drobėje XIX a. pradžioje, restauruotas 1968

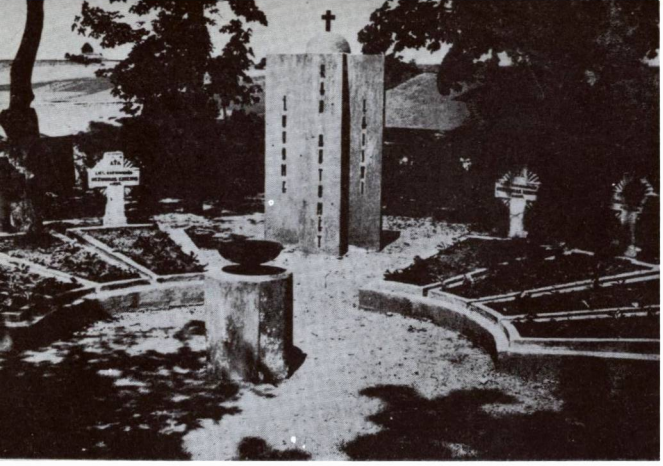

Žuvusių Lietuvos karių kapų centrinė dalis

Bendras lietuvių karių kapų vaizdas

m. Yra Vilniaus meno mokyklos XIX a. aliejiniais dažais drobėje tapyti keturi keturių evangelistų paveikslai, taip pat yra kitų paveikslų, gražaus darbo liturginių dalykų bei rūbų.

Giedraičių kapinėse yra palaidotas 1956.VI.17 savo sodyboje, Karklynėje, miręs Antanas Jaroševičius (gim. 1870.VII.22 Skrebotiškio k., Pasvalio vls.), dailininkas, liaudies meno rinkėjas bei puoselėtojas. Jis ypač piešė lietuviškus kryžius, aplankydamas platesnes apylinkes. 1910 m. jo kryžių piešiniai, išstatyti IV dailės parodoje Vilniuje, sukėlę ypatingą lankytojų dėmesį. 1912 m. Lietuvių Dailės draugija išleido gražiai paruoštus ir puikiai apipavidalintus jo kryžių piešinius „Lietuvių kryžiai — Croix Lithuaniennes" su dr. J. Basanavičaus studija apie Lietuvos kryžius, lietuvių ir prancūzų kalbomis. Nuo 1921 m. ilgus metus A. Jaroševičius

Lietuvos karių, žuvusių 1920 m. kautynėse su lenkais kapai. Kapų ir paminklų okupantai nesunaikino. Jie „valstybės saugomi". 1980 m. nuotr.

gyveno Giedraičiuose ir ligi 1934 m. vietos progimnazijoje dėstė piešimą. Pagal jo projektą Giedraičiuose pastatytas paminklas Lietuvos kariams, žuvusiems kovose su lenkais 1920 m. atminti. A. Jaroševičiaus kapą puošia paminklas. Jo bareljefas sukurtas skulpt. A. Dimžlio.

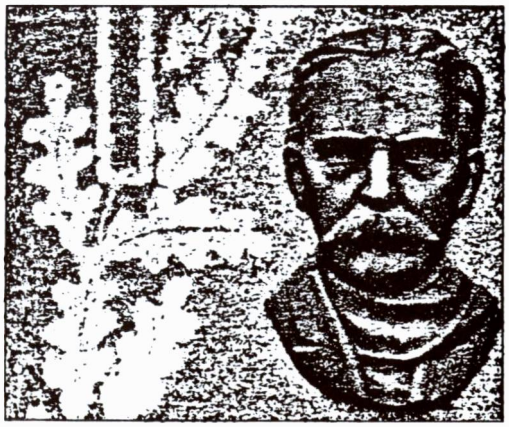

Giedraičių kapinėse palaidoto dailininko Antano Jaroševičiaus paminklo detalė. A. Dimžlio skulptūra

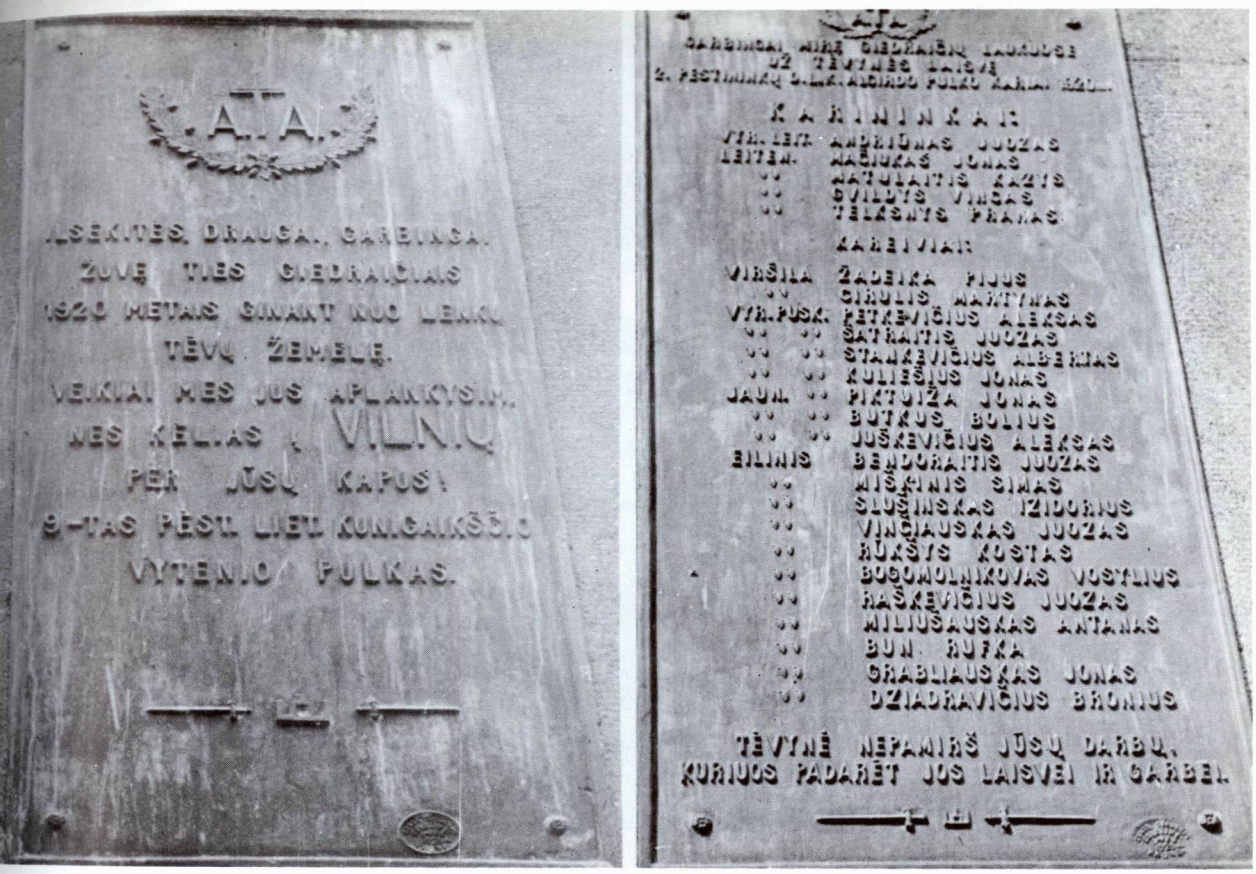

Paminklinės lentos su pavardėmis Žuvusių Lietuvos karių atminimui

Iš Giedraičių kunigaikščių giminės yra kilęs Mykolas Giedraitis, palaimintasis, didelio šventumo vyras. Jis buvo gimęs XV a. I pusėje Giedraičių ar Videniškių dvare, kurie priklausė Giedraičių giminei. Buvo silpnos sveikatos, nedidelio ūgio, šlubas. Savo dienas leisdavęs drožinėdamas šventųjų statulėles. Bistricoje jis įstojo į reguliariųjų atgailos kanauninkų vienuolyną, iš kur viršininkas jį pervežė į Krokuvos vienuolyną. 1460 m. Krokuvoje baigė teologijos ir filosofijos mokslus, bet kunigu neįsišventino, pasitenkindamas zakristijono pareigomis. „Bažnytinė enciklopedija" jį vadina „brangiausiu tos vienuolijos perlu". Mirė 1485.V.4 ir buvo palaidotas Šv. Morkaus bažnyčioje, Krokuvoje. 1544 m. Bažnyčia jį paskelbė palaimintuoju. 1624 m. palaikai perkelti į minėtoje bažnyčioje įruoštą sarkofagą, didžiojo altoriaus evangelijos pusėje. Virš sarkofago pakabintas palaimintojo paveikslas. Paveiksle pavaizduota ir 11 Mykolo užtarimu įvykusių stebuklų; yra daugybė votų. 1759 m. išleista maldų knygelė į Palaimintąjį. Jo kultas buvo gyvas visą laiką. Minint jo 500 m. mirties sukaktį, Krokuvoje suruoštos jubiliejinės iškilmės. Apie M. Giedraitį parašyta 20 veikalų; 1981 m. Krokuvoje apginta A. C. Dylio disertacija „Pal. M. Giedraitis, gyvenimas ir kultas", 500 psl. Okup. Lietuvoje palaimintojo jubiliejaus nebuvo leista minėti. Bet LKB Kronikos (Nr. 67, 1985) žiniomis, jis buvo minimas 1985.V.2 Giedraičių bažnyčioje, kurioje esąs ir pal. M. Giedraičio altorius. LKBK pateikia tokį aprašymą: „Prieš pamaldas į vainikais ir gėlėmis išpuoštą bažnyčią atėjo didelis būrys tautiniais rūbais pasipuošusio jaunimo ir baltomis suknelėmis apsirengusių mergaičių. Jie visi nešėsi gėles. Jaunimas suklaupė prie bažnyčios durų ir melsdamiesi keliais ėjo iki Palaimintojo Mykolo Giedraičio altoriaus. Jaunoji Lietuvos karta, suvažiavusi iš įvairių miestų ir miestelių, kaip meilės ir pagarbos dovanas ant Palaimintojo Mykolo Giedraičio altoriaus sudėjo gėles".

„Su dideliu entuziazmu maldininkai meldė Palaimintąjį užtarti Lietuvą ir jos Bažnyčią. Pamokslus sakė kunigai: Zenonas Navickas, Romas Puzonas, Ričardas Repšys". Buvo

giedamos giesmės, skaitomos maldos, religiniai eilėraščiai. Tikintieji sveikino tą dieną savo jubiliejų švenčiantį kleboną kun. V. Cukurą. Bet pasibaigus minėjimui, klebonas buvo tardomas, kaip „suruošęs nelegalų minėjimą". Minėtoje LKB Kronikoje yra paskelbta ir nežinomo autoriaus parašyta „Malda į Palaimintąjį Mykolą Giedraitį".

INTURKĖ

Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų parapijos bažnyčia

Inturkės miestelis įsikūręs 12 km į pietryčius nuo Molėtų, Gėluoto ežero šiauriniame krante. 2 km į vakarus tyvuliuoja didelis Galuonų ežeras, o 15 km į rytus Išnaro ežeras. Apylinkės tad ežeringos, gražios, įdomios. Miestelio plano struktūra linijinė.

Prof. Steponas Kolupaila aiškino, kad **vietovės vardas** galėjęs kilti nuo apie 3 km į šiaurę nuo miestelio esančio Urkio ežero. Greičiausiai ten buvo pirmoji Inturkės sodyba, kuri vėliau galėjo būti perkelta į kitą vietą dėl maro, epidemijų ar kitokių nelaimių. Vietos gyventojai šią vietą tarmiškai vadina **Unturke**. Kai kurie kalbininkai pataria vadinti **Anturke**.

Istoriškai Inturkė žinoma nuo 1373 m. XVI a. ji buvo seniūnijos centras. Tada Inturkė priklausė Vilniaus apskričiai ir vaivadijai. Pagal 1569 m. Lietuvos iždo sąrašus miestelis ir dvaras priklausė karaliaus dvarui, tačiau vėliau perėjo į privačias rankas. Ilgesnį laiką Inturkę valdė Tovjanskiai, 1766 m. mokėję kariuomenės išlaikymo reikalams 1575 auksinus kvartos ir 1200 auksinų hibernos mokesčio. Inturkė buvo nuošalioje vietoje ir todėl į miestą neišaugo. 1866 m. dvare ir bažnytkaimyje buvo 447 gyventojai.

R. katalikų bažnyčia. 1555.XII.28 karalienė Bona pasirašė fundacinį aktą bažnyčiai statyti, kuriuo jai buvo paskirta 16 valakų žemės. Pirmuoju klebonu buvo Jurgis Trakiškis. Netrukus bažnyčia buvo pastatyta. Naują bažnyčią 1751 m. pradėjo statyti klebonas kun. M. Olendskis. Ji buvusi medinė, kryžiaus plano, dvibokštė, su 2 koplyčiomis. 1820 m. perstatyta. Tada prie jos priekinio fasado pristatytas portikas su 4 kolonomis, viduje įremti 4 stulpai. Sienos surėstos iš tašytų rąstų. Stogas buvo dengtas medinėmis lente-

Inturkės bažnyčia, varpinė, šventoriaus vartai

Inturkės bažnyčios vidus

lėmis (gontais), o vėliau perdengtas skarda.

Architektūra. XVIII a. statyta medinė bažnyčia, varpinė ir trijų arkų vartai sudaro keliais atžvilgiais unikalų ansamblį. Į šventorių įeinama ne priešais didžiąsias fasado duris, o pro vartus greta varpinės, priešais dešiniąją navos sieną. Pats bažnyčios pastatas yra nedidelis, stačiakampio plano, su dvišlaičiu stogu ir labai žemu bokšteliu ant stogo. Fasadinė siena suskaidyta statmenai į tris sekcijas su siaurais piliastrais. Virš kuklių durų be jokių apvadų šviečia porinis baltų rėmų langas. Frontono centre matomas didelis sieninis kryžius. Ant bokštelio — barokinė bazė kryželiui. Šoninėse sienose tėra po vieną porinį langą su pusapskritėmis arkomis, kaip ir fasade. Absida trisienė, su atitinkančiu stogu ir puošniu kryžiumi ant kraigo. Sienos apmuštos statmenomis lentelėmis ir lištvelėmis. Ypatingas šios bažnyčios originalumas atsiskleidžia jos interjere. Visų pirma akį patraukia nepaprastos kesoninės lubos iš skersinių sijų su išilginiais intarpais. Susidariusių dėžių dugnai, o tai yra lentinės lubos, papuošti trijų skirtingų pavidalų žvaigždėmis. Jos yra reljefinės, sudėtos iš medinių juostelių. Kesonų fonas nudažytas žydrai. Tų dekoruotų kesonų yra penkios eilės po dešimtį. Kesonų sijų sankryžose matomos dekoratyvinės geležinių varžtų ar vinių galvutės. Šias lubas yra fotografavęs žinomas

Bažnyčios fasadas *1978 m. nuotraukos*

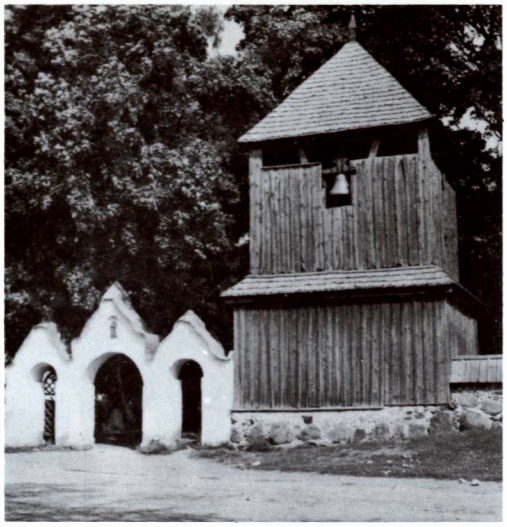

Varpinė

etnografas Juozas Lingis 1939 m. Jos tebėra išlikusios.

Presbiterijoje yra trys altoriai, o šoninėse navose dar du. Visi labai puošnūs, barokinio stiliaus, su gausiais kriauklinių ornamentų drožiniais. Yra paveikslų ir skulptūrų. Tarp altorių šviečia absidos langai. Sienos apjuostos dviem eilėm dekoratyviškų frizų. Ties sakykla, kairėje pusėje, yra dar vienas arkinis langelis. Sakyklos tribūna paremta kolonėlėmis su arkutėmis. Tribūnos užtvara papuošta bareljefiniais skydais. Inturkės bažnyčios interjeras pasižymi stilingu puošnumu.

Medinė varpinė yra dviejų tarpsnių, tradicinio pavidalo, tik jos abu aukštai yra beveik lygaus pločio. Viršuje matoma plati atvira anga varpams. Šventoriaus vartai balti, su barokiškai banguotais skardos stogeliais. Mūrinė tvora uždengta mediniu stogeliu.

Jau XVIII a. Inturkėje buvo parapijinė mokykla, kurią 1781 m. lankė 8 mokiniai. 1763 m. įvesdinta Šv. Rožančiaus brolija. Po 1863 m. sukilimo Inturkės apylinkės gerokai kolonizuotos rusais sentikiais, įkurta ir jų parapija. Nedidelė mūrinė maldykla pastatyta XX a. pradžioje. 1935 m. jai priklausė 244 apylinkėje gyvenantieji sentikiai.

Inturkės apylinkėje buvo nemažai dvarų, kurie paskubino gyventojų nutautinimą. „Viltis" (Nr. 83, 1911.VII.22) apie Inturkę rašė: „Žmoneliai gerokai sulenkėję, bet dar galutinai nenutautę, visi beveik lietuviškai moka, o dauguma ir namie lietuvišką kalbą vartoja. Apšvieta labai žemai stovi, kaip ir kitose Vilniaus gub. vietose. Tautiškas susipratimas labai silpnas. Lig šiol gyvenimas bėgo paprasta vaga. Žmonės gyveno santarvėje, meldės bažnyčioje vieną šventą dieną lietuviškai, kitą lenkiškai; visi buvo patenkinti." Tačiau reikalai pasikeitė su kunigų pasikeitimu, kai klebonu buvo paskirtas kun. Matavičius. Lenkuojantieji, Joniškio lenkomanų pakurstyti, „užsipuolė ant klebono, kam, girdi, jis sako lietuviškus pamokslus ir lietuviškas giesmes gieda". Buvo pravestas tariamas parapijiečių surašymas. Ta pati „Viltis" (Nr. 57, 1912.V.18) rašė, kad lenkų agitatoriai skelbė, esą „pats vyskupijos valdytojas sakęs atskirsiąs nuo bažnyčios tuos, kurie pasiliksią prie lietuvių kalbos... Agitatoriai taip pat inkalbinėję, kad lietuviai būsią priskirti prie pravoslavijos, o tie, kurie užsirašysią lenkais, susivienysią su Varšuva ir išrinksią savo prezidentą... Arba dar: „Kiti spaudė kitokiais būdais. Taip antai miško sargas Kaušinis kalbėjęs Kaušinių sodžiaus gyventojams, kad jeigu užsirašysią lietuviais, negausią miške nei malkų, nei ganyklų." Taigi, „agitaciją pavarius, klebonas lenkų priskaitė net 2539, lietuvių gi vos 1105. Bet kadangi ir tų 'lenkų' dauguma tiko palikti seną pamaldų tvarką, klebonas pranešė valdytojui, kad jo parapijoje yra 610 šeimynų, tinkančių su senąja tvarka ir tik 77 norinčių atmainos. Parapija nurimusi ir jis nemanąs jokių atmainų daryti."

Jau 1876 m. Inturkėje buvo įsteigtas kredito kooperatyvas, vienas pirmųjų Lietuvoje. Prieš I pasaulinį karą lietuvių tautinis susipratimas jau buvo išaugęs. Veikė darnus choras, 1908.VII.27 suruoštas pirmasis lietuviškas vakaras.

(Iš „Vilties" Nr. 88, 1910.VIII.4 (17)

Vėl lietuviškų pamokslų nebesakomal

—o—

Unturkė, Viln. ap. Liepos 25 d., sekmadienį, naujas mūsų klebonas Sakalauskas nesakė lietuviško pamokslo: pasisakė... nemokąs. Unturkės parapija — grynai lietuviška, bet pradėjus agituoti, būtų tokia-pat istorija, kaip ir Joniškyje. Štai ir teisybė dvasiškosios mūsų vyriausybės — tyčia duoti lietuviškai nemokantį kunigą tokion vieton, kur žmonės mažiausia susipratę, ydant jie veikiau apsiskelbtų «tikrais» lenkais. *A. Narūnas.*

P. S. Indedame šitą, naują audrą reiškiančią žinią tuotarpu be komentarių ir korespondento atsakymu.

Šiaudais dengti vartai į Inturkės kleboniją. Juozo Lingio 1939 m. nuotrauka

Nepriklausomybės metais Inturkė priklausė Molėtų valsčiui. 1923 m. čia buvo 26 sodybos ir 183 gyventojai. 1925 m. Utenos apskrities savivaldybė, administruojant daugailiškiui Jonui Norkūnui, pastatė per Vašuokos upę, kuri jungia Gėluoto ir Išnarų ežerus, 200 m ilgio tiltą.

II pasaulinio karo metu Inturkės apylinkės gerokai nukentėjo. 1943 m. žiemą bolševikų „aktyvistai" išžudė daug naujakurių ir jų šeimų narių, pradedant naujagimiais, baigiant seneliais.

Inturkės parapija priklausė Molėtų dekanatui. 1940 m. ji turėjo 3800 parapijiečių. Tada jos klebonu buvo kun. Stanislovas Šlamas (gim. 1866 m., kunigu pašvęstas 1898 m.), į Inturkę paskirtas 1924 m. Jis finansiškai padėjo žinomam dainininkui Kiprui Petrauskui baigti muzikos bei dainavimo studijas. Už tai dainininkas buvo jam labai dėkingas ir dažnai iš Kauno savo geradarį, jau senelį kunigą, aplankydavo.

Pokario metais bažnyčia buvo suremontuota kunigų V. Sladkevičiaus ir M. Balnio rūpesčiu, parapijiečių lėšomis. Vėliau klebonavo kun. J. Masalskas, Juozas Dabravolskas (gim. 1938 m., kunigu pašvęstas 1967 m.). Jis minimas ir 1984—1986 m. kunigų sąrašuose.

Sovietinės okupacijos metu Inturkė yra Molėtų rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. — 217, 1979 m. — 261 gyventojas.

Šventoriaus vartai *1978 m. nuotraukos*

Bažnyčios stogas. Juozo Lingio 1939 m. nuotrauka

Inturkės bažnyčioje, be kitų dalykų, yra išlikęs XVIII a. tapytas Švč. Mergelės Marijos paveikslas, dailiuose sidabriniuose rėmuose.

Jiezno bažnyčia 1952 m. (Iš „Liet. liaudies arch." IV t.)

JIEZNAS

Šv. Mykolo Arkangelo ir Šv. Jono Krikštytojo parapijos bažnyčia

Jiezno miestas įsikūręs Jiezno ežero šiauriniame krante, prie Alytaus — Kaišiadorių plento, 14 km į rytus nuo Prienų.

Vietovės vardas, kaip teigia prof. K. Būga („Tauta ir žodis" II kn., 97 psl.), esąs prūsiškos kilmės. Lietuviai jį gavę iš senųjų šios vietos gyventojų jotvingių — sūduvių. Pažymėtina, kad Jiezno vardu yra vietovė ir Latvijoje.

Istorinės žinios. Jieznas ir jo apylinkės buvo gyvenamos nuo seniausių laikų. Tai rodo archeologiniai radiniai. XIV—XV a. čia buvo didžiojo kunigaikščio dvaras, kurį XV a. gale Aleksandras padovanojo savo žmonos sekretoriui Holovčinskiui. Šiai giminei išmirus, atiteko Kiškoms, o 1633 m. jį nusipirko D.L.K. iždininkas Pacas. Pacai Jiezną valdė ilgesnį laiką ir čia įkūrė savo rezidenciją. Prie Jiezno ežero jie pastatė labai ištaigingus rūmus. Senų žmonių pasakojimu, juose buvę tiek vartų, kiek metuose yra mėnesių, tiek durų, kiek metuose savaičių, ir tiek langų, kiek metuose dienų. Interjeras buvęs meniškai įruoštas, puiki koncertų salė, daugybė kitų salių, kambarių. Buvo kalbama, kad karalius Jonas Kazimieras, apžiūrėjęs Pacų rūmus, pasakęs: „Pacas vertas rūmų, o rūmai — Paco". Rūmuose buvo daug meniškų vertybių ir kito turto.

1710 m. Kauno seniūnas Kristupas Pacas išgavo Jieznui privilegiją ruošti turgus. 1748 m. privilegija išplėsta, leidžiant ruošti ir prekymečius. XVIII a. pradžioje Jieznas buvo apiplėštas švedų kariuomenės. Nukentėjo ir 1794 m. Kosčiuškos sukilimo metu. 1812 m. vėl nuniokojo Napoleono kariuomenė.

1831 m. L. Pacas smarkiai rėmė sukilėlius, o šiems pralaimėjus, pabėgo į užsienį. Visi jo dvarai, tarp jų ir Jieznas, atiteko Rusijos iždui. 1837 m. gaisro metu sudegė miestelis ir garsieji Pacų rūmai. Bet XIX a. II pusėje Jieznas vėl atsigavo, ypač kai buvo netoli Jiezno nutiestas Alytaus — Kauno plentas. 1866 m. Jiezne buvo 553 gyventojai, kurių trečdalį sudarė žydai. Jau prieš I pasaulinį karą Jiezne buvo dviklasė mokykla. 1910 m. įsteigtas kooperatyvas, veikė 2 taupymo—skolinimo bendrovės su apie 250 narių.

R. katalikų bažnyčia. Pirmąją bažnyčią pastatė Steponas Kristupas Pacas 1643 m. Ji buvusi perdirbta iš prieš tai čia buvusios reformatų bažnyčios. 1670 m. vyskupas Kazimieras Pacas ją pašventino. Apie 1770 m. (J. Kurczewskio žiniomis) Antanas Pacas bažnyčią padidino ir išpuošė gražiomis freskomis. Vertingų įrengimų bažnyčia buvo 1794 m. sukilimo metu rusų apiplėšta.

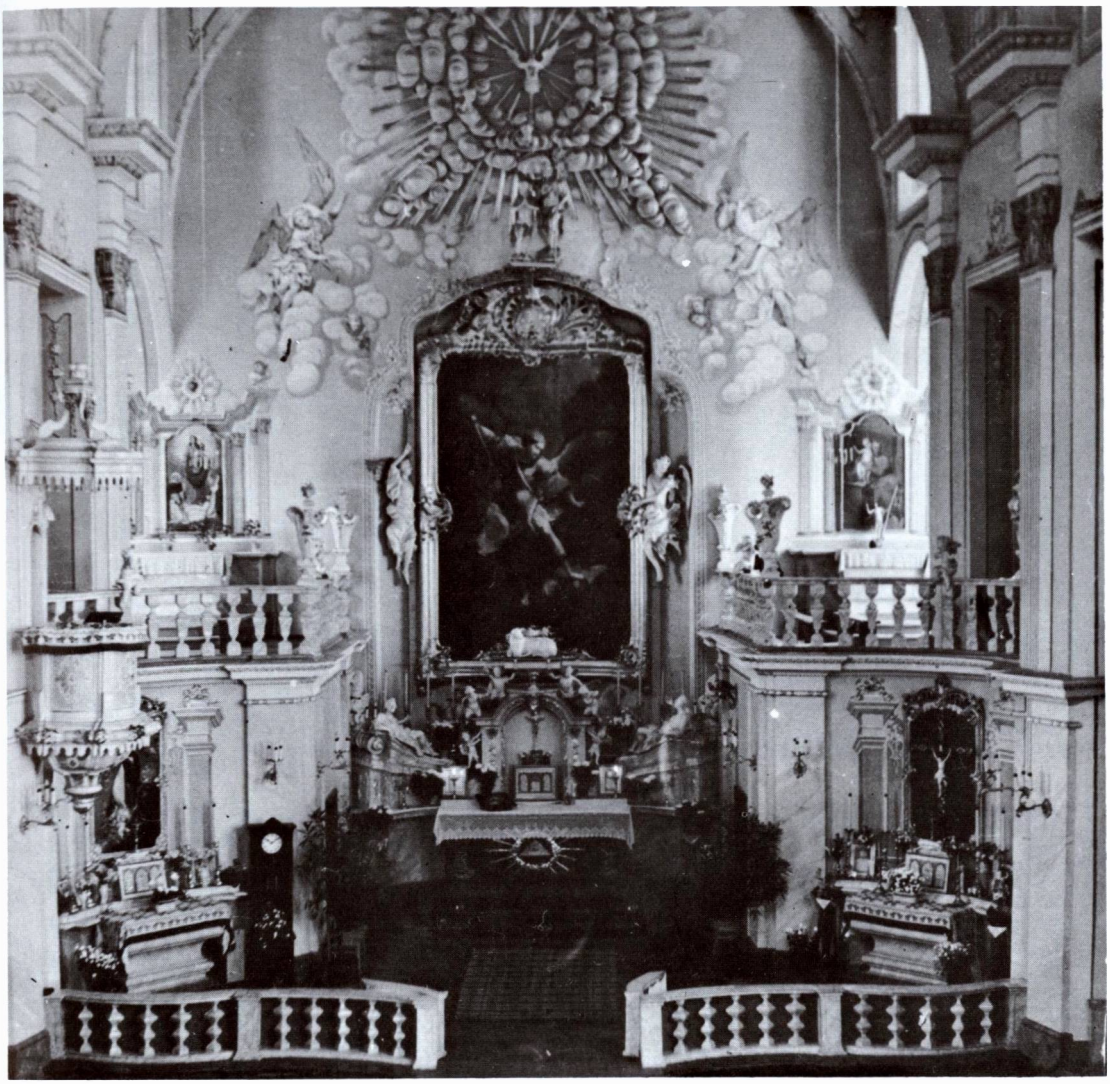

Bažnyčios vidus — šoniniai altoriai, sakykla, didysis altorius *1978 m. nuotr.*

Architektūra. 1643 m. statyta bžn., perdirbant ją iš buv. ev. reformatų bžn., buvo padidinta ir dekoruota 1760—1770 m. Pastatas yra vėlyvojo baroko stiliaus šedevras. Du fasadiniai bokštai iškyla šiek tiek virš sudėtinio pinijono. Fasadas yra mažojo orderio, perdalytas sudėtingais karnizais į du aukštus. Visos plokštumos suskaidytos piliastrais ir nišomis. Bokštų apatiniai tarpsniai yra keturkampiai, o trečiasis cilindrinis. Virš bokštų šalmų iškyla ažūriniai kryžiai su rutulinėmis bazėmis. Langų arkos yra segmentinės, beveik plokščios. Angokraščiai tiesūs, išskyrus šoninių sienų langų, kurie yra raityti. Sienų paviršiai baltai tinkuoti. Bžn. dydis yra 41 x 18 m.

Interjeras turtingai išpuoštas skliautų tapyba, lipdiniais, kapiteliais. Barokiniai altoriai turi meniškų plastinių ornamentų. Presbiterijos šonuose yra galerijos su baliustradomis. Panašiai išraitytos ir apatinės grotelės. Grindys išklotos marmuro plytomis. Po presbiterija yra kripta, kurioje gali sutilpti 300 žmonių. Kriptos tapytus skliautus ir išgaubtas kolonas yra nupiešęs dail. M. Dobužinskis 1929 m. K. Čerbulėnas ir Vl. Zubovas yra pastebėję savo išsamioje studijoje apie vėlyvąjį baroką (1964 m.), kad Jiezno bžn. išsiskiria iš bendro Lietuvos baroko charakterio.

Įdomūs įrengimai. Požemiuose palaidoti Pacų ir jiems artimų kitų didikų palaikai.

Jiezno bažnyčios fasadas 1986 m.

1645 m. Pacas įsteigė prieglaudą, kurioje buvo išlaikomi 7 neturtėliai. XVIII a. įsteigta parapijinė mokykla, kurioje 1781 m. mokėsi 14 mokinių.

Kaip atrodė Jieznas XIX a. viduryje, matysime iš rašyt. Liudviko Kondratavičiaus-Sirokomlės kelionių aprašymo ištraukų:

„Jieznas — mažas miestelis, bet iš pirmo žvilgsnio patraukia keliautojo dėmesį. Išvydęs jo bažnyčios bokštą ir seną Pacų rūmų sodą, tankiai apaugusį dangų siekiančiais medžiais, tikiesi pamatyti daug daugiau, nei išties yra. Kapinėse prieš miestelį dėmesį patraukia dvi koplytėlės ir keli gražūs antkapiai. Tarp jų vienas kryžius, apkabinėtas daugybe niekučių, skardiniais ženkleliais, paveikslėliais, statulėlėmis, ant jo prikalta lentelė su užrašu, kad tai — „Paminklas, pastatytas už Adomo Valatkos vėlę".

„Štai mes ir Jiezne, ant to paties ežero kranto. Plačioje, žole apžėlusioje aikštelėje, kuri galbūt vadinama Jiezno turgaus aikšte,

Religinės skulptūros bažnyčioje

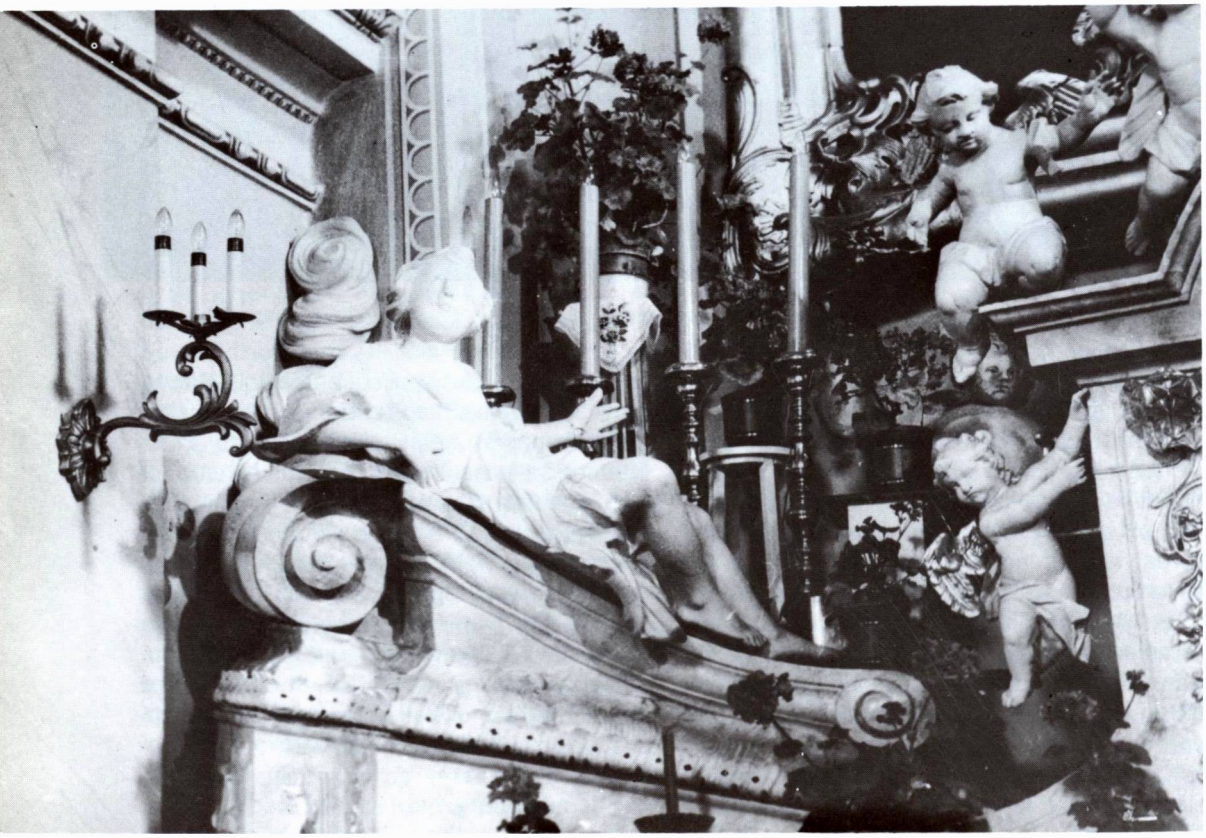

Pirmosios Komunijos dalyviai su klebonu kun. Br. Bulika 1985

supami kelių dešimčių medinių, šiaudais dengtų trobų, kelia galvas trys mūriniai Jiezno pastatai — bažnyčia, karčema ir buvusių apylinkės žemių savininkų Pacų rūmų griuvėsiai. Karčema — mūrinė, triaukštė, patogi, fasadu atgręžta į bažnyčią bei rūmų griuvėsius, todėl aš galėjau juos nupiešti iš savo kambario lango viršutiniame aukšte. Valandėlę sugaišęs šiam darbui, išėjau apžiūrėti Pacų rūmų, kurie ilgą laiką buvo Penčkovskių nuosavybė, o 1834 m. atiteko dviem ar trim jų įpėdiniams... Centrinės dalies griuvėsiuose matyti gipsinių herbų liekanos, tarp kurių vos vos žymus Pacų giminės herbas Gozdava. Lubos ir skliautai centrinėje rūmų dalyje įgriuvę, tik durų ir langų rėmai, meistriškai iškalti iš sunkių marmuro luitų, tebėra kaip buvę... Trečiame aukšte, matyt, būta koplyčios, nes čia tebėra aptrupėjusios gipsinės šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus skulptūros, Nukryžiuotasis. Rūmų požemiai ir rūsiai — užgriuvę. Viršutiniame aukšte ponų kambariuose ant griuvėsių auga jauni berželiai, o rūmų frontone ir kairiajame bastione susikrovę lizdus gandrai. Tik rūmų parko liepos, tuopos ir klevai, meną senus laikus, plačiai išsikeroję, nes gamta, netaip kaip visokios žmonių idėjos, yra amžina."

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, 1919.II.10—13 prie Jiezno vyko smarkios lietuvių—bolševikų kautynės. Lietuvių suplanuotą puolimą sukliudė išdavikas karininkas Cetuchinas. Bolševikai nejučiomis įtraukė į bažnyčios bokštą savo karius su kulkosvydžiais, kurių lietuviai nepastebėjo. Kai lietuvių kariai grandinėmis, be reikalingos žvalgybos, išėjo į lygumą iš vakarų pusės, bolševikai atidarė į juos ugnį ir nukovė ar sunkiai sužeidė 18 lietuvių karių. Paėmę į nelaisvę sužeistuosius, juos žvėriškai nukankino. Bet po poros dienų lietuviai, vokiečių karių remiami, sumušė Jiezne buvusius bolševikus (vadinamąjį „V-jį Vilniaus pulką") ir paėmė nemenką karo grobį: daugybę šovinių, 50 šautuvų, 4 kulkosvaidžius ir kitos karinės medžiagos. Lietuviams atiteko ir to „Vilniaus pulko" karinė vėliava, kurios vienoje pusėje buvo įrašyta: „Mir chižinam, vojna dvorcam" (Taika lūšnelėms, karas rūmams). Vėliau šis pulkas buvo prijungtas prie Pskovo šaulių divizijos ir pavadintas 7-uoju lietuvių šaulių

Miestelio vaizdas 1960 m. Klemenso Čerbulėno nuotr.

pulku. Mūsų kariniam daliniui kovoje su bolševikais vadovavo karininkas S. Zaskevičius. Pasibaigus karo veiksmams, buvo atkasti 18 nukankintų karių lavonų, kurie buvo subadyti durtuvais, sukapoti kardais ir, po nežmoniško apiplėšimo, palaidoti be viršutinių drabužių. Netrukus po Jiezno kautynių bolševikai buvo išvaryti ir iš kitų apylinkės vietovių. Jiezno kautynės, virtusios pergalingomis, pakėlė lietuvių savanorių dvasią ir turėjo strateginės reikšmės Kauno gynybai.

Nepriklausomybės metais Jieznas buvo Alytaus aps. valsčiaus centras. 1940 m. apie 1000 gyventojų. Veikė pradžios mokykla, valsčiaus savivaldybė, paštas, smulkaus kredito draugija, 18 krautuvių, 6 alinės, pieninė, 2 lentpjūvės, 2 gariniai malūnai, sveikatos punktas, vaistinė, girininkija, elektros stotis, plytinė ir kt. Jiezno kapinėse buvo pastatytas dailus paminklas žuvusiems kariams atminti.

Jiezno parapija priklauso Stakliškių dekanatui. 1940 m. ji turėjo 5600 parapijiečių. Tada jos klebonu buvo prel. Vincentas Vaičiulis. Kapinėse buvo koplyčia.

Okupacijų metais Jieznas su apylinkėmis neteko daug gyventojų. Bolševikai ištrėmė nemaža lietuvių. 1941.VIII.28—IX.2 vokiškieji naciai prie Jiezno ežero nužudė ir masiniuose kapuose pakasė 144 Jiezno žydus, vyrus, moteris ir vaikus ir komunistus aktyvistus. 1944 m. sugrįžę bolševikai tęsė deportacijas

Paminklas bolševikų nužudytiems bei nukankintiems žuvusiems Lietuvos kariams, Jiezno kapinėse

ir žudymus. Reiškėsi partizaninės kovos. Ilgametis klebonas prel. Vincentas Vaičiulis pokario metais buvo bolševikų suimtas, nuteistas ir išsiųstas į Sibirą. Grįžo į Lietuvą suparalyžiuotas ir mirė 1960.VI.6 Jiezne.

Pokario metais miestas buvo pertvarkytas. Turgavietės vietoje įrengtas skveras, prie ežero — parkas ir stadionas, išgręžtas artezinis šulinys. Miesto teritorija apima 184 ha plotą. 1950—1962 m. Jieznas buvo rajono centras; 1956 m. suteiktos miesto teisės. 1959 m. — 1803, 1970 m. — 2100, 1974 m. — 2400 gyventojų. Po 1962 m. Jieznas priskirtas Prienų rajonui. 1976 m. — 250 gyv.

Pokario metais klebonais buvo kun. M. Balnys, kun. P. Danyla, Tadas Akstinas, vėliau (ir 1984—1987 m. kunigų sąrašuose) minimas kun. Bronius Bulika (gim. 1923 m., kunigu pašvęstas 1947 m.). Lietuvos Katalikų kalendoriuje-žinyne 1986 (49—110 psl.) yra išspausdintos jo parašytos įdomios ir giliai išmąstytos filosofinio turinio , ,,Meditacijos Sąmoningo tikėjimo metams". 1986 m. prie Jiezno bažnyčios kaip altaristas gyveno kun. Alfonsas Šatas (gim. 1908 m., kunigu pašvęstas 1935 m.).

Jiezno bažnyčioje yra iš senovės laikų išlikę nemaža religinio meno bei kulto dalykų. Pažymėtina centriniame skliaute baroko 1770—1772 m. sieninė tapyba (freska): ,,Šv. Kristupas", ,,Kristus teikia komuniją Šv. Marijai Magdalenai", ,,Šventoji Dvasia", ,,Dievo Apvaizda"; bažnyčios lunetėse — Bažnyčios tėvai ir šventieji (14 paveikslų). Bažnyčios tarpuskliaustėse — 12 vienuolių ir šventųjų atvaizdai (1770—1772 m. barokas, freska). Žalvarinis 1770 m. ir metalinis 1878 m. varpai; dail. Nikodemo Sivanavičiaus 1875 m. tapytas paveikslas ,,Šv. Mykolas Arkangelas". Iš bažnytinių rūbų pažymėtini 4 gražaus darbo šilkiniai — medvilniniai arnotai, išsiuvinėti metalo siūlais.

LKB Kronikos Nr. 9, 1974 m. išspausdinta korespondencija iš Jiezno, iš kurios aiškėja, kad 1973.X.26 Jiezno parapijos vargoninkas Mykolas Jaudegis buvo iškviestas į Prienų rajono vykdomąjį komitetą, kur turėjo aiškintis, kodėl vaikai gieda bažnyčios chore. 1973.VIII.20 valdžios pareigūnai reikalavo vikarą kun. K. Žilį, kad jis nuvarytų vaikus nuo altoriaus. Ir kitomis progomis Jiezno kunigai bei parapijiečiai buvo ateistinės valdžios tardomi, grasinami.

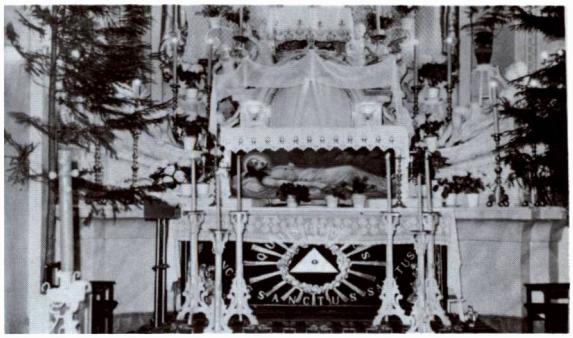

Centrinis altorius didž. šeštadienio metu, 1986 m.

Jiezno bažnyčios piešinys
(Pagal pokario metais išleistą atviruką)

Jiezno parapijoje, Apušoto vs., gimė Petras Celiešius, prelatas, mokslų daktaras, filosofas ir literatūros bei meno kritikas (1906—1986). Jieziškis yra kun. dr. Petras Bačinskas, šiuo metu gyvenantis ir dirbantis pastoracinį darbą Australijoje.

Joniškio bažnyčia

JONIŠKIS

Šv. Apaštalo Jokūbo parapijos bažnyčia

Lietuvoje yra keliolika vietovių, Joniškio ar Joniškės vardais vadinamų. Tačiau žinomiausios dvi: viena jų — miestas šiaurinėje Lietuvos dalyje, antra — čia aprašomoji, nepriklausomybės metais dažnai Joniškiu (Utenos) vadinama. Tai miestelis, įsikūręs Arino ežero vakariniame krante, 25 km į pietryčius nuo Molėtų, gražiame ežeryno rajone.

Linkmenų dvaro 1554.XII.4 inventoriaus sąrašuose minimas ir Joniškio kaimas. Jo žemė buvo retai apgyventa — tada čia buvo didžiuliai miškai ir pelkynai. XVIII a. pradžioje Joniškis priklausė jėzuitams. Nuo XIX a. pr. ligi 1950 m. buvo valsčiaus centras. XIX a. viduryje buvo įsteigta pradžios mokykla. 1866 m. Joniškyje buvo 12 gyvenamų namų ir 239 gyventojai.

R. katalikų pirmoji bažnyčia buvo pastatyta XVIII a pradžioje jėzuitų pastangomis. 1848 m. atstatyta parapijiečių ir klebono kun. F. Petrausko rūpesčiu. XVIII a. prie bažnyčios buvo ir parapijinė mokykla, kurioje 1781 m. mokėsi 11 mokinių.

Kaip iš 1782 m. Pabaisko vizitacijos akto matyti, tada parapijoje buvo 2 brolijos: Švč. Trejybės ir Švč. Marijos Škaplierinės. Klebonu pažymėtas Lukasz Wasilewski, o vikaru — 70 m. vienuolis augustinijonas Aleksandras Winczy.

Architektūra. XVIII a. pradžioje statyta medinė bažnyčia buvo atstatyta 1848 m., turbūt jau tada su fasadiniais bokštais. Trijų navų pastatas turi trisienę absidą vidurinės navos gale ir dvi žemesnes zakristijas. Fasadas sudėtingas: plačiu karnizu padalytas į du aukštus, o antrasis aukštas suskaidytas į tris sekcijas. Vidurinioji sekcija yra barokinio kontūro frontonas su dideliais langais ir su dekoracijomis. Kraštutinės sekcijos yra kvadratinio plano bokštais su lieknais piramidiniais stogais. Apatinysis fasado aukštas turi pristatytą prieangį, lyg ir portiką su keturiomis kolonomis. Fasade matomi trys skirtingi langų pavidalai: stačiakampis su baltais rėmais, akustinės angos su skersinėmis grotelėmis ir greta prieangio apskriti langeliai. Fasado ir navų sienos apmuštos statme-

Bažnyčios vidus

nai, o bokštų ir frontono gulsčiai. Navų ir absidos langai yra aukšti, su baltais rėmais ir su segmentinėmis arkutėmis. Viršum presbiterijos yra mažas bokštelis. Visas viršūnes puošia ažūriniai geležiniai kryžiai.

Presbiterijoje yra trys altoriai, visi apkrauti statulomis. Didysis altorius yra orderinės tvarkos, dviejų tarpsnių, su kremzlinių drožinių sparnais. Šoninių navų altoriai taip pat gausiai dekoruoti drožiniais. Sakykla dešinėje pusėje, anapus triumfo arkos, už presbiterijos grotelių. Baldakimo nėra. Lubos plokščios, sijos matomos. Sienų ir grindų paviršiai lentiniai.

1941 m. birželio mėn. Joniškio bažnyčia nukentėjo. Atsitraukdami bolševikai pro langą į bažnyčios vidų įmetė granatą, kuri sprogusi padarė nemažų nuostolių.

Joniškio parapija, miškų ir ežerų atskirta nuo kitų, ilgai buvo tolimas užkampis. Ilgainiui apylinkėje išdygo daug dvarų bei palivarkų. Jų savininkai — lenkai ir lenkuojantieji lietuviai, klebonų padedami, gerokai aplenkino apylinkės kaimus. Bažnyčioje nelotyniškos pamaldos buvo atliekamos lenkų kalba, įvesti lenkiški giedojimai ir pamokslai lenkų kalba. Lietuviai stengėsi ginti savo kalbos teises, deja, ne visada sėkmingai. Ypač ginčas su lenkuojančiais sustiprėjo XX a. pradžioje, kai Joniškio klebonu buvo paskirtas lietuvis Pranas Širvydas. Jo laikais lenkuojantieji parapijiečiai, dvarininkų sukurstyti ir jų vadovaujami, grobstė iš lietuvių rankų lietuviškas maldų knygas, tyčiojosi iš jų, ginė lietuvius maldininkus iš bažnyčios ir draskė drabužius tų, kurie gynėsi.

Ypačiai aštrus lietuvių susirėmimas su lenkuojančiais buvo 1910 m. pradžioje. Vilniaus vyskupijos lietuvių katalikų kunigų memorialas iš 1912 m. Šv. Tėvui Pijui X-jam

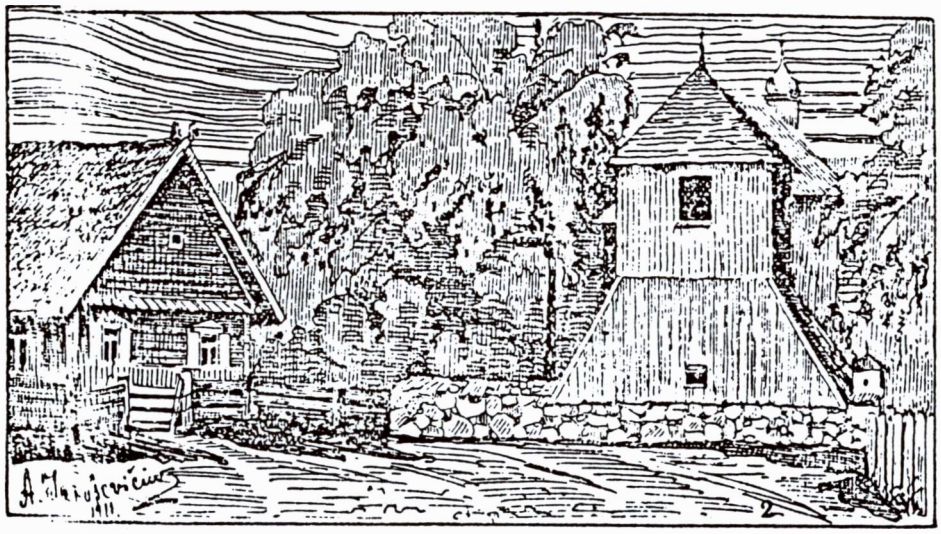

Joniškio varpinė. (A. Jaroševičiaus piešinys, 1911 m.)

taip nusako įvykių eigą (Kalba ir rašyba netaisyta):

„Vasario 14 d. 1910 m. kilo nauja suirutė Joniškio parapijoje. Kai vieną sekmadienį lietuviai, kaip visada, ėmė lietuviškai gedoti bažnyčioje, staiga lenkininkų kurstytojai pakėlė triukšmą, nieko nepaisydami, kad klebonas prašyte prašė nežeminti tokiuo klyksmu Dievo namų. Bet triukšmadariai ne tik nenurimo, bet dar labiau ėmė šūkoti, kad galų-gale kunigas turėjo pertraukti pamaldas ir išsinešinti sakristijon. Vasario 21 d. lenkininkai vėl pakėlė triukšmą ir ėmė rėkoti, pradėjus kunigui lietuviškai skaityti evangeliją, kad jis net buvo priverstas nustoti skaitęs. Lenkų 'karžygiai' tada apkulė vieną moteriškę Balinskienę, kuri, nieko nepaisydama, vis dėlto lietuviškai giedojo rožančių. Paskui jie didžiavosi, kad papasakoję Vilniuje apie tuos savo darbus keliems prelatams, ir tie juos už tai pagyrę ir palaiminę. Tie prelatai net padrąsinę juos ir toliau taip daryti ir prižadėję, kad vyskupijos vyresnybė juos paturėsianti. Tų bažnyčios triukšmadarių vadas buvo dvarininkas Zajončkovskis".

„Šv. Kazimiero dienoje Joniškio bažnyčioje buvo dar nepadoresnių reginių. Lenkai grobte grobstė lietuviams maldų knygas iš rankų, viešai tyčiojosi iš tų, kurie ėjo komunijos, ginė lietuvių giesmininkus iš bažnyčios ir draskė drabužius tiems, kurie nesidavė ginti. Per tas muštynes buvo apdaužyti sodiečiai: Mykolas Klimas, Ignas Ilgevičius, Klimo duktė ir dar keli kiti".

Joniškio bylą stengėsi išspręsti Vilniaus vyskupijos administratorius kun. K. Michalkevičius. Tačiau jo pravestas „tardymas" buvo tendencingas, aiškiai palaikęs lenkuojančius.

Kaip toliau įvykiai klostėsi, nusako mūsų jau cituotas Lietuvių kunigų memorialas: „Balandžio 4 d. 1911 m. vyriausybės teismas nagrinėjo Vilniuje Joniškio kelių triukšmadarių bylą, kuri atkreipė į save akis žydų ir rusų. Mat prokuroras, sužinojęs iš laikraščių apie Joniškio suirutę, pašaukė tieson dvarininką Zojončkovskį, jo arendorių Ivanovskį ir valstiečius: Žyčkų, Polytą, Šimėną, Koslovskį, Kondratą, Bucką ir tris brolius Grigus."

Iš „Vilties" (Nr. 40, 1912 m.) pateikto išsamaus bylos aprašymo aiškėja, kad byloje buvo pašaukti 85 liudininkai, iš jų 13 kunigų; visi kiti valstiečiai, daugiausia lenkininkų liudininkai. Lietuvių pusės liudininkai kunigai: J. Kukta, J. Kunigėlis, St. Šlamas, J. Golovnia, Alf. Petrulis ir J. Balčiūnas. Du kunigai — J. Novickis ir K. Michalkevičius neatvyko. Lenkų pusės kunigai liudininkai — Černiauskis, J. Songinas, St. Jasinskas, Diemaškevičius, Juknevičius. Teismo pirmininkas Verchovskis, prokuroras Bogoslovskis. Lenkuojančius gynė advokatai — Povolockis ir Tarchovskojus.

Išklausius abiejų pusių liudininkų parodymus, kaip rašo „Memorialas“, „Vilniaus teismo sprendimas buvo gana smarkus. Dvarininkas Zajončkovskis buvo nuteistas metams kalėjimo, jo bendras Ivanovskis gavo aštuonius mėnesius sėdėti ir po šešius mėnesius kalėjimo teko valstiečiams: Palytai, Žičkui, Kozlovskiui, Šimėnui, Stanislovui ir Adomui Grigams... Ta vyriausybės sukeltoji byla išvilko eikštėn biaurius panpolonistų gaujos darbus... Laikraščiai spausdino tų 'kankinių' fotografijas, o kunigai giedojo jiems imnus bažnyčiose, kurias tie karžygiai išniekino: laužė indaujas, žvakes išmėtė ant grindų ir rėkodami bei klykdami mušė tikinčiuosius ir neleido kunigams Dievo žodžio skelbti. Mat tokių darbų pakanka norint nusipelnyti kankinio karūnos iš lenkininkų kunigų ir lenkų dvarininkų. Labai pigu!“ — Šiais žodžiais baigia Joniškio įvykio aprašymą Lietuvių kunigų memorialas.

Prof. kun. Fabijonas Kemėšis savo atsiminimuose „Viltį prisiminus“ („Naujoji Romuva“ 1932, Nr. 42, 896 psl.) pateikia dar tokių žinių apie Joniškio įvykius: „Buvo ten susipratusių lietuvių Klimų šeima, kuri gražiai giedodavo bažnyčioje lietuvišką rožančių. Mykolas Klimas dvarininko sukurstytų mušeikų vieną sykį, grįžtant jam iš bažnyčios, buvo užkluptas ir taip skaudžiai primuštas, kad ilgą laiką gulėjęs sukruvintas apalpęs griovyje prie kelio. Jo visi marškiniai buvę kruvini ir sudraskyti. Parvežtas namo, Klimas tuos marškinius pasidėjęs atminimui, o vėliau, mano prikalbintas, sutiko juos atiduoti Mokslo Dr-jos muziejui. D-ras Basanavičius padėjo juos po stiklu, pridėjęs tam tikrą parašą“.

F. Kemėšis dar prideda, kad Joniškio byla buvusi labai garsi. Zajončkovskis ir jo pasamdyti mušeikos buvę geriausių advokatų ginami... „Praslinkus kelioms dienoms po teismo, visuose Vilniaus lenkų knygynų languose buvo išstatyta pardavimui knygutė „Sprawa Janiszka“ (Joniškio byla), lietuvių parašyta. Tik vakare lenkai susigriebė, kad padėjo lietuviškai propagandai ir, žinoma, tuojau tą knygutę iš apyvartos išėmė“.

O Antanas Smetona („Viltis“ Nr. 55, 1912) pateikė tokį bylos įvertinimą: „Ji buvo skaudi lenkams, ir todėl jie negali nurimti. Vyriausybės teismas iškėlė aikštėn endekų patamsio darbus, bažnyčios priedanga daromus. Kas

Fasado viršutinė dalis *1978 m. nuotr.*

po to belieka endekų ordinui ir jų laikraščiams daryti, jei ne pilti iš apmaudo kibirus pamazgų ant lietuvių kunigų, nesidrovėjusių teisme viešai pasakyti tai, ką liepė sąžinė!“ (Cit. iš Raštų IV, 124 psl.).

1911 m. Abeltinaitė įsteigė Joniškyje liturginių drabužių dirbtuvėlę, kuri aptarnavo daugelį parapijų. 1913 m. įkurta lietuviška smulkaus kredito draugija, kuriai priklausė 93 nariai.

Nepriklausomybės kūrimosi pradžioje Joniškio apylinkėse vyko Lietuvos—Lenkijos kariuomenės mūšiai. Joniškis ėjo iš vienų rankų į kitas. Vietovė liko Lietuvos pusėje, tačiau prie pačios administracijos linijos. 1920—1939 m. Joniškis buvo Utenos aps. valsčiaus centras. 1923 m. čia buvo 40 sodybų ir 233 gyventojai. 1939 m. apie 250 gyventojų. Lenkinimo darbas galutinai sustojo, joniškiečiai atlietuvėjo ir įsijungė į lietuvišką religinį bei kultūrinį gyvenimą, susikūrė lietuviškos organizacijos. Ypač didelį darbą atlietuvinimo srityje atliko klebonas kun. Andrius Juknevičius. Pravesta žemės reforma turėjo labai didelę reikšmę gyventojų gerovės kilimui ir tautinio susipratimo augimui. Buvusių lenkinimo židinių — dvarų vietoje įsikūrė lietuviai naujakuriai. Pažymėtina, kad jie, minėdami 10 metų sukaktį nuo Lietuvos

žemės reformos pradžios, kiekvienas sudėjo po 10 centų nuo gauto žemės hektaro ir pastatė paminklinį kryžių (150 litų). 1938 m. joniškiečiai, švęsdami Lietuvos nepriklausomybės 20 metų sukaktį, padovanojo Lietuvos kariuomenei 20 šautuvų.

Bolševikų okupacijos metais daug joniškiečių nužudyta ir deportuota. Be kitų, ir kun. Antanas Mažeika, Joniškio klebonas, buvo bolševikų suimtas ir ištremtas į Sibirą, kur iškalėjo 10 m. Ištremtas buvo ir kitas klebonas — kun. Juozas Voveris. Į Lietuvą sugrįžo 1955 m.

Bolševikų okupacijos metu Joniškis yra Molėtų r. apylinkės ir sovchozo centras. 1959 m. — 187, 1977 m. — 260 gyventojų.

Joniškio parapija priklauso Molėtų dekanatui. 1940 m. ji turėjo 3200 parapijiečių. Tada jos klebonu buvo kun. Antanas Mažeika (gim. 1901 m., kunigu pašvęstas 1928). Pokario metais klebonais buvo kunigai: Henrikas Surginevičius, Kazys Pivariūnas, vėliau (ir 1984—1986 m. kunigų sąrašuose minimas) kun. Česlovas Kavaliauskas (gim. 1923 m., kunigu pašvęstas 1946 m.).

Joniškio kapinėse yra koplyčia.

KALVIAI

Šv. Antano Paduviečio parapijos bažnyčia

Kalvių bažnytkaimis yra įsikūręs pietrytiniame Kalvių ežero (197 ha) krante, 7 km į pietryčius nuo Kruonio, prie Kalvių miško.

Vietovės vardas kildinamas nuo čia senovėje gyvenusių amatininkų — kalvių. Miške buvo aptikta neolito laikų stovykla ir keli IX—XII a. pilkapiai, rodantys, kad Kalviai buvo gyvenami priešistoriniais laikais.

Istoriškai Kalviai žinomi nuo XV a. XVIII a. Kalvių dvaras su palivarkais, kaimais bei vienkiemiais priklausė Vavžeckių giminei. Tada jie turėjo 4778 dešimtines žemių.

R. katalikų bažnyčia. 1780 m. Kalviuose buvo pastatyta koplyčia. 1800 m. Lukas Vavžeckis pastatė mūrinę bažnyčią.

Architektūra. 1800 m. pastatyta mūrinė bžn. yra architektūrinė retenybė, išimtis Lietuvoje. Pastatas yra klasicistinio stiliaus apskrita rotonda su kupolu. Įeinama pro stačiakampį prieangį, pusiau žemesnį už pačią rotondą. Langų nėra. Apšviečiama pro cilindrinį žibintą kupolo viršuje su langeliais. Kupolinio stogo karnizas sudaro plačią pastogę sienoms pridengti. Padabinta stačiakampiais modiljonais. Interjeras dekoruotas klasicistiškai. Prieangis, arba narteksas, atskirtas nuo apskritosios navos keturiomis apskritomis kolonomis. Sienos apjuostos plačiu antablementu, kurio frizas papuoštas plastiškais lipdiniais, o karnizas modiljonais, kaip ir iš lauko. Didysis altorius yra neogotiškas, nesuderintas su aplinka. Šoniniai altoriai klasicistiniai, orderinės tvarkos, su paaukštintais retabliais.

Prie bažnyčios buvo ir parapijinė mokykla, kurioje 1828 m. mokėsi 10 mokinių. Parapijai priklausė dar 2 koplyčios, kurių viena buvo Toleikiškiuose, antra — Kalvių kapinėse. 1886 m. Kalviuose buvo 115 gyventojų.

XIX—XX a. sąvartoje Kalvių parapijoje, lietuvių tarpe, buvo sulenkėjusių lietuvių, dvarininkų ir kunigų, kurie bandė išstumti

Kalvių bažnyčios fasadas

Cilindrinės formos Kalvių bažnyčia. M. Dobužinskio piešinys

lietuvių kalbą iš viešojo gyvenimo ir iš bažnyčios. Kaip tie reikalai tada iš tikro atrodė, liudija rašinys „Vilniaus gyv. lietuviai ir jų tautiškas atgymimas", paskelbtas „Varpe" (Nr. 6, 1902). Pateiksime iš jo būdingesnes ištraukas:

„Kalvių parapijoj yra 3360 žmonių. Kalvių parapijonai, kaip ir kiti jų kaimynai, budami grynais lietuviais, per ilgą laiką nešė bažnyčios uždedamą svetimos kalbos jungą: neturėjo lietuviškai mokančių kunigų, ir per ilgus metus negalėjo nė pamokslų suprasti, nė priderančiai atlikti išpažintį. Kalviai jau kelius kartus bandė apturėti lietuvį kunigą, pvz., kun. Birantą, Ziuką, bet naudos iš jų mažai teturėjo. Tiesa, kun. Ziukas mokėjo šiek-tiek lietuviškai ir buvo pradėjęs mokinti Kalvius Dievo žodžio lietuviškai; ant nelaimės po kelių mėnesių numirė. Po to atėjo kun. Kontrymas; jis, nors ir mokėjo truputį lietuviškai, vienok per visą laiką neprakalbėjo lietuviškai bažnyčioje nė pusės žodžio, norėdamas tokiu budu įtikti trims bajorėliams. Mirus kun. Kontrymui, Kalviai prašė rėdytojo vyskupijos paskirti jiems lietuvį kunigą. Pagaliaus 1897 m. gavo kun. Šoparą, tikrą lietuvį, kuris tuoj ėmė sakyt Kalviuose po du pamokslu: lietuviškai ir lenkiškai; poterių ir katekizmo ir pradėjo mokinti vieną nedėlią lietuviškai, kitą lenkiškai; gegužės mėnesyj įvedė gegužines maldas — išryto po mišių lietuviškas, o vakare — lenkiškas. Vienok ir tokia, įvesta kun. Š. tvarka nepatiko keletai lenkelių: jie tuoj apskundė kun. Šoparą policijai už tai, kad jis be jų žinios įvedęs gegužines maldas, kad platinąs priešingas valdžiai knygas, nesimeldžiąs už carą... Bet tas skundas atėjo ant apjuokimo pačių skundikų. Nepasisekus įgilti iš tos pusės, jie apskundė kun. Š. Trakų džiakonui kun. Karvonskiui už sakymą lietuviškų pamokslų."

Reikalas pasiekė vyskupijos kuriją, vysk.

Bažnyčios vidus

Šoninis altorius

Stp. A. Zvierovičių, kuris raštu pareiškė, kad visos nelotyniškos maldos ir giedojimai turi būti atliekami tiktai lenkų kalba. Kalviečiai nenusileido ir pagrasino, kad skųsis gubernatoriui. Po šio įvykio kiekvieną sekmadienį iš Žiežmarių į Kalvius atvažiuodavo rusų policija — asesorius, 4 žandarai ir 2 uriadninkai, sergėti, kad nebūtų keliami neramumai. Klebonas netrukus susilaukė rašto, kuriuo jis buvo vyskupo perkeliamas į nelietuvišką parapiją vikaru. Kaip toliau reikalai klojosi, minėtame laikraštyje šitaip rašoma:

„Parapijonai puolė į Vilnių; manė da permaldausę Zvieravyčią, bet veltui: rėdytojas priėmė juos skaudžiai, nemielaširdingai. Parapijonai sakė, kad jie nemoką lenkiškai, dėlto negalį klausyti lenkiškų pamokslų ir atlikti išpažintį; Zvieravyčius ramiai atsakė: 'Moi panowie, jei nemokate lenkiškai, tai neikite ir spaviednės, nei į bažnyčią — tai prijungsiu prie kitos parapijos ir po visam!' Naujai-gi paskirtam į Kalvius klebonui jis pasakė: 'Žiūrėk, jei ir toliaus dar bus Kalviuose toksai nesutikimas ir skundos, ... tai

Vargonai *1978 m. nuotraukos*

suspenduosiu' ... Kun. Šoparą... dvasiška valdžia nukėlusi Drujon (Dysnos av.), nedavusi jam nė teisintis. Į Kalvius atkėlusi kunigą, mažai tesuprantantį lietuviškai; vienok Kalviai nepasidavė lenkams — ir naująjį kunigą privertę sakyt lietuviškus pamokslus: dvi nedėli... 1898 m. dievmeldystė esanti Kalviuose lietuviškai, o trečią — lenkiškai". („Apie lenkų kalbą Lietuvos bažnyčiose", 20 psl.).

„Vilniaus žinių" (Nr. 132, 1906 m.) paskelbtoje korespondencijoje iš Kalvių rašoma, kad čia esanti tik „saujelė lenkų — šlėktų", parapija grynai lietuviška. Klebonas kun. Gruzdys Kalviuose išmokęs lietuviškai ir pradėjęs sakyti pamokslus šia kalba... Pusiau lietuviškos, pusiau lenkiškos pamaldos įvestos kun. St. Buivio. Prieš išsikeldamas į kitą parapiją, įvedęs grynai lietuviškus pamokslus. Korespondentas džiaugiasi: „Žmonėms atsivėrė tarsi rojus: jie negalėjo atsidžiaugti, išgirdus savo prigimtąją kalbą, nes iš 3255 Kalvių parapijos žmonių skaičiaus tik maža saujelė tėra lenkų... Bet ant nelaimės kun. Buivį iš Kalvių iškėlė, o jo vieton atkėlė kun. Gaudzevičių. Šis kunigas yra nepalankus lietuviams, nemyli jų kalbos ir papročių; jis, atradęs čia saujelę lenkų 'šlėktų', Kalvių bažnyčioje įvedė perpus lenkiškas, o per pus lietuviškas pamaldas." Lietuviai griežtai priešinosi. „Kun. Gaudzevičius elgiasi Kalviuose ne kaipo kunigas, bet kaip lenkas, neapkenčiantis lietuvių."

1909 m. kun. Gaudzevičius buvo iš Kalvių iškeltas į Gudiją. Šia proga „Viltis" (Nr. 123, 1909.X.23) rašė: „Žmonės neapsakomai laukia atvažiuojant iš Žaslių kun. Kazakevičiaus. Sako, nusibodo jau į Kruonių bažnytėlę bevaikščioti; gal ir čia pat galų gale išgirsime lietuviškai pamokslus. Kun. G. išsivežąs ir tarnus, kurių parapija čia nekentė už lenkišką atkaklystę ir nuolatinį raginimos: 'trzymajmy się polskiego'. Kun. G. išvažiuojant, žmonės nei už pinigus neduoda padvadų: per labai jau niekino jis lietuvius per savo buvimo metus."

Atrodo, kad su klebono pakeitimu reikalai pagerėjo, nes „Viltis" (Nr. 102, 1912.VIII.29)

apie Kalvius rašė: „Kalvių parapiją dabar galima priskirti prie šviesesnių Trakų dekanato parapijų. Čia dabar lietuvybė žydi gražiau, negu kaimyninėse Žiežmarių ir Kruonio parapijose. Dauguma kalviečių, kurie užpernai save skaitė šlėktomis, šiandien beveik visi yra susipratę lietuviai; patys kalba lietuviškai ir vaikus moko, nebereikalauja lenkiškų giedojimų ir pamokslų. Tiesa, apšvietimas nėra jau taip augštai pakilęs, bet reikia džiaugties tuo, kad laikraščius ima; nemaža ateina 'Aušros', 'Spindulio', 'Šaltinio', 'Vienybės' ir kitų laikraščių. Yra 'Blaivybės' skyrius, įsteigtas nesenai, bet sekasi neblogiausiai. Visa parapija sujudus skirstytis į vienasėdijas. Žemė neperbloga, tik nepodaug jos turi — išsidaliję į kąsnelius, rėžius. Miškai, kaip visur, taip ir čia, kasmet daugiau ir daugiau naikinami. Bet malkų kol kas nėra bado. Miestelyje ir Levelionių kaime yra mokyklos; mokytojai rusai, nemoka lietuviškai, žmonės nenoroms leidžia vaikus mokyties, dauguma jų patįs moko lietuviškai poterius ir skaityti. Žmonės ruošiasi prašyti direkcijos, kad duotų mokytojus, nors suprantančius lietuvių kalbą". 1907 m. pastatyti mokyklai erdvūs namai.

Nepriklausomybės metais Kalviai priklausė Trakų aps. Kruonio valsčiui. 1923 m. bažnytkaimyje ir dvare buvo 80 sodybų ir 393 gyventojai. Kalvių parapija priklauso Žiežmarių dekanatui. 1940 m. ji turėjo apie 3000 parapijiečių. Tada jos klebonu buvo kun. Pranciškus Cibulskis. Pokario metais jis buvo bolševikų suimtas ir nuteistas 25 m. kalėti. Mirė 1956 m., grįžęs į Lietuvą.

Bolševikų okupacijos metu Kalviai yra Kaišiadorių rajono kaimas, apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. — 209, 1977 m. — 256, 1985 m. — 299 gyventojai.

Pokario metais Kalvių klebonu buvo kun. Zigmas Neciunskas (gim. 1912 m., kunigu pašvęstas 1939 m.), Sibiro kalinys. Jis mirė 1976.VI.21. VI.23 Kalvių bažnyčioje gedulingas pamaldas už jo sielą, dalyvaujant parapijiečiams bei kitiems kunigams, atlaikė Kaišiadorių vyskupijos valdytojas kan. J. Andrikonis. Velionio artimieji, matyt, vykdydami paskutinį mirusiojo norą, nutarė jį palaidoti tėviškėje — Santaikos kapinėse. Išlydėjus karstą į šventorių, paaiškėjo, kad, Kaišiadorių rajono vykdomojo komiteto pirmininko patvarkymu, išsiųstos transporto priemonės, kurios turėjo nugabenti mirusiojo palaikus.

Bolševikų administracijai atėmus transporto priemones, mirusio Kalvių klebono kun. Z. Neciunsko karstas su palaikais 1976.VI.23 vežamas į Santaikos kapines kukliu kun. A. Svarinsko „Žiguli" automobiliuku

Kalviai, Trakų aps. Klebonas Gaudzevičius iškeliamas į Gudiją. Žmonės neapsakomai laukia atvažiuojant iš Žaslių kun. Kazakevičiaus. Sako, nusibodo jau į Kruonių bažnytėlę bevaikščioti; gal ir čia pat galų gale išgirsime lietuviškai pamokslus. Kun. G. išsivežąs ir tarnus, kurių parapija čia nekentė už lenkišką atkaklybę ir nuolatinį raginimos: „Trzymajmy się polskiego". Kun. G. išvažiuojant, žmonės nei už pinigus nedu[illegible] padvadu: per labai jau niekino jis lietuvius per metus buvimo. *Lapidūda.*

Korespondencija iš „Vilties" Nr. 123, 1909.X.23

Padėtį bandė gelbėti kun. Alfonsas Svarinskas: mirusiojo karstas buvo įdėtas į jo „Žiguli" automobiliuką, aprištas virvėmis, nors dalis karsto netilpo ir kabojo ore. Kalviškiai verkdami lydėjo savo kleboną. Jiezno kryžkelėje laukė tikinčiųjų minios. Santaikoje pasitiko minios žmonių ir kunigai. Bolševikų administracija dėl šio įvykio tardė kun. A. Svarinską ir kitus, stengėsi jiems sumesti nebūtą kaltę. (LKBK Nr. 24, 1976).

1983 m. Kalvių parapijos administratorium buvo kun. Aleksandras Alkovikas (gim. 1917.VII.21, kunigu pašvęstas 1945.I.21). Jis mirė 1984.III.17 Kauno ligoninėje ir buvo palaidotas Žaslių kapinėse. 1986 m. klebonu buvo kun. Vincentas Pinkevičius (gim. 1919, kunigu pašvęstas 1954 m.).

KAZOKIŠKĖS

Švč. Mergelės Marijos Nugalėtojos parapijos bažnyčia

Nedidelis Kazokiškių bažnytkaimis yra 3 km nuo Neries, 6 km į šiaurę nuo Vievio. Kaimas žinomas nuo 1609 m.

Unijinės Lietuvos laikais vietovė priklausė Beinartų giminei. Stanislovas Beinartas, Lietuvos iždininkas, padovanojo Kazokiškių žemes Paparčių domininkonams, kurie 1600 m. pastatė čia bažnyčią. 1680 m. domininkonas Liudvikas Sieksnis atgabeno į Kazokiškes Marijos Nugalėtojos paveikslo kopiją. Iš pradžių ji kabojo vienuolyno koplyčioje, vėliau perkelta į bažnyčią. Netrukus paveikslas išgarsėjo savo stebuklinga galia, ir Kazokiškės sutraukdavo didžiules maldininkų minias. Buvo pagaminti brangūs paveikslo papuošalai, maldininkai prikabinėjo daug votų. Visas tas brangenybes rusas Trofimas Herasimas 1743 m. prieš Kalėdas pavogė ir pardavė Skarulių žydams. Tačiau vagis buvo susektas ir nuteistas mirti.

Dar 1744 m. Kazokiškės buvo Paparčių parapijos filija. Jai priklausė tik artimesnieji kaimai. Po 1863 m. sukilimo Kazokiškės paverstos Žaslių parapijos filija. Maldininkai nenustojo ir toliau Kazokiškes lankę. Kartais atlaidų metu suvažiuodavo ligi 20.000 žmonių. 1883 m. Kazokiškėse buvo 116 gyventojų.

Kazokiškių bažnyčia. 1961 m.

Varpinė *1978 m. nuotraukos*

Bažnyčios vaizdas ir šventoriaus vartai

1783—1790 m. Kazokiškėse pastatyta nauja mūrinė bažnyčia, išlikusi ligi šių dienų.

Architektūra. 1783—1790 m. statyta mūrinė bžn. yra būdingas vėlyvojo baroko ir ankstyvojo klasicizmo kūrinys. Projektavo arch. Augustinas Kosakauskas, panaudojęs kito autoriaus barokinį projektą. Dail. Vl. Drėma išanalizavo Kosakausko darbus savo išsamiame straipsnyje. Čia cituojame kelis jo teiginius: „Bebokštės bžn. priekinis fasadas tarsi dvilypis: priekinė ir kartu apatinė dalis, dengianti patį bžn. korpusą, yra išlaikyto, vieningo ir ankstyvojo klasicizmo stiliaus; tuo tarpu viršutinė ir giluminė dalis, dengianti frontoną, yra aiškių tradicinių formų, būdingų XVIII a. lietuviškajam barokui... Fasado centre mažai iškilęs rizalitas yra papuoštas toskaniškojo orderio suportintais piliastrais, kurie remia segmentinės formos skydą... Viršutinis tarpsnis turi gana aukštą ir masyvų cokolį, suskaidytą smulkiomis plokštumomis ir įdubomis... Frontonas be voliutų, tik iš kraštų turi po nedidelę barokinę vazelę“ (Lietuvos TSR architektūros klausimai, VI/II, 1980, 65 psl.). Vilnietis Kosakauskas, pranciškonas, yra suprojektavęs ir Žemaičių Kalvarijos dabartinę bažnyčią. Kazokiškių bžn. šventoriaus vartai ir kairėje stovinti nedidelė mūrinė varpinė taip pat statytos pagal Kosakausko projektą.

Lenkinimas. Kazokiškių parapijiečiai XIX a. pabaigoje buvo aplenkinti. Prie šio darbo nemaža prisidėjo ir klebonai. „Viltis“ (Nr. 88, 1909.VIII.2) paskelbė korespondenciją, pasirašytą „Kazokiškių parapijonių“, kurioje rašoma: kad „nebylis piemuo negali Kazokiškių ganyti, kur tiek daug yra lietuvių. Kuomet gi teisinga tvarka bus įvesta Kazokiškyje? Kuomet čia bus pritaikinta kunigų suvažiavimo nusprendimas apie teisingą aprūpinimą mažumos? Reiktų ir čia komisijos dalykams patikrinti“.

Kita proga rašoma, kad Kazokiškių klebonu paskirtas nė žodžio lietuviškai nesuprantąs kun. J. Bobkevičius, užuot stengęsis pramokti lietuviškai, kviesdavosi trijų kaimų (Bakštų, Padvarių, Kamanų) gyventojus, senus ir jaunus, ir mėginęs juos mokyti lenkų kalbos. Tačiau, pamatęs, kad iš šių jo pastangų nieko neišeina, mokymą nutraukė. Pamokslai ir toliau buvo tik lenkiškai sakomi. Kiek vėliau šis dvasininkas sufabrikavo specialų protokolą, kuriame buvo parašyta, kad parapijiečiai nenorį lietuviškai melstis bažnyčioje... Jis 1912 m. prisaikdino parapijiečius nekalbėti lietuviškai, nors tie patys asmenys dar 1905 m. reikalavo lietuviškos mokyklos.

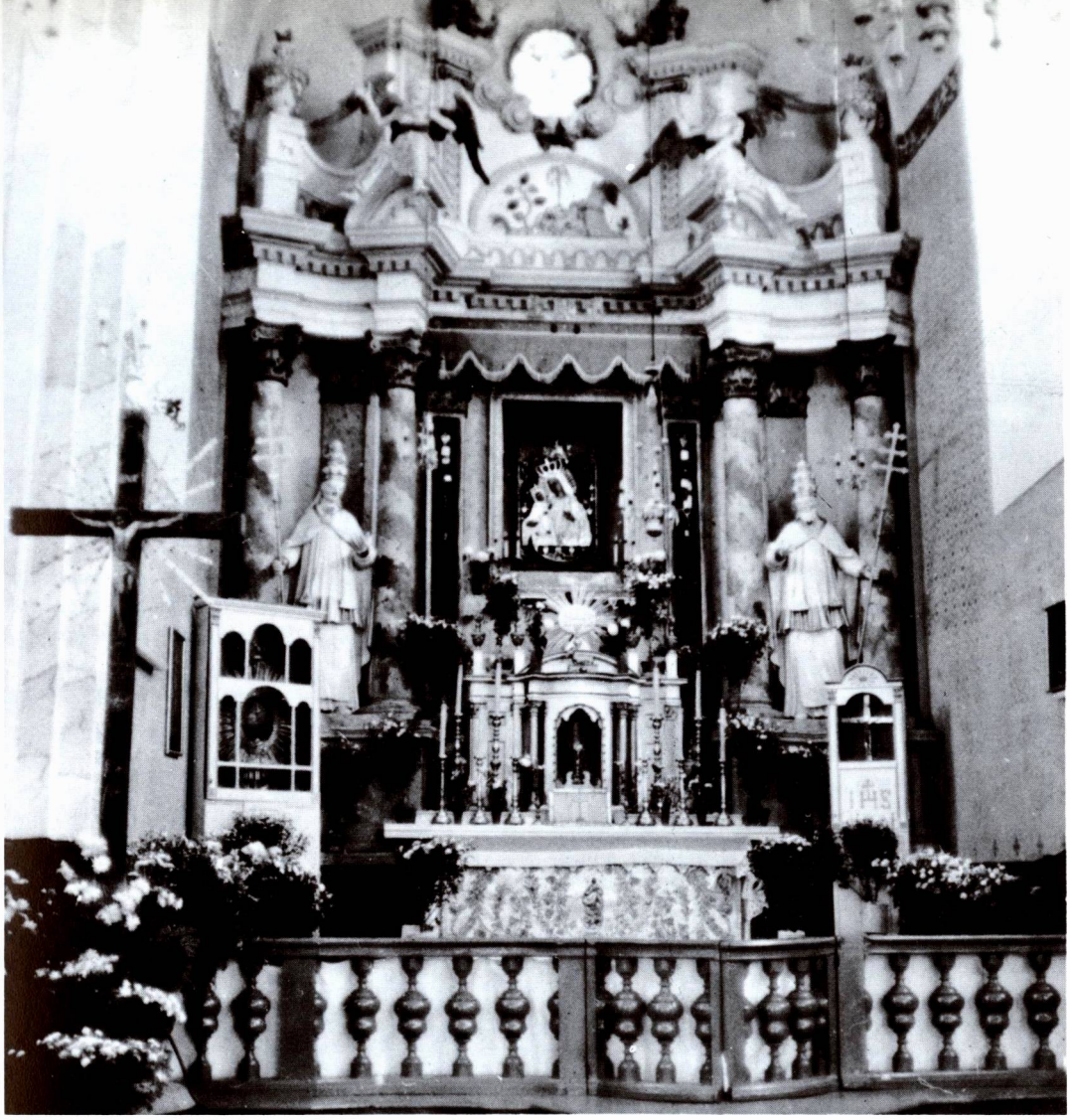

Didysis altorius, 1978 m.

„Viltis" (Nr. 60, 1911.V.27) korespondencijoje iš Kazokiškių apie parapijiečius šitaip rašė:

„Nors namie kitaip nešneka, kaip tik lietuviškai, tačiau meldžiasi lenkiškai. Kunigai čia visad buvo siunčiami lenkai. Keistai ir liūdnai išrodo šie nelaimingi žmoneliai. Susitikę praeivį pasveikina: „Nek bendzie pokvalony" Toliau prakalba lietuviškai... Nors ir aiškinau, jog tai tur būti patįs žmonės negeidė pamokslų lietuviškų, bet žmogelis ir šnekėti nedavė, sakydamas: kur tik bus tokie kunigai, kaip Kazokiškėse, tai ir niekur lietuviai nenorės savo kalbos. Pridūrė, jog ir Žasliuose, ir Kietaviškėse nenorėjo lietuviškai; kodėl gi dabar nori?... Bet jeigu ir lietuvis bus kunigas, tai lenkai jį bematant sudoros. Pats nepasijus, kaip jau ir besąs ten kur apie Gardiną. Nežinau, ar pasieks kuomet Kazokiškių lietuvius šviesos spindulys?" (pas. Neraviškis).

Kazokiškių parapijiečių lenkinimas buvo sustabdytas tik įkūrus Kaišiadorių vyskupiją, vysk. Juozapo Kuktos rūpesčiu. Kaip tai įvyko, kaišiadoriškis kunigas Alfonsas Petraitis yra pateikęs tokį liudijimą. 1922 m. Kazokiškių klebonu buvo paskirtas kun. Stanislovas Smolinskas (gim. 1889 m., kp 1914 m.). Jis buvo lietuvis, gerai lietuviškai kalbėjo, bet jau buvo sulenkėjęs. Vysk. J. Kukta buvo išleidęs patvarkymą, kad visose jo vyskupijos parapijose, kur to dar nebuvo atliekama, sekmadieniais evangelija būtų skaitoma ir lietuviškai. 1928 m., vizituodamas Kazokiškes ir norėdamas pasakyti pamokslą, jis paprašė kleboną duoti jam evangelijų knygą lietuvių kalba. Kun. St. Smolenskis atsakė jos neturįs ir dar pridėjo: „kad ji čia nereikalinga". Vyskupas nutylėjo. Bet ateinančiais, 1929 m. kun.

Smolinskas gavo naują paskyrimą — buvo paskirtas Dusmenų klebonu. Ši parapija buvo dar lietuviška, nesulenkėjusi ir klebonas lenkomanas negalėjo Dusmenyse parodyti savo „polska wiara". Netekę lenkintojo klebono, Kazokiškių parapijiečiai veikiai įsisavino savo gimtąją lietuvių kalbą.

Nepriklausomybės metais Kazokiškės priklausė Vievio valsčiui. 1923 m. čia buvo 11 sodybų ir 85 gyv., 1940 m. apie 120 gyventojų. 1921 m. įkurta lietuviška pradžios mokykla. 1925 m. suorganizuotas vartotojų kooperatyvas. Pridėtines lenkiškas pamaldas pakeitė lietuviškos.

Sovietinės okupacijos metu Kazokiškės yra Trakų raj. apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. — 57, 1985 — 238 gyventojai.

Parapija priklauso Žaslių dekanatui. 1940 m. ji turėjo 2700 parapijiečių. Tada jos klebonu buvo kun. Juozapas Čaplikas. 1950 m. jis buvo bolševikų suimtas, nuteistas 10 m. lagerio bausme ir ištremtas. 1955 m. grįžo Lietuvon ir netrukus mirė.

Pokario metais klebonavo: kun. dr. J. Stakauskas, kun. Zigmas Stančiauskas.

Viena iš daugelio kazokiškiečių šeimų tremtinių 1950 m. Sibire, Usolje Sibirskoje, Irkuckaja oblast: Jokūbas Rūkšta, jo žmona Jadvyga, sūnus Aleksas su žmona Paulina ir dukrele Janina, žentas Juozas Sakalinskas su žmona Vanda ir dukra Jadvyga

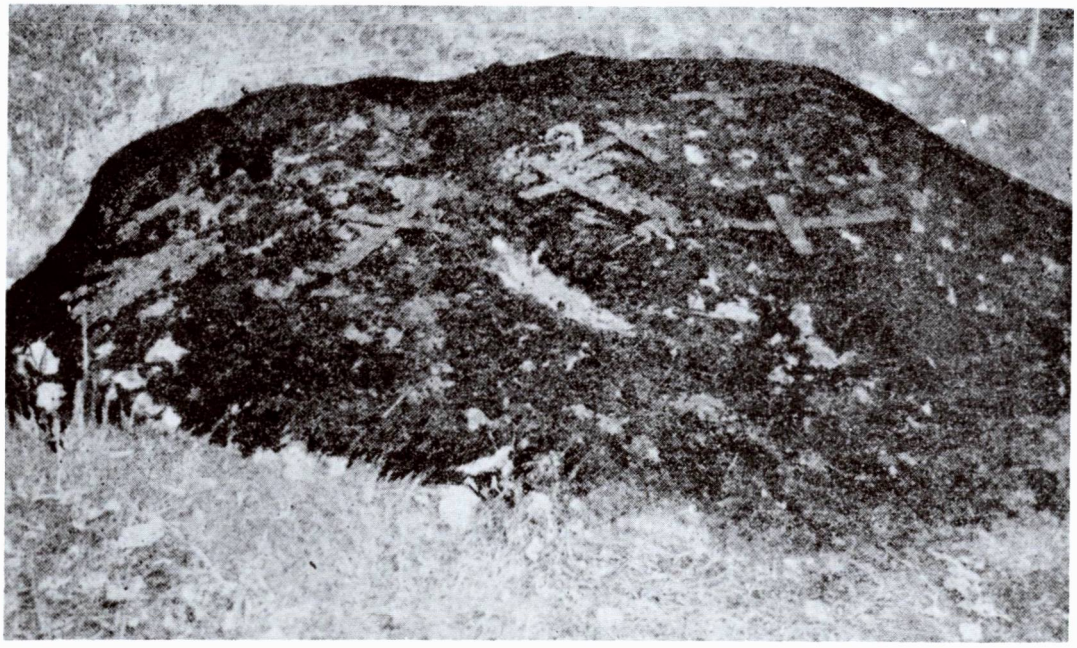

Akmuo su „Mergelės Marijos pėda" prie ant Sudros upelio buvusio malūno, Mitkiškių kaime, 8 km nuo Kazokiškių. Šalia „pėdos" yra kitas 7 cm ilgio įdubimas, vadinamas „Kūdikio Jėzaus pėda". Pats akmuo guli medžiais apaugusiame darželyje; šalia jo stovėjo kryžius. Netoli šios vietos buvo aptiktos akmens ir žalvario amžiaus stovyklų liekanos. (Iš P. Tarasenkos „Pėdos akmenyje", 1958 m.)

1982—1986 m. kunigų sąrašuose klebonu įrašytas kun. Jonas Kazlauskas (gim. 1906 m., kunigu pašvęstas 1933 m.). 1983 m. jis atšventė savo kunigystės 50 m. jubiliejų.

Kazokiškių bažnyčioje yra išlikę pažymėtinų religinio kulto ir meno dalykų. Čia yra stebuklingas Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu Jėzumi paveikslas, atgabentas iš Neapolio 1600 m. domininkono kun. L. Sieksnio. Kiti paveikslai: „Vienuolė su angelu" (XVII a. pab.), „Agnus Dei", „Šv. Kazimieras" (abudu XVIII a.), 1799 m. cininis kryželis. Yra bažnyčios fundatoriaus St. Beinarto portretas ir kt.

Kun. Alfredas Pranas Rūkšta

Gimė 1926.III.27 Kazokiškėse, Vievio vls. Mokėsi Kazokiškių ir Vievio pradžios mokyklose. Vokiečių okupacijos metu baigė Vilniaus amatų mokyklą. 1944—1947 m. tarnavo Sovietų raudonojoje armijoje ir lenkų kariuomenėje. Dalyvavo kautynėse ir buvo fronte tris kartus sužeistas. 1947—1949 m. mokėsi Energetikos technikume Nysoje. 1949—1954 m. studijavo Opolės kunigų seminarijoje, kurią baigęs kunigu pašvęstas 1954.IX.26. Po to dar trejus metus studijas gilino Varšuvos katalikiškoje akademijoje ir gavo teologijos magistro laipsnį. 1957—1960 m. tikybos mokytojas Bytovo gimnazijose. 1960—1983 m. Skorošyco (Opolės vyskupijoje) klebonas. Penkerius metus ėjo kapelio-

Kun. A. P. Rūkšta prie buvusios Kazokiškių klebonijos

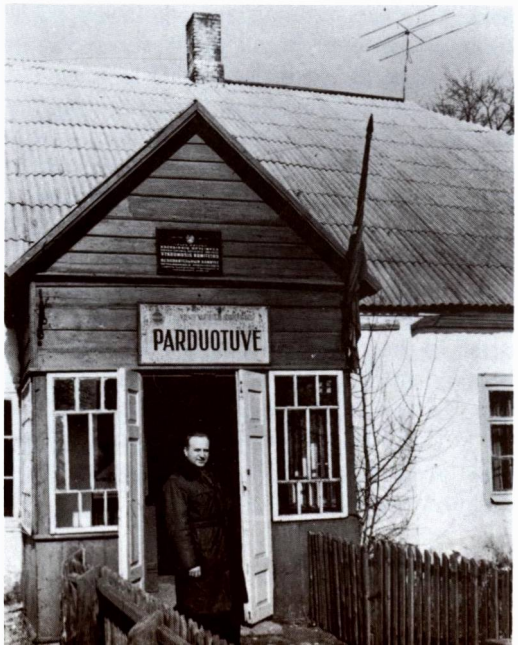

Stebuklingasis Kazokiškių Dievo Motinos paveikslas

Kun. Alfredas Pranas Rūkšta

no pareigas, aptarnaudamas Vroclavo ir apylinkės lietuvius. Tuo pačiu metu buvo paskirtas Lenkijos karinio dalinio kapelionu. 1983 m., kaip karo invalidas, išėjo į atsargą leitenanto laipsniu. Gyvena Vroclave. Jo pavardė lenkiškai rašoma: Rukszto Alfred.

Šių knygų autoriui rašė: „Norėčiau atsirasti Lietuvos kunigų gretose, nes Lietuvos žemė mane pagimdė, išmaitino ir išauklėjo. Džiaugiuosi gavęs 5 „Lietuvos bažnyčių" knygų tomus. Šios knygos turėtų būti kiekvieno lietuvio knygų lentynoje, greta Šv. Rašto..."

Kazokiškėse yra gimęs mons. Alfredas Pranas Rūkšta.

Bendras Kernavės piliakalnių ir apylinkės vaizdas

KERNAVĖ

Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų parapijos bažnyčia

Kernavė yra nedidelis miestelis dešiniajame Neries krante, kur į ją įteka mažytis (4,9 km ilgumo) Kernavėlės upelis. Kernavė yra 18 km į pietus nuo Širvintų, 40 km ta pačia kryptimi nuo Ukmergės, 35 km į šiaurės vakarus nuo Vilniaus. Miestelis išsistatęs Neries dešiniojo kranto viršutinėje terasoje, 0,5 km nuo upės.

Kernavė — gal vienintelė vietovė Lietuvoje, kur senaisiais laikais buvo įruošti net 4 piliakalniai, daugybė kitų gynybinių įrengimų — pylimų, perkasų bei kanalų. Visi gynybiniai įrengimai bei įtvirtinimai labai priderinti prie aplinkos bei reljefo — upės slėnio, jos šlaitų bei kalvų.

Kernavės piliakalniai XIX amžiuje. (Iš K. Tiškevičiaus 1871 m. monografijos apie Nerį)

Vietovės vardas. Kernavės vardas istoriniuose dokumentuose minimas nuo 1250 m. Ten rašoma: Kernow, Kernowe, Kyrnow, Kiernow. Taigi pirminė vardo lytis nėra pasikeitusi ligi mūsų laikų. Filologas Aleksandras Vanagas („Kernavė", 294—297 psl.) aiškina, kad vardas kilęs iš upės vardo (hidronimas). Lietuvoje yra daugiau panašių vardų. „Kernavė" sietina su bendriniu žodžiu, kuris reiškia klampią bei šlapią vietą pievose, miškuose.

Kernavė padavimuose. Jau nuo senų laikų Kernave domėjosi mokslininkai, istorikai. Kadangi rašytų žinių nedaug teturėta, Kernavė buvo apipinta spėliojimais bei padavimais. Jau XVI a. ji buvo laikoma senesnė už Vilnių ir Trakus. XVI a. Bychovco kronikoje, Lietuvos metraštyje, įrašytas padavimas apie lietuvių tautos kilmę iš romėnų. Esą didikas Palemonas, su savo artimaisiais atkeliavęs į Lietuvą. Palemono jauniausias sūnus Spėra su būriu saviškių pasiekęs rytinę Lietuvos dalį ir apsigyvenęs prie ežero, kuris po jo mirties buvo pavadintas jo vardu. Vėliau Spėros brolio sūnus Kernius įkūręs Kernavę ir iš čia valdęs rytinę Lietuvos dalį. Metraštis teigia, kad jis ir buvęs pirmasis Lietuvos valdovas, o Kernavė — pirmoji Lietuvos sostinė.

XIX a. Kernavę išpopuliarino lietuviai ir lenkai istorikai romantikai. T. Narbutas spėliojo, kad Kernavė galėjusi būti vyriausio senosios tikybos dvasininko krivaičio buveinė. Čia buvusi įruošta ir svarbiausia šventykla. Po 1387 m. krikšto iš Vilniaus pasitraukęs į Kernavę ir čia savo dienas baigęs paskutinis Krivių-krivaitis.

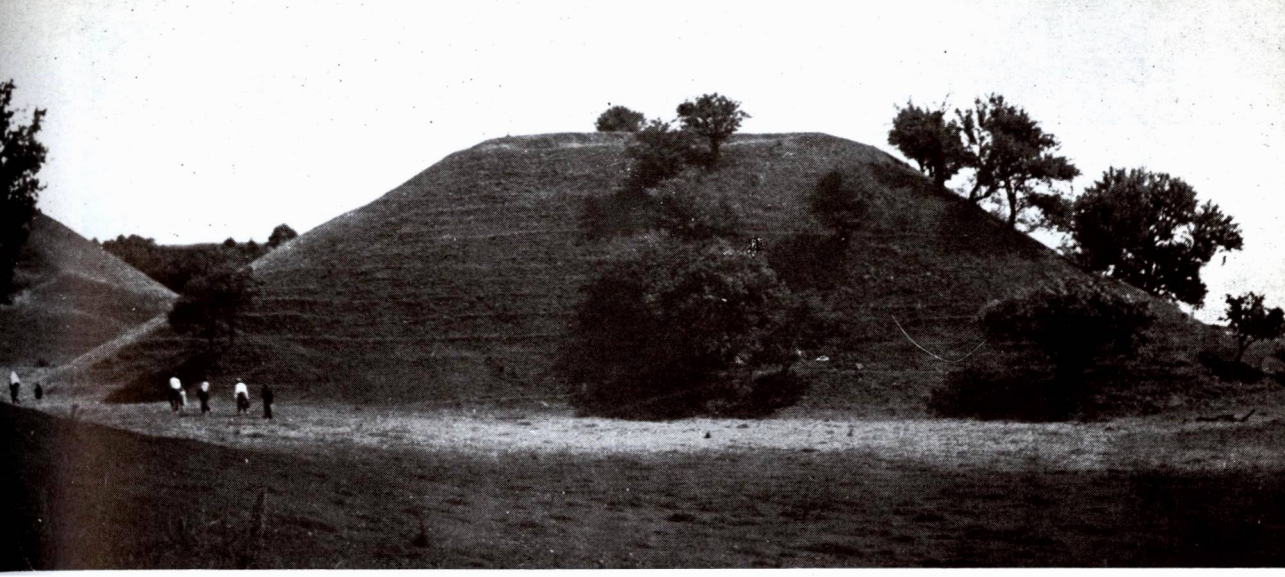

Aukuro arba Žinyčios, Šventasis piliakalnis (Barščių kalnas). Vyt. Augustino nuotr.

Kernavės archeologinių paminklų schema

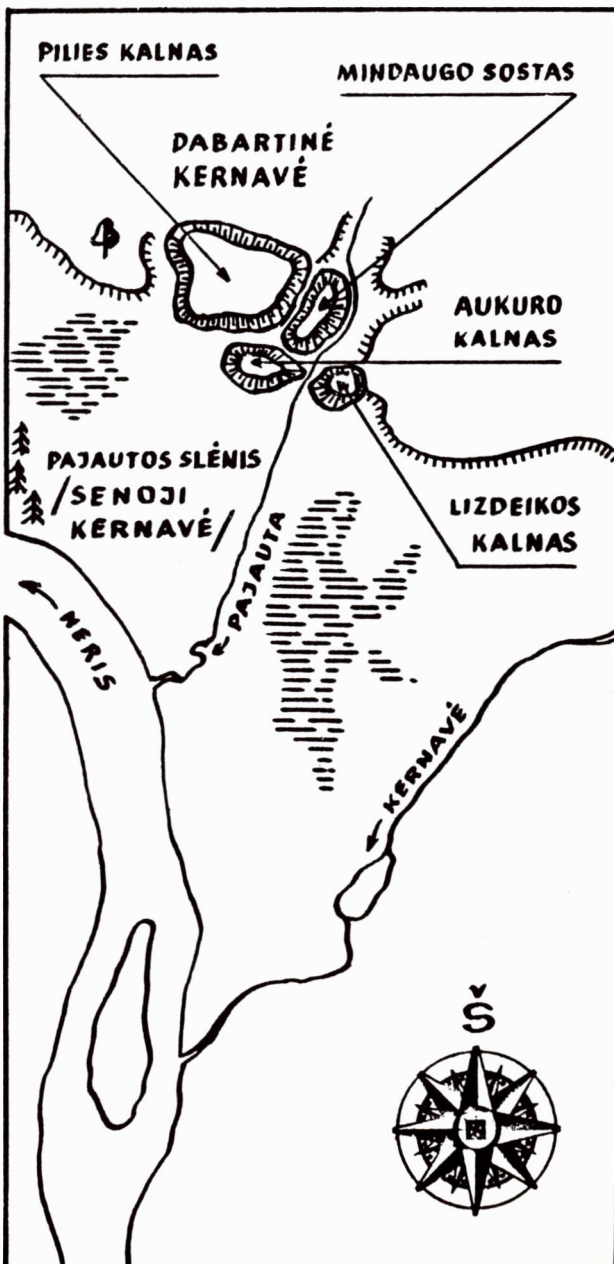

XIX a. pradžioje lenkų rašytojas A. Bernatovičius parašė 4 tomų istorinį romaną „Pajauta — Lizdeikos duktė", antrine antrašte „Lietuviai XIV amžiuje". 1826 m. lenkų kalba išleistas veikalas, vėliau buvo išverstas į rusų, vokiečių, prancūzų, vėliausia į lietuvių kalbas ir pakartotinomis laidomis išspausdintas. Dalis romano įvykių vyksta Kernavėje ir jos apylinkėse. Iš romano paimti Pajautos, Lizdeikos, Aukuro ir kiti vardai buvo pritaikinti piliakalniams ir kt. vietoms pavadinti. (Daugiau žinių — žr. Žaslių aprašymą 385—386 psl.).

Archeologinės žinios. Archeologas dr. Adolfas Tautavičius iš rastų įvairių radinių mano, kad „Neries pakrantės ties Kernave žmonių buvo gyvenamos jau akmens amžiuje. (Kernavė, 30 psl. Iš ten paimta ir daug kitų žinių). „Mezolito ir ankstyvojo neolito (VIII—III tūkstantmetis prieš Kr.) stovyklų pėdsakų yra į šiaurę nuo Kernavės, smėlynuose tarp Kernavės ir Pragarinio ežerėlio. Ir kitose vietose rasta to laikmečio radinių. Ypač daug rasta pilkapynų, kurie savyje slepia labai senus laidojimus. Abiejuose Neries krantuose randama daugybė naujojo akmens amžiaus stovyklų liekanų. Pilkapių radiniai rodo, kad nuo IV a. galo čia gyveno lietuviai. Nuo to laiko gyventojų skaičius gausėjo ir Kernavė tapo viena žymiausių ano meto Lietuvos gyvenviečių.

Piliakalniai. Keturių piliakalnių grupės centre yra **Aukuro kalnas**. Tai žemiausias

Lizdeikos arba Krivaičio piliakalnis (Smailiakalnis)

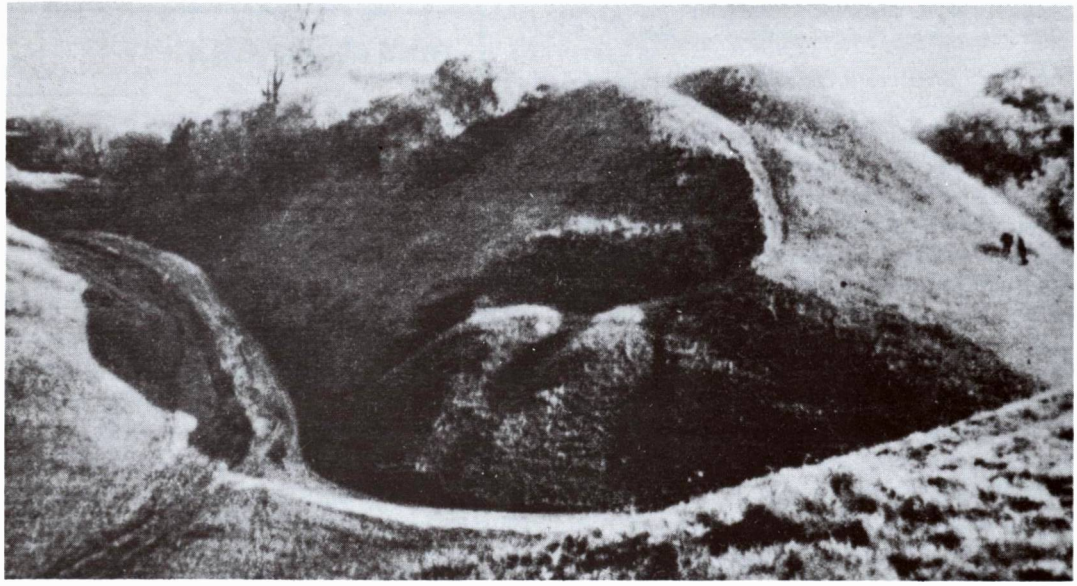

Pilies kalnas arba Mindaugo sostas. (K. Navicko nuotr. iš „Kernavės", 1972 m.)

piliakalnis. Jo šlaitų aukštis siekia 12—18 m. Kalvos viršuje yra 50x20 m pločio lygi aikštelė. Šį piliakalnį gyventojai vadino **Barščių kalnu**, nes ant jo augę laukiniai batviniai, kuriuos jie vartojo valgiui. Žinomi ir kiti jo vardai — Žinyčia, Nelaisvės kalnas. L. Kondratavičius—Syrokomlė jį vadina **Šventu**.

Rytų pusėje esantį piliakalnį vadina **Krivaičio** arba **Lizdeikos kalnu**. Iš rytų pusės jis siekė Kriveikiškio kaimo laukus. O kaimo vardas esąs kilęs nuo iškreipto „krivaičio" vardo. A. Tautavičius jį laiko tipišku krantinio tipo piliakalniu. Iš rytų pusės buvo apsaugotas kūgio formos pylimu. Tai mažiausias piliakalnis; jo trikampė aikštelė yra 27 m ilgio ir 12—15 m pločio. Bet šlaitų aukštis siekia 25 — 29 m. Vietiniai gyventojai jį vadina **Smailakalniu** (lenkai — Šidlovata).

Šiaurinis piliakalnis dabar vadinamas **Mindaugo sostu**. Gal dėlto, kad vienas jo pylimų turi pylimėlį — lyg paaukštinimą „sostui" pastatyti. Jo aikštelė 55x18 m, šlaitų aukštis — 20—22 m. Tyrinėtojai teigia, kad XIX a. viduryje gyventojai piliakalnį vadinę Pilies kalnu.

Bet tuo pačiu **Pilies kalno** vardu vadinamas ir vakarinėje dalyje esąs piliakalnis. A. Tautavičius jį laiko vienu iš didžiausių

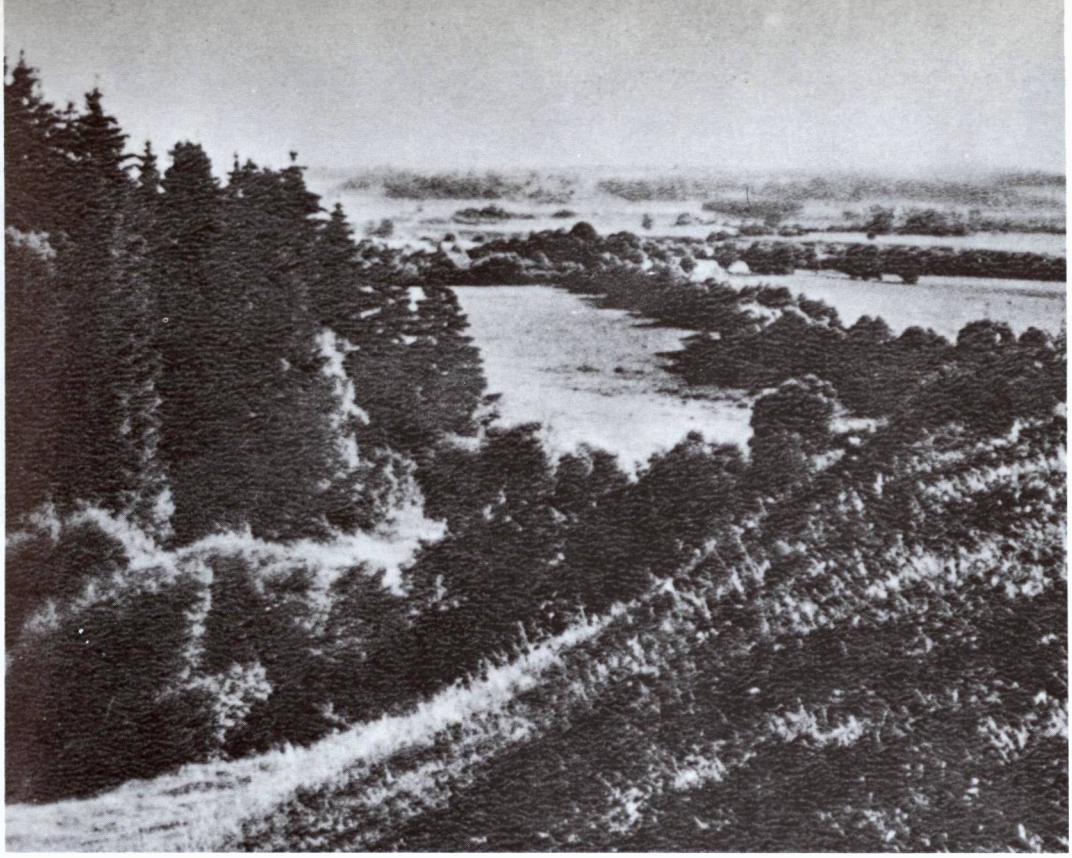

Pajautos slėnis. (R. Kunsko nuotr. iš „Kernavės", 1972 m.)

Lietuvos piliakalnių, nors jis prasčiausiai išsilaikęs. Jo aikštelė 180 m ilgio ir ligi 100 m pločio, taigi dvigubai didesnė už Apuolės piliakalnio aikštę. Piliakalnio šlaitai statūs, ligi 25 m aukščio. Nustatyta, kad iš šiaurės ir vakarų pilį saugojo ligi 3,5 m aukščio ir 150 m ilgio pylimas.

Seni kernaviečiai savo laiku pasakodavo apie piliakalniuose esančius požemius. Esą pašlaitėje buvę išlikę dideli urvai, kuriuose per vasaros karščius slėpdavosi galvijai. Nepriganytos karvės mažai duodavusios pieno, taigi susitarę vyrai požemius užvertę.

Kernavės miestas. Kai kurie XIX a. istorikai romantikai rašė, kad Kernavė galėjusi būti įkurta 1040 m., bet A. Kirkoras teigė, kad tai įvyko daug anksčiau. Arch. A. Tautavičius tvirtina, kad XI—XIII a. gyventojai piliakalnių sodybose nebetilpę, taigi jų sodybos kūrėsi ir grupavosi šalia piliakalnių. Tai paliudija gausūs archeologiniai radiniai. Jo žodžiais: „XII—XIII a. Kernavė buvo ne tik stambi gyvenvietė ir tvirtovė iš kelių medinių pilių, bet ir amatų ir prekybos centras. Geležies gamybą liudija XIX a. viduryje apie Kernavę gausiai rastas geležies šlakas iš geležies lydymo krosnelių ir kalvių. Jau XIII a. pabaigoje Kernavė buvo vienas iš Lietuvos prekybos centrų; dokumentai rodo, kad čia gyventa pirklių. 1286—1352 m. Rygos miesto skolininkų knygoje, tarp kitų Lietuvos pirklių, yra įrašytas ir Studilas iš Kernavės. Kiti ano meto prekybos liudininkai yra randami lobiai ir iš svetimų kraštų atgabenti daiktai." (Kernavė, 39 psl.). Taigi piliakalnių papėdėse miestas pradėjo augti prieš pusantro ar du tūkstančius metų. Gyventojams daugėjant, buvo tvirtinamos ir pilys, statomi namai, įruošiamos dirbtuvės.

Archeologiniai tyrinėjimai. Ligi pastarųjų metų Kernavės archeologiniai paminklai buvo tyrinėti tik labai mažu mastu, tiksliau gal tik žvalgyti. XIX a. tyrinėjo: E. Tiškevičius, K. Tiškevičius, L. Kondrotavičius-Syrokomlė, E. Romanovas, A. Plateris, L. Jocheris ir gal dar vienas kitas. Nepriklausomo gyvenimo pradžioje (1921 m.) — P. Tarasenka.

Bet intensyvus ir planingas tyrinėjimas pradėtas Lietuvos archeologų tik pokario metais. 1979—1983 m. archeologai, vadovaujami Reginos Volkaitės-Kulikauskienės, atliko nuodugnesnius tyrimus. Nustatyta, kad

1986 m. archeologų atkasto buvusio XIV a. Kernavės miesto fragmentas

pagrindinė pilis buvusi įruošta centriniame piliakalnyje, Mindaugo sostu vadinamajame. Archeologams pavykę apytikriai atkurti, kaip atrodžiusi Kernavės pilis, stovėjusi didžiajame piliakalnyje. Čia archeologai surado lietuviškų pinigų — ilgųjų lydinių lobį, kuris viduramžiais galėjęs priklausyti kalviui. Ypač daug naujos medžiagos atnešė tyrinėjimai, pradėti 1986 m. gegužės mėnesį, kuriuos atliko Vilniaus universiteto archeologinė ekspedicija. (Minimi archeologai: Aleksiejus Luchtanas, Kęstutis Katalynas, arch. Sigitas B. Lasavickas ir kt.). Ieškota Kernavės miesto liekanų, tačiau ieškota ne toje vietoje, kur jis iš tiesų buvo. Lygiagrečiai prie piliakalnių, slėnyje, dirbo ir melioratoriai. Archit. S. Lasavickas, pripuolamai prie jų atvykęs, pastebėjo kasant griovį išverstus medžio rąstus, kurių dalis jau buvo apdaužyti. Tik dabar išaiškėjo, kad vadinamajame Pajautos

slėnyje, kuris iš tiesų tebuvo klampi pelkė, senovėje stovėjo Kernavės miestas, išsistatęs prie Neries upės. Keturi piliakalniai ir klampi pelkė jį gynė nuo priešų puolimų. Miesto liekanos dabar slėpėsi po kelių pėdų smėlio ir dirvožemio sluoksniu bei tiršta augmenija.

1986 m. buvo atkasta ir ištirta gal tik dvidešimtoji miesto dalis, tačiau ir iš to galima buvo susidaryti neblogą vaizdą apie senovės Kernavę. Buvo iš dalies atkasta pagrindinė gatvė, kuri buvo 2,9 m pločio. Gatvės buvo grįstos akmenimis ar mediniais rąstais, medinėmis ar akmeninėmis kaladėlėmis. Išryškėjo planinė miesto struktūra. Archeologai spėlioja, kad jame galėjo gyventi 4—5000 gyventojų. Taigi ano meto (XIII—XIV a.) sąlygomis, Kernavė buvo didelis miestas. Nustatyta, kad Kernavė galėjo būti amatininkų miestas. Atidengti stačiakampio plano amatininko gyvenamojo namo bei dirbtuvės akmeninių pamatų pėdsakai. Šalia jų rasta gerai išsilaikiusi duobė su skiedromis. Joje buvo daug paauksuotų varinių skardelių, odinių atraižų, kaulinių kriaunelių, rankenėlių, kaulo drožlių. Kitame namo pakraštyje rastos 3 verpstės. Čia ir kitose vietose rasta daugybė archeologinių radinių, kurių apie 40 dėžių buvo išvežta į Vilnių. Pažymėtini radiniai: ąžuolinis kūjis, geležinis pentinas, gerai išsilaikę moliniai puodai, šaukštai, samtis, šukos, kauliniai dirbiniai, didelis (43 numerio) bato padas, žalvarinė adata, kuri buvo taip gerai išsilaikiusi, kad ir dabar ja galima siūti... Surastas Sirijos išdirbystės puodas. Taigi ano meto Kernavės gyventojai galėjo turėti prekybinius ryšius su kitais civilizuotais kraštais. Rasta karvės kaukolė parodė, kad kernaviečiai jau laikė karves. Aptiktas ir retas radinys — katės griaučiai. Pažymėtina, kad viduramžių laikų kačių griaučiai buvo aptikti Lietuvoje tik dviejose vietose — Vilniuje ir Maišiagaloje. Mat katės viduramžiais buvo labai retas gyvulys, miestiečiai jas labai vertindavo ir už vieną katę duodavo pusantro sidabrinio lydinio, t.y. daugiau, kaip už karvę.

Atidengti ryškūs pirties kontūrai, įleisti į žemę sienojai. Deja, jų kraštą nurėžė negailestingi melioratoriai, sunaikindami daugybę kultūros paminklų. Rasta akmeninės krosnies liekanos, 78 cm pločio durys ir net vantos, paliktos prie pirties gal prieš 600 metų. Pro

Viršuje — geležies lydymo krosnelė, apačioje — sodybos vartų liekanos

pirtį ėjo akmenimis grįstas takas. Pirties radinys patvirtino pasakojimus, kad senovės lietuviai mėgo švarą. Prie amatininko namo archeologai atidengė prieš 600 metų įspaustas karvių, avių ir kiaulių pėdas. Jos buvusios tokios ryškios, lyg galvijai tik vakar būtų jas pramynę. Iš viso 1979—1986 m. archeologai surado apie 1000 amatininkų dirbinių ar jų liekanų.

Išaiškėjo, kad senovėje buvo tikrai du Kernavės miestai: Aukštutinė Kernavė buvo ant Aukuro kalno ir gal ant kitų gynybinių piliakalnių, o Žemutinė Kernavė — Pajautos slėnyje.

Senoji Kernavė galėjo apimti apie 8 ha žemės plotą, o su piliakalniais ir kitais gynybiniais įrengimais net 20 ha. Taigi šis miestas, nei savo apimtimi, nei gyventojų skaičiumi anais laikais negalėjo būti mažesnis už Trakus ar Vilnių. Jo struktūra buvo būdinga anų laikų viduramžių miestams — planinė; nuo pagrindinės gatvės atsišakojo mažesnės gatvelės. Abipus jų stovėjo mediniai, vienaaukščiai, keturkampės formos namai, aptverti tvoromis. Gatvės grįstos akmenimis arba mediniais rąstais. Pagrindinėje gatvėje, kuri ėjo nuo piliakalnių upės link, būta medinio šaligatvio.

Kodėl Kernavės miestas sunyko ir kodėl palyginti gerai išliko kai kurios jo liekanos, archeologai šitaip aiškina. Miesto gyventojai iš jo pasitraukė staiga, lyg prasidėjus gaisrui. Tai galėjo įvykti 1390 m. vasario mėnesį, besivaidijančių Lietuvos valdovų Vytauto ir Jogailos pilietinio karo metu, kai didžiulė kryžiuočių armija, talkinama Vytauto ir jo karių (apie 40.000 vyrų) įsiveržė į Lietuvos gilumą ir, pasak kronikų, pasiekė prie Neries esančią Kernavę. Sudeginę pilį, gyventojai bei gynėjai apleido tvirtovę ir miestą.

Nusiaubta Kernavė pradėjo atsigauti tik po 1410 m. Žalgirio mūšio, kai Lietuvos nebepuolė nei kryžiuočiai, nei kiti priešai. Žmonės nebematė reikalo gyventi pelkių apsuptoje vietovėje ar piliakalniuose. Jie patys sugriovė žemoje vietoje stovėjusio miesto namus, o sveikesnius sienojus galėjo panaudoti naujų pastatų statybai naujoje vietoje, atokiau nuo slėnio ir piliakalnių. Bet kai kurios Žemutinės Kernavės miesto liekanos išliko: jas užkonservavo Neries upės potvyniai, užnešdami smėliu, kuris ir buvo gera konservacijos medžiaga. (Archeologinės apžvalgos duomenys imti iš Rimvydo Valatkos rašinio „Archeologai atrado miestą", parašyto pagal arch. A. Luchtano suteiktus duomenis, paskelbto „Tiesoje", Nr. 236, 1986.X.12).

Istorinės žinios. Daug Lietuvos istorinių įvykių rišasi su Kernave. Metraštininkai teigia, kad Kernavė buvusi Lietuvos valdovo Traidenio (po Mindaugo vieno iš galingiausių Lietuvos valdovų) sostinė, kuris čia rezidavęs 1270—1282 m. Po jo iš Kernavės Lietuvą valdęs Vytenis, tačiau jo įpėdinis Gediminas iškėlęs sostinę iš Kernavės į Trakus, o vėliau į Vilnių.

Kernavę valdyti jis atidavė savo vyriausiajam sūnui Mantvydui, o, kaip žinoma, anais laikais vyriausiajam sūnui buvo atiduodamos geriausios ir svarbiausios sritys bei žemės. Valstybės kūrimosi laikais Kernavė buvo ir prekybinis centras, svarbus Lietuvos gynybos punktas, drauge su Trakais ir Medininkais sudaręs Vilniaus gynimo sistemą. Greičiausiai Kernavėje buvo ir ginklų kalykla.

Istorijos šaltiniuose Kernavės vardas, kaip rašiau, minimas nuo 1250 m., kai Livonijos ordino magistras Andrius von Stierlandas, savo žygio į Nalšios sritį metu, buvo pasukęs Kernavės link, tačiau jos nepajėgęs paimti. (LE XI, 391 psl.).

Kernavės miesto herbas

1274 m. magistras Ernestas, naikindamas Rytų Aukštaitiją, buvo pasiekęs Kernavę, bet neįstengęs paimti. 1279 m. Livonijos ordinas vėl suruošė žygį į Kernavę, pasibaigusį jam nelaimingai. Eiliuotoji Livonijos kronika jį šitaip aprašo (vertimas):

Jų kariuomenė pasuko
Tiesiai eiti į Kernavę.
Buvo tai skaudu lietuviams —
Čia Traidenio buvo žemė.
Jie labai ją nuniokojo:
Broliai daug žmonių iššudė;
Net ir tuos, kurie negynės.
Visoje žemėj Traidenio
Sekėsi labai plėšimas.
Bet Traidenis nesutriko:
Sutelkė jėgas lietuviai
Priešą grįžtantį užpuolė.
Kilo tuoj baisi skerdynė
Tarp įnirtusiųjų priešų.
Kirto jie žaizdas didžiausias,
Net krauju pasruvo sniegas...
Matėsi ne viens didvyris
Ir galingas, ir rinktinis.

— — — — — — — — — — — — — —

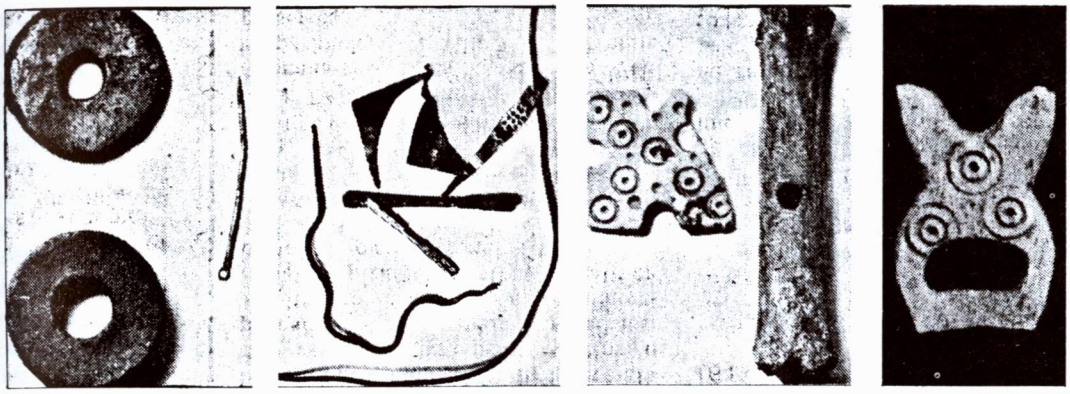

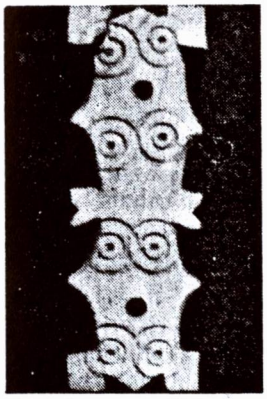

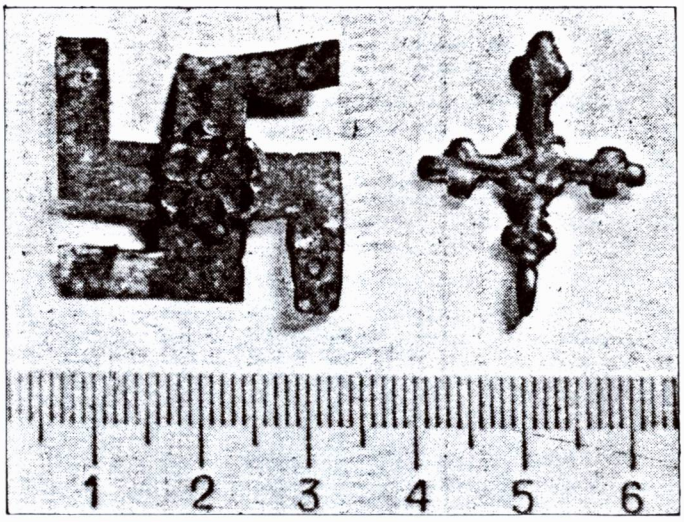

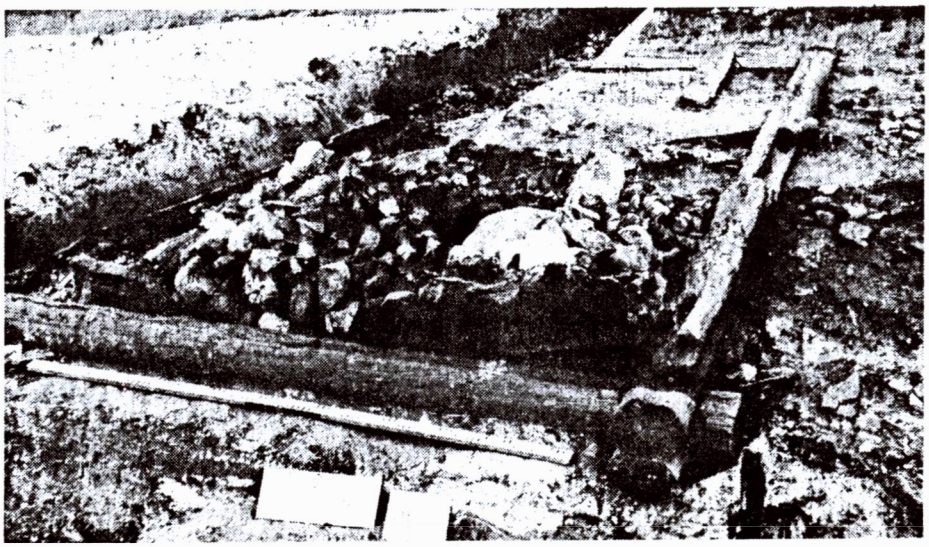

Kai kurie 1986 m. tyrinėjimų metu rasti radiniai. Apačioje — XIV a. pirties liekanos

— — — —
Brolių vėliava pargriuvo,
Vokiečiams nelaimė buvo.
Krito Ernestas vyriausias,
O su juo drauge pražuvo
Dar septyniasdešimt vienas...

Kernavės vardas minimas septyniuose kryžiuočių „žygių" aprašymuose. Viename jų pažymėti net perėjimai (brastos) per Nerį. 1365 m. į Kernavę kryžiuočius atvedęs pas vokiečius pabėgęs Kęstučio sūnus Butautas. 1390 m., kaip jau minėjome, Kernavę puolė labai didelė kryžiuočių ir Vytauto karių jungtinė kariuomenė. Pilies gynėjai, nesitikėdami apsiginti, sudegino pilį ir kartu su miestiečiais pasitraukė.

Gediminui perkėlus Lietuvos sostinę į Vilnių, Kernavė vis dar buvo ne eilinė vietovė. 1386 m. iš Jogailos Kernavę buvo gavęs Vygantas, kuris titulavosi Kernavės kunigaikščiu. (Mirė 1392.VI.28). Net pats Vytautas kai kuriuose savo raštuose nevengdavo vartoti Kernavės kunigaikščio (Dux Cernoviensis) titulo. Iš Kernavės jis 1409—1429 m. rašęs ir siuntęs laiškus į užsienį, kuriuose buvo pažymima, kad jie rašyti „mūsų dvare Kernavėje" (in unserem hoffe an Kyrnaw). Bet Vytauto laikais Kernavės pilis jau buvo nustojusi savo reikšmės. Žinoma, kad Vytauto brolis, didysis kunigaikštis Žygimantas Kęstutaitis, Kernavėje kalino Algirdo vaikaitį Aleksandrą, įtartą palankumu sosto varžovui Švitrigailai.

Po Žalgirio mūšio Kernavė buvo valdovinis dvaras. Buvusio didžiulio miesto vieta virto „tuščiu lauku". Naujasis Kernavės miestas kūrėsi ne senoje jo vietoje, bet aukštutinėje terasoje. 1522 m. Žygimantas Senasis suteikė Kernavei privilegiją laikyti 3 smukles mieste ir 4 apylinkėje. Privilegijoje pažymėta, kad „klebono laukas yra ten, kur seniau buvo didelis miestas". Vadinasi, senojo miesto atminimas tada dar buvo gyvas. 1551 m. sidabrinės mokesčio miestų sąrašuose įrašyta ir Kernavė, kaip miestelis prie valdovinio dvaro. 1559 m. valakų reformos metu, Kernavės miestą išmatavo revizorius Abraomas Končia. Tačiau senojo miesto didybės Kernavė niekada nebeatgavo. 1732 m. Augustas II leido ruošti 4 metinius prekymečius. 1791 m. Stanislovas Augustas patvirtino ankstesnes privilegijas, o 1792.V.25 m. atnaujino Magdeburgo miesto teises ir davė herbą, kuriuo buvo prie miesto vartų stovintis riteris su kardu dešinėje ir skydu kairėje rankoje. Apačioje įrašas: „Geriau neteksiu gyvybės, kaip laisvės".

Carinės Rusijos laikais Kernavė sunyko ir liko menku užkampio miesteliu. Visa jos didybė pradingo. Apylinkėje buvo daug dvarų, kurie smarkiai aplenkino gyventojus. Bet Kernave vis dar domėjosi istorikai — romantikai, rašytojai ir ją aplankydavo. 1859 m. Kernavę aplankęs rašytojas Liudvikas Kondratavičius-Sirokomlė taip apie jos dabartį rašė: „Matyti senas medinis Kernavės bažnyčios bokštas, skiedromis ir šiaudais dengti stogai... Basas berniukas atidaro mums paprastus kaimo vartus, saugančius menką aštuoniolikos pirkių sodžių, aptvertą ne pylimu ir mūrų, bet paprasta žabų tvora..."

XIX—XX a. sąvartoje Kernavės apylinkės, veikiant dvarininkams ir lenkuojantiems kunigams, buvo aplenkintos. 1900 m. vilniečių lietuvių prašyme Vilniaus vyskupui dėl lietuviškų maldų įvedimo vyskupijos parapijose, apie Kernavę šitaip rašoma: „Kernava. Lietuvos istorijoje pagarsėjusi. Čę didesnė pusė tebėra lietuvių. Klebonas Miškinis, parapijonims nesipriešinant, buvo įvedęs liet. dievmeldystę, bet kažkokiam lenkpalaikiui liežuvį įkišus, Vysk. Zvėr. po suspensa prisakė, kad viskas būtų lenkiškai" („Žinyčia", Nr. 3, 55 psl., 1900).

O XX a. pradžios lietuviškumo reikalus „Vilniaus žinių" (Nr. 132, 1905 m.) korespondentas „Senelis" (Juozas Jurkevičius) šitaip pavaizduoja: „Kernavės par. trijų sodžių gyventojai kalba grynai lietuviškai ne tik tėvai, bet ir vaikai. Bet dabar sako, mes turim mokytis lenkiškai, nes sako mes nueinam į kitą parapiją išpažintį atlikti, o vaikus į pirmą išpažintį turime vesti savo parapijoje prie savo klebono, bet mūsų kunigas ar nemoka, ar nenori šnekėti lietuviškai ir liepia vaikus mokyti poterius lenkiškai, o su lietuviškais nepriims... Miestelyje pats šnekėjau su žmonėmis lietuviškai, o vienok bažnyčioje nieko nėra lietuviškai, ne tik pamokslų, bet ir evangelijos niekados neskaito".

Gyventojų skaičius. Pagal archeologų apskaičiavimus, XIV a. Kernavėje galėjo būti apie 4—5000 gyventojų. 1795 m. visoje Rusijos imperijoje buvo įvykdyta gyventojų

revizija (surašymas), apėmęs ir tik ką įjungtą Lietuvą. Pagal jį, tada Kernavės parapijoje buvo 50 gyvenamųjų vietovių: 1 miestelis, 27 kaimai, 10 dvarų bei palivarkų, 7 užusieniai, 1 akalica ir 2 smuklės. Kernavės miestelyje buvo apie 30 gyvenamųjų namų ir 194 gyventojai. Iš jų 184 krikščionys ir 10 žydų. 1861— m. 260, 1886 m. — 242 gyventojai.

R. katalikų bažnyčia. Nėra abejonės, kad senosios lietuvių tikybos išpažinėjai turėjo Kernavės apylinkėje savo kulto vietą ar vietas. Tačiau nėra nustatyta, kur tokios vietos buvo. Arch. A. Tautavičius spėlioja, kad viena tokių vietų galėjusi būti prie Kernavėlės upelio ar Pragarinės ežerėlio. Jei kiek tikėti padavimais, stambesnė šventa vieta galėjo būti prie Spėros ežero, esančio 4 km į šiaurės rytus nuo Kernavės. Yra išlikę ir senosios lietuvių tikybos paminklų. Taip **Mitkiškių** kaimo laukuose, kairiajame Neries krante, išliko žemas akmuo, 2–1,6 m skersmens, su dviem į žmogaus pėdą panašiomis duobutėmis. Didesnioji duobutė, 25 x 82 cm primena

Senoji Kernavės medinė bažnyčia, nugriauta 1933 m.

dešinės basos kojos padą ir todėl gyventojų buvo vadinama „Dievo Motinos pėda", o mažesnioji — kūdikio pėda. Šis akmuo iš seniausių laikų buvo laikomas šventu. Ant jo būdavo dedamos aukos — pinigai, gėlės, vainikai. Vienas padavimas sako, kad kažkas norėjęs paimti akmenį girnoms, bet apakęs ir vėl atgavęs regėjimą, kai akmenį grąžinęs į jo

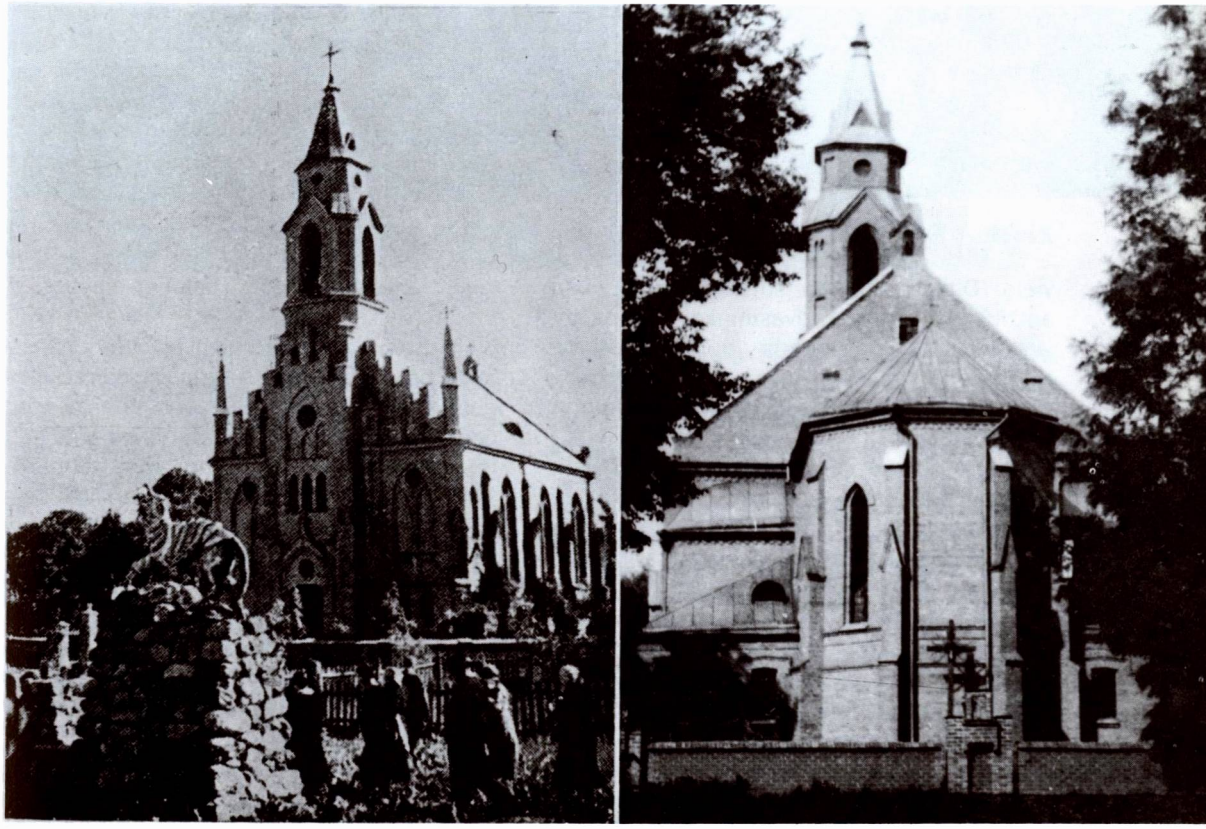

Dabartinė mūrinė bažnyčia, baigta statyti 1924 m.

Kernavės bažnyčios šoninis vaizdas, 1978 m.

vietą. Didelė pagarba supusi akmenį ilgus amžius. Taigi XIX a. dvasininkai jį pripažinę gerbtinu. Šalia akmens buvo pastatytas kryžius, kartais buvo laikomos pamaldos, o pats akmuo pradėtas vadinti ,,Kryžiaus akmeniu".

2 km į šiaurę nuo Kernavės esančiame **Pakalniškių** kaimo laukuose, prie nedidelio Nuotekos upelio, taip pat buvo mažiau žinomas akmuo su vaiko pėda. Minėtame Mitkiškių kaime ilgai buvo išlikę senieji laidojimo papročiai. Čia yra ir XII—XIV a. senkapis, kuriame mirusieji palaidoti sudeginti, bet toje pačioje vietoje XV—XVI a. mirusieji jau buvo laidojami nedeginti.

XIX a. tyrinėtojai tris mažesnius Kernavės piliakalnius laikė apeiginėmis vietomis, ,,pagoniškais altoriais". Čia krivių krivaitis skelbęs žmonėms dievų valią... Manoma, kad kernaviečiai, nors ir apsikrikštiję, dar ilgesnį laiką lankėsi senosios lietuvių tikybos papročių.

Manoma, kad pirmoji Kernavės bažnyčia buvo pastatyta Vytauto ar jo pavedimu kieno nors kito, jo atlikto Lietuvos krikšto metu. Greičiausiai ji atsirado Vilniaus vyskupo Petro iš Kustynės vyskupavimo metu (1414—1421). Žinoma, kad 1496 m. Kernavės dvaro valdytoja Ona Kareivaitė-Mačkuvienė ją apdovanojo ir įsteigė altariją. Ji tai padarė, norėdama būti palaidota bažnyčioje. Taigi paskyrė jai javų dešimtines iš dvaro iždo, 3 vergus, 2 valstiečių šeimas, lapenų kailinius, 8 uolektis medžiagos. Kunigas altaristas turėjo kiekvieną savaitę laikyti trejas mišias už Kareivų giminės narių sielas. 1508 m. ji (dabar pagal antrą vyrą Gintvilavičienė) Kernavės bažnyčios altoriui įruošti ir išlaikyti užrašė 2 baudžiauninkų ūkius su žmonėmis, po 20 pėdų javų iš kiekvieno jai priklausančio

Bažnyčios vidus, 1978 m.

ūkio. D.L.K. Aleksandro privilegija klebonas turėjo teisę miestelyje laikyti 3 karčemas, o klebonui priklausančiose žemėse dar 4. Žinoma, kad XVI a. kurį laiką klebonu buvo ispanas prelatas Petras Rosijus, žymus teisininkas.

Reformacijos metu netoli R. k. bažnyčios buvo pastatyta arijonų sektos koplyčia. Kurį laiką arijonai buvo užėmę ir bažnyčios beneficiją. Spėjama, kad XVI a. I pusėje bažnyčia atstatyta.

1729 m. pastatyta nauja ąžuolinių rąstų bažnyčia, išlikusi ligi 1933 m. Jos pavidalas kaip paprasto namo, tik išskirtina trisienė absida. Bebokštė. Dešiniajame šone buvo presbiterijos priestatas su piramidiniu stogeliu. Priešais bažnyčią stovėjo medinė varpinė, vienodo aukščio su bažnyčia.

Nauja mūrinė bažnyčia pradėta statyti I pasaulinio karo metu. Jos statyba, dėl karo meto aplinkybių, tęsėsi netoli 10 metų. Baigta 1924 m., o 1925 m. buvo konsekruota.

Didžiajame altoriuje įruoštas Dievo Motinos paveikslas, panašus į Vilniaus Aušros Vartų Mariją, apvilktas sidabriniais rūbais. Pažymėtina, kad XIX a. ėjo kalbos, kad vienas iš Kernavės klebonų radęs sidabro lobį, kurio sidabrą ir panaudojęs paveikslo papuošimui. Tačiau L. Kondrotavičius paveikslo sidabrinių apkaustų kilmę aiškina kitaip.

Kernavės parapija priklauso Širvintų dekanatui. 1781 m. ji turėjo 1202 parapijiečius. Tada Kernavėje buvo ir parapijinė mokykla, kurioje moėsi 10 mokinių. 1920 m. Lenkijai užėmus Vilniaus kraštą, Kernavės parapija buvo perdalyta. Lietuvos pusėje teliko jos

trečdalis. 1940 m. buvo apie 2000 parapijiečių.

Architektūra. 1924 m. baigta statyti mūrinė bžn. su aukštu fasadiniu bokštu yra pseudogotikinė. Jos siauri sienų kontraforsai, smailių arkų langai, parapeto kuorai yra būdingi tos rūšies eklektinės architektūros žymės. Pagal navų ir bokštų aukštį, ši bžn. yra trumpa, turi tik po tris langus šoninėse sienose. Viduje yra senosios medžio drožybos kūrinių iš XVIII a., o gal ir senesnių, perkeltų iš ankstesnės bažnyčios. 1933 m. buvo nugriauta ąžuolinių rąstų bžn., statyta 1729 m. Ji buvo didelio namo pavidalo, be bokštų. Greta dabartinės bžn. stovi aštuoniasienė koplyčia, surėsta iš kirviu tašytų rąstų XVIII a. Toji koplyčia buvo restauruota 1960 m., jos senosios sienos apmuštos statmenomis lentelėmis, uždengtas naujas stogas senojo pavidalo, aštuoniasienės piramidės. Ši koplyčia vaizduojama ir turistinėse brošiūrose, kuriose neberodoma pati bažnyčia.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, Kernavės apylinkėse vyko smarkios lietuvių kovos su lenkais. 1920.X.20 lenkai stipriomis jėgomis puolė Kernavę, bet buvo sulaikyti lietuvių artilerijos ugnies. Jau kovos veiksmams aprimus, dar 1922.XII.1, lenkai buvo užėmę Kernavę, tačiau lietuviai juos išmušė. Pats Kernavės miestelis buvo likęs prie pačios administracijos linijos.

Nepriklausomybės metais Kernavė nebuvo valsčiaus centras ir tik 1 km nuo administracijos linijos, taigi negalėjo augti ir kilti. Bažnytkaimis priklausė Musninkų valsčiui (Ukmergės aps.). 1923 m. čia buvo 45 sodybos ir 252 gyventojai, 1940 m. apie 300 gyventojų.

Kernavę vėl iškėlė ir išgarsino kun. Nikodemas Švogžlys-Milžinas, buvęs čia klebonu 1930—1934 m., žinomas visuomenės veikėjas, žurnalistas ir rašytojas, didžiulis pademarklinijos lietuvybės žadintojas. Jis, artimai bendraudamas su Vytauto Didžiojo universitete įsikūrusia „Vilnijos" korporacija ir būdamas jos garbės narys, skatino pademarklinijos lankymą ir įvedė metinių korporacijos švenčių ruošimo Kernavėje tradiciją. Į šias šventes susirinkdavo daug parapijiečių ir apylinkės gyventojų, iš Kauno atvažiuodavo daug studentų bei svečių. N. Švogžlio rūpesčiu, 1934 m. studentai ant savo pečių

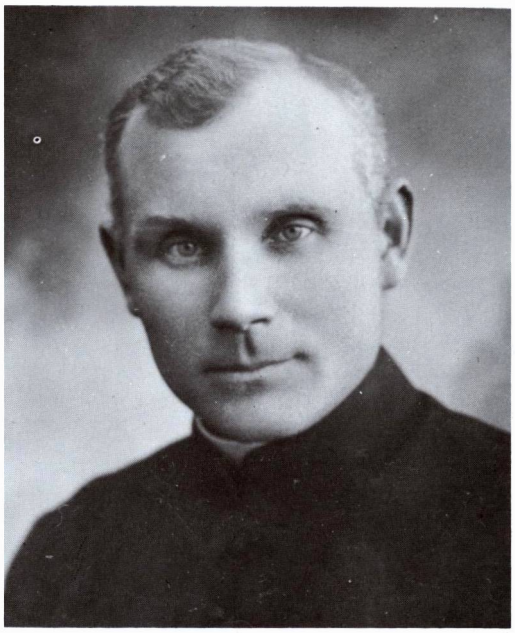

Kun. Nikodemas Švogžlys-Milžinas, Kernavės klebonas ir jos garsintojas

Gedimino vilko paminklas, pastatytas kun. N. Švogžlio rūpesčiu

nunešė didžiulį dviem skersinėmis kryžių, pavadinę jį „Vilniaus badmečio kryžiumi", ir pastatė aiškioje vietoje prie demarkacijos linijos, kad jį galėtų gerai matyti ir lenkų pavergtieji kernaviečiai ir žinotų, kad laisvoji Lietuva jų nepamiršo.

To paties klebono rūpesčiu Kernavė ėmė gražėti. Prie klebonijos, kur ilgus metus buvo tik lenkiškai kalbama, ant akmeninio pastolio buvo pastatyta „Geležinio vilko" skulptūra, įruoštas Gedimino pilies Vilniuje modelis,

aukuras. Pastatyta dviaukštė mūrinė mokykla, turistiniai namai, eilė privačių namų, įsteigtas kooperatyvas. 1934 m. pastatyti ir pašventinti parapijos namai su sale parengimams. Pradžios mokyklos namuose, mokyt. J. Šiaučiulio rūpesčiu, 1929—1936 m. įkurtas Kernavės praeities muziejus, kuriame sutelkta nemaža Kernavės praeitį liečiančių archeologinių radinių, monetų, įvairių dirbinių, dokumentų. Kernavė pamažu virto turistine vietove, kurią lankydavo nemaža žmonių, ypač studentų ir moksleivių. Tik iš paviršiaus aplenkėję lietuviai veikiai pametė lenkų kalbą ir vėl ėmė kalbėti gimtąja lietuvių kalba.

1941 m. birželio mėn. Kernavės apylinkėse vyko smarkūs vokiečių — rusų kariuomenių mūšiai. Tada vokiečiai ties Kernave perėjo Nerį, kopė aukštais upės krantais ir žygiavo toliau į rytus.

Sovietinių rusų okupacijos metu Kernavė paliko mažas miestelis, Širvintų rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1977 m. — 170, 1985 m. — 202 gyventojai.

Karo ir pokario metais daug apylinkės žmonių deportuota. Kernavės klebonas kun. Zenonas Baužys buvo 1946 m. bolševikų suimtas, nuteistas ir mirė jų kalėjime. Kitas klebonas, kun. Kazimieras Pivariūnas, nuteistas 10 m. gulago bausme. Į Lietuvą grįžo po Stalino mirties, 1956 m. Vėliau klebonavo kun. L. Markuckis, o 1968 m. klebonu sugrįžo čia jau 1930—1934 m. klebonavęs ir Kernavės parapijai daug gera padaręs kun. N. Švogžlys-Milžinas. Jis aptvarkė bei suremontavo bažnyčią, pastatė dar vieną paminklą. Spaudžiamas senatvės negalavimų, buvo perkeltas į Vievį altaristu.

1979 m. Kernavės klebonu paskirtas buv. Vilniaus arkivyskupijos valdytojas mons. g. kan. Česlovas Krivaitis. Jis atnaujino mūrinę bažnyčią iš vidaus ir iš lauko, aplink šventorių išmūrijo raudonų plytų „parkomą" su didžiuliais trijų angų mūriniais vartais bažnyčios fronte. Šventoriaus keturiuose kampuose yra paminklai, o bažnyčios fronto dešinėje 1985 m. pastatytas paminklas Lietuvos krikščionybės 600 metų jubiliejui paminėti. Kairėje stovi Milžino anksčiau pastatytas paminklas — Vytauto laikų karys geležiniuose šarvuose, panašus į karį, atvaizduotą Kernavės miesto herbe. Čia Milžinas, vykdant jo testamentinę

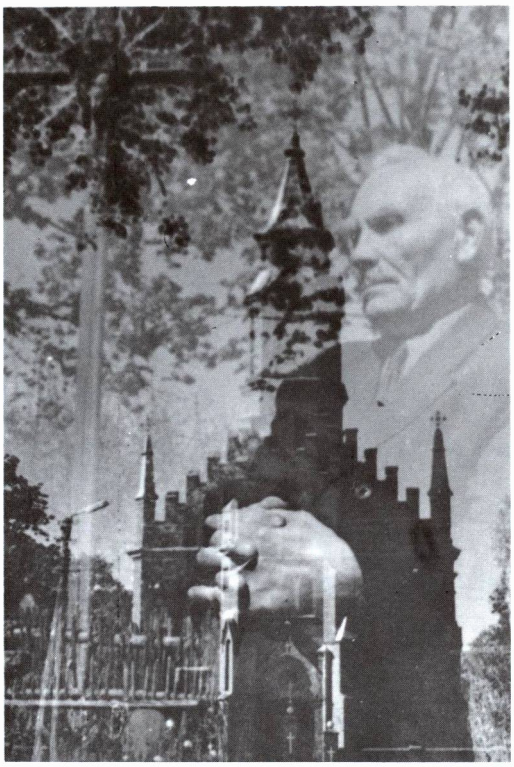

Kun. Švogžlio-Milžino dvasia nuolat saugo Kernavę...

valią, ir palaidotas 1985.I.23 (Daugiau žinių žr. 68—72 psl.).

Kun. Švogžlio išgarsinta ir lyg iš naujo „atrasta" Kernavė pastaruoju metu virsta turistine vieta. 1985—1986 m. buvo tiesiamas į Kernavę platus kelias, buvo vykdomos statybos pačiame miestelyje. Tuo pačiu laiku, klebono rūpesčiu, buvo baigiama statyti nauja mūrinė klebonija, pagal moderniška projektą, su bokštu, iš kurio galima matyti vaizdingas Kernavės apylinkes — piliakalnius, slėnį. Jos langai išpuošti vitražais. Tai gal vienintelis atvejis pokario metais, kokio nesusilaukė nė viena kita Lietuvos parapija. Be abejo, visa tai atliekama klebono „gerų ryšių" su komunistinės valdžios pareigūnais dėka.

Kernavės atgimimui daug žada padėti ir paskutiniu metu čia vykdomi senųjų archeologijos paminklų tyrinėjimai. Yra iškilusi mintis remiantis istoriniais bei archeologiniais duomenimis, atkurti kai kuriuos senuosius pastatus, gatves, praplėsti Kernavės

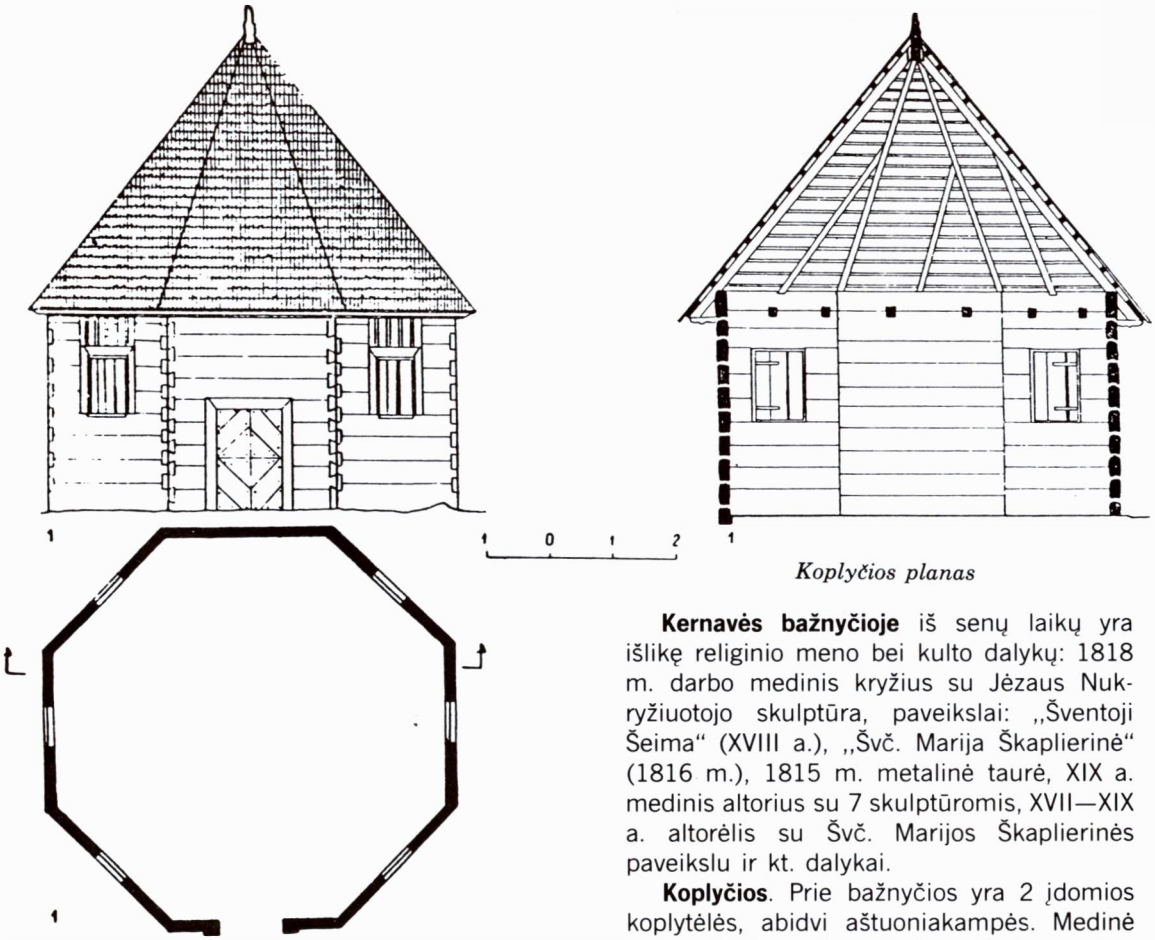

Koplyčios planas

senienų muziejų ir kt. Jeigu tai būtų padaryta, Kernavė virstų lietuvių ir užsieniečių mielai lankoma istorinė vieta. Tuo tarpu archeologų laukia didžiuliai tyrinėjimo darbai.

Kernavės bažnyčioje iš senų laikų yra išlikę religinio meno bei kulto dalykų: 1818 m. darbo medinis kryžius su Jėzaus Nukryžiuotojo skulptūra, paveikslai: ,,Šventoji Šeima" (XVIII a.), ,,Švč. Marija Škaplierinė" (1816 m.), 1815 m. metalinė taurė, XIX a. medinis altorius su 7 skulptūromis, XVII—XIX a. altorėlis su Švč. Marijos Škaplierinės paveikslu ir kt. dalykai.

Koplyčios. Prie bažnyčios yra 2 įdomios koplytėlės, abidvi aštuoniakampės. Medinė statyta XVIII a., vien tiktai su kirvio pagalba, be pjūklo. Mūrinė — mauzoliejus. Joje palaidoti Roemerių, Puzinų, Lubaneckių-Chrapaveckių ir kt. bajorų palaikai. Čia buvo padėti ir 1821 m. mirusio Stanislovo Puzino, Trakų maršalkos bei karaliaus Stanislovo Augusto sekretoriaus, palaikai.

Aštuoniasienė medinė koplyčia, surėsta iš kirviu tašytų rąstų (kairėje). 1960 m. apmušta statmenomis lentomis.

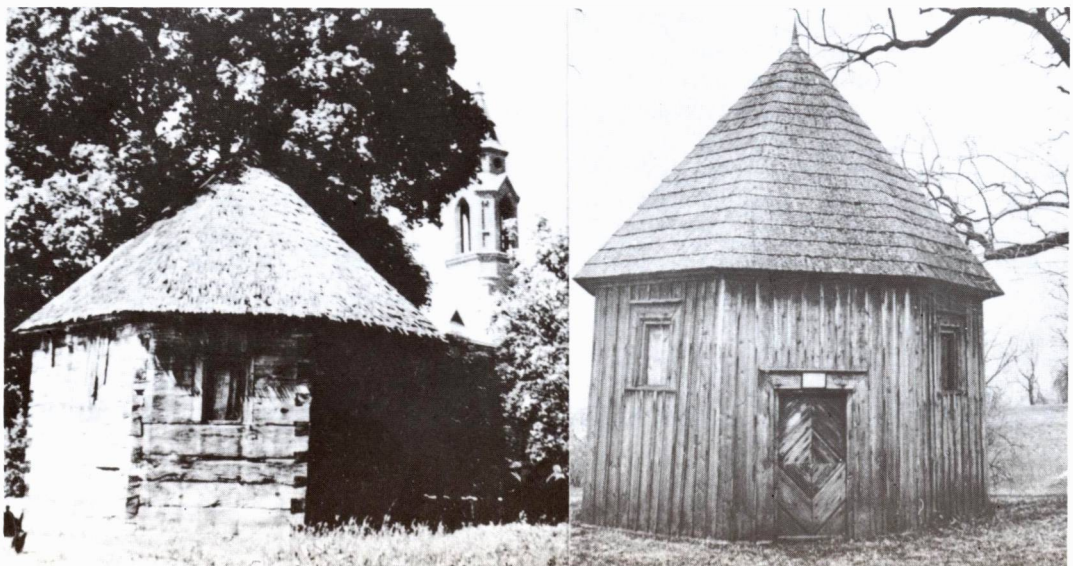

Roemerių koplyčia — mauzoliejus. Dešinėje — paminklas Kernavės kapinėse Žuvusiems Lietuvos kariams

Buvusios senosios klebonijos pastatas

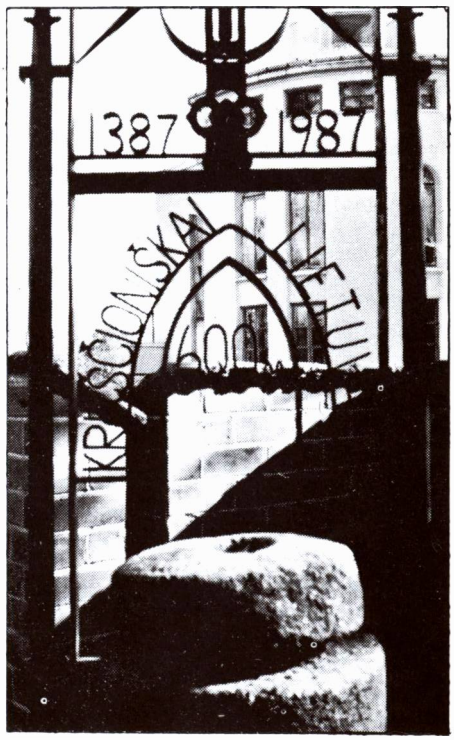

Paminklas Lietuvos krikšto sukakčiai, pastatytas 1986 m. prie Kernavės bažnyčios

Naujoji Kernavės klebonija, 1987 m.

Naujieji Kernavės šventoriaus vartai, 1987 m.

Plikiškių koplyčia. 8 km į šiaurės rytus nuo Kernavės yra Plikiškių kaimas (seniau ir dvaras), priklausęs Kernavės parapijai. Per kaimą teka Musės upė, o iš pietvakarių prieina Bartkuškių miškas. Tai labai sena gyvenvietė. Prie kaimo rasta pilkapių grupė, kurių vieną pilkapį 1935 m. tyrinėjo Vilniaus Stepono Batoro u-to archeologijos muziejus. Rasti žirgo griaučiai su žaslais nasruose, IX—XII a. pjautuvas.

Žinoma, kad 1795 m. Plikiškių dvaras priklausė J. Valentinavičiui. Kaime ir dvare buvo 35 dūmai. Iš senų laikų Plikiškėse buvo koplyčia, nežinia kieno ir kada statyta. Lenkų laikais Plikiškės priklausė Maišiagalos parapijai. Sovietinės okupacijos metu — Širvintų rajono Jauniūnų apylinkės kaimas. 1959 m. — 110 gyventojų.

Kraštotyrinė ekspedicija. 1979 m. Lietuvos paminklų apsaugos ir kraštotyros Vilniaus skyriaus kraštotyrininkai, keliasdešimt mokslininkų, aukštųjų ir viduriniųjų mokyklų dėstytojų, etnografų, istorikų, lituanistų, dailininkų, fotografų, ir artimųjų profesijų darbuotojų, suorganizavo mokslinę ekspediciją į Kernavę ir jos apylinkes. Buvo renkama medžiaga apie pastarųjų dešimtmečių kernaviečių gyvenimą, darbus, kūrybą. Užrašė daugybę padavimų, retų žodžių, dainų, smulkiosios tautosakos dalykų. Padarė daugybę kraštovaizdinių, piliakalnių, aplinkos, pastatų, kaimo architektūros, buitinio gyvenimo nuotraukų. Dalis surinktos medžiagos buvo paskelbta 1972 m. Vilniuje išleistame leidinyje „Kernavė", 445 psl. Redakcinę

Vartų detalė, 1987 m.

Komisiją sudarė: Vacys Milius (pirmininkas), Antanas Stravinskas, Norbertas Vėlius, Aloyzas Vidugiris, Vytautas Vitkauskas. Jų surinkta medžiaga pasinaudota ir šios knygos Kernavės aprašymą ruošiant.

Sovietinės spaudos žiniomis („Gimtasis kraštas" Nr. 24, 1987), 1987 m. pavasarį Kernavės kolchozas suarė dalį Pajautos slėnio ir sužalojo kai kuriuos archeologinius paminklus, išardė grindinio akmenis. Kultūros ministerija iškėlė bylą ir kaltininkai buvo 1987.V.22 nubausti 1000 rb bauda.

KIAUKLIAI

Švč. Mergelės Marijos Aplankymo parapijos šventovė

Kiaukliai * — nedidelis bažnytkaimis, turintis seną ir įdomią praeitį. Stovi prie 26 ha ežero, 12 km į šiaurės rytus nuo Širvintų, 9 km į pietryčius nuo Šešuolių. Lietuvos nepriklausomybės metais priklausė Šešuolių valsčiui, Ukmergės apskričiai. 1923 m. buvo tiktai kelios sodybos su 40 gyventojų. Sovietinės okupacijos metais Kiaukliai buvo priskirti

* Kiauklių šventovės aprašymą parašė šioje parapijoje gimęs ir augęs prel. dr. Pranas Gaida-Gaidamavičius.

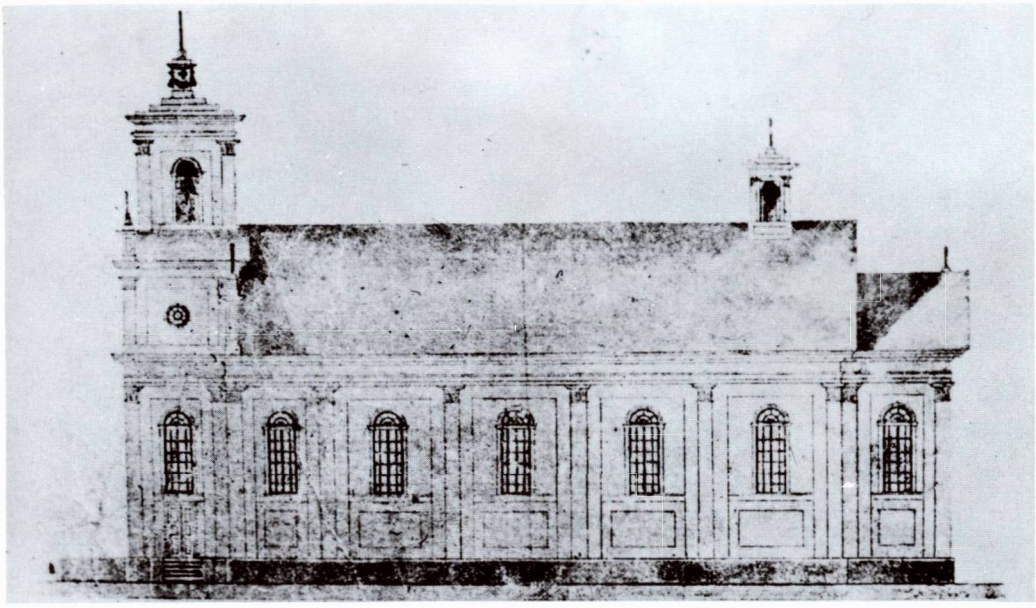

Kiauklių šventovės-bažnyčios projektas. (Iš atviruko, išleisto lėšoms telkti apie 1905 m.)

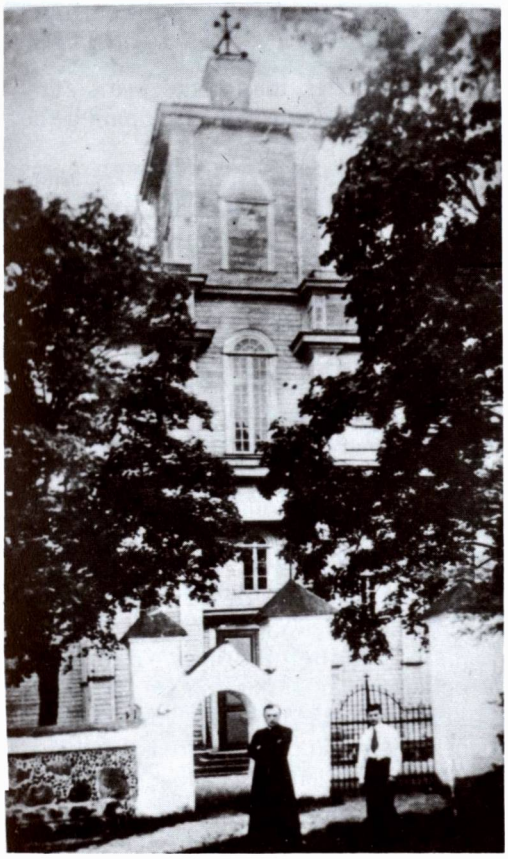

Kiauklių šventovės, sudegusios 1941 m., bokštas ir šventoriaus vartai, prie kurių stovi kun. Domininkas Pieškus

Širvintų rajonui, įsteigtas Šešuolėlių apylinkės kolchozo centras. 1985 m. buvo 201 gyventojas. Veikia aštuonmetė mokykla, biblioteka. Rytiniu pakraščiu teka Vilkusos — Malkos upė.

Kiaukliai su savo šventove, mokykla, parapijos sale, choru, organizacijomis, pašto agentūra buvo ir iš dalies tebėra gana plačios grynai lietuviškos apylinkės religinis bei kultūrinis centras. Už tų apylinkių į Giedraičių, Šešuolėlių ir Širvintų pusę jau prasideda lenkiškai kalbančių vietovės.

Tarp Kiauklių šventovės ir ežero, saugomo klampaus liūno, yra aukšta kalva, 30—40 m ploto, panaši į piliakalnį. Padavimai pasakoja, kad ant tos kalvos senovėje stovėjusi šventovė, kurios varpai paskendę ežere. Niekas iki šiol tos kalvos netyrinėjo, ir jos paskirtis nėra žinoma. Galimas dalykas, kad ten buvo vieta, kurion pavojaus metu subėgdavo apylinkės gyventojai. Taip manyti skatina ir ta aplinkybė, kad tolimesnėse apylinkėse yra ir daugiau piliakalnių.

Kiauklių žemė priklausė Šešuolių dvarui ir XV—XVIII š. buvo Vilniaus vyskupijos valdoma.

R. katalikų bažnytėlę 1572 m. čia pastatė vyskupas Valerijonas Protasevičius ir jos kunigą aprūpino išlaikymu. Apie 1743 m. vysk. M. Zenkevičius bažnyčią atstatė. 1817 m. dekanas kun. Butkevičius pastatė naują

Kiauklių varpinė, išlikusi po 1941 m. gaisro

medinę bažnyčią. 1831 m. Kiauklių bažnyčia tapo filija.

Po 1863 m. sukilimo rusų administracija pasikėsino Kiauklių bažnytėlę uždaryti, tačiau parapijiečiai ryžtingai ją gynė ir apgynė. Bažnyčios gynėjai čia įsirikiuoja greta mums gerai žinomų Kražių, Kęstaičių, Žemaitkiemio ir kitų bažnyčių gynėjų. Apie tą jų gynimą vysk. M. Valančius savo „Antano Tretininko pasakojimuose" šitaip rašo:

„Šešuolių parapijoj nuo seno yra bažnytėlė Kiauklių sodžiuj. Turi žemės trijuose laukuose po dvidešimt pūrų sėjimo. Bažnytėlė labai gerai apveizdėta, nes aplinkui gyvenantieji turtingi žmonės su viskuo ją aprūpina."

„Neperseniausiai išnuomojo karališkosios žemės dvarelį arti Kiauklių burliokas. Tas, norėdamas užgrobti ir Kiauklių bažnytėlės žemę, nuvažiavo pas Šešuolių kleboną Tadą Meškauskį ir meldė, idant leistų Kiauklių bažnytėlę išnaikinti, ir gali būti, jogei klebonui užmokėjo. Teip burliokas su klebonu susiderėjęs pranešė asesoriui, kuris parašė prie sprauninko, jogei Kiauklių bažnytėlę aptrūkusią, palaikę, griūvančią, kaip būtinai nereikalingą, reikia nugriauti, ir jogei to nori pagaliau pats Šešuolių klebonas Tadas Meškauskis. Sprauninkas pranešė apie tai Vilniaus gubernatoriui Kaminskiui, kurs ir liepė išnovyti bažnytėlę, o valdantis vyskupystę pralotas Petras Žilinskis įsakė Giedraičių dekanui Jonui Barkauskiui nuvažiuoti į Kiauklius ir drauge su Šešuolių klebonu asesoriaus akivaizdoje atimti iš bažnytėlės šventus jos daiktus".

„Dekanas atvažiavo į Šešuolius 1871 metais rugpiūčio 13 d. Ryto metą atbuvo su vietos kunigu Šv. Onos atlaidus, o 15 dieną drauge su Šešuolių klebonu išvažiavo į Kiauklius. Atvyko taip pat ir asesorius".

„Pajuto apsukui gyvenantieji ūkininkai, supuolė it musės ant medaus ir neįleido į bažnyčią nei kunigų, nei asesoriaus. Apgulė namelius Dievo ir neėjo šalin nė naktį."

„Asesorius, tai matydamas, pranešė vyresnybei. Žmonės pasamdė ištikimą zakristijoną, kuriam liepė skambinti, kai tik pamatys atvažiuojant kokį viršininką. Parašę prašymą, išsiuntė su tuo du vyrus prie paties karaliaus į Peterburgą. Parapijonys, išgirdę varpą, tuojau skubėjo prie bažnyčios. Atvažiavo į Kiauklius du žandarai. Zakristijonas suskambino, ir subėgo žmonės. Žandarai neleido skambinti, zakristijonas atsakė: 'Žmonėms pridera visi bažnytėlės daiktai; tuos norite jiems atimti, todėl, kaip vagims užpuolus, skubina gelbėti savo gera.'

„Žandarai pranešė vyresnybei, kad Kiauklių žmonės sukilę, neklausą vyresnybės ir jogei reikią kareivių. Gubernatorius Kaminskis parašė prie Timaševo, ministro. Tas liepė išgriauti bažnytėlę. Atėjo kelios ratos kareivių; pačių vyresnėlių buvo į penkias dešimtis, ir atsivežė keturias armotas. Pirmąją ir antrąją dieną kareiviai, eilėmis eidami, durtuvus sustatę spaudė žmones, neturinčius nei pagalių, nei strypų, nei akmenų, nei kirvių. Vienas vyresnėlis grobė mergelei už krūčių teip jog tas atplėšė nuo kūno. Mergelė ta į trečiąją dieną numirė. Ne vienam žmogui maskolia' įdūrė, du iš jų numirė, tečiau kareiviai iš šautuvų nešaudė, o žmonės neatstojo nuo bažnyčios."

„Laukė gubernatoriaus Kaminskio. Pasredninkas Izmailskis patarė žmonėms, kaip turi priimti tą viršininką. Vos atvažiavus, žmonės priėmė su duona ir druska, puolė ant kelių, pradėjo giedoti ir atidarė bažnytėlę, į kurią gubernatorius įėjęs tarė: 'Kas čia per buntas? Žmonės nori tiktai savo namus Dievo išlaikyti! Bažnytėlė gera, dėlko mums neteisingai pranešė, jog yra palaikė?' Liepė tuojau kareiviams atstoti ir pranešė, kaip yra,

Kiauklių šventovė, 1978 m.

general-gubernatoriui Potapovui. Tuo tarpu atėjo raštas nuo karaliaus, kad nekušintų bažnytėlės".

„Vyresnybė asesorių padavė į teismą. Šešuolių klebonu paskyrė kunigą Juozapą Karvauską. Įsakė bažnytėlę palikti, o klebonui kas antrą šventą dieną į ją atvažiuoti su Mišiomis. Taip tas garsus reikalas pasibaigė".

1905 m. Kiaukliams grąžintos parapijos teisės. 1907 m. klebonas kun. G. Zimkus su parapijiečiais pastatė naują medinę šventovę. Senoji buvo uždaryta. Kurį laiką ja niekas nesinaudojo. Vėliau, kai Pusnėje buvo įsteigta parapija, senoji Kiauklių šventovė apie 1924 m. buvo perduota pusniečiams kaip statybinė medžiaga. Naujoji šventovė buvo gana stilinga, apsupta gražios aplinkos, matoma iš toli. Kiaukliečiai ja didžiavosi, nes statė savo rankomis, vadovaujami gerų planuotojų bei meistrų.

Joje klebonavo kunigai: Cibas, Baltrūnas (vėliau persikėlęs į JAV ir tapęs'nezaliežninkų' vyskupu), J. Vilutis (vėliau persikėlęs į JAV), Štulas (klebonavęs Šešuolėliuose, bet kurį laiką aptarnavęs ir Kiauklius), D. Pieškus, E. Kraujalis, R. Puzonas.

Karo metu minėtoji šventovė sudegė 1941 m., traukiantis sovietinei kariuomenei ir spaudžiant vokiečių daliniams. Apylinkės lietuvių partizanų būrys, paklusdamas laikinosios Lietuvos vyriausybės balsui, bandė veikti Kiaukliuose. Sakoma, kad lietuviai partizanai apšaudę besitraukiančius sovietų karinių vienetų dalinius, kurie keršydami apšaudė šventovę ir sudegino. Sudegė ir kiti pastatai — mokykla, parapijos namai ir kt. Liko tiktai mūrinė varpinė. Partizanų intencija buvo apsaugoti Kiauklius nuo sovietinių dalinių siautėjimo. Deja, dalykai susiklostė priešingai.

Aprimus karo veiksmams, kiaukliečiai, su klebonu J. Pieškum, 1941—42 m. pastatydino naują šventovę — medinę, didelės pirkios pavidalo. Tai jau bene penkta nuo XVI a. Ji yra laikino pobūdžio, ir, kai sąlygos leis, kiaukliečiai vėl pasistatydins erdvesnę ir gražesnę šventovę.

Architektūra. 1907 m. statyta medinė bažnyčia sudegė 1941 m. Anksčiau buvo 1817 m. statyta medinė bažnyčia su tradiciniu stačiakampiu planu, su vienos plokštumos fasadu ir su trikampiu frontonu. Ant jo

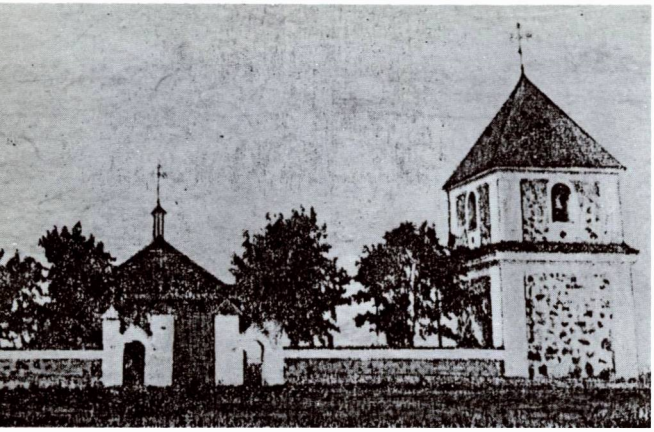

Senoji Kiauklių šventovė, statyta 1817 m. (K. Daukšos nuotr. apie 1905 m.)

Dabartinė Kiauklių šventovė

Šventovės vidus, 1978 m.

buvo siauras, aukštas, apskritas bokštelis.

Kaip iš 1901—1905 m. Antano Daukšos fotografijos matyti, toji bažnyčia buvo apsupta gražiai suderintu aptvaru, susidedančiu iš akmenų mūro varpinės šventoriaus kampe (toji varpinė tebėra savo vietoje), trijų angų vartų ir akmenų mūro tvoros. Jungiantysis elementas buvo baltai tinkuotos tvoros frizas, taip pat baltos varčios ir balti varpinės karnizai bei kampai.

1941 ar 1942 m. pastatyta medinė bažnyčia yra erdvios pirkios pavidalo, su dvišlaičiu stogu ir su pagrindinėmis durimis ne galinėje, o šoninėje sienoje. Langai platūs, kvadratiniai. Yra trys altoriai, kiekvienas kitaip dekoruotas. Didysis altorius turi orderinės tvarkos retablį su trikampiu frontonu. Vienas šoninis altorius turi medinių pjaustinių rėmais dekoruotą mensą. Lubos ties altoriais turi spalvotus plakonus su geometriniais ir augaliniais ornamentais. Prie bažnyčios stovi pora medinių kryžių: vienas su koplytėle be ornamentų, kitas su trimis ornamentuotomis koplytėlėmis ir su dideliu puošniu geležiniu kryžiumi. Mūrinė varpinė priešais bažnyčią yra dviejų aukštų, kaip ir daugelis medinių Aukštaitijoje. Pro atviras arkines angas matomi varpai. Senasis aukštos piramidės stogas buvo pažemintas apie 1959 m. ir padengtas skarda.

Kiauklių parapijiečiuose tebėra gyvas atminimas narsių tikėjimo gynėjų, kurie 1871 m. pasipriešino cariniams pareigūnams, atvykusiems uždaryti bei likviduoti jų šventovės. Tas įvykis buvo plačiai minimas sukakčių proga pavasarininkų iniciatyva. Platus minėjimas buvo surengtas klebonaujant kun. D. Pieškui ir darbuojantis veikėjai Pieškutei, jo seseriai. Tradicinė tikėjimo gynimo dvasia tebėra gyva ir dabar.

Iš Kiauklių parapijos yra kilusi vienuolė Pranciška Gaidamavičiūtė, Kinijos misijonierė, gyvenanti Australijoje (1984 m.), prel. Pranas Gaida-Gaidamavičius, „Tėviškės Žiburių" redaktorius, kun. Petras Ašaka, Petras Jočys, visuomenės veikėjas, teisininkas, buvęs nepriklausomos Lietuvos seimo narys, karininkas Stasys Jackūnas ir kiti.

Yra ir kapinės su trijų kryžių vartais, ant kurių matyti įrašas: „Čia galas kelionės, čia pabaiga vargų". Kapinės aptvertos mūro siena. Jose yra ir senų, vertingų paminklų.

Kiauklių kapinių vartai, 1983 m.

Pažymėtinas ypač XIX a. koplytstulpis su Kristaus Nukryžiuotojo, Švč. Mergelės Marijos ir šv. Jono skulptūromis.

Kiauklių parapija priklauso Giedraičių dekanatui. Apie 1907 m., kai buvo statoma šventovė, spausdintuose atvirukuose buvo pažymėta, kad yra 2150 parapijiečių. 1940 m. jų buvo 2500.

LKB Kronika (Nr. 64, 1985) paskelbė tokią korespondenciją iš Kiauklių parapijos gyvenimo.

„1984 m. rugpjūčio 27 d. į Kiauklių kleboniją atvyko Širvintų rajono vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas D. Tvirbutas. Pareiškė, kad norįs draugiškai pasikalbėti su parapijos klebonu kun. Roku Puzonu. Pradžioje pavaduotojas teiravosi, kaip sekasi kun. R. Puzonui dirbti Kiaukliuose, ar jau baigia statyti parapijos ūkinį pastatą, ar neturįs kokių bėdų bei nusiskundimų. Klebonas atsakė, kad viskas sekasi gerai."

„Deja, ne viskas gerai", — pataisė pavaduotojas D. Tvirbutas, — visų pirma, Vilniaus centrines instancijas pasiekė žinia, kad Kiauklių bažnyčioje yra viešai iškabintos nuteistųjų kunigų — Alf. Svarinsko ir Sigito Tamkevičiaus — nuotraukos. O tai jau yra antitarybinė agitacija. Maldos namuose netinka laikyti nuotraukas tų, kuriuos valstybė nuteisė, ir nesvarbu, ar jūs, kunigai, pripažįstate juos kaltais ar ne", — kalbėjo pavaduotojas. Kun. R. Puzonas paaiškino, kad čia nėra jokio nusikaltimo, o nuotraukas kaip tik labiausiai tinka laikyti maldos namuose, nes tikintieji ir kunigai už nuteistus kunigus pastoviai meldžiasi, o melstis kol kas niekas nedraudžia. Pavaduotojas Tvirbutas patiksli-

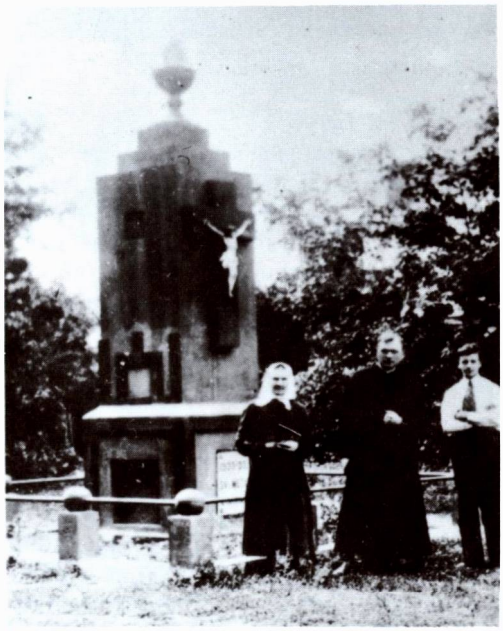

Religinis paminklas Kiaukliuose, pastatytas vietos pavasarininkų. Viduryje stovi klebonas kun. D. Pieškus

Kiauklių kapinės, 1978 m.

prievartaujamas ir 1980 m. Savo laiške kun. R. Puzonas, be ko kita, prašo saugumo organus „nešantažuoti ir neversti bendradarbiauti su saugumu jaunuolių, trokštančių būti kunigais," leisti Bažnyčios vadovams „laisvai paskirti ar iškelti kunigą į bet kurią parapiją".

LKB Kronika (Nr. 72, 1986) paskelbė žinią, kad 1986.VI.3) Kiauklių kapinėse buvo palaidota Bajorų kaimo gyventoja Teofilė Gaidamavičienė, kun. Prano Gaida-(mavičiaus), „Tėviškės žiburių" redaktoriaus, motina. Velionė buvo sulaukusi 94 metų, iš kurių 10 kartu su kitais šeimos nariais praleidusi Igarkoje, Sibiro tremtyje. Po pamaldų bažnyčioje 3 kunigai palydėjo mirusiąją į kapines. Bet tuojau po laidotuvių klebonas kun. R. Puzonas buvo okupacinės valdžios pareigūnų apkaltintas organizavęs eiseną į kapines, Buvo iškelta jam byla. Kun. Puzonas nubaustas 50 rublių bauda. Klebonas buvo baustas keletą kartų už tokius pačius ar panašius „prasikaltimus".

no, kad žmonės tyliai, privačiai melstis už kunigus gali tiek, kiek tik nori, svarbu, kad nuotraukos nekabėtų viešai, o klebonas neragintų tikinčiųjų melstis už nuteistuosius. Pavaduotojas Tvirbutas pareiškė kun. R. Puzonui, kad jeigu jis nenukabins nuotraukų tyliai, niekam nežinant, tai jie (t.y. valdžios pareigūnai) nukabins su triukšmu. Be to, pavad. D. Tvirbutas perspėjo kun. R. Puzoną už vaikų mokymą, pagrasino, kad ateityje jis gali būti baudžiamas už religinių susivienijimų nuostatų pažeidimą".

„Galiausiai D. Tvirbutas pareiškė norą pats nueiti į bažnyčią ir apžiūrėti nuotraukas. Apžiūrėjęs pasakė, kad būtina jas pašalinti, nes kitaip būsią blogai. Klebonas neprižadėjo. Pokalbis užtruko pusę valandos."

O ta pati LKBK (Nr. 66, 1985) išspausdino Kiauklių klebono kun. Roko Puzono (gim. 1956 m., kunigu pašvęstas 1982 m.) paruoštą ir pasirašytą laišką sovietinio saugumo komitetui ir Lietuvos R. K. Bažnyčios vadovams, kuriame iškelia faktus, kaip KGB vertė jį 1977 m., jam stojant į Kauno kunigų seminariją, pasižadėti teikti žinias apie savo draugų bei bendraminčių „antitarybinius išsišokimus". Panašiu būdu buvo tardytas bei

KIETAVIŠKĖS

Švč. Trejybės parapijos bažnyčia

Kietaviškių miestelis įsikūręs 13 km į vakarus nuo Vievio, 3 km į pietvakarius nuo Elektrėnų. Prie Spenglos upelio yra vakarinė miestelio dalis, vadinama **Naujosiomis Kietaviškėmis**, o prie Skersės upelio rytinė — **Senosios Kietaviškės**.

Kietaviškės žinomos nuo XVI a. Pirmąją medinę bažnyčią 1676 m. Kietaviškėse pastatydino Leonardas Pociejus. 1744 m. Kietaviškių parapijai priklausė Kietaviškių bažnytkaimis, dvaras, 4 palivarkai ir 12 kaimų. Jai sunykus, 1915 m. kunigai D. Valavičius ir Kajetonas Čeponis su parapiječiais pastatė naują mūrinę bažnyčią.

Architektūra. 1915 m. pastatyta bžn. yra eklektinės architektūros, maišytų stilių. Fasadas padalytas į tris tarpsnius karnizų juostomis. Du aštuoniasieniai bokštai yra laibi, rizalitiškai patraukti į priekį. Jų šalmai barokiški, trijų pakopų. Taip pat barokiško pavidalo pinijonas yra iškeltas virš aukštojo stogo. Šoninių navų stogai pridengti iš

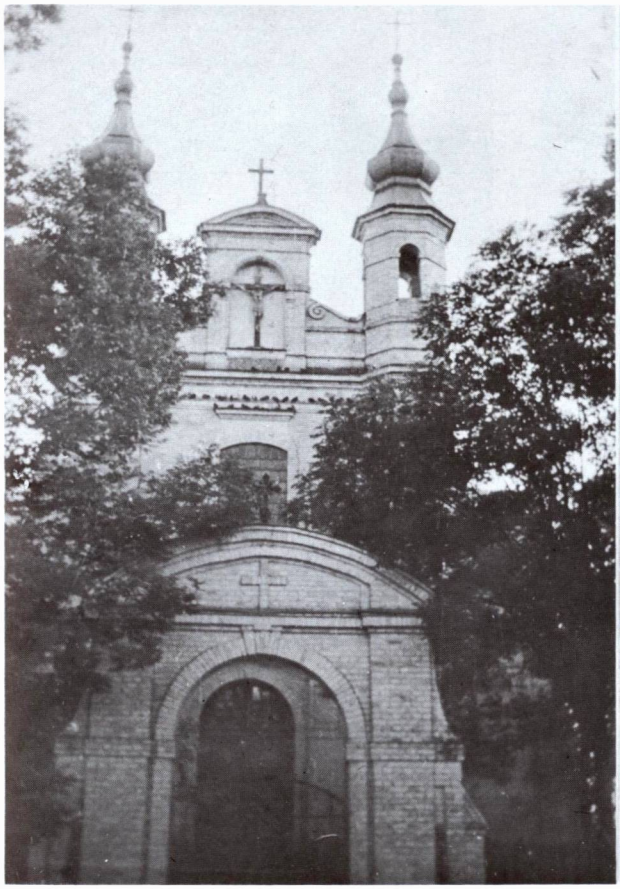

Kietaviškių bažnyčios fasadas, 1962 m.

priekinio fasado išlenktais parapetais, lyg būtų pinijono tąsa. Langų arkos dvejopos: pusapvalės ir segmentinės. Ši bžn. šiek tiek primena senesnę Gegužinės bžn., tik Kietaviškių yra sumūryta iš plytų, o ne iš tašytų akmenų. Interjero apipavidalinimas yra barokiškas. Plati antablemento juosta sujungianti centrinę navą su presbiterija ir absida. Pilioriai sujungti pusapvalėmis arkomis. Skliautai, sienos ir poarkiai dekoruoti dažytais gėlių ornamentais ir lietuviškų juostų raštais. Altoriai turtingai išpuošti orderinės tvarkos retabliais, daug lipdinių ir statulų. Jie derinasi su barokišku interjeru. Tik vargonai išsiskiria savo šabloniškų gotišku dekoru. Šventoriaus vartų didelė arka sumūryta iš plytų ir suderinta su bžn. portalu.

Kaip matyti iš 1782 m. bažnyčios vizitacijos metu surašyto inventoriaus, tada Kietaviškėse veikė viena bažnytinė brolija, įsteigta 1713 m. Klebonu tais metais buvo kun.

Bažnyčios vidus

Sakykla

Vargonai *1978 m. nuotraukos*

Kietaviškių moterys 1919 m. (Iš Daumanto Čibo rinkinio)

Jurgis Žeromskis, Trakų vaivadijos šlėkta, 49 m. amžiaus.

„Vilties" laikraščio korespondentas (Tadas Keras) pateikė tokį vietovės vaizdą: „**Kietaviškės** (Trakų aps.). Kietaviškių bažnytėlė mažutė, medinė, pakripusi ant šono. Ir kunigas — nebejaunas. Poterius moko 'polskai'. Jeigu būtų padėjėjas, pamokytų poterių ir tėvų

Sabališkių kaimo kapinaitės ir mūrinė koplyčia

kalba. Laikraščių niekas neskaito. Alinių daug. Ir bažnytkaimyje yra alinė ir manopolis. Žmonės labai girtuokliauja. Pamokslų nesupranta". („Viltis" Nr. 83, 1909.VII.22). Tačiau tautinis sąmoningumas greitai augo.

Jau prieš I pasaulinį karą gyventojai buvo tautiniai susipratę. Klebonas kun. Kajetonas Čeponis (miręs 1922.IV.5) Kietaviškių parapijos kaimuose vokiečių okupacijos metu įsteigė apie 30 lietuviškų pradžios mokyklėlių, ragindamas žmones mokyti vaikus ir patiems šviestis. Muzikas kun. Teodoras Brazys Kietaviškių parapijoje užrašė daug žmonių dainų su melodijomis. 1922 m. į Kietaviškių paštą ateidavo jau apie 300 lietuviškų laikraščių. Buvo sudarytas puikus bažnytinis choras.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, prie Kietaviškių vyko lietuvių — lenkų kovos. 1919.VII.9 negausus lietuvių karinis dalinys atrėmė stiprias lenkų karines pajėgas, puolusias aplinkinius kaimus. Tada lietuvių artilerija apšaudžiusi lenkus, ir vienas sviedinys pataikęs į lenkų virtuvę. Kiti lietuviai savanoriai šaudė į lenkus iš patvorių ar nuo stogų. Lietuvių tarpe vienas karys „turėjęs velnio akį" — buvęs labai taiklus.

Nepriklausomybės metais Kietaviškės buvo Trakų aps. valsčiaus centras. Veikė įvairios valsčiaus įstaigos, organizacijos, kelios amato dirbtuvės, pašto įstaiga, mokykla. 1923 m. N. Kietaviškėse buvo 36 sodybos ir 232 gyv., S. Kietaviškėse — 38 sodybos ir 196 gyventojai.

Kietaviškių parapija priklauso Žiežmarių dekanatui. 1940 m. ji turėjo 4900 parapiečių. Tada jos administratorium buvo kun. Rapolas Juknys. 1983 m. klebonu buvo kun. Petras Valatka (gim. 1909.IV.29, kunigu pašvęstas 1939.VI.24), Sibiro kankinys.

Kietaviškių parapija visoje Kaišiadorių vyskupijoje garsėjo savo gražiu giedojimu bažnyčioje. Buvo ne tik puikus choras, bet ir visi parapijiečiai bažnyčioje labai gražiai giedodavo.

Ilgametis klebonas kan. Rapolas Juknys (gim. 1875 m., kunigu pašvęstas 1899 m.) buvo Kaišiadorių vyskupijos kapitulos narys.

1956 m., klebono kun. R. Juknio ir vikaro kun. P. Ašakos rūpesčiu, parapijiečių lėšomis, bažnyčia gražiai suremontuota ir dekoruota. 1986 m. sąrašuose klebonu įrašytas kun. Antanas Jurgilas (gim. 1932 m., kunigu pašvęstas 1969 m.).

Sovietinėj administracijoj Kietaviškės yra kaimas, apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. — 240 gyventojų.

Bažnyčioje yra išlikęs jos statytojo klebono kun. Kajetono Čeponio portretas, tapytas 1922 m. aliejiniais dažais drobėje dail. Petro Kalpoko. Pažymėtinas gražaus darbo 1884 m. austas aksominis arnotas.

Sabališkių kaimo kapinaitėse yra išlikusi sena Abromiškio dvaro savininkų Platerių statyta mūrinė koplyčia.

Kirdeikių bažnyčios fasadas. (Vyt. Augustino 1938 m. nuotr.)

KIRDEIKIAI

Šv. Jono Krikštytojo parapijos bažnyčia

Kirdeikių bažnytkaimis stovi Pakaso ežero pietvakariniame krante, 30 km į šiaurės vakarus nuo Švenčionių, 14 km į vakarus nuo Ignalinos. Į rytus tyvuliuoja Ukojo, Linkmeno ir kiti ežerai.

Kirdeikių kaimo laukuose buvo pilkapių, kurių laidojimai apdėti akmenų vainikais. Randama degintų kūnų liekanų, įmovinių ietigalių, siauraašmenių kirvių iš V—VIII a.; iš jų kai kurie pateko į Vilniaus ir Kauno muziejus. Taigi vietovę reiktų priskirti prie seniausių gyvenviečių.

Istoriškai Kirdeikiai žinomi nuo XVI a. vidurio, kai kaimo vardas paminėtas 1554 m. Linkmenų dvaro inventoriuje. Tada kaime buvo 29 sodybos. Kaimas duodavo dvarui kasmet po 30 kapų grašių, 5 statines avižų, 28 vežimus šieno ir nemaža kitų gėrybių. 1732 m. Kirdeikių kaime buvo 10 sodybų, 1866 m. 34 sodybos ir 241 gyventojas.

Prieš I pasaulinį karą Kirdeikiuose buvo slapta pradžios mokykla, įruošta vieno ūkininko troboje. Susirinkusius kaimo vaikus skaity-

Kun. Juozas Breiva, Kirdeikių parapijos įkūrėjas ir bažnyčios statytojas. (Iš K. Gaižučio albumo)

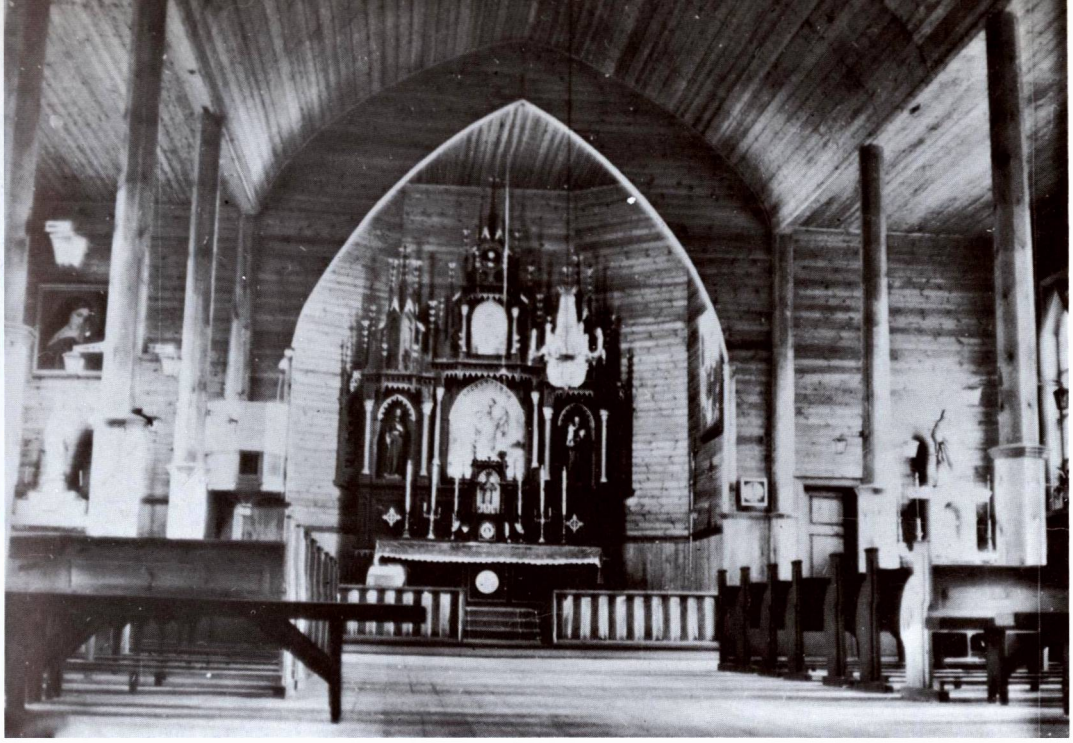

Bažnyčios vidus

ti ir rašyti mokė „daraktorė". Kai pašaliečių nebūdavo, vaikai ramiai mokydavosi, bet kai tik trobos link eidavo nepažįstamas ar įtartinas asmuo, jie išsitraukdavo plunksnų puodus ir imdavo jas plėšyti. Kai pavojus praeidavo, plunksnas vėl pakeisdavo elementoriai... Tai įdomus lietuviškos vargo mokyklos pavyzdys. Vokiečiams užėmus Lietuvą, Kirdeikių mokykla išlindo iš „pogrindžio" ir veikė legaliau.

Lietuvos — Lenkijos kovų metu Kirdeikiai su apylinkėmis buvo kurį laiką atsidūrę vadinamojoje neutralioje zonoje, kuri buvo santarvininkų išvesta tarp Lietuvos ir Lenkijos karinių pajėgų.

Iš senų laikų Kirdeikiai priklausė Linkmenų parapijai. Kai vietoje neutraliosios zonos buvo išvesta demarkacijos (vėliau administracijos) linija, Linkmenų parapija buvo perskelta į dvi dalis: didžioji dalis miestelio (su bažnyčia) ir mažesnioji parapijos dalis pateko lenkų valdžion, o didesnioji parapijos dalis (be bažnyčios) liko Lietuvos pusėje.

Buvo atskirti ne tik parapija, bet ir artimi giminės, o taip pat ūkininkų laukai. Iš pradžių Linkmenų parapijos klebonas kun. Juozas Breiva dar važinėdavo per administracijos liniją, stengdamasis aprūpinti abiejų parapijos dalių parapijiečių dvasinius reikalus. Kirdeikiškiai dar eidavo į senąją (Linkmenų) parapijos bažnyčią. Bet netrukus lenkų administracija pradėjo trukdyti susisiekimą per demarkacijos liniją, ir bendravimas nebebuvo įmanomas. Ir pats klebonas kun. J. Breiva negalėjo likti Linkmenyse, nes jam grėsė suėmimas. Taigi 1925 m., atsigabenęs iš Lenkijos pusės Linkmenų parapijos metrikų knygas ir kai kurių kitų liturginių dalykų, ryžosi steigti naują parapiją. Lietuvos valdžia davė nemokamai miško medžiagos ir 35.000 litų piniginę paramą; kirdeikiškiai aukojo savo darbo jėgą. Statybos darbai pradėti 1926 m. ir baigti 1927 m. Planus paruošė ir statybos darbus prižiūrėjo Utenos aps. inžinierius Litas. 1927 m. Kaišiadorių vyskupas Juozapas Kukta naująją bažnyčią pašventino.

Architektūra. 1926—1927 m. statyta medinė bažnyčia yra eklektinės architektūros su pretenzija pseudogotikai. Tokie yra jos aukšti fasadiniai bokštai, tokie ir fasadą bei bokštus dominuoją 12 langų su smailių arkų imitacijomis. Visi langai stipriai kontrastuoja tamsiame fone su baltais rėmais. Ir didžiosios durys dažytos baltai. Absida yra trisienė, vienodo aukščio su vidurine nava.

Vidaus erdvė padalyta į tris navas plonomis kolonomis. Interjerui būdinga visur matoma medžio faktūra. Skliautinės ir plokščios lubos apmuštos lentomis. Taip apmuštos ir visos sienos. Apkalas niekuo nepadeng-

Bažnyčios šoninis vaizdas, 1978 m.

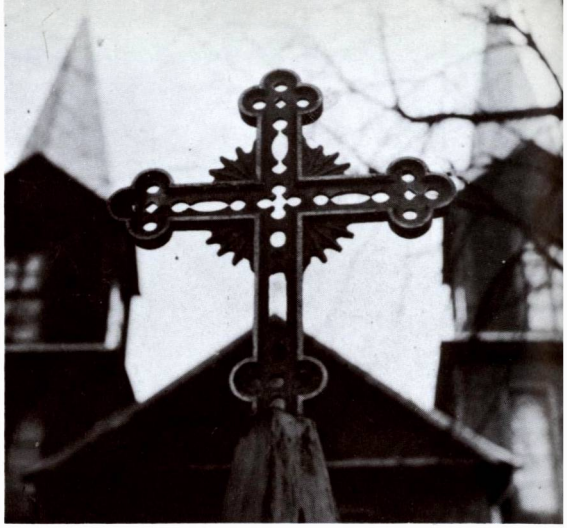

Bažnyčios fasado viršaus detalė, 1978 m.

tas, nedažytas net ir absidoje. Matomi medžio šakų pjūviai lentose. Nėra puošmenų, bet jie čia ir nereikalingi. Presbiterija atskirta nuo navos smailia triumfo arka, irgi apmušta lentomis. Didysis altorius yra tamsus, pseudogotikinis, su daug pinaklių retablyje iki pat lubų. Altoriun sustatytos keturios statulos ir įtaisyti trys paveikslai. Šventorius aptvertas medine tvora, kaip matoma prieškarinėje Vytauto Augustino fotografijoje. Tokiu būdu Kirdeikių kaimas virto bažnytkaimiu.

Šia proga prisimintinas parapijos įkūrėjas ir bažnyčios statytojas kun. Juozas Breiva. Jis buvo gimęs 1891.II.16 Natiškių k., Vabalninko valsčiuje. Anksti netekęs savo tėvo, 8 m. amžiaus buvo atiduotas auklėti savo dėdei kun. Šimavičiui. Mokėsi Mintaujos, Panevėžio gimnazijose, Vilniaus kunigų seminarijoje; visą laiką reiškėsi lietuviškoje veikloje. 1913.X.11 pašvęstas kunigu, paskirtas vikaru į Rodūnią. Ten jam dirbti nebuvo lengva, nes parapijos klebonas kun. Kochanovskis buvo žinomas lietuvių ėdikas. Nežiūrėdamas to, kun. Breiva kėlė vietos lietuvių tautinę sąmonę, platino lietuviškas maldaknyges, laikraščius, knygeles, katekizavo lietuviškai vaikus ir netgi įtaisė bažnytinę vėliavą su lietuvišku įrašu. Tai nepatiko klebonui ir todėl kun. Breiva buvo iškeltas į Molėtus, vėliau į Daugus. Dauguose atsigavo jo lietuviška dvasia, nes čia tada klebonu buvo žinomas Vilniaus krašto lietuvių veikėjas kun. Vladas Mironas. Čia vikaras pergyveno ir I pasaulinio karo audrą. Karo metu jiedu su klebonu pristeigė parapijoje nemaža lietuviškų mokyklų, draugijų, ruošė kursus mokytojams, steigė kooperatyvą ir kt.

Vilniaus vyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius 1919 m. perkėlė kun. J. Breivą į Linkmenis. Čia jis stiprino lietuvišką dvasią ir rėmė lietuvių partizanų—šaulių judėjimą. Taigi, įsigalėjus lenkams, negalėjo pasilikti Linkmenyse. Kirdeikiuose jis sugebėjo pastatyti ne tik bažnyčią, ūkinius trobesius, bet ir nemažus Kun. Silvestro Gimžausko vardo parapijos namus. 1938.X.23 Kirdeikiuose buvo iškilmingai atšvęsta kun. J. Breivos kunigystės 25 metų sukaktis. Vietos visuomenė, dalyvaujant ir Lietuvos valdžios atstovams, iš Kauno atvykusiems, gražiai pagerbė kilnų kunigą ir apdovanojo. Kun. Breiva mirė 1939 m. Jo kūnas buvo palaidotas bažnyčios šventoriuje, prie kapo pastatytas gražus paminklas su atitinkamu įrašu. Tačiau komunistams nepatiko įrašas, ir jie jį sunaikino iškaldami. Buvo sunaikinti ir kai kurie paminklo papuošimai. 1940 m. Kirdeikių parapiją administravo kun. Jonas Matuliauskas, vėliau kun. Petras Liutkus. Tada ji turėjo 3200 parapijiečių. Priklausė Saldutiškio dekanatui.

Nepriklausomybės metais Kirdeikiai priklausė Linkmenų valsčiui, kurio centras buvo Saldutiškyje, 1923 m. čia buvo 47 sodybos ir 322 gyventojai. Sovietinės okupacijos metu (1950) vietovė buvo priskirta Švenčionėlių rajonui, o po 1959 m. prijungta prie Utenos rajono, padaryta apylinkės ir sovchozo centru. 1959 m. buvo 320, 1985 m. — 332 gyventojai. Pokario metais klebonu buvo kun. Vincas Pinkevičius, vėliau — kun. Vilius Viktoras Cukuras (gim. 1946.III.23, kunigu pašvęstas 1977.IV.27). 1984 m. sąrašuose įrašytas kun. Zenonas Navickas (gim. 1937

Kirdeikių parapijos atstovai 1936 m. su dvasininkais, vyskupo atsilankymo proga. I eil. sėdi (iš k.): kun. J. Dzekunskas, klebonas J. Breiva, N. Švogžlys, vysk. J. Kukta, kun. St. Švėgžda, kun. J. Meidus ir kt. (Iš Petronėlės Bliūdžiuvienės palikimo)

Prie Kirdeikių klebonijos 1930 m. Iš k: klierikai — K. Gaižutis, J. Prunskis, kun. K. Žitkus, Šv. Tėvo nuncijus Lietuvoje arkiv. Riccardo Bartoloni, vysk. M. Reinys, ūkininkas J. Gaižutis ir klebonas kun. J. Breiva (Iš K. Gaižučio albumo)

Ant Ginučių piliakalnio 1930 m. Iš k.: kun. J. Breiva, klierikas J. Prunskis, arkiv. R. Bartoloni, K. Gaižutis, kun. K. Žitkus, vysk. M. Reinys. (Iš K. Gaižučio albumo)

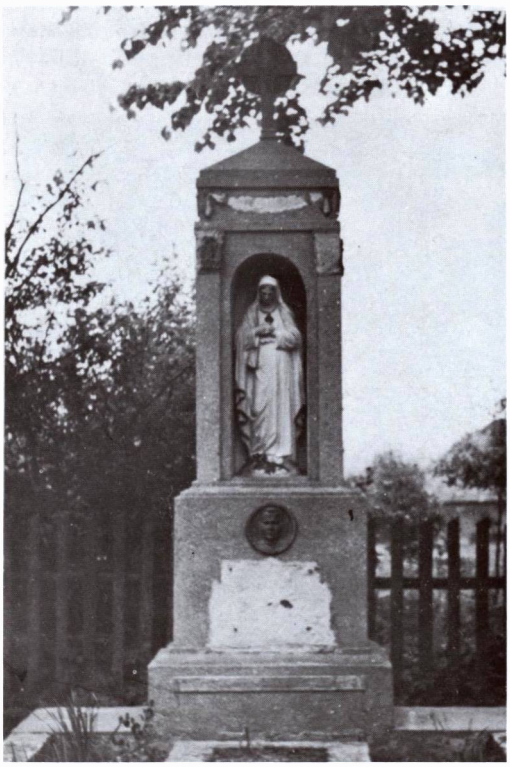

Klebono kun. J. Breivos kapas ir paminklas Kirdeikių šventoriuje. Kairėje — bolševikų okupacijos metu sudaužytos paminklinės lentos įrašas, sunaikinti papuošimai. Dešinėje — tas pats paminklas su pokario metais atnaujinta paminkline lenta

m., kunigu pašvęstas 1970 m.) 1986 m. — kun. Jonas Zubkus.

Kirdeikiuose yra gimęs Silvestras Gimžauskas (1844—1897), kunigas, spaudos draudimo laikų darbuotojas, rašytojas, poetas. Klebonaudamas rytinės Lietuvos dalies aplenkintose parapijose, vedė energingą kovą už lietuvių kalbos teises bažnyčiose, stiprino lietuvišką dvasią. Susirgęs gydėsi Varšuvoje, kur ir mirė. Kirdeikiškiai jo vardu pavadino naujai pastatytus parapijos namus. Šie namai stovėjo senoje Gimžauskų sodyboje, greta to namelio, kuriame gimė ir augo Silvestras Gimžauskas. (Žr. V t. II d. 370—372 psl.).

LKB Kronika (Nr. 30, 1977) yra išspausdinusi ilgą korespondenciją iš Kirdeikių, kur rašoma, kaip buvo bolševikų valdžios pareigūnų persekiojamas, apkaltintas ir nubaustas parapijos klebonas kun. Petras Kražauskas, egzaminavęs vaikus, einančius prie pirmosios komunijos, kurių buvę 31. Po keleto tardymų klebonas buvęs pripažintas kaltu ir nubaustas 50 rb bauda. Nežiūrint to, 1977.VIII.14 sumos metu bažnyčia buvo pilna žmonių, besimeldžiančių už persekiotojus.

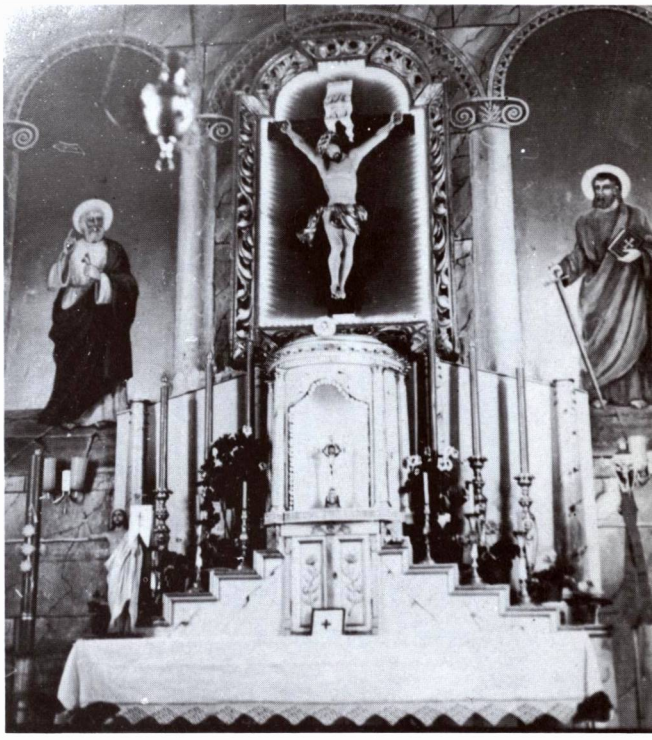

Krikštėnų bažnyčios vidus

KRIKŠTĖNAI

Nukryžiuotojo Jėzaus parapijos bažnyčia

Krikštėnų bažnytkaimis stovi prie Parijos upelio (dešinysis Kertušos — Balžės — Širvintos intakas, 11,6 km ilgumo), 8 km į pietryčius nuo Pabaisko, 16 km ta pačia kryptimi nuo Ukmergės, prie Vilniaus — Ukmergės plento. Iš rytų pusės prie kaimo prieina Šešuolių miškas. Krikštėnų dvaras buvo žinomas unijinės Lietuvos laikais.

1787—1790 m. prel. Bogužas (Bohužas) čia pastatė Jėzaus Nukryžiuotojo bažnyčią, kuri ilgą laiką buvo Pabaisko parapijos filija.

Architektūra. 1790 m. statyta medinė bažnyčia, neseniai gražiai suremontuota, yra klasicistinės architektūros pastatas. Panašiai kaip mūrinių bažnyčių, jos keturių kolonų portikas yra perdengtas plačiu architravu, tačiau be klasiškų horizontališkų padalinių, be frizo puošmenų. Trikampis frontonas aprėmintas ištisinio ornamento pjaustiniais.

Krikštėnų bažnyčia, 1978 m.

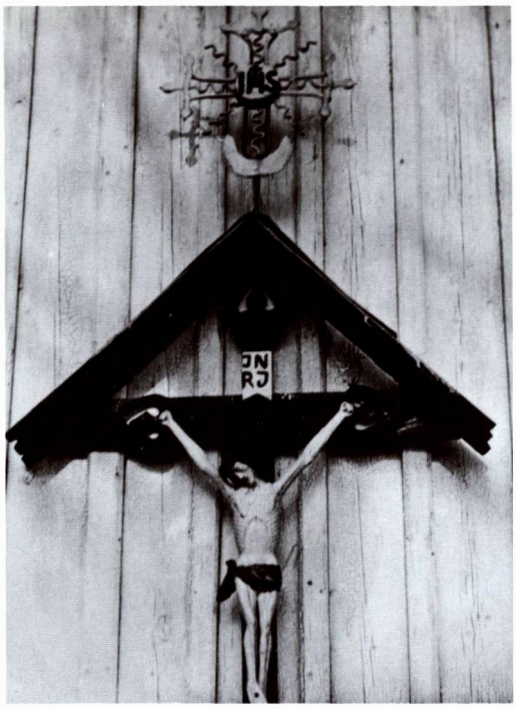

Krikštėnų Nukryžiuotasis

Frontono langas turi puošnų apvadą. Ant kraigo stovi kvadratinio plano lieknas bokštelis su kryžiumi. Šoninės ir galinė sienos išskaidytos piliastrais. Langai stačiakampiai. Galinė siena lygi, be atitrauktos absidos, su nuolaidžiu valminiu stogu. Sienų apkalai statmeni, prifiliuoti siauromis lentelėmis. Virš durų priekyje ir galinėje sienoje yra po krucifiksą. Galinis krucifiksas uždengtas pastoge su ornamentuotu kryžiumi.

Didžiojo altoriaus retablis padalytas į tris arkas. Jos sudaro foną krucifiksui ir apaštalų figūroms. Šventorius aptvertas mūrine tvora su puošniais geležinių pinučių vartais.

1814 m., kun. Čepavičiaus ir parapijiečių rūpesčiu, kapinėse pastatyta medinė koplyčia — oratorija, kurioje retkarčiais buvo laikomos pamaldos. 1910 m. Krikštėnuose įsteigta mokykla.

Nepriklausomybės metais Krikštėnai priklausė Pabaisko valsčiui. 1923 m. — 116 gyv. Okupacijos metais — Ukmergės rajono apylinkės ir sovchozo centras. 1959 m. —78, 1979 — 111 gyventojų.

Seniau Krikštėnų bažnyčia priklausė Ukmergės dekanatui, dabar — Širvintų. 1940 m. ją administravo kun. Bronislovas Rutenis. Pokario metais klebonais buvo kun. Alfonsas Šatas, kun. Pranas Venckus. 1974—1984 m. kunigų sąrašuose vėl minimas kun. Pranas Venckus (gim. 1933.VIII.14, kunigu pašvęstas 1968.V.22).

Bažnyčios pastate yra išlikęs žalvarinis varpas, lietas 1830 m., yra XIX a. dailaus darbo Nukryžiuotojo Jėzaus skulptūra, XVIII a. geležinis ornamentuotas kryžius ir kt.

Viesų kaime, į pietus nuo Krikštėnų, pusiaukelėje į Širvintas, yra įdomi medinė koplyčia. (Žr. atskirą aprašymą 375 psl.).

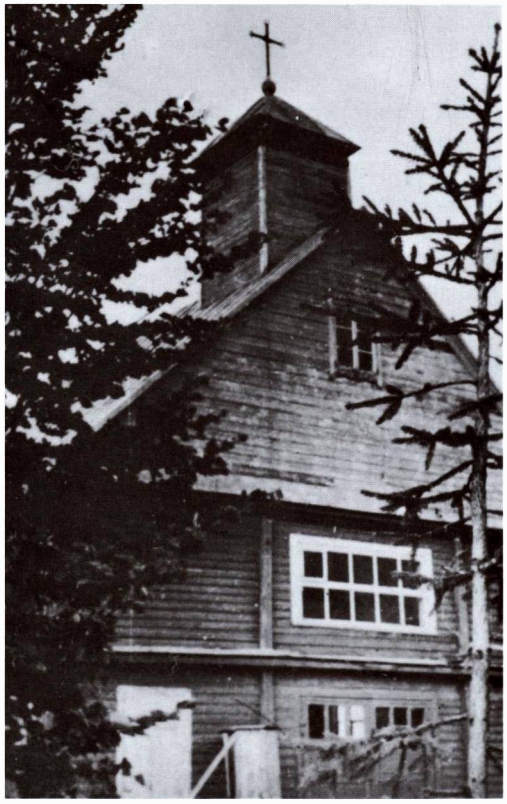

Krivonių bažnyčios frontonas, 1957 m.

KRIVONYS

Šv. Antano Paduviečio parapijos bažnyčia

Krivonių bažnytkaimis yra prie Laukystos (kairysis Neries intakas, 26,6 km ilgumo) ir Gamantos (dešinysis Laukystos intakas, 11,1 km) upelių, 9 km į šiaurę nuo Žaslių. Tai paprastas Žaslių parapijos kaimas, kuo nors ypatingesniu nepasižymėjęs. 1923 m. jame buvo 33 sodybos ir 178 gyventojai.

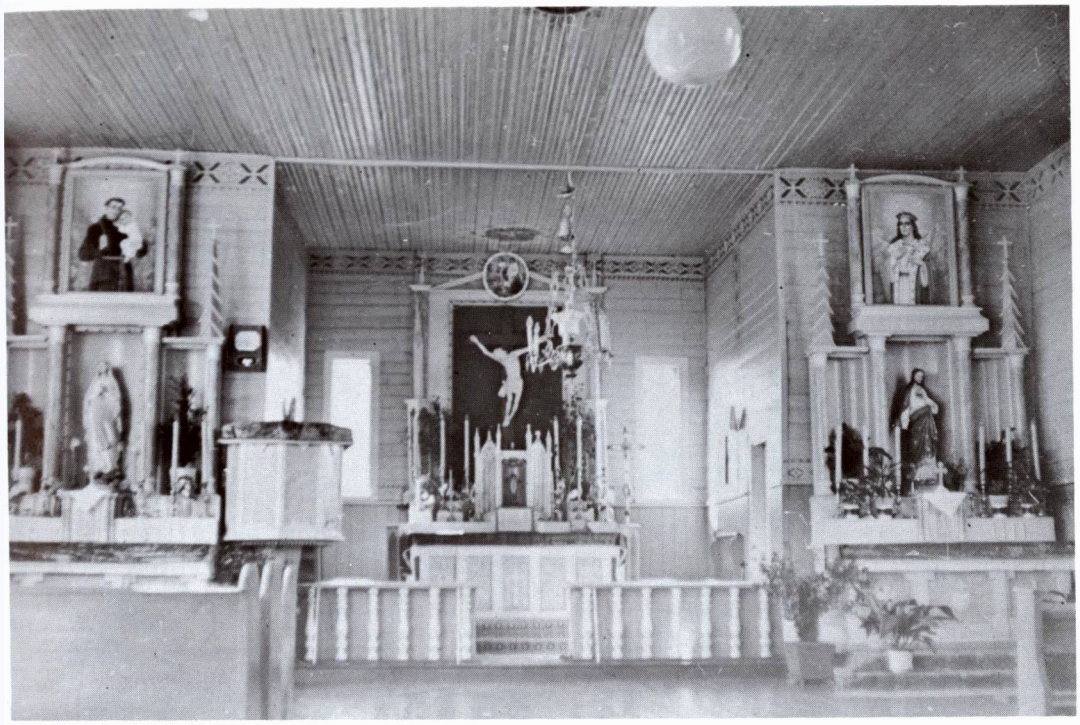

Bažnyčios vidus

Šoninis vaizdas

1933—1936 m., kun. Motiejaus Cijūnaičio rūpesčiu, čia buvo pastatyta medinė bažnyčia ir kuriama parapija. Priklausė Žaslių dekanatui.

Architektūra. 1936 m. statyta medinė bažnyčia yra beveik tradicinio pavidalo: su stačiakampiu planu, trikampiu frontonu ir mažu bokšteliu, tik nėra trisienės absidos. Vieton jos yra lygi galinė siena, prie kurios iš vidaus sutelpa siaura stačiakampio plano presbiterija ir dvi dar siauresnės zakristijos. Šoninės sienos suskaidytos siaurais piliastrais, turi didelius stačiakampius langus ir galuose dar po apskritą langelį. Vidaus erdvė neišdalyta, tėra viena plati nava. Visi trys altoriai turi kuklius retablius, siekiančius plokščias lentines lubas. Lentomis apkaltos sienos yra apjuostos frizo juosta su audeklams būdingais ornamentais.

Bolševikų okupacijos metu Krivonys priklauso Kaišiadorių rajono Stabintiškių apylinkei. Gyventojai suvaryti į „Pažangos" kolchozą.

Pokario metais iš Krivonių apylinkės daug žmonių deportuota. Be kitų, ir Krivonių klebonas kun. Adolfas Stasevičius buvo bolševikų suimtas, kalintas, nuteistas 10 m. kalėjimo ir 1949 m. mirė Vilniaus kalėjime. 1954 m., klebono kun. Vincento Andrulevičiaus rūpesčiu, parapijiečių lėšomis, bažnyčia suremontuota.

1983—1986 m. Krivonių parapija nuolatinio kunigo neturėjo — retkarčiais aptarnauja Palomenės klebonas. Vėliau klebonu buvo kun. K. Pivariūnas.

Kruonio vaizdas 1613 m. Radvilų išleistame D.L.K. žemėlapyje

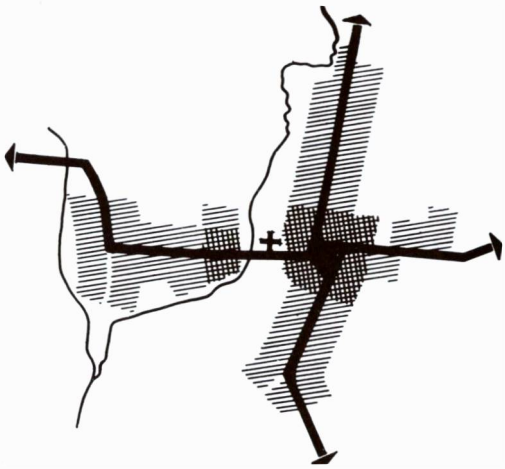

Kruonio miestelio gatvių tinklo schema

KRUONIS

Švč. Mergelės Marijos, Angelų Karalienės, parapijos bažnyčia

Kruonio miestelis įsikūręs prie nedidelio Kruonės upelio (dešinysis Lapainios — Nemuno intakas, 10 km ilgio), 5 km į pietus nuo Nemuno vingio, 18 km į pietvakarius nuo Kaišiadorių.

Istorikas M. Balinskis apie Kruonį taip rašo: „Matyti, kad tai nepaprastai sena Lietuvos sodyba, nes jos tas pats vardas, kuriuo romėnai vadino Nemuną: Chronus arba Kronus". Tačiau iš tiesų tas aiškinimas kažin ar turi kokį pagrindą. Didžiajame Lietuvių kalbos žodyne (VI, 709 psl.) randame žodžius: „Kruonė", reiškianti „akmenų krūvą su urvu viduryje", ir „kruonis" (Kronis) – vainikas.

Kruonio proistorija tačiau sena. Apylinkėje, prie Kruonės upės, rasta akmens amžiaus sodybos pėdsakų, priskaitoma apie 40 naujojo geležies amžiaus pilkapių, 1 km atstu nuo Kruonio yra piliakalnis, kurį gyventojai Pilimi vadina. Taigi reikia manyti, kad Kruonio gyvenvietė buvo jau kryžiuočių laikais, o pilis su kitomis aplinkinėmis pilimis sudarė gynimosi prieš kryžiuočius tam tikrą sistemą.

Istorinės žinios. Kruonio gyvenvietė kūrėsi XV a., netoli piliakalnio, kur kryžiavosi svarbūs keliai iš Kauno į Merkinę ir iš Žiežmarių į Darsūniškį. Valakų reformos metu (1556—1563) turėjo būti išmatuota ir Kruoniui skirta žemė. Alg. Miškinis mano, kad ji buvo suformuota pietinėje dabartinio Kruonio

Kruonio bažnyčios fragmentas. (A. Daukšos 1905 m. nuotr.)

miestelio dalyje. XVI a. II pusėje Kruonis nesiskyrė nuo kitų valakinių kaimų.

Kruonis pradėjo kilti nuo 1570 m., kai dvaras atiteko Oginskiams. 1583 m. Kruonio savininkas Bogdanas Oginskis nustatė dvaro ribas. 1613 m. Radvilų Lietuvos žemėlapyje Kruonis jau pažymėtas.

XVII a. II pusėje Kruonis buvo viena iš karaimų gyvenviečių, o to paties amžiaus gale čia įsikūrė ir žydai. Jie plėtė Kruonyje amatus, gyvino prekybą.

XVIII a. nebuvo palankus Kruoniui augti; valstybės žlugimas neigiamai paveikė miestelį. 1775 m. jame tebuvo 25 šeimos, 1 karčema, gyveno 1 kalvis. 1787 m. Kruonį ištiko gaisras, po kurio 10 šeimų nebeturėjo savo pastogės. Tada Kruonyje tebuvo 100—120 gyventojų. Kruonis nukentėjo ir 1812 m. Napoleono žygio metu, miestelis ir dvaro rūmai buvo apgriauti, nuniokota bažnyčia.

Po 1831 m. sukilimo rusų valdžia konfiskavo Oginskių dvarus, jų tarpe ir Kruonį. 1838 m. miestelyje ir malūno sodyboje gyveno 33 šeimos. 1848 m. Kruonis virto savarankišku dvaru su centru miestelyje.

Kruonis vėl ėmė augti nuo XIX a. vidurio. 1857 m. miestelyje gyveno 51 šeima, o 1861 m. Kruonyje buvo 311 gyventojų. 1852 m. atidaryta valdiška mokykla, įsteigtas valsčiaus centras.

Pasibaigus 1863 m. sukilimui, į kurį buvo įsipainiojęs ir kruoniškiai, į Kruonio dvaro žemes buvo atkelta ir įkurdinta nemažas skaičius rusų kolonistų, kurie padidino gyventojų skaičių. Pagal 1886 m. duomenis, vietinių gyventojų buvo 107 (36 šeimos), o kolonistų rusų 411. Taigi Kruonyje tada buvo 518 gyventojų; 1897 m. 549 gyventojai, iš kurių 23% vertėsi ne žemės ūkiu.

Miestelio gyventojų dauguma vertėsi žemės ūkiu ir todėl 1909 m., pradėjus vykdyti žemės reformą, pareiškė norą išsikelti į vienkiemius 30 šeimų. Sodybų skaičius sumažėjo. I pasaulinio karo metu buvo sunaikintas beveik visas XIX a. II pusėje susiformavęs Naujojo Kruonio kaimas.

R. katalikų ir unitų bažnyčios. 1472 m., D.L.K. Kazimiero Jogailaičio rūpesčiu (Kruonis buvo jo valdovinis dvaras), buvo pastatyta pirmoji bažnyčia ar koplyčia. Alg. Miškinio surinktais duomenimis, bažnyčia tada stovėjusi nedidelėje Kruonio upelio kranto aukštumoje, dabartinių kapinių vietoje. Kai dėl žemės sklypų pertvarkymo kaimas tapo kompaktiškesniu, Kruonio bažnyčia liko už jo ribų.*

Bažnyčios šoninis vaizdas

1596 m. Brastoje buvo paskelbta Lietuvos—Lenkijos valstybės katalikų ir pravoslavų unija. Kruonio dvaro savininkas Teodoras Bogdanas Oginskis buvo didelis jos šalininkas. Taigi jis 1610 m. pastatė Kruonyje pirmąją Lietuvoje unitų bažnyčią. 1628—1629 m. įsteigtas ir unitų vienuolynas.

XVIII a. viduryje, Kruoniui sumenkus, nebuvo jame ir katalikų bažnyčios, nes 1744 m. Vilniaus vyskupijos bažnyčių sąrašuose ji neminima. Ji atkurta 1764 m. 1798 m. unitų vienuolyne buvo 45 vienuoliai.

Rusams užėmus Lietuvą ir panaikinus bažnytinę uniją, Kruonio bažnyčia buvo atiduota pravoslavams ir 1834—1854 m. laikotarpiu suremontuota. Remonto metu buvo kiek nužemintas stogas, pakeistos bokšto ir kupolo viršūnės formos (A. Miškinis). Paverčiant pastatą pravoslavų cerkve, buvo įruoštas ikonostasas ir užtinkuoti Oginskių antkapiniai paminklai. 1843 m. vienas vienuolyno pastatas perdirbtas į šventiko butą.

1866 m. buvo nugriauta kapinėse buvusi katalikų bažnyčia. Ilgą laiką katalikai neturėjo savo bažnyčios. Tik po 1905 m. revoliucinio judėjimo susidarė sąlygos ją atkurti. 1906 m. sudarytas naujos bažnyčios projektas, deja, neįgyvendintas. Katalikų parapija Kruonyje

* A. Miškinis, „Kruonis“, „Lietuvos urbanistikos paminklai“, I t. Vilnius, 1978. Iš ten paimta ir daugiau žinių.

Kruonio bažnyčia, 1978 m.

atkurta tik 1907 m. Nesant bažnyčios, pamaldos buvo laikomos medinėje koplyčioje. Iš 2000 parapijiečių apie 200 buvo lenkuojantieji, visi kiti lietuviai.

1919 m. Kruonio unitų bažnyčia (cerkvė) buvo perduota katalikams. Šie ją suremontavo ir pradėjo laikyti pamaldas. Medinis bažnyčios (koplyčios) pastatas buvo nugriautas, o jo medžiaga panaudota 1925 m. statant parapijos salę su viešbučiu ir špitole. Nugriovus medinį bažnyčios pastatą, sutvarkyta miestelio aikštė, kurioje jau dominavo mūrinė bažnyčia.

Architektūra. Apie 1600 m. statyta bžn. turi renesanso žymių, kurių nepanaikino vėlesnieji bžn. atnaujinimai. Pasižymi fasadinis bokštas — varpinė, ištraukta priekin iš navų pastato, su lygių plokštumų sienomis. Bokštas trijų tarpsnių: du kvadratiniai ir tretysis aštuoniasienis. Viršutiniai langai yra atvirų angų, kaip varpinėje. Apačioje ir aukštai prie karnizo yra daug dekoratyvinių apskritų langelių, lyg ir šaudymo angų. Navų sienos taip pat lygių plokštumų, be piliastrų, su langų angokraščiais, parodančiais ypatingą sienų storumą. Virš presbiterijos uždėtas žemas apskritas bokštas su kupolu, kaip rotonda. Visos sienos baltai tinkuotos. Interjeras šviesus, nes gauna šviesos ne tik iš langų, bet ir iš rotondos žibinto. Vidinės sienos, skliautai ir piliastrai baltuoja be spalvingų ar plastinių puošmenų. Didžiojo altoriaus retablis yra trijų aukštų, su kolonomis, su dekoratyviškais kapiteliais, o šiaip jau be puošmenų. Tik centrinis Švč. M.M. paveikslas aprėmintas barokiškai.

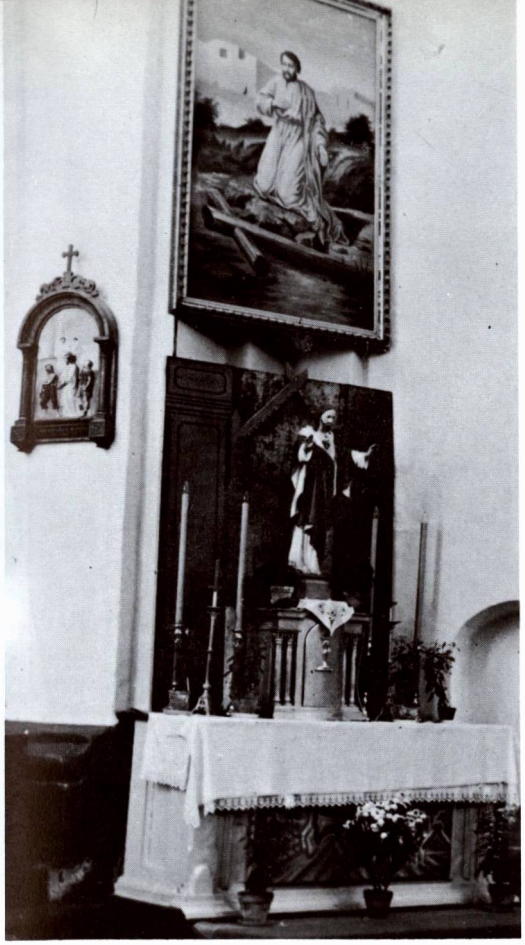

Šoninis altorius, 1978 m.

Bažnyčios vidus

Pirmasis Kruonio klebonas buvo kun. Jonas Kunigėlis, atvykęs čia iš Volpos. Jo laukdami parapijiečiai pasistatė nedidelę laikiną koplytėlę. Apie jį „Viltis" (Nr. 36, 1909.III.29) šitaip rašė: „Na, ir darbo jis turi ikvaliai. Dabar kun. Kunigėlis turi statydinties bažnyčią, kleboniją, žodžiu sakant, viską padaryti iš nieko. Gyvena jisai tuo tarpu pasisamdęs namučius iš vieno žydo miestelyje. Tarnaitės išlaikyti dar neišsigali, iš giminių taip pat neturi prie savęs nieko. Neretai priseina pačiam ir pietus sau pasitiekti: išsikepa ant keptuvo keletą kiaušinių, ir gerai, ačiū Dievui. Kitą syk bei to nėra. Dabar, susirinkęs iš parapijiečių kelius šimtus, nupirko Vilniuje fisgarmoniją, arnotus, šiokius-tokius šventuosius paveikslus koplytėlei papuošti. Žodžiu sakant, vargsta jisai čia, kaip koks misijonierius kur Afrikos gilumoje. Viena tik jį ramina, — tai kad čia lietuviai gyvena. Kai prieš trejus metus įsišventė jisai kuniguosna, tai taip ir trankėsi vyskupijos vyresnybės įsakymais po gudus. Taigi dabar, atsiradęs Lietuvoje, atsidžiaugti negali, gavęs nors kartą progą pasidarbuoti tarp savųjų saviškių naudai." (pas. G. Erulis — Liudas Gira).

Kruonio pravoslavai, netekę savo valdytos unitų bažnyčios, 1926 m. Naujojo Kruonio pakraštyje pasistatė medinę cerkvę. Jų parapija 1934 m. turėjo 516 platesnėje apylinkėje gyvenančių parapijiečių.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, prie Kruonio vyko lietuvių — lenkų kovos. 1920.VII.18 lietuviai čia nuginklavo lenkų brigadą.

Nepriklausomybės metais Kruonis priklausė Trakų, vėliau Kauno apskričiai ir buvo valsčiaus centras. 1923 m. miestelyje ir kaime buvo 130 sodybų ir 738 gyventojai. Veikė mokykla, sveikatos punktas, paštas, valsčiaus įstaigos, girininkija, pieno perdirbimo bendrovė, keliolika krautuvių, amato dirbtuvių. Buv. Karveliškių dvare buvo malūnas ir lentpjūvė. Gyvai reiškėsi religinės, kultūrinės, visuomeninės organizacijos.

Okupacijų metais nemažai Kruonio gyventojų buvo ištremta ir nužudyta.

Kruonio parapija priklauso Žiežmarių dekanatui. 1940 m. ji turėjo 2500 parapijiečių. Tais metais jos administratorium buvo kun. Pranciškus Štulas.

Tai labai įdomus kunigas. Gimė 1894.IV.22. Mokėsi Kauno kunigų seminarijoje, bet mokslas (ypač filosofija, teologija, teisė, kalbos) jam nesisekė. Todėl seminarijos vadovybė pasiūlė vysk. J. Kuktai nešventinti jo kunigu. Tačiau, vyskupijoje esant

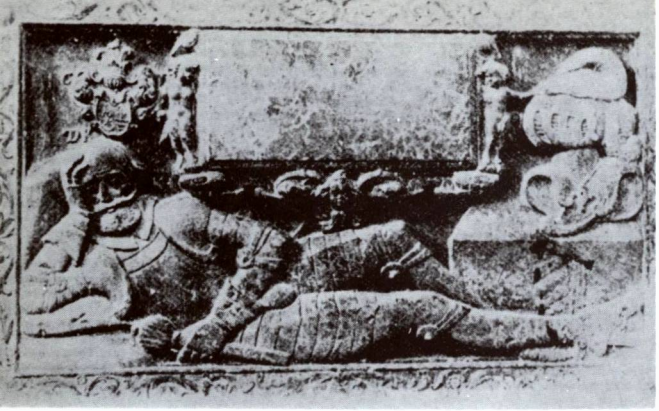

Samuelio Oginskio antkapis Kruonio bažnyčioje. (Iš „Muziejai ir paminklai", 1967 m.)

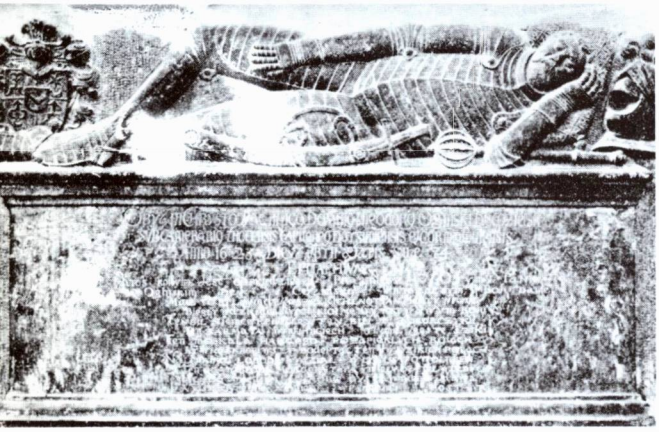

T. Oginskio epitafija Kruonio bažnyčioje

Kun. Alfonsas Šatas, buv. Kruonio klebonas, Sibiro kankinys, tautinio meno puoselėtojas, religinis poetas

Kun. Alfonso Petraičio primicijos Kruonyje 1933 m. Sėdi (iš k.): kunigai — Petras Šiugžda, Juozas Matuliauskas, Juozas Vaitiekūnas, prel. Bernardas Sužiedėlis, prel. Vincas Vaičiulis, primicijantas kun. Alfonsas Petraitis, vyskupas Juozapas Kukta, kanauninkai — Juozas Būčys, Matas Cijūnaitis, kun. Leonas Klimas. III eilėje, pirmas iš kairės, stovi kun. Juozas Šeštokas

kunigų trūkumui, J. Kukta vis tiek Štulą 1929 m. kunigu pašventė. Ir štai, visų nuostabai, kun. Štulas pasirodė kaip geriausias parapijos administratorius visoje vyskupijoje. Kur tik jis klebonavo, pastatė parapijinius trobesius greitai, nepalikdamas skolų. 1935 m. paskirtas Kruonio klebonu. Ir čia greitai pastatė parapijos ūkinius trobesius.

Vokiečių okupacijos metu Kruonyje klebonavo kun. Alfonsas Šatas (gim. 1909 m., kunigu pašvęstas 1935 m.), prieš tai buvęs Varėnos I parapijos administratorius. Didelis tautinio meno puoselėtojas, poetas, meniškos sielos žmogus, idealistas, pagaliau Sibiro kankinys. (Paskutinės dvi pastraipos parašytos kun. dr. Igno Urbono). Pokario metais klebonais buvo kunigai: J. Jakubauskas, J. Pužickis, Z. Navickas.

1984 m. parapiją administravo kun. Jonas Kuizinas (gim. 1935 m., kunigu pašvęstas 1981 m.).

Sovietinių rusų okupacijos metu Kruonis yra Kaišiadorių rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. 694, 1978 m. — 505, 1985 m. — 813 gyventojų.

Kruonio bažnyčioje yra du unikalūs meniško darbo Teodoro Bogdano Oginskio ir sūnaus Samuelio Levo antkapiniai paminklai, iškalti violetiniame marmure. T. B. Oginskio paminklas yra renesansinis, sukurtas italų meistrų XVII a. viduryje. Spėjama, kad Samuelio L. Oginskio marmurinę epitafiją sukūrė italų skulptūrų meistrai. Bet karų metu karstai buvo išvartyti.

KUKTIŠKĖS

Šv. Jono Krikštytojo parapijos bažnyčia

Kuktiškių miestelis yra 12 km į pietryčius nuo Utenos, prie Vyžintos upės — šiuo vardu vadinamas Kiaunos aukštupys iki Galuonių ežero Žeimenos baseine, 18,2 km ilgio. Pro miestelį tekanti Vyžinta vietos gyventojų vadinama Kuksa. Greičiausiai ji davė ir vietovei vardą, nes ligi XX a. pradžios Kuktiškės buvo vadinamos Kukutiškiais. Kuktiškės įsikūrusios kalvotoje ir ežeringoje vietoje.

Kuktiškių bažnyčia. (Iš St. Urbonaitės-Didžiulienės albumo)

Istorinės žinios. Kuktiškės — viena iš seniausių istorinės Lietuvos gyvenviečių, nes pirmosios žinios siekia XIV a. Kai 1387 m. Jogaila, steigdamas Vilniaus vyskupiją, užrašė vyskupams nemažai dvarų, žemių, baudžiauninkų ir kitų turtų, jų tarpe minimas ir Kuktiškių dvaras, ir vėliau ilgą laiką priklausęs Vilniaus vyskupams.

XVI a. šiame dvare, lygiai kaip gretimuose Molėtų, Labanoro ir kt. dvaruose, baudžiava buvusi sunkesnė, kaip privačiuose dvaruose. Taigi 1568 m., vyskupo V. Protasevičiaus laikais, dalis Kuktiškių ir minėtų dvarų valstiečių metė savo sodybas ir persikėlė į kitus dvarus. Tačiau karalius Žygimantas Augustas įsakęs pabėgėliams grįžti į savo sodybas.

1731 m. Kuktiškių dvaro inventoriuje rašoma, kad dvarui tada priklausė 20 kaimų, 22 viensėdžiai, 30 ežerų ir daug miško. Iš viso tada čia buvo 160 valakų dirbamos žemės. Vien tik Kuktiškių dvaro laukuose buvo pasėjama 30 statinių javų ir prišienaujama 240 vežimų šieno. Kaimai, priklausę Kuktiškių dvarui, buvo suskirstyti į Kuktiškių, Labanoro ir Buitūnų vaitijas. Kai Vilniaus vyskupas Abraomas Vaina visas Vilniaus vyskupijos žemes padalijo į 12 raktų (tam tikras ūkinis vienetas), tai Kuktiškės buvo vienas iš jų.

Kuktiškių bažnyčia ir varpinė, 1978 m.

R. katalikų bažnyčia pastatyta 1604 m., Vilniaus vyskupo A. Vainos, kuriam Kuktiškės priklausė, rūpesčiu. XVII—XVIII a. ji buvo atstatyta ir gal ne vieną kartą. 1890 m. sudegė. 1898—1900 m., klebono kun. Kazimiero Valiūno rūpesčiu, parapijiečių talka bei lėšomis, pastatyta nauja medinė bažnyčia.

Architektūra. 1898—1900 m. statyta medinė bažnyčia yra sudėtingas eklektinis pastatas. Planas H raidės pavidalo. Fasadas su keturių kolonų portiku nepadaro pastato klasicistiniu. Aštuoniasienis bokštas antrajame fasado fone yra panašus į mūrinį. Neįprastą planą sudaro du šoniniai priestatai fasado linijoje ir kiti du tokie priestatai ties presbiterija zakristijoms. Žiūrint į fasadą iš toliau, matomas trijų laiptų siluetas, kylantis iki bokšto bazės viršum stogo. Šoninės sienos suskaidytos siaurais piliastrais. Trisienė absida turi plačią galinę sieną su trimis statmenais tarpsniais. Bažnyčia turi apie 20 didelių stačiakampių langų, po daug, iki 54 stiklo padalų viename lange.

Vidaus kolonos turi kaneliūras ir aštuoniabriaunius pjedestalus. Medinės lubos yra lengvai išgaubtos ir dekoruotos dažytais plafonais. Presbiterijoje matomi trys altoriai. Jie išpuošti barokiškai, su kolonomis, su išraitytais antablementais ir antstatais, siekiančiais lubas. Daug paveikslų. Sakykla yra dešinėje pusėje, be baldakimo. Suolai ir klausyklos išdrožinėtos, geros rūšies, su atramomis.

Vienoje linijoje su priekine bažnyčios siena stovi medinė varpinė. Jos pavidalas tradicinis, su dviem nevienodo pločio aukštais. Varpų angos uždaromos lentinėmis langinėmis, kaip durelėmis. Sienos apmuštos gulsčiomis lentelėmis, kaip ir visa bažnyčia. Šventorius aptvertas laukakmenių mūro siena. Geležiniai ažūriniai vartai ir šoniniai varteliai turtingai ornamentuoti. Į vartus pakylama aštuonių pakopų laiptais.

Mokykla. Kuktiškėse buvo jau XVIII a. 1781 m. joje mokėsi 26, 1805 m. — 15 mokinių. 1868 m. įsteigta rusiška valsčiaus

Bažnyčios vidus, 1978 m.

mokykla, 1910 m. pakelta dviklasine. 1905 m. valsčiaus gyventojai pareikalavo įvesti į mokyklą dėstomąją lietuvių kalbą ir išsirinko lietuvį mokytoją. Nuo XIX a. pradžios Kuktiškėse buvo valsčiaus centras ir priklausė Švenčionių apskričiai. 1866 m. miestelyje buvo 315, 1883 m. — 282 gyventojai.

Iš Kuktiškių klebonų pažymėtinas kun. Juozapas Pikturna. Buvo gimęs 1836 m. Baigęs Vilniaus kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1860 m. 1861—1862 m. Kuktiškių vikaras. 1864—1867 m. Kuktiškių parapijos administratorius. 1866 m. Vilniaus gubernatoriaus buvo nubaustas 100 rb bauda už tai, kad leido klierikui Vincui Kušeliauskui pasakyti „kenksmingą" pamokslą. 1868 m. buvo bausmei uždarytas į vieną Vilniaus vienuolyną. Vėliau buvo kilnojamas iš vienos parapijos į kitą ir rusų administracijos terorizuojamas. Besistengdamas jos akyse reabilituotis, jis, dirbdamas Giedraičiuose, kuriam nors iš rusų šventikų atvykstant į tą vietovę, įsakydavęs jo garbei varpais skambinti. Tačiau tai buvo kartu ir įspėjimas parapijiečiams saugotis... (Aleksandrynas, III, 412).

Vėliau klebonu buvo kun. Ukrinas, 1906 m. paskirtas kun. Kazimieras Daukša.

Mykolo Arkangelo paminklas, pastatytas prie Kuktiškių bažnyčios 1930 m., rangovo Prano Urbono rūpesčiu. (Iš St. Urbonaitės-Didžiulienės albumo)

Kuktiškių bažnyčios bokšto fragmentas ir kryžius, 1978 m.

Nepriklausomybės metais Kuktiškės buvo Utenos aps. valsčiaus centras. 1923 m. gyventojų skaičius: miestelyje — 429, dvare — 25 ir geležinkelio stoties vietovėje — 27.

Bolševikų okupacijos metu Kuktiškės yra Utenos rajono kaimas, apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. — 343, 1978 m. — 315 gyventojų. Įsteigus Kuktiškėse kolchozo centrą, dalis vienkiemiuose gyvenusių kolchozininkų persikėlė gyventi į miestelį. 1979 m. — 445 gyventojai.

Kuktiškių parapija senovėje priklausė Brėslaujos, vėliau Molėtų dekanatui. Po 1926 m., įsteigus Kaišiadorių vyskupiją, priskirta Saldutiškio dekanatui. Parapijiečių skaičius: 1781 m. — 2392, 1910 m. — 4976, 1925 m. — 4418, 1940 m. — 3500. Tada jos klebonu buvo kun. Jonas Dzekunskas, vikaras — Juozapas Pužickis.

Pokario metais klebonas kun. Česlovas Zažeckas buvo bolševikų suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio bausme. Į Lietuvą sugrįžo 1956 m. Vėliau klebonavo kun. Br. Genevičius, P. Budrauskas.

1984 m. kunigų sąrašuose Kuktiškių klebonu ir Saldutiškio dekanu įrašytas kun. Petras Budrauskas (gim. 1908 m., kunigu pašvęstas 1936 m.), o 1986 m. klebonu ir dekanu pažymėtas kun. Juozapas Čeberiokas (gim. 1934 m., kunigu pašvęstas 1964 m.).

Kuktiškių kapinėse yra nežinia kada statyta koplyčia.

Asmalų kaime 1884.IX.4 gimė kun. dr. Juozas Bakšys, Merkinės gimnazijos įkūrėjas ir direktorius. 1924.XII.17 buvo lenkų agentų iš pasalų pašautas ir mirė 1925.I.7 Kaune (Daugiau žinių apie jį žr. 73 ir 256 psl.).

LABANORAS

Švč. Mergelės Marijos Gimimo parapijos bažnyčia

Labanoro miestelis yra prie Labanoro ežero (55 ha ploto), iš visų pusių didžiulio (48.000 ha) miško masyvo apsuptas, 18 km į šiaurės vakarus nuo Švenčionėlių. Miestelis stovi Molėtų — Kaltanėnų ir Saldutiškio — Joniškio kelių sankryžoje. Labanoras buvo sunkiai pereinamais miškais atskirtas nuo kitų Lietuvos vietovių ir todėl gyventojai išlaikė skirtingą būdą bei papročius. Kiek atokiau Labanorą supa gražūs Molėtų grupės ežerai.

Istorinės žinios. Pirmą kartą Labanoro vardas paminėtas 1387 m. dokumente, kai Jogaila, steigdamas Vilniaus vyskupiją, apdovanojo vyskupą žemėmis. Tarp jų buvo ir Labanoras. Vyskupijos nuosavybe ši žemė buvo ilgą laiką, net ligi XIX a., kai Rusijos valdžia bažnytines nuosavybes nusavino. Ilgainiui prie Labanoro dvaro išaugo ir miestelis. 1507 m. Labanoro dvare mirė ten mėgęs gyventi Vilniaus vyskupas Albertas Taboras.

Atrodo, kad vyskupų skirti dvaro administratoriai ne visada buvo švelnūs baudžiauninkams. Baudžiava čia buvo kieta, ir baudžiauninkai bėgdavo į kitus privačius dvarus, kur priespauda buvo mažesnė. 1731 m. Vilniaus vyskupijos Užnerio dvarų inventoriuje surašyta daug nelengvų prievolių, kurias turėjo atlikti Labanoro valstiečiai.

R. katalikų bažnyčia. Ji minima 1522 m. Vilniaus vyskupijos bažnyčių sąrašuose. Nepatikrintomis žiniomis, pirmąją bažnyčią pastatęs Vytautas ar kas kitas jo paliepimu.

Labanoro bažnyčia ir šventoriaus vartai. Vytauto Augustino nuotrauka 1937 m.

1675 m. vyskupo vizitacijos akte minimas stebuklingas Dievo Motinos paveikslas. Bažnyčios atstatymo datos nėra žinomos. Nauja bažnyčia pastatyta 1820 m. parapijiečių lėšomis.

XVIII a. Labanore buvo parapijinė mokykla. Žinoma, kad 1781 m. joje mokėsi 15 mokinių, 1805 m. — 10.

Architektūra. 1820 m. statyta medinė bažnyčia ir vėliau statyta varpinė yra įregistruotos „vietinės reikšmės" architektūros paminklų sąraše. Namo pavidalo bažnyčia yra papuošta dviejų tarpsnių bokšteliu. Jo bazė kvadratinė, o viršus aštuoniasienis su priderintu šalmu. Geležies ažūro kryžius atrodo itin grakštus. Bažnyčios fasado ir šoninės sienos suskaidytos baltų vertikalių juostų poromis abipus langų. Karnizai ir palangės padabinti dantytais pjaustiniais. Durų ir langų sandrikai yra trikampiai. Panašus trikampis langelis įdėtas frontono centre. Visa tai suteikia bažnyčiai klasicistinių bruožų.

Didysis altorius turi orderines kolonas su barokišku antstatu ir su kremzlinių ornamentų sparneliais. Vidinės sienos papuoštos ištisinio ornamento frizais. Triaukštė medinė varpinė lygiuojasi su šventoriaus akmenine tvora. Ne taip, kaip panašioje Rumšiškių varpinėje, čia visi trys aukštai yra vienodo aukščio, tačiau tradiciškai palaipsniui laibesni. Skardinių stogų karnizai papuošti panašiomis medinių pjaustinių juostomis, kaip ir bažnyčia. Ant varpinės uždėtas mažas aštuo-

Labanoro bažnyčia ir varpinė, 1978 m.

Religinis paminklas Labanore

niasienis bokštelis su šalmu taip pat atitinka bažnyčios bokštelį. Varpų akustinės angos turi lėkštas arkas, o apatinių aukštų langai yra stačiakampiai. Apmušta statmenomis lentomis ir lištvelėmis. Originalūs šventoriaus vartai yra trijų angų, su plytinėmis arkomis. Jų stogeliai skardiniai. Viršum didžiosios vartų angos uždėta koplytėlė su statula nišoje. Vartus puošia trys ornamentuoti geležiniai kryžiai.

XIX a. Labanoro apylinkės buvo kiek aplenkintos. 1884—1886 m. čia klebonu buvęs garsusis kun. Aleksandras Burba (vėliau veikęs Amerikoje) stengėsi parapijiečius atlietuvinti. Jis išvystė plačią veiklą, platino lietuvišką spaudą, knygas, užrašinėjo tautosaką, organizavo slaptą spaudos pristatymą, padėjo knygnešiams. Be to, buvo aktyvus blaivinimo darbe. 1885 m. eilėmis rašytoje satyroje jis šiomis eilutėmis skaudžiai plakė Labanoro žmones:

Jeigu tau vardas yr' Labanoras,
Tai gal ir būdas tavo padorus?
Taip kadais mis'liau širdyje savo,
Bet tokios mintys mane apgavo.
Einant per mūsų plačią tėvynę,
Sakau tuom esi, kuom vardas mini...
Iš arti tavęs neberegėjęs,
Buvau tik šitą vardą girdėjęs.
O tas man niekad nesisapnavo,

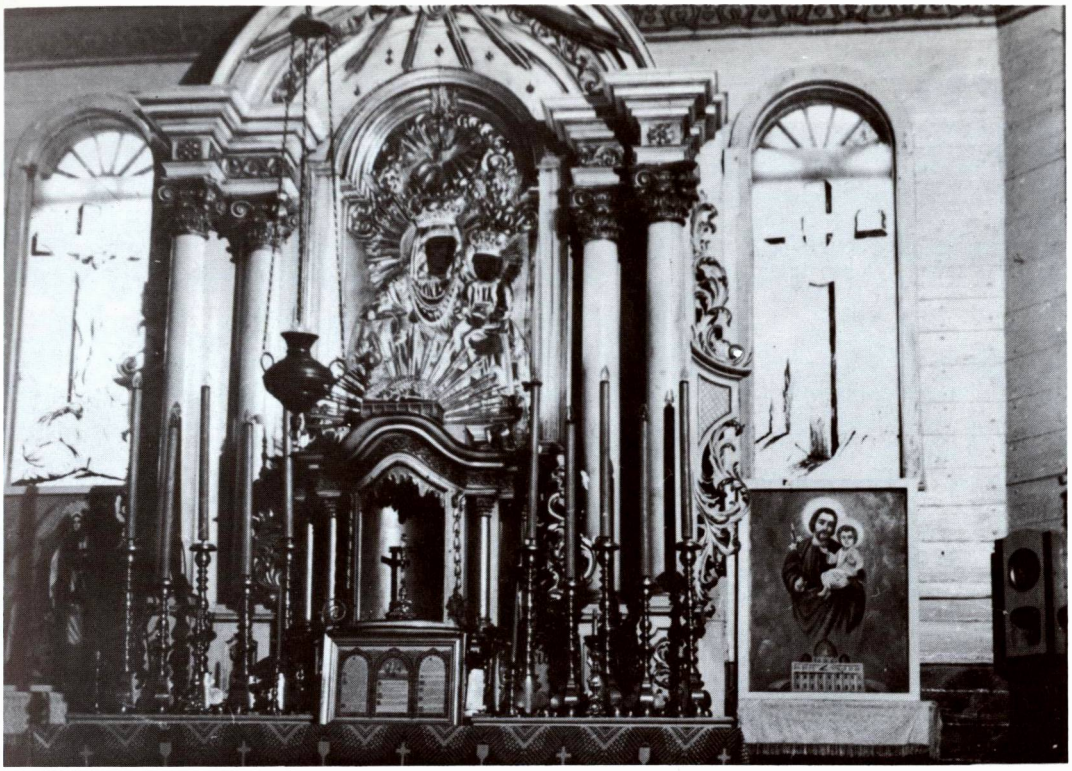

Labanoro bažnyčios vidus. Didžiajame altoriuje — Dievo Motinos paveikslas, 1978 m.

Kad yr „Kaukazas" viduryj tavo
Ir kad ten Leibus vietoj Šamiliaus
Būtų karalius? — argi tą vyliaus?
Ar gi aš vyliaus tai pamatyti,
Kad tavo žmonės nemok skaityti,
O kaip čerkėsai tikrai žiūrėtų,
Kad kur ištroškę gerti galėtų?
Tikram Kaukaze nebėr degtinės,
Kaukazo upės — vyno tėvynės.
Jau ir muštynės ten dar apstoję,
Kaimuos nerasi tiktai artoją...
Bet čion vien Leibus jums karaliauja,
Parduod degtinę į kuprą šauja...
Gėda, o gėda tau Labanoras,
Jog visur pildos tik Leibaus noras!..
Tegul aš šiandien kitaip matysiu
Ir... Leibaus noru tave vadinsiu.

Nepatiko lenkuojantiems ir smuklininkams kun. Burbos lietuviškoji ir blaivybės veikla. Pasipylė prieš jį įvairios intrigos, skundai. Netrukus kun. Burba buvo uždarytas Gardino vienuolyne, kunigų kalėjime.

Šį šiurpų savo gyvenimo laikotarpį jis taip pat eilėmis apdainavo 1889 m. rašytame atsisveikinime su Lietuva. Atsisveikindamas su keliomis parapijomis, kur jis kunigavo, prisimena Labanorą ir šitaip rašo:

Sudiev ir tau, Labanoras, kur tiek
metų dirbau,
Nuo bedievių persekiotas, truputį čia
sirgau;
Čia žandarai mane rišo, kalinin įstūmė,
Kur per dvejus pilnai metus
pragyvenau rūme,
Kur surišo mano rankas, prikirpo liežuvį,
Kad užmirščiau savo kalbą, nebūčiau
lietuviu.
Apsiriko biaurs maskolius: pas'dariau
uolesniu,
Savo vargais irgi darbais likau dar
garsesniu.

Spaudos draudimo laikais Labanoro apylinkes pasiekdavo draudžiamosios knygos bei laikraščiai. Knygnešių tarpe ypač buvo žinomas veiklus zakristijonas Karolis Baužys.

1866 m. Labanore buvo 35 sodybos ir 236 gyventojai.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, Labanorą buvo užėmę lenkai, bet 1920 m. lapkričio mėnesį Lietuvos kariuomenė išlaisvino. XI.19 pro Labanorą paspruko atgal į Lenkiją garsioji lenkų kavalerijos brigada, veikusi Lietuvos kariuomenės užnugaryje.

Labanoro parapijos iškilesni parapiečiai ir apylinkės dvasininkai 1936 m., vyskupo vizitacijos proga. Viduryje sėdi vysk. J. Kukta. (Iš Petronėlės Bliūdžiuvienės palikimo)

Kurį laiką Labanoras buvo Linkmenų valsčiaus centras, vėliau priskirtas Saldutiškio valsčiui. Priklausė Utenos apskričiai, bet 1939 m., atgavus dalį Vilniaus krašto, priskirtas Švenčionėlių, vėliau Švenčionių apskričiai. 1923 m. miestelyje buvo 443 gyventojai. 1937.IX.8, Vilniaus vadavimo Labanoro skyriaus rūpesčiu, buvo pastatytas gražus Vilniaus kryžius.

Okupacijos metu Labanoras yra Švenčionių rajono apylinkės ir Švenčionėlių miškų ūkio pagalbinio ūkio centras. 1959 m. — 270, 1978 m. — 223 gyventojai.

Labanoro parapija priklauso Saldutiškio dekanatui. 1940 m. klebonu buvo kun. Antanas Araminas, uteniškis (gim. 1908 m., kunigu pašvęstas 1936 m.). Iš pokario meto klebonų minėtinas kun. Liudvikas Puzonas, gimęs 1911 m. Dauguose. Labai malonaus būdo dzūkas, Sibiro kankinys. Bolševikų propagandinės literatūros žiniomis, buvo jų apkaltintas už partizanų išpažinčių klausymą Čiobiškyje. Didelis idealistas. Tapęs laisvu Sibire, jis dar 4 metus ten laisvanoriškai apaštalavo lietuvių tarpe. Labanoro klebonu jis įrašytas ir 1986 m. kunigų sąrašuose.

Vilniaus kryžius, pastatytas Vilniaus vadavimo s-gos Labanoro skyriaus rūpesčiu

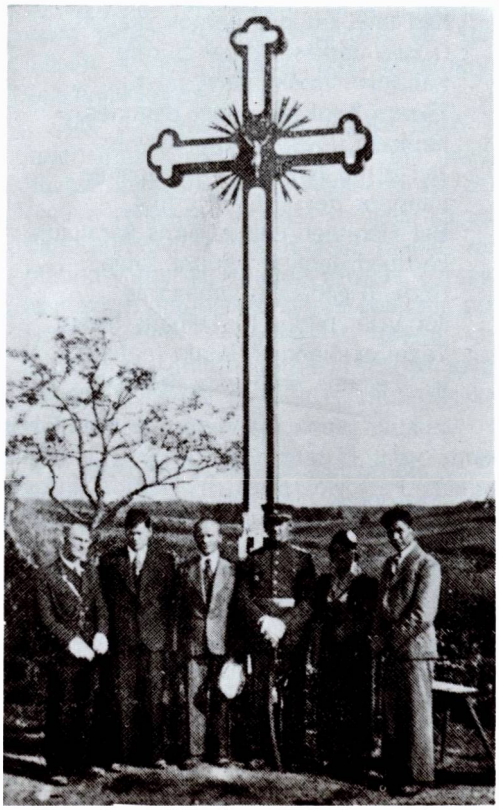

Labanoro buv. klebonijos tvartas ir jo planas

LKB Kronika (Nr. 14, 1974 m.) paskelbė korespondenciją iš Labanoro, iš kurios matyti, kad 1974.III.6 Švenčionių rajono pirmininko pavaduotojas Mačionis išbarė kun. L. Puzoną todėl, kad jis šventino kapinėse antkapinius kryžius ir 1973 m. suorganizavo kapinėse Vėlinių procesiją.

Labanoro bažnyčioje yra Švč. M. Marijos paveikslas, tapytas aliejiniais dažais drobėje, su metaliniais aptaisais (XVII—XVIII a.). Tikintieji jį laiko turinčiu stebuklingos galios. Tačiau istorinių žinių apie šį paveikslą ligi šiol neužtikta. Bažnyčioje yra įdomi medinė skulptūra „Sėdintis Kristus" (XX a. pr.).

Žagarų kaime 1882.VII.8 gimė kun. prof. Petras Kraujalis, didelis kovotojas už lietuvių kalbos teises Vilniaus miesto ir krašto bažnyčiose. Dažnai atostogaudamas savo gimtajame kaime bei parapijoje, stiprino lietuvių tautinį sąmoningumą. (Daugiau žinių V t. I d., 128 —129 psl.).

MERKINĖ

Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos bažnyčia

Merkinė įsikūrusi netoli tos vietos, kur į Nemuną įteka Merkys, dešiniajame Nemuno krante, 28 km į pietus nuo Alytaus. Netoli Merkinės dar į Nemuną įteka Stangė ir Srauja. Dalis miestelio namų išsistatę Nemuno šlaituose. Yra tiltas per Nemuną.

Merkinė — labai sena gyvenvietė. Archeologiniai radiniai rodo, kad prie Nemuno, Merkio ir kitų upių žmonių gyventa jau vėlyvojo ledyno laikotarpyje. Aptikta daug akmens amžiaus stovyklaviečių; tarp Stangės ir Merkio buvo pilkapynas. Pietvakarinėje miestelio dalyje, Nemuno, Merkio ir Stangės upių santakoje stovi **Merkinės piliakalnis**, kurio šiaurinė dalis jau nuvirtusi į vandenį. Tėra išlikusi 5 x 8 aikštelė ir pylimo liekanos. Nemuno ir Merkio upių santaka yra labai plati. Ji ir buvo gyvenama nuo seniausių laikų. Merkinė yra viena seniausių panemunės gyvenviečių.

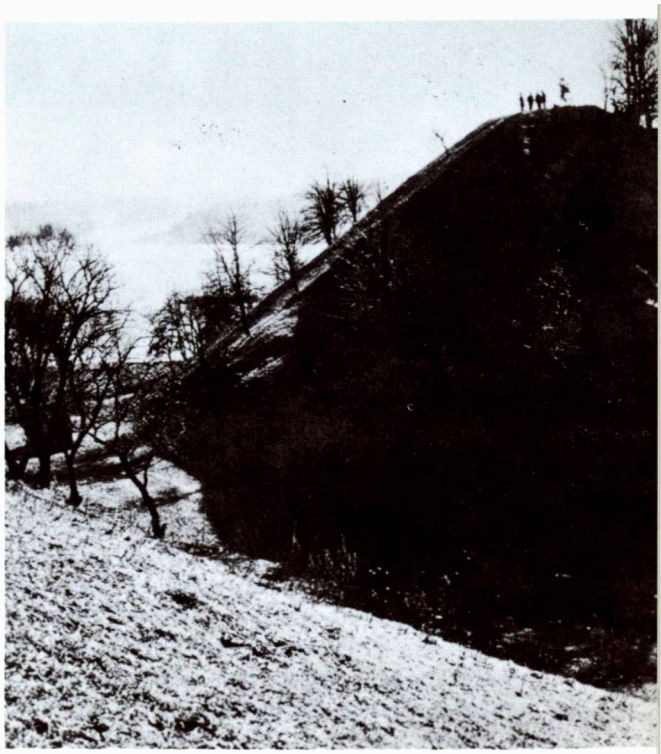

Merkinės piliakalnis. (M. Baranausko nuotr. iš „Dainavos krašto", 1979)

Nemunas ties Merkine. (J. Vaicekausko nuotr.)

Istorinės žinios. Istorikas M. Balinskis teigia, kad jau XII a. Merkinė buvusi apgyventa ir įtvirtinta vietovė. Tačiau istorijos šaltiniuose jos vardas bene pirmą kartą paminėtas kryžiuočių kelių aprašymuose 1377 m. Tada jie puolė pilį ir išsivedė belaisvių. Bet apie šioje vietoje buvusią tvirtovę užuominų buvo ir anksčiau. Merkinės pilis saugojo perėjimus į rytines ir pietines Lietuvos žemes, trukdė kryžiuočiams plaukti aukštyn Nemunu į Gardiną. 1391 m. pilis sudeginta, bet vėliau atstatyta ir vėl puolama. 1391 m. Vytautas, kovodamas su Jogaila, užėmė Merkinę. 1403 m. kryžiuočiai vėl puolė Merkinę. Atrodo, kad Vytautas bus mėgęs ilgiau buvoti Merkinėje, nes yra žinoma, kad buvo į Merkinę siunčiama jam adresuotų laiškų. Po 1410 m. Žalgirio mūšio, kai kryžiuočiai nebebuvo pavojingi Lietuvai, Merkinės pilis greičiausiai nebuvo atstatyta.

Istoriškai žinoma, kad 1387.III.2 Jogaila, būdamas Merkinėje, pripažino Vilniui Magdeburgo miesto teises. Ir pati Merkinė turėjo miesto teises. Žinoma, kad 1551 m. miestas mokėjo 20 kapų grašių mokesčių. 1569.XII.7 Žygimantas Augustas atnaujino miesto teises. Miestelėnai rinkosi savo burmistrą ir valdininkus.

Žinoma, kad 1418 m. Jogaila, vykdamas į Vygrius, Merkinėje atšventė Kalėdas. Buvodami Merkinėje, Vytautas ar Jogaila kartais čia priimdavo ir svetimų valstybių pasiuntinius. 1421 m. čia buvo priimta čekų delegacija, siūliusi Jogailai, o paskui ir Vytautui Čekijos sostą. Vytautas, važiuodamas į Krokuvą, ar grįždamas į Vilnių, sustodavo Merkinėje. Abudu valdovai mėgo medžioti Merkinės girioje.

Ypač dažnai Merkinėje lankydavosi Vladislovas Vaza. Jį traukusios Merkinės apylinkėse ruošiamos prabangios medžioklės, kurias labai sklandžiai lotyniškomis eilėmis yra

Griuvėsiai mūrinio namo, kuriame mirė Vladislovas IV Vaza. (Z. Glogerio piešinys)

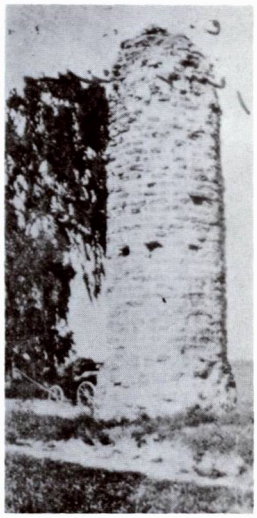

Senosios Merkinės miesto stulpas, prie kelio į Kauną

aprašęs poetas M. K. Sarbievijus savo „Miškų žaidimų" vaizduose. Vladislovas, dar būdamas sosto įpėdiniu, slėpdamasis nuo siautusio maro, 1630—1631 m. gyveno Merkinėje. Ir karaliumi tapęs, jau kaip Vladislovas IV, čia viešėjo 1633 ir 1634 m. Merkinėje jis ir mirė 1648 m. Padavimas sako, kad jo mirtis buvusi ypatinga: būdamas arti mirties, karalius prašęs išnešti save su lova į miesto aikštę, kad visi matytų, jog karalius taip pat yra mirtingas žmogus, prieš mirtį bejėgis, ir miršta, kaip visi žmonės. Rašytojas Vincas Krėvė-Mickevičius 1906 m. yra šį padavimą iš žmonių lūpų užrašęs ir pateikė eilėmis kaip liaudies dainą:

Viduje Merkinės stovi laškelė,
Tona laškelėn Karaliūnas miršta.
Karaliūnas miršta — žodelį kalba:
Tegu mato žmonės ir maži vaikeliai,
Kaip miršta ponai ir Šarūnai karaliai...

Dar 1872 m. lenkų archeologas Z. Glogeris, plaukdamas Nemunu pro Merkinę, rašo matęs namelį, kuriame karalius praleidęs savo paskutines dienas. Namelis buvęs mūrinis, priklausęs žydui ir buvęs visai pairęs. Jo padarytas piešinys pateko į mūsų literatūrą; buvo išspausdintas ir A. Šapokos red. „Lietuvos istorijoje" (322 psl.), „Mūsų Lietuvoje" (I, 432 psl.) ir kt. Neaišku tik, kaip suderinti su kita tradicija, kad Vladislovas IV

Merkio upės kilpos Merkinės apylinkėse. (Mariaus Baranausko nuotrauka iš „Dainavos krašto", 1979)

miręs tame dviejų aukštų mūro name, kuris yra priešais buv. rotušę, miesto aikštės ir gatvės (einant į pakalnę) kampe? Tuo tarpu anas žydo namelis yra ne kampinis, bet eilinis ir stūkso tarp dviejų medinių namų.

(Merkinės istorija yra labai ilga, įdomi; šios knygos rėmai ir užduotis neleidžia jos atpasakoti. Užteks paminėti, kad apie Merkinę daug medžiagos šios knygos autoriaus paskelbta ML I t., 430—438 psl.).

Merkinės bažnyčia

R. katalikų bažnyčia. Nėra tikslių žinių, kada Merkinėje buvo pastatyta pirmoji bažnyčia. Spėjama, kad ją galėjo pastatyti Jogaila apie 1388 m., krikštydamas lietuvius. Kai kurie bažnytiniai šaltiniai mini 1418 m. datą. 1496 m. ji buvo atnaujinta. Dar D.L.K. Kazimieras 1442 m. buvo paskyręs bažnyčiai išlaikyti turtų. 1516 ir 1582 m. valdovai vėl apdovanoję naujais turtais. 1648 m. pastatyta nauja bažnyčia. Dabartinis perstatytas mūrinės bažnyčios pastatas yra iš 1884.

Apie bažnyčios atsiradimą yra keletas padavimų. Jie bažnyčią riša su senovės lietuvių šventykla. Padavimas sako, kad ji esanti perdirbta iš senosios tikybos šventyklos ir todėl ligi šiol nepašventinta... O šventinti negalima nes ligi šiol po didžiuoju altoriumi požemiuose tebesą senovės lietuvių dievaičiai. Kai žmonės, atmetę senuosius dievus, pradėję garbinti naujus — krikščioniškus, senieji dievaičiai buvę sumesti į ugnį ir sudeginti. Bet jie vėl atgiję ir atsistoję savo vietose. Tada juos visus ir užmūriję požemiuose, po didžiuoju altoriumi. Taip jie ir turėsią ten būti ligi pasaulio pabaigos. Kadangi katalikų bažnyčioje vis dar esą pagoniški dievai, tai vyskupas atsisakęs ją šventinti. Tie patys ar kiti padavimai teigia, kad jeigu altoriuje nebūtų Švenčiausiojo, tai dievaičiai vėl atsistotų altoriuje į savo vietas.

Bažnyčios šoninis vaizdas, 1984 m.

Kad tai „esanti tiesa", liudijąs toks faktas. Kartą vagys pavogę indą su Švenčiausiuoju. Rytą į bažnyčią įėjęs zakristijonas pamatęs altoriuje stovinčius stabus, o tikrieji — krikščioniškieji išvirtę. Išsigandęs nubėgo ir pranešė kunigams. Šie vėl padėję dievaičius į rūsį ir užmūriję. Tris dienas meldęsi kunigai, kad nebūtų užrūstintas Dievas. Jie permaldavę Visagalį, bet perpykę senieji dievaičiai ėmę keršyti ir atkeršję: užtraukę baisias ligas. Jau rytojaus dieną žmonės mirę baisiąja maro liga, ištisais kaimais kritę kaip lapai. Paskui viskas nurimę... Tačiau dievaičiai nemirę: jie vėl išeisią iš Merkinės bažnyčios požemių. O tai būsią „sūdną dieną". Tik žmonės apie tai bijąs šnekėti — kunigai barasi...

Architektūra. Ši vienintelė Dzūkijos gotiška bžn. turi sudėtingą statybinę istoriją. Pastatyta greičiausiai 1418 m. jau mūrinė vieton ankstesnės medinės, bžn. buvo barokizuota tarp 1648 ir 1676 m., remontuota 1848 m. ir vėl 1884 m. Išorė išliko gotiška: aukšta penkiasienė absida su presbiterija ir visos sienos turi masyvius trijų pakopų kontraforsus. Nors langų arkos nebe smailios, o pusapskritės, jų aukštis ir stiklų padalos yra gotiški. Interjeras halinės erdvės: trys navos yra vienodo aukščio ir beveik lygaus pločio. Jas skiria apskritos kolonos, remiančios skliautus. Vėlesnis bažnyčios barokizavimas matomas išorėje jos trijų tarpsnių frontone. Čia turime visus barokiškus elementus: orderinius piliastrus su antablementais, voliutas ir vazas, aukštą pinijoną ir angų įvairovę. Bažnyčios vidus papuoštas barokiškai skliautų apdailoje, altoriuose ir klausyklose. Išsaugota XVII a. kremzlinės ornamentikos medžio drožyba šoniniuose altoriuose. Šventoriaus vartų vietoje, priešais bžn. fasadą, pastatyta nedidelė mūrinė varpinė su didele arkine anga praėjimui. Pastatėlis yra dviejų aukštų, baltai tinkuotas, kaip ir pati bažnyčia.

Merkinės parapija 1744 m. apėmė 66 kaimus abiejose Nemuno pusėse. Ilgainiui iš jos išaugo kelios parapijos. Merkinė virto dekanato centru, kuriam XIX a. pabaigoje priklausė 14 parapijų. 1882 m. parapija turėjo 4820 katalikų, o su filijomis jų buvo 12.598. 1940 m. parapija turėjo 5300 parapiječių. Tada jos klebonu ir Merkinės dekanu buvo kun. Andrius Juknevičius, vikaru — kun. Lionginas Dieninis.

Be parapijos, Merkinėje kūrėsi ir **vienuoly-**

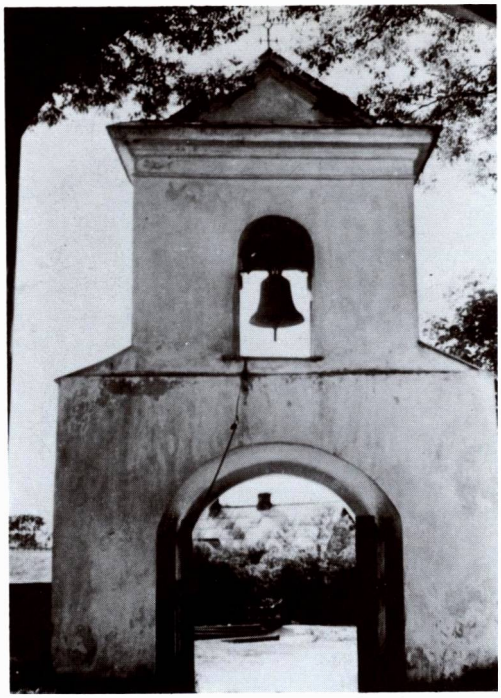

Varpinė — šventoriaus vartai, 1978 m.

nai. 1605 m. miesto burmistras Kristupas Steponis ir jo žmona atsikvietė į Merkinę domininkonus, padovanodami jiems mūrinius namus ir žemės sklypą. 1615 m. Lietuvos kancleris Gabrielius Vaina pastatydino mūrinę bažnyčią. Tuo metu Merkinėje galėjusi būti ir knygų spaustuvė, tačiau patikimi šaltiniai jos nemini.

1676 m. Lietuvos hetmonas Mykolas Pacas įkurdino Merkinėje jėzuitus. 1726 m. veikė ir jėzuitų įkurta mokykla. 1773 m. jėzuitų ordiną panaikinus, mokyklą perėmė domininkonai. Tai buvo triklasė (6 metų) mokykla, kurioje 1803 m. mokė 4 mokytojai ir buvo 84 mokiniai. Po 1831 m. sukilimo rusai šią mokyklą uždarė; ilgą laiką mokyklos nebuvo. Tik 1882 m. įsteigta rusiška.

Merkinėje buvo ir unitų cerkvė, 1836 m. perduota stačiatikiams.

1843 m. Merkinės kuratu buvo paskirtas kun. Kajetonas Aleknavičius (Olechnovičius), gimęs apie 1803—1807 m. Palėvenės parapijoje. 1848.V.29 pakeltas klebonu, o 1856.XI.19 vyskupo Vaclovo Žilinskio paskirtas nebepašalinamu klebonu. Tačiau vis dėlto 1867.I.12 buvo iš Merkinės iškeltas vikaru į Asavą dėl to, kad neklausęs rusams palankaus vyskupo. Ilgus metus būdamas Merkinėje, buvo labai darbštus, savo lėšomis išstatęs kleboniją. Su parapijiečiais kalbėdavęs lietuviškai, bet lietuvių kalbos ir kultūros labui nieko nedaręs. Apie jį kauniškėje Liet. Enciklopedijoje (I, 215) rašoma: „Merkinėje, kaip ir kitur, visos pamaldos bažnyčioje būdavusios lenkiškai. O tuo tarpu kun. Kajetonas Aleknavičius , prieš tapdamas Merkinės klebonu, yra išspausdinęs aniems laikams labai originalų: Elementorius arba lengvus mokslas skaityti Raszto Szwento. Wilniuj, metuose 1846 (kitas leidimas 1858). Priedas apie mokslo reikalą ir padorų elgesį, stilizuotas dialogais, buvo lyg skaitymo knygelė po elementoriaus. Galbūt už šį elementorių Vilniaus vyskupijos valdytojas ir favorizavo Aleknavičių. Antrą veikalą Aleknavičius paskelbė 1861 m.: „Pasakos, pritikimaj, weselos ir giesmes". 1867 m. Merkinės klebonu buvo paskirtas kun. J. Sakavičius.

Nors parapija buvo lietuviška ir tik labai mažas skaičius parapijiečių kalbėjo lenkiškai (bet ir tie lietuviškai suprato), ligi 1890 m. bažnyčioje niekas negirdėjo nė žodelio lietuviškai meldžiantis ar kalbant. Parapijiečiai buvo verčiami kalbėti lenkiškai ir melstis iš lenkiškų maldaknygių.

Reikalas tačiau pasikeitė, kai 1890 m. į Merkinę vikaru buvo atkeltas kun. Konstantinas Jagminas (1868—1896). Vos tris dienas čia pabuvęs, išdalijo parapijiečiams tris lietuviškas maldaknyges ir turėjo didelės drąsos per Velykų šventes užtraukti lietuviškai „Linksmą dieną apturėjom, kurios iš seno norėjom..." Koks buvo didelis parapijiečių džiaugsmas, kai išgirdo savo bažnyčioje lietuvišką giesmę! Iš džiaugsmo pro ašaras net negalėjo giedoti. Tuo metu parapijoje nebuvo nė vienos lietuviškos maldaknygės, išskyrus 3, kurias kunigėlis buvo į Merkinę atsivežęs. Parapijiečiams trūko lietuviškų giesmės žodžių, todėl, einant aplink bažnyčią procesija, tegiedojo vienas kun. Jagminas. Sulenkėjęs klebonas kun. Adomas Šlepavičius mėgino lietuviškus giedojimus sustabdyti, bet vikaras nenusileido. Klebonas jį apskundė vyskupui, bet parapijiečiai kun. K. Jagminą energingai gynė — visa parapija pasirašė po prašymu palikti jį Merkinėje.

Kun. Jagminas tuojau suorganizavo lietuviškų knygų gabenimą iš Tilžės. Jo sesuo pati nuvykdavo į Tilžę, prisipirkdavo knygų ir atgabendavo prie sienos. Iš ten piemenukai jas atnešdavo į netoli esantį Jagminų tėviškės

ūkį. Iš čia knygos jau vežimu pasiekdavo Merkinę. Iš karto buvo gabenama 10 ar daugiau pūdų, ir visos siuntos laimingai atkeliaudavo. Po metų Merkinėje ir apylinkėse jau buvo pakankamai lietuviškų maldaknygių ir kitų leidinių. Gyventojai, ištroškę maldaknygių, labai jas brangindavo: gavę su didele pagarba imdavo į rankas, o paėmę bučiuodavo.

Pažymėtina platinimo taktika: turtingesnieji už knygas turėdavo brangiau mokėti; vidutiniškai pasiturintieji mokėdavo tiek, kiek jos kainuodavo Tilžėje, o nepasiturintieji dažnai jas gaudavo nemokamai.

Apie kun. K. Jagminą dar pasakojama, kad jis, lankydamasis Puvočių kaime, liepęs sunešti į vieną pirkią visas lenkiškas maldaknyges. Ten jos buvo sukrautos į krosnį ir sudegintos. Sudegintųjų vietoje savininkai gavę naujas lietuviškas maldų knygas. Klausiamas, kodėl taip padarė, kun. Jagminas atsakęs, jog norėjęs, kad lenkiškumo ir pėdsakų neliktų. Nuo tos dienos kaimo gyventojai tapo gerais lietuviais patriotais ir tvirtai laikėsi ne tik prieš lenkinimą, bet ir prieš rusinimą.

Visiškai nelauktai kun. Jagminas buvo paskirtas Merkinės klebonu, tačiau netrukus mirė. Jo veiklos dėka Merkinė išliko lietuviška ir vėliau turėjo daug dvasios bei jėgų kovoti su lenkais bei rusais.

1896 m. klebonu buvo paskirtas kun. Kazimieras Ribikauskas. Jo rūpesčiu po metų kitų lenkiškos pamaldos iš bažnyčios galutinai išnyko. Tačiau dvarininkams klebono veikla nepatiko, taigi jį skundė tiek vyskupui, tiek carinei administracijai. Bet klebonas mokėdavo pasiteisinti. Kiek vėliau parapija susilaukė energingo vikaro kun. M. Cijūnaičio. Šis, veikdamas kartu su vargoninku Sčesnulevičium, suorganizavo gerą lietuvišką chorą. 1910 m. kun. Ribikauskas suorganizavo tvirtą lietuvišką kooperatyvą. Jį pavadino „Dainavos" vardu. 1911 m. įsteigtas Blaivybės draugijos skyrius. Per jį buvo platinama lietuviškoji spauda. Ryliškių Bloznelio namuose buvo įruoštas lietuviškas knygynėlis, kuriuo naudojosi daugiausia jaunimas.

Nors lenkuojančių lietuvių parapijoje tebuvo vos septintoji dalis, tačiau jie, palaikomi Vilniaus kurijos, stengėsi lietuvių kalbos pamaldose vartojimą labai apriboti lenkų

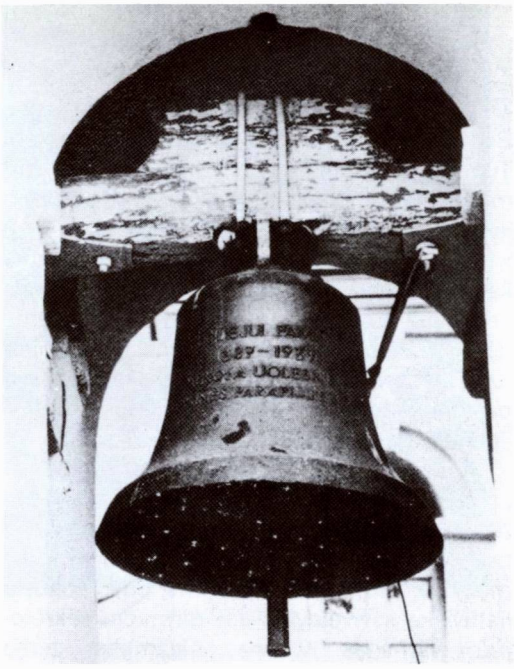

Didysis varpas. (Mariaus Baranausko nuotr.)

naudai. Klebonas kun. Tomas Kakarieka leido lenkiškas pamaldas bažnyčioje kas trečią sekmadienį. Be ko kita, lenkuojantieji bandė išardyti parapijos chorą, tačiau jis, vedamas energingo vargoninko Adamavičiaus, palaikomas vikaro kun. A. Žemaičio ir globojamas paties dekano klebono kun. Kakariekos, tivrtai laikėsi. Tai buvo vienas iš pirmųjų geriausių parapijos chorų plačioje apylinkėje, išmokęs gražiai giedoti lietuviškas giesmes iš Naujalio giesmyno keturiais mišriais balsais. Kaip buvo lenkuojančių terorizuojami lietuviai choro giesmininkai, žinių pateikia „Viltis" (Nr. 13, 1910.I.31):

„Pirmą Kalėdų dieną, anksti rytą, lietuvių chorui lipant ant viškų giedoti, lenkai pasitiko lietuvius iš augšto ant laiptų ir neleido jų ant viškų užlipti. Lietuviai, gerbdami Dievo namus, nusileido ir su jais nesipešė". Antrą Kalėdų dieną panašūs neramumai tęsėsi. Toliau korespondentas (J.S.) rašo: „Nors klebonas tą dieną, išaiškinęs lenkams per pamokslą nedorą jų pasielgimą, prašė jų nebedaryti daugiau bažnyčioje tokios netvarkos, bet lenkai nepaklausė ir pasielgė toliau, kaip norėjo. Susirinkus lietuvių chorui klebonijos naman, kur ir visuomet renkasi giedoti mokyties, ir pradėjus giedoti, apie 8 val. vakaro apstojo lenkai geležinėmis lazdomis apsiginklavę, klebonijos namą. Kaip kokie plėšikai, įpuolė vidun ir ėmė mušti lietuvius.

Bet neįveikė. Lietuviai tuoj išvijo juos laukan. Tuomet jie pradėjo svaidyti į namą akmenimis ir daužyti langus. Nieko nepešę, turėjo liauties muštynes kėlę."

I pasaulinio karo metu kun. K. Ribikauskas, kartu su J. Blozneliu, V. Krukoniu ir kitais lietuviais, įsteigė Komitetą nukentėjusiems dėl karo šelpti. Kiek vėliau panašius komitetus suorganizavo ir didesniuose kaimuose. I pasaulinio karo metu buvo pradėtos steigti ir lietuviškos mokyklos.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, lietuviai energingai veikė jau nuo 1917 m. ir anksčiau, bet 1920 m. lenkai buvo užėmę Merkinę ir pusę jos valsčiaus. Labai nukentėjo lietuviška mokykla. Pasitraukus lenkams, buvo sukurta lietuviška savivaldybė. Jos pirmuoju sekretorium išrinktas Kvilonas, ilgametis kaimo „daraktorius" ir lietuviškų knygų platintojas.

Tuo metu Merkinėje ypač energingai veikė ir lietuvybę stiprino kunigai Kazimieras Ribikauskas ir dr. Juozas Bakšys. Buvo sukurta lietuviška savivaldybė, mokyt. J. Bloznelio rūpesčiu įkurta pradžios mokykla. Šia proga pažymėtina, kad šis taurus visuomenės veikėjas buvo lenkų 1923.II.7—8 Uciechos dvare nužudytas. Ypačiai daug švietimo darbe veikė ir daug atliko vikaras kun. J. Bakšys. Jis Innsbruko u-te buvo gavęs teologijos mokslų daktaro laipsnį, gyveno ir dirbo Vilniuje, buvo aktyvus vilniškės „Aušros" vienas redaktorių, rūpinosi nuo karo nukentėjusiais, stiprino žmonių religinį ir tautinį susipratimą. Gerai mokėdamas vokiečių kalbą, daug padėjo vilniečiams okupacijos metu, tačiau buvo vokiečių suimtas ir 1 1/2 m. kalintas Lukiškio kalėjime. Vėliau buvo Vilniaus vyskupijos valdytojo paskirtas Merkinės parapijos vikaru. Čia netrukus su klebonu Ribikausku jį suėmė lenkai, tačiau buvo lietuvių iškeistas mainais, atiduodant lenkus belaisvius. Kai 1921 m. gaisras sunaikino pusę Merkinės miestelio, kun. Bakšys tuojau ėmėsi organizuoti pagalbą ir iš Amerikos Raudonojo Kryžiaus išgavo pašalpą 1200 pūdų javų, 2 virtuves ir kt. 1921 m. kun. Bakšys talkinamas rašyt. Vinco Krėvės-Mickevičiaus, įsteigė Merkinėje vidurinę mokyklą, kuriai jis pats ir vadovavo. Tai buvo labai svarbi įstaiga, tais laikais, it koks švyturys, švietusi pademarklinyje plačiai apylinkei. Į ją mokytis slapta atvykdavo moksleivių ir iš anapus demarkacijos linijos.

Kun. J. Bakšio darbai nepatiko lenkams, kurie, negalėdami jo kitu būdu nušalinti, nutarė nužudyti. 1924.XII.17 vakare įsiveržė į jo butą du piktadariai ir vienu akimirksniu paleido šūvius į kunigo krūtinę. Sunkiai sužeistas kunigas buvo nugabentas į Kauno ligoninę, kur jo gyvybę išgelbėti stengėsi prof. dr. Vladas Kuzma, tačiau gyvybės išgelbėti nepavyko — mirė 1925.I.7. (Daugiau žinių apie jį žr. 58—60 ir 73 psl.).

Po jo mirties progimnazijos direktoriaus pareigas laikinai ėjo mokyt. Jonas Miškinis, vėliau nuolatiniu direktorium paskirtas kun. Stasys Kiškis. 1922 m. mokėsi 118 mokinių. Tačiau progimnazijos amžius nebuvo ilgas: vidurinė mokykla, visiškai be reikalo ir be pagrindo, buvo Švietimo ministerijos uždaryta 1929.VIII.31. Jos vietoje įsteigta šešiametė pradžios mokykla. Tuo būdu buvo suduotas didžiulis smūgis pademarklinijo gyventojų švietimui.

Merkinės progimnazija buvo kun. dr. J. Bakšio įkurdinta ir iki uždarymo veikė tame pastate, kuriame, galimas daiktas, 1648 m. mirė karalius Vladislovas IV Vaza. Šio namo sienoje dar buvo lentelė su įrašu, kad čia mirė karalius... Pats namas mūrinis, dviejų aukštų, iš lauko pusės baltai dažytas, stovi prie miesto aikštės, priešais cerkvę. Pirmame jo aukšte buvo viena didelė klasė ir direktoriaus butas, antrajame — trys klasės ir mokytojų kambarys, taip pat du balkonai, kuriuose pertraukų metu vyresnieji mokiniai skambiai dainavo lietuviškas dainas, o jų aidas sklido po visą aplenkėjusį miestą. Šioje progimnazijoje mokėsi ir ją baigė: kun. Valentinas Balčius (bolševikų nužudytas), kun. dr. Ignas Urbonas-Urbanavičius, kun. Vladas Aleksonis (pastarieji du dabar gyvena JAV-bėse). Progimnazija buvo pirmieji žingsniai daugeliui būsimų mokytojų bei kitų sričių darbuotojų. Merkinės ir apylinkių atlietuvinimui ji turėjo lemiamos reikšmės. Be ko kita, miestelio sulenkėjusias šeimas greitai atlietuvino jose apsigyvenę moksleiviai.

Merkinės kunigai. Su Merkine yra susirišę daugelis čia dirbusių ar šiaip jau gyvenusių kunigų. Keletą jų čia paminėsime.

Lietuvai žengiant į nepriklausomybę, Merkinėje apsigyveno du žymūs Vilniaus kunigai: kompozitorius prof. Teodoras Brazys ir dr.

Merkinė 1927.V.15., iškilmių metu

Merkinės progimnazijos mokiniai su mokytojais 1923-4 mokslo metais. Sėdi (iš k.) mokytojai: J. Bloznelis, J. Miškinis, direktorius kun. dr. J. Bakšys, J. Rėklaitytė, Jonas Rinkevičius. Žemai (k.) trečias su pilku švarkeliu sėdi Ignas Urbonas. Šalia mokyt. Bloznelio klūpo Vladas Aleksonis.

Juozas Bakšys. Juos iš Vilniaus į Merkinę ištrėmė Vilniaus vyskupijos valdytojas prel. K. Michalkevičius (sulenkėjęs lietuvis), apkaltinęs juos lietuviškąja veikla. Jų netekimas Vilniui buvo nuostolis, bet Merkinei — tikra Dievo palaima. T. Brazys Merkinės apylinkės kaimuose surinko daugybę lietuviškų dainų ir užrašė jų melodijas. Kun. dr. J. Bakšys įsteigė progimnaziją.

Merkinės parapijoje iki II bolševikų okupacijos (1944 m.) ypačiai buvo minimi kelių klebonų vardai. Kun. K. Jagmino vardas buvo kartojamas iš kartos į kartą, lyg legenda. Jo, jauno kunigo, energinga lietuviška veikla

giliai įsmigo į merkiniečių širdis. Palaidotas prie bažnyčios, šventoriuje. Prie jo kapo visada būdavo besimeldžiančių ir gėlių.

Antrasis klebonas, palikęs gilius pėdsakus, buvo kun. Kazimieras Ribikauskas. Merkinėje jis klebonu išbuvo 38 metus. Gražiai atnaujino bažnyčią. Jos lubose klebono pasamdytas puikus dailininkas nupiešė atskirais paveikslais visą Švč. M. Marijos litaniją, o presbiterijoje, ant kairės sienos, didžiulį Lietuvos Vytį. Už tai klebonas buvo įskųstas caro žandarams; turėjo aiškintis, kol juos įvairiais argumentais įtikino, kad tai ne Lietuvos herbas, o Šv. Jurgis... Kun. Ribikauskas pastatė ant Stangės upelio kranto gražią kleboniją, užveisė sodą. Buvo geras parapijos administratorius ir drauge didelis Lietuvos patriotas. Artimai bendravo su kun. Vladu Mironu, kun. Petruliu, kun. dr. Bakšiu; su jais dalyvavo Lietuvos nepriklausomybės kūrime. Nepriklausomybės metais Merkinėje dažnai lankydavosi Lietuvos prezidentai ir kiti žymūs politikai. Kun. Ribikauskas buvo aštraus proto vyras, visada realistas sprendimuose, vaišingas ir didelis džentelmenas.

Po jo trumpai klebonavo kun. Andrius Juknevičius, mielas kunigas, turėjęs gražų baritono balsą. Jis atnaujino už miesto esančius istorinius mūrinius stulpus, kurie kadaise žymėję senų laikų garsiojo Merkinės miesto ribas. Stulpai — plytų ir akmenų junginys, platūs, masyvūs. Gaila tiktai, kad atnaujinimui vadovauti pakviestas meistras nebuvo didesnis menininkas ir „betaisydamas" kiek pakenkė jų istoriniam originalumui. Kun. A. Juknevičius bolševikų 1941 m. nužudytas Kaišiadoryse, kur jis pripuolamai buvo nuvykęs.

Šiam tragiškai žuvus, į Merkinę buvo paskirtas jaunas kunigas Petras Celiešius — buv. Aukštadvario progimnazijos kapelionas. Šis jaunas, pilnas energijos idealistas dvasininkas parapijiečiams priminė jų ankstesnį kleboną kun. Jagminą. Kun. Celiešius rado Merkinės padėtį liūdnoką: tik ką praėję sovietinių rusų — vokiečių mūšiai (1941 m.) sudegino miestą, gražiąją kleboniją, visus parapijos ūkinius trobesius. Buvo likęs tik senas medinis namas — špitolė, į kurią kun. Celiešius su vikaru ir visais parapijos tarnautojais ir susikraustė. Naujieji okupantai vokiečiai pradėjo naikinti ir areštuoti miestelio gyventojus. Kun. Celiešius skubėjo juos gelbėti. Gelbėjo zydus ir lietuvius. Tai vokiečiams nepatiko, grasino areštuoti ir patį gelbėtoją.

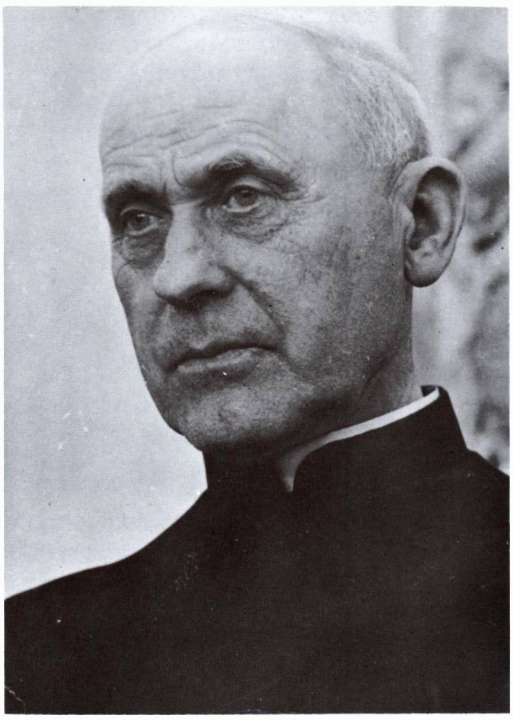

Petras Laskauskas, *garbės kanauninkas (gim. 1903.VIII.10 Želvos parap., kunigu pašvęstas 1930.VI.14). Pastoracinį darbą dirbo Šilavote, Alytuje, vyskupijos kapitulos narys, katedros klebonas. Paskirtas Merkinės klebonu. Susirgęs čia gyvena kaip altaristas*

Karo metu nebuvo galima pradėti ir vykdyti parapijos pastatų statybą. Klebonas, aptvarkęs karo metu kiek sužalotą bažnyčią, ėmėsi parapijiečių dvasinio atnaujinimo darbo. Parapija buvo didelė, ir kai kuriems parapijiečiams tekdavo vykti į Merkinę net 15 km. Vokiečiai gaudydavo jaunimą ir veždavo darbams į Vokietiją. Taigi jaunimas bijodavo eiti į miestelį, o tuo pačiu ir į bažnyčią. Tai matydamas, kun. Celiešius pastoracijos labui parapija padalijo į 3 dalis. Į Ilgininkų kaimą, esantį 15 km nuo Merkinės, kiekvieną sekmadienį važiuodavo gimnazijoje lietuvių literatūrą dėstęs rašyt. kun. Jonas Kuzmickis. Ilgininkų mokykloje jis laikydavo pamaldas apylinkės gyventojams. Būdamas geras literatas, sakydavo įdomius pamokslus, kurie

sutraukdavo daug žmonių, ypač jaunimo. Po pamaldų jaunimas dar pasilikdavo ir net pašokdavo. Tie šokiai juokais buvo vadinami kun. Kuzmickio „mišparais"...

Į kitą parapijos kraštą prie administracijos linijos, į Norulių kaimą, važinėdavo pats klebonas, o namie (pačioje Merkinėje) pamaldas laikydavo vikaras ir gimnazijos kapelionas kun. Jonas Mintaučkis. Kun. Celiešius buvo paprastas, geros širdies ir labai paslaugus, todėl paliko Merkinėje gražų prisiminimą.

Po 1944 m., antrosios bolševikų okupacijos metu, Merkinėje klebonavo keletas kunigų. Jų tarpe minėtinas kun. Petras Laskauskas, „Šlavantų tėveliu" vadinamas, švento, ramaus ir labai kuklaus būdo kunigas. Savo laiku klebono pareigas jis ėjo Kaišiadoryse, Butrimonyse, Alytuje ir kitur, visur palikdamas kilnaus kunigo ir pasiaukojusio parapijos vadovo pavyzdį.

Merkinėje klebonavo ir Sibiro kankinys kun. Zigmas Komaras. Tai buvo linksmo, malonaus būdo kunigas, energingas ir veiklus. Kitų kunigų, kurie Merkinėje darbavosi pokario metais, istorija ir veikla turės būti kieno nors aprašyta vėliau. *

Merkinei išaugti į miestą trukdė administracijos linijos artumas. Lenkams užgrobus Vilniaus sritį, Merkinė tapo užkampiu. Nutrūko Varėnos — Suvalkų geležinkelio linija, sustojo susisiekimas Nemunu. Bet vis dėlto ekonominis ir kultūrinis gyvenimas gyvėjo: įkurtas vartotojų kooperatyvas, smulkaus kredito draugija (404 nariai), 1925 m. įvestas vandentiekis. Kūrėsi lietuviškos religinės, visuomeninės, kultūrinės organizacijos. 1936 m. Alytaus Kraštotyros draugija Merkinėje suorganizavo „Senovės dieną", kurios metu buvo parodyti senoviški dzūkų papročiai, šokiai, žmonių apranga. 1937 m. įsteigtas valstybinės bibliotekos skyrius su skaitykla.

1923 m. Merkinėje buvo 327 sodybos ir 2105, 1940 m. — apie 2500 gyventojų.

Dar iš Vilniaus vyskupijos laikų Merkinė buvo dekanato centras. 1925 m. buvo 5982 parapijiečiai. Ilgamečiu klebonu ir dekanu buvo kun. Kazimieras Ribikauskas. Vėliau parapiją administravo ir dekanu buvo kun. Andrius Juknevičius. Jo vikaru tada buvo kun. Lionginas Dieninis. Bolševikams nužudžius kun. A. Juknevičių, 1941—1944 m. klebonu ir dekanu buvo kun. Petras Celiešius (vėliau prelatas, miręs 1986 m. JAV-bėse).

Okupacijų metais Merkinė su apylinkėmis skaudžiai nukentėjo. 1941 m. birželio mėn. vokiečiai smarkiai apšaudė rusų ginamą Merkinę. Nors bolševikų pačiame mieste ir nebuvo, artilerijos sviediniai sugriovė daugybę pastatų, sudegino nemaža medinių namų. Iš Merkinės centro beliko griuvėsių krūva. Pasitraukdami bolševikai ištrėmė nemaža lietuvių. Užėmę Merkinę, vokiškieji naciai nužudė daugiau kaip 800 žydų, komunistų aktyvistų, taip pat ir niekuo dėtų lietuvių.

Prasidėjus II pasauliniam karui, Merkinės kleboną ir dekaną kun. Andrių Juknevičių ištiko skaudus likimas. Jis buvo gimęs 1882.VI.2. Baigęs Vilniaus kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1907.VI.24. Vikaravo ir klebonavo Vilniaus vyskupijos parapijose, Joniškio, vėliau Merkinės klebonas. Jo žuvimo aplinkybės aprašytos „Lietuvių archyve" (I t., 72 psl.):

„Keletą dienų prieš karo pradžią atvykęs į Kaišiadorių vyskupijos kuriją, atsitiktinai liko čia pavaduoti išvykusį vietos kleboną. Trečią karo veiksmų dieną vakare, sovietams apšaudžius iš artilerijos pabūklų katedros bokštą, staiga prasidėjo civilinių gyventojų tardymai, kas šaudė į bokštą. Dekanas drauge su vikaru ir kitais klebonijos asmenimis buvo surastas šalia klebonijos esančioje slėptuvėje ir, net nedavus jiems apsirengti, nuvestas į karo komendantūrą. Kunigų slėpimosi vietą nurodė vietos komunistai, kurių vienas keliolika minučių prieš suėmimą buvo užėjęs 'pasikalbėti' pas vikarą. Kaip paaiškėjo iš kitų drauge suimtųjų su jais asmenų, tardant buvo spiriama įvairiais būdais prisipažinti, kas šaudęs į jų kariuomenės dalinius iš katedros bokšto (nors čia niekas nebuvo paleidęs nė vieno šūvio) ir kas šaudė į juos prie stoties. Įvairiai buvo grasinama ir gąsdinama, tačiau jokios kaltės nesurasta. Po įvairių grasinimų 1941.VI.24 apie 24 val. dviejų kareivių dekanas buvo išvestas iš karo komendantūros nežinoma kryptimi. Tik po penkių dienų, užėjus vokiečių armijai, buvo surastas jo lavonas apie 2 km nuo Kaišiadorių miestelio

* Kunigų veiklos aprašymą bei charakteristikas parašė kun. dr. Ignas Urbonas.

miške. Rasti poros kulipkų sužalojimai; be to, veidas buvo apipiltas benzinu ir padegtas, kad sunkiau būtų atpažinti lavoną, nes netoliese buvo taip pat kelių sovietų karių lavonai. Tas pats likimas laukė ir vikaro; jis taip pat buvo nuvestas kita kryptimi į mišką sušaudyti, tačiau šiam laimingai pavyko mirties išvengti."

Šitokį įvykio aprašymą pateikė ,,Liet. archyvas". Kas iš tiesų šaudė ir iš viso ar šaudė iš bokšto, niekas negalėjo pasakyti. Labai galimas dalykas, kad ,,šaudė" patys bolševikai provokaciniais tikslais. Atrodo, kad jų baudžiamasis būrys tariamą ,,apšaudymą" naudojo tik savo darbų priedangai, nes ir platesniame ruože kitose vietose ieškojo kunigų, o juos suradę taip pat sušaudė.

1944 m. Merkinės apylinkėse vėl vyko smarkios rusų — vokiečių kovos, po kurių miestas atiteko rusams. Karo veiksmų metu buvo gerokai sužalota ir parapijos bažnyčia.

1944—1948 m. Merkinės apylinkės miškuose stipriai reiškėsi lietuviai partizanai, energingai gindami gyventojus nuo bolševikų teroro. Sovietinių represijų metu žuvo daug kovotojų, o dar daugiau buvo deportuota į Sibirą.

Sovietinės okupacijos metu Merkinė sunyko. 1959 m. tebuvo 949, 1980 m. — 1390 gyventojų. Miestelis priklauso Varėnos rajonui, yra apylinkės ir sovchozo centras. Buvo pastatyta šiek tiek daugiabučių namų. Yra stalių dirbtuvė, malūnas, vidurinė mokykla su internatu, biblioteka ir kt.

R. katalikų bažnyčia, apgriauta karo metu, buvo suremontuota. Merkinė yra Kaišiadorių vyskupijos dekanato, kuriam priklauso 6 parapijos, centras. 1983 m. Merkinės dekanu buvo kun. Kazimieras Trimonis, klebonu administratorium — kun. Vytautas Kazimieras Sudavičius. 1986 m. kunigų sąraše klebonu ir dekanu pažymėtas kun. Juozapas Matulaitis (gim. 1938 m., kunigu pašvęstas 1964 m.). Ten pat gyveno altaristas g. kan. P. Laskauskas.

Merkinės bažnyčioje yra ligi šių dienų išlikę religinio meno bei kulto dalykų. Pažymėtini paveikslai: ,,Šv. Antanas" (pieštas dail. Kondrackio 1701 m.), ,,Marija su Kūdikiu" (XVI—XVII a.), ,,Marija" (XVII—XVIII a.), ,,Marijos Ėmimas į dangų" (XVIII a.), ,,Šv. Rokas" (XVIII—XIX a. sąvartoje), ,,Šv. Jurgis" (1874), įdomūs 5 mediniai altoriai su skulptūromis (XVIII a.); bažnyčios šventoriaus vartuose yra XIX a. geležinis ornamentuotas kryžius. Bažnyčios stacijų paveikslai tapyti 1917 m. dail. Kazimiero Imeninskio.

Pokario metais Merkinės parapijiečiai energingai kovoja dėl religinės laisvės.

Merkinės kapinės. Atrodo, kad pastačius pirmąją bažnyčią, mirusieji buvo laidojami jos šventoriuje. Tačiau 1795 m. dvasinė vyresnybė uždraudė laidoti šventoriuose. Taigi buvo įsteigtos naujos kapinės miestelio šiaurės vakariniame pakraštyje. Seniausias paminklas, surastas mūsų laikais, esąs S. Išoros akmens obeliskas iš XIX a. II pusės. Kapinės yra keturkampės ir užima apie 2 ha plotą. Apaugusios pušimis su lapuočių priemaiša. Šiaurės vakarų kryptimi einantis takas

Paminklinė lenta prie valsčiaus valdybos namo Žuvusiems dėl Lietuvos laisvės merkiniečiams atminti

dalija kapines į dvi dalis. Laidota neplaningai. Antkapiniai paminklai yra 3 rūšių: mediniai kryžiai, metaliniai kryžiai ir įvairių medžiagų obeliskai. Mediniai kryžiai laibi ir aukšti. Kai kurie kapai aptverti tvorelėmis, bet tokių nėra daug.

Merkinėje yra ketverios kapinės: nebenaudojamos senosios kapinės, naudojamos miestelio šiaurės vakarų dalyje, rusų karių kapai — prie miestelio centro, o prieš juos baigiančios nykti ir nebenaudojamos rusų stačiatikių kapinės.

Stačiatikių cerkvė Merkinėje buvo pastatyta rusinimo tikslams 1895 m., Rusijos valstybės lėšomis. Pastatas mūrinis. 1935 m. jų bendruomenei priklausė 314 tikinčiųjų, gyvenančių Merkinėje, Alovėje, Dauguose, Nedzingėje, Nemunaityje, Varėnoje ir apylinkėse. Tada klebonu buvo Jokūbas Žukas. Buvo ir giedotojas.

MOLĖTAI

Šv. Apaštalų Petro ir Povilo parapijos bažnyčia

Molėtų miestas įsikūręs ežeringoje vietoje, Molėtų ežeryno rajone, prie Siesarties upės, 63 km į šiaurę nuo Vilniaus, prie Utenos — Vilniaus plento.

Vietovės vardo kilmė nėra visiškai išaiškinta. Tarmiškai tariama „Malėtai". Vietovardis galėjo kilti nuo žodžio molis. Tačiau Molėtai yra ne molėtoje, bet smėlėtoje vietoje. Kai kuriose mūsų tarmėse bendrinis daiktavardis molė reiškia pievą, kitose — molėtą žemę.

Istorinės žinios. Molėtų, kaip ir kitų vietovių, praeitis skęsta miglose. Apylinkėse yra raštuotų akmenų, senų kapų, randama senų pastatų bei gyvenviečių liekanų. Istoriniai Molėtai galėjo atsirasti XII—XIII a. Pirmasis dokumentas, minintis Molėtų vardą, yra 1387.II.17 Jogailos duotas aktas Vilniaus vyskupui naujos vyskupijos įsteigimo proga. Jame minima eilė vyskupui pavestų žemių, jų tarpe ir Molėtų kaimas, o taip pat netoli Molėtų esantieji Siesarčio, Aiseto, Dumblio, Galono, Alkeso, Žiezdrelio ežerai su aplinkinėmis žemėmis. Vyskupui buvo pavesti ir šioje srityje gyvenantieji baudžiauninkai. 1492 m. D.L.K. Aleksandras šį dovanų aktą patvirtino.

Vilniaus vyskupų valdžioje Molėtai išbuvo ligi XVIII a. pabaigos. Vysk. Povilo Algimanto Alšėniškio laikais Molėtus valdė vaitas Laskis (ar Laškas). Jis sprendė valstiečių bylas, rinko teismo mokesčius, naudojosi dviem gabalais nedirbamos žemės, turėjo stoti vyskupo tarnybon su ginklais ir žirgu.

XVI a. pabaigoje Molėtus administravo prel. Vaina. Tada baudžiava nebuvo lengva, ir baudžiauninkai bėgdavo iš vyskupo valdų.

Molėtų miesto vaizdas nuo Pavasarininkų kalno, nepriklausomybės metais. (N. Mocarto nuotr.)

Molėtų bažnyčia prieš II pasaulinį karą

Atstatomi karo metu nugriauti bažnyčios bokštai

XVI a. pradžioje Molėtai dar buvo eilinis dvaro centras. Tada už Molėtus buvo garsesni ir žinomesni Inturkės ir Rudesos dvarai. Bet kadangi pro Molėtus ėjo ir kryžiavosi svarbūs keliai, ėmė augti ir miestelis. Iš 1736 m. inventoriaus matyti, kad tada dvarui priklausė daug pievų, iš kurių buvo gaunama 77 vežimai šieno. Molėtų dvaras turėjo 27 ežerus, 4 palivarkus, 13 kaimų, 14 vienkiemių. Iš viso jo dispozicijoje buvo 192 valakai žemės, 100 gyv. namų ir 223 gyventojai; be to, malūnas prie Siesarties upės, bravoras — spirito ir alaus daryklos. Kurį laiką dvarą valdė prievaizdas B. Kelpšas. Žlugus Unijinei valstybei, 1796 m. dvaras buvo rusų valdžios sekvestruotas ir atiteko Pamarnackams, XIX a. gale Čapskiams-Hutenams. XX a. pradžioje dvarą įsigijo lietuviai Graužiniai, kurių valdžioje išbuvo ligi II pasaulinio karo.

Molėtų miestelis pradėjo augti nuo XIX a. vidurio. 1866 m. čia buvo viena 1,5 km ilgio gatvė ir 1197 gyventojai. 1897 m. gyventojų skaičius išaugo ligi 2397. Vyko gyvi turgūs, atsirado prekybininkų, kurių didžiausią dalį sudarė žydai. Tačiau Molėtų augimą trukdė nuostolingi gaisrai. XX a. pradžioje sudegė 117 namų. Molėtai tapo Vilniaus gubernijos valsčiumi. Iš čia ėjo svarbus pašto kelias į Vilnių.

R. katalikų bažnyčia. Nėra tikslesnių žinių, kada ji buvo pastatyta. 1522 m. vizitacijos raštai ją jau mini. Taigi galėjo atsirasti XV a. pabaigoje. Jos statyba rūpinosi Vilniaus vyskupai. 1700 m. vysk. Bžostovskis pastatė naują medinę bažnyčią. 1781 m. parapija turėjo 3027 parapijiečius. XVIII a. buvo ir parapijinė mokykla, minima 1804 ir 1828 m. 1905 m. klebonas kun. K. Bandzevičius su parapijiečiais pastatė naują mūrinę bažnyčią, greičiausiai ketvirtą iš eilės. 1907 m. ją konsekravo Vilniaus vyskupas E. Roppas. Kai buvo įsteigta Kaišiadorių vyskupija, Molėtai tapo dekanato centru.

Architektūra. 1905 m. statyta mūrinė bžn. yra gražaus neobaroko stiliaus pastatas su dviem bokštais ir priekin patraukta fasadine siena. Bokštai trijų tarpsnių, su piliastrais ir su gerai išvystytais antablementais, kurių tąsos suskaido fasadą horizontaliai į tris aukštus. Bokštų stogeliai yra išgaubti šalmai. Frontonas trikampis, be pinijono. Portalas su pusapvale durų arka ir su segmentinės arkos sandriku. Kryžminio plano trijų navų erdvė yra apjungta paskliautės antablementu. Jis apjuosia altoriaus retablį, kurio antstatas iškeltas dar aukščiau. Presbiterijos šonuose yra galerijos virš zakristijų. Didysis ir šoniniai altoriai turi orderinės tvarkos barokišką dekorą. Iš gatvės bažnyčion pakylama 18-kos pakopų laiptais. Vartų nėra. II pas. karo

Bažnyčios fasadas pokario metais

nugriautos bokštų viršūnės atstatytos (jos matomos 1978 m. nuotraukoje).

Kaip iš 1782 m. Pabaisko dekano vizitacijos akto matyti, tada Molėtų klebonu buvo kun. Antanas Januškevičius, kunigu pašvęstas 1766 m., Vilniaus kunigų seminarijos auklėtinis. Veikė Švč. M. Marijos vardo brolija, įkurta 1742 m.

Molėtų parapija buvo lietuviška ir lenkuojančiųjų nedaug tebuvo. Prieš I pasaulinį karą lietuvybę ypač stiprino klebonas kun. Kazimieras Bandzevičius, čia klebonavęs keliolika metų (nuo 1906) metų. 1911 m. jo darbą bandė trukdyti naujai paskirtas vikaras kun. Dovidavičius. Tai buvo, kaip pastebi „Viltis" (Nr. 66, 1911) lyg lenkuojančių „mesijas". Jis kurstė parapijiečius prieš lietuvį kleboną, pasipylė skundai, užsipuolimai ant klebono. Buvo reikalaujama lenkiškų pamaldų, siunčiamos delegacijos. „Viltis": „Dagi bažnyčioje pamokslo metu, buvo daromi klebonui šlėktų užmetinėjimai ir priekabės. Vienu žodžiu dabar Molėtų parapijoje pasidarė toksai sumišimas, kokio gal dar nėra čia buvę. Ir tai mūsų 'brolių' tvarinys." Visa laimė, kad kun. Dovidavičius Molėtuose teišbuvo porą mėnesių. „Jam išvažiuojant, lenkai pastatė miestelyje garbės vartus (bromą) ir griaudingai palydėjo su giesmėmis ar dainomis". Jį pakeitė naujas vikaras — kun. Jazukevičius.

Apie ano meto parapijos gyvenimą „Viltis" (Nr. 126, 1912.X.24), korespondento Genio ranka rašė:

„Darbas ištikrųjų ėjo sparčiais žingsniais, padedant kun. klebonui ir vadovaujant kun. Jazukevičiui, šios parapijos vikarui. Atvažiavęs Malėtosna kun. Jazukevičius atrado didelę suirutę. Čia mat švaistės į visas puses kun. Dovidavičius. Čia jis rinko aukų stebuklingoms mišioms, čia kurstė parapijonis lietuvius ir 'šlėkteles' (kuriuos ant pirštų galima suskaityti) prieš kun. kleboną, kad jis

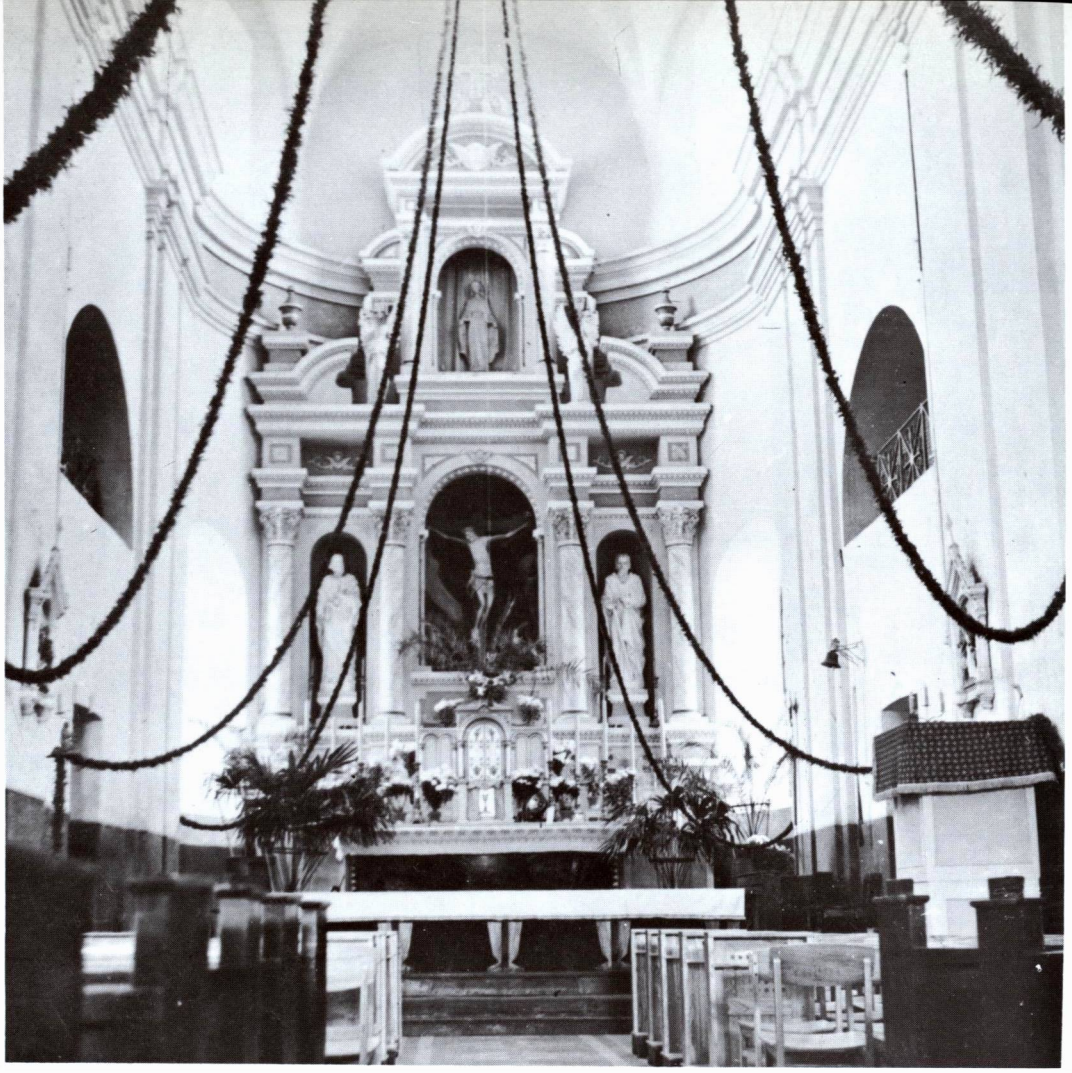

Bažnyčios vidus, 1978 m.

reikalautų lenkiškų pamaldų ir pamokslų. Jie viešai teršė klebono vardą ir visų lietuvių. Kun. Jazukevičius pataisė santykius tarp klebono ir parapijonių ir pradėjo uoliai darbuotis. Trumpu laiku buvo atidarytas 'Blaivybės' skyrius, buvo surengti keli vakarai, žmonės pradėjo skaityti labiau laikraščius. Vienos 'Aušros' ateina į Malėtus apie 100 egzempliorių. 'Šaltinis', 'Vienybė', 'Žemdirbys', 'Garnys', 'Pavasaris' irgi yra skaitomi. Norėta įsteigti skrajojantis teatras aplinkinėms parapijoms. Reikalingiausi daiktai jau buvo beveik suruošti, tik staiga kun. Jazukevičius iškeliamas, jo vieton atvažiuoja kun. Ozevičius, lenkas, nemokąs lietuvių kalbos, tas, kuris tyčiojosi iš roduniečių lietuvių ašarų; kuris neklausydavo lietuvių išpažinčių... Malėtų parapija grynai lietuviška. Tai ką gi čia darys lenkas kunigas, nemokąs lietuviškai? Dieve! kada gi mes, lietuviai, nusikratysime atėjūnų svetimtaučių globa, kuri gamina mums vien tik pragaištį?"

1939 m. Molėtuose buvo apie 2000 gyventojų. Nepriklausomybės metais Molėtai išaugo, išgražėjo. Molėtų valsčius buvo vienas didžiausių Lietuvoje. Religinė, visuomeninė ir kultūrinė veikla buvo gyva. Veikė įvairios organizacijos, buvo vidurinė, pradžios mokyklos. Žydai turėjo savo sinagogą, mokyklą. Molėtai buvo atsidūrę netoli administracijos linijos su lenkais. Vilniaus vadavimo idėja čia buvo ypač gyva.

Molėtai buvo dekanato centras. 1940 m. parapija turėjo apie 5600 katalikų. Parapijoje reiškėsi religinės organizacijos, daug kas skaitė katalikiškąją spaudą.

Okupacijų metai molėtiškiams buvo labai skaudūs. Bolševikai suėmė ir ištrėmė dau-

gybę molėtiškių, 1941 m. rugpjūčio mėnesį vokiškieji naciai iššudė ir netoli miestelio masiniuose kapuose pakasė apie 700 Molėtų miestelio žydų tautybės gyventojų.

Ilgametis Molėtų parapijos klebonas (nuo 1924 m.) ir dekanas kun. Matas Lajauskas sulaukė skaudžios gyvenimo pabaigos. Buvo gimęs 1872 m. Baigęs Vilniaus kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1897.IV.12. Studijas tęsė Petrapilio dvasinėje akademijoje, kurią baigė magistro laipsniu. Kurį laiką profesoriavo Vilniaus kunigų seminarijoje, bet už lietuvišką veiklą buvo nukeltas į gudišką Žaludko parapiją. 1924 m. paskirtas Molėtų klebonu ir dekanu. Čia gražiai reiškėsi religinėje ir lietuviškoje veikloje, aktyvus šaulys. 1941 m. birželio mėn., prasidėjus karui, dekanas sirgo ir gulėjo lovoje. Pažymėtina, kad bolševikai iš Molėtų buvo išmušti tik liepos 3 d., nes vokiečiai šią vietovę pasiekė vėliau, kaip kitas, taigi turėjo pakankamai laiko „veikti". Birželio 28 d. įsiveržę į kleboniją, pastebėjo skersai sofą patiestą gražiai išlygintą lietuvišką trispalvę, kurią dekanas buvo liepęs šeimininkei paruošti. Nutvėrę

Koplytėlė prie vieškelio Molėtų apylinkėje. (Stepono Kolupailos nuotr.)

Koplytėlė Molėtuose, 1978 m.

vėliavą, jie puolė dekaną, kaišiojo jam vėliavą po nosim, ėmė stumdyti, įsakė apsirengti ir išsivedė. Kas toliau įvyko, sklandžiai aprašė velionio sesers sūnus dr. H. Lukaševičius („Vienas mažas gyvenimas", 93 psl.): „Sekantį rytą mus pasiekė žinia, kad už trijų kilometrų nuo Molėtų, ties Utenos vieškeliu, buvo sušaudytas kitas žmogus. Vienkiemio gyventojai matė, kai sustojo sunkvežimis, iš jo išlipo keli kariškiai ir vienas juodais rūbais apsirengęs žmogus, kurį jie nusivarė ežia pakalnėn į pievutę. Girdėjo šūvius, po kurių kariškiai grįžo jau be to žmogaus. Kai vieškeliu apstojo eiti kariuomenė, vienkiemio gyventojai nuėjo kiton pusėn kelio pažiūrėt. Pievutėje nebuvo nieko, bet jie pastebėjo, kad buvo apardyti pakraščiai ten buvusio griovio. Vienas jų perbraukė ranka per durpinį tirštą vandenį ir ... atidengė veidą sušaudyto Molėtų dekano. Ten gulėjo ir permirkusi lotyniška jo kunigiškų maldų knyga brevijorius... Kunigas dekanas Matas Lajauskas buvo iškilmingai palaidotas Molėtų bažnyčios šventoriuje. Jo karstą dengė lietuviška trispalvė. Ne be prasmės, nes paaiškėjo toks dalykas. Bolševikai bėgdami paklausė tokio apylinkės žydelio, kas liepė miestely iškabinti vėliavą. Jis

atsakęs — 'dekanas'. Nors dekanas aiškinosi, kad iškėlimas buvęs padarytas be jo žinios, vis tiek jis buvo paskirtas mirčiai."

Ant jo kapo giminės ir parapijiečiai pastatė gražų paminklą su tokiu įrašu:

> Nors styga gyvenimo trūko,
> Jos aidas ilgai dar kartos,
> Kad nėra kilnesnio dalyko,
> Kaip mirti dėl savo tautos.

Kai rusai vėl grįžo į Lietuvą, šį paminklą sudaužė. Tačiau griuvėsių skeveldros, dengusios jo kapą, tiksliai simbolizavo visos Lietuvos likimą.

1944 m., baigiantis karui, Molėtuose ir apylinkėse vyko smarkūs rusų — vokiečių mūšiai, kurių metu buvo sudeginta didžioji miestelio dalis. Tada skaudžiai nukentėjo ir bažnyčia. Ji buvo sudeginta, o bokštai nugriauti. Pokario metais, trūkstant medžiagų ir negaunant leidimų, ji buvo tik labai pamažu remontuojama. Tik 1973 m. Religinių reikalų tarybos įgaliotinis davė leidimą atstatyti nugriautus bokštus. Rūpintis remonto darbais ir vesti parapijos reikalus kurijos buvo atkeltas kun. J. Dobrovolskis. Daug dirbo kunigai: J. Andrikonis, J. Mintaučkis, J. Kavaliauskas. 1974 m. pasiruošta darbams: padaryti planai, privežta plytų ir kitų statybinių medžiagų. Tačiau netikėtai Molėtų rajono valdytojai pranešė, kad bokštus statyti draudžiama, nes bažnyčia stovinti ant kalno ir be bokštų iš tolo matyti. Tik po ilgų vargų atstatymo darbai buvo baigti.

1983—1986 m. Molėtų klebonu ir dekanu buvo kun. Ignas Milašius (gim. 1914.X.15, kunigu pašvęstas 1944.III.25).

Molėtų bažnyčioje yra išlikę pažymėtinų religinio meno ir kulto dalykų: paveikslai: „Švč. Mergelė Marija tarp angelų" (1753 m.), „Švč. M. Marija" (XIX a. I pusė), „Šv. Antanas" (XIX a.), „Šv. Petro ir Povilo susitikimas" (XVIII a.), „Šv. Laurynas" (XIX a. pr.), 5 gražaus darbo šilkiniai — medvilniniai arnotai, išsiuvinėti metalo siūlais ir kt.

LKB Kronika (Nr. 11, 1974) yra paskelbusi tokio turinio korespondenciją iš Molėtų:

„1974.IV.14, per Velykas į visas Molėtų rajono bažnyčias buvo atvažiavę sekliai stebėti, kurie moksleiviai eina į bažnyčią. Mokytojai, sužinoję, kurie moksleiviai per Velykas buvo bažnyčioje, pradėjo lankytis į jų

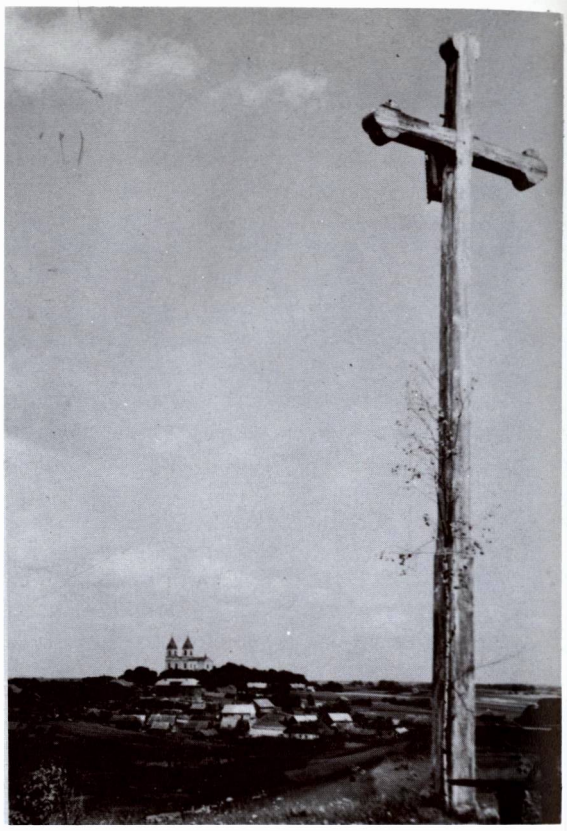

Kryžius prie Molėtų miesto. (Vyt. Augustino nuotr.)

Molėtų kapinės, 1978 m.

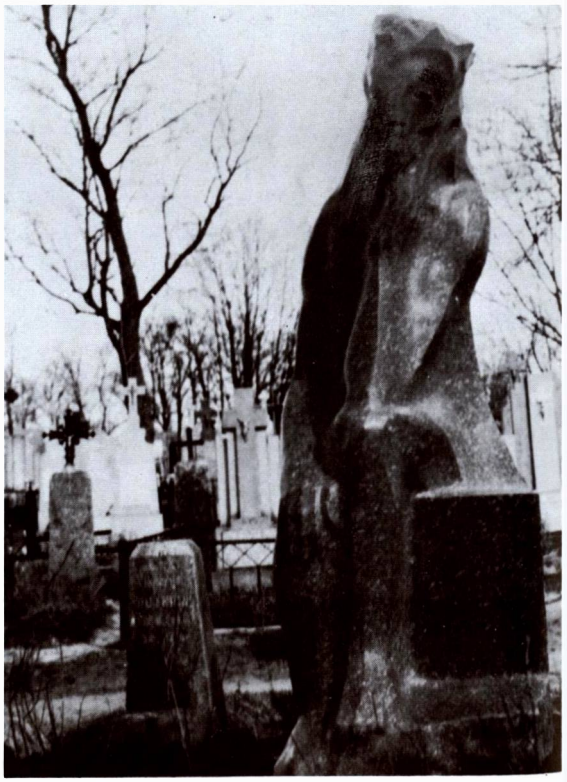

Vienas iš mažųjų Molėtų apylinkės ežerų. (K. Daugėlos nuotr.)

namus ir barti tėvus, kam vaikai lanko bažnyčią. Apsilankę Molėtuose pas Antaną Paliukėną, barė, kad jo duktė vienuoliktokė buvusi bažnyčioje. Kitą vienuoliktoką baugino, kad jam parašysią blogą charakteristiką, su kuria negalėsiąs įstoti į jokią aukštąją mokyklą. — Tada eisiu į kunigų seminariją — ten mane priims! — atšovė moksleivis".

Pokario metais Molėtai buvo atstatyti ir 1950 m. tapo rajono centru. 1956 m. suteiktos miesto teisės, buvo įkurta kiek įmonių. Apie 10 km į šiaurės rytus nuo Molėtų, Kulionių kaimo laukuose, Kaldinių kalne, buvo įruošta Molėtų astronominė observatorija, pastatyti keli pastatai.

Molėtų miesto teritorija apima 3 kv km plotą. 1959 m. mieste buvo 1912, 1976 m. — 4900 gyventojų.

II bolševikų okupacijos metu Molėtų katalikų dauguma liko ištikimi savo Bažnyčiai ir ją visomis išgalėmis rėmė. Lietuvių pogrindžio spaudoje paskelbta faktų apie tikinčiųjų ypač moksleivių prievartavimą išpažinti ateizmo religiją. 1970.IX.8—9 Molėtuose buvo teisiamas čia vikaru kurį laiką dirbęs kun. Antanas Šeškevičius, apkaltintas vaikų katekizavimu. Daugelis tikinčiųjų, negalėdami patekti į teismo salę, stovėjo lauke ir jaudinosi. 126 Panevėžio vyskupijos kunigai pasirašė pareiškimą, gindami kun. Šeškevičių.

1981.VIII.20 netoli Molėtų vyko jaunimo rekolekcijos, kurioms vadovavo Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčios asistentas kun. Ričardas Černiauskas, populiarus pamokslininkas jaunimo tarpe. Tačiau netrukus rekolekcijų vietą apsupo komunistų milicija, kun. Černiauską areštavo, suėmę smarkiai sumušė, spardė kojomis, paskui išvežė į Vilnių. Buvo suimti 22 rekolekcijų dalyviai (kiti 28 išbėgiojo). Tardymo metu juos stumdė ir mušė. Saugumiečiai ėmė skelbti, kad suimta jaunimo grupė, kuri buvo susirinkusi ištvirkauti. Tokiais ar panašiais šmeižtais jie bandė pridengti bolševikų puoselėjamą religijos bei tikinčiųjų persekiojimą.

MUSNINKAI

Švč. Trejybės parapijos bažnyčia

Musninkų miestelis yra kairiajame Musės upės (Neries intakas, 20 km ilgumo) krante, 12 km į pietvarkarius nuo Širvintų, 33 km į pietvakarius nuo Ukmergės.

Istorinės žinios. Apylinkės gyvenamos iš senų laikų, randama senos kultūros liekanų. Bet pirmosios istorinės žinios skęsta padavimuose. Pagal vieną legendą, kai Vilniuje priimant krikščionybę buvusi išgriauta senosios lietuvių tikybos šventykla, tai vyriausias krivis pasitraukęs ne į Kernavę, bet į Musninkus. Tikresnių istorinių žinių yra nuo XV a. pradžios. Spėjama, kad lietuvių kovų su kryžiuočiais metu Musninkai teikę maistą Kernavės piliai. Ligi 1422 m. Musninkų dvaras priklausė Kristinui Astikui-Astikavičiui, vienam iš žymesniųjų Vytauto bajorų. Tada jau buvę dveji — Senieji ir Naujieji Musninkai. Po Kristino Astiko Senieji Musninkai atiteko jo sūnui Baltramiejui, iš kurio 1451 m. juos gavo Ona Kareivaitė-Gintvilavičienė. Žinoma, kad ji 1495 m. iš savo dvaro pajamų paskyrė tam tikrą duoklę Kernavės klebono išlaikymui (žr. Kernavė).

Po Astikavičių dvaras atiteko Radvilams. Tada į Musninkus kartais atvykdavusi ir garsioji Barbora Radvilaitė, vėliau tapusi

Bažnyčia, 1978 m.

karaliaus Žygimanto Augusto žmona. Šiam įvykiui atminti tarp Musninkų dvaro ir miestelio buvo pastatyta Šv. Barboros koplytėlė. Ji buvusi dviaukštė: žemesniame aukšte išganytojas, pasilenkęs po kryžiumi, aukštesniame — Šv. Barboros medinė statula, natūralaus didumo.

Reformacijos sąjūdžio metu Musninkuose buvusi ir reformatų bažnyčia.

XVII a. Musninkai atiteko Kiškoms, kurių giminė išnyko 1653 m. 1654 m. dvaras perėjo Minsko vaivadai Kristupui Rudaminai Dusetiškiui, po jo Podbereskiams, kurie jį valdė ligi XIX a. Jie dvare buvo išplėtę kai kurią pramonę.

1812 m. Musninkus gerokai apgriovė prancūzų kariuomenė. I pasaulinio karo metu miestelis vėl buvo apgriautas.

R. katalikų bažnyčia. Pirmoji bažnyčia buvo pastatyta prieš 1522 m., nes ji jau buvo pažymėta tų metų Vilniaus vyskupijos bažnyčių sąraše. Jau pasenusią bažnyčią 1614—1615 m. atstatė Musninkų valdytojas Stanislovas Kiška. 1618 m. jis aprūpino bažnyčią ir beneficija, todėl laikomas ir bažnyčios įsteigėju. 1642 m. beneficija buvo padidinta ir įsteigta altarija. Reikia manyti, kad XVIII a. bažnyčia buvo iš pagrindų suremontuota ar atstatyta. 1855—1856 m. (LE XIXX t. žiniomis — 1865 m.) senosios bažnyčios vietoje dvarininkas Mykolas Podbereskis su parapijiečiais pastatė naują mūrinę bažnyčią. Didžiojo altoriaus lange įruoštas vitražinis Švč. Trejybės paveiklas, gamintas dail. Glinskio. Gražaus darbo didžiojo altoriaus bronzinė Kristaus kančia 1862 m. Londone suruoštoje parodoje laimėjo premiją. Senosios bažnyčios šoniniai altoriai, dailiai pjaustyti iš medžio, buvo perkelti į naująją bažnyčią.

I pasaulinio karo metu bažnyčia buvo gerokai apgriauta. Tik 1930—1933 m. iš lauko ir iš vidaus gražiai suremontuota klebono L. Markuckio ir kun. K. Pielučio rūpesčiu, parapijiečių lėšomis.

Architektūra. 1865 m. statyta bžn. yra neogotikinė, skirtinga nuo kitų tos rūšies, nes jos plytų mūras nutinkuotas ir nudažytas. Bokštas tik vienas, uždėtas ant stogo. Jį flankuoja dvi poros mažų bokštelių, tiksliau pinaklių. Fasadinė siena reljefiškai padabinta aklinomis arkutėmis ir trikampiais ornamentais. Portalas dekoruotas gotiškų smailių reljefais. Interjeras brangiai puošnus. Čia daug plastinių ornamentų, sudėtinių karnizų, vitražinių langų. Virš zakristijų yra ložės su gotiškomis arkomis. Didžiojo altoriaus antablementas ir centrinio paveikslo rėmai yra padaryti iš ažūrinių lipdinių ir drožinių. Šoniniai sparnai yra iš kriauklinių ornamentų. Šventoriuje stovi sena medinė dviejų tarpsnių varpinė. Jos sienos surėstos iš gulsčių sienojų. Didelės trilypės varpų angos ir aukšta stogo smailė su ažūriniu kryžiumi suteikia varpinei grakštumo. Trijų angų stulpiniai vartai turi kaltos geležies ornamentikos.

Kaip iš Pabaisko dekano vizitacijos 1783 m. akto matyti, tada Musninkų klebonu buvo kun. Antanas Bohdziewicz, gim. 1725 m. Vilniaus krašte. Veikė Šv. Rožančiaus brolija.

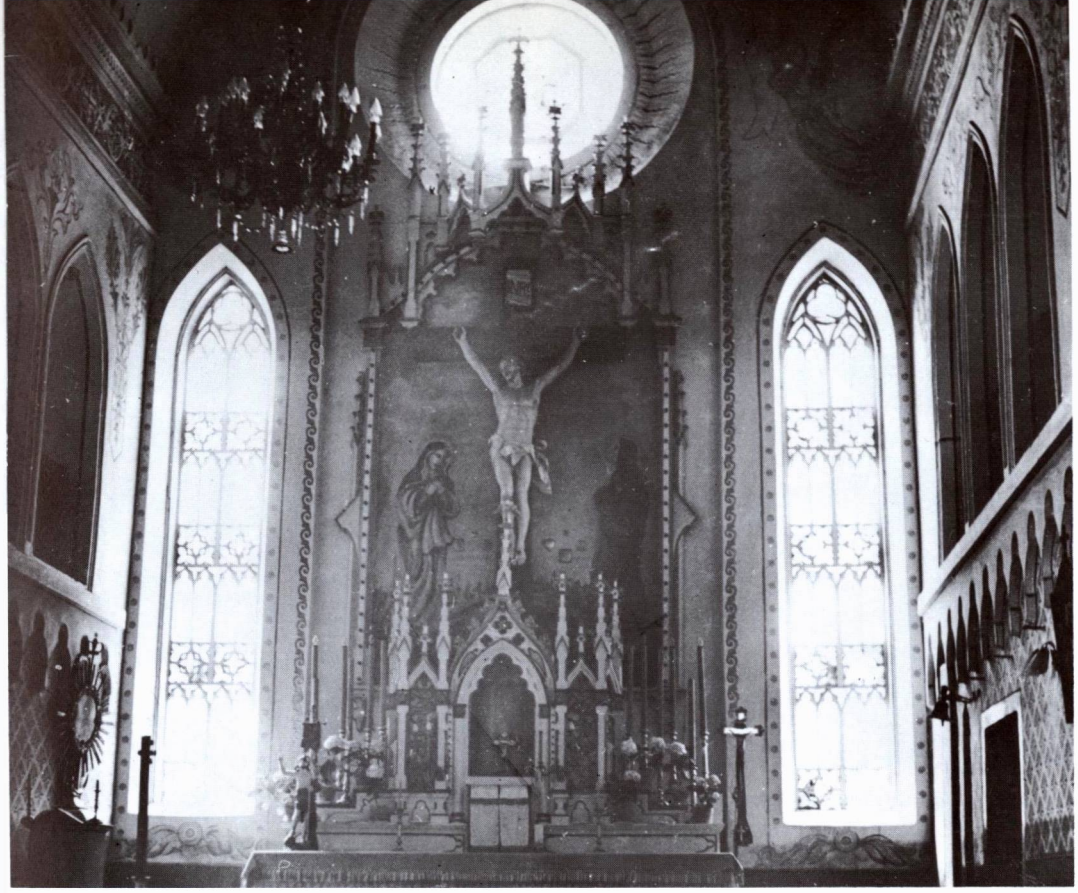

Bažnyčios vidus, 1978 m.

XVIII a. Musninkuose buvo parapijinė mokykla, kurioje 1781 m. vargoninkas mokė 13 mokinių. Po 1863 m. mokykla surusinta. 1905 m. priešrusiškojo sąjūdžio metu gyventojai rusišką mokyklą uždarė ir pašalino rusą mokytoją.

Musninkų parapija priklausė Vilniaus vyskupijos Pabaisko dekanatui. 1781 m. ji turėjo 2293 parapijiečius. Įkūrus Kaišiadorių vyskupiją, priskirta Širvintų dekanatui. 1940 m. turėjo 3300 parapijiečių. Tada klebonu buvo kun. Leonas Markuckis.

Bartkuškiuose buvo koplyčia, 1866 m. rusų valdžios įsakymu panaikinta.

Lietuvių tautinis atgimimas Musninkų parapijoje reiškėsi XIX—XX a. sąvartoje, ypač klebono kun. Juozo Šimkūno laikais. Vieną tokį pasireiškimą paliudija pats klebonas, „Vilniaus žinių" (Nr. 117, 1906) korespondencijoje, kur rašo, kad Švč. Trejybės atlaidai buvo švenčiami su ypatingu iškilmingumu: „Dviejų parapijų (Baguslaviškio ir Čiobiškio) žmonės, savo klebonų kun. K. Burbulio ir kun. K. Valentino vedami, su iškilme atėjo į mūsų bažnyčią. Be to dar per atlaidus atsilankė iš Vilniaus (Lietuvių savitarpinės pašalpos draugijos) choras, susidedantis iš 20 žmonių, kuris bažnyčioje labai puikiai giedojo dvi miši... Visi susirinkusieji jautėsi kaip kitame pasaulyje esą. Po pamaldų choras, vedamas muziko J. Tallat-Kelpšos, dar prie bažnyčios dainavo tautiškas dainas, kurių geras išpildymas ne vieno gal ir užšąlusio — ištautėjusio lietuvio sujudino ir pažadino iš miego širdį."

„Vilties" (Nr. 64, 1912) korespondentas rašė, kad nuo senų laikų pamaldos bažnyčioje buvo atliekamos lietuvių kalba, tik kai kurie kunigai, greta lietuviško pamokslo, pasakydavo ir lenkišką. Taip buvo kun. Stosiūno (čia jis išbuvo 30 m.), taip pat klebonų Šimkūno ir Racevičiaus laikais. Bet Racevičių iškėlus į Stakliškes, klebonu paskirtas kun. Valavičius, kuriam esą „nemažai rūpi lenkystės reikalai, nes dar kojų nesušilęs, jau tuojau pareikalavo tuojau ateiti lietuvių ir lenkų atstovams (po 2), kad jie nutartų, kokia tvarka turi būti pamaldų tvarka bažnyčioje." Bet lietuviai nesutiko, sakydami, kad visi parapijiečiai esą lietuviai, taigi

Varpinė. (Iš dr. J. Gimbuto rinkinio)

lenkiškų pamaldų nereikią.

Klebonui stengiantis įvesti lenkiškas pamaldas, talkino ypač jo atsivežtas vargoninkas Krimas, kai kurie lenkuojantieji lietuviai. Buvo naudojamos įvairios spaudimo priemonės, renkami parašai, prašant lenkiškų pamaldų. „Viltis" (Nr. 70, 1914.IV.1) apie tai šitaip rašė: „Kovo 16 d. klebonas iš sakyklos pranešė, kad ateinantį sekmadienį pamaldos jau būsiančios grynai lenkiškai ir kad tą dieną lietuviškai niekas nė balso nedrįstų parodyt, nes kuris pasipriešinsiąs, tas nebūsiąs išpažinties priimtas. Be to, lietuviai dar baidyta areštavimu, jei pasipriešinsią... Lenkininkai, neturėdami giedotojų, nugirdė vieną iš lietuvių, kad jis lenkiškai giedotų. Tasai tą dieną ir 'pramatoriavo' giedojimams lenkiškai. Tą dieną be pamokslo buvo lenkiškai ir adoracijos, o pamaldų pabaigoje 'lenkai' užgiedojo 'lenkiškai': „Aniol Panski zwiasnowal Pannie Maryi", parodydami savo tvirtumą lenkų kalboje".

1914.III.27 į Vilniaus kuriją atvyko Musninkų parapijos lietuvių delegacija (13 asmenų) „teisybės ieškoti". Tačiau vyskupijos valdytojas jų nepriėmė , Per sekretorių buvo pranešta, kad tokia pamaldų tvarka esanti įvesta ministerio įsakymu.

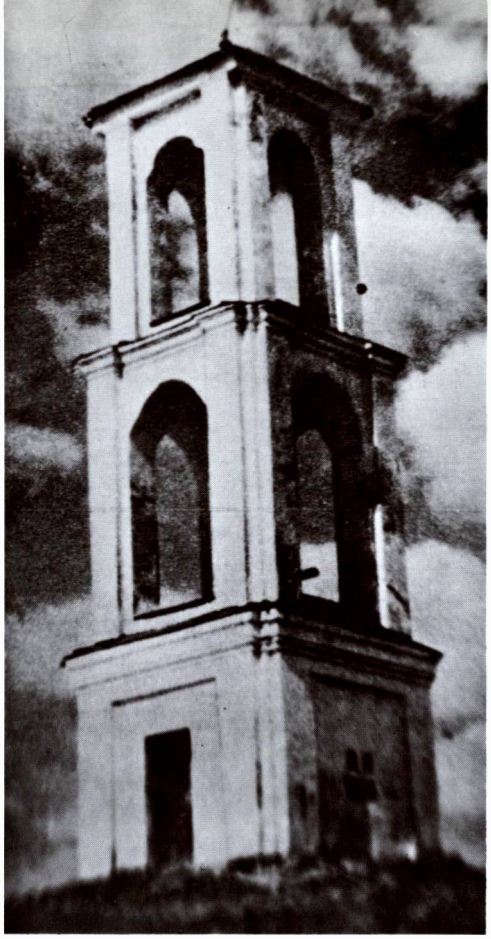

Koplytėlė Musninkuose, 1971 m.

1920 m. Musninkuose ir apylinkėse vyko smarkios lietuvių — lenkų kovos. Tik per vieną parą lenkai paleido į lietuvius 2000 artilerijos sviedinių (labai didelis skaičius tais laikais). Iš abiejų pusių veikė aviacija. Musninkai liko Lietuvos pusėje, kai 1920 m. lenkai buvo sumušti Širvintų—Giedraičių ruože.

Nepriklausomybės metais Musninkai buvo Ukmergės aps. valsčiaus centras. 1923 m. miestelyje ir abiejuose dvaruose — 733 gyventojai. Vietovė atsidūrė netoli administracijos linijos su lenkais. Anksčiau aplenkėję gyventojai greitai atlietuvėjo.

Bolševikų okupacijos metu Musninkai yra Širvintų rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. — 451 gyventojas.

Bolševikų spaudos žiniomis, prie Musninkų stovėjusi medinė Barboros Radvilaitės koplytėlė vietinio komiteto iniciatyva buvusi nugriauta. Vietoje jos pastatyta sovietinė statula — moteris didele galva, stambiomis krūtimis, neturinti originalaus grožio. Komisi-

ja nenorėjusi jos priimti, nors statula kainavusi 12.000 rb.

Pokario metais klebonais buvo: kun. V. Raudeliūnas, kun. Br. Klimas, kun. Leonas Smalinskas (gim. 1932 m., kunigu pašvęstas 1956 m.). Klebonu jis įrašytas ir 1986 m. kunigų sąrašuose.

Musninkų bažnyčioje yra ligi šių dienų išlikę pažymėtinų religinio kulto ir meno dalykų: dailaus darbo medinė XIX a. vid. Jėzaus Nukryžiuotojo skulptūra, paveikslas „Švč. M. Marijos ėmimas į dangų" (XIX a.), vitražas „Marijos karūnavimas" (gamintas Krokuvoje, 1833 m.), memorialinė lenta su 2 bareljefais, 2 XVIII a. cininiai relikvijoriai, cininis indas švęstam vandeniui laikyti (XVIII a.), 6 1754 m. K. Stžalkovskio gamintos cininės žvakidės, 2 XVIII a. mediniai altoriai, XIX a. I pusės altorėlis su Švč. M. Marijos Rožančinės ir Šv. Juozapo paveikslais. Bažnyčios varpinėje yra 1868 m. geležinis ornamentuotas kryžius.

LKB Kronikos Nr. 31, 1978 m. yra paskelbta tokio turinio korespondencija: „1977 m. vasarą į Musninkų miestelį buvo atvežta į poilsio ir darbo stovyklą Vilniaus moksleivių. Liepos 3 d. naktį nusiaubtos vietinės kapinės: 16 paminklų sudaužyta, kiti išvartyti, sudaužyta daug Nukryžiuotojo figūrų. Milicija išaiškino, kad nusikaltimą padarė X klasės mokiniai: Bradauskas ir Reimeris... Musninkų m. komjaunuolių kasdieniniai užsiėmimai — vyno gėrimas ir bjauriausi keiksmai".

NEDZINGĖ (NEDINGĖ)

Švč. Trejybės parapijos bažnyčia

Nedzingės miestelis įsikūręs prie Nedzingės upelio, kiek į pietus nuo Nedzingio ežero (320 ha), 13 km į šiaurės rytus nuo Merkinės, 27 km į pietvakarius nuo Alytaus.

Vietovės vardas Nedzingė — dzūkiškas. Kalbininkai pataria „atlietuvinti" ir vadinti Nedinge. Taip dabar rašoma ir oficialiuose raštuose, vardynuose. Tačiau dzūkų tarpe toks pakaitalas nėra prigijęs.

Istorinės žinios. Kada Nedzingė įsikūrė — žinių nėra. Gal Lietuvos valstybės kūrimosi laikais. XVI a. ši žemė priklausė Trakų pavietui. 1575 m. iš Žilinų į Nedzingę atvyko Žilinskiai, ilgą laiką valdę dvarą ir kitas žemes. Iš Žilinskių šeimos yra kilęs čia gimęs (1803 m.) Rusijos katalikų metropolitas Vaclovas Žilinskis, miręs 1863 m. Petrapilyje, bet palaidotas Nedzingės bažnyčioje. Yra išlikusi įmūryta jo paminklinė lenta.

XIX—XX a. sąvartoje Nedzingė buvo valsčiaus centras. 1886 m. čia buvo 72 gyventojai. Nedzingė taip ir liko gatviniu kaimu — į didesnį miestelį neišaugo.

Apylinkėje buvo daug dvarų, dvarelių ir bajorų. Beniūnų, Sokonių, Talkūnų ir kitų akalicų bajorai aktyviai dalyvavo 1831 ir 1863 m. sukilimuose.

R. katalikų bažnyčia. Dar 1744 m. Nedzingės kaimas priklausė Merkinės parapijai. Nedzingės mūrinės bažnyčios fundatorius

Nedzingės bažnyčia, 1978 m.

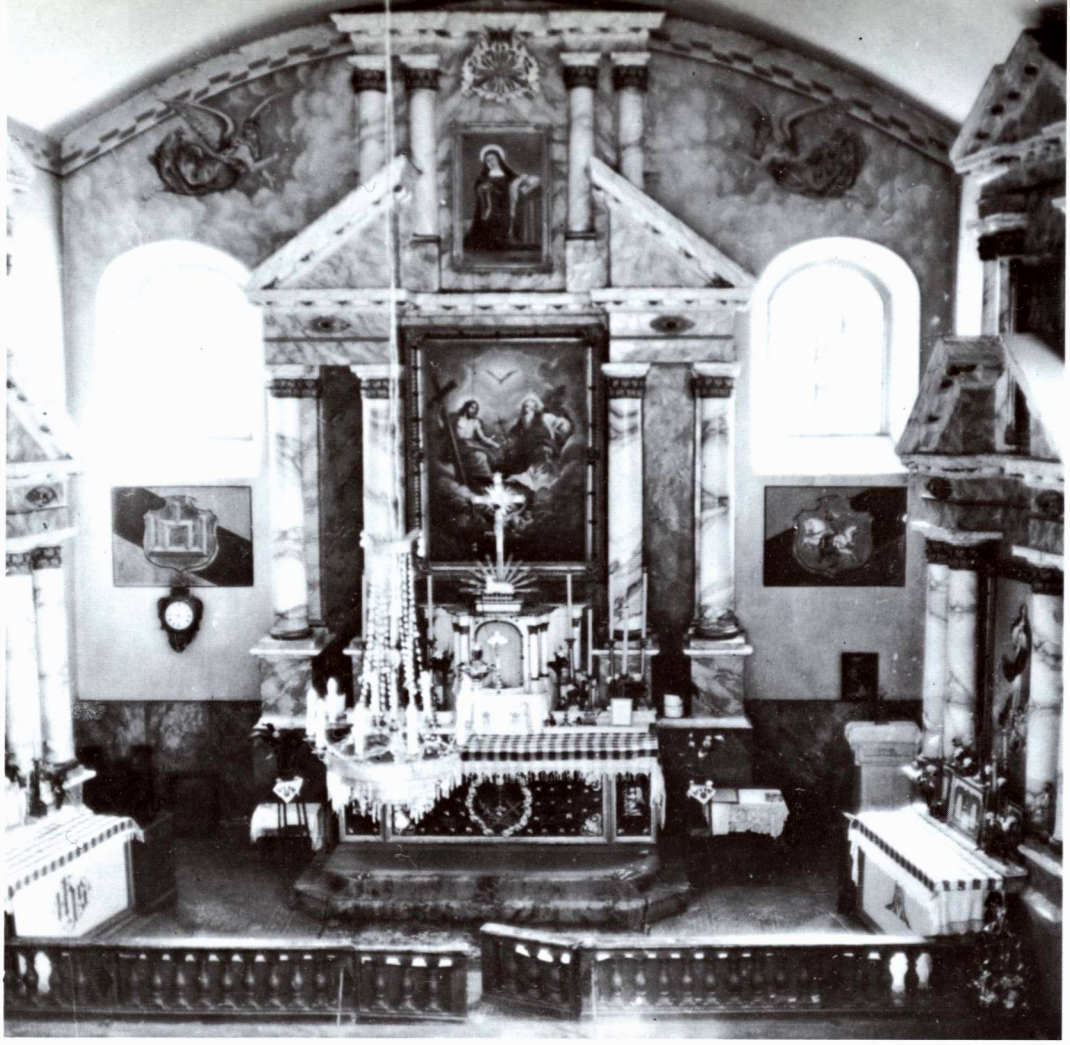

Bažnyčios vidus, 1978 m.

buvo nedzingiškis rusų armijos generolas V. Žilinskis, 1844 m. pastatydinęs bažnyčią. Kadangi jis čia visą laiką negyveno, pagal susitarimą, statybos darbus turėjo vykdyti dvare gyvenęs jo brolis. Atvykęs į Nedzingę, generolas labai nustebo, pamatęs pastatytą bažnyčią, o greta jos stovėjo didesnė už bažnyčią smuklė, išmūryta brolio pastangomis už tuos pačius bažnyčiai skirtus pinigus. Ir tikrai, bažnyčia buvo 28 x 14, o smuklės pastatas 35 x 20 žingsnių. Dvarininkas Žilinskis smuklėje pasodino žydą Berkų, kuris greitai pasidarė tarpininku tarp dvarponio ir valstiečių. Tačiau po kiek laiko Berkus šioje smuklėje pasikorė.

Vėliau klebonų Kazimiero Stebereko ir Donato Linarto rūpesčiu, parapijiečių aukomis, bažnyčia atnaujinta.

Architektūra. 1844 m. statyta bžn. yra klasicistinio stiliaus, be bokštų, su puikiai

Varpinė, 1978 m.

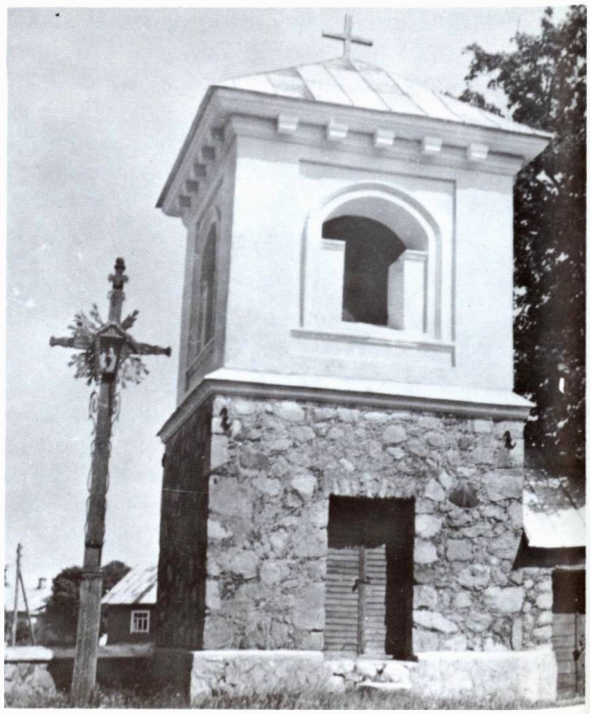

išvystytu keturių dorėniškų kolonų portiku. Jo antablementas, kaip klasikinėje architektūroje, turi visas tris konstruktyvines juostas: lygų architravą, frizą su triglifais ir karnizą su modiljonais. Frontono ir šoninių sienų karnizai turi tokius pat dvilypius modiljonus. Virš frontono — tik kuklus kryžius be ornamentų. Langų arkos pusapskritės, be apvadų, be sandrikų. Lygiai tinkuoti paviršiai dar daugiau pabrėžia ir šiaip jau asketišką bžn. išorę. Interjeras kitoks: čia daug puošybinių elementų sienose, altoriuose, grotelėse. Altorių retabliai yra klasicistinės architektūros, su apskritomis kolonomis ir antstatais, tačiau be barokiškų išraitymų. Abipus didžiojo altoriaus ant sienų nutapyti Lietuvos heraldiniai ženklai, Vytis ir Gedimino stulpai. Šventoriaus varpinė atitinka savo pavidalu bžn. architektūrai. Tik varpinės apatinis aukštas paliktas netinkuoto akmenų mūro, o viršutinis lygus ir nubaltintas.

Kadangi bažnyčios fundatoriai buvo karšti lenkai, tai visos nelotyniškos pamaldos buvo atliekamos lenkų kalba. Netrukus dvarininkų pastangos atnešė vaisių: apylinkėse atsirado lenkuojančių dzūkų. Kai kurie klebonai lietuviškai nė nemokėjo.

XX a. pr. Nedzingės parapijoje lietuviškai kalbančių buvo apie 4000, lenkuojančių tik apie 500. Lietuvių tautinis susipratimas ėmė kilti su naujo klebono kun. K. Sibirioko atvykimu. 1901 m. atvykęs rado tik lenkiškas pamaldas. Parapijiečių prašomas, pradėjo nelengvą darbą — grąžinti lietuviškas maldas į bažnyčią. Kurį laiką vyko smarkūs ginčai, nesutarimai: tuo pačiu metu dalis parapijiečių giedojo lietuviškai, kiti lenkiškai. Nesutarimai aukščiausią laipsnį pasiekė 1910 m. Į ginčą įsimaišė ir rusų gubernatorius, veikdamas užkulisyje, kartais paremdamas lenkuojančius, kartais lietuvius. Byla atsidūrė teisme, bet nesutarimai nesibaigė. Po to lenkuojantieji ėmė rinkti parapijiečių parašus, reikalaudami tik lenkiškų pamaldų. Netekę kantrybės lietuviai atėmė iš rinkėjų prašymus, kartu su surinktais parašais. Nuo 1911 m. pamaldos jau buvo atliekamos lietuviams priimtina tvarka; lenkiškai tebuvo sakomas specialus pamokslas.

Patyręs apie lietuvių laimėjimą, užsirūstino dvarininkas Žilinskis ir nutraukė klebonui 400 rb metinį atlyginimą, kuriuos jis, pagal

Kryžius šventoriuje, 1978 m.

ankstesnius pažadus, turėjo iš dvaro pajamų mokėti.

Šios tautybių varžybos lietuviams išėjo į naudą, nes ugdė jų tautinį susipratimą. Neturėdami lietuviškos mokyklos, gyventojai patys mokė savo vaikus, samdydami „daraktorius". Rusai tokias neviešas mokyklas persekiojo. Taigi, kai kaime pasirodydavo žandarai, vaikai slėpdavo savo knygeles, sąsiuvinius ir plėšydavo plunksnas, arba kedendavo vilnas, o daraktoriai eidavo į kiemą malkų skaldyti ar klumpių tašyti. Nedzingės gyventojų tarpe atsirado daugiau raštingų žmonių. Iš jų tarpo iškilo ir Lietuvos kariuomenės generolas, buv. vidaus reikalų ministras Julius Čaplikas (1941 m. bolševikų nukankintas).

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, Nedzingėje spontaniškai pasireiškė stiprus pasipriešinimas prieš bet kokius okupantus. 1918 m. lapkričio mėn. žmonės sukilo prieš vokiečius. Tada 35 Nedzingės partizanai nuginklavo vokiečių žandarus bei jų administracijos pareigūnus. Lietuviams vadovavo

Religinis paminklas

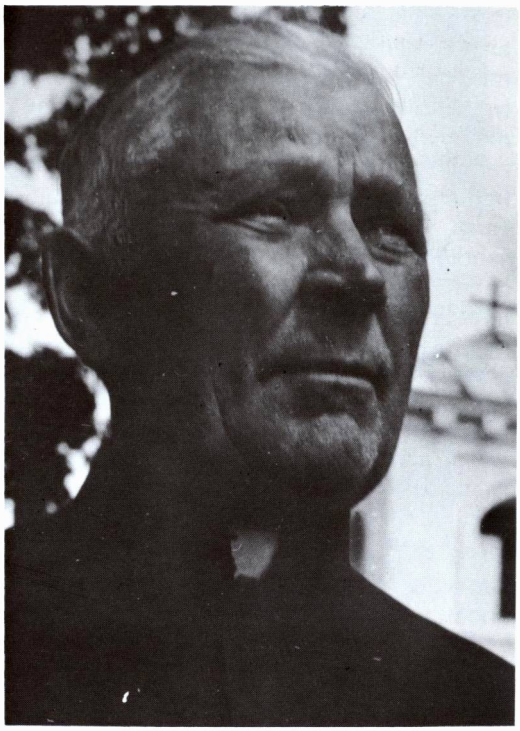

Kun. Kazimieras Trimonis, Nedzingės klebonas, 1987 m.

Jokūbas Sluškonis. Buvo sudarytas komitetas, kuris atsiėmė iš vokiečių konfiskuotus galvijus. Po kelių dienų vokiečiams pavyko paimti į nelaisvę sužeistą sukilėlių vadą, bet lietuviai vokiečius išvaikė. Daug nedzingiškių stojo į partizanų eiles ar ėjo savanoriais į Lietuvos kariuomenę.

1919 m. sausio mėn. vidury Nedzingę ir dalį apylinkės užėmė bolševikai. Partizanai juos sekė ir rinko žinias apie jų judėjimą. 1919 m. pavasarį Nedzingę užėmė lenkai ir iš sulenkėjusių dzūkų sudarė prolenkišką komitetą, bet mokytojas Ig. Balčiūnas suorganizavo slaptai veikusį partizanų būrį ir padėjo Lietuvos kariuomenei išvyti lenkus. 1920 m. rugsėjo mėn. iš partizanų susidarė rimtas dalinys, padėjęs Lietuvos kariuomenei saugoti fronto liniją Dakučkos—Vartalaukio bare.

Nepriklausomybės metais Nedzingė buvo Alytaus aps. valsčiaus centras 1923 m. miestelyje ir dvare buvo 111 gyventojų. 1920 m. įkurta mokykla, 1928 m. šauliai pastatė paminklą Lietuvos nepriklausomybės 10 m. sukakčiai paminėti. 1938 m. pastatyti šaulių namai. Veikė valsčiaus įstaigos.

Nedzingės parapija priklauso Merkinės dekanatui. 1940 m. ji turėjo 3400 parapijiečių. Tada jos administratorium buvo kun. Donatas Linartas. 1947 m. jis buvo bolševikų nužudytas.

Po II pasaulinio karo klebonu buvo jaunas kunigas Zigmas Neciunskas. Okupacinės valdžios jis buvo apkaltintas suteikęs sakramentus partizanui ir nuteistas 25 metus koncentracijos stovyklos. (Daugiau žinių žr. 81—82 psl.). Vėliau klebonavo kun. Juozapas Stasiūnas.

1974—1986 m. kunigų sąrašuose klebonu pažymėtas kun. Kazimieras Trimonis (gim. 1898 m., kunigu pašvęstas 1929 m.). Kartu jis buvo altaristas ir Merkinės dekanas.

Okupacijos metu Nedzingė yra Varėnos rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. — 285, 1980 m. — 370 gyventojų.

Nedzingės šventoriaus mūre yra vienas keistas akmuo, kuriame galima pastebėti lyg susirangiusio žalčio figūrą.

Nedzingės bažnyčioje yra pažymėtinų

religinio meno ir kulto dalykų: vysk. V. Žilinskio ir gen. V. Žilinskio portretai (XIX a.), A. Žilinskio, K. Žilinskienės, V. Žilinskio 1859—1863 m. gamintos memorialinės marmurinės lentos, apie 1881 m. gaminta V. Žilinskio antkapinė marmurinė lenta, cininis indas rankoms plauti (XVIII a.), 3 gražaus darbo šilkinės dalmatikos (XIX a.); bažnyčios šventoriuje yra XX a. medinis kryžius su koplytėle ir Jėzaus Nukryžiuotojo skulptūra. Prie Nedzingės — Varėnos kelio yra medinis kryžius su koplytėle ir Jėzaus Nukryžiuotojo skulptūrine grupe, statyta XX a. pr., restauruota 1958 m.

Mikniūnų kaime buvo koplyčia. Apylinkėje daug senkapių.

NEMAJŪNAI

Šv. Apaštalų Petro ir Povilo parapijos bažnyčia

Nemajūnų miestelis stovi dešiniajame Nemuno didžiosios kilpos krante, 6 km į pietryčius nuo Birštono, 8 km į pietvakarius nuo Jiezno, apie 20 km į šiaurę nuo Alytaus. Vietovės vardas dar rašomas ir Nemaniūnai. Yra žinių, kad senovėje ši vieta vadinosi Žvirgždais, Dautartiškėmis.

Proistorė. Nemajūnai — labai sena vietovė, gyvenama nuo priešistorinių laikų. Tai liudija gausūs archeologiniai radiniai: akmens amžiaus dirbiniai, akmeniniai kirvukai,, senų įrankių liekanos. 1875 m., miestelyje kasant klebonijos šulinį, rasta Romos imperatoriaus Antonino Pijaus (I—II a.) monetų. Prie Nemuno yra buvęs piliakalnis. Aptiktas XV—XVI a. kapinynas.

Istorinės žinios. Nemajūnai minimi XIV a. kryžiuočių kelių aprašymuose. Atrodo, kad čia buvo senovės lietuvių gynimosi vieta, nes Nemajūnuose ir apylinkėse yra keletas piliakalnių. D.L.K. laikais Nemajūnams suteiktos prekybinės privilegijos, buvo ruošiami turgūs, prekymečiai. Unijinės Lietuvos gyvenimo pabaigoje Nemajūnai gavo ir miesto herbą, kuriuo buvo Šv. Kazimieras.

R. katalikų bažnyčia. Pirmoji medinė bažnyčia buvo pastatyta 1623 m. Antrąją, taip pat medinę, pastatė Kristina Kačanauskienė 1786 m. 1877—1878 m. kun. Nenevičiaus (ar Nonevičiaus) pastangomis pastatyta nauja medinė bažnyčia, išlikusi ligi mūsų laikų. Dar vėliau kun. Stanislovas Morauskas su parapijiečiais bažnyčią iš pagrindų restauravo. Priklauso Stakliškių dekanatui. 1940 m. turėjo 3400 parapijiečių. Tada klebonu buvo kun. Romualdas Stundžia.

Architektūra. 1877—1878 m. statyta medinė bažnyčia yra pseudogotikinė. Fasadinių bokštų viršūnės yra laibesnės už apatinius tarpsnius, aštuoniasienės. Jų stogeliai turi po keturis pinaklius. Centrinė fasado dalis yra siaura ir truputį įtraukta nuo bokštų linijos. Tuo būdu padaryta trečio — vidurinio bokšto iliuzija. Viršum frontono uždėtas siauras ketursienis bokštelis ir du pinakliai. Visose bokštų ir jų viršūnių sienose yra langai su smailiomis arkomis. Šoninių navų langai tokie patys, gotiško pavidalo. Stiklų padalos smulkios, o langų arkose jos sudėtos rozetėmis. Bokštų kampuose ir šoninėse sienose

Bažnyčia

Bažnyčios vidus

matomi siauri piliastrai, kur gotiškoje architektūroje turėtų būti kontraforsai. Didžiųjų durų arka yra gotiškai smaili. Sienos apmuštos gulsčiomis lentelėmis.

Vidaus erdvė padalyta į tris navas apskritomis kolonomis, kurios sustatytos poromis. Jos turi sudėtingus kapitelius, plačius pjedestalus, tačiau neturi kaneliūrų. Vidurinės navos lubos suskliaustos ir yra aukštesnės už šalutinių navų plokščias lubas. Trisienė absida yra aukštesnė už vidurinės navos skliautą ir turi siaurą galeriją su langais viršum didžiojo altoriaus retablio. Didysis altorius yra barokiškas, su dviejų tarpsnių retabliu. Jų orderinė sandara yra gausiai dekoruota. Viršutinė retablio dalis su Vilniaus Aušros Vartų Marijos paveikslu siekia absidos galeriją. Abiejose presbiterijos pusėse yra balkonai, į kuriuos patenkama iš zakristijų antrojo aukšto. Šoninių navų altoriai yra visai kitokie, negu didysis. Jiedu turi gotišką dekorą su pinakliais ir smailias arkas. Sakykla yra kairėje pusėje, be baldakimo. Didysis altorius, presbiterija ir vidurinė nava yra apjuostos antablementu tame pačiame aukštyje. Vargonų dėžė sudėta iš trijų vertikalių tarpsnių su gotišku dekoru. Choro tribūnos užtvara yra ažūrinė, su sudėtingo ornamento pinučiais. Narteksas atskirtas nuo navos trejomis durimis su gotiškomis arkomis. Jų stiklai papuošti augalų ornamentais. Nemajūnų bažnyčios interjeras yra turtingas ir

įdomesnis už bažnyčios išorę.

Pagal 1964—1965 m. menotyros ekspedicijos duomenis, kapinių koplyčioje buvę išsaugota XIX a. aštuntojo dešimtmečio meniškų skulptūrų.

XVIII a. Nemajūnuose buvo parapijinė mokykla, kurioje 1804 m. mokėsi 15 mokinių. Vėliau jos vietoje įsteigta rusiška mokykla.

Lietuvių tautinis sąmonėjimas Nemajūnų parapijoje prasidėjo XIX a. pabaigoje. „Varpo" (Nr. 9, 1890 m.) korespondencijoje rašoma, kad čia esąs geras lietuvis kunigas, sakąs lietuviškus pamokslus ir raginąs žmones skaityti lietuviškas knygas. Bet XIX—XX a. sąvartoje lietuvybės reikalai vėl buvo pasikeitę ne lietuvių naudai. Iš „Vilniaus žinių" (Nr. 133, 1905) sužinome: „Parapija grynai lietuviška, ir lenkiškai kalbant beveik visai negirdėti, o kunigas V. ten sėdi jau seniai pilnas prie lietuvių neapykantos, išjuokia iš sakyklos lietuvišką kalbą, giriasi, kad nieko jam nepadarysią, nes jo vienas brolis esąs Vilniuje pralotu, o kitas džiakonu. Ir jis, nemokėdamas kitaip kalbėti, kaip tik lenkiškai, verčia visą parapiją mokytis tos kalbos".

Vokiečių okupacija I pasaulinio karo metu skaudžiai palietė Nemajūnus. Yra išlikęs dokumentas (Akiras-Biržys, „Alytaus apskritis", 655—656 psl.), iš kurio matyti, kad 1918.XI.6 vokiečiai, keršydami neva už klebono J. Kunigėlio „priešvokišką veiklą", sudegino Nemajūnų parapijos ūkinius trobesius, javus, ūkio padargus. Dėl to bažnyčios tarnai ir neturtingų tėvų vaikai, kuriuos klebonas šelpdavo, turėjo kentėti badą ir šaltį. Parapijos sueiga 1919.II.2, kurioje dalyvavo 2004 dalyviai, visais balsais nutarė apkaltinti vokiečių valdžią už neteisėtą keršto aktą — trobesių sudeginimą; nutarta vokiečių žiaurumams priminti gaisravietėje pastatyti geležinius stulpus su padegimo aprašymu; panašius stulpus pastatyti pakelėse, kur vokiečiai žudė mūsų brolius, nurodant bjaurius žudikų darbus; šventoriaus sienoje įmūryti aprašymą, kaip vokiečiai norėjo padegti Nemajūnų bažnyčią, kaip žmonės bučiavo vokiečių kojas, melsdami, kad nepadegtų, kaip vokiečiai spardė juos, kaip padegė klojimą su nekultais javais, tvartus, pilną šieno daržinę, ratinę su vežimais ir kitu turtu, nieko neleisdami išnešti, nors patys parapi-

Klausykla, šoninis altorius

Vargonai

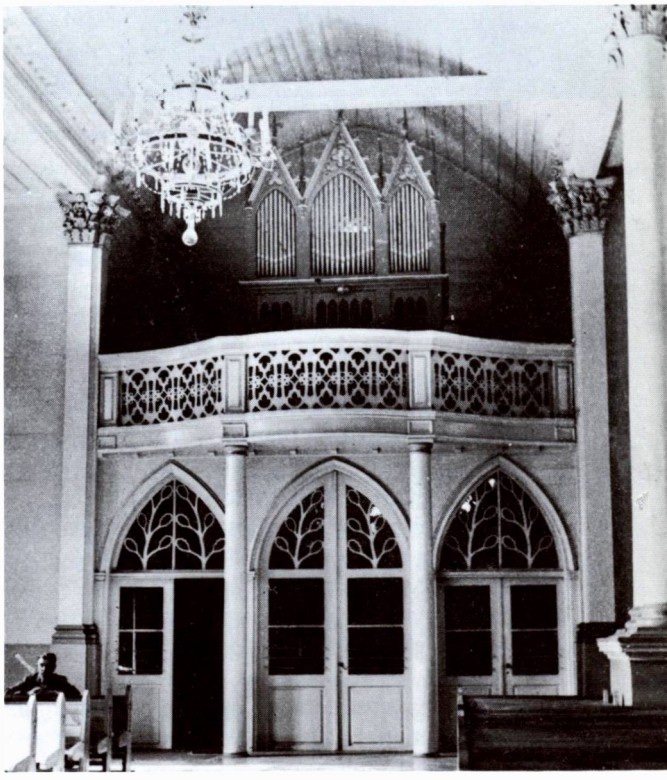

Bažnyčios lubų detalė

Kryžius Nemaniūnuose 1978 m. nuotraukos

jiečiai vokiečiams nieko bloga nebuvo padarę. Taip pat nutarė išleisti lietuvių, prancūzų ir anglų kalbomis specialų leidinį apie vokiečių žiaurumus Alytaus apskrityje. Visi kaltinimai esą vokiečių žandarų ir jų agentų prasimanymas, kerštas klebonui už tai, kad jis pranešdavo aukštesnei vokiečių valdžiai apie vokiečių pareigūnų plėšimus, paleistuvavimą, žmonių mušimą, rišimą jų prie arklių uodegų, tąsymą, atėmimą iš žmonių pačių reikalingiausių daiktų, kyšių ėmimą ir t.t.

Nepriklausomybės metais Nemajūnų vardas buvo dažnai minimas ryšium su projektais pastatyti Nemuno kilpoje didžiąją elektros jėgainę. Šiam reikalui buvo sukurta „Galybės" bendrovė. Deja, projektas nebuvo įvykdytas. Vis dėlto jis tebėra aktualus net ir šiais laikais.

1923 m. Nemajūnuose buvo 42 sodybos ir 176 gyventojai. Vietovė kurį laiką buvo Alytaus aps. valsčiaus centras, bet vėliau prijungta prie Birštono valsčiaus.

Sovietinės okupacijos metu Nemajūnai yra Prienų rajono Birštono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. — 146, 1980 m. tik 80 gyventojų.

Pokario metais klebonais buvo kun. M. Šležauskas, kun. Juozas Gylys. 1983—1986 m. Nemajūnų klebonu buvo kun. Zigmantas Gustainis (gim. 1919.VIII.11, kunigu pašvęstas 1954.IX.12).

LKB Kronikos Nr. 5, 1973 m. buvo išspausdinta korespondencija iš Nemajūnų, kur rašoma, kad Nemajūnų klebonas kun. J. Matulaitis buvo perspėtas, kad neimtų religinėms apeigoms aptarnauti vaikų ir paauglių. Mokykloje vaikai esą bauginami nedalyvauti religinėse procesijose. Po to perspėjimo „bailesnieji iš procesijos dingo, o kiti ir toliau uoliai lanko bažnyčią ir dalyvauja religinėse apeigose".

Metalinis ženklelis, išleistas Nemaniūnuose bažnyčios statymo 100 metų (1877—1977) sukakčiai paminėti

NEMUNAITIS

Švč. Mergelės Marijos Gimimo parapijos bažnyčia

Nemunaičio miestelis įsikūręs dešiniajame Nemuno krante, šios upės gražiame slėnyje, 11 km į pietus nuo Alytaus.

Miestelis savo vardą gavo nuo Nemuno. Istorikas T. Narbutas yra užrašęs nežinia kieno pasakotą legendą, kad Nemunaityje buvęs sustojęs iš užjūrio atplaukęs vikingų vadas Nemonas (ar Palemonas?). Vietos žmonės jį priėmę su dievaičiui tinkama pagarba. Kitas padavimas sako, kad šioje ramioje, nuošalioje vietoje buvusi senųjų lietuvių Nemuno dievaičiui arba Nemunaičiui paskirta šventovė (S. Kolupaila „Nemunas", 104 psl.).

Istorinės žinios. Nemuno dešiniajame krante buvusi Nemunaičio pilis, minima 1384 m. kryžiuočių karo kelių aprašyme. 1387 m. Jogailos dovanų akte, greta kitų vietovių, paminėtas ir Nemunaičio valsčius bei dvaras, priklausęs valdovui. XVI—XVII a. Lietuvos metrikoje ir kituose dokumentuose Nemunaičio vardas minimas daug kartų. 1506 m. dvaras buvo perleistas į privačias rankas. 1515 m. dvaras ir valsčius už 1000 raudonųjų auksinų buvo įkeistas Naugarduko vaivadai Jonui Zaberezinskiui. Po 1537 m. Nemunaičio valdytoju buvo Povilas Giedraitis. 1566 m., pertvarkant Lietuvos administraciją, Nemunaitis buvo vienas iš 15-kos tos srities valsčių. Kariniu požiūriu priklausė Trakų pilininkui. 1529—1567 m. neprivilegijuotų Lietuvos miestų sąrašuose yra ir Nemunaitis. 1567 m. miestelis mokėjo 10 kapų sidabrinės mokesčio. 1749 m. Augustas III leido Nemunaičiui ruošti 2 metinius prekymečius, o 1792 m. karalius suteikė Magdeburgo miesto teises. Nemunaitis gavo ir herbą, kuriuo buvo Šv. Kazimieras, vienoje rankoje laikantis kryžių, antroje leliją.

XIX—XX a. Nemunaitis buvo valsčius. 1861 m. — 414, 1897 m. — 742 gyventojai. Nuo 1850 m. Nemunaitis ir aplinkiniai kaimai dešinėje Nemuno pusėje priklausė Rusijos iždui.

R. katalikų bažnyčia. 1625—1626 m. Mykolas ir Kazimieras Sapiegos įsteigė Nemunaityje parapiją ir pastatė pirmąją medinę bažnyčią. Karalius Žygimantas III patvirtino parapijos įsteigimą ir dovanojo 3 kaimus su palivarku. Tačiau pirmąją bažnyčią sudegino rusai 1655 m., masinio antplūdžio į Lietuvą metu. Netrukus pastatyta nauja didesnė bažnyčia. Ji minima ir 1677 m. Vilniaus vyskupo vizitacijos akte. Iki valstybės padalijimo parapijai priklausė 3 dvarai ir 27 kaimai, kurių 17 buvo kairėje Nemuno pusėje. Šią bažnyčią 1831 m. sudegino žaibas. Žinoma, kad gaisro metu Nemunaičio žydai išgelbėję iš ugnies bažnyčios brangenybes. Po šio gaisro Trakų teisėjas ir Nemunaičio valdytojas Vincas Žilinskas savo lėšomis pastatė naują pušies medžio bažnyčią.

Dabartinę mūrinę, baltų plytų gotiko stiliaus bažnyčią pastatydino ilgai (1899—1930) čia klebonavęs kun. Feliksas Baltuška (vėliau pranciškonas, Tėvas Silvestras). Apie

Nemunaičio bažnyčia

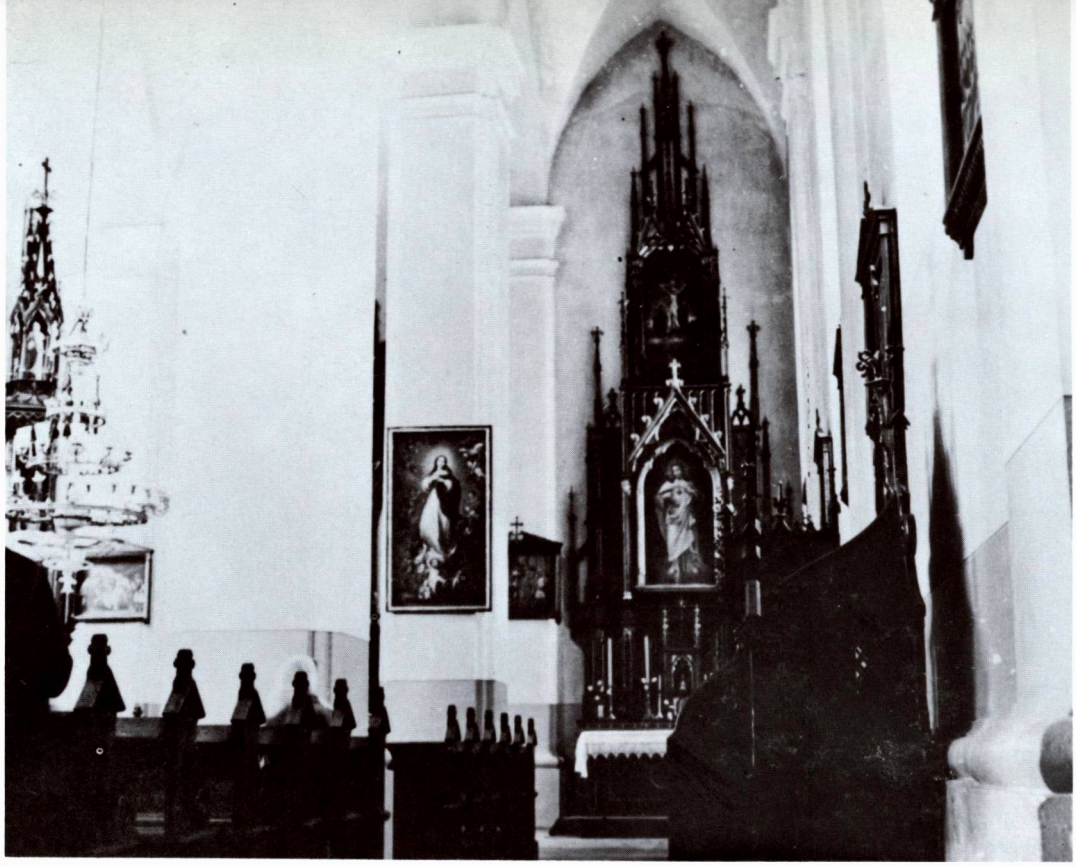

Bažnyčios vidus, 1978 m.

jos statybos eigą prof. S. Kolupaila („Nemunas", 105 psl.) rašo: „Atkeltas Nemunaitin apie 1899 m., jis čia rado begriūnančią medinę bažnytėlę ir visus kitus bažnytinius trobesius labai apleistus. Savo dideliu darbingumu, svetingumu ir apsukrumu jis sau palankiai nuteikė ne tik aplinkinę abiejų Nemuno pusių poniją (vietiniai gyventojai čia labai neturtingi), bet net iš Vilniaus ir iš rusų valdžios organų gavo paramos bažnyčiai statyti. Tad 1904 m. bažnyčia jau buvo baigta ir gražiai įrengta. Taip pat ir jon buvo vieną kartą trenkęs žaibas: įtrenkė pro vieną langą ir išėjo pro kitą, tik vieną altorėlį sudegindamas, o šiaip jau daugiau nepakenkęs. Žaibo įtrenkimai rodo šią vietą esant gausingą požeminio vandens gyslomis". Ties bažnyčia ir klebonija buvo įveistas didelis ir gražus sodas.

Architektūra. 1899—1904 m. statyta mūrinė bžn. yra pseudogotiška. Stambus aukštas bokštas iškyla virš miestelio namų ir medžių. Visi keturi bokšto tarpsniai yra skirtingi, kaip ir jų langai bei nišos. Piramidinė viršūnė beveik padvigubina aukštį. Fasado šonuose yra poriniai žemesni bokšteliai. Trijų navų

Bažnyčios fasado detalė, 1978 m.

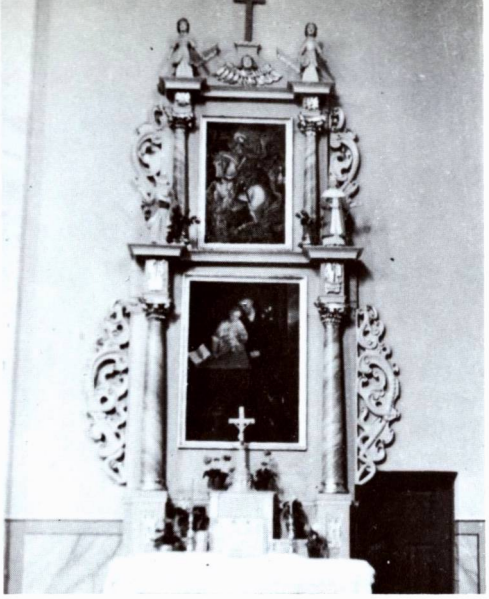

Šoninis altorius

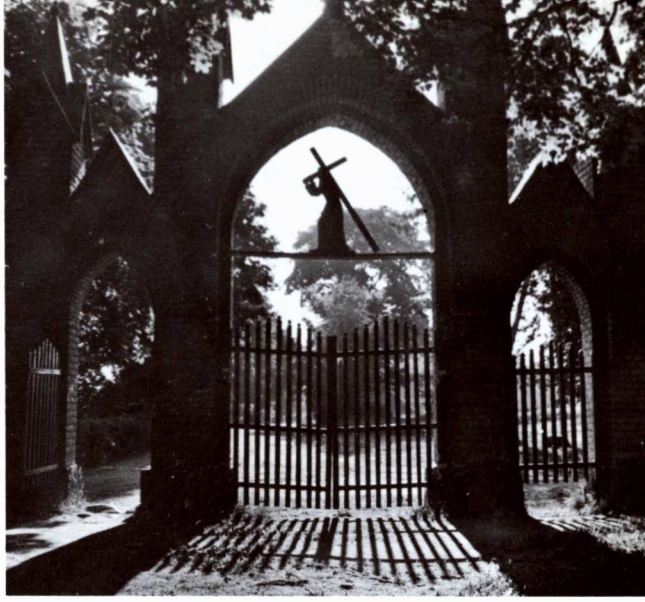

Šventoriaus vartai

interjeras kelia žvilgsnį į smailius skliautus. Drožiniais padabinti altoriai stiebiasi laibais pinakliais į paskliaustes. Vienas šoninis altorius yra barokiškas, su kriauklinės ornamentikos sparnais. Šventoriaus vartai yra trijų angų, su arkomis ir koplytstulpiais tarp jų.

Kun. Feliksas Baltuška Nemunaityje. Apie jo ilgametę ir našią veiklą Nemunaityje iš tų apylinkių (Valėniškių k.) kilęs kun. dr. Ignas Urbonas (Urbanavičius) suteikė tokių žinių:

Kun. F. Baltuška, kilęs iš Svedasų parapijos, baigęs Palangos progimnaziją ir Vilniaus kunigų seminariją, vikaravo Trakuose. Iš čia 1899 m. paskirtas Nemunaičio klebonu. Čia 1904 m. pastatė gražią gotinio stiliaus šviesių plytų bažnyčią, kleboniją, ūkio trobesius ir ant Nemuno kranto įveisė didelį, labai gražų sodą. Bažnyčia taip pat stovi ant Nemuno kranto, dideliame pušyne. Jos aukštame bokšte kabojusių varpų garsas aidėdavo pušynais, į tolį. O Velykų rytą, Prisikėlimo procesijos metu, 12 šaulių kariniais šautuvais šaudydavo į keturias puses. Šūvių garsai sklisdavo pušynais ir toli, toli už jų.

Sutvarkęs parapijos ūkinius reikalus, kun. Baltuška ėmėsi dvasinio, kultūrinio ir švietimo darbo parapijoje. Dar spaudos draudimo laikais suorganizavo slaptų „daraktorių" paruošimą. Religinės draugijos ir įvairių amatų vardu subūręs jaunų moterų grupę, ruošė jas „daraktorėmis". Vokiečių okupacijos metu (1916 m.) jau oficialiai, „Ryto" draugijos vardu, atidarė mokytojų kursus, paruošdamas 18 mokytojų, kurie steigė kaimuose mokyklas. Lankydavo visus tų mokyklų renginius, ypač Kalėdų eglutę. Mokiniai deklamuodavo eilėraščius, jų tarpe ir „savąją kūrybą":

Ačiū, ačiū, Eglės ponui
Ir Nemunaičio klebonui...

Klebonas ir savo parapijos lankymą (kalėdojimą) paversdavo kultūrine pramoga. Lankydamas kaimų sodybas, pakviesdavo jaunimą susirinkti į tuos namus, kuriuose jis manė baigti tos dienos kalėdojimą. Čia jis pasakydavo patriotinę kalbą ir išdalydavo susirinkusiems lietuviškus laikraščius bei knygas. Jaunimas deklamuodavo lietuvių poetų eilėraščius, dainuodavo. Po to vykdavo vieno asmens teatro spektaklis. Mat klebonas kalėdodamas visada su savimi veždavosi parapijietį Juškelį iš Galintėnų kaimo, kuris turėjo artisto — komiko gabumų. Gerai pažinodamas apylinkės gyventojus, sukurdavo to kaimo „naujausias žinias" ir humoro būdu jas perduodavo. Kartais suvaidindavo „žydelį" ar „čigonėlį", vaikščiojantį po kaimus. Po to būdavo dainos, tautiški žaidimai. O kai klebonas išvykdavo, jaunimas dar pasišokdavo. Pats kun. Baltuška negėrė svaigalų, nerūkė ir skatino jaunimą atsikratyti blogų įpročių.

Kun. Baltuška įkūrė keletą organizacijų ir jas globojo. Vasaros atostogų metu sukviesdavo pas save parapijos moksleivius, studentus, klierikus, juos išlaikydavo ir ragino dirbti

Liurdo grota šventoriuje, įruošta klebono kun. Adalberto Želnio rūpesčiu

organizacijose. Suorganizavo ,,kluono teatrą". Viename kluone įtaisė pastovią sceną, kurioje ruošdavo vaidinimus. Studentų tarpe buvo ir Juozas Tumas, vėliau žinomas Lietuvos kariuomenės pulkininkas, nuostabiu būdu išlikęs gyvas 1941 m. Červenės žudynėse; kun. Ignas Urbonas, kun. Jonas Buikus iš anapus Nemuno ir kiti. Iš pavasarininkų veikėjų pasižymėjo Vladas Būtėnas (JAV-bėse žinomo žurnalisto Vlado Būtėno tėvas).

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, kun. Baltuška organizavo savanorius, į kuriuos išėjo ir jo paties vargoninkas. 1918 m. lapkričio mėnesį įsteigė valsčiaus komitetą, kuriam ir pirmininkavo. Jo padėjėjais buvo: J. Laukinykas ir Andrius Urbanavičius, vėliau ilgametis Nemunaičio viršaitis.

Iš tų laikų yra išlikusi ,,istorija". Ūkininkai kirto valdinius miškus, sakydami: ,,Nėra valdžios, tai ir galim kirsti". Kun. Baltuška paprašė Alytuje stovėjusio 1 pėst. pulko vadą atsiųsti vieną kareivį, kuris būtų uniformuotas ir turėtų šautuvą. Atvykusį kareivį klebonas nuvedė į mišką prie kirtėjų. Kareivis paleido kelis šūvius į viršų ir pasakė: ,,Lietuvos valdžios vardu draudžiu kirsti mišką. Kas neklausys, bus sušaudytas!" Vyrai, pasiėmę kirvius, tarė: ,,Valdžia jau yra — važiuojam namo..."

Kun. Baltuška klebonu Nemunaityje išbuvo 31 metus. Bet 1930 m. paprašė vyskupą atleisti iš klebono pareigų, nes jau esąs pasenęs. Prašė klebonu paskirti jaunesnį kunigą, o pats stojo į pranciškonų vienuolyną. O pranciškonus paprašė, kad, jam mirus, leistų palaidoti pušyne, kapuose prie bažnyčios, greta Nemunaičio parapijiečių, kuriems jis pašventė visą savo gyvenimą. Taip pat

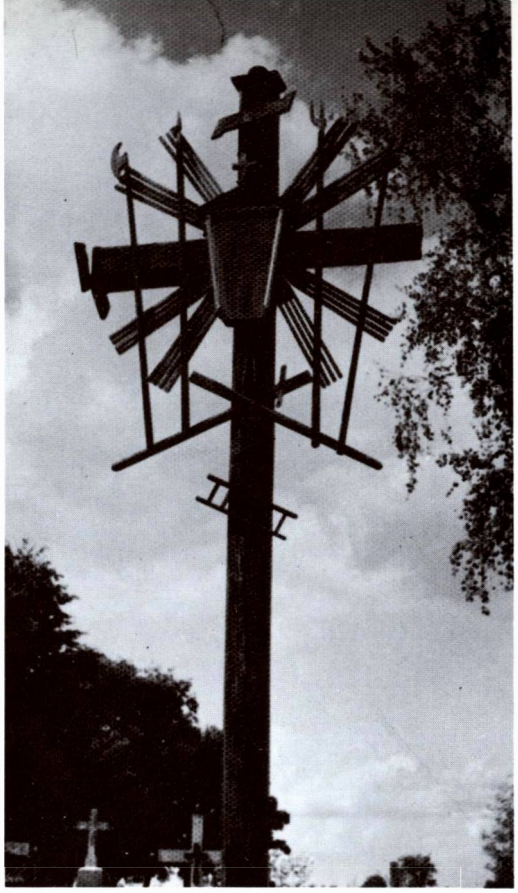

Kryžius Nemunaičio kapinėse, 1978 m.

pasiūlė, kad už jo santaupas pranciškonai čia, pušyne, pastatytų prie Nemuno koplytėlę ir namą ligoniams pranciškonams bei klierikams, kad galėtų gyventi, poilsiaudami atostogų metu. Pranciškonų vyresnybė abudu jo pasiūlymus priėmė. Kun. Baltuška tapo tėvu Silvestru. Kaip ligonis čia gyveno, mirė ir buvo palaidotas.

Pranciškonų būstinėje gyveno savo šventumu garsus brolis Liudvikas, pranciškonas. Apie jį Nemunaityje sklido legendos. Didelio pamaldumo ir meilės žmogus visiems, ypač ligoniams ir neturtingiems. Jis bučiuodavo visus — ligonius, žydus, čigonus, tikinčius ir ateistus, visus vadindamas ,,brolali". Užėmę Nemunaitį bolševikai šį be galo didelį proletarą kankino ir mušė, reikalaudami, kad jis nevaikščiotų vienuolio abitu apsisiautęs. Bet tai nieko nepadėjo. Juo apsivilkęs ir mirė Nemunaityje. Buvo palaidotas minėtame pušyne.

Po kun. F. Baltuškos 1930 m. klebonu paskirtas kun. Adalbertas Želnys (rašėsi Želnis, gim. 1896 m., kunigu pašvęstas 1920 m.). Buvo gabus administratorius, sutvarkė

Religinis paminklas Nemunaičio miestelyje, pastatytas apie 1933 m. klebono kun. Adalberto Želnio rūpesčiu.

parapijos trobesius ir pastatė 2 paminklus: vieną šventoriuje — didelę masyvią (plytų, akmenų, cemento mišinys) Liurdo grotą, o antrą, taip pat didelį paminklą miestelio aikštėje — 1933 m. Šventųjų Metų proga, lietuviškojo kryžiaus motyvais. Pušyne prie Nemuno jis dar pastatė vasarnamį, tuo lyg padėdamas pagrindus Nemunaičio vasarvietei. Pradėjo atvažinėti vasarotojai, net iš Kauno.

Už pušynų, smėlėtoje žemėje, buvo išsistatęs didelis Vangelionių kaimas, kurį jaunimas šitaip apdainuodavo:.

Vangelionių menki laukai —
Nederėjo greciai (grikiai):
Nėr nei vieno liucko berno —
Visi kreivapeciai...

Už šio kaimo į Nemuno pusę tryško sūraus vandens šaltiniai, turintieji gydomosios galios, kaip ir Birštone. Nepriklausomybės metais juos, be kitų, aplankydavo prof. S. Kolupaila, prof. K. Pakštas. Jie atplaukdavo baltu garlaiviu iš Kauno ir, be šaltinių, aplankydavo Nemune stovintį didžiulį akmenį, prie kurio buvo įtaisyta vandens matavimo stotis.

Pušyne, kaip jau minėjome, pranciškonai turėjo savo vasarnamį ir koplyčią. Čia vasarodavo jų studentai — klierikai, lengviau sergantieji ligonys.

Parapijoje veikė daug organizacijų bei draugijų: pavasarininkai (vadovavo Vladas Būtėnas, Kazimieras Urbanavičius, Alfonsas Černiauskas), šauliai (vadovavo mokyt. A. Saulevičius, žuvęs Sibire); buvo gyva katalikių moterų veikla.

Valėniškių kaime (7 km į rytus) gimė kun. Ignas Urbanavičius-Urbonas (daugiau žinių apie jį žr. 422 psl.).

Nepriklausomybės metais Nemunaitis buvo Alytaus aps. valsčiaus centras. 1923 m. miestelyje buvo 96 sodybos ir 727 gyventojai. Buvo apie 20 krautuvių, ruošiami prekymečiai.

Nemunaičio parapija priklauso Merkinės dekanatui. 1940 m. ji turėjo 3100 parapijiečių. Tada jos klebonu buvo kun. Adalbertas Želnis.

II pasaulinio karo metu Nemunaitis su apylinkėmis gerokai nukentėjo, netekdamas daug žmonių. Bolševikai ištrėmė ar nužudė nemaža lietuvių, vokiškieji naciai išnaikino Nemunaičio žydus.

Pokario metais Nemunaičio apylinkėse vyko rezistencinės kovos. 1962 m. bolševikų propagandinės įstaigos išleido brošiūrą pranciškonų suniekinimui skirtą („Pranciškonai Lietuvoje"). Joje apkaltinti Nemunaičio pranciškonai ir kunigai, „palaikę ryšius su partizanais ir juos rėmę". 1945.VI.5 vienuoliai bei kunigai klausę gausiai susirinkusių partizanų išpažinčių ir, dalyvaujant kunigams J. Stasiūnui, A. Želniui, vienuoliams, davę priesaiką. Pastarieji du buvo suimti, kankinti ir išsiųsti dešimčiai metų į koncentracijos stovyklą. Atlikę bausmę, netekę sveikatos, grįžo Lietuvon ir netrukus mirė.

Pokario meto kunigų sąrašuose randame šių klebonų pavardes: kun. Albinas Šilkinis, kun. Kazimieras Pivariūnas, kun. Antanas Jurgila. 1986 m. sąrašuose klebonu įrašytas kun. Nikalojus Novickis (gim. 1950 m., kunigu pašvęstas 1980 m.).

Dabar Nemunaitis yra Alytaus rajono apylinkės ir kolchozo centras. Miestelis sumenkęs — 1980 m. jame tebuvo 200 gyventojų.

Onuškio bažnyčios fasadas

ONUŠKIS

Šv. Apaštalų Pilypo ir Jokūbo parapijos bažnyčia

Onuškio vardą Lietuvoje turi du miesteliai. Vienas jų yra Rokiškio apskrityje, netoli Latvijos sienos (žr. IV t., Panevėžio vyskupija, 250—253 psl.), antras, čia aprašomas, Trakų apskrityje, tarp Aukštadvario ir Valkininko, prie Samio (Samavos) ežero, 10 km į pietus nuo Aukštadvario. Miestelį nuo baigiančio užaugti ežero skiria liūnai ir klampios pievos.

Vietovės vardas seniau buvo tariamas: Anušiškis, Onuškės, Onušiškės, vėliausiai Onuškis. Visais atvejais kilęs nuo „Jono", greičiausiai dvaro savininko ar žemių valdytojo vardo.

Istorinės žinios. Už prie Onuškio esančių pelkių bei liūnų, lyg kokia sala, tyso kalnelis, kuriame lyg ir žymu pylimo bei pamatų liekanų. Greičiausiai čia buvo vieta, kur pavojaus atveju rinkdavosi žmonės, slėpdamiesi nuo priešo puolimų.

Kai kurie tyrinėtojai teigia*, kad vietovę galima būtų sutapatinti su kryžiuočių kelių aprašymuose 1387 m. paminėtu kaimu „Iwanendorf", kuris tuo metu galėjęs priklausyti ano meto Lietuvos didikams Montgirdaičiams. Vienas jų (Jonas), tikrai istorinis asmuo (Mondigerth), buvęs 1401 m. lietuvių—lenkų pasitarimų Vilniuje dalyvis. Yra žinių, kad Vytautas čia, kaip ir Butrimonyse, įkurdinęs totorius, nes tai buvusi strateginė vieta, svarbių kelių iš Punios ir Alytaus į Trakus sankryžoje.

Karališkasis Onuškio dvaras galėjo atsirasti XV—XVI a. sąvartoje, buvusio Skurdonių kaimo vietoje. Istoriškai žinoma, kad 1511 m. Žygimantas Senasis Onuškio dvarą padovanojęs savo arklininkui J. Koncevičiui (ar Kuncevičiui). Tais metais Onuškis galėjo būti didesnė gyvenvietė, nes joje jau buvo bažnyčia.

1524 m. Žygimantas Senasis suteikė Onuškio savininkui privilegiją įkurti miestelį, rengti savaitinius turgus, laikyti karčemas. 1534 m. inventoriuje Onuškis jau vadinamas miesteliu. Tada jame buvo bažnyčia, 12 alaus karčemų, 1 midaus karčema. Gyveno klebonas, altaristas, 17 šeimų, iš kurių 4 amatininkai. Klebonui priklausė 2 karčemos, kurių vieną nuomojęs Motiejus iš Žemaitijos, o alų šinkavęs Laurynas iš Aukštadvario.

1559 m. J. Koncevičius Onuškio dvarą pardavė M. Naruševičiui. Apie 1562 m. miestelis nukentėjo, greičiausiai dėl gaisro. 1567 m. jam pakartotinai suteikta privilegija. XVI a. II pusėje Onuškio valsčius mokėjo labai mažą, tik 147 kapų grašių, sidabrinės mokestį.

1654—1667 m., karų su rusais ir švedais metu, Onuškis labai nukentėjo. Iš dvaro teritorijoje buvusių 188 dūmų belikę vos 7. Vėliau Onuškis vėl atsikūrė, bet ilgesnį laiką buvo kaimas, ne miestelis. 1683 m. Jonas Sobieskis suteikė Onuškiui turgaus ir dviejų prekymečių ruošimo privilegiją.

Onuškio dvaras ėjo iš rankų į rankas. Jį valdė Tyzenhauzai, Čieškovskiai, Oginskiai, Plateriai, Chodkevičiai, Šabunevičiai, Šetkevičiai ir kiti žemvaldžiai.

1860 m. Onuškyje buvo 28 namai ir 187 gyventojai. Buvo kelios lentpjūvės, terpentino gamykla, kurioje dirbo 5—6 žmonės. XIX a. viduryje dvaro valdos dar apėmė 5000 dešimtinių žemės.

1863 m. sukilimo metu Onuškio dvare ir apylinkėse veikė sukilėliai, miestelyje stovėjo rusų leibgvardijos Gatčino pulkas. Dvarininkas buvo įsivėlęs į sukilimą, po kurio rusų valdžia dvarą konfiskavo. Iš pradžių perdavė valdyti Urbanavičiui, vėliau Mineikai. 1864

* Apie Onuškį ir jo bažnyčią daug žinių paimta iš A. Baliulio ir A. Miškinio studijos „Onuškis", „Liet. Urbanistikos paminklai", VII t.

Šventoriaus vartai

m. dvarui aprašyti rusai atsiuntė valdininką Černiachovskį, kuris labai skriaudė ir šantažavo valstiečius. Jiems pasiskundus, dvaras susilaukė naujo valdytojo, kuriuo buvo grafas Olsujevas. Po sukilimo miestelyje tebuvo likę 7 kiemai su 19 pastatų, dvaro sodyboje 27 trobesiai. 1864 m. įsteigta liaudies mokykla, kurioje mokslas vyko rusų kalba. 1871 m. leista ruošti turgus. Augo gyventojų skaičius: 1879 m. — 179, 1885 m. — 345, 1897 m. — 574 (jų skaičiuje 217 žydų), 1900 miestelyje buvo 21 krautuvė. 1877 m. Onuškį ištiko gaisras. 1905 m. miestelyje surašyti 169 gyventojai (be žydų), dvaro sodyboje — 21. 1912 m. — apie 250 gyventojų. Žinoma, kad 1911 m. Onuškyje įgyvendinta Stolypino žemės reforma, prieš kurią maištavo gyventojai.

I pasaulinio karo metu Onuškis sumenko. Vokiškieji okupantai iškirto ir išvežė daug miško. Bet 1915—1918 m. miestelyje pastatyta nemaža namų. Karo metu sudeginti dvaro rūmai, vėliau neatstatyti. 1919 m. miestelyje surašyti 587 gyventojai.

R. katalikų bažnyčia. Pirmoji medinė bažnyčia Onuškyje buvusi pastatyta 1505 m. 1524 m. Žygimanto Senojo privilegijoje ji vėl minima. Ši bažnyčia sudegė apie 1562 m. Nauja bažnyčia, taip pat medinė, pastatyta 1562—1568 m. Atrodo, kad reformacijos sąjūdžio metu ji buvo atitekusi reformatams, nes 1611 m. Onuškio dvaro savininkas ją grąžino katalikams. Bažnyčia sudegė 1654—1667 m. karų metu. 1672 m. atstatyta. 1673 m. inventoriuje rašoma, kad prie bažnyčios buvo klebonija ir nauja špitolė. 1797 m. aprašyme pažymėta, kad bažnyčia esanti „labai sena", sienos sutręšusių rąstų, stogas pasenęs. 1818 m. nurodoma, kad bažnyčia „stovi 254 metus". Greičiausiai skaičiuota nuo antrosios bažnyčios statymo 1564 m., pamirštant, kad 1672 m. buvo pastatyta trečioji bažnyčia. 1820 m. apgriuvusi bažnyčia šiek tiek suremontuota. Ji buvusi „lygaus frontono", buvę abiejų bokštų pirmieji aukštai su galerija jų viduryje. Lietuviško margo dydžio šventorius buvęs aptvertas pušiniais rąsteliais. Čia stovėjusi ir ant 4 stulpų paremta varpinė. 1823 m. ši medinė bažnyčia sugriuvo.

Nauja bažnyčia pradėta statyti naujo dvarininko K. Šetkevičiaus iniciatyva, kuris

Bažnyčios šoninis vaizdas

1821 m. nusipirko iš S. Šabunevičiaus Onuškio dvarą su miesteliu. Statoma buvo toje pačioje vietoje, kurioje stovėjo ankstesnė medinė bažnyčia. Ši Vilniaus katedrą primenanti klasicistinio stiliaus akmens mūro bažnyčia buvo statoma 1823—1829 m. Prie jos buvo išlikusi medinė, gontais dengta, raudonai dažyta varpinė, pastatyta ant 4 stulpų. 1901 m. bažnyčios aprašyme nurodyta, kad ji yra 41 x 22 aršinų. Joje nesą nei koplyčių, nei žinomesnių dailininkų paveikslų. Buvusi dviaukštė varpinė, klebonija, 1901 m. statytas medinis tarnų namas, šventorius aptvertas medine tvora. Apie 1936 m. pastatyta nauja klebonija.

Architektūra. 1829 m. statyta mūrinė bžn. yra anos epochos klasicistinis paminklas. Didingas portikas turi šešias dorėniškas kolonas, trijų juostų antablementą ir tradicinių proporcijų frontoną. Visi karnizai padabinti stačiakampiais modiljonais. Fasadinės sienos nišose įstatytos skulptūros. Panašu į Vilniaus katedrą, bet čia kukliau: nėra skulptūrų frontone, o frizas be triglifų ir be metopių. Šoninės sienos suskaidytos plokščiais piliastrais. Langai stačiakampiai, su siaurais apvadais. Sienos tarp piliastrų netinkuotos, akmenų mūro. Interjeras ramus, lygių tinkuotų plokštumų, tik centrinė nava suskliausta. Prie presbiterijos yra ložė virš zakristijos. Didžiojo altoriaus retablis yra dviejų aukštų orderinės tvarkos, o šoniniai altoriai papuošti barokiškai. Sakykla ir jos baldakimas tviska rokoko lipdiniais ir reljefais.

Šventoriuje stovi stamboka dviejų tarpsnių medinė varpinė, panašį į daugumą tokių Lietuvoje. Akmens mūro tvora netinkuota, o jos trijų arkų vartai baltuoja bažnyčios fone.

XIX a. lietuvių kalba Onuškio bažnyčioje buvo tik iš dalies vartojama. 1896—1901 m. čia klebonu buvo lietuviškai nekalbėjęs kun. St. Visockis. Nors jo pirmatakai kun. Endrikas ir kun. Enrikas Sokolovskis kiekvieną sekmadienį sakydavo po du pamokslus (lenkiškai ir lietuviškai), Visockis šį paprotį panaikino, palikdamas tik lenkiškus pamokslus. Parapijiečiai skundėsi kurijai, bet ši nereagavo. 1901 m. „Varpo" Nr. 4 korespondencijoje skaitome: „Anušiškis. Pagaliau ačiū Dievui ir mes sulaukėme kunigo lietuvio. Pasakęs tai bijausi net sugriešyti, nes senąjį mūsų kunigėlį pavadino pas save Ponas Dievas. Tik tokiu būdu mes likome išgelbėti nuo lenkiškos dvasios duonelės... Mažai tarp mūsų

Angelo skulptūra

Didysis altorius

1978 m. nuotraukos

lietuviškų knygų, o laikraščių lietuviškų ir visai nematyti".

XX a. pradžioje Onuškyje kurį laiką vargoninkavo Kipras Petrauskas. 1905 m. onuškiečiai jau energingai kovojo su rusų valdžia. Kai kuriuose kaimuose buvo įsteigti lietuvių komitetai. 1909 m. „Saulės" draugija gavo leidimą steigti lietuvišką mokyklą. Buvo įkurtas Blaivybės draugijos skyrius. Nepriklausomybės metais Onuškis buvo Trakų aps. valsčiaus centras. 1923 m. miestelyje buvo 80 sodybų ir 609 gyv., 1940 m. — apie 1000 gyventojų. Valsčiaus reikalus ilgus metus tvarkė viršaitis Antanas Petrauskas, dainininko Kipro brolis.

1941 m., prasidėjus rusų—vokiečių karui, Onuškio apylinkėse vyko smarkios kovos, kurių metu sudegė didelė dalis miestelio — apie 40 namų. Nemaža gyventojų buvo iššudyta ar deportuota. Bolševikų okupacijos metu Onuškis yra Trakų rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. — 656, 1986 m. — 637 gyventojai.

Onuškio parapija priklausė Stakliškių dekanatui. 1940 m. ji turėjo 5600 parapijiečių. 1927 m. klebonu paskirtas kun. Kazimieras Čibas (gim. 1871.VII.18, kunigu pašvęstas 1909.V.25), anksčiau klebonavęs Kiaukliuose, Vievyje, Paparčiuose. Jis sumaniai tvarkė parapijos reikalus ir užbaigė atlietuvinimo darbus. Prieš karą apsigyveno Aukštadvaryje, kur ir mirė.

Apie jį kiauklišk is kun. Pranas Gaidamavičius-Gaida mums pateikė tokį atsiminimų pluoštelį: „Kun. K. Čibas (Kiaukliuose buvo vadinamas Cibu) pasižymėjo kaip geras administratorius, taupus lėšų tvarkytojas, mokėjęs ir sunkiais laikais atlikti įvairius pastatų remonto darbus. Uoliai rūpindavosi vaikų paruošimu pirmajai išpažinčiai ir komunijai. Vasaros mėnesiais iš kaimų rinkdavosi vaikai daugiausia šventoriuje, kur pats mokydavo juos katekizmo, o negabesniem paskirdavo pažangesnius mokinius į pagalbą. Visiems pabrėždavo neatidėlioti darbų rytojui: ką gali, padaryk šiandieną. Iš

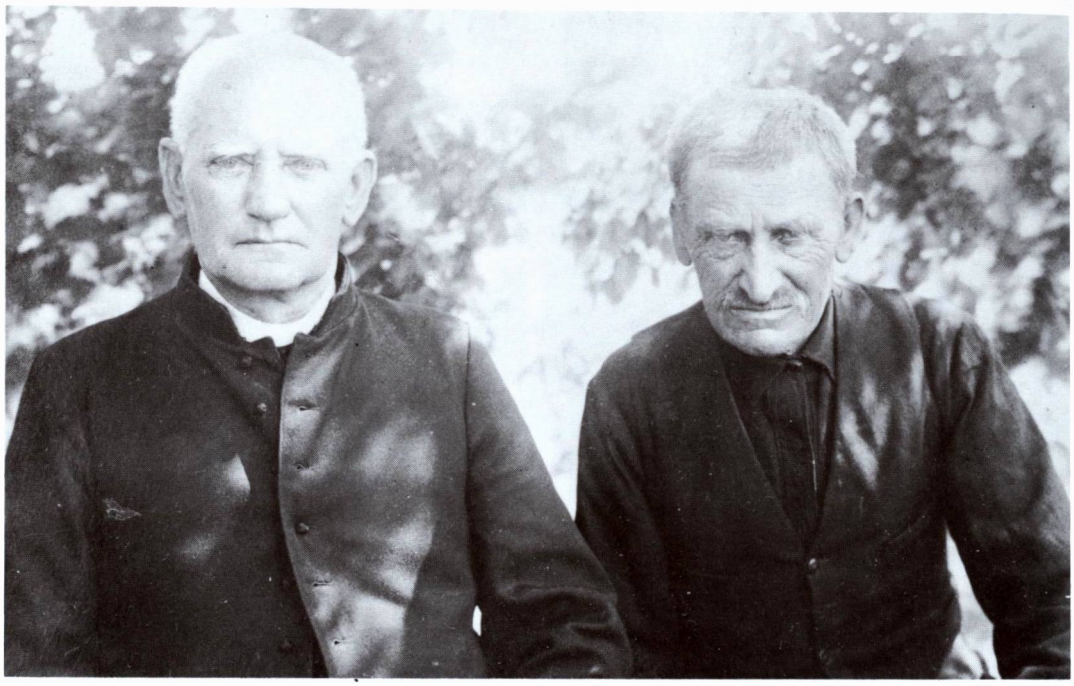

Kun. Kazimieras Čibas (k.) buv. Onuškio klebonas, kartu su savo broliu Jonu (kraštotyrininko Daumanto Čibo tėvu)

Panošiškių kaimas I pas. karo metu. (Iš vokiečių spaudos)

Panošiškių kaimo šauliai, prie jų pastatyto Vilniaus kryžiaus. (Iš D. Čibo rinkinio)

vaikų reikalaudavo gero katekizmo mokėjimo. Nepasiruošusius palikdavo kitiems metams."

„Klebonaudamas Onuškyje, turėjo nemažą bityną, kuriam skirdavo dalį savo laisvo laiko. Savo medumi vaišindavo dažnus svečius, kurie naudojosi jo dosniu vaišingumu. Pats gyveno asketiškai, rūpindamasis parapijiečių blaivumu, religine ir kultūrine pažanga, katalikiškos spaudos platinimu, rūpestingai tvarkė ekonominius parapijos reikalus."

1939—1953 m. klebonu buvo vilnietis kun. Nikodemas Švogžlys. Jis čia tęsė įdomią tradiciją — pastatyti tiek kryžių, kiek metų Vilnius kentė lenkų priespaudą. Kun. dr. Ig. Urbonas savo atsiminimuose apie N. Švogžlį („Draugas", Nr. 54, 1985) mini, kad jis pastatęs Onuškyje paminklą — natūralų ąžuolą, kurį devyni arkliai atvežę iš miško. Prie jo išmūrijęs aukurą. Paminklo šventinimo metu baltais rūbais pasipuošusios vaidilutės kūrenusios aukure „amžinąją ugnį", šauliai stovėję garbės sargyboje, o senas knygnešys, apkabinęs ąžuolą, pasakojęs Lietuvos tragišką istoriją. Kun. Švogžlys juos visus šventinęs ir laiminęs...

Pokario metais klebonais buvo kun. J. Gerbutavičius, Juozas Anusevičius, 1983—1986 m. sąrašuose minimas kun. Ignotas

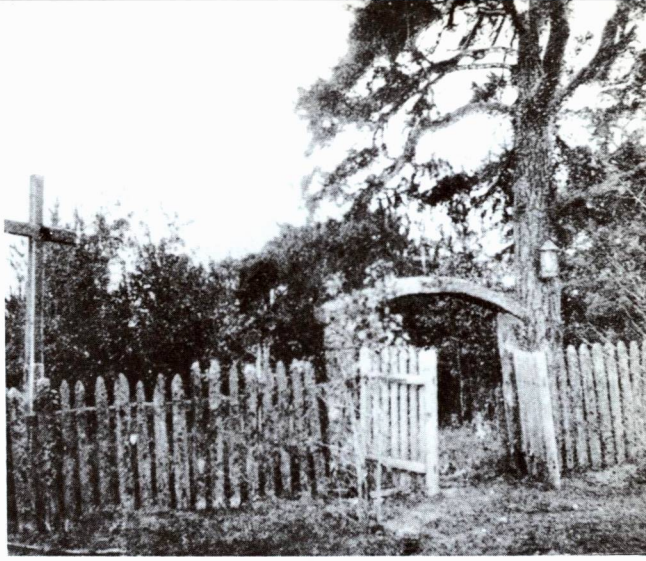

Panošiškių kaimo kapeliai. (Iš vokiečių I pas. karo meto spaudos)

Kavaliauskas (gim. 1929, kunigu pašvęstas 1954 m.).

Onuškio bažnyčioje ligi šių dienų yra išlikę pažymėtinų religinio meno bei kulto dalykų: 1720 m. barokinė sidabrinė taurė, paveikslai — „Šventosios Dvasios atsiuntimas", „Šv. Rokas", „Šv. Jurgis" (XIX a.), medinė to paties amžiaus skulptūra ir kt.

PALOMENĖ

Šv. Mykolo Arkangelo parapijos bažnyčia

Palomenės bažnytkaimis yra prie Lomenos upelio (kairysis Neries intakas, 30,3 km ilgumo), 8 km į šiaurę nuo Kaišiadorių, prie kelio į Jonavą. Vietovės vardas kilęs iš minėtos upės.

Palomenės palivarkas minimas XVIII a. raštuose. XIX a. jį vedė Zaleckiai.

R. katalikų bažnyčia. 1809 m. dabartinės bažnyčios vietoje M. Zaleckis pastatė koplyčią atminimui tragiško šeimos įvykio: jo duktė su savo vyru, tuojau po vestuvių keldamiesi per Nerį, nuskendo. 1840 m. koplyčios vietoje pastatyta bažnyčia. 1915 m. bažnyčia atnaujinta. Tada sudaryta ir Palomenės parapija. Pirmuoju klebonu paskirtas kun. Matas Cijūnaitis. 1940 m. ji turėjo 1900 katalikų. Parapija priklauso Žaslių dekanatui.

Palomenės bažnyčia, 1962 m.

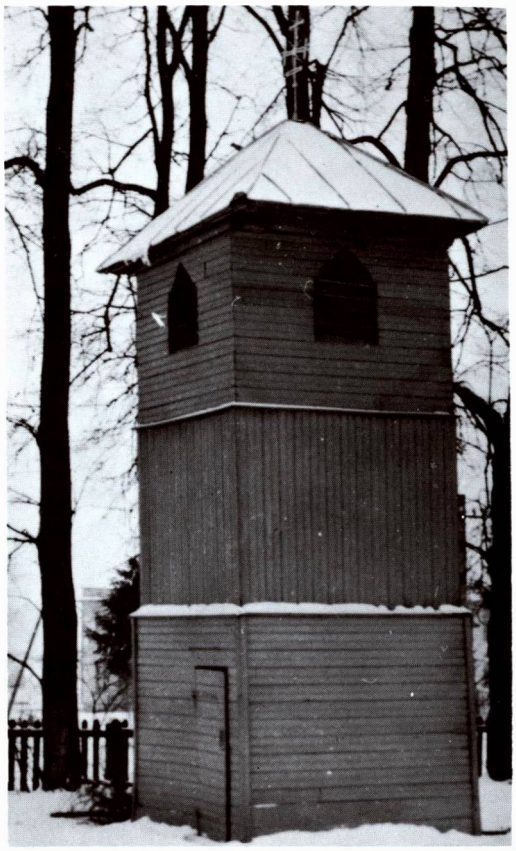

Varpinė, 1978 m.

Architektūra. 1840 m. statyta medinė bažnyčia yra klasicistinio stiliaus. Jos keturių apskritų kolonų portikas turi platų tiesių traukų antablementą. Jis apjuosia visą pastatą. Durų ir langų angos yra stačiakampės, tik frontono langas turi segmentinę arką. Sienų apkalas sudėtas iš statmenų lentelių, o trikampio frontono — dekoratyviškai įvairus. Stoginis kryžius neturi nei bazės, nei ornamentų. Stogo gale matomas mažytis bokštelis su varpeliu.

Presbiterijoje matomos šoninės galerijos viršum zakristijų. Presbiterijos grotelės ir galerijos užtvaros turi ne baliustrus, kaip klasicizme įprasta, o savotišką rombo ir diagonalinio kryžiaus kompoziciją. Didysis altorius turi didelį paveikslą vieton retablio. Dešinėje nuo bažnyčios stovi medinė varpinė, savo aukščiu lygi su bažnyčia. Ji yra trijų tarpsnių; apatinysis nežymiai platesnis už antrąjį ir trečiąjį, kurie yra vienodų tūrių. Dėl tokio neįprasto pavidalo varpinė atrodo stambi ir sunki, nors ir paįvairinta pakaitomis statmenu ir gulsčiu apkalu. Akustinės angos turi smailias arkas. Antrasis aukštas neturi langų. Šventorius aptvertas medinių statinių tvora.

Palomenės klebonas kun. Jonas Tutinas 1941 m. sulaukė labai skaudaus likimo. Jis gimė 1897.VIII.11 ir jau I pasaulinio karo metu, kaip carinės Rusijos karys, kovėsi su turkais ties Trapezundu. Pokario metais įstojo į Vilniaus kunigų seminariją ir 1928.III.24 buvo pašvęstas kunigu. Lenkų persekiojamas, turėjo pasitraukti į nepriklausomą Lietuvą ir 1937 m. paskirtas Palomenės klebonu. Prasidėjus karui, niekur nesitraukė iš klebonijos, nes niekam nebuvo bloga padaręs. Tačiau komunistai sugalvojo savaip: traukdamiesi panoro suruošti teroro aktą. 1941.VI.27 bolševikai kariai, dviejų vietinių komunistėlių lydimi, atvyko į kleboniją, kur surado kleboną ir bažnyčios tarnus. Visiems buvo įsakyta eiti drauge su kareiviais. Kai kuriems suimtiesiems, jų tarpe ir klebonui, pavyko pasislėpti; klebonas nubėgo už pirties pastato ir atsigulė pievoje. Bolševikai pirmiausia sušaudė kieme buvusį vargoninką, jo žmoną ir ėmė ieškoti pasislėpusių. Suradę kleboną, peršovė jo galvą ir keliais durtuvų smūgiais subadė jo krūtinę ir pilvą. Atėjus vokiečiams, parapijiečiai surado savo klebono lavoną, baisiai sužalotą, su perverta ant krūtinės uždėta ranka. (Atvaizdas 78 psl.).

1944 m. sovietiniai rusai, užėmę Palomenę, apiplėšė gyventojus ir bažnyčią. Kun. Juozas Rakickas, MIC, Palomenės ir Vytautavos parapijų administratorius, buvo 1945 m.

bolševikų suimtas ir nužudytas. (Daugiau žinių apie jį žr. 79 psl.).

Pokario metais klebonais buvo kun. Jonas Guturavičius, kun. Jonas Zubrus, 1984—1986 m. kunigų sąrašuose minimas kun. Zigmantas Stančiauskas (gim. 1925 m., kunigu pašvęstas 1946 m.).

Nepriklausomybės metais Palomenė priklausė Kaišiadorių valsčiui. 1923 m. buvo 23 sodybos ir 200 gyventojų. Sovietinės okupacijos metu Palomenė yra Kaišiadorių rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. — 196 gyventojai.

Palomenės kolchozo nauja gyvenvietė, kaip praneša sovietinė spauda („Kultūros barai", Nr. 8, 1977) sukurta kiek atokiau nuo miestelio, ant Neprėkštos ežero kranto. Kochozo gyventojai tada profesijomis šitaip skirstėsi: mokytojų — 12, buhalterių — 15, traktorininkų — 38, lauko darbininkų — 175, mokinių — 232, laiškanešių — 2, siuvėjų — 3, malūnininkas 1 ir t.t. Iš viso kolchoze buvę apie 1000 žmonių.

LKB Kronika (Nr. 12, 1974) paskelbė korespondenciją iš Palomenės, kur rašoma, kad per visą pokario laikotarpį buvo naikinami paminklai, kurie nors truputį priminė Lietuvos nepriklausomybės metus. Kaip pavyzdys nurodomas Miežionių kaimo kryžius, kurį buvo pastatę pavasarininkai. Jame buvo iškaltas įrašas „Dievui ir Tėvynei". Šis kryžius dingo 1964 m. birželio mėn. vieną naktį. Tačiau VII.4 Kiemelių (Stasiūnų) kaimo gyventojas, eidamas per Kaišiadorių durpyną, vienoje duobėje pastebėjo akmeninį kryžių. Iškėlus paaiškėjo, kad tai buvo dingęs Miežonių kaimo pavasarininkų kryžius. Išgelbėtas kryžius buvo nugabentas į parapijos kapines, tačiau vieną naktį ir iš čia kryžius dingo. Nepaaiškėjo, kur ir kaip ateistai kryžių sunaikino.

LKBK (Nr. 36, 1979) paskelbė Palomenės klebono kun. Jono Zubraus pareiškimą iš 1978.XI.18 Religinių reikalų įgaliotiniui dėl tikinčiųjų moksleivių persekiojimo.

Palomenės bažnyčioje yra pažymėtinų religinio meno ir kulto dalykų. Paveikslai — „Saliamono teismas", „Saliamonas kalėjime" (XVIII a.), „Pieta", „Šv. Mykolas Arkangelas" (XIX a.), „Mozė", „Šv. Domininkas" (XIX a.), medinės XIX—XX a. skulptūros — „Jėzus Nukryžiuotasis", „Šv. Jonas Nepomukas".

PAPARČIAI

Šv. Stanislovo ir Šv. Pranciškaus Asyžiečio parapijos bažnyčia

Paparčių bažnytkaimis yra prie Žiežmaros upelio (kairysis Neries intakas, 23,8 km ilgumo), 9 km į šiaurės rytus nuo Žaslių. Vietovė išsistačiusi aukštoje vietoje (115 m aukščiau jūros lygio), patraukli kalvomis, slėniais, šilais.

Istorinės žinios. Kairiajame Neries krante yra piliakalnis, apsuptas 5 m aukščio pylimu. Jo rytinė pusė nuvirtusi į Žiežmarą. Kitoje upės pusėje taip pat yra kalva, Pilies kalnu vadinama. Plačioje apylinkėje randama proistorinių laikų radinių: kirvukų, ginklų liekanų, puodų šukių. Istoriškai Paparčiai žinomi nuo XIV a. Kryžiuočių laikais čia buvo lietuvių pilaitė. Vokiečių kronikos vietovę vadina Boparten ar Poparten. Tais laikais Paparčiai buvo vienas iš svarbiųjų gynimo punktų — šiose apylinkėse vyko lietuvių—kryžiuočių mūšiai. Su Paparčiais surištas ir vieno žymaus Lietuvos karo vado Sudimanto žuvimas. Sudimantas buvęs Eišiškių kunigaikštis, kurio seserį Oną buvo vedęs Vytautas. Kronikininkas Vigandas Sudimantą tituluoja „capitaneus Wytaudi". Vytautui persimetant į Jogailos pusę, Sudimantas jam padėjęs sunaikinti porą Ordino pilių prie Nemuno. Tačiau vėliau tarp svainių kilęs aštrus konfliktas, nes Sudimantas pranešęs Jogailos broliui Kaributui Vytauto slaptą sumanymą slapta paimti Vilnių. Taigi antrame Vytauto pabėgime Sudimantas nedalyvavęs ir Vytauto palankumo neatgavęs. Apie Sudimanto žuvimą istorikas Ignas Jonynas (str. „Vytauto šeimyna", „Praeitis" II t., 1933), pasiremdamas Kryžiuočių kronikomis, šitaip rašo: „Sudimantas neilgai gyveno po savo išdavikiško darbo. 1434 m., Vokiečių Ordino karo žygio prieš lietuvius metu, prie Paparčių jis pakliuvo vokiečių nelaisvėn. Kelis sykius apgavęs Ordiną, ir be to, užmušęs Jurbarke Ordino brolius, jis karo teismo buvo nuteistas mirti ir pakartas už kojų".

Kazimiero laikais Paparčiai perėjo į privačias rankas. 1507 m. istorijos šaltiniuose minimas Paparčių valsčius ir miestelis, kuris išaugo XVII a. 1616 m. čia buvo 30 gyv. namų, 18 alinių ir 8 degtinės parduotuvės.

Paparčių bažnyčia ir kapinės, 1978 m.

R. katalikų bažnyčia pastatyta XV a. gale ar XVI a. pr., nes jau minima 1522 m. Vilniaus vyskupijos bažnyčių sąrašuose.

1649 m. D.L.K. paiždininkas Stanislovas Beinartas įsteigė Paparčiuose domininkonų vienuolyną ir jam užrašė Paparčių, Kazokiškių ir Taucilavičių dvarus. Domininkonai savo veiklą išplėtė: įsteigė noviciatą (būdavo ligi 30 kandidatų), 1797 m. padidino bažnyčią, pristatydami Šv. Domininko koplyčią. Įsteigė ir pradžios mokyklą, kurioje 1781 m. mokėsi 7 mokiniai. 1798 m. Paparčiuose veikė dvi mokyklos, bet 1804—1805 m. vėl tik viena (ją lankė 13 mokinių). Prie vienuolyno vienuoliai buvo sutelkę 1072 tomų knygų biblioteką. 1782 m. čia buvo 16 kunigų, 30 klierikų, 10 brolių, veikė noviciatas, mokykla.

1864 m. rusų valdžia vienuolyną uždarė, o bažnyčią pavertė cerkve. Po kelerių metų vienuolyno ir bažnyčios pastatai buvo parduoti ir nugriauti. Iš visų pastatų teliko mūrinė koplyčia kapinėse. Buv. vienuolyno žemėje įkurdinta nemaža rusų kolonistų, kurie turėjo remti valdžios vykdomą Lietuvos rusinimo programą. Tačiau jiems labiau patiko užpuldinėti ramius gyventojus, vagiliauti ir plėšikauti. 1866 m. Paparčiuose buvo 225 gyventojai, iš jų 28 žydai.

Spaudos draudimo laikais lietuviškų knygų bei laikraščių į Paparčius ir apylinkes atgabendavo Jurgis Bielinis ir kiti knygnešiai. Patyręs, kad katalikų vienuolynas perduotas stačiatikiams, 1890 m. iškėlė bylą, kuri pasiekė aukščiausią Rusijos teismo instituciją — senatą. Bylos eiga atkreipė dėmesį valdžios žmonių, kurie ją palaikė priešrusišku judėjimu. Buvo duotas įsakymas suimti ir ištardyti jos iniciatorius. Knygnešys Bielinis, apie tai patyręs iš vieno žydo, laiku paspruko.

Katalikų bažnyčios bei parapijos atkūrimo klausimas tolydžio buvo keliamas ir toliau, bet nesėkmingai. Tik 1909 m., Rusijoje papūtus laisvesniems vėjams, Dovydavičiaus pastangomis buvo gautas leidimas atkurti parapiją. Tačiau dabar reikalui kenkė lenkomanai. „Šaltinio" (1909 m., Nr. 28) korespondencijoje iš Paparčių rašoma, kad ten buvęs sušauktas susirinkimas parapijos atkūrimo reikalu, kuriam pirmininkavęs ir tik lenkiškai kalbėjęs kun. Vadoga. Lietuvės moterys, nesuprasdamos lenkiškai, prašiusios, kad būtų kalbama ir lietuviškai. Kunigas rūsčiai sušukęs: „Eikite kiaulių ganyti, aš tokių nežiūriu... Tegu jums kalba lietuviškai Žaslių kunigai". Po šio įvykio lietuviai tiesiogiai kreipęsi į Vilniaus vyskupijos administratorių ir ten radę šiek tiek teisingesnį reikalo sprendimą. Ilgainiui lenkuojančių pastangos nuėjo niekais, o papartiškiai paliko gerais lietuviais ir gerais katalikais.

1916 m., kun. G. Zimkaus ir parapijiečių rūpesčiu, kiek atokiau nuo Paparčių esančiose kapinėse, pastatyta nauja medinė bažnyčia. Tačiau parapijiečiams ta vieta nepatiko ir jie tol nenurimo, kol bažnyčios ir klebonijos pastatai nebuvo perkelti į senosios bažnyčios vietą — vienuolyno sode. O sodas buvo didelis — 7 ha ploto, su žemyn einančiomis terasomis. Kalno šaltiniai čia pripildo keletą tvenkinių vandens, gamtovaizdžiai labai gražūs.

Paparčių parapija priklauso Žaslių dekanatui. Iš jos klebonų čia ypačiai minėtinas kun. Nikodemas Švogžlys-Milžinas, žinomas Vilniaus krašto lietuvių veikėjas, daugelio parapijų atlietuvintojas, daug nusipelnęs gyventojų švietimui.

1940 m. parapija turėjo 3300 parapijiečių. Tada jos klebonu buvo kun. Petras Šiugžda.

Paparčių domininkonų bažnyčioje buvo

Bažnyčios vidus, 1978 m.

Švč. M. Marijos paveikslas, kurį tikintieji laikė turinčiu stebuklingos galios. Tai kopija stebuklingo Marijos paveikslo, esančio Romoje, S. Maria Maggiore bazilikoje. Greičiausiai šią kopiją domininkonai atsigabeno iš Romos. Pirmiausia jis buvo vienuolyne, vėliau, jau garsėjąs stebuklinga galia, perkeltas į bažnyčią. Kauno maršalka Boguslavas Oginskis jam įtaisė sidabro rūbus. 1864 m. rusai bažnyčią pavertė cerkve. Tada dingo ir paveikslas.

Architektūra. 1916 m. statyta medinė bažnyčia atrodo nestilinga ir iš oro nepuošni, o viduje gana prabangi, su barokišku dekoru. Trijų navų pastatas turi priekin patrauktą stambų bokštą, iškylantį du kartus aukščiau už navos stogą. Bokšto forma yra sudėtinga. Jo apatinis tarpsnis su didžiosiomis durimis bažnyčion uždengtas dvišlaičiu stogu su frontonais šonuose, o viršutinis tarpsnis su akustinėmis varpų angomis uždengtas piramidiniu stogeliu su 4 frontonais. Langai ir durys stačiakampiai, be arkų.

Interjeras padalytas į tris navas apskritų kolonų eilėmis. Visos lubos plokščios. Šoninės navos yra žemesnės. Sienas puošia dažytų frizų juostos. Sakykla be baldakimo, iškelta ties presbiterijos ir dešiniosios navos kampu. Visi trys altoriai yra orderiniai, su apskritomis kolonomis ir sudėtingais antablementais. Didžiojo altoriaus retablis yra mažojo orderio (dviejų tarpsnių), o šoniniai altoriai yra tik vieno tarpsnio. Triumfo arkos vietoje yra pakeltos užuolaidos imitacija su kartušu. Suolai geros rūšies, su atramomis. 1961 m. bažnyčia buvo suremontuota.

Nepriklausomybės metais Paparčiai priklausė Žaslių valsčiui. 1923 m. buvo 53 sodybos ir 266 gyventojai.

Karo ir pokario metais buvo nemaža

Nuplakto Kristaus skulptūra, 1978 m.

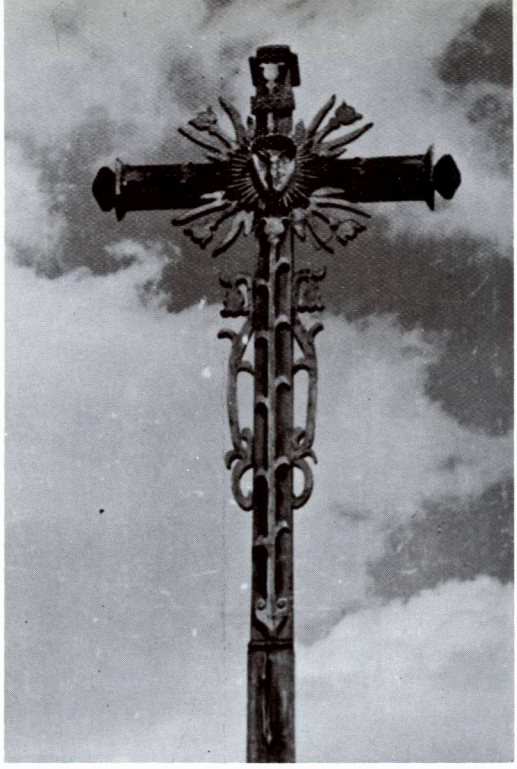

Kryžius Paparčiuose

apylinkės gyventojų suimta, ištremta. Klebonas Petras Lygnugaris taip pat buvo ištremtas ir atliko 13 m. bausmę. 1949 m., klebono ir parapijiečių rūpesčiu, buvo atliktas kapitalinis bažnyčios remontas. Kiek vėliau, kito klebono — A. Dumbliausko rūpesčiu, bažnyčia išdekoruota iš vidaus. Vėliau klebonu buvo kun. Hilaras Misiūnas. Klebonu jis įrašytas ir 1986 m. kunigų sąrašuose.

Bolševikų okupacijos metu Paparčiai yra Kaišiadorių rajono apylinkės centras. 1959 m. 225 gyventojai.

Legenda apie senąjį Paparčių vienuolyną

Apie senąjį Paparčių vienuolyną vietos gyventojai pasakojo nemaža legendų. Vieną jų, artimą tikrovei, atpasakotą inž. arch. Edmundo Arbo, yra užrašęs Daumantas Čibas (†1982.V.15) ir paskelbęs „Mūsų Lietuvos" I t., 498 psl. Štai ji.

Praėjus keleriems metams po nepavykusio sukilimo, vieną vakarą pas seną sugriauto vienuolyno zakristijoną užsuko keleivis.

— Ar pažįstate mane? — paklausė jis.

Zakristijonas gerai įsižiūrėjo ir pažino. Tai buvo buvęs vienuolis — kunigas, persirengęs paprastu žmogeliu. Jis nesisakė, iš kur atkeliavęs: iš Sibiro ar iš kitų svetimų kraštų, kuriuose buvo atsidūrę sumušti sukilėliai. Kai visai sutemo, vienuolis prabilo:

— Imk lempą, kastuvą ir lydėk mane.

Jie abu nuėjo į vienuolyno sodą. Čia vienuolis užrišo senukui akis, paėmė jį už rankos ir vedė kalneliais, pakalnėmis, kairėn, dešinėn, kol šiam viskas susimaišė. Tada atrišo akis, uždegė žiburį ir parodė, kur kasti. Netrukus buvo atkasta didelė dėžė, atluptas jos dangtis ir prieš akis sublizgėjo šventi altoriaus indai, aukso pinigėliai, aukso širdelės, galvutės, rankos ir kojos, kokias išgiję maldininkai paprastai sega prie stebuklingojo paveikslo.

— Man tiek ir terūpėjo žinoti, ar viskas tebėra. Po šimto metų tas auksas padės tėvynę vaduoti, — kalbėjo vienuolis. — O už tavo pagalbą ir už ilgą tarnavimą vienuolynui — pasisemk kiek nori, kad nereikėtų senatvėje vargti.

Zakristijonas pasisėmė saują.

— Pakaks man senam.

Bet vienuolis pripylė jam pilną kepurę brangenybių. Paskui skrynią užvožė, duobę užkasė, žemę sumindžiojo, lempą užpūtė. Vėl užrišęs akis, vienuolis vedė senuką kairėn, dešinėn, aukštyn, žemyn, kol parvedė namo.

— Niekam nepasakok, ką matei, ir tos vietos ieškoti nemėgink, — prisaikdino atsisveikindamas.

Ilgus metus senukas tylėjo ir ramiai sau gyveno. Bet kartą ėmė ir nebeiškentė. Gandas tuojau perėjo kelias parapijas. O naktį

Paparčių kapų koplyčia, 1982 m.

pas senuką atsidangino „svečiai" iš kaimyninio atvežtinių burliokų Krasnosiolkos kaimo. Jie degino jam padus, kad pasakytų, kur užkasti lobiai. Bet senukas iš tikrųjų nežinojo tos vietos. Tik parodė, kur po stalu molinėje asloje buvo įkasęs gautąjį atlyginimą. Burliokai pinigėlius iškasė ir išsinešė, o senukas netrukus mirė.

Kaip Vytauto Didžiojo kapas, kaip Vilniaus vyskupų ir bažnyčių turtai, taip ir Paparčių vienuolyno auksas iki šiol slypi toje žemėje, kurią dengia tiek daug piliakalnių ir kapų nebylė mūsų senolių istorija...

Paparčių bažnyčioje yra ligi šių dienų išlikę pažymėtinų religinio meno dalykų: paveikslai — „Švč. M. Marija su Kūdikiu" (XIX a.), „Šv. Domininkas" (XVIII a. pab.), geležinis ornamentuotas kryžius (XIX a.). Kapinėse, be kitų paminklų, yra įdomus medinis kryžius su koplytėle, statytas XX a. pr.

PERLOJA

Švč. Mergelės Marijos ir Šv. Pranciškaus Asyžiečio parapijos bažnyčia

Perlojos miestelis yra 10 km į vakarus nuo Varėnos. Vietovė išsistačiusi abipus Merkio upės, prie plento tarp Merkinės ir Varėnos.

Proistorinių laikų radiniai — apylinkėje randama neolito stovyklų liekanų ir XVI a. senkapių — rodo, kad Perloja buvo gyvenama ankstyvais laikais.

Istorinės žinios. Perloja žinoma nuo XIV a. — minima kryžiuočių kelių į Lietuvą aprašymuose net 8 kartus. Pagal juos, 1378 m. Perlojoje lietuviai kovėsi su kryžiuočiais. 1387 m. Jogaila, pavesdamas savo broliui Skirgailai valdyti Trakų kunigaikštiją, mini ir Perloją. Iš 1419 m. vieno kryžiuočių komtūro pranešimo ordino magistrui matyti, kad tais metais Perloja buvo seniūnija, kurios tijūnu buvo Mykolas Viaževičius. Jau tada perlojiečiai priešinosi dėl jiems uždėtų prievolių, kėlė balsą ir prieš šieno vežimą į Trakus. Tais laikais perlojiečiai eidavo kelių tarnybą, nešė užtvarų sargybas ir duodavo dėklą. 1528 m. Perlojos seniūnija kariuomenės reikalams turėjo duoti 26 arklius.

Apie 1520 m. Perlojos dvarą su jo valsčiumi iš savo vyro gavo karalienė Bona. 1521 m. jos vardu Perloją valdė Mykolas Basas. Perloja buvo platus valsčius. 1506 m. apėmė 160 ūkių. Vėliau Perloja buvo sujungta su Daugų seniūnija.

Perlojos miestelis pokario metais. (Mariaus Baranausko nuotr.)

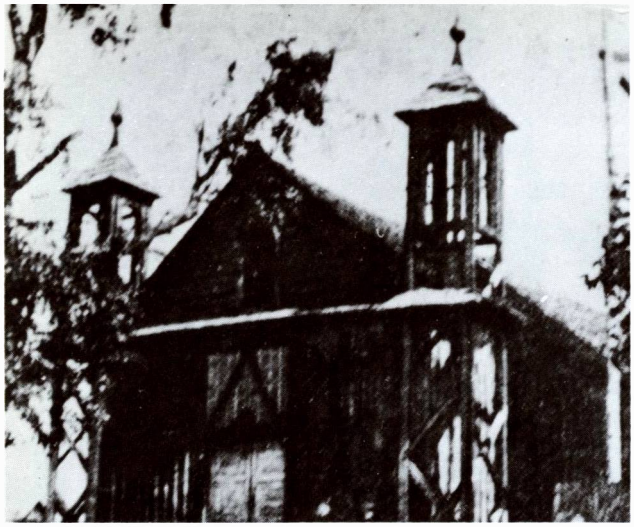

Senoji Perlojos bažnyčia, statyta iš maumedžio

Bažnyčios fasadas

Perlojos valdoviniame dvare buvo įkurta geležies dirbtuvė. Pro Perloją tekantis nedidelis upelis yra vadinamas Amarnia. Jo vardas kilęs iš vokiečių kalbos žodžio „Hammer" (kūjis). Greičiausiai jo vanduo buvo pajungtas geležies plakimui.

Lietuvos ir Lenkijos didikai, vykdami iš Vilniaus į Gardiną — Krokuvą ar grįždami, mėgdavę sustoti Perlojoje. Perlojos dvare kurį laiką gyvenusi nuo epidemijos pabėgusi karalienė Bona. Bet 1710 m. maro epidemijos metu išmirė visi Perlojos miestelio ir valsčiaus gyventojai. Tačiau XVIII a. pabaigoje Perloja vėl atsigavo. 1792 m. Stanislovas Augustas suteikė jai Magdeburgo miesto teises ir herbą.

1839 m. Perlojoje gyveno 40 šeimų. 1873 m. — 660, 1897 m. — 1396 gyventojai.

R. katalikų bažnyčia. Yra užuominų, kad pirmąją bažnyčią Perlojoje pastatęs XV a. pradžioje Vytautas ar kas kitas jo pavedimu. Bet šiam teigimui paremti trūksta istorinių žinių. Tikslesnė žinia, kad bažnyčia buvo pastatyta 1506 m. ir buvo valdovų aprūpinta. Spėjama, kad ji galėjo būti atstatyta XVII a. pabaigoje. 1863—1905 m. būvyje bažnyčia buvo rusų valdžios uždaryta.

Išlikusi senoji bažnyčia buvo statyta iš maumedžio, apkalta iš lauko pusės ne pjautinėmis, bet skaldytomis pliauskomis ir išliko sveika, ligi buvo pastatyta naujoji bažnyčia. 1930 m. buvo projektuojama senosios bažnyčios pastatą perkelti į steigiamą Oro muziejų Kaune.

Namo pavidalo senoji bažnyčia be bokštų išsiskyrė iš kitų savo fasado kampuose pristatytomis varpinėmis. Jos neturėjo sienų, tik konstrukcijos griaučius. Trikampis bažnyčios frontonas buvo žemesnis už sienas, o stogas atrodė gana lėkštas. Sprendžiant iš išorinių proporcijų, viduje turėjo būti trys navos.

Naujosios bažnyčios statyba buvo vykdoma 1928—1930 m. Jos statymu rūpinosi klebonas kun. Pr. Cibulskis su parapijiečiais. Perlojos parapija nedidelė, žmonės neturtingi, taigi jie patys vieni neįstengė pasistatyti bažnyčios. Aukos buvo renkamos kitose parapijose ir Amerikoje. Amerikos lietuviai (daugiausia čia atsikėlę perlojiečiai) sudėjo 18.000 lt, Lietuvos vyriausybė paskyrė 8000 lt pašalpą, įvairiose Lietuvos parapijose surinkta 17.000. Kitus pinigus sudėjo ir darbo jėgą skyrė patys perlojiečiai. Jie pagamino ir 400.000 plytų. Iš viso statybai, neskaitant parapijiečių darbo, buvo surinkta ir išleista apie 140.000 lt. 1930 m. bažnyčią iškilmingai konsekravo Kaišiadorių vyskupas J. Kukta.

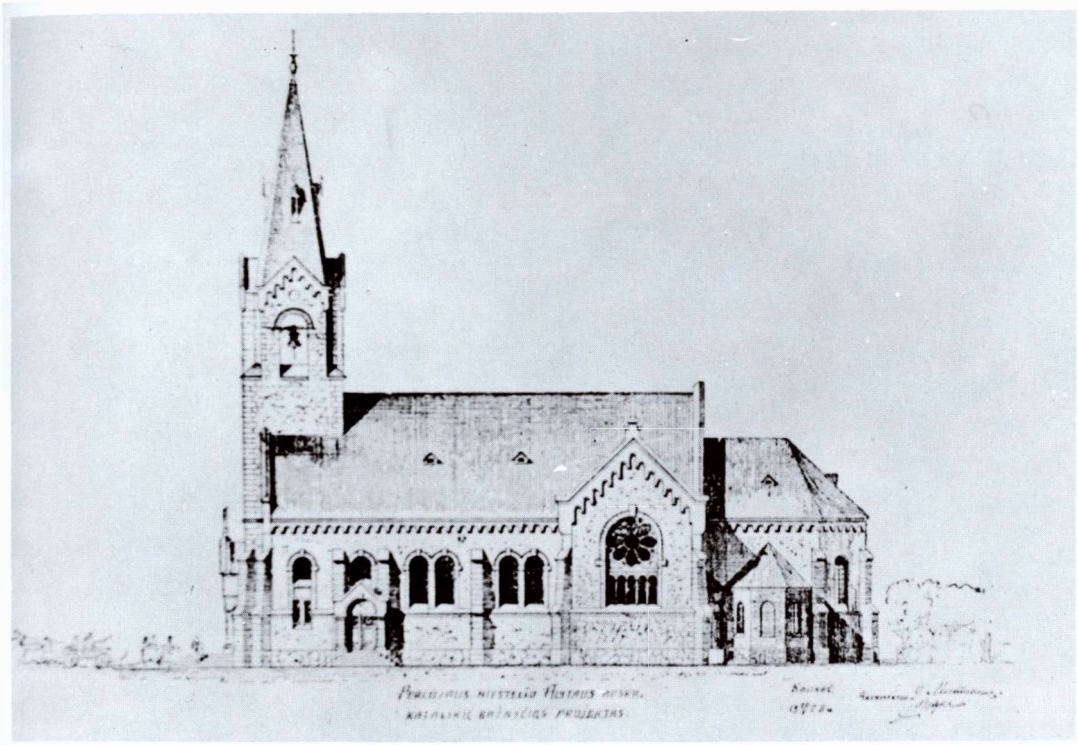

Dabartinės mūrinės Perlojos bažnyčios projektas. (Inž. V. Michnevičius)

Architektūra. 1930 m. baigta statyti mūrinė bžn. yra kuklus, skoningas pseudogotikinis pastatas, projektuotas inž. V. Michnevičiaus 1928 m. Fasadinis bokštas yra dvigubai aukštesnis už navų stogą ir patrauktas į priekį. Portalas aprėmintas arka su dvišlaičiu stogeliu. Sienų ir bokšto viršūnės karnizai padabinti smulkių arkučių frizais. Bažnyčios planas kryžminis. Transeptai ir presbiterija su trisiene absida yra žemesni už navų stogą. Sienos suremtos kontraforsais. Visi langai turi pusapskrites arkas. Transeptų langai dideli, su gotiškomis rozetėmis. Interjeras dekoruotas spalvinga skliautų ir lubų tapyba. Matomos didelės religinio turinio figūrinės kompozicijos ir barokiški augalijos ornamentai. Vytauto Didžiojo metams atminti ant skersinės sijos nutapytas kunigaikščio portretas su mitra trispalvių vėliavų fone. Greta surašyti lietuviški religiniai ir patriotiški tekstai. Kitoje vietoje įkomponuotas Lietuvos herbas Vytis. Visa tai matoma 1976 m. spalvotose nuotraukose. Bžn. ir jos dekoras buvo restauruota 1943 m. lietuvių Statybos bvės Vilniaus skyriaus, vadovaujant inž. Br.

Šoninis vaizdas, 1978 m.

Bažnyčios vidus. (Jono A. Stundžios nuotr.)

Galiniui, ir dailininkų kolektyvo iš Meno mokyklos. Greta naujosios bžn. dar pora metų (apie 1932) stovėjo senoji medinė bžn. su dviem lieknais bokštais, statyta iš maumedžio rąstų.

1918—1923 m., nepriklausomos Lietuvos kūrimosi metu, perlojiečiai buvo labai ryžtingi ir narsūs. Nesulaukdami pagalbos iš Lietuvos vyriausybės, jie patys suorganizavo savo savisaugos ginkluotas pajėgas ir sukūrė pagarsėjusią „Perlojos respubliką". Aktyviai reiškėsi kovose su lenkais. Vienu didžiausių jų žygių įkvėpėjų buvo klebonas kun. Leonas Petkelis (1885—1935). Jis čia organizavo šaulius bei partizanus ir energingai gynė perlojiečius nuo Perlojį puolančių ir plėšikaujančių lenkų gaujų ir reguliarios Lenkijos kariuomenės dalinio. Jis buvo pramintas „Perlojos respublikos prezidentu". Mirė Pivašiūnuose 1935.III.14 ir buvo palaidotas bažnyčios šventoriuje. Bet 1935.XI.17, vykdant velionio valią, palaikai buvo iškasti, pervežti į Perlojį ir palaidoti prie bažnyčios su kariškomis apeigomis, iškilmingai, greta

1930 m. tapyba ant skersinės sijos Vytautui Didžiajam atminti: valdovo portretas, eiliuoti įrašai, papuošimai — lietuviška trispalvė. (Jono A. Stundžos 1984 m. nuotr.)

anksčiau kovoje kritusių perlojiečių. (Daugiau žinių apie Perloją ir jos „respubliką" yra ML I t., 422—427 psl.).

Nepriklausomybės metais Perloja priklausė Varėnos valsčiui. 1923 m. čia buvo 182 sodybos ir 1070 gyventojų. Būdama prie administracijos linijos su lenkais, tolimame pasienyje, Perloja neturėjo galimybės augti. 1933—1934 m. išsiskirstė vienkiemiais ir dar daugiau sumenko: beliko ant pustomo smėlio išmėtyti nuskurdę namukai. Daržų kaip ir nebuvo, nes nedaug kas augdavo. Retkarčiais Perloją aplankydavo ekskursijos, kiek pagyvindamos miestelio gyvenimą. Vis dėlto 1924 m. pastatyti mokyklos namai, 1938 m. — šaulių namai su sale, įruošta skaitykla. 1930—1931 m., minint D.L.K. Vytauto 500 m. mirties sukaktį, miestelio aikštėje pastatytas aukštas mūrinis paminklas Vytautui Didžiajam ir Žuvusiems dėl Lietuvos laisvės pagerbti. Paminklo projektą paruošė ir statymą prižiūrėjo mokyt. V. Aravičius. Įdomus įrašas šoninėje paminklo pusėje: „Vytaute, Didysai, gyvas būsi, kol gyvas nors vienas lietuvis". Beje, po II pasaulinio karo bolševikų administracija

Vytauto Didžiojo paminklas Perlojoje, 1979 m.

Paminklo įrašas. (Iš V. Matulaičio albumo)

norėjo šį paminklą nugriauti, tačiau niekas iš perlojiečių nesutiko šio šventvagiško darbo įvykdyti. O kai buvo atvežti griovėjai iš kitur — perlojiečiai neleido jiems griauti. Tokiu būdu paminklas ir liko nesugriautas.

Abiejų pasaulinių karų metu Perloja nukentėjo — dalis miestelio sudegė. Pokario metais Perlojoje įkurdintas bandymų stoties eksperimentinio ūkio centras. 1959 m. — 1063, 1980 m. — 867 gyventojai.

LKB Kronikoje yra keliais atvejais paskelbti tikinčiųjų persekiojimo faktai. 1973, Nr. 4 rašoma, kad 1973.V.13 Vilniaus universiteto 9 studentai buvo suorganizavę turistinę kelionę po Dzūkiją, kurios metu aplankė ir Vytauto Didžiojo paminklą Perlojoje. Atėję prie paminklo, padėjo gėlių, tačiau nei dainavę, nei kalbų sakę. Grįžtančius namo studentus sulaikė Sovietų saugumas, grąžino į Perlojį ir ilgai tardė. 3 studentai buvę išmesti iš universiteto, o kiti nubausti kitokiomis bausmėmis.

Iš Perlojos kunigų minėtini: kun. Ignas Šopara, žinomas Vilniaus krašto lietuvių veikėjas, miręs 1931.XII.15 ir čia palaidotas. Lietuvos valdžia jam buvo paskyrusi 200 lt mėnesinę pensiją. Minėtinas mūsų jau aprašytas kun. Leonas Petkelis. 1940 m.

„Mūsų Vilniaus" žurnalo suruoštos ekskursijos dalyviai prie kun. Igno Šoparos kapo Perlojoje, 1933.IV.30 (Iš dr. Šaulienės albumo)

Kapas ir paminklas Perlojos „respublikos“ gynėjo Vinco Baranausko, žuvusio kautynėse su lenkais 1920 m. (Jono A. Stundžos 1984 m. nuotrauka)

Paminklai Perlojos kapinese

Perlojos „respublikos“ smogiamasis būrys prie savo štabo būstinės, Druckūnų kaime, 1920 m. rudenį. (Iš Akiro—Biržio „Alytaus apskritis“)

parapija administravo kun. Alfonsas Šatas, kiek vėliau — kun. Vincentas Andrulevičius. Jo rūpesčiu bažnyčios vidus buvo išdekoruotas al fresco ir al brokato būdu. Pokario metais klebonavo kun. Jonas Žvinys, kun. Ignas Milašius. Pastarojo meto kunigų sąrašuose klebonu įrašytas kun. Albinas Šilkinis (gim. 1922 m., kunigu pašvęstas 1949 m.), o 1986 m. sąraše — kun. Stanislovas Linda (gim. 1940 m., kunigu pašvęstas 1977 m.).

Parapija priklauso Merkinės dekanatui. 1940 m. ji turėjo 1700 parapijiečių.

Perlojos bažnyčioje yra išlikusi įdomi tapyba biblinėmis temomis — simboliai ir ornamentinis dekoras, tapytas 1943 m. dail. Jurgio Hopeno ir kitų; yra dail. Juozo Balzukevičiaus tapytas paveikslas „Šv. Baltramiejus" (XIX a.), 2 dailios XIX a. dalmatikos.

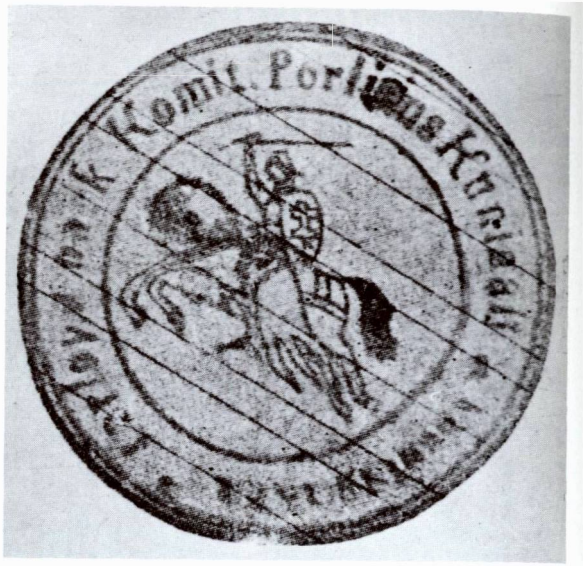

Perlojos „respublikos" antspaudas, 1920 m.

PIVAŠIŪNAI

Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos bažnyčia

Pivašiūnų miestelis įsikūręs prie Ilgio ežero ir didžiulio (1077 ha) Pivašiūnų—Gineitiškių miško masyvo, 11 km į šiaurę nuo Daugų, 25 km į šiaurės rytus nuo Alytaus.

Prie Pivašiūnų yra piliakalnis su 35 x 33 m ploto aikštele. Jo pašlaitėje randama senos gyvenvietės liekanų. Istoriškai Pivašiūnai žinomi nuo XVII a. Senovėje Pivašiūnų

Pivašiūnų bažnyčia, 1978 m.

Bažnyčios vidus, 1978 m.

kaimas priklausė Trakų benediktinams.

R. katalikų pirmąją medinę bažnyčią pastatė Medilo seniūnas Jonas Klodzkis. Ji stovėjusi ne dabartinės bžn. vietoje, o klonyje, netoli tos vietos, kur dabar yra medinė koplyčia, atvežta iš Vladislavavos dvaro. Reformacijos laikais Pivašiūnuose buvo ir reformatų bažnyčia, stovėjusi parapijos žemėje, kur yra kalva Liuterkalnis. Katalikų bažnyčią kelis kartus naikino gaisras. 1766 m. ją atstatė benediktinai, bet ji vėl sudegė 1825 m. gaisro metu. Po to, Trakų dominin-kono Celestino Sarakos rūpesčiu, pastatyta dabartinė bažnyčia, su mūrinėmis kolonomis, jau kitoje vietoje — ant kalnelio. Kodėl ji pastatyta už miestelio ir dar ant statokos kalvos? Einant į bažnyčią tekdavo lipti akmeniniais, žiemą labai slidžiais laiptais. Tautotyrininkas Daumantas Čibas spėlioja (ML I t., 398 psl.), kad šis kalnas senovėje galėjo būti lietuvių labai gerbiama šventvietė. Kai įvedus krikščionybę ir pakalnėje pastačius bažnyčią, žmonės vis nesiliovė rinktis ant kalno ir troško tik jame pasilaidoti, tai matyt buvo rasta naudingiau perkelti ten ir pačią bažnyčią. Gilus, iš amžių einantis tikėjimas netruko šią vietą išgarsinti kaip stebuklingą.

To paties D. Čibo liudijimu, „Pivašiūnų maldininkai skiriasi nuo kitų vietovių maldininkų: kitur maldininkai, apgulę bažnyčią, meldžiasi arba bent šventoriuje tylomis laukia iškilmių pabaigos. Pivašiūnų bažnyčion netilpę maldininkai (daugiausia jaunimas) būriais suka ir suka ratu aplink bažnyčią plačiu šventoriaus kapų taku, šnekučiuoja, juokauja".

Architektūra. 1825 m. statyta ir 1935 m. pagrindinai atnaujinta medinė bažnyčia yra klasicistinio stiliaus. Portikas sudėtas iš keturių mūrinių kolonų, lygių traukų antablemento ir trikampio frontono. Stogo šlaitai tik apie 30 laipsnių. Frontonas dekoruotas ovaliniu langeliu su spinduliais. Pagrindinės durys ir visi langai yra stačiakampiai. Šoninėse sienose matomi platoki piliastrai, kontrastuoją su gulsčių lentų apkalu. Dvišlaitis stogas neturi bokštelių, tik paprastą kryžių be ornamentų. Pastatas yra kryžminio plano, su

Stebuklingasis Dievo Motinos paveikslas didžiajame altoriuje

= PIVAŠIUNAI. Trakų pav. „Rytas“ bei «Blaivybė“. Nedėlioje, rugpiučio 11 dieną pamaldoms bažnyčioje pasibaigus, špitolėje įvyko įsteigiamasis „Ryto» draugijos skyriaus susirinkimas. Vietinio klebono kun. Alf. Petrulio, buvo perskaityti „Ryto“ draugijos įstatai ir paaiškinta draugijų svarba. Draugijon įsirašė 29 zmonės, kurių tarpė 17 vyrų ir 12 moterų bei merginų. Išrinkta taryba. Rankų pakėlimu išrinkti: pirmininku vietos klebonas kun. Alf. Petrulis, jo pavaduotoju ukininkas Juozas Vasilauskis, sekretore bei iždininke Adelė Piaseckaitė ir tarybos nariu ukininkaitis Jonas Sabaitis. Metinis mokestis paskirtas rublis. Svarstytas knygynėlio reikalingumas. Nutarta tuo reikalu kreipties «Ryto» draugijos centran.

Šiam susirinkimui pasibaigus, įvyko blaivininkų pasikalbėjimas. Pivašiunuose nors ir esama blaivininkų, bet jie dar neturi sudarę draugijos todel ir negali nieko veikti viešai. Pripažinta, kad taip toliau buti nebegali. Tuo reikalu buvo surašytas prašymas Kauno „Blaivybės“ draugijai, kad atidengtų jį savo skyrių ir Pivašiunuose. Prašančiųjų susirašė virš 60 žmonių, moterų bei vyrų.

—*tr.*

(Iš vilniškės „Aušros“ Nr. 17, 1913)

trimis išilginėmis navomis ir zakristijomis transepte, kurio aukštis yra lygus su šoninėmis navomis.

Interjeras puošnus, navų kolonos lieknos, triumfo arka mažai išgaubta. Didžiojo altoriaus retablis yra klasicistinės kompozicijos, kaip portikas su keturiomis kolonomis ir su trikampiu frontonu. Dešinėje nuo altoriaus yra balkonas. Sakykla irgi dešinėje pusėje. Priešais bažnyčią, dešinėje, stovi aukšta trijų tarpsnių medinė varpinė, statyta 1935 m. Jos proporcijos savotiškos, nes tarpsnių palaipsnis siaurėjimas vos žymus, o smailus piramidinis stogas kelia ją aukštyn. Akustinės angos uždarytos gulsčiomis grotelėmis. Apačioje dar yra iškeltas balkonas — sakykla šventoriaus link. Prieš 1935 m. toje vietoje buvo kitokia, taip pat trijų tarpsnių varpinė. Jos tūris piramidiškai siaurėjo nuo apačios iki stogo. Bažnyčia yra ant kalnelio, į kurį pakylama akmeniniais laiptais. Šventorius aptvertas akmenų mūro tvora su triumfo arkos trijų angų vartais. Jie yra klasicistinio stiliaus, su frontonais, sudėtiniais antablementais ir puošniais frizais. Vartai baltai tinkuoti.

Slėnyje, kur kadaise buvo senesnioji bažnyčia, yra sena medinė koplyčia, atkelta iš Vladislavavos dvaro. Ji tebestovėjo 1978 m. su eksponuotomis tašytų rąstų sienomis. Sienojai sukirsti lygiomis sąsparomis. Fasadas su 4 kolonų portiku, su mažu kvadratiniu bokšteliu ir puošniu ažūriniu kryžiumi. Kitas kryžius matomas ant trisienės absidos stogo. Keturi dideli stačiakampiai langai padalyti net po 60 stiklų. Naujas stogas skardinis. Kažkur Pivašiūnuose, gal prie senosios koplyčios ar kapinėse, yra buvusi maža dviejų tarpsnių varpinė su didelėmis arkinėmis angomis. Jo fotografija buvo išspausdinta Akiro-Biržio 1931 m. knygoje apie Alytaus apskritį.

Bažnyčios didžiajame altoriuje yra stebuklingas Dievo Motinos paveikslas, kuris kasmet rugsėjo 8 d. sutraukia į Pivašiūnus tūkstančius maldininkų. Pagal padavimą, tas paveikslas senovėje buvęs atvežtas iš Turkijos ir

Senoji varpinė (Iš Akiro—Biržio „Alytaus apskritis")

Šventoriaus vartai, 1978 m.

Naujoji varpinė?

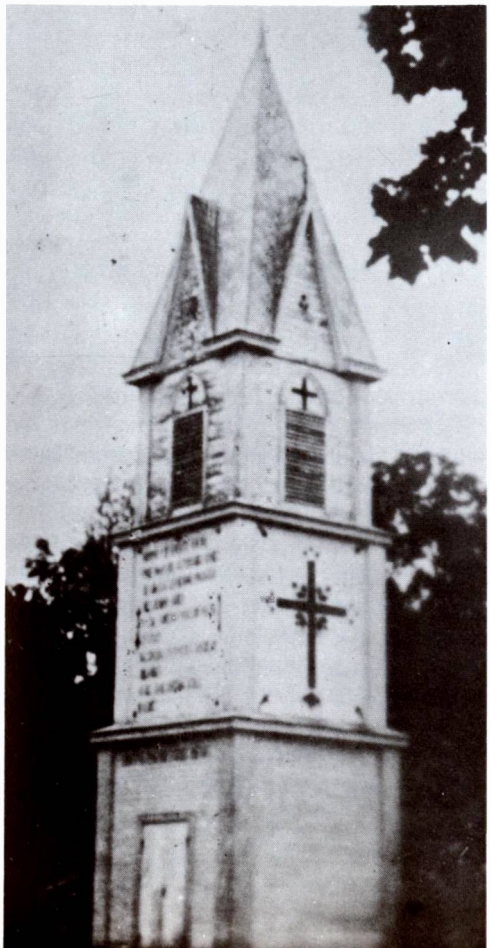

padovanotas Pivašiūnų bažnyčiai. Per bažnyčios gaisrus jis nuostabiu būdu išlikęs nepaliestas. Paveikslas vaizduoja Mariją, ant dešinės rankos laikančią Kūdikėlį Jėzų, o kairėje skeptrą. Dievo Motinos ir Kūdikėlio drabužiai sidabriniai; paveikslas papuoštas sidabro vainiku. Aplink paveikslą būdavo prikabinėta daugiau kaip 100 sidabrinių ir auksinių votų — tai vis dovanos už stebuklingą pagijimą. Atrodo, kad apie 1930 m. kažkoks vagis, įsibrovęs į bažnyčią, mėgino paveikslą apvogti. Naktį, įlindęs pro zakristijos langą, susidėjo daug sidabro ir aukso brangenybių. Prieš išeidamas norėjo užtraukti paveikslo uždangalą, bet per klaidą patraukė bažnyčios varpelį. Jo garso išgąsdintas, palikęs grobį, pabėgo...

Švč. Marijos gimimo dieną ne tik pati bažnyčia, bet ir kalnas, ant kurio ji stovi, būna pilnas žmonių. Daug maldininkų tuo metu Pivašiūnuose išbūna 3 dienas.

XIX—XX a. sąvartoje parapija buvo lenkinama. „Naujienų" Nr. 12, 1901 m. apie tai buvo rašoma: „Ale lietuviai teip sulenkėję, užmigę, atšalę, kaip akmuo ir ledas. Priežasčia to yra apystova, kad čia nebuvo klebono lietuvio, bet vis toki, ką lietuvių nekentė. Didelis lietuvių nekentėjas buvęs ir XIX a. pabaigoje čia klebonavęs kun. Čudovskis."

Pivašiūnų apylinkės dvasininkai vyskupo vizitacijos metu, apie 1937 m. Sėdi (iš k.): Kun. K. Paulavičius (Alytus), kan. M. Cijūnaitis (Žasliai), vysk. J. Kukta, klebonas kun. A. Deksnys, prel. A. Vaičiulis (Jieznas), kun. A. Racevičius (Punia); viršuje (iš k.): kunigai — J. Kaušyla, P. Laskauskas, J. Kazlauskas, St. Smolinskas, Z. Komaras, Ign. Urbanavičius, L. Dieninis

XX a. pr. Pivašiūnų bažnyčioje visos nelotyniškos pamaldos buvo atliekamos lenkų kalba, nors klebonais būdavo lietuviai. Reikalas ėmė keistis, kai 1911 m. gegužės mėn. viduryje į Pivašiūnus atsikėlė klebonu paskirtas kun. Alfonsas Petrulis. Pamaldų tvarka keitėsi lietuvių naudai. Iš pradžių tik kas trečias sekmadienis buvo sakomas lietuviškas pamokslas, o iš ryto lietuviai,-ės galėjo giedoti lietuviškai Šv. Rožančių. Lenkų agitatoriai tuojau paleido gandus, kad naujasis klebonas „įvesiąs Litvą ir panaikinsiąs Polščią", o vėliau „litvomanai išversią juos ruskon wiaron". (A. Smetona, „Viltis", Nr. 100, 1911). Kai kun. Petrulis pradėjo atstatinėti lietuvių kalbos teises bažnyčioje, 10 žmonių (daugiausia šlėktų), apskundė jį vyskupijos valdytojui. Žinoma, visi argumentai buvo pramanyti. Kun. Petrulis buvo šmeižiamas ir lenkiškoje spaudoje. Ten pat buvo puolama ir kunigo sesuo, mokiusi jaunimą lietuviškų dainų ir žaidimų.

Kun. A. Petrulis klebonu išbuvo ligi 1917 m. Jis čia daug padarė, ugdydamas religinį ir tautinį lietuvių susipratimą. 1911 m. įsteigė ūkio ratelį, vartotojų bendrovę. Buvo įkurti „Ryto" ir Blaivybės draugijų skyriai. Kun. Petrulis buvo išrinktas ir Valstybės tarybos nariu.

Šis dvasininkas labai daug nuveikė, ugdydamas tautinį ir religinį parapijiečių susipratimą. 1915.VII.15 buvo išrinktas parapijos komitetas, kuriam vadovavo klebonas A. Petrulis, o sekretorium buvo vargoninkas J. Stelionis. Nepriklausomybės metais jis virto savivaldybiniu organu su milicijos, švietimo, ūkio, teismo ir kitais skyriais. 1919 m., bolševikams artėjant prie Pivašiūnų, vietos komunistai buvo įsteigę revkomą.

Iš Pivašiūnų kunigų dar minėtinas dviem atvejais čia klebonavęs kun. Antanas Deksnys (gim. 1867.II.25). Apie jį ir jo brolį kun. dr. Ignas Urbonas pateikė tokių žinių:

Kun. Antanas Deksnys — rokiškėnas. Deksnių šeimoje buvo 3 kunigai: du broliai — Juozapas ir Antanas ir jų brolio sūnus taip pat Antanas (būsimasis vyskupas). Vyresnysis Juozapas buvo muzikas, žinomas Kaišiadorių vyskupijoje bažnyčių bei klebonijų statytojas. O Antanas buvo kitos srities menininkas — turėjo gražų balsą (lyrinis tenoras). Apie abudu brolius kunigus buvo sakoma, kad

Prie Pivašiūnų bažnyčios atlaidų metu, 1981 m.

jiedu abu virkdė: vienas virkdė smuiką, o kitas savo gražiu balsu — žmones.

Kunigas Antanas, 1892 m. baigęs Vilniaus kunigų seminariją, buvo 8 metus Vilniaus katedros vikaru ir solistu. Vėliau klebonu Semeliškėse ir Pivašiūnuose. Tuo metu Dusmenyse, kaimynystėje, pas savo tėvus gyveno jaunas vaikinas, taip pat gražiu tenoro balsu — Kipras Petrauskas. Kun. Deksnys užmezgė su juo ryšį ir gražiabalsį vaikiną dažnai kviesdavo pagiedoti bažnyčioje, ypač švenčių ir laidotuvių metu. Kai kada abudu giesmininkai sutartinai giedodavo laidotuvių metu bažnyčioje ar kapinėse. Žmonės verkdavo ne tiek gailėdamiesi mirusiojo, kiek gėrėdamiesi gražiais balsais.

Bet kun. A. Deksnys apie 1907 m. priėmė Katalikų Bažnyčion vieną pravoslavų šeimą. Vengdamas bausmės, pabėgo iš Lietuvos ir per Austriją, laivu iš Triesto uosto, atplaukė į Ameriką. Tai buvo 1909 m. Čia tuojau įsitraukė į lietuvių sielovados darbą; Uticoje, NY suorganizavo lietuvių parapiją, Kewanee miestelyje taip pat subūrė lietuvius į parapiją

Pivašiūnų senoji koplyčia 1978 m. ir (deš.) koplyčios galinis ir šoninis vaizdas iš pietvakarių pusės. (Iš dr. J. Gimbuto rinkinio)

ir pastatė bažnyčią. 1918 m. perkeltas į Grand Rapids, MI. Čia klebonaudamas 7 metus, pastatė gražią mūrinę bažnyčią, praplėtė parapijinę mokyklą. 1934 m. grįžo į Lietuvą; trumpą laiką klebonavo Želvoje ir paprašė vyskupą paskirti jį klebonu į jo mylimus Pivašiūnus. 1937 m. buvo paskirtas. Čia jis norėjo baigti savo gyvenimą ir būti palaidotas ant kalnelio, prie bažnyčios. Jau rengėsi švęsti savo 75 m. amžiaus ir 50 m. kunigystės jubiliejus. Kipras Petrauskas buvo sutikęs tų iškilmių metu giedoti bažnyčioje. Pivašiūniečiai džiaugėsi galėsią išgirsti ant to paties kalno giedančių dviejų senelių dar gražius balsus... Tačiau iškilmės nebegalėjo įvykti, nes 1940.VI.15 Lietuvą okupavo sovietiniai rusai. Kun. A. Deksnys, kaip Amerikos pilietis, išvyko į JAV-bes. Atsisveikindamas su savo mylimais parapijiečiais ir su Pivašiūnais, pats sau akordeonu pritardamas, padainavo savo mėgstamą dainelę:

Dievulis žino, ar besugrįšiu,
Gimtą šalelę ar pamatysiu.
Oi liūlia, liūlia... Oi liūlia...

Savo šalelės ir Pivašiūnų nebepamatė. Apsigyveno Šv. Kryžiaus parapijoje, Čikagoje, pas tuo metu ten vikaro pareigas ėjusį kun. dr. Antaną Deksnį, savo brolvaikį, vėliau persikėlusį klebonu į Lietuvių parapiją East St. Louis. Mirė 1949.VI.28, sulaukęs 82 m. amžiaus. Palaidotas Čikagos Lietuvių Šv. Kazimiero kapinėse.

Nepriklausomo gyvenimo pradžioje kurį laiką Pivašiūnai buvo valsčiaus centras. 1923 m. miestelyje buvo 50 sodybų ir 249 gyventojai.

Okupacijų metais Pivašiūnų apylinkės gerokai nukentėjo, nemaža žmonių nužudyta ir deportuota. Sovietinės okupacijos metu vietovė vadinama kaimu ir yra Alytaus rajono apylinkės bei kolchozo centras. 1959 m. — 367 gyventojai.

Pivašiūnų parapija priklauso Alytaus dekanatui. 1940 m. ji turėjo 5600 parapijiečių. Tada jos administratorium buvo mūsų jau aprašytas kun. Antanas Deksnys, vikaru — kun. Jonas Kaušyla. Tačiau 1946 m. jis buvo suimtas, nubaustas ir ištremtas.

Pokario metais bažnyčia buvo atnaujinta klebonų J. Kaušylos ir J. Žemaičio rūpesčiu, parapijiečių lėšomis. Vėliau klebonavo kun. Romas Stundžia, kun. Antanas Jurgilas. Vėlesniuose kunigų sąrašuose klebonu įrašytas kun. Antanas Černa (gim. 1937 m., kunigu pašvęstas 1965 m.). Pagal 1986 m. sąrašus, tada parapiją administravo kun. Vytautas Kazimieras Sudavičius (gim. 1943 m., kunigu pašvęstas 1974 m.).

Pivašiūnų bažnyčioje yra išlikusių pažymėtinų religinio meno paveikslų: „Apreiškimas", „Švč. M. Marijos ir Šv. Juozapo susitikimas", „Jėzaus gimimas", „Švč. M. Marija", „Vyskupas Šv. Stanislovas prikelia mirusį", „Šv. Baltramiejus", „Šv. Jonas Krikštytojas", „Nuplaktas Kristus" (visi XIX a.). Pažymėtina gražaus darbo 14 stacijų paveikslų (XIX a. vid.).

Punios piliakalnis, 1986 m.

PUNIA

Šv. Apaštalo Jokūbo parapijos bažnyčia

Punios miestelis įsikūręs dešiniajame Nemuno krante, kur į jį įteka Punelės upelis (15,7 km ilgio), 13 km į šiaurę nuo Alytaus. Aplinkui daug kalvų, miškų, o kitoje Nemuno pusėje — garsusis Punios šilas (2720 ha ploto).

Punios gyvenvietė sena. Nemuno ir Punelės santakoje, Nemuno kranto iškyšulyje yra didžiulis piliakalnis. Iš pietvakarių jį supa Nemunas su Punele, o iš rytų sustiprintas 34 m pločio, 75 m ilgio ir 6 m aukščio pylimu. Viršuje trikampė aikštelė apie 1 ha ploto. Piliakalnis buvo ariamas, taigi gerokai apgadintas, apgriautas. Pokario metais archeologai nustatė 3 piliakalnio įrengimų periodus.

Daugelis rašytojų, istorikų, gimtojo krašto tyrinėtojų ir net archeologų, lietuvių ir svetimtaučių, Punios vietovę riša su plačiai išgarsėjusiu Pilėnų puolimu XIV a., kurį yra aprašęs Kryžiuočių kronikininkas Vygantas Marburgietis. Pagal jį ir kitus kronikininkus, Ordino magistras su sąjungininkais 1336.II.25 apgulė Pilėnų pilį, kelias dienas ir naktis ją puldami. Specialiomis mašinomis kryžiuočiams pavykę palaužti pilies užtvaras. Apgultieji lietuviai (jų buvę apie 4000), vadovaujami Margirio, matydami nebegalėsią puolikams atsispirti, ryžosi nepaprastam žygiui, kokių istorijoje retai būna: pilies viduryje jie sukūrė laužą, į jį sumetė visą savo turtą; laužo liepsnoms pirmiausia atidavė moteris su vaikais, paskui patys kovotojai žudėsi ir

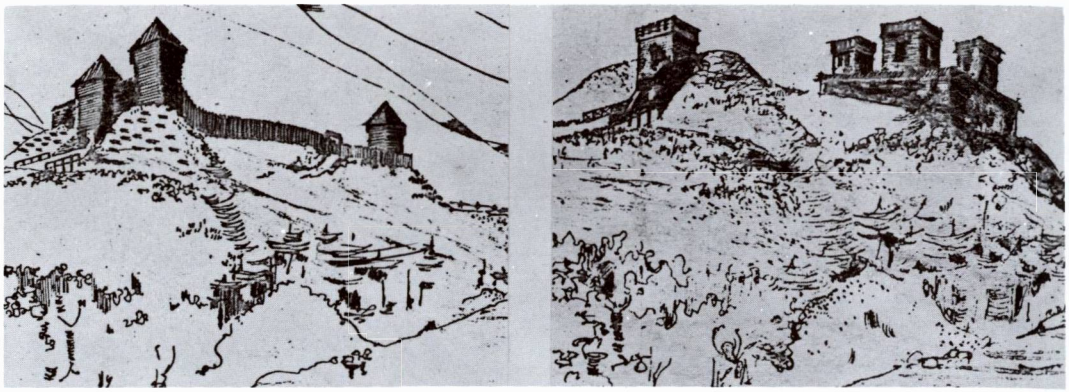

Punios pilies rekonstrukcinis S. Mikulionio piešinys. Kairėje — pilis XIII a., dešinėje — Punios rūmai XVII a. (Iš „Mokslas ir gyvenimas" Nr. 9, 1982)

pasilaidojo liepsnose. Margiris, vienas iš paskutiniųjų, užšokęs ant laužo, perskrodęs savo krūtinę kalaviju. Kai džiūgaudami kryžiuočiai įsiveržę į pilies vidų, norėdami grobti daiktus ir žmones, jie per dūmus išvydę tik seną vaidilutę, žengiančią į liepsnojantį laužą.

Ar garsieji Pilėnai yra dabartinė Punia? Tai klausimas, kuris visiškai aiškiai nebuvo išspręstas amžių slinktyje. 1958—1959 m. piliakalnis buvo moksliškai ištirtas, tačiau aikštelės tyrinėjimai visiškai tikrų duomenų taip pat nedavė, nes piliakalnis buvo kelis kartus pertvarkytas, o XIII-XIV a. kultūrinis sluoksnis buvo jau sunaikintas. Tačiau vis dėlto archeologų teigimai ir jų nustatyta gaisro data sutampa su 1336 m. šiurpiais įvykiais.

Ar tikrai Pilėnus galima sutapatinti su Punia? Toks teigimas gali būti tik prielaida, bet istoriškai dar neįrodytas. Mat senose kronikose Punios vardas neminimas, o Pilėnų vardas rašomas įvairiomis formomis: Pillenen, Pileno, Pilleven, Pullen, Polonim, Pelen, Pileyno... Taigi „Punios" nėra. Istorikas M. Strijkovskis, identifikuojąs Pilėnus su Punia, aiškino, kad „Pullen" vietoje „Punnen" vardas galėjęs atsirasti perrašinėtojui suklydus. Bet tai, žinoma, tik tradicinis aiškinimas. Šiuo klausimu reikia laukti dar daugiau istorinių studijų.

XV—XVIII a. Punia buvo valdovinis dvaras, kuriam priklausė daug kaimų abiejose Nemuno pusėse ir Punios girios. Žemes valdė įvairūs D.L.K. vietininkai. Carinės Rusijos laikais dvaras atiteko rusų valdžiai.

Punios piliakalnis nepriklausomybės metais, Lietuvos kariuomenės 6 pėst. Margio pulko globojamas

Punios miestas išaugo prie pilies ir parapijos. Jau 1503 m. jam buvo suteiktos miesto teisės. 1655 m. rusai sunaikino Punią. Ilgainiui Punia sunyko ir virto mažų lūšnų savininkų miesteliu. (Daugiau žinių apie Punią yra ML I t., 380—384 psl.).

Punios bažnyčia, 1981 m.

R. katalikų bažnyčia. Pagal Algimanto Miškinio stropiai surinktus duomenis („Mokslas ir gyvenimas", Nr. 9, 1982), pirmąją bažnyčią Punioje, J. Kurčevskio teigimu, pastatęs D.L.K. Vytautas 1425 m. Maždaug tuo laiku buvusios pastatytos Trakų ir Daugų bažnyčios. Tikrai aišku, kad bažnyčia buvo XV amžiuje, nes 1492 m. Kazimieras Jogailaitis jai paskyrė 2 kapas grašių. 1503 m. didysis kunigaikštis Aleksandras fundaciją pakartojo, nurodydamas, kad per „bažnyčios rektorių aplaidumą buvo prarastos valdovų anksčiau duotos privilegijos". Tada Aleksandras paskyrė Punios bažnyčiai dešimtinę iš Punios, Simno ir kitų dvarų. Greičiausiai tada buvo pastatyta nauja medinė bažnyčia, nes jos akte sakoma, kad pirmoji bažnyčia neišlikusi. Po to ji XVII—XVIII a. galėjo būti perstatyta, bet nežinia kada ir kiek kartų. 1677 m. vizitacijos aktas mini, kad bažnyčia esanti sena. 1866 m. ji stovėjusi Šv. Jurgio kapinėse, už miestelio, apleista. Vis dėlto Punios parapija buvo laikoma viena iš žymesniųjų bei turtingesniųjų ir buvo valdoma Vilniaus ir Smolensko kanauninkų.

1857 m. klebonas kun. Zagorskis su parapijiečiais pradėjo statyti naują mūrinę bažnyčią ir ją po ilgų vargų baigė 1868 m.

Architektūra. 1857—1868 m. statyta mūrinė bžn. yra kuklus neobarokinis pastatas. Fasadinė siena suskaidyta šešiais plačiais piliastrais. Jie sudėti iš tinkuotų rąstų. Virš tos dviejų aukštų sienos iškyla dviejų tarpsnių bokštai su didelėmis angomis varpams, o tarp jų yra žemesnis frontonas su didele rozete. Bokštus ir pinijoną puošia ažūriniai geležiniai kryžiai. Kiti bžn. langai ir durys turi segmentines arkas. Visa išorė baltai tinkuota. Interjeras trijų navų, bazilikinės tvarkos. Skliautus remia lieknos apskritos kolonos.

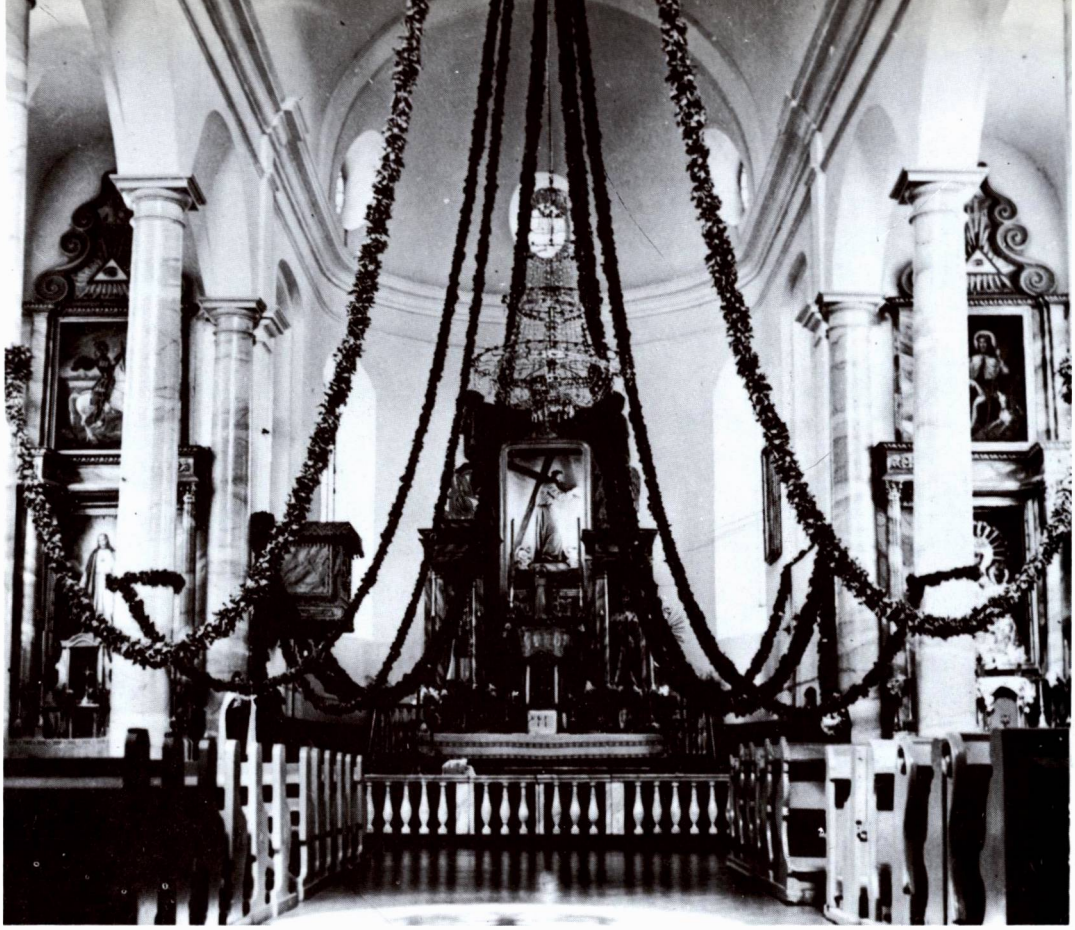

Bažnyčios vidus, 1978 m.

Aukšta presbiterija sujungta su centrine nava lygių traukų antablementu. Ji gerai apšviesta pro žemutinius ir viršutinius langus. Didysis ir šoniniai altoriai gausiai dekoruoti barokiškai.

Kaip atrodė lietuvybės reikalai Punios parapijoje XIX—XX a. sąvartoje, matysime iš „Varpe" (Nr. 3—4, 1902) paskelbto aprašymo ištraukų: „Punios par. yra 3040 žmonių. Gyventojai Punios parapijos — kaip rašo P. F. Titilviukas Nr. 2 'Uk-o' 1899 m. — visi lietuviai. Bažnyčioj gieda... lenkiškai ir lietuviškai... Girdėjau gegužės mėn. (1898 m.) kaip jie meldžiasi bažnyčioje: pirmiausiai pagiedojo lenkiškai litaniją, paskui skaito mojinę maldą ir poterius kalba lietuviškai. Zakristijoj pakabintas abrozas su maskolišku parašu: 'Marija Ostrabramskaja'... 1900 m. rugpjučio mėn. pasimirė (Punioje) kun. Pranas Grigaliunas (Grigaliunowicz). Dėl lietuvystės jis nieko nenuveikė; gyventojai aplink gryni lietuviai, taigi ir pamokslus sakydavo lietuviškai, bet kaip-kada ir lenkiškai pasakydavo. Gerulis (Liudas Gira) Nr. 1 'Nauj.' š.m. praneša, kad Punios giedoriai pradėję dabar, ačiu kun. Pakščiui, valyt lietuvišką kalbą nuo lenkiškų žodžių: vietoj macnas, nesmertelnas, pamačija, potiešytoja, čiesas ir kitų įveda į bažnytines giesmes: tvirtas, nemirštantis, laikas ir t.t."

O „Vilties" (Nr. 34, 1908) korespondentas „Parapijonis" pateikia tokį XX a. pradžios Punios gyvenimo vaizdą:

„Yra kelios žydų aludės, sankrovėlės ir monopolinė (kaip gi be jos?), kurią žmonelės noriai ir dažnai lanko, palikdami savo prakaituotąjį skatiką. Laikraščių niekas neskaito, nors galėtų parsisiųzdinti ir skaityti... Galųgale Punės miestelio ūkininkai susitarė ir visą žemę, 56 valakų, išdalino kolonijomis... Puniškiams išėjus į vienasėdžius, rodosi visos nelaimės pašalintos. Bet atsirado dar viena: bažnyčioje nebeliko ramybės. Punės parapijos lietuviai dukart per mėnesį tegali suprantamai pamaldų klausyti. Kitu du sekmadieniu ne mums: jie 'ant pusės' išduoti lenkams, kurių mųsų parapijoje tėra 2—5 ir jie patįs gerai moka lietuviškai, nors puikybė neleidžia kalbėti. Kaip gi 'bajorai' gali kaip 'chlopai'

kalbėti? Keli lenkai pamaldomis perpusę pasidalino su trimis tūkstančiais lietuvių. Tai tau ir teisybė! Lenkai teisųs prieš vyskupą, kapitulą ir kleboną, nes visi jų pusę palaiko. Lietuvių kantrybė žinoma; jie kentė tą neteisybę ilgus metus. Lietuviško žodžio beveik nebuvome girdėję iki 1900 m., t.y. iki paskiriant Punes klebonu kun. Pakščio. Jis, gerai pažinęs savo parapijonis, nebegalėjo žiūrėti į neteisybę, daromą lietuviams bažnyčioje; įvedė bent antrą šventadienį lietuviškus pamokslus ir kitas pamaldas. Užtai gerbiamasis kunigas buvo iškeltas iš Punės, bet jo darbas paliko ligi šios dienos."

„Šviesos spindulėliams užėjus po šiaudinėmis mųsų pastogėmis ir perėjus mųsų širdin per storas pilkas sermėgas, supratome, jog ir mųsų lietuvių kalba taip-pat tinka Dievui garbinti, jog ir lietuviškai garbinamas jis mus supras, tai ir garbiname, kitiems nekliudydami. Bet per mųsų pamaldas lenkai nesigėdi išeiti su dideliu pasigėrėjimu iš bažnyčios, nes kaipgi jie klausysią 'pagoniškos' kalbos?"

„Įdomus buvo vienas lenkų sausio sekmadienis, nes aiškiai parodė tikrą lenkų skaičių. Reikė eiti aplink bažnyčią ir giedoti, o žmonės visi tyli... lietuviams negiedant nebuvo kam lenkiškai nei pradėti... Tada, matydami, kad lenkų nesama, užtraukė 'Šventas Dieve'. Klebonas įlipo sakyklon, paskaitė evangeliją lenkiškai ir pradėjo pamokslą lenkiškai. Šiuo kartu žmonės, visi kaip vienas, ramiai išėjo iš bažnyčios; ir ji liko tuščia, nes ir patsai lenkų vadas buvo laukan išėjęs po pirmojo nepasisekimo... Uolusis lenkų apaštalas pramano ant lietuvių nebūtus daiktus, davinėja vyskupui prašymus, kad lietuviškų pamokslų Puneje nebūtų, nes čia lietuvių nesą, samdo lenkiškus giesmininkus ir net žada su sargybiniais paturėti čia lenkų kalbą. Bet męs, lietuviai, nepaisydami to, prisirengę esame stovėti už prigimtąją savo kalbą. Gana jau, kantrybės pristigome!"

1513 m. Punioje buvo įsteigta parapijinė mokykla. Ji veikė ilgą laiką su pertraukomis. 1781 m. ją lankė 29 mokiniai. Nuo XIX a. vidurio ją pakeitė rusiška mokykla.

Punios parapija senovėje buvo didelė. Ligi 1744 m. jai priklausė kairėje Nemuno pusėje esančios žemės, jų tarpe Rumbonys, o dešinėje pusėje minimi Kriauniškių ir Mikutiškių kaimai. 1888 m. Punioje buvo 1304 gyventojų, kurių daugumą sudarė žydai.

Vargonai, 1978 m.

Tautinis lietuvių atgimimas reiškėsi jau gerokai prieš I pasaulinį karą. Tada Punią pasiekdavo lietuviškos maldaknygės ir kiti lietuviški raštai.

Nepriklausomybės metais Punia buvo Butrimonių valsčiaus bažnytkaimis. 1923 m. Lietuvos kariuomenės VI-is kunigaikščio Margirio pulkas Piliakalnio viršūnėje pastatė paminklinį kryžių, kurį pašventino kan. Juozas Tumas-Vaižgantas. Šio pulko rūpesčiu buvo aptvarkytas kalnas su apylinkėmis, išpirkta iš savininkų žemė. Punia tapo lankytojų mėgstama vieta. 1923 m. Punioje buvo 433 gyvenamieji namai ir 1005 gyventojai.

Okupacijų metais Punia neteko nemaža gyventojų. Vieni jų buvo bolševikų deportuoti, kiti (žydai) vokiškųjų nacių iššudyti. Pokario metais miestelis vėl ėmė didėti, kai dėl ūkių atėmimo gyventojai bėgo į miestus ir miestelius. 1959 m. Punioje buvo 983, 1981 m. 785 gyventojai. Vietovė yra Alytaus rajono apylinkės ir kolchozo centras.

Punios parapija priklauso Alytaus dekanatui. 1940 m. ji turėjo 3200 parapijiečių. Tada jos klebonu buvo kun. Aleksas Racevičius. 1944 m. karo veiksmų metu bažnyčia buvo labai apnaikinta. Suremontuota 1952—1955 m. klebonų Algio Turčinsko ir J. Kavaliausko rūpesčiu. Vėliau klebonu buvo kan. Jonas

Pilka. Vėlesniuose sąrašuose įrašytas kun. Stanislovas Linda (gim. 1940 m., kunigu pašvęstas 1977 m.), o 1985—1987 m. sąrašuose parapijos klebonu pažymėtas kun. Albinas Šilkinis (gim. 1929 m., kunigu pašvęstas 1949 m.).

Punios bažnyčioje yra ligi šių dienų išlikę religinio meno vertybių: paveikslas — „Dievo Motina su Kūdikiu" (XIX a.); medinės skulptūros: „Nukryžiuotasis", „Nežinomas šventasis", skulptūrinė dviejų klūpančių angeliukų grupė, „Prisikėlęs Kristus", „Šv. Jonas Nepomukas", „Nežinomas šventasis" (XIX a.). Šventoriuje stovi medinis XX a. pr. kryžius. Vieno 1986 m. Punią aplankiusio lietuvio žiniomis, šventoriuje buvę du nauji kryžiai. Tebesanti išlikusi ir prie kelio tebestovinti sena mūrinė triaukštė koplytėlė, pastatyta 1831 m. sukilėliams atminti.

Punios koplytėlė. (Stepono Kolupailos nuotrauka)

PUSNĖ

Šv. Juozapo Globos parapijos bažnyčia

Pusnės bažnytkaimis yra prie Pusnės upelio (kairysis Melkos-Širvintos intakas, 15,7 km ilgumo), 9 km į šiaurės rytus nuo Giedraičių. Kaimui vardą davė pro jį tekantis Pusnės upelis.

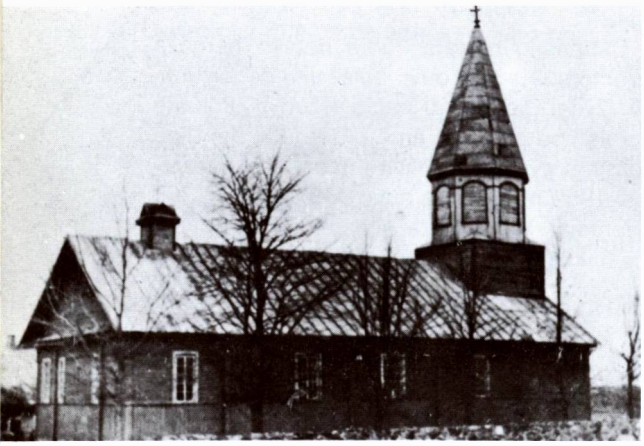

Pusnės bažnyčios pirmasis pastatas, perdirbtas iš gyvenamojo namo

Nepriklausomybės metais Pusnė virto bažnytkaimiu. 1924 m., kunigų Justino Jurkūno ir Adalberto Želnios rūpesčiu, čia buvo pastatyta medinė bažnytėlė ir įkurta parapija. Priklauso Giedraičių dekanatui. 1940 m. turėjo 2200 parapijiečių.

Architektūra. 1924 m. statyta medinė bažnyčia yra panaši į didelę pirkią, su stačiakampiais langais šoninėse sienose ir priekinėje fasadinėje sienoje. Panašūs langai matomi ir frontone, lyg antrajame aukšte. Stambių proporcijų dviejų tarpsnių bokštas, panašus į tipišką varpinę, uždėtas ant stogo, suteikia pastatui bažnyčios pavidalą. Papuoštas ažūriniu geležiniu kryžiumi. Dvigubos fasadinės durys apmuštos eglutės raštu diagonališkai. Sienų apkalas yra gulstinis, o bokšto statmenas. Stogas uždengtas skarda.

Presbiterijoje stovi trys altoriai ir sakykla dešinėje. Altoriai yra standartiniai, su barokizuotomis kolonomis ir su drožinių sparneliais. Gražių baliustinų grotelės atskiria pres-

Dabartinis bažnyčios pastatas, po perstatymo, 1978 m.

Bažnyčios fasadas ir šventoriaus vartai, 1978 m.

biteriją nuo navos, kur sustatyti geri suolai su atramomis. Vidiniai sienų paviršiai sudėti iš gulsčių rąstelių, su reljefiškomis siūlėmis. Šventorius aptvertas akmenine tvora. Dešinėje nuo bažnyčios stovi nedidelė vientiso tūrio medinė varpinė.

1941 m., prasidėjus karui, Pusnės klebona kun. Valentiną Balčių ištiko skaudus likimas. Jis buvo gimęs 1907.V.5 Ratnyčios parapijoje. Užėmus kraštą lenkams, sužinojo, kad Merkinėje (Lietuvos pusėje), yra atidaryta vidurinė mokykla. Slapta perplaukė Nemuną ir atvyko čia mokytis. Ją baigė 1926 m., o 1930 m. Alytaus gimnaziją. Baigęs Kauno kunigų seminariją, 1935.VI.15 pašvęstas kunigu. Dirbo vikaru Stakliškėse, Onuškyje, Širvintose. Paskirtas Pusnės klebonu, savo rankomis tvarkė, remontavo bažnyčią ir atliko kitus sunkius darbus. Mokydamasis priklausė skautams ir ateitininkams, kunigaudamas aktyviai dirbo „Pavasario" organizacijoje. Visą laiką buvo griežtas abstinentas. Traukiantis raudonajai armijai, kartu su savo broliu

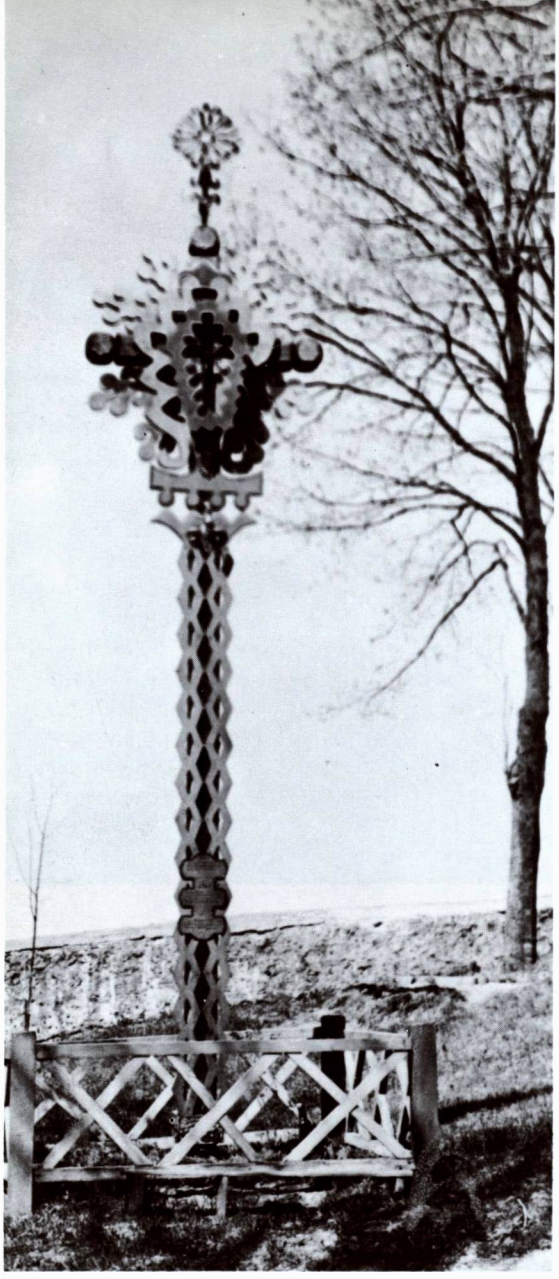

Kryžius Pusnėje, 1977 m.

išsikasė mažą apkasėlį, tikėdamiesi jame pasislėpti nuo skeveldrų ir taip pergyventi karo audrą. Tačiau nedora akis pastebėjo jų nuošalią slėptuvėlę ir pranešė „kur reikia". 1941.VI.27 atvykę bolševikai visus pasislėpusius, jų tarpe ir kun. Balčių, žiauriai nužudė.

Pokario metais klebonu buvo kun. Dominikas Vabalas. 1974—1987 m. sąrašuose įrašytas kun. Antanas Araminas (gim. 1908.II.20, kunigu pašvęstas 1936.V.31). 1986 m. jis atšventė savo kunigystės 50 metų jubiliejų.

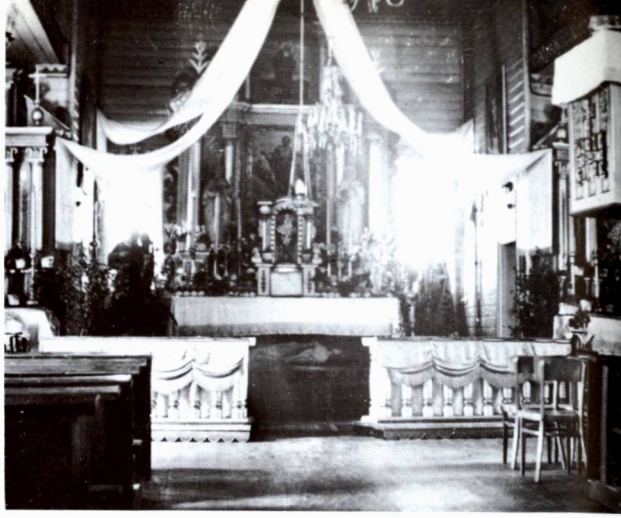

Pusnės bažnyčios vidus, 1978 m.

RYLIŠKIAI

Šv. Monikos parapijos bažnyčia

Ryliškių bažnytkaimis yra įsikūręs netoli (4 km) nuo Nemuno dešiniojo kranto, 11 km į šiaurės vakarus nuo Merkinės, 10 km į pietus nuo Nemunaičio.

Šis kaimas dar prieš I pasaulinį karą išsiskirstė vienkiemiais, ūkininkai gražiai sutvarkė savo sodybas. Jau tada jie buvo gerokai apsišvietę, skaitė lietuviškus laikraščius bei knygas. 1916 m. įsteigė pradžios mokyklą. Juliaus Bloznelio namuose buvo slaptas lietuviškas knygynas. Lietuvos kūrimo darbe ryliškiečiai buvo aktyvūs: vieni stojo savanoriais į Lietuvos kariuomenę, kiti išėjo į partizanus bei šaulius. Ryliškių šaulių būrys, vadovaujamas Jurgio Čapliko ir mokytojo Juliaus Bloznelio, pasižymėjo kovose su lenkais. Savivaldybių organizavimu energingai rūpinosi J. Jankauskas, ilgametis Merkinės valsčiaus tarybos pirmininkas. Kaimas priklausė Merkinės valsčiui ir Merkinės parapijai.

R. katalikų bažnyčia. Ryliškių apylinkės kaimams buvo sunku pasiekti Merkinės bažnyčią, kuri buvo tolokai, o keliai blogi, daug pelkių, miškų. Todėl buvo susirūpinta bažnyčios ar bent koplyčios statyba. Jos įkūrėju bei fundatorium buvo kun. Juozas Čaplikas, gimęs 1876.I.8 Merkinės parapijos Samūniškių kaime (5 km į š.v. nuo Merkinės). Baigęs Merkinės pradžios mokyklą ir Suvalkų gimnazijos 4 klases, jis įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, kurią baigęs

Ryliškių bažnyčia. (Iš Akiro—Biržio „Alytaus apskritis")

Klepočių valstiečio pirkia, kurioje okupantams sudeginus bažnyčią, buvo laikomos pamaldos

1899.VII.4 pašvęstas kunigu. Nuo tų metų vikaravo Žiežmariuose, Valkininkuose, Vijoje (Ašmenos aps.); 1903 m. paskirtas Sidros klebonu (Sokolkos aps.), vėliau klebonavo Perlojoje, Darsūniškyje, Videniškiuose; 1915—1917 m. gyveno Rusijoje. 1920 m. paskirtas Dusmenų klebonu, 1929 m. perkeltas į Kazokiškes ir kitur. Dar būdamas klieriku, iš seiniškių klierikų gaudavo liet. draudžiamosios spaudos. Gudakiemio kaime (Merkinės par.) suorganizavo knygų gabenimo stotį. Klebonaudamas organizavo vaikų mokymą, paruošdavo daraktores. Darsūniškyje įsteigė mokyklą. Labai mėgdavęs lietuviškas dainas, rinko tautosakinę medžiagą. Iš jų padaręs atranką, paruošė spaudai knygelę „Trakiečių dzūkų dainos", antrine antrašte — „užrašytos J. Šimtakojo Merkinės parapijoje", kurias (102 dainas) išspausdino Shenandojaus „Dirva" (Nr. 4, 1899) ir tais pačiais metais išleido atskiru leidiniu. Veikalėlis buvo dedikuotas „atminčiai kunigo kanauninko N. Daukšos, pirmojo mūsų raštininko, mėginusio sutelkti lietuviškai kalbai tobulą ir savistovę rašybą, sukakus 300 metų nuo išleidimo jo didžio veikalo POSTILĖS".

Šis didelis lietuvybės ir katalikybės apaštalas, matydamas, kad didelei daliai Merkinės parapijiečių labai sunku pasiekti bažnyčią, 1924 m. savo lėšomis pastatė Ryliškiuose medinę koplyčią, kuri vėliau virto parapijine šventove. Ji buvo paprastos didelės pirkios pavidalo, tik jos gale priglaustas didelis bokštas — varpinė, siauresnis už namą. Bokštas nuo žemės turėjo tris skirtingus tūrių tarpsnius su akustinėmis angomis viršum namo stogo. Bažnyčion buvo patenkama pro duris bokšte, kuris tuo būdu pasidarė priekiniu bažnyčios fasadu. Apie 1930 m. šventoriaus tvora dar buvo iš medinių statinių.

Parapija priklausė Merkinės dekanatui. 1924 m. klebonu paskirtas kun. Jonas Markelis, 1936 m. kun. Juozas Stasiūnas. Turėjo apie 2000 parapijiečių. Bažnytkaimyje buvo (1923 m.) tik 16 sodybų ir 96 gyventojai. Pokario metais Ryliškiai padaryti kolchozo centru. Priklauso Alytaus rajono Raitininkų apylinkei. 1959 m. — 215, 1970 m. — 198 gyventojai. Bažnyčios fundatorius mirė 1961.V.28 Akmenyje.

Antroji sovietinių rusų okupacija prasidėjo gyventojų žudymu ir jų sodybų naikinimu. Pogrindžio „Aušra" (Nr. 31, 1982) pateikė ilgą aprašymą, antrašte „Bolševikų siautėjimas Merkinės apylinkėse", kuriame aprašytas ir Ryliškių bažnyčios sunaikinimas. 1944.XII.17 į Ryliškius atvykęs baudžiamasis būrys. Ryliškių kaime buvo sudegintos 5 ūkininkų sodybos: Jurgio Čapliko, Petro Čapliko, Juliaus Navagrucko, Rokaus Jankausko ir Vaclovo Prėskienio. Visoje Merkinės apylinkėje buvo gaudomi — areštuojami vyrai ir varomi į Alytų. Nemaža gyventojų subėgo į Ryliškių bažnyčią. Čia jie išbuvo visą tragišką 1944 m. Kūčių naktį ir Kalėdų dieną, kęsdami alkį, šaltį ir nerimą dėl savęs ir likusių savo artimųjų. Ryliškių bažnyčia buvusi numatyta sudeginti, tačiau tuo tarpu ji buvo neliesta, nes joje buvo daug žmonių, ypač moterų ir vaikų. Su jais drauge buvo ir klebonas kun. Juozas Stasiūnas. Jis aukojo šv. Mišias, guodė žmones, ramino, kėlė jų viltį. Tačiau vieno pamokslo metu pasmerkė kruvinus užpuolikų darbus. Už tai jis areštuotas ir nuteistas 10 ar 15 m. lagerio bausme. Sugrįžo tik po Stalino mirties, bet savo

bažnyčios jau neberado.

Po kun. Stasiūno arešto Ryliškių bažnyčią aptarnaudavo kitų parapijų kunigai, tačiau valdžia uždraudė jiems čia atvykti ir ryžosi bažnyčios pastatą sunaikinti. Ryliškiečiai nujautė valdžios kėslus, todėl paeiliui saugojo. Daugiausia ją prižiūrėjo zakristijonas. Saugoti padėję ir šunes. Kai tik ginkluoti žmonės artėdavo prie bažnyčios, šunes pradėdavo smarkiai loti, žmonės rinkdavosi ir tokiu būdu sutrukdydavo atlikti bjaurų darbą. O deginti bažnyčią žmonių akivaizdoje nedrįso. Taigi buvo sugalvotas kitas naikinimo būdas. Bažnyčią padegti apsiėmė rusams tarnaująs istrebitelis Paltarackas (totorių tautybės). Jis naktį išlaužęs duris, slapta įėjo į bažnyčią, nešinas skudurais ir degančiu skysčiu ir ją padegė. Atskubėję žmonės rado bažnyčią jau liepsnojančią. Nieko išgelbėti nepavyko, nes visa bažnyčia buvo medinė ir greitai viskas sudegė. Tačiau, ir padegėjas susilaukė reikiamo atpildo iš ten, iš kur nei niekas kitas nelaukė: jį, bevalgantį, šūviu į galvą nušovė patys enkavedistai. Tai buvę padaryta todėl, kad jis kada nors, ypač girtas būdamas, nepasigirtų apie savo „žygį". Netrukus po nušovimo kagebistai paskelbė tokį oficialų pranešimą: „Banditai (suprask, lietuviai partizanai) sudegino Ryliškių bažnyčią. Ją gindamas, garbingai žuvo liaudies gynėjas draugas Paltarackas". „Didvyrio" laidotuvių nebuvo. Net nežinia, kur jį pakasė. Dėl Paltaracko mirties niekas nebuvo nei tardytas, nei suimtas. Taip pat niekas neieškojo padegėjų.

Ryliškių bažnyčia buvo sudeginta 1953.XII.4. Bet 1954.VII.7 pamaldos buvo pradėtos laikyti vieno Klepočių kaimo ūkininko pirkioje. Kurį laiką maldos namus aptarnavo kun. Juozas Voveris. Visos parapijiečių pastangos atstatyti bažnyčią nuėjo niekais. Buvo likviduoti ir maldos namai. Tačiau pamaldos retkarčiais buvo laikomos kapinėse. Bet ir čia tikintieji nerado savo maldoms ramybės.

LKB Kronika (Nr. 64, 1984) paskelbė tokio turinio korespondenciją: „1984.VI.17 kun. Petrui Kriščiukaičiui vykstant į Ryliškių kapines laikyti šv. Mišių, Makniūnų kaime jį sustabdė išgėręs milicininkas, o šalia stovėjo dvi 'Volgos', kuriose sėdėjo KGB pareigūnai. Kun. P. Krikščiukaitis nesustojo. Atvažiavus į kapines, jį atsivijo tas pats milicininkas, o KGB atstovai pareikalavo dokumentų, tačiau kunigas atsisakė duoti dokumentus. Pareigūnai norėjo nukabinti kunigo mašinos valstybinius numerius, bet žmonės apstojo mašiną ir neleido tai padaryti. Sekančiais sekmadieniais milicininkai vėl laukė atvykstančio kunigo, tačiau nesulaukę išvažiuodavo. Liepos 1 d. pats Alytaus rajono vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas Makštutis važinėjo netoli Ryliškių kaimo kapinių, kur būdavo laikomos šv. Mišios, ir laukė kunigo. Tą dieną į kapines kunigas atvyko kiek vėliau."

Dar vaizdžiau Ryliškių bažnyčios likimą ir parapijiečių pastangas pastatyti naują bažnytėlę nusako L.K.B. Kronikos Nr. 65, 1985 m. paskelbtas parapijiečių pareiškimas aukščiausiems Sovietų Sąjungos valdžios pareigūnams, kurį čia ištisai pateikiame.

Ryliškių parapijai dar priklausė koplyčia **Rinkuvoje**.

TSRS Aukščiausios Tarybos Prezidiumo Pirmininkui Dr. K. Černenkai
Religijų reikalų komiteto prie TSRS Ministrų Tarybos Pirmininkui Dr. Kurojedovui
Lietuvos TSR Ministrų Tarybai
Kaišiadorių vyskupijos Vyskupui V. Sladkevičiui

LTSR Alytaus rajono,
Ryliškių parapijos,
bažnytinio komiteto ir tikinčiųjų p a r e i š k i m a s

Dr. Pirmininke, mes kreipiamės į Jus svarbiu prašymu: leiskit mums vietoj sudegintos bažnyčios bent laikinus maldos namus įsigyti. Mūsų didelę medinę bažnyčią, kaip visi pamatuotai teigia, 1953.XII.4 sudegino partorgas Poltorackas, Ryliškių vid. mokyklos direktorius Bernatonis ir jo pavaduotojas Baublys, Milius, davę padegimui benzino, ir aktyvistas Naudžiūnas. Valdžia to dalyko netyrė.

Po sudeginimo kreipėmės į Religinių reikalų tarybos įgaliotinį Pušinį, kad leistų pamaldas laikyti Klepočių kaime, V. Pakalos name. Tuoj leido. Kadangi buvo maža patalpa, prašėme įgaliotinį, kad leistų pastatyti bažnytėlę. Leido ir paskyrė medžiagos. Sudėjom pinigus ir

nusipirkome 93 rąstus, 17 lentų ir kt. 1959 m. norėjome statyti, bet vietinė valdžia nedavė sklypo, o medžiagą patys išsivežė sau.

To neužteko. „Nemuno" kolūkio pirmininkas Prusevičius pasiuntė du chuliganus į mūsų laikinąją bažnytėlę pas V. Pakalą, ir jie dienos metu, šeimininkui priešinantis, paėmė iš altoriaus Švenčiausiąjį su indais ir nuvežė Alytaus rajono pirmininkui, kuris visa tai atidavė Nemunaičio bažnyčiai. O vietinė valdžia nebeleido rinktis į laikinąją bažnytėlę. Vieni tikintieji važiavo į Alytų melstis, kiti kitur, o dauguma negalėjo kitur išvažiuoti, todėl susirinkdavo privačiuose namuose tai vienur, tai kitur. Tai tęsėsi iki 1983 m. lapkričio mėnesio. Tada atvyko Alytaus rajono pirmininko pavaduotojas Makštutis su Raitininkų apylinkės pirmininke Angele Prieskieniene į invalido Vytauto Pakalos namus Ryliškiuose, kur buvo mūsų pamaldos. Už tai jie šeimininką nubaudė 50 rub. bauda, išskaitydami iš invalido pensijos kas mėnesį po 5 rub. Jo sesuo Bronė išsigando ir net pamišo, iki šiol dar pilnai nepasveiko. Nuo to laiko niekas mūsų nebepriėmė į savo namus melstis, nes bijojo valdžios.

Nuo 1983 m. gruodžio mėn. pradėjom rinktis į Bogonių kapines. Taip meldėmės per visą žiemą sekmadieniais ir šventėmis, taip darome ligi šiol. Vietoj altoriaus pastatome stalą, prie kurio kunigas atlaiko šv. Mišias. Kai kunigo nebūna, ant stalo padedame kunigo arnotą ir kryželį, kalbame Mišių maldas ir giedame.

Bet 1984 m. kovo 5 d. Alytaus rajono pirmininko pavad. Makštutis ir apylinkės pirmininkė A. Prieskienienė atsivežė darbininkų, į sunkvežimį sukrovė mūsų kapinėse esančius 4 suolus, 16 kėdžių, stalą—altorių, klausyklą, kur kunigas klausydavo mūsų išpažinčių, nukapoję stulpelius, kuriais buvo paremtas stogelis iš kartono apsaugoti kunigą nuo lietaus, įkėlė į sunkvežimį ir išvežė.

Mes vis tiek su skaudančia širdimi susirinkdavome melstis, vėl įsitaisėme stalą—altorių ir stogelį. Bet 1984 m. birželio 6 d. Makštučio atsiųsta mašina iš Alytaus vėl viską išvežė. O birželio 17 d. atvyko trys milicininkai, norėjo išsivežti kunigą, bet mes jo nedavėme. Prisistatė ir Makštutis, mums draudė kapinėse melstis. Tą patį jis kartojo birželio 24 d., atvykęs pas bažnytinio komiteto pirmininką K. Karvauską. Mes žinome, kad įstatymas kapinėse melstis leidžia, todėl iki šiol tai ir darome, nes neturime galimybės kitur atlikti savo bažnytines pareigas, o be jų mes, kaip katalikai, negalime gyventi. Konstitucija garantuoja sąžinės laisvę.

1982 m. 7 asmenys buvo nuvykę pas įgaliotinį P. Anilionį, prašė leisti įsigyti maldos namus ir atvykti kunigui, bet jis pasielgė ne taip, kaip Pušinis — neleido. 1984 m. gegužės 24 d. pas įgaliotinį vėl buvo nuvykę tuo tikslu 6 asmenys, o 30 d. — du, bet jokių rezultatų. Kreipėmės ir į Alytaus rajono pirmininko pavaduotoją Makštutį, dukart, bet be rezultatų. Birželio pradžioje įgaliotiniui vėl parašėme pareiškimą, o liepos 17 d. gavom atsakymą raštu: jis neturįs teisės spręsti šį klausimą, į tai atsakys Alytaus rajono LDŽ vykdomasis komitetas. Bet jis ligi šiol dar mums nieko neatsakė.

Mes pirmieji sukūrėme kolūkius ir visas jėgas į juos sudėjome, o dabar ir mūsų vaikai juose dirba. Bet kodėl su mumis elgiasi taip nežmoniškai? Ar mes beteisiai?

Įgaliotinis mums buvo leidęs net maldos namus pasistatyti, o ką padarė vietiniai valdžios atstovai? Išvarė iš maldos namų, sudeginę mūsų bažnyčią atėmė nupirktą medžiagą bažnytėlei statyti, uždraudė ir privačiuose namuose melstis, net iš kapinių gainioja. Niekas mūsų teisių negina, esam atiduoti kitų savivalei. Ar tarybinė Konstitucija jau nebegalioja? Ji garantuoja sąžinės laisvę, o mes patiriame tik žiaurią nelaisvę. Ar yra pasaulyje kitas toks kraštas, kur taip būtų elgiamasi su tikinčiaisiais? Kur tikintieji žiemos šaltyje kapinėse klauso šv. Mišių ir klūpo sniege? Tai primena pirmųjų krikščionių katakombas, kada eiti į Mišias reiškė eiti į mirtį. Ar tie valdininkai, kurie su mumis taip elgiasi, negriauna paties komunizmo?

Mūsų parapija seniai valdžios užregistruota, turi pilną komitetą, todėl turi pilną teisę turėti ir savo bažnyčią. Ar mes kalti, kad neprotingi valdžios atstovai mūsąją sudegino? Įgaliotinis Pušinis labai protingai pasielgė, leisdamas pasistatyti naują bažnyčią, paskirdamas medžiagą ir tuo atitaisydamas kitų nežmoniškumą. O ką daro dabartinis įgaliotinis Makštutis?

Todėl mes kreipiamės į Jus ir tikimės, kad mus suprasite ir apginsite mūsų teises. Mes dabar prašome bent leisti išsinuomoti laikinus maldos namus, kad nebereikėtų kapinėse

vargti. Yra šalia sudegusios bažnyčios mūsų statyta klebonija ir špitolė. Valdžia labai teisingai pasielgtų, mums vieną iš jų atiduodama, laikiniems maldos namams, kol pasistatytume bažnytėlę, kuriai leidimą yra davęs įgaliotinis Pušinis ir jo oficialiai niekas nėra atšaukęs. Taip pat prašome vietinius valdininkus priversti mums grąžinti atimtą statybinę medžiagą, kurios dokumentus turime.

Rusijoje dabar užsiregistravo daug religinių bendruomenių, joms leidžia pasistatyti arba nusipirkti maldos namus ir pasikviesti kunigą, pvz., Karagandoje, Aktiūbinske, Pavlodare, Omske ir kitur. Ar pas mus kita valdžia ir kita Konstitucija? Prašom ir mums leisti pasistatyti nuolatinį maldos namą toje vietoje, kur stovėjo anoji (jos laiptai yra likę), arba Bugonių kapinėse.

Labai prašome dalyką patiems išspręsti ir neperduoti mūsų iš naujo vietinių terorizmui.

Ryliškiai, 1984 m. spalio 14 d.

Mūsų adresas: Alytaus raj., Ryliškiai, Karoliui Karvauskui

Rudesos medinė kapų koplyčia su šiaudiniu stogu ir varpinėle (kairėje). (Jurgio Gimbuto 1940 m. nuotrauka)

Rudesos koplyčios šoninis vaizdas 1978 m. (Iš Jurgio Gimbuto rinkinio)

RUDESA

Šv. Jono kapinių koplyčia

Rudesos kaimas įsikūręs Baltųjų Lakajų ežero vakarinėje pakrantėje, prie Rudesos miškų masyvo (1020 ha ploto), 5 km į šiaurės vakarus nuo Inturkės.

Rudesos dvarą ar palivarką įkūrusi karalienė Bona. 1555 m. jį, kartu su Kačergių ir Krutinionių kaimais, užrašė Inturkės bažnyčiai. Rudesiškiai patyrę nemaža nuoskaudų nuo dvaro valdytojų. Žinoma, kad 1790 m. baudžiava buvusi ypač sunki — baudžiauninkai turėję dirbti dvarui 6 dienas savaitėje.

Kaimo pakraštyje, 1 km nuo Molėtų — Inturkės vieškelio, senose kapinaitėse buvo pastatyta koplyčia, apie kurią pirmosios žinios siekia 1726 m. Ji minima ir 1744 m. bažnyčių sąrašuose. XVIII a. II pusėje atstatyta. 1812 m., Napoleono invazijos metu, ji gerokai nukentėjo, tačiau 1820 m. buvo suremontuota, viduje įruošti nauji altoriai. Koplyčia, išlikusi ligi šių dienų, medinė. Buvo dengta šiaudais, vėliau skiedromis. Su greta stovinčia taip pat medine varpinėle ji laikoma vienu įdomiausių mūsų kaimo statybos paminklų. Varpinėlės pietinėje ir šiaurinėje pusėje yra didoki langai. Varpinėje buvo malonaus garso 1671 m. lietas varpas. Šiuo metu jis perkeltas į Inturkės varpinę.

Rudesos koplyčia priklausė Inturkės parapijai. Pamaldos joje buvo laikomos tik per didesnes šventes. 1923 m. Rudesoje buvo 16 sodybų ir 90 gyventojų.

Rudesos medinės koplyčios stogo fragmentas. (F. Bielinskio 1962 m. nuotrauka)

Architektūra. XIX a. pradžioje statyta medinė koplyčia yra būdinga senosioms kapinėms. Jos planas yra pailgo stačiakampio nava su trisiene absida. Fasadas, kaip pirkios galas: lygi siena su trikampiu frontonu. Ant stogo mažytis stačiakampis bokštelis su puošniu geležiniu kryželiu. Sienos apmuštos stačiakampėmis lentomis ir lištvelėmis. Stogas buvo šiaudinis iki maždaug 1962 m., o vėliau perdengtas medinėmis stiegėmis. Langai dideli, padalyti po 30 stiklų. Priešais koplyčią stovinti medinė varpinė yra rečiau užtinkamo piramidinio tipo. Jos sienos ne statmenos, o nuožulnios, aukštyn siaurėjančios.

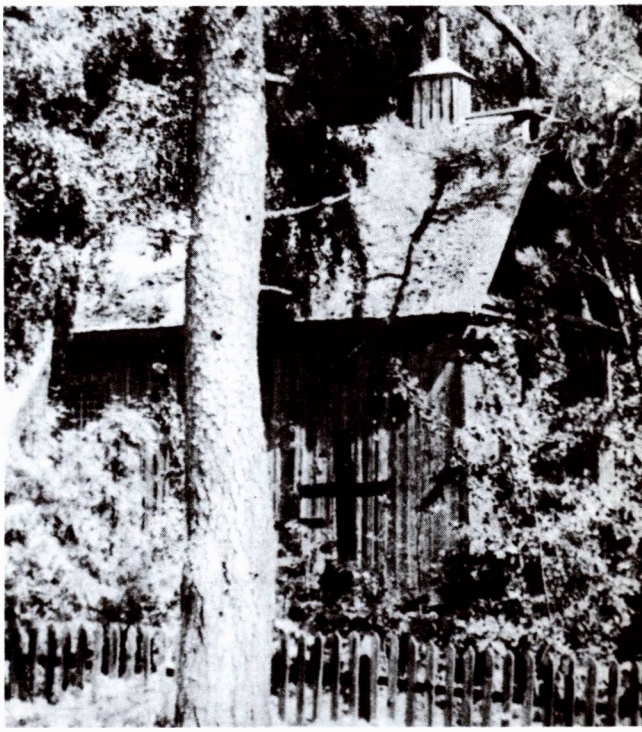

Rudesos koplyčia 1962 m. (F. Bielinskio nuotrauka)

Rudesos koplyčios užpakalinė dalis. (J. Gimbuto 1940 m. nuotrauka)

Saldutiškio bažnyčios fasadas, 1978 m.

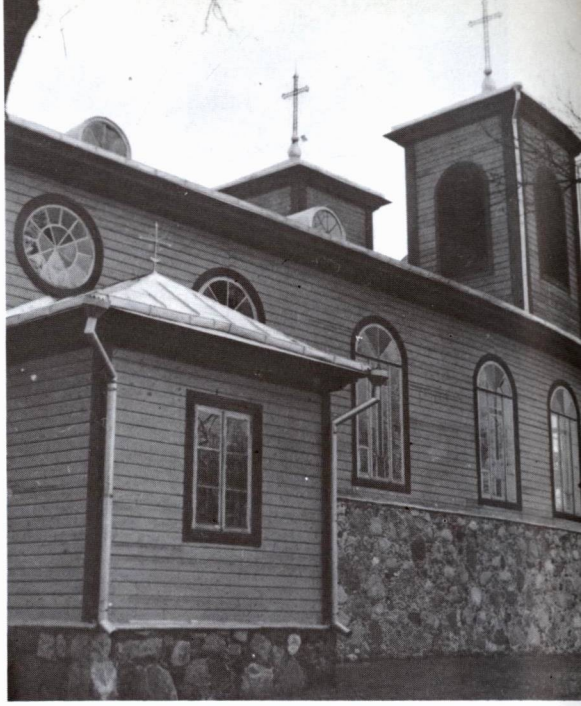

Bažnyčios šoninis vaizdas, 1978 m.

SALDUTIŠKIS

Šv. Pranciškaus Asyžiečio parapijos bažnyčia

Saldutiškio miestelis yra prie Panevėžio — Švenčionėlių geležinkelio linijos (stotis), 21 km į pietryčius nuo Utenos.

Vietovė dar kartais buvo vadinama Silgutiškiu, Salgudiškiu arba Sundutiškiu. Saldutiškio dvaras XIX—XX a sąvartoje priklausė Jaloveckiams, kurių Boleslovas buvo karo inžinierius, rusų generolas ir žymus visuomenės veikėjas. 1906 m. Švenčionių aps. dvarininkai jį buvo išrinkę atstovu į Rusijos valstybės dūmą. Jis buvo šalininkas atkūrimo Didžiosios Lietuvos valstybės, prie kurios lygiomis teisėmis kvietė jungtis lenkus ir gudus. 1907 m. Vilniuje išleido knygutę (lietuvių ir lenkų kalbomis) — „Lietuva ir jos reikalai, tautiškas Lietuvos katekizmas". Nuo 1909 m. bendradarbiavo „Litwa" laikraštyje. Saldutiškyje jis užveisė turtingą parką, tikrą dendrologinį sodą ir keletą miško kvartalų užsodino maumedžiais. Jo vienintelis sūnus Mečislovas (1876—1962), gavęs puikų išsimokslinimą, pažino visą Lietuvą ir paruošė 1500 akvarelinių dvarų pastatų vaizdų rinkinį.

Jaloveckių santykiai su apylinkės valstiečiais buvo labai geri. 1907 m. pabaigoje Mečislovas Jaloveckis įsteigė „Saldutiškio ūkio draugijėlę", kurios pirmasis susirinkimas buvo sušauktas 1907.X.16. Jaloveckių dvare. Dalyvavo ūkininkai — sodiečiai ne tik vietiniai, bet ir iš kaimyninių parapijų: Tauragnų, Linkmenų, Labanoro ir Kuktiškių. Valdybos pirmininku išrinktas M. Jaloveckis, nariais: Antanas Gineitis, M. Salmanavičius, kun. Jurgis Tilvytis, kun. K. Daukša, Justinas Tilvytis ir Juozas Šimkūnas. Susirinkime buvo kalbama lietuviškai. Ūkio draugijėlė skatino valstiečius skirstytis vienkiemiais, įsigyti moderniškesnius darbo įrankius, gerinti gyvulių veislę; be to, padėjo apsirūpinti mineralinėmis trąšomis, geresnėmis sėklomis, parūpindavo ūkinės literatūros ir kt. Pirmojo susirinkimo metu, kaip praneša „Vilties" (Nr. 17, 1907) korespondentas A. Žalvarnis (kun. Jurgis Tilvytis), dvarininkas M. Jaloveckis „pasakė neužmirštamus žodžius: 'Aš esmi lietuvis, myliu ir studijuoju lietuvišką kalbą, myliu savo šalį, myliu žmones ir trokštu būti jiems naudingas. To darbo nelaikau sau už nuopelnus, bet tik už pareigą, kaipo Lietuvos sūnus. Jeigu aš kitaip manyčiau, tai man ne vieta Lietuvoje".

Vokiečiai I pasaulinio karo metu Saldutiškyje buvo įsteigę apskrities centrą. 1920 m., lenkams okupavus Vilniaus kraštą, į Lietuvos pusėje likusį Saldutiškį buvo perkeltos Linkmenų valsčiaus įstaigos. Saldutiškis tapo valsčiaus centru, bet buvo vadinamas Linkmenų valsčiumi. Priklausė Utenos apskričiai. Bet 1939 m. rudenį, Vilniaus krašto daliai grįžus Lietuvai, Saldutiškis priskirtas Švenčionėlių (vėliau Švenčionių) apskričiai. Tada Linkmenų valsčiaus pavadinimas išnyko — buvo pakeistas į Saldutiškį.

Saldutiškio dvaro centras, vykdant Lietuvos žemės reformą, atiteko valsčiaus savivaldybei ir Labanoro miškų urėdijai. Buv. dvaro rūmai pavesti besikuriančiai parapijai.

R. katalikų bažnyčia. Parapijos steigimu ir bažnyčios įruošimu daugiausia rūpinosi šie apylinkės ūkininkai: Pelėda, Nasevičius, Stundžia ir mokytojas Janonis. Gyventojų delegacija gavo iš Kaišiadorių vyskupo leidimą steigti parapiją. Jai buvo priskirti artimesnieji kaimai iš Labanoro, Kuktiškių, Linkmenų ir iš Tauragnų (Panevėžio vysk.) parapijų. Daug padėjo Labanoro klebonas. 1924 m. Saldutiškiui paskirtas nuolatinis klebonas, kuriuo buvo iš Rusijos sugrįžęs kun. St. Švėgžda. Akmeninis dvaro svirnas, jį reikiamai pertvarkius ir pristačius medinius bokštus, paverstas bažnyčia, o klebonija įsikūrė didžiuosiuose dvaro rūmuose. Statybos darbai baigti 1928 m.

Architektūra. 1928 m. statyta bažnyčia yra originali savo išore ir puošni viduje. Pastatyta ant buv. dvaro svirno akmens mūro pamatų, toji bažnyčia yra mūrinė iki sienų trečdalio aukščio, o aukščiau medinė. Du fasadiniai bokštai viršum sienų karnizo yra stambūs, kvadratinio plano, su lėkštais piramidiniais stogeliais ir su aukštais geležiniais kryžiais. Akustinės angos varpams yra didelės, iš visų keturių pusių, su pusapskritėmis arkomis. Frontonas tarp bokštų uždengia stogo kraigą savo puslankio parapetu. Frontone yra niša su kryžium. Fasado ir navų langai dideli, su pusapskritėmis arkomis. Jų stiklų padalos padaro vitražinį kryžių per visą lango aukštį. Virš žemų zakristijų priestatų yra dar po du apskritus langelius, kurie apšviečia presbiteriją iš abiejų šonų. Sienos ir bokštai apmušti gulsčiomis lentomis. Langų apvadai nudažyti tamsiau.

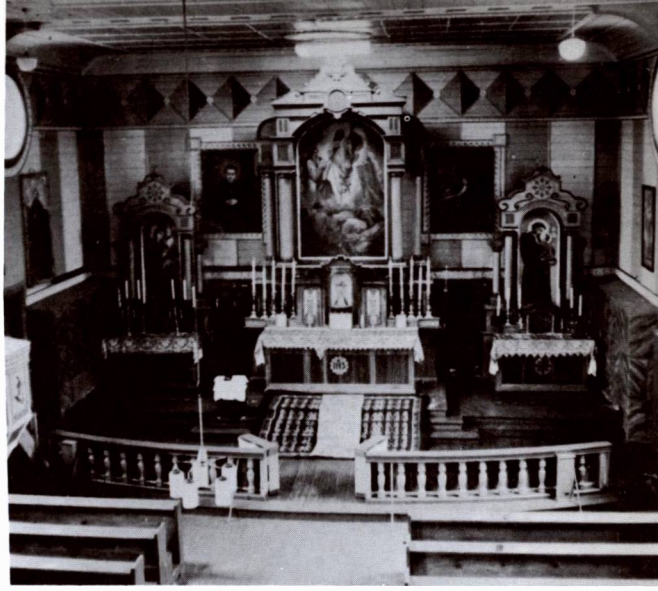

Saldutiškio bažnyčios vidus, 1977 m.

Greta didžiojo altoriaus stovi du šalutiniai altoriai prie tos pačios galinės sienos. Visi altoriai yra kukliai dekoruoti. Išsiskiria vingiuoti antstatai su saulutės ornamentais, panašūs į aukštaičių pirkių antlangius. Bažnyčios lubos dekoruotos dažytais plafonais ir frizais. Sakykla su baldakimu yra kairėje pusėje prie pat presbiterijos grotelių, kurios yra išlenktos plane. Šventorius aptvertas medinių statinių tvorele. Dešinėje stovi toks namelis, lyg ir koplyčia, o gal tik sandėliukas.

Organizuojant Kaišiadorių vyskupijos paskirstymą dekanatais, Saldutiškis buvo padarytas dekanato centru, kuriam priskirtos Kirdeikių, Kuktiškių, Labanoro, Saldutiškio, Suginčių parapijos. 1940 m. dekanate buvo 15.000 katalikų. Saldutiškio parapijai tada priklausė apie 2000 parapijiečių. Šia proga pažymėtina, kad parapijos steigėjas mokyt. J. Janonis 1924.VI.15 buvo lenkų nuteistas už lietuvišką veiklą 15 metų sunkiųjų darbų kalėjimo. Bet į Saldutiškį sugrįžo po pusantrų metų, Lenkijai su Lietuva apsikeičiant kaliniais. 1923 m. Saldutiškyje tebuvo 8 sodybos su 56 gyventojais.

Apie 1938 m. vysk. Kukta Saldutiškio parapiją pavedė vienuoliams saleziečiams. 1940 m. parapijos administratorium buvo kun. Juozapas Gustas, SDB.

Nepriklausomybės metais Saldutiškis išaugo į didesnį miestelį. Buvo sutvarkyta miestelio aikštė, išvestos gatvės, šaligatviai. Iš viso buvo daugiau kaip 50 namų. Beveik visi pastatai pastatyti po 1928 m., taigi parapiją įsteigus. Parapijoje gyvai reiškėsi

Buv. Saldutiškio dvaro rūmai, kuriuose, kol dar nebuvo bažnyčios, buvo laikomos pamaldos. Prie jų šauliai daro sportinius pratimus. (Iš Petronėlės Bliūdžiuvienės palikimo)

Pirmosios komunijos dalyviai apie 1933 m. su kun. St. Švėgžda (kairėje) ir klieriku Paulium Drumžliu. (Iš P. Bliūdžiuvienės palikimo)

lietuviškos organizacijos, vyko prekyba. Įsikūrė įstaigos, šauliai pastatė namus su sale renginiams. (Daugiau žinių apie Saldutiškį žr. ML I, 741—744 psl.).

Okupacijų metai miestelio ir apylinkės gyventojams buvo labai skaudūs. Vien tik per 1941 m. birželio mėnesio trėmimus iš Saldutiškio glž. stoties išvežti net 5 vagonai tremtinių, surinktų iš miestelio ir apylinkės kaimų. 1941—1942 m. vokiečių naciai nužudė visų 9 Saldutiškio žydų šeimų narius. 1944—1945 m. sugrįžę bolševikai daugelyje vietų suruošė ramių gyventojų skerdynes. Ypač labai nukentėjo Krivasalio kaimas.

Labanoro ir apylinkės kunigai, apie 1931 m., vyskupo apsilankymo proga. I eil. — kun. A. Mažeika, J. Švagždys, vysk. J. Kukta, kun. St. Švėgžda. (Iš P. Bliūdžiuvienės palikimo)

Vysk. M. Reinys Saldutiškyje su pavasarininkų veikėjais. Prie jo sėdi (k.) kun. St. Švėgžda, kun. J. Breivė. (Iš P. Bliūdžiuvienės palikimo)

Parapijos choras apie 1929 m. su klebonu kun. St. Švėgžda ir vargoninku Goda. (Iš P. Bliūdžiuvienės palikimo)

Saldutiškio angelaičiai, 1934 m.

Klebonas kun. Juozas Gustas buvo suimtas ir 1958 m. mirė Krasnojarsko srityje. Vėliau klebonavo kun. Bronius Klimas, o 1974—1984 m. kunigų sąrašuose klebonu ir dekanu įrašytas kun. Juozapas Masalskis (gim. 1923 m., kunigu pašvęstas 1954 m.). Čia jis mirė ir buvo palaidotas 1985.X.28. 1986—1987 m. klebonu buvo kun. Zenonas Navickis (gim. 1937 m., kunigu pašvęstas 1970 m.).

Dabar Saldutiškis yra Utenos rajono apylinkės ir sovchozo centras. 1959 m. — 309, 1970 m. — 388, 1982 m. — 455 gyv. Dauguma gyventojų dirba miško darbuose.

Kun. Antanas Maciulevičius kartu su jo globotiniu Vladu Nasevičium (1909—1986), teisininku ir rezistencijos veikėju, grįžusiu iš Sibiro gulagų. (Nuotrauka iš Julijos Bliūdžiūtės-Valdienės albumo)

Paisetės kaime, 3 km į p. nuo Saldutiškio, ilgus metus gyveno čia savo ūkį turėjęs kun. Antanas Maciulevičius. Buvo gimęs 1882.I.11. Baigęs Vilniaus kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1905.IX.29. Nuo 1922 m. ilgametis Saldutiškio parapijos vikaras. Buvo labai malonaus būdo, pareigingas dvasininkas, paslaugus. Savo nuoširdžiais patarimais, užtarimais labai daug padėjo parapijiečiams, šelpė vargšus. I bolševikų okupacijos metu jo ūkis buvo nusavintas ir išdalintas naujakuriams, ir vokiečiams užėmus Lietuvą, jis jų iš savo žemės nepašalino. Globojo persekiojamus žydus. Nors buvo aiškus antibolševikas ir savo nusistatymo jiems neslėpė, pokario metais okupantai nedrįso jį suimti bei ištremti, ir jam, vieninteliam iš visų Lietuvos kunigų, mokėjo pensiją. Mirė 1968 m. Kan. St. Kiškis yra parašęs knygą apie jo gyvenimą ir atliktus darbus (rankraštis).

1939 m. Saldutiškyje susitikę (iš k.): kun. Juozas Gustas, kun. Alfonsas Petraitis, kun. Steponas Telksnys, Vatikano nuncijus Lietuvai arkiv. Antonino Arata. Italijos atstovas Lietuvai, kun. Jonas Žemaitis, kun. Antanas Skeltys ir J. Bliūdžius. (Nuotrauka iš Julijos Bliūdžiūtės-Valdienės albumo)

SEMELIŠKĖS

Šv. Lauryno parapijos bažnyčia

Semeliškių miestelis įsikūręs prie Strėvos upės, Nestrėvančio ežero šiauriniame krante, 17 km į vakarus nuo Trakų.

Istorinės žinios. Semeliškių apylinkės kalvotos, su pelkėtais slėniais, buvo gyvenamos jau akmens amžiuje, o geležies amžiuje ir tankiai apgyventos. Nors pačiose Semeliškėse archeologinių radinių neaptikta, bet apylinkėse yra keli piliakalniai bei kapinynai. Nuo Nemuno pro Semeliškes ėjo senas kelias į Trakus ir Vilnių. Istorikas R. Batūra nurodė, kad netoli Semeliškių 1385 m. kryžiuočiai niokoję „Sudowensis" vietovę, kurioje gyvenę iš jų nukariautų žemių pasitraukę prūsai ir vakariniai lietuviai, čia prie 1283 m. įkurdinti Traidenio svarbių kelių apsaugai. Labai galimas dalykas, kad Semeliškėse buvusi medinė pilis, tik neišlikusi ligi šių dienų.

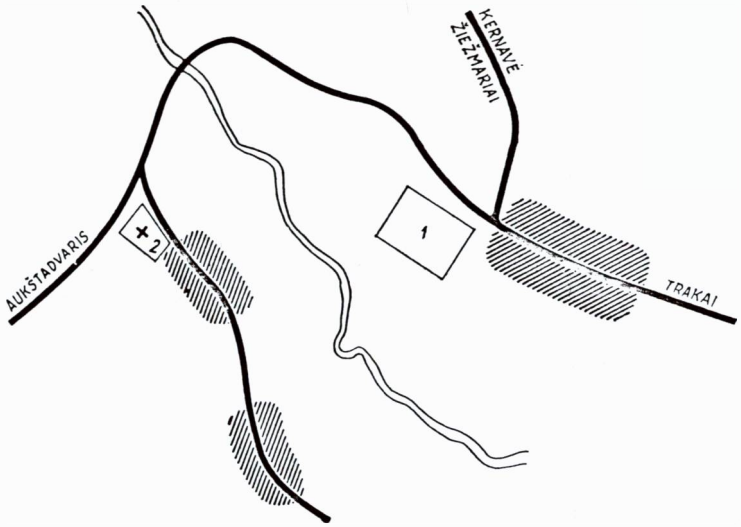

XVI a. pradžios gyvenvietės padėties ir plano schema pagal A. Miškinį. 1 — dvaro sodyba, 2 — bažnyčia

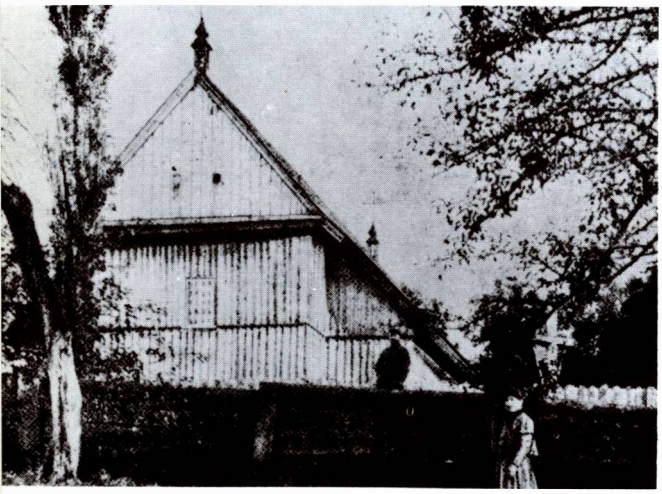

Semeliškių bažnyčia apie 1904—1905 m. (A. Daukšos nuotrauka)

Semeliškių vardas kryžiuočių kronikose pirmą kartą paminėtas 1377 m., kai maršalas Gottfried von Linden naikino šią sritį kardu ir ugnimi. 1403 m. kryžiuočiai, vedami didžiojo magistro Werner von Tettingen, vėl plėšė ir naikino. 1387 m. Jogailos dokumente, kuriame buvo aptartos Skirgailai duotos Trakų kunigaikštijos ribos, minimas ir Semeliškių kaimas, kuris tada buvęs ir valsčiaus centras. Reikia manyti, kad vietovė nukentėjo ir pilietinių Vytauto su Jogaila kovų metu.

XV a. Semeliškės buvo valdovinis dvaras ir valsčius. Iš to meto jo valdytojų minimi Šimkus Kybartavičius, vėliau Mikalojus Narbutavičius, kuris vadinamas Semeliškių vietininku. Iš 1528 m. karinės prievolės sąrašų matyti, kad Semeliškės tada buvo pavieto centras. Šis pavietas turėjo duoti 151 arklį. Vėliau Semeliškės buvo seniūnija be pilies. Kurį laiką ją valdė artilerijos generolas Matas Roemeris, vėliau perleidęs savo sūnui Steponui Vilhelmui.

1529—1567 m. D.L.K. privilegijuotų miestų sąraše randame ir Semeliškes. Nuo 1541 m. jos laikomos miesteliu, nors nėra duomenų, kad vietovė būtų išsiplėtusi.

1565—1566 m. administracinės reformos metu Semeliškių valsčius priskirtas Trakų pavietui. Kai 1570 m. šiame paviete siautė maras, tada Trakų pavieto bajorai buvo susirinkę Semeliškėse. 1578 m. privilegija Semeliškių dvaras ir valsčius su miesteliu buvo duoti laikyti Trakų vaivadai Steponui Zbaražskiui, vėliau Merkeliui Zavišai, nuo 1594 m. Daratai Zavišienei.

1782 m. Semeliškes gerokai apnaikino rusų kariuomenė. Jų žemes tada valdė Granovskiai, gavę jas iš Pociejų. 1801 m. seniūnija atiduota iki mirties valdyti grafui N. Tolstojui, kuris valdė per savo dvarų administratorių K. Ceisą, pagarsėjusį valstiečių skriaudimu. 1812 m. per Semeliškes pražygiavo Napoleono armijos IV ir VI korpusai. Atrodo, kad tada nuo prancūzų Semeliškės gerokai nukentėjo. 1830 m. miestelyje ir dvare buvo 308 gyventojai.

Po 1831 m. sukilimo Semeliškių žemės atiteko Rusijos iždui. Į 1863 m. sukilimą buvę

Semeliškių bažnyčia, 1978 m.

įsivėlę ir Semeliškių amatininkai. 1886 m. miestelyje buvo 392 gyventojai, 6 karčemos, 3 krautuvės, 6 alinės, valsčiaus valdyba, liaudies mokykla. Buvo ruošiamas vienas prekymetis metuose. Tada mokyklą lankė 60 vaikų. 1897 m. Semeliškėse buvo 968 gyventojai, iš kurių 300 žydų. Buvo išsiplėtusi prekyba, kūrėsi kai kurios įmonėlės. 1905 m. miestelyje gyveno 956 gyventojai. 1902 m. mokyklą lankė 99 vaikai. Nuo to laiko dėl menkos prekybos miestelis ėmė mažėti.

I pasaulinio karo metu miestelis gerokai nukentėjo, bet 1918—1920 m. pastatyta daugiau kaip 40 namų. 1919 m. buvo 554 gyventojai. Nepriklausomybės metais Semeliškės buvo Trakų aps. valsčiaus centras. 1938 m. buvo išlyginta ir akmenimis išgrįsta miestelio aikštė, rekonstruotos kai kurios kitos gatvės.

R. katalikų bažnyčia. Semeliškių bažnyčios pakankamai plačią istoriją yra pateikęs Algimantas Miškinis (Lietuvos urbanistikos paminklai, VIII t.), kurio surinktais duomenimis čia ir pasinaudosime.

1501 ar 1502 m. D.L.K. Aleksandras suteikė fundaciją. Tada čia ir buvo pastatyta pirmoji medinė bažnyčia. Klebonui buvo paskirta karčema, kurios pajamos naudotos bažnyčios išlaikymui. 1506 m. tas pats valdovas pasirašė papildomą privilegiją, kuria leido klebonui laikyti kiek nori karčemų, o kiti asmenys galėjo jas steigti tik gavę klebono sutikimą.

Bažnyčia buvo pastatyta atokiau nuo gyvenvietės, kairiajame Strėvos krante. Greičiausiai tai padaryta todėl, kad nebuvo norėta kliudyti dvaro sodybai. Ir vėliau ji liko atokiau nuo išaugusio miestelio. Ligi 1511 m. Semeliškių bažnyčia gaudavo dešimtinę iš Žiežmarių dvaro, nes jos klebonas valdė ir Žiežmarių parapiją, kuri neturėjo atskiro kunigo. 1597 m. valsčiaus inventoriuje aprašyta ir klebono jurisdika, kurią sudarė 7,5 sklypo. 1636 m. Vladislovas Vaza patvirtino 1506 m. suteiktą profinazijos teisę. 1637 m. klebono jurisdikoje buvo 18 valstiečių šeimų. Klebonija tada buvusi molinė, sena.

1654—1657 m. rusų įsiveržimo metu Semeliškių miestelis buvo gerokai apnaikintas. Tada sudegė ir bažnyčia. 1664 m. bažnyčia atstatyta.

1674 m. inventoriuje minima tuščia klebono karčema, bravoras, ūkiniai trobesiai. Gyventojų klebono jurisdikoje nebuvę. Taigi per karą nukentėjusios Semeliškės dar nebuvo atsikūrusios.

1699 m. bažnyčia vėl sudegė, bet greičiausiai tais pačiais metais buvo atstatyta. Mūsų literatūroje dažnai nurodoma, kad 1772 ar 1774 m. buvo pastatyta nauja bažnyčia, tačiau A. Miškinis teigia, kad šie duomenys nesą tikslūs, nes jo surinktais duomenimis senoji bažnyčia dar stovėjusi 1775 m., o 1782 m. ji buvusi begriūnanti. Bet tada jau pradėta statyti nauja bažnyčia. Ji buvo pastatyta greta senosios 1783 ar 1786

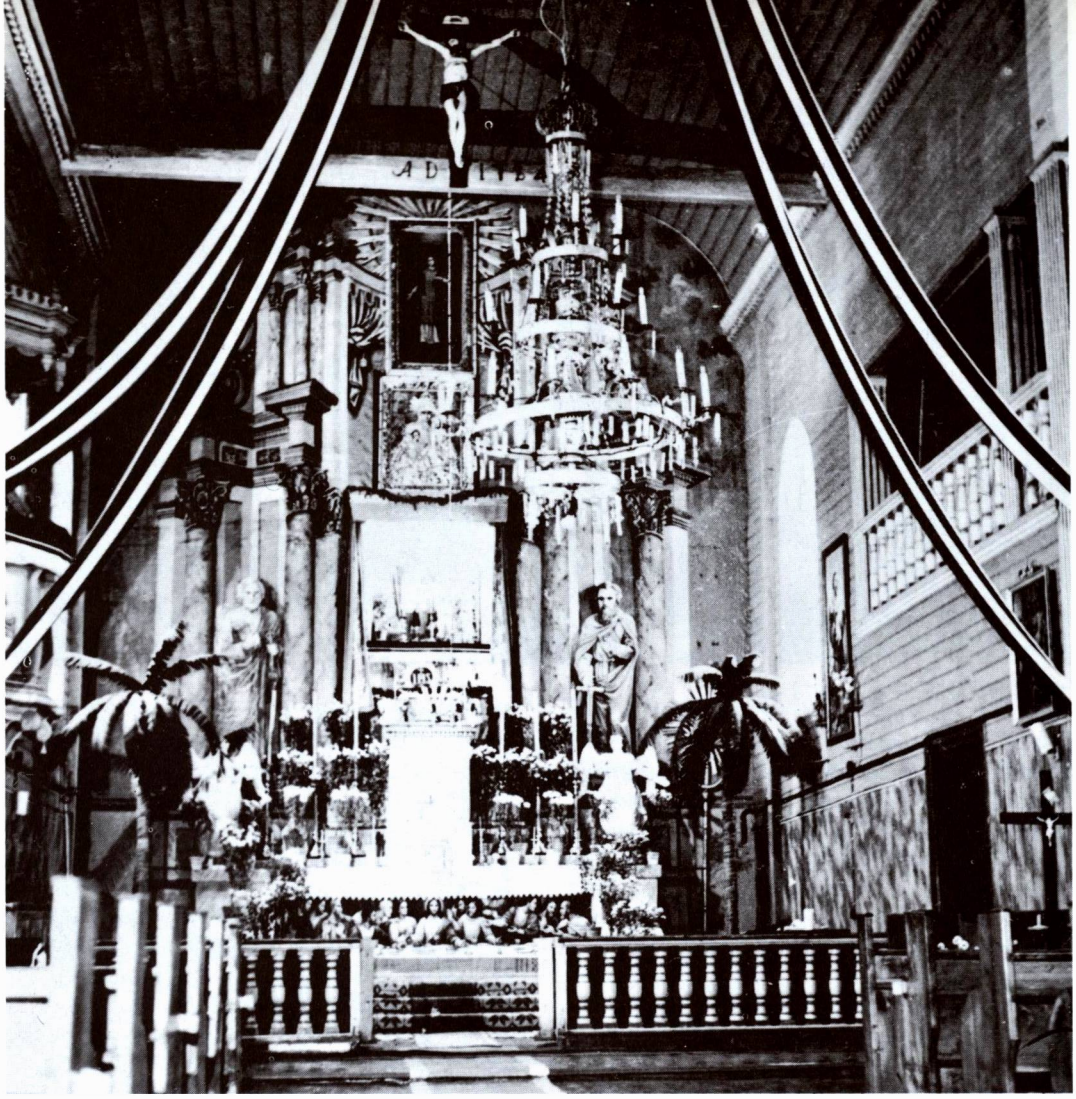

Bažnyčios vidus, 1978 m.

m., kai 1699 m. statyta bažnyčia sugriuvusi dėl senumo. Bažnyčia buvusi be koplyčių, bet greičiausiai su atskira varpine. 1782 m. ji buvo triaukštė, stovėjusi šventoriaus kampe. Šventoriuje tada buvę laidojama; jis buvęs aptvertas puskartėmis. Gal apie 1770 m. buvusi pastatyta medinė šiaudais dengta špitolė.

Iš senesnių laikų Semeliškėse buvo parapijinė mokykla, kurią 1781 m. lankė 2 vaikai. Bet 1782 m. mokyklos nebuvo, vaikai mokėsi Trakuose. Vis dėlto 1782 m. mokyklai pastatytas atskiras namas. Tačiau klebonas dėl menkos beneficijos negalėjęs išlaikyti mokytojo. Mokyklos name gyvenę amatininkai.

1781 m. parapijoje buvo 2556 katalikai. 1901 m. bažnyčia jau buvusi prasta. Netoli jos stovėjusi klebonija, o už pusės varsto buvusios kapinės. 1902 m. paruoštas naujos mūrinės bažnyčios statybos projektas ir pateiktas Vilniaus gubernijos statybos skyriui tvirtinti, tačiau dėl pasikeitusių sąlygų (matyt dėl 1905—1907 m. revoliucinio judėjimo) statyba nepradėta. Nuo naujos bažnyčios statymo buvo atsisakyta, ir 1912 m. senoji medinė bažnyčia kapitališkai suremontuota.

Iš senų laikų Semeliškės garsėjo Šv. Roko atlaidais. Manoma, kad juos įvedęs 1783—1786 m. klebonas Juozapas Kibitniauskas, atnaujinęs bažnyčią. Bažnyčioje buvo ir Šv. Roko paveikslas, tikinčiųjų laikomas turinčiu stebuklingos galios. Jau 1720 m. parapijoje įsteigta Brotsvos draugija.

Architektūra. 1783—1786 m. statyta medinė bažnyčia turi aukštokas sienas, dvišlaitį stogą ir savotišką fasadą. Jis yra siauresnis už

Sakykla, 1977 m.

Semeliškių varpinė, vieno turo, su galerija

navų pastatą, atrodo, lyg būtų bokšto pagrindas, pristatytas prie centrinės navos. Iš tikrųjų tai yra narteksas ir choro tribūna, o jų stogas yra lygus su navų stogu. Bažnyčia yra bebokštė, tik su dviem kryžiais stogo galuose ant mažų bazių. Panašiai siauresnis už navas yra ir absidos priestatas, stačiakampio plano, o ne trisienis, kaip dažniau būna. Viršum stačiakampių fasadinių durų šviečia arkinis langas su baltais rėmais, o dar aukščiau, frontono centre, yra mažas apskritas langelis. Šoninės sienos suskaidytos trimis siaurais piliastrais ir turi po 5 didelius arkinius langus. Sienos apmuštos gulsčiomis lentelėmis, tik absidos apkalas yra kitoks.

Interjeras puošnus, barokinis. Didysis altorius yra mažojo orderio, su daug kolonų, sudėtingų kapitelių ir su įdomiu laužytu antablementu. Kraštuose stovi natūralaus dydžio statulos. Viršum zakristijų yra atviros galerijos su baliusinų užtvaromis, panašiomis į presbiterijos groteles. Lubos plokščios, lentinės. Sienų viršus apjuostas ištisinio ornamento frizu. Sakykla su baldakimu, kairėje pusėje, papuošta tapytais paveikslais ir pjaustiniais. Šalia šventoriaus stovi medinė varpinė su atvira galerija ties varpais. Varpinės tūris yra vientisas, nežymiai laibėjąs viršun. Apmušta statmenomis lentelėmis ir lištvelėmis. Stogo sijos suremtos įstrižais spyriais, matomais prie kampinių stiebų.

Tautinis lietuvių sąmonėjimas. XIX a. pabaigoje Semeliškes, kaip ir kitas Vilniaus vyskupijos parapijas, buvo palietusi lenkinimo banga. Lietuvių katalikų „Žinyčios" žurnale (Nr. 3, 57 psl., 1900 m.) šitaip rašoma: „Sumeliškiai. Klebonas Andriejus Dauga ir pirma jo du buvusiu tarnavo žmonėm, lietuviškai nekalbėdami. Žmonės, jų nesuprazdami, kartkartėmis kreipėsi prie Vyskupo, veltui vildamies rasią platintojus Dangaus, ne Lenkų Karalystės, t.y. ne lenkomanijos, o tikriau sakant, maskolinimo. Nėra vilties geresnių laikų ir prie dabartinio klebono Račkausko, ypač jei seks savo brolį, Ukmergės kleboną, dėl kurio tiek nekaltų žmonių ir kunigų ir klierikų nukentėjo, vis per jo lenkbernystę".

O „Vilniaus žinių" (Nr. 263, 1905) korespondencijoje iš Semeliškių jau daug viltingiau rašoma, kad „Semeliškių (Sumiliškių) lietuviai buvo labai apverktiname padėjime, nėsa

Bažnyčios fasadas ir šventoriaus vartai, 1960 m.

Semeliškėse 1937 m., vyskupo vizitacijos metu

kunigai, kurie čia klebonavo, ne Dievo, bet lenkų karalystę platino; lietuvių kalbai, kaipo 'pagoniškajai', vietos bažnyčioje nepripažindami. Šį rudenį atvyko čia du nauju kunigu: klebonas kun. Jonas Masiulis ir kamendorius kun. Petras Valiuškis — abu lietuviu ir geru. Ir ne tik, kaipo lietuvius tautiečius, juodu pagirti galima, juodu ir teipjau, kaipo žmonės, įžymųs vyrai. Sumiliškių lietuviai nebus tatai jau skriaudžiami ir niekinami ir jai dar visiškai nėra susipratę, tai susipras, matydami iš augšto pavyzdį, kaip reikia gerbti ir mylėti savo gimtinę lietuvišką kalbą, kaip reikia ginti tą žemę, kuri mumis ant savo krutų išaugino. Už tat nuliudo gelvoniečiai, kur kun. Masiulis buvo klebonu, nebtekę to savo mylimo piemens".

Kun. P.V.(aliuškis) „Vilniaus žinių" (Nr. 49, 1906.III.3) pateikė tokį ano meto semeliškiečių gyvenimo vaizdą:

„Sumeliškė yra tai miestelis, o gal geriaus sodžius, nes tik parapijinė menka, medinė ir visiškai sena bažnyčia, cerkvė, kelios sankrovos, dvi aludi ir monopolis skyria nuo kaimo Sankrovos visos žydų rankose, tik viena katalikiška ir tai silpnai pasituri. Žmonės skursta baisiausioj tamsybėj, niekas nieko neskaito ir nieko nežino; tik dabar jau pradėjo susiprasti tautiškai ir parsisiųsdinėja kaikurie iš jų 'V.Ž.' dienraštį, 'Lietuvos Ukininką', 'Šviesą', 'Nedėldienio Skaitymus'. Girtuoklystė, kaipo tos tamsybės duktė, labai prasiplatinusi tarp Sumiliškiečių. Geria ne tik dideli vyrai, bernaičiai, bet ir maži, moterįs ir tas Lietuvos žiedas mergaitės, teip, kad vienais metais pabrikantai buvo net atvažiavę Sumiliškėn pasižiurėt, kas per žmonės tie sumiliškiečiai, ar jie taip labai dideli, ar platųs, kad teip daug alaus išgeria. Nė vienas šventas vakaras neapseina be 'vakaruškų', ant kurių jaunymas dažniausia labai negražiai linksminasi."

„Nors didesnė parapijos dalis dar tebešneką lietuviškai, tečiaus lig atvažiuosiant Sumališkėn gerb. kun. Masiuliui nieko lietuviškai nebuvo, ne tik pamaldų prigimta lietuviška Sumiliškiečių kalba, bet ir pamokslų. Pasekmės tos lenkiškos vergijos, žinoma, baisiausios. Dauguma visiškai atšalę, atpratę nuo bažnyčios, išpažintįs dažniausia negeros, nes nesuprasdami lenkiškų pamokslų nemoka išpažinti sava nuodemių ir kartais per 10, 15, 20 ir 40 metų slėpdavo savo nusidėjimus".

Iš korespondencijos toliau aiškėja, kad tik atvykęs naujas klebonas kun. Masiulis 1905

Semeliškių pavasarininkai su klebonu kan. J. Būčiu ir kun. Alf. Petraičiu

m. „prabylo iš sakyklos lietuviškai, dėlto, kad, kaip tik atvažiavo, pradėjo pildyt savo pareigas, klausyt išpažinties, vis tik girdėjo šnekant „lietuviškai". Šios „naujovės" labai nepatiko lenkuojantiems, kurie stebėjosi, kad „1905 m. atsirado lietuviai ir tai dideliame skaitliuje. Stebėtinas daiktas, kad teip greit ir tiek daug grinai lenkiškoj parakvijoj, kokia buvo ligšiol Sumiliškė, nes dvasiškija nepripažino, kad ten reik lietuviškai kalbėti."

Kitoje 1907 m. korespondencijoje buvo rašoma, kad Semeliškių parapijiečiai jau gražiai lietuviškai gieda, o Bronius Stasiūnas „Viltyje" (Nr. 90, 1909.VIII.7) pastebi: „Todėl negalima sakyti, kad Semeliškių parapijonįs labai mylėtų lenkybę... Bažnyčion retas lietuvis eina su 'polska ksionška', o jaunieji tai 'polekumo' nekenčia gal net ir perdaug."

1915 m. Semeliškėse ir Mustenių kaime veikė Vilniaus „Ryto" draugijos skyriai, turėję savo bibliotekėles, skaityklas.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, Semeliškių apylinkėse vyko lietuvių kovos su besiveržiančiais bolševikais. 1920.XI.7 prie Semeliškių įvyko smarkus Lietuvos kariuomenės susidūrimas su lenkais.

Semeliškių apylinkės buvo gerokai kolonizuotos rusais. 1865—1866 m. valdžia pastatė

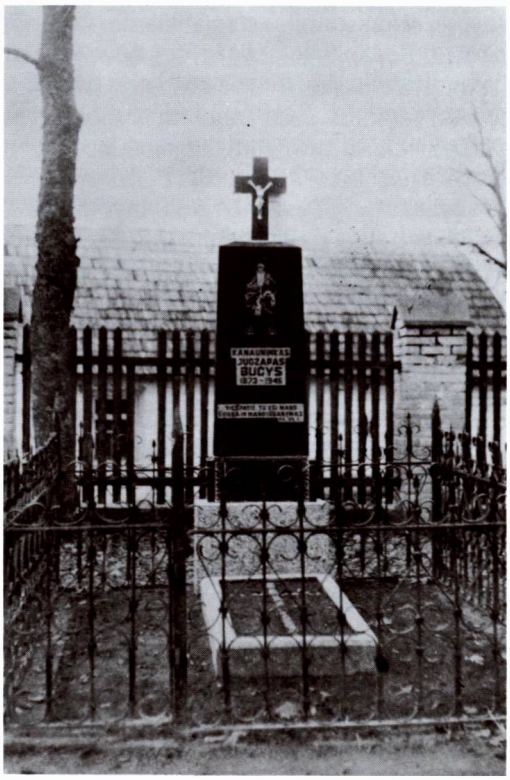

Klebono kan. Juozapo Būčio (†1946 m.) kapas šventoriuje

Semeliškėse 1937 m. vyskupo vizitacijos metu. Kairėje stovi 3 seminaristai. Sėdi (iš k.): kunigai — Alfonsas Petraitis, Petras Celiešius, kanauninkai — Rapolas Juknys, Matas Cijūnaitis, vysk. Juozapas Kukta, kan. Juozapas Būčys, kunigai — Antanas Deksnys, Steponas Rudžionis, Kazys Pivariūnas, seminaristas Jonas Voveris. Už šių dviejų stovi kun. Juozas Mincevičius. (Iš kun. Alf. Petraičio albumo)

savo kolonistams stačiatikiams mūrinę cerkvę. Kadangi R.K. bažnyčia buvo atokiau nuo miestelio, tai rusai savo cerkvę pastatė miestelio centre. Tokiu būdu ji, o ne katalikų bažnyčia, tapo vieninteliu, nors menkai iškylančioje panoramoje, gyvenvietės akcentu. Tai labai retas (jei ne vienintelis) atvejis Lietuvoje, kur ligi paskutinės sovietinių rusų okupacijos, R.K. bažnyčios buvo statomos vietovių centre. 1935 m. stačiatikių parapijai priklausė apie 500 asmenų, gyvenančių Semeliškėse, Dusmenyse, Aukštadvaryje ir kitur. Tada parapiją aptarnavo buv. carinės Rusijos kariuomenės korpuso vadas gen. Jonas Gandurinas, po karo išėjęs trumpus pastoracijos kursus Kaune.

Nepriklausomybės metais Semeliškės buvo Trakų aps. valsčiaus centras. 1923 m. čia buvo 127 sodybos ir 878 gyventojai, 1940 m. apie 1000 gyventojų. Okupacijos metais Semeliškės yra Trakų rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. — 544, 1970 m. 664, 1982 m. — 540 gyventojų.

Semeliškių parapija priklauso Žaslių dekanatui. 1935 m. jos klebonu buvo paskirtas kan. Juozapas Būčys, šiose pareigose išbuvęs ligi savo mirties. Kaip jau minėta (žr. Gegužinės bžn. aprašymą), buvo malonus dvasininkas, sugebėjęs patraukti jaunimą, muzikalus, turėjo gražų tenoro balsą. Savo lietuvinimo meną, išbandytą Gegužinėje, parodė ir atvykęs į Semeliškes. Prieš jam atvykstant, čia katekizacija buvo atliekama dviem kalbom — lietuviškai ir lenkiškai. Klebono rūpesčiu, aplenkėję parapijiečiai veikiai grįžo prie savo gimtosios tėvų kalbos ir katekizacija buvo pravedama lietuviškai. Bet kurių nesusipratimų dėl to su tėvais nebuvo. Po pusantrų metų, be jokio triukšmo, patiems parapijiečiams pageidaujant, išnyko ir lenkiški pamokslai. 1937 metais parapiją vizitavęs Kaišiadorių vyskupas Juozapas Kukta buvo labai nuoširdžiai priimtas. Kan. J. Būčys mirė 1946 m. ir buvo palaidotas Semeliškių bažnyčios šventoriuje. Dievas jį apsaugojo nuo Sibiro tremties. Kūną priglaudė jo numylėta Lietuvos žemelė.

Keletą metų Semeliškių parapijos vikaru buvo kun. Alfonsas Petraitis, malonaus būdo, veiklus kunigas. Klebonui nesveikuojant, jis kurį laiką praktiškai administravo parapiją. Pastatė naują kleboniją, vikarijatą, parapijos salę ir kitus bažnyčios tarnų namus. Čia jam besidarbuojant, atėjo I bolševikų okupacija. 1941.V.10 buvo šaukiamas telefonu atvykti į milicijos būstinę. Kadangi jau anksčiau buvo pajutęs pavojų, buvo atsargus. Užuot vykęs į

miliciją, pasuko į netolimą mišką. Tokiu būdu išsigelbėjo nuo enkavedistų nagų. (Daugiau žinių apie kun. Petraitį ir jo atvaizdas yra xvz psl.).

1940 m. parapija turėjo 6800 parapijiečių. Pokario metais klebonavo kun. J. Vaišnora. Jo rūpesčiu ir parapijiečių talka 1949—1953 m. atliktas bažnyčios pastato kapitalinis remontas. Vėliau klebonavo kun. Zigmas Gustainis. 1984—1987 m. kunigų sąrašuose klebonu įrašytas kun. Romualdas Šalčiūnas (gim. 1928 m., kunigu pašvęstas 1957 m.). 1949 m. jis buvo NKVD pašalintas iš Kauno kunigų seminarijos, vėliau paimtas į raudonąją armiją. Ten iškentėjo politrukų pasityčiojimus, pravardžiavimus „popu". Po Stalino mirties, Aukščiausiojo valia, laimingai grįžęs į Lietuvą, 1957 m. buvo pašvęstas kunigu. Kun. R. Šalčiūnas sugeba surasti kalbą su vietiniais valdžios pareigūnais ir dažnai, kaip kunigas, yra visų gerbiamas dėl linksmo savo būdo.

Semeliškių bažnyčioje yra ligi šių dienų išlikusių religinio meno dalykų. Paveikslai: „Švč. M. Marija su Kūdikiu", „Šv. Rokas", „Marijos Apreiškimas" (XIX a.); medinė Kristaus skulptūra)XIX a.), XVIII a. gamintas altorėlis su Jėzaus Nazaretiečio ir Šv. Kazimiero paveikslais. Yra XIX a. geležinis ornamentuotas kryžius ir kt.

Gyventojų tautinė sudėtis. Pokario meto surašymų duomenimis, Semeliškių apylinkės tautinė gyventojų sudėtis 1959 m. buvo tokia (procentais): lietuvių — 77,4%, lenkų — 10,9%, rusų — 8,8%, totorių — 1,5%, kitų tautybių — 1,4%. O 1970 m. lietuviai sudarė 85,1%, lenkai — 6,7%, rusai — 5,5%, totoriai — 1,1%, kitos tautybės — 2%. Be jų, dar buvo 12 čigonų.

SKUDUTIŠKIS

Švč. Trejybės parapijos bažnyčia

Skudutiškio bažnytkaimis išsistatęs tarp nedidelių Bružo ir Kurmio ežerėlių, 16 km į pietvakarius nuo Utenos, 11 km į šiaurės rytus nuo Aluntos. 2 km į pietryčius nuo bažnytkaimio buvo Skudutiškio dvaras. Aplinkui daug miškų, apylinkės gražios. Vietovės vardas bus greičiausiai kilęs nuo senovinio muzikos instrumento — skudučių.

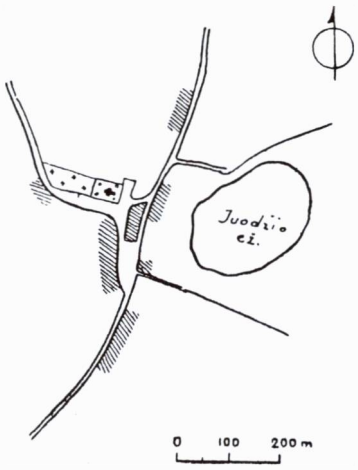

Skudutiškio gatvių schema

Proistoriniai radiniai rodo, kad Skudutiškio apylinkės buvo gyvenamos senaisiais laikais. Skudutiškio dvarą įsteigė Petka Jogailavičius XV a. pabaigoje. Jis nupirkęs iš Utenos dvaro nemažą gabalą žemės, įjungęs apylinkės kaimus ir prisiviliojęs daugiau baudžiauninkų bei valstiečių. Skudutiškio vardas dažnai minimas Ukmergės pavieto XVI—XVII a. aktuose.

Bažnytkaimiu Skudutiškis virto XVIII a. Apie bažnyčios atsiradimą išlikęs padavimas. Esą kitados šiose apylinkėse siautėjęs maras; jo paliesti žmonės mirę masiškai, krisdavo kaip musės. Tačiau tie, kurie pasiekdavę Skudutiškio laukus, išlikdavę gyvi. Pasibaigus epidemijai, išsigelbėjusieji skelbę, kad tiktai stebuklas juos išgelbėjęs nuo baisios mirties. Jausdami didelį dėkingumą Dievui, girioje prikirtę rąstų, ant savo pečių užsidėję juos nunešę į Skudutiškį ir pastatę mažytę bažnytėlę — koplyčią. Dvasinė vyresnybė koplyčios įkūrimą pripažinusi ir atsiuntusi kunigą.

R. katalikų bažnyčia buvusi pastatyta 1742 m. Vėliau perstatyta. 1859 m. kun. Juozapas Povilauskas su parapijiečiais bažnyčią perstatė ir padidino. Bažnyčios titulas — Švč. Trejybė. Šių atlaidų dienos sutraukia į Skudutiškį daugybę maldininkų ir iš tolimesnių parapijų.

Dabartinė bažnyčia pastatyta keletą metų prieš I pasaulinį karą, kunigo Stanislovo Čelkaus ir parapijiečių rūpesčiu bei lėšomis. 1921 m. jis buvo paskirtas Skudutiškio klebonu, filijai suteiktos parapijos teisės. Tai viena aukščiausių medinių bažnyčių Lietuvoje.

Skudutiškio bažnyčia ir varpinė, 1977 m.

Architektūra. Prieš I pasaulinį karą statyta medinė bažnyčia yra labai savotiška, aukšta, komplikuoto plano ir sudėtingo fasado. Abipus centrinio fasadinio bokšto šliejasi du panašūs pusiau žemesni bokštai. Visi trys yra kvadratinio plano, su smailiais piramidiniais stogais ir su trikampiais frontonėliais. Bokštų langai maži, tik centrinio bokšto akustinė anga didesnė. Bažnyčios planas yra kryžminis. Transeptai aukšti, kaip ir išilginės navos. Bažnyčios interjero dekoras yra tuo ypatingas, kad sienos išdalytos į kvadratinius panelius su reljefiškomis rozetėmis centruose. Didysis altorius yra orderinės tvarkos, su keturiomis kolonomis ir su klasicistiniu antstatu. Jo sparnai turi kremzlinių pjaustinių ir po mažą statulėlę. Trisienę absidą apšviečia stačiakampiai langai, o šonines sienas puošia dideli tapyti paveikslai.

Dešinėje nuo bažnyčios, šventoriuje, stovi trijų aukštų medinė varpinė. Ji yra tradicinės formos ta prasme, kad jos viršutiniai aukštai yra palaipsniui siauresni. Varpinės stogas padabintas puošniu ažūriniu kryžiumi ant barokinės trijų dalių bazės. Greta varpinės stovi gausiai padabintas medinių drožinių kryžius.

Lenkinimas XIX—XX a. sąvartoje palietė ir Skudutiškio parapijiečius. Parapijos ribose buvo 3 dvarai. Dvarininkai ir lenkuojantieji kunigai vykdė lenkinimo darbą, bet lietuvių kalba iš pamaldų nebuvo visiškai išnykusi.

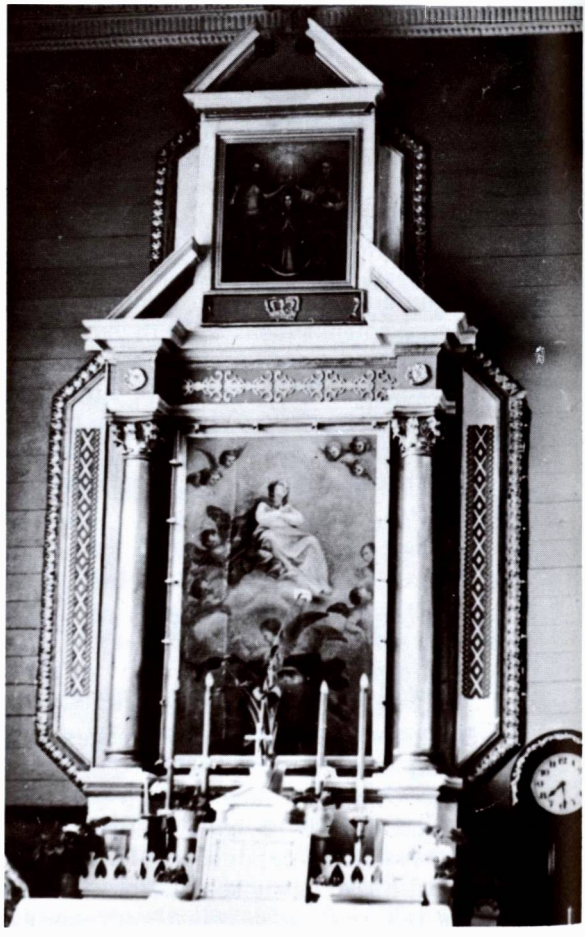

Šoninis altorius, 1977 m.

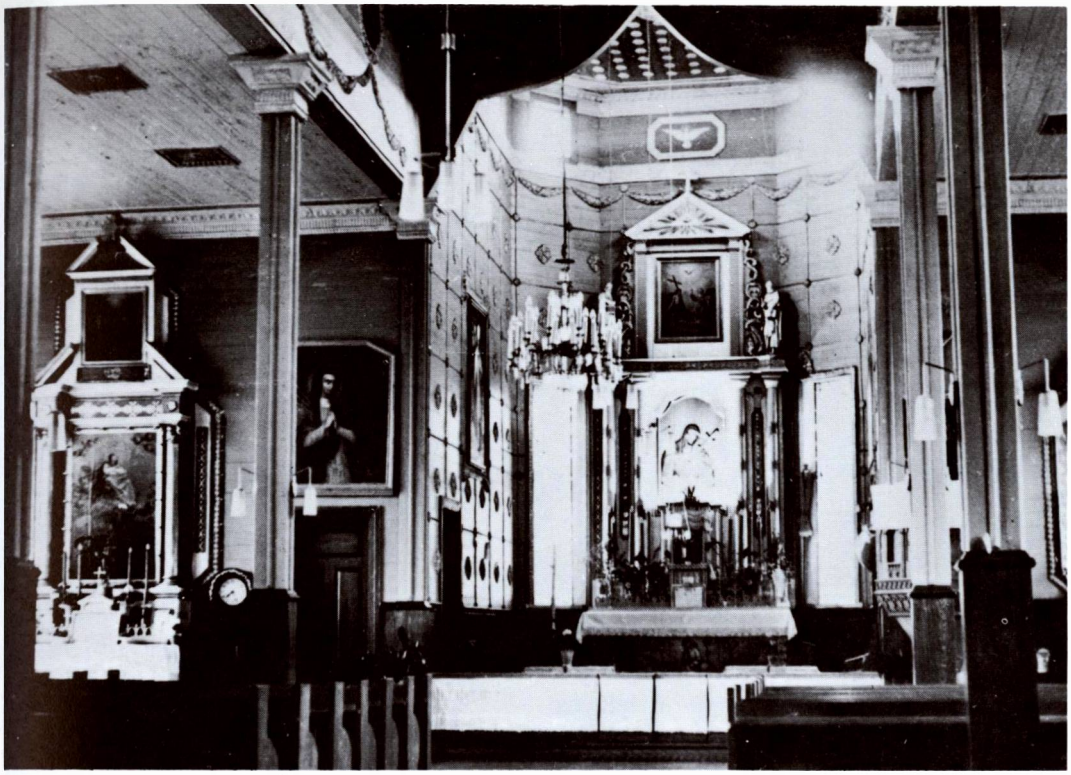

Bažnyčios vidus, 1977 m.

1911 m. filiją aptarnavo Molėtų vikaras kun. Dovidavičius, žinomas lenkystės apaštalas. Jis įvedė pamokslus tik lenkų kalba, lietuviškai paskaitydamas tik evangeliją. Parapijiečiai tada dar nebuvo pakankamai tautiškai sąmoningi. Apie juos „Viltis" (Nr. 66, 1911.VI.12) šitaip rašė: „Taigi tik keli balsai persvėrė minios norą. Nuostabu čia tai, kad lietuviai ne tik nepasakė savo noro, bet dar išsižioję klausėsi nesuprantamo jiems pamokslo. Negana to, esu girdėjęs stebintis dagi sodiečius, kad iš jų tarpo neatsirado tokių, kurie nė žodžio nesuprasdami lenkiškai, pasirašė ant lenkų prašymo... Laimė mūsų lenkams, turintiems tokius kvailius lietuvius, nes šiems padedant, jie gali greitai savo tikslą pasiekti, paspyrus dar juos tokiam šului, kaip kun. Dovidavičius." Bet kun. Dovidavičius buvo iš Skudutiškio iškeltas, — „nukeliavo dvarininko arkliais Skudutiškin ir ten dvare, apsuptas savo pasekėjais, 3 dienas kėlė atsisveikinimo puotą. Pagaliau, jam išvažiuojant, lenkai pastatė miestelyje garbės vartus („bromą") ir griaudulingai palydėjo su giesmėmis ir dainomis. Mat jie turi viltį tuoj sulauksią kun. Davidavičių atgal ir tam tikslui važinėjo jau Vilniun delegacija". Tačiau parapijiečiai nesulenkėjo ir netrukus džiaugėsi atkuriama nepriklausoma Lietuva.

Prieš I pasaulinį karą Skudutiškis buvo Molėtų parapijos filija, nuolatinio kunigo neturėjo gal daugiau dėl to, kad neturtingiems parapijiečiams būtų sunku jį išlaikyti. Aptarnaudavo Molėtų kunigai.

Parapija priklauso Molėtų dekanatui. 1940 m. buvo 2100 parapijiečių. iš kunigų minėtini čia klebonavę Antanas Šabanavičius ir ilgametis klebonas Stanislovas Čelkus. Jis klebonavo ir pokario metais, bet 1946 m. buvo bolševikų suimtas ir nuteistas 10 m. kalėti. Į Lietuvą sugrįžo 1956 m. Kiti pokario meto klebonai: kun. L. Lešinskas, kun. Alfonsas Šatas. Vėlesniuose sąrašuose minimi kun. Juozapas Voverys, o 1986—1987 m. sąrašuose įrašytas kun. Pranciškus Venckus (gim. 1933 m., kunigu pašvęstas 1968 m.).

Nepriklausomybės metais bažnytkaimis priklausė Kuktiškių valsčiui. Bolševikų okupacijos metu — Molėtų rajono apylinkės ir kolchozo centras. Gyventojų skaičius: 1889 m. — 36, 1923 m. (bažnytkaimyje ir dvare) — 60, 1959 m. — 206, 1970 m. — 221, 1982 m. — 183.

Skudutiškio bažnyčioje yra Švč. M. Marijos paveikslas, kurį tikintieji laiko turinčiu stebuklingos galios.

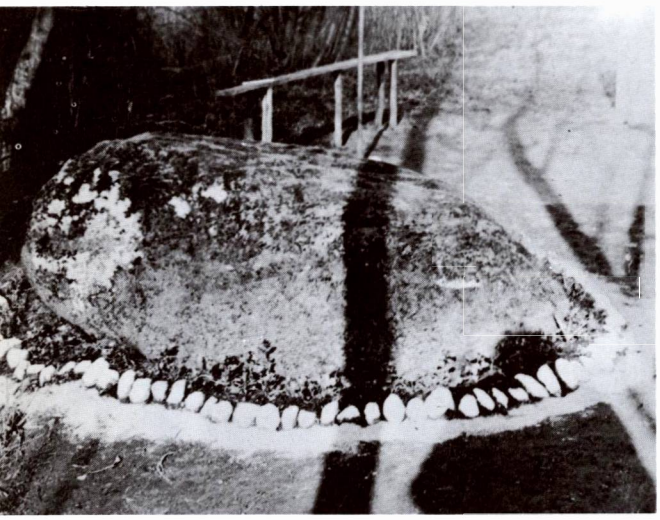

Akmuo Skudutiškio laukuose su iškaltais „pėdos“ ir kitais ženklais, 1980 m.

Kapinėse, be kitų palaidotų, yra Lietuvos kariuomenės savanorio kūrėjo J. Baltrūno kapas. 1919 m., lietuvių kovų su lenkais metu, šis karys, būdamas vienui vienas, buvo šiose pačiose kapinėse didesnio lenkų būrio apsuptas. Nors kova buvo beviltiška, gyvas nepasidavė, energingai gynėsi ir nušovė keletą savo priešų. Deja, jis pats krito nelygioje kovoje. Pažymėtina, kad jam žuvus, lenkų daliniui vadovavęs karininkas įsakė savo kareiviams nusiimti kepures ir karišku būdu pagerbti lietuvį didvyrį, pasakydamas, kad šis karys buvęs „spinduliuojantis ir gražiausias pavyzdys, kaip reikia ginti savo tėvynę“.

Prie bažnyčios esančio šaltinio vandenį kai kas laikė turinčiu stebuklingos galios.

Bažnytkaimio laukuose yra akmuo su jame iškaltu „pėdos“ ženklu, o greta jo — kryžius lygiomis kryžmomis. Minėta „pėda“ galėjusi atsirasti jau saulės kulto laikais, o kryžius — įvedus šiose apylinkėse krikščionybę. Šį akmenį ir jo ženklus gyventojai gerbė. Ir dabar akmuo yra prižiūrimas, puošiamas.

Skudutiškio apylinkės gyventojai nebuvo turtingi, bet labai dosnūs. Šį jų gerumą nuo seniausių laikų išnaudojo ne tik vietiniai, bet ir platesnės apylinkės ubagai (elgetos), kurių čia susirinkdavo labai daug, ypač atlaidų metu. Jie buvo garsūs visoje Rytų Aukštaitijoje savo dainomis, giesmėmis ir įvairiausiomis išdaigomis.

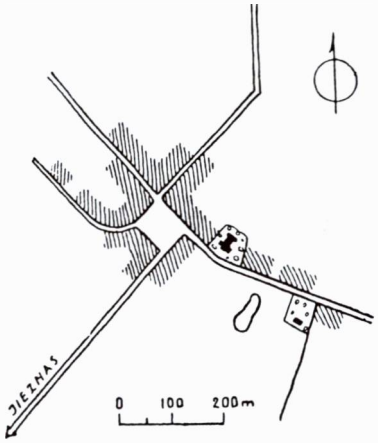

Stakliškių miestelio gatvių schema

STAKLIŠKĖS

Švč. Trejybės parapijos bažnyčia

Stakliškių miestelis įsikūręs Verknės slėnyje, 3 km nuo šios upės, prie Guostės upelio ir prie Prienų — Vilniaus plento, 10 km į rytus nuo Jiezno.

Vietovės vardas siejamas su pirmomis staklėmis, kurios buvusios pagamintos šioje apylinkėje. Kiti aiškina, esą senovėje čia moterys buvusios geros audėjos, gražiai ausdavusios ir turėjusios daug staklių. Todėl apylinkės gyventojai ir vietovę pradėję Stakliškėmis vadinti...

Istorinės žinios. Apie 1,5 km nuo Guostės upelio, į šiaurės rytus, yra piliakalnis ir grioviu atskirtas jo papilys. Čia 1957 m. buvo rastas XII—XIV a. sidabrinių dirbinių lobis. Rastos segės, apyrankės ir kiti papuošalai yra gražios gamybos, pasižymi aukšta kokybe. Archeologai nustatė, kad tai ano meto vietos amatininkų darbas. Radiniai rodo aukštą tų laikų gyventojų kultūrą.

Kryžiuočių kronikos mini Stakliškes ir vadina jas Stakelisken, Staghelisken vardais. Stakliškės buvo jų puolamos 1375, 1377, 1403 m. Kronikininkas Hermanas Vartbergietis rašo, kad 1375.II.10 Ordino kariuomenėje buvę brandenburgiečiai ir elbingiečiai nakvoję Stakliškėse. 1403 m. Ordinas, vykdamas padėti Švitrigailai, žygiavo per Stakliškes.

Vėliau Stakliškės buvo valdovinis dvaras, žinomas nuo XV a. 1518 m. Žygimantas Senasis buvo šį dvarą užstatęs Petrui Masalskiui už 1060 grašių. XVI a. Stakliškės buvo nemiestinė seniūniia. 1549 m. Žygimantas

Stakliškių bažnyčia, 1981 m.

Augustas Stakliškių dvarą užrašė savo žmonai Barborai Radvilaitei. Po to dvaro valdytojai daug kartų keitėsi.

Prie dvaro pradėjo augti ir miestelis, žinomas jau nuo 1520 m. 1759 m. karalius Augustas III leido ruošti savaitinius turgus ir 2 prekymečius metuose. 1792 m. Stanislovas Augustas patvirtino miesto teises ir suteikė miesto herbą — miesto mūrai su dviem bokštais, o viršuje jų Dievo Apvaizdos akis. 1785—1793 m. Stakliškių miestelėnai bylinėjosi su seniūnu dėl neteisėtai jiems uždėtų prievolių bei mokesčių. Miestelėnams malšinti buvęs atsiųstas karinis dalinys.

Po valstybės padalijimo Stakliškės perėjo Rusijos iždo žinion ir buvo atiduotos generolui Muravjovui. Šiame dvare užaugęs ir jo sūnus, garsusis Muravjovas Korikas.

Nuo XVIII a. Stakliškės buvo žinomos savo druskos šaltiniais, kurie yra Verknės slėnyje. Šaltiniai buvo daug kartų tiriami; buvo bandoma įrengti druskos gamyklą, ją gaunant iš šaltinių vandens garinimo būdu. Gen. Muravjovas pastatė prie šaltinių namą su voniomis gydymui, įruošė baseiną. 1851 m. įrengimai praplėsti. Čia gydydavosi reumatikai. 1857 m. gaisras sunaikino kurortinius įrengimus, ligoniai persikėlė į vis labiau garsėjantį Birštoną.

R. katalikų bažnyčia. Pirmoji bažnyčia buvo pastatyta 1593 m., karaliaus Zigmanto Vazos rūpesčiu. 1596.IV.4 ją gausiai apdovanojo žemėmis ir baudžiauninkais — davė 16 valakų žemės, 2 valaku pievų ir ežerą. Dovanų akte įrašyta sąlyga, kad kunigas gerai kalbėtų lietuviškai, nes paprasti parapijiečiai nemoką kitos kalbos, kad būtų įsteigta mokykla. 1641 m. beneficiją padidino Jonas Alfonsas Laskis. 1744 m. parapijai priklausė 31 kaimas su žmonėmis. 1776 m. Stakliškių

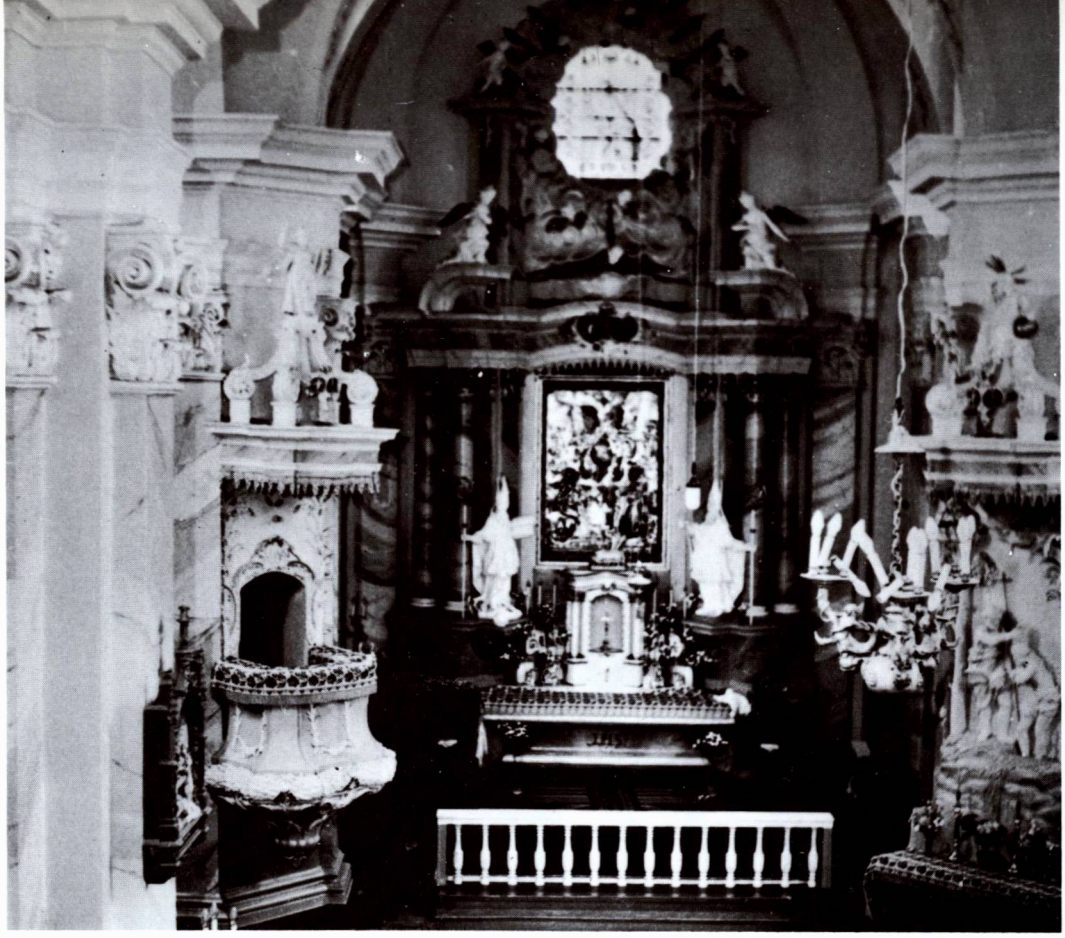

Bažnyčios vidus, 1978 m.

seniūnas Juozapas Boufallas su kitais pastatė naują mūrinę dvibokštę bažnyčią, kurią tais pačiais metais konsekravo Vilniaus vyskupas sufraganas M. Zienkevičius. Stakliškių parapija nuo 1669 m. priklausė Kauno dekanatui.

Architektūra. 1760—1776 m. statyta bžn. yra puikus vėlyvojo baroko stiliaus kūrinys. Mažojo orderio keturių aukštų fasadas yra suformuotas dviejose plokštumose. Kampiniai bokštai prasikiša priekin. Apatiniai bokštų tarpsniai yra kvadratiniai, viršutinis turi įstrižus voliutinius piliastrus kampuose. Tai panašu į Šv. Kotrynos bžn. Vilniuje. Portalo apskritos kolonos remia laužyto plano frontonėlį. Virš durų yra langas su ažūriniu balkonėliu, iš kurio galima kalbėti lauke. Bokštų šalmų ir pinijono kryžiai puošnūs, su padvigubintomis kryžmomis. Bažnyčios planas kryžminis, su viena išilgine nava ir su transeptu. Jų sankryžoje yra uždėtas aklas sferinis skliautas. Interjero dekoras labai turtingas, ant rokoko ribos. Grupinių piliastrų kapiteliai yra kompozicinio orderio: su akantų lapais ir su jonėniškomis spiralėmis. Didžiojo altoriaus retablis turi 6 kolonas, sudėtingą antablementą ir dar antstatą su langu į lauką. Kiti altoriai (iš viso jų yra šeši), kiekvienas kitaip išpuoštas. Sakykla turi skulptūrinį baldakimą. Mūrinė šventoriaus tvora tinkuota. Tokie ir jos vartai, kuklūs, be puošmenų, tik su karpytine arka ir pora nišų.

Stakliškių klebonais XIX—XX a. sąvartoje yra buvę kunigai: Jonas Kunigėlis, Sabaliauskas (išbuvo 12 metų), Aleksas Racevičius, Vincas Buivydas (čia klebonavo 29 metus, be ko kita, leido į mokslus Liudą Girą), Povilas Sakalauskas, Vladas Jezukevičius. Stakliškės buvo ir tebėra Kaišiadorių vyskupijos dekanato centras. 1940 m. parapija turėjo 6200 parapijiečių. Kapinėse ir Peštuvėnuose buvo koplyčios.

Lietuvių tautinis atgimimas Stakliškėse ir apylinkėse pradėjo reikštis XIX a. gale. „Varpas" (Nr. 6, 1894) yra paskelbęs tokio turinio korespondenciją iš Stakliškių:

„Pas mus, nors ir mažai, ale betgi gyvuoja Lietuva, labiausia Stakliškių parapijoje. Ten žmonės jau ima susiprasti lietuviais ir nekar-

tą išgirsi, kaip kunigas užgieda bažnyčioje lenkiškai 'Dobranoc Jezu', o žmonės nieko nežiūrėdami baigia lietuviškai 'O malone mano', etc. Bažnyčioje pas retą tepamatysi lenkiškas knygas, tik jei kokis senis skaito lenkiškai, o jaunieji vyrai ir merginos kuone visi meldžiasi ant lietuviškų knygų. Dabar Stakliškėse yra geras lietuvis kunigas Buivydas".

L. Gerulis (Liudas Gira) „Vilniaus žiniose" (Nr. 3, 1905) paskelbtoje korespondencijoje iš Stakliškių džiaugiasi, kad parapija lietuviška, kad lietuvių kalba parapijiečiai meldžiasi, „bet įėjus į bažnyčią, kai žmonių nėra, tikrai pasirodytų, kad Lenkijoj esi: ant stacijų paveikslų, ir ant vieno šoninio altoriaus tėra vien lenkiški parašai... Bet giedojimai čia lietuviški: garbė stakliškėnams giesmininkams vyrams, kad jie myli savo kalbą ir rūpinasi užlaikymu jos grynumo, suprasdami, kad mūsų kalba gali apsieiti be pagalbos kitų, be lenkiškos, nes turime savo grynų, gražių žodžių... Seniau kunigai čia būdavo sulenkėję ir bažnyčios pridėtinę pamaldą atlikdavo lenkiškai. Tik dabartinis klebonas, kun. Vinc. Buivydas nustojo niekinęs vietinę žmonių kalbą. Jo pasielgimas padrąsino žmones ir jie pradėjo melstis iš užmirštų lietuviškų maldaknygių ir skaityti šiaip jau knygeles. Dabar jau 'Šaltiniai' visų rankose, didelių ir mažų; visi moka skaityti, daugumas ir rašyti."

„Naujienų" (Nr. 12, 1900 m.) L. Gerulis (L. Gira) rašė: „Mūsų apylinkyje lietuviška akis neišvys niekur, nė bažnyčiose ant stacijų, nė ant kryžių ant kapų, nė žodelio parašytą musų gimtojoje kalboje, nors visur aplink gyvena lietuviai. Vis lenkiškai... Viso labo lietuviški parašai yra Stakliškėse tik ant dviejų, ar trijų paminklų ant kapų ir ant paminklo jubiliejaus 1900 metuose. Medį jubiliejaus kryžiui davė bajoras Jeleniauskas, tikėdamas, kad bus lenkiškas parašas, bet klebonas prikalė prie jo geležinę toblyčią su lietuvišku parašu... Dabar jei koks-nors lenkpalaikis, nežinodamas, kad ten lietuviškas parašas, ateina iš dievotumo pabučiuoti, tai tuoj pamatęs lietuviškus žodžius atšoka, kaip nuo ugnies... Stakliškėse giesmininkai teip-gi išmetą iš lietuviškos kalbos lenkiškus žodžius; be to jie guodojami kaimynų parapijų kaipo geri giesmininkai".

Klebonas kun. V. Buivydas sustiprino

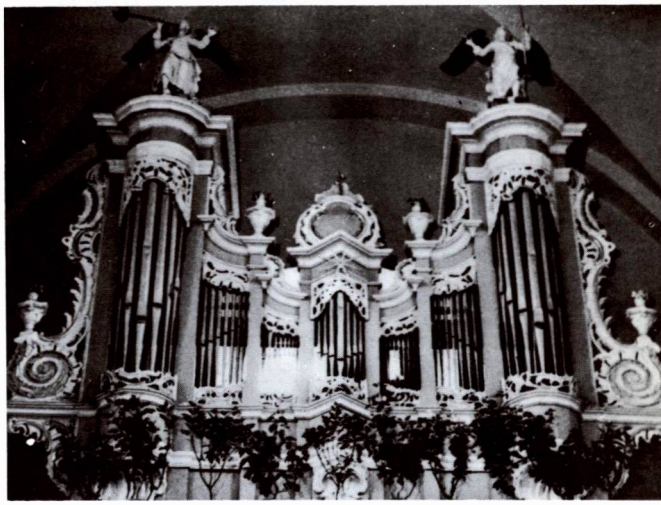

Vargonai

lietuvišką sąjūdį. 1910 m. įkurta Šv. Kazimiero draugija. 1911 m. Blaivybės draugijos skyriui priklausė 400 narių. 1906 m. atidaryta mokykla, kuriai vietos gyventojai pastatė nuosavus namus. Į Stakliškių paštą prieš I pasaulinį karą ateidavo jau nemaža lietuviškų laikraščių, gyventojai buvo tvirtai ūkiškai susiorganizavę. 1906 m. įsteigtas paštas.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, 1918 m. sudarytas parapijinis komitetas, vėliau virtęs valsčiaus komitetu. Pirmasis viršaitis buvo Vladas Purickis. 1920 m. įsteigta grynai lietuviška mokykla.

Nepriklausomybės metais Stakliškės buvo Alytaus aps. valsčiaus centras. 1923 m. miestelyje buvo 316 gyv. namų ir 1787 gyventojai. Veikė mokykla, valsčiaus įstaigos, paštas, sveikatos punktas, vaistinė, 5 alinės, kepykla, smulkaus kredito draugija, kelios amato dirbtuvės, pora malūnų, šaulių namai su sale, skaitykla ir biblioteka, gyvai reiškėsi religinės, visuomeninės organizacijos.

1920 m. vieną vasaros naktį užsidegė vieno žydo arklidė. Iš jos kilęs gaisras sunaikino 75 miestelio namus. Tačiau po kelerių metų miestelis vėl atsistatė.

Stakliškių žydai turėjo savo gerai organizuotą bendruomenę, sinagogą ir mokyklą. Iš jų išskirtinai minėtina Rabinavičių šeima, nuo 1890 m. laikiusi alaus daryklą (6—8 darbininkai). Šios šeimos nariai buvo labai artimai susigyvenę su lietuviais. Vieno Rabinavičių sūnaus iniciatyva buvo pastatyti šaulių namai.

Okupacijų metais Stakliškės skaudžiai nukentėjo. Bolševikai ištrėmė daugelį gyven-

Koplytėlė Stakliškėse

tojų, vokiškieji naciai 1941 m. sušaudė apie 500 Stakliškių žydų ir komunistų aktyvistų. Pokario metais apylinkės miškuose reiškėsi lietuviai partizanai; buvo vėl vykdomos deportacijos.

1940 m. ir pokario metais klebonu ir dekanu buvo kun. Vladislovas Jezukevičius, vėliau kun. Zigmas Červokas, kun. Jonas Kazlauskas. Paskutiniu metu — kapitulos kanauninkas Juozapas Andrikonis, buvęs vyskupijos valdytojas, vyskupijos kurijos būstinę grąžinęs iš Vievio vėl į Kaišiadoris. Stakliškių dekanu 1983—1986 m. kunigų sąrašuose įrašytas Birštono klebonas kun. Marijonas Petkevičius.

Bolševikų okupacijos metu Stakliškės yra Prienų rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. — 389, 1970 m. — 1410, 1982 m. — 1160 gyventojų. Miestelyje veikusi alaus darykla perorganizuota į midaus gamyklą, kurioje 1964 m. dirbo 70 darbininkų, gaminę 12 rūšių alkoholinius gėrimus.

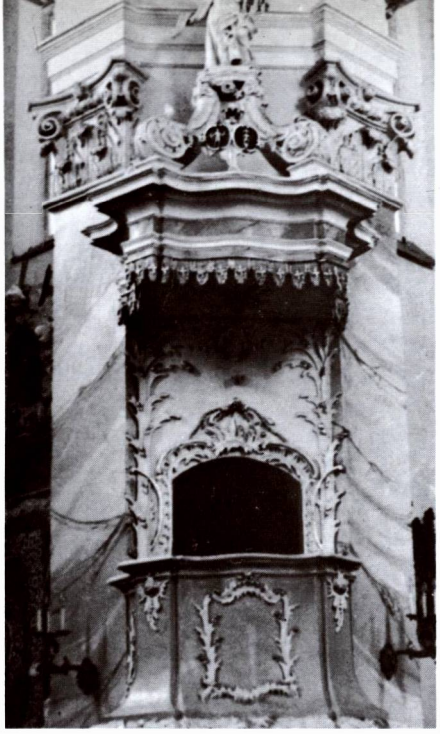

Klausykla

Pokario metais, kaip ir kitur, Stakliškėse persekiojami katalikai. LKB Kronika (Nr. 11, 1974 m.) yra pateikusi kai kurių persekiojimo faktų:

„Stakliškėse, netoli šventoriaus, stovi koplytėlė, o prie jos pritvirtinta lenta su užrašu: 'Lietuvos 10 metų Nepriklausomybės jubiliejui paminėti. Viešpatie, globok Lietuvą! Stakliškių parapijiečiai.' 1971 m. rugpiūčio mėnesį valdžia leido koplytėlę remontuoti, tik įsakė pašalinti lentą su užrašu. 1981 rugsėjo 17 Muziejų ir Kultūros paminklų apsaugos valdybos pirmininkas J. Glemža vėl pareikalavo pašalinti lentą ir grasino imtis griežtesnių priemonių. 1972 m. Stakliškių bažnyčios komitetas už 'antitarybinės lentos' nepašalinimą nubaustas 50 rb bauda".

1974.VI.18 Stakliškių parapijos klebonas kun. Jonas Kazlauskas buvo nubaustas pinigine bauda už vaikų katekizavimą.

Senojoje Stakliškių bažnyčioje yra ligi šių dienų išlikę nemaža religinio meno bei kulto dalykų: XIX a. tapyti paveikslai: „Mirštantis Kristus", „Šv. Antanas", „Šv. Simonas ir Tadas", „Šv. Jurgis", „Švč. M. Marija Škaplierinė", „Švč. Trejybė", „Švč. M. Marija, pamynusi žaltį", vitražas „Aušros Vartų Marija", 1857 m. 2 žvakidės ir kt.

Iš senų laikų Stakliškių bažnyčia turėjo 4 garsius varpus, kurių 3 išgabeno 1915 m. traukdamiesi rusai.

Stirnių bažnyčia, 1978 m.

STIRNIAI

Šv. Jono Krikštytojo Nukankinimo parapijos bažnyčia

Stirnių bažnytkaimis įsikūręs didžiulio (891 ha ploto) Stirnių ežero pietvakariniame gale, 1 km į šiaurę nuo Labanoro — Molėtų kelio, 15 km į rytus nuo Molėtų.

Prie ežero kranto iš senų laikų buvo Stirnių dvarelis. Netoli jo tuo pačiu vardu buvo ir kitas dvaras. Istoriškai Stirniai žinomi nuo XVI a. Priklausė Giedraičiams. 1533 m. žemę prie Stirnių ežero ir dar 4 ežerus iš kunigaikščio M. Giedraičio nupirko Vilniaus vyskupas.

1865 m. dvarelis prie Stirnių ežero buvo Žarnauskų nuosavybė, o kitas dvarelis — Janušauskų.

R. katalikų bažnyčia. XVIII a. pr. Stirniuose buvo pastatyta koplyčia. Ji minima ir 1744 m. Vilniaus vyskupijos bažnyčių sąrašuose. 1922 m. pastatyta laikina medinė bažnytėlė, buvo kuriama parapija. 1937—1940 m., kun. Jono Kazlausko ir kun. J. Daugėlos bei parapijiečių rūpesčiu, pastatyta nauja mūrinė bažnyčia.

Architektūra. 1937—1940 m. statyta akmenų mūro bžn. nėra stilinga, tačiau įdomi savo paprastu solidumu. Fasadinis bokštas

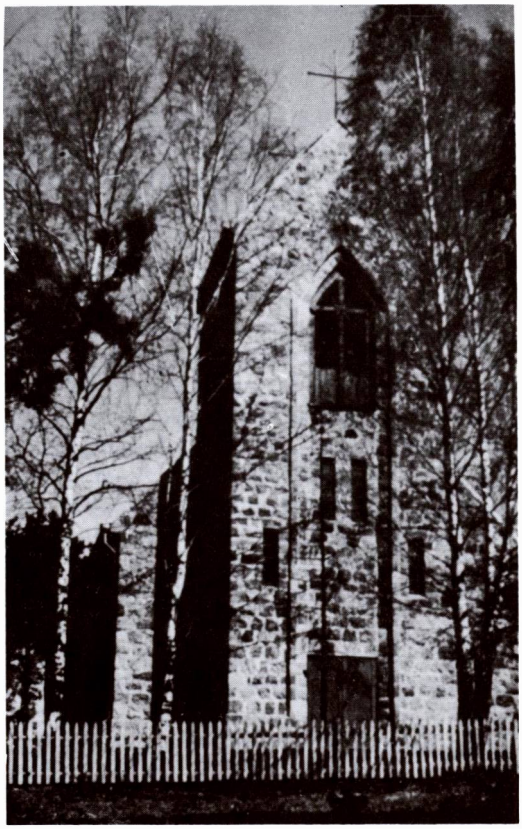

Stirnių bažnyčios fasadas, 1978 m.

Bažnyčios vidus

yra neproporcingai platus. Jo ištisinė vieno tarpsnio masė su dvišlaičiu stogeliu iškyla virš navos stogo vos trečdaliu viso aukščio. Langai turi smailias arkas, o durys stačiakampės. Yra keli siauri ir apskriti langeliai, lyg ir senoviškųjų šaudymo angų atgarsiai. Mūro faktūra gana grubi, akmenys įvairių pavidalų ir dydžių, tik jų išoriniai paviršiai aptašyti. Bžn. vidus padalytas į tris navas lieknais piliastrais. Centrinės navos skliautas suvestas smailiai, trikampiu skerspjūviu. Presbiterijos skliautas šiek tiek žemesnis, išgaubtas gotiškai. Vidaus paviršiai baltai nutinkuoti, beveik be puošmenų. Ir altoriai dekoruoti nestilingai, papuošti skulptūromis ir paveikslais.

Prie bažnyčios kūrėsi ir gyvenvietė: pastatyta mūrinė mokykla, kiek kitų pastatų, pradėjo veikti religinės, kultūrinės, visuomeninės organizacijos. 1940 m. Stirniuose buvo apie 120 gyventojų. Vietovė priklausė Molėtų valsčiui. Stirnių parapija turėjo apie 1200 parapijiečių. Priklauso Molėtų dekanatui.

Stirnių parapijos klebonas kun. Jonas Daugėla, prasidėjus II pasauliniam karui, susilaukė skaudaus likimo. Jis buvo gimęs 1909.II.21 Šventežerio vls. Baigęs Kauno

Stirnių kapinės, 1978 m.

Stirnių ežeras. (Stepono Kolupailos nuotr.)

Strėvininkų buv. dvaro rūmai, kuriuose buvo koplyčia

kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1937.V.22. Savo primicijas atlaikė Šventežerio bažnyčioje 1937.VI.20. Buvo paskirtas Jiezno parapijos vikaru, o netrukus perkeltas į Stirnius klebonu, kur turėjo baigti naujos bažnyčios statybos darbus. Mokėjo sugyventi su parapijiečiais, statybos darbus veikiai užbaigė. Prasidėjus II pasauliniam karui, jis buvo Stirniuose. Birželio 28 d. bolševikai, pasitraukę į rytus, staiga vėl sugrįžo į Stirnius, nes kažkas jiems pranešęs, kad ten dar yra kunigas. Sugrįžę suėmė kleboną, išvedė iš klebonijos ir, nuvedę prie ežero, sušaudė.

Pokario metais klebonais buvo kun. Česlovas Zažeckas, kan. Stasys Kiškis. Pagal kunigų sąrašus 1984—1987 m. parapiją administravo kun. Algimantas Paulikas (gim. 1946 m., kunigu pašvęstas 1971 m.).

Bolševikų okupacijos metu Stirniai yra Molėtų rajono Mindūnų apylinkės kaimas. 1970 m. tebuvo 46 gyventojai.

STRĖVININKAI

Invalidų namų koplyčia

Strėvininkų vardu yra 3 vietovės: Mūro (arba Mūriniai) Strėvininkai netoli Strėvos upės, 5 km į pietryčius nuo Žiežmarių; Mediniai Strėvininkai — 3 km į pietvakarius nuo Žiežmarių, 6 km į šiaurės vakarus nuo Mūro Strėvininkų, ir greta jų — Strėvininkų Babilių kaimas.

Istorinės žinios. Manoma, kad XIV a. čia buvusi pilis, kurią kryžiuočiai puolė 1348, 1368, 1375 m. Kryžiuočių kronikos vietovę vadina Streben vardu.

Ir vėliau, dėl savo geografinės padėties, Strėvininkai buvo laikoma strategine vieta. XVIII a. II pusėje rusai, planuodami Lietuvos—Lenkijos okupaciją, Strėvininkuose ir Žiežmariuose buvo įsteigę karines bazes. 1794 m. čia buvo 220 rusų kareivių įgula.

Strėvininkų dvaras žinomas XV a. XVI a. dvarą valdė Stravinskiai, iš kurių apie 1600 m. nusipirko Oginskiai ir valdė ligi 1831 m., kai po sukilimo rusų valdžia Oginskių dvarus nusavino.

XVII a. Oginskiai pastatė erdvius mūrinius rūmus. 1828 m. kng. Oginskis įsteigė Strėvininkuose didelį tekstilės (manufaktūros) fabriką. Pastato fasadas buvo 107,5 ilgio, 16,5 m pločio ir apie 7 m aukščio. I-me aukšte buvo 52, II-me 54 langai. Dirbtuvėje buvo 31 audžiamosios staklės drobei austi. Gretimoje patalpoje įruošti įrengimai kitoms medžiagoms gaminti. Kontoroje įruošti specialūs langai darbininkams stebėti. Baltyklos geležiniai ir mediniai įrengimai, sveriantys 150 pūdų (apie 25 t), buvo gauti iš Varšuvos. Daug žaliavos buvo atgabenama iš Anglijos, kita perkama vietoje. Specialus audimo specialistas ir keli meistrai atkviesti iš Skotijos. Fabriko klestėjimo metu dirbo netoli 200 darbininkų. Viename ano meto pranešime rašoma, kad per tam tikrą laiką 152 fabriko darbininkai gavę 2.331,31 rb atlyginimo, tuo tarpu tik vienam specialistui Garvisui buvo išmokėta 1350 rb.

Po 1831 m. sukilimo valdžia nusavino tiek dvarą, tiek audimo įmonę. Dvaro žemė buvo išparduota valstiečiams. Fabrikas dar ilgesnį laiką veikė, tačiau veikla mažėjo. Netrukus nustojo austi ir virto tik drobių baltinimo

Strėva (V. Kapočiaus nuotr.)

įmone — baltykla. 1856 m. ir ši nustojo veikusi.

Po 1863 m. sukilimo Oginskio dvaro rūmai paversti kareivinėmis, kuriose apgyvendintas kazokų dalinys. 1880 m. Strėvininkuose buvo 156 gyventojai. 1895 m. pastatyta medinė sentikių cerkvė.

I pasaulinio karo metu dalis Strėvininkų pastatų, įskaitant ir kazokų kareivines, sudegė. Nepriklausomos Lietuvos vyriausybė Strėvininkų dvaro rūmus pavedė Šv. Vincento Pauliečio draugijai, kuri čia įsteigė senelių prieglaudą — invalidų namus. Juose buvo laikoma apie 400 žmonių. Prieglaudą vedė ir prižiūrėjo seserys kotrynietės, kurių 1940 m. čia buvo 11. Ilgesnį laiką namams vadovavo kun. Jonas Kazėnas. Seserų namų viršininke buvo sesuo M. Benedikta Gedminaitė.

Jau 1744 m. Mūro Strėvininkuose buvo koplyčia, nežinia kieno ir kada statyta, bet minima tų metų Vilniaus vyskupijos bažnyčių sąrašuose, priklausiusi Žiežmarių parapijai. Po 1863 m. sukilimo ji buvo uždaryta, pastatas nusavintas ir 1865 m. paverstas sentikių cerkve. Perstatyta 1895 m.

Įsteigus Invalidų namus, dvaro pastate įruošta ir koplyčia, aptarnavusi ne tik prieglaudos, bet ir apylinkės gyventojus. Priklausė Žiežmarių parapijai ir ruošėsi virsti filijine bažnyčia, tačiau bolševikų okupacija neleido šio sumanymo įvykdyti. 1946 m. koplyčia buvo vietinės valdžios uždaryta ir nusavinta.

Nepriklausomybės metais Mūro Strėvininkai priklausė Žiežmarių valsčiui. Pokario metais — Kaišiadorių rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. — 687 gyventojai. Buv. dvaro rūmuose tebeveikia invalidų namai.

Strėvos upė Strėvininkų apylinkėse. (Stepono Kolupailos nuotr.)

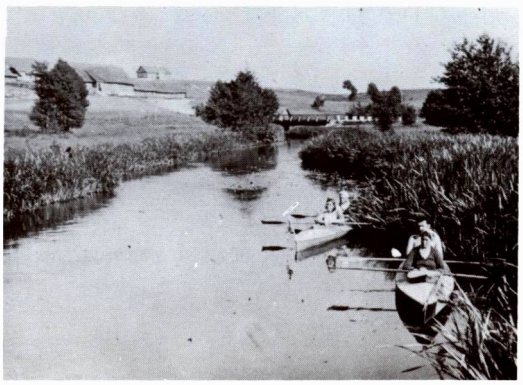

Suginčių bažnyčios ansamblio bendras vaizdas, 1978 m.

SUGINČIAI

Šv. Kryžiaus Atradimo parapijos bažnyčia

Suginčių bažnytkaimis yra 13 km į šiaurės rytus nuo Molėtų, prie Vilniaus — Utenos plento.

Istorinės žinios. Prie kaimo, į vakarus nuo plento, yra piliakalnis, jau gerokai apardytas, su išlikusia aikštele 14 x 36 m ploto. Jo papėdėje randama senos gyvenvietės pėdsakų. Radiniai yra iš pirmųjų amžių po Kr. laikų.

Istorijos šaltiniuose Suginčių dvaras ir kaimas minimas nuo XVII a. Suginčiai buvo ir seniūnija be pilies, kurią valdė Steponas Roemeris, po to dvaras atiteko Mikalauskams, iš kurių kraičio keliu perėjo į Pilsudskių giminės rankas. Suginčių dvare gyveno ir mirė Lenkijos maršalo ir ilgalaikio jos valdytojo Juozapo Pilsudskio motina Marija Bilevičiūtė-Pilsudskienė. Buvo palaidota bažnyčios šventoriuje. Nors ir nebuvo normalių diplomatinių santykių tarp Lietuvos ir Lenkijos, Lietuvos vyriausybei sutikus, 1935 m. iš Lenkijos atvykę maršalo Pilsudskio įgalioti asmenys išsikasė velionės motinos karstą su jos palaikais, nusivežė į Vilnių ir palaidojo Rasų kapinėse. Kiek vėliau, prieš mirdamas, maršalas prašė po jo mirties netoli motinos kapo pakasti ir jo širdį, kas ir buvo įvykdyta. (Lietuvių enciklopedija, XXIX, 129 psl. rašo, kad abiejų tėvų palaikai 1935 m. buvę išvežti į Vilnių).

R. katalikų bažnyčia. Manoma, kad jau XVII a. pr. Suginčių dvare buvo koplyčia. 1773 m. dvaro savininkas Mikalauskas pastatė medinę bažnyčią, kuri, kaip filija, priklausė Utenos parapijai. 1909—1910 m., kun. A. Rogulskio rūpesčiu, parapijiečių lėšomis ir darbu, pastatyta dabartinė bažnyčia. Jos statybos reikalams dvarininkas Bronišas paaukojo 130 medžių kelmų miško medžiagos.

Architektūra. 1909—1910 m. statyta medinė bažnyčia su greta stovinčia to paties aukščio varpine ir plačiais mūriniais trijų arkų vartais sudaro kompaktišką didingą ansamblį. Bažnyčios architektūra yra eklektinė — istorinių stilių mišinys. Statybą vykdė inž. Lukoševičius ir rangovas Semplinskas. Didelio kryžminio plano bažnyčios pastatas pasižymi savo centriniu bokštu viršum navų sankryžos. Tasai aštuoniasienis bokštas yra apskrito kupolo vietoje. Fasado bokšteliai abipus plataus trikampio frontono yra truputį žemesni už centrinį kupolinį bokštą. Tokiu būdu bažnyčios siluetas primena barokinę Pažaislio bažnyčią. Kitas barokinis bruožas: langų įvairovė. Jų čia esama stačiakampių ir

Sugintčių bažnyčia, 1978 m.

Bažnyčios vidus, 1978 m.

arkinių, mažų ir didelių. Sienos apmuštos statmenomis lentelėmis, o frontonas gulsčiomis.

Didįjį altorių apšviečia du dideli absidos langai su pusapskritėmis arkomis. Altoriaus barokizuotas retablis turi keturias kolonas ir sudėtinės arkos lanką su drožinių archivoltu. Ant šoninių kolonų matomos dekoratyvinės vazos. Tabernakulis papuoštas mažyte triumfo arka. Tarp kolonų stovi vidutinio dydžio statulos. Lubos plokščios, lentinės. Sienos beveik be jokio dekoro. Interjeras gerai apšviestas.

Kairėje nuo bažnyčios stovi savotiška triaukštė medinė varpinė. Jos apatinis kūbinės formos aukštas yra tokio aukščio, kaip abu viršutiniai siauresni aukštai. Tretysis aukštas yra atvira galerija iš visų pusių, turi po tris arkines angas. Prie vieno varpinės šono, tolyn nuo bažnyčios, pristatytas sandėlis kenkia architektūrinei darnai.

Naujoji bažnyčia buvo iškilmingai pašventinta 1910.XI.14. Parapija priklauso Saldutiškio dekanatui. Iš klebonų ypač minėtinas XIX a. pabaigoje čia gyvenęs, dirbęs ir palaidotas kun. Juozas Lideikis (1858—1898), draudžiamosios lietuvių spaudos laikų publicistas.

Varpinė, 1978 m.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, 1920.X.20, sugintiškiai pergyveno baisią naktį. Įsibrovę lenkų raitininkai, įtūžę dėl neįvykdytų jiems pavestų uždavinių, traukdamiesi iš Lietuvos grobstė gyventojų turtą; ko negalėjo su savimi paimti, naikino. Tos dienos vėlų vakarą Suginčiuose stovėjusi lietuvių kuopa buvo išvykusi vykdyti kito uždavinio, palikdama tik porą ryšininkų. Paliktieji kareiviai sėdėjo pirmoje prie Utenos kelio trobelėje. Kai prie trobelės prijojo lenkų žvalgybininkas, jis buvo lietuvio kareivio vienu šūviu nudėtas. Vienas iš lenkų leidosi į savo kuopą, antrasis pasislėpęs stebėjo įvykius. Po valandos į Suginčius sugužėjo 2 lenkų raitininkų eskadronai. Perpykę dėl nušauto žvalgo ir dėl kitų nesėkmių, pradėjo žiauriausiu būdu plėšikauti, ieškodami maisto, grobdami turtą: nešė į vežimus drabužius, mėsos produktus, vedė iš tvartų geresnius galvijus, čia pat juos skersdami, mušė moteris, versdami jas virti jiems valgį. Dėl nematyto lenkų plėšikavimo visame kaime klykė maži vaikai, verkė moterys. Jų verksmas maišėsi su skerdžiamų galvijų riksmu ir lenkų keiksmais. Pašeimininkavę Suginčiuose 3—4 valandas, lenkai pasitraukė, palikdami baisų vaizdą: pilni patvoriai papjautų galvijų, kiemuose ir gatvėse pribarstytos krūvos grūdų, gyventojų veidai iškreipti ir iškankinti baisaus išgąsčio. Šias baisias valandas sugintiečiai ilgai atsiminė.

1935—1936 m., klebono kun. Adolfo Bielskio rūpesčiu, parapijiečių lėšomis, bažnyčia buvo iš vidaus išdekoruota. 1954 m. bažnyčią vėl gražiai suremontavo klebonas kun. S. Gustainis su parapijiečiais.

Nepriklausomybės metais Suginčiai priklausė Kuktiškių valsčiui. 1923 m. Suginčių bažnytkaimyje, kaime ir dvare buvo 62 sodybos ir 325 gyventojai.

Suginčių parapija priklauso Saldutiškio dekanatui. 1940 m. ji turėjo apie 3100 parapijiečių. Tada jos klebonu buvo kun. Adolfas Bielskis. 1986 m. klebonu buvo kun. Česlovas Zažeckas (gim. 1924.VII.20, kunigu pašvęstas 1948.X.31).

Sovietinės okupacijos metu Suginčiai yra Molėtų rajono apylinkės centras. 1970 m. — 300, 1982 m. — 437 gyventojai.

Kulinių cerkvė. 4 km į pietryčius nuo Suginčių yra Kulinių kaimas. Šiame kaime ir jo apylinkėse caro valdžia įkurdino nemaža rusų sentikių. Buvo pastatyta ir cerkvė. Jų bendruomenei 1935 m. priklausė 357 apylinkės rusai.

Šešuolėlių bažnyčia, vidus, 1978 m.

ŠEŠUOLĖLIAI

Švč. Mergelės Marijos, Visų malonių Tarpininkės, parapijos bažnyčia

Šešuolėlių bažnytkaimis (dabar Šešuolėlių II kaimas) įsikūręs Širvintos upės dešiniajame krante, 9 km į rytus nuo Širvintų, prie Girelės miško. Senovėje čia buvo dvaras, vėliau tapęs bažnytkaimiu. 2 km į šiaurės vakarus nuo bažnytkaimio yra Šešuolėlių I kaimas, išsistatęs Šešuolėlių miško (715 ha) pietiniame pakraštyje. Senovėje čia buvo kitas dvaras.

Šešuolėlių dvaras buvo unijinės Lietuvos laikais. Yra išlikęs Šešuolėlių palivarko 1808.IV.23 inventoriaus originalas, rašytas lenkiškai, kur pateiktas dvaro aprašymas, turtas, prievolės.

Dvaras prieš I pasaulinį karą priklausė plačiai žinomam Vilniaus žemės banko direktoriui Povilui Koncziai. Tai buvo pažangus dvarponis, savo dvare įruošęs darbininkų bei kumečių vaikams mokyklą ir pastatęs jai atskirus namus. 1908 m. šią mokyklą lankė apie 20 berniukų ir tiek pat mergaičių. Dalis jų buvo vyresnio (18 m.) amžiaus. Dėstė lenkiškai, bet ir lietuvių kalba buvo mokoma kaip dalykas. Dvare buvo įruošta skaitykla, kurioje būdavo ir lietuviškų laikraščių. Konczia savo darbininkų neskriaudė, gerai atlygindavo ir išlaikydavo. Jie gyveno švariose trobose, gaudavo žemės sklypus, įsiveisdavo vaisių sodelius, augindavo daržoves ir kt. Norėdamas patraukti valstiečius lankyti skaityklą, vakarais duodavo lankytojams maistą nemokamai. Jo sūnus dr. Motiejus Konczia vedė grafaitę Heleną Grabovską, kilusią iš Ažudievio dvaro. Jos tėvas grafas Liudvikas Grabovskis buvo paskutinis karaliaus Stanislovo Augusto ketvirtosios generacijos proanūkas, vėliau Vilniaus teismo teisėjas, plačiai žinomas ir gerbiamas. Po revoliucijos Konczios apsigyveno Šešuolėlių dvare. M. Konczia tačiau apleido Šešuolėlius ir Lietuvą, apsigyveno V. Europoje ir nebegrįžo. Jo žmona Helena ištekėjo už pulk. Jono Variakojo (vėliau krašto apsaugos ministras), kurio vadovaujamas 4 pėstininkų Mindaugo pulkas stovėjo Šešuolėlių apylinkėse. Tokiu būdu dvaro centras atiteko Jonui ir Helenai Variakojams, kurie pasireiškė dideliu vaišingumu. Buvo suremontuoti dvaro rūmai, gražiai

Šešuolėlių bažnyčios fasadas, 1978 m.

Vargonai, 1978 m.

Kryžiai kapinėse, 1978 m.

tvarkomas jau XIX a. viduryje užveistas parkas, kuriame buvo daugybė vietinių ir užsieninių medžių.

Nepriklausomybės metais Šešuolėliai priklausė Ukmergės apskrities Širvintų valsčiui.

R. katalikų bažnyčia. Žinoma, kad XVIII a. gale dvare buvo koplyčia. 1910 m., Jasinskio rūpesčiu, pastatyta mūrinė bažnyčia, kuri iš pradžių buvo Širvintų parapijos filija, vėliau tapo parapijine. Priklauso Širvintų dekanatui. 1940 m. ji turėjo 1600 parapijiečių. Tada jos administratorium buvo kun. Jonas Kamarauskas.

Architektūra. Apie 1910 m. statyta mūrinė bžn. yra originaliai pseudogotiška. Stambus fasadinis bokštas padalytas į du nelygius tarpsnius. Virš portalo šviečia didžiulis dvilypis langas su rozete, o antrajame tarpsnyje iš visų pusių šviečia trilypiai siauri langai. Bokštas ir bžn. sienos dekoruoti lieknais piliastrais ir laibais pinakliais. Visi paviršiai baltai nutinkuoti, kas yra neįprasta nei gotikinėje, nei moderniojoje neogotikos architektūroje. Šiuo atžvilgiu panaši yra Musninkų bžn. Trisienė absida yra žemesnė ir siauresnė už navų pastatą. Interjeras gausiai dekoruotas. Skliautai gotiški, su ogivomis, o pilioriai su kaneliūromis. Paskliautėse ir sienose matomi dažytų gėlių ornamentai. Prie vieno lango yra iškeltas puošnus balkonas su sudėtingo ažūro tvorele. Iš miestelio gatvės pakylama bažnyčion aukštokais laiptais. Vartai mediniai, suremti iš rąstelių į trikampes arkas, atrodo, lyg būtų laikini.

Bolševikų okupacijos metu Šešuolėliai yra Širvintų rajono apylinkės centras. Šešuolėlių I kaime įkurdintas sovchozas. 1959 m. Šešuo-

lėlių I kaime buvo 161, 1970 m. — 198 gyventojai. Šešuolėlių bažnytkaimyje 1959 m. — 75 gyventojai.

Pokario metais klebonu buvo kun. Jonas Voveris. 1986 m. Šešuolėlių parapijos administratorium buvo kun. Vladislovas Avižienis (gim. 1939.I.22, kunigu pašvęstas 1976.IX.19).

Šešuolėlių bažnyčioje yra išlikę pažymėtinų religinio meno ir kulto dalykų: paveikslas „Marija su Kūdikiu" (Rafaelio paveikslo kopija, XIX a.), gražaus vokiečių mokyklos darbo arnotai (XIX a.), pažymėtinos bažnyčios durys su geležiniais apkaustais (XX a. pr.). Užugirio kaime yra išlikęs XIX a. koplytstulpis su skulptūromis ir mediniu kryžiumi.

Šešuolių bažnyčios fasadas, 1978 m.

ŠEŠUOLIAI

Šv. Juozapo parapijos bažnyčia

Šešuolių miestelis stovi kiek į rytus nuo Šešuolių ežero, iš kurio išteka Šešuola (kairysis Siesarties intakas, 22,3 km ilgumo), 15 km į šiaurę nuo Širvintų, 15 km į pietryčius nuo Ukmergės. Į vakarus nuo miestelio yra Šešuolių miškas (3570 ha).

Istorinės žinios. Istoriko R. Krasausko surinktomis žiniomis (LE XXIX, 358—359), Šešuolių gyvenvietė jau buvusi žinoma lietuvių kovų su kryžiuočiais metu. Kronikose ji vadinama Sessolon, Sicculen, Scheschule, Szaszol vardais. Hermanas Vartbergietis mini, kad Ordinas 1334 m. nusiaubė Šešuolių apylinkes. 1375 m. kryžiuočiai vėl, dešimtį dienų plėšdami, niokojo Giedraičių, Balninkų, Tauragnų, Utenos, Videniškių ir Šešuolių žemes.

D.L.K. laikais Šešuoliai buvo dvaras ir valsčius, kurį didysis kunigaikštis atiduodavo valdyti bajorams. Prieš 1442 m. valdė Vilniaus kaštelionas Kristinas Astikas. 1442 m. jis savo turtus, jų tarpe ir Šešuolių dvarą, perleido savo trims sūnums. 1478 m. dvaras perėjo Vilniaus vyskupo žinion.

Vilniaus vyskupas Jonas, iš Lietuvos kunigaikščių giminės, pritariamas Vilniaus kapitulos, 1478 m. padovanojo valstiečiui Migui kitoje ežero pusėje esantį mišką ir žemę, Skaistgiriu vadinamą. Šešuolius valdydavo kuris nors kapitulos narys, pavestas vyskupo. 1592 m. valdė kan. Jurgevičius, 1607 m. prel. P. N. Jasienskis. 1680 m. Šešuolius revizavo nuncijaus įgaliotinis kun. J. Jędrzejovskis. Yra išlikęs 1731 m. invento-

Šešuolių aikštės vaizdas. (A. Miškinio piešinys pagal 1930—1932 m. nuotrauką)

rius, iš kurio matyti, kad tuometinis Šešuolių valsčius apėmė 14 kaimų. Dvaro valdytojo buvo įsakyta, kad baudžiauninkai duotų įvairias duokles, atliktų prievoles ir kad sekmadieniais bent vienas šeimos narys dalyvautų mišiose.

1795 m. Šešuolių valsčiaus žemė buvo išjungta iš Vilniaus vyskupo jurisdikcijos. Gen. Knoringo sutikimu, dvaro prižiūrėtoju paskirtas kun. B. Kelpša. Iš 1808 m. inventoriaus matyti, kad tada dvarą valdė Ignas Balinskis. Tame inventoriuje aprašyta bažnyčia ir jos įrengimai. Miestelyje būta ir smuklės.

Jau viename 1539 m. akte Šešuoliai vadinami miestu. XVI a. čia buvo prekyvietė, aplink ją sugrupuoti 8 namai, 5 smuklės ir kt.

1885 m. miestelyje buvo 22 sodybos ir 169 gyventojai. Tada Šešuoliai priklausė valstybės iždui.

1863 m. sukilimas buvo išsiplėtęs ir Šešuolių apylinkėse. Čia veikė 320 sukilėlių rinktinė, vadovaujama Kęsgailos. ir Visloucho. IV.30 sukilėliai susidūrė su stipriomis rusų karinėmis pajėgomis. Smarkiose kautynėse žuvo rinktinės vadas Kęsgaila ir 25 sukilėliai, o 19 buvo sužeisti. Kritę nemaža ir rusų. Rusai labai žiauriai elgėsi su sužeistaisiais ir patekusiais į nelaisvę sukilėliais: svilinę kojų padus, deginę kūnus, išplėšdavę akis, deginę plaukus, pagaliau nukirsdavę galvas...

R. katalikų bažnyčia. Alg. Miškinio surinktomis žiniomis (Lietuvos urbanistikos paminklai, VII t.), nors Šešuoliai ir sena gyvenvietė, tačiau XVI a. I pusėje buvo kaimas ir jame nebuvo bažnyčios. Vietovė pradėjo kilti, su jos savininko Vilniaus vyskupo V. Protasevičiaus veikla. 1561 m. jis nusipirko Šešuolių ežerą ar jo dalį, o 1567 m. įsteigė miestelį ir aplink jį kaimus. Maždaug tuo pačiu laiku sudarė fundaciją bažnyčiai, paskirdamas dešimtinę nuo Šešuolių dvaro; užrašė 2 šeimynas su žeme miestelyje, midaus bei degtinės karčemą. Tada Šešuoliai jau buvo miestelis su 6 karčemomis, kurių 4 priklausė vyskupo turtams. Klebonas turėjo išlaikyti mokyklą su mokytoju. Tada Šešuoliuose galėjo būti 30 sklypų su sodybomis. Vyskupas mokėjo pagalvės mokestį už 84 miestelėnus. O Šešuolių valsčiuje (rakte) gyveno 1284 m. žmonės, iš jų 1149 baudžiauninkai.

Varpinė, 1978 m.

Šešuolių bažnyčia įsteigta 1567 m. Jai buvo paskirtas Kuzilų kaimas. Jos pastatas galėjo būti pastatytas 1572 m. Pirmuoju klebonu paskirtas kun. Pranas Rapolkevičius.

1656 m., karo su Rusiją metu, bažnyčia greičiausiai sudegė, nes degė miestelis. Ji turėjusi 3 bokštus. 1694 m. buvo vyskupo Bžostovskio perstatyta, bet greičiausiai pastatyta visiškai nauja bažnyčia. Kadangi jos statymas užsitęsė beveik 40 metų, manoma, kad tai galėjo būti dėl didelio apylinkės sunaikinimo, o tuo pačiu dėl labai menko jų ekonominio pajėgumo. Kadangi Vilniaus vyskupai iš miestelėnų ėmė didelius mokesčius, gyventojai vengė miestelyje kurtis; daugelis sklypų buvo neužstatyti.

1740 m. klebono jurisdikoje gyveno 4 šeimos. Klebonija tada buvusi sena, prie jos stovėjęs bravoras; šventorius buvęs aptvertas rąstelių tvora. Buvo ir varpinė. 1743 m. įkurta religinė brolija. Apie 1753 m. pastatyta nauja varpinė, 1762 m. špitolė. Tais metais Šešuoliuose buvo 7 karčemos, 2 malūnai. 1775 m. parapijoje buvo 350 dūmų, miestelyje 35 namai. 1777 m. pradėjo veikti parapijinė mokykla, kurią lankė 18 vaikų. Bet 1781 m. tesimokė 7.

1751 m. vyskupas M. Zenkavičius bažnyčią perstatė. Dvarininkas Zaleckis įsteigė prieglaudą ir jos išlaikymui užrašė šiek tiek

Šešuolių bažnyčia ir varpinė. (Iš dr. Alfr. Kulpavičiaus rinkinio)

turto. Joje buvo išlaikomi 6 neturtėliai. Vilniaus vyskupų valda Šešuoliai išbuvo ligi 1796 m. 1804 m. Šešuoliai jau vadinami valdiška seniūnija.

Apie 1803 m. bažnyčia suremontuota. Greičiausiai tada pastatyta ir nauja varpinė. Atkurtą mokyklą 1804 m. lankė 6 vaikai. 1818 m. klebono valda Šešuolių dvare siekė 20 valakų, Kuzilų kaimą įskaitant. 1818 m. pastatyta nauja altarija. 1826 m. iš naujo išmatuotos klebonijos žemės. 1827 m. dokumente pažymėta, kad klebono namas buvęs senas, klebono žinioje buvusi užvažiuojamoji karčema, vargoninko, zakristijono, kalvio ir elgetų namai, 2 lūšnos. 1829 m. dokumente nurodyta, kad naujas esąs tik Religinės brolijos namas, kitus pastatus reikią iš naujo statyti, nes jie galį sugriūti.

1879—1884 m. suremontuota bažnyčia, klebonija, perstatyta varpinė, šventorius aptvertas mūrine tvora. Manoma, kad visus darbus atliko vietiniai meistrai, nes architektas nenurodytas.

Bažnyčia stovi ant aukštumėlės ir gerai organizuoja aikštės erdvę. Yra prie pagrindinio Ukmergės — Širvintų kelio.

Architektūra. 1751 m. statyta medinė bažnyčia yra tuo laiku viešpatavusio baroko stiliaus, kiek tatai įmanoma medinėje statyboje. Du fasadiniai bokštai ir platus frontonas seka mažojo orderio tvarką, nes visi trys fasado tarpsniai yra padalyti ryškiu karnizu į du aukštus. Bokštai yra kvadratinio plano ir rizalitiškai patraukti į priekį ir į šonus. Fasadas yra platesnis už navų pastatą. Frontonas iškeltas virš stogo puslankio skydu. Bokštų viršūnėse puikuojasi keturių dalių barokiniai šalmai su puošniais geležiniais kryžiais. Panašūs yra apvalių formų lieknesni bokšteliai frontono viršūnėje ir ant trisienės absidos stogo. Presbiterija yra truputį siauresnė už navas. Prie jos abiejose pusėse pristatyti maži zakristijų priestatai. Visi langai stačiakampiai su nežymiai išgaubtais antlangiais. Jų balti rėmai gražiai atsispindi rusvai dažyto sienų apkalo fone. Galinėje absidos sienoje kabo didelis medinis kryžius su dviem koplytėlėm ir spindulių ornamentu. Didysis altorius ir kai kurios interjero dalys dekoruotos barokiškai.

Dešinėje nuo bažnyčios, akmenų mūro tvoros kampe, stovi tradicinių proporcijų medinė varpinė. Jos akmeninis cokolis yra pusės aukščio, sulig tvoros aukščiu. Ant jo du mediniai aukštai. Cokolis sustiprintas trimis akmeniniais kontraforsais iš miestelio aikštės

pusės. Panašius kontraforsus matome kitame šventoriaus tvoros gale už absidos. Mūriniame varpinės cokolyje, arba pagrinde, yra vienerios durys iš miestelio pusės. Viršutiniojo siauresnio varpinės tarpsnio kampai nusklembti, tad pasidaro aštuoniasienis. Varpinė įrašyta į „vietinės reikšmės" XIX a. architektūros paminklų sąrašą. Šventoriaus vartai yra trijų angų su mūriniais baltais stulpais. Dar 1966 m. aikštėje priešais vartus stovėjo medinis ornamentuotas kryžius. Šventoriuje tebestovi dviejų koplytėlių kryžius.

Ligi 1896 m. klebonas kun. Juozapas Lukša sakydavo tik lietuviškus pamokslus. Jam mirus, kun. P. Balkauskis, greta lietuviškų, įvedė ir lenkiškus, nors jų tesiklausydavo 10 šlėktų, gerai supratusių ir lietuviškai. Parapija priklausė Giedraičių dekanatui. 1940 m. ji turėjo apie 2600 katalikų.

Lenkinimo banga iš rytų skverbėsi ir į Šešuolius bei apylinkes. Kaip atrodė šešuoliškių gyvenimas XIX—XX a. sąvartoje, matysime iš vienos korespondencijos, išspausdintos „Tėvynės sarge" (Nr. 12, 1897):

„Szaszuoliuosę (Vilniaus gubernijos ir apskriczio) lietuviszka kalba naikinama yra lenkiszkos ir tai dedasi su pagalba bažnyczios. Amžinos atminties velionis musų klebonas kunigas Juozapas Łuksza visadą sakydavo pamokslus lietuviszkai. Praėjusią vasarą jam iszsigabenus į amžinastį, gavome už kleboną jauną kunigą Petrą Balkauskį, kurs ir įvedė Szaszuolių bažnyczion lenkiszkus pamokslus. Norintis lietuviszki pamokslai tankiaus yra sakomi, o lenkiszki recziaus, pamokslą vis-gi tosę dienosę, kuriuosę klebonas pasako lenkiszką, lietuviszko tadą jau nebesako, ir žmonės palieka pus-alkiai ant duszios, dėl to kad lenkiszką kalbą vis-gi ne teip gerai supranta, kaip savą prigimtąją kalbą; ir religijos mokslo svetimoje kalboje suteikimas menkesnius vaisius teiszduoda. Tą tiesą sziandien visi pripažįsta, ir patįs lenkai Prusijoje skundžiasi ant vokėczių, kad lenkų vaikus iszkalosę vokiszkai mokina religijos, o Lietuvoje tie patįs lenkai lietuviams skelbdina lenkiszkus pamokslus. Kokia czia prieszingystė, ir kokia neteisybė!"

„Tegu sau ne kurie Szaszuolių lietuviai jaunosios kartos, isz kvalczyvos fanaberijos, ir tutu gi praszę naujojo klebono lenkiszkai sakyti pamokslus; tegu sau į Szaszuolių

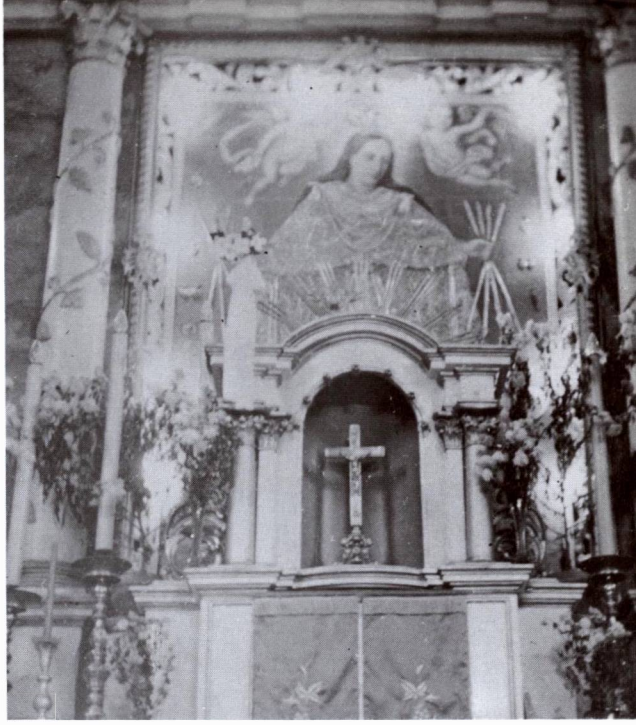

Didysis altorius

bažnyczią susirenka lig deszimties asabų 'szlėktų' (arba bajorų), kurie gerai lietuviszkai supranta; vis-gi nereikėjo szwentą amboną paversti į kokį ten 'polonizacijos pabukłą'. Ak Szaszuoliecziai isz prigimimo yra lietuviai; lietuviszkai visa parakvija kałba, o ponybės nedaug ir ta gerai lietuviszkai supranta... Tai kam-gi czia lenkiszki pamokslai? Sziamę dalykę aiszkiai regisi lenkiszka politika, arba — tiesiaus sakant, **'polskomanija'**, kuri lietuvių prasczіokėliams įkałba kvalczyvą gėdėjimos savo kalbos tėvų, veda juos prie paniekinimo savosios tautybės, o prie įsimylėjimo į lenkystę, ir teip iszlengvo versti lietuvius į lenkus... Istorija smarkiai apsudys tokį katalikų kunigų elgimos".

„Tautą panaikinti — tai tiranų užsiėmimas. Per visą spalių mėnėsį kun. Bałkauskis kalbėjo bažnyczioje Szv. rožanczių lenkiszkai, o giedamas jisai yra kas szventa diena lietuviszkai. Parakvijonįs po senovės da ligsziołai tebegieda rožanczių bažnyczioje visadą lietuviszkai, bet klebonas kaip rodyti — parodė, kad tai nepridera, kad geriaus yra (?) Dievą garbinti lenkiszkai, ir jis (klebonas) kałba rožanczių lenkiškai. Ar gi czia ne bałamutystė!"

Tautinis lietuvių atgimimas Šešuoliuose ėmė reikštis prieš I pasaulinį karą. 1912 m. įsteigtas Blaivybės draugijos skyrius.

Koplytstulpis Šešuoliuose, 1978 m.

Nepriklausomybės metais Šešuoliai buvo Ukmergės aps. valsčiaus centras, 1923 m. miestelyje buvo 40 sodybų ir 317 gyventojų. Gyvai reiškėsi religinės ir kultūrinės organizacijos. Pavasarininkai buvo įsteigę biblioteką (1000 knygų). Dvare buvo gražūs rūmai, biblioteka, spirito varykla, pavyzdingas ūkis.

Šešuolių parapija priklauso Giedraičių dekanatui. Nuo 1937 m. klebonu buvo kun. Jonas Mikučionis. 1940 m. buvo 2600 parapijiečių.

Okupacijų metais Šešuoliai su apylinkėmis skaudžiai nukentėjo. Daug žmonių nužudyta, ištremta. Karo metu sudegė daug miestelio namų. Sovietinės okupacijos metu Šešuoliai yra Ukmergės rajono apylinkės ir kolchozo centras. Gyventojų skaičius: 1959 m. — 156, 1970 m. — 193, 1982 m. — 127.

Pokario metais klebonu buvo kun. Jonas Kazlauskas, 1954—1956 m. su parapijiečiais gražiai suremontavęs bažnyčią. Vėliau (ir 1986 m.) klebonu ir Giedraičių dekanu buvo kun. Petras Šiugžda (gim. 1906 m., kunigu pašvęstas 1933 m.).

Šešuolių bažnyčioje, be kitų dalykų, yra Šv. Kazimiero paveikslas, tapytas aliejiniais dažais XIX a. Šventasis čia pavaizduotas per visą paveikslo plotą, sąlygiškame dangaus ir peisažo fone, kuriame išsiskiria tolumoje boluojantys rūmai. Figūros poza statiška, pagyvinta tik rankų mostais, visa kompozicija dekoratyvi. Dominuoja stambių — raudonų, gelsvų, žalių spalvų derinys. (Aptarimas Sauliaus Indriulaičio). Pažymėtinas išlikęs Šešuolių bažnyčios fundatoriaus portretas, tapytas 1762 m. aliejiniais dažais drobėje.

ŠIRVINTOS

Šv. Mykolo Arkangelo parapijos bažnyčia

Širvintų miestas yra prie Širvintos upės (Šventosios kairysis intakas, 138 km ilgumo), išsistatęs upės klonyje, 45 km į šiaurės vakarus nuo Vilniaus, 26 km į pietryčius nuo Ukmergės. Savo vardą gavo nuo upės. 1970 m. miestas apėmė 292 ha plotą ir susidėjo iš 2 dalių: kaimo su bažnyčia ir miestelio su turgaus aikšte. Dauguma pastatų išsistatę 3 km ilgio gatvėje.

Istorinės žinios. Širvintos žinomos nuo XIV a. pabaigos. Pro jas ėjo senasis Vilniaus — Ukmergės kelias. Širvintų dvaras buvo karališkas ir nuomojamas. XVIII a. pr. Širvintas apiplėšė švedai. XVIII a. viduryje Širvintos buvo nepilinė storastija, kurią sudarė miestelis ir palivarkas. 1766 m. seniūniją valdė Ukmergės seniūnas Eperješevas, mokėjęs 733 auksinus 20 grašių kvartos ir 400 auksinų hibernos mokesčio. 1773—1775 m. seimo priimtu įstatymu Vilniaus vyskupas Ignas Masalskis perleido valstybei savo nuosavą Lachovičių miestelį, kuris buvo reikalingas tvirtovės įrengimams, ir už tai gavo Palangos, Plungės, Maišiagalos ir Širvintų seniūnijas. Nuo tada Širvintos nustojo būti valstybine nuosavybe.

XVIII a. gale Širvintose buvo parapijinė mokykla, kurioje 1781 m. mokėsi 36 mokiniai. Miestelyje dar buvo smuklė, gyveno kailiadirbys, kalvis. 1798 m. buvo tik 64 gyventojai. Miestelis pradėjo augti, kai Ukmergės — Vilniaus kelias tapo pašto traktu. 1789 m. Širvintose įkurta pašto stotis. 1892 m. jau buvo 89 gyv. namai ir 778 gyventojai, kurių pusę sudarė žydai. Širvintų dvare (palivarke) buvo spirito varykla, o miestelyje

prieglauda, valsčiaus savivaldybė, bažnyčia, žydų sinagoga, policijos įstaiga ir kt. I pasaulinio karo metu Širvintų apylinkėse vyko smarkūs rusų — vokiečių mūšiai, kurių metu apylinkės gerokai nukentėjo, daug karių žuvo.

R. katalikų bažnyčia. 1475 m. Šalkaučiznos (9 km į pietryčius nuo Širvintų) dvaro savininkė Kotryna Agnieška Astikaitė ir Bagdonas Jurevičius pastatė pirmąją medinę bažnyčią. 1674 m. Mikalojus Žabas pastatė naują bažnyčią. Jai sunykus, 1860 m. parapijiečiai su klebonu kun. Lupeika išmūrijo dabartinę bažnyčią.

Architektūra. 1860 m. statyta mūrinė bžn. yra klasicistinės ir barokinės architektūros mišinys. Platus fasadas su žemais bokštais ryškiai padalytas į tris tarpsnius. Apatiniojo tarpsnio plokštuma suskaidyta stambiais piliastrais ir arkinėmis nišomis. Viršuje sienos plokštuma ramesnė, tik bokštų rizalitai ją suskaido. Pinijono aukštis yra lygus su bokštų aukščiu, neskaitant jų piramidinių smailių. Navų langai aukšti, su pusapskritėm arkom. Sienos baltai nutinkuotos. Vidaus erdvė padalyta į tris navas. Stambūs kvadratiniai pilioriai turi kaneliūras. Paskliautės ir poarkiai išmarginti figūriniais ir gėlių ornamentais. Didžiojo altoriaus retablis yra ne architektūrinis pastatas, o didžiulis paveikslas su siaurais rėmais. Šoniniai altoriai turi orderinės tvarkos retablius su kolonomis, su architravu ir voliutomis viršuje. Šventoriaus geležiniai vartai įkabinti tarp keturių baltų mūrinių stulpų be arkų.

XIX a. pabaigoje Širvintų apylinkės, veikiant apylinkės dvarininkams ir lenkuojantiems kunigams, buvo aplenkintos. 1900 m. vilniečių lietuvių prašymo Vilniaus vyskupui dėl lietuviškų maldų įvedimo vyskupijos parapijose, komentare apie Širvintas šitaip rašoma: „Visa parapija (7000) lietuviška. Apie b. kleboną Lupeiką Širvintų poneliai sako: 'jako ksiądz į człowiek — nic wart; ale ma tę zasługę, że parafię spolonizował'. (Vert.: kaip kunigas ir žmogus — niekam vertas, bet tuo pasitarnavo, kad parapiją sulenkino). Kl. Zimkus sakydavo lietuviškus pamokslus, bet dabartinis Kl. Navickis Jonas (žemaitis-telšiškis), vėl viską panaikino" („Žinyčia" Nr. 3, 55 psl., 1900).

Vilniškė „Viltis" (Nr. 145, 1911.XII.14) pateikia tokį parapijos vaizdą: „Širvintų parapi-

Bažnyčios fasadas, 1978 m.

Bokšto detalė, 1979 m.

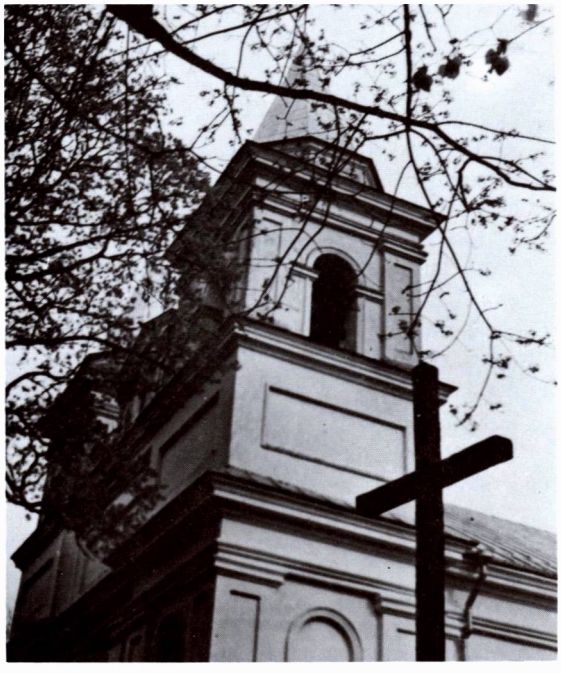

Bažnyčios vidus, 1978 m.

ja kadaise buvo grynai lietuviška; senieji atmena tuos laikus, kuomet bažnyčioj pridedamosios pamaldos (nelotyniškos) buvusios vien lietuvių kalba atliekamos. Tačiau antroji pusė XIX amžiaus buvo lietuvybei pražūtinga. Sekdama paveizdį dvarų, kurių čia daugybė, o taip-pat padedant bažnyčiai, širvintiečių didžiuma meta lietuvių kalbą ir pasisavina lenkišką. Likusi mažuma taip inbauginta, kad nebedrįsta viešai pasirodyti su savo 'prasta' kalba ir vien tik pirkiose ją vartoja; bet ir tie vaikus kalbina ir poterių moko lenkiškai; priėjo prie to, kad bažnyčioje viskas buvo atliekama tik lenkiškai".

Bet vyskupo E. Roppo laikais jau buvo kas sekmadienis sakomas lietuviškas pamokslas ir giedama „Aniolas Dievo". Daugiau lietuviškų maldų nebuvo. Net išpažintį lietuviškai atlikdavę tik apie 10% parapijiečių. Poterius beveik visi tik lenkiškai kalbėdavo. Vis dėlto, minėtos korespondencijos žodžiais, prieš I pasaulinį karą „atgimimo vėjelis jau pūstelėjo".

Kadangi dalis Širvintų apylinkės gyventojų dėl žinomų priežasčių XIX—XX x. sąvartoje aplenkėjo, taigi ir lietuviškos administracijos kūrimas 1918—1919 m. nebuvo lengvas. Vis dėlto čia buvo sukurtas apskrities centras. Lietuvių karo komendantu paskirtas karininkas Pošiūnas. Tačiau jam vietoje nepavyko surasti didesnio savanorių skaičiaus, o centrinė vyriausybė iš Kauno negalėjo suteikti efektyvesnės pagalbos. Lenkai viešai agitavo ir siūlė širvintiškiams prisijungti prie Lenkijos ir jėga užėmė Širvintas.

Širvintų vardas gražiomis raidėmis įrašytas į Lietuvos laisvės kovų istoriją. 1919 m. pradžioje Širvintas buvo užėmę bolševikai, bet lietuvių kuopa juos išmušė. 1920.XI.17—19 Širvintų—Giedraičių ruože vyko garsios lietuvių—lenkų kautynės, kuriose jaunutė ir menkai ginkluota Lietuvos kariuomenė sumušė lenkų dalinius, vadovaujamus gen. L. Želigovskio. Šios kautynės turėjo labai didelę reikšmę, nes sustabdė lenkų suplanuotą Lietuvos okupaciją. (Jos yra aprašytos plk. K. Ališausko, str. Širvintų kautynės, LE XXX, ML II t., 534—536 psl.).

Po 1920.XI.29 paliaubų Širvintos su apylinkėmis pateko į sąjungininkų Lietuvai primestą neutraliąją zoną, kurioje lenkai kurį laiką terorizavo lietuvius. „Vilniaus golgotoje"

(107 psl.) yra užrašytas toks faktas: „1921.III.1 Avižonių k. (neutralinėj juostoj apie Širvintas) XIII-jo lenkų ulonų pulko kareiviai apiplėšė atvykusį bažnyčios reikalais Širvintų vikarą kun. Juozą Mincevičių ir privertė širvintiečius surinkti 5.000 auksinų jam išvaduoti, laikydami jį miške komžoje ir su stula, pristatę prie kaktos revolverius".

Tik 1923 m. Širvintos grįžo Lietuvai, tačiau miestelis atsidūrė prie pat demarkacijos linijos ir neturėjo galimybių augti. Vis dėlto į nepriklausomos Lietuvos gyvenimą aplenkėję širvintiškiai įsijungė labai nuoširdžiai ir veikiai atlietuvėjo. Buvo sutvarkyti ir Lietuvos karių kapai.

1927.VIII.15 Širvintose iškilmingai atidarytas paminklas Žuvusiems dėl Lietuvos laisvės. „Kario" (Nr. 34, 1927 m.) pateiktas toks iškilmių ir paminklo aprašymas: „Apie 12 val. į bažnyčią atvažiuoja J.E. Respublikos prezidentas (A. Smetona) su J.E. Kaišiadorių vyskupu (J. Kukta). Laikomos tyčia paruoštame šventoriaus altoriuje su asista iškilmingos pamaldos. Gražų pamokslą pasako gražiakalbis kun. džiakonas A. Meigys. Pamaldų metu atskrenda iš Kauno trys lėktuvai,

Paminklas Žuvusiems dėl Lietuvos laisvės kariams

Žuvusiems dėl Lietuvos laisvės paminklo atidarymo iškilmės Širvintose 1927.VIII.15. Prie paminklo (dešinėje) stovi jį atidengęs Lietuvos respublikos prezidentas Antanas Smetona

apsuka keletą ratų ir nuskrenda atgal. Po pamaldų visi eina prie atidengiamo paminklo. Minių minios. J.E.R. prezidentas, nukirpęs kaspiną, atidengia gražų paminklą. Pasigirsta artilerijos šūviai. Trumpai karių kapų komisijos darbuotę referuoja ats. kap. Juodenikis, J.E. vyskupas kalba į susirinkusius: paminklas pastatytas tiems paprastiems piliečiams kariams, kurie ištikimai pildė savo pareigas iki mirties... Prezidentas pasakė, kad paminklas pastatytas ne vienam žmogui, o visai eilei geresniųjų mūsų krašto sūnų, nes jie mirė, kad kiti gyventų. Mirdami paliko mums praskintą kelią į Vilnių, nes jie yra pernelyg tie graikai, pastoję savais lavonais kelią į gimtąją šalį. Po pašventinimo prezidentas aplankė gražiai sutvarkytus Širvintų kapuose palaidotus žuvusių karių ir šaulių kapus. Karių kapuose buvo pastatyti 5 kryžiai, prie jų prikaltos lentelės, kuriose įrašytos žuvusiųjų pavardės ir vardai."

Paminklas pagamintas iš granito masės. Darbą atliko sklpt. Robertas Antinis, buvęs savanoris ir dalyvavęs kautynėse ties Širvintomis. Priežiūros darbai dail. K. Šklerio. Pats paminklas vaizduoja dusyk kaip natūralaus didumo stovinčią lietuvaitę, savo prieglobstyje laikančią gulintį kareivį. Ant pjedestalo priešakio yra skydas su vyčio kryžiumi, dešiniajame šone įrašas: „Dėkingi tautiečiai 1927.15.VIII", o kairiajame šone: „Žuvusiems

1921.III.18 įsiveržusių lenkų Širvintose paimti į nelaisvę ir nukankinti Lietuvos kariai: 1. Kazys Raupis (sanitaras), 2. Antanas Gucaitis, 3. Antanas Kurila. Aukos palaidotos Ukmergėje kovo 20 d.

ties Širvintais karžygiams 1919—1923 m." Paminklas stovi ant nedidelio supilto kalnelio, aptvertas grandinėmis, kurios pakabintos ant 11 artilerijos sviedinių.

1928 m. pastatytas triaukštis kryžius—koplytėlė nepriklausomybės dešimtmečiui paminėti.

Nepriklausomybės metais buvo vidurinė ir pradžios mokyklos, kurioms 1938 m. pastatyti gražūs rūmai, pradžios mokyklų rajoninė inspekcija, valsčiaus savivaldybė, sveikatos, veterinarijos punktai, smulkaus kredito drau-

Iš lietuvių kovų su lenkais 1920 m. Širvintų—Giedraičių apylinkėse. Lietuvos karių paimti į nelaisvę Lenkijos kariai (L. Šikšnio nuotr.)

Dalis lietuvių karių kapų Širvintose 1927 m. Kapinėse ilsisi 27 7 pės. pulko kariai, žuvę kovose

gija, keliolika krautuvių, amato dirbtuvių, viešoji biblioteka, girininkija ir kt. Gyvai reiškėsi religinės, visuomeninės, kultūrinės, karinės organizacijos.

1923 m. miestelyje ir buv. dvare buvo 212 sodybų ir 2026 gyventojai.

1939 m. rugsėjo mėnesį Širvintos buvo Lenkijos tragedijos liudininkės. ML II, 536—537 psl. yra užrašytas įvykius stebėjusio asmens toks liudijimas:

„IX.18 pasirodė pirmieji lenkų pabėgėliai — trys policijos pareigūnai, jų tarpe vienas policijos vadas. Rytojaus dieną atvyko lenkų Vilniaus radiofono direktorius, daug civilių, pagaliau sumuštos kariuomenės likučiai. Buvo tragiškų įvykių. Prie administracijos linijos priartėjo lenkų dalinys. Kai vyrai sustojo, iš jų eilių išėjęs vienas civilis karys ir paklausė karininką, kur šis juos atvedęs. Šis jam paaiškino, kad jau kelionės galas —

Širvintų parapijos jaunimas 1937.VIII.19, kartu su Kaišiadorių vyskupu J. Kukta ir kunigais

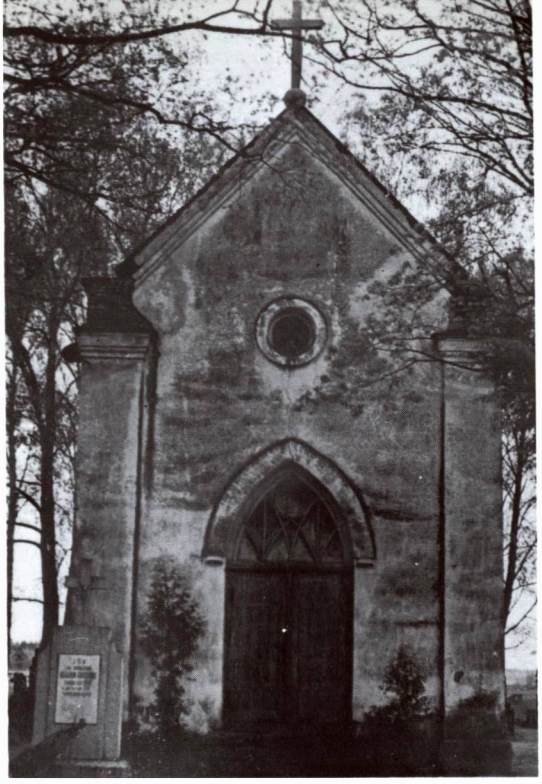

Širvintų kapų koplyčia

Kun. Petras Guobys, ilgametis Širvintų parapijos klebonas ir dekanas pokario metais, dabar altaristas, gyvena Širvintose

Paminklinis Vilniaus kryžius Širvintose

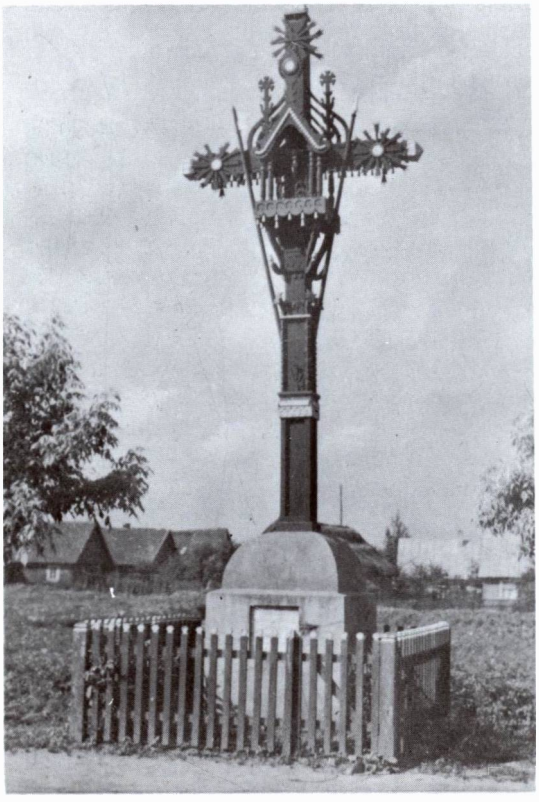

toliau jie eisią į Lietuvą. Po jo žodžių kareivis išsitraukė ginklą ir karininką vietoje nušovė, prikaišiodamas, kad lenkų karininkai tik puotavę ir nesirūpinę tėvynės reikalais. Beveik visi lenkų pareigūnai bei kareiviai klausė mūsų pareigūnų patvarkymų, mandagiai atiduodavo ginklus, tačiau vienas dalinys prašėsi įleidžiamas į Lietuvą ginkluotas; ginklus atidavė tik gerokai savo tarpe pasiginčiję, ir galbūt paveikti lietuvių išstatytų kulkosvaidžių. Lenkai į Lietuvą traukė pavargę, menka apranga. Vis dėlto dalis karininkų važiavo nuosavais automobiliais (jiems buvo leista savomis susisiekimo priemonėmis vykti į Lietuvos gilumą). Mūsų pareigūnai sakė matę ne kartą lenkų karininkus, sėdinčius automobilyje po vieną ar po du, nesutinkančius priimti į savo mašinas pavargusių kareivių. Kartą vienas lietuvis karininkas pasikvietė pietų lenkų karininką su kareiviu. Kai jie abu buvo pakviesti sėsti prie stalo, lenkų karininkas nesutiko sėstis, nes prie jo sėdėjo kareivis. Tada mūsų karininkas pasisodino lenkų kareivį prie savęs."

Okupacijos metai širvintiškiams buvo sunkūs. Bolševikai suėmė ir ištrėmė daugybę miestelio ir apylinkės gyventojų, vokiškieji

naciai iššudė Širvintų žydus. 1944—1946 m. apylinkėse vyko smarkios rezistencinės kovos.

II pasaulinio karo metu Širvintos nukentėjo. Miestelis pradėjo daugiau augti, kai 1950 m. tapo rajono centru. 1963 m. rajonas panaikintas, bet 1965 m. vėl atkurtas. 1951 m. Širvintoms suteiktos miesto teisės. 1959 m. buvo 1652, 1976 m. — 4900 gyventojų. Pokario metais pastatyta visuomeninių pastatų ir gyvenamųjų namų.

Širvintų parapija iš senų laikų priklausė Giedraičių dekanatui, bet, įkūrus Kaišiadorių vyskupiją, tapo dekanato centru, kuriam priklauso 9 parapijos. Parapijiečių skaičius: 1781 m. — 2046, 1927 m. — 7077, 1936 m. — 4700, 1940 m. — 4700. Nuo 1930 m. klebonu buvo kun. Juozapas Juraitis, o dekanu — Gelvonų klebonas kun. Juozapas Kraujalis. Pokario metais klebonavo kun. Petras Guobis, eidamas ir dekano pareigas. 1983 m. kunigų sąrašuose klebonu pažymėtas kun. Juozapas Čeberiokas (gim. 1934 m., kunigu pašvęstas 1964 m.), o 1986 m. klebonu ir dekanu įrašytas kun. Petras Guobys, o vikaru — kun. Jonas Sabaliauskas.

Širvintų bažnyčioje yra ligi šių dienų išlikę pažymėtinų religinio meno ir kulto dalykų: paveikslai — Bažnyčios patronas Šv. Mykolas Arkangelas (XVIII a. vid.), „Šv. Filomena" (tapytas Jono Zenkevičiaus, 1861 m.); XIX a. tapyti atskiri keturių evangelistų paveikslai. Yra dailaus darbo altorėlis, su Švč. M. Marijos ir Šv. Kotrynos paveikslais (XIX a.).

Kapinėse yra Švč. Marijos Skausmingosios vardo koplyčia, sumūryta 1910 m. Pranciškos Cešeikutės.

Parapijos ribose esančiame **Alionių** kaime (1923 m. — 67 sodybos ir — 376 gyventojai) yra koplyčia, statyta XIX a. Joje taip pat buvo religinių vertybių, iš kurių pažymėtini ligi šių laikų išlikę 2 geležiniai ornamentuoti kryžiai.

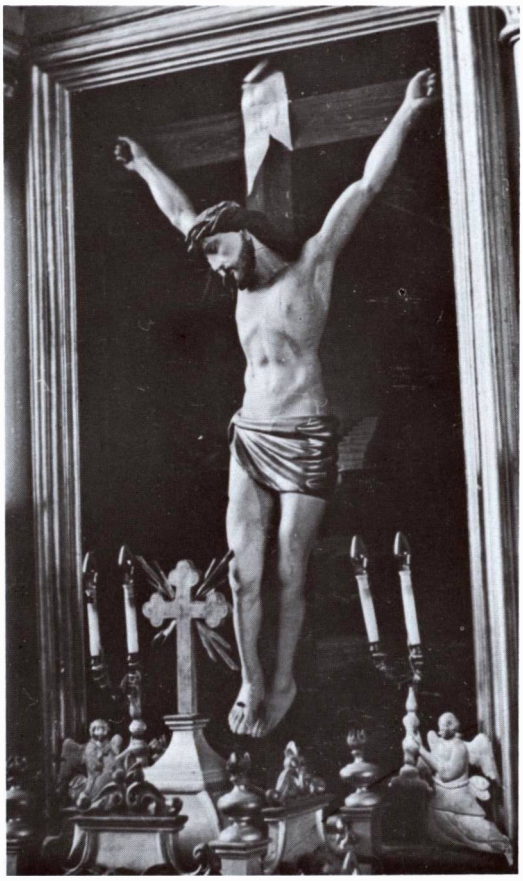

Nukryžiuotasis šoniniame altoriuje

UŽUGUOSTIS

Šv. Apaštalų Petro ir Povilo parapijos bažnyčia

Užuguosčio bažnytkaimis yra 5 km į šiaurės rytus nuo Stakliškių, už 1,5 km ta pačia kryptimi nuo Guostaus ežero (74 ha), kuris davė vietovei vardą.

Prie ežero yra piliakalnis, Senapiliu vadinamas. Užuguosčio buvo du dvarai. Pirmąją medinę **bažnyčią** apie 1495 m. pastatė Jonas Daugirdavičius. 1522 m. Mykolo Daugirdavičiaus duktė Marija Zavišienė įsteigė altariją, užrašydama jai pajamų iš savo žemių ir ežerų. 1744 m. Užuguosčio parapija apėmė dvarą, miestelį, Giedinaičių kaimą su koplyčia ir 30 kaimų bei atskirų vienkiemių. Priklausė Kauno dekanatui. 1747 m. Liudvikas Pacas pastatė naują medinę bažnyčią. 1781 m. parapijai priklausė 1753 parapijiečiai. XVIII a. buvo ir parapijinė mokykla, kurioje 1794—1798 m. mokė klebonas. XIX a. viduryje dvarui priklausė bažnytkaimis, 5 kaimai ir 3 viensėdijos. 1898 m. bažnyčia sudegė, bet 1900—1902 m., klebono kun. Gruodžio ir parapijiečių rūpesčiu, pastatyta nauja, melsvo antspalvio mūrinė bažnyčia.

Architektūra. 1902 m. baigta mūryti dvibokštė bžn. yra pseudogotikinė su baroko

Užuguosčio bažnyčia, šventoriaus vartai, 1961 m.

priemaiša. Navų sienos ir apatiniai bokštų tarpsniai yra eksponuoto akmenų mūro, o viršutinės bokštų dalys ir frontonas tinkuotų plytų mūro. Fasado kompozicija yra barokiška: kampiniai bokštai palaipsniui laibėja, o frontono siena yra plati, aukščio sulig navų stogu. Detalėse matoma gotikos sekimo: kontraforsai, smailios durų ir langų arkos, aklinų arkučių frizai. Didysis altorius dekoruotas arkadomis ir nišomis. Šoniniai altoriai turi barokiškas pusapskritės arkas su gėlių ornamentais. Šventoriaus vartai trijų gotiškų arkų, nutinkuoti. Tvora sumūryta iš visokio dydžio laukakmenių.

Užuguosčio parapijos gyvenimą XIX—XX a. sąvartoje pavaizduoja „Varpe" (Nr. 6, 1902) paskelbta korespondencija:

„Užuguosčio par. yra 5598 žmonės. '14.X., rašo Gerulis (L. Gira) Nr. 12 'Nauj.' 1901 buvo Užuguostyje dideli atlaidai M. šv. Ražančinės... Lietuviška kalba visur skambėjo, tik kur-ne-kur išgirsti buvo galima lenkišką žodį... Po votivos suplikacijas giedojo lenkiškai. Ant sumos prisiartino ir Stakliškių giesmininkai arčiau altoriaus. Užugostėnai, pamatę juos, paprašė giedoti, kaip gerus kantarus; tie pristojo ir užgiedojo kelias lietuviškas giesmes. Po 'pakėlimo' vėl stakliškėnai užtraukė lietuviškai: 'prieš teip didį sakramentą'; jau pagiedojo tos giesmės gerą dalį, tik štai atbėga tekinas Užugosčio klebonas Gruodis ir rėkia: 'Negiedokit lietuviškai, ale 'Niech będzie pochwalony...' Gina lietuviškai jis dėlto, kad patikti tulam bajorui Žižnevskiui, kuris neapkenčia lietuviškos kalbos, kaip velnias šventinto vandens... Keli užugostėnai sakė, kad klebonas buvo užsakęs iš pamokslinyčios, kad laike mišių ir mišparų niekas nedrįstu užgiedoti lietuviškai (mat Žižnevskis tuomet esąs bažnyčioje!)... Po sumai stacijas apvaikščiojo ir karunką užgiedojo lietuviškai; tą dar leidžia klebonėlis giedoti lietuviškai, nes ponas Žižnevskis tada negirdi, — geria ir valgo tada klebonijoj".

Užuguosčio apylinkės XIX a. buvo lenkinamos apylinkės dvarų ir lenkuojančių kunigų,

bet lietuviai tvirtai laikėsi. Jų to meto gyvenimą pavaizduoja „Žinyčia" (Nr. 3, 57 psl., 1900): „**Užugastis**. Žmonelės-lietuviai dejuoja ir laukia tos valandos, kad atsiras Vilniuje toks rėdas, kurs dar 400.000 dar tebekalbančių lietuvių (visoje Vilniaus vyskupijoje. Br.Kv.) pripažins už 'žmones', turinčius skirtingus savo reikalus; kurs mes šovinizmą, nes jau ir patįs lenkai kulvartų lietuvių pradeda nebeapkęsti, kaip reiškia žinotinas jų išsitarimas: 'przesladując z wsciekłoscią, właściwą tylko renegatom, paskudzą sprawę polską" (išvertus: persekiodami su įdūkiu, būdingu tik renegatams, bjauroja lenkų reikalą).

1839 m. Užuguostyje gyveno 24 šeimos, 1886 m. buvo 357, 1923 m. — 339 gyventojai.

Nepriklausomybės metais Užuguostis

Kun. Jono Sadūno (1890—1984), ilgamečio klebono, kapas ir paminklas

Bažnyčios vidus, 1978 m.

priklausė Trakų aps. Aukštadvario valsčiui. Sovietinės okupacijos metu Užuguostis yra priskirtas Prienų rajono Lelionių apylinkei ir yra sovchozo centras. 1959 m. buvo 410 gyventojų.

Užuguosčio parapija priklauso Stakliškių dekanatui. 1940 m. ji turėjo 3700 parapijiečių. Tada jos klebonu buvo kun. Jonas Sadūnas. 1983 m. klebonavo kun. Zenonas Navickas (gim. 1937.12.22, kunigu pašvęstas 1970.V.23). 1986—1987 m. klebonavo kun. Jonas Katulis (gim. 1946 m., kunigu pašvęstas 1981 m.).

LKB Kronikos Nr. 47, 1981 m. paskelbta informacija, kaip vietiniai komunistų valdžios pareigūnai trukdė bažnyčios remonto darbus. Bažnyčios langus įstiklinęs brigadininkas Bražionis buvęs atleistas iš savo tarnybos. Kita proga nurodoma, kad 1980.XII.25 tikintieji mokiniai buvo susirinkę pas Užuguosčio gyventoją Juozą Juodį, kur jų laukė Kalėdų eglutė. Pramogėlė tęsėsi 2 valandas. Komunistinės valdžios pareigūnai dėl šio dalyko išbarė ir grasino Juodienę išmesti iš Užuguosčio kultūros namų valytojos pareigų.

Varėnos bažnyčia, pastatyta 1921 m., sudegusi II pas. karo metu ir nebeatstatyta

VARĖNA I

Šv. Mykolo Arkangelo parapijos bažnyčia

Varėnos I-osios miestelis įsikūręs Merkio upės dešiniajame krante, kur į jį įteka Varėnė (50 km ilgio), davusi ir vietovei vardą. Varėna yra apie 40 km į pietryčius nuo Alytaus. Kartais vietovė, norint atskirti ją nuo Varėnos II miesto, dar **Senąja Varėna** vadinama.

Istorinės žinios. Varėna — sena Lietuvos vietovė. Jau Vytauto laikais Varėnoje buvo D.L.K. medžioklės rūmai. Manoma, kad Vytautas ir įkūręs Varėną. Žinoma, kad jis 1413 m. ir Jogaila 1416 m. iš Varėnos yra rašę ir siuntę diplomatinius laiškus kryžiuočių ordino magistrui. 1421 m. sausio mėn. Jogaila su Vytautu Varėnoje priėmė čekų husitų pasiuntinius, kuriems vadovavo Hydenekas. Varėnos medžioklės sodybos vietoje išaugo valdovinis dvaras.

Vietovė pradėjo plėstis nuo XVII a., kai dvarą ir seniūniją perėmė valdyti D.L.K. iždininkas Mykolas Bžostovskis. Jis kūrė Varėnos miestelį, pastatė bažnyčią, plėtė amatus bei verslus, miško darbus, grybų, uogų rinkimą.

Yra išlikęs 1712 m. Varėnos miestelio ir girininkijos inventorius, kuriame aprašyti seni dvaro rūmai; vieni jų buvo 2 aukštų. Inventoriuje pažymėta, kad po ištikusio maro Varėnoje gyvas teišlikęs 1 gyventojas — paštininkas. 1776 m. įkurta kortų dirbtuvė, veikusi ilgiau kaip 20 metų. 1784 m. inventoriuje minimas Varėnos palivarkas prie Merkio upės, vandens malūnas ant Varėnės, bravoras. XVIII a. buvo ir parapijinė mokykla, kurioje 1781 m. mokėsi 9 mokiniai. 1864 m. ji pertvarkyta į rusišką mokyklą.

Varėna, kaip miestas, šiek tiek iškilo tik į unijinės Lietuvos gyvenimo pabaigą. Vietovė garsėjo žaliojo stiklo gamyba. Šio fabriko pėdsakus dar mūsų laikais buvo galima atsekti iš smėlyje gulinčių stiklo gabaliukų bei plytelių trupinių. Fabrikas buvo įruoštas už miestelio, Varėnos—Alytaus plento kairėje pusėje.

Varėnos seniūnija buvo nuomojama įvairiems žemvaldžiams, už jų patarnavimus valdovui. Buvo ir šiokia tokia prekyba, kelios smuklės, pora kalvių.

Baudžiavos laikais varėniškiai vilko sunkią naštą. Tai rodo išlikę jų skundai dėl prievolių sunkumo. Smėlingoje dirvoje javai neužderėdavo. Bet varėniškiai atsipirkdavo kitais produktais: medumi, vašku, apyniais, grybais ir linais. Šie produktai dažniausiai ir buvo jų pragyvenimo šaltinis.

1881 ar 1882 m. miestelį nusiaubė didelis gaisras, trukęs 2 dienas ir sunaikinęs beveik visus pastatus. Iš Varėnos beliko tik viena Užmelnyčio gatvelė, buvusi už Varėnės upelio. Sudegė ir mokyklos namas. Kad ateityje Dievas tokios nelaimės neleistų, varėniškiai laukuose, toliau už miesto, pastatė kryžių, stogeliu dengtą. XIX a. pabaigoje

Varėnos bažnyčia (deš.) ir paminklas Žuvusiems dėl Lietuvos laisvės. (Judelio Milero nuotrauka iš Petro Klimo albumo)

Varėnoje I buvo 606 ir Varėnoje II — 90 gyventojų.

Po gaisro žydai, vietiniai ir nevietiniai, turbūt nugirdę apie carinės Rusijos planus įrengti Varėnoje poligoną, ėmė supirkinėti padegėlių frontinius sklypus svarbesnėse gatvėse. Kartais už vieną sklypą jie mokėdavo iki 2000 rublių. Tais laikais tai buvo milžiniška pinigų suma. Kartais žydas pastatydavo varėniškiui padegėliui namą užmiestyje, o pats už tai pasiimdavo jo tuščią sklypą miestelyje. Varėnos gyventojai, gavę gerus pinigus už savo sklypus, namus už miestelio statėsi laukuose, padrikai, be plano. Kadangi žemė nederlinga, tai prie savo namų neužtverdavo darželių — nebuvo ir tvorų. Žmonės tada buvo tamsūs, neorganizuoti. Tai liudija ir korespondencija iš Varėnos, išspausdinta „Vilniaus žinių" Nr. 46, 1905 m.: „Varėnos parapijos bažnyčia medinė ir labai nuskurdus.; labai maža — nedėlios dieną, kaip žmonės susirenka, tai kaip silkės verpėje (bose). Nedėldienį ir šventadienį net baugu bažnyčioje būti: ji išveizi kaip paskutinė 'baisi diena'; gieda teip bjauriai, kad paklausius vieną sykį, pakanka kelioms savaitėms, (mat kiekvienas stengiasi aprėkti kitus). Vargonai ir prastai pritaria. Link giedojimo patarčiau įvesti tvarką, bet vargu kas bus, nes vargonininko prastas balsas. Vertėtų tatai patiems giesmininkams susiprasti, kad toks smarkus giedojimas gali kenkti ir sveikatai".

Po šios korespondencijos paskelbimo choro reikalai, rodosi, pasitaisė. Netrukus buvo sudarytas geras ir stiprus choras, sumanaus muziko Juozo Uoginto vedamas.

1894 m. Varėnoje pastatytos kareivinės, į kurias atkelta nemaža rusų kareivių. Apylinkės smėlynas paverstas karinių pratimų vieta. Kiek vėliau pastatyta daug mūrinių pastatų, kareivinių, sandėlių, barakų. Neatsiliko ir miestelis: išnyko daugumas kaimiškų trobų, atsirado naujų pastatų, didelių, su alinėmis, krautuvėmis, užeigomis, viešbučiais. Kai kurios krautuvės buvo įrengtos Vilniaus miesto krautuvių pavyzdžiu. Buvo nutiestas geležinkelis, deja, ne pro Varėną, bet 4—5 km atstu nuo miestelio; išvestas plentas, naujų kelių. Pasikeitė vietovės išvaizda. Ėmė riedėti patrankos, vežimai, buvo vežama amunicija, žygiavo kareiviai, vis dažniau buvo girdėti rusiškų keiksmų, dainuškų, blevyzgų. Įruošti šaudymo pratimų įrengimai buvo pasagos formos.

Varėna kilo ir augo. Atsirado ir kiek pramonės — krakmolo fabrikas, lentpjūvės, kalkių degykla, garinis malūnas, plytinė. Netoli Varėnos įrengta nauja geležinkelio

Varėnos parapijos choras su dirigentu Juozu Uogintu, apie 1910 m. (Iš 1910 m. „Šaltinio")

stotis — „Artilerijskaja". Gyventojų skaičius pasiekė 4000. Jeigu nebūtų karas sutrukdęs, Varėna būtų veikiai išaugusi į 15.000 gyventojų miestą.

1915 m. vokiečiai, norėdami apsupti rusus, priėjo prie Merkio. Dvi savaites truko sunkios ir kietos kovos. Varėną negailestingai naikino artilerijos ugnis, kol pagaliau į sunaikintą ir sudegintą miestelį įžygiavo vokiečių kariuomenė...

Vokiečių okupacija varėniškiams buvo labai sunki: okupantai viską grobė, žmones varė darbams, uždėdavo daug pabaudų. Iš puošniosios Varėnos kaip ir nieko nebuvo likę: šen ir ten riogsojo namų griuvėsiai, miesto pakraščiuose gūžėsi retos ir menkos ūkininkų trobelės, poligonas buvo apaugęs pušaitėmis, judėjimas sustojęs.

Nepriklausomai Lietuvai kuriantis, Varėnoje ir apylinkėse vyko smarkios kautynės. 1920.VII.16 Lietuvos kariuomenė užėmė Varėną, bet nepasisekė su Varėnos stotimi: geležinkelio stotis ir Varėnos Užmerkis liko lenkų pusėje; jų rankose atsidūrė ir pusė valsčiaus žemių. Pokario metais iš Varėnos išsikėlė daug gyventojų, ypač žydų, liko tik neturtingieji. Miestelis sunyko.

Nepriklausomybės metais Varėna I buvo Alytaus aps. valsčiaus centras. 1923 m. čia buvo 70 sodybų ir 407 gyventojai. Tada Varėna garsėjo savo džiovininkų sanatorijomis, kurios buvo įruoštos buv. rusų kareivinių pastatuose. 1928 m. šauliai pastatė dailius mūrinius namus, o kapinėse išdygo paminklas Žuvusiems dėl Lietuvos laisvės. Miestelyje buvo dvi pradžios mokyklos (lietuviškoji ir žydų), įvairios įstaigos. Žydai turėjo net 3 sinagogas, senų žydiškų knygų rinkinį.

Atgavus dalį Vilniaus krašto, Varėnos viltys nepasitvirtino. Tiesa, Varėna I-oji buvo sujungta su Varėna II-ąja, tačiau valsčiaus centras buvo perkeltas į Varėną II-ją, kuriai tokiu būdu buvo sudarytos sąlygos išaugti į miestą.

II pasaulinio karo metais Varėnai vėl teko patirti labai daug nuoskaudų. 1941 m. birželio mėn., prasidedant rusų—vokiečių karui, Varėnos poligone buvusieji Lietuvos kariuomenės pulkai buvo jau įjungti į Sovietų armijos 29-ojo teritorinio korpo 184-ąją šaulių diviziją. Jie buvo iš visų pusių rusų pulkų ir jų tankų apsupti. Kai Lietuvoje vyko gyventojų trėmimai, Varėnos poligone vyko masiniai lietuvių karininkų ir puskarininkių areštai;

Vartai prie demarkacijos linijos su Lenkija, skyrę okupuotąją Lietuvos dalį nuo nepriklausomos. Prie vartų grupė teatralų, suvaidinusių F. Šilerio „Klasta ir meilė“

daug karių suimta, išvežta ir dingo be žinios. Buvo numatyta įvykdyti ir daugiau suėmimų, tačiau juos sutrukdė karo veiksmai. Prasidėjus pačiam karui, poligone esantieji lietuviai kariai sukilo prieš okupantus. Sovietiniai rusai bėgo į rytus. Atsipalaidavę nuo jų mūsiškiai nužygiavo į Vilnių. Iš jų vėliau buvo sudaryti lietuvių savisaugos daliniai.

Varėnos stulpinė kapų varpinėlė

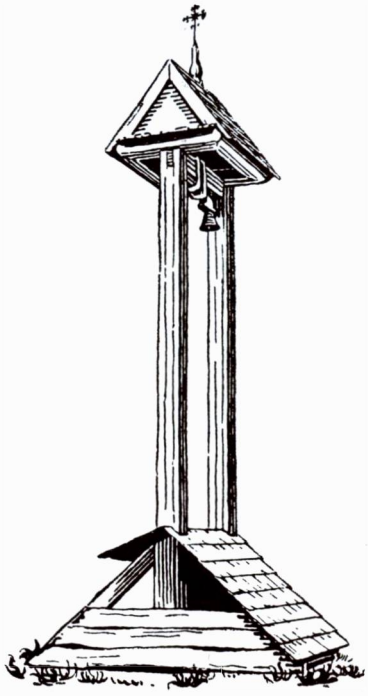

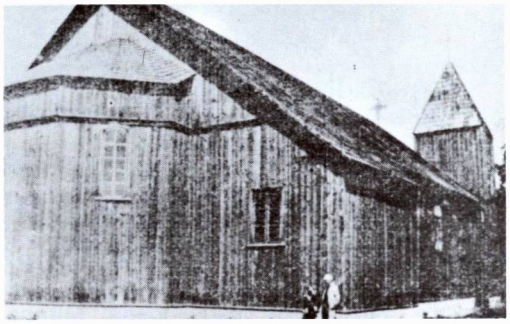

Buvusios bažnyčios galinis ir šoninis vaizdas

R. katalikų bažnyčią Varėnoje 1776 m. pastatė Mykolas Bžostovskis. I pasaulinio karo metu, 1915 m., ji buvo sudeginta. 1921 m., kun. Leono Markuckio rūpesčiu, pastatyta nauja medinė bažnyčia.

Ji buvo kuklus pirkios pavidalo pastatas su žemais fasadiniais bokštais. Absidos priestatas penkiasienis, žemesnis už navos stogą. Bokštų ir sienų apkalai statmenų lentelių. Kapinėse buvo įdomi dviejų stulpų varpinėlė, kurią nupiešė dail. A. Jaroševičius prieš I pasaulinį karą.

Religinis gyvenimas buvo gyvas jau prieš I pasaulinį karą. Klebonais yra buvę kunigai: Štupinskas, Bistrajus, Latvis, Leonas Markuckis, J. Markelis. Ir vėliau netrūko idealistų kunigų, kaip Juozas Jaruševičius, Alfonsas Šatas, Juozas Rakickas, Pranas Račiūnas — visi jie Varėnoje gražiai darbavosi. Trumpai

Paminklas Žuvusiems dėl Lietuvos laisvės Varėnos kapinėse

ten dirbo ir kun. Ignas Urbanavičius-Urbonas. Jis išrūpino iš Lietuvos vyriausybės (per ministrą pirmininką kun. Vladą Mironą) subsidiją bažnyčios atnaujinimui, nes ji buvo prie pat administracijos linijos (prie tilto per Merkio upę), kur vyko dažni Lietuvos ir Lenkijos valdžios pareigūnų susitikimai. Kun. Alfonsas Šatas, pasinaudojęs šia subsidija, bažnyčią gražiai atnaujino. Ypač daug vargo patyrė karo metu Varėnoje dirbęs kun. Pranas Račiūnas.

Parapija priklausė Merkinės dekanatui. 1940 m. ji turėjo apie 2500 parapijiečių. Bet II pasaulinio karo metu didelė miestelio dalis drauge su bažnyčia sudegė, ir nebebuvo sąlygų ją miestelyje atstatyti. Parapijos centras buvo perkeltas į Babriškes (žr. atskirą aprašymą 119 psl.).

Varėnos parapijos administratorius kun. Alfonsas Šatas buvo bolševikų suimtas, nubaustas 10 m. lagerio bauda ir ištremtas. Į Lietuvą sugrįžo 1956 m. netekęs sveikatos.

II pasaulinis karas galutinai pribaigė Varėną I-ją. Okupantai išnaikino daugelį miestelio ir apylinkės gyventojų. Vien tiktai vokiškieji naciai sušaudė apie 800 žydų ir komunistų bei jų simpatikų. Varėna II kūrėsi, statėsi, tuo metu Varėna I nyko. 1959 m. tebuvo 258, 1970 m. — 300, bet 1979 m. — 598 gyventojai.

Pokario metais, administraciniu požiūriu, Varėna I buvo sujungta su Varėna II ir yra rajono centras.

Varėnoje 1875.IX.22 gimė Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, žymusis lietuvių dailininkas, sukūręs kelis šimtus nemirtingų dailės kūrinių, išgarsinęs Lietuvos vardą. Tada jo tėvas Varėnoje vargoninkavo. Bet po poros metų šeima persikėlė į Druskininkus.

Videniškių bažnyčios šoninis vaizdas. (Stepono Kolupailos nuotrauka)

VIDENIŠKIAI

Šv. Lauryno parapijos bažnyčia

Videniškių bažnytkaimis stovi netoli Siesarties upės dešiniojo kranto, 10 km į vakarus nuo Molėtų, prie Molėtų — Ukmergės — Kauno plento.

Didysis altorius, 1978 m.

Istorinės žinios. Videniškiai žinomi lietuvių kovų su kryžiuočiais metu, minimi Hermano Vartbergiečio kronikoje. Manoma, kad kunigaikštis Daumantas turėjo Videniškiuose savo pilį, gynusią Lietuvą nuo Livonijos ordino. Daumantas kalavijuočius sumušęs Videniškių laukuose ir iš čia puldavęs Livoniją. Išlikęs piliakalnis su pylimais greičiausiai yra iš Daumanto laikų. 1375 m. kryžiuočiai, nuniokoję Tauragnus, Uteną, Balninkus, Dubingius, nusiaubę ir Videniškius.

Didžiųjų kunigaikščių gadynėje Videniškių dvaras su aplinkinėmis žemėmis atiteko Giedraičiams. 1863 m. Videniškiuose buvo 239, 1897 m. — 225, 1923 m. — 284, 1959 m. — 223 gyventojai.

R. katalikų bažnyčia. Pirmoji medinė bažnyčia buvusi pastatyta XVI a. viduryje, tačiau apie ją žinių neišliko. 1618 m. kunigaikštis M. Giedraitis pradėjo statyti naują bažnyčią ir vienuolyną. 1620 m. statybą toliau tęsė B. K. Rysinskis, karaliaus sekretorius, Poznanės katedros kanauninkas. XVII a. pastatyta koplyčia su rūsiu, kuriame buvo laidojami Giedraičių šeimos nariai. 1750—1751 m. Mykolas Antonievičius padovanojo bažnyčiai varpus. 1684 m. bažnyčią pašventino Vilniaus vyskupas sufraganas Slupskis. Bažnyčios pastatas stovi prie trikampės miestelio aikštės, kelių sankryžoje. Fasadas nukreiptas į vakarų pusę.

Architektūra. 1618 m. statyta bžn. yra vertingas renesansinės architektūros paminklas (dabar „respublikinės reikšmės"). Fasado priekyje stovi kvadratinio plano 42 m aukščio bokštas su kampiniais piliastrais iki stogo. Ant stogo uždėtas aštuoniasienis bokštelis su varpo pavidalo šalmu. Nava 17 m ilgio, 15 m pločio; presbiterija su pusapskrite absida yra 13 m ilgio, 11 m pločio, žemesnė už navą. Sienos suskaidytos piliastrais. Langai turi pusapskrites arkas. Mūras iš renesansiškai

Videniškių bažnyčios fasadas, 1978 m.

Šoninis altorius su Švč. M. Marijos paveikslu, 1977 m.

surištų plytų, nutinkuotas. Bažnyčia yra vienos navos, su cilindriniu skliautu. Jis dekoruotas profiliuotų rėmų rozetėmis. 1800—1804 m. remontai suteikė interjerui klasicizmo žymių, o altoriai yra dekoruoti barokiškai.

Videniškio vienuolynas buvo gerai aprūpintas žemėmis ir baudžiauninkais. Ligi 1782 m. jam priklausė miestelis su vienkiemiais, 6 palivarkai ir keli kaimai, iš viso apie 200 baudžiauninkų sodybų (dubų). Bet nuo 1782 m. žemės plotai sumažėjo, beliko Balanių kaimas su Balanavos palivarku, tačiau atgailos kanauninkų vienuolynas gavo 100.000 auksinų kapitalą, kuris kiekvienais metais duodavo po keletą tūkstančių pajamų. 1804 m. kapitalas buvo pasiekęs 130.000 auksinų.

Prie vienuolyno buvo įkurta mokykla, kurioje 1777 m. mokėsi 20, 1781 m. — 29, 1782 — 17 mokinių. 1789 m. vienuolyne buvo 5 kunigai, keli broliai, 4 klierikai — visi lietuviai.

1820 m. vizitacijos protokole rašoma, kad buvo atskira koplyčia, kurioje įruoštas palaimintojo Mykolo Giedraičio altorius, o jame paveikslas, kurį tikintieji gerbė — ten buvo apkabinėtas auksiniais ir sidabriniais votais.

1832 m. rusų valdžia vienuolyną panaikino, o parapija perėjo į pasauliečių kunigų rankas. Videniškių vienuolynas buvo labai svarbus. Jo viršininkas turėjo teisę nešioti vyskupo mitrą ir kai kuriuos kitus ženklus. Čia dažnai gyvendavo pats ordino generolas ir būdavo didesnis vienuolių skaičius; veikė noviciatas.

1810 m. bažnyčia atnaujinta, o 1910 m. klebonas kun. Petras Valiuškis su parapijiečiais bažnyčią atnaujino ir išdekoravo. Tada parapijai priklausė 5448 parapijiečiai.

XIX a. pabaigoje Videniškiai su apylinkėmis buvo gerokai aplenkinti per dvarus ir lenkuojančius klebonus. Ypač didelis lenkintojas buvęs klebonas kun. Alf. Grzybowski, kurio elgesį lietuvių atžvilgiu 1900 m. „Ūkininkas" ir 1902 m. „Varpas" šitaip aprašė:

„Grzybowskis visus lietuvius vadina chamais, chlopais... lietuvišką kalbą vadina pagoniška, mužikiška, mūsų maldaknyges — liuteriškomis. Per pamokslus, vietoje skelbti Dievo žodį, užsiima gyrimu lenkiškos kalbos ir terliojimu lietuviškos, vadindamas aną nepadoria kalba. Grzybowskis terlioja mūsų

kalbą, bet nesigėdžia savo darbų ir viešėdamas tikro lietuvio namuose, valgydamas jo valgius. Taip kartą, viešėdamas namuose lietuvio ūkininko Umbraso, ir pamatęs jo dvi graži, kaip lelijaiti dukteri, pradėjo prikalbinėti Umbrasą, kad jis išmokytų savo dukteris lenkiškai ir užgintų joms kalbėti lietuviškai, nes ta kalba esanti biauri, tankiai joje esą girdėti balsai: Kur, kur, kur...“

Beje, klebonas buvo lietuvis, lietuviškai mokėjo, tiktai šia kalba nekalbėjo. Parapijiečiai siųsdavo delegacijas į kuriją, skųsdavosi. Jiems buvo žadama paskirti lietuvį kunigą, bet pažadai ir likdavo tik pažadais.

O 1900 m. vilniečių lietuvių prašyme Vilniaus vyskupui dėl lietuviškų maldų įvedimo vyskupijos parapijose apie šį kunigą šitaip rašoma: „Klebonas Alpensas Grzybauskis. 30 metų lietuvius polonizuoja arba maskolina, vartodamas baisiausius būdus, nes lietuviškas knygas nuo žmonių atėma ir tuojaus degina. Žmonės meldė permainos, bet Vyskupas Zvėravyčė neduos jiems kunigo, kuris būtų 'propter Jesum“ („Žinyčia“ Nr. 3, 56 psl., 1900).

Šis dvasininkas, išbuvęs lietuviškoje parapijoje ištisus 35 metus, neištarė lietuviškai nė žodžio; vertė poterius ir kitas maldas kalbėti tik lenkiškai. Lietuvių kalba į bažnyčią buvo grąžinta klebono kun. Jono Skardinsko rūpesčiu.

Tačiau XX a. pradžioje čia ėmė reikštis lietuvių tautinis atbudimas. 1905 m. valsčiaus sueiga pareikalavo rusų valdžią lietuvio mokytojo, uždaryti degtinės monopolio parduotuvę. Tada klebonu čia buvo nebe lenkas, bet energingas lietuvis kun. Valiušis, nemėgęs lenkuojančių, kurie dar bandė trukdyti lietuviškus giedojimus. Tai labai drąsus jo žygis, nes jo laikais (ir vėliau) Vilniaus vyskupijos kurija buvo grynai lenkiška, o vietos dvarininkai turėjo didelę įtaką.

Nepriklausomybės kūrimosi metais prie Videniškių vyko lietuvių kovos su lenkais. Lenkai buvo užėmę miestelį, bet lietuviai juos iš čia išmušė. Bažnytkaimis priklausė Molėtų valsčiui.

Gyventojų skaičius: 1923 m. — 284, 1959 m. — 223, 1970 m. — 271, 1983 m. — 322. Šiuo metu Videniškiai yra Molėtų rajono apylinkės centras.

Parapija priklauso Molėtų dekanatui. 1940 m. ji turėjo 4600 parapijiečių. Tada jos klebonu buvo kun. Kazimieras Miknevičius. 1983 m. kunigų sąrašuose klebonu įrašytas garbės kanauninkas Jonas Jonys (gim. 1912 m., kunigu pašvęstas 1948 m.), o 1986 m. — kun. Mykolas Balnys (gim. 1921 m., kunigu pašvęstas 1946 m.).

Šoninis altorius, sakykla, 1978 m.

Bažnyčios vidus labai įdomiai ir meniškai įruoštas. Labai įdomi ir vertinga renesansinė medinė sakykla, papuošta išdrožinėtomis skulptūromis. Portalas ir niša abiejose presbiterijos pusėse papuošti į viršų platėjančiais apvadais.

Po bažnyčia esančiuose rūsiuose yra kunigaikščių Giedraičių karstai su jų palaikais. Yra išlikusios 2 memorialinės smiltainio lentos su plastiniais reljefais, skirtos M. Giedraičio ir I. Žepnickio atminimui, sukurtos XVII a. Stačiakampėse plokštėse neiškiliu reljefu pavaizduotos minėtų asmenų klūpančios figūros, portretinio panašumo. Manoma, kad jas sukūrė vietinis dailininkas pagal kitų kraštų pavyzdžius. Ligi 1926 m. remonto bažnyčioje buvo išlikę ankstesnių laikų sieninės tapybos pėdsakų. Yra išlikę ir daugiau XVII—XVIII a. dailės kūrinių, tarp jų

Švč. M. Marijos paveikslas su sidabriniu aptaisu, XVII a. tapytas portretas „Mykolas Giedraitis Palaimintasis“ su gražiais aptaisais.

1956 m. bažnyčia pagrindinai suremontuota ir nudažyta iš lauko pusės.

LKB Kronikos Nr. 31, 1978 m. paskelbta korespondencija iš Videniškių, kur rašoma, kad 1977.XII.2 laidojant su religinėmis apeigomis automobilio nelaimėje žuvusią Apoloniją Rimšienę, vietos vidurinės mokyklos vadovybė griežtai uždraudė mokiniams laidotuvėse dalyvauti. Toks draudimas Videniškiuose ir visoje Lietuvoje esąs labai dažnas.

Gailiūnų — Lozorių cerkvė. 6 km į pietryčius nuo Videniškių, šios parapijos ribose, yra Gailiūnų kaimas, o tuojau į vakarus nuo jo — Lozorių palivarkas. Po 1831 m. šias apylinkes rusai gerokai kolonizavo, įkurdindami savo sentikius. 1843 m. jiems buvo pastatyta medinė cerkvė. Įsteigta parapija jungė Gailiūnų, Lozorių, Bijutiškio, Inturkės, Molėtų, Videniškių ir kt. parapijose gyvenančius sentikius, kurių 1935 m. buvo 1095.

Videniškių vargonai, 1977 m.

Viesų kapų koplyčia. (J. Gimbuto 1940 m. nuotr.)

VIESOS

Kaimo koplyčia

6—7 km į šiaurės vakarus nuo Širvintų, kur į Širvintą įteka nedidelis Viesos upelis, abipus Širvintos, prie Ukmergės — Vilniaus plento, yra Viesų kaimas, kurį sudaro 3 dalys: Aukštosios Viesos (1959 m. 38 gyv.), Senosios Viesos (28 gyv.) ir Žemosios Viesos (23 gyv.).

Nepriklausomybės metais Viesos priklausė Širvintų valsčiui, bolševikų okupacijos metu — Širvintų rajonui ir yra apylinkės centras.

Šio kaimelio kapinėse iš senų laikų yra medinė koplyčia, nežinia kada statyta, priklausiusi Krikštėnų parapijai. Kaimo kapinėse taip pat yra senų antkapinių paminklų.

Koplyčia nedidelė, tačiau architektūriškai vertinga. Fasadinis portikas turi 4 apvalias kolonėles ir trikampį frontoną. Stogo galas nuožulnus. Ant kraigo uždėtas mažas kvadratinis bokštelis.

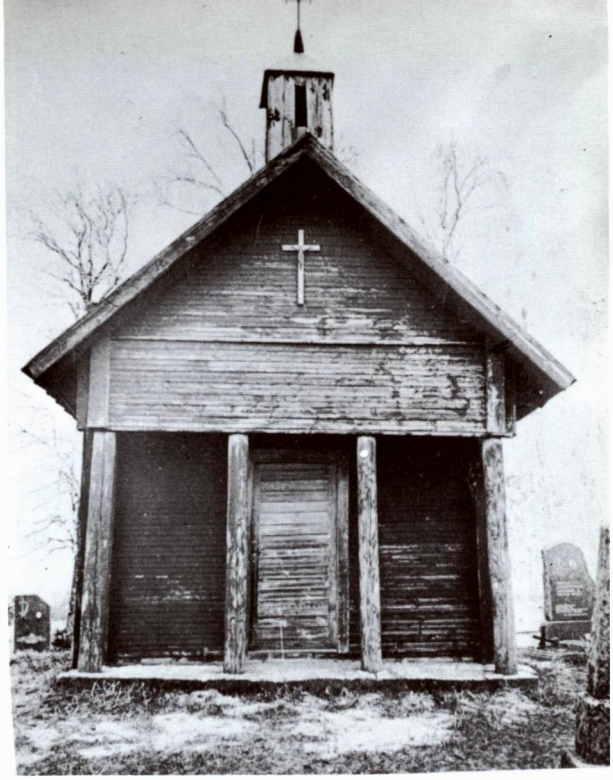

Viesų koplyčia 1979 m. (Iš J. Gimbuto rinkinio)

VIEVIS

Šv. Onos parapijos bažnyčia

Vievio miestas įsikūręs Vievio ežero (292 ha) pakraštyje, prie Kauno — Vilniaus geležinkelio linijos, 30 km į šiaurės vakarus nuo Vilniaus. Iš rytų pusės prieina Vievio mišką. Miestas išsistatęs abipus Kauno — Vilniaus kelio.

Vievis — sena gyvenvietė. Apie 1 km nuo miesto, prie kelio į Vilnių, XIX a. gale buvo 40 pilkapių, kurių keturis 1889 m. ištyrė archeologas prof. E. Volteris. Rasta įvairių dirbinių, ypač žirgo aprangos dalykų, iš X—XII a.

Istorinės žinios. Vievio valdovinis dvaras žinomas nuo XVI a. pradžios. Yra išlikęs 1577.XII.17 dvaro inventorius, kuriuo karališkųjų dvarų revizorius Aleksandras Tryzna duoda apyskaitą Smolensko pilininkui Lukošiui Svirskiui. Iš aprašymo matyti, kad dvaras tada buvo be valdytojo ir labai apleistas, negyvenamas, pastatai apgriuvę, grindys išplėštos, durys išlaužytos. Pažymėta ir apleista bažnyčia. XVI—XVII a. sąvartoje Vievio dvarą valdė Oginskiai.

Senoji R. katalikų bažnyčia 1816—1906 m. (A. Daukšos nuotr. apie 1905)

Dabartinė Vievio bažnyčia. (Iš prel. Vinco Mincevičiaus albumo)

Bažnyčios vidus, 1980 m.

Vievio miestelis pradėjo augti XIX a. II pusėje, pravedus pro Vievį Kauno — Vilniaus geležinkelio liniją. 1866 m. čia buvo 346, 1897 m. 725 gyventojų. Tada Vievyje buvo keliolika krautuvių, kelios smuklės, 5 kalvės, buvo ruošiami prekymečiai, turgūs. I pasaulinio karo metu Vievis smarkiai nukentėjo. Carinės Rusijos laikais Vievis buvo Trakų aps. valsčiaus centras. Vievio stotį rusai buvo pavadinę Anastazjevskaja vardu.

R. katalikų bažnyčia. Pirmosios bažnyčios statymo metus sunku tiksliau nustatyti. Ji minima jau mūsų minėtame 1577 m. dvaro inventoriuje, kur pažymėta, kad bažnyčios pastatas yra tuščias, apipuvęs, be paveikslų ir kitų kulto įrengimų, durys sulaužytos. Greičiausiai ji buvo statyta apie 1550 m.

Apie 1600 m. vienas iš dvarą valdžiusių Oginskių — Bogdanas pastatė Vievyje unitams bažnyčią ir įruošė vienuolyną. Ši bažnyčia 1794 m. sudegė ir 1796 m. pastatyta nauja, taip pat mūrinė. Rusai šią bažnyčią su vienuolynu supravoslavino. 1810.V.16, Sinodo įsakymu, vienuolynas uždarytas, jo žemė ir priklausantieji valstiečiai buvo prijungti prie stačiatikių pasaulinės parapijos. 1812 m. prancūzai rusų pagrobtą bažnyčią, cerkvę tapusią, sudegino. Pamaldos buvo perkeltos į Strėvininkų katalikų koplyčią. Vėliau cerkvė perkelta į Aukštadvarį. Apie 1842 m. Vievyje buvo pastatyta nauja cerkvė, kuriai reikalingas lėšas davė rusų valdžia.

1816 m. Gabrielius Oginskis pastatė naują katalikų bažnyčią. Ji sudegė 1906 m. 1906—1931 m. būvyje, parapijiečių ir klebono kun. Juozapo Mincevičiaus rūpesčiu, pastatyta nauja mūrinė baltų plytų bažnyčia.

Architektūra. 1906 m. pradėta, 1931 m. užbaigta balsvų plytų mūro bžn. yra viena iš didžiausių rytų Lietuvoje, neskaitant Vilniaus. Projektavo inž. V. Michnevičius. Pastatą galima laikyti neoklasicistinio stiliaus su baroko priemaišomis. Fasadinė siena patraukta priekin, be portiko, tik su poriniais piliastrais ir su plačiu antablementu. Trikampis frontonas neturi puošmenų. Aukšti fasadiniai bokštai yra priglausti prie centrinės navos pastato šonų. Keturi bokštų aukštai nežymiai palaipsniui laibėja. Jų aukštutiniai tarpsniai apjuosti baliustradomis. Stogeliai šalminiai su aukštais kryžiais. Bokštų langai ir varpų angos turi pusapvales arkas, o navų

Varpinė, 1978 m.

langai segmentines. Transeptai aukšti, sulig centrine nava. Kryžminio plano trijų navų interjeras yra puošnus. Čia daugiau reljefinės lipdybos ir tapybos, negu būdavo originaliose renesanso bažnyčiose. Didysis altorius klasicistinis. Jo retablį sudaro du panašūs, tačiau skirtingų dydžių kolonų ir antablementų rėmai: vienas aplink tabernakulį, kitas aukštas iki skliautų. Ant jo uždėtos Kristaus ir angelų figūros.

Pažymėti meniški šventoriaus metaliniai vartai, suprojektuoti architekto Mykolo Vaidakavičiaus (kun. Stasio Ylos sesers sūnus), buv. Karagandos kalinio. Vartai pastatyti kun. Romualdo Šalčiūno pastangomis.

Vievio kapinėse buvo sena koplyčia, nežinia kuriais metais ir kieno statyta. Prie kapų sode stovėjo sena klebonija, kurioje, žmonių pasakojimu, 1812 m. nakvojęs Napoleonas. Pasakojama, kad jis liepęs atvesti vieną valstietį ir jam pasakęs, kad atvykęs į Lietuvą suteikti žmonėms laisvės. Istoriškai žinoma, kad 1812.XII.10, grįždamas iš Rusijos, Vievyje buvo sustojęs ir nakvojo vienas iš žymiausiųjų Napoleono karo vadų — Neapolio karalius Muratas. Matyt, žmonės palaikė jį pačiu Napoleonu.

1610 m. prie Vievio Šv. Dvasios vienuolyno buvo įsteigta **spaustuvė**, kurios pirmieji spaudiniai pasirodė 1611 m. Nuo 1615—1616 m. ši spaustuvė tapo Šv. Dvasios Brolijos centrinės spaustuvės (Vilniuje) skyrium. Daugiausia spausdino maldaknyges bažnytine slavų kalba (Veidrodis, Brevijorius). 1619 m. Vievyje išspausdinta Meletijaus Smotrickio „Gramatiki slavenskija pravilnoje syntagma" — viena iš pirmųjų bažnytinės slavų kalbos gramatikų, kurios išėjo net kelios laidos. Išspausdino ir daugiau knygų. Oginskiui mirus, spaustuvės darbai sumažėjo. Paskutinė knyga išspausdinta 1646 m. Spėjama, kad tada Vievio spaustuvė buvo sujungta su vilniške. Tačiau yra žinių, kad dėl nežinomų priežasčių spaustuvės įrengimai buvę suversti į Vievio ežerą. Šį teigimą, rodos, palaikė ir prof. V. Krėvė-Mickevičius, sakydamas, kad 1930 m. jis matęs Vievio ežero krante išplautas savotiškas raides (šriftą). 1957 m. sovietinė spauda pranešė, kad ten vėl buvusios pastebėtos kažkokios „raidės", tačiau jas greitai išnešioję vaikai ir fakto nebuvę galima patikrinti. Reikia manyti, kad šriftas priklausė Vievio spaustuvei.

XIX—XX a. sąvartoje Vievio apylinkės lietuviai buvo gerokai aplenkinti ar sugudinti. XIX a. gale klebonas kun. Račkauskas dar laikė pamaldas ir sakė pamokslus pasavaičiui lietuviškai ir lenkiškai, bet jo įpėdinis, nemokėdamas nė žodžio lietuviškai, lietuvių kalbą iš pamaldų išgujo. Būtų lietuviai gal visiškai sulenkėję, jei nebūtų Vievyje atsiradęs iš Punsko apylinkės kilęs vaistininkas — provizorius Jurgis Milančius, didelis lietuvybės apaštalas. Apie 1900 m. jis atidarė Vievyje vaistinę. Čia gyvendamas uoliai ragino tautiečius nepamiršti savosios kalbos ir ginti tautines teises. Lenkai jį niekino, tyčiojosi, sakydami, kad jis „priperės daug litvomanų".

1905 m. iš Vilniaus į Vievį buvo atkeltas lietuvis kunigas, kuris, lankydamas parapijiečius, kartu platino ir lietuviškus raštus. Tai labai nepatiko Vievio klebonui kun. Verpuchovskiui. Jis gruodžio 8 d., Švč. M. Marijos Nekalto Prasidėjimo atlaidų metu, pradėjo plūsti lietuvį kunigą, lygindamas jį su „vilku avies kailyje". Vaistininkas J. Milančius, girdėdamas šiuos įžeidžiančius žodžius, nebeištvėrė ir bažnyčioje sušuko garsiai lenkiškai: „Meluoji prieš Viešpatį Dievą!" Įsiutę lenkintojai taip sumušė Milančių, kad jis ilgai gulėjo be sąmonės. Nebuvo net prileistas gydytojas suteikti pirmosios pagal-

Kan. Povilo Bakšio, Kaišiadorių vyskupijos valdytojo (1962—1973) kapas ir paminklas Vievio kapinėse, 1979 m.

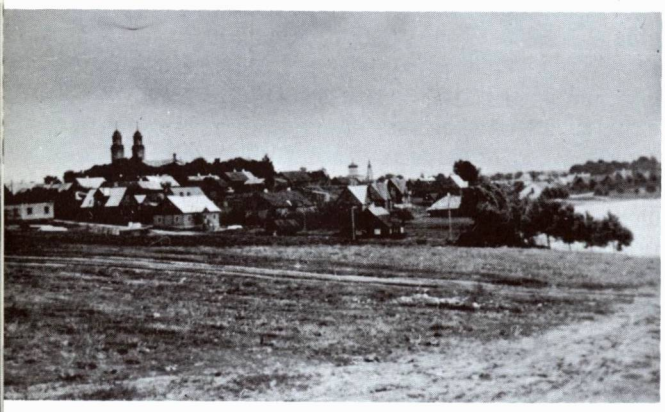

Vievio miestelis 1962 m. Kairėje — R. k. bažnyčia, viduryje — stačiatikių cerkvė, apačioje (deš.) — kapinės su koplyčia. (Iš Daumanto Čibo rinkinio)

bos. Nežiūrint to, Milančius atsigavo, pagijo, tik sumušimo žymės paliko jam per visą gyvenimą. Po to jis dar ilgus metus tęsė lietuvišką veiklą. Vienas iš didžiausių jo pagalbininkų buvo Kietaviškių parapijos, Gilučių kaimo ūkininkas Motiejus Grybauskas (mirė 1928 m.).

„Viltyje" (Nr. 3, 1907) paskelbta eilėmis rašyta korespondencija — rauda iš Vievio (pasirašyta Dzuko Trakiečio — Jurgio Milančiaus), iš kurios sužinome labai nepalankią lenko kunigo — Vievio klebono laikyseną lietuvių atžvilgiu. 1907.VI.4 pro Vievį ėjusi nuo Rumšiškių pusės atvykusi lietuvių maldininkų grupė su savo vadovu — kunigu.

Buvo tamsus vakaras. Artinosi lietus.
Atėjo — atliūliavo pilka minia praeivių — maldininkų.
Atėjo spalvotais švietuliais ir lietuviška, čia negirdėta giesme
Atėjo dvasiško savo piemens rupestingai vedama.
O jie sau žengė ramučiai, rimti, smagiai ir tvirtai, nors buvo visą dieną keliavę.

Nenusiminkit, broliukai ir seselės,
jei Jųsų padoriam Vadovui prisėjo nakvot mųsų miestelyje, augštoje bakužėje, ne klebonijoj!
Širdįs neskaitlingų Vievio lietuvių, tikėkite, pasiliko ir liekti prie Jųsų skaitlingo būrio.

Širdįs dar nevisiškai paskendusių
svetimoje jūroje ir neapakusių ištautėjime.

Kaip atrodė Vievis ir jo parapija XX a. pr., matysime iš M. Dovainos—Silvestravičiaus korespondencijos, paskelbtos „Viltyje" (Nr. 18, 1907):

„Yra tai nedidelis miestelis, turįs 80 medinių namų ir nevisą tūkstantį gyventojų. Pernai rudenį čia sudegė medinė bažnyčia. Dabar pamaldos laikomos mažoje koplyčioje ant šventoriaus."

„Kaip čia yra prasiplatinęs girtuokliavimas, galima spėti iš to, kad pernai monopolis uždirbo 40 tūkstančių rublių. Beto, yra čia 14 aludžių, kuriose šventadieniais ir trečiadieniais, kada yra turgus, nuo žmonių ūžia, kaip avilyje: muštynės ir peštynės, vogimas ir plėšimas. Dabar koplyčioje, dėl angštumo, pamaldos būna trumpos, todėl žmonėms dar daugiau laiko lieka girtuokliauti."

„Vietinis kunigas Varpachauskis niekina lietuvybę: nors čia didžiuma yra lietuvių, bet lietuvių kalbos bažnyčioje visai nėra. Žmonės tamsųs: jie moka skaityti tik savo maldaknyges, lenkiškas, o kartais lietuviškas. Skaitymo svarbumo žmonės čia nesupranta. Mokančio skaityti reikia čia taip jieškoti, kaip košėje spirgų... Vis tai yra pasekmės lenkiškos įtekmės, kuri tik lenkų kalbą bažnyčioje ir dvare praplatino, o nieko žmonių neišmokė".

„Sodžiuose trobos molio aslomis ir taip mažais langais, kaip tai Kauno ir Suvalkų gubernijoje prieš trisdešimtis metų. Prieš kelerius metus lietuviškos kalbos čia beveik nebegalima buvo girdėti: slėpėsi ji po trobas. Beveik kiekvienas čia moka ar baltarusiškai, ar lenkiškai, todėl girdavosi moką tas kalbas ir tomis kalbomis viešai tešnekėjo, kad lietuviškai kalbant kiti nepalaikytų 'mužikais, prasčiokais, neišmanėliais'. Nebebuvo drąsuolių, kurie viešai prakalbėtų lietuviškai. Bet prieš šešerius metus atsirado Vievyje aptiekorius, Jurgis Milančius, kuris, nežiūrėdamas lenkų nusistebėjimo, pečių traukymo, nežiūrėdamas, kad bažnyčioje lenkomanų buvo primuštas, — varė toliau lietuvišką darbą ir žodžiu ir pavyzdžiu. Kad ir pats būdamas neturtingas, vis dėlto išleizdavo po kelias dešimtis rublių lietuviškiems laikraščiams ir knygoms, kurias dalijo žmonėms. Dabar lietuvybė taip pakilo, kad žmonės pradeda lietuviškai skaityti, balsu kalbėti, priverzdami net miestelio žydus ir kitus lietuviškai pasimokyti. Žmonės pradėjo dainuoti lietuviškas dainas, pirma visai užmirštas; kitas išmoko iš knygų. Senieji atsiminė senas dainas net iš 'kunigystės' (baudžiavos) laiko ir išmokė jaunuosius".

1907.IV.26 carinės Rusijos pareigūnai Trakų anstolis, žandaras ir vietinis urėdininkas padarė kratą vaistininko J. Milančiaus bute, ieškodami „priešvalstybinės literatūros". Pasak „Vilties" (Nr. 52, 1907), „skundikai — Vievio lenkai, kurie lietuvio negali savo miestelyje iškęsti".

Lietuviai kovą dėl gimtosios kalbos teisių bažnyčioje pradėjo laimėti tik 1923 m., kai buvo įvestos lietuviškos nelotyniškos pamaldos kas antrą sekmadienį.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, Vievio apylinkėse vyko kovos. 1919.IV.27 Lietuvos kariuomenės atskiro batalijono dalys užėmė Vievio miestelį ir geležinkelio stotį. Netrukus čia atžygiavo ir lenkų daliniai, tačiau kurį laiką nesusipratimų nebuvo. Pirmasis susirėmimas su lenkais Vievyje įvyko V.8. Būta smarkių kovų ir vėliau, ypač 1920.XI.14, kai lenkai veržėsi į Lietuvos gilumą. Kautynėse su lenkais žuvo keliolika Lietuvos karių, kurie buvo palaidoti vietos kapinėse. Kiek vėliau, vietos gyventojų, kunigų ir Krašto apsaugos ministerijos rūpesčiu, karių kapai buvo gražiai sutvarkyti, ant kiekvieno kapo pastatyti paminklėliai — cementiniai kryželiai su atitinkamais įrašais, o viduryje kryžius su Nukryžiuotojo skulptūra.

Aprimus karo veiksmams, Vievis liko Lietuvos pusėje, tačiau prie pat demarkacijos linijos su lenkais — paskutinė geležinkelio Kaunas — Vilnius stotis. Kelias į Vilnių buvo uždarytas. Kai 1939 m. buvo atgauta Vilniaus krašto dalis ir turėjo prasidėti susisiekimas geležinkeliu, teko iškirsti ant geležinkelio linijos išaugusias jau aukštas pušaites. Iš Vievio buvo artimiausias kelias į Vilnių. Iš čia laisvosios Lietuvos žmonės matydavo Vilniaus pašvaistes, ilgėdavosi pavergtosios sostinės.

Nepriklausomybės metais Vievis buvo Trakų aps valsčiaus centras. 1923 m. miestelyje ir glž. stotyje buvo 93 sodybos ir 414, 1940 m. — apie 700 gyventojų. Nors, esant prie administracijos linijos su lenkais, miesteliui nebuvo sąlygų augti (nebuvo reikiamo užnugario), gyvumo ir lietuviškos veiklos nestigo. Vievis su apylinkėmis veikiai atlietuvėjo, gražiai veikė lietuviškos religinės, visuomeninės, kultūrinės organizacijos.

Vievio parapija priklauso Žaslių dekanatui. Ilgalaikiu jos klebonu nuo 1925 m. buvo kun. Juozapas Mincevičius (gim. 1888.I.23, kunigu pašvęstas 1913.VI.16). Jis gerai tvarkė parapijos reikalus, pastatė naują bažnyčią, lietuvių kalba galutinai atgavo savo teises. Klebonu jis buvo ir karo metu. 1940 m. parapija turėjo 5100 parapijiečių.

1933.VI.29 Vievyje buvo suruošta didžiulė šventė, kurioje dalyvavo apie 12.000 apylinkės gyventojų. Jos metu paminėtos Vilniaus Kalvarijos, kurių Lietuvos žmonės lenkų okupacijos laikais negalėjo lankyti. Drauge pagerbtas lenkų nužudytas Lietuvos pasienio sargybinis Jurgis Kybartas.

1939 m. rugsėjo mėnesį Vievis buvo akivaizdus Lenkijos tragedijos liudininkas. IX.18 Vievyje pasirodė pirmieji lenkų pabėgėliai. Jų tarpe buvo ir J. Pilsudskio našlė, buvęs Lenkijos ministras primininkas Prystoras, garsioji lenkų aktorė Jadvyga Smosarska, daugybė aukštų pareigūnų bei karininkų. Lenkų kariai atvažiavo net 3 traukiniais. Lietuviai kiek įmanydami jiems padėjo. Netrukus pro Vievį į Vilnių pražygiavo Lietuvos kariuomenės daliniai. Taip pat pro Vievį buvo pradėta vesti Kauno — Vilniaus auto-

Vievio visuomenininkai, sutvarkę Lietuvos karių kapus apie 1937 m. Dešinėje (aukštai) stovi kun. Juozas Andrikonis, žemiau — kun. Juozas Mincevičius. (Iš Vlado Bartuškos albumo)

strada, užbaigta okupacijų metais.

Okupacijų metais Vievis gerokai nukentėjo, netekdamas daug žmonių. Vokiečiai iššudė Vievio žydus.

Po II pasaulinio karo Vievyje gyveno ir dirbo kunigai: Juozas Matulaitis, Kaišiadorių vyskupijos kapitulinis vikaras Juozas Andrikonis, kurijos kancleris Vyt. Sidaras, kun. Petras Šiugžda, kun. Juozapas Čaplikas. Kurį laiką Vievis buvo Kaišiadorių vyskupijos centras. Kun. Liudas Puzonas, Vievio vikaras, Čiobiškio klebonas, buvo bolševikų suimtas, nuteistas 10 m. lagerio bausme ir ištremtas. Į Lietuvą, jau be sveikatos, sugrįžo 1959 m.

Vievio kelbonu 1983 m. kunigų sąrašuose įrašytas kun. Vytautas Sidaras, savo nepaprastai gražiu tenoro balsu skelbiąs Kristaus evangeliją. Nenuostabu tad, kad buvo pakviestas į Kauno kunigų seminariją bažnytinio giedojimo profesorium. Ypač daug pokario metais Vievio parapijai ir bažnyčiai pasidarbavo visų parapijiečių gerbiamas ir mylimas kun. Romualdas Šalčiūnas (kunigu pašvęstas 1957 m.). 1984—1987 m. klebonu buvo kun. Antanas Černa (gim. 1937 m., kunigu pašvęstas 1965 m.). Tais metais Vievyje gyveno ir altaristas kun. Nikodemas Švogžlys, žinomas visuomenės veikėjas, jau atšventęs 50 m. kunigystės jubiliejų. Jis mirė 1985.I.20 ir buvo I.23 Kernavėje palaidotas.

1980 m. pktadariai apiplėšė Vievio bažnyčią. Vagys įlindo į ją per zakristijos langą, atidarė duris ir išsigabeno visą seifą su pinigais ir kitomis vertybėmis, 50.000 rb vertės. Viską susikrovė į automobilį ir išsivežė.

Pokario metais, bėgant ūkininkams į miestus, Vieviui susidarė galimybė augti. Ligi 1966 m. pastatyti 245 gyvenamieji namai, iš kurių 63 mūriniai. 1970 m. miestas apėmė 244 ha plotą ir turėjo 16 gatvių. 1950 m. Vieviui suteiktos miesto teisės. 1950—1963 m. Vievis buvo rajono centras. Rajoną panaikinus, priskirtas Trakų rajonui. Įkurta pramonės įmonių. Gyventojų skaičius atskirais metais taip atrodė: 1866 m. — 346, 1897 m. — 725, 1923 m. — 414, 1940 m. — apie 700, 1959 m. — 2279, 1970 m. — 2963, 1976 m. — 4300.

Stačiatikių cerkvė Vievyje buvo pastatyta 1840 m. Rusijos Valdomojo sinodo rūpesčiu bei lėšomis, kai čia buvo įkurdinta nemaža rusų tautybės kolonistų ir atsirado jų valdininkų. Cerkvė veikė ir po I pasaulinio karo. Turėjo šventiką ir giedotoją. 1935 m. priklausė 447 tikintieji, gyvenantieji Vievyje, Kietaviškėse, Gegužinėje, Kaišiadoryse, Paparčiuose, Žasliuose ir apylinkėse.

VILŪNAI

Šv. Apaštalų Petro ir Povilo parapijos bažnyčia

Vilūnų bažnytkaimis yra prie Lapainios upelio, rytiniame Vilūnų ežero pakraštyje, 13 km į šiaurę nuo Jiezno, prie Kruonio — Jiezno kelio.

R. katalikų bažnyčią Vilūnuose 1810 m. pastatė Tadas Orvidas. Bet po 1863 m. sukilimo rusų valdžia jos pastatą atėmė ir pavertė cerkve, kuri aptarnavo į šias apylinkes atkeltus rusus kolonistus. Tik po I pasaulinio karo ji buvo grąžinta katalikams, suremontuota ir atkurta parapija, priklausiusi Žiežmarių dekanatui.

Architektūra. 1810 m. statyta akmenų mūro bažnytėlė yra stačiakampio plano su mažais priestatais iš visų pusių: priemenė — narteksas, zakristija ir šoninė koplyčia, absida. Langai ir durys stačiakampiai, su baltais apvadais, o sienų mūras rupus, netinkuotas. Ant trikampio klasicistinio frontono uždėtas bokštelis su barokiniu šalmu. Kitame stogo gale matomas didelis kaltos geležies puošnus kryžius. Sienos netinkuotos iš vidaus, be puošmenų. Lubos plokščios. Plačios arkos jungia presbiteriją su zakristija, šonine koplyčia ir su absida. Klasicistinio dekoro dviejų aukštų retablis siekia lubas. Vilūnų bžn. yra nupiešęs dail. M. Dobužinskis kartu su tada, maždaug prieš 50 metų, greta stovėjusia keturių stulpų medine varpinėle be sienų.

1940 m. parapija turėjo 1600 parapijiečių. Tada jos administratorium buvo kun. Jonas Kazlauskas. Pokario metais parapiją administravo: kun. Ignas Milašius, kun. Zenonas Navickas, kun. Kazimieras Pivariūnas. 1983—1986 m. parapiją administravo kun. Juozapas Stasiūnas (gim. 1939 m., kunigu pašvęstas 1970 m.).

Vilūnų kaime XIX a. gale buvo 23 sodybos ir 247 gyventojai (223 katalikai ir 24 stačiatikiai). Buvo pradžios mokykla, kuriai pastatyti namai. 1923 m. — 62 sodybos ir 321 gyventojas.

Nepriklausomybės metais Vilūnai priklausė Kruonio valsčiui. Sovietinės okupacijos metu — Kaišiadorių rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. — 384, 1970 m. — 330 gyventojų.

Vilūnų bažnyčia, 1982 m.

Šoninis vaizdas

Bažnyčios vidus, 1978 m.

Vytautavos bažnyčia, 1977 m.

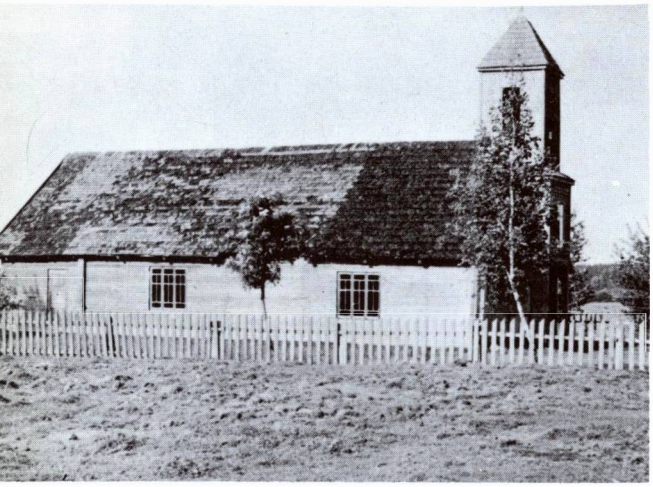

Šoninis vaizdas, 1954 m.

Bažnyčios vidus, 1978 m.

VYTAUTAVA

Šv. Antano Paduviečio parapijos bažnyčia

Vytautava — nauja bažnyčia. Ji yra Semeliškių, Onuškio ir Rūdiškių parapijų trikampyje, netoli buvusios administracijos linijos su lenkais. Čia gyvenantiems kaimų gyventojams bažnyčia buvo toli. Todėl minėtame trikampyje jie panoro pastatyti bažnyčią ir įsteigti parapiją.

Be pačių parapijiečių, jos steigimu ypač rūpinosi ir žemės sklypą iš savo ūkio (buv. dvaro centro) paskyrė prof. Zigmas Žemaitis. Bažnyčios statyba ir parapijos kūrimas vyko 1936—1940 m. laikotarpiu. Pirmiausia plyname lauke buvo pastatytas kryžius, prie kurio sekmadieniais buvo laikomos pamaldos iš apylinkės susirinkusiems katalikams. Netrukus bažnyčios reikalams gautas buvusio dvaro klojimas. Iš jo medžiagos (medinių rąstų) pastatyta medinė bažnyčia. Naujai vietovei parinktas patriotinis vardas — Vytautava. Buvo planuojama Vytautavą išugdyti į miestelį.

Architektūra. Medinė bažnytėlė atrodo kaip erdvi pirkia, su bokšteliu ant stogo priekio. Stogas aukštesnis už sienas, kurios atrodo žemos. Langai stačiakampiai, be puošmenų, tik jų stiklai sudėti kryžiumi. Vietoj įprastos trisienės absidos tėra lygi siena su keturiais langais. Interjeras padalytas į aukštesnę centrinę ir dvi žemesnes šonines navas. Pilioriai kvadratinio skerspjūvio. Lubos plokščios, lentinės, padabintos keliais apskritais ir kvadratiniais plafonais. Visos sienos apmuštos profiliuotomis lentomis be ornamentų. Didysis ir šoniniai altoriai gana paprasti, su dideliais paveikslais.

Vytautavos bažnyčia buvo Stakliškių dekanato Onuškio parapijos filija. Joje dirbo kunigai: Kazimieras Čibas, Leonas Jokūbaitis, Nikodemas Švogžlys, Juozapas Rakickas. Pastarasis buvo 1945 m. bolševikų suimtas, kalintas ir nužudytas. (Daugiau žinių apie jį žr. 79 psl.).

Pastaruoju metu Vytautavos bažnyčia nuolatinio kunigo neturi — retkarčiais aptarnauja Onuškio kunigas. Priklauso Stakliškių dekanatui.

Vytautavos gyvenvietė priklauso Trakų rajono Grendavės apylinkei.

Zibalų bažnyčia ir varpinė, 1978 m.

ZIBALAI

Šv. Jurgio parapijos bažnyčia

Zibalų bažnytkaimis yra 5 km į šiaurę nuo Širvintų, prie kelio į Šešuolius, 22 km į pietryčius nuo Ukmergės.

Zibalai senovės laikais buvo bajoriška sodyba, minima XVII a. istorijos šaltiniuose. Priklausė Staškūniškio dvarui ir kurį laiką buvo Sakalauskų nuosavybė. XVIII a. Zibalus, kartu su Šešuoliais, valdė Vilniaus vyskupai.

R. katalikų bažnyčią pastatė Vilniaus vyskupas M. Zenkavičius 1744 m. 1861 m. ji buvo perstatyta.

Architektūra. 1861 m. atstatyta medinė bažnyčia yra tradicinio pavidalo. Stačiakampio plano nava pratęsta su tolygaus aukščio trisiene absida. Viršum trikampio frontono matomas mažas aštuoniasienis bokštelis. Šoninės sienos suskaidytos siaurais piliastrais į penkias dalis. Abiejose pusėse pristatyta po mažą zakristiją. Durys ir langai stačiakampiai, tik frontone šviečia mažas apskritas langelis. Galinėje absidos sienoje kabo nedidelis kryžius. Sienos apmuštos gulsčiai. Didysis altorius kukliai dekoruotas. Jo retablis yra puslankio rėmas, apgaubiąs didelį krucifiksą. Siena už altoriaus padabinta drobėmis su frizais.

Bažnyčios frontonas, 1977 m.

Priešais bažnyčią, dešinėje, stovi įdomi dviejų vienodo pločio tarpsnių medinė varpinė. Viršutinysis tarpsnis yra žemesnis, su didelėmis atviromis angomis. Atrodo kaip arkinė galerija, iš keturių pusių. Už varpinės prie jos prišlietas sandėliukas kenkia architektūrinei darnai. Šventorius aptvertas medinių statinių tvora.

Buvo įsteigta ir Zibalų parapija, tačiau po 1863 m. sukilimo rusų administracija atėmė parapijos teises ir bažnyčią degradavo į Širvintų parapijos filiją. Parapija — atkurta tik 1920 m., klebono kun. Kazimiero Lajausko rūpesčiu. Priklausė Širvintų dekanatui. 1940 m. turėjo 1800 katalikų. Tada jos adminis-

Bažnyčios šoninis vaizdas. (Iš dr. Alfredo Kulpavičiaus rinkinio)

Bažnyčios vidus, 1978 m.

tratorium buvo kun. Jurgis Kazlauskas. Pokario metais administravo kun. Kazimieras Liesevičius.

XIX a. II pusėje Zibaluose tebuvo 7 sodybos ir 53 gyventojai. Priklausė Širvintų valsčiui.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, Zibalų apylinkėse vyko lietuvių kovos su besiveržiančiais lenkais, kurių kariai bei partizanai padarė daug žalos ramiems gyventojams.

Koplytėlė Zibaluose, 1978 m.

Tada Zibalų klebonu buvo kun. Kazimieras Lajauskas. 1921 m., gavęs lenkų administracijos leidimą pereiti administracijos liniją, jis su keliais parapijiečiais vyko į Vilnių pirkti Velykinio Kristaus grabo įrengimų. Perėjus administracijos liniją, buvo lenkų areštuotas, palydėtas į Maišiagalą ir ten 3 dienas išlaikytas kalėjime. III.17 buvo nuvestas į Lipuvkos mišką ties Jauniūnų kaimu ir ten be jokio teismo nužudytas. Jo lavoną gyventojai surado tik 1921.IV.27. Buvo parvežtas į Zibalus ir palaidotas bažnyčios šventoriuje. 1926.VIII lenkų teismas, išaiškinus žudikus, tepriteisė jiems 8 mėnesius kalėjimo.

Nepriklausomybės metais Zibalai buvo netoli administracijos linijos, priklausė Širvintų valsčiui. 1923 m. bažnytkaimyje buvo 11 sodybų ir 41 gyv., Zibalų kaime — 21 sodyba ir 106 gyv. Gyvai reiškėsi lietuviška veikla, buvo mokykla, geras choras, ruošiami lietuviški renginiai.

Bolševikų okupacijos metu Zibalai yra Širvintų rajono apylinkės centras. Iš ūkininkų atimta žemė priskirta Šešuolėlių sovchozui. 1970 m. Zibaluose buvo 239 gyventojai.

Zibalų parapija priklausė Širvintų dekanatui. Nuolatinio kunigo nebeturi. 1983 m. ją administravo Šešuolėlių klebonas kun. Vladislovas Avižienis.

Žaslių bažnyčia, 1977 m.

ŽASLIAI

Šv. Jurgio parapijos bažnyčia

Žaslių miestelis įsikūręs prie Žaslių, Limino ir Statkūniškės ežerų. Per juos teka Laukysta, o į ją įteka nedidelis (11,5 km ilgio) Žaslos upelis. Šis ežeras bei upelis, matyt, davęs ir vietovei vardą. Žasliai yra 8 km į rytus nuo Kaišiadorių; 4 km į pietus nuo Žaslių yra **Žaslių geležinkelio stoties** gyvenvietė, įsikūrusi prie Kauno — Vilniaus geležinkelio. Ji pradėjo kurtis po 1862 m., kai buvo nutiestas geležinkelis ir įsteigta stotis.

Žasliai padavimuose. Su Žasliais ir ypač su Kernave glaudžiai rišasi Pajautos vardas. Pajauta nebuvo istorinė, o legendinė asmenybė, tariamojo Palemono kunigaikščio Kerniaus sūnaus duktė. Viename ankstesnių laikų Lietuvos metraštyje buvo minima, kad Pajautos vyras buvęs Dausprungo sūnus Giras. Tas metraštis Pajautai priskiria didelį grožį bei dorybes. Ilgainiui ji imta garbinti kaip deivė. Pajautos sūnus Kukovaitis mirusiai savo motinai ant jos kapo prie Žaslių ežero pastatęs medinį paminklą — kažkokį stabą, kurį lietuviai labai gerbę. Kai jis supuvo, toje vietoje išaugusios liepos. Yra žinių, kad jos buvo laikomos šventomis. 1582 m. ir vėliau jos buvo gerbiamos. T. Narbutas teigė, kad Pajauta mirusi apie 1220 m.

Lietuviškos kilmės (gim. 1786 m. Kaune) lenkų rašytojas Geištautas Feliksas Aleksandras Bernatovičius (Bernatowicz), susipažinęs su senosios Lietuvos istorija ir aplankęs istorines vietas, parašė istorinį romaną „Pojata córka Lezdejki albo litwini w XIV wieku" (Pajauta, Lizdeikos duktė, arba Lietuva XIV šimtmetyje), kurio I laida išleista 1826 m. Varšuvoje. Veikalas, nors istoriškai ir nekritiškas, turėjo labai didelį pasisekimą, buvo išverstas į keletą kalbų. Ir lietuviško vertimo išėjo kelios laidos. Autorius čia iškėlė lietuvių — lenkų draugystės idėją bei jos reikalingumą, bet puoselėjo ir lietuvišką patriotizmą. Bernatovičius mirė 1836 m. Lomžoje. Jo antkapiniame paminkle buvo iškaltas įrašas: „Tu leży autor Pojaty" (Čia ilsisi Pajautos autorius).

Istorinės žinios apie Žaslius yra nuo XV a. pradžios, kai čia buvo pastatyta bažnyčia. Vytauto laikais Žasliai buvę Jauniaus tėvūnija. D.L.K. Kazimieras Žaslius atidavė vaivadai Goštautui. Po jo valdė Načiai, o šiai giminei išmirus, perėjo valdovo žinion, kuris valdė per savo vietininkus. Žaslius iki gyvos galvos gavusi valdyti Sofija Goštautienė, o Žygimantas Augustas juos buvo užrašęs savo žmonai

Bažnyčios šoninis vaizdas, 1958 m.

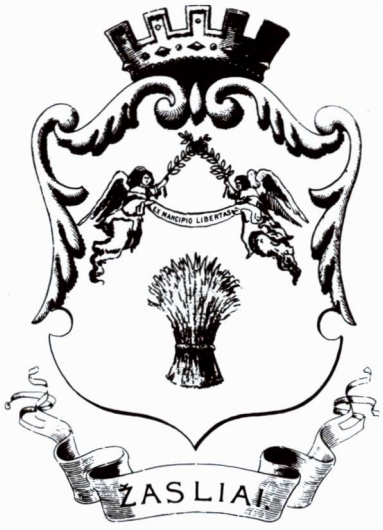

Miesto herbas

Barborai Radvilaitei. 1554 m. valdė Jurgis Zacharijaševičius, 1577 m. Steponas Kaributas.

XV a. viduryje buvo išaugęs Žaslių miestelis. 1551 m. jis turėjo mokėti 10 kapų sidabrinės mokesčio. 1766 m. Žaslių seniūniją valdė Joakimas Chreptavičius. 1792 m. Žasliams buvo suteiktos Magdeburgo miesto teisės ir herbas, kuriuo buvo 2 angelai, laikantys baltą juostą; apatinėje dalyje įrašas ir javų pėda. Iš 1846 m. I. Kučevskio paskelbto Trakų pavieto statistinio aprašymo matyti, kad tuo metu Žasliuose būta odos gaminių dirbtuvėlių. 1846 m. Žasliai turėjo mokėti seniūnijai 665 auksinus metų ketvirčio mokesčio.

Carinės Rusijos laikais Žasliai buvo Trakų aps. valsčiaus centras. Žasliams išaugti padėjo geležinkelio nutiesimas.

1863 m. sukilimas palietė ir Žaslius. Tais metais Šilonių miške sukilėliai susirėmė su rusais. Apie 20 rusų buvę nukauta, kita tiek sužeista.

Prieš I pasaulinį karą Žasliai jau buvo didesnis miestelis. 1825 m. buvo 4 odos dirbtuvės, 2 kalvės, daugiau kaip 30 krautuvių ir smuklių. 1865 m. buvo 1053 gyventojai, iš kurių 653 žydai. Veikė ir 3 žydų maldos namai. 1897 m. miestelyje buvo 1955 gyventojai. XIX—XX a. Žasliai buvo valsčiaus centras.

R. katalikų bažnyčia. MLTE (III, 875 psl.) nurodo, kad pirmoji bažnyčia buvusi pastatyta 1433 m. Kai kuriuose kituose šaltiniuose minima ir 1462 m. bažnyčios statymo ar atstatymo data. Padavimas sako, kad bažnyčia buvusi pastatyta ant Pajautos kapo. 1533 m. Mykolas ir Jonas Načiai, Žaslių dvaro valdytojai, bažnyčią iš pagrindų atnaujino ir jos išlaikymui užrašė turto. XVII a. bažnyčia buvo sugriuvusi, pamaldos laikomos laikinoje pastogėje. Taigi XVII a. pabaigoje, klebono Petro Juodzevičiaus ir Mykolo Sienkevičiaus rūpesčiu, pastatyta nauja medinė bažnyčia. Prie jos buvo įsteigta ir parapijinė mokykla, kurioje 1777 m. mokėsi 14 mokinių.

1901 m. klebonas kun. K. Kybelis su parapijiečiais pastatė dabartinę mūrinę bažnyčią, kurią tik 1929 m. konsekravo Kaišiadorių vyskupas J. Kukta.

Architektūra. 1901 m. statyta mūrinė bžn. yra didelis kryžminio plano trijų navų pastatas su dviem aukštais fasadiniais bokštais. Stilius neišlaikytas, pavidalas eklektinis. Yra gotikos sekimo žymių: frontono ir bokštų kuorai, dekoratyviniai kontraforsai, netinkuotas plytų mūras. Langų arkos nežymiai smailios, yra ir apskritų langelių. Interjere matoma daugiau tariamos gotikos: smailūs skliautai su ogivomis, altoriai su pinakliais, panaši ir sakykla.

Iš seniausių laikų lietuviška Žaslių parapija XIX a. II pusėje buvo gerokai sulenkinta, nors iš 10.000 parapijiečių šiaip taip lenkiškai suprato gal koks 1000. Bet ir jie buvo tik aplenkėję lietuviai. Visos nelotyniškos pamaldos buvo atliekamos lenkų kalba.

Reikalai pasikeitė, kai į Žaslius vikaru buvo atkeltas žinomas Vilniaus krašto (vėliau

Didysis altorius, 1977 m.

Kun. Kazimieras Kybelis, Žaslių klebonas, bažnyčios statytojas

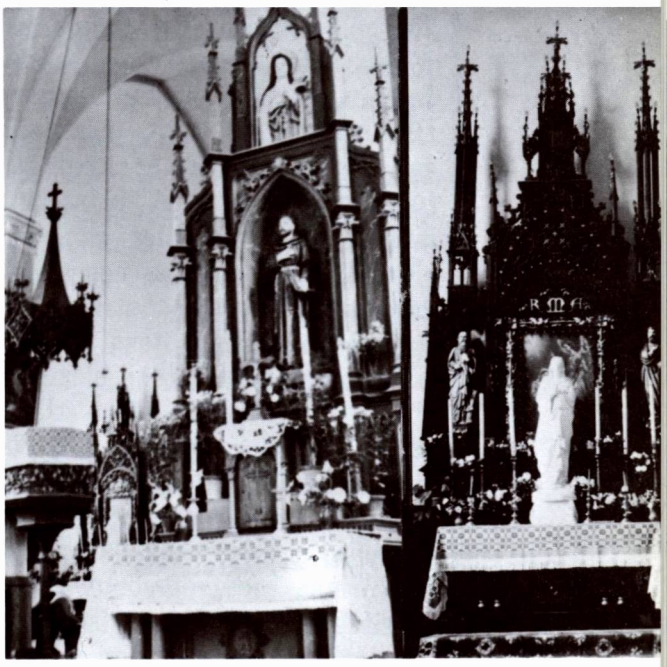

Šoniniai altoriai, 1978 m.

ir JAV-bių) lietuvybės ir katalikybės apaštalas kun. Aleksandras Burba. Dr. Jono Šliūpo paruoštoje knygoje „Lietuviszkiejie rasztai ir rasztininkai", išleistoje Tilžėje, 1890 m., yra pateiktas šio dvasininko atsiminimų apie savo gyvenimą ir veiklą Žaslių parapijoje pluoštas, kurių ištrauką mes, netaisydami ano meto lietuvių kalbos bei rašybos, čia pateikiame fotografiniu būdu. Pažymėtina, kad Vilniaus vyskupijos lietuvių kunigų 1906 m. skunde Šv. Tėvui Pijui X buvo perspausdinti kai kurie šio rašinio faktai ir žasliečių tariami lenkiški poteriai, kaip labai ryškus lenkinimo pavyzdys (De Lingua polonica in ecclesiis Lithuaniae, 26—27 psl.). A. Burba šitaip liudijo:

Kun. Aleksandras Burba, Žaslių vikaras 1882—1884 m.

„1882 m. kada tapiau iszszventintas per vyskupą Beresnevyczių, valdytoją Žiamaicziu vyskupystės, nustumė manę už kamendorių į lietuviszką parapiją, vadinamą Žaslai, kame gyveno klebonas kuningas Szmigiro, nei žodžio nesuprantąs lietuviszkai. Vienok su lenkiszka kałba jis pildė visus dvasiszkus reikałus savo parapijonams. Vieną sykį klebonas man skundžiasi, jog ėsą łabai daug žmoniu, kurie pasakę „pagarbintas" lenkiszkai, pradeda tiktai szvėploti taip, jog nėko negalima suprasti. Tada asz jo pakłausiau: ar kuningas klebonas nesupranta lietuviszkai? Gavęs nů jo atsakymą, kad — ne, pasakiau jam, kad tie žmonės savo nusidėjimus iszpažįsta lietuviszkai. Kitąsyk isz nepertoło nů Žaslu atsiłanko kuningas isz lietuviszkos parapijos, nei žodžio nemokąs lietuviszkai, o gyvenąs tenai daugiaus nei 10 metu. Asz su minėtu kuningu įėjęs į bicziůliszkas sznektas, užkłausiau jo: kaip dvasiszkas tėvas kłausai nusidėjimus savo parapijonu, nesuprasdamas lietuviszkai? Gavau trumpą ir aiszkų atsakymą: Jako głucho-niemych! (kaip kurczius-nebylus!). — Aulink rudeniaudamas (kalėdodamas) per parapiją, radau visus parapijonus lietuviszkai sznekanczius (atskiriant Lietuvos ponus ir bajorėlus arba szlėktas, kurie lenkiszkai utarioja), o visus lenkiszkai poterius kałbanczius. Visoje parapijoje radau tik dvi žmogysti, kuridvi lietuviszkai poterius kalbėjo, o amžiaus buvo gana seno, nės turėjo metu apie 80. O dar kitoje vietoje viena mote-

riszkē užkłausta nů manęs, ar moka lietuviszkus poterius? sutraukē peczius ir dyvydamasi atsiliepē: „Ai, kuningēli, ar ai ir lietuviszki poteriai yra ant szvieto! Asz mislyjau, kad tiktai sznekēti galima, o melstiesi reikia tiktai lenkiszkai!“ O kad mēs pasikłausytumėmė, kaip lietuviai tenai lenkiszkus poterius kałba, tai ausis užkimszime, kad negirdėti, bet nekuriems kuningams, nesirupinantiems apie dusziu iszganymą, ir tokie poteriai gana geri, jeib tiktai ne lietuviszki. Czion dėl paveizdos pridedu iszraszęs pagal žmoniu kalbėjimą: „Wina Ojca i Sina ir Duka ir Swiętago Omin. Jezau Kristau! Ojcze nas, kuri jest Niebik — senci imin Toja boc wolik stoja ajce niebik tak ir žiame, kleba masziaga pauszedniaga daj nam dzisa i odpuszcz nasza winia jak i mi odpuszczaem swoim inawojcom, ala nas zbab oda wszago žłaga. Omeń. — — Zdrowas Pana Marija łaski Bożia pełna Pan iztobą błogosłowianas ti mędza niewisztama i błogosłame owo žiwota tego Jezus. Swięta Pana Marija Matko Boża molisa zanami gresznemi teraz i czas godzina smerdzi nasza. Amen. — — Wera Bogo Ojca szik — manczaga — frachswańszaga, stworicela Niebi i žemi. Wera u Jezusia Kristusia Sina jago jadinago u Pańia nasziago ktorymtię poszał az duka swiantaga Narodziwsia z Panny z Czystaj Dziawicza, Umęcził pod Polskim Piłata, ukrižował umarł i pagrebia. — Trecego dnia z martwiksta stąpił na niebosa siedzi u prawicza Bogo Ojca wachmańczago z tamtąd napred szidzi sądzik žiwik i umarlik wera Duka Swiataga wera wetrik zmartwikstania ziwik weczna. Amen. — — 10 ciora Boga prikarama prikazam szikarania. Jam jest Bóg tevój szudzia którsiń ir wime ziemi ribska z domu niewola Bogul, cudzul. 1. Niebędzisz brał Twoja szudži. 2. Pamiętaj abyś dzien swięty święcić Matkę swoja. — — 5. nia žobi. 6. Dzudzu. 7. Kszadni. 8. Bliznia palsziwamu swiadepctwa. 9. Po žony bliznigo zakazama. 10. ani swini, osła, sługi i służepnica jakim ona jest. — — 5 Prikazam na kościelnia. 1. Mosi S. dzień niedzielni swięcić. 2. Nakazama od kościoła nieżeńsia nieweselsia, olejkiem pomazamo, kapłańska małżamska. — — 7. swiętik sakramenta od Ezusa położona: jak raz: werwania po spowiedzi pakuta olejkiem swiętym pamazama Nieczistoć britkość i rąkunek sumnienia moja i žal za greki twoja. Kwała Ojcu i Dukowi . . . . Ochwiaruję moje pacieri na cześć i kwała na pomyslność życia na dobry konić życia pry jasnyk swicak pri głosnyk dzwonak.“ . . . . Ką ant szitokiu poteriu sakote?

„Kada mēs pažvelgsime į žmoniu paproczius ir budą, tai czia menkai ką rasime katalikiszko, nēs visi senybēs burtai ir pranaszavimai płacziai ir drąsiai užsiłaiko. Žinoma, pildidamas savo paszaukimą ir rupindamasi apie dusziu iszganymą, pradėjau kas szventą dieną bažnyczioje poterius su pamokinimais užvesti. Pradžiojė lietuviai, seniai nů to atpratę nełabai linksmiai szitą naujieną priēmē, bet po trumpam łaikui nů.ju akiu nuslinko dvasiszką ir tautiszka ruka, taip jog isz apielinkiniu parapiju pradėjo žmonēs traukti į Žaslus kaip ant kokiu atłaidu, kad lietuviszkai iszgirsti pamokslus ir pramokti poterius. Ant gało panorėjo, kad ir lietuviszkai bažnyczioje giedoti szventas giesmes, ką asz su didžiausiu szirdies romumu nevien pavelyjau, bet ir pats tame dalyke rupinausi. Turiu dar prikergti, jog visu pirmiausias ir visu svarbiausias dalykas tame sužadinime lietuviu — mano kałba ant kožno žingsnio apie tēvynę ir płatinimas kningelu kaip dvasiszku teip ir pasauliszku tarpo žmoniu. Žinoma, czia man reikėjo daug piningu praleisti, kningeles daug kam veltui důdant.

„Kada jau Žaslu lietuviai sujudo ir tas visas pasirodē darbůse ju, tada iszdygo ir mano priesziai, kurie akyse žmoniu statė manę neprietelumi katalikystēs, o płatintoju pravosłavijos. Vadovais priesziu pasidarē ponai Paszkewiczowie, tvirtindami: mēs nėkados nedaleisime, kad muzikiszka kałba butu bažnyczioje, tegul lietuviai mokinasi katalikiszkos, t. y. lenkiszkos kałbos. Nors žmonės ju zaunyjimu nekłausē, vienok kiek asz tame dalyke nukentējau, tai tik vienas dievas ir asz žinau, nēs skundė jie manę už lietuvystę priesz valdžią dvasiszką kaipo płatintoją pravosłavijos, jog žmones lietuvius mokinu lietuviszkai, o priesz gubernatorių ir augsztesnius — kaipo sukelantįjį žmones ant ponu, idant jůs kankintu. Žodžiu sakant, Žaslai pasidarē garsus nevien Lietuvoje, bet Petropylėje ir kitur. Matydamas, jog Žaslu ponai visą savo garbę ir iszganymą łaiko tik lenkiszkoje sznektoje ir suvis nebejauczia savyje nei łaszelo kraujo Lietuvos, kuri jůs gimdė, užaugino ir penia, paprasziau dvasiszkos valdžios, kad manę perkełtu kitur. Tame łaike atvažiavęs į Vilnių vyskupas Gryneveckas manę perkēlė į piliją, o į mano vietą atkėlė kuningą Daugį, gimimu łatvį, prisakydamas, kad pamokslus lietuviszkai sakytu. Žinoma ponelai sułaukę kuningo Daugio apipylė jį su praszymais, kad lietuviszkai ir iszsižioti nedrįstu. Nors kn. Daugys daugiaus linko prie poyu neigu prie žmoniu, turėdamas mažai dievo ir tėvynės meilės, vienok turėjo pildyti vyskupo prisakimus, bijodamas,

kad žmonės jo neapskųstu vyskupui. Nusigabenus į Vidiszkę, kur buvo pirma kuningas lietuvis, dėl tautiszko sužadinimo jau menkai turėjau vargo, negut tiktai su vietiniu ponu, kurs yra kollatoriumi tos pilijos, o kiszasi į dvasiszkus dalykus, jam nepriklausanczius.

„Bet kaip atsiduriau klebonu į Łabanorą, tenai radau lietuvius beregint virstanczius į lenkus, nes jau mažoji dalis parapijos buvo pradėjusi lipti prie lenkiszku poteriu ir kałbos. Daugiaus nei kaip per porą metu tenai budamas rupinausi jiems tautiszką dvasę įkvėpti ir pamokslais ir dalinimais visokiu kningelu lietuviszku. Isz tos priežasties maskolai manę apkalė ir nugabeno į Gardyną ant dveju metu, kame turėjau vargo patirti. Isz klosztoriaus pagrįžęs o papūlęs tarpo lietuviu daug-maž sujudėjusiu vėl dirbau. Par ką szvietas prie manęs prisiriszo, o prałotas Zdanovicz pradėjo manę persekioti. Isz tos tai priežasties pakłausiau brolu lietuviu kviecziancziu manę Amerikon.

„Gyvendamas Lietuvoje visur rupinausi tarpo jaunu kuningu sužadinti lietuviszką dvasę. Jog man szitas dalykas pasisekdavo, pridurių czia isztrauką isz gromatos vieno mano draugo, raszytos 1885 m.: „Jeigu mokinti vyrai łabai, kaip apsiskaicziau, giria musu szneką, jeigu daugybė yra tokiu lietuviu, kurie isz prigimimo savotiszkai (lietuviszkai) sznekėti nemokėjo, o pasijutę ėsą lietuviais, su tokia atide pasiszvenczia savo utarkai, tai ar-gi nebutu man gėda, kad jos sav nepasisavinczіau ir nesirupinczіau apie jos geresnį iszsimokinimą. Už tat-gi pasiregėję kitą kartą savaip (lietuviszkai) sznekėsiu“ . . . . Kada apleidžiau Lietuvą, tai prałotas Zdanovisz susirinkime kuningu ant manęs užpykęs, jog iszvažiavau, iszsitarė: kn. Burba nori Lietuvą prikelti! kaip man raszo vienas isz mano draugu. 1885 m. tapė man uždrausta į Vilniaus seminariją apsiłankyti, kad jaunus klėrikus nežadinczіau ir neįkvėpczіau tarpo ju lietuviszką dvasę. Tai padarė kn. Majauskis, rektorius Vilniaus seminarijos! . . . .“

* * *

Ne pro szalį bus kelais žodžiais paaiszkinti kelavimą Burbos į Ameriką. Pirmūju kvietėju jo buvo J. Szlupas, kuris iszdavinėdamas „L. Bałsą“, matė žmones Amerikoje bažniczios reikałūse papūlant į rankas plėsziku, veidamainiszku iszgamiu, persekiotoju lietuvystės — kuningu, ...

Kun. A. Burbos rūpesčiu Žaslių bažnyčioje įvesti ir lietuviški giedojimai. Žmonės traukė sekmadieniais į Žaslius, kaip didžiųjų atlaidų metu. Greta pastoracinio darbo, kun. Burba čia rinko ir lietuviškąją tautosaką. Vienų tik dainų jis užrašęs apie 300. Lietuviškoji dvasia

Žasliuose ėmė kilti, gimtoji kalba nesijautė kampininke.

Tačiau greitai atsirado daug kun. Burbos priešų iš lenkomanų tarpo. Burba buvo koneveikiamas, apšauktas net pravoslavijos skelbėju. 1884 m. jis iškeltas į Vidiškių bažnytėlę filialistu. Išvarius kun. Burbą, buvo drauge iš Žaslių bažnyčios išvaryta ir lietuvių kalba. Vėliau, 1889 m. Liverpolyje rašytame „Atsisveikinimas su Lietuva", A. Burba šitaip mini Žaslius:

Žasliai irgi jums sudievu, dori lietuvninkai!
Jūs man tautiškame darbe buvot darbininkai.
Čia aš vargo ir blogumo nuo ponų turėjau,
Kad lietuviškai žmones pamokyt norėjau:
Čionai ponų galvos tuščios, perpiltos lenkyste,
Loc lietuviai, bet nekenčia savo lietuvystės.
Su klebonu, biauriu Daugiu, lenkinate žmones,
Bočių kalbą vėl išvijot iš Žaslių bažnyčios,
Vėl biaurumai ir girtybė velnio aug' kaplyčios.
Kunige, darai tu blogai — oi plaks tave Dievas.
Juk tu žmonių, tai ir kalbos, turi būti tėvas.
Nes kaip žmonės nesupranta, — nepažįsta grieko:
Ne lenkystę turi skelbti, mokyk žmones tavo
Dangaus laukdamas dėl savęs ir avelių savo.

Tačiau Vilniaus kurija visada palaikydavo lenkuojančių pusę. Žaslių klebonais bei vikarais dažniausiai skirdavo lenkus kunigus. Iš lietuvių, be kun. A. Burbos, minėtini tik kun. Kazimieras Kybelis ir kun. Kazakevičius. Kun. Kybelis, atgaivindamas lietuviškus giedojimus bažnyčioje, pabrėžė, kad lenkuojantiems, kaip mažumai, užteksią vieno sekmadienio, o lietuviams duosiąs tris. Jei lenkai tuo nesitenkinsią, tai lenkiškų nelotyniškų pamaldų ir visiškai nebūsią.

Lietuviai pasijuto drąsiau. Vėl išsitraukė lietuviškus „Aukso altorius", „Šaltinius", Valančiaus raštus. Bažnyčioje vėl suskambo lietuviška giesmė. Kun. Kybelis, kaip minėjome, su parapijiečiais pastatė ir naują mūrinę bažnyčią. Nelaimei, šis taurusis kunigas susirgo džiova ir mirė 1902 m., tesulaukęs vos 36 metų. Jau mirties patale gulėdamas, vis dar sielojosi lietuviškais reikalais. Senieji žasliečiai pasakodavo, kad lietuvės moterys į pašarvoto kunigo rankas įdėjusios Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslėlį su lietuvišku įrašu. Tačiau lenkuojančios moterys, tai pamačiusios, paveikslėlį ištraukusios ir įkišusios kitą, su lenkišku įrašu... Statant antkapinį paminklą kun. Kybeliui, ant jo buvo iškaltas lenkiškas įrašas, tik apačioje lietuviškas. O lietuvišką lenkų sutryptą paveikslėlį, kaip relikviją, pas save visą laiką saugojo viena pamaldi žaslietė. Žaslių bažnyčioje buvo pakabintas kun. K. Kybelio (bažnyčios statytojo) portretas, išlikęs ligi šių dienų.

Mirus kun. K. Kybeliui, lenkomanai vėl pradėjo stumdyti lietuvius. 1904 m. žasliečiai

Žasliai XX a. pradžioje. (H. Grinevičiaus nuotr. iš Lietuvos arch. kl. IV t.)

kreipėsi į naują Vilniaus vyskupą Edv. v. Roppą, sulenkėjusį vokietį (mokėjo ir lietuviškai), prašydami leisti jiems bažnyčioje melstis ir giedoti gimtąja kalba. Savo prašyme jie pabrėžė, kad iš 10.444 parapijiečių tik apie 1000, gyvenančių Žaslių miestelyje, esą jau pramokę lenkiškai, visi kiti — ne. Tačiau vyskupas, kaip jau buvo įprasta, vėl parėmė ne tikinčiųjų daugumą, bet saujelę lenkuojančiųjų. Tiek šis, tiek kiti prašymai, nebuvo išklausyti.

1905 m. velykinės procesijos metu kilo net lietuvių — lenkų muštynės. Tada buvo pavartoti ne tik akmenys, bet taip pat bėgvinės ir kitokie gelžgaliai...

Kaip lietuvių kalbos reikalai Žaslių bažnyčioje atrodė XX a. pradžioje, aprašo „Gelumbė" (slp.) „Vilniaus žiniose" (Nr. 64, 1905), atsilankęs savo tėviškėje Šv. Stepono atlaidų metu: „Niekas per šias šventes manęs taip nelinksmino, kaip lietuviškas giedojimas, rožančiaus, suplikacijų ir kalėdinių giesmių Žaslių bažnyčioje... Žasliečiams už lietuvišką giedojimą išpuola atiduoti visų didžiausį pagyrimą ir garbę. Man kyla klausimas, kas surinko tuos giedotojus, kurių tokia daugybė Žasliuose yra, kad jiems įkvėpė norą atsidėjus išsimokyti taip gražiai giedoti ne tik bažnytines giesmes, bet ir taip visokias puikiausias lietuviškas daineles? Kurio žasliečio nepaklausiau, vis atsakė — tai mūsų brangūs ir numylėti kunigai, kaip tai amžiną atilsį klebonas Kibelis, kun. Krištopanis, kun. Čeponas ir dabartiniai kunigai, kurie jų darbą labai garbėje laiko ir stengias toliau varyti. Atėjęs ar tai Vievio parapijonis, ar tai sumiliškietis, kietaviškietis, kazokiškietis, su maišiagoliškių ir kernaviečių, kur žmonės ne tik nemoka lietuviškai giedoti, bet jau, dėkavojant savo dvasiškiems vadovams, kurie stengės iš visų išgalių visur lietuvišką kalbą apjuokti ir išnaikinti — lietuvis žmogelis, sutikęs kaimyną žaslietį, nebemoka jo pasveikinti Lietuviškai 'Tegul bus pagarbintas Jėsus Kristus'. Ir jie malonėtų, kad Dievo Apvaizda atsiųstų jiems tokius kunigus kaip Čeponas, kurie už gerą kunigišką pasielgimą, bažnyčios ir brolių lietuvių meilę, ar gyvybės nustojo, ar liko nuo jų atskirti, idant negalėtų jų vesti pramintu Išganytojo keliu, kurs visaip kalbančius mylėjo vienodai."

1905.V.29 Žaslius ištiko didžiulis gaisras. M. Dovaina-Silvestravičius „Vilniaus žinių" dienraščio (Nr. 130, 1905) jį aprašė: „Sudegė čia 178 žydų namai ir 3 sinagogos, o krikščioniškų namų sudegė 33 (22 ūkininkų namų ir 11 daržininkų — bežemių namų). Sudegė 26 žydų sankrovos ir pasiliko tik 4 žydiškos ir 1 katalikiška sankrova. Pasiliko tik trečdalis miestelio ir bažnyčia. Ugnis taip staigiai platinosi po šiaudinius stogus, kad daug kas nespėjo nė savo daiktų išsinešti. Dar gi ir išnešti daiktai degė, pertat vertė juos stačiai į ežerą. Aplinkiniai gyventojai ne tik gelbėjo, bet kai kurie dar ir vogė. Policija paskiaus atrado Stoviciškių, Pažeriškių ir kituose kaimuose daug pavogtų gaisro metu daiktų. Nelaimingi, daugiausia žydai, neturėdami kur dingti, apsigyveno laukuose ir daržinėse. Tą nelaimę didina dar karštligė. Pragaištis gaisras padarė už 600,000 rubl. (prekių sudegė už 400,000 rubl., o namų už 200,000 rubl.). Namai buvo daugiausia neapdrausti. Liko be pastogės apie 500 šeimynų. Pirmutinę pagalbą suteikė Gabrieliavos dvaro dvarininkas p. Matusevyčius, kurs davė 70 pūdų ruginių miltų". Aukas rinko klebonas kun. Kazakevičius.

I pasaulinio karo metu, rusams traukiantis iš Lietuvos, vokiečių artilerija sudegino Žaslių miestelio vakarinę dalį ir sužalojo bažnyčią. Sudegusi dalis neatsistatė ir nepriklausomybės metais, nes, lenkams užėmus Vilniaus kraštą, Žasliai atsidūrė netoli administracijos linijos, gyvenimas apmirė, didieji prieškariniai turgūs išnyko.

Nepriklausomybės metais Žasliai buvo Trakų aps. valsčiaus centras. 1923 m. miestelyje buvo 272 gyv. namai ir 1707 gyv. Glž. stoties gyvenvietėje — 26 gyv. namai ir 215 gyventojų. Žaslių valsčius buvo didelis ir turėjo apie 13.000 gyventojų. Miestelis su geležinkelio stotimi buvo sujungti 4 km ilgio plentu. Veikė valsčiaus įstaigos, paštas, kelių komplektų pradžios mokykla, valstybinė biblioteka su skaitykla, kooperatyvas, malūnas, dvi smulkaus kredito bendrovės, keli restoranai, kelios krautuvės, elektros jėgainė, lentpjūvė, žemės ūkio padargų, baldų fabrikėliai. Prie stoties išaugo miestelis, kur buvo kelios krautuvės, alinės, pora kepyklų, gyveno miškų pirkliai ir kt.

Įsteigus Kaišiadorių vyskupiją, Žaslių bažnyčia tapo naujosios vyskupijos katedros

Kun. K. Kybelio kapas Žaslių šventoriuje, 1962 m.

pagalbine bažnyčia. Žasliuose įsikūrė seserys benediktinės, kurios vadovavo savo įsteigtam vaikų darželiui.

Žaslių klebonu ir dekanu ilgesnį laiką buvo kan. Matas Cijūnaitis, žinomas visuomenės veikėjas (gim. 1886.VI.1, kunigu pašvęstas 1909.II.7). Jis pavyzdingai tvarkė parapijos reikalus, kūrė organizacijas, brolijas ir joms vadovavo ar jas globojo. Buvo Kaišiadorių vyskupijos kapitulos narys ir artimiausias vyskupo J. Kuktos patarėjas. Jis visada lydėdavo vyskupą vizitacijų metu. Buvo malonaus, ramaus, optimistiško būdo, geros širdies ir didelio takto dvasininkas. Dėl to, jei kur iškildavo tarp klebono ir parapijiečių kurių nors nesklandumų, vyskupas siųsdavo kun. Cijūnaitį jų sutaikyti. Jei kunigai turėdavo kurių nors „problemų", prašydavo kan. Cijūnaitį, kad juos užtartų. Ir tai jis visada atlikdavo. Parapijiečių buvo mylimas ir gerbiamas. 1946.XII.19 jis buvo bolševikų suimtas. Suėmimo priežastis — esą kažkam pasakęs, jog jis laukiąs į Lietuvą ateinant anglų...1947 m. gegužės mėn. jis, drauge su kunigais: J. Labuku, A. Želnia, J. Stasiūnu, buvo varomi pėsčiomis iš Vilniaus kalėjimo į geležinkelio stotį. Kan. Cijūnaitis, po jam padarytos operacijos, negalėjęs eiti, tai jį du kaliniai už rankų vedę. Beje, jie taip pat buvę sutanomis apsivilkę.

Iš ištrėmimo jis grįžo 1949 m. ir kurį laiką valdė be vyskupo likusią Kaišiadorių vyskupiją. 1949 m. buvo suimtas ir tuometinis Žaslių parapijos administratorius kun. Jonas Mikučionis. Pokario metais klebonais buvo: kun. Petras Budrauskas, kun. Jonas Kaušyla, dekanas Mykolas Balnys. Vėliau (ir 1986—1987 m. sąrašuose), įrašytas kun. Juozapas Anusevičius (gim. 1932 m., kunigu pašvęstas 1967 m.). Žaslių dekanatui priklauso 9 parapijos.

Okupacijų metai Žasliams buvo skaudūs. Bolševikai ištrėmė daug lietuvių, vokiškieji naciai išnaikino Žaslių žydus, kurie sudarė pusę visų miestelio gyventojų. 1959 m. Žasliuose tebuvo 861, 1970 m. — 753 gyventojai. Vietovė priklauso Kaišiadorių rajonui, yra apylinkės ir kolchozo centras.

L. Brežnevo laikais Žaslius labai skaudžiai sukrėtė geležinkelio katastrofa. Tada keleivinis traukinys Vilnius — Kaunas susidūręs su alyvos cisterna — vagonu, užsidegė. Žuvusių ir apdegusių žmonių skaičių stropiai paslėpė KGB. Liudininkų pasakojimu, avarija buvusi didelės apimties. Be žmonių aukų skaudžiai nukentėjo ir geležinkelio riedmenų sąstatas: keletas vagonų sudegė, kiti buvo apgadinti, apversti.

Žaslių bažnyčioje ligi šių dienų yra išlikę kai kurių pažymėtinų religinio meno ir kulto dalykų. Išskirtinai minėtini 6 XIX a. arnotai, megzti šilko ir metalo siūlais. Yra gražaus darbo XIX a. geležinis ornamentuotas kryžius ir kt.

Žaslių šventoriuje, po senais apgriuvusiais paminklais, yra palaidota nemaža apylinkės bajorų bei didikų. Paminklų įrašai lenkiški, pavardės arba lenkiškos, arba lietuviškos — sulenkintos.

Kan. Matas Cijūnaitis, ilgametis Žaslių klebonas ir dekanas (1932—1955) ir paminklinė lenta bažnyčioje

Žasliai turgaus dieną nepriklausomybės metais

Bažnyčios šoninis vaizdas, 1978 m.

ŽELVA

Šv. Ignoto Lojolos parapijos bažnyčia

Želvos miestelis yra prie Želvos (Želvelės) upelio, 21 km į rytus nuo Ukmergės, 19 km į vakarus nuo Giedraičių. Senovėje ši vietovė buvo Paželviais vadinama. Miestelis išsistatęs kalvotoje vietoje, gatvės sueina į netaisyklingos formos aikštę.

Istorinės žinios. Prie miestelio yra piliakalnis. Paželvių vardas istorijos šaltiniuose minimas nuo 1373 m. Nuo 1500 m. žinomas Paželvių dvaras, XVIII a. perėjęs į jėzuitų rankas. XVIII a. gale priklausė J. Morikoniui, vėliau Bistramams. Ligi 1950 m. Želva buvo Ukmergės aps. valsčiaus centras. Nuo XIX a. pabaigos garsėjo didžiuliais arklių turgais, buvo mokykla. Miestelio gyventojų skaičius: 1796 m. — 166, 1819 m. — 300, 1897 m. — 924, 1933 m. — 631, 1959 m. — 471, 1970 m. — 348, 1979 m. — 441, 1983 m. — 459.

R. katalikų bažnyčia. Pirmoji bažnyčia buvo pastatyta jėzuitų. Ji 1755 m. sudegė. 1775 m. Žemaitkiemio jėzuitai, valdę Želvos dvarą, pastatė medinę bažnyčią ir ją pašventė Šv. Ignoto Lojolos titulu. 1892 m. parapijiečiai, vadovaujami klebono kun. Antano Stapulionio, pastatė naują bažnyčią. Senosios bažnyčios medžiaga buvo parduota žemaitkiemėnams, kurie iš jos pasistatė naują bažnyčią. Rusų valdžia apkaltino kun. Stapulionį „neteisėtai" pardavus medžiagą ir nubaudė jį 600 rb bauda. Kai rusų žandarai bandė griauti Žemaitkiemio bažnyčią, daug želviečių vyko į talką į Žemaitkiemį bažnyčios ginti. 1932 m. klebonas kun. Stanislovas Švėgžda bažnyčią perdažė, o 1953—1954 m. kun. Jonas Mintaučkis su parapijiečiais ją atnaujino.

Parapija priklauso Giedraičių dekanatui. 1940 m. ji turėjo 3400 parapijiečių. Tada jos klebonu buvo minėtas kun. St. Švėgžda. Pokario metais klebonais buvo kun. J. Žižliauskas, kun. Juozas Tomkus (1986 m.).

Architektūra. 1892 m. statyta medinė bažnyčia yra didelės pirkios pavidalo, tačiau kitokių proporcijų, negu tradicinės dažniau matomos medinės bažnytėlės. Visų pirma sienos yra maždaug dvigubai aukštesnės už stogą. Jo šlaitų nuolydis yra tik 30 laipsnių. Ant stogo priekyje uždėtas gražus mažas aštuoniasienis bokštelis su kvadratine baze. Ant trisienės absidos stogo yra kitas, mažesnis bokštelis su varpeliu (?). Fasadas turi klasicistinių bruožų: jis suskaidytas piliastrais į tris dalis, su trikampiu frontonu virš ryškaus karnizinio stogelio. Durys papuoštos pusiau apskritu įstiklintu sandriku, tad atrodo, lyg būtų su arka. Langai yra arkiniai, turi po 24 stiklo padalas ir dar po rozetę tarpuarkiuose. Šoninės sienos padalytos į sekcijas siaurais piliastrais. Sienų apkalas gulstinis. Nėra jokių priestatų nė zakristijoms, nė prieangiui.

Interjeras trijų navų, su apskritomis kolonomis. Vidurinės navos lubos suskliaustos iš

lentų. Didysis altorius papuoštas barokiškai, mažojo orderio tvarka, su laužytu antablementu. Šoniniai altoriai turi po dvi arkines nišas statuloms. Puošni sakykla yra kairėje. Priešais bažnyčią, dešinėje, stovi akmenų mūro varpinė. Tasai gražus klasicistinis bokštas sudėtas iš dviejų kūbų. Viršutinysis yra vos įžiūrimai siauresnis už apatinįjį. Varpinės kampai, sienų paviršiai sumūryti iš plokščiai aptašytų įvairių pavidalų akmenų. Piramidinio stogo viršūnėje matoma grakšti rutulinė bazė ir aukštas kryžius. Akmenų mūro šventoriaus tvoros vartai yra trijų angų, dalinai plytiniai. Vartų arkos yra gotiškai smailios, su bokšteliais, nesuderintos su pačios bažnyčios architektūra.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, želviškiai pergyveno daug baisių dienų. Kurį laiką juos terorizavo bolševikai ir lenkai. (Daugiau žinių žr. ML II, 505—507 psl.).

Nepriklausomybės metais Želva buvo valsčiaus centras. Vietovė garsėjo trečiadieniais ruošiamais turgais, sutraukdavusiais daugybę žmonių.

1940.VI.2 Želvoje buvo atidaryta nauja erdvi pradžios mokykla, kurios statyba kainavo 220.000 lt. Tai buvo didžiulė šventė želviškiams. Į iškilmes susirinko daugybė žmonių. Mokyklą atidarė Švietimo ministerijos pradžios mokslų departamento direktorius Mečys Kviklys, o pašventino Želvos klebonas kun. St. Švėgžda. Tą dieną buvo suruošta sporto ir dainų šventė.

II pasaulinio karo metu ir pokario metais Želva su apylinkėmis skaudžiai nukentėjo, netekdama daugybės žmonių. Vokiškieji

Bažnyčios vidus, 1978 m.

naciai išnaikino Želvos žydus, bolševikai deportavo daugelį miestelio ir apylinkės gyventojų. Aktyviai veikė lietuviai partizanai. MLT Enciklopedija mini žuvusių valsčiaus vykdomojo komiteto narių ir 3 istrebitelių pavardes.

Bolševikų okupacijos metu Želva yra Ukmergės rajono apylinkės ir kolchozo centras.

Želvos bažnyčioje, be kitų religinio meno bei kulto dalykų, yra vertingi paveikslai: „Kūdikėlio Jėzaus aukojimas", „Švč. Trejybė"; abudu tapyti drobėje aliejiniais dažais XVIII a. gale.

Skuolių kaime yra mūrinė koplytėlė, kurioje kasmet, Šv. Antano dieną, buvo laikomos pamaldos, ruošiami atlaidai. Tada čia suvažiuodavo daugybė žmonių.

Želvos parapijoje yra 1878.VII.25 gimęs Jonas Maciejauskas, prelatas, žinomas visuomenininkas.

Želvos bažnyčia ir varpinė, 1957 m.

Žiežmarių vaizdas 1613 m. Radvilų išleistame Lietuvos D.K. žemėlapyje

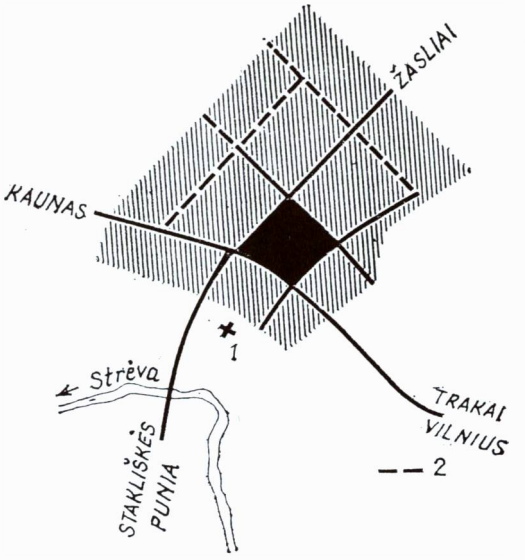

XVI a. antrosios pusės plano schema:
1 — bažnyčios spėjama vieta, *2* — spėjamų suplanuotų gatvių trasos

ŽIEŽMARIAI

Šv. Apaštalo Jokūbo parapijos bažnyčia

Žiežmarių miestas įsikūręs Strėvos upės dešiniajame krante, kur įteka Kertaus upelis, prie senojo Vilniaus — Kauno kelio, 7 km į pietus nuo Kaišiadorių. 1968 m. miestas apėmė 173 ha plotą.

Vietovės vardas galėjo kilti nuo Žiežmaros upės (kairysis Neries intakas, 24 km ilgumo). Bet ši upė neteka pro Žiežmarius — yra apie 20 km nuo Žiežmarių. Spėjama, kad senovėje Žiežmariai galėję būti įkurti prie minėtos upės ir gavę jos vardą, tačiau vėliau, gal kokiai nelaimei (marui, badui) ištikus, pirmykščiai gyventojai persikėlę į naują vietą, bet vietovę pavadinę senuoju vardu... „Žyžmariai".

Bet dar yra ir trumputis upelis Žiežmarė (3,4 km ilgumo), įtekąs į Strėvą šalia Žiežmarių, kaip dešinysis intakas. Kalbininkas A. Vanagas aiškina, kad šis vardas galėjęs kilti iš žodžio „žiežmara", t.y. žiežula, burtininkė ar pasakų ragana. Tačiau neaišku, kodėl upėms ir vietovei teko šis vardas.

Istorinės žinios. Žiežmariai yra sena gyvenvietė. Jų vardas daug kartų minimas kryžiuočių kelių aprašymuose ir vadinamas Sysmare ar Sisemare. Atrodo, kad čia buvo lietuvių atsparos punktas, turėjęs tikslą sulaikyti į Vilnių žygiuojančius kryžiuočius. 1348 m. prie Strėvos upės, ties Žiežmariais, Lietuvos kariuomenė susikovė su kryžiuočiais ir jų talkininkais vadinamame Strėvos mūšyje.

XV a. išaugęs Žiežmarių dvaras ir miestelis buvo didžiojo kunigaikščio nuosavybė. Aleksandras Jogailaitis užrašė Žiežmarius savo žmonai Elenai. Kai ji mirė, 1509 m. dvaras vėl grįžo valdovui. Manoma, kad jau 1501 m. kunigaikštienė Elena suteikė Žiežmariams miesto teises. XVI a. Žiežmariai buvo seniūnija, pavieto centras. Iš 1528 m. kariuomenės sąrašų matyti, kad Žiežmarių pavietas turėjo duoti karo reikalams 116 raitininkų su arkliais. 1566 m. pertvarkius administracinį suskirstymą, Žiežmariai paliko pavieto centru.

Žiežmarių dvaras buvo našus. Iš 1605 m. dvaro apyskaitos matyti, kad tais metais buvo prikulta 284 statinės rugių, 48 statinės kviečių. Iš jų 87 statinės paliktos sėklai.

XVI a. Žiežmariai buvo svarbus prekybos punktas prie senojo Vilniaus — Kauno trakto. Tai padėjo išaugti miesteliui. Seimo 1567 m. nutarimu, Žiežmariai turėjo mokėti kasmet 15 kapų grašių mokesčių karo reikalams. 1600 m. mieste buvo 100 gyvenamų namų, apie 1000 gyventojų, kepykla, degtinės varykla, 11 mėsinių, 38 alaus ir midaus smuklės; vyko savaitiniai turgūs. 1605 m. buvo įsteigta spaustuvė. XVII a. Žiežmariuose būdavo šaukiami Starodubo bajorų seimeliai.

Bet nuo XVII a. vidurio miestas ėmė nykti. 1654—1655 m. dalį miesto sunaikino įsiveržę rusai. Žiežmariai daug kentėjo ir Šiaurės karo metu, kai XVIII a. pr. Lietuvą naikino švedai. 1780 m. mieste buvo 7 gatvės, 2 malūnai. XVIII a. veikė parapijinė mokykla, kurioje 1782 m. mokėsi 20 vaikų.

Žiežmarių seniūniją 1766 m. valdė Leonardas Pociejus, mokėjęs Lietuvos iždui 1436 auksinus kvartos ir 966 auksinus hibernos (kariuomenės žiemojimo reikalams) mokesčio. Po Pociejaus seniūnija buvo suprivatinta. 1792 m. karalius Stanislovas Augustas Žiežmarius paskelbė laisvuoju miestu, patvirtino privilegijas ir suteikė herbą, kuriuo buvo Šv. Stanislovas, prikeliantis iš kapo mirusįjį; viršum vyskupo lazdos Dievo Apvaizdos akis ir aukso karūna (žr. Telšių miesto herbą).

Ligi 1795 m. Žiežmarių dvaras buvo J. Poniatovskio nuosavybė. Po 1795 m. miestas pateko dvaro valdžion. XIX a. jį valdė Tiškevičiai. XIX a. miestą ištiko keli gaisrai, ir jis sunyko. 1812 m. Žiežmariuose buvo sustojęs Napoleonas. Lapkričio mėn. prie Strėvos įvyko prancūzų — rusų kautynės.

Nuo XIX a. I pusės Žiežmariai buvo carinės Rusijos valsčiaus centras. Nuo tada Žiežmariai pradėjo vėl augti. Jų augimą didino dideli turgūs ir prekymečiai. 1895 m. mieste buvo 2204 gyv., iš jų 1310 žydų, kurie iš buvusių mieste 32 krautuvių laikė 30. Tada mieste buvo 4 akmenimis grįstos gatvės, 6 smuklės. 1897 m. Žiežmariuose buvo 271 medinis ir 8 mūriniai gyvenamieji namai.

Apie Žiežmarių miestiečių gyvenimą XIX a. viduryje žinių suteikia rašytojas Liudvikas Kondratavičius-Vladislovas Sirokomlė savo kelionių po rytinę Lietuvą aprašymuose, išleistuose 1857 m. Be ko kita, jis rašo: „1792 m., kai daugeliui Lietuvos miestų ir miestelių buvo atimtos privilegijos, Žiežmarių burmistras išvyko į Varšuvą ir per dideles pastangas išsirūpino, kad jo miesto privilegijos būtų patvirtintos. Grįžo su karaliaus privilegija, suteikiančia miestui laisvių ir naują antspaudą su vyskupo ir prieš jį klūpančios merginos atvaizdu, su Apvaizdos ženklu viršuje ir užrašu: 'J.K.D. ir L.K. Žiežmarių miesto antspaudas'. Tasai triumfališkas sugrįžimas pripildė džiaugsmo Žiežmarių magistrato ir garbingų piliečių širdis. Bažnyčioje buvo giedama „Te Deum“,

Miesto herbas

mieste šaudoma iš mortyrų (Žiežmariuose būta mortyrų), o miesto susirinkimų namuose iškeltas balius, į kurį susirinko miestiečiai, suvažiavo apylinkės bajorai. Kartu su šitais pakviestas atvyko ir kaimyninio Strėvininkų miestelio dispozitorius, arba ekonomas. 'O kur puota — ten ir triukšmas, o kur triukšmas — ten muštynės'. Žodžiu ir šį kartą, kaip paprastai, prasidėjo bajorų muštynės su miestiečiais. Bajorams vadovavo Strėvininkų ekonomas, o miestiečiams — Žiežmarių burmistras. Kadangi bajorai kardų nebuvo pasiėmę, o miestiečiai neturėjo teisės jų nešiotis, mušėsi pagal seną tradiciją — lazdomis ir kumščiais. Jau per pirmą susidurimą Strėvininkų ekonomas nukando burmistrui nosį... Nei prie Trojos, nei ūkanotos Kaledonijos kalnuose, nei prie Sanoko neatsitiko nieko panašaus kaip Žiežmariuose. Kuo užsibaigė ši monachomachija, istorikai tyli. Nežinia, ar kilmingoji bajorija, ar garbingieji miestiečiai laimėjo mūšį, tačiau aišku, kad burmistras neteko nosies, o Vilniaus miesto aktų knygose buvo įrašytas Žiežmarių miestiečių skundas“. (Iš „Kraštas ir žmonės“ 148—149 psl.).

Mokykla Žiežmariuose buvo jau 1520 m., bet įsteigta dar anksčiau, taigi viena pirmųjų Lietuvoje. Žinoma, kad 1510 m. klebonas skundėsi negalįs išlaikyti mokytojo. XVIII a. mokykla vėl veikė. 1782 m. mokėsi 20 mokinių. Rusų valdžiai uždarius parapijinę

mokyklą, įsteigta valdinė, rusiška. Prieš I pasaulinį karą gretimame Grėblaukio kaime įkurta nauja mokyklą, kurią 1910 m. lankė 40 mokinių. Mokė lietuviškai nemokėjęs rusas. Kiek vėliau mokykla pakelta dviklase, mokė 3 mokytojai. Žemesniuose skyriuose buvo dėstoma ir lietuvių kalba.

R. katalikų bažnyčia. Žiežmarių vietovės augimas glaudžiai rišasi su bažnyčia. Istorinėje literatūroje bažnyčios įkūrimo data dažniausiai nurodoma 1501—1502 m. ir kad ji buvusi tada Žygimanto Senojo patvarkymu įkurta. Tačiau šį klausimą nuodugniai tyrinėjęs Lietuvos miestų bei miestelių tyrinėtojas Algimantas Miškinis aiškina, kad tai negalėjo būti, nes ligi 1506 m. Lietuvos Didžiąją kunigaikštiją valdė Aleksandras. Minimos ir kitos datos: 1508—1519, apie 1510, 1512, 1520, 1528 metai. Jis tvirtina, kad „iš tikrųjų bažnyčia buvo pastatyta 1508 ar 1509 m. Žygimanto Senojo nurodymu tuometinio Žiežmarių seniūno, valdovo sekretoriaus ir Daugų vietininko Bogušo Bogovitinovičiaus. Tuo pačiu Žygimantas Senasis suteikė Žiežmarių bažnyčiai ir pirmąją fundaciją — gabalą žemės, tris šeimas ir laisvą nuo mokesčių karčemą. 1511 ar 1512 m., siekiant išlaikyti Žiežmariuose lietuviškai mokantį kunigą ir mokytoją ('mistrą'), fundacija padidinta — klebonui pavesta dar daugiau žemės, antra laisva nuo mokesčių karčema, teisė abiejose karčemose pardavinėti midų ir alų, taip pat leista laisvai imti iš valdovo girios statybai ir kurui mišką". (A. Miškinis, „Žiežmariai", iš „Liet. urbanistikos paminklų" IX t.).

Aišku, kad pirmoji bažnyčia buvo medinė, tačiau nėra tikra, ar ji stovėjo dabartinės bažnyčios vietoje, nors, žinoma, klebono žemėje, kuri buvo išplitusi prie kelio į Stakliškes bei Punią.

Žiežmarių bažnyčios simbolis yra pavaizduotas 1613 m. Radvilų išleistame D.L.K. žemėlapyje. (Žr. 398 psl.).

Reformacijos metu bažnyčia buvo atitekusi protestantams. Jos fundacines žemes 1609 ir 1616 m. atėmė Radvilai, priskirdami dvarui. Dėl to nuo 1619 m. teismuose vyko bylos. Nors K. Radvila buvo įsakęs savo valdininkams žemes grąžinti, bet jie įsakymo nevykdė. 1621 m. komisarų dekretu ir jų sprendimu iš Žiežmarių dvaro klebonui skirta dešimtinė turėjo būti pakeista dviem klebonui papildomai duotais kaimais; buvo grąžintos visos anksčiau atimtos žemės, karčemos.

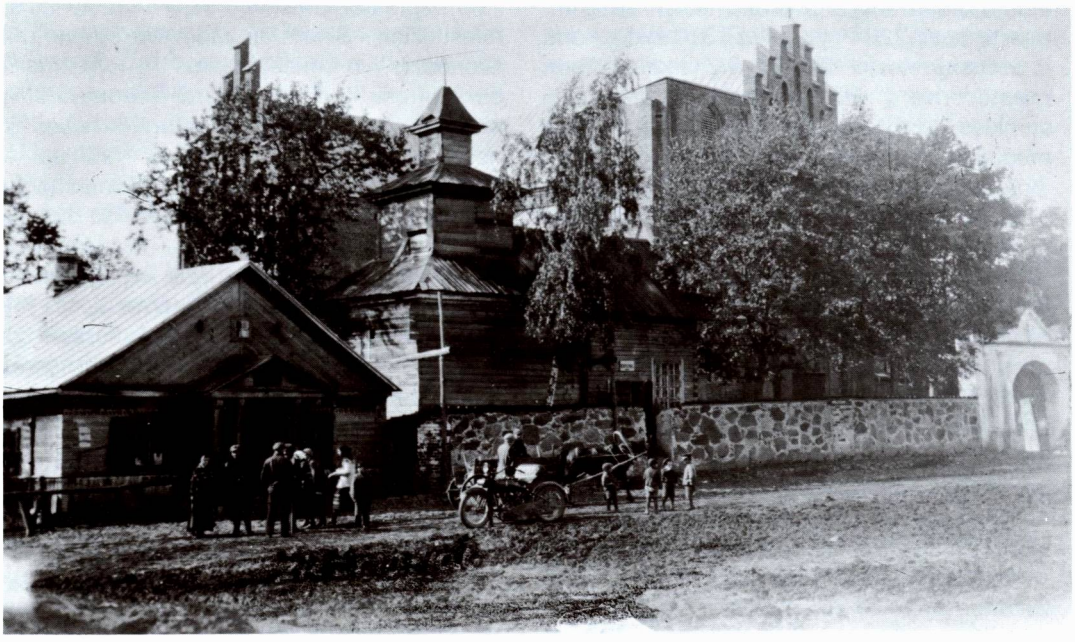

Žiežmarių bažnyčia apie 1923 m. Kairėje matyti senoji, medinė, dešinėje — baigiama statyti mūrinė. (K. Lukšio nuotr.)

Klebonui suteikta teisė nemokamai malti grūdus dvaro malūnuose.

1621 m. komisarai aprašė ir klebono valdas. Aprašyme minimas tiltas per Strėvą iš dvaro į miestelį ir sudegusi bažnyčia. Taigi ji galėjo sudegti 1620 ar 1621 m. Atrodo, kad kartu su bažnyčia sudegė ir dalis miestelio. Netrukus po gaisro bažnyčia atstatyta, tačiau jau kitoje vietoje, atokiau nuo aikštės, jos pietvakarių pusėje. 1647 m. padidinta špitolės fundacija. 1651 m. klebonas, kurio nuosavybėje jos pastatas buvo, testamentu užrašė jį bažnyčiai.

1655 m., rusų invazijos metu Žiežmarių bažnyčia, o taip pat daug miestelio pastatų, prekių sandėliai ir kt., buvo sudeginta. Po karo Žiežmariuose ir apylinkėse siautėjo badas ir maras. Tačiau miestelis greitai atsigavo, sugrįžo į jį į Prūsiją pabėgę pirkliai — žydai. Žinoma, kad 1672 m. Žiežmariuose jau buvo iš medinių rąstų meistriškai pastatyta bažnyčia.

Miestui ir bažnyčiai daug kenkė klebono nesutarimai su seniūnu bei miestelėnais. Seniūnas A. Lietavas nugriovė kleboniją su ūkiniais trobesiais, bet 1677 m. teismo buvo įpareigotas visa tai atstatyti. Dalį bažnyčios žemių buvo pasisavinęs totorius Chasanas Aziulevičius. Žydai trukdė atstatyti seniūno sugriautą kleboniją. Už tat vėliau klebonas nenorėjo leisti žydams pasistatyti savo sinagogą miestelyje. 1702 m. įsteigta religinė Brolija.

1702 m. per Žiežmarius žygiuodama švedų kariuomenė nusiaubė miestelį. Tada nukentėjo ir bažnyčia, bet 1707 m. buvo suremontuota. 1740 m. žiniomis šventoriuje stovėjusi medinė bažnyčia, prie jos sena klebonija, o prie vartų į šventorių buvo statoma nauja klebonija. Tada špitolėje gyveno 4 elgetos. Ši netrukus sudegusi medinė bažnyčia buvusi lotyniško kryžiaus plano, su dviem bokštais ir kupolu. 1760 ar 1764 m. įsteigta antroji religinė Brolija. 1774 m. bažnyčios pastatas atnaujintas. 1770 m. pastatyta nauja medinė klebonija, o 1777 m. šventoriaus kampe, prie turgaus aikštės, pastatyta varpinė „prūsiška kryžavone surišta". 1780 m. inventoriaus žiniomis visą pietvakarių aikštės pusę užėmusi bažnyčia ir klebonija. Čia buvo ir klebono karčema. Iš to inventoriaus matyti, kad bažnyčia turėjusi koplyčias ir du dviaukščius bokštus. Stogas skiedromis dengtas, o viduryje buvęs didelis aštuoniakampis kupolas. Kvadratinis šventorius aptvertas tarp mūrinių stulpų įtvirtintais rąstais. 1782 m. baigta statyti nauja špitolė, kurioje gyveno 5 elgetos. Prie Strėvos upės stovėjo klebono bravoras. 1789 m. Žiežmariuose surašyti 182 miesto dūmai, iš kurių klebono jurisdikoje buvo 13 dūmų. 1790 m. Žiežmarių parapijoje buvo 763 žydai.

Altarijos Žiežmariuose buvo dvi. Vieną jų jau 1531 m. įsteigė Mikalojus ir Ona Ivaškevičiai, paskirdami jai užlaikymą. 1719 m. Kazimieras Pociejus įsteigė antrą altariją. XVIII a. viduryje parapijai priklausė miestelis ir 60 apylinkės kaimų. 1842 m. bažnyčia pašventinta.

1895 m. miestelį ištiko gaisras, kurio metu nukentėjo ir bažnyčia. 1896 m. prie Žiežmarių buvo prijungta Strėvininkų parapija. Atsirado daugiau parapijiečių, reikėjo ir bažnyčią didinti. 1895—1896 m., klebono kan. Eustachijaus Jelenievskio rūpesčiu, parapijiečių lėšomis bažnyčia perstatyta. Įtaisyti 2 nauji altoriai. Buvo 3 varpai, iš kurių du lieti 1680 ir vienas 1737 m. 1665 m. pradėtos rašyti parapijos metrikų knygos.

Tačiau senoji bažnyčia vis dar buvo blogoje būklėje. XX a. pradžioje apsispręsta statyti naują didelę mūrinę bažnyčią. Buvo paruošti du jos projektai: vienas vilniečio inž. Antano Valucko, be transepto, tačiau su sudėtingu tarpbokščiu, o antrąjį projektą, greičiausiai, paruošė inž. Vaclovas Michnevičius 1908 m. Jį pasirašė civ. inž. A. Savickis, o 1909 m. valdinės įstaigos patvirtino. Statybą prižiūrėti apsiėmė inž. Michnevičius. Statybos organizacija rūpinosi ir lėšas telkė klebonas kun. Augūnas. Išleistas atvirukas su bažnyčios projekto nuotrauka. Prie kelio į Kaišiadoris įruošta plytinė, kuri gamino raudonas plytas. 1914 m., pagal patvirtintą projektą, senosios bažnyčios vietoje pradėta statyti nauja neogotiško stiliaus mūrinė dvibokštė bažnyčia. Ligi karo pradžios (1915 m.) išmūrytos sienos, tačiau nespėta išmūryti bokštų. Karo metu statyba visiškai sustojo. Ji buvo tęsiama 1922—1924 m. Statybos organizacija ir lėšomis rūpinosi klebonas kun. Juozas Balčiūnas, o vėliau prel. Bernardas Sužiedėlis. Jau 1924 m., darbus dar neužbaigus, persikelta į naująją bažnyčią.

1924 m. Žiežmarius vėl ištiko didelis

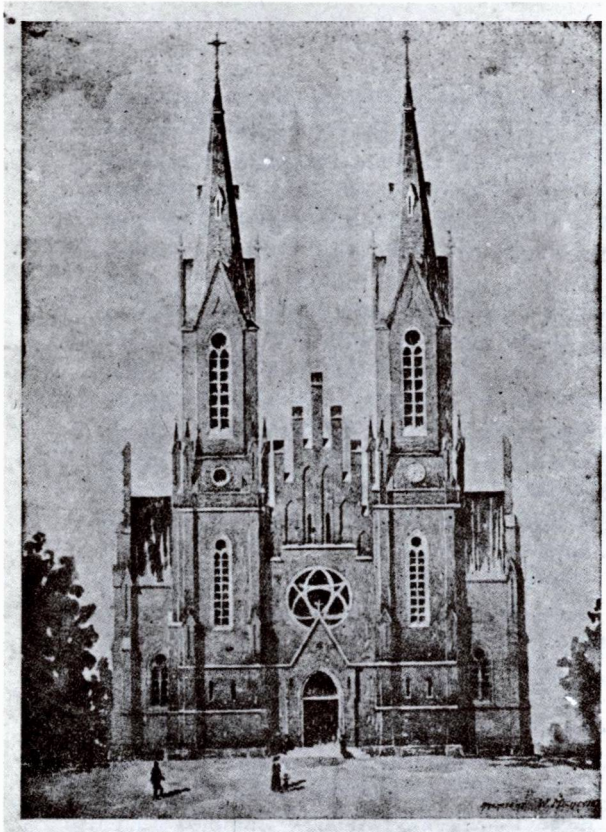

Nauja bažnyčia statoma m. Žižmariuose. || Kościół budujący się w m. Żyżmorach.

Žiežmarių mūrinės bažnyčios, pradėtos statyti prieš I pas. karą, projektas, paruoštas inž. V. Michnevičiaus. Statybą vykdant pakeistas — bažnyčia vienabokštė. (Iš lietuvių ir lenkų kalbomis išleisto atviruko).

gaisras, kurio metu sudegė 43 namai. Bet ligi 1928 m. pastatyti nauji 40 mediniai ir 3 mūriniai namai. 1929 m. pastatytas bažnyčios bokštas, bet antrasis bokštas nebuvo baigtas. Pastatyti skliautai, įruoštas vidus. Bažnyčia taip ir liko vienabokštė, nors 1931 m. V. Michnevičius buvo paruošęs jo projektą.*

* Žiežmarių miesto ir dvaro istorija šios knygos autoriaus tik prabėgomis paliesta. Rimtą mokslinę studiją, pagrįstą ligi šiol neskelbta archyvine medžiaga ir plačia literatūra, iliustracijomis bei schemomis, apie Žiežmarius yra parašęs Algimantas Miškinis. Ji išspausdinta „Lietuvos urbanistikos paminklų" IX t., 96—153 psl., išleistame 1986 m. Vilniuje. Iš jos mūsų knygos autorius tačiau paėmė daugelį Žiežmarių bažnyčią liečiančių duomenų.

Architektūra. 1924 m. baigta statyti bžn. yra dar vienas inž. V. Michnevičiaus pseudogotikos kūrinys. Kryžminio plano plytų mūro pastatas turi tik vieną iš dviejų numatytųjų fasadinių bokštų, tad fasadas liko nesimetriškas. Kuoriniai frontonai iškelti virš stogų fasade ir transeptuose. Visa kita — dekoratyviniai kontraforsai, langų forma, interjero skliautai ir arkos tarp piliastrų — yra panašu į daugelį XX a. pradžios tariamai gotiškas bažnyčias. Vidaus paviršiai, ypač paskliaustės ir poarkiai yra išmarginti ornamentinėmis dažytomis juostomis. Absidos siena virš didžiojo altoriaus papuošta figūrine tapyba.

XIX a. nutautinimo banga buvo labai skaudžiai palietusi Žiežmarių parapiją. Kun. Al. Dambrausko (Adomo Jakšto) redaguojama „Žinyčia" (Nr. 3, 57 psl., 1900) apie Žiežmarius šitaip rašė: „Žižmariai — grynai lietuviška parapija. Klebonas Jeleniauskis, Vilniaus Kanauninkas, per 30 mažne metų mina savo parakviją su lenkiškais klumpiais. Vyresnybei nėr laiko atkreipti atydą ant tokių ypatų".

Minėta „Žinyčia" (Nr. 3, 61 psl.), pateikia tokią informaciją apie ano meto žiežmariškus, paimtą iš „Tėvynės sargo" (Nr. 11, 27 psl., 1897): „Norite žinoti apie tą (Žižmarių) Lietuvos kampą? Gerai, pasakysiu, tik visų pirmu nebeverta ją vadinti 'Lietuva': greičiaus — Gudija. Žmonės tamsųs, kaip lapkričio naktis; ne apšviesti nė tikėjimo dalykuose nes yra mokinami lenkiškai, kurią tai kalbą mažai tesupranta. O, laikai! O, vyrai — apaštalai! Pameskite bent kartą apsakinėję Lenkų Karalystę dėl Dangaus Karalystės! Kaip kalba persekiojama, teip žmonės, ja kalbantis, niekinami. Dėlto savo kalbos gėdžias neišgirsi nė 'Tegu bus pagarbintas', bet 'neb bandzi pikalony' biauriausiai ištariamą."

Žiežmarių parapijoje Žemaičių vyskupo Valančiaus pradėtoji blaivybės akcija ka kurių kunigų buvo gana uoliai vykdoma. (Ma Žiežmarių parapija buvo kaimynystėje su Žemaičių vyskupijos parapijomis). Gėrusiems, ypač jaunuoliams, degtinę užduodavo viešą atgailą: gulėti bažnyčioje ant grindų kryžiumi. Aišku, tokios atgailos daugelį nuo degtinės atgrasė ir daugelis „karčemų" (taip jas žmonės tada vadino) užsidarė.

Lietuvių tautinis atbudimas Žiežmarių parapijoje prasidėjo XIX a. pabaigoje. Šiuo

reikalu daug gera padarė kun. Stasys Šlamas (gim. 1866.XII.10 Pakruojo valsčiuje). 1898 m. pašvęstas kunigu, vikaravo Onuškyje ir Žiežmariuose. Susipažinęs su J. Bieliniu ir kitais knygnešiais, platino lietuvišką draudžiamąją spaudą. Atkeltas į Žiežmarius, tuojau įvedė lietuviškus giedojimus. Tačiau nebuvo apsieita ir be lenkų trukdymų: kunigas prie altoriaus ir visa bažnyčia giedodavo lietuviškai, o choristai — lenkiškai. Be klebono žinios kun. Šlamas klebonijos tvartuose įruošė draudžiamųjų knygų sandėliuką, susirado uolių talkininkų iš pačių žiežmariškių tarpo, kurie padėjo žadinti tautinį susipratimą.

Kaip atrodė Žiežmarių gyvenimas XX a. pradžioje, matysime iš „Varpo" (Nr. 6, 1902 m.) korespondencijos ištraukų:

„Žyžmarių parapijoj yra 11.545 žmonės. Žyžmarių miestelio gyventojai, rašo No. 12 'Tėv. Sargas' 1897 m., esą lietuviai, kalba lietuviškai, bet biauriausiai primaišą lenkiškus ir gudiškus žodžius. Skaityt šeip-teip moką, bet ant „Služba Boža'. Lietuviška kalba esanti persekiojama bajorų, šunbajorių, pagaliaus ir kunigų išėjusių iš tų-pačių žmonių: dėlto ir žmonės gėdžias savo kalbos. ... Žyžmarių klebonas E. Jelenskis, nors gyvena Žyžmariuos jau 25 metai, bet nė karto da nesakė lietuviško pamokslo, nors veik visi parapijonai yra lietuviai. Jisai sako: 'Kas nori klausyti mano pamokslų, tai gal išsimokinti lenkiškai. Daugumas žmonių, nors nemoka lenkiškai, perkasi lenkiškas maldų knygas ir jas skaito. 20.VII, atsisveikino su mumis

Šoniniai altoriai, 1978 m.

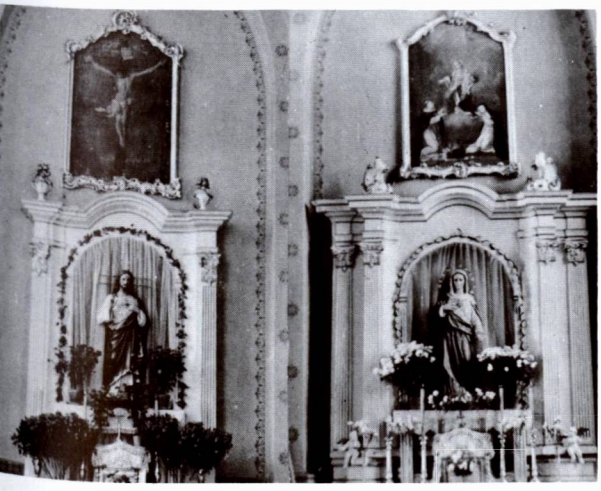

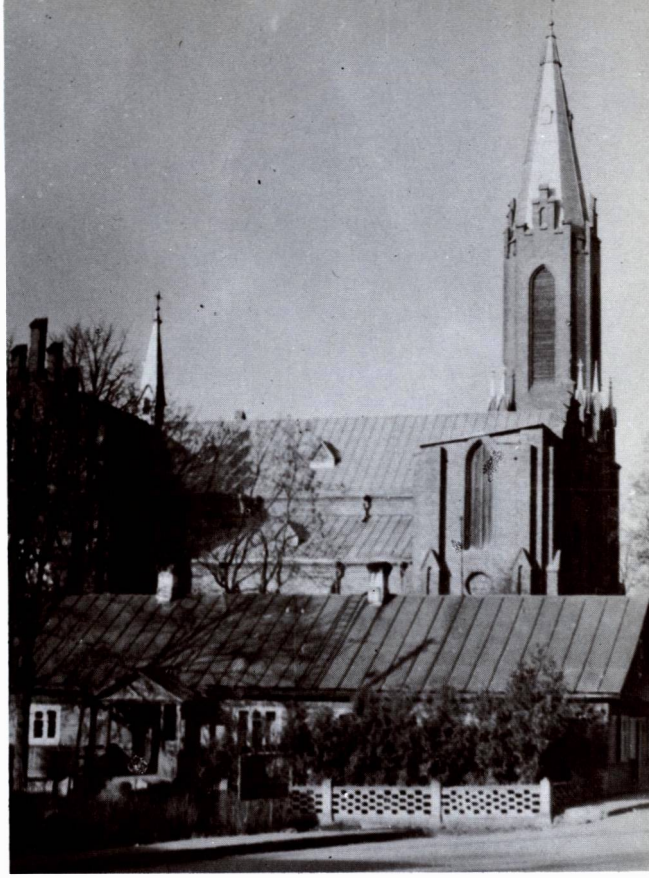

Bažnyčios šoninis vaizdas, vidus (apačioje), 1978 m.

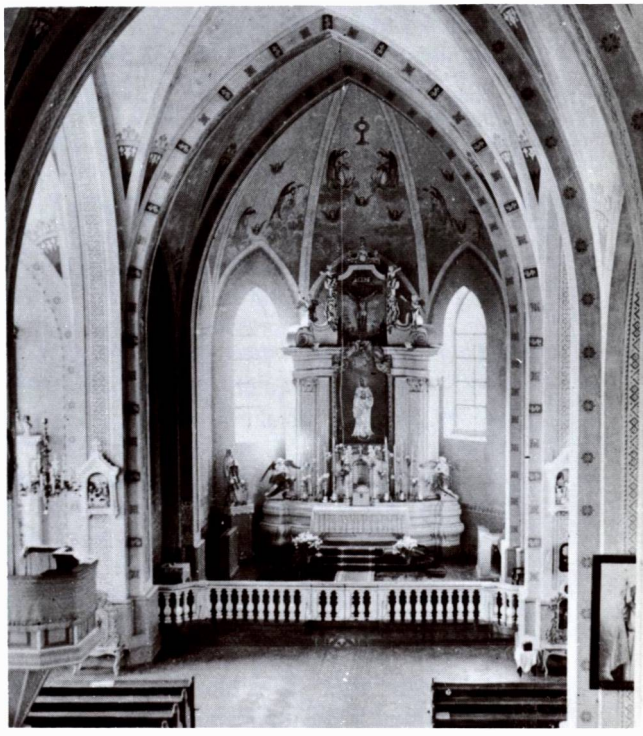

vikarijus, kursai sakė mums lietuviškus pamokslus. Po jo atsisveikinimo musų prabasčius aiškiai pasakė, kad iki jisai šion buvęs, lietuviai nesulauksią lietuviško pamokslo. Vis tik lietuviai jau ir čia ima viršų: pernai kun. Jelenskis tapo perkeltas į Senuosius Trakus... Išsikėlus senam musų džiakonui, dar apturėjome du kunigu... kleboną lenką ir kamendorių lietuvį, kursai ir lietuviams pradėjo sakyti lietuviškus pamokinimus. Gaila tik, kad šie pamokslai visada buna 9 val. nuo ryto, kuomet mažai da žmonių tėra bažnyčioj".

Atrodo, kad lietuvių kalbos reikalai bažnyčioje dar ilgą laiką nėjo geryn, kas matyti iš šios „Viltyje" (Nr. 9, 1909.I.23) paskelbtos Onos Kavaliauskiutės parašytos korespondencijos:

"**Žežmariai**." Trakų ap. Po Kalėdų vieną šventadienį buvau Žežmarių bažnyčioje. Žežmariai yra vien iš gryniausių lietuvių parapijų Trakų apskrityje. Klėbonas A. sako lenkiškai pamokslą. Per pamokslą klebonas smarkiai koliojo lietuvius, už tai, kad jie nesimoką lenkiškai kalbėti. Jis, girdi, jiems sakąs lenkiškai pamokslus, o jie nieko nesuprantą ir jam reikią paaiškinti viską lietuviškai. Tai, sako, mokykitės lenkiškai, kad daugiau nebereikėtų jums aiškinti lietuviškai, ką sakau lenkiškai... Ot, sakau, bra ir naujiena! Turi lietuviai mokyties lenkiškai, nes kitaip nesupras, ką jiems jų klebonai iš sakyklos sako. Eini į poną — mokėk lenkiškai, nes užgirsi: „nie rozumiem, co mówisz-mów po ludzku". Eini bažnyčion — ir vėl mokėk lenkiškai, nes tave papeiks, kad nesupranti, ką sako kunigas, — ir nežinai žmogus, kam bereikalinga toji prigimta kalba savo tėvynėje, kad ana visų niekinama."

Tačiau buvo ir pragiedrėjimų, kurie atėjo iš lietuvio kunigo. Toje pačioje „Viltyje" (Nr. 21, 1909.I!.20) „Nuliūdę žežmariečiai" šitaip rašė: „Iš mūsų išvažiavo kun. J. Augštuolis, buvęs čia pustrečių metų vikaru. Jis dailiai pasidarbavo tarp žežmarėnų. Įsteigė parapijos knygyną ir skaityklą, kuriom visi naudojosi. Visi mūsų vaikučiai būtų mokėję netiktai gerai skaityti, bet ir rašyti, nes kun. Augštuolis, dalydamas knygeles, reikalaudavo, kad grąžindami knygeles, pasakytų, ką paskaitė, ir bent mažą eilutę mokėtų iš atminties pakalbėti. Visi, kaip bitės, spietėmės apie gerbiamąjį ir mylimąjį mūsų kunigėlį; su juo gyvenome, lyg viena šeimyna, taikoje. Kun. Augštuolio įsteigtas Blaivininkų draugijos skyrius daug žmonių atitraukė nuo girtybės. Buvome meldę vyskupijos Valdytoją, kad bent kai kuriam laikui paliktų kun. Augštuolį, kol nepabaigs tvarkyti Blaivininkų draugijos. Bet mūsų neišklausė: perkėlė Gudijon Volpos klebonu. Pasiguodžiame bent tuo, kad ir baltarusių jis nepaliks tamsybėje, kaip lietuvių nenorėjo palikti. Klebonas už mūsų žygį pas Valdytoją smarkiai išbarė mus iš sakyklos, kam prašę, be jo žinios, kunigą palikti; net nusidėjimu mums tai paskaitė..."

Tautinis atgimimas toliau sėkmingai reiškėsi, daugiausia čia darbuojantis lietuviams kunigams.

Dar prieš I pasaulinį karą, kun. Augūno rūpesčiu, įkurtas Blaivybės draugijos skyrius, 1910 m. įsteigta arbatinė, kurioje žiežmariškiai gaudavo pasiskaityti ir lietuviškų laikraščių. Lietuvišką veiklą ypač stiprino provizorius J. Kašinskas.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, prie Žiežmarių vyko smarkios kovos. Lietuvos kariuomenė čia sulaikė bolševikų veržimąsi Kauno link.

Nepriklausomybės metais Žiežmariai buvo Trakų aps. valsčiaus centras. Veikė valsčiaus įstaigos, pradžios ir vidurinė mokyklos, žiemos žemės ūkio mokykla, stiprus kooperatyvas, keliasdešimt krautuvių, malūnas lentpjūvė, elektros jėgainė, medicinos ir veterinarijos punktai, biblioteka, smulkaus kredito bankas, girininkija, kelios amatų dirbtuvės, paštas ir kt. Miestelio aikštėje pastatytas Lietuvos nepriklausomybės paminklas. Buv. dvaro rūmuose įkurdinta žemės ūkio mokykla. 1923 m. Žiežmarių mieste ir buv. dvare buvo 2.346 gyventojai, 1939 m. — apie 2500 gyventojų.

Okupacijų metai žiežmariškiams buvo labai skaudūs. Bolševikai suėmė ir deportavo nemaža gyventojų. Žiežmarius užėmę vokiškieji naciai taip pat atnešė daug skriaudų.

Kiekvienų metų rugsėjo 8—10 dienomis Žiežmarių bažnyčioje buvo ruošiamos 40 valandų pamaldos. Taip buvo ir 1943 m. Susirinko daug žmonių, ypač jaunimo. Daugelis buvo nevalgę, nes ruošėsi eiti prie Šv. Komunijos. IX.10 bažnyčią staiga apsupo vokiečių žandarai. Įėję į bažnyčią su šalmais ir ginklais, jie varė žmones nuo altoriaus ir

Žiežmariai 1964 m. (F. Jodikaitienės nuotr.)

klausyklų į šventorių, prie kurio stovėjo paruoštas sunkvežimis, į kurį buvo brukami jauni vyrai ir merginos. Suimtieji buvo nuvežti į Kaišiadorius ir patalpinti mokykloje. Po to dar buvo atvežta viena ar dvi suimtųjų grupės. Visi buvo laikomi kaip suimti, vokiečių sargybų saugomi. Kaišiadorių vyskupijos kurijos kancleris kun. St. Kiškis gavo leidimą aplankyti suimtuosius. Įėjęs į patalpą, rado apie 50 suimtųjų, kurie buvo siaubo apimti. Kai kurios mergaitės buvo vos 14—15 metų amžiaus, daugelis labai lengvai apsirengę, o rugsėjo diena buvo šalta. Kunigas užsirašė suimtųjų pavardes ir žadėjo pranešti jų tėvams.

Kun. St. Kiškis, gerai mokėdamas vokiškai, senesnio amžiaus vokiečių karininkui tvirtu balsu pareiškė: „Lietuvių tautos vardu prašau ir reikalauju, kad visas jaunimas tuojau būtų paleistas!" Karininkas bandė raminti ir sakė, kad nieko bloga neatsitiks — jaunimas padirbės ir sugrįš.

Suimtieji sunkvežimiu ir traukiniu buvo nuvežti į Vilnių ir patalpinti viename žydų geto II aukšto pastate. Tačiau nakties metu lietuvių batalijono kariai apsupo pastatą, numetė į II aukštą virvines kopėčias ir išlaisvino visus suimtuosius. Rytą jie geležinkelio stotyje susodino juos į vagonus, kad grįžtų namo.

Žiežmarių klebonas prel. B. Sužiedėlis ir vyskupas T. Matulionis išreiškė vokiečių valdžiai raštišką protestą ir apkaltino vokiečių žandarus už šventovės teisių pažeidimą, neleistinu būdu jaunimo, nepilnametes mergaites įskaitant, pagrobimą, ko nebuvo darę net bolševikai. Vokiečių okupacinės administracijos pareigūnai, gavę tokį raštą, buvo nusprendę vysk. T. Matulionį ištremti į Vokietiją. Tačiau „kaltininku" palaikytas klebonas prel. B. Sužiedėlis, kuris buvo suimtas ir keletą mėnesių kalintas Kauno kalėjime. Vysk. T. Matulionis keletą kartų lankėsi Kaune, kol po ilgų pastangų jam pavyko suimtąjį prelatą išlaisvinti.

Vokiečiai sušaudė apie 2000 Žiežmarių ir apylinkės žydų, o taip pat komunistų aktyvistų.

1944 m. Žiežmarių apylinkėse vyko smarkios rusų — vokiečių kovos. Ypač smarkūs mūšiai buvo liepos 15—16 d. Pokario metais vyko rezistencinės kovos, buvo vykdomos deportacijos.

1958 m. Žiežmariams suteiktos miesto teisės. Miestas priklauso Kaišiadorių rajonui. 1959 m. buvo 1598, 1970 m. — 1734 gyventojai. Įruošta keletas dirbtuvių, pastatyta kiek visuomeninių ir privačių namų. 1958 m. išplėstas valstybinis medelynas, kuriame auginama apie 100 rūšių dekoratyvinių medelių.

Žiežmariai yra Kaišiadorių vyskupijos dekanato centras, kuriam priklauso 7 parapijos. Žiežmarių parapija, nežiūrint, kad kai kurie kaimai buvo priskirti naujai įsisteigusioms parapijoms, buvo didelė ir 1940 m.

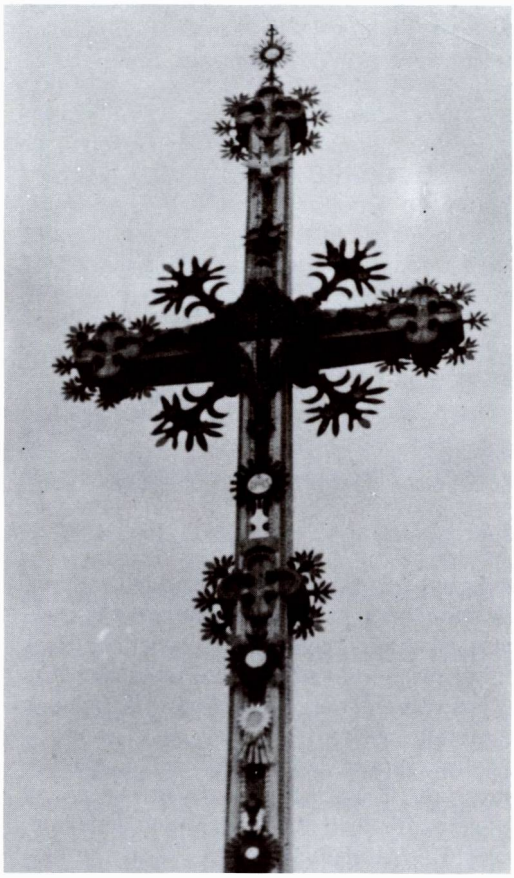

Kryžius Žiežmariuose, 1979 m.

turėjo 7300 parapijiečių. Tada ir karo metais klebonais buvo prel. Bernardas Sužiedėlis, kun. Jonas Dzekunskas, 1984 m. klebonu ir dekanu buvo kun. Alfonsas Ažubalis (gim. 1915.V.15, kunigu pašvęstas 1940.VI.15). 1984.VIII.6 Žiežmariuose mirė altaristas kun. Bronislovas Klimas (gim. 1912 m., kunigu pašvęstas 1940 m.).

Žiežmarių bažnyčioje yra ligi šių dienų išlikusių nemaža religinio meno ir kulto dalykų. Pažymėtinos medinės skulptūros: „Fides", „Potestas" (XVIII a.), „Mykolas Arkangelas", kelios Kristaus Nukryžiuotojo skulptūros ir kt.

1987 m. klebonu ir dekanu buvo kun. Alfonsas Ažubalis. Tada prie bažnyčios gyveno ir altaristas kun. Petras Valatka (gim. 1909 m., kunigu pašvęstas 1939 m.).

ŽILINAI

Šv. Antano Paduviečio parapijos bažnyčia

Žilinų bažnytkaimis yra prie Steginio ežerėlio, 10 km į pietus nuo Oniškio. LE žiniomis (XXXV, 343 psl.), Žilinai jau esą žinomi kryžiuočių kelių aprašymuose. Unijinės Lietuvos laikais čia buvo Valkininkų valdovinio dvaro palivarkas, perėjęs į privačias rankas. Dar vėliau dvarelis buvo Nedzingės dvarponių Žilinskių nuosavybė. Iš jų Žilinus įsigijo Zetleris.

Žilinų vietovė iėjo ir į 1863 m. sukilimo istoriją. 1863.V.12 36 vyrų sukilėlių būrys susidūrė su rusų gvardijos kuopa. Po trumpo susišaudymo sukilėliai pasitraukė. Dvaro savininkas Konstantinas Žilinskis, vadovavęs Trakų apsk. sukilėliams, ištremtas, dvaras konfiskuotas.

R. katalikų bažnyčia. Iš senų laikų Žilinų palivarke buvo koplyčia. 1825 m. V. Žilinskis, vėliau tapęs Mogiliavo arkivyskupu ir Vilniaus vyskupijos administratorium, pastatė nedidelę bažnyčią. 1858 m. (1983 m. Katalikų žinyno, 111 psl. žiniomis) ji buvusi atstatyta. 1907 m. kun. F. Kemėšis įsteigė Blaivybės draugijos skyrių su 35 nariais.

1924 m. Vilniaus vyskupijos Lietuvai tekusios dalies administratorius kan. Juozapas Kukta atkūrė Žilinų parapiją ir pirmuoju jos klebonu paskyrė kun. Kazimierą Meškėną. 1927 m. pastatyta nauja medinė bažnyčia.

Architektūra. 1927 m. statyta medinė bažnyčia su savo dviem masyviškais bokštais, trijų navų interjeru ir skliautinėmis lubomis atrodo lyg būtų mūrinė. Fasadas padalytas horizontališkai dideliu karnizu į apatinę sieną su plačiomis durimis ir į frontoną su bokštais vienoje plokštumoje. Bokštai žemi, maždaug kubo formos, siekia navos stogo kraigo aukštį. Tik jų piramidiniai stogeliai iškyla aukščiau. Sienos apmuštos gulsčiai, o frontonas ir bokštai įstrižomis lentutėmis, tad matomas rombų ir eglučių dekoratyviškas raštas. Viduje visos trys navos yra vienodo aukščio, kaip halinių bažnyčių. Tai yra retenybė medinėse bažnyčiose. Skiriantieji architravai padabinti geometrinio tęstinio ornamento frizais. Skliautuose yra dažytų plafonų. Didžiojo altoriaus retablis yra

dviejų aukštų orderinės kompozicijos, su kriauklinio ornamento apvadu. Šoniniai altoriai daug paprastesni, be puošmenų. Presbiterijoje matomos atviros galerijos virš šoninių zakristijų. Sakykla be baldakimo, kairėje pusėje.

Žilinų parapija priklauso Alytaus dekanatui. 1940 m. ji turėjo apie 2200 parapijiečių. Tada jos klebonu buvo kun. Petras Liutkus. Pokario metais bažnyčia buvo užbaigta ir dekoruota klebonų Česlovo Krivaičio ir P. Barčinsko. Kiti klebonai — Antanas Sležauskas, Kastytis Kriščiukaitis, Jonas Zubrus (gim. 1924 m., kunigu pašvęstas 1957 m.). Klebonu jis įrašytas ir 1984 m. Kaišiadorių vyskupijos kunigų sąrašuose. 1986—1987 m. parapiją administravo kun. Pranciškus Čivilis (gim. 1957 m., kunigu pašvęstas 1983 m.).

Nepriklausomybės metais Žilinai priklausė Trakų aps. Onuškio valsčiui. 1923 m. dvare ir kaime buvo 23 sodybos ir 117 gyventojų. Bolševikų okupacijos metu Žilinų kaimas yra Varėnos rajono Jokėnų apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. buvo 99 gyventojai.

Pokario metais Žilinų parapijos tikintieji pergyvena daugybę religinės laisvės varžymų bei persekiojimų. LKB Kronika (Nr. 52, 1982) paskelbė tokią korespondenciją iš Žilinų: „1981 m. birželio mėn. Žilinų parapijos vaikai

Žilinų bažnyčios fasadas

Šoninis altorius

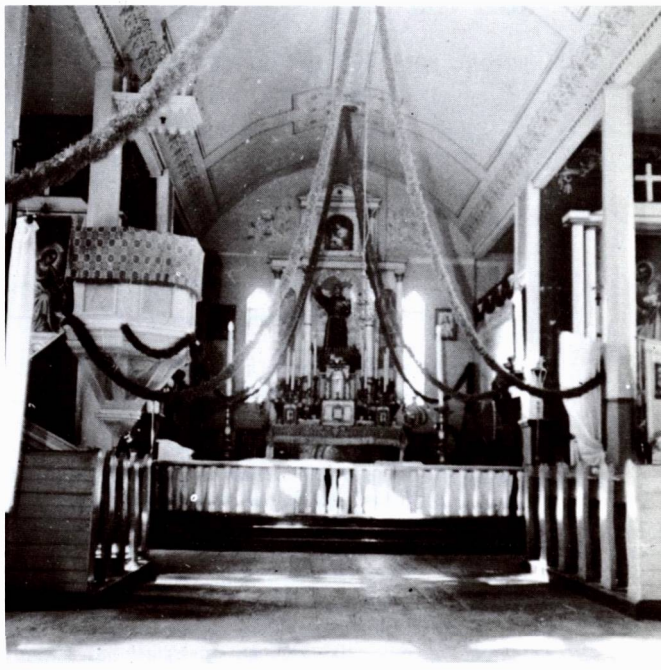

Didysis altorius

buvo ruošiami Pirmajai Komunijai. Valdžios komisija klebonui už tai surašė tris aktus. Varėnos raj. prokuroras Kontrimas liepos mėn. pradžioje tardė vaikus ir prievartavo pasirašyti kažkokius popierius. 1981.VII.16 Kastyčiui Krikščiukaičiui Varėnos prokuroras Kontrimas paskelbė šitokį įspėjimą: 'Medžiagos patikrinimu nustatyta, kad Romos Katalikų Bažnyčios Varėnos raj. Žilinų parapijos klebonas Kastytis Krikščiukaitis 1981 m. birželio — liepos mėnesiais organizavo Žilinų bažnyčioje nepilnamečių religinio mokymo užsiėmimus ir sistemingai juos vykdė. Tuo pažeidė įstatymus Bažnyčios atskyrimo nuo valstybės ir mokyklos nuo Bažnyčios".

Iš kitos toje pačioje LKBK-je paskelbtos korespondencijos matyti, kad 1981.VI.7, Šv. Antano atlaidų metu, komunistų pareigūnai bandė išvaikyti parapijiečių pasilinksminimą, suruoštą po pamaldų. Kita proga klebonas Krikščiukaitis įspėjo vietos kolchozo vadovus, kad kolchozininkai gavėnios metu negalės atvykti į kolchozo vadovybės ruošiamą pasilinksminimą.

Žilinų parapijoje yra gimęs kun. dr. Vytautas Mankeliūnas, Bogotos (Kolumbijoje) universiteto psichologijos profesorius.

Koplytstulpis Žilinuose

1987 m. nuotraukos

BAŽNYČIŲ IR DVASININKŲ SĄRAŠŲ PAAIŠKINIMAI

Bažnyčių sąraše pirmiausia žymimas vietovės (parapijos) pavadinimas, paskui bažnyčios titulas (vardas), parapijos įsteigimo data arba pirmosios bažnyčios pastatymo metai, paskui — bažnyčios perstatymo, atstatymo ar naujos pastatymo metai. Prieš juos pridėtas mažas numerėlis rodo, kelinta bažnyčia toje vietoje (parapijoje) tais metais pastatyta arba, jei numerėlis kartojamas — perstatyta ar praplėsta. Nurodomi tik žymesni perstatymai: koplyčių, bokštų pristatymas, karo apgriautų bažnyčių atstatymas, bet ne šiaip remontai, kad ir dideli.

Šauktuku („!") pažymėtos bažnyčios, pirmiausia pastatytos įvedant Lietuvoje krikščionybę apie 1387—1421 m.

Miestuose, kur bažnyčia ir klebono butas yra skirtingose gatvėse, po bažnyčių pavadinimo ir datų nurodomas kiekvienos bažnyčios adresas bei telefonas, o toliau — joje dirbančių kunigų pavardės, vardai, gimimo, šventimų bei paskutinio paskyrimo datos ir adresai. Po kitų vietovių bažnyčių pavadinimo iš karto nurodomas klebonijos adresas ir kunigų asmens žinios.

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS DEKANATAI, PARAPIJOS IR KUNIGAI

(Iš „Katalikų kalendoriaus - Žinyno 1987")

ALYTAUS DEKANATAS

Dekanas — kun. jubil. Bronislovas Novelskis (Alytus I)
Vicedekanas — kun. Juozapas Čeberiokas (Daugai)

1. ALYTUS I. Šv. Liudviko. [1]<1520 [2]1658 [3]<1763 [4]1818 mūr.
   234580 Panemuninkėlių 5, tel. 51737
   Kleb. dek. jubil. Bronislovas Novelskis 1905.12.20 1931.05.30 1956.11.16
   Vik. Kęstutis Kazlauskas 1961.04.02 1986.06.01 1986.06.02
2. ALOVĖ. Švč. Trejybės. [1]<1697 [2]1802 med.
   234590 Alytaus r., tel. 43234
   Kleb. Stanislovas Stankevičius 1934.05.12 1963.04.10 1976.02.24
3. BUTRIMONYS. Švč. Išganytojo. [1]<1744 [2]<1797 [3]1843 [4]1906—26 mūr.
   234594 Alytaus r., tel. 41344
   Kleb. Edvardas Kraujalis 1931.08.13 1958.03.23 1983.09.19
4. DAUGAI. Dievo Apvaizdos. [1]1393 [2]<1674 [3]1806 [4]1858—62 mūr.
   234597 Alytaus r., L. Giros 6, tel. 59152
   Kleb. vicedek. Juozapas Čeberiokas 1934.03.17 1964.03.25 1986.03.26
5. DUSMENYS. Šv. apašt. Simono ir Judo Tado. [1]<1522 [2]<1744 [3]1818 med.
   234072 Trakų r.
   Aptarnauja Aukštadvario kleb. Petras Bingelis
6. PIVAŠIŪNAI. Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų. [1]1648 [2]1745 [3]1825 med.
   234595 Alytaus r., tel. 41544
   Kleb. Vytautas Kazimieras Sudavičius 1943.01.25 1974.04.09 1983.09.19
   Alt. jubil. Jonas Kaušyla 1911.01.10 1936.05.31 1986.09.18
7. PUNIA. Šv. apašt. Jokūbo. [1]1425 [2]1503 [3]1688 [3]1751 [4]1857 mūr.
   234593 Alytaus r.
   Kleb. Albinas Šilkinis 1922.05.15 1949.03.02 1984.09.24
8. ŽILINAI. Šv. Antano Paduviečio. [1]1812 [1]1862 [2]1927 med.
   234644 Varėnos r., tel. 45120
   Kleb. Pranciškus Čivilis 1957.07.02 1983.05.29 1985.11.15

Dvasininkų sąrašuose santrumpos žymi:

1. mokslo laipsnius bei vardus: bažn. t. dr.; teol. dr., mag., lic.; prof., doc.— bažnytinės teisės mokslų daktaras; teologijos mokslų daktaras, magistras, licenciatas; profesorius, docentas;

2. dvasinius laipsnius: tit. arkivysk., vysk.; prel., mons., kan., g. kan.— titulinis arkivyskupas, vyskupas; prelatas, monsinjoras, kanauninkas, garbės kanauninkas;

3. vyskupijos bei dekanato masto pareigas: ap. adm.; kap. vik.; kancl.; dek., vicedek.— apaštalinis administratorius; kapitulinis vikaras; kancleris (kurijos raštinės vedėjas); dekanas, vicedekanas;

4. parapijos masto pareigas: kleb., g. kleb., adm.; vik. adj., vik.; alt., rez.— klebonas, garbės klebonas, administratorius; vikaras adjutorius, vikaras; altaristas, rezidentas;

Dvasininkų sąrašai atspindi 1986 m. gruodžio 31 dienos būklę.

Sutartiniai ženklai prie bažnyčių įkūrimo metų: < — prieš (anksčiau); > — po (vėliau negu); ≈ — apie (apytikriai).

GIEDRAIČIŲ DEKANATAS

Dekanas — kun. Petras Šiugžda (Šešuoliai)

1. DUBINGIAI. Šv. Jurgio. [1]<1430 [2]1669 [3]1677 [4]1954 [5]1958 med.
   234167 Molėtų r., tel. 53100
   Aptarnauja Giedraičių kleb. Viktoras Vilius Cukuras
2. GIEDRAIČIAI. Šv. Baltramiejaus. [1]1410 [2]1443 [3]>1676 [4]1809 mūr.
   234168 Molėtų r., Paežerio 2, tel. 55225
   Kleb. Viktoras Vilius Cukuras 1946.03.23 1975.04.27 1984.06.27
3. KIAUKLIAI. Švč. M. Marijos Apsilankymo. [1]1758 [2]1817 [3]1909 [4]1941 med.
   234102 Širvintų r., tel. 43831
   Kleb. Rokas Algis Puzonas 1956.08.16 1982.06.06 1983.09.19
4. PUSNĖ. Šv. Juozapo Globos. 1924 med.
   234168 Molėtų r.
   Kleb. jubil. Antanas Araminas 1908.02.20 1936.05.31 1953.01.03
5. ŠEŠUOLIAI. Šv. Juozapo. [1]1572 [2]1694 [3]1751 med.
   234125 Ukmergės r.
   Kleb. dek. jubil. Petras Šiugžda 1906.02.21 1933.04.01 1962.02.22
6. ŽELVA. Šv. Ignaco Lojolos. [1]1753 [2]1887 [3]1892 med.
   234123 Ukmergės r., tel. 42179
   Kleb. Jonas Tomkus 1924.05.09 1952.09.21 1968.04.17

MERKINĖS DEKANATAS

Dekanas — kun. Juozapas Matulaitis (Merkinė)

1. AKMUO. Nukryžiuotojo Jėzaus. [1]1759 [1]1861 med.
   234643 Jokėnų pšt., Varėnos r.
   Aptarnauja Žilinų kleb. Pranciškus Čivilis
2. BABRIŠKĖS—VARĖNA I. Šv. arkang. Mykolo. Varėnos b. [1]1776 [2]1930 med. (1944 sudegė). Babriškių b. [1]1724 [2]1838 mūr.
   234642 Varėnos r., Pavarėnio pšt.
   Aptarnauja Žilinų kleb. Pranciškus Čivilis
3. MERKINĖ. Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų. [1]iš tvirtovės <1387 [1]1418 [2]1648 [2]<1674 [2]1884 mūr.
   234651 Varėnos r., Piliakalnio skg. 1, tel. 57195
   Kleb. dek. Juozapas Matulaitis 1938.03.16 1964.03.25 1983.09.19
   Alt. g. kan. jubil. Petras Laskauskas 1903.08.10 1930.06.14 1981.08.27
4. NEDINGĖ. Švč. Trejybės. [1]1841—44 mūr.
   234656 Varėnos r., tel. 44835
   Alt. jubil. Kazimieras Trimonis 1898.01.01 1929.05.25 1982.12.29
   Aptarnauja Perlojos kleb. Stanislovas Linda
5. NEMUNAITIS. Švč. M. Marijos Gimimo. [1]1626 [2]<1674 [3]1752 [4]1831 [5]1899—1904 mūr.
   234599 Alytaus r.
   Kleb. Nikalojus Novickis 1950.08.22 1980.06.01 1985.03.21

6. PERLOJA. Švč. M. Marijos ir šv. Pranciškaus Asyžiečio. [1]XIV—XV a. [2]≈1777 (1865—1904 neveikė) [2]1905 [3]1928—30 mūr.
234650 Varėnos r.
Kleb. Stanislovas Linda 1940.01.19 1977.05.22 1984.09.24

MOLĖTŲ DEKANATAS

Dekanas — kun. Ignacas Milašius (Molėtai)

1. BIJUTIŠKIS. Šv. Onos. [1]1789 (1868 uždaryta) [2]1925 (iš cerkvės, statytos 1876) [3]1931 med.
234166 Molėtų r., tel. 57834
Kleb. Jonas Danyla 1905.11.04 1937.08.24 1969.05.07
2. INTURKĖ. Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų. [1]1555 [2]<1674 [3]1739 [4]1855 med.
234160 Molėtų r., tel. 43786
Kleb. Stanislovas Čiupalas 1954.03.05 1982.06.06 1986.04.03
3. JONIŠKIS. Šv. apašt. Jokūbo. [1]XVIII a. pr. [1]1848 med.
234161 Molėtų r.
Kleb. Česlovas Kavaliauskas 1923.07.20 1946.06.17 1978.04.21
4. MOLĖTAI. Šv. apašt. Petro ir Povilo. [1]XV a. antra pusė (1702 švedų sugriauta) [2]1720 med. [3]1880 [4]1900—07 mūr.
234150 Darbo 3, tel. 52537.
Kleb. dek. Ignacas Milašius 1914.10.15 1944.03.25 1977.02.02
Vik. Ladislovas Baliūnas 1952.05.31 1986.06.01 1986.09.18
5. SKUDUTIŠKIS. Švč. Trejybės. [1]1724 [2]1859 [3]1939 med.
234155 Molėtų r., tel. 53349
Kleb. Pranciškus Venckus 1933.08.14 1968.05.22 1985.09.14
6. STIRNIAI. Šv. Jono Krikštytojo Nukankinimo. [1]1922 [2]1939 mūr.
234151 Molėtų r., tel. 44608
Kleb. jubil. Alfonsas Šatas 1908.04.01 1935.04.15 1986.09.18
7. VIDENIŠKIAI. Šv. Lauryno. [1]1549 [2]1600 [2]1800 [2]1910 mūr.
234172 Molėtų r., tel. 43632
Kleb. Mykolas Balnys 1921.05.17 1946.06.17 1984.09.22

SALDUTIŠKIO DEKANATAS

Dekanas — kun. Zenonas Navickas (Saldutiškis)

1. KIRDEIKIAI. Šv. Jono Krikštytojo. 1927 med.
234914 Utenos r., tel. 43623
Kleb. Jonas Zubrus 1924.05.06 1957.04.17 1985.11.15
2. KUKTIŠKĖS. Šv. Jono Krikštytojo. [1]1606 [2]1689 [3]1890 med.
234915 Utenos r., tel. 33338
Kleb. Zigmas Stančiauskas 1921.02.19 1946.06.17 1986.03.26
3. LABANORAS. Švč. M. Marijos Gimimo. [1]XV a. antra pusė [2]1522 [3]1784 [4]1820 med.
234723 Švenčionių r., tel. 57130
Kleb. jubil. Liudvikas Puzonas 1911.08.15 1936.05.31 1969.03.12

4. SALDUTIŠKIS. Šv. Pranciškaus Asyžiečio. [1]1928 mūr.-med.
234900 Utenos r., tel. 36768
Kleb. dek. Zenonas Navickas 1937.12.27 1970.05.23 1985.11.15
5. SUGINČIAI. Šv. Kryžiaus Atradimo. [1]<1674 [2]1773 [3]1910 med.
234154 Molėtų r., tel. 56236
Kleb. Česlovas Zažeckas 1924.07.20 1948.10.31 1963.05.24

STAKLIŠKIŲ DEKANATAS

Dekanas — kun. Mykolas Marijonas Petkevičius (Birštonas)
Vicedekanas — kun. Petras Bingelis (Aukštadvaris)

1. AUKŠTADVARIS. Kristaus Atsimainymo. [1]1518 [2]>1674 (1832 uždaryta) [3]1908 (laikina) [4]1910—13 med.
234075 Trakų r., tel. 45793
Kleb. vicedek. Petras Bingelis 1935.04.26 1976.05.30 1978.05.12
Alt. Juozapas Voveris 1912.11.01 1939.06.03 1985.09.14 (tel. 45297)
2. BIRŠTONAS. Šv. Antano Paduviečio. [1]1529 [2]1643 [3]1787 [4]1900—09 mūr.
234490 Prienų r., Lelijų 7, tel. 56250
Kleb. dek. Mykolas Marijonas Petkevičius 1920.01.02 1942.12.19 1969.08.08
3. JIEZNAS. Šv. arkang. Mykolo ir Jono Krikštytojo. [1]≈1640 (iš ev. reformatų statytos prieš 1611) [2]1643—70 [2]1770 mūr.
234362 Prienų r., J. Janonio 2, tel. 57191
Kleb. Bronius Bulika 1923.03.23 1947.04.05 1974.01.09
4. NEMANIŪNAI. Šv. apašt. Petro ir Pauliaus. [1]1786 [2]1878 med.
234360 Prienų r., tel. 43754
Kleb. Zigmas Gustainis 1919.08.11 1954.09.13 1981.02.02
5. ONUŠKIS. Šv. apašt. Pilypo ir Jokūbo. [1]<1526 [2]>1674 [3]1829 mūr.
234072 Trakų r., tel. 42262
Kleb. Ignotas Kavaliauskas 1929.12.27 1954.09.12 1979.03.20
6. STAKLIŠKĖS. Švč. Trejybės. [1]1593 [2]1674 [3]1776 mūr.
234365 Prienų r., tel. 45697
Kleb. kan. jubil. Juozapas Andrikonis 1909.04.17 1935.06.15 1982.08.04
7. UŽUGUOSTIS. Šv. apašt. Petro ir Pauliaus. [1]<1495 (nuo XVI a. antros pusės — ev. reformatų) [2]1649 [3]1776 [4]1899—1902 mūr.
234367 Prienų r., tel. 42319
Kleb. Jonas Katulis 1946.02.15 1981.05.31 1983.05.31
8. VYTAUTAVA. Šv. Antano Paduviečio. 1939 med.
234070 Trakų r., Antakalnio pšt.
Aptarnauja Onuškio kleb. Ignotas Kavaliauskas

ŠIRVINTŲ DEKANATAS

Dekanas — kan. Jonas Pilka (Gelvonai)

1. BAGASLAVIŠKIS. Šv. Kryžiaus Atradimo. [1]1787 [1]1851 med.
234111 Širvintų r., tel. 43530
Kleb. Jonas Sabaliauskas 1957.09.24 1984.05.27 1986.09.18

2. ČIOBIŠKIS. Šv. Jono Krikštytojo. [1]<1717 [2]1810—16 mūr.
234113 Širvintų r., tel. 45349
Kleb. Petras Kastytis Krikščiukaitis 1950.11.26 1979.05.27 1984.03.27

3. GELVONAI. Švč. M. Marijos Apsilankymo. [1]1686 (iš ev. reformatų bažn., įsteigtos prieš 1642) [2]1700 [3]1895—97 mūr.
234112 Širvintų r., tel. 45545
Kleb. dek. g. kan. Jonas Pilka 1917.01.01 1948.10.31 1982.09.21

4. KERNAVĖ. Švč. M. Marijos Škaplierinės [1]<1430 [2]1522 [3]>1674 [4]1739 [5]1910—20 mūr.
234115 Širvintų r., Kerniaus 10, tel. 45747
Kleb. g. kan. mons. Česlovas Krivaitis 1921.07.18 1945.06.10 1979.02.10

5. KRIKŠTĖNAI. Nukryžiuotojo Jėzaus. 1787 med.
234127 Ukmergės r., tel. 43130
Adm. Zigmantas Algimantas Paulikas 1946.01.10 1971.04.22 1986.09.18

6. MUSNINKAI. Švč. Trejybės. [1]<1522 (nuo XVI a. antros pusės — ev. reformatų) [2]1614 [3]>1674 [4]1856 mūr.
234114 Širvintų r., tel. 45273
Kleb. Leonas Smalinskas 1932.08.15 1956.10.10 1979.06.22

7. ŠEŠUOLĖLIAI. Švč. M. Marijos, Visų malonių Tarpininkės. [1]<1744 [1]<1744 [1]<1863 [3]1901—10 mūr.
234103 Širvintų r., tel. 43147
Adm. Vladislovas Avižienis 1939.01.22 1976.09.19 1980.03.22

8. ŠIRVINTOS. Šv. arkang. Mykolo. [1]1475 [2]1536 [3]1674 [4]1855—60 mūr.
234100 Vilniaus 108
Kleb. Juozapas Dabravolskas 1938.10.09 1967.05.24 1986.04.03
Alt. Petras Guobys 1915.11.03 1940.06.16 1986.04.18
(Sodų 16[a], tel. 51269)

9. ZIBALAI. Šv. Jurgio. [1]1744 [2]1861 med.
234101 Širvintų r.
Aptarnauja Šešuolėlių adm. Vladislovas Avižienis

ŽASLIŲ DEKANATAS

Dekanas — kun. Hiliaras Misiūnas (Paparčiai)

1. GEGUŽINĖ. Viešpaties Apreiškimo Švč. M. Marijai. [1]1507 [2]>1674 [3]1735 [4]1852 [5]1910—32 mūr.
234234 Kaišiadorių r., Zubiškių pšt.
Kleb. bažn. t. lic. Zigmas Červokas 1915.07.20 1942.12.19 1968.04.17

2. KAIŠIADORYS (katedra). Kristaus Atsimainymo. [1]1907 [2]1932 mūr.
234230 Tarybų 6, tel. 52404
Vyskupas Vincentas Sladkevičius,
Kleb. kan. Jonas Mintaučkis 1913.12.06 1940.06.16 1982.09.21
Kanc. kan. Jonas Jonys 1912.08.11 1948.10.31 1984.09.22
(Čarno 30, tel. 53737, darbo 52208)
Alt. kan. jubil. Stanislovas Kiškis 1900.10.20 1924.04.19 1982.07.20
(Tarybų 6)
Vik. Juozas Kaminskas 1960.04.13 1986.06.01 1986.09.18

3. KAZOKIŠKĖS. Švč. M. Marijos Nugalėtojos. [1]1609 [1]1782—90 mūr.
234221 Trakų r., tel. 44413
Kleb. jubil. Jonas Kazlauskas 1906.03.25 1933.04.01 1978.05.12

4. KRIVONYS. Šv. Antano Paduviečio. 1933 med.
234232 Kaišiadorių r., Žaslių pšt.
Aptarnauja Žaslių kleb. Juozapas Napoleonas Anusevičius

5. PALOMENĖ. Šv. arkang. Mykolo. [1]1840 [1]1915 med.
234236 Kaišiadorių r., tel. 41685
Kleb. Petras Valatka 1909.04.29 1939.06.24 1986.03.26

6. PAPARČIAI. Šv. vysk. Stanislovo ir šv. Pranciškaus Asyžiečio [1]<1522 [2]1649 mūr. (1864 uždaryta) [3]1916 med.
234233 Kaišiadorių r., tel. 42644
Kleb. dek. Hiliaras Misiūnas 1914.01.14 1943.05.02 1970.08.01

7. SEMELIŠKĖS. Šv. Lauryno. [1]<1501 [2]1673 [3]1699 [4]1783 [4]1910 med.
234064 Trakų r., tel. 44275
Kleb. Romualdas Šalčiūnas 1928.04.23 1957.04.17 1977.02.02

8. VIEVIS. Šv. Onos. [1]≈1550 (XVII a. pr. stačiatikių) [2]1688 [3]1796 [4]1821 [5]1859 [6]1908—31 mūr.
234220 Trakų r., Ežero 9, tel. 54304
Kleb. Antanas Černa 1937.11.20 1965.04.14 1983.09.19

9. ŽASLIAI. Šv. Jurgio. [1]<1462 [2]1513 [3]1674 [4]1897—1902 mūr.
234232 Kaišiadorių r.
Kleb. Juozapas Napoleonas Anusevičius 1932.05.23 1967.05.24 1975.04.28

ŽIEŽMARIŲ DEKANATAS

Dekanas — kun. Alfonsas Ažubalis (Žiežmariai)

1. BEIŽIONYS. Šv. Kryžiaus Išaukštinimo. [1]1922 [2]1926 med.
234068 Trakų r., tel. 42548
Kleb. Juozapas Lunius 1929.11.10 1976.05.30 1978.09.30

2. DARSŪNIŠKIS. Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų. [1]1418 [2]1694 [3]1768 [4]1849 [4]1948 mūr.
234247 Kaišiadorių r., tel. 46334
Kleb. Pranciškus Genevičius 1923.02.27 1947.04.27 1972.04.11

3. KALVIAI. Šv. Antano Paduviečio. [1]1753 [2]1800—06 mūr.
234246 Kaišiadorių r., tel. 44236
Kleb. Vincentas Pinkevičius 1919.03.18 1954.09.12 1984.06.27

4. KIETAVIŠKĖS. Švč. Trejybės. [1]<1504 [2]1676 [2]1861 [3]1906—15 mūr.
234242 Kaišiadorių r., tel. 44620
Kleb. Antanas Jurgilas 1932.01.01 1969.05.17 1985.03.21

5. KRUONIS. Švč. M. Marijos, Angelų Karalienės. [1]1764 (1866 uždaryta) [2]1907 [3]1919 (iš cerkvės, statytos unitams 1610) mūr.
234248 Kaišiadorių r., tel. 57236
Kleb. Jonas Kuizinas 1935.12.08 1981.05.31 1981.12.11

6. VILŪNAI. Šv. apašt. Petro ir Pauliaus. [1]1922 (iš buvusios unitų, statytos 1810)
234249 Kaišiadorių r.
Kleb. Juozapas Stasiūnas 1939.06.05 1970.05.23 1984.06.12

7. ŽIEŽMARIAI. Šv. apašt. Jokūbo. [1]1502 [1]1620 [2]1672 [3]1744 [4]1909—24 mūr.
234240 Kaišiadorių r., Strėvos 1, tel. 58390
Kleb. dek. Alfonsas Ažubalis 1915.05.15 1940.06.16 1962.06.28

UŽ VYSKUPIJOS RIBŲ

Kun. sem. dėstytojas Vytautas Sidaras, žr. p. 139.

Kun. sem. prokuratorius Algirdas Turčinskas, žr. p. 139.

Kun. Kazimieras Mindaugas Žilys, 1945.03.04 1973.04.17 Indūra, BTSR

Kun. jubil. Jonas Žvinys, besigydantis 1901.12.04 1930.06.14 1984.12.08
232042 Vilnius 42, Giedraičių 64—1

KAIŠIADORIŠKIAI KUNIGAI IŠEIVIJOJE

KUN. DR. PETRAS BAČINSKAS

Gimė 1912.V.18 Sokonių k., Jiezno vls. Mokėsi Prienų gimnazijoje, kurią baigęs 1930 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Kunigu pašvęstas 1935.VI.15. Studijas tęsė Teologijos—Filosofijos fakultete ir 1936 m. gavo teologijos licenciato laipsnį. 1935—1941 m. Molėtų parapijos vikaras ir vidurinės mokyklos kapelionas. 1941—1943 m. Kaune studijavo filosofiją. 1944 m. pasitraukė į Austriją ir tęsė studijas Innsbrucko universitete, kur 1948 m. gavo filosofijos daktaro laipsnį. Jo disertacinis darbas apie M. Schelerio dvasios sampratą. 1950 m. emigravo į Australiją ir dirbo kaip Canberros emigrantų, 1953 m. Hobarto lietuvių, 1953—1956 m. Bonegillos emigrantų, 1959—1966 m. Geelongo lietuvių kapelionas. 1956—1959 m. „Tėviškės aidų" savaitraščio pirmasis redaktorius. 1966—1967 m. gyveno Vokietijoje ir buvo Vasario 16 gimnazijos direktorius. 1968 m. vėl grįžo į Australiją, dirba lietuvių religinėse misijose, aptarnauja Geelongo, Brisbanės ir kt. kolonijų lietuvius. Kun. Bačinskas yra uolus dvasininkas, idealistas ir stiprių principų kunigas. 1985.VI.15 atšventė savo kunigystės auksinę sukaktį.

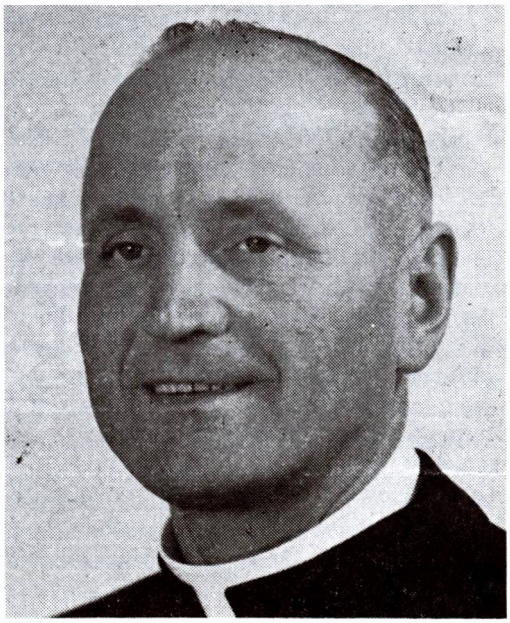

Kun. dr. Petras Bačinskas

KUN. ALFONSAS BERNATONIS, OFM

Gimė 1914.IX.16 Mediniškių k., Jiezno vls. vienuolikos vaikų šeimoje. Būdamas 18 m. amžiaus įstojo į Plungės tėvų kapucinų ką tik atidarytą gimnaziją. 1936 m. apsivilko vienuolio rūbą. 1940 m. baigė gimnaziją, 1940—1943 m. studijavo teologiją Muensteryje, Westf. 1943.VIII.1 pašvęstas kunigu. 1944 m. baigė teologijos studijas. Berlyne ir Mainze dirbo pastoracinį darbą, kol įsijungė į lietuvių sielovadą Vokietijoje. 1950—1966 m. Lietuvių katalikų sielovados Vokietijai ir Austrijai direktorius. Buvo Balfo įgaliotinis, padėjo lietuviams išemigruoti iš Vokietijos. Vienas didžiausių Vasario 16 gimnazijos rėmėjų, ilgametis kuratorijos pirmininkas. Aktyvus Lietuvių Bendruomenės Vokietijos krašto tarybos narys. Gyvena Kapucinų vienuolyne Dieburge, Vak. Vokietijoje.

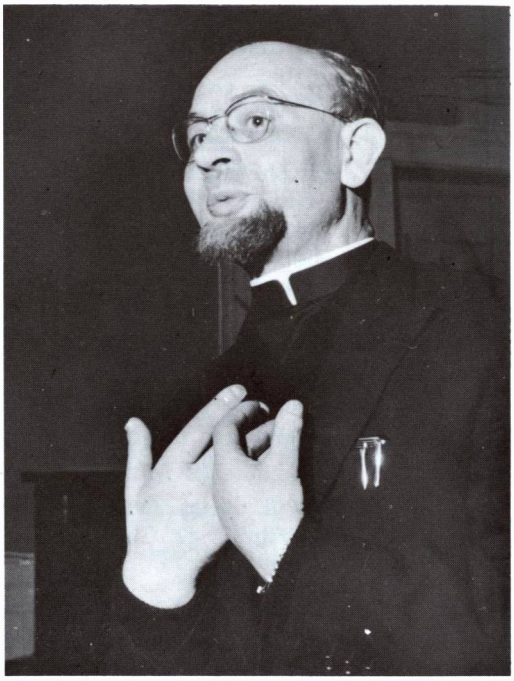

Kun. Alfonsas Bernatonis, OFM

ARKIV. DR. JONAS VYTAUTAS BULAITIS

Gimė 1933.VI.26 Glasgowe, Skotijoje, vienuolikos vaikų siuvėjo šeimoje. Būdamas mažas, tarnavo mišioms lietuvių bažnyčioje, lankė pradžios mokyklą, priklausė lietuviams skautams, buvo aktyvus jų stovyklų dalyvis. 1944—1952 m. mokėsi Šv. Ignoto jėzuitų kolegijoje Londone. 1952—1958 m. Grigaliaus universitete, Romoje, studijavo filosofiją ir teologiją. 1958.II.2 pašvęstas kunigu. Prisirašė prie Kaišiadorių vyskupijos. 1959—1963 m. studijas tęsė Laterano universitete, Romoje, ir gavo kanonų teisės daktaro laipsnį. 1961—1963 m. apaštališkoje akademijoje, Romoje, studijavo diplomatinius mokslus. 1963 m. paskirtas Šv. Sosto apaštališkosios delegatūros attaché Korėjoje, o 1964 m. tos pačios delegatūros sekretorium. 1964.VII.1 pakeltas prelatu. 1968 m. perkeltas Šv. Sosto nunciatūros sekretorium Čilėje. Jo rūpesčiu buvo paruošta ir išleista Sibiro lietuvaičių maldaknygė korėjiečių kalba. Vėliau dirbo Vatikano diplomatinėje tarnyboje Panamoje, Kenijoje, Sudane. 1981 m. pabaigoje pakeltas arkivyskupu ir paskirtas pronuncijum Kongo, Čado, Sudano ir Vidurio Afrikos respublikoms. 1987 m. paskirtas nuncijum Iranui.

Arkiv. dr. Jonas Vytautas Bulaitis

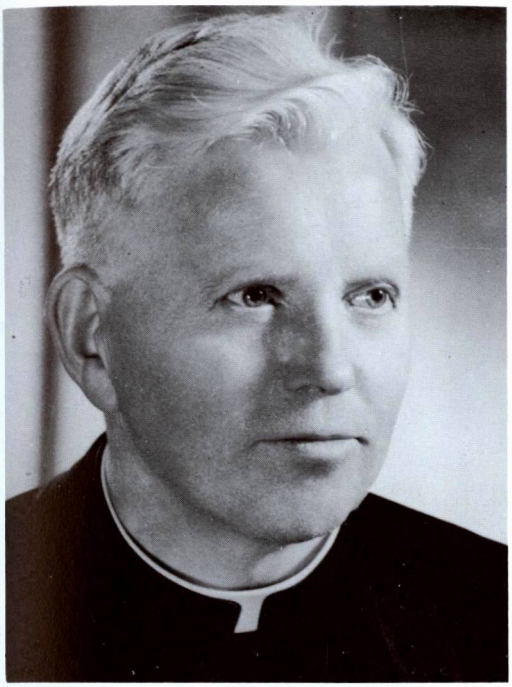

Prel. dr. Petras Celiešius

Kun. Tadas Degutis, OFM

PREL. DR. PETRAS CELIEŠIUS

Gimė 1906.VI.11 Apušoto vs., Jiezno vls. Baigęs Prienų gimnaziją, Kauno kunigų seminariją ir VDU Teologijos-Filosofijos fakultetą, kunigu pašvęstas 1933.IV.1. Lietuvoje buvo Giedraičių ir Aukštadvario progimnazijų kapelionas, 1941—1944 m. Merkinės klebonas ir dekanas. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, Bonnos universitete baigė humanitarinių mokslų fakultetą, gaudamas filosofijos mokslų daktaro laipsnį. Disertacinė tema: „Laiko sąvoka Dunskoto filosofijoje". 1950 m. atvyko į JAV-bes. 11 metų ėjo vikaro pareigas East Chicago parapijoje, 2 metus buvo „Dainavos" stovyklavietės administratorius, 1 m. — Šv. Juozapo lietuvių parapijos klebonas East St. Louis mieste. Po to 10 m. dirbo kaip vyskupo Antano Deksnio sekretorius Vakarų Europoje. Pakeltas prelatu. Paskelbė 5 religinio turinio knygas ir vieną iš meno istorijos — „Jono Muloko architektūra". Daug rašė spaudoje teologinėmis, filosofinėmis ir meno temomis. Lietuvių išeivijoje žinomas kaip filosofas ir literatūros bei meno kritikas.

Sušlubavus sveikatai, iš Vokietijos sugrįžo į JAV-bes ir apsigyveno Los Angeles. Čia gyvendamas talkino parapijai, aptarnavo Vistos apylinkės lietuvius, vasaros metu dirbdavo Dainavos stovyklavietėje kaip kapelionas. Mirė 1986.I.1, širdies priepuolio ištiktas. Palaidotas I.6 Los Angeles.

KUN. TADAS DEGUTIS, OFM

Gimė 1914.X.21 Novasiolkų k., Semeliškių vls., 9 vaikų šeimoje ir buvo pakrikštytas Jono vardu. Būdamas 10 m. neteko tėvo. 1934 m. baigė Aukštadvario vidurinę mokyklą. Neturėdamas lėšų toliau mokytis, nuvyko į Marijampolę, kur dirbo marijonų spaustuvėje. Vėliau persikėlė į Ukmergę, kur dirbo kaip gimnazijos bendrabučio vedėjas. Persikėlęs Kaunan, dirbo „Žaibo" spaustuvėje, Darbo rūmų teatre, Prisikėlimo bažnyčios ir statybos komiteto raštinėje, ėjo senelių prieglaudos reikalų vedėjo pareigas. Buvo ir „Paramos" bvės buhalteris. 1944 m. baigė suaugusių gimnaziją. Buvo įstojęs į Telšių kunigų seminariją. Ligi 1949 m. lankė Eichstaetto kunigų seminariją. Emigravęs į JAV-bes, dirbo įvairiose įmonėse, įsijungęs į lietuvišką

veiklą, dirbo su ateitininkais ir sportininkais. 1965 m. įstojo į Pranciškonų vienuolyną, kur gavo Tado vardą. Studijavo pranciškonų kunigų seminarijoje. 1969.VI7 pašvęstas kunigu. Dirbo pranciškonų vienuolijoje. Mirė 1982.IX.5 Toronto ligoninėje, širdies priepuolio ištiktas. Palaidotas pranciškonų sklypelyje, Šv. Jono kapinėse, Middle Village, NY.

KUN. LIONGINAS DIENINIS

Gimė 1910 m. kovo 14 d. Pupeikių k., Antazavės par., Zarasų aps. Vaikystės kelerius metus su tėvais gyveno Petrapilyje, Rusijoje, kur tėvas turėjo darbą. Prieš I pas. karą šeima grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Didžiadvario km. Dusetų parapijoje. Mokėsi Dusetų pr. mokykloje, Zarasų vidurinėje, ir Kauno kunigų seminarijoje, kur 1938 m. baigė V.D. universiteto teologijos fakultetą. 1938.VI.11 buvo įšventintas kunigu. Būdamas seminarijoje, įsirašė į Kaišiadorių vyskupiją, nes ši davė jam stipendiją mokslui tęsti. Tapęs kunigu, ėjo vikaro pareigas Kaišiadorių vyskupijos žymiose parapijose: Dauguose, Merkinėje, Alytuje, Vievyje ir Semeliškėse. Čia sunkiai susirgo ir daktaro patarimu vysk. T. Matulionis jam leido tris mėnesius Palangoje pasigydyti ir pailsėti. Čia besigydant priartėjo rusų—vokiečių karo frontas. Tai buvo 1944 m. Iš čia kun. Dieninis pasitraukė į Vokietiją.

Vokietijoje 1944—1950 m. visą laiką dirbo lietuvių sielovadoje, aptarnaudamas lietuvius stovyklose. Daugiausia darbavosi Schlesvig-Holstein provincijoje. 1950.XII.15 atvyko į Ameriką, į Čikagą, bet tuojau buvo pakviestas į Grand Rapids vyskupiją, Mičigano valstijoje, pastoraciniam darbui. Čia nuo 1951.I.3 darbavosi amerikiečių parapijose, eidamas vikaro ir klebono pareigas iki išėjimo į pensiją 1985.V.1, taigi 35 metus.

Ilgiausiai vikaro pareigas ėjo Muskegone, ant Mičigano ežero kranto. Ilgiausiai klebonavo paskutinėje parapijoje — Harrisville. Ši parapija turi dvi misijas, kurių vienoje kun. Dieninis pastatė naują bažnyčią, antroje — bažnyčią visai atnaujino. Parapija turėjo daug skolų, kurias jis visas išmokėjo ir pasitraukdamas iš parapijos dar paliko santaupų. Dėl to ir vyskupas laikė jį „geru administratorium ir geru kunigu" savo vyskupijoje. Ligos

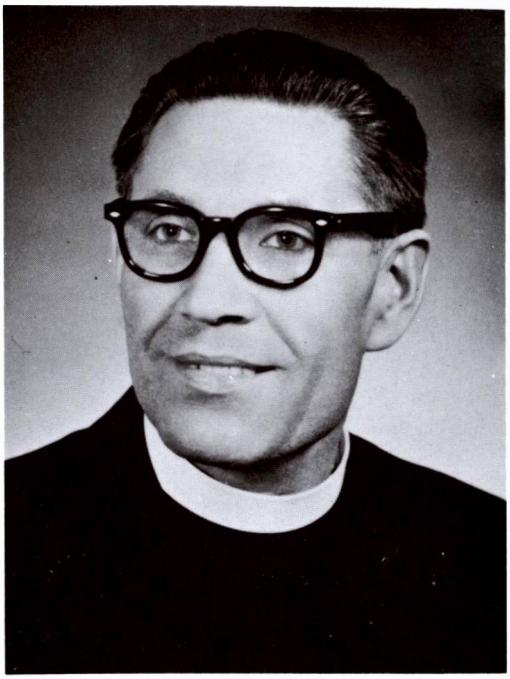

Kun. Lionginas Dieninis

priverstas išėjo ir į pensiją. Nuo Lietuvos Semeliškių laikų turėjo problemų su sveikata. Turėjo 14 operacijų. Paskutinė buvo sunkiausia, padarė jį nedarbingą, todėl turėjo išeiti į poilsį. Viena senelių parapijiečių šeima jį priėmė pas save.

Kun. Dieninis Amerikoje gyveno ir dirbo tarp svetimųjų, bet nuo lietuvių nenutolo. Visada palaikė ryšį su Čikaga ir dažnai keliaudavo kelis šimtus mylių į lietuvių kultūrinius renginius. Skaitė lietuvių spaudą ir nuoširdžiai rėmė savo auka visus lietuvių tautinius ir kultūrinius užmojus.

PREL. DR. PRANAS GAIDA-GAIDAMAVIČIUS

Gimė 1914.I.26 Bajorų k., Kiauklių par., Želvos vls., Ukmergės aps. 1927 m. baigė Širvintų progimnaziją, 1931 m. Kėdainių gimnaziją, 1937 m. Kauno kunigų seminariją ir VDU Teologijos-Filosofijos fakultetą. Kunigu pašvęstas 1937.V.22. Vikaravo Onuškyje ir Širvintose, reiškėsi angelaičių, ateitininkų ir pavasarininkų veikloje, bendradarbiavo spaudoje. Lietuvą okupuojant bolševikams 1940 m., pasitraukė į Vokietiją. Studijavo Miunsterio, vėliau Freiburgo universitete, kur tuo

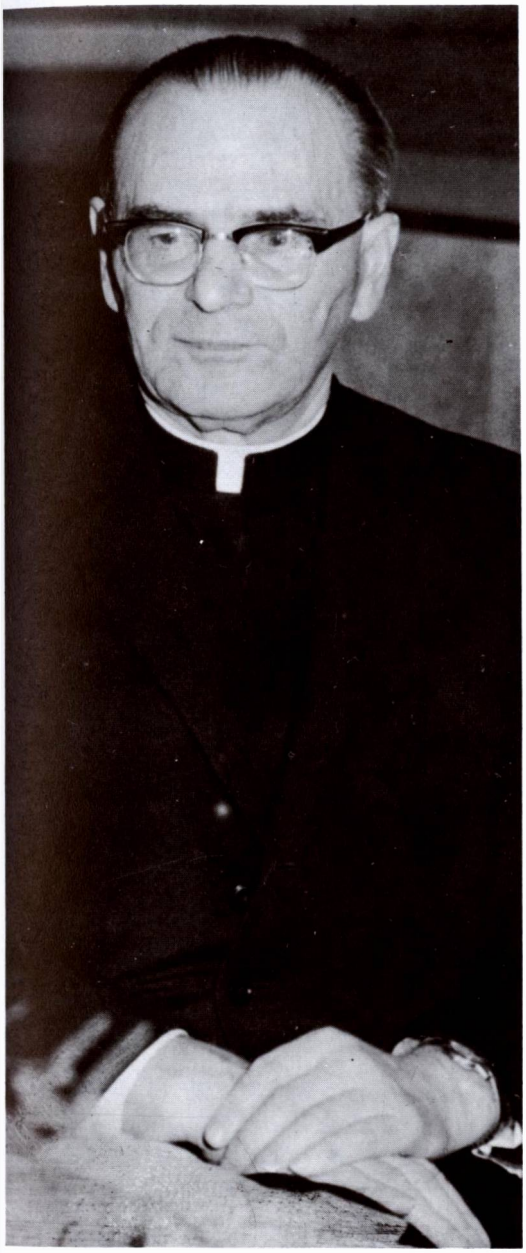

Prel. dr. Pranas Gaida-Gaidamavičius

metu profesoriavo garsusis filosofas M. Heidegger'is. 1946 m. Freiburge i. Br. gavo teologinių mokslų daktaro laipsnį, parašęs disertaciją „Religinis žmogaus nerimas". Studijuodamas Freiburge i. Br., padėjo lietuviams karo pabėgėliams, rūpindamasis jų pamaldomis, šalpa, pastoge, darbu, maisto kortelėmis ir pan. 1946 m. persikėlė Belgijon, gilino filosofines studijas Liuveno universitete, išmoko prancūzų kalbą, talkino lietuvių sielovadoje bei kultūrinėje veikloje, vikaravo belgų parapijoje Liežo mieste, buvo lietuvių angliakasių kapelionu ir redagavo dvisavaitinį rotatoriumi spausdinamą laikraštį „Gimtoji šalis". 1950 m. atvyko Kanadon, Mont-Laurier, Que., seminarijoje dėstė filosofiją, vikaravo Gracefield, Que., parapijoje. 1954 m. buvo pakviestas į „Tėviškės žiburių" savaitraščio redakciją Toronte talkinti jo redaktoriui dr. A. Šapokai. Pastarajam mirus 1961.III.9, pakviestas perimti vyr. redaktoriaus pareigas, kurias eina iki šiol, iškėlęs „TŽ" į pirmaujantį lietuvių laikraštį išeivijoje. Bendradarbiauja kituose laikraščiuose bei leidiniuose ir radijo programose. Belgų laikraščiuose, ypač dienraštyje „La libre Belgique", rašė straipsnius Lietuvos klausimais Pierre Chatier slapyvardžiu. Yra parašęs keletą veikalų: „Išblokštasis žmogus" (1951), „Milžinas, didvyris, šventasis" (1955), „Didysis nerimas" (1961). Kartu su kun. V. Mankeliūnu 1935 m. Lietuvoje išvertė iš vokiečių kalbos Tihamer Totho veikalą „Jaunos sielos auklėjimas". Išeivijoje surinko medžiagą arkivyskupo Teofiliaus Matulionio monografijai ir, gavęs jai paruoštą medžiagą iš okupuotosios Lietuvos, parašė bei suredagavo knygą „Nemarus mirtingasis arkivyskupas Teofilius Matulionis". Ją išleido LKM akademija Romoje 1981 m. (372 psl.). Veikalą premijavo Ateities federacijos komisija (2000 dol.). Yra suredagavęs sudėtinį leidinį apie Kanados lietuvius „Lithuanians in Canada" (1967).

Paskelbus Kanados vyriausybei 1972 m. daugiakultūrę politiką, buvo sudaryta Patariamoji daugiakultūrinių reikalų taryba, apimanti beveik visas tautines grupes Kanadoje. Lietuvių reikalams šešerius metus atstovavo Pr. Gaida. Vėliau 2 metams Ontario vyriausybės buvo paskirtas nariu Gerojo piliečio medalio komisijos, kurios uždavinys — atrinkti asmenis medaliui už pilietinius nuopelnus pagal pateiktus pasiūlymus.

Kun. Pr. Gaida yra nuoširdus „Kaišiadorių vyskupijos" tomo paruošimo bendradarbis ir išleidimo rėmėjas. Gyvena Kanados Toronte — Mississaugoje ir talkina Lietuvos kankinių parapijoje. 1987 m. pakeltas prelatu.

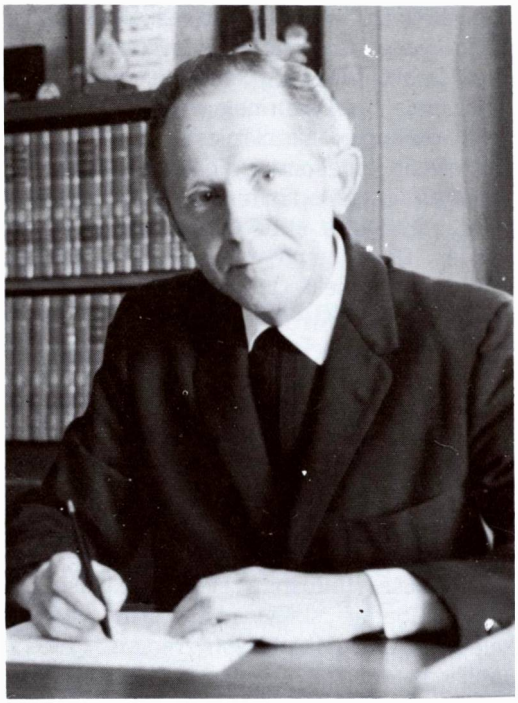

Kun. Pranas Geisčiūnas

Kun. Stasys Kulbis, SJ

KUN. PRANAS GEISČIŪNAS

Gimė 1919.XI.12 Punioje. 1941 m. baigė Prienų gimnaziją ir įstojo į Kauno kunigų seminariją. Pasitraukęs į Vakarus, nuo 1945 m. tęsė studijas Romoje ir 1947.VII.19 buvo pašvęstas kunigu. Prisirašė prie Kaišiadorių vyskupijos. Studijas gilino Milano katalikų universitete, studijuodamas psichologiją. 1949 m. atvyko į JAV-bes ir dirbo pastoracinį darbą Great Falls vyskupijoje, Montanoje. Iš pradžių buvo vikaras, po 4 metų klebonas. Buvo išrinktas į diecezijos senatą ir paskirtas liturginės komisijos vicepirmininku. Mirus kun. L. Jankui, 1968 m. New Yorke perėmė BALFo reikalų vedėjo pareigas. Mirė 1974.IX.15 Putname, CT.

KUN. STASYS KULBIS, SJ

Gimė Molėtuose 1910.I.14. Mokėsi Molėtų vidurinėje mokykloje ir Jėzuitų gimnazijoje Kaune. 1930 m. įstojo į jėzuitų ordiną. Filosofiją studijavo jėzuitų kolegijoje, Pullache, Vokietijoje. Porą metų dirbo Jėzuitų gimnazijoje Kaune. 1940—1943 m. tęsė teologijos studijas Lijono Katalikų institute Prancūzijoje. 1942.V.13 pašvęstas kunigu. 1946 m. atvyko į Kanadą ir rūpinosi visame plačiame krašte išblaškytų lietuvių sielovados reikalais. Už tai gavo Kanados „Skrajojančio kapeliono" vardą. Lietuviai vyskupai paskyrė jį savo delegatu Kanadoje.

„Draugo" dienraštyje (Nr. 30, 1986.II.13) jam skirtame nekrologe rašoma: „Jis išnarstė Kanados miškus nuo Atlanto ligi Pacifiko vandenynų, plaukiojo ežerais ir lėktuvu ne kartą pasinaudojo, kur tik nugirdo, kad yra lietuvių vyrų, ar miškuose, ar kasyklose besidarbuojančių. Ir kaip pradžiugdavo vyrai, pamatę lietuvį kunigą! Labai retą sutiksi kanadietį lietuvį vyrą, kuris jo nepažintų. Nuvykęs į lietuvių apgyventas stovyklas, laikydavo jiems šv. Mišias, klausydavo išpažinčių ir teikė visokią dvasinę paguodą bei patarimus. Neužmiršo lietuvių ir vyrams iš miškų išėjus, vedus. Lankė jų šeimas. Labai mylėjo vaikus ir atsirandantį jaunimą. Ir tas jaunimas pamilo linksmą, malonų kunigą. Juk jis mokėjo įvairių magiškų triksų ir dainuoti, ir giedoti. Turėjo gerą balsą. Iš pat pradžių įsijungė skautų veiklon ir buvo jiems

ištikimas iki paskutiniųjų metų. Kažin ar buvo kuri skautų stovykla, kurioje jis nebūtų dalyvavęs ar nors apsilankęs. Visada uniformuotas. Kur tik jis pasisuko, visur skleidė džiaugsmą, linksmą juoką. Keliaudavo jis labai kukliai. Įsidėdavo kišenėn duonos gabaliuką, o kartais dar ir sūrio. Tai ir viskas".

1949 m. buvo paskirtas Kanados lietuvių skautų vyr. dvasios vadovu ir šias pareigas ėjo ligi savo mirties.

Lietuviams jėzuitams įsikūrus Montrealyje ir įsteigus Aušros Vartų parapiją, jis tapo jos klebono kun. Jono Kubiliaus asistentu, bet keliauti nesiliovė. Pasiekė net Šv. Žemę. Talkino parapijoms.

Ilgos ir sunkios ligos iškankintas mirė 1986.II.10 Montrealyje. Jo kūnas buvo atvežtas į Čikagą ir iš Lietuvių jėzuitų koplyčios palaidotas Lietuvių Šv. Kazimiero kapinėse, Jėzuitų skyriuje.

KUN. DR. VYTAUTAS MATAS MANKELIŪNAS

Gimė 1912.VII.27. Mokėsi Aukštadvario vidurinėje mokykloje, Alytaus gimnazijoje, Kauno Tarpdiecezinėje kunigų seminarijoje. Kunigu pašvęstas 1936.VIII.2. Tęsė studijas VDU Teologijos-Filosofijos fakultete, apgynęs disertacinį darbą ,,Kultūros ir religijos santykiai". 1938.X.28 gavo teologijos mokslų daktaro laipsnį. 1937—1940 m. gilino studijas Grigaliaus universitete Romoje ir Liuveno universitete Belgijoje. 1939—1940 m. dirbo Kaišiadorių vyskupijos kurijoje; vokiečių okupacijos metu: buvo Kauno Tarpdiecezinės kunigų seminarijos profesorius ir prefektas, Teologijos fakulteto asistentas.

1944 m. pasitraukė į Vakarus, dirbo sielovados darbą lietuvių stovykloje Mindelheime, kurį laiką buvo ,,Lux" leidyklos vadovu. 1948 m. emigravo į Kolumbiją, gilino studijas Bogotoje, Javerianos universitete, kur 1952 m. apgynęs disertaciją ,,La filosofía de la naturaleza y las ciencias naturales según la doctrina de Aristóteles," gavo filosofijos daktaro laipsnį. 1948—1952 m. dirbo Bogotos ispaniškoje parapijoje, nuo 1957 m. yra Bogotos lietuvių kolonijos kapelionas.

Nuo 1952 m. profesoriavo Bogotoje Javerianos ir Nacionaliniame Kolumbijos universitetuose, dėstydamas filosofijos ir psichologijos mokslus, vadovavo eksperimentinės psichologijos laboratorijai. Nacionaliniame Kolumbijos universitete 1952—1983 m. buvo Psichologijos departamento direktorium, Socialinių mokslų fakulteto dekanu ir viso universiteto studentų priėmimo skyriaus direktorium. 1956 m. buvo vienas ,,Revista de Psicología" steigėjų ir iki 1978 m. jos redaktorium.

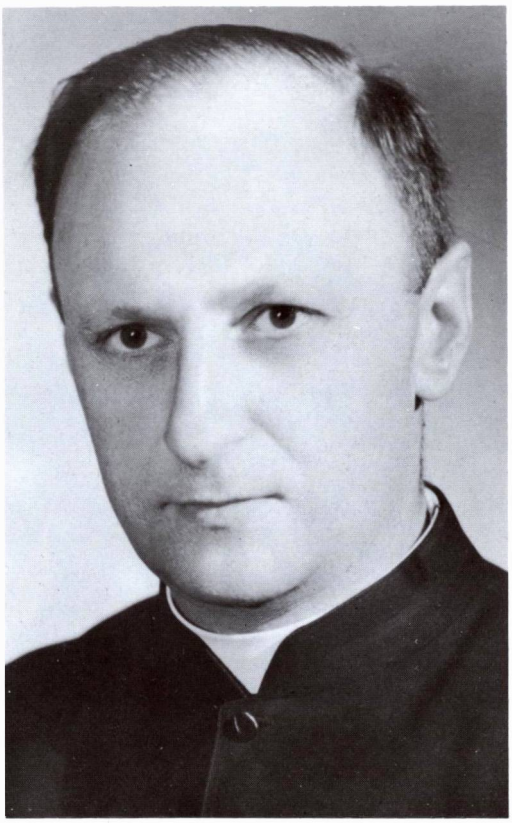

Kun. dr. Vytautas Matas Mankeliūnas

1976 m. Kolumbijos Psichologų draugija suteikė ,,Premio Nacional de Psicología" žymenį.

Dirbdamas universitete, parašė apie 40 mokslinių straipsnių ispanų kalba, daugiausia ,,Revista de Psicología"; bendradarbiavo kolektyviniame knygų ruošime. Ispaniškai yra parašęs ir paskelbęs ,,Psicología de la religiosidad" (Madrid, 1961) ir ,,Psicología de la motivación" (México, 1985).

Yra Kolumbijos Psichologų Etikos Kodekso redagavimo komisijos pirmininkas. Gyvena Bogotoje, Kolumbijoje.

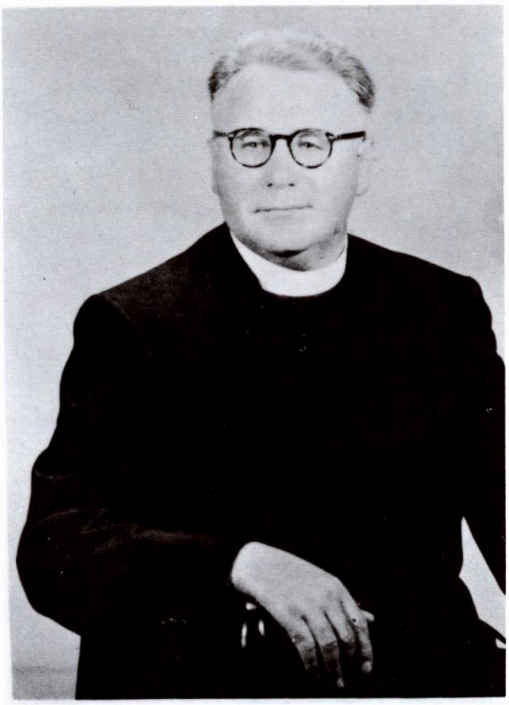

Kun. Alfonsas Petraitis

KUN. ALFONSAS PETRAITIS

Gimė 1905.VIII.6 Garliavos parapijoje. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1933.VI.11. Paskirtas Gelvonų vikaru. 1934 m. rudenį perkeltas į Daugus. 1935.V.15 paskirtas Semeliškių vikaru, 1941.IX — Gelvonų klebonu. 1944 m. tragiškieji metai jį ištiko Gelvonuose. Sovietų armijai antrą kartą artėjant prie Lietuvos, nebuvo kito kelio, kaip tiktai į Vakarus. Vokietijoje gyveno Meerbecko lietuvių stovykloje ir buvo kapelionas. Iš čia buvo išvykęs į Angliją, bet netrukus persikėlė į JAV-bes. Įsidarbino Albany vyskupijoje. Buvo vikaras keliose parapijose, o vėliau paskirtas Schenectady lietuvių parapijos klebonu, kur dirbo, kol išėjo pensijon. Dabar gyvena Putname, CT. Yra aktyvus „Kaišiadorių vyskupijos" knygos išleidimo rėmėjas ir bendradarbis.

KUN. ALGIS JONAS RIAUBŪNAS

Gimė 1926.VI.3. Kunigu pašvęstas 1950.III.4. Teologijos ir kanonų teisės licenciatas. Dirbo Ercolano kolegijoje, Castel Gandolfo, prie Romos. Buvo prisirašęs prie Kaišiadorių vyskupijos. Dingo be žinios 1969.VII.27 Italijos Alpių kalnuose.

KUN. DR. IGNAS URBONAS

Gimė 1910.XII.5 Valėniškių k., Nemunaičio vls., Alytaus aps. Baigė Vabalių pr. mokyklą, 1927 m. Merkinės vidurinę mokyklą, 1930 m. Alytaus gimnaziją, 1935 m. Kauno kunigų seminariją ir VDU Teologijos fakultetą. Kunigu pašvęstas 1935.VI.15.

Porą metų ėjo vikaro pareigas Želvoje ir nepilnus metus ėjo klebono pareigas Varėnoje. 1938—1940 m. vyskupijos kurijos archyvaras ir Kat. akcijos vedėjas. 1939 m. rudenį atstovavo ateitininkams „Pax Romana" kongrese Vašingtone, Amerikoje. Tuo metu kilo II pas. karas. Sovietų bazių įsteigimą užsienio spauda paskelbė kaip Lietuvos okupaciją, bet kun. Urbonas nutarė grįžti į Lietuvą. Kun. Vaitiekūnas, palydėjęs į uostą Niujorke ir negalėdamas jo atkalbėti nuo grįžimo, atsisveikino Sen. Įstatymo žodžiais: „Stultorum est numerus infinitus"... Abu su kun. Titu Narbutu per Italiją grįžo į Lietuvą. 1940—1944 m. buvo Aukštadvario vidurinės mokyklos ir Mergaičių Žemės ūkio mokyklos kapelionas, mokytojas ir Šv. Domininko bažnyčios rektorius. 1944 m. su vysk. Matulionio leidimu išvyko į Vakarus. Vokietijoje prie Freiburgo buvo Wyhl parapijos vikaru. Priartėjus amerikiečių frontui prie Reino, persikėlė į Švarcvaldo kalnus, kur Klosterhofe buvo uršuliečių seserų kapelionu. Karui pasibaigus, su kun. Petru Celiešium įstojo į Bonnos universitetą, kur per 4 metus (1945—1949) baigė humanitarinį fakultetą fil. daktaro laipsniu. Disertacija: „Dunskoto ir N. Hartmano esmės ir egzistencijos sąvoka". Antroji disertacija iš istorijos: „Jono Eck'o disputai su M. Liuteriu". 1949.XII.12 atskrido iš Frankfurto į Ameriką. Čia, East St. Louis, IL, pas kun. Ant. Deksnį buvo vikaru. 1954 m. atvyko į Gary, IN (netoli Čikagos) liet. Šv. Kazimiero parapiją kur buvo 11 metų vikaru ir dabar jau 20 metų yra jos klebonu. 1959 m. Bishop Noll institute dėstė Bažnyčios istoriją. Savo parapijoje (Gary, Indiana) įsteigė Lituanistinę mokyklą ir jai vadovauja jau 25

Kun. dr. Ignas Urbonas

metai. Dalyvauja visų pagrindinių liet. organizacijų veikloje. 10 metų buvo Ateitininkų moksleivių centro dvasios vadu, 6 metus — Ateitininkų sendraugių centro dv. vadu ir 6 metus Amerikos liet. Kat. Federacijos centro dv. vadu. Kunigų Vienybės centro vicepirm. ir dabar Čikagos provincijos pirm. 1964 m. su prel. Ant. Deksniu dalyvavo Eucharistiniame kongrese Bombėjuje, Indijoje, ir ta proga perskrido 'Rytų—Vakarų pasaulį'. 1968 m. dalyvavo Eucharistiniame kongrese Bogotoje, Kolumbijoje, ir ta proga aplankė Braziliją, Argentiną, Čilę, Peru ir Ekvadorą. Žurnaluose „Lux Christi", „Aiduose", „Lietuvių Tautos Praeityje" ir periodinėje spaudoje rašo istoriniais, filosofiniais, meno ir kultūros klausimais. Spaudoje paskelbė Graikijos, Eigipto, Indijos senovės meno bei kultūros paminklų aprašus. Liet. Enciklopedijos bendradarbis.

KUN. JUOZAS VILUTIS

Gimė 1901.I.17 Rygoje, Latvijoje. Baigęs Žemaičių kunigų seminariją Kaune, kunigu pašvęstas 1927.VI.11. Studijas tęsė VDU Teologijos—Filosofijos fakultete. Paskirtas į Kaišiadorių vyskupiją, buvo vikaras ir vidurinės mokyklos kapelionas Molėtuose, vėliau Kiauklių, Labanoro, Varėnos parap. klebonas, Jiezno, Kietaviškių, Paparčių, Semeliškių parap. vikaras. Persikėlęs į Panevėžio vyskupiją, buvo Pušaloto parap. vikaras. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, gyveno Bayreuthe, Wendelhoefene ir buvo „Mack Camp" kapelionas. Emigravęs į JAV-bes, gyveno Čikagoje, iš čia persikėlė į Los Angeles, bet kunigo pareigų Amerikoje būdamas nebeėjo. Mirė Los Angeles, Kalifornijoje 1972.III.20 ir buvo prel. Jono Kučingio palaidotas iš lietuvių Šv. Kazimiero parapijos bažnyčios Šv. Kryžiaus kapinėse, prie Pacifiko.

BIBLIOGRAFIJA

I. KNYGOS IR BROŠIŪROS

Alekna, Antanas, Katalikų Bažnyčia Lietuvoje. Kaunas, 1936.

Amerikos lietuvių vardynas, Los Angeles, 1953.

Apie lenkų kalbą Lietuvos bažnyčiose, Lietuvių raštas, paduotas Jo Šventenybei Pijui X-jam Popiežiui. Kaunas, 1906.

Baliński, Michael, Dawna Akademja Wileńska. Petrapilis, 1862.

Baliński, M. Historia miasta Wilna, I—II t. Vilnius, 1836—1837.

Baliński, Michael, Lipinski. Storożytna Polska — Wielke księstwo Litewskie. Varšuva, 1886.

Barauskas, Kazys (red.), Krikščionybė Lietuvoje. Kaunas, 1938.

Barkauskas, Pranas ir Vabalas̀, Aleksandras. Vadovas po Lietuvą. Kaunas, 1938.

Biržys-Akiras, Alytaus apskritis. Kaunas, 1931.

Biržiška, Mykolas (slpv B. Šėmys), Vilniaus golgota. Kaunas, 1932.

Brizgys, Vincentas, Katalikų Bažnyčia Lietuvoje 1940—1944 metais. Čikaga, 1977.

Brizgys, Vincentas, Religious Conditions in Lithuania under Soviet Russian Occupation. Chicago, 1977.

Būčio, Prano Atsiminimai. Surašė Z. Ivinskis, red. J. Vaišnora. Čikaga, 1966.

Catalogus Ecclesiarum et cleri dioecesis Vilnensis pro anno Domini 1925. Vilnius, 1925.

Čepėnas, Pranas, Naujųjų amžių Lietuvos istorija, I—II t., Čikaga, 1978—1986.

Dubingiai. Vilnius, 1971.

Dzūkas Varėnis, Išniekinti kryžiai. Kaunas, 1934.

Gaida, Pranas. Nemarus mirtingasis arkivyskupas Teofilius Matulionis. Roma, 1981.

Galaunė, Paulius, Lietuvių liaudies menas, Kaunas, 1930.

Gečys, K., Katalikiškoji Lietuva. Čikaga, 1946.

Gloger, Z., Dolinami rzek. Niemen. Varšuva, 1903.

Goškevič, I. I., Vilenskaja gubernija. Vilnius, 1905.

Iškauskas, Juozas, Dubingiai. Vilnius, 1974.

Yla, Stasys, Jurgis Matulaitis. Putnam, CT. 1978.

Jucewicz, Wiktor, Woś, Jan, Martyrologium Polskiego duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939—1945, Archidiecezja Wileńska. Varšuva, 1977.

Jucevičius (Jucewicz), L.A., Litwa. Vilnius, 1846.

Jurginis, Juozas, Lietuvių karas su kryžiuočiais. Vilnius, 1964.

Jurginis, Juozas, Meno istorijos bruožai. Vilnius, 1960.

Jurginis J., Lukšaitė, I., Lietuvos kultūros istorijos bruožai. Vilnius, 1981.

Kernavė. Vilnius, 1972.

Kolupaila, Steponas, Nemunas. Kaunas, 1938.

Kondratowicz, L.-Syrokomla, Wycieczki po Litwie, I—II t. Vilnius, 1860.

Koreva, V.A., Vilenskaja gubernija. Vilnius, 1861.

Korsakaitė, I., Kostkevičiūtė, I., Mackonis, J., Savickas, Aug., Valiuškevičiūtė, Ap., Žemaitytė, Z., XX a Lietuvių dailės istorija. Vilnius, 1982.

Kościół w Polsce, I—II t., Krokuva, 1966—1970.

Kryževičius, Vincas, Lietuvos privilegijuotieji miestai. Vilnius, 1981.

Kučas, Antanas, Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius. Čikaga, 1979.

Kudaba, Česlovas, Nerimi. Vilnius, 1985.

Kudaba, Česlovas, Upelių pakrantėmis. Vilnius, 1978.

Kurczewski, Jan., Biskupstwo Wileńskie. Vilnius, 1912.

Kviklys, Bronius (red.), Lietuvos topografinis žemėlapis 1:100.000. Čikaga, 1961.

Kviklys, Bronius, Mūsų Lietuva, I t., Bostonas, 1964.

Kviklys, Bronius, Lietuvos bažnyčios. I t., Telšių vyskupija. Čikaga, 1980.

Kviklys, Bronius, Lietuvos bažnyčios. II t. Vilkaviškio vyskupija. Čikaga, 1982.

Kviklys, Bronius, Lietuvos bažnyčios. III t. Kauno arkivyskupija. Čikaga, 1983.

Kviklys, Bronius, Lietuvos bažnyčios. IV t. Panevėžio vyskupija. Čikaga, 1984.

Kviklys, Bronius, Lietuvos bažnyčios, V t., I ir II kn. Vilniaus arkivyskupija. Čikaga, 1985—1986.

Lebedys, Jurgis, Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime. Vilnius, 1976.

Lietuvos apgyventos vietos. 1923 m. surašymo duomenys. Kaunas, 1925.

Lietuvos istorijos šaltiniai *(Red. K. Jablonskis),* I—IV t., Vilnius, 1955—1965.

Lietuvos kultūros paminklų sąrašas. Vilnius, 1973.

Lietuvos upių ir ežerų vardynas. Vilnius. 1963.

Lietuvos upių kadastras, I d. Vilnius, 1959.

Meilus, Algirdas, Molėtų rajonas. Vilnius, 1984.

Merkinė. Vilnius, 1970.

Milius, Vacys (red.) ir kt. Kernavė. Vilnius, 1972.

Miškinis, Jonas, Manoji Dzūkija. Atsiminimai. Londonas, 1966.

Narbut, T., Dzieje starożytne narodu Litewskiego. I—IX t. Vilnius, 1831—1841.

Noreika, Zigmuntas ir Stravinskas, Vincentas, Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas, II t. Vilnius, 1976.

Ochmański, Jerzy, Biskupstwo Wileńskie w Średniowieczu. Poznań, 1972.

Ochmański, Jerzy, Litewska granica etniczna na wschodzie od epoki plemiennej do XVI wieku. Poznań, 1979. (Rankraštis).

Ochmański, Jerzy, Litewski ruch narodowokulturalny w XIX wieku. Bialystok, 1965.

Ochmański, Jerzy, Powstanie i rozwój latyfundium Biskupstwa Wileńskiego (1387–1550). Poznań, 1963.

Ochmański, Jerzy, Renta feudalna i gospodarstwo dworskie w dobrach biskupstwa Wileńskiego od końca XIV do połowy XVI wieku. Poznań, 1961.

Pelėkis, K., Genocide. West Germany, 1948.

Prapuolenis, K., Lenkų apaštalavimas Lietuvoje. Čikaga, 1918.

Propolanis, Kazimierz, Polskie Apostolstwo w Litwie. Vilnius, 1913.

Prunskis, Juozas, Lietuviai Sibire. Čikaga, 1981.

Prunskis, Juozas, 15 Lietuvoje sušaudytų kunigų. Čikaga, 1942.

Punios šilas. Vilnius, 1976.

Przyjałgowski, Ks., Żywoty Biskupów Wileńskich. Petrapilis, 1860.

Raišupis, Matas, Dabarties kankiniai. Čikaga, 1972.

Ramanauskienė, Stasė, Kūrėjai ir memorialinės vietos, Vilnius, 1984.

Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lithuaniae, I—II t., Roma, 1971—1978.

Roemer, M., Litwa. Lvovas, 1908.

Rouba, N., Przewodnik po Litwie i Białej Rusi. Vilnius, 1909.

Ruseckas, Petras (red.), Lietuva Didžiajame kare. Vilnius, 1939.

Savasis, J., Kova prieš Dievą Lietuvoje. Putnam, CT, 1963.

Sčesnulevičius, Kazys, Jn., Rinkinys straipsnių apie Dzūkijos vietoves (Rankraštis). Čikaga, 1950—1961.

Sčesnulevičius, Kazys, Sn., Senovės Merkinė. Čikaga, 1958.

Sčesnulevičius, Kazys, Sn., Tarp Varėnos ir Valkininko. Čikaga, 1955.

Sčesnulevičius, K., Sn., Varėna. Čikaga, 1951 m.

Schlichting, R., Bilder aus Litauen. Kaunas,1916.

Smetona, Antanas, Raštai IV t., Lietuvių santykiai su lenkais. Kaunas, 1930.

Sruogienė-Daugirdaitė, Vanda, Lietuvos istorija. Lietuva amžių sūkury. Čikaga, 1956.

Sruogienė-Daugirdaitė, Vanda, Lietuvos istorijos vaizdai ir raštai, I t., Kaunas, 1939.

Šapoka, Adolfas, Jogaila, Kaunas, 1935.

Šapoka, Adolfas (red.), Lietuvos istorija. Kaunas, 1936.

Tarasenka, P., Pėdos akmenyje. Vilnius, 1958.

300 kultūros paminklų. Vilnius, 1980.

Untulis, M., Kodėl prarastas Vilnius. Čikaga,1931.

Uždavinys, Vincas (red.), Vilniaus krašto vaizdų albumas. Kaunas, 1934.

Vaišnora, J., Marijos garbinimas Lietuvoje. Roma, 1958.

Vaišnora, Juozas, Jurgio Matulaičio kelias į Vilniaus vyskupo sostą. Brooklynas, 1982.

Venclova, J. M., Mindaugo krikštas — Lietuvos krikštas. Čikaga, 1972.

Vercinkevičius, Juozas, Trakų rajonas. Vilnius, 1981.

Vilniaus vyskupijos lietuvių katalikų būtis ir panpolonistų išdykimas. Lietuvių katalikų kunigų memorialas lietuvių ir vokiečių kalbomis. Tilžė, 1913.

Volkaitė-Kulikauskienė, R., Punios piliakalnis. Vilnius, 1974.

II. ENCIKLOPEDIJOS

Encyclopedia Lituanica, I—VI t. Bostonas, 1970—1978.

Lietuviškoji enciklopedija, I—VIII t. Kaunas, 1933—1940.

Lietuviškoji tarybinė enciklopedija, I—XIII t., Vilnius, 1976—1985.

Lietuvių enciklopedija, I—XXXVII t. Bostonas, 1953—1985.

Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija, I—III t. Vilnius, 1966—1971.

Słownik geograficzny Królewstwa Polskiego i innych Krajów Słowiańskich. I—XVII t. Varšuva, 1880—1902.

Tarybų Lietuvos enciklopedija, I—II t. Vilnius, 1985—1986.

III. PERIODIKA (ŽURNALAI, LAIKRAŠČIAI, METRAŠČIAI)

Aidai. Brooklynas, 1966—1986.

Ateneum Wileńskie. Vilnius, 1930.

Aušra. Tilžė, 1883—1886.

Aušra (okup. Lietuvos pogrindis), 1975—1986.

Catalogus Ecclesiarum et Cleri Dioecesis Vilnensis P.A.D. 1925, 1939. Vilnius.

Darbininkas. Brooklynas, 1968—1987.

Dirva. Clevelandas, 1975—1987.

Draugas. Čikaga, 1942—1987.

Draugija. Kaunas, 1938—1940.

Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri Provinciae Ecclesiasticae Lithuanae pro Anno Domini 1927, 1930, 1936, 1938, 1940. Kaunas.

Katalikų kalendorius — žinynas Kaunas—Vilnius, 1982—1987.

Kraštotyra. I—X knygos. Vilnius, 1963—1980.

Kultūros barai. Vilnius, 1966—1987.

Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika, Nr. 4—72, Lietuva, 1974—1987.

Lietuvių Katalikų Mokslo akademijos metraštis, I—VI t. Kaunas—Roma, 1965—1984.

Lietuvos architektūros klausimai. I—VII t. Kaunas—Vilnius, 1960—1981.

Lietuvos urbanistikos paminklai. I—VIII t. Vilnius, 1978—1985.

Litwa i Ruś. Vilnius, 1911—1914.

Menotyra, Nr. 5, Vilnius, 1974.

Mokslas ir gyvenimas. Vilnius, 1975—1987.

Mūsų Vilnius. Kaunas, 1930—1938.

Muziejai ir paminklai. Vilnius, 1967—1970.

Naujoji Romuva. Kaunas—Vilnius, 1931—1940.

Pasaulio lietuvis. Čikaga, 1980—1987.

Pasaulio lietuvių katalikų žinynas. Brooklynas, 1981.

Statyba ir architektūra, I—V t. Vilnius, 1962—1966.

Šaltinis. Seinai, 1907—1914.

Tautos praeitis, I—IV t., Čikaga, 1959—1977.

Tėvynės sargas. Tilžė, Nr. 12, 1897.

Tėviškės Žiburiai. Torontas, 1970—1987.

Tiesos kelias. Kaunas, 1926—1940 m.

Užuolanka. Čikaga, 1957—1961.

Vadovas. Seinai, 1908—1914.

Vairas 1914. Vilnius, 1914.

Valstybinės Architektūros paminklų apsaugos inspekcijos metraštis, I—II t. Vilnius, 1958—1960.

Varpas. Tilžė, 1890—1905.

Vilniaus žinios. Vilnius, 1905—1907.

Viltis. Vilnius, 1907—1915.

Vytis. Vilnius, 1927—1930.

Židinys. Kaunas, 1929—1940.

Žinyčia. Tilžė, 1900—1902.

IV. PERIODIKOS IR ENCIKLOPEDIJŲ STRAIPSNIAI

Aluvės provokatoriai-endekų vaikai. „Viltis" Nr. 16, 1909.

Andriulaitis, Saulius, Liaudies tapybos palikimas. „Dailėtyra". Vilnius, 1981.

Bendorius, Antanas, Ališauskas, Kazys, Širvintos. LE XIII, 16—19.

Bendorius, Antanas, Perloja. LE XXII, 311–313.

Bendorius, Antanas, Varėna. LE XXXIII, 121—122.

Bendorius, Antanas, Vievis, LE XXXIV, 48—50.

Būčys, Petras, vysk., Rusai stačiatikiai ir sentikiai Lietuvoje. „Athenaeum", VII t. I sąs. Kaunas, 1936.

Daugai, LE IV, 348—349.

Dainauskas, Jonas, Lietuvos ir lietuvių krikštas ir 1387 metai. „Mūsų Vytis" Nr. 2, 1986.

Drėma, Vladas, Architekto Augustino Kosakauskio kūryba. „Lietuvos architektūros klausimai" VI (II) t.

Giedraičių byla. „Viltis" Nr. 59, 70 — 1911; Nr. 88, 90, 113, 135 — 1912.

Gimbutas, Jurgis, Bažnyčios, LE XXVI.

Gimbutas, Jurgis, Bell tower, belfry. Encyclopedia Lituanica I, 321—325.

Gimbutas, Jurgis, Churches, wooden and stone masonry. Encyclopedia Lituanica I, 524—530.

Gimbutas, Jurgis, Lietuvos bažnyčių chronologija ir statistika. LKMA metraštis, V t., Roma, 1970 (8 kartogramos, anglų k. santrauka).

Gimbutas, Jurgis, Lietuvos bažnyčių statytojai XIX—XX a. Atspaudas iš LKMA Suvažiavimo darbų IX t., Roma, 1982.

Gimbutas, Jurgis, Lietuvos medinės bažnyčios, ir varpinės. „Aidai", 1961, Nr. 1 ir 6.

Gimbutas, Jurgis, Varpinė. LE XXXIII, 181—185.

Gintautas, J. (Juozas Bagdonas), Lietuvos rytų klausimas ir kunigai. „Viltis" Nr. 47, 1911.IV.26.

Ivinskis, Zenonas, Daugai. LE IV, 348—349.

Ivinskis, Zenonas, Bendorius, Antanas, Jieznas. LE IX, 407—408.

Ivinskis, Zenonas, Krikščionybės kelias Lietuvon. Iš „Krikščionybė Lietuvoje", Kaunas, 1938.

Yla, Stasys, Krikščionybė ir kultūrinė lenkų invazija Lietuvoje. Iš „Krikščionybė Lietuvoje", Kaunas, 1938.

Jokubynas, Kęstutis, Nenugalėtieji. „Metmenys" Nr. 35, 1978.

Joniškio byla. „Viltis" Nr. 59, 70 — 1911; Nr. 8, 40, 41, 47, 88, 90, 112, 135 — 1912.

Juknevičius, Antanas, Domicelės Graužinytės-Palevičienės 100-sis gimtadienis. „Draugas" Nr. 249—250, 1983.

Kaišiadorių vyskupijos vyskupai, kunigai nužudyti, ištremti arba kentėję kalėjimuose ir Sibire. Iš „L.K.B. Kronikos" Nr. 32, 1978.

K-as, Vilniaus gub. lietuviai ir jų tautiškas atgyjimas. „Varpas" Nr. 6, 1902.

Kemėšis, F., „Viltį" prisiminus. „Naujoji Romuva" Nr. 42, 1932.

Krasauskas, Rapolas, Bendorius, Antanas, Kaišiadorys. LE X 262—263.

Krasauskas, Rapolas, Kernavė. LE XI, 390—393.

Krasauskas, Rapolas, Kruonis. LE XIII, 233—234.

Krasauskas, Rapolas, Kukta, Juozapas. LE XIII, 301—302.

Krasauskas, Rapolas, Vyskupas Juozapas Kukta. LKMA Suvažiavimo darbai, IV t.

Krasauskas, Rapolas, Kuktiškės. LE XIII, 303.

Krasauskas, Rapolas, Labanoras. LE XIV, 12–14.

Krasauskas, Rapolas, Matulionis, Teofilis. LE XVII, 529—530.

Krasauskas, Rapolas, Bendorius, Antanas, Molėtai. LE XIX, 154—156.

Krasauskas, Rapolas, Pivašiūnai. LE XXIII, 73—74.

Krasauskas, Rapolas, Stakliškės, LE XXVIII, 413—415.

Krasauskas, Rapolas, Šešuoliai. LE XXIX, 358—359.

Krasauskas, Rapolas, Videniškiai, LE XXXIII, 509—510.

Krasauskas, Rapolas, Žasliai. LE XXXV, 179—181.

Krasauskas, Rapolas, Želva, LE XXXV, 192—193.

Krasauskas, Rapolas, Žiežmariai, LE XXXV, 310—312.

Kudaba, Česlovas, Dubingiai. „Mokslas ir gyvenimas" Nr. 5, 1966.

Kukta, Juozapas, Ganytojiškasis Kaišiadorių vyskupo raštas. „Tiesos kelias" 1926.

Kulbokienė, Veronika, Semeliškės. LE XXVII, 235—236.

Kviklys, Bronius, Nemarus mirtingasis. „Tėviškės žiburiai" Nr. 23, 1982.

Lietuvių padėjimas Vilniaus vyskupijoje. „Viltis" Nr. 128—150, 1908 m., Nr. 2—15, 1909 m. Nr. 90—105, 1912 m.

Marcinkevičius, Arūnas, Lietuviškoji Pompėja. Atrasta senoji Kernavė. „Gimtasis kraštas" Nr. 47, 1986.

Matulis, St., Kaišiadorių vyskupija. LE X, 263.

Miškinis, Algimantas, Birštono miesto istorinis — urbanistinis vystymasis. „Lietuvos architektūros klausimai", IV t., Vilnius, 1974.

Miškinis, Algimantas, Butrimonys. Iš „Lietuvos urbanistikos paminklai", I t. Vilnius, 1978.

Miškinis, Algimantas, Darsūniškio istorinė urbanistinė raida. Iš „Lietuvos architektūros klausimai", V(I) t. Vilnius, 1979.

Miškinis, Algimantas, Dėl Lietuvos miestų atsiradimo laiko. „Lietuvos architektūros klausimai", VI t. 2 sąs. Vilnius, 1980.

Miškinis, Algimantas, Kruonis. Iš „Lietuvos urbanistikos paminklai", I t. Vilnius, 1978.

Miškinis, Algimantas (su A. Baliuliu), Onuškis. Iš „Lietuvos urbanistikos paminklai", VII t. Vilnius, 1984.

Miškinis, Algimantas, Daugai. Iš „Lietuvos urbanistikos klausimai", V t.

Miškinis, Algimantas, Punios miestas. „Mokslas ir gyvenimas" Nr. 9, 1982.

Miškinis, A., Lietuvos miestų gyvenvietės ir jų funkcijos XIX—XX a. I pusėje. „Statyba ir architektūra", IV t. Vilnius, 1964.

Miškinis, Algimantas, Semeliškės. Iš „Lietuvos urbanistikos paminklai", VIII t. Vilniūs, 1985.

Miškinis, Algimantas, Šešuoliai. Iš „Lietuvos urbanistikos paminklai", VII t. Vilnius, 1984.

Pakalniškienė, Violeta, Alsvė. „Mokslas ir gyvenimas" Nr. 9, 1983.

Prunskis, Juozas, Vyskupo Juozapo Kuktos gyvenimo kova. „Draugas" 1942.VII.30.

Smetona, Antanas, Lenkija verčia katalikiją savo kevalu. „Viltis" Nr. 85, 1911.

Sužiedėlis, Simas, Merkinė. LE XVIII, 248—251.

Sužiedėlis, Simas, Punia. LE XXIV, 237—238.

Tautavičius, Adolfas, Archeologiniai radiniai ir paminklai. Iš „Kernavė", Vilnius, 1972.

Totoraitis, J. Vilniaus vyskupų reliacijos XVII ir XVIII amžiuje. „Tiesos kelias" Nr. 2, 3, 4, 5 — 1939.

Truska, Liudas, Kernavės apyl. gyventojai XVIII a. pabaigoje. Iš „Kernavė", 1972. Vilnius.

Urbonas, Ignas, Nemarus mirtingasis. „Draugas", 1982.

Urbonas, Ignas, Nesuprastas kankinys — vysk. J. Labukas-Matulaitis. „Draugas" 1979.VII.11.

Vaišnora, Juozas, Jurgio Matulaičio kelias į Vilniaus vyskupo sostą. „Aidai" Nr. 3, 4, 5, 6, 7, 1977.

Vaišnora, Juozas, Lietuvių tautos vaidmuo krikščionybės ekspansijoje praeityje ir ateityje. Iš „Krikščionybė Lietuvoje". Kaunas, 1938.

Vaišnora, Juozas, Šv. Sosto atstovo Ratti vizitas Lietuvoje ir Latvijoje. „Aidai" Nr. 5, 1979.

Valatka, Rimvydas, Archeologai atrado miestą (Kernavę). „Tiesa" Nr. 236, 1986.

Vyskupui J. Kuktai 60 metų. „Naujoji Romuva" Nr. 110, 1933.

Ziminskas, J., Vilniečių apaštalą a.a. kun. dr. J. Bakšį atsiminus. „Mūsų Vilnius" Nr. 20, 1934.

V. ARCHYVINĖ MEDŽIAGA

„Alkos" archyvas, Putnam, CT.

Brizgio, Vincento, vysk. archyvas. Lietuvos vyskupų konferencijų protokolai 1926—1944 m. Čikaga.

Dainausko, Jono, asmeninė biblioteka. Čikaga.

„Draugo" dienraščio personalinių fotografijų kartoteka. Čikaga.

Gimbuto, Jurgio, dr. Lietuvos bažnyčių bei varpinių nuotraukų rinkinys. Arlington, MA.

Kairio, Liudo, asmeninė biblioteka. Čikaga.

Kreivėno, Juozo, asmeninė biblioteka. Cicero, IL.

Kulpavičiaus, Alfredo, dr. Lietuvos bažnyčių ir varpinių nuotraukų rinkinys. Burlington, ON, Kanada.

Kviklio, Broniaus, archyvas ir Lietuvos bažnyčių nuotraukų kartoteka. Čikaga.

Marijonų vienuolijos archyvas Čikagoje.

Marijonų vienuolijos archyvas Romoje.

Pasaulio Lietuvių archyvas Čikagoje.

Juozo Žilevičiaus ir Juozo Kreivėno lietuviškos muzikos archyvas. Čikaga.

VI. BENDRADARBIAI, NUOTRAUKŲ TEIKĖJAI, TALKININKAI

Aleksandrūnas, Vytautas

Bačkis, Stasys, dr.

Bartuška, Vladas

Beiga, Kazys

Bindokienė (Brazytė) Danutė

Bliudžiuvienė, Petronėlė (A.†A.)

Bliumas, Petras

Borevičius, Jonas, kun.

Bradūnas, Kazys
Brazauskas, Pijus, kun.
Celiešius, Petras, prel. (A.†A.)
Civinskas, Vladas (A.†A.)
Čibas, Daumantas (A.†A.)
Čibienė, Adelė
Činčius, K.
Gaida(mavičius), Pranas, prel., dr.
Gaižutis, Kazys
Grincevičius, Česlovas
Grušas, Pranas
Idzelis, H.
Yla, Stasys, kun. (A.†A.)
Kantas, Leonas (A.†A.)
Kerulis, Leonas
Kindurys, Alfonsas (A.†A.)
Kleinotas, Petras, S.J.
Kliorė, Bronius (A.†A.)
Krasauskas, Rapolas, kun.
Kreivėnas, Juozas (A.†A.)
Kulpavičius, Alfredas, arch., dr.
Lietuvos konsulatas Čikagoje
Lietuvos konsulatas New Yorke
Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone
Lukaševičius, Henrikas, dr.
Masiulionis, Romas
Mikaila, Jurgis
Mincevičius, Vincas, prel.
Miškinis, Jonas (A.†A.)
Norvilas, Povilas
Petraitis, Alfonsas, kun.
Petrauskas, Konstantinas (A.†A.)
Pyragas, Jurgis (A.†A.)
Prunskis, Juozas, prel.
Pupalaigis, Balys (A.†A.)
Sakadolskienė, Emilija
Sčesnulevičius, Kazys, Jn. (A.†A.)
Sodaitis, Juozas
Staugas, J., Juozas (A.†A.)
Šulaitis, Edvardas
Urbonaitė-Didžiulienė, Stasė, dr.
Urbonas, Ignas, kun., dr.
Vaičekauskas, Povilas
Valdienė-Bliudžiūtė, Julija
Valiukonis, Jonas
Žemaitis, Vincas (A.†A.)

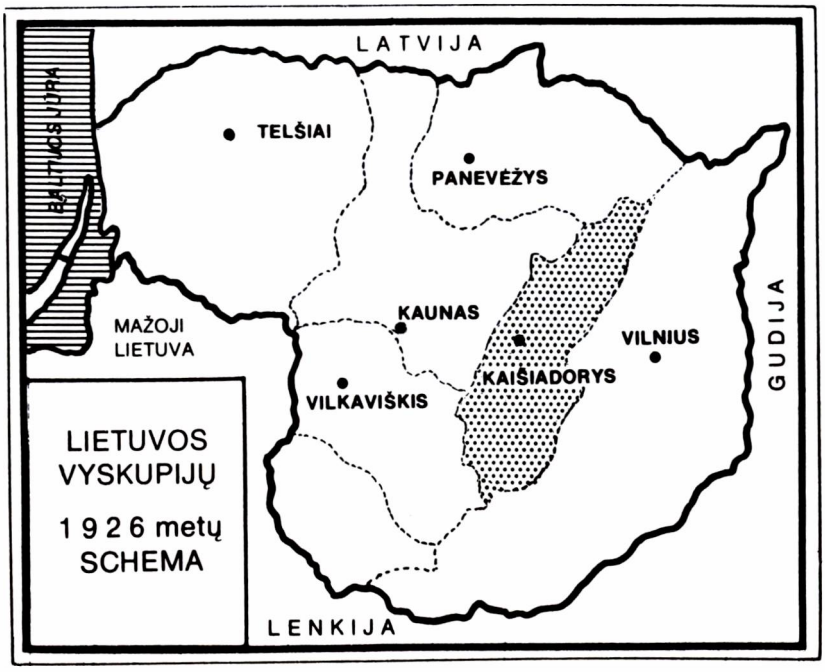

1987 m. birželio 28 d. Šv. Petro bazilikoje, Romoje, Telšių vyskupas Antanas Vaičius, perskaitęs specialų raštą, prašo Šv. Tėvą Joną Paulių II paskelbti Dievo Tarną arkivyskupą Jurgį Matulaitį-Matulevičių palaimintuoju

Foto FELICI

LIETUVOS BAŽNYČIŲ I—VI TOMŲ PAPILDYMAI, PATIKSLINIMAI, PASTEBĖTŲ KLAIDŲ PATAISYMAI

SANTRUMPOS

deš. — dešinėje
fot. — fotografija ar parašas po ja
fot. a. — fotografija apačioje
fot. v. — fotografija viršuje
gim. — gimęs
iš a. — iš apačios
iš v. — iš viršaus
kair. — kairėje
kp — kunigu pašvęstas
pp — papildymas
pt — pataisymas
ptl — patikslinimas
sk. — skiltis
bž. — bažnyčia

I TOMAS — ŽEMAIČIŲ — TELŠIŲ VYSKUPIJA

ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJOS VYSKUPAI

(Pp prie 13—45 psl.)

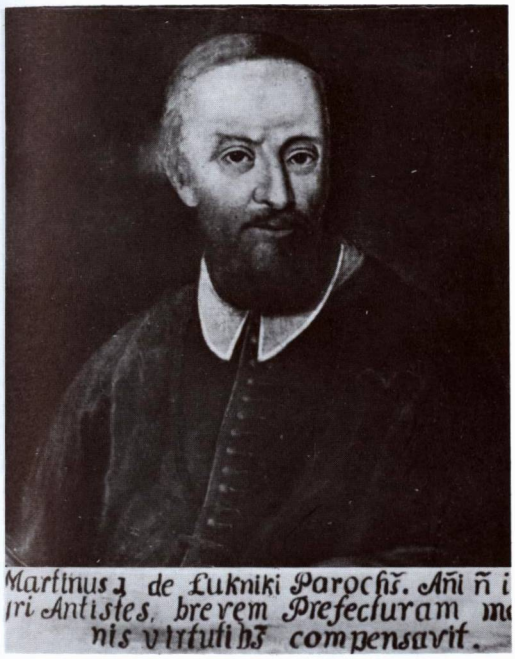

3. Martynas, I, Medininkų vyskupas (1434—1435)

27. Kazimieras Pacas (1667—1695)

16. Stanislovas Narkustis, Medininkų vyskupas 1564 m. Mirė neatvykęs į Žemaičius.

32. Juozapas Mykolas Karpis (1736—1739)

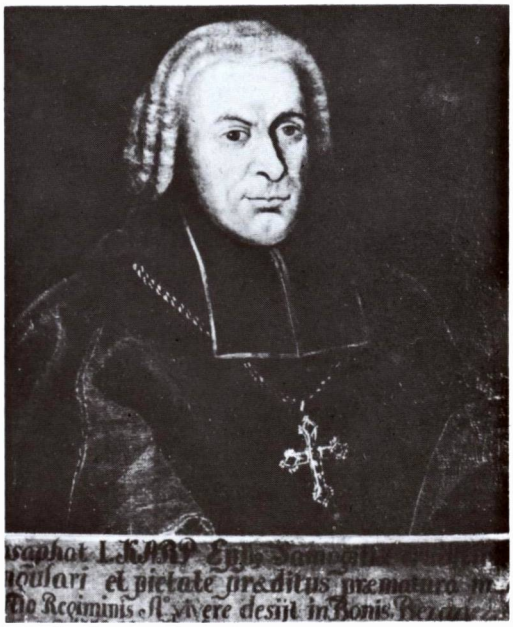

34. Jonas Domininkas Lopacinskis (1762—1778)

38. Mečislovas Leonardas Paliulionis (1883—1908)

36a. Simonas Giedraitis, sufraganas (1804—1844)

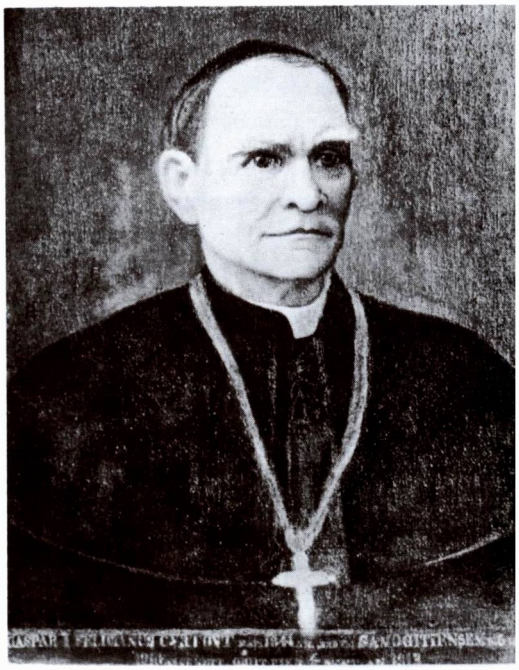

39. Gasparas Felicijonas Cirtautas (1910—1913)

(Portretų nuotraukos iš prel. Pauliaus Jatulio rinkinio)

VYSK. PR. KAREVIČIAUS POKALBIAI SU VOKIEČIŲ KARO VADAIS 1916 M.

(Pp prie 47 psl.).

Vokiečiai manė, kad Žemaičių vyskupas būsiąs lankstus ir pasiduosiąs išnaudojamas jų politikos tikslams. Bet labai apsiriko, kai pamatė jo pilietinę drąsą bei atvirumą ir nepalaužiamą valią.

Charakteringas yra vyskupo pirmas pasimatymas su vokiečių kariuomenės štabo viršininku, generolu Eisenhortu Rothe. Generolas, pirmą kartą pamatęs prieš save okupuotosios vyskupijos vyskupą, prabilo į jį: „Litauen ist von den Deutschen erobert und auf ewig mit Deutschland vereinigt. Eure Bischöfliche Gnaden und Ihnen unterwürfige Geistlichkeit erfordere ich allen deutschen Forderungen absolute Unterwürfigkeit“ („Lietuva vokiečių nukariauta ir amžinai su Vokietija sujungta. Iš Jūsų Ekscelencijos ir Tamstos valdžioje esančios dvasiškijos reikalauju visiems vokiečių reikalavimams absoliutinio nusilenkimo“). Kiek tai šiame sakinyje vokiško išdidumo ir paniekos lietuvių tautai! Vyskupas neišsigando šios išdidžios asmenybės, bet drąsiai akimis matavo generolo išdidumą ir jam atsakė: „Eure Exzelenz, Litauen ist wohl von den Deutschen okupiert, aber es ist noch nicht annektiert. Wir verbleiben unterdessen russische Untertane. Selbstverständlich die Welt, so auch Litauen, ohne Ordnung kann nicht bestehen. Was nötig ist im Lande Ordnung aufrecht zu halten, werden wir uns Ihren Verordnungen schon fügen. Aber Exzellenz, weder Sie, noch Ihnen unterwürfiges Militär, hoffe ich, werden nichts solches von uns verlangen, was mit unserer Lage als russische Untertane sich nicht vereinbaren liesse“. („Jūsų Ekscelencija, teisybė, Lietuva yra vokiečių okupuota, bet dar nėra aneksuota. Tuo tarpu mes pasiliekame rusų valdiniai. Be abejo, kaip pasaulis, taip ir Lietuva negali egzistuoti be tvarkos. Kiek yra reikalinga krašte palaikyti tvarkai, mes klausysime jūsų įsakymų. Bet nei Jūs, nei jūsų valdžioje esanti kariuomenė nereikalaus iš mūsų nieko tokio, kas būtų nesuderinama su mūsų, kaipo rusų valdinių padėtimi“.

Dar ryškiau vyskupo Karevičiaus nepalenkiamą, geležinę valią vaizduoja jo santykiai su kunigaikščiu Isenburgu, kuris reikalavo, kad vyskupas pasirašytų ilgą raštą „Deutsche Forderungen“ ir duotų pasižadėjimą tuos

reikalavimus vykdyti. J. E. Karevičius, radęs šiuose „Forderunguose" nepriimtinų punktų, nedavė pasižadėjimo jų vykdyti. Kunigaikštis susijaudinęs ir griežtu tonu prabilęs:

„Wenn wir mit Ihnen unterhandeln, machen wir Ihnen Gefälligkeit, denn wir könnten Sie zwingen, zwingen" („Jeigu mes su Tamsta derimės, tai Tamstai darome malonę, nes mes galėtume Tamstą priversti, priversti").

Vyskupas į tokį pasakymą tvirtu balsu atsiliepęs:

„Eure Durchlaucht, können mich in Verbannung schikken, können mich erschiessen lassen, aber mich, mein Gewissen erzwingen Gott wird nicht zulassen. Sie verlangen von mir mehr als russische Regierung, als Bismarck verlangte. Russische Regierung in letzterer Zeit sowie Bismarck begnügten sich bei Anstellung der Geistlichkeit mit Zustimmung". („Jūsų Šviesybe, gali mane ištremti, gali liepti mane sušaudyti, bet manęs, mano sąžinės priversti Dievas neleis. Jūs reikalaujat iš manęs daugiau nei rusų valdžia, nei Bismarkas reikalavo. Pastaruoju laiku rusų valdžia, taip pat ir Bismarkas savo laiku pasitenkindavo dvasininkų skyrime pranešimu. Jūs gi visų pirma reikalaujat sutikimo".).

Lietuvių tauta turėjo J. E. Karevičiaus asmenyje gerą užtarytoją ir diplomatinį savo interesų gynėją pas vokiečius. Tais sunkiais laikais vyskupas daug nuveikė savo tautos labui. Buvo tai momentas, kada, neturint savo valstybės aparato, Žemaičių vyskupas, gindamas savo tautą nuo žiaurios vokiečių okupacijos priespaudų, sąžiningai ėjo vidaus reikalų ministerio pareigas ir, važinėdamas svarbiais savo tautos reikalais į Vokietiją pas anų laikų vokiečių politikos vadus, sėkmingai atstojo užsienio reikalų ministerį.

Pasaulinį karą vokiečiams pralaimėjus, jie noroms nenoroms turėjo pasitraukti iš mūsų krašto. Lietuviams teko dirbti sunkus valstybės kūrimo darbas. Vyskupas Karevičius, giliai atjausdamas savo tautos vargus, kiek galėjo, rėmė ir laimino tą darbą. Daug svarbių to laikotarpio istorinių įvykių yra susijusių su J. E. Karevičiaus asmeniu. Panaikinus Žemaičių vyskupiją, jos vyskupas, turėdamas tiek daug nuopelnų bažnyčiai ir Tėvynei, pasitraukė iš viešojo gyvenimo, pasirinkdamas vienuolio pašaukimą,

(Perspausdinta iš kan. Juozo Stakausko rašinio „J. E. Arkivyskupo Pranciškaus Karevičiaus gyvenimo bruožai", iš leidinio „Arkivyskupas Pranciškus Karevičius", Kaunas, 1936.)

TELŠIŲ VYSKUPAI

Aukštieji Telšių vyskupijos dvasininkai nepriklausomybės metais. Sėdi (iš k.): prel. Antanas Simaitis, vysk. Vincentas Borisevičius, vysk. Justinas Staugaitis, kancleris prel. Rapolas Kuodis, ? Stovi: kun. Stasys Vaitelis, kun. Petras Dvaranauskas, kun. Paulius Venckus, kun. Juozas Aperavičius, kun. Vaclovas Gerasimavičius

Vyskupo Juozapo Pletkaus laidotuvių eisena prie Telšių katedros 1975.X.2

Vyskupo A. Vaičiaus konsekracija Kauno arkikatedroje — bazilikoje 1982.VIII.25. Konsekracijai vadovavo vysk. L. Povilonis (viduryje)

TELŠIŲ VYSKUPIJOS ADMINISTRACIJA

Apaštališkasis administratorius vysk. Antanas Vaičius

(Pp prie 72 psl., II sk. 13 eil. iš ap.)

Šv. Tėvas Jonas Paulius II 1982.VII.5 Telšių vyskupijos ir Klaipėdos prelatūros apaštaliniu administratorium paskyrė kun. Antaną Vaičių, pakeltą tituliniu Sulekto vyskupu.

Gimė 1926.IV.5 Geidučių k. Mosėdžio vls. ūkininko šeimoje, kaip vienuoliktas iš trylikos vaikų. Mokėsi Šačių ir Mosėdžio pradžios mokyklose, 1940—1943 m. Skuodo gimnazijoje, 1943—1951 m. Telšių ir Kauno kunigų seminarijose. Kunigu pašvęstas 1950.IX.24 vyskupo Kazimiero Paltaroko Kauno arkikatedroje. Vikaravo Plungėje, Salantuose, klebonavo Žygaičiuose, Salantuose, Lauksodėje ir Akmenėje. 1973.VIII.4 paskirtas Telšių katedros klebonu ir vyskupijos kancleriu. Mirus Telšių vyskupui J. Pletkui, 1975.X.5. Telšių katedros kapitula išrinko A. Vaičių Telšių vyskupijos ir Klaipėdos prelatūros kapituliniu vikaru.

Vyskupu konsekruotas 1982.VII.25 Kauno arkikatedroje — bazilikoje. Konsekravo vysk. Liudas Povilonis; konsekratoriai: vyskupai V. Sladkevičius ir R. Krikščiūnas. Iškilmėse dalyvavo ir vysk. J. Steponavičius. Vysk. L. Povilonis perskaitė popiežiaus Jono Pauliaus

Vyskupas Antanas Vaičius

II sveikinimo telegramą ir pasakė pamokslą. Mišių metu pamokslą pasakė kan. Kazimieras Gasčiūnas. Po mišių Kauno katedros šventoriuje naująjį vyskupą sveikino žemaičių jaunimo atstovas, Tikinčiųjų teisėms ginti komiteto vardu kun. Alfonsas Svarinskas, Telšių vyskupijos kunigų atstovas kun. Klemensas Arlauskas. Iškilmės baigtos naujojo vyskupo padėkos žodžiu.

Vysk. A. Vaičius (viduryje) sveikinamas po konsekracijos 1982.VIII.25

Pakeliui į namus grįžtantį vysk. A. Vaičių pasitiko ir pasveikino Viduklės, Varnių ir Viešvėnų parapijiečiai. Telšių katedra, šventorius ir net gatvės buvo užtvindytos žmonių. LKB Kronika (Nr. 54, 1982), aprašydama įvykių eigą, pastebėjo, kad „žemaičiai neslėpė savo entuziazmo, sulaukę naujo vyskupo, kuris savo gerumu jau buvo spėjęs užkariauti tikinčiųjų širdis".

1983.IV.6, kartu su kitais okup. Lietuvos vyskupais, vysk. J. Vaičius atvyko į Romą „ad limina apostolorum" vizitui ir buvo popiežiaus priimtas.

Vysk. A. Vaičius reiškiasi kaip veiklus ganytojas ir ypač energingai kovoja su girtavimu.

1986 m. rugpjūčio mėnesį Šv. Tėvas Jonas Paulius II paskyrė vysk. A. Vaičių centrinio Bažnyčios organo — Vatikano Kunigų kongregacijos reikalam nariu.

1987 m. pradžioje vyskupijoje veikė 142 bažnyčios, iš kurių 61 nebeturėjo nuolatinio kunigo ir buvo iš kitur aptarnaujamos. Iš viso buvo 116 kunigų, iš jų 81 klebonas bei administratorius, 11 vikarų, 23 altaristai bei rezidentai, ligonys ir invalidai. Viename laiške iš Telšių rašoma: „Mirtis labai retina mūsų kunigų eiles, o iš seminarijos ateina žymiai mažiau, kaip išmiršta. Vyskupams dalijantis naujai pašvęstais kunigais, Telšiams tenka tik 18% jų procentų, taigi neužtenka..."

Telšių vyskupijos administraciją 1987 m. sudarė: apaštališkasis administratorius vysk. Antanas Vaičius, kancleris — kun. Juozapas Pranciškus Gedgaudas; **kapitulą**: kanauninkai — Kazimieras Gaščiūnas, Juozapas Miklovas, garbės kanauninkas — Feliksas Valaitis. **Vyskupijos tribunolas**: oficiolas — kun. Tadas Poška, viceoficiolas — kun. dr. Kazimieras Prielgauskas, santuokos ryšio gynėjas — kun. Juozapas Pranciškus Gedgaudas, notaras — kun. Juozapas Pačinskas; teisėjai: kun. Bronislovas Burneikis, kan. Kazimieras Gaščiūnas, kan. Juozapas Miklovas, kun. Vytautas Motekaitis, kun. Petras Palšis ir kun. Petras Puzaras, kun. Bern. Talaušis, kun. Julius Tamašauskas. **Vyskupijos ir prelatūros kunigų taryba**: Konsultatoriai — kun. J. P. Gedgaudas, kun. Br. Burneikis, kun. K. Gaščiūnas, kun. Jonas Gedvila, kun. Juozapas Miklovas, kun. P. Palšis, kun. P. Puzaras, kun. Bern. Talaišis. Kiti nariai: kun. Albinas Arnašius, kun. Jonas Kauneckas, kun. Juozapas Palšinskas, kun. Tadas Poška, kun. Adolfas Pudžemys.

AKMENĖ

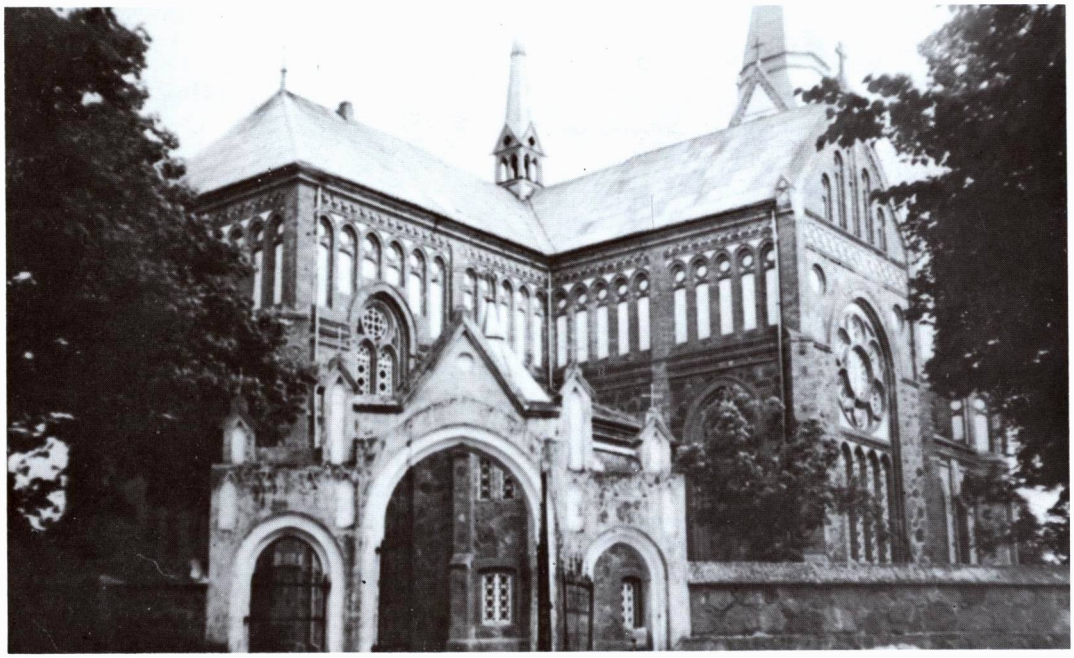

Akmenės bažnyčia ir šventoriaus vartai. (Pp prie 92—93 psl.)

ALSĖDŽIAI

(Pp prie 94 psl.)

Kaip rašo LKB Kronika (Nr. 40, 1979), 1979.IX.23 naktį nežinomi piktadariai, sulindę pro langą į bažnyčios vidų, ją žiauriai nusiaubė: sulaužė ir išplėšė septynių altorių tabernakulius, pavogė komuninę ir išbarstė Švč. Sakramentą, išnešė religines statulas, žvakides, relikvijorius, votas ir kt. religinius daiktus. Pažymėtina, kad aukų dėžutės nebuvusios išplėštos. Klebonas 1979.IX.26 savo pareiškime kurijai rašė, kad „peršasi išvada, kad piktadariams rūpėjo ne pinigai, o tik bažnyčios išniekinimas ir nuteriojimas. Be to, šventoriuje keliose vietose buvo privemta ir priteršta atmatomis, nes tą naktį aplink Alsėdžių kultūros namus, kur paprastai renkasi visokios padugnės, šūkavimas ir staugimas tęsėsi iki 3 val. nakties."

Koplytstulpis Alsėdžių bž. šventoriuje, pastatytas 1981 m.

BALSIAI

(Pp prie 297 psl.)

„Karys" (Nr. 15—16, 1928) apie Balsius yra paskelbęs tokį padavimą. Esą dabartinė Šilalės bažnyčia buvusi tik Balsių filija. Šilalės dvarą, kuriam priklausė pusė Balsių parapijos, valdęs labai žiaurus ir ištvirkęs dvarininkas Pilsudskis. Prie Šilalės — Balsių vieškelio yra Šilų kaimas, kuriame gyvenę Pilsudskio baudžiauninkai. Kaimo gale, jau netoli nuo Balsių, prie vieškelio stovėjusi karčema, kurioje dvarponio iškankinti baudžiauninkai pragerdavę paskutinį savo turtą. Šiliečiai, kaip ir jų ponas, buvę pagarsėję girtuokliai, ištvirkėliai, mušeikos.

Vienų Velykų švenčių išvakarėse, jau šeštadienio vakarą, žmonės būriais traukę į Balsių bažnyčią pasveikinti prisikeliantį Kristų. Išsiskubinę ir 10 Šilų vyrų. Tik ne į bažnyčią, bet į karčemą nuėję. Tuo metu, kai bažnyčioje visi karštai meldėsi, šventas giesmes giedojo, karčemoje nusigėrę vyrai traukė šlykščiausias dainuškas. Kai varpų garsai pradėjo skelbti žmonėms linksmą naujieną, jog kėlėsi Kristus, kai nudžiugę žmonės giedojo „Linksmą dieną apturėjom", sugyvulėję girtuokliai sumanę sudaryti savotišką „procesiją". Jie stvėrėsi kačergų, kastuvų, šluotų ir mušdami į keptuvę, šlykščiai rėkaudami pradėjo eiseną aplink karčemą. Karčiaumninkas norėjo ištvirkėlius sulaikyti, bet jie nepaklausė ir dargi norėjo žydą sumušti. Persigandęs žydas su savo šeimyna iš karčemos paspruko, o girtuokliai tęsė savo bjaurų darbą. Bet kai ši „procesija" baigė trečią kartą eiti aplink karčemą, ir kai jos dalyviai suėjo į vidų, žydo gaidys tris kartus sugiedojo. Rodos pagal šį ženklą staiga atsivėrusi žemė ir visi girtuokliai, kartu su karčema, nugarmėję į pragarą... Karčemos vietoje likusi tik duobė. Seni žmonės pasakodavo, kad kiekvieną Velykų rytą, Prisikėlimo metu priėjus prie duobės, buvę galima girdėti gaidžio „kakariko"...

Bet Dievo rūstybė tuo dar nesibaigusi. Greitai po to Šiluose pasirodęs baisus maras, vėliau apėmęs visą Žemaitiją. Per vieną vasarą išmirę tiek žmonių, kad rudenį į garsiuosius Simano Judo atlaidus ir į jų jomarką Balsiuose iš visos Žemaitijos suvažiavę tik 7 žmonės.

BATAKIAI

(Pp prie 101 psl.)

1970 m. sovietiniai aktyvistai sudegino Batakių bažnyčią. Ilgametės parapijiečių pastangos gauti leidimą atstatyti bažnyčią nebuvo sėkmingos. Pamaldos vyksta labai ankštoje varpinėje. Apsispręsta prašyti okupacinę valdžią, kad bent leistų pastatyti prie varpinės priestatą. Tuo reikalu 1985.III.16 buvo nusiųstas prašymas, į kurį atsakymas negautas. LKB Kronika (Nr. 67, 1985) paskelbė Batakių R. Katalikų religinės bendruomenės komiteto pareiškimą Tauragės rajono vykdomojo komiteto pirmininkui, kuriame, be ko kita, rašoma: „... pakartotinai primename, kad jau 15 metų neturime tinkamų patalpų pamaldoms. Dažnai, ypač per šventes ir laidotuves, esame priversti per pamaldas būti lauke lyjant, pučiant vėjams ir šaltyje. Juk meldžiamės varpinėje, kurios vidaus plotas tik 25 kv m!"

„Girdime, kad rajono vadovai argumentuoja, esą stinga statybinių medžiagų. Tai nesąmonė! Pirma, mums iš valstybinių statybų fondo medžiagų nereikės, o jeigu reikėtų, tai tiesiog nulis, palyginus su Tauragės rajono statybos mastu. Antra, mums pakaks medžiagų, kurios laisviau parduodamos statybinių medžiagų sandėliuose... Mes tokiomis nenormaliomis sąlygomis per 15 metų esame tiek išvarginti, kad negalime nepriminti, jog nenurimsime, kol nebus gautas leidimas pristatyti prie varpinės priestatą... mes iš savo rajono vadovų ne išmaldos, lyg elgetos, prašome, o reikalaujame to, kas mums priklauso, ką garantuoja TSRS konstitucija bei atitinkami įstatai bei potvarkiai." (Pasirašė 15 Batakių parapijos komiteto narių).

Teodoravos koplyčia

Batakių parapijai priklausė Teodoravos (Laukininkų) dvaro koplyčia. Ji buvo medinė, statymo metai nežinomi. Algimantas Miškinis, iš kai kurių analogijų (ypač Gudžiūnų koplyčios) spėja, kad ji galėjo būti statyta XIX a. pradžioje ar pirmojoje pusėje. 1903 m. šis pastatas dar stovėjo. Yra išlikusi jos nuotrauka, daryta K. Daukšos apie 1901—1905 m. Ji buvo vietovėje, pro kurią I pasaulinio karo metais buvo pravestas Tauragės — Šiaulių geležinkelis ir netoli buvo įrengta Batakių

Teodoravos koplyčia Batakių parapijoje. (K. Daukšos 1904—1905 m. nuotrauka)

stotis, 1923 m. vadinama Batakių — Teodoravos vardu. Tada Teodoravos dvare (Laukininkų kaime) buvo 3 sodybos ir 46 gyventojai. Vėlesniuose koplyčių sąrašuose ji nebeminima. O sovietinės Lietuvos gyventojų sąrašuose Teodoravos, kaip gyvenvietės, nebėra.

DARBĖNAI

Koplytėlė Darbėnų miškuose apie 1980 m. (Pp prie 109 psl.)

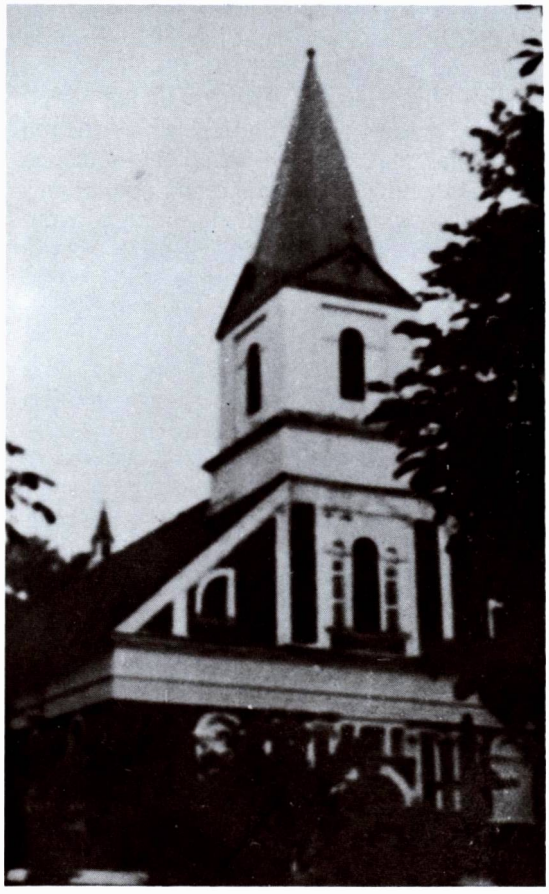

Šitaip iš tiesų atrodo Darbėnų bažnyčia. 109 psl. buvo išspausdinta kitos bažnyčios nuotrauka

GARGŽDAI

(Pp prie 119 psl.)

Iš Gargždų klebonų ypač minėtinas kun. Baltramiejus Baltrėnas (gim. 1861 m., kp 1886 m.) Gimė ir augo Lebeniškių k., Vabalninko parapijoje. XIX—XX a. sąvartoje buvo Gadunavo klebonas ir ten 1901 m. užbaigė statyti didžiulę mūro bažnyčią (Žiūr. 117 psl.). Bendradarbiavo draudžiamojo meto lietuvių spaudoje. Paskirtas Gargždų klebonu, nuoširdžiai rūpinosi bažnyčios bei parapijiečių reikalais. Čia jis mirė 1928.V.10. Prieš mirdamas testamentu visas savo santaupas paskyrė besimokančio jaunimo šalpai, o testamento vykdytoju pakvietė vysk. K. Paltaroką, kuris jo skirtas pašalpas dalino.

Pokario metais visą laiką reiškėsi tikinčiųjų persekiojimas. LKB Kronika (Nr. 48, 1981) paskelbė parapijiečių pareiškimą komunistinės administracijos įstaigoms, kuriuo prašoma leidimo skambinti varpu bent jau numirėlį į amžinatvę palydint. Šiuo reikalu daug kartų kreipėsi į Klaipėdos rajono vykdomąjį komitetą, tačiau atsakymo nesulaukė. Pareiškimą pasirašė 1077 tikintieji.

Kaip buvo (119 psl.) rašyta, Gargždų aukšta medinė bažnyčia buvo II pasaulinio karo metu sudeginta. Tikintieji buvo pasiryžę pasistatyti naują mūrinę, o tuo tarpu iš vieno barako medžiagos pasistatė laikinę medinę. Pastangos gauti leidimą naujai bažnyčiai statyti nebuvo sėkmingos. Taigi parapijiečiai prašė valdžios leidimo bent paaukštinti jų „barakinį" pastatą.

LKB Kronika (Nr. 67, 1985) yra paskelbusi Sovietų Sąjungos kom. partijos sekretoriui M. Gorbačiovui ir eilei kitų sovietinių įstaigų pareiškimą iš 1985.IV.14, kurį pasirašė 651 parapijietis „už tūkstančius" gargždiškių tikinčiųjų. Jame rašoma: „nuoširdžiai prašome, maldaujame leidimo keletą metrų paaukštinti mūsų bažnyčią-baraką, kad ji po 40 metų po karo neatrodytų, kaip kolūkio kiaulidė, o kaip tikra bažnyčia, kurioj būtų pakankamai oro, šviesos ir vietos. Kitą, 1984.XII.6 rašytą prašymą sovietinės Lietuvos ministrų tarybai, pasirašė 495 tikintieji, o 1984.VIII.19 motyvuotą pareiškimą — 1094 asmenys. Buvo ir daugiau nesėkmingų pastangų.

Pareiškimuose, be ko kita, buvo rašoma: „mūsų bažnyčioje-barake tėra tik 1 kub. m oro asmeniui. Todėl labai sunku kvėpuoti. Žmonės prakaituoja, o vasarą alpsta, žiemą vanduo teka per sienas". Nurodoma, kad parapijiečiai turį reikalingos medžiagos, tačiau negauną leidimų.

GAURĖ

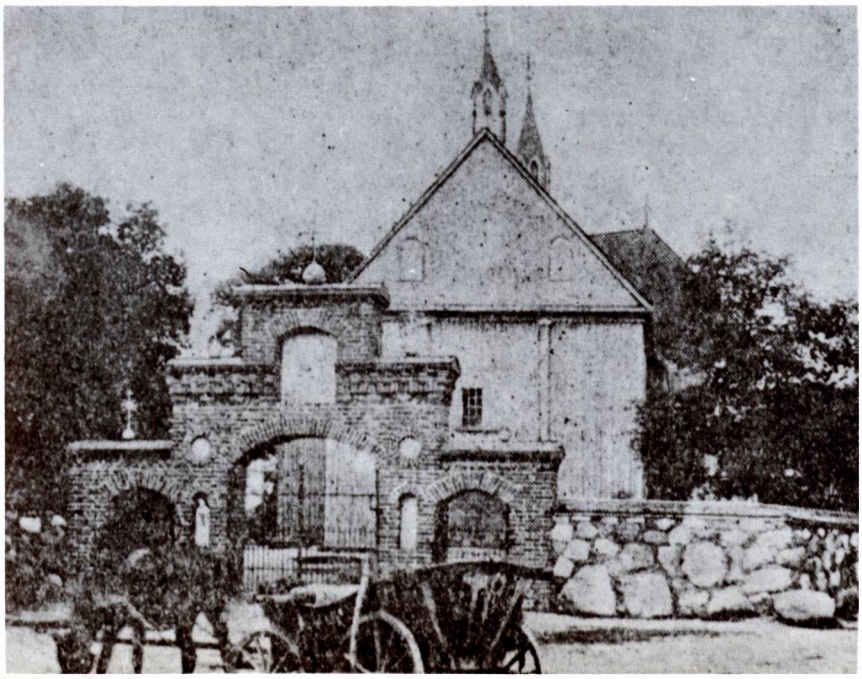

Šitaip atrodė senoji Gaurės bažnytėlė, sovietinių aktyvistų sudeginta 1970 m. (Pp prie 122 psl.)

YLAKIAI

Ylakių bažnyčia

Šitaip iš tiesų atrodo Ylakių bažnyčia. 133 psl. buvo klaidinga nuotrauka

KALNALIS

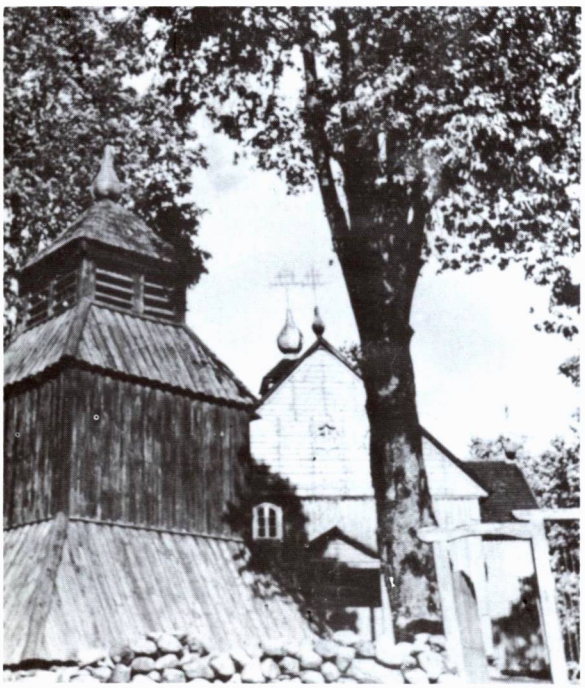

Kairėje —
Kalnalio varpinė ir bažnyčia. A. Sutkaus nuotr. (Pp prie 39 psl.)

KARTENA

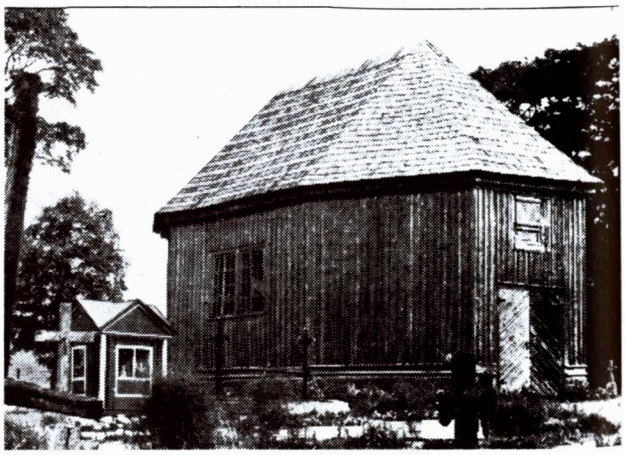

Kartenos kapų koplyčia. (Pp prie 148 psl.)

KĘSTAIČIAI

Mūsų laikais Kęstaičiai buvo paprastas kaimas Alsėdžių vls., 9 km į š.v. nuo Telšių, 6 km į p.r. nuo Alsėdžių. Vietos gyventojai vietovę *Kenstaičiais* vadina.

Pagal J. Šmotelio užrašytus padavimus*) senovėje, maždaug prieš 500 m., šią apylinkę valdęs drąsus karžygys Kęstas; jo žemę iš trijų pusių supę tankūs miškai, o iš ketvirtosios ji susisiekusi su Eidimto žeme. Kiek į rytus apylinkę ir pilį valdęs kitas drąsus karžygys Kęsgaila; netoli dar gyvenęs ketvirtas karžygys Bulžinas; visi jie rūpinęsi visos Alsėdžių apylinkės ir Telšių gynimu nuo kryžiuočių.

*Istoriškai***)* Kęstaičių dvaras žinomas nuo XV a. Yra išlikęs 1586 m. įrašas Raseinių žemės teismo aktų knygoj, vardu „Teismo sprendimas dėl žemininko Stanislovo Kryžaičio–Kęstaičio skundo ant žemininko Motiejaus Stepono, Petro sūnaus, Kęstaičio, kad jis sumušęs ir sužeidęs ir atsisakęs išpildyti jam, ieškovui, savo pasižadėjimą šią bylą užbaigti, atsilyginant jam, nukentėjusiam, pamokėjimu". Iš kitos 1668. VII. 15 žinios matyti, kad Kęstaičių dvaras buvo užstatytas ponui Jasinskui. 1701. I. 2 Jonas Kęsgaila–Kenstavičius, žmonių Kęstaičiu vadinamas, pardavė Kęstaičių dvarą už 100 kapų grašių Stanislovui Teodorui ir Kotrynai Stripeikaitei Kęstavičiams. Iš jų dvarą paveldėjo Jonas Antanas Šandys–Rimgaila, gavęs jį vesdamas Kęstavičiūtę. Ši pora turėjusi vieną sūnų, kuris išėjęs į kunigus, tačiau netrukus išprotėjęs ir miręs. Padavimai sako, kad po mirties jis prisisapnavęs savo tėvui ir prašęs dvaro turtus palikti paliegusiems kunigams. Tėvas, vykdydamas sūnaus prašymą, išvažinėjęs visą Lietuvą ir patyręs, kad paliegusius kunigus geriausiai globoją vienuoliai rokitai. Tad 1738. III. 31 jiems užrašė 18 valakų žemės su 38 valstiečiais, įrašydamas sutartą sąlygą, kad jie globotų paliegusius kunigus. Be to, savo pinigais pastatė koplyčią su ligonine ir pavedė ją rokitui Motiejui Virkuckiui, užrašydamas ir kiek pinigų, Kiek vėliau Martynas Gavrilavičius prie Kęstaičių koplyčios įsteigė altariją ir jos išlaikymui užrašė 1850 auksinų. Vysk. M. Valančiaus liudijimu Kęstaičiuose gyvenę 30 rokitų ir 30 ligonių. Tais pačiais metais šį aktą patvirtino Augustas II ir išdavė raštą, kuriuo buvo leidžiama šį kaimą paversti miestu, įvesti prekymečius ir turgus; katalikai galėjo laikyti smukles. Pop. Pijaus VI (1775–1799 m.) bule Kęstaičiuose buvo leista įsteigti šv. Roko ir šv. Fabijono atlaidus. Iš Romos buvo atgabentos ir šv. Roko relikvijos; 1764. VIII. 11 Žemaičių vysk. A. D. Tiškevičius pavedė jas išstatyti viešam garbinimui.

1808 m. Rimgailos statytoji bažnytėlė su ligonine sudegė; nauja, taip pat medinė, buvo pastatyta ant aukštų akmeninių pamatų iš pušinių sienojų 1820 m. (rokitų lėšomis ir ligoninės vedėjo bei altaristo kun. Juozo Razgevičiaus rūpesčiu). Ji buvo 8 sieksnių ilgio, 5 pločio; turėjo plytines grindis, trejetą durų, apkaltas lentomis sienas, dvi zakristijas, 8 balsų vargonus. Didysis altorius pašvęstas šv. Roko garbei; jo paveikslą žemaičiai laikė stebuklingu ir garbino. Ligoninė buvo pristatyta prie bažnyčios, su durimis į ją. Be jos, dar stovėjo ūkio trobesiai. 1821 m. buvo pastatyta varpinė. Ligoninėje buvo laikomi ir slaugomi proto ligomis sergą beturčiai, kurių čia būdavo 20–30. 1826 m. jų tebūta 16-os. Jai reikalingas lėšas pateikdavo fundacinis ūkis. Be to, rokitų kvestorius apylinkėje rinko ligoninės reikalams gyvulius, pinigus ir kt. aukas. Netrūkdavo ir stambesnių fundacijų: 1875 m. Matas Antanas Rokas Virkuckis paliko 6000 auksinų, 1799 m. Marijona Daigevičaitė–Antanavičienė užrašė ką tik įsteigtai altarijai 100 muštinių– talerių, 1812 m. Ona Mikytienė — 50 sidabrinių rb., 1817 m. Ona Klenauskienė 80 olandiškų talerių, 1821 m. Gruzdžių klebonas kun. Vitkevičius — 1000 sidabrinių rb. 1842 m. rusų valdžia atėmė iš Kęstaičių ligoninės žemę, palikdama tik 33 dešimtines nederlingos, tik trečią grūdą teduodančios, smėlėtos, vienos dešimtinės didumo Kuknelio ežerėlį ir menką malūną, kuriame ligoninė vos galėjo susimalti sau grūdus. Nebegalėdama išsilaikyti, ligoninė likvidavosi. Valdžiai palikus pastatus nenusavintus, vysk. Simanas Mykolas Giedraitis 1843. VI. 26 juose įsteigė kunigų invalidų namus ir jiems administruoti 1844. III. 13 paskyrė kun. Mykolą Varnilavičių, nuo 1828 m. ėjusį Kęstaičių altaristo pareigas. Tuojau čia buvo apgyvendinti 6 invalidai kunigai; rusų valdžia iš nusavintų žemių kiekvienam skirdavo po 4 rb. Gaunamas pajamas už mišias paimdavo namų valdytojas; jos taip pat buvo naudojamos pačių ligonių reikalams. Ligoniai buvo griežtai prižiūrimi, saugomi nuo alkoholinių gėrimų, negalėdavo išeiti iš ligoninės be palydovo ir t.t.

*) „Naujienos", 1961. VII.

**) Kun. P. Veblaitis, „Kova su caro valdžia už Kęstaičių bažnyčią". Draugija, 1938 m.

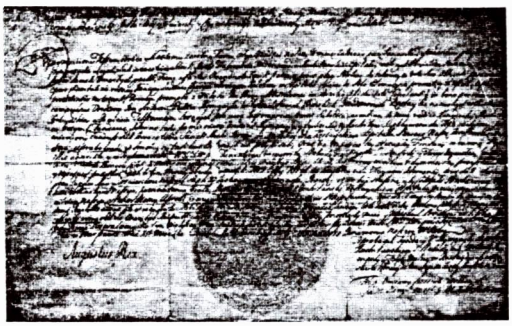

1738 m. Kęstaičių fundacinis aktas

1886 m. Kęstaičių bažnytėlė buvo jau sena, trobesiai — vieni naujesni, kiti seni; šventorius buvo aptvertas akmenine tvora, ant kapinių stovėjo sena koplyčia. Kunigai invalidai, nebuvo gydomi, nes nebuvo nei gydytojo, nei vaistinės.

1831 m. Kęstaičių kunigas buvo įsivėlęs į sukilimą; rusai jį sušaudė ir ten pat miške pakasė. Kapo žemę sumaišė su eglių šakomis ir sutrypė kazokų arklių kanopomis.

1886 m. Kęstaičiams buvo nelaimingi. Rusai pradėjo ruoštis bažnyčią uždaryti. Balandžio 9 d. į Kęstaičius atvyko Telšių aps. viršininkas ir smulkiai apžiūrėjo visus pastatus. Buvo kalbama, kad stačiatikių šventikas irgi atvykęs. Žmonės ėmė nerimti: jie buvo prisirišę prie savo bažnytėlės ir šv. Roko, kuris juos gelbėjęs varguose. Rusų caras Aleksandras III pasirašė bažnyčios uždarymo įsakymą (ukazą). 1886 m. vasarą Vilniaus generalgubernatorius Ivanas Kochanovas gavo vidaus reikalų viceministerio kng. Gagarino pranešimą, kad tais metais liepos 10 d. „Viešpats Imperatorius teikėsi aukščiausiai įsakyti: ištuštinti Kęstaičių invalidų namus, perkraustant juose gyvenančius du perkaršusius Romos katalikų kunigus į vienuolyną vietos valdžios aukštosios vyresnybės nuožiūra; esančią prie tų namų bažnyčią uždaryti, perduodant bažnytinius daiktus vyskupystės vyresnybės žiniai, visą gi tų namų turtą perduoti Skuodo miestelyje statomai pravoslavų cerkvės klebonijai". Ši žinia Kauno viceguberna-toriaus Ryžkovo buvo pranešta liepos 25 d. Žemaičių vysk. M. L. Paliulioniui, kuris, rodos, nusistatė per daug Kęstaičių reikalų neginti, nusileisti rusų jėgai. 1886. IX. 15 konsistorija paliepė Alsėdžių dekanui ir klebonui kun. Tamošauskui gubernatoriaus įsakymą įvykdyti. VIII. 16. šv. Roko atlaidų metu, jau nebuvo leista kitų parapijų kunigams atvykti į Kęstaičius. Žmonės įsitikino, kad rusai tikrai ruošėsi uždaryti jų bažnytėlę. Rugsėjo mėnesį sudėję pinigų, jie pasiuntė penkių vyrų delegaciją į Petrapilį pas carą su prašymu ir 300 parašų, prašydami bažnyčios neuždaryti.

Žemaičiai ryžosi išlaikyti savo bažnytėlę ir susiorganizavo ją saugoti: ir dieną, ir naktį prie jos budėjo apie 100 žmonių; jie įsitaisė net savo virtuves: čia virė, kepė, valgė, giedojo šventas giesmes. Kun. Juknis leido valgyti mėsą ir pasninko dienomis. Kai tik iš Telšių atvykdavo rusų policininkai jos uždaryti, negalėdavo nė priartėti: moterys su nuodėguliais juos nugindavo. Telšių, Plungės ir Alsėdžių kunigai bandė prikalbėti gynėjus nesipriešinti, bet jų neįtikino, o Telšių klebonas net pelenais buvo apipiltas. Veikiai gandas apie Kęstaičių bažnyčiai gresiantį pavojų paplito ir platesnėje apylinkėje; ypač užjautė Gadūnavo, Darbėnų, Skuodo, Plungės, Rietavo, Salantų katalikai ir siuntinėjo čia savo žmones, čia maisto gynėjams. Per 5 apgulimo mėnesius gynėjai suvalgę 400 (kitais duomenimis 700) avių, 30 jautukų ir daug kitokio maisto.

Visa tai įtikinę gubernatorių, kad čia tikrai vyksta maištas prieš vyriausybę, ir rusai nutarė pavartoti didesnę jėgą. Lapkričio 19 d. gub. Valerijonas Melnickis atsiuntė iš netolimų Telšių 3 eskadronus kazokų su įrankiais bažnyčiai nugriauti. Iš Alsėdžių buvo atvežti du kunigai — Mažeika su Tamošausku; jie turėjo išnešti Švč. Sakramentą ir prikalbinti žmones nesipriešinti. Akcijai vadovavo pats gubernatorius. Kazokai nuogais kardais prasiskynė sau kelią minioje, ir Alsėdžių kunigai išnešė Švančiausiąjį. Tačiau minia neapleido bažnyčios, nesiskirstė ir giedojo „Verkit, aniolai..." ir kitas religines giesmes. Kai šventenybės buvo išgabentos, rusai dar kartą pareikalavo žmones išsiskirstyti, o kai šie nepaklausė, įsiveržę į šventorių, ėmė vyrus ir moteris kapoti kardais, plakti bizūnais, trypti arklių kanopomis. Žmonių klyksmas buvo girdėti tolimuose kaimuose; dalis sužeistųjų išbėgiojo; likusieji vyrai ir moterys ryžosi geriau mirti, bet nesitraukti. Ir jie mirė po kazokų arklių kojomis, mirė sužeisti miške. Juozas Šmotelis, iš savo motinos ir kitų daug kartų girdėjęs apie Kęstaičių tragediją, taip rašo*):

„Stanislovas Bedaukis ir Razmas, iš atokiai sekę skerdynes, pasakodavo, kad baisesnio vaizdo negalėjo būti. Kazokai klūpančius žmones, kaip skruzdėles mindžiojo arklių kojomis, o bėgančius mušė kardais ir bizūnais. Kai šventoriuje jau niekas nesipriešino, kazokai įsiveržė į bažnyčią, pilną žmonių; tikintieji, susikabinę rankomis, giedojo. Kazokai, šautuvų kulbėmis mušdami susikabinusiųjų rankas, vilko už apikaklių iš bažnyčios ir, plakdami bizūnais, varė toliau. Praretinę bažnyčią, kazokai kirviais

*) Naujienos, 1961. VII.

sukapojo altorius, paveikslus, kryžius, statulas ir visa, kas jiems atrodė šventa. Paskui išdaužė langus, sukapojo duris, apdraskė stogą; matydami, kad bažnyčios neįveiks, lydėdami gubernatorių, išjojo į Telšius. Kartu su jais išvažiavo du vežimu suimtųjų, tarp jų ir kun. Juknis. Tą patį vakarą sveikieji iškasė Kęstaičių kapinėse bendrą kapą ir visus žuvusius ten palaidojo. Vėliau ten pastatė didelį ąžuolinį kryžių".

Kun. Juknis buvo ištremtas į Valogdos guberniją ir, ten atlikęs bausmę, 1891 m. prisiglaudė Kvėdarnos altarijoje. Tragedija jį jaudino iki mirties.

Kęstaičių bažnytėlėje didelių turtų nebuvo: bažnytiniai indai buvo išgabenti į Telšius, o liturginiai drabužiai atiteko Alsėdžiams.

Kęstaičių bažnyčios gynimą suorganizavo ne bažnytinė vyresnybė, ne kunigai, bet patys žemaičiai, pati liaudis. Žmonės tada net kalbėjo, kad gretimų parapijų (Telšių, Plungės ir Alsėdžių) klebonai nemėgę Kęstaičių bažnytėlės ir kritišku momentu ne tik jos negynę, bet tam tikra prasme net ir padėję rusams.

Tačiau tuo Kęstaičių istorija dar nesibaigė. Kai bažnyčios gynėjų žaizdos apgijo, jų kiemus pradėjęs lankyti senelis. Lazdele pasiramsčiuodamas, eidamas iš namų į namus, aplankęs Kęstaičių, Eidintaičių, Bulžinų, Juodėnų, Žvirblaičių, Eivydų žmones. Kiekvienam sutiktam sakydavęs: „Vyrai, eikit į Kęstaičius, nugriaukit bažnyčią ir pasidalykit jos rąstus. Bažnyčia jau išniekinta, rusų subiaurota, maldai ji netinka, bet jos sienojai gerai, švęsti — pasidalykite juos! Tik saugokitės pavydo — nuo jo rąstų ‚macnastis' dings... Parsivežę rąstus, įterpkit juos į savo šienas — jie saugos jus nuo visokių nelaimių". Pranešęs tai kiekvienam, senelis pranykęs, ir niekas daugiau jo nematęs. Parapiečiai, tikrai pasidaliję bažnytėlės rąstus, juos parsigabeno į savo namus, įterpė į savo pastatų sienas ar dailiai pastogėse išdėliojo.

Kai po kurio laiko į Kęstaičius atvyko Skuodo stačiatikių šventikas jam skirtos valdžios dovanos pasiimti, bažnytėlės neberadęs — vieni tik pamatų akmenys kiūksoję, nes ir smulkius medžio gabalėlius vietinis smuklės savininkas buvo surinkęs. Tai matydamas, popas teištaręs „Čiort zabral" (velnias pagriebė) ir išvažiavęs atgal.

Kęstaičių bažnytėlės gynėjų pasipriešinimas prieš rusus buvo pirmas lietuvių smūgis rusams prieš jų sumanytą pravoslavinimo akciją. Tai įvyko penkeriais metais anksčiau, negu garsiosios Kražių skerdynės, ir aukų, rodos, buvo ne mažiau kaip Kražiuose. Tačiau ši tragedija kažkaip buvo praleista tylomis, neišpopuliarinta užsienyje ir pačioje Lietuvoje. Apie 30 suimtųjų, sumokėjus 200 rb., buvo paleista. Atrodo, patiems rusams buvo nemalonu kelti bylą. Ligoniai kunigai buvo išvežioti į kitas vietas.

1923 m. Kęstaičių k. priklausė Alsėdžių valsčiui. Tada buvo 24 sodybos ir 132 gyv. Mūsų laikais Kęstaičių kaime, prie Telšių–Alsėdžių vieškelio, buvo išlikusi aikštė, iš visų pusių šimtamečiais medžiais apaugusi. Jos viduryje buvo ąžuolinis kryžius, gerokai pakrypęs ir apkerpėjęs. Tebebuvo atsekamos pamatų liekanos. Prie buv. šventoriaus vartų buvo lenta su tokiu įrašu: „*Nuo rusų engėjų čia bočiai kentėjo dėl mūsų tikybos šventos*". Ši vietovė dar buvo *Rokitomis* vadinama. Nepriklausomos Lietuvos žemės reforma buv. Rokitų bažnyčios žemė buvo taip paskirstyta: Durpynas (apie 40–50 ha) atiduotas Telšių kurijai, buv. klebonija ir trobesiai — buv. nuomininkui Tamošauskui, vandens malūnas — nuomininkui Abromavičiui. 1936 m., Alsėdžių klebono kun. J. Jadviršio rūpesčiu, suorganizuotas iškilmingas ir gausus Kęstaičių tragedijos 50 m. sukakties minėjimas. Šis dvasininkas ruošėsi atstatyti Kęstaičių bažnyčią; jos parengiamieji darbai jau buvo atlikti*).

*) Žinias pateikė Iz. Valančius.

KLAIPĖDA

(Pp prie 152—164 psl.)

Netekę savo Marijos Taikos Karalienės bažnyčios, Klaipėdos ir apylinkės tikintieji visą laiką neatlaidžiai rūpinosi ją atgauti. Šiuo reikalu jie darė daug žygių ne tik respublikinėse įstaigose, bet ir Maskvoje. LKB Kronika (Nr. 72, 1986) paskelbė vieno jų pareiškimo Sovietų Sąjungos komunistų partijos gen. sekretoriui Michailui Gorbačiovui pareiškimą, kuriame, be ko kita, nusakomos ir pastangos bažnyčią atgauti. Šį dokumentą čia ištisai perspausdiname.

TSRS KP-CK Generaliniam Sekretoriui M. GORBAČIOVUI
RRT Pirmininkui K. HARČEVUI
LTSR Ministrų Tarybai

Klaipėdos ir visos Lietuvos katalikų

Pareiškimas

Mes, Klaipėdos miesto ir visos Lietuvos katalikai, 1961 m. savo lėšomis pasistatėme

Klaipėdoje Taikos Karalienės bažnyčią, 200 m gyvenamą namą ir 3 garažus. Tais pačiais metais, dar nepradėjus ja naudotis, N. CHRUŠČIOVO įsakymu, bažnyčia su minėtais pastatais iš mūsų buvo atimta ir paversta koncertų sale. Esame nuskriausti, nes niekuo nenusikaltome. Bažnyčią statėme su valdžios leidimu. Dabar neturime, kur melstis. Mūsų turima bažnytėlė yra 12 m. ilgio pločio ir 22 m ilgio. 48 m^2 užima presbiterija, 216 m^2 lieka tikintiesiems. Mes joje netelpame: vieni alpsta nuo tvankumo bažnyčioje, kiti priversti kaitroje, šaltyje ir lietuje stovėti lauke, klauptis ant snieguotų ir purvinų šaligatvių, įrengti galingi ventiliatoriai kelia didžiulį triukšmą. Langai žiemą ir vasarą atidaryti, nuo skersvėjo žmonės dažnai suserga.

1939 m. Klaipėdoje gyveno apie 60.000 gyventojų, o veikė 5 bažnyčios. Kai 1961 m. buvo statoma bažnyčia, gyveno apie 80.000 gyventojų, o dabar jau gyvena 200.000. 1961 m., uždarius bažnyčią Nidoje ir Juodkrantėje, Klaipėdoje ir jos apylinkėse buvo apie 130.000 katalikų.

Iki šiol dėl Klaipėdos Taikos Karalienės bažnyčios grąžinimo buvo kreiptasi:

1. 1974 m. pasiųstas pareiškimas su virš 3.000 parašų Religijų reikalų komiteto pirmininkui KUROJEDOVUI.

2. 1979 m. kovo mėn. — pareiškimas Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Pirmininkui L. BREŽNEVUI IR KUROJEDOVUI su 10.241 parašų.

3. 1979 m. spalio mėn. — pareiškimas L. BREŽNEVUI IR KUROJEDOVUI su 148.149 parašais.

4. 1980 m. pareiškimas L. BREŽNEVUI ir KUROJEDOVUI su 600 parašų.

5. 1981 m. birželio mėn. 3-jų asmenų delegacija lankėsi Komunistų Partijos Centro Komitete ir Religijų reikalų taryboje.

6. 1981 m. antrą kartą 10 asmenų delegacija lankėsi RRT.

7. 1982 m. pasiųstas pareiškimas L. BREŽNEVUI ir KUROJEDOVUI su 21.033 parašais.

8. 1982 m. pasiųstas pareiškimas L. BREŽNEVUI.

9. 1982 m. trečią kartą 10 asmenų delegacija lankėsi Maskvoje RRT.

10. 1983 m. pasiųstas pareiškimas ANDROPOVUI ir KUROJEDOVUI su 22.539 parašais.

11. 1983 m. ketvirtą kartą 10 asmenų delegacija lankėsi RRT Maskvoje.

12. 1984 m. pasiųstas pareiškimas K. ČERNENKAI ir KUROJEDOVUI su 11.102 parašais.

13. 1984 m. penktą kartą 4 asmenų delegacija lankėsi Maskvoje RRT.

14. 1984 m. šeštą kartą 3 asmenų delegacija lankėsi Maskvoje RRT.

15. 1985 m. sausyje septintą kartą 3 asmenų delegacija lankėsi Maskvoje RRT.

15. 1985 m. gegužės mėn. 8 kartą 4 asmenų delegacija lankėsi Maskvoje.

17. 1985 m. gegužės mėn. karo veteranai ir dalyviai pasiuntė pareiškimą GORBAČIOVUI ir Religijų reikalų tarybai.

18. 1985 m. Klaipėdos tikintieji pasiuntė M. GORBAČIOVUI pareiškimą su 1135 parašais.

19. 1986 m. pasiųsti pareiškimai TSRS Ministrų Tarybos Pirmininkui ir Religijų reikalų tarybai su 10.501 parašu.

20. 1986 m. devintą kartą tikinčiųjų delegacija lankėsi Maskvoje RRT.

Kelinti metai siūloma rekonstruoti ir keliais šimtais metrų padidinti dabartinę bažnytėlę. Su tokiu pasiūlymu mes nesutinkame, nes galime likti be jokios bažnyčios. Tokios rekonstrukcijos tęsiasi labai ilgai: Dramos teatrą Klaipėdoje rekonstruoja jau šešti metai, Mokytojų namus — apie 10 metų ir t.t. Dar kartą kartojame: rekonstruoti bažnytėlės neleisime. Atplaukę žmonės iš visų kontinentų, matydami mūsų padėtį ir mums padarytą skriaudą, stebisi tokiu valdžios elgesiu.

Lietuvos Krikšto 600 metų Jubiliejaus proga prašome atitaisyti mums padarytą skriaudą — grąžinti mūsų pasistatytą bažnyčią arba tokią pat pastatyti. Prašysime ir rašysime, kol mums padarytoji skriauda bus atitaisyta. Tai daryti mus verčia gyvenimo sąlygos.

Klaipėda, 1986 m.

Po pareiškimu pasirašė toks tikinčiųjų skaičius: Vilniaus arkivyskupijoje — 507, Kauno arkivyskupijoje — 2313, Panevėžio vyskupijoje — 6600, Telšių vyskupijoje — 1259, Kaišiadorių vyskupijoje — 2242, Vilkaviškio vyskupijoje — 7706.

LKB Kronika (Nr. 64, 1984) nurodo, kad saugumo bei milicijos darbuotojai pradėjo įvairiausiais būdais terorizuoti parašų rinkė-

jus: atiminėti iš jų tekstus, trukdyti rinkti parašus, gąsdinti... Paskutiniu metu gautas iš Maskvos atsakymas, jog vietoj atimtos bažnyčios tikintiesiems leidžiama padidinti esamą bažnyčią. Tikintieji nesutinka su tokiu pasiūlymu: bažnyčios padidinimas neįmanomas, nes ji neturi tam reikiamų pamatų. Remonto metu tikintiesiems reikėtų išsikelti. Galimas dalykas, kad tokiu atveju jie paliktų be jokios bažnyčios.

Klaipėdos miesto Liaudies deputatų tarybos vykdomajame komitete

Klaipėdos miesto Liaudies deputatų tarybos vykdomasis komitetas priėmė sprendimą per dvejus metus Lietuvos TSR valstybinės filharmonijos Klaipėdos filialą iškelti į kitas patalpas, geriau pritaikytas koncertinei veiklai. Po to pastatas, šiuo metu naudojamas kaip filharmonija, bus atiduotas miesto katalikų bendruomenės reikalams.

„Tarybinė Klaipėda"
Nr. 165, 1987.VIII.18

KRETINGA

(Pp prie 178—183 psl.)

1985 m. parapijos klebonas kun. Bronius Burneikis ir Telšių vyskupijos kancleris (gim. 1923.I.29, kp 1950.IX.24), išsirūpinęs iš valdžios leidimą, pasistatė liejyklą. Nuvykęs į R. Vokietiją, susipažino arčiau su liejimo technika. Po to jis pats savo rankomis nuliejo 3 didelius varpus. Rugpjūčio mėn. pradžioje jie buvo įkelti į bažnyčios bokštą. Darbas pasisekė — varpai gražiai skamba.

1985.VII.13—14 Telšių vyskupas A. Vaičius lankėsi Kretingos bažnyčioje ir suteikė sutvirtinimo sakramentą 1300 vaikų bei jaunuolių. Pažymėtina, kad 1984 m. šį sakramentą čia besilankydamas suteikė dar didesniam skaičiui.

(Pp. prie 180 psl.)

J. Gimbuto pastaba:

180 psl. II sk. 4 eil. iš v. rašoma: Bažnyčia statyta 1777 m., atnaujinta 1883, padidinta 1908. Mano Lietuvos bažnyčių chronologijoje (Nr. 332): 1603 m. mūrinė, 1908 m. padidinta. Pagal Vl. Zubovą, Arch. klausimai III: statyta 1603—1619 m. Pagal St. Lozą (p. 332): 1603—1617 stat., Gasparo Wojciechowicz'aus iš Krokuvos.

Kretingos bž. detalė su pokario metais atstatytu bokštu ir buv. vienuolyno pastatas — dabar kraštotyros muziejus. (1984 m. nuotr.)

LATVELIAI — ŽARĖNAI

(Pp. prie 196 psl.)

LKB Kronika (Nr. 42, 1980) yra paskelbusi iš savo archyvo paimtą aprašymą apie koplyčios sunaikinimą:

„Tarp Kuršėnų ir Žarėnų — Latvelių, didelio miško viduryje, buvo 8 metrų ilgio ir 5 m pločio gelžbetoninė koplyčia. Aplink ją buvo pastatyta daugiau kaip 50 cementinių, medinių ir geležinių kryžių. Jie daugiausia buvo statomi kaip padėkos ženklai Dievui už atgautą sveikatą ir kitas malones, nes vieta buvo laikoma stebuklinga. Nuo koplyčios už 50 metrų sruveno šaltinėlis, tikinčiųjų laikomas taip pat stebuklingu. Koplyčioje kabojo labai žmonių gerbiamas Dievo Motinos Nepaliaujamos Pagalbos paveikslas. Prieš karą į Šeštinių šventę čia suvažiuodavo tūkstančiai žmonių."

„Paskutiniu laiku koplyčia tikinčiųjų aukomis buvo restauruota: padarytas gražus gotiško stiliaus altorius, sudėtos grindys ir lubos ir visa išdažyta. Seni žmonės pasakoja, kad čia buvo palaidoti 1863 metų sukilėliai."

„1974 m. rudenį Šiaulių rajono vykdomojo komiteto pirmininkas Beržinis ir partijos sekretorius Rupšys, kartu su miškų ūkio direktorium Kavaliausku ir profsąjungos pirmininku Žaltausku bei kitais, pasikvietę būrį milicininkų ir saugumiečių, labai anksti rytą, dar neišaušus, sudaužė koplyčią ir, su traktorium išrausę duobę, ją užkasė, o statulėles čia pat sudegino. Kryžius sunkvežimiais nuvežė už 10 kilometrų ir juos užkasė į žemę. Šaltinėlį taip pat užvertė žemėmis."

Koplyčios ir kapinių sunaikinimą žemaičiai labai skaudžiai pergyveno. Pogrindžio spauda ir kitomis progomis šį skaudų faktą prisiminė ir pateikė daugiau žinių. Štai kai kurios jų.

Kankinių-baudžiauninkų kapinės. 8 km į pietvakarius nuo Latvelių—Žarėnų, 12 km į šiaurę nuo Kuršėnų, yra didžiulis (581 ha) Agailių miškas, dar didesnio miškų masyvo dalis. Miško viduryje buvo sena gyvenvietė — Agailių kaimas ir kapinės su daugybe kryžių. Kapines žmonės vadino gretimų kaimų — Agailių, Keberdžių arba Mielaičių (Meilaičių) vardais, o dažnai ir Kankinių — baudžiauninkų kapinėmis. Seni žmonės pasakoja, kad jose buvo palaidoti keli 1863 m. sukilėliai, kuriuos rusai žiauriai nukankinę.

Kapinių viduryje buvo 8x5 m pločio gelžbetoninė koplyčia, kurioje galėjo sutilpti apie 100 žmonių. Jos viduje buvo altorius, klausyklos, ant sienų kabojo paveikslai, kelios Kryžiaus kelių stotelės. Nuo koplyčios už 50 m sruveno šaltinėlis, kurio vandenį kai kurie tikintieji laikė turinčiu gydomosios galios.

Koplyčia nebuvo rakinama, nes niekas nedrįso jos apiplėšti. Kartą metuose, Šeštinių dieną, atvykdavo kunigas ir laikydavo pamaldas. Tada čia suvažiuodavo tūkstančiai žmonių. Priklausė Latvelių—Žarėnų parapijai. Po II pasaulinio karo koplyčios pastatas buvo atremontuotas apylinkės gyventojų rūpesčiu. Aplink koplyčią buvo kapinės, kuriose stovėjo apie 50 įvairaus tipo kryžių. Jie buvo statomi ir pokario metais. Ir ne vien ant kapų — kartais kuria nors kita intencija, kaip įžadas.

LKB Kronika (Nr. 64, 1984) pateikia žinias, kad 1975.IX.8 šios kapinės buvo okupantų nusiaubtos ir sulygintos su žeme. „Minėtą dieną milicijos pareigūnai saugojo kelius, kiti — viską naikino; buldozeriais sugriovė koplyčią, cementinės sienos luitus suvertė į tranšėjas ir užkasė. Liko plika, tuščia vieta. Praėjus šiam vandalizmui, žmonės vėl pradėjo statyti kryžius. Buvo pastatyta graži Marijos statula su įrašu: Meilingoji Motina, maldaujame Tave už motinas, kad padėtum vesti vaikus pas Dievą, išlaikyti šeimas vienybėje. Geroji Motina, išprašyk mums laimingą mirtį, melsk už mirštančius nusidėjėlius'. Žmonės pastatė ir koplytėlę, kurios nišoje pritvirtino Jėzaus ir Marijos paveikslus. Iš viso jau buvo pastatyta daugiau kaip 100 kryžių; aplink kryžius ant geležinių strypų buvo išdėstytos Kryžiaus kelio stotys." Tų metų Šeštinių metu buvę susirinkę daugybė žmonių, pamaldas laikė kunigai Romualdas Žulpa ir Algirdas Pakamanis."

„Antruoju kapinių nusiaubimo metu bedieviai panaudojo kranus, išgriovė visus kryžius, nugriovė koplytėlę, statulas, viską sulaužę ir sudaužę, sukrovė į sunkvežimį ir auštant išvežė už 33 km, netoli Tryškių (Telšių raj.). Geležinius kryžius ir tai, kas nedegė, sumetė į Lilėnų miške esančias pelkes, o medinius kryžius, klausyklą, medines statulas, stacijas ir koplyčios medžiagą sukrovė į krūvą, apmėtė medžių šakomis ir

sudegino. Norėdami nuslėpti savo barbarišką darbą, atvežė kelias mašinas smėlio ir buldozeriais užlygino baloje sumestus kryžius. Šiemet bedieviai ne tik viską sunaikino, bet ir apie buvusią kapinių vietą iškirto medžius, užvertė šulinį. Viską sulygino, kad iš buvusių kapinių neliktų nė ženklo. Keliuose, vedančiuose į kapines, pastatė eismą draudžiančius ženklus, prie kurių ilgą laiką budėjo valdžios pareigūnai, terorizuodami visus, norinčius aplankyti išniekintas kapines. Žmonės su skausmu širdyje kalba: 'Tėvų tėvai gerbė ir brangino Meilaičių kapines, statė čia kryžius net žiauriųjų carų laikais. Bet tai nekliudė tarybiniams teroristams savo darbais juos pralenkti."

Apie tolimesnį kapinių likimą LKB Kronika (Nr. 67, 1985) yra paskelbusi tokį liudijimą:

„1985 m. gegužės 16 d., per Šeštines, nuniokotose Meilaičių kapinaitėse susirinko apie 30-ties maldininkų būrelis. Kaimiečiai, inteligentai, vaikai ir jaunimas klaupė ant buldozeriais išraustos žemės, jau spėjusios pasipuošti naujais kryžiais, ir kalbėjo skausmingąją Šv. Rožančiaus dalį, giedojo Švč. M. Marijos litaniją, giesmes. Pasimeldus vienas jaunuolis skaitė eiles:

Čia rymojo Kristus, rankom surakintom,
Medžių koplytėlių varganuos namuos,
Bet ir jam pastogę nutarė atimti
Taip, kaip ir lietuviui toliuos svetimuos.
Kai plieniniai traktoriai kapines užgriuvo,
Trupindami kaulus iš tėvų karstų,
Ko kazoko kardas perkirtęs nebuvo —
Užbaigė aklumas ainių nevertų.
Skeldėjo po vikšrais spinduliai mediniai,
Bočių testamentą pelkėse skandino,
Rasomis raudojo laisvės kankiniai.
Bet žaizdotos širdys vėl augina viltį
Ir nulaužtas kryžius skelbia — prisikels!
Trečio ryto aušrą ragina pamilti, —
Sibiro ledynus Lietuva pakels!

„Besirenkančius ir besiskirstančius tikinčiuosius įdėmiai stebėjo ir fotografavo keturi civiliai, vienas jų — saugumietis Slankauskas... Prie didžiausiojo kryžiaus, šalia uždegtų žvakių, buvo sudėti čia palaidotų žmonių kaulai, išrausti griaunant kapinaites. Tarp išlaužyto miško iškilo atstatyti kryžiai — žemaitiško gajumo, ištikimybės tikėjimui ir tautai viltis. Sugiedoję Marija, Marija, žmonės išsiskirstė".

LUOKĖ

(Pp prie 210 psl.).

Klebono kun. L. Šapokos nužudymas

1980 m. spalio mėn. iš 10 į 11 d. naktį buvo labai žiauriai nužudytas parapijos klebonas kun. Leonas Šapoka.

Gimė 1909.II.20 Kaliekių kaime, Vyžuonų parapijoje. Baigęs vietos pradžios mokyklą, mokėsi Utenos gimnazijoje, kuri buvo 6 km nuo jo gimtinės. Kiekvieną dieną į ją nueidavo ir grįždavo namo pėsčias. Baigęs 6 klases, 1927 m. įstojo į Telšių kunigų seminariją, kuri tuo metu stokojo klierikų. Čia baigė gimnaziją ir teologijos-filosofijos mokslus. Kunigu pašvęstas 1933.VI.10. Vikaravo Kaltinėnų, Pavandenės parapijose kaip uolus ir rūpestingas kunigas. Būdamas jautrios sielos ir gailestingas dvasininkas, vokiečių nacių okupacijos metu išgelbėjo 3 žydus, 9 komunistais laikomus lietuvius ir 1 rusą.

1947.IV.1 buvo bolševikų suimtas ir išsiųstas į koncentracijos stovyklą. Iškalėjęs daugiau kaip 10 m., sugrįžo į savo vyskupiją. Bet čia iškilo pavojus, kad sovietinis saugumas jį gali vėl suimti ir išsiųsti. Terorizuojamas neatsilaikė ir buvo įtrauktas į KGB „informatorių" tinklą. Iš dviejų blogybių pasirinko, jo paties žodžiais mažesnę, manydamas, kad būdamas laisvėje galės daugiau

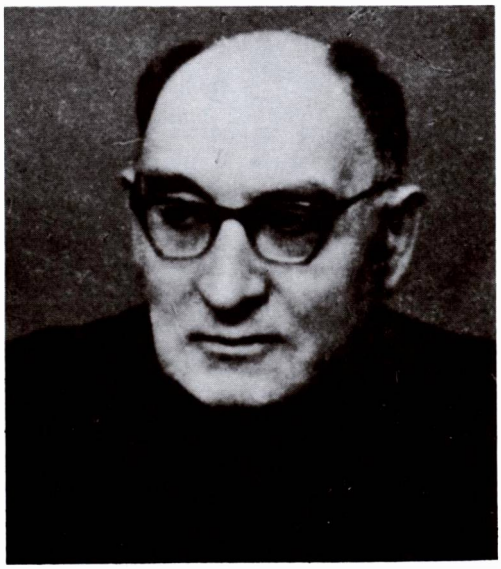

Kun. Leonas Šapoka

padėti parapijiečiams, o gal sugebės „išlaviruoti". Tuojau buvo paskirtas Alsėdžių dekanu, vėliau gavo gerą Ž. Kalvarijos parapiją, klebonavo Šilutėje, Darbėnuose, dar vėliau paskirtas Luokės klebonu. Čia klebonaudamas gražiai atremontavo bažnyčią. Po kurio laiko įsitikino, kad sovietinio saugumo apgauti neįmanoma. O buvo jau parapijiečių akyse „susikompromitavęs kunigas". Taigi labai daug kentėjo ir nuo savųjų. Pagaliau apsisprendė nutraukti ryšius su sovietiniu saugumu, įsitraukė į pogrindžio spaudos paruošimo ir leidimo darbą, buvo vienas iš pogrindžio leidinio „Dievas ir tėvynė" redaktorių, rėmėjų.

Sovietinis saugumas tačiau jam neatleido. L. Šapokos nužudymo aplinkybių aprašymą yra pateikusi LKB Kronika (Nr. 45, 1980).

Štai kai kurios ištraukos:

„Naktį (iš spalio mėn. 10 į 11 d.), apie 01 valandą nežinomi žmogžudžiai įsiveržė per prieangį į kleboniją. Išlaužę klebono miegamojo kambario duris, puolė prie miegančio klebono su degančiais žibintuvėliais rankose, smogė kumščiu į krūtinę ir į veidą, o ten atbėgusiai senelei šeimininkei trenkė į galvą. Senutė parkrito. Žudikai išvedė šeimininkę į tame name esančią antro buto virtuvę. Ten pat dar buvo atvesta iš antro aukšto kita senutė. Jas čia suklupdė prie krosnies... Senelė ilgą laiką girdėjo klebono dejavimą. Vėliau jas išvedė į vonios kambarį. Čia atvedė senelį, to namo gyventoją. Jam buvo sudaužyta galva. Vonios kambarys buvo be langų, juos čia ir užrakino.

Nužudytasis klebonas buvo kankintas apie 5 valandas. Ekspertizės duomenimis visi nužudytojo kūno raumenys buvo smarkiai sudaužyti ir pasruvę kraujais. Ryte lavoną rado miegamajame kambaryje ant grindų: galva buvo visa kruvina ir uždengta pagalve, o kūnas apdengtas antklode. Ant laiptų sudėta: sena kepurė ir daug pinigų. Atrodo, kad žudikai ne tiek ieškojo turto, kiek sadistiškai mėgavosi klebono kankinimu. Keista, kad vienas milicijos pareigūnas tvirtino, kad niekas klebono nekankino ir neužmušė — jis buvęs senas ir miręs nuo širdies priepuolio".

Kun. L. Šapokos žudikų teismas įvyko 1981 gruodžio 2, 3, 4 ir 7 dienomis. Telšiuose „Masčio" fabriko salėje. Buvo teisiami 3 nusikaltėliai. Teismo procesą yra aprašiusi LKB Kronika (Nr. 51, 1982), kuri pažymėjo: „Teismo procesą stebėjusiai publikai susidarė įspūdis, jog teisiami ne tie trys nusikaltėliai, o bedievybė, atėmusi iš jaunų širdžių Dievą ir palikusi jose tuštumą, paversdama žmones žvėrimis... Sadistiško nusikaltimo iniciatoriai liko švarūs, o sunki bausmė krito tik ant antraeilių figūrų — techninių darbuotojų."

Teismo metu dar paaiškėjo, kad tortūrų metu kunigas pats parodęs vietą, kur buvo laikomi bažnyčios pinigai, bet jų tebuvę 578 rubliai. „Teisėjas tvirtino, kad buvo suduoti 78 smūgiai. Ekspertizė pripažino: sulaužytas šonkaulis, trys deginimo žaizdos, 50 smūgių į kūną, peilio žaizda kakle, sulaužyti 6—7 kaklo slanksteliai, pasmaugtas."

Teismas paskelbė sprendimą, kuriuo Jonas Sabaliauskas nuteistas mirties bausme, o kitiems dviem — Danieliui Mockevičiui ir Adomui Lukšai buvo pritaikytos „švelninančios aplinkybės".

Bylos aprašymą LKB Kronika baigia šiais žodžiais: „Teismas tikros tiesos apie kun. Leono Šapokos nužudymą neatskleidė ir, tikriausiai, niekas neatskleis. Kai vyko šis teismas, Vilniuje jau buvo nužudytas Helsinkio grupės narys kun. Bronius Laurinavičius. Ir jo tikrieji žudikai liks tamsoje".

Kun. L. Šapoka buvo spaudos bendradarbis. Nepriklausomybės metais jo pamokslai buvo skelbiami „Tiesos kelyje". Okup. Lietu-

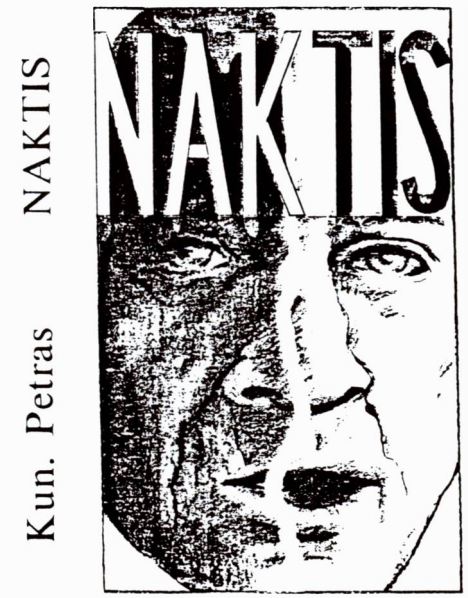

vos pogrindžio leidinys „Dievas ir tėvynė“ (Nr. 9, 12 — 1979 ir Nr. 14, 17 — 1980 m.) yra paskelbęs kun. Šapokos (Kun. Petro slapyvardžiu) jo autobiografinius pokalbius „Naktis“. Juos 319 puslapių knyga 1986 m. išleido Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, Čikagoje. „Naktis“ todėl, kad, autoriaus žodžiais: „kad ruošiausi parodyti įvykius iš savo ir mūsų tautos nakties“ (200 psl.). „Naktyje“ aprašyti kun. L. Šapokos ir jo artimųjų bendradarbių gyvenimo faktai, jo mintys — jo sielos atspindys. Iš jų aiškėja, kad kun. Šapoka visą savo gyvenimą gelbėjo žmones, o ne juos skundė. Taigi čia gerai pritiko ir antrinė „Nakties“ antraštė: „Kunigas saugumo pinklėse“.

Kun. L. Šapokos kūnas, dalyvaujant šimtinei kunigų ir didžiulei žemaičių miniai, palaidotas Luokės bažnyčios šventoriuje.

MICAIČIAI

(Pp prie 219 psl.)

Jėzaus Nukryžiuotojo bažnyčia

Nedidelis Micaičių bažnytkaimis yra prie Šiaulių — Klaipėdos geležinkelio linijos, Pavenčių cukraus fabriko rajone, 4 km į pietus nuo Kuršėnų. Tuojau į rytus nuo Micaičių teka Venta, prie kurios buvo Ketūnų dvaras, žinomas nuo 1504 m. Jo savininkas Poklevskis-Koziela 1808 m. pastatė Micaičiuose bažnytėlę, kuri buvo Kuršėnų parapijos filija.

1901 m. Micaičių filialistu buvo paskirtas kun. Juozas Tumas-Vaižgantas. Kai šis vyras į Micaičius atvyko, pasak jo biografo Al. Merkelio, radęs klebonijėlę, špitolę, apgriuvusias lūšneles, medinę koplytėlę, stovinčią Ketūnų Jokūbauskių lauke. Tai buvę ir visi Micaičiai. J. Tumas, porą metų čia pagyvenęs, suremontavo bažnytėlę ir pastatė trobesius. Čia jam daug padėjo dvarininkas Jokūbauskis, Ketūnuose valdęs 1000 dešimtinių žemės ir daug miško. Šiame dvare J. Tumas radęs Lauryno Ivinskio mikroskopą, Simano Daukanto autentiškus portretus ir kitokios medžiagos. J. Tumas atvežė į Micaičius iš Pavirinčių puikų paveikslą altoriui.

Micaičių bž. 1981 m.

Gyvendamas Micaičiuose J. Tumas ne tik daug rašė draudžiamajai spaudai, bet ir budino lietuvybę veitos sulenkėjusių bajorų tarpe, organizavo labdarybės draugiją, Kuršėnuose kūrė prieglaudą. Tokia J. Tumo akcija nepatiko Kuršėnų klebonui kun. Antanui Eidimtui-Eidėnui, kuriam formaliai Micaičių filialistas priklausė. Klebonas su lenkuojančiais dvarininkais jam veikiai sufabrikavo bylą kurijoje ir, nors bajorų delegacija su parapijos komitetu prašė kunigą Tumą Micaičiuose palikti, 1902 m. jis buvo vyskupo iškeltas į Vadaktėlius, palikdamas gražų atminimą Micaičių tikinčiųjų tarpe.

I pasaulinio karo metu Micaičių bažnyčia sudegė, bet buvo atstatyta klebono kun. Butkevičiaus rūpesčiu.

Architektūra. 1808 m. pastatyta medinė filinė bažnytėlė buvo atnaujinta 1902 m. ir sudeginta I pasaulinio karo metu. Netrukus atstatyta panašį į paprastą namą su dvišlaičiu

stogu, kiek aukštesniu už sienas. Trikampio frontono centre įdėtas rombo pavidalo langelis su kryžiumi. Kiti langai stačiakampiai. Kraigo priekyje uždėtas siauras kvadratinio plano bokštelis su piramidiniu stogeliu.

1923 m. Micaičiuose buvo 16 sodybų ir 115 gyv. Priklausė Kuršėnų valsčiui. Bolševikų okupacijos metu yra Šiaulių rajono apylinkės ir kolchozo centras.

Micaičių Jėzaus Nukryžiuotojo bažnyčia pokario metais buvo uždaryta.

Micaičių kapų koplyčios frontone ligi šių dienų tebėra išlikusi gražaus darbo medinė Jėzaus Nukryžiuotojo skulptūra (XIX a.). Kapinėse, kitų paminklų tarpe, yra 1846 m. medinis koplytstulpis su ornamentuotu geležiniu kryželiu. Pačiame kaime ir apylinkėse yra daugiau religinių paminklų.

PAGĖGIAI

(Pp prie 229 psl.).

LKB Kronika (Nr. 57, 1983) paskelbė tokio turinio korespondenciją:

„Pagėgiai. 1982 m. sausio mėn. iš 2 į 3 naktį piktadariai, nepajėgę išlaužti metalinio didžiojo altoriaus tabernakulio, išnešė. Vėliau miške buvo rastas išardytas tabernakulis ir jame palikta komuninė su keliais komunikantais, kita komuninė pilna komunikantų, paimta. Sniege buvo matyti kelių piktadarių pėdsakai. Su savimi jie turėjo šunį ir rogutes. Iš to galima spręsti, kad jie buvo vietiniai. Tikintieji apie piktadarystę pranešė milicijai sausio 3 d., tačiau milicija prisistatė tik po pietų, kai nutirpus sniegui, neliko pėdsakų. Piktadariai nerasti.

MOSĖDIS

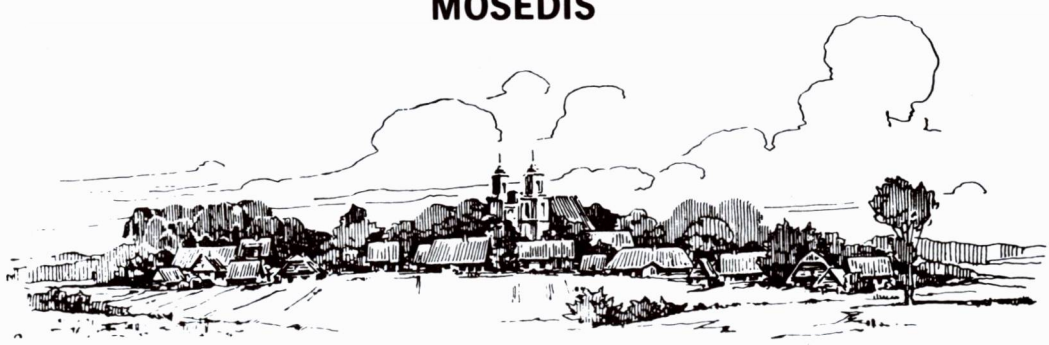

Bendras Mosėdžio miestelio vaizdas

PAJŪRALIS

(Pp prie 231 psl.)

1978 m. iš lapkričio 19 į 20 naktį Pajūralio kapinėse buvo nuversta nuo tikinčiųjų kapų daugiau kaip 50 paminklinių kryžių. LKB Kronika (Nr. 36, 1979) pastebi, kad „tai nauja apgalvota ateistų akcija, tai naujas ateistų metodas įžeisti tikinčiuosius, išniekinant mirusius".

PLATELIAI

(Pp prie 253 psl.)

LKB Kronika (Nr. 61, 1984) rašė:

„**Plateliai** (Plungės raj.). 1983.X.7 naktį nežinomi piktadariai įsibrovė į Platelių bažnyčią ir išplėšė dviejų šoninių altorių tabernakulius; mėgino išplėšti ir didžiojo altoriaus tabernakulį, bet neįstengė, nes jis apkaustytas plienine skarda. Įsibrovėliai iš šoninio altoriaus išnešė seną menišką paauksuotą relikvijorių".

SKAUDVILĖ

Skaudvilės parapijiečių religinė procesija į Stulgių (8 km) bažnyčią atlaidų metu. Vadovavo klebonas kun. Skinderis ir vikaras. (Pp prie 277 psl.)

Senoji Skaudvilės bažnyčia, sudegusi II pasaulinio karo metu

SKUODAS

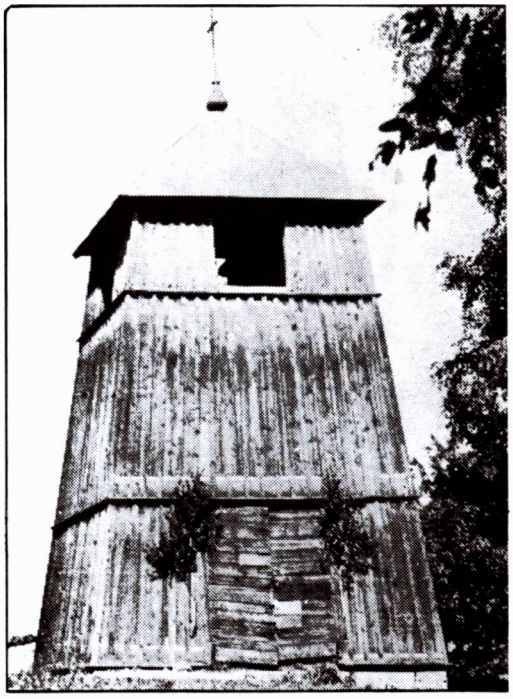

Skuodo varpinė (Pp prie 278 psl.)

ŠATEIKIAI

Šateikių bažnyčia ir jos aplinka 1982 m. (Pp prie 287 psl., nuotr. iš vysk. A. Deksnio rinkinio)

ŠAUKĖNAI

Šaukėnų klebonija (Pp prie 293 psl.)

ŠILALĖ

(Pp prie 296 psl.)

Taip atrodė senoji Šilalės mūrinė bažnyčia, stovėjusi Šilalės miesto dalyje, į šiaurės vakarus nuo centro, už tvenkinio. Ji buvo statyta 1769 m. Ilgainiui tapo per maža. 1903 ar 1905 m. buvo nugriauta. Gretimame sklype buvo pastatyta erdvi dabartinė mūrinė bažnyčia. (Pagal A. Miškinį).

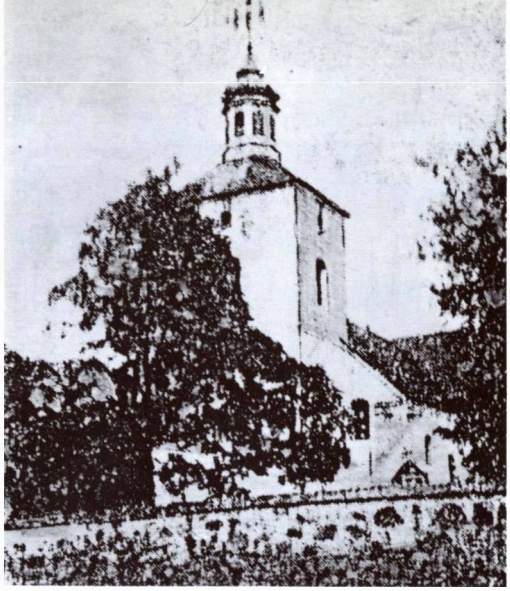

Senoji Šilalės bažnyčia

ŠVĖKŠNA

Švėkšnos bž. fasadas apie 1984 m. (Pp prie 299—303 psl.)

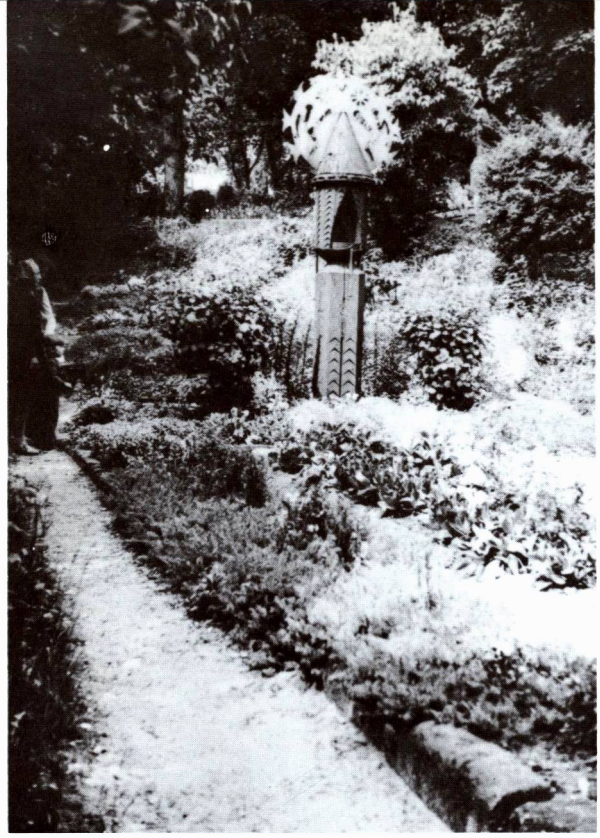

Rainių miškelio kankinių kapai Telšių kapinėse

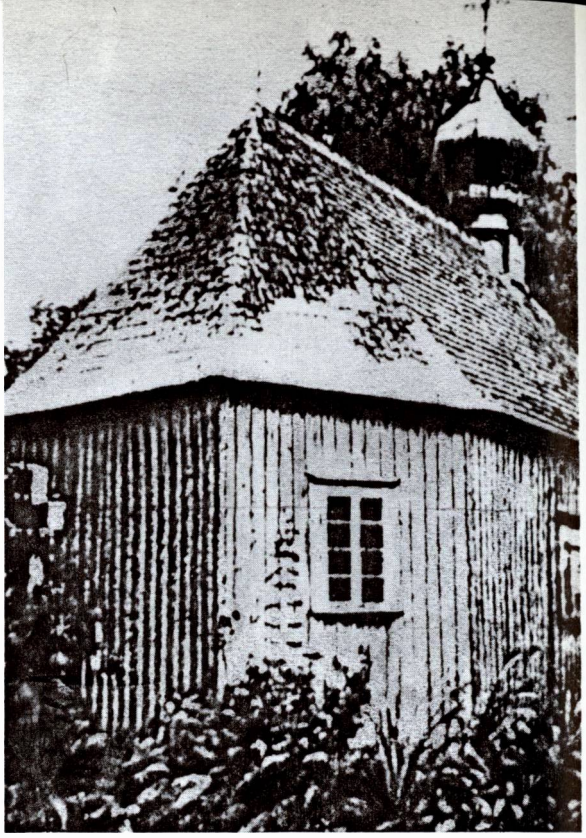

Telšių kapų koplyčia. F. K. Bielinskio nuotr. (Pp prie 313 psl.)

TELŠIAI

(Pp prie 314 psl.)

Telšių kankinių kapai

1941 m. birželio 24 į 25 d. naktį bolševikų pareigūnai nukankino ir prie Telšių esančiame Rainių miškelyje pakasė 73 kankinių lavonus. Nutilus karo šūviams, VI.28 buvo atrastas didžiulis masinis kapas. Jį atkasus ir išėmus iš jo palaikus, rastieji kūnai buvo tiek įvairiais kankinimais sužaloti, kad tik 27 tegalėjo būti atpažinti. VII.1 kankinių palaikai buvo iškilmingai palaidoti Telšių kapinėse. Buvo nutarta Telšių kapinėse kankinių garbei pastatyti paminklinę koplyčią, į kurią vėliau turėjo būti pernešti ir nelaimingų aukų kaulai. Jau buvo padėti pamatai ir suvežta kiek statybinės medžiagos. Bet karo meto sąlygos neleido šio sumanymo įvykdyti. Buvo tik kapai gražiai sutvarkyti, įruoštas didžiulis visą kapą dengiąs mozaikos kryžius su Gedimino stulpų ženklu. Prie kapo esančiame beržynėlyje įkeltas lietuviškas Rūpintojėlis. Jaunimas apsodindavo kapą gėlėmis. Kiekvienais metais, birželio 25 d. buvo rušiama kankinių minėjimo diena su menine bei religine programa.

Bolševikai, okupavę Lietuvą, išardė kankinimo vietos tvorą, nudraskė užrašo lentą ir išniekino patį kapą. 1980.XII.24, vykstant rajono komunistų konferencijai, sunaikintas kryžius.

LKB Kronika (Nr. 49, 1981) paskelbė tokio turinio korespondenciją:

„Rainiai (Telšių raj.). 1981.VI.24 sukako 40 metų nuo to laiko, kai Telšių miškelyje komunistai žiauriai nukankino 73 lietuvius. 1981.VI.21 jaunimo atstovai iš visos Lietuvos rinkosi į Telšių katedrą. Po sumos visi aplankė kankinių kapą Telšiuose, pasimeldė už juos ir padėjo gėles, o Rainių miškelyje kankinius pagerbė maldomis bei giesmėmis."

„Metinių proga miškelis buvo saugomas čekistų, todėl tik liepos 15 d. tautos kankiniams pagerbti iškilo meniškas kryžius. Jis išstovėjo vos dvi dienas, po to buvo čekistų

supjaustytas ir išmėtytas po miškelį. Kiek vėliau išmėtyti kryžiaus gabalai buvo surinkti ir vėl sudėti kryžiumi."

„1981.VIII.1 d. rytą Telšiuose pasklido žinia: 'Rainių miškelyje — net trys kryžiai!' Tos pačios dienos vakare, pavakare brigada, vadovaujama Telšių saugumo viršininko Laskutovo bei jo sekretoriaus, kryžius bandė nupjauti pjūklais, tačiau nesisekė: viduje medžių buvo metalas. Bandė išrauti — šie nesidavė. Kastuvai irgi nepadėjo — žemėje buvo daug geležies nuolaužų ir akmenų. Tuomet būrys kareivių apsupo miškelį. Rainių gyventojai krūptelėjo nuo trijų sprogimų. Žmonės dar bandė išsprogdintus kryžius sudėti ir pririšti prie medžių. VIII.17 visi trys kryžiai, čekistams vadovaujant, buvo išgabenti į Telšius." (Rainių miškelyje įvykusi tragedija šios knygos autoriaus plačiau aprašyta ML IV, 37-39 psl.).

TRYŠKIAI

(Pp prie 318-319 psl.)

LKB Kronika (Nr. 67, 1985) paskelbė tokio turinio korespondenciją:

„**Tryškiai** (Telšių raj.). 1985 m. gegužės 2 naktį nežinomi piktadariai išplėšė Tryškių bažnyčios šventoriuje esančias Kryžiaus kelio stočių koplytėles. Koplytėlių langai atplėšti, kai kurių sudaužyti, iš rėmelių išplėšti paveikslai išmėtyti šventoriuje. Paveikslai buvo piešti ant drobės, kopijuoti iš italų dailininko tapytų Kryžiaus kelių stočių".

„**Tryškiai** (Telšių raj.). 1981.V.13 nakties metu buvo įsilaužta į bažnyčią ir pavogta paskutinė komuninė, 4 žvakidės, relikvijorius, išlaužtas tabernakulis. Švč. Sakramentas išpiltas tabernakulyje". (LKBK Nr. 45, 1980).

TIRKŠLIAI

Tirkšlių kapinių vartai.
Nuotr. iš J. Gimbuto rinkinių
(P.p prie 376—377 psl.)

TVERAI

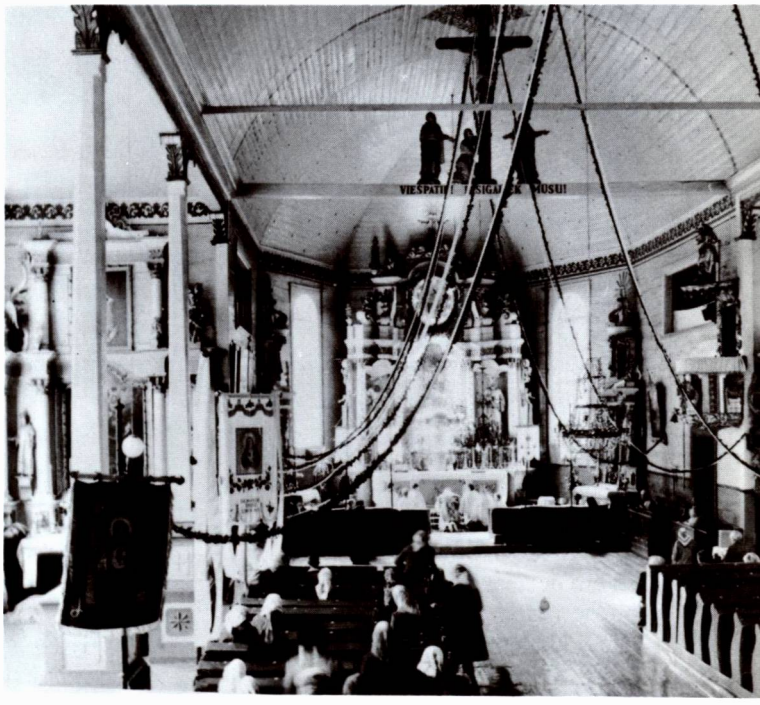

Tverų bažnyčios vidus 1981 m. (Pp prie 323—324 psl.)

VAITIMĖNAI

(Pp prie 338 psl.)

1986 m. parapijiečiai iškilmingai paminėjo savo bažnyčios statybos 50 m. sukaktį. Viename laiške iš Vaitimėnų rašoma: „Bažnyčia jau kuris laikas neturi savo kunigo ir yra aptarnaujama iš Tauragės. Tačiau parapijiečiai nuoširdūs ir pamaldūs, labai brangina savo tėvų pastatytą bažnytėlę. Į iškilmes buvo atvykęs Telšių vyskupas Antanas Vaičius buvo nuoširdžiai priimtas. Nors iškilmių dieną lijo, bažnyčia buvo pilna žmonių."

VARNIAI

Buv. Varnių katedros detalė 1981 m. (Pp prie 342—345 psl.)

VEIVIRŽĖNAI

(Pp prie 349—350 psl.)

LKB Kronika (Nr. 54, 1982) paskelbė tokio turinio korespondenciją:

„Veivirženai (Klaipėdos raj.). 1982 m. liepos 25 d. čia buvo teikiamas Sutvirtinimo sakramentas, dalyvaujant gausybei tikinčiųjų. Tai labai suerzino bedievius. Liepos 27—28 d. naktį jie įsilaužė į bažnyčią. Piktadariai, nepajėgę išplėšti didelio, iš seifo padaryto tubernakulio, išardė visus jo įtvirtinimus, išgriovė centrinę didžiojo altoriaus dalį, išvertė troną ir išnešė visą tabernakulį. Klebonas Juozapas Janauskas iškvietė iš Klaipėdos ekspertus. Šie nustatė, jog nusikaltimą padarė 2 suaugusieji ir vienas vaikas. Rugpjūčio 1 d. pamaldos buvo laikomos prie šoninio altoriaus. Permaldavimo intencija daugelis tikinčiųjų ėjo keliais prie išardyto didžiojo altoriaus ir graudžiai verkė. Iškilmingos atsiteisimo pamaldos — 22 rugpjūčio." Permaldavimo pamaldose dalyvavo daugybė žmonių. Išdalinta 1500 Šv. Komunijos. Vakarines mišias koncelebravo Tikinčiųjų teisėms ginti komiteto nariai — kunigai: Vincas Velavičius, Jonas Kauneckas ir Alfonsas Svarinskas.

Veivirženų bž. fasadas ir šventoriaus vartai 1981 m.

Antano Daugirdo antkapinis paminklas Viekšnių kapinėse

VIEKŠNIAI

(Pp prie 356 psl.)

Istorikė dr. Vanda Daugirdaitė-Sruogienė atsiuntė žinių apie Antano Daugirdo (1788—1856) paminklą senuose Viekšnių kapuose:

A. Daugirdas likvidavo „Senąjį Daugirdų dvarą" Lydos aps. Vosyliškių parapijoje ir 1818 m. pirko 1.105,5 dešimtinių žemės Viekšnių valsčiuje (Antanavo dvarą su Bugių palivarku).

Pagal šeimos tradiciją, Daugirdai kilę iš Vytauto Didžiojo maršalo ir Vilniaus vaivados Jono Daugirdo (miręs 1443 m.). Tą tradiciją patvirtina faktas, kad jis valdęs didelius žemės plotus, be kitų ir apie Lydą. Be to, pagal duomenis iš Lietuvos Metrikos 1528 m., Daugirdai gyveno dar tada vadinamame Senajame Daugirdų dvare ir 1660 m. gavo iš karaliaus Jono Kazimiero privilegiją už uolią karo tarnybą su 5 valakais žemės.

Be to, įdomus faktas, kad Liublino Unijos aktą pasirašė Šedibaras Daugirdas (Szadzibor — sulenkintas grynai lietuviškas vardas).

Mano tėvas, Kazimieras Daugirdas, paskutinis savo senelio palikimo savininkas, niekad savęs lenku nevadino ir net įsižeisdavo, jeigu kas jį palaikydavo lenku. Buvo tvirtas žemaitis, puikiai žemaitiškai, vėliau lietuviškai, kalbėjo. Jo tėvai savo aplinkoje taip pat daugiau vartodavo žemaičių kalbą, negu lenkų. Mano tėvas draugavęs su Liudviku Beržanskiu (mūsų kaimynas aušrininkas), buvo išvarytas iš Šiaulių gimnazijos už „Aušros" skaitymą. Todėl baigė veterinarijos institutą Charkove, kuris nereikalavo brandos atestato. Dirbo Ukrainoje, valstybiniame žirgyne, o ūkininkaudamas savo dvarelyje nuo 1920 m. kurį laiką ėjo Medemrodės girininko pareigas (Mažeikių urėdijoje). Mirė 1946.IX.29, palaidotas greta senelio paminklo.

VYTOGALA

(Pp prie 338 psl.)

Dėl didelių atstumų į Šilalę ir Upyną, Vaitimėnų gyventojas Šepikas davė žemės ir vietos gyventojai pastatė oratoriją. II pasaulinio karo metu prie oratorijos gyveno Šilalės parapijos vikaras kun. Antanas Žvinklys. (Pranas Joga)

ŽEMAIČIŲ KALVARIJA

(Pp prie 371 psl.)

LKB Kronika per eilę metų yra paskelbusi metinius Švč. M. Marijos atlaidų aprašymus, iš kurių matyti, kad tikintieji Kalvarijas gerbia ir atlaidus uoliai lanko, nors okupacinės valdžios administracija jų lankymą ir trukdo, įvairiais būdais persekiodama maldininkus bei dvasininkus.

LKB Kronikos (Nr. 45, 1980) rašoma: „1980.VII.9, nepaisant blogo oro, į Žemaičių Kalvariją suplaukė minios žmonių. Šventovė nesutalpino visų atvykusiųjų, todėl dalis jų, net lietui lyjant, meldėsi šventoriuje. Šv. Mišias koncelebravo 95 kunigai — dauguma jų iš Telšių vyskupijos ir keletas iš kitų vyskupijų... Šv. Komunijos išdalinta 3700. Visas atlaidų dienas Ž. Kalvarijoje (VII. 2—9) buvo gausu maldininkų. Didžiosios Kalvarijos dieną, sekmadienį (VII.7) auto-inspektoriai užregistravo 2865 lengvąsias mašinas. (Jomis atvyko apie 15 tūkstant. maldininkų). Kadangi dalis maldininkų atvyko autobusiais ir kitomis priemonėmis, o dar kita dalis atvyko prieš kelias dienas, todėl apskaičiuojama, kad tą dieną Žem. Kalvarijose galėjo būti apie 30.000 žmonių. Per visas atlaidų dienas Šv. Komunijos išdalinta 20,5 tūkstančio... Ypač daug jaunų veidų buvo matyti šeštadienį, liepos 5 d. Ž. Kalvarijos atlaidai liepos pirmąją savaitę tapo visos Lietuvos tikėjimo triumfo švente."

Panašiu būdu atlaidai buvo švenčiami ir kitais metais.

1980.VII.6, paskutinę Ž. Kalvarijos atlaidų dieną, naktį apiplėšė Ž. Kalvarijos bažnyčią. Nuo didžiojo altoriaus piktadariai nuėmė apie 20 auksinių votų, kurie per šimtmečius tikinčiųjų buvo padėti prie Stebuklingo paveikslo, dėkojant už pagijimus. Tiesą pasakius, be reikalo dabartinis klebonas juos nuėmė nuo paveikslo ir išdėliojo ant juostų tarp altoriaus ir piliorių. Vagys, matomai, pasinaudojo proga pasiplėšikauti. Beje, bažnyčios raktus turėjo visi tarnai. Iš bažnyčios zakristijos išnešę ir paskutinės atlaidų dienos rinkliavos pinigus — apie 6000 rublių. (Iš 1980.X.14 laiško).

Panų kalnas ir Mergaičių kankinių atminimui koplyčia

Žemaičių Kalvarijos parapijos ribose, Pasruojės kaimo miške (dabar Gadūnavo apyl., Telšių raj.) yra Alkakalnis (Alkskalnis), kitaip dar **Panų kalnu** vadinamas. Ši kalva vietos žemaičių buvo laikoma šventa vieta ir gerbiama iš senų laikų. Seni žmonės pasakodavo, kad 1626 m. šias apylinkes okupavę švedai terorizavo gyventojus. Šio kalno požeminiuose urvuose pasislėpė keli šimtai (o gal ir visas tūkstantis) lietuvių, daugiausia merginų („panų"). Įsiveržę švedai užgriovė slėptuves-urvus, kuriuose žuvo daugybė lietuvaičių. Mergaičių kankinių atminimui ant šio kalno buvo pastatyta koplyčia, koplytėlės, koplytstulpis ir kryžiai. Visais laikais žemaičiai lankė kalną, koplyčią, meldėsi, nešė

gėles. Taip buvo ilgus amžius, ligi pastarosios bolševikų okupacijos.

Kokio likimo susilaukė ši paminklinė vieta, žinių pateikė LKB Kronika (Nr. 54, 1982.VIII.15):

„1982.IV.2—3 naktį Telšių raj., Gadūnavo apyl., Pasruojės kaime buvo žiauriai nusiaubtas mūsų tautos istorinis paminklas Alkskalnis—Panų kalnas ir išniekinti kapai: nuversta ten nuo seno stovėjusi koplyčia; sienų rąstai, lubos, stogas kažkur išvežti; buvęs koplyčioje altorius taip pat sudaužytas; Marijos statula sudaužyta ir įmesta į ten pat esantį tvenkinį; šventi paveikslai sunaikinti, kryžiai sulaužyti — mediniai nupjauti, Kristaus kančios su kryžių liekanomis išmėtytos ir sumintos į žemę. Šis kapų, šventovės ir kryžių išniekinimas yra grubiausias tikinčiosios visuomenės įžeidimas... Šio religinio—istorinio paminklo sunaikinimas ir kapų išniekinimas — tai ne eilinis paprastų chuliganų siautėjimas, bet organizuotas, sutelktomis jėgomis su transporto technika atliktas darbas. Turime pagrindo teigti, kad tai yra blogos valios ateistų organizuotas nusikaltimas, padarytas ne be kai kurių valdžios pareigūnų pritarimo."

Kita proga Lietuvos pogrindis paskelbė Telšių vyskupijos kunigų tarybos pareiškimą Lietuvos vyskupams ir vyskupijų valdytojams iš 1982.IV.22, kuriame, be ko kita, rašoma: „Istorinio paminklo sunaikinimas — tai neeilinis chuliganų siautėjimas. Vietinių žmonių liudijimu, už paminklo išgriovimą, už šventos vietos išniekinimą atsakingas Pasruojės žuvininkystės ūkio direktorius Matulevič Valentin. Jis vykdė nusikaltimą, pasitelkęs pagalbon karinį dalinį. Kieno įsakymu Matulevič nusikaltimą įvykdė — tepasako jis pats."

LKB Kronika (Nr. 54, 1982) apie paminklo nugriovimą pateikė ir daugiau žinių: „Įsakymą nugriauti davė rajono kompartijos komitetas, nugriovimui vadovavo žuvininkystės ūkio direktorius ir kompartijos sekretorius Baltrukas, dalyvaujant kareiviams. (Po mėnesio Baltrukas išgėręs vairavo lengvąją mašiną ir pateko po karišku sunkvežimiu. Ligoninėje jam amputuota koja). Nugriautą koplyčią įsakyta išvežti sunkvežimio vairuotojui Zigmantui Burbai. Šis atsisakė. Prie mašinos vairo buvo pasodintas kariškis. Sekančią

Panų kalno koplyčia ir prie jos susirinkę maldininkai nepriklausomybės metais. Koplyčia okupantų sunaikinta 1982 m. (Iš kun. St. Ylos rinkinio)

dieną Zigmas Burba atsisakė dirbti su šventvagystėje dalyvavusia mašina. Vairuotojų neatsirado..."

Tikinčiųjų skundai ir delegacija dėl koplyčios nugriovimo pasiekė Sovietų Sąjungos karinę vadovybę. VI.28 į Telšius atvyko Pabaltijo karinės apygardos prokuroras. Tardymo metu tardomieji nurodė, kad nugriauta koplyčia yra sukrauta Gadūnavo kariniam poligone. „Bet ir šio daiktinio įrodymo kitą rytą nebuvo — koplyčia iš poligono dingo". Padaryta didžiulė skriauda nebuvo atitaisyta.

Tačiau padaryta skriauda visą laiką buvo lyg neužgijusi žaizda. LKB Kronika (Nr. 72, 1986) apie Panų kalną šitaip rašė:

„Prieš 4 metus balandžio 3 d. Panų kalne buvo nugriauta 20 kryžių ir 2 valstybės 'saugomos' koplytėlės. Aplinkiniai gyventojai ir visa tikinti liaudis pasipiktino vietinių

Žvingių kapinių koplyčia. I pas. karo metu sudeginus bažnyčią, ji tarnavo kaip parapijinė bažnyčia, kol buvo įruošta nauja bažnyčia (1938 m.). Nuotrauka iš G.A. Makarų albumo. (Pp prie 383 psl.)

bedievių ir buvusio saugumo viršininko Laskutovo 'veikla'. Parašyti skundai į LTSR Ministrų Tarybą, LKB CK, į Maskvą partinei prokuratūrai, LKP CK sekretoriui, televizijos laidai „Argumentai". Vietoje to, kad ieškotų nusikaltėlių, buvo tardomi pasirašiusieji po pareiškimais."

„Nežiūrint valdiškų bedievių apsupties, Panų kalnas gyvas... Laikas nuo laiko tikinti liaudis išdrįsta kalne pastatyti kryžius; po to seka tardymai, sekimai, bandymai surasti 'nusikaltėlius'. Aišku, kryžiai būna tuoj pat nuversti. Žemaičių Kalvarijos atlaidų dienomis dieną ir naktį Panų kalną saugo kariuomenė ir saugumas, neleisdami ne tik privažiuoti, bet ir prieiti prie kalno. Mėginantys prisiliesti prie tautos išstorijos, aplankant piliakalnį, yra tardomi, šantažuojami ir gąsdinami."

ŽLIBINAI

(Pp prie 381 psl.)

Žlibinų bažnyčia buvo okupacinės valdžios įsakymu atimta iš katalikų ir paversta sandėliu. LKB Kronika (Nr. 63, 1985) paskelbė informaciją, kad 1982 m. apie 300 parapijiečių pasirašė ir išsiuntė pareiškimą sovietinės Lietuvos ministrų tarybai, reikalaudami grąžinti jiems sandėliu paverstą bažnyčią. Pareiškime buvo nurodyta, kad tikintieji negali atlikti savo religinių pareigų, nes artimiausia Kontaučių bažnyčia yra už 5 km, į ją važiuoti reikia dažniausiai neišbrendamais keliais. Pasirašiusieji pareiškimą, ypač tarnautojai ir moksleiviai buvo gąsdinami pašalinimu iš darbo ar mokyklų, verčiami atsisakyti parašų. Bet 1983 m. pradžioje 106 tikintieji tuo pačiu reikalu vėl kreipėsi į ministrų tarybą. Į visus prašymus buvo atsakyta neigiamai.

O LKBK (Nr. 55, 1982) paskelbtame žlibiniečių pareiškime sov. Lietuvos ministrų tarybai apie Žlibinų bažnyčios grąžinimą rašoma, kad pastatas paverstas parduotuvės sandėliu, bažnyčia labai apleista, šventoriaus tvora nugriauta. „Ta bažnyčia yra senovinis architektūros paminklas. Mes, tikintieji, apsiimame bažnyčią remontuoti ir prižiūrėti. Prašome... mūsų pareiškimą patenkinti — grąžinti tikintiesiems Žlibinų bažnyčią." Po pareiškimu pasirašė 291 tikintysis. Šis pareiškimas įteikta 1982.IX.7.

ŽVINGIAI

(Pp prie 383 psl.)

Žvingių kapinių koplyčia. 1915 m. sudegus Žvingių bažnyčiai, 1917 m. ji buvo padidinta ir ligi 1939 m. pavadavo bažnyčią, kol klebono kun. Antano Braknės ir parapijiečių rūpesčiu buvo pastatyta nauja medinė bažnyčia.

PASTEBĖTŲ KLAIDŲ ATITAISYMAS, PATIKSLINIMAS, PAPILDYMAS
I tomas — Telšių vyskupija

Psl.	Skiltis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
5		2 iš v.	lietuvos	Lietuvos
5		10 iš v.	krikštyjo	krikštijo
5		12 iš v.	1417	1413
18	II	28, 34 iš v.	į stabmeldybę	į pagonybę
74	II	17-18 iš v.	šventoriuje	po bažnyčia-rūsyje
95	fot.	viršuje		B. Buračo 1938 m. nuotrauka
100	fot.	ap.	. . .paminklas	Paminklas su Gedimino stulpais nuverstas 1974.VIII.I-9 d. naktį. (LKBK Nr. 12)
101	II	15 iš v.	1776 m.	1766 ar 1768 m.
103, 104, 105		fot.		Nuotraukos imtos iš Liet. liaudies meno Arch. II kn., 1965 m.
113	II	fot. ap.	1974 m.	K. Čerbulėno nuotr. 1960 m.
115	II	fot. ap.	Eigirdžių varpinė	pp: 1935 m. nuotrauka
119	I	16 iš v.	ar 1957	šią skaitlinę išleisti
121	I	fot. iš v.	Gargždelės koplytėlė	Varpinė. A. Jankevičienės nuotr. iš jos 1966 m. str. Yra Gargždelėje ir aštuonkampė koplytėlė.
124	I	1 iš ap.	mūrinė	medinė
128	II	23 iš v.	Gargždų	Girdiškės
132	I	fot. ap.	1978 m.	prieš 1968 m.
133	fot.	viršuje	Ylakių bažnyčia. . .	Klaidinga nuotrauka. Iš tiesų atspausdinta Truikinų nuotr.
133	II	5 iš ap.	Eršvos k. koplyčia. . .	Eršvos (Aršvos) koplyčią bolševikai sudegino apie 1948-50 m.
136	fot.	viršuje	Judrėnų bažnyčia. . .	Nuotr. iš P. Galaunės archyvo
139	I	10 iš v.	pailga. . .	kryžminė
151	I	fot. v.	Kaunatavo	Kaunatavos
153	I	11 iš v.	1956-1962	1957-1960 m. (Projektas inž. arch. Juozo Baltrėno)
163	parašas	po nuotrauka	surežisuotos	surežisuotas
200	I	16-17 iš v.	1864 m. Laukžemėje Radziminskio rūpesčiu	XIX a. viduryje
202	I	9 iš v.	1955 m.	1958 m.
210	II	9 iš ap.	1744 m.	1774 m.
215	II	fot. ap.	Pukelevičius	Karolis Pukevičius
220	(vietovės vardas)		MYKOLIŠKĖS	MIKOLIŠKIAI
228	I	fot. v.	Notėnų bažnyčia. . .	Pokarinė nuotrauka
254	II	fot. v.	1974 m.	1939 m.
267	II	parašas	Rietavos	Rietavo
272	I	I iš v.	XVII a.	1724 m.
286	I	fot. a.	bažnyčia. . .	Iš tiesų tai kapinių koplyčia, statyta 1802 m.
316	I	8 iš v.	1926 m.	apie 1936 m.
323	I	14 iš v.	1797 m.	1897 m.
330	II	fot. vidury	Užlieknės altorius	Tai Pievėnų bž. altorius
347	II	I iš a.	mūrinė tvora	statinių tvora
350	fot.	v.	neatspausdintas parašas	Altoriai ir sakykla

Psl.	Skiltis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
350	I	v. 2 eil.	neatspausdintos	paveikslas Šv. Šeima, Šv. Jonas Nepomukas, Šv. Barbora, Šv. Izidorius, Marija Sopulingoji, dail.
361	I	25 iš a.	Upynos valsčiuje	Skaudvilės valsčiuje
364		Išspausdinta nuotrauka yra ne Žemaičių Kalvarijos, bet Suvalkų Kalvarijos bažnyčios		
370		fot.	K. Varnelio	Kazimiero Varnelio (tėvo)
371	I	fot. v.	koplyčia. . .	Iš tiesų tai Šv. Jono Nepomuko koplytėlė Sedoje
390	I	7 iš a.	Rupšys	RUBŠYS
394	III	I iš ap.	Liko vieta kun. dr. M. Kireiliui	Liko vieta kun. dr. Mykolui Kirkilui
398	I	3 iš v.	KUN. P. Patlaba	KUN. PETRAS PATLABA
398	I	15 iš ap.	LEVA	IEVA
398	II	21 iš v.	Sadauskaitė	Šadauskaitė
398	II	4 iš ap.	Podencija Šadauskaitė	Prudencija Šadauskaitė
398	II	10 iš ap.	Z. PAULINAITIS	Z. RAULINAITIS
399	Turinio rodyklėje, 1 sklt., po 13 eil. iš apačios praleista: „Balsiai. . .297" (400 psl. jie pažymėti ne vietoje).			

ŽINIOS APIE TELŠIŲ VYSKUPIJOS KUNIGUS

(Pp prie Telšių vyskupijos kunigų)

Kun. Vladas Abramavičius (gim. 1924.XI.8, kp. 1948.X.31). Pajūrio — Didkiemio klebonas. Mirė 1983.VII.12. Palaidotas Pajūryje.

Kun. Pranciškus Bagdonas (gim. 1910.I.28 Luokės par., kp 1935.IV.20). Dirbo keliose parapijose, sėkmingai remontavo bažnyčias. Mirė Telšiuose 1980.III.15. Palaidotas Telšių Švč. M. Marijos bažnyčios šventoriuje.

Kun. Jonas Baikauskas (gim. 1904.VII.22, kp 1930.VI.14. Studijavo Romoje. Ligi 1945 m. Dotnuvos akd. bž. rektorius. Dirbo pastoracinį darbą Telšių vysk. parapijose. Ilgesnį laiką gyveno ir dirbo Klaipėdoje. 1980 m. atšventė savo kunigavimo auksinį jubiliejų. Altaristas. Mirė Klaipėdoje 1984.VIII.26. Palaidotas Klaipėdos kapinėse.

Prel. Bronius Barauskas (gim. 1908.X.10 Ramygalos par., kp 1932.VI.12). Studijavo Romoje ir studijas baigė bažnytinės teisės daktaro laipsniu. Nepriklausomybės metais buvo vikaras ir kapelionas Tauragėje, vėliau Telšių vyskupijos kurijos kancleris. 1963—64 m. dalyvavo Visuotiniame Bažnyčios susirinkime Vatikane. Buvo Šv. Tėvo pakeltas monsinjoru. Vyskupijos Tribunolo narys, oficiolas. Paskutiniu metu buvo Palangos klebonas. Ten ir mirė 1985.I.1. Palaidotas Palangos bž. šventoriuje.

Prel. Algimantas Bartkus (gim. 1940.XI.10 Kražiuose). 1944 m. tėvai jį, dar kūdikį, išsivežė Vokietijon, o iš čia netrukus persikėlė į Braziliją, vėliau į JAV-bes. Būdamas 19 metų, atvyko į Romą studijuoti teologijos ir 1965.VII.1 pašvęstas kunigu. Sugrįžęs į JAV, 16 metų dirbo Allentowno vyskupijos parapijose. Paskutinė darbo vieta buvo Apreiškimo parapija Frackville mieste. Kurį laiką buvo mokyklų ir kalėjimo kapelionas. Kiek sąlygos ir atstumai leido, palaikė glaudžius ryšius su Lietuvos vyčiais ir jiems daug padėjo. Jo laikomos lietuviškos mišios buvo dažnai transliuojamos per vietos radiją. Iš čia persikėlė į Romą. 1985.X.19 buvo pakeltas prelatu ir paskirtas Lietuvių kolegijos Romoje rektorium, pasitraukusio iš pareigų prel. L.

Prel. Algimantas Bartkus

Tulabos vietoje. Be gimtosios lietuvių kalbos laisvai kalba ir rašo portugališkai, angliškai, itališkai, lotyniškai. Pagal gimtąją vietovę yra prisirašęs prie Telšių vyskupijos.

Kun. Aloyzas Baškys (gim. 1933.VIII.27, kp 1962.IV.18). Dirbo keliose Telšių vyskupijos parapijose, paskutiniu metu klebonavo Pagėgiuose, Žemaičių Naumiestyje. Mirė Kauno ligoninėje 1986.IX.16. Palaidotas IX.19 Ž. Naumiestyje.

Kan. Juozas Beinoris (gim. 1908.IV.25 Švėkšnos par.). Mokėsi Švėkšnos, Utenos ir Panevėžio gimnazijose. Baigęs Telšių kunigų seminariją, kp 1933.VI.10. Dirbo kapelionu Skuode, Klaipėdoje. 1940—1975 m. klebonavo Mažeikiuose, Žarėnuose—Latveliuose, Skaudvilėje, Tauragėje, Veiviržėnuose, Palangoje. Būdamas Tauragėje, prikėlė iš karo metų griuvėsių bažnyčią. 1965 m. pakeltas Telšių katedros kapitulos kanauninku. 1975 m. Telšių vyskupijos ir prelatūros valdytojas. Vysk. A. Vaičius pakvietė jį kurijos kancleriu. Mirė 1985.III.7 Palangoje. Palaidotas Švėkšnos kapinėse, šalia savo brolio kun. Vincento ir kitų artimųjų..

Kun. Kazys Bėkšta

(Pp prie 72 psl.)

Kun. Kazys Bėkšta. Gimė 1924.V.22 Klaipėdoj. Mokėsi Vytauto D. gimnazijoj, bet 1939 m. turėjo iš ten pasitraukti ir per Šiaulius pasiekė Vilnių, kur baigė Vytauto D. gimnaziją ir buvo priimtas į Vilniaus universitetą. Besimokydamas bei studijuodamas buvo aktyvus „Varpo" choro (vadovas muzikas Julius Sinius) dalyvis. Uždarius Vilniaus universitetą, pateko į statybos batalijoną, kur dirbo, kaip vertėjas ir gynė lietuvius kareivėlius prieš vokiečių sauvalę. Pasibaigus karui, atsidūrė koncentracijos lageryje, iš kurio jam pasprukti padėjo vienas lietuvis kunigas. Po to gyveno įvairiose lietuvių stovyklose Vak. Vokietijoje: Klein Wittensee, Liubecke, Kielyje, kol įstojo į Eichstaetto kunigų seminariją. Čia baigęs filosofijos kursą, pasidarė vienuoliu saleziečiu. Kurį laiką dirbo vokiečių jaunimo pataisymo institute, Marienhausene. Prašėsi paskiriamas į misijas Indijoje, bet saleziečių vyresnybė pasiuntė dirbti tarp indėnų į Braziliją. Sao Paulyje baigė teologijos mokslus ir 1956.XI.4 buvo pašvęstas kunigu. Pirmąsias šv. Mišias atlaikė Lietuvių parapijos bažnyčioje, Villa Zelinoje, Sao Paulo.

Į skautų or-ją įstojo 1930 m. Klaipėdoje, bet susižeidęs Rambyno stovykloje, turėjo palikti skautus iki 1934 m. Gyvendamas Klein Wittensee stovykloje, suorganizavo lietuvius skautus. Kiek vėliau — Neumünsterio-Kielio liet. skautų vietininkas. Suorganizavo ir redagavo skautišką laikraštėlį, buvo pakeltas paskautininku. Studijuodamas Eichstaette, įsijungė į ten veikusį „Vyčio" korporacijos skyrių. Ilgametis skautavimas vėliau jam daug padėjo misijų darbe.

Apie išvykimą į misijas pas indėnus K. Bėkšta rašė: „Karo metu netekęs savo tėvų ir giminių, apsisprendžiau eiti ten, kur kiti eiti nedrįsta. Išėjau į Brazilijos džiunglių misijas, nė kiek jų aplinkos nepažindamas. Labai nedaug ką apie jas žinojau, nesupratau kalbos; skirtingas klimatas ir valgis, nuolat siaučianti malarija. Bet apsipratau, susigyvenau su indėnais ir dabar nesu jiems svetimas. Ko negalėjau padaryti mūsų skriaudžiamai lietuvių tautai, stengiausi padėti kitiems, užguitiesiems... 17 metų išbuvau jų tarpe Rio Negro upės aukštupio srityje, tarp Tukano ir Yanoami genčių indėnų. Kiekviena tų genčių turi daugybę skirtingų kalbų. Vien tiktai Tukano kalbinėj grupėj yra 35 kalbos. Jei iš jų dvi išmokau, tai dar 33 nemoku..."

Dirbdamas indėnų tarpe, paruošė tukanų kalbos alfabetą, parašė tos kalbos vadovėlius, ruošia tukanų indėnų vaikams skaitinių knygelę, paskatino pačius indėnus rašyti ir kurti. Bet... K. Bėkšta toliau rašo: „Kada pradėjau jiems kalbėti ne vien apie jų pareigas, bet ir apie jų teises, tai mano reikalai pablogėjo: likau juoda avelė. O kai pradėjau tyrinėti indėnų tikybą, tai mane perkėlė į Manaus miestą. Tas 'ištrėmimas' man, o taip pat indėnams, išėjo į naudą. Jie pajuto savo vertę".

Kun. Bėkšta buvo pakviestas Amazonijos vyskupų išlaikomos Filosofijos fakulteto dėstytoju. Dėsto du pritaikomosios kultūrinės antropologijos kursus. Turi apie 160 klausytojų. Be indėnų raštijos kūrimo dalykų, yra antropologijos žurnale paskelbęs eilę rašinių. Gyvendamas indėnų tarpe, stebėjo jų gyvenimą, jo žodžiais „pasilikdamas su murzinais gatvės vaikais". Etnografiniais tikslais padarė tūkstančius nuotraukų bei skaidrių dokumentuodamas indėnų papročius, veidus ir gyvenimo būdą, nes mūsiškė civilizacija baigia užgniaužti jų kultūrą. Per 40 metų negirdėjau lietuvių kalbos. Pasidarė baugu, kad išmokęs kalbėti keliomis kitomis kalbomis, nepa-

mirščiau savosios. Tik gerų draugų iš Amerikos aprūpintas lietuviškomis knygomis, pradėjau į ją grįžti; tik mano žodynas jau labai sustriukėjęs, ypatingai nežinau mokslinių išsireiškimų lietuviškai... Dabar gi jau likau žemės šliužu: kurčias, beveik pusiau apakęs, vien tiktai nosis ištįsus". Gyvena Manaus mieste, Amazonės srityje, Brazilijoje.

Kun. Jurgis Birbilas (gim. 1890.IX.21 Griškabūdžio par. 1908 m. įstojo į saleziečių vienuoliją. Kp 1920.VI.26). Dirbo Kauno ark. parapijose. 1979 m. gyveno Telšiuose, kur ir mirė 1982.X.30. Palaidotas Griškabūdyje.

Kun. Juozas Bogužas (gim. 1915.I.1, kp 1937.VI.6). Viekšnių vikaras. Mirė 1970.II.2 Erie, Pa., JAV-ėse.

Kun. Julius Budrikis (gim. 1912.IV.25 Mosėdžio parapijoje, kp 1942.V.14). Dirbo Plungėje, Kruopinėj, Tauragėje, Laukuvoje. 1956—1959 m. buvo ištremtas. Apaštalavo Irkutske, Sibire. Paleistas į laisvę, savanoriškai pasiliko tremtyje, važinėdavo po stovyklas, slapta laikydavo pamaldas ir kitu būdu patarnaudavo tikintiesiems. Vieną kartą buvo sugautas aukojant šv. Mišias ir už tai buvo ištremtas iš Sibiro. Grįžęs į Lietuvą, paskirtas Pajūralio klebonu, be to, aptarnavo dar kunigo neturinčias Tenenių ir Stemplių parapijas. Buvo rūpestingas kunigas, gražiai pravesdavo rekolekcijas, svetingas ir nuoširdus. Mirė 1984.IX.8 Pajūralyje, ten ir palaidotas. Parapijiečiai jį labai mylėjo. Apie jo laidotuves rašoma, kad jos buvusios labai iškilmingos: „Takas nuo bažnyčios ligi kapinių buvo apstatytas gėlių vainikais. Pamokslus sakė Telšių vyskupas ir 3 kunigai." Giliausią įspūdį padarė vienos Sibiro tremtinės žodis prie jo kapo: „Kunigai Julijonai, Tu buvai su mumis tremtyje. Tu mus tuokei, krikštijai mūsų vaikus, aukojai mišias ir klausei išpažinčių. Pasilikai tol, kol ten buvo lietuvių ir teikei jiems dvasinę pagalbą". (Pp prie 74 psl.)

Kun. Juozapas Butkus (gim. 1903.X.1 Vegerių par.). Mokės Žagarės gimnazijoje. Baigęs Telšių kunigų seminariją, kp 1929.V.25. Sielovados darbą vikaru ar klebonu dirbo Kartenoje, Palangoje, Skuode, Degučiuose, Truikinuose, Gadūnave. 1942—1949 m. Alsėdžių klebonas. Buvo suimtas ir ištremtas. Grįžęs kaip altaristas gyveno Kuršėnuose, Papilėje. Buvo muzikas, yra sukūręs religinių giesmių. Mirė 1985.III.29 Papilėje. Palaidotas bažnyčios šventoriuje.

Kun. Pranciškus Daugnora (gim 1903X.10 Darbėnuose. Pranciškonas. Kp 1939.VII.2). Kunigo pareigas ėjo įvairiose parapijose. Staiga mirė 1980.X.26. Palaidotas Kretingos kapinėse, pranciškonų skyriuje.

Kun. Jonas Eičas (gim. 1902.VI.20 Kražių par., kp 1929.V.20). Dirbo įvairiose parapijose; Stalgėnų klebonas. Mirė 1982.XI.10. Palaidotas Stalgėnų kapinėse.

Kun. Juozas Garla (gim. 1896.VI.4, kp 1923.VI.10). Šakynos klebonas. Mirė 1945 m. Vokietijoje.

Kun. Stasys Gorodeckis (gim. 1909.V.8, kp 1939.VI.3). Nemakščių klebonas. Mirė 1983.XI.23. Palaidotas Nemakščiuose.

Kan. Juozapas Grubliauskas (gim. 1918.V.23 Viduklės par. Kp 1942.V.28). 1950—1956 m. buvo ištremtas. Šilutės klebonas ir dekanas, garbės kanauninkas, Bažnytinio tribunolo teisėjas, Kauno kunigų seminarijos dėstytojas 1946—1950 m. Mirė Šilutėje 1984.IX.19 (Pp. prie 75 psl.)

Kun. Jonas Ilskis (gim. 1907.IV.18 Ylakių par., kp 1934.V.26). Mokėsi Skuode, Telšių kunigų seminarijoje. Buvo vikaras, mokyklų kapelionas, ilgametis Palangos klebonas. Bolševikų suimtas, ilgai tardytas, kankintas, ištremtas. Grįžo 1956 m. sužalota sveikata, dirbo Akmenėje, Ylakiuose. Viekšniuose buvo altaristas, kur ir mirė 1985.X.6. Palaidotas šventoriuje, šalia bolševikų nukankinto kun. Navicko kapo. (Pp prie 75 psl., Nr. 22).

Kun. Jonas Ivonauskas (gim. 1881.XII.14, kp 1904.XI.28). Dirbo daugelyje parapijų. Atšventė savo kunigystės 75 m. jubiliejų. Tai labai retas įvykis kunigų gyvenime. Mirė Mosėdyje 1980.III.13. Palaidotas Mosėdžio bažnyčios šventoriuje.

Kun. Antanas Jakaitis (gim. 1907.II.14 Skirsnemunės par., kp 1935.IV.20). Dirbo įvairiose parapijose. Paskutinė vieta — Salantų altaristas. Mirė 1981.VII.30, atlaikęs Mišias Salantų bažnyčioje. Palaidotas Skirsnemunės šventoriuje.

Kun. Aleksandras Jakutis (gim. 1922.VI.27, kp 1951.IX.23). Truikinų klebonas. Mirė 1985.VII.23.

Kun. Juozas Jankauskas (gim. 1923.V.2. kp Eichstaette 1947.XII.17). Mirė Romoje 1982 m.

Kun. Jonas Jasinevičius (gim. 1909.VII.24). Baigęs Kauno kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1946.III.7. Dirbo įvairiose parapijose. Paskutiniu metu buvo Kartenos klebonas. Mirė 1984.VI.29. Palaidotas Kartenoje.

50. Kun. Juozapas Juknevičius (gim. 1906.II.18 Pašaltuonio par., kp 1934.V.26). 1944—1946 m. buvo kalintas, ištremtas. Grįžęs dirbo Telšių vyskupijos parapijose. Mirė 1982.XI.26 Tauragėje. Čia ir palaidotas.

Kun. Izidorius Juškys (gim. 1905.XI.23 Šilalės par., kp 1934.V.26). Dirbo Gargždų, Šaukoto ir kitų parapijų vikaru, klebonu. Pokario metais klebonavo Vainute. Susirgęs čia pasiliko altaristu ir mirė 1986.II.22.

51. Kun. Antanas Kaubrė (gim. 1899.VI.28 Mosėdžio par., kp 1931.V.30). Dirbo įvairiose parapijose. 1949—1956 m. buvo ištremtas. Sugrįžęs vėl klebonavo. Mirė 1981.VIII.10. Palaidotas Mosėdžio kapinėse.

Kun. Anicetas Kerpauskas (gim. 1921.XII.9 Telšių par.). Mokėsi Telšių gimnazijoje, Telšių ir Kauno kunigų seminarijose. Kp Kaune 1949.IX.25. Buvo labai stropus ir paslaugus kunigas, pastoracinį darbą dirbo net 35 parapijose, labai rūpestingai. Pasižymėjo karštais pamokslais. Visur remontavo bažnyčias, negailėdamas savo lėšų. Batakiuose ir Šateikiuose pastatė klebonijas. Mėgo sportą, ypač krepšinį, futbolą. Paskutinė kunigavimo vieta — Požerė. Po operacijos mirė Vilniuje 1985.XI.9. XI.12 palaidotas Požerės bž. šventoriuje.

Kun. Antanas Kiela (gim. 1899.VII.25 Troškūnų par., kp 1923.VI.10). Mokėsi Panevėžio gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje. Kunigo pareigas ėjo Telšių katedroje, Tirkšliuose, Požerėje ir vėl Tirkšliuose. 1926 m. sudegus Tirkšlių bažnyčiai, sunkiais ekonominiais laikais (1938—1939 m.) pastatė naują mūrinę. Buvo pakeltas garbės kanauninku. 1950—1955 m. buvo bolševikų suimtas ir ištremtas į Rusiją. Mirė 1983.IX.13 Tirkšliuose. Čia ir palaidotas, dalyvaujant 60 kunigų, didelei miniai tikinčiųjų. (Pp prie 75 psl., Nr. 28).

Kun. Jonas Kusas (gim. 1916.XI.10 Gruslaukės par, kp 1944.XII.8). Dirbo įvairiose parapijose. Nusilpus sveikatai, 1977 m. paskirtas Rietavo altaristu. Čia ir mirė 1983.VI.6.

Kun. Petras Lygnugaris (gim. 1909.III.6 Endriejavo par.). Mokėsi Rietavo gimnazijoje, Telšių kunigų seminarijoje. Buvo neturtingų tėvų sūnus ir kentė nepriteklių. Mirus tėvams, jį šelpė Endriejavo klebonas kun. J. Kalvaitis. Vikaravo Šatėse, Plungėje, 1941—1943 m. Adakavo klebonas. 1944 m. įstojo į jėzuitų ordiną. Pokario metais buvo ištremtas į Sibirą, kur iškalėjo ilgus metus. Nuo 1970 m. dirbo pastoracinį darbą Telšiuose, Akmenėje, Gargždуose, nuo 1978 m. Žemaičių Kalvarijoje (Varduvoje). Čia susirgo paralyžium ir buvo savo sesers Marcelės prižiūrimas. Mirė 1985.VII.4. Palaidotas Ž. Kalvarijos kapinėse. Velionis, kartu su kitais 104 Telšių vyskupijos kunigais, buvo pasirašęs raštą Andropovui, kad būtų paleistas iš kalėjimo kun. Alf. Svarinskas. (Pp prie 76 psl., Nr. 46).

Kun. Juozapas Liutkevičius (gim. 1906.VIII.7 Šunskų par.). Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, Vilkaviškio kunigų seminarijoje. Kp 1931.VI.21. Studijas tęsė popiežiškame Grigaliaus u-te Romoje ir jas baigė, gaudamas bažnytinės teisės daktaro laipsnį. Pastoracinį darbą dirbo Plokščiuose, Panemunėje, Prienuose, Kalvarijoje, Slavikuose, Serijuose. 1968.III.1 perkeltas į Telšių vyskupiją. Klebonavo Nerimdaičiuose, Žarėnuose—Latveliuose, aptarnavo ir kitas parapijas. Susirgęs 1982 m., apsigyveno Klaipėdoje ir čia 1986.V.23 mirė. Palaidotas Klaipėdos kapinėse.

Kun. Alfonsas Lukoševičius (gim. 1914.VIII.26, kp 1942.III.7). Žemaičių Kalvarijos par. klebonas, Plungės dekanas. Mirė 1984.III.7.

Kun. Jonas Lukošius (gim. 1912.I.12, kp 1935.VI.30). Pikelių klebonas. Mirė 1983.XII.22.

Kun. Juozapas Mantvydas (gim. 1904.I.8 Švėkšnos par.). Mokėsi Švėkšnos gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje. Kp 1929.V.29. Pastoracinį darbą dirbo Telšiuose, Švėkšnoje, Žarėnuose—Latveliuose, Lenkimuose, Kuršėnuose, Lieplaukėje. Nuo 1975 m. Kuršėnų altaristas. Buvo kuklios išvaizdos, bet didelės dvasios kunigas. Mirė 1986.I.3 Kuršėnuose. Palaidotas bažnyčios šventoriuje.

Kun. Adomas Milierius (gim. 1921.IX.12 Notėnų par., kp 1946.III.17). Ėjo vikaro ar klebono pareigas įvairiose parapijose. Mirė Plungėje 1981.X.17 rytą, besiruošdamas

Mišioms. Palaidotas Plungės kapinėse.

Kun. Petras Mitkus (gim. 1925.III.22 Luokės par., kp 1957.IV.17). Mokėsi Šilutės gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje. Vikaru dirbo 1957—1960 m. Rukuose, Švėkšnoje, Viekšniuose, Klaipėdoje; klebono pareigas ėjo Renave, Pakražantyje, 1980 m. paskirtas Žvingių klebonu. Čia ir mirė 1983.XI.19. Palaidotas Janapolės kapinėse.

Kun. Albertas Novodzelskis (gim. 1892.I.26 Kulių par., kp 1917.III.25). Dirbo įvairiose parapijose. Nuo 1958 m. Plungės altaristas. Čia ir mirė 1980.II.20). Palaidotas Plungės kapinėse.

Kun. Petras Povilas Patlaba mirė 1986.IV.25 Hot Springs, Ark., JAV-bėse. Palaidotas Šv. Kazimiero lietuvių kapinėse Čikagoje (Pp prie 8, 389 p.).

Kun. Konstantinas Petrikas (gim. 1911.II.22 Plungėje). Mokėsi Plungės gimnazijoje. Baigęs Telšių kunigų seminariją, kp 1937.V.6. 1937—1944 m. vikaravo Endriejave, Varniuose, Laukuvoje, Kražiuose ir Kernavėje. 1947 m. suimtas ir ištremtas. Iškalėjo ligi 1955 m., 1956—1975 m. klebonavo Upynoje, Barstyčiuose, Truikinuose. Mirė 1985.II.22 Skuodo ligoninėje. Palaidotas Truikinų bž. šventoriuje.

52. Kun. Antanas Puodžiūnas (gim. 1896.IX.24 Kupiškio par., k.p. 1940 m.). Nuo 1934 m. pranciškonas. 1945—1946 m. Kretingos klebonas. 1947—1956 m. buvo ištremtas. Grįžęs vėl dirbo parapijose. Mirė 1980.I.30. Palaidotas Kretingos kapinėse, pranciškonų skyriuje.

Kun. Vladas Radveikis (gim. 1926.VI.7 Kvėdarnoje). Mokėsi Šilalės gimnazijoje, Telšių ir Kauno kunigų seminarijose. Kp 1951.IX.23. 1952—1954 m. vikaravo Kuršėnuose, Kretingoje. 1955—1984 m. klebonavo Raudėnuose, Plikiuose, Lomiuose, Teneniuose, Kvėdarnoje. Čia jis susirgo ir 1984 m. apsigyveno pas seserį Rietave, kur padėjo klebonui. Mirė 1985.VII.7. Palaidotas Kvėdarnos kapinėse. Jo parašą randame po Telšių vyskupijos kunigų prašymu Černenkai, kad būtų paleisti suimtieji kunigai.

Kun. Stasys Rimkus (gim. 1912.I.2. Pašlynio k.). Mokėsi Švėkšnos gimnazijoje, 1929—1936 m. Telšių kunigų seminarijoje. Kunigu pašvęstas 1936.V.30 ir paskirtas Kražių vikaru. Aktyvus skautas, ateitininkas, geras pamokslininkas, „Žemaičių prieteliaus" ir kt. laikraščių bendradarbis. 1938 m. jo rūpesčiu viename parapijos name įsteigtas Kražių muziejus, kuriam paskirti 3 kambariai. Čia buvo sutelkta nemaža medžiagos, spaudos, knygų ir dokumentų, liečiančių Kražius ir ypač Kražių skerdynes. Redagavo parapijos laikraštėlį „Kražių aidai". 1940.VIII.6 bolševikų suimtas, kalintas Raseinių kalėjime ir 1941.VI.22 išvežtas į Petropavlovsko kalėjimą (Š. Kazachijoje), kur mirė badu 1942 m. vasarą.

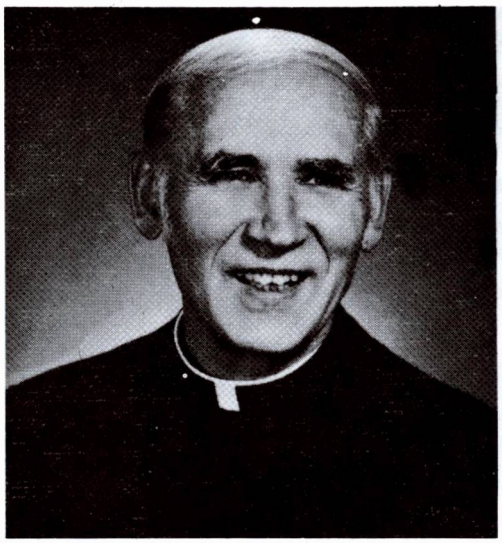

Kun. Antanas Rubšys

Kun. Antanas Rubšys nuo 1971 m. studijavo moderniąją hebrajų kalbą ir Palestinos archeologiją Popiežiškame Šv. Rašto institute Jeruzalėje, dalyvavo archeologiniuose kasinėjimuose Vid. Rytuose, Graikijoje, Afrikoje; parašė 4 stambias archeologines studijas 2298 psl. apimties. 1983 m. apdovanotas Religinio veikalo premija. (Pp prie 290 psl.).

Kun. Pranas Ružė (gim. 1921.VIII.7 Viekšnių apr.). Mokėsi Viekšnių gimnazijoje, Telšių ir Kauno kunigų seminarijose. Kp 1950.IX.24. Pastoracinį darbą dirbo Ylakiuose, Gadūnave, Viešvėnuose, Robkojuose, Barstyčiuose, Žukančiuose, Šiaudinėje, Girdiškėje, Pagramantyje, Kartenoje. Buvo stropus kunigas, sakė gražius pamokslus. Mirė 1985.IV.26 Kartenoje, rašydamas pažymėjimą jaunavedžiams. Palaidotas Kartenos kapinėse.

Kun. Stasys Sakutis (gim. 1903.IX.19, kp 1929.V.25). Dirbo Telšių vyskupijoje vikaru, vėliau klebonu Vaičaičiuose, Renave ir kitur. Susilpnėjus sveikatai, kelerius metus kaip altaristas gyveno Skaudvilėje. Čia ir mirė 1986.II.21. Palaidotas Skaudvilės šventoriuje.

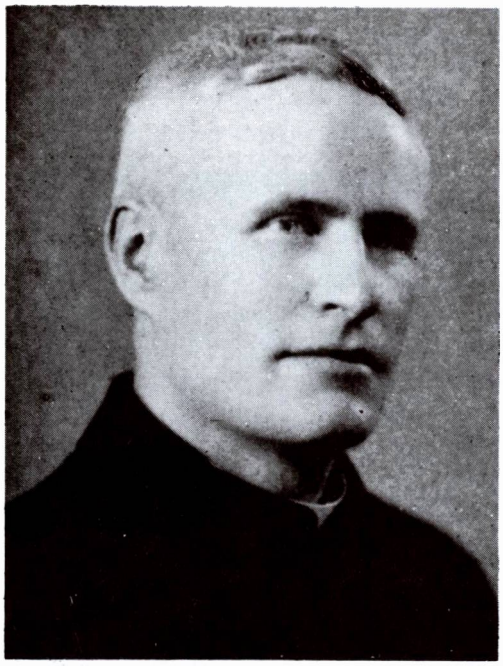

Kun. Nikodemas Saldukas

Kun. Nikodemas Saldukas (gim. 1911.V.28). Gimė Žigaičių vls. Mokėsi Tauragės gimnazijoje. 1930 m. įstojo į saleziečių vienuoliją ir išvyko Italijon, kur 1930—1936 m. studijavo teologiją, filosofiją, istoriją. 1936 m. atvyko į Kolumbiją, kur 3 metus dirbo žemės ūkio mokyklos mokytoju. Po to 4 m. studijavo teologiją. Kunigu pašvęstas 1943.II.28. Dirbo įvairiose saleziečių mokyklose. 1953 m. paskirtas Ibaguės ž.ū. mokyklos direktorium, vėliau Tolimos u-to agronomijos fakulteto dekanu. Nuo 1946 metų aktyviai dirbo Kolumbijos lietuvių komitete. Emigracijos metu jo rūpesčiu buvo gauta iš Kolumbijos valdžios apie 3000 vizų atvykti lietuviams ir čia įsikurti. Globojo naujus emigrantus, parūpindavo jiems darbus. Jo rūpesčiu 1980 m. įsteigtas Kolumbijos lietuvių šalpos fondas, valdžios pripažintas. Jam ilgą laiką ir vadovavo. Buvo sušelpta daug ligonių, seno amžiaus žmonių, bedarbių. Kartu su Liet. Bendruomenės valdyba pagamino tautiško stiliaus lietuvišką kryžių ir jį pastatė Popayane. Čia ir mirė 1984.VIII.12.

Kun. Vincentas Senkus (gim. 1912 Kantaučių par., kp 1938.IV.16). Dirbo Šv. Antano parapijoje Kaune. Buvo geras pamokslininkas, turėjo gražų balsą, sporto entuziastas, suorganizavo bažnytinį chorą, kuriame giedojo slapta pakviesti operos solistai. 1947 m. buvo suimtas ir ištremtas 10 metų į Sibirą. Bet ir čia nepalūžo. Organizavo sporto rungtynes, lietuviams slapta laikydavo pamaldas. Parapijiečiai jį rėmė, siųsdami pakietėlius. 1956 m. paleistas, grįžo į Lietuvą, apsigyveno Šatėse ir po kurio laiko buvo paskirtas klebonu. Vėl veikė su parapijos jaunimu ir buvo tardomas. Mirė 1986.IV.29. Palaidotas Šatėse 1986.V.2. (Pp prie I—75).

Kun. Petras Serapinas (gim. 1921.I.21, kp 1947.V.4). Sedos, Renavo parapijų klebonas, Kretingos altaristas. Mirė 1986.I.27 Kretingoje. (Jo atvaizdas žr. I—82 psl.)

Kun. Augustinas Steigvilas, MIC (gim. 1924.VIII.28 Švėkšnos vls.). Mokėsi Švėkšnos gimnazijoje, Telšių kunigų seminarijoje. 1944 m. su kitais klierikais ir profesoriais pasitraukė į Vakarus. Studijas tęsė Eichstaetto kunigų seminarijoje, Vokietijoje. Teologijos mokslus gilino Lateranumo ir Angelikumo universite-

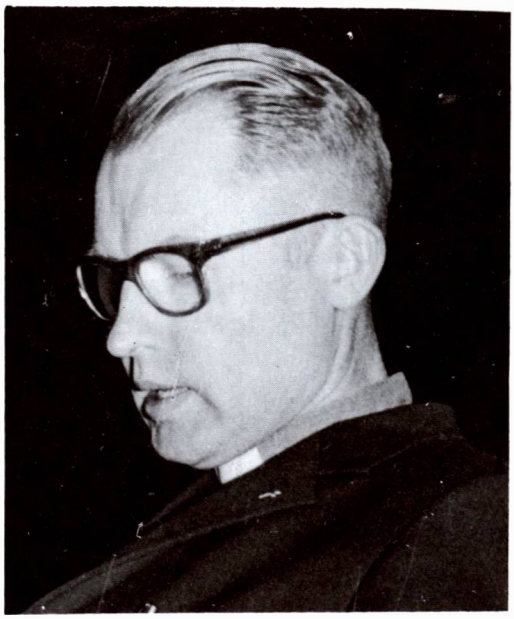

Kun. Augustinas Steigvilas

tuose, Romoje. Kunigu pašvęstas 1949.VI.29. Įstojo į marijonų vienuolyną. Pastoracinį darbą dirbo Vokietijos lietuvių tarpe. 1959 m. Marijonų vienuolijos vadovybės patvarkymu pasiųstas į Argentiną. Sielovados darbą dirba Aušros Vartų parapijoje, Avelladoje prie Buenos Aires. Aktyviai reiškiasi lietuvių religinėje ir visuomeninėje veikloje, vadovauja švietimui, Spaudos tarybos sekretorius, savaitraščio „Laikas" vyr. redaktorius. Lietuvių ir ispanų spaudoje yra parašęs daug straipsnių. Nuo 1963 m. redaguoja ispanų kalba leidžiamą laikraštį „Maria Misericordia". 1974 m. išleista jo dvasinių apmąstymų knyga „Nerami širdis".

Kun. Vaclovas Stirbys (gim. 1912.XI.24 Laukuvoje, kp 1937.VI.6). Dirbo įvairiose Telšių vyskupijos parapijose. 1950—1956 m. buvo ištremtas į koncentracijos stovyklą. Grįžęs vėl 1956—1982 m. klebonavo Pašaltuonyje, Viekšnaliuose, Judrėnuose, Ropkojuose, Leckavoje ir ilgiausiai Alsėdžiuose, kur ir mirė 1982.XII.8. Palaidotas prie jo paties pastatytos Švč. M. Marijos statulos. Buvo labai stropus kunigas, ypač mylėjo jaunimą, o jaunimas — jį. Visose parapijose, kur dirbo, pakėlė parapijiečių religingumą. „Telšių vyskupijos" knygos paruošimo talkininkas.

54. Kun. Leonas Šapoka (gim. 1909.II.20 Utenos par., kp 1933.VI.10). Dirbo įvairiose Telšių vysk. parapijose; Luokės klebonas. 1980.X.9—10 d. naktį piktadarių žiauriai nužudytas. Palaidotas Luokės šventoriuje. Laidotuvėse dalyvavo daugiau kaip 100 kunigų, didžiulė tikinčiųjų minia. (Žr. 451 psl.).

Kun. Pranciškus Šatkus (gim. 1901.XII.17 Batakių par.). Mokėsi Kražių gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje. Kp 1931.VI.30. 1931—1935 m. dirbo vikaru Rietave, Šilutėje, Kartenoje, Trikšliuose, Luokėje, 1936—1945 klebonavo Degučiuose, Pajūryje, Didkiemyje, Stulgiuose ir Kaunatave. 1945 m. buvo suimtas ir ištremtas. Į Lietuvą grįžo 1954 m. 1956—1982 m. vėl klebonavo Vaičaičiuose, Ylakiuose, Darbėnuose, Salantuose, Šateikiuose, aptarnavo Gintališkės parapiją. Klebonaudamas Salantuose gražiai išdekoravo bažnyčią. Buvo stropus ir pareigingas kunigas. Šateikiuose atšventęs savo kunigystės auksinį jubiliejų. Mirė 1986.III.15. Palaidotas Salantų bž. šventoriuje (Pp prie 76 psl., Nr. 37).

Kun. Valentinas Šikšnys (gim. 1914.VIII.4 Skuodo par.). Mokėsi Skuodo gimnazijoje. Baigęs Telšių kunigų seminariją, kp 1939.VI.3. Vikaru dirbo Luokėje, Akmenėje, Laukuvoje ir kitur. 1948 m. suimtas, nuteistas 9 m. ir išsiųstas į Sibirą. Nuo 1956 m. klebonavo Judrėnuose, Vaičaičiuose, Pagramantyje, Kražiuose, Adakave, Gardame, Nevarėnuose. Mirė Klaipėdoje 1984.XII.8. Palaidotas Nevarėnų bžn. šventoriuje (Pp prie 76 psl.)

Kun. Alfonsas Škikūnas (gim. 1911.XI.2 Lygumų par., kp 1937.VI.6). Apie 1940 m. įstojo į kapucinų vienuoliją. Administravo kapucinų bažnyčias Plungėje, Šiauliuose, Petrašiūnuose. Paskutiniu metu Sartininkų ir Robkojų klebonas. Mirė 1981.I.23 Kaune. Palaidotas Sartininkų šventoriuje.

Kun. Vladislovas Taškūnas (gim. 1884.III.16 Kuršėnuose, kp 1907.X.22). Baigęs Žemaičių kunigų seminariją, gyveno JAV-bėse, dirbo pastoracinį darbą ir įsitraukė į žurnalistiką. 1927—1929 m. „Darbininko" redaktorius. 1929 m. grįžo į Lietuvą, kurį laiką redagavo „Žemaičių prietelių", klebonavo Vėžaičiuose, Lieplaukėje, Alsėdžiuose, bendradarbiavo spaudoje (Tado Ventos slapyvardžiu), rašė filosofinio ir socialinio turinio straipsnius. Vokiečių okupacijos metu stojo ginti žydų, savo klebonijoje paslėpė rabiną, o kitus po kaimus pasklaidė, ragino jaunimą nestoti vokiečių kariuomenėn. Vieną parapijietį, kuris pasinaudojo žydų turtu, neįleido į bažnyčią. Už tai buvo vokiečiams įskųstas, suimtas, pasodintas Kauno kalėjiman, iš kur turėjo būti išvežtas į Dachau koncentracijos stovyklą. Tik vysk. V. Borisevičiaus intervencija paleistas su sąlyga, kad nebus paskirtas į parapiją ir bus uždarytas į vienuolyną. Apsigyveno Žemaičių Kalvarijos marijonų vienuolyne. Pokario metais paskirtas Telšių katedros klebonu, bet buvo bolševikų suimtas ir ištremtas į Sibirą. Sugrįžo netekęs sveikatos ir 1956.VII.26 mirė Laukuvoje.

Kun. Juozas Tautkus. Buvo didelis lietuviškos knygos mylėtojas, turėjo gausų knygų rinkinį, kurį prieš mirdamas paskyrė „Alkos" archyvui. Mirė 1986.I.27. Palaidotas Švč. M. Marijos Nekalto Prasidėjimo vienuolyno Dangun Ėmimo kapinėse, Putname, Conn. (Pp prie 391 psl.)

Kun. Justinas Vaišvilas (gim. 1922.VIII.20 Dausynų k., Endriejavo vls.). Mokėsi Rietavo vid. mokykloje, 1040.VI.15 baigė Plungės valstybinę gimnaziją. 1940 m. rudenį įstojo į tais metais vienintelę Kauno kunigų seminariją. 1941—1944 m. studijas tęsė Telšių ir Vilniaus kunigų seminarijose, o 1945/6 m. Eichstaetto kunigų seminarijoje, kurią baigęs (antroji lietuvių kunigų laida) 1946.VII.21 pašvęstas kunigu. Tada ten buvo pašvęsti 8 lietuviai kunigai.

Pastoracinį darbą dirbo Bavarijoje, 1950—1953 m. studijavo Romoje, Orientaliniame institute (Gregoriano u-to padalinys). 1955 m., parašęs mokslinę disertaciją, gavo Laterano u-tete kanonų teisės licenciato laipsnį. Studijų metu ir po jų dirbo pastoracinį darbą Šveicarijoje, Augsburgo vyskupijoje, Bavarijoje, eidamas įvairias pareigas. Talkino Vakarų Vokietijos lietuvių Sielovados centro vadovui vysk. Antanui Deksniui.

A. Deksnys J. Vaišvilą charakterizuoja: „Tikras žemaitis, apie save daug nekalba. Neturi pastovios vietos — keliauja per *pedes apostolorum* iš vienos vietos į kitą." Žodžiu ir raštu gerai moka keletą kalbų. 1987 m. vasarą, Lietuvos krikščionybės jubiliejaus minėjimo metu, lankėsi Romoje ir dalyvavo iškilmėse, susitiko su kitais lietuviais dvasininkais ir pasauliečiais. Matydamas didingas Romos miesto bažnyčias, prisiminė ir Lietuvos bažnyčias bei skaudų jų likimą. Šia proga atsiuntė iš Romos 3000 dol. čekį „Lietuvos bažnyčių" knygoms paremti. Be to, jau anksčiau buvo prisiuntęs 3000 dol. auką. Taigi iš viso šių knygų leidimą šis vargšas keliaujantis kunigas yra parėmęs 6000 dol.

Kun. Justinas Vaišvilas

auka. Jo žodžiais, „po tūkstantį dolerių kiekvienai vyskupijai". Tokiu būdu šis žemaitis kunigas yra stambiausias individualus „Lietuvos bažnyčių" knygų išleidimo rėmėjas

55. Kun. Juozas Vaitelis (gim. 1906.IV.16, kp 1932.VI.12). Buvo bolševikų ištremtas. Paskutiniu metu altaristas Skuode, aptarnavo Notėnų parapiją.

Kan. Juozas Valaitis (gim. 1987.IV.30, kp 1920.V.9). Mirė Šilalėje 1979.III.10. Palaidotas šios bažnyčios šventoriuje.

Kun. Kazimieras Viršila (gim. 1913.III.7 Skuodo par., kp 1940.VII.8). Pastaruoju metu buvo Adakavo altaristas. Mirė širdies priepuolio ištiktas 1981.VII.16. Palaidotas Adakavo bažnyčios šventoriuje.

Lietuviai klierikai Eichstaetto (Vokietijoje) kunigų seminarijoje per 1945 metų Velykas

II TOMAS — SEINŲ — VILKAVIŠKIO VYSKUPIJA

Vysk. Ignotas Čiževskis

(Prie Seinų vysk. vyskupų biografijų; pp ir pt prie 33 psl. paskelbtos vysk. I. Čiževskio biografijos, atsiųstos kun. dr. J. Vaišnoros).

Seinų vyskupo Ignoto Čiževskio biografija galėjo būti tokia: Ignotas Stanislovas Čiževskis gimė Kališe 1752 ar 1753 m. Būdamas 15 metų, įstojo į jėzuitų ordiną, o šį panaikinus, jau kaip diecezinis kunigas, dirbo Edukacinės komisijos mokyklose. Krokuvos universitete gavo civilinės ir bažnytinės teisės doktoratus. Kujavų vyskupas Rybinskis, palankus XVIII a. dvasiai, pakvietė Čiževskį savo kanceliarijos regensu. 1787.IV.26 tapo Vloclavko kapitulos kanauninku. Buvo Rokitno ir Volbožo klebonu. Mirus vyskupui Rybinskiui, valdė vyskupiją. 1809 tapo Varšuvos kapitulos prelatu ir per 10 metų buvo prosinodaliniu teisėju.

Seinų vyskupas Jonas Klementas Golaševskis, netekęs regėjimo, 1819 m. pakvietė Čiževskį savo koadiutorium, o 1820 m. mirus Golaševskiui, Čiževskis tapo jo įpėdiniu. 1820.VIII.20 tapo Lenkų karalystės senatorium. Prisidėjo prie pašalinimo apšvietos ministro Stan. Potockio, žinomo masono. Sutvarkė vyskupo sostinę Seinuose, 1822 m. įsteigė pirmąją tos vyskupijos kapitulą, kurios išlaikymui iš valdžios gavo metinę 20.000 auksinų algą. Katedroje sutvarkė pamaldų tvarką, praturtino ją brangiais liturginiais indais ir rūbais, paimtais iš panaikintų vienuolynų, ypač iš Miechovo cistersų vienuolyno. Ingresą į Seinų katedrą atliko 1823.VIII.10. Mirė 1823.XII.11 ir buvo palaidotas Varšuvoje, šv. Jono katedroje. Jokių raštų nepaliko (Polski Słownik Biograficzny, tom. IV. 381 psl.).

Vilkaviškio vyskupijos administracija 1987 m.

(Pp prie 84 psl.)

Pokario metais, dėl okupacinės valdžios spaudimo, nors Vilkaviškio vyskupija nebuvo oficialiai panaikinta, bet savo atskirų vyskupų ir katedros nebeturi. Ją administruoja Kauno

Vilkaviškyje nepriklausomybės metais, Šv. Tėvo atstovams atsilankius. Sėdi I eil. (iš k.): Apašt. protonotaras, nunciatūros auditorius Aloyzas Faiduti, arkiv. Pr. Karevičius, arkiv. Ričardas Bartoloni, vysk. A. Karosas, vysk. M. Reinys. II eil.: Apašt. protonotaras Matas Dabrila, prel. Aleksandras Grigaitis, prel. Jonas Naujokas, prof. Mykolas Ražaitis, neatpažintas asmuo; III eil.: neatpažintas, kun. L. Gronis, prel. Juozas Laukaitis, kan. Antanas Steponaitis. Nuotrauka daryta apie 1928—1931 m. (Pp prie 64—65 psl.; iš kun. J. Vaišnoros rinkinio)

arkivyskupijos vyskupai. Kurijos adresas: Kaunas C., Vilniaus g-vė Nr. 4.

Vyskupijos apaštalinis administratorius — arkiv. Liudvikas Povilonis, apaštalinis administratoriaus augziliaras ir generalvikaras — vysk. Juozas Preikšas, apaštalinio administratoriaus augziliaras — vysk. Vladas Michelevičius, kancleris —mons. Jonas Kavaliauskas.

Vyskupijos tribunolas: Oficiolas — mons. Andrius Gustaitis, santuokos ryšio gynėjas — kun. dr. Leonas Lešinskas, notaras — kun. Juozas Užupis.

Vyskupijos kunigų taryba: Konsultoriai — vysk. J. Preikšas, kun. dr. Viktoras Butkus, mons. Andrius Gustaitis, kun. Juozas Jakaitis, mons. J. Kavaliauskas, kun. Pranas Račiūnas, mons. Juozas Žemaitis. Kiti nariai: kun. Juozas Barkauskas, kun. Albinas Deltuva, kun. Petras Dumbliauskas, kun. dr. Leonas Lešinskas, kun. J. Užupis.

1987 m. Katalikų kalendoriaus — žinyno žiniomis, tais metais vyskupijoje veikė 94 bažnyčios, iš kurių 81 turėjo nuolatinį kunigą, o 13 buvo iš kitų bažnyčių kunigų aptarnaujamos. Vyskupijai priklausė 108 kunigai. Iš jų klebonų bei administratorių buvo 82, vikarų — 12, altaristų bei rezidentų — 10, ligonių bei invalidų — 3.

ALEKSOTAS

Aleksoto bažnyčia apie 1984 m. (Pp prie 100—102 psl.)

AUKŠTOJI PANEMUNĖ

Aukštosios Panemunės bažnyčia apie 1984 m. (Pp prie 114—115 psl.)

GELGAUDIŠKIS

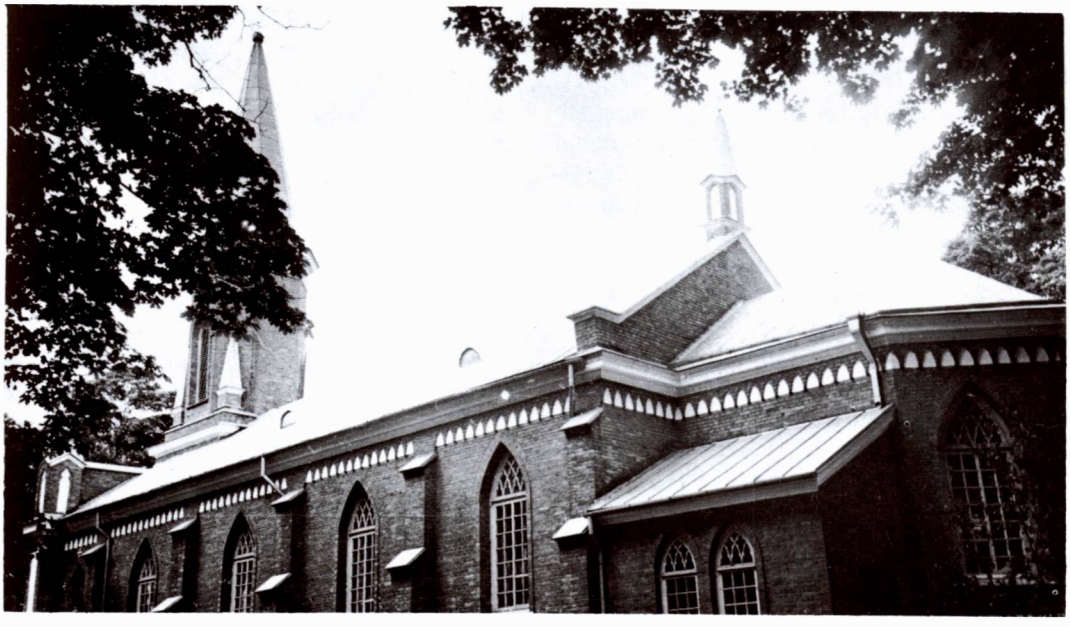

Gelgaudiškio bažnyčios viršutinė dalis. (Pp prie 140—141 psl.)

Atvirukas, išleistas Lietuvoje, Gerdašių bž. 50 m. sukakties proga

GERDAŠIAI

(Pp prie 141—142 psl.)

II pasaulinio karo bombos nepalietė Gerdašių, bet didžioji dalis bažnyčios statybai paruoštos medžiagos buvo panaudota kitiems reikalams. Akmenys panaudoti fermų statybai. Dalį medžiagos kun. K. Kūnevičius panaudojo šventoriaus aptvėrimui.

Vėliau klebonas kun. Viktoras Naujokaitis (gim. 1920.II.25, kp 1947.IV.27) skiedrinį stogą pakeitė kitu, tvirtesniu. Pats bažnyčios pastatas buvo įruoštas iš kluono: išpjautos sijos, pastatytos 4 kolonos, įdėtos lubos, kiek pakelti langai, durys iškeltos į fasadą, įruoštos antrosios (stiklinės) durys, įvesta elektros šviesa bei iliuminaciniai įrengimai, įruošti 2 altoriai. Bažnyčios vidus iš naujo dekoruotas. Zakristijos patalpa paversta maža (2 kambarėlių) klebonija, nes kun. Pr. Šukio klebonija okupacinės valdžios buvo paversta mokykla. (vn)

Gerdašių parapijos klebonai: Pranciškus Šukys (1936—1947), Petras Bagdonas (1955—1957), Viktoras Naujokaitis (1957—1965), Pranas Račiūnas (1965—1969), Lionginas Kunevičius (1969—1976), Pranas Perlaitis (1976—1977), Pranciškus Adomaitis (nuo 1977 m.).

IŠLAUŽAS

(Pp prie 156—157 psl.)

4 km į pietvakarius nuo Išlaužo yra **Dambravos** kaimas ir buv. palivarkas. 1919 m. kaimo gyventojai pastatė nedidelę medinę koplytėlę, pašvęstą Išganytojo ir Švč. M. Marijos garbei. Ji išliko karo bei pokario metais ir 1981 m., kaimo gyventojų rūpesčiu, buvo suremontuota. Kas toliau vyko, pateikia žinių LKB Kronika (Nr. 50, 1981): „Tai neliko nepastebėta rajono partinių darbuotojų. Rug-

sėjo 28 d. Prienų rajono architektas Leksutis su dviem vyrais (areštantais) ją nuvertė. Susigraudinusioms moterims Dievynienei ir Slavinskienei pavyko iš pakrautos mašinos paimti Marijos statulėlę ir kryžių. Tikintieji statulėlę ir kryžių pastatė ant nugriautos koplytėlės pamato. Moterys pašventintą vietą papuošė, apsodindamos gėlėmis. Meilė Dievui ir ištikimybė tikėjimui nepatiko partijos atsakingiems darbuotojams. Spalio 9 d. į šią vietą atvažiavo Prienų raj. MSV partinės organizacijos sekretorė Levanauskienė. Reikėjo stebėtis, su kokia neapykanta ir baisiu įtūžimu ji spardė pasodintas gėles, daužė kryžių ir statulėlę. Išniekintą kryžių ir statulėlę Levanauskienė išsivežė. Beliko tušti ir nykūs bedievių nusiaubtos koplytėlės pamatai. Moterys vėl pasodino gėlių, išpuošė aplinką. Bedievių neapykantai nėra ribų! — Sulyginti su žeme! — nusprendė jie. Rajono darbuotojai atvaro iš MSV su traktorium baltarusį Pučkovą, tačiau traktoristas atsisakė griauti pamatus. Apsodinti gėlėmis, apsupti tikinčiųjų meile ir atkakliai ginami koplytėlės pamatai stovi ligi šiol... Koplytėlė privalo stovėti savo vietoje!" — Tokio turinio skundą Lietuvos kom. partijos gen. sekretoriui P. Griškevičiui pasirašė 46 kaimo tikintieji.

KAMPIŠKIAI—ŠLIENAVA

(Pp ir pt prie 165 psl.)

Pateikiant Kampiškių—Šlienavos bažnyčių trumpą, bet sudėtingą istoriją, įsibrovė kai kurių netikslumų. Čia spausdinamas vieno asmens iš okup. Lietuvos atsiųstas 1956 m. ir kiek vėlesnių įvykių aprašymas.

1956—57 m. buvo pasiųsta Kauno rajono komisija įvertinti nekilnojamąjį turtą visų tų gyventojų, kurių sodybas turėjo užlieti Kauno marių vanduo. Perkeliant asmeninį turtą, savininkui buvo išmokama komisijos nustatytoji suma, dažniausiai dalimis, pagal tai, kiek buvo įvykdęs statybos darbų naujoje vietoje. Kauno marių vanduo turėjo apsemti ne tik atskirų savininkų valdas, bet kartu Rumšiškių ir Kampiškių bažnyčias, kapines ir parapijinius trobesius. Teko ir juos nukelti į vandens neužliejamą vietą. Rumšiškių bažnyčia, dėl savo senumo ir originalumo, yra architektūrinis paminklas, todėl jai perkelti 1957 m. atvažiavo grupė iš Vilniaus paminklų apsaugos darbuotojų ir pradėjo darbus. Dėl Kampiškių bažnyčios perkėlimo buvo Religinių Kultų Įgaliotinio Rugienio paruoštas kitas planas.

Vokiečių okupacijos metais Šlienavos kaimo koplyčia buvo žymiai padidinta ir šlienaviečiai jau nuo 1944 m. daug kartų kreipėsi į vyskupijos kuriją prašydami, kad prie jų koplyčios būtų įsteigta parapija. Kadangi Tarybų Sąjungoje Katalikų Bažnyčios gyvenimas yra tvarkomas įstatymais, tai naujos parapijos įsteigti be Religinių Kultų Įgaliotinio sutikimo neleidžiama. Šlienaviečių prašymų vis nebuvo įmanoma patenkinti, bet prisireikus perkelti Kampiškių bažnyčios turtą, įgaliotinis Rugienis pakeitė taktiką. Šį kartą, vietoje perkelti Kampiškių bažnyčią į Viršužiglio kaimą, išsidėsčiusį ant aukšto Nemuno kranto, visai čia pat prieš Kampiškius, Rugienis ryžosi leisti veikti Šlienavos koplyčiai, suteikiant jai parapijos bažnyčios teises, už tai neleisti perstatyti Kampiškių bažnyčios. Bet apie tai viešai nebuvo kalbama. Arkivyskupijos valdytojas kan. Stankevičius, klausiamas Kampiškių parapijos komiteto kaip jiems šiuo metu tvarkytis, patarė išsirūpinti iš Viršužiglio kolūkio sklypą kapinėms ir bažnyčiai, kad būtų aišku į kur turėtų būti nukelta bažnyčia, o patį perkėlimą derinti su Kauno rajono pirmininku. Kolūkis sklypą greit išskyrė. Sklypas buvo pakankamai didelis; jame sutilps kapinės, bažnyčios šventorius ir klebonija.

Visi žinojo, kad pagal Tarybų Sąjungos įstatymus Bažnyčia nelaikoma juridiniu asmeniu, kad visas Bažnyčios turtas priklauso valstybei ir kad valstybė tik leidžia Bažnyčiai naudotis jos turėtu ar įsigyjamu turtu. Kiekviena parapija apsimoka visus mokesčius už atskiros bažnyčios turtą: draudimo, trobesių ir žemės rentos mokesčius, atlieka savo lėšomis reikiamus remontus, bet ji neskaitoma turto savininke, o tik tarsi valstybės nuomininke. Nors tas įstatymas ir buvo visiems žinomas, bet panašaus atvejo Lietuvos Kat. Bž. gyvavime dar nebuvo buvę, todėl niekas ir nežinojo, kaip šis įstatymas gali būti taikomas praktikoje.

Kampiškių bažnyčios komitetas rajone sužinojo, kad jų parapijos klebonija būsianti perduota kolūkiui, įsirengti kultūros namams,

o visas kitas parapijinis inventorius ir toliau priklausysiąs parapijai. Bažnyčios komitetas žinojo, kad Kampiškių parapijos perkeliamo turto išlaidoms numatyta 120,000 rb., tad ryžosi visus perkėlimo darbus atlikti savo jėgomis; tada toji perkėlimui skirtoji suma, jei kiek iš jos ir bus atskaityta klebonijos perkėlimo išlaidų, tai vis tiek didelė sumos dalis dar turėtų būti išmokėta ir komitetui, juo labiau, kad ir pačią kleboniją parapijiečiai bus pervežę ir patys pastatę naujoje vietoje. Kurija klebonui buvo patarusi laukti oficialaus rajono nurodymo trobesių perkėlimo reikalu, kad kartais nebūtų kokių nereikalingų pakaltinimų iš valdžios pusės. Komitetui kilo įtarimas dėl klebono pasyvumo. Iš šalies buvo pakišta mintis, kad klebonas reikalą sabotuoja, — greičiausiai numato iš to sau naudos... Parapijiečiai nusistatė prieš kleboną ir skubėjo galimai greičiau perkelti bažnyčią. Kolūkis davė traktorius medžiagoms pervežti, leido darbininkams dirbti prie bažnyčios nugriovimo ir pradėti statyti naujoje vietoje, bet pastačius iki langų atėjo ginkluoti pareigūnai, į tuos pačius traktorius sukrovė dalį medžiagos ir nuvežė prie Šlienavos koplyčios. Kita dalis turbūt buvo panaudota kultūros namams įrengti ar šiaip nekontroliuojama sutirpo. Bažnyčios komitetas negavęs nei kapeikos už visą triūsą, pradėjo skelbti, kad galbūt klebonas minėtą sumą jau bus iš valdžios išgavęs, nusistatė prieš kunigą, o ateistai tik juokėsi. Neišsipildė viršužigliečių viltys arti turėti bažnyčią, nieko negauta už visą vargą ir žmonės nustatyti prieš kunigą.

Tik daug vėliau, kai sudegė Ryliškių, Batakių, Gaurės ir Sangrūdos bažnyčios ir buvo bažnytinių komitetų reikalaujama, kad draudimo įstaigos išmokėtų nors draudimo sumą, paaiškėjo, kad bažnyčią perkeliant, ar jai sudegus, draudimo suma išmokama ne bažnyčiai, o rajonui, atseit, savininkui, o ne nuomininkui.

Klebonas šią savo nesekmę taip skaudžiai pergyveno, kad perkeltas į Išlaužo parapiją, netrukus susirgo vėžiu ir mirė.

Šlienavos bažnyčia yra kaip veikianti įrašyta pokario meto bažnyčių sąrašuose. 1986 m. jos klebonu pažymėtas kun. Vaclovas Radzevičius (gim. 1927 m., kp 1958 m.).

KROKIALAUKIS

(Pp prie 184 psl.)

„Cathpress" žinių agentūra iš Vašingtono pranešė 1985.VIII.22 netoli Krokialaukio, vykstant aplankyti sergančią moterį, buvo užpultas Krokialaukio klebonas kun. Vaclovas Stakėnas, aktyvus tikinčiųjų teisių gynėjas. Pagal Romą pasiekusias žinias, keli neatpažinti vyrai ištraukė kunigą iš automobilio, jį žiauriai sumušė, įmetė į netoli esantį prūdą ir jį ten paliko. Rytojaus dieną jį dar gyvą suradę parapijiečiai. Vietos milicija gavusi tuo reikalu skundą, tačiau neparodžiusi didesnės iniciatyvos kaltininkams išaiškinti.

LAZDIJAI

Vysk. M. Reinys pavasarininkų būrelyje Lazdijuose. I eil. iš k. sėdi: kun. Jonas Palukaitis, kun. dr. V. Bartuška, kun. M. Krupavičius, kun. Ign. Albavičius, vysk. M. Reinys, kan. P. Dogelis, kun. dr. Jonas Matusas, kun. Ladas Gronis, kun. (neatpažintas). Civiliais rūbais — R. Vasiliauskas? (Pp prie 194—195 psl. Nuotrauka iš kun. J. Vaišnoro rinkinio)

MARIJAMPOLĖ

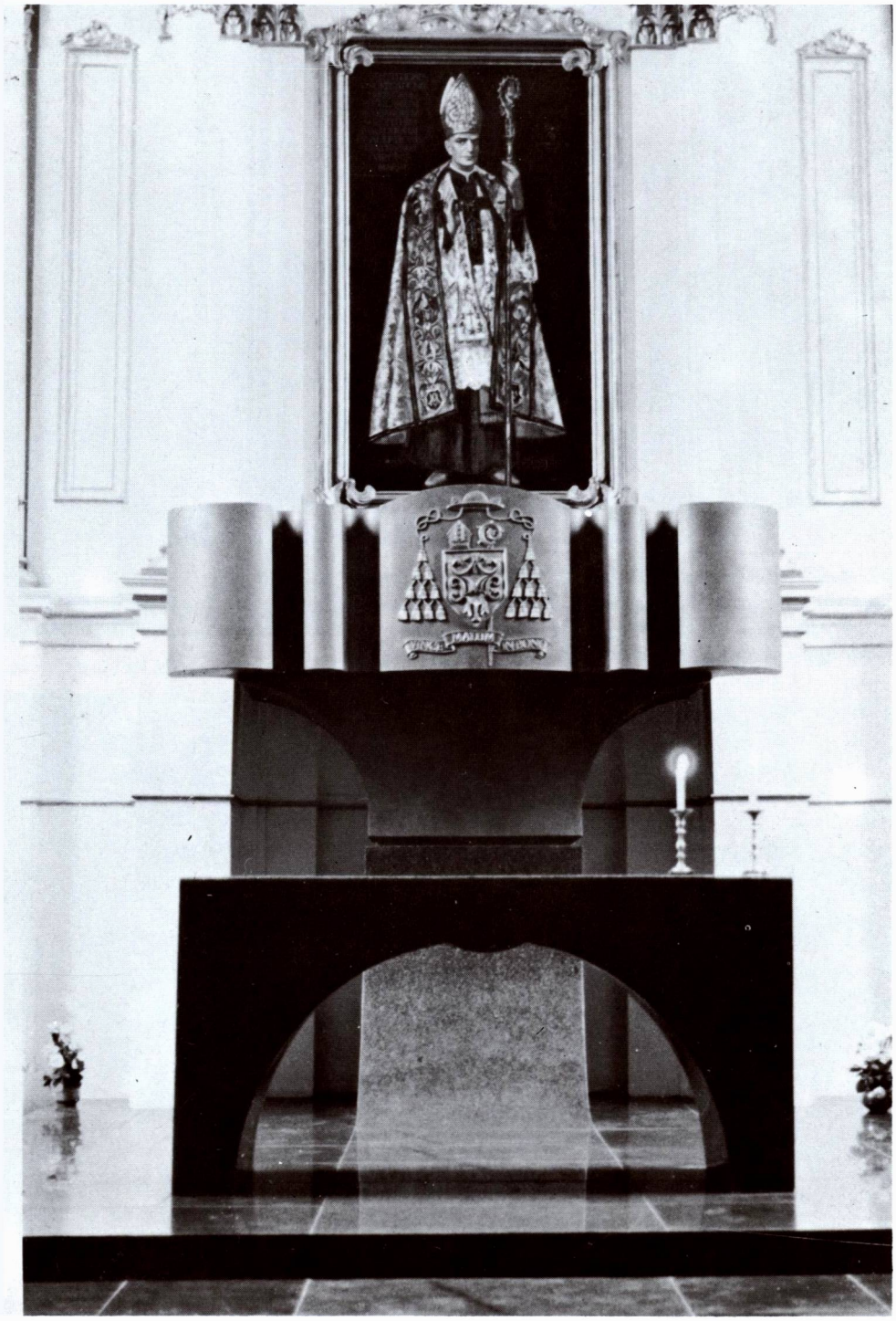

Altorius Marijampolės Šv. Mykolo parapijos bažnyčioje, pastatytas 1987 m. Palaimintojo arkiv. Jurgio Matulaičio garbei

Iš Lietuvos krikščionybės 600 m. sukakties minėjimo ir arkiv. Jurgio Matulaičio Palaimintuoju paskelbimo iškilmių Marijampolėje, 1987.VII.12. Viršuje — Lietuvos vyskupai iškilmingos procesijos metu, apačioje — apie 45.000 tikinčiųjų minia bažnyčioje, kur ilsisi Palaimintojo palaikai, ir jos šventoriuje bei aplinkoje, džiaugsmingai sutinka linksmą žinią

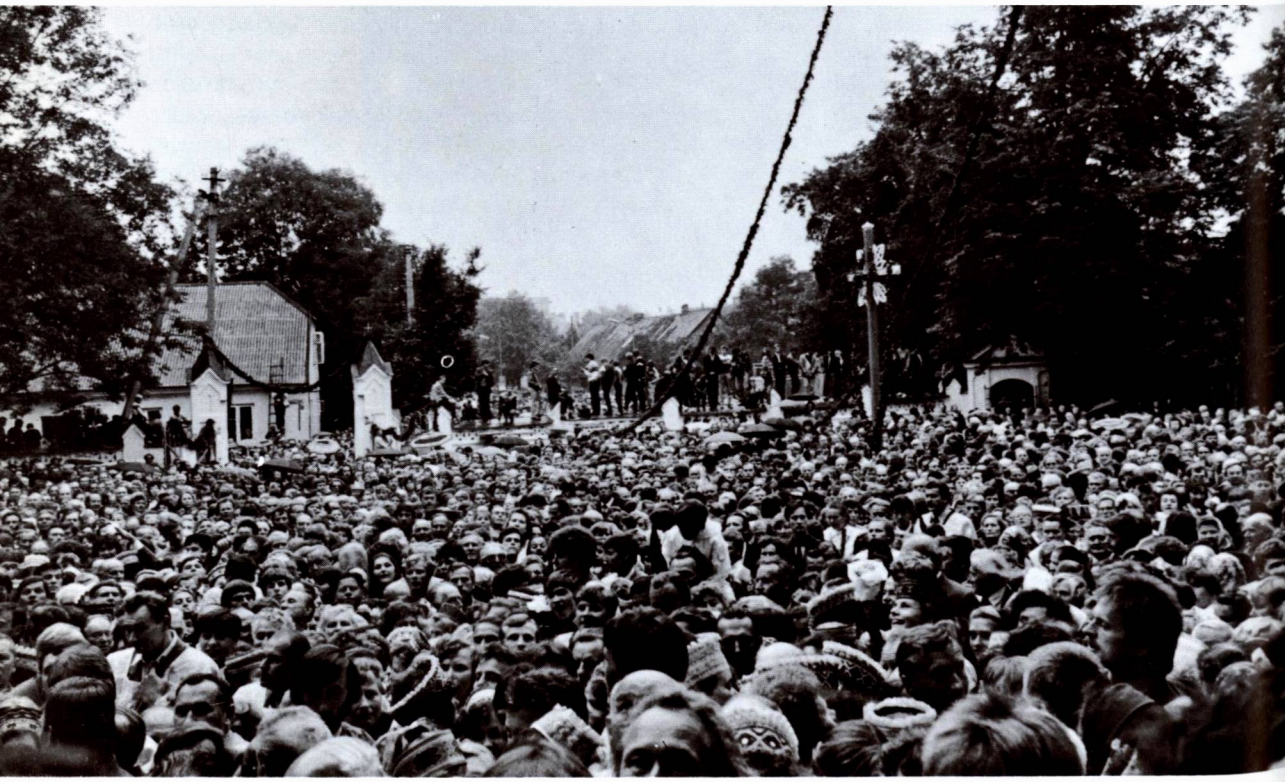

MIROSLAVAS (SLABADA)

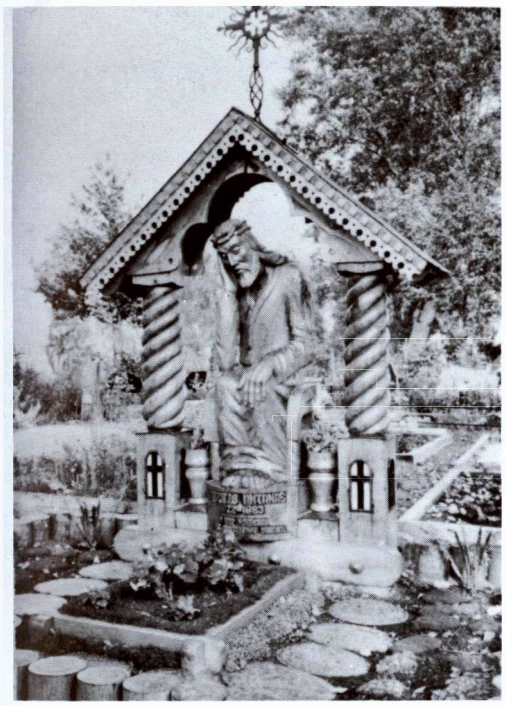

Antkapinis paminklas Miroslavo kapinėse, pastatytas pokario metais. Religinė skulptūra žmogaus didumo. (Aldonos Šarkienės 1984 m. nuotrauka. Pp prie 232—233 psl.)

PAVEISININKAI

(Pp prie 250—251 psl.)

1950 m. sovietinės Lietuvos ministrų taryba iš katalikų atimtą bažnyčios pastatą perdavė Veisiejų rajono vykdomajam komitetui, kuris jį atidavė „Žygis į gyvenimą" kolchozui, panaudoti „kultūrinei paskirčiai". Kolchozo vadovai pastato nenugriovė ir į naujai kuriamą kolchozinę gyvenvietę neperkėlė. Bet dalis buv. bažnytinio inventoriaus ir kito turto buvo perduota ateizmo muziejui. Bet dar ligi 1969 m. Paveisininkus retkarčiais aptarnaudavo Veisiejų kunigas. Tikintieji keliais atvejais reikalavo bažnyčios pastatą jiems sugrąžinti. 1983.XI pareiškimą šiuo reikalu RRT įgaliotiniui pasirašė 130 tikinčiųjų. Prašymai nebuvo patenkinti.

Iš katalikų atimtame „valdžios neregistruotame" bažnyčios pastate retkarčiais laikomos pamaldos. LKB Kronikos (Nr. 55, 1982 m.) žiniomis, čia buvo švenčiami Kūdikėlio Jėzaus Teresėlės atlaidai. Nepaisant įvairių valdžios trukdymų, bažnyčia buvusi pilna žmonių. Buvo atlaikytos šv. Mišios. Tačiau atvykusių maldininkų automobilių savininkai buvę nubausti piniginėmis baudomis.

LKB Kronikos (Nr. 63, 1984) žiniomis, 1983 m. Paveisininkų, Vikališkės, Sapiegiškių, Navikų bei Alekniškių kaimų tikintieji kreipėsi į valdžios įstaigas, reikalaudami leisti naudotis Paveisininkų maldos namais. Pareiškimą pasirašė 130 tikinčiųjų. Atsakymas bubęs neigiamas.

PLOKŠČIAI

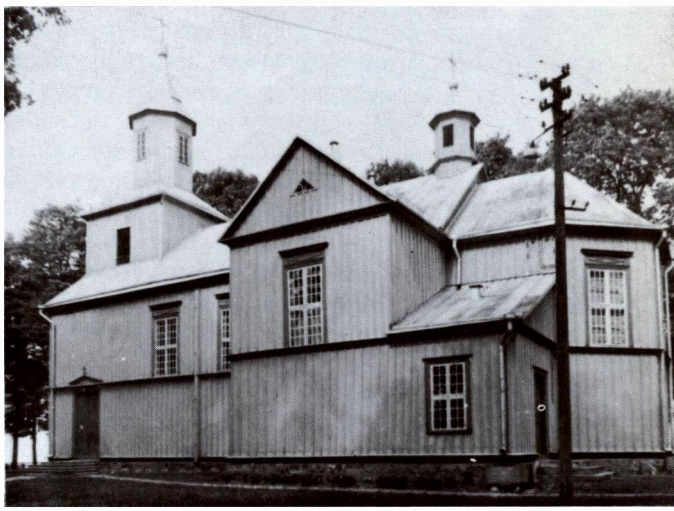

Plokščių bažnyčios šoninis vaizdas 1986 m.

PRIENAI

(Pp prie 260—265 psl.)

Su Prienų parapijos veikla labai glaudžiai susijęs kun. Feliksas Martišius. Gimęs 1879.II.2 Šakių aps. Baigęs Seinų kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1903.VII.12. 8 metus vikaraudamas Višakio Rūdoje, platino lietuviškus draudžiamuosius raštus, organizavo parapijiečių švietimą. I pasaulinio karo metu įsteigė 16 mokyklėlių. 1918.V.17 atkeltas į Prienus, uoliai rūpinosi parapijiečių švietimu. Išsirūpino iš vokiečių okupacinės

valdžios leidimą įsteigti Prienuose progimnaziją, „Žiburio" dr-jos pavedimu. Negavęs jai reikalingų patalpų, pastatė dviejų aukštų namus, sukomplektavo mokytojų kadrą, sutelkė mokinius ir jai vadovavo, kaip direktorius. Įsteigęs medelyną, vieną didžiausių Lietuvoje, išplėtė plačioje apylinkėje sodininkystę ir prisidėjo prie sodų kultūros plėtimo Sūduvoje.

Kad ir turėdama daug sunkumų, gimnazija veikė ir toliau. Vokiškų nacių okupacijos metu labai pergyveno žydų žudymą; nelaimingųjų aukų tarpe buvo ir jo mokinių.

Nuo 1946 m. dirbo Prienų parapijos vikaru, o klebonui kun. J. Valaičiui mirus, paskirtas klebonu. Pakeltas garbės kanauninku. Vėliau, pokario metais, labai jautriai pergyveno partizanines kovas ir trėmimus Sibiran. Mirė 1955.XII.30. Prienuose, kur ir palaidotas. Jo laidotuvėse dalyvavo tūkstantinė žmonių minia. (Kun. F. Martišiaus gyvenimas ir darbai plačiai aprašyti čikagiškio „Draugo" Nr. 147-158, 1985).

SINTAUTAI

(Pp prie 285—290 psl.)

Sintautų parapijos veikla XIX a. II pusėje glaudžiai susijusi su klebonu kun. Juozu Vasiukevičium. Buvo gimęs 1830.IV.14 Būdviečių kl., Pajavonio parapijoje, ūkininkų šeimoje. Kunigų seminariją baigė Varšuvoje. Sielovados darbą dirbo Omsko—Tomsko srityje. Kai 1863 m. rusų valdžia apkaltino Sintautų kleboną kun. A. Tatarę ir jį ištrėmė į Penzos guberniją, vysk. M. Valančiui prašant, Sintautų klebonu buvo 1864 m. paskirtas kun. J. Vasiukevičius. Čia jis išbuvo ligi savo mirties — 1898.X.20. Palaidotas Sintautų kapinėse. Radęs Sintautuose kun. A. Tatarės skleidžiamą vysk. M. Valančiaus puoselėjamą blaivybės idėją, įsijungė į jos plėtimą, kad per ją galėtų sėkmingiau priešintis caro valdžiai, nes žinojo, kad girtuoklystė žlugdo žmonių moralę, o per ją ir tautinį sąmoningumą bei atsparumą. Kartu rūpinosi parapijiečių ekonomine gerove, skatino keltis į vienkiemius, statydintis patogenius, gražesnius trobesius, kėlė švietimą bei raštingumą; žodžiu, tęsė kun. savo pirtakūno pradėtąjį darbą. Jo dėka Sintautų parapija plačioje apylinkėje pasižy-

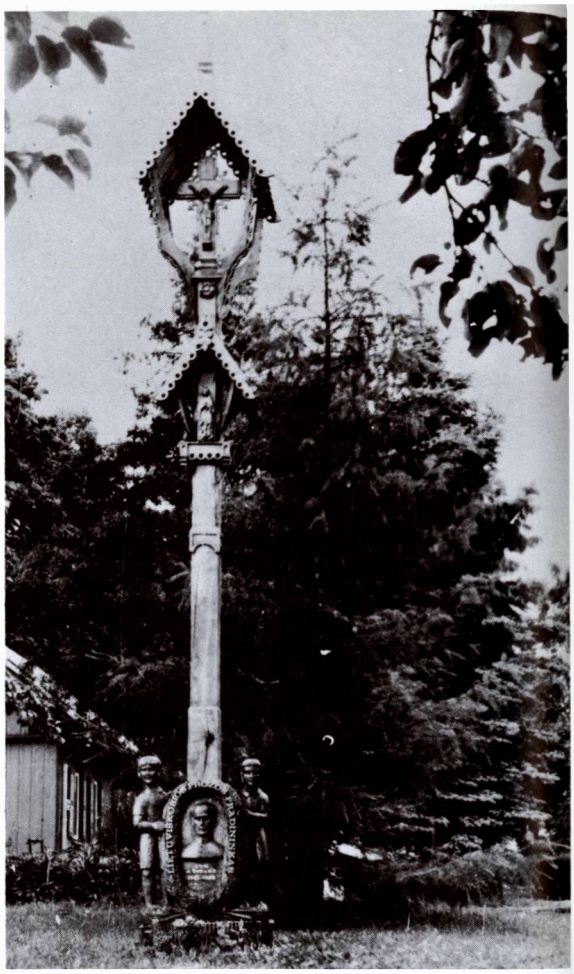

Paminklas Sintautuose kun. Antanui Tatarei, XIX a. vidurio Suvalkijos liaudies švietėjui, pastatytas 1978 m. Įrašas: Kun. Antanas Tatarė 1805—1889 Lietuviškos prozos pradininkas. (1986 m. nuotrauka iš J. Vasiukevičiaus albumo)

Senoji Sintautų mokykla, pastatyta kun. A. Tatarės laikais

Klebono kun. Juozo Vasiukevičiaus kapas ir paminklas Sintautų kapinėse. (1987 m. nuotrauka iš J. Vasiukevičiaus albumo)

mėjo puošniais sodais bei medynais. Kadangi Sintautai buvo netoli Prūsų sienos, jų klebonija buvo gera užeiga iš ten knygas gabenusiems knygnešiams. Kun. Vasiukevičius palaikė ryšius su knygnešių vadovu kun. Martynu Sederavičium (Žinias pateikė čikagietis Juozas Vasiukevičius).

ŠLAVANTAI

(Pp prie 308—309 psl.)

KLB Kronika (Nr. 55, 1982) paskelbė tokią korespondenciją iš Šlavantų:

„1982.IX.30 mūsų parapijos pakelėse Lazdijų r. saugumo organų inspiruoti asmenys su milicijos pagalba (jau nebe pirmą kartą) nugriovė tris kryžius. Tuo pačiu metu dar penki kryžiai buvo nugriauti ir kitose Lazdijų r. vietovėse. Supjaustyti gabalais kryžiai buvo sumesti į savivartę mašiną ir nugabenti sukūrenimui, o metaliniai kryžiai sumesti į vandens telkinius."

ŽALIOJI

(Pp prie 351—354 psl.)

LKB Kronika (Nr. 65, 1985) pateikė tokį Žaliosios „bažnyčios" vaizdą: „Važiuojant iš Vilkaviškio į Kudirkos Naumiestį, prie kelio matosi kapinės. Jose mažutė koplytėlė, prieš ją Dievo stalas — grotelės. Šalia kapinėse esantis akmeninis aukuras, o už jo suolai

VILKAVIŠKIS

Šv. Kryžiaus Atradimo, dabar parapijinė Vilkaviškio bažnyčia, apie 1984 m. (Pp prie 332 psl.)

vienoje ir antroje pusėje; kiek tokiau, kairėje pusėje, dvi klausyklos. Tai Žaliosios lauko bažnyčia. Pamaldos čia vyksta kiekvieną sekmadienį ir per šventes. Daromos procesijos. Viskas taip, kaip ir kiekvienoje bažnyčioje. 1984 m. lapkričio 1 d. sueina šešeri metai, kai Vilkaviškio rajono vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojo Juozo Urbono nurodymu, Žaliosios Katalikų bažnyčioje įrengtas malūnas. Malūnu paversta Žaliosios bažnyčia neremontuojama: stogas kiauras, lubos nuo vandens bėgimo į vidų supuvusios". LKBK išspausdino dar vieną parapijiečių pareiškimą bažnyčios atgavimo reikalų, kurį pasirašė 237 Žaliosios parapijos tikintieji. Tačiau ir šis, kaip ir visi kiti, neišklausytas.

LIETUVIŲ KALBA SEINŲ KATEDROJE

(Pp prie 389 psl.)

Lomžos vyskupas Mikołaj Sasinowski šią vyskupiją valdė 12 metų ir per tą laiką, nežiūrinti didelių vietos lietuvių pastangų, vyskupas nesutiko, kad Seinų lietuviai gautų religinius patarnavimus savo bažnyčioje (katedroje—bazilikoje) gimtąja kalba.

Reikalas palankiai išsisprendė tik 1982 m., mirus vyskupui M. Sasinowskiui. Jo įpėdiniu Šv. Tėvas Jonas Paulius II paskyrė vyskupą Julijų (Juliusz) Paetz. Šis naujasis ordinaras buvo ne nacionalistiškos, bet krikščioniškos dvasios vyskupas. Per trumpą laiką susipažinęs su esama būkle, į Seinų lietuvių problemą pažvelgė krikščioniškomis akimis. Prie jo dvasinio horizonto praplėtimo, matyt, prisidėjo ilgametė jo tarnyba Romoje, kur suplaukia visų tautybių problemos, laukiančios ne siauro nacionalistinio, bet krikščioniško sprendimo. Grįžęs į Lenkiją kaip Lomžos vyskupas, vietines problemas sprendė krikščionišku mastu.

Savo ganytojiškame rašte, skirtame Seinų parapijiešiams (jis buvo bazilikoje perskaitytas 1982.X.9), jis rašė: „Kiekviena tauta ir kiekviena jos dalis, net mažiausia, gyvendama kitos tautos tarpe drauge su ja, turi nepaneigiamą teisę išpažinti savo tikėjimą, garbinti Dievą sava, įgimta kalba, savo tėvų bei protėvių kalba. Ji turi tą teisę ir tada, kai puikiai moka gyvenamo krašto tautos kalbą... Seinų žemė ir Seinų miestas priklauso lenkų bendruomenei ir lietuvių bendruomenei".

Vyskupo patvarkymu ne tik šv. Mišios turi būti laikomos lietuviškai kiekvieną sekmadienį, bet ir visi sakramentai teikiami lietuvių kalba. Seinų bazilikoje lietuvius aptarnauja Smalėnų klebonas kun. Jonas Macekas, tolerantiškas ir lietuvius gerbiąs lenkas kunigas. 1987.VIII.16 Seinuose lankėsi vysk. P. Baltakis, kur jį gražiai sutiko Lomžos vyskupas Julius Paetz, simboliškai perduodamas jam savo ganytojišką lazdą. Klebonas prel. Ragowskis priminė, kad bazilikoje visi turi teisę melstis savo kalba. Procesijoje dalyvavo 2500 parapijiečių.

PIETINĖS SŪDUVOS BAŽNYČIOS

(Pp ir pt prie 390—467 psl., atsiųsti iš Punsko)

392 psl., vietovardžių reikalu. Vienas iš dvarininkų Račkų buvo įsigijęs mokslinį bakalauro laipsnį. Iš čia išvedamas ir Bakalariavos vardas.

Ten pat rašoma Elzbieta Bakalavičiūtė. Greičiausiai, norėjote parašyti Bakalarevičiūtė. Beje, vietovė miesto teisių neturi.

Minimas Sumano ežeras. Tai **Šamo ežeras**. Šamas — lenkiškai sum. Ši stambi žuvis galėjo Nemunu, Juodąja Ančia ir Rospudos upe pasiekti ežerą ir tokiu būdu „duoti" jam vardą. Lenkiškas ežero pavadinimas yra Sumovo, bet ne Sumano.

393 psl. Vietiniai gyventojai taria **Becailai**, bet ne Beceiliai. Lenkai rašo Becejły. Iš tiesų turėtų būti rašoma Beceilai. Knygoje parašyta, kad „bažnytkaimis yra tarp Šelmenėlio ir Ilgelio ežerų". Yra Šelmentas, Šlavantas, Prapuntas ežerai ir upė Rominta bei Šelmenta. Taigi ežero vardas taisytinas iki **Šelmentėlio**.

Dėl Becailų bažnyčios. Kun. Simonaičio laikais čia pastatyta medinė bažnytėlė, o mūrinė atsistojo tarpukaryje. Ir klebonija čia dabar mūrinė. Gražiai knygoje aprašytas parapijos persiskyrimas, bet mano pasąmonėje glūdi pasakojimas, kad lenkėsi ne tiek žmonės vieni kitiems, kiek žemai buvo nulenkiamos iš vienos ir kitos pusės vėliavos, su kuriomis vieni išėjo, o kiti parapijiečiai palydėjo ligi parapijos ribų.

395—398 psl. Dėl vietovės vardo. Būga ir kiti kalbininkai nurodo, kad jotvingiai ar sūduviai netardavę garsų: č, š, ž, bet c, s, z. Miestelį **Berznyku** vadina visi apylinkės žmonės, ne tiktai lietuviai, bet ir lenkai. Lenkiškoje rašyboje rz tariamas ž (pvz., rzecz — daiktas, skaitomas žeč). Betgi ir lenkai nesako Beržniki, o taria Ber-zniki, nejungdami priebalsių r ir z į vieną priebalsį ž.

Vėl rašote, kad Varšuvos kunikaikštystės laikais (t.y. 1807—1815 m., nuo Tilžės

sutarties ligi Vienos kongreso) įvykdyta Sūduvos miestelių reforma. Dėl to nesiginčykime. Bet Prūsai šį kraštą valdė dar prieš Tilžės sutartį, po Žečpospolitos išdraskymo, tai kokia buvo prasmė, kad Prūsų karalystės delegatas nesutiko grąžinti Berznykui miesto teisių?

401 psl. Dėl **Kalietninko** vardo. Kaleta reiškia kapšiuką, o priesaga nik rodytų asmenį, kuris tuo amatu verčiasi. Lietuviai gyvendami sandūroje su lenkais, skolinosi vieni iš kitų žodžius ir drauge keičia balsius a į o ir o į a. Iš čia Kaletnik, vadinamas Kolietnyku ir, priešingai, Kaunas — Kowno, Alytus — Olita. Sakoma: „Eik tu balų degyt". Išdegintos pavasaryje balos nuo sausos žolės vadinamos degsnėmis. Galbūt lenkams lengviau tarti, kad vietovė vadinama Deksznie.

401 psl. minimas kaimas Pakumšis. Lietuviai jį vadina. Pakamšiai. Lenkai rašo Pokomsze.

(409—425 psl., prie Punsko aprašymo)

Nežinau, ar Punsko gyventojai patys prašė, kad būtų panaikintos miesto teisės. Burmistras būdavęs apmokamas iš valstybės iždo, kuris būdavęs tuščias. Miestas nebuvo didelis ir jame ne viena jurisdikcija: klebono valstiečiai aškiai nebuvo burmistrui pavaldūs, nes tą rodo karaliaus Žygimanto III dekretas. Punske tuo metu buvo gal nemažiau 600 žydų, kurie turėjo savo kahalą. Tokioms aplinkybėms esant, likusiems keliems amatininkams buvo neįmanoma savo lėšomis išlaikyti burmistrą, kuris nebuvo reikalingas klebono ir rabino pavaldiniams. Taigi to meto gyventojai Berznyke, Krasnapolyje, Pilypave, Bakalariavoje ir kitur atsisakė savo lėšomis išlaikyti burmistrus ir tuo pačiu nustojo miesto teisių. Šie miestai savo miesto teisių atsisakę 1848—1852 m. laikotarpy, bet ne Prūsų valdymo metu.

415 psl. rašoma, kad kunigai Norkevičius ir Simonaitis drauge palaidoti, vienoje koplyčioje, bet 423 psl. yra nuotrauka, kurioje vaizduojamas Simonaičio antkapis; jis yra koplyčios šiaurės vakarų pusėje, tarp matomų koplyčios langų. Koplyčios rūsyje ilsisi kunigų Norkaus ir Žievio palaikai, o šalia koplyčios — kunigų Simonaičio ir Šuminsko. Norkus su Simonaičiu gyvi būdami nesutiko ir dėl to Simonaitis nepanoro gulėti rūsyje...

412 psl. minimas Punsko bažnyčios fundacijos aktas. Mano supratimu, ten įrašyta, kad klebonas turi būti „ne tiktai lietuvis, bet ir lietuvių kalbą žinąs". Mat D.L.K. piliečiu arba lietuviu buvo tada laikomas ir totorius, ir ukrainas, ir gudas, ir vokietis, ir rusas, ir žemaitis, ir aukštaitis, ir žydas, bet nebūtinai jis turėjo žinoti lietuvių kalbą. Klebonas buvo aukšto rango pareigūnas ir užsieniečiams tokių vietų nenorėta skirti. Jėzuitiškai išauklėtas Žygimantas III, bijodamas netekti sosto ir kad Lenkijos su Lietuva neužvaldytų reformatoriai, turėjo ieškoti išeities, kad geriau sklistų katalikybė negu reformacija. Tam ir reikėjo, kad klebonas būtų ne tiktai lietuvis, bet ir kalbą mokėtų.

427 psl. Dėl upės vardo. Iš Bokšto ežero išteka Juodė, o iš Seivio — Seiva; abidvi gana trumpos, susilieja prieš Smalėnus. Juodė gal net vandeningesnė ir ji teka iki Seinų ežero, o toliau vadinama Seina.

453—460 psl. Vygriai nei miesto, nei miestelio teisių neturėjo. Vienuolynas pastatytas to vardo ežero saloje. Vienuoliai tikinčiuosius aptarnaudavo Magdalenovo kaime esančioje medinėje bažnyčioje. Ten buvo ir kapinės. Artimiausia poilsiavimo vieta to ežero krante, prie plento į Suvalkus, lenkų vadinama Stary Folwark (Senasis Palivarkas). Čia yra ir valsčiaus būstinė.

460 psl. Ties Vižainiu vieno kaimo pavadinimą įrašėte Kaliai. Manau, kad tai spaustuvės klaida. Lietuviai kaimo vardą taria **Kailiai** (lenk. Kojle).

422 psl. rašoma, kad „1946 ar 1947 m. Punską buvo užėmę lietuviai partizanai"... Netikiu. Tiesa, čia jų gal 2 ar 3 šimtai pas ūkininkus buvo radę prieglobstį, bebėgdami nuo rusų mobilizacijos Berlynui užimti. Vėliau jie, vengdami baudos, ne visi iš karto grįžo atgal, o gal ne vienas sugrįžęs ir žuvo. Keli ano meto vyrai susirado čia sau žmonas, bet su lenkų valdžia nekariavo, nesikovė. Sekmadieniais nevengdavo iš aplinkinių kaimų ir į bažnyčią ateiti Punskan.

J. Vaina

PUNSKAS

(Pp prie 413—425 psl.)

Vytautas Pečiulis, gimęs ir augęs Punsko apylinkėse, šiuo metu gyvenąs Toronte, Kanadoje, atsiuntė kai kurių naujų žinių bei patikslinimų.

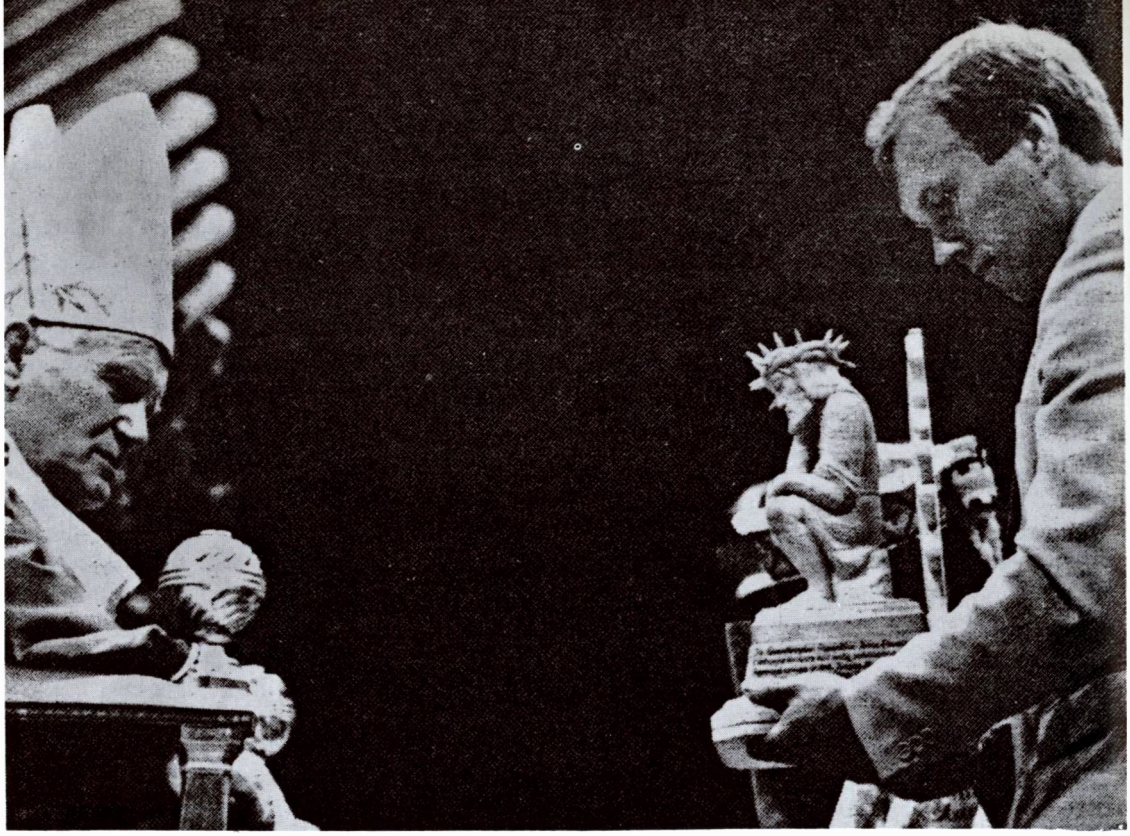

Punsko lietuviai įteikia Mišių auką popiežiui. (Nuotr. Arturo Mari)

Kun. Ignas Dzermeika yra daug gera padaręs Punsko bažnyčiai, ypač ją suremontuojant ir sutvarkant aplinką. Jis taip pat pasistengė sutvarkyti pamaldų klausimą lietuviams palankia prasme.

Bažnyčios vidaus išdekoravimas lietuviškų audinių raštų motyvais, kaip matyti iš 413 ir 414 psl. išspausdintų nuotraukų, tai jo sumanymas. 425 psl. matyti jo rūpesčiu sutvarkyta bažnyčios išorė. Prieš jį, nuotraukoje pavaizduoto, parkelio nebuvo. 421 psl. vaizduojama koplytėle yra taip pat kunigo Dzermeikos įruošta. Be to, jis yra atlikęs ir daug kitų gerų darbų Punsko bažnyčiai ir parapijiečiams.

416 psl. (viršuje, dešinėje) yra kapas su Vyčio Kryžiumi antkapyje. Tai čia palaidoto mano tėvelio, a.a. Povilo Pečiulio kapas. Tą antkapį padariau aš pats 1971 m., kai buvau Punskan nuvykęs. Povilas Pečiulis buvo žinomas kovotojas dėl lietuvių kalbos ir kultūros teisių Suvalkų krašte bei Vilniuje. Jis buvo lenkų suimtas ir ilgesnį laiką kalintas Šv. Kryžiaus lenkų kalėjime. Kalėjo drauge su vilniečiu Česnuliu, kuris šiuo metu gyvena Kanadoje, yra parašęs ir išleidęs lietuvių ir

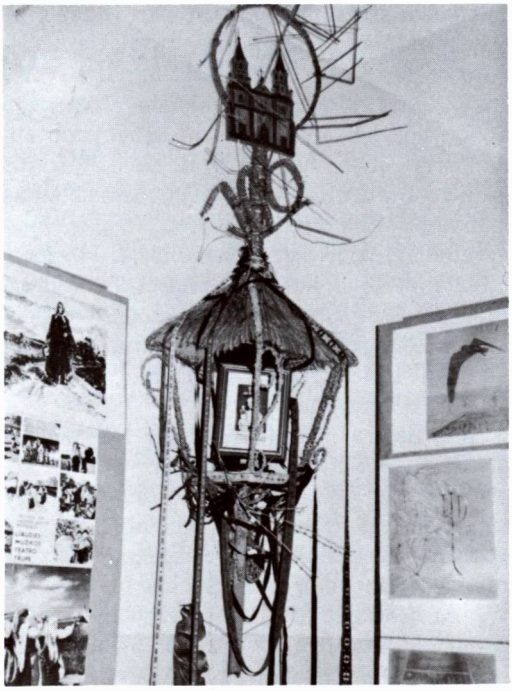

Punsko lietuvių vainikas, neštas 1981.VIII.15, Švč. M. Marijos Žolinės atlaidų procesijoje. Dabar saugomas lietuvių muziejuje Punske.

Religinė procesija Punsko bažnyčios šventoriuje

anglų kalbomis atsiminimus „Nužmogintieji", kuriuose mini ir mano tėvelį. Knygos angliškoje laidoje yra išspausdinta jo nuotrauka ir biografija.

(Pp prie 409—425 psl.)

Kiekvienais metais Punske iškilmingai švenčiama Švč. M. Marijos Žolinės šventė. Pagal seną paprotį parapijos kaimai šios šventės ir derliaus nuėmimo proga nupina iš įvairių javų varpų bei žolynų vainikus, pritvirtina prie ilgų kotų ir neša procesijoje pamaldų metu. Taip buvo ir 1981.VIII.15, kai Punske lankėsi svečias iš Romos, prel. L. Tulaba, salezietis kun. Mečys Burba, o taip pat Lomžos vysk. M. Sasinovskis. Klebonas kun. Ig. Dzermeika kiek ilgiau sustojo prie Punsko miestelio lietuvių jaunimo vainiko, kuris buvo gražiausias ir originaliausias. Viršutinėje vainiko dalyje buvo matyti Punsko bažnyčios paveikslas, apatinėje — seniškės Marijos atvaizdas su juodais kaspinais. Paklausus, jam buvo paaiškinta, kad viršutinė vainiko dalis primena dabartinės Punsko šventovės 100 metų sukaktį, apatinė — Seinų baziliką, kurioje neleidžiamos lietuviškos pamaldos. Juodi kaspinai reiškią gedulą dėl tokio lietuvių tikinčiųjų teisių pažeidimo. Tai išgirdęs, klebonas Ig. Dzermeika griebė tą vainiką ir nulaužė jo kotą. Svečias prelatas pakaltinęs lietuvių jaunimą „politikavimu". Vis dėlto jaunimas ir toliau procesijoje nešė vainiką, kuris po šio įvykio buvo padėtas ir tebėra laikomas pedagogo J. Vainos vedamame Punsko lietuvių muziejuje. Atvaizde matome sulaužyto vainiko viršutinę dalį.

(Pagal „Tėviškės žiburius", 1981 m.)

1987.VIII.12—15 vysk. Paulius Baltakis vizitavo Punsko parapiją ir buvo Lenkijos aukštų dvasininkų maloniai priimtas.

VIDUGIRIAI

Naujai kuriama parapija

Šis kaimas yra 9 km į pietryčius nuo Punsko, 12 km į šiaurę nuo Seinų. Lenkai jį vadina Widugiery. Jis buvo įkurtas XVII a. viduryje, Sūduvos kolonizacijos metu, matyt girios viduryje. Iš čia ir vietovės vardas.

1642 m. buvo 32 valakai žemės. 1765 m. 7 ūkiai. 1827 m. kaime buvo 196 gyventojai. 1789 m. buvo 11 ūkių ir 2 daržininkai. Ilgainiui kaimas išaugo. 1880 m. jau buvo 409 gyventojai, bet 1921 m. tik 249 gyventojai ir 43 sodybos. Priklausė Seivų seniūnijai. Gyventojai lietuviai, bet vėliau atsirado keli vokiečiai.

Kaimo gyventojai buvo tautiškai susipratę ir I pasaulinio karo metu įkūrė lietuvišką mokyklą, tačiau 1919 m., lenkai užėmę vietovę, mokyklą uždarė. Jos vietoje įsteigta lenkiška, kurią lankė 50 lietuvių, 4 vokiečių ir

2 sulenkėjusių lietuvių vaikai. Mokė tik lenkiškai. 1927 m. dalis tėvų atsisakė leisti savo vaikus į lenkišką mokyklą. Užtai lenkų mokytojo Stepono Gniazdovskio nurodymu, piniginėmis baudomis nubausta 13 asmenų.

1927 m. kaime įsteigtas Šv. Kazimiero draugijos skyrius, ruošęs gyventojams paskaitas, minėjimus, vakarus. Lenkai planingai persekiojo kaimo lietuvius, be kita ko, trukdydami jiems eiti į Punsko bažnyčią lietuviškai melstis. 1926.VIII.15 sulaikytas nemažas lietuvių maldininkų skaičius.

Lietuviška veikla Vidugiriuose vėl atgijo po II pasaulinio karo. 1954 m. įsteigtas saviveiklos būrelis „Rūta". Jo vadovų tarpe minimi: Algirdas Skripka, Konstantinas Kraužlys, Vaclovas Vailionis, Konstantinas Sidoris. Buvo apie 25 nariai. 1954—1961 m. laikotarpyje ratelis pasirodė scenoje ar minėjimų metų net 56 kartus. Dalyvavo ir teatrinių kolektyvų festivalyje Varšuvoje. Įvairiomis progomis aplanko lietuviškus kaimus ir padeda silpnesnėms vaidintojų bei šokėjų grupėms. Buvo įsteigtas ir sporto ratelis, tautinių šokių šokėjų grupė, skaitykla su etatiniu vadovu, Liet. visuomeninės kultūros draugijos skyrius.

Vidugiriuose apie 1895 m. gimė mokytojas poetas Petras Mockevičius. Mokėsi Punske, Seinuose; Vilniuje prieš I pasaulinį karą baigė mokytojų kursus. Kurį laiką Vidugiriuose mokė vaikus, 1918 m. suorganizavo vietos savivaldybes, gyventojų apsaugą, savanorius bei partizanus. Nuo 1907 m. rašinėjo seiniškiam „Šaltiniui", Vilniaus ir Kauno spaudai žinutes, eilėraščius, buvo karinės spaudos korespondentas. 1922.VII.14 buvo Šventajonių kaime (Lietuvos pusėje). Tada jis buvo lenkų partizano ar jų kareivio iš kitos Nemuno pusės nukautas.

Daug nuo lenkų kentėjęs Vidugirių kaimas išliko lietuviškas ir patriotiškai veiklus. Tačiau artimiausios Punsko ir Seinų bažnyčios yra toli ir sunkiau pasiekiamos. Taigi iškilo reikalas pastatyti Vidugiriuose bažnyčią ir įkurti parapiją. Punsko klebono prel. I. Dzermeikos rūpesčiu buvo surinkta šiek tiek pinigų ir nupirktas 95 arų (apie 1 ha) ploto sklypas. 1985 m. paruošti naujosios bažnyčios brėžiniai, kuriuos valdžios įstaigos patvirtino. Vidugiriečiai privežė žvyro ir akmenų; palengva vykdomi kai kurie pagrindiniai statybos darbai, kurių eigą trukdo lėšų bei medžiagos stoka. Naujai kuriama bažnyčia turėsianti Šv. Kazimiero vardą.

ŽAGARIAI

(Pp prie 464—467 psl.)

Žagarių bažnyčia sudegė 1984 m. gale. Ji buvo nežinomų piktadarių nakties metu padegta. Kažkas paleido gandus, kad gaisras kilęs iš elektrinės plytelės. Kadangi gaisras buvo nakties metu, o arti bažnyčios niekas negyveno, tai iš bažnyčios liko tik pelenų krūva; net metalinis tabernakulis buvo sutirpęs.

Papildomomis žiniomis, pagal senąją palikimo teisę, bažnyčios pastatas galėjo būti priklausomas Česlovui Milašiui, nes Česlovo motina kilusi iš dvaro, kuriam bažnytėlė priklausė. Ji išsilaikė ilgą laiką neapkalta ir tik po 1970 m. buvo apkalta stačiomis lentomis.

Buvo planuota medinę bažnytėlę perkelti į Krasnavo dvarą. Šio dvaro žemė buvo išparceliuota ir išdalyta lenkų POW Lazdijų skyriaus nariams. Jų vaikai dabar, nors ne visi, lietuviškai moka ir kalba, o seniai gražiai dzūkiškai kalbėjo. Kaip žinia, POW sukilimas Lazdijuose nepavyko. Lenkams peoviakams nebuvo progos bent vieną šūvį iššauti. Tačiau jie buvo apšaukti „užsitarnavę valstybei". Taigi bažnytinė vyresnybė buvo linkusi padovanoti jiems Žagarių bažnytėlę, pervežant ją į Krasnapolį. Žagarių lietuviai aiškino, kad nei Galadusio ežerui, nei už jo esantiems bolševikams ši bažnytėlė nesanti reikalinga.

Vėliau iškilo projektas perkelti ją į Vidugirių kaimą. Iš valdiškos žemės buvo išskirtas sklypas bažnyčiai pastatyti, bet Vidugirių lietuviai neskubėjo šį projektą vykdyti, nes tada jų pagrindinis tikslas buvo kaupti jėgas, kad būtų Seinų katedron grąžintos lietuviškos pamaldos.

Ilgą laiką Žagarių bažnyčioje pamaldos nebuvo laikomos. Prieš kokius 15 m. į Žagarius atvažiavo kažkoks sunkvežimis. Juo atvykę žmonės išplėšę iš altoriaus didįjį paveikslą ir jį išsivežę. Kas pavogė — nežinia, bet tam tikra prasme ši vagystė galbūt išgelbėjo paveikslą iš gaisro.

1972 m. vienas laikraštininkas atvežė Punsko lietuvių muziejaus vedėjui Juozui Vainai vieną tos bažnytėlės drožtą kapitelį iš didžiojo altoriaus. Išvyniojo iš laikraščio ir prašė padėti muziejuje. Jis ir ligi šių dienų išliko.

Prieš I pasaulinį karą Žagarių bažnytėlėje kartkartėmis buvo laikomos mišios, ypač per Šv. Motiejaus atlaidus ir kitomis progomis. Aptarnaudavo Seinų kunigai. Bet grąžinus lietuviškas pamaldas į Seinų katedrą, bažnytėlės reikšmė buvo sumažėjusi. Punsko klebonas kun. Ignas Dzermeika taip pat retkarčiais atvykdavo į Žagarius ir laikydavo mišias. Tada bažnytėlėje būdavo lietuviškai giedama.

Žagarių bažnytėlė stovėjo išskirtinai gražioje, patogioje vietoje ir galėjo dar ilgus metus stovėti, jeigu nebūtų buvusi sudeginta.

1985 m. žiniomis vyko Žagarių bažnyčios atstatymo darbai. Pamažu buvo statoma nebe medinė, bet mūrinė bažnyčia. 1985.VIII.25 Žagariuose buvo švenčiami Šv. Baltramiejaus atlaidai. Šv. Mišias atnašavo iš Punsko atvykęs klebonas kun. Ignas Dzermeika. Pamaldos buvo laikomos prie naujai statomos bažnyčios. Dalyvavo didelė minia apylinkės lietuvių. Po to visi nužygiavę prie ežero, kur buvo surengtas Suvalkijos lietuvių ansamblių koncertas. Pasirodė ir Žagarių dainų bei muzikos ansamblis. Laiške iš Punsko rašoma: „Dainos ir muzika aidėjo tarp netoliese esančių medžių ir per ežerą iki Lietuvos sienos, kuri nuo tos vietos yra vos už kilometro...“ 1987 m. bažnytėlė atstatyta.

PASTEBĖTŲ KLAIDŲ ATITAISYMAS, PATIKSLINIMAS, PAPILDYMAS

II tomas — Seinų-Vilkaviškio Vyskupija

Psl.	Skiltis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
5		4 iš v.	1918 m.	1818 m.
6		18 iš v.	pastagų	pastangų
14	II	1 iš a.	mirė 1829.III.8	J. Vaišnoros duomenimis mirė 1829.VIII.20 (nauju stil.)
20	I	2 iš v.	peitrytiniame	pietrytiniame
39	II	9 iš a.	1969	1869
39	II	14 iš v.	1969	1869
46	II	18 iš a.	Ciuota	Cituota
51	II	23 iš v.	rudėnį	rudenį
52	II	17 iš v.	Žilinksas	Žilinskas
52	I	19 iš v.	(1850-1923)	(1872-1951)
52	I	18 iš a.	Petras Dvaranauskas, MIC (1863-?)	Petras Dvaranauskas, MIC (1863-1958)
52	I	17 iš a.	(1871-?)	(1871-1966)
52	I	12 iš a.	(1870-1946)	(1870-1927)
52	I	10 iš a.	Jonas Kriščiūnas	Jonas Kriščiukaitis
52	II	15 iš v.	(1887-?)	(1887-1970)
52	II	17 iš v.	Jonas Žiliksas, MIC (1814-1934)	Jonas Žilinskas, MIC (1814-1884)

Psl.	Skiltis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
52	II	14 iš a.	Jonas Valaitis (†1933)	Jonas Valaitis (†1979)
52	II	5 iš a.	Vincentas Dargis	Vincentas Dargis (†1946)
53	I	9 iš v.	Pijus Andziulis, MIC	pt.: Išbraukti
53	I	15 iš v.	Juozas Dielininkaitis (†1960)	(†1911)
53	I	16 iš v.		Praleistas: Simonas Draugelis (†1960)
53	I	21 iš v.	Jonas Kasakaitis	Jonas Kasakaitis (†1967)
53	I	27 iš a.	Feliksas Konstantinas Kudirka (†1964)	Feliksas Konstantinas Kudirka, MIC (†1932)
53	I	25 iš a.	Jonas Kuras (†1917)	Jonas Kuras (†1937)
53	I	20 iš a.	Jonas Navickas (†1941)	Jonas Navickas, MIC (†1941)
53	I	7 iš a.	Vacys	Vasys
58	I	2-5 iš v.	Tada Vilkaviškio vyskupijos kapitula. . .	pp. Tada Vilkaviškio vysk. kapitula (prel. Al. Grigaitis, prel. Pr. Kuraitis ir kan. V. Aleksandravičius) 1949.V.11 kapituliniu vikaru išrinko Kauno arkivyskupijos kapitulinį vikarą kan. Juozą Stankevičių.
59	Reikia sukeisti vietomis pirmuosius du parašus po paveikslais			
63	II	8 iš a.	mokslininių	mokslinių
65	I	19 iš v.	Kasnicko	Krasnicko
67	Parašas po kliše		neatpažintas.. . .	Kun. Bronius Dagilis
68	II	3 iš a.	Tačiau 1950 m. Ši	Tačiau 1950 m. ši
77	I	25 iš v.	rezidentas	prezidentas
78	I	2 iš a.	1954 m.	1956 m.
87	I	5 iš a.	Lidvikas	Liudvikas
88	I	18 iš v.	Baršaitis	Barčaitis
89	II	6 iš v.	buvo ištremtas	nebuvo ištremtas
91	I	10 iš v.	tarydtas	tardytas
92	II	12 iš a.	naujų	naują
103	II	2-9 iš a.	Paskutinė pastraipa	Ši pastraipa apie kan. Br. Antanaičio veiklą į Alksnėnų aprašymą pateko per klaidą. Kan. Antanaitis dirbo ne Alksnėnų , bet Alksninės parapijoje.
105	I	17 iš v.	Petras	Paulius
137	I	18-20	reg. pamaldos nuo nuo 1937 m.	J. Gimbuto pastaba: pamaldos kas sekmadienį būdavo nuo 1930 m., o gal ir anksčiau.
139	II	5 iš a.	kun. Juozas Jakaitis	prel. Andriejus Gustaitis, baigęs statyti kleboniją.
139	II	2 iš v.	rūpestingų kunigų	pp. (ypač kun. P. Dumbliausko)
143	I	6-7 iš a.	Pasiliauskas	Pasilauskas
156	I	7 iš a.	naujakūriams	naujakuriams
159	II	fot.	Bažnyčios vidus	Griškabūdžio bž. vidus
163	I	1-2 iš a.		Pp. Pokario metais bažnyčia apdengta skardiniu stogu, vidus išdekoruotas.
168	II	16-14 iš a.	Varviškių koplyčia. . .	Sudegė prieš II karą
168	II	17 iš v.	nugiriauti	nugriauti
169	II	2-3 iš v.	Balsevičius	Balasevičius
184	I	14 iš v.	Krsoną	Krosną
184	II	8 iš v.	lėštą	lėkštą
184	II	13 iš a.	1844 m.	1843 m.
184	II	15 iš a.	1842-1842	1840-1842
192	I	2 iš v.	Trejybos	Trejybės

Psl.	Skiltis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
206	II	fot. parašas	. . .apie 1930 metus	. . .apie 1936 metus
214	II	5 iš v.	Vaižnorą	Vaišnorą
218	I	2 iš a.	Lenkaus	Senkaus
221	fot.	viršuje	. . .Marijampolėje. . .	Pt.: Kauno marijonų Šaričių bažnyčios vidus
223	I	18 iš a.	Prrienų	Prienų
228	II	6 iš v.	Matelių	Metelių
249	II	parašas	Patašinės. . .	Patašinės parapijiečiai su ark. Pr. Karevičium
250	II	4.5 iš a.	Anšiūra	Aušiūra
252	II	12 iš v.	žemės	žemas
252	II	15 iš v.	Senesnėse nuotraukose	Šiuos žodžius išbraukti
254	I	1 iš v.	Pilviškio	Pilviškių
255	II	fot. 2 iš v.	sugriautos senosios. . .	Sugriautos nebaigtos statyti mūrinės. . .
256	I	2 iš v.	klebonu.	Grįžęs iš Sibiro gyveno kaip altaristas ir čia mirė.
265	I	13 iš v.	po kryžių	pro kryžių
266	II	11 iš v.	dekante	dekanate
272	II	19 iš a.	Tumas	Tumosa
276	II	1 iš a.	vietovės	vietovių
277	I	13-15 iš v.	Kurį laiką tai buvo kun. Jurgis Matulevičius. . .	Išleisti
278	II	1-2 iš v.	Sasnaviškis	marijampoliškis
278	II	3 iš v.	Sasnavos	Marijampolės
285	I	2 iš v.	Merijos	Marijos
291	II	7-8 iš v.	geležinių statinių	medinių statinių
295	I	8 iš v.	buvo koplyčia	pp: statyba 1812 m.
295	I	7 iš a.	1561 m.	(išleisti skaitlinę)
295	II	8 iš a.	išvyko	išnyko
300	II	5-10	Bažnyčios architektūrinis aprašas	Čia aprašyta 1909 m. pastatyta bažnyčia
301	I	fot.	Senosios	Naujosios
306	II	19 iš v.	Zdanius	Zdančius
306	II	7-8 iš a.	parapijų	parapijos
323	II	fot. a.	Veisėjų	Veisiejų
329	I	4 iš a.	seniniūnas	seniūnas
335	II	7 iš v.	žemės	žemė
359	I	16 iš v.	gyven	gyvena
360	I	20 iš a.	1946.VI.2	1946.VII.21
361	I	23 iš v.	Brighton Parko. . .	Šv. Kryžiaus liet. parapijoje
364	I	antraštėlė	N. Teodoras	Teofilius
383	I	6 iš a.	Tuuo	Tuo
402-403			Sukeisti 402 ir 403 p. (II sk.) nuotraukų parašai	
411	I	7 iš a.	Punksu	Punsku
415	II	5 iš v.	Ikš	Iki
426	fot.		1980 metais	prieškarinė nuotrauka
430	II	17 iš v.	(ž. planą Nr. 101)	(Ž. planą 24 p.)
431	II	11 iš a.	lankų	lenkų
435	I	25 iš v.	Arandykuose	Aradnykuose
436	fot.	parašas	atnavšavo	atnašavo
438	II	12 iš v.	pamintėi	paminėti
462	I	12 iš a.	niyje	nyje
463	I	16 iš a.	Žemaits	Žemaitis

ŽINIOS APIE VILKAVIŠKIO VYSKUPIJOS KUNIGUS

Kun. Juozas Adomaitis. Gimęs Plokščių par. Studijas gilino VDU Teol. Fil fakultete ir 1933 m. gavo teol. lic. laipsnį. Buvo mokyklų kapelionas, Alytaus II bž. vikaras, 1935—1940 m. Vilkaviškio vysk. kurijos viceoficiolas ir katalikų akcijos sekretorius. 1945—1951 m. Griškabūdžio klebonas ir Naumiesčio dekanas. Grįžęs iš Sibiro buvo Plokščių klebonu, vėliau altaristu. Čia ir mirė 1983.V.3. Palaidotas Plokščių kapinėse, šalia savo tėvų. Buvo pavyzdingas ir reto taurumo kunigas. (Pp prie 87 psl.)

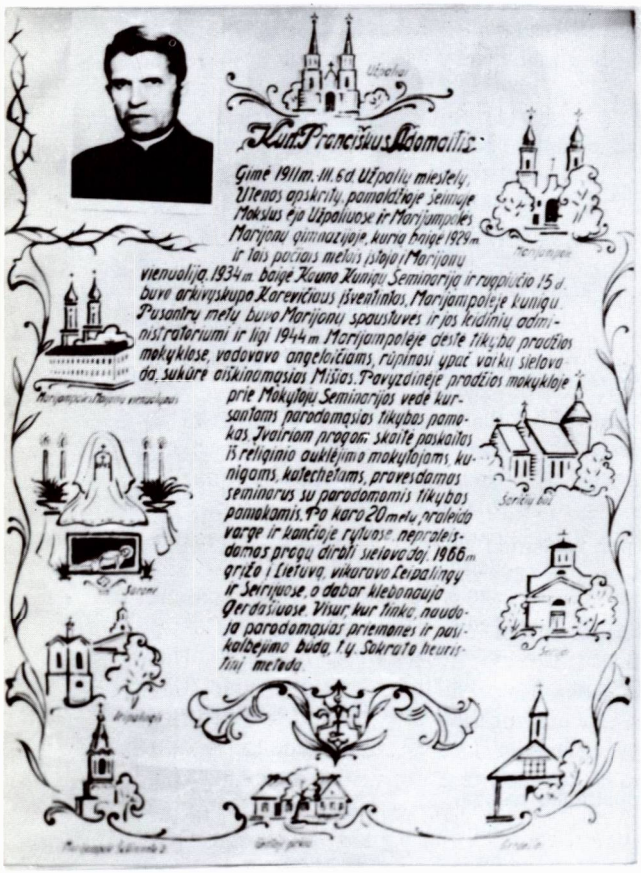

Kun. Pranciškus Adomaitis

Kun. Antanas Akevičius (gim. 1919.IV.1 Šventežerio par., kp 1943.III.7), Lukšių par. klebonas. Mirė 1985.II.15. Palaidotas šventoriuje.

Mons. Konstantinas Ambrasas (gim. 1922.VIII.10 Sasnavos par.). Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, Vilkaviškio ir Kauno kunigų seminarijose. Kp 1945 m. Dirbo karo nusiaubtose parapijose: Gražiškiuose, Bartininkuose, Pilviškiuose, Marijampolėje. Nuo 1950 m. klebonavo Ž. Panemunėje, Jiezne, Vilkaviškyje. 1958 m. paskiriamas Vilkaviškio dekanu. Nuo 1965 m. Liturginės komisijos narys. Buvo vienas autoritetingiausių Vilkaviškio vyskupijos kunigų. Kunigų tarybos ir Konsultatorių tarybos narys. Leipalingio klebonas, Lazdijų dekanas. 1984 m. popiežius jam suteikė monsinjoro laipsnį. Mirė 1985.IV.16. Palaidotas Sasnavos kapinėse tarp savo tėvų, prie juodo akmens kryžiaus, kurį pats buvo jiems pastatęs.

Kun. Jonas Baikauskas (gim. 1904.VI.22, kp 1930.VI.14). Baigė Kauno kunigų seminariją. Dirbo pastoracinį darbą įvairiose Telšių vyskupijos parapijose. Paskutiniu metu buvo Klaipėdos prelatūros tarėjas, altaristas. 1980 m. atšventė savo kunigystės 50 m. jubiliejų. Mirė Klaipėdos ligoninėje 1984.VIII.25. Palaidotas VIII.28 Klaipėdoje.

Kun. Vincas Birbilas (gim. 1892.II.22, kp 1922.IX.17). 1932 m. paskirtas Santaikos par. klebonu, rūpinosi mūrinės bažnyčios statyba, bet nebaigė. Pokario metais pastoracinį darbą dirbo Keturvalakiuose, Griškabūdyje. Mirė prieš 1974 m.

Kun. Vincas Birbilas

Kun. Antanas Bakys. Gimė Londone, Anglijoje 1908 m., bet 1912 m. su tėvais grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Griškabūdžio par. 1921—1929 m. mokėsi Šakių „Žiburio" gimnazijoje, 1929—1933 m. Vilkaviškio kunigų seminarijoje. Vikaravo K. Naumiestyje, Aleksote, buvo klebonas ir dekanas Pilviškiuose. Sibiro kalinys. Grįžęs vėl dirbo Liškiavoje, Kazlų Rūdoje. Mirė 1981.XI.13 Kazlų Rūdoje. Palaidotas šventoriuje. Mėgo muziką, lankė Kauno konservatoriją, buvo bažnytinės muzikos puoselėtojas. (Pp prie 88 psl.)

Kun. Bernardas Čepulis (gim. 1891.VIII.19, kp 1914.III.28). Sielovados darbą dirbo Lazdijų, Šlavantų, Kapčiamiesčio, Veisiejų, Šakių parapijose. Šakių „Žiburio" gimnazijos mokytojas, kapelionas, visuomenės veikėjas. 1950 m. rudenį buvo bolševikų suimtas, kalintas, kankintas, išvežtas į Karagandos dykumas, kur po keleto mėnesių mirė kankinio mirtimi 1951.II.14. (Antanas Masionis „Drauge" per 14 atkarpų 1982 m. spalio mėn. yra paskelbęs apie jį rašinį — „Bernardas Čepulis — kunigas, pedagogas, kankinys").

Kun. Jonas Damijonaitis (gim. 1901.I.31 Griškabūdžio par., kp 1929.VI.16). Mokėsi Marijampolės, Šakių gimnazijose, buvo mobilizuotas į karo mokyklą Kaune, nes tais metais trūko savanorių kariūnų. Dalyvavo Klaipėdos atvadavime, bet kariškais mokslais nesidomėjo, apsisprendė būti kunigu. 1923—1929 m. mokėsi Vilkaviškio kunigų seminarijoje, kuri tuo metu buvo Gižuose. Vikaravo Višakio Rūdoje, Igliaukoje, Kudirkos Naumiestyje, Kaimelyje ir Gelgaudiškyje. Ilgesnį laiką buvo Bagotosios klebonu. Po II pas. karo paskirtas Sintautų klebonu. Čia buvo areštuotas ir kalintas Vilniaus kalėjime, kur mirė apie 1949 m. (Pp prie 88 psl.)

Kun. Jonas Damijonaitis

Kun. Vincas Dumčius (gim. 1886.II.28 Veiveriuose, kp 1909.III.28). Ilgus metus dirbo įvairiose parapijose. N. Utoje pastatė bažnyčią. Paskutiniu metu altaristas. Mirė Veiveriuose 1986.II.7, kaip seniausias to meto kunigas Lietuvoje, sulaukęs beveik 100 metų. Palaidotas II.11 Veiveriuose.

Kun. Juozapas Frainas (gim. 1911.IV.25). Įstojęs į saleziečių vienuolyną ir ten išėjęs teologijos mokslus, buvo kunigu pašvęstas 1939.VII.2. Redagavo „Saleziečių žinias". Dirbo sielovadoje, bet po II pas. karo buvo okupantų suimtas ir ištremtas. Gulaguose iškalėjo daugiau kaip 10 metų. Grįžo su palaužta sveikata, bet, kiek jėgos leido, vėl dirbo parapijose. 1974—1982 m. kunigų sąrašuose pažymėtas kaip Plokščių par. klebonas, 1983—1986 m. Kulautuvos (Kauno arkiv.) klebonas. Mirė 1987.II.12. Palaidotas Kulautuvoje.

Kun. Pranas Gavėnas. Gimė 1918.X.11 S. Kalvarijos vls. 1933 m. išvyko Italijon, įstojo į saleziečius ir ten 1940 m. baigė gimnaziją. 1941—1944 m. Torino u-te studijavo psichologiją ir pedagogiką, 1945—1949 m. teologiją. Kunigu pašvęstas 1949.VII.2. 1950—1952 m. studijas gilino Grigaliaus u-te Romoje. 1952 m. paskirtas Lietuvių gimnazijos Castelnuovo mokytoju, 1964 m. direktorium. Nuo 1952 m. „Saleziečių žinių" redaktorius. 1954 m. įkūrė „Jaunimo bibliotekos" leidyklą liet. knygoms leisti ir pats parašė keletą veikalų. Aktyviai reiškiasi saleziečių vienuolijos darbuose, knygų leidyboje.

Kun. dr. Viktoras Vincas Gidžiūnas, OFM (gim. 1912.IX.5 Simno vls.). 1934 m. įstojo į pranciškonų vienuolyną, nuo 1937 m. studijavo Italijoje. Kp 1940.VI.2. Studijas gilino pranciškonų Šv. Antano u-te ir gavo istorijos mokslų daktaro laipsnį. Nuo 1946 m. gyveno JAV-bėse, vedė rekolekcijas, kurį laiką buvo vienuolyno vyresnysis, redagavo „Šv. Pranciškaus varpelį". Studijavo ir rinko Lietuvos

istorijos šaltinius, yra parašęs ir paskelbęs keletą svarbių studijų lietuvių ir lotynų kalbomis, naudojosi pirmaeiliais istorijos šaltiniais. Bendradarbiavo spaudoje. Mirė 1984.I.30. Palaidotas prancūškonų kapinėse, Kennebunkporte, Me.

Prel. Juozas Gutauskas (gim. 1896.VI.1, kp 1920.VII.4), mirė 1983.IV.10 Glasgove, Anglijoje.

Kun. Paulius Jančauskas. Grįžęs iš Sibiro tremties, kiek palaužta sveikata leido, dirbo sielovados darbą Išlauže ir kitur. Pastatuoju metu buvo Garliavos altaristas. Čia ir mirė 1985.XI.1. Palaidotas Garliavos kapinėse XI.4. (Pp prie 89 psl.)

Kun. Antanas Jančiauskas (gim. 1910.V.20 Pakuonio parap., kp 1938.VI.3). Vikaravo Kalvarijoje, Pakuonyje, klebonavo Vilkaviškyje, Udrijoje. 1943 m. buvo išleistas jo paruoštas „Parapijinėms bažnyčioms giesmynėlis", 183 psl. 1964 m. buvo ligos ištiktas. Tapęs invalidu, gyveno A. Panemunėje, Kaune. Kiek jėgos leido, talkino kunigams. Mirė A. Panemunėje 1980.I.22. Palaidotas Išlaužo kapinėse.

Kun. Virgilijus Jaugelis

Kun. Jonas Januškaitis (gim. 1888, kp 1916 m.). Nebuvo ištremtas. (pt prie 89 psl.)

Kun. Virgilijus Jaugelis (gim. 1948 m. Kaune). Mirė 1980.II.18 Kybartuose. Palaidotas po Kybartų bažnyčios varpine. Tvirto maldingumo, didelės ištvermės ir kantrumo ligoje kunigas. (Pp prie 175 psl.)

Kun. Juozas Juškaitis (gim. 1922.IX.1 Gelgaudiškio par. Mokėsi Šakių gimnazijoje, Vilkaviškio ir Kauno kunigų seminarijose. Kp 1947.IV.27. Pastoracinį darbą dirbo Barzduose, K. Naumiestyje, Vilkaviškyje. Nuo 1967 m. Panemunės klebonas; kartu aptarnavo ir Kretkampio bažnytėlę, kurią pasiekdavo dviračiu ar nueidavo pėsčias. Būdamas kuklus, atsisakė geresnių parapijų ir dekano posto. Paskutiniais gyvenimo metais nudažė bažnyčią iš lauko, tarytum savo laidotuvėms. Mirė Kauno onkologinėje ligoninėje 1986.VIII.31. Palaidotas Ž. Panemunės bž. šventoriuje.

Kun. Mykolas Katilius (gim. 1876.VII.8, kp 1901.VI.21). Mirė Ąžuolų Rūdoje 1947 m. (pt prie 85 psl.).

Kun. Gediminas Kijauskas (gim. 1930.VI.29 Vilkaviškio vls.). 1944 m. drauge su tėvais pasitraukęs į Vokietiją, lankė gimnaziją Fischbecke, Spackenberge ir Neustadte (Holstein). 1950 m. atvyko į JAV-bes ir tais pačiais metais įstojo į jėzuitus. 1950—1953 m. St. Isaac Jogues atliko noviciatą bei studijavo klasikinę literatūrą. 1953—1961 m. studijavo jėzuitų kolegijoje Westone-Bostone. 1956 m. įsigijo filosofijos magistro laipsnį, 1960 m. teologijos licenciatą. Kunigu pašvęstas 1960.VI.18. 1961—1962 m. studijas gilino Drongene, Belgijoje, studijuodamas asketinę teologiją. 1956—1957 m. mokytojavo Bostono kolegijos aukštesniojoje mokykloje. 1966—1967 m. studijavo religinę sociologiją Montrealio universitete. Baigęs studijas, dirbo su jaunimu. 1963 m. Moksleivių ateitininkų sąjungos dvasios vadovas. Paruošė veiklos programas, sumodernino metodus, globojo jaunimo stovyklas bei kursus, lankė kuopas, pravesdavo jaunimui rekolekcijas. 1965—1967 m. pastoracinį darbą dirbo Aušros Vartų lietuvių parapijoje Montrealyje. 1967.XII.29—1977.I.1 Lietuvių jėzuitų provinciolas. 1972—1974 m. Jaunimo centro Čikagoje direktorius. 1974.VIII.24 paskirtas Dievo Motinos Nuolatinės pagalbos

Kun. Gediminas Kijauskas, S.J.

parapijos Clevelande klebonu. Čia pavyzdingai tvarko parapiją, globoja pradžios bei lituanistinę mokyklas, įvairias religines ir visuomenines, jaunimo organizacijas. Jo rūpesčiu parapija ruošia minėjimus, religines valandėles, vakarones, kultūrinius bei religinius parengimus. 1986—1987 m. gausiomis parapijiečių aukomis remiamas, atnaujimo ir gražiai dekoravo parapijos bažnyčią. Aktyviai bendradarbiauja lietuviškoje spaudoje, redaguoja periodiškai leidžiamą parapijos laikraštį „Mūsų žingsniai". Jo vedama parapija yra viena iš pirmaujančių lietuvių parapijų išeivijoje. Be kitų atliktų darbų, kaip vienas ir nedaugelio klebonų, yra parėmęs ir „Lietuvos bažnyčių" knygų išleidimą.

Kun. Vincentas Kizlaitis. Gimęs Kybeikių k., Virbalio par. Kunigų seminariją baigė Zypliuose 1920 m. Skriaudžių vikaras, trumpą laiką mokyklų ir kariuomenės kapelionas Kaune. 1928 m. paskirtas į besikuriančią Tabariškių parapiją, kur pastatė bažnyčią ir jos klebonu išbuvo apie 20 m. Pokario metais tremtyje išbuvo apie 7 m. Grįžęs vėl 26 m. klebonavo Alksnėnuose. Metus prieš mirtį paliktas Alksnėnų garbės klebonu. Čia ir mirė 1980.IX.2. Palaidotas gimtosios Virbalio parapijos kapinėse. (Pp prie 89 psl.).

Kun. Jonas Klimas (gim. 1921.XI.15 Gulbiniškių k., Liudvinavo par.). Mokėsi Marijampolės Marijonų gimnazijoje. 1940 m. įstojo į Kauno kunigų seminarią (tada Lietuvoje tebuvo viena seminarija). Vėliau persikėlė į Vilkaviškio kunigų seminariją. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, tęsė studijas Eichstaetto kunigų seminarijoje ir čia 1946.VII.21 pašvęstas kunigu. Prisirašė prie Vilkaviškio vyskupijos. Dirbo Kasselio lietuvių stovykloje, vėliau atvyko į JAV-bes ir dirbo sielovados karbą Bostono vyskupijoje. Susirgęs, kaip pensininkas, apsigyveno Šv. Petro par. klebonijoje, Bostone.

Kun. Juozapas Kriščiūnas (gim. 1911.XI.6 Vilkaviškio par., kp 1935.VI.16). Didvyžių vikaras. Pokario metais bolševikų suimtas ir ištremtas. Iškalėjęs keletą metų, grįžo ir dirbo Rudaminoje, vėliau Kučiūnų klebonas. Čia mirė 1982.XI.30. Palaidotas vietos kapinėse.

Kun. Kazimieras Krušnauskas. Gimė Pakuonio parap., 8 vaikų šeimoje. Mokėsi Prienų gimnazijoje. 1923 m. įstojo į Seinų dvasinę seminariją Gižuose. 1928.XI.25 vysk. A. Karosas pašventė kunigų. 1932—1934 m. studijavo VDU, kur gavo teol. lic. laipsnį. Studijuodamas dirbo Aleksoto bažnyčioje, vėliau vikaravo Miroslave, Šakiuose. 1937—1939 m. buvo išvykęs į JAV-bes. Grįžęs į Lietuvą, vikaravo Sasnavoje, Kaimelyje, Simne. 1944 m. buvo Simno dekanas. Pokario metais buvo suimtas ir kalintas Sibire. Grįžo be sveikatos ir kaip invalidas apsigyveno pas savo seserį Skriaudžiuose, tenkindamasis iš kurijos gaunama nedidele pašalpėle. Mirė 1981 m. Skriaudžiuose ir buvo palaidotas vietos parapijos kapinėse. (Pp prie 90 psl.)

Kun. Albinas Krūvelis (gim. 1906.I.18, kp 1930.VI.11). I; Sibiro tremties sugrįžo 1956 m. Trumpą laiką buvo Žaliosios parapijos klebonas. Susirgęs plaučių vėžiu, mirė 1958 m. (pt prie 85 psl.)

Kun. Jonas Kubilius (gim. 1902.X.20, kp 1931.VI.21). Šilavoto par. administratorius. Pokario metais dirbo įvairiose parapijose. Paskutinė vieta — Daukšių par. administratorius. Čia mirė 1984.II.2.

Kun. Pranciškus Leonas (gim. 1892.X.8 Balbieriškyje, kp 1915 m.). Kurį laiką gyveno Amerikoje, vėliau Garliavos klebonas, dekanas. Mirė Garliavoje, kur praleido dirbdamas ilgiau kaip 54 metus. Mirė 1982.III.23 kaip Garliavos altaristas. Palaidotas Garliavos kapuose.

Kun. Bronius Liubinas. Gimė 1924.II.11 Griškabūdyje. Mokėsi Marijonų gimnazijoje, studijavo Kauno, Vilkaviškio, Eichstaetto kunigų seminarijose, Romoje, kur 1946.X.27 pašvęstas kunigu. Gyvendamas Romoje, tęsė teologijos bei Šv. Rašto studijas, iš abiejų dalykų gaudamas licenciato laipsnius. Nuo 1950 m. gyvena Vokietijoje. Dirbo sielovados darbą Tuebingene, Dieburge. 1964 m. lietuviškųjų darbo bei sargybų kuopų kapelionas prie JAV-bių armijos Kaiserslauterne. 1965—1977 m. dirbo vokiečių sielovadoje Speyer vyskupijoje, tikybos mokytojas Kaiserslauterne amatų mokykloje. Nuo 1977.III.1 klebonas vokiškose Švč. Trejybės ir Šv. Kryžiaus parapijose. Jo rūpesčiu atnaujinta Švč. Trejybės bažnyčia, kuri 1982 m. minėjo savo

Kun. Bronius Liubinas

250 m. sukaktį. Šalia sielovados darbo aktyviai veikė ir veikia lietuvių tarpe. Lietuvių kapelionas Speyer, Triero ir Freiburgo vyskupijose, aptarnaudamas apie 220 lietuvių. Kurį laiką dėstė lotynų kalbą Vasario 16 gimnazijoje, 1962—1966 m. jos direktorius. Tuo metu buvo pastatyti gimnazijai pagrindiniai rūmai, kuriems Br. Liubinas telkė lėšas. Gimnazijos reikalais lankėsi JAV-bėse ir Kanadoje 1964 m. Vokietijos lietuvių kunigų vienybės valdybos pirmininkas. Gyvendamas Romoje kelis mėnesiu vadovavo Vatikano lietuviškoms radijo siuntoms. Bendradarbiauja lietuviškoje spaudoje. 10 metų dirbo Vokietijos LB krašto valdyboje, 3 metus jai pirmininkaudamas. Kurį laiką redagavo LB biuletenį. 1970—1980 m. dirbo „Krivulės" redakcijoje, nuo 1980 m. jos pirmasis redaktorius. Gyvena Frankenthalyje, Vak. Vokietijoje.

Kun. Jonas Kastytis Matulionis, prieš tapdamas kunigu, studijavo konservatorijoje, bet buvo iš jos pašalintas už giedojimą bažnyčioje. 1979 m. sulaikytas ir 9 mėnesius kalintas už talką LKB Kronikai. Negalėdamas patekti į kunigų seminariją, baigė neakivaizdinę kunigų seminariją ir buvo pašvęstas kunigu. Devintame dešimtmetyje gyveno Kybartuose ir talkino klebonui kun. S. Tamkevičiui, vėliau kun. G. R. Steponaičiui kaip vikaras. Buvo sulaikytas kun. Alfonso Svarinsko teismo metu. Po kun. S. Tamkevičiaus suėmimo, kun. J. K. Matulionis 1983.VI.6 išsiuntė pareiškimą sovietinės Lietuvos prokurorui, kuriuo siūlėsi „įkaitu leisti man atlikti kun. S. Tamkevičiaus bausmę". Prašymas, žinoma, nebuvo išklausytas. 1984 m. rugp.—rugsėjo mėnesiais jis pasireiškė Vilniuje, šios arkivyskupijos kunigų sveikinime vysk. J. Steponavičiui.

1984 m. Stalupėnuose (dabar Nesterovas, Karaliaučiaus srityje), lankant ligonį, kun. Matulionis buvo suimtas. 1984.XI.12 buvo areštuotas ir jo talkininkas, sąžiningas ir tikintis jaunuolis Romas Žemaitis. Sovietinis saugumas su jais elgėsi netaktiškai ir grubiai. 1984.XI.12 kun. Matulionio bute Vilniuje buvo padaryta krata, kurios metu rasta religinių raštų, metalinių kryželių, škaplierių. Krata truko 5 valandas. Sovietinis saugumas sudarė abiem suimtiesiems bylas. 666 Kybartų tikintieji, pasirašę po pareiškimu sovietinės

Kun. Jonas Kastytis Matulionis

Lietuvos prokurorui, prašė paleisti abudu suimtuosius. Panašų prašymą pasiuntė Utenos parapijos katalikai su 1825 parašais. Tokių pareiškimų buvo ir daugiau.

Nežiūrint to, 1985.I.17—18 Vilniuje, aukščiausiame sovietinės Lietuvos teisme, buvo sprendžiamos abiejų suimtųjų byla. (Ji smulkiai aprašyta LKB Kronikoje, Nr. 66, 1985 m.). Primesti nepagrįsti kaltinimai. Kun. Jonas Kastytis Matulionis buvo nuteistas 3 m. laisvės atėmimu, atliekant bausmę bendro režimo lageryje, o R. Žemaičiui priteista 2 metų tokio pat režimo bausmė.

Kun. Viktoras Naujokaitis (gim. 1920.II.23, Sintautų par.). 1943 m. įstojo į Vilkaviškio kunigų seminariją, pokario metais mokslus tęsė Kauno seminarijoje. 1946.XII.8 gavo diakono šventimus. Dirbo K. Naumiesčio parapijoje. 1947.V.24 pašvęstas kunigu. Trumpą laiką buvo vikaru K. Naumiestyje, Pilviškiuose, Balbieriškyje. Buvo suimtas ir ištremtas į Sibirą, kur susirgo labai sunkia ir nepagydoma sąnarių liga. Grįžęs dirbo Šventežeryje, Kalvarijoje, Gerdašiuose. Prieš mirtį gyveno Garliavoje, kur mirė 1982.XII.2. Palaidotas XII.6 K. Naumiestyje. Sirgdamas pasižymėjo didele kantrybe. Nežiūrėdamas skausmų, kasdien aukodavo Šv. Mišias. Rūpinosi blaivybės skleidimu. Švč. Sakramento garbinimu ir buvo pasiekęs, kad laidotuvių metu visi tikintieji priimtų šv. Komuniją.

Kun. Vaclovas Pankevičius mirė 1945 m. Šlavantuose. (Pt prie 87 psl.)

Kun. Juozas Pilipaitis (gim. 1903.XI.17 Pajevonio par.). Baigęs Vilkaviškio gimnaziją ir kunigų seminariją, kp 1930.VI.23. Vikaravo A. Panemunės, Seirijų parapijose. Klebonavo Sutkuose, Sudarge, Šunskuose, Aleksote. Sulaukęs senatvės, gyveno kaip altaristas A. Panemunėje. Čia mirė 1984.XI.1. Palaidotas A. Panemunės kapinėse.

Kun. Klemensas Pusdešris (gim. 1897.II.22, kp 1923.VII.15). Iš Vorkutos lagerių nebegrįžo. (pt prie 91 psl.).

Kun. Stanislovas Račkauskas (gim. 1908.V.6 Miroslavo vls., kp 1934.VI.17). Liškiavos, Kalvarijos klebonas. Mirė 1982.II.13. Palaidotas Kalvarijos bžn. šventoriuje.

Kun. Augustinas Rubikas (gim. 1915.VIII.19, kp 1942.V.10). Dirbo vokiečių parapijose, buvo vysk. Pr. Brazio sekretorius, aptarnavo Memmingeno, Miuncheno lietuvius, skaitė paskaitas. Po sunkios ligos mirė 1985.VII.22 Memmingene, kur išgyveno 16 m. (Pp prie 364 psl.).

Kun. Antanas Sabas (gim. 1907.VII.20, kp 1936.VII.5). Nuskendo 1982.VII.25 Sudbury ežere, kartu su savo broliu kun. Augustinu Sabu. (Pp prie 364 psl.).

Kun. Augustinas Sabas (gim. 1913.XII.16, kp 1940.VI.2). Nuskendo 1982.VII.25 Sudbury ežere, Kanadoje. (Pp prie 364—365 psl.).

Kun. Nikodemas Saldukas (gim. 1911.V.28). Gimė Žigaičių vls. 1930 m. išvyko į Italiją, įstojo į saleziečių vienuoliją. 1930—1936 m. studijavo filosofiją. 1936 m. atvyko į Kolumbiją. 3 metus žemės ūkio mokykloje dėstė gamtos mokslus ir matematiką. 1940 m. įstojo į Bogotos kunigų seminariją, kurią baigęs, kunigu pašvęstas 1943.II.28. Dirbo įvairiose saleziečių įstaigose Kolumbijoje. Buvo žemės ūkio mokyklos direktorius, Tolimos u-to agronomijos fakulteto dekanas. Nuo 1946 m. aktyviai dirbo Lietuvių komitete. Emigracijos metu išgavo apie 3000 vizų lietuviams ir kitiems į Kolumbiją atvykti, globojo naujus emigrantus. 1980 m. Cali mieste jo rūpesčiu įsteigtas Lietuvių šalpos

fondas. Mirė 1984.VIII.12. Palaidotas Papayano kapinėse. Ant jo kapo pastatytas lietuviško stiliaus kryžius, aptvertas tvorele. Kolumbijos lietuviai kun. N. Salduką mini su pagarba ir dėkingumu.

Kun. Juozas Skirkus-Skirkevičius. Gimė 1903.IX.15. Kunigu pašvęstas 1928.VI.24. Dirbo įvairiose parapijose. Dabar kaip pensininkas gyvena Haywood, Wiscon.

Kun. Vaclovas Strimaitis (gim. 1905.II.27 Šunskų par., kp 1929.II.16). Lazdijų klebonas ir dekanas. Mirė 1982.X.8. Palaidotas Lazdijų bž. šventoriuje. Turėjo fenomenalinę atmintį, rinko ir užrašinėjo istorinius faktus, parašydavo mirusiųjų kunigų nekrologus.

Kun. Juozas Šalčius (gim. 1900.I.13, kp 1923.X.26). Veiverių parapijos klebonas. Buvo bolševikų nuteistas ilgametei tremčiai. Karagandoje iškalėjo 6 d. 1987 m. kunigų sąrašuose žymimas kaip Marijampolės altaristas.

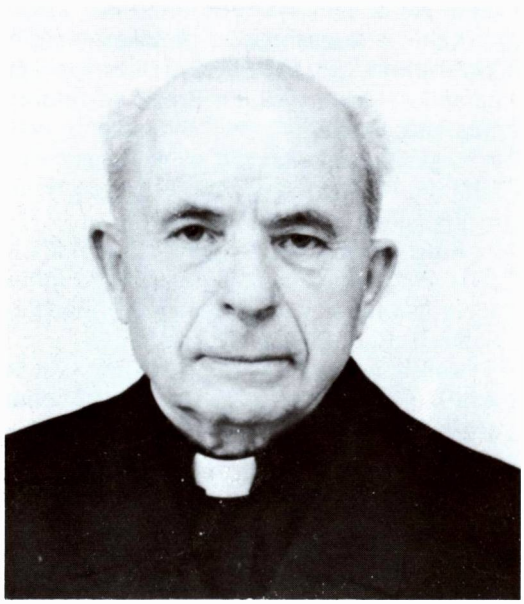

Kun. Juozas Šalčius

Kun. Jurgis Šeškevičius Gimė 1921.XI.18 Višakio Rūdos par. Studijavo Vokietijoje (Freiburge), Romoje. Teologijos magistras. Kunigu pašvęstas 1953.VII.12. Dirbo Brazilijoje braziliečių sielovadoje, ypač profesoriaudamas jų kunigų seminarijoje. Darbuojasi lietuvių parapijose, gyvena Vila Zelina, Sao Paulo.

Kun. Kazimieras Petras Širvaitis mirė 1985.X.16 Holland, Pa. Palaidotas X.19 Bensalem, Pa. Resurrection kapinių kunigų skyriuje (Pp prie 366 psl.).

Kun. Antanas Šilingas (gim. 1900.VIII.6, kp 1923.VIII.12). Išsilaisvinęs iš vokiečių nacių kalėjimo, 1944 m. buvo paskirtas Miroslavo klebonu. Vėliau dirbo Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos kurijoje, Vilkaviškio vyskupijos kanclerio pareigose. Mirė infarktu 1960.III.7 Prienuose, kur gyveno kaip altaristas. (Pp prie 92 psl.)

Kun. Sigitas Tamkevičius, Kybartų parapijos klebonas, buvo visą laiką KGB agentų persekiojamas, sekamas, pagaliau 1983 m. suimtas. Šešis mėnesius jis buvo žiauriai kalinamas ir 7 gerai kvalifikuotų tardytojų tardomas, o 1983.XI.29—XII.2 sovietinės Lietuvos aukščiausiojo teismo Vilniuje teisiamas. Teismui vadovavo Ignotas, o kaltino prokuroras Bakučionis. Buvo apkalausti 28 liudininkai (iš jų 3 neatvyko), beveik visi KGB agentai. Kaltinamąją medžiagą sudarė 23

Kun. Sigitas Tamkevičius

KUN. SIGITO TAMKEVIČIAUS MALDA
Kalinys už Kristų

Kybartų parapijos klebonas. Tikinčiųjų Teisėms Ginti Katalikų Komiteto narys. Sovietų nuteistas 1983 gruodžio 2 dešimčiai metų už religinę veiklą.

Viešpatie, leisk Tau paaukoti savo širdį ir visą gyvenimą
už tuos, už kuriuos aukojosi Tavo mylimas Sūnus . . .
Reikia mažiausiai rūpintis
kaip ten bus, ar išlaikysime.
Tikrai išlaikysime, jeigu atsiremsime į Kristų.
Supasuoti galima tik vienu atveju,
jeigu pasimesime ir atsiremsime patys į save.
"Kas praranda savo gyvybę dėl manęs, atras ją".
Kokie brangūs šie žodžiai!
Išsižadėdami mes nieko neprarandame.
Mūsų laukia piktas pasaulis. Nebijokime jo.
Dievas yra su mumis.
Dievas mūsų gyvenimo laivelyje nemiega,
kaip kad atrodė apaštalams.
Nereikėjo Kristaus žadinti.
Būkime labai drąsūs ir Dievas mus perves per visas audras.

tomai. Kun. S. Tamkevičius buvo minėto „teismo" nubaustas 6 metų gulago ir 4 metų tremties bausme už tiesioginių kunigo pareigų ėjimą: vaikų katekizavimą, kalėdinių eglučių ruošimą, parašų rinkimą, ginant tikinčiųjų teises dėl jų diskriminavimo ir jų perdavimą į užsienį, taip pat už priklausymą Tikinčiųjų teisėms ginti komitetui. Jo nuteisimas susilaukė daugybės tikinčiųjų protestų bei skundų. (Pp prie 92 psl.)

Kun. Juozas Tautkus (gim. 1901.IV.1, kp 1924.VI.23). Mirė 1986.I.27 Putname, Conn. Ten ir palaidotas. (Pp prie 391 psl.)

Kun. Kazimieras Tumosa (gim. 1903.III.20 Marijampolės par., kp 1926.VI.20). Mokėsi Seinų kunigų seminarijoje Zypliuose, kuri buvo 1922 m. perkelta į Gižus. Porą metų vikaravęs Prienuose, studijavo VDU Teol.-Fil. fakultete, kur įsigijo teol. lic. laipsnį. Buvo vikaru ir klebonu įvairiose parapijose. Sveikatai susilpnėjus, apsigyveno Druskininkuose. Buvo geras pamokslininkas ir dažnai kviečiamas į kitas parapijas. Mirė 1982.I.8. Palaidotas Liudvinavo kapuose I.11. Tą dieną buvo dėl smarkios pūgos užpustyti keliai, todėl į laidotuves nedaug kunigų tegalėjo atvykti.

Kun. Juozas Uleckas (gim. 1913.IX.30 Prienų par., kp 1937.VI.13). Dirbo įvairiose Vilkaviškio vyskupijos parapijose. Aleksoto klebonas ir Garliavos dekanas. Suremontavo Garliavos bažnyčią. Paskutiniu metu ilgai sirgo ir nebuvo paskirtas parapijiniams darbams. Mirė 1985.X.19 Marijampolėje; X.22 palaidotas Kazlų Rūdoje.

Kun. Vaclovas Vaičiūnas (gim. 1907.VII.7, kp 1934.VI.17), mirė Bogotoje (Kolumbijoje) 1983.V.2. (Pp prie 366 psl.)

Kun. dr. Juozas Vaišnora, MIC 1967—1987 m. dirbdamas kaip marijonų vienuolijos prokuratorius ir generalinis postuliatorius arkiv. Jurgio Matulaičio beatifikacijos byloje, privedė ją prie laimingos užbaigos — Palaimintuoju paskelbimo. Be to, visą laiką bendradarbiavo lietuvių, italų bei Vatikano religinėje spaudoje, rašydamas straipsnius religiniais bei visuomeniniais klausimais, teikė okup. Lietuvos gyventojams per Vatikano radiją pokalbius religinėmis temomis. 1980—1987 m. uoliai talkino „Lietuvos bažnyčių" knygų autoriui savo žiniomis, pastabomis, literatūra ir iliustracijomis iš lietuvių religinio gyvenimo; buvo nuolatinis šio veikalo redakcijos narys. Po jį ištikusio

Antkapinė marmurinė lenta Campo Verano kapinėse, Marijonų skyriuje. Čia palaidoti ir įrašytos pavardės: vysk. Pr. Būčys, vysk. Pr. Brazys, kun. K. Reklaitis, kun. J. Vaišnora. Igno Urbono 1987 m. nuotrauka

sunkaus paralyžiaus, mirė Romos ligoninėje. Kūnas buvo pašarvotas Marijonų koplyčioje, Via Corsica 1, Romoje. Palaidotas kovo 20 d. iš Šv. Juozapo bažnyčios Via Nomentana, Campo Verano kapinėse, marijonų kapų skyriuje. Paliko jo rūpesčiu marijonų vienuolyne Romoje sutelktą gerai sutvarkytą lituanistinę biblioteką, periodikos, dokumentų, istorinių nuotraukų rinkinius. (Pp prie II, 366 p.).

Kun. Liudvikas Zdančius (gim. 1907.III.24, kp 1935.VI.16). Nebuvo ištremtas. 1948 m., dalyvaudamas Žaliosios parapijos rekolekcijose, peršalo ir mirė 1948.IV.12. Palaidotas Didvyžiuose. (Pt prie 87 psl.).

Kun. Juozas Zdebskis (gim. 1929.V.10 Krosnos par.). Mokėsi Kalvarijoje, Marijampolėje, 1948—1958 m. Kauno kunigų seminarijoje. Kp 1952.IX.21. Vikaravo Šiluvoje, Raseiniuose. Paskirtas Šiupylių klebonu. Gilindamas studijas vikaravo Vilijampolės ir Įgulos bažnyčiose, Kaune. 1959—1961 m. Šakių vikaras. Paskirtas Gudelių klebonu, aptarnavo N. Ūtos, Riečių parapijas. Vėliau pastoracinį darbą dirbo Leipalingyje, Kapčiamiestyje, Prienuose. 11 metų darbavosi Šlavantuose, o nuo 1985 m. pradžios Rudaminos klebonas. Iš pagrindų suremontavo abi bažnyčias. Žuvo 1986.II.5 automobilio katastrofoje. 1986.II.10 palaidotas Rudaminoje. Apie jo paskutinius darbus ir mirtį Lietuvių informacijos centras New Yorke yra pateikęs tokių žinių („Draugas", Nr. 34, 1986.II.19):

Buvo vienas iš penkių Lietuvos Tikinčiųjų teisėms ginti komiteto narių — steigėjų. Komitetas sujaudino sovietų KGB įstaigą, pasiskelbdamas apie savo veiklą slaptoje spaudos konferencijoje 1978 m. Maskvoje. Prasidėjus persekiojimams, 1983 m. komitetas buvo priverstas pereiti į pogrindį, nes valdžia du steigėjus suėmė ir pradėjo persekioti likusius narius. Kun. J. Zdebskis paskutiniu metu buvo Rudaminos parapijos klebonas. 1980 m. spalio mėn., veždamas automobiliu vieną parapijietį, buvo KGB seklių sekamas ir įtartinose aplinkybėse smarkiai apdegintas kažkokiais chemikalais. Ligoninėje KGB spaudė gydytojus paskelbti, kad kun. J. Zdebskis serga venerine liga, bet gydytojai atsisakė melagingai liudyti. Ir po to buvo sekamas, persekiojamas. Kita proga buvo apkaltintas vairavimu mašinos girtame

Kun. Juozas Zdebskis

stovyje ir buvo nuvežtas į psichiatrinę ligoninę. 1984.VII.5 jo bute padaryta didžiulė krata, tariamai ieškota „vogtų daiktų". Atimta daug rankraščių, dokumentų, įrekorduotų juostelių, rašomoji mašinėlė ir kt. Jo žuvimo aplinkybės labai neaiškios, įtartinos. Spėjama, kad tai buvo KGB suplanuota ir įvykdyta automobilio avarija.

Kun. J. Prunskis „Drauge" (Nr. 59, 1986.III.16) paskelbė ištrauką iš vieno laiško iš okup. Lietuvos, kur rašoma: „Buvo didelis jaunimo globėjas, reto pasišventimo kunigas. Buvau ir aš šermenyse, pažinojau ir asmeniškai. Galbūt kada bus paskelbtas šventuoju. Jo rūbus, kaip relikvijas, išsikarpė visi. Dėl savęs jis nieko neturėjo. Kai aprengė kostiumu, drabužių spinta liko tuščia. Net palaidojimui neturėjo, viską Bažnyčiai ir geriems darbams buvo paskyręs. Jis su Švenčiausiuoju aplankė ir armijoje tarnaujantį G."

Velionio kunigo kūnas buvo 1986.II.10 palaidotas Rudaminoje. (Pp prie II, 94 psl.).

III TOMAS — KAUNO ARKIVYSKUPIJA

PASIKEITIMAI ADMINISTRACIJOJE PO 1982 m.

Arkivyskupas Liudas Povilonis

(Pp prie 60 psl.)

Liudas Povilonis — arkivyskupas

Vatikano oficiozas „L'Osservatore Romano" 1984.II.17 paskelbė žinią, kad popiežius Jonas Paulius II vyskupą Liudą Povilonį pakėlė tituliniu Arkavikos arkivyskupu ir toliau paliko Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos apaštaliniu administratorium. Kartu jis yra ir Lietuvos Vyskupų konferencijos pirmininkas.

1986 m. popiežius jį paskyrė Katalikiškojo Auklėjimo kongregacijos Vatikane nariu. (Auklėjimo kongregaciją tada sudarė 13 įvairių kraštų kardinolų ir 6 vyskupai).

Vyskupas Juozas Preikšas

Juozas Preikšas — vyskupas

Tuo pačiu metu (1984 m.) Vilkaviškio klebonas ir dekanas teol. licenciatas kun. Juozas Preikšas pakeltas tituliniu Egmatijos vyskupu. Buvo konsekruotas 1984.XII.2 Kauno Arkikatedros bazilijoje ir paskirtas Apaštalinio administratoriaus augziliaru ir generalvikaru.

Gimė 1926.XI.22 Griškabūdyje, Šakių aps. Jo tėvai — Vincentas ir Marcelė (Gerdžiūnaitė) Preikšai, sukūrę šeimą 1925 m., išaugino 4 sūnus ir dukterį. Tėvas vertėsi staliaus amatu. Jo mirties (1983.VIII.28) nekrologe, parašytame kun. J. Užupio (Katalikų kalendorius-žinynas. 1986 m.) rašoma: „Jo įrengtuose namuose gyvena laimingos šeimos, jo padarytuose karstuose ilsisi šimtai griškabūdiečių, jo kryžių stovi ne tik kapuose, bet ir pakelėse... Šeima darniai gyveno, dirbo,

meldėsi ir giedojo. Gražus velionio balsas skambėjo jo bažnyčios chore per laidotuves ir gedulinguose minėjimuose. Ne tik pats giedojo, bet ir kitus ragino maldingai giedoti. Buvo blaivininkas, uolus šv. Mišių lankytojas ir Šv. Komunijos mylėtojas, Griškabūdžio parapijos Bažnytinio komiteto pirmininkas. Ne tik tėvai, bet ir vaikai su anūkais pasižymi muzikiniais sugebėjimais: geri giesmininkai, muzikantai, vargoninkai."

Juozas mokėsi Griškabūdžio pradžios mokykloje, 1940 m. įstojo į Šakių gimnaziją, o karo metu, sudegus jos pastatui, persikėlė į Kauną. 1945 m. įstojo į Tarpdiecezinę kunigų seminariją. Kunigu pašvęstas 1951.IX.23. Po to dar gilino studijas seminarijoje veikusiame teologijos fakultete ir 1955 m. gavo teologijos licenciato laipsnį. 1953—1954 m. Kunigų seminarijos prokuratorius. Ligi 1959 m. ėjo ir Šv. Mykolo (Įgulos) bažnyčios Kaune klebono pareigas. Kartu buvo ir vyskupijos Bažnytinio tribunolo prosinodalinis teisėjas. 1963 m. atleistas iš kanclerio pareigų, o 1969 m. paskirtas Vilkaviškio klebonu ir dekanu.

Jo konsekracijos iškilmėse Kaune dalyvavo daugybė kunigų bei tikinčiųjų. Sudarius Lietuvos krikšto jubiliejaus komisiją, buvo išrinktas jos pirmininku ir drauge su kitais vyskupijų atstovais rūpinosi reikiamu iškilmių Lietuvoje pravedimu.

1985 m., kartu su arkiv. L. Povilioniu, lankėsi Vatikane ir buvo IV.24 priimtas Šv. Tėvo Jono Pauliaus II.

Ta pačia proga iš Vatikano buvo pranešta, kad popiežiaus kapelionais — monsinjorais buvo pakelti: Leipalingio klebonas **kun. Konstantinas Ambrasas** (gim. 1922.VIII.10, kp 1947.XII.20), Kauno arkivyskupijos bazilikos prepozitas kun. **Pranas Juozapavičius** (gim. 1912.XII.28, kp 1939.VI.3) ir Šiaulių Šv. Petro ir Povilo parapijos klebonas kun. **Kleopas Jakaitis** (gim. 1924.XII.1, kp 1947.XII.20).

Vladas Michelevičius — vyskupas

1986.XI.28 Šv. Tėvas Jonas Paulius II Tarpdiecezinės Kunigų seminarijos Kaune dėstytoją kun. Vladą Michelevičių pakėlė vyskupu ir paskyrė Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos apaštalinio administratoriaus arkiv. Liudo Povilonio pavaduotoju (augziliaru).

Vyskupas Vladas Michelevičius

Vladas Michelevičius gimė 1924.VI.8 Kačiūniškių k., Raudondvario vls., Kauno aps., gausioje ūkininkų šeimoje, bet savo vaikystę praleido Čičinų kaime, netoli Jonavos. Ligi 1944 m. mokėsi Kauno IX gimnazijoje ir ją baigęs įstojo į Kauno kunigų seminariją. 1948.X.31 Kauno arkikatedrojebazilikoje pašvęstas kunigu. Buvo paskirtas Kavarsko parapijos vikaru. Trūkstant kunigų, perkeltas į Kaišiadorių vyskupiją ir paskirtas Zibalų parapijos klebonu. 1951 m. paskirtas Kauno kunigų seminarijos dėstytoju, 1959 m., sutrikus jo klausai, persikėlė į Kauną ir apsigyveno prie Karmelitų bažnyčios kaip altaristas. Pagerėjus klausai, 1968 m., vėl grįžo į seminariją, kur III ir IV kurse dėstė lotynų kalbą. Čia įsigijo teologijos licenciato laipsnį, pakeltas docentu. Vienerius metus buvo išvykęs į Romą, kur gilino lotynų kalbos žinias, lektoriaudamas patarnaudavo Kauno parapijoms, buvo Kauno arkivyskupijos tarybos narys — konsultatorius. Be lietuvių ir lotynų, gerai moka kitas kalbas: lenkų, anglų, italų, rusų, vokiečių, prancūzų. Buvo skiriamas arkiv. L. Povilonio palydovu, jam lankantis Romoje ir kituose užsienio kraštuose.

Lietuvos vyskupai ir vyskupijų valdytojai pas popiežių 1983.IV.12. Iš k.: prel. Algirdas Kazimieras Gutauskas, vysk. V. Sladkevičius, vysk. L. Povilonis, Šv. Tėvas Jonas Paulius II, vysk. A. Vaičius, vysk. R. Krikščiūnas ir kun. V. Michelevičius

Arkiv. L. Povilonis Kauno arkikatedroje bazilikoje konsekruoja naują vyskupą Vladą Michelevičių

1986.XII.7 arkiv. L. Povilonis, asistuojant kitiems Lietuvos vyskupams, suteikė Vl. Michelevičiui vyskupo šventimus. Naujo vyskupo konsekracijos proga popiežius Jonas Paulius II pasiuntė telegramą arkiv. L. Poviloniui, kurioje išreiškė savo nuoširdžius linkėjimus naujam vyskupui ir visai Lietuvos Katalikų bendruomenei.

Arkivyskupijos administracija 1987 m.

„Katalikų kalendoriaus — žinyno 1987 m." žiniomis, arkivyskupijos administraciją sudarė mūsų aukščiau minėti arkivyskupas ir 2 vyskupai, kancleris — mons. Antanas Butvinskis. Metropolijinės bazilikos **kapitulos** narių sąrašuose tebuvo vienas — kan. Nikodemas Čėsna.

Arkivyskupijos tribunolas: oficiolas — kan. N. Čėsna, santuokos ryšio gynėjas — mons. Pranciškus Juozapavičius, notaras — kun. Vytautas Steponas Vaičiūnas, prosinodiniai teisėjai — mons. Kleopas Jakaitis, vysk. Vl. Michelevičius, kun. Lionginas Vaičiulionis.

Arkivyskupijos kunigų taryba: konsultoriai — vysk. Vl. Michelevičius, kan. N. Čėsna, mons. Vaclovas Grauslys, mons. Kleopas Jakaitis, mon. Pr. Juozapavičius, kun. Eduardas Simaška, kun. Jurgis Užusienis. Kiti nariai: kun. Eugenijus Bartulis, mons. Ant. Bitvinskas, kun. Mykolas Buožius, kun. Juozapas Frainas, kun. L. Vaičiulionis.

Bažnyčios ir kunigai. 1987 m. žiniomis veikė 122 bažnyčios. Iš jų 92 turėjo nuolatinius kunigus, o 28 buvo iš kitų bažnyčių atvykstančių kunigų aptarnaujamos. Iš viso buvo 145 kunigai, iš kurių 3 vyskupai, 92 klebonai bei administratoriai, 21 vikaras, 22 altaristai bei rezidentai, 2 ligonys. Kurijoje ir seminarijoje dirbo 9 kunigai.

Arkivyskupijos Kurijos adresas: Kaunas C. Vilniaus gt. Nr. 4.

Kunigų seminarija. Kauno Tarpdiecezinės kunigų seminarijoje yra 5 kursai. Seminarijoje buvo ir Teologijos fakultetas. Rektorius — kun. prof. teol. dr. Viktoras Butkus. Be jo buvo 10 dėstytojų. Mokslas išeinamas per 5 m. 1987 m. pradžioje mokėsi 129 klierikai. 1986 m. buvo pašvęsta 19 naujų kunigų, o 1987 m. — 15.

Lietuvos krikšto jubiliejaus komisija. 1987 m. visose Lietuvos bažnyčiose buvo minima Lietuvos krikšto 600 m. sukaktis. Krikšto Jubiliejaus komisiją sudarė: vysk. J. Preikšas (pirm.), kun. Vaclovas Aliulis, kun. Ričardas Mikutavičius (sekr.), nariai — vyskupijų atstovai: kun. Juozas Barkauskas, kun. Bronius Bulika, kan. Kazimieras Gaščiūnas, kan. Jonas Mintaučkis, kun. dr. Petras Puzaras, kun. Eduardas Simaška, kun. Albertas Talačka, kun. Kazimieras Vasiliauskas, mons. Juozas Žemaitis, kan. Petras Žiukelis.

Beatifikacijos reikalų komisija rūpinosi arkiv. Jurgio Matulaičio beatifikacija. Ją sudarė: arkiv. L. Povilonis (pirm.), vysk. J. Preikšas, kun. R. Mikutavičius, kun. dr. L. Lešinskas, kun. Pr. Račiūnas, mons. Juozas Žemaitis ir menininkų atstovas.

KAUNO MIESTO BAŽNYČIOS

(Pp prie 83—96 psl.)

Kauno arkikatedra-bazilika.* Iš paveikslų matyti, kad nuo Vilniaus ir nuo Valančiaus gatvių siena nugriauta. Ji buvo aukšta, be krautuvių. Vilniaus gatvėje, sienos pradžioje buvo tiktai nedideli varteliai. Antrasis įėjimas buvo iš Valančiaus gatvės. Pirmojo dešimtmečio pradžioje buvo prakirstas kampinis įėjimas iš Rotušės aikštės ir išmūryti vartai, kaip mes matome 85 puslapyje. Be to, visose Vilniaus gatvės sienose buvo įruoštos krautuvės, kur buvo pardavinėjama religinio turinio knygos bei kulto dalykai. Seni žmonės pasakodavo, kad bažnyčios pastatas turėjęs ir antrąjį bokštą, tačiau jis buvęs žaibo nugriautas ir neatstatytas.

Vargonų elektrifikacija pravesta ne nepriklausomybės laikais, bet prieš I pasaulinį karą, dar prieš 1913 m. Nepriklausomybės metais jų elektrifikavimas buvo tik atnaujintas.

*Apie Kauno bažnyčias papildomas žinias mums pateikė senas kaunietis E. Klimašauskas, turįs daugiau kaip 80 metų amžiaus, šiuo metu gyvenąs Kasselio-Wilhemshoehe mieste, Vak. Vokietijoje.

Jėzuitų ir Vytauto bažnyčios 1986 metais

(Pp prie 97—105 psl.)

Vytauto bažnyčia. XX a. devintajame dešimtmetyje buvo nugriautas mums taip labai įprastas bažnyčios bokštas, jo vietoje pastatytas kitas, smailas, aukštas. Sena stogo konstrukcija nuimta, o jos vietoje pastatytas labai aukštas stogas. Architektai aiškina, kad šie pakeitimai padaryti remiantis neseniai atrastu šios bažnyčios piešiniu. Tačiau tokia bažnyčia mums atrodo svetima. Nebėra tos bažnyčios, kokią buvome pratę matyti, kad ir paėmę į rankas nepriklausomos Lietuvos 20 litų banknotą...

Kun. J. Tumas savo rašinyje minėjo, kad bažnyčia buvusi perleista rusų kariuomenės 7-jam dragūnų pulkui. Atrodo, kad tik trumpam laikui. Rusiškajame metraštyje „Pamiatnaja knižka Kovenskoj Gubernii 1905" šis pulkas paminėtas, bet kiek vėliau jo numeris buvo pakeistas į 3-jį dragūnų Novorosijsko pulką. Pats pulkas stovėjo Žaliajame kalne, kur nepriklausomybės metais buvo husarų pulkas. O jo orkestras stovėjo Mickevičiaus

Paminklinė lenta arkikatedroje-bazilikoje

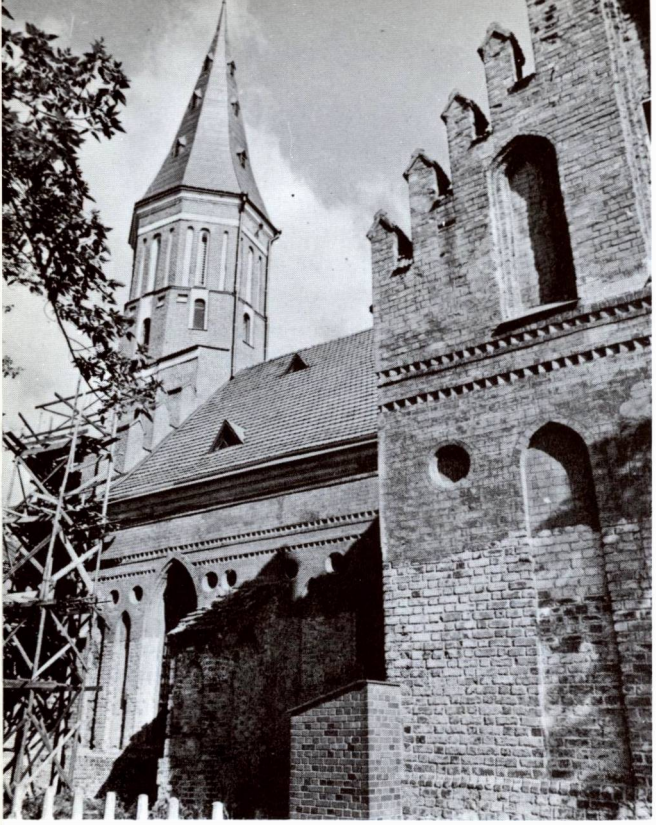

Vytauto Didžiojo bažnyčios detalės, perstatant jos bokštą 1983 m. (Pp prie 97—98 psl.)

gt. Nr. 1, kur vėliau buvo mūsų Aukšt. Technikos mokyklos rūmai. Pulko vadas gyveno Kęstučio gatvėje, kur nepriklausomybės metais buvo Anglijos pasiuntinybė. Viename Kauno bažnytinio antspaudo centre buvo bažnyčios vaizdas, labai primenantis Įgulos bažnyčios pastatą. Minėtame husarų pulko rajone buvusi cerkvė. Taigi Vytauto bažnyčia buvo minimo pulko kulto reikalams naudojama tik laikinai, kol buvo pastatyta nuolatinė cerkvė.

Paminklinė lenta įruošta ne bažnyčios sienoje, bet greičiausiai sienoje namų, kuriuose gyveno kan. J. Tumas. Fotografas traukė jos vaizdą iš Rotušės aikštės — fone matyti Nemunas, o bažnyčia stovi kairėje pusėje. Pačiame name matyti ne bažnyčios langai, o gyvenamojo namo.

(Pp ir pt prie 118—119 psl.)

Studentų bažnyčia. Ligi 1915 m. ji buvo Kauno grafo Platovo žinioje. Visi mokiniai (stačiatikiai) šeštadieniais ir sekmadieniais turėjo šią bažnyčią lankyti ir dar atnešti iš

Kristaus Prisikėlimo parapijos mergaitės naujosios bažnyčios kertinio akmens pašventinimo iškilmėse 1934.VI.28, Eucharistinio kongreso metu. Už jų ir maldininkų minios matyti J. Jablonskio pradžios mokyklos pastatas. Žemai (kairėje) stovi (su pagalvėle) Nora Norvaišaitė (dabar Kulpavičienė), „Moters" žurnalo redaktorė Toronte, išsaugojusi šią nuotrauką. (Pp prie 140—143 psl.)

tėvų raštelį, kad buvo bažnyčioje. Mokinių tarpe buvo ir gyvenančių Šančių priemiestyje — jų tėvai buvo kariškiai. Greičiausiai vaikus į bažnyčią veždavo arkliais, kaip ir rytais pamokoms.

Kalbant apie šią bažnyčią nepriklausomybės metais, pažymėtina, kad universitetas pirko buv. Petrapilio Dvasinės akademijos bažnyčios vitražus ir juos įruošė bažnyčioje. Iš personalo tebuvo tik vargoninkas ir zakristijonas-kiemsargis, abu laisvai samdomi.

(Pp prie 129—131 psl.)

Įgulos bažnyčia. Kol šios bažnyčios nebuvo, čia buvo parkas su fontanu. Vokiečių okupacijos metu (1915—1918) bažnyčia buvo naudojama tiek katalikų, tiek evangelikų pamaldoms.

Prisimintina, kad ir prie **Karmelitų bažnyčios** buvo prikalta okupacinės vokiečių valdžios lentelė su įrašu „Garnisonkirche". Dėl bažnyčios buvęs projektas — Tilmansas norėjęs sujungti savo fabrikus į vieną vienetą. Taigi siūlęs bažnyčią nugriauti ir pastatyti kitoje vietoje.

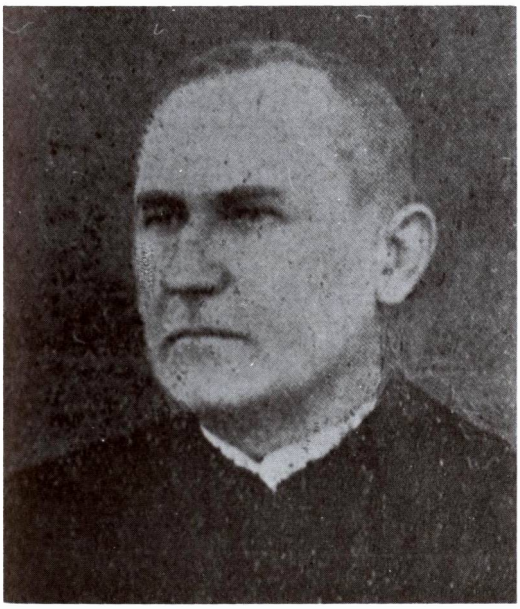

Kun. Vincentas Bitis

(Pp prie 148—150 psl.)

Šančių bažnyčios. Visiškai teisingai rašoma, kad 1919 m., vokiečiams apleidus Kauną, buvo pradėti darbai naujai bažnyčiai įrengti. Pagalbiniai darbai buvo nemokamai atliekami pačių parapijiečių. Ligi 1919 m. Šančių katalikai turėjo kitą pastatą-sandėlį, kuriame buvo laikomos pamaldos. Karmelitų rajone ir Kranto alėjoje fabrikantas Rekošas turėjo fabriką, kuris gamino Rusijos geležinkeliams vagonus. Jų gamybai įsitaisė ir lentpjūvę. Buvo įruošti sandėliai lentoms džiovinti. Vieną tokį sandėlį Rekošas perleido bažnyčios reikalams. Iš to sandėlio bažnyčios įrengimai buvo pergabenti į perstatytą sandėlį Juozapavičiaus prospekte.

Kalbant apie Šančių bažnyčią, tai vieno seno stačiatikio liudijimu, ji buvo pastatyta tada, kai Kauno įgula buvo pasiekusi divizijos ribą. Jau 1905 m. Kaune, Ožeškienės gatvėje (tada Kurovskaja) buvo 28 pėstininkų divizijos štabas. Šančių kareivinių rajone stovėjo 2 pėstininkų pulkai: 109 Velšjki ir 110 Kamski, o 3 pulkas stovėjo Žaliajame kalne. To pulko kareivinės sudegė vokiečiams pasitraukus iš Kauno. Minėti pulkai ir sudarė diviziją. Vokiečių okupacijos metu čia buvo laikomos pamaldos tiek katalikams, tiek evangelikams.

BAISOGALA

(Pp prie 179—181 psl.)

Iš Baisogalos klebonų ypatingai minėtinas kun. Vincentas Bitis. Gimė 1863.I.6 Viduklės valsčiuje. Mokėsi Raseinių dviklasinėje mokykloje, Mintaujos gimnazijoje, Žemaičių kunigų seminarijoje, Kaune. Kunigu pašvęstas 1886 m. Buvo vikaras Žeimiuose, Švč. Trejybės bž. Kaune, Ylakiuose; 1893 m. atkeltas į Baisogalą. 1914 m. paskirtas Krakių dekanu, 1936 m. pakeltas garbės kanauninku. Kunigu išbuvo 54 metus, Baisogaloje išgyveno 47 m.: 3 metus vikaru ir 44 m. klebonu. Spaudos draudimo laikais įsijungė į lietuviškos spaudos platinimo darbą; slaptai priglausdavo knygnešius, o parapijos trobesiuose paslėpdavo jų ryšulius, padėdavo platinti draudžiamuosius raštus. Buvo labai ramaus būdo, kuklus, tylus, kantrus darbi-

Mūrinis paminklas Baisogalos miestelio vakarinėje dalyje, pastatytas žuvusių 1831 (ar 1863 m.?) sukilėlių atminimui. (Nuotrauka iš Kazio Bačausko albumo)

ninkas. Apie savo darbus nemėgdavo kalbėti, taigi ir apie jo pagalbą knygnešiams nedaug kas žinojo.

Skatino parapijiečius mokyti savo vaikus lietuviškai skaityti, globojo daraktorius. Dėstydamas mokykloje tikybos dalyką, stengdavosi įkvėpti jiems lietuvišką dvasią. Pastebėjęs rimtesnius ir gabesnius vyresniųjų skyrių mokinius, pasikviesdavo juos į kleboniją ir mokydavo lietuviško rašto. Už gerai ir atidžiai perrašytus du puslapius lietuviško rašto mokėdavo po grašį, tuo skatindamas daugiau perrašinėti. Tokiu būdu didesnis vaikų skaičius išmokdavo lietuviškai skaityti ir rašyti. Skatino vaikus ir suaugusius lietuviškai dainuoti, pagirdavo ir apdovanodavo mokančius lietuviškai deklamuoti. Rūpinosi parapijiečių sveikata, skatino būti blaiviais.

Atgavus spaudą, miestelyje įkūrė lietuvišką bibliotekėlę, kurią pavedė prižiūrėti vargoninkui. Ragino jaunuomenę skaityti knygas, platino seinišką „Šaltinį", įsteigė Blaivybės draugijos skyrių. Apie 1907 m. įsteigė Baisogalyje kooperatyvą, per kurį išrašinėjo ūkininkams mineralines trąšas. Kooperatyvas gerai vertėsi, bet per I pasaulinį karą sudegė. Skatino tėvus leisti savo vaikus mokytis. Taigi jau prieš I pasaulinį karą ir pokario metais iš Baisogalos apylinkių išėjo nemaža profesorių, gydytojų, kunigų, teisininkų, mokytojų ir kitų profesijų žmonių. Ir Lietuvos laisvės kovose baisogališkiai buvo aktyvūs, davė daug savanorių. Vien tiktai Baisogalos kapinėse ilsisi 15 karių, žuvusių kovose su Lietuvos priešais.

Kun. V. Bičio rūpesčiu pastatytas jiems granito paminklas, įruoštas sodelis. Iš senesnių laikų Baisogalos apylinkės buvo gerokai aplenkintos. Jų atlietuvinimo darbe daug padarė kun. V. Bitis. Mirė 1940.IV.27. Čia ir palaidotas.

BUTKIŠKĖ

(Pp prie 191—192 psl.)

Senoji Butkiškės bažnyčia buvo statyta 1748 m., vėliau, XIX a. ir 1938—1939 m. perstatyta. Senasis jos vaizdas nėra išlikęs, tiktai K. Daukšos apie 1905 m. darytoje nuotraukoje matyti jos bokštelis. Tada prie jos buvo ir medinė varpinė, apie kurios statybos laiką žinių neturima. Ji stovėjusi simetriškai ant šventoriaus ribos, todėl tik pro ją ir buvo galima patekti į šventorių. Tokio tipo varpinių Lietuvoje buvo nedaug. Nauja medinė varpinė buvo pastatyta šalia bažnyčios. Bažnyčios ir varpinės pastatai yra gausiai apaugę medžiais ir krūmais. (Pagal Algimantą Miškinį, Liet. arch. kl. VIII, II).

GRINKIŠKIS

Paminklinė lenta Grinkiškio bažnyčioje. (Pp prie 208—209 psl.)

GUDŽIŪNAI

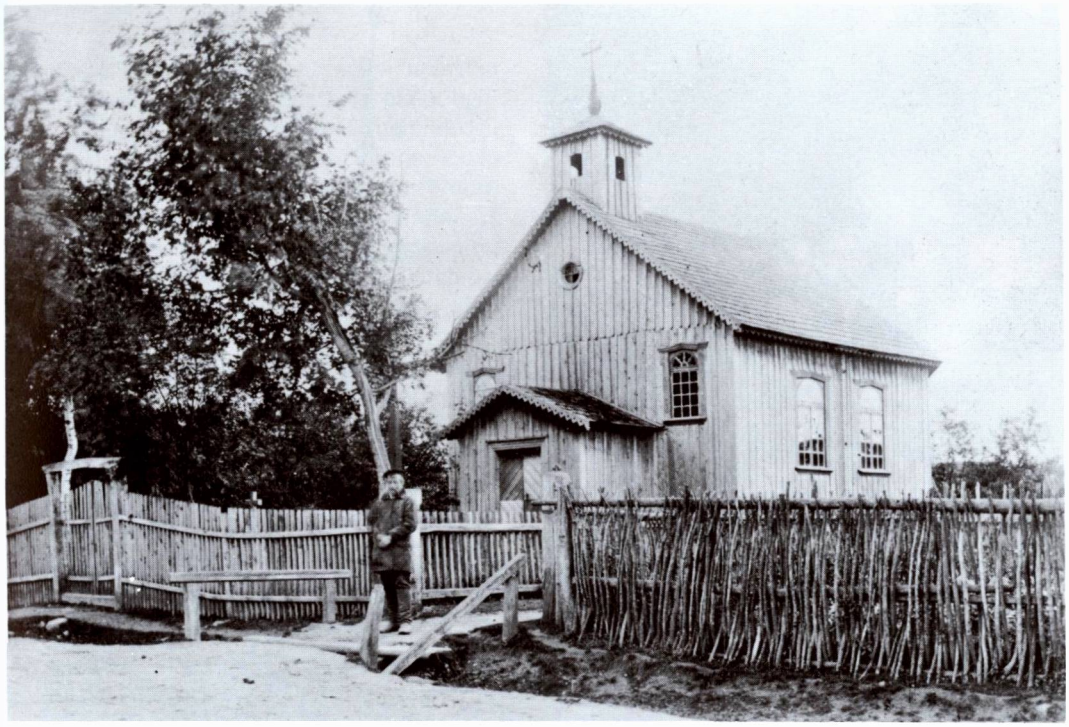

Senoji Gudžiūnų koplyčia. K. Daukšos 1903—1905 m. nuotrauka. (Pp prie 212—213 psl.)

(Pp prie 213 psl.)

Pagal Algimantą Miškinį Liet. arch. klausimai VIII, II), Gudžiūnuose bažnyčia buvo pastatyta 1812 m. Medinė koplyčia buvo nugriauta prieš statant toje pačioje vietoje 1909—1911 m. mūrinę bažnytėlę. Koplyčia stovėjo Gudžiūnų kaimo viduryje, ant nedidelės aukštumos, beveik prie pat kelio.

KALNUJAI

(Pp prie 233—244 psl.)

1818 m. statyta akmens ir mūro bažnyčia stovėjo kapinėse, kaimo šiauriniame pakraštyje, kiek atokiau nuo Raseinių — Skirsnemunės kelio. II pasaulinio karo metu buvo sugriauta ir nebeatstatyta. Jos fasado vaizdas yra išlikęs K. Daukšos nuotraukoje, darytoje apie 1905 metus.

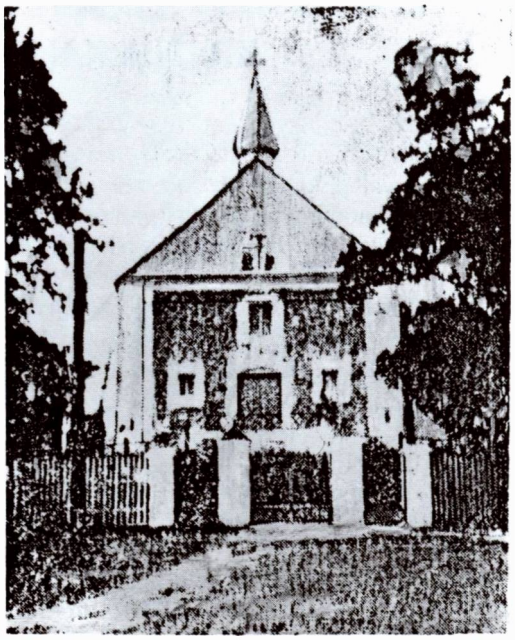

Senoji Kalnujų bažnyčia

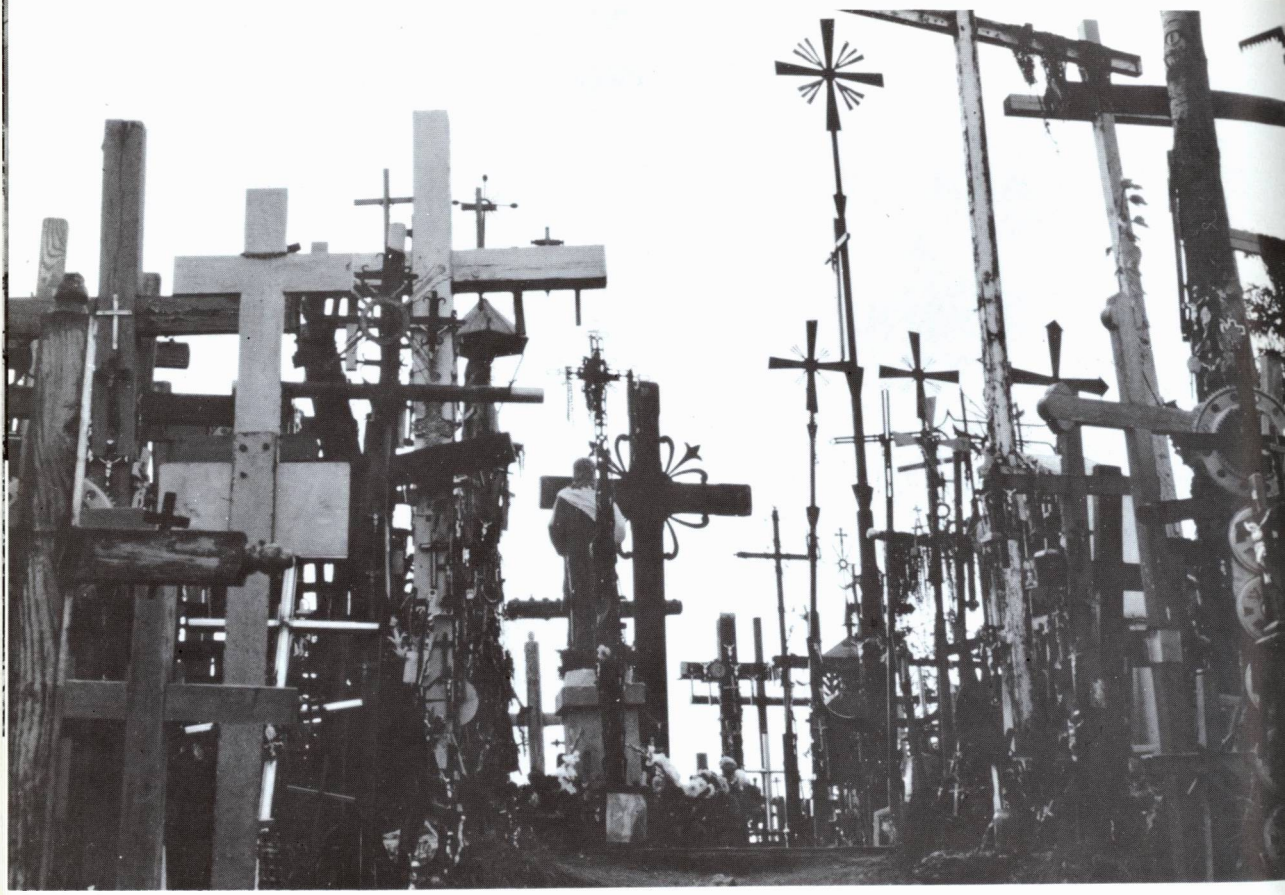

Kryžiai Kryžių kalne 1985 m. (Pp prie 255—265 psl.)

KRYŽIŲ KALNAS JURGAIČIUOSE

(Pp prie 255—265 psl.)

Įvairaus didumo kryžiai bei koplytėlės buvo ir toliau visą laiką Kryžių kalne statomi. LKB Kronika (Nr. 61, 1984) paskelbė žinią, kad 1983 m. spalio mėn. naktį į Kalną buvo atvežtas Rūpintojėlis, 5 m aukščio su įrašu:

„Grįžk, Rūpintojėli, pakelėn rymoti,
Sužaliuos po kryžium vystanti rūta.
Vėl nušvis lietuvio skruostai ašaroti,
Ir Marijos žemė pasikels šventa."
1983 m., Grupė giesmės mylėtojų

Tačiau dėl laiko stokos ir jėgos trūkumo (pastatymui reikalingi 8 vyrai), Rūpintojėlis tą naktį nebuvo pastatytas. Kai 1983.X.19 reikiamos jėgos atvyko, Rūpintojėlio jau neberado — jis buvo supjaustytas ir kažkur išvežtas. Toje vietoje statybos sumanytojai padėjo gėlių ir kaspinu perrištą kryželį su įrašu: „Šioje vietoje piktos rankos supjaustė Rūpintojėlį. Viešpatie, atleisk jiems."

LKB Kronika (Nr. 67, 1985) paskelbė tokio turinio korespondenciją:

„**Šiauliai**. 1985 m. kovo 15 d. naktį buvo nusiaubtas Kryžių kalnas — sužalotos Jėzaus Širdies ir Marijos statulos, sulaužyta apie 50 kryžių bei koplytstulpių, išdaužyti stiklai altorėliams ir paveikslams. O kas suskaičiuos tūkstantines sumas mažų pastatomų, pakabinamų kryželių bei rožančių, kurie, tvarkingai sudėti arba meniškai sukabinti ant didesnių kryžių, slėpė savyje žmonių skausmą ar bylojo jų dėkingumą? Kovo 15 d. naktį jie buvo negailestingai išmėtyti ir suminti sniege."

LABŪNAVA

(Pp ir ptl prie 278 psl.)

II pasaulinio karo metu sudegusi bažnyčia nebuvo mūrinė su dviem bokštais, pseudogotikinio stiliaus. Buvo medinė, gan erdvi, gražiai dekoruotas vidus — lubos buvo mėlynos, dangiškos spalvos su pritvirtintom auksinės spalvos žvaigždėm. Priešingai, iš Labūnavos buvo galima matyti Josvainių dvibokštę bažnyčią, pseudogotikinio stiliaus, ant aukštoko Šušvės kranto, maždaug už 8 km.

Šalia Labūnavos bažnyčios buvo ir varpinė, kurioje kabojo didelis varpas. Varpas I pasaulinio karo metu buvo išvežtas į Rusiją, po karo atgautas. Varpo garsas sklido plačiai, ir tyliais vakarais buvo aiškiai girdimas Josvainiuose. (čg)

PABERŽĖ

Paberžės klebonas kun. Mykolas (ne Stasys) Dobrovolskis prie savo bažnyčios (Pp prie 303—307 psl.)

Senoji Panoterių bažnyčia, sudegusi II pas. karo metu (Pp prie 322 psl.)

PANOTERIAI

(Pp prie 322 psl.)

Panoterių bažnyčia ir jos varpinė stovėjo bažnytkaimio viduryje, prie pat kelio. Medinė bažnyčia buvo statyta 1864 m., bet kada statyta varpinė — nežinoma. Spėjama, kad kartu su bažnyčia. II pasaulinio karo metu bažnyčia sudegė ir nebuvo atstatyta. Ji buvo įruošta gyvenamame name. Sudegusios bažnyčios ir varpinės vaizdas yra išlikęs K. Daukšos 1905 m. nuotraukoje.

PAŠILĖ (VAITKUŠKIS)

Pašilės (Vaitkuškio) bažnyčia 1937 metais. Nuotrauka iš S. Valatkos albumo. Po II pas. karo bažnyčia okupantų uždaryta ir paversta šokių sale. (Pp prie 323 psl.)

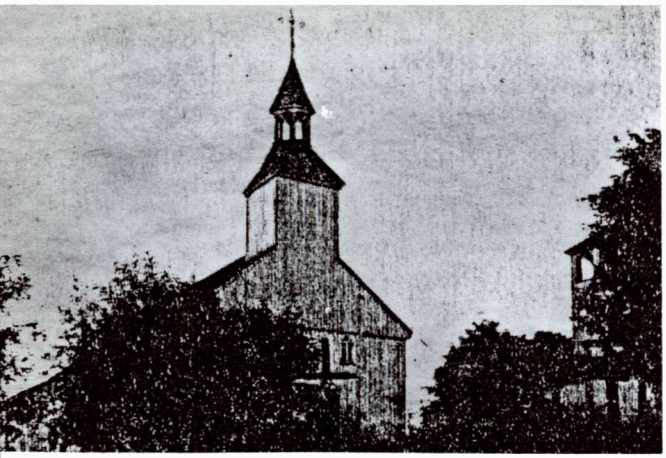

Pociūnėlių senoji bažnyčia

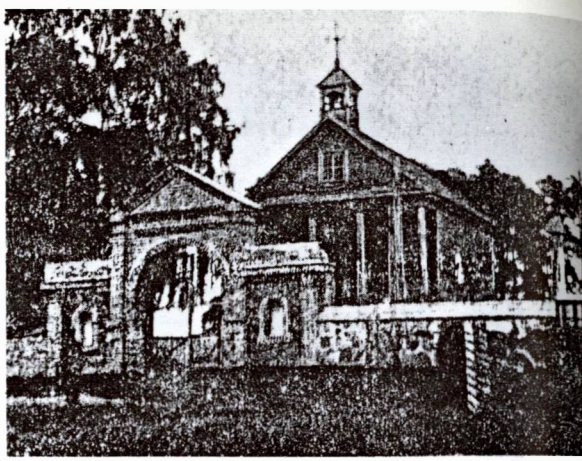

Sližių kapų koplyčia. Dabar sunaikinta.
(Pp prie 433—434 psl.)

POCIŪNĖLIAI

(Pp prie 332—333 psl.)

Algimantas Miškinis (Liet. arch. kl. VIII, II) rašo, kad Pociūnėlių medinė bažnyčia buvo statyta 1805 m. Tada greičiausiai buvusi pastatyta ir medinė varpinė. Tuo metu kaip tik čia kūrėsi ir pati gyvenvietė. 1939 m. bažnyčios bokštas buvo paaukštintas, dėl to pastatas netekęs ankstesnių gana darnių proporcijų. Nugriovus medinę šventoriaus kapinių tvorą, XX a. trečiajame dešimtmetyje buvusi sumūryta lauko akmenų tvora. Bažnyčia stovėjo kapinėse, ant nedidelės kalvos miestelio centre. Senasis bažnyčios pastatas yra išlikęs K. Daukšos nuotraukoje, darytoje apie 1905 m.

SLIŽIAI

Sližių dvaras ir kaimas įsikūręs Širvintos upės dešiniajame krante, 5 km į pietus nuo Veprių, 3 km į šiaurės rytus nuo Upininkų. Tai didžiulė gyvenvietė, kurioje 1923 m. buvo 42 sodybos ir 294 gyventojai. Priklausė Veprių valsčiui.

Iš senovės laikų čia buvo koplyčia, nežinia kada ir kieno statyta. Ji stovėjo atokiau nuo kaimo sodybų, kapinėse, kurios buvo aptvertos mūrine tvora, turėjo gražius vartus.

Sližių koplyčia priklausė Upninkų parapijai. Joje retkarčiais buvo laikomos pamaldos, patalpa buvo naudojama laidojimo reikalams. Koplyčios pastatas dar buvo 1940 m., bet 1983 m. jo jau nebebuvo. (Pagal Algimantą Miškinį, Liet. arch. kl. VIII, II).

ŠILUVA

(Pp prie 396—408 psl.)

Ir vėlesniais metais Marijos šventovė Šiluvoje buvo maldininkų lankoma. LKB Kronika (Nr. 55, 1982) rašoma, kad „kiekvieni atlaidai įneša daug gaivumo ir dvasinio džiaugsmo į pilką ir monotonišką Lietuvos kataliko gyvenimą." Atvažiuoją maldininkų iš Latvijos, Estijos, Gudijos ir net iš tolimo Kazachstano. Tačiau „jau antri metai valdžia visais būdais trukdo jaunimui bei maldininkams organizuotai eiti į Šiluvą". Maldininkus visur seka „budrios akys". 1982 m. Raseiniuose buvę sutelkta 400 milicininkų „Šiluvos atlaidams". Tytuvėnų kempinge įsikūrę 40 saugumiečių, o miestelyje įkurdintas visas jų štabas su radijo stotimi. Žodžiu, valdžia rimtai ruošėsi prieš Lietuvos katalikus, ginkluotus maldaknygėmis ir rožančiais". Milicininkai bei čekistai užrašinėję vykstančių automašinų numerius. „Šiluva per aštuonias dienas buvo paversta tikra pafrontės zona. Sekmadienį milicijos malūnsparnis taip žemai skraidė virš Šiluvos miestelio, kad triukšmas trukdė pamaldoms". Tačiau šventė buvusi įspūdinga. Susirinkę vien tik 80 kunigų. Per visus atlaidus buvę išdalinta 38.000 komunijų, o 1981 m. — 28.000. Atlaidų metu buvo renkami parašai, kad valdžia grąžintų katalikams nusavintą Klaipė-

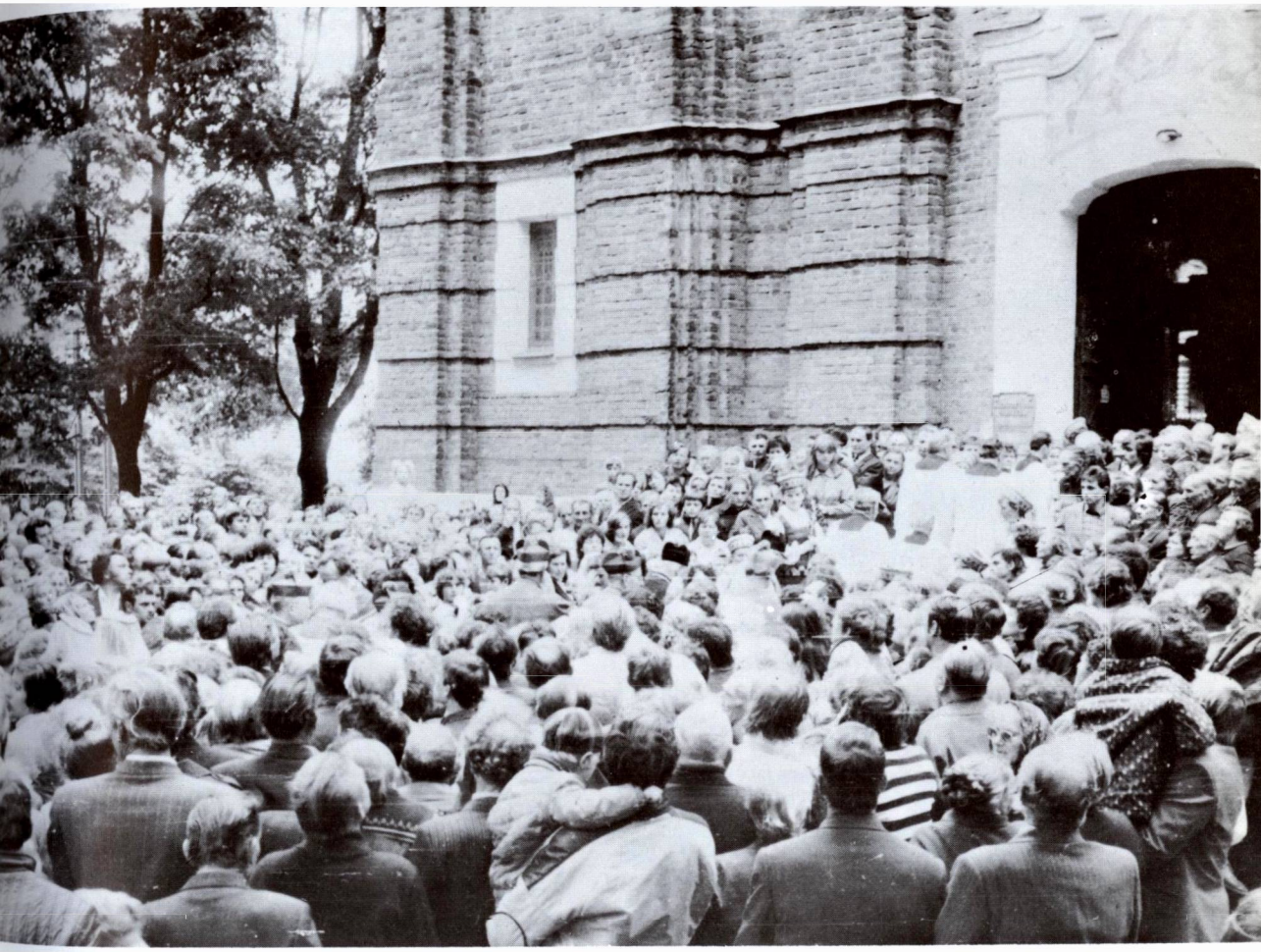

Prie Šiluvos bažnyčios 1985 m. atlaidų metu. (Pp prie 396—408 psl.)

dos bažnyčią. Milicininkai su čekistais atiminėjo lapus su parašais. Iš vienos senutės buvo išplėšti lapai su 2000 parašų. Senutė buvo suimta ir nuvežta į saugumo įstaigą.

Dievo Motinos atlaidai Šiluvoje ir toliau buvo kasmet švenčiami, nežiūrint nuolatinių okupacinės valdžios trukdymų.

LKB Kronika (Nr. 72, 1986) korespondencijoje iš Šiluvos aprašo 1986 m. atlaidų eigą. Šv. Tėvo Jono Pauliaus II Romoje pasakyta maldininkams kalba, kurioje buvo pagarsinta tikinčiajam pasauliui minėti atlaidai, ,,rado gilų atgarsį Lietuvos tikinčiųjų širdyse. Gausios tikinčiųjų minios iš visos Lietuvos suplaukė į Šiluvos šventovę švęsti aštuonių dienų Švč. Mergėlės Marijos Vardo atlaidus—Šilines. Tačiau ir šie metai nepraėjo be valdžios trukdymų. Buvo gaudomi devocionalijų pardavėjai, parašų po Lietuvos tikinčiųjų interesus ginančiais pareiškimais rinkėjai." Autobusai kursavo, aplenkdami Šiluvą, tačiau žmonės keliavo pėsti, kalbėdami rožančių už įkalintus kunigus ir kitus sąžinės belaisvius. Nežiūrėdami trukdymų, pamokslus sakė ir pamaldas laikė vyskupai: J. Steponavičius, V. Slatkevičius, J. Preikšas, o taip pat keli kunigai. Per 8 atlaidų dienas maldininkų buvo daug. Išdalinta apie 50.000 Šv. Komunijos. Kadangi maldininkų eisenos iš Tytuvėnų į Šiluvą buvo griežtai uždraustos, daugelis tikinčiųjų, kalbėdami rožančių, iš rugsėjo 13 į 14 naktį, ėjo keliais aplink Šiluvos bažnyčią, prašydami Dievo Motinos palaimos lietuvių tautai ir visam pasauliui.

Vyskupo J. Matulaičio-Labuko kapas Šiluvoje. (Pp prie 396—408 psl.)

ŠVENTYBRASTIS

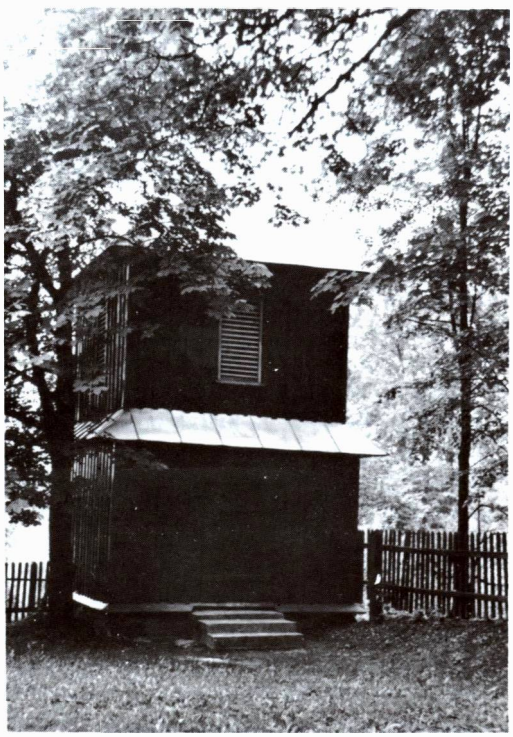

Šventybrasčio varpinė 1983 m. (Pp prie 412—413 psl.)

UGIONIAI

(Pp prie 427—428 psl.)

Ugionių bažnyčia ir varpinė stovi bažnytkaimio gale, ant Dubysos kranto. Algimantas Miškinis (Liet. arch. kl. VIII, II) nurodo, kad mūrinė bažnyčia buvusi statyta 1836—1858 m. Kada pastatyta medinė varpinė, neturima žinių. Bažnyčia išlikusi ligi šių dienų, o vietoje senosios varpinės 1967 m. pastatyta nauja, mūrinė.

Ugionių mūro bei akmens bažnyčia. Pagal Alg. Miškinį, statyta 1836 m. Ji išliko nepasikeitusi ligi mūsų dienų

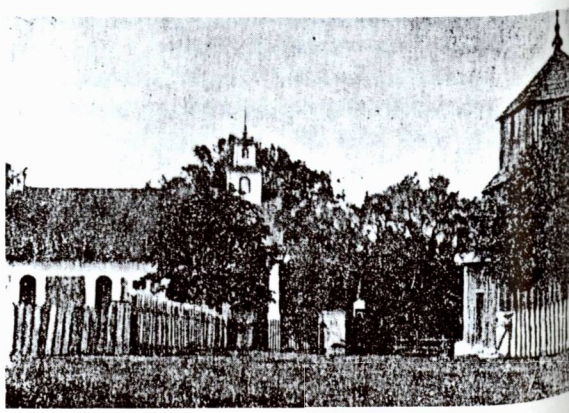

UKMERGĖ

Marijonų bažnyčios vidus nepriklausomybės metais. (Pp prie 431—432 psl. Nuotrauka iš S. Valatkos rinkinio)

VEPRIŲ KALVARIJOS

(Pp prie 445—447 psl.)

Manoma, kad Veprių Kalvarijų steigėju buvęs klebonas (1842—1863) kun. Samuelis Vitkevičius. Pirmosios koplytėlės buvusios labai paprastos — iš lentų sukalti stulpai. Lentas davęs Veprių dvaro savininkas Ksaveras Padbereckas. Kalvarijų paveikslai pargabenti iš Vilniaus, buvo dailaus darbo.

Medinės koplytėlės, retkarčiais pataisomos, išstovėjo 20 m. Klebonas kun. Stanislovas Janulevičius (1882—1900) ryžosi pastatyti mūrines. Pirmosios dvi pastatytos „Šv. Veronikos" ir „Pas verkiančias moteris" koplytėlės. Koplytėlėms aukų ir medžiagos davė labiau pasiturintieji apylinkės gyventojai. Daug vargo turėjęs klebonas, kol gavęs valdžios leidimą koplytėlėms statyti. Čia daug padėjusios vaišės, degtinė, kyšiai. Asesorius pataręs, kad reikią prašyme pažymėti ne naujas koplytėles statyti, bet senąsias suremontuoti. Tokį prašymą parašius, leidimas gautas.

I pasaulinio karo metu koplytėlės smarkiai nukentėjo. Į šią sritį įsiveržė bolševikų kariai, kurie koplytėles ir jų paveikslus naudojo taikiniams. Daug paveikslų buvo sušaudyta, 1923 m., klebono kun. Prano Mirskio rūpesčiu, apdriskę paveikslai buvo pašalinti, įruošti nauji, piešti ant cinkinės skardos. Kiekvienas paveikslas kainavęs apie 50 lt. Lėšos buvo skiriamos iš aukų, kurias palikdavo Kalvarijų lankytojai. Geresniais metais per Sekmines suaukodavę iki 3000 litų. (Pagal J. Jončio str. „Veprių Kalvarijos", „Mūsų Vilnius" Nr. 17, 1935).

VILKIJA

(Pp prie 454—457 psl.)

Klebonas kun. Stanislovas Bačkis. Dar Mintaujoje ir vėliau Žemaičių kunigų seminarijoje besimokydamas aktyviai dalyvavo lietuvių susibaudėlių kuopelėse. Atostogų metu platino lietuviškas knygas ir laikraščius, skelbė lietuvybę žodžiu. 1891 m. pašvęstas kunigu. Po to 10 m. vikaravo Surviliškyje; vėliau Stačiūnų kuratas. 1907 (ar 1906 m.) atkeltas klebonu į Vilkiją, rado pradėtą statyti bažnyčią, tačiau jos darbai dėl lėšų stokos buvo įstrigę. Buvo pakviestas į Raudondvarį pas grafą Tiškevičių. Grafas pasiūlė bažnyčios statybai pinigų su „menka" sąlyga: kas antrą sekmadienį naujoje bažnyčioje pamaldos turėtų būti laikomos lenkų kalba. Kun. Bačkis nuo tokios „malonės" atsisakė, dėl ko teko aiškintis net vyskupui. Tačiau gavęs nemažą mirusio brolio palikimą, kun. Bačkis statybą tęsė savais pinigais, su parapijiečių

talka ir 1908 m. baigė naujos mūrinės didelės bažnyčios statybą.

1914 m., artinantis vokiečiams, rusai bandė susprogdinti Vilkijos bažnyčią, kaip jau buvo padarę su Seredžiaus, Zapyškio ir Raudondvario bažnyčiomis, tačiau gudriai veikdamas kun. St. Bačkis šios didelės nelaimės išvengė. Vokiečių okupacijos metu, gerai mokėdamas vokiečių kalbą, sugebėjo lengvinti sunkias prievoles, išgelbėjo nuo mirties ar tremties daugelį miškuose besislapstančių lietuvių, išrūpindamas jiems vokiškus dokumentus.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, organizavo lietuvišką miliciją, vėliau įsteigė vidurinę mokyklą, kurioje dėstė ne tik tikybą, bet vokiečių kalbą, kūno kultūrą. Vilkijos apylinkėse buvo nemaža dvarų bei lenkiškos kultūros židinių; lenkiškai kalbėjo miestelio gyventojų dauguma, buvo sulenkėjusių kaimų. Prieš I pasaulinį karą lenkiškai poterius besimokančių vaikų būdavo 50—60 kasmet, po karo tik 3—5. Bet kun. Bačkis nebuvo lietuvis šovinistas ir lietuvybę skelbė ne jėga, bet įtikindamas sulenkėjusius lietuvius, kad jie turėtų grįžti į savo tikrąją tautybę.

Kunigiškas pareigas ėjo labai sąžiningai. Kad ir vidurnaktį pažadintas, bjauriausiu keliu dažnai raitas vykdavo pas ligonį su Švč. Sakramentu paguosti mirštantį ar jo artimuosius. Buvo vilkijiečių šeimų talkintoju ir dažnai jų teisėju. Dvasinė vyresnybė, įvertindama jo darbus, 1923 m. paskyrė Kauno dekanu, o 1926 m. pakėlė Kauno arkiv. kapitulos garbės kanauninku.

Atlikęs Vilkijoje labai didelius darbus, čia mirė 1930.XI.29. Ši žinia sujaudino visą parapiją ir minios parapijiečių, o taip pat apie 20 kunigų, rinkosi atsisveikinti su velioniu klebonu. Iškilmingas šv. Mišias už velionio sielą gruodžio 1 d. su asista celebravo Apaštališkosios nunciatūros referentas msgr. Faidutti, turiningą pamokslą pasakė prof. prel. Bl. Čėsnys ir kiti kunigai. Palaidotas šventoriuje, specialiai išmūrytame rūsyje. Kun. Irtmanas, Raudondvario klebonas, atsisveikindamas pasakė šiuos žodžius: „Nebuvo, nėra ir nebus nei Vilkijoje, nei Raudondvaryje, nei visoje Kauno vyskupijoje tokio kunigo, taip pavyzdingo, taktiško.".*

*Duomenys imti iš „Vilkijiečio" rašinio „Armotų šūviams gaudžiant ir laisvės aušrai brėkštant", paskelbto „Ryto" dienraščio Nr.17, 18, 1931.I.22—23 ir Nr. 277, 1930.XII.4. Rašinių kopijas mums parūpino dr. Stasys Bačkis, Lietuvos atstovas Vašingtone, velionio artimas giminaitis.

ŽAIGINYS

(Pp prie 464—467 psl.)

Senoji Žaiginio medinė bažnyčia, statyta 1762 m., I pasaulinio karo metu sudegė. 1917 m. ant jos pamatų buvo pastatyta nauja medinė, gyvenamojo namo išvaizdos, bažnyčia. Pastatas stovėjo miestelio pietvakariniame pakraštyje.

Sudegusios senosios bažnyčios vaizdas yra išlikęs K. Daukšos nuotraukoje, darytoje apie 1905 m.

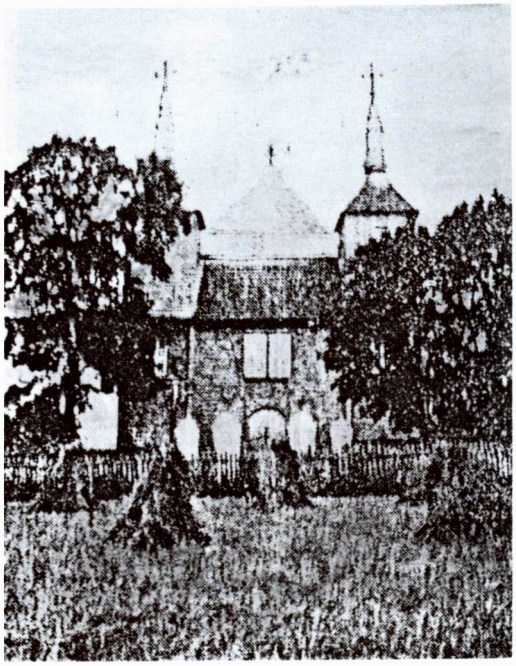

Senoji medinė Žaiginio bažnyčia. Pagal Alg. Miškinį, statyta 1762 m. (ne 1672 m.). I pas. karo metu sudegė. Ant jos pamatų 1917 m. pastatyta nauja medinė. K. Daukšos 1904—1905 m. nuotr. (Pp prie 464—467 psl.)

ŽEMAITKIEMIS

(Pp prie 475—479 psl.)

A.K. laiškas iš Lietuvos, 1983 m.

Netikėtai gavau „Lietuvos bažnyčių" III tomą, kuris man daug džiaugsmo suteikė. Su dideliu malonumu perskaičiau mano gimtojo Žemaitkiemio aprašymą, kuris man priminė jaunystės dienas.

Kai 1892 m. bažnyčia sudegė, manęs dar nebuvo pasaulyje, bet aš daug ką sužinojau ir dabar prisimenu iš jau seniai mirusios mano motinos pasakojimų. Štai kai kurios atsiminimų nuotrupos.

Kilus bažnyčios gaisrui, žinia apie įvykį žaibo greitumu pasiekė visą parapiją, nors tais laikais nei telefonų, nei kitų greitų susisiekimo priemonių nebuvo. Subėgo daugybė parapijiečių, kurie kaip išmanydami gesino. Kai buvo nupirkta Želvos laikinosios bažnyčios (pašiūrės) medžiaga, reikėjo ją atvežti į Žemaitkiemį. Medžiagą vežė ir tėtis Pranas. Jis tuojau metęs kalvio darbą, pasikinkęs bėrąją ir beveik vienas suvežęs.

Bažnyčios statyba vyko lygiai taip, kaip knygoje aprašyta. Ir kai pastatas jau buvo suregztas, Švč. Sakramentas į ją įneštas, kun. Gulbinas buvo rusų spaudžiamas jį iš bažnyčios išnešti. Tada visa liaudis, jų skaičiuje ir mano namiškiai, būriais ėjo budėti, gausiai pripildė bažnyčią, kad jos negalėtų uždaryti.

Reikėjo gauti leidimą naujai bažnyčiai statyti. Čia daug veikė mano dėdė Petras. Jis buvo anais laikais pakankamai „mokytas", net porą metų buvo valsčiaus raštininkas (pisorius). Dar gerai prisimenu, kaip jis rašydavo — tik žąsies plunksna, bet labai dailia rašysena. Taigi jis organizavo delegacijos siuntimą į Peterburgą, pas patį ciesorių. Delegaciją sudarė 3 vyrai. Jie pasirašė prašymą (prošeniją), nuvyko į Petrapilį, surado caro rūmus ir 3 dienas laukė audiencijos prie rūmų. Pagaliau jiems buvo pranešta, kad caras priimsiąs pasiuntinius. Delegatai ėjo per tris Ermitažo (caro rūmų) kambarius keliaklupsti; pagaliau pamatę soste sėdintį carą. Prašymą leisti bažnyčią statyti nešė mano dėdė, pasidėjęs jį ant savo galvos. Vėl keliaklupsti prisiartino prie caro sosto. Pats caras paėmęs prašymą, perskaitęs ir liepęs laukti gretimame kambaryje, kol būsiąs duotas atsakymas. Jis buvęs teigiamas. Taigi visi 3 delegatai linksmi išvažiavę į Žemaitkiemį.

Caro leidimas statyti bažnyčią atėjęs po 3 savaičių. Tada prasidėjo plytų iš Armoniškio dvaro vežimas ir gyva statyba.

Atsimenu, kad Antatilčių vaikai buvo atsinešę į mokyklą ilgą ir neišpasakytai graudų eilėraštį, kuriame buvo aprašytas bažnyčios sudeginimas ir jos statyba. Po šiai dienai apgailestauju, kad tada eilėraščio nenusirašiau, o per daugelį metų atmintyje neliko nė vienos eilutės.

Pagal savo aukštaitišką logiką protestuočiau, kad Žemaitkiemio vardas esąs kilęs iš kokio nors, į šią vietą atsikėlusio, žemaičio. O kodėl gi Žemaitkiemio vardas negalėjo atsirasti nuo žemai, prie ežero surėsto kiemo? Juk yra analogiškas vietovardis — Didžiakiemis (didelis kaimas).

Iš knygoje pateikto aprašymo pirmą kartą sužinojau apie Žemaitkiemio priklausomybę, užstatymus, paradimus senaisiais laikais. Perskaitęs didžiuojuosi savo protėviais, kurie buvo atkaklūs savo tikėjime, nenoromis priimdavo svetimus dievus ir svetimus įstatymus. Kiek ši brangioji žemelė matė svieto perėjūnų; kiekvienas jų piršo ir dabar tebeperša savo tikėjimą. Tik tu, mužikėli, spėk iš jų prašyti pasigailėjimo. Jei seniau kiekvienam reikėjo atiduoti dešimtinę, tai dabar reikia duoti visą šimtinę. Viešpatie, maldaujame Tavo apsaugos ir pasigailėjimo! Už kilometro nuo Žemaitkiemio yra parapijinės kapinės, kur susirinko visi žemaitkiemėnai, kuriems gyvenimas įkyrėjo ir tapo sunki jo našta. Ten jie klausosi Žemaitkiemio bažnyčios varpų dūžių...

PASTEBĖTŲ KLAIDŲ ATITAISYMAS, PATIKSLINIMAS, PAPILDYMAS

III tomas — Kauno arkivyskupija

Psl.	skiltis	Eilutė	Atspausdinta	Turi būti
14		fot.	M. Dabužinskio	M. Dobužinskio
15		fot.	kongreso. . . eigą	pp: Prisikėlimo bž. kertinio akmens šventinimo iškilmes.
38		fot.	Nepilnas parašas	pp.: Sėdi (iš k.): kan. P. Žiukelis, kan. J. Stankevičius, vysk. V. Sladkevičius, K. Žitkus
39		fot.	Netikslus parašas	pt.: Sėdi iš k.: kun. J. Žemaitis (?), kun. Pr. Tamulevičius, kun. Vl. Michelevičius kun. Bern. Baliukonis(?), rekt. kun. V. Butkus vysk. J. Labukas, vysk. R. Krikščiūnas, kun. P. Bakšys, kun. S. Telksnys(?), kun. R. Stundžia, kun. J. Užupis
40		fot. 3	vysk. L. Povilonis	pt.: vysk. R. Krikščiūnas
42		fot.	Netikslus parašas	pt.: Sėdi iš k.: kun. J. Užupis (?), kun. dr. Pr. Vaičekonis (?), kun. dr. J. Pranka, kun. doc. Vl. Michelevičius, vysk. R. Krikščiūnas, vysk. J. Labukas, rekt. kun. V. Butkus, kun. R. Stundžia (?), kun. B. Baliukonis (?), kun. doc. Pr. Tamulevičius, kun. A. Turčinskas.
43	I	14 iš v.	Kurortus	„kurortus"
44	II	3 iš v.	Matrikas	Mitrikas
56	I	fot.	Arkiv. J. Skvireckas. . .	Iš tiesų tai yra vysk. K. Paltaroko atvaizdas
57	II	fot.	Prel. Stanislovas Jokūbauskis	Iš tiesų tai agr. St. Jokūbauskio atvaizdas
57	II	7 iš v.	1941	1944
73	I	16 iš a.	000	486
83	II	8 iš a.	Rėklaitis	Reklaitis
95	II	6 iš a.	. . .užleistos užuolaidos. .	Pp: Smarkiai sužalotas paveikslas buvo atiduotas restauravimo studijai. 1983 m. gražiai restauruotas buvo sugrąžintas arkikatedrai.
104	II	11 iš v.	mėgiamaiausia	mėgiamiausia
107	I	22 iš v.	32 17 m	32 x 17 m
118	II	24 iš v.	išroinės	išorinės
129	II	9 iš v.	Bokštas	Kupolas
145	II	1 iš v.	arch.	inž.
155	II	11 iš v.	1971 m.	1967 m.
166	I	12 iš a.	„Mortui de	Mortui in
183	I	2 iš v.	romantiško	romaniško
185	I	fot.	Buv. baziliečių. . .	Bazilionų — Padubysio. . .
186	II	13 iš a.	stpliaus	stiliaus
191	I	1 iš v.	kairiajame	dešiniajame
198	II	24 iš v.	stueiktos	suteiktos
225	II	fot.	velykinis	velykinė
240 ir 244		fot.	Bažnyčias. . .	Ta pati Šv. Juozapo bž., dabar sandėlys
241		fot.	M. Dabužinskio	M. Dobužinskio
257		fot. iš v.		Dešinėje nuotrauka yra iš nepr. Lietuvos laikų

Psl.	Skiltis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
2/3		fot. iš v.	sr.	dr.
282	I	fot.	Lesčių bažnyčios vidus	Lauksodžio bažnyčios vidus
292		fot	Liolių. . .	Šaukėnų varpinė, Liolių kapų koplyčia
304	II	fot.	vasadas	fasadas
306		fot. I eil.	galas	priekis
305-306	II	3 ir 10 iš v.	St., Stanislovas	Mykolas
346-347		fot.	Salamiesčio bž. . .	Tuo pačiu pavadinimu, bet skirtingi pastatai. Dešinėje — medinė bž.
353	II	fot. iš v.	Rudiškų	Rudiškių
393	II	6 iš a.	arch.	dail.
397		fot. iš a.	Šiluvos bažnyčia	Iš tiesų tai Utenos senoji bažnyčia
404	II	13 iš v.	jau nesimato buvusios arkos	pakeista užtvara
420		fot.	arkadas	arkada
423		fot.	kolonados	arkados
434	II	11 iš a.	bažntėlę	bažnytėlę
453	I	26 iš v.	psuedgotiška	pseudogotiška
456	II	11 iš a.	1901 m.	1891 m.
483	II	7 iš a.	1948.II.20	1923.I.2
488	I	1 iš a.	Gyvena Kennebunkporte, ME	St. Petersburge, Fl.
500	II	19 iš v.	Bažnyčios, LE XXVI	Bažnyčios, LE XXXVI
500	II	18 iš a.	Lietuvos medinės varpinės	Lietuvos medinės bažnyčios ir varpinės
503	I	6 iš v.	Raplas	Rapolas

ŽINIOS APIE KAUNO ARKIVYSKUPIJOS KUNIGUS

Kun. Pranciškus Andriulaitis (gim. 1897.IX.7 Jurbarko par., kp 1931.V.30). Gimė gausioje (9 vaikų) šeimoje. Atitarnavęs Lietuvos kariuomenėje, mokėsi suaugusių gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje. Dirbo Radviliškio vikaru, studijavo bažnytinę teisę. Vėl dirbo pastoracijoje Šlapaberžėje, Raudonėje, Gasčiūnuose, Krakėse. Vytauto D. bažnyčios Kaune altaristas. Bažnyčiai prieš mirdamas paliko savo santaupas jos remonto reikalams. Mirė 1963.VI.13. Palaidotas Jurbarko bž. šventoriuje.

Prel. dr. Jonas Aviža (gim. 1913.XI.8, kp 1935.VI.11). Mirė 1983.X.17 Muenchene. Čia ir palaidotas. (Pp prie 481 psl.)

Kun. Pranas Bastys (gim. 1915.X.2 Skirsnemunės par., kp 1939.VI.3). Mokėsi Jurbarko gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje, vikaravo Šiauliuose. Ariogalos bž. vikaru išbuvo 7 metus. Buvo vokiečių persekiotas. Kauno kunigų seminarijos dvasios vadas, Lekėčių klebonas, Panemunės dekanas. 1959—1970 m. Tytuvėnų klebonas. 11 metų klebonavo Seredžiuje. Pablogėjus sveikatai, Ukmergės altaristas. Mirė 1984.VII.2. Palaidotas Skirsnemunės šventoriuje.

Kun. Albinas Budrikis, MIC (gim. 1916.VIII.1 Mosėdžio par.). Mokėsi Skuodo progimnazijoje, 1938 m. baigė Marijonų gimnaziją Marijampolėje, studijavo VDU Teologijos—Filosofijos fakultete. Kunigu pašvęstas 1944.VI.11. Pokario metais ilgus metus buvo Zapyškio klebonas. Čia globojo iš Sibiro sugrįžusį kun. prof. J. Kuraitį. Seredžiaus, Kelmės klebonas. Ištiktas paralyžiaus, gydėsi, gyveno Vilniuje. Mirė 1983.VI.22. Buvo žymus pamokslininkas, nuo 1934 m. priklausė marijonų vienuolijai.

Kun. Bronislovas Gaižutis (gim. 1905.I.17 Rygoje). Augo Rygoje ir Tvėrėje, mokėsi Ukmergės gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje. Kp 1928.I.22. Pastoracinį darbą dirbo Babtuose, Pagiriuose, Kiaunoriuose, Lyduvėnuose, Aukštelkėje, Šiaulių Šv. Jurgio parapijoje. Mirė 1984.IX.21 Šiauliuose. Palaidotas Ginkūnų kapinėse.

Kun. Zenonas Gelažius. Mirė 1985.VII.16 Čikagoje. Palaidotas Šv. Kazimiero lietuvių kapinėse. (Pp prie 483 psl.)

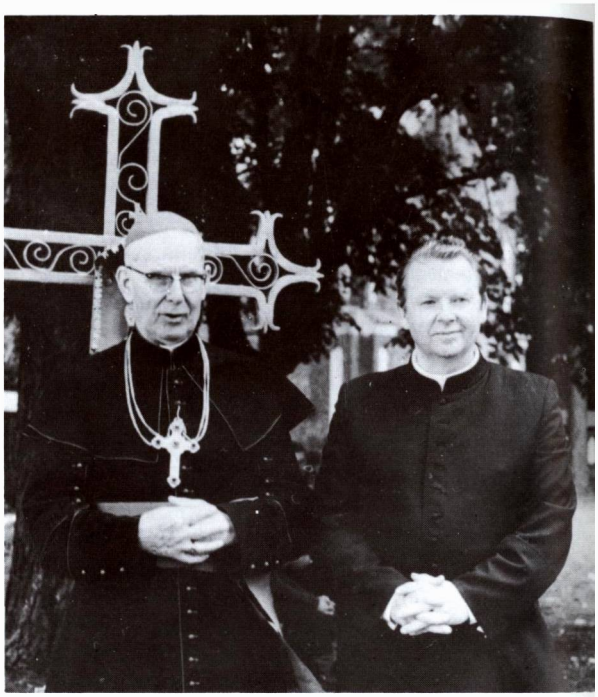

Kun. Juozas Čepėnas (dešinėje) su vysk. J. Steponavičium.

Kun. Juozas Čepėnas (gim. 1930.II.23 Velaikių k., Daugailių vls.). Baigęs gimnaziją Kaune ir Tarpdiecezinę kunigų seminariją, kp 1970.V.20. Pastoracinį darbą dirbo Raseinių, Kalnujų, Eržvilko parapijose, kur atnaujino karo metu apnaikintas bažnyčias. 198L.V.20 paskirtas Gruzdžių klebonu. Čia 1987 m. iš vidaus išdažė ir dekoravo didžiulę mūro bažnyčią. Kartu administruoja ir nuolatinio kunigo neturinčią Šiupylių parapiją.

1987.IX.16 buvo savo klebonijoje dviejų uniformuotų asmenų užpultas, žiauriai sumuštas ir apiplėštas.

Kun. Mykolas Gobis (gim. 1905.XII.20 Molėtų par.). Mokėsi Ukmergės gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje. Kunigu pašvęstas 1932.V.21. Dirbo sielovados darbą Girkalnyje, Pakapėje, Žaigiņyje, Šiaulėnuose. Grinkiškyje atstatė karo metu sugriautą bažnyčią. Perkeltas į Babtus, pastatė kleboniją. 1982 m. rudenį atvyko į Phoenix, Ariz. aplankyti savo brolį. Čia mirė 1982.IX.25. Palaidotas Phoenixo kapinėse. (Pp prie 178 psl.)

Kun. Viktoras Grinevičius (gim. 1894.VI.20 Kalnujų par.). Mokėsi Šimkaičiuose, Raseiniuose, Žemaičių kunigų seminarijoje 1917.VII.15 pašvęstas kunigu. Vikaravo ar klebonavo Surviliškyje, Rumšiškėse, Šėtoje, Paberžėje, Apytalaukyje, Kurkliuose, Pašilėje. Nuo 1962 m. Vilkijos altaristas. Mirė 1981.II.8. Palaidotas Vilkijos šventoriuje.

Kun. Jonas Gudas (gim. 1897.VII.1 Pasvalio par., kp 1923.VI.10). Vyriausias 10-ties vaikų šeimoje. Studijas gilino VDU-te. Vikaras bei kapelionas Vilkijoje, Stakiuose. 9 metus dirbo Kaune gimnazijos kapelionu. Pokario metais sielovados darbą dirbo Šiaulėnuose, Radviliškyje, Prienuose. Buvo klebonu Kulautuvoje, Pernaravoje, Skirsnemunėje. Nuo 1959 m. Raseinių altaristas. Mirė 1984.VI.11. Palaidotas Raseinių bž. šventoriuje.

Kun. Leonas Jakubauskas (gim. 1900.XII.29, kp 1937.V.22). Ilgesnį laiką dirbo Kaišiadorių vyskupijoje, buvo Stakliškių parapijos vikaras. Vėliau persikėlė Kauno arkivyskupijon ir buvo klebonu parapijose. Paskutiniu metu buvo Šv. Kryžiaus (Karmelitų) parapijos altaristas. Mirė Kaune; buvo palaidotas 1986.XI.25.

Kun. Vytautas Jurcevičius (gim. 1924.V.29 Kelmėje). Mokėsi Kelmės gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje. Kp 1947.XII.20. Buvo silpnos sveikatos. Per 35 kunigavimo metus klebonavo ar vikaravo 16-je parapijų, kurias vyresnybė jam parinkdavo pagal sveikatą. Mirė širdies ligos ištiktas 1982.III.29. Palaidotas Kelmės šventoriuje.

Kun. Juozapas Katinas (gim. 1900.I.1, kp 1929.V.25). Kulvos klebonas. Mirė 1985.II.14. (Pp prie 72 psl.)

Kun. Antanas Kazlauskas (gim. 1909.X.12 Krokialaukio par.). Mokėsi Alytaus gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje. Kp 1934.V.26. Pastoracinį darbą dirbo Krakėse, Šiluvoje, Girkalnio klebonas (ligi 1949 m.). Nepatikrintomis žiniomis, buvo ištremtas. 1956 m. Josvainių altaristas. 1958 m. paskirtas Pernaravos klebonu. Mirė 1984.VIII.12. Palaidotas Pernaravos kapinėse.

Kun. Valerijonas Kekys (gim. 1909.XII.14 Mosėdžio par.). Mokėsi Kauno suaugusiųjų Profesinėje gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje. Kp 1942.XII.19. Vikaravo Žagarėje, Ukmergėje. 1947 m. paskirtas Kavarsko par. administratorium, po metų pakeltas klebonu. Ramiai išdirbo 28 metus. Nuo 1975 m. altaristas. Mirė 1982.V.9. Palaidotas Mosėdžio kapinėse.

Kun. Stasys Kemzūra (gim. 1899.III.19 Butkiškės par., kp 1923.VI.10). 1983 m. paminėtas jo kunigystės jubiliejus. Paskutinė vieta — Paliepių parapijos klebonas. Mirė 1985.V.26, sulaukęs 86 m. amžiaus.

Bronius Klimašauskas (gim. 1916.IX.30 Kelmės apylinkėse). 1933 m. įstojo į jėzuitų vienuolyną. Noviciatą atliko Pagryžuvyje. Karo ir pokario metais zakristijonavo Vilniaus ir Aleksoto bažnyčiose, o nuo 1962 m. — Kauno arkikatedros bažnyčioje. Visur buvo labai uolus bažnyčios darbininkas, kunigų padėjėjas. 1985 m. nualpo bažnyčioje. Nebeatsigavęs mirė 1985.II.8. Palaidotas Petrašiūnų kapuose, šalia kitų savo bendradarbių.

Kun. Jonas Kubilius, SJ (gim. 1906.VI.25 Šerkšnių k., Mosėdžio vls.). Mokėsi Skuodo

progimnazijoje, Telšių gimnazijoje, kurią baigęs įstojo į jėzuitų ordiną ir išvyko į Olandiją. Studijavo Valkenburgo u-te filosofiją ir baigė 1933 m. Tezė — apie modernųjį reliatyvizmą Froelicho filosofijoje. Tais pačiais metais grįžo į Lietuvą ir ligi 1937 m. dėstė filosofijos propedeutiką ir lotynų kalbą Kauno jėzuitų gimnazijoje. Kartu VDU-te Kaune gilino lotynų ir graikų kalbų studijas. 1937—1941 m. Lijono u-te, Prancūzijoje, studijavo teologiją ir gavo teol. licenciato laipsnį. Kunigu pašvęstas 1940.VII.9. Vokiečių okupacijos metu gyveno Prancūzijoje. Buvo pakviestas dirbti ACTION POPULAIRE Institute. Čia įsijungė į prancūzų tautinį rezistencinį sąjūdį; pogrindžio sąlygomis dirbo „Renouveaux" žurnalo redakcijoje kaip įstatymų aiškinimo skyriaus redaktorius, nurodinėdamas, kaip laikytis okupacinėse sąlygose. Dėstė septyniose mokyklose, de RUELLE INSTITUTO moralinę teisę, buvo skaučių vieneto kapelionas bei dvasios vadovas. 1943 m. nacių agentai susekė, kad J. Kubilius parūpina žydų vaikams krikščioniškus metrikus. Buvo suimtas ir uždarytas kalėjime, bet pogrindžio organizacijos narių išgelbėtas. Išsigelbėjęs iš kalėjimo, gyveno kalnuose ir laikėsi su prancūzų partizanais. Po karo vėl studijavo Sorbonos u-te, parašė disertaciją Nietsche ir Pagonizmas ir gavo Ph.D. Laipsnį. (Disertacijos rankraštis sudegė Manso kolegijos gaisre). Jo rūpesčiu Paryžiuje buvo įsteigta Lietuvių kat. misija. Ligi 1950 m. buvo Lietuvių katalikų misijos direktorius. 1950.II.16 atvyko į J.A.V., o 1950.VIII.17 persikėlė į Montrealį, Kanadon. Čia įkūrė lietuvių Aušros Vartų parapiją, sutelkdamas į ją išsisklaidžiusius lietuvius. 1955 m. užbaigė bažnyčios statybą, kuri buvo IX.25 iškilmingai pašventinta. Pastatė ir naują kleboniją, įkūrė parapijinę bei lituanistinę mokyklą, suorganizavo parapijos chorą, globojo skautus, ateitininkus ir kitas organizacijas; atsikvietė Nekaltojo Prasidėjimo seseles, kurios vedė vaikų darželį, gilino parapijos religinę veiklą.

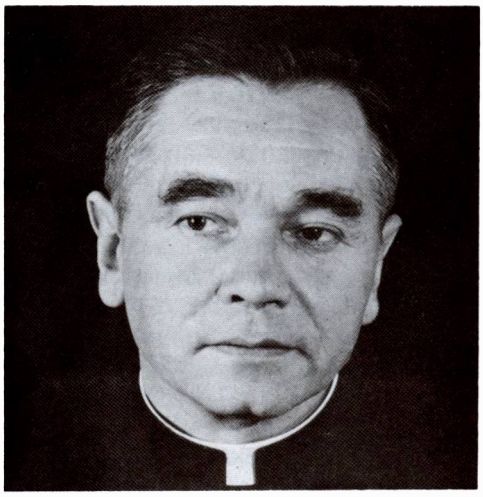

Kun. dr. Jonas Kubilius, SJ

1957 m. atvyko į Čikagą ir ligi 1967 m. vadovavo Jaunimo centrui, kaip jo direktorius, tačiau dažnai drauge eidamas ir šlaviko, ir valytojo pareigas. 1966—72 m. jo rūpesčiu buvo pastatyta antroji Jaunimo centro dalis.

Dirbdamas Čikagoje, nuoširdžiai globojo lietuviškas organizacijas, buvo ilgametis Akademinio skautų sąjūdžio kapelionas, Korp! Vytis garbės narys. Per eilę metų prieš Velykų šventes labai įdomiai pravesdavo rekolekcijas. Dalyvaudavo skautų bei jaunimo stovyklose. Bendradarbiavo spaudoje, parašė eilę straipsnių, paruošė ir išleido Aušros Vartų parapijos Montrealyje istoriją.

Vėl sugrįžęs į Montrealį, dirbo kaip klebonas, bet, sveikatai rimčiau sunegalavus, gyvena joje kaip pensininkas ir eina klebono padėjėjo pareigas.

Kun. Stanislovas Kurmauskas (gim. 1924.VIII.10 Betygalos par., kp 1949.IV.2). Mokėsi Raseinių gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje. Pastoracinį darbą dirbo Šakiuose, Joniškyje. Kauno Karmelitų bž., Aleksoto klebonas. Pusantrų metų buvo Vilkaviškio vysk. kurijos kancleris. Mirė 1984.VII.5.

Kun. Alfonsas Lapė (gim. 1908.X.22 Endriejavo par.). Baigęs Kauno kunigų seminariją, kp 1933.IV.1. Vikaras Tytuvėnuose. Čia 1934 m. paruošė ir išleido „Tytuvėnų albumą". Šiaulių, Kauno „Aušros" berniukų gimnazijos kapelionas, „Pavasario" federacijos gen. sekretorius, „Jaunimo vado" redaktorius. „Draugijai" rašė pamokslus. Bolševikų okupacijos metu Josvainių, Ukmergės klebonas ir dekanas. Ilgametis Šančių par. klebonas. Buvo uolus veikėjas, visuomenininkas, spaudos bendradarbis. Mirė 1984.IV.22. Palaidotas prie Šančių bažnyčios.

Kun. Antanas Lileika (gim. 1919.II.2, kp 1944.III.25). Baigė Kauno kunigų seminariją ir Kauno u-to Teol.-Fil. fakultetą teolog. licenciato laipsniu. Kėdainių ir Apytalaukio klebonas ir dekanas. Paskutinė vieta — Raudondvario

klebonas. Čia mirė 1985.II.18. Palaidotas Raudondvaryje II.21.

Kun. Stanislovas Lygutas (gim. 1899.V.18 Lenkimų par., kp 1935.IV.21). Studijavo VDU Teol.-Fil. fakultete. Lampėdžiuose įkūrė koplyčią, dirbo pastoracinį darbą Raudondvaryje, Paštuvoje, Kauno Karmelitų ir Šančių bažnyčiose. Buvo ligotas ir mirė 1983.III.26. Palaidotas Lenkimų kapinėse.

Kun. Rapolas Liūkas (gim. 1913.I.11 Lyduokių par.). Baigęs Ukmergės gimnziją ir Kauno kunigų seminariją, kp 1938.VI.11. Pastoracinį darbą dirbo Vilijampolėje, Karmelitų par. Kaune, VIII gimnazijos kapelionas. Karo metu ligoninės kapelionas. Karo metu universitete studijavo sociologiją. 1944 m. skiriamas Įgulos bž. vikaru, kurijos notaru, vėliau Prisikėlimo bž. vikaru, Įgulos bž. rektorium, Kėdainių klebonu. Vėliau klebonavo Kelmėje, Eržvilke, Žemaitkiemyje. 1967 m. paskirtas Petrašiūnų klebonu. Buvo darbštus, bendradarbiavo spaudoje, domėjosi ypač socialiniais reikalais, rašė pamokslus sau ir kitiems kunigams. Parašė Petrašiūnų bž. istoriją. Mirė 1984.XII.12. Palaidotas Petrašiūnų bž. šventoriuje.

Kun. Petras Mačiūta (gim. 1933.VI.30 Išlaužo par., kp 1960.IV.13). Mokėsi Žemės ūkio akademijoje, kunigų seminarijoje. Atlikęs karinę prievolę, vėl grįžo į seminariją ir buvo 1960.IV.13 vysk. J. Steponavičiaus pašvęstas kunigu. Pastoracinį darbą dirbo Simne, Šakiuose, Šiauliuose, Joniškyje, Alytuje, Kavarske, Liudvinave. Pašlijus sveikatai, beveik 8 metus nėjo kunigo pareigų; dirbo Baisogaloje zakristijonu. Vėl kiek pasveikęs darbavosi Raudondvaryje, Vilkijoje, buvo Paštuvos bž. administratorius. Mirė 1984.I.5 operacijos metu. Palaidotas Išlauže.

Kun. Bronius Matusevičius (gim. 1903.X.31 Vadžgirio par.). Baigęs Kauno kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1933.VI.15. Dirbo įvairiose parapijose vikaru ir klebonu, paskutiniu metu 19 metų buvo Ugionių parapijos klebonas, vėliau Šiluvos altaristas. Čia ir mirė 1986.I.8. Palaidotas Vadžgirio bž. šventoriuje.

Prel. Liudvikas Mažonavičius (gim. 1919.X.7 Lenkimų par., kp 1942.VI.14). Vikaravo Veliuonoje, Eržvilke, Kauno Prisikėlimo parapijoje, Dotnuvos par. klebonas. 4 metus buvo Kauno arkiv. kurijos kancleris. 1953.XI.16 paskiriamas Šiaulių Šv. Petro ir Povilo bž. klebonu, vėliau dekanu. Atstatė karo metu sugriauto bž. bokšto viršūnę, nutinkavo bažnyčią iš lauko ir iš vidaus, išklojo grindis plytelėmis, įvedė centrinį šildymą, langus išpuošė vitražais, pastatė didįjį ir 2 šoninius altorius. Nuo 1979.VIII.28 Kauno arkiv. gen. vikaras. 1980.V.17 popiežius jam suteikė Popiežiaus Rūmų kapeliono titulą. Vyskupo pagalbininkas ir patarėjas. Sunkiai sirgęs mirė 1983.XI.6. Palaidotas Šiaulių bž. šventoriuje.

Kun. Albertas Perminas (gim. 1914.VIII.31 Viekšnių par.). Mokėsi Viekšnių progimnazijoje, Kretingos Pranciškonų gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje. Kp 1942.XII.19. Jurbarko vikaras, amatų mokyklos kapelionas, vėliau ėjo klebono pareigas. 1949.III.12 bolševikų suimtas ir ištremtas. Grįžęs į Lietuvą, dirbo klebonu bei administratorium Šiupyliuose, Vadžgiryje, Deltuvoje, Kelmėje, Žeimelyje, Siesikuose; nuo 1975.IX.18 Kavarsko parap. administratorius. Kelmėje atstatė audros nuverstą bažnyčios bokštą, suremontavo bažnyčią, sutvarkė šventorių. Mirė Kavarske 1983.I.5. Palaidotas Kavarsko bažnyčios šventoriuje.

Kun. Juozas Pilipaitis (gim. 1903.XI.17, kp 1930.VI.23). Sielovados darbą dirbo įvairiose parapijose. 1980 m. atšventė savo kunigystės 50 m. jubiliejų. Paskutiniu mėtu buvo Aleksoto par. administratorius, vėliau A. Panemunės altaristas, kur mirė 1984.XI.2.

Kun. Benediktas Povilanskis (gim. 1903.XI.18, Gudijoje, kp 1927.VI.12). Įvairiose parapijose ėjo vikaro ir klebono pareigas. Paskutinė vieta — Karmėlavos klebonas. Čia mirė 1985.IX.19. Palaidotas Karmėlavoje.

Kun. Jonas Ruokis mirė 1987.III.25 Matulaičio namuose, Putname, Conn. Nekalto Prasidėjimo seselių globojamas. Kovo 28 d. iš vienuolyno koplyčios palaidotas ,,Dangaus vartų" kapinėse. (Pp prie 486 psl.)

Kun. Antanas Sabaliauskas paskutiniu metu gyveno Bostone, MA. Čia mirė 1987.VII.29. Palaidotas Lietuvių Šv. Kazimiero kapinėse, Čikagoje. (Pp prie 487 psl.).

Kun. Antanas Siekliuckas (gim. 1891.VIII.19 Vosiliškio par.). 1910—1915 m. mokėsi Kauno kunigų seminarijoje. Kp 1915.V.16. I pasaulinio karo metu gyveno Čitoje, Rusijoje. Grįžęs į Lietuvą, ilgiausiai dirbo Kulvos parapijoje. Paskutinius kelerius metus sunkiai sirgo; Žeimių altaristas. Mirė 1980.X.29 Žeimiuose. Palaidotas Žeimių bž. šventoriuje.

Kun. Vladas Simaška (gim. 1896.II.9 Kavarsko par., kp 1927.IV.2). Ilgus metus dirbo Kauno arkivyskupijos parapijose vikaru, klebonu: Rudiškiuose, Šiaulėnuose. Susilpnėjus sveikatai, ilgametis Šiluvos altaristas. Čia ir mirė 1986.II.18. Palaidotas Šiluvoje.

Kun. Donatas Slapšys, SJ (gim. 1921.III.13 Šiauliuose). Augo Tauragėje ir Telšiuose. Įstojo į jėzuitus. Muenchene baigė teologijos ir filosofijos studijas. Pedagoginius mokslus studijavo Fordhamo u-te JAV-bėse. Nuo 1950 m. dirba misijose Indijoje. Jo darbo laukas — Deccano plokštakalnyje, tarp Marathi kalbos žmonių. Kunigu pašvęstas 1955.II.2. Darbavosi įvairiose misijų stotyse Ahmednagar distrikto plotuose. Darbas — tiesioginė pastoracija. Jo tikintieji gyvena išsisklaidę, tenka dažnai važinėti juos aptarnaujant. Gyvena Khrist Niwas, Ghodegaon 414 607., Dt. Ahmednagar, India.

Kun. Kazimieras Sirūnas (gim. 1906.VIII.31 Radviliškio par.). Mokėsi Radviliškio, Šiaulių gimnazijose, Kauno kunigų seminarijoje. 1930.VI.14 pašvęstas kunigu. Dirbo kaip kapelionas Kauno sunk. darbų kalėjime, padėdamas nupuolusiems žmonėms. Niekada griežtai nesmerkdavo jų klaidų. Nuo 1932 m. pastoracinį darbą dirbo Josvainiuose, Surviliškyje, kapelionavo Kėdainiuose. 1939 m. buvo išvykęs studijoms į užsienį, bet dėl kilusio karo turėjo mokslą nutraukti. Po II pas. karo buvo Aliejų, Paliepių, Pagirių par. klebonas. 1951—1953 m. Kauno kunigų seminarijos rektorius. Paskui vėl klebonavo Jiezne, Stačiūnuose, Lygumuose, Kužiuose. Čia atšventė savo kunigystės auksinį jubiliejų. Žuvo užkliudytas pravažiuojančio sunkvežimio prie Kužių plento 1985.IX.16. Palaidotas Kužių kapinėse.

Kun. Alfonsas Svarinskas (gim. 1925.I.21 Kadrėnų km., Deltuvos vls., Ukmergės aps.). Mokėsi Vidiškių prad. mokykloje, Deltuvos progimnazijoje, 1943 m. įstojo į Kauno kunigų seminarijos licėjinį kursą. Kunigų seminarijos baigti nesuspėjo, nes 1946.XII.31 buvo suimtas — apkaltintas turįs ryšių su partizanais, nuteistas koncentracijos lageriu, kur ilgą laiką dirbo felčeriu. 1954.X.3 Abezo lageryje vyskupo kalinio Pr. Ramanausko buvo pašvęstas kunigu. 1956 m. grįžo į Lietuvą, kur ilgesnį laiką valdžios neregistruotas, buvo paskirtas į Kulautuvą vikaru. Dėl įtakos vaikams ir jaunimui 1958 m. buvo perkeltas vikaru į Betygalą, kur po poros mėnesių darbo buvo suimtas, apkaltintas antitarybine veikla ir vėl nuteistas 6 metams lagerio. Patekęs į „ypatingai pavojingų kalinių" lagerį, susitiko su metropolitu (vėliau kardinolu) Slipyj. Iškentęs bausmę ir 1964 m. grįžęs į Lietuvą, dirbo Miroslavo ir Igliaukos parapijose. Už iškilmingą priėmimą iš kalėjimo grįžusių kunigų A. Šeškevičiaus, J. Zdebskio ir Prosp. Būbnio 1976 m. buvo perkeltas į Viduklės parapiją. Priklausydamas Helsinkio grupei ir Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetui, savo drąsa ir užsidegimu kėlė į aikštę komunistų daromas katalikams skriaudas, savo pamokslais pagarsėjo visoje Lietuvoje ir buvo laikomas ypatingu rezistentu. 1982.I.26 klastingai suimtas ir 1982.V.6 Vilniuje nuteistas pagal LTSR Baudžiamojo kodekso 68 str. — dėl antitarybinės agitacijos ir propagandos — 7 metams laisvės atėmimu ir papildomai dar 3 metams tremties. Kiek Lietuvoje buvo mylimas ir populiarus, rodo faktas, kad tuoj po jo suėmimo 73 parapijų 37.210 tikinčiųjų rašė valdžiai prašydami paleisti S. Panašų prašymą Andropovui pasiuntė 104 Telšių vyskupijos kunigai, o 9 asmenys pasisiūlė eiti už S. į kalėjimą įkaitais.

(J.V. iš LE XXXVII, 563)

Kun. Pranciškus Tuminas (gim. 1909.XII.10 Joniškio par.). Mokėsi Kauno kunigų seminarijoje. Dirbo parapijose, mokyklose. Keliolika metų buvo Raudondvario klebonas. Domėjosi Bažnyčios istorija, parašė liturgikos ir Bažnyčios istorijos vadovėlius, kurie buvo naudojami mokyklose. Mirė 1980.XII.16. Palaidotas Raudondvario šventoriuje.

Kun. Juozapas Vaitelis (gim. 1910.XII.20 Ramygalos par.). Baigęs Kauno jėzuitų gimnazijos 6 klases, įstojo į Telšių kunigų seminariją. Baigęs du kursus, perėjo į Kauno kunigų seminariją. Kp 1983.VI.11. Dirbo įvairiose Kauno arkiv. parapijose. Paskutiniu metu gyveno ir gydėsi Birštone, kur ir mirė 1980.IX.3. Palaidotas Birštono—Prienų kapuose. Mokėjo keletą kalbų, mėgo knygas, rašė poeziją, sakė gražius pamokslus.

Kun. Klemensas Valančius (gim. 1903.IV.1 Joniškio par.). Mokėsi Joniškyje, Šiaulių gimnazijoje. 1920 m. įstojo į Žemaičių kunigų seminariją Kaune, 1925—1929 m. lankė ir baigė Teologijos—Filosofijos fakultetą. Kp 1929.V.25. Vikaru ar klebonu dirbo Šiluvos,

Skirsnemunės, Kurtuvėnų, Polekelės, Radviliškio, Šiaulėnų, Upninkų, Vidiškių parapijose. Mirė Vidiškiuose 1981.IX.14. Palaidotas gimtųjų Medginų kaimo kapinėse (Joniškio par.).

Kun. Antanas Žalkauskas (gim. 1914.I.19 Joniškėlyje). Mokėsi Biržų gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje, Teologijos—Filosofijos fakultete. Kp 1938.VI.11. Vikaravo Raguvos, Saločių, Aluntos bažnyčiose, Panevėžio katedroje. 1940—1944 m. studijavo Kauno konservatorijoje, eidamas Karmelitų bž. vikaro pareigas. Pokario metais, kaip administratorius ar klebonas, dirbo Kazliškyje, Duokiškyje, Daugailiuose, Vilkaviškyje, Kauno Vytauto D. bažnyčioje. Dėstė giedojimą Kauno kunigų seminarijoje. Paskutinė vieta — Kauno Šv. Antano bž. altaristas. Mirė 1982.I.29. Palaidotas Kauno Senavos kapuose.

Kan. Juozapas Želvys (gim. 1899.III.7 Pušaloto par.). Baigęs Panevėžio gimnaziją ir Kauno kunigų seminariją, kp 1925.VI.14. Paskirtas Kauno katedros vikaru, „Saulės" gimnazijos kapelionu; vėliau Prisikėlimo bž. vikaru. 1933 m. jam buvo pavesta įkurti Šv. Antano parapiją prie Kauno Ąžuolyno ir pastatyti bažnyčią. (žr. 45—46 psl.). Čia sudėjo visą savo energiją ir sumanumą. Bažnyčia išdygo per 3 metus. Labai daug dirbo labdaros srityje. 1944 m. pakeltas Kauno arkikatedros garbės kanauninku. Vėliau pastoracinį darbą dirbo Ukmergėje, Šiluvoje, Raseiniuose, Taujėnuose, Paliepiuose, Šėtoje. Nuo 1970 m. leido senatvės metus prie savo statytos bažnyčios. Čia iškilmingai atšventė savo kunigystės auksinį jubiliejų. Mirė 1985.II.5. Palaidotas Šv. Antano bž. šventoriuje.

Kun. Kazimieras Žitkus—Žitkevičius (gim. 1893.XII.17 Vabalninke, kp 1919.V.24). Mokėsi Vabalninko pradžios mokykloje, Panevėžio keturklasėje ir Žemaičių kunigų seminarijoje Kaune, kurią baigė 1919 m. Paskirtas Šančių bažnyčios vikaru, 1924 m. Kauno katedros vikaru ir kurijos pareigūnu registracijos reikalams. Susirgęs džiova, gydėsi Italijoje beveik 5 metus. 1927 m. perkeltas į Antalieptę ir paskirtas vidurinės mokyklos kapelionu. (Tada šioje mokykloje mokėsi ir šių knygų autorius, vadovavęs skautų draugovei. Kapelionas paskatino skautus leisti laikraštėlį ir padovanojo jo reikalams šapirografą, kurio dėka buvo išleista pora „Žaliosios vėliavos" numerių).

1930—1937 m. Kauno aukštesniųjų mokyklų kapelionas. Vytauto D. u-te klausė literatūrą. Buvo pakeltas garbės kanauninku. Nuo 1937 m. ligi mirties gyveno Vilijampolėje kaip altaristas, bet 1958—1959 m., kritišku katalikų persekiojimo laikotarpiu, vadovavo Kauno seminarijai kaip jos rektorius. 1958 m. pakeltas kapitulos kanauninku-monsinjoru.

Į lietuvių literatūros darbą įsitraukė anksti. Rašyti eilėraščius pradėjo 1908 m., spausdindamas juos „Ateityje", vėliau „Draugijoje". Dar būdamas IV klasės mokinys 1910 m., padėjo žinomam lietuvių tautosakos rinkėjui bei tyrinėtojui suomiui prof. A. R. Niemiui (1869—1931) užrašinėti tautosaką Vabalninko apylinkėse. Apie šį talkininkavimą paskelbė savo nuotaikingus atsiminimus „Tautosakos darbų" I t., 1935 m.

1924 m. buvo išleistas jo pirmasis eilėraščių rinkinys „Ašarėlės", o 1925 m. kitas — „Dainų pasiklausius". Kai kurie jo eilėraščiai, ypač „Gražių dainelių daug girdėjau", tapo populiariomis lietuvių jaunimo dainomis. Parašė pavasarininkų himno „Nauji laikai

Kun. Kazimieras Žitkus-Žitkevičius

mums spindi žiba — laisva galinga Lietuva" žodžius. Savo literatūrinius kūrinius rašydamas kai kur sekė Maironį, Adomą Mickevičių. Pasirašinėdavo Vinco Stonio slapyvardžiu. Bendradarbiavo „Draugijoje", „Lietuvos mokykloje", „Tiesos kelyje", „Naujojoje romuvoje" ir kt.

Ir po II pasaulinio karo, kad ir negaluodamas, neužmetė pastoracinio ir literatūrinio darbo. Talkino Vilijampolės ir kt. bažnyčioms, Kauno katedrai. 1970 m. „Vagos" leidykla išleido kuklų (164 psl.) A. Sluckaitės redaguotą jo eilėraščių rinktinę „Lyrikos" vardu, kurioje išspausdinti 108 jo eilėraščiai, surikiuoti chronologiška tvarka (1908—1969 m.). K. Žitkus yra parašęs žymiai daugiau kūrinių, kurie nepateko į šį leidinį. Išvertė į lietuvių kalbą A. Puškino, Lermontovo, Jurgio Baltrušaičio kūrinius.

Išskirtinai minėtinas kaip religinės literatūros kūrėjas. Parašė Lietuvos mokykloms keletą tikybos vadovėlių, jų skaičiuje „Mažąjį katekizmą", maldaknygę vaikams. Jo religinė literatūra parašyta nebe senu „tradiciniu", bet vaizdžiu, gyvu, moderniškesniu stiliumi ir yra maloniai skaitoma. Pora knygelių perspausdinta ir išeivijoje.

Mirė 1986.II.24. Palaidotas II.26 iš Kauno bazilikos, Petrašiūnų kapinėse.

Vyskupai, kunigai ir tikintieji vysk. K. Paltaroko 25 m. mirties sukakties minėjimo metu Panevėžio katedroje. (Pp prie 27—32 psl.)

IV TOMAS — PANEVĖŽIO VYSKUPIJA

(Pp prie 34 psl.)

VYSKUPIJOS ADMINISTRACIJA 1987 M.

Nuo 1983 m. Panevėžio vyskupija neturi vyskupo. 1987 m. žiniomis, vyskupiją administravo: kapitulinis vikaras prel. Kazimieras Dulksnys; kancleris kun. Jonas Juodelis, oficiolas — kan. Petras Žiukelis, santuokos ryšio gynėjas — kun. Klemensas Gutauskas, notaras — kan. Algis Baniulis.

Prosinodiniai teisėjai: kun. Jonas Juodelis, kun. Juozapas Antanavičius. **Vyskupijos kapitulą** sudaro: pirmininkas — prel. K. Dulksnys, nariai: kan. Bronius Antanaitis ir kan. P. Žiukelis.

Bažnyčios ir kunigai. 1987 m. veikė 120 bažnyčių. Kunigų skaičius: 127. 92 bažnyčios turėjo savo nuolatinius kunigus, o 28 buvo aptarnaujamos kitų bažnyčių kunigų. Iš bendro kunigų skaičiaus klebonų bei administratorių buvo 94, vikarų — 12, altaristų ir rezidentų — 18.

Koplytėlė Šv. Petro ir Povilo bž. šventoriuje. (Pp prie 53—56 psl.)

Ilgamečio Panevėžio vyskupo Kazimiero Paltaroko mirties 25 m. sukakties minėjimas 1983.I.4 Panevėžio katedroje. Stovi (iš k.) vyskupai: V. Sladkevičius, J. Steponavičius, R. Krikščiūnas, L. Povilonis, A. Vaičius

ANDRIONIŠKIS

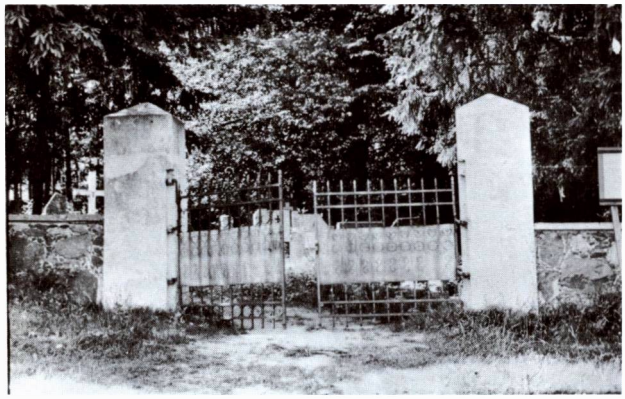

Šitaip iš tiesų atrodo Andrioniškio kapinių vartai. 88 psl. išspausdintoje nuotraukoje kapinių vartai nėra Andrioniškio...

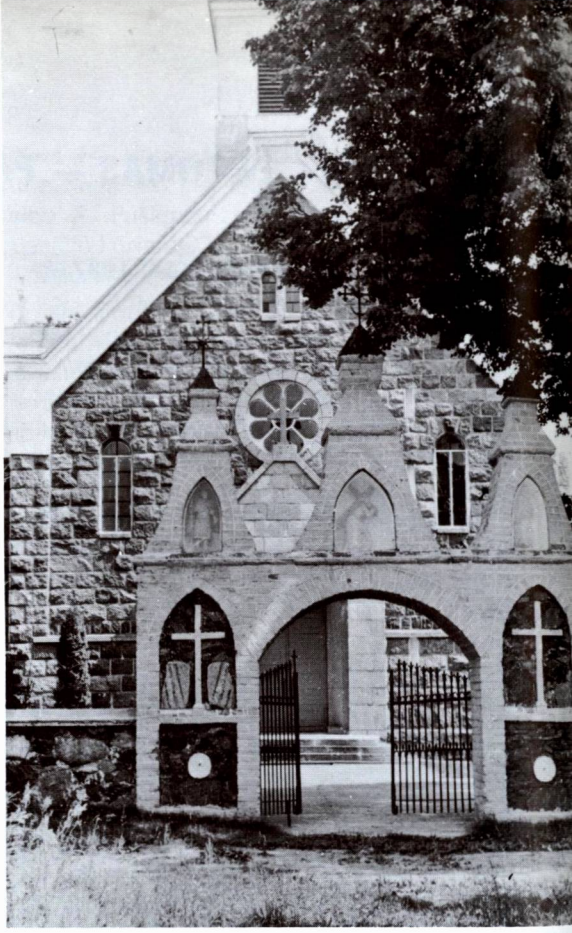

Andrioniškio bažnyčios šventoriaus vartai ir bž. fasadas. (Pp prie 88 psl.) ▶

ANYKŠČIAI

(Pp prie 88—94 psl.)

Vysk. Baranausko skulptūrinis biustas bažnyčioje

Pogrindžio ,,Aušra" (Nr. 49, 1985) paskelbė kan. Petro Raudos (1894—1974) rašytų atsiminimų pluoštą. Iš jų aiškėja, kad jų autorius, grįžęs iš Sibiro tremties (rašo ,,iš tolimos kelionės"), buvo 1954 m. vyskupo K. Paltaroko paskirtas talkinti vietos kunigams — kan. J. Žitkevičiui ir kun. V. Arlauskui. Pokalbyje su jais kan. P. Rauda apgailestavo, kad Anykščių bažnyčia, nors ir labai didelė, neturi jokio ženklo apie Antaną Baranauską, didį poetą ir vyskupą. Buvo apsispręsta įruošti šio žymaus anykštėno skulptūrinį biustą su pjedestalu, paminkline lenta bei atitinkamu įrašu. Tačiau šiam darbui nebuvo lėšų. Kilo mintis kreiptis į rašytoją Antaną Vienuolį-Žukauską, prašant piniginės paramos. Šis maloniai sutiko padengti visas išlaidas ir jas apmokėjo. Skulptūrą

Rašytojas A. Vienuolis 1951 m.

ir kt. pagamino žinomas skulptorius H. Rudzinskas. Atsiminimuose dar rašoma: „Saugumo organai nesykį atsilankė pas skulptorių biusto reikalais. Šis pasakė: 'Gavau užsakymą ir vykdau". Darbas buvo baigtas ir 1957 m., Šv. Onos atlaidų metu atvykęs vysk. J. Steponavičius biustą pašventino.

Kitoje atsiminimų vietoje („Pastabos dėl A. Vienuolio-Žukausko pasaulėžiūros") kan. Rauda rašo: „... buvo proga aplankyti ligonį, kurio seserys pranešė, kad brolio sveikata silpna ir prašo aprūpinti Sakramentais. Nuvykus rašytojo namiškiai įvedė mane pas ligonį, kuris mane pažino. Pasiskundė, kad Kryme su voniomis įvarė jam infarktą ir dabar net valgydinti reikia. Ligonio veidas prašvito. Paprašė ateiti rytojaus dieną, 11 val. Sutartu laiku atvykau. Radau Sakramentams paruoštą staliuką, degė dvi žvakės. Atlikęs būtinas įžangines apeigas, atsisėdau šalia ligonio lovos klaustyi išpažinties. Suteikiau visus ligoniui skirtus Sakramentus ir sukalbėjau maldas. Rašytojas buvo nusiteikęs. Atsisveikindamas nuoširdžiai dėkojo ir prašė leisti pabučiuoti kunigo ranką. Pasisakė, stengdavosi neapleisti velykinės išpažinties. Kol buvo galima, atlikdavo Velykinę savo parapijoje, o vėliau — važiuodavo į kitas bažnyčias". Kaip žinoma, rašytojas mirė 1957.VIII.17 Anykščiuose. Palaidotas savo sodyboje, greta jo giminaičio vyskupo A. Baranausko klėtelės.

DAUGAILIAI

LKB Kronika (Nr. 68, 1985) paskelbė tokio turinio korespondenciją: **Daugailiai** (Utenos raj.). Šią vasarą pas vietos kleboną kun. Petrą Baltušką atostogavo sesers vaikai. Jų krykštavimas šventoriuje nepatiko vietos bedieviams. Rajono vykd. k-to įsakymu vaikų kambario pareigūnai bei vietos milicijos įgaliotinis įsakė klebonui išvežti vaikus, nežiūrint, kad jie yra artimi giminaičiai.

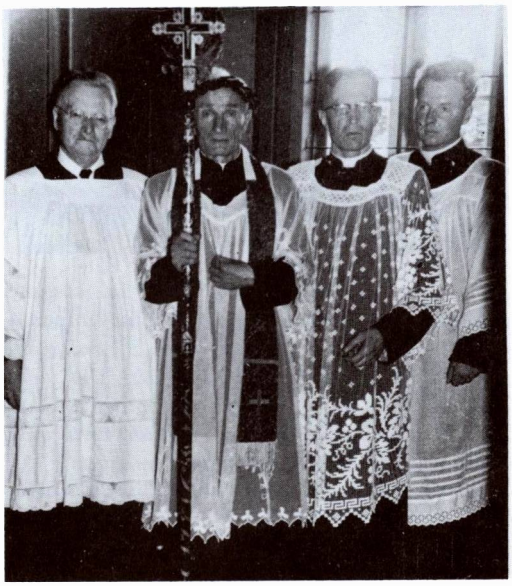

Viršuje — kun. Adomas Vyšniauskas, Daugailių klebonas, 1961.VI.18 iškilmingai atšventęs savo kunigystės 50 m. jubiliejų. Išgyveno 80 m., iš jų kunigu išbuvo 56 m., Daugailių klebonu 26 m. Čia matome jį daugailiškių kunigų tarpe 1961 m. Iš k.: kun. A. Vyšniauskas, kun. dr. J. Čepėnas, kun. A. Rameikis ir klierikas J. Čepėnas. Kun. A. Vyšniauskas mirė 1967.II.16. Palaidotas Daugailių kapinėse. Apačioje — Daugailių bažnyčios zakristijos vidus. (1987 m. nuotrauka)

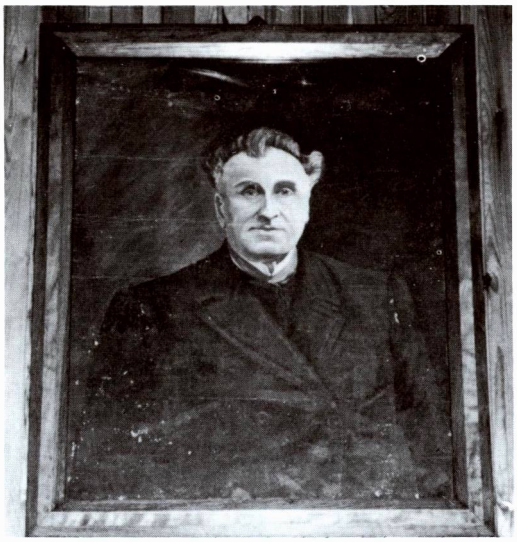

Kun. Antanas Rumševičius, 1883 m. atstatęs dabartinę Daugailių bažnyčią. Minint šio pastato 100 m. sukaktį, klebono kun. P. Baltuškos rūpesčiu, parapijiečių lėšomis, bažnyčios vidus buvo atnaujintas ir gražiai dekoruotas. 1983 m., Švč. M. Marijos Škaplierinės atlaidų metu buvo iškilmingai paminėta šimtametė sukaktis

KARSAKIŠKIS

(Pp prie 190—192 psl.)

LKB Kronika (Nr. 14, 1974) paskelbė tokio turinio korespondenciją:

„**Karsakiškis**. Pokario metais tarybinė valdžia nacionalizavo visus parapijai priklausančius pastatus. Klebonui buvo paliktas pats mažiausias namelis, kuriame buvo bažnyčios sandėlys. Jau treti metai, kaip Panevėžio rajono valdžia verčia kleboną išsikelti iš šio namelio kur nors į kaimą. Svarbiausias motyvas — klebonas gyvena arti mokyklos."

KUPIŠKIS

(Pp prie 210—214 psl.)

LKB Kronika (Nr. 41, 1980) paskelbė tokią korespondenciją:

KLOVAINIAI

Klovainių bažnyčioje ilgamečio klebono kun. Jono Lapinsko 50 m. kunigystės jubiliejaus minėjimo metu 1980.VI.14. (Pp prie 199 psl.)

„**Kupiškis**. Šių metų rugpjūčio iš 25 į 26 naktį Kupiškio kapuose nežinomi piktadariai Liurdo grotoj, kuri išliko nepaliesta karų metu, numušė Marijos statulai rankas. Prieš keletą metų kažkas nuplėšė rožančių, o dabar jau išdrįso sužaloti ir pačią statulą. Nuo 1932 metų ši Liurdo grota buvo visų kapų centre, puošė juos ir džiugino kupiškėnus, o dabar, didžiam tikinčiųjų skausmui, kažkokie piktadariai ją išniekino. Tikintieji, sužinoję apie šį įvykį, buvo giliai sukrėsti. Jie skubėjo į kapus, dėjo po Marijos kojomis gėles. Grota niekada nebuvo mačiusi tiek gėlių."

PALĖVENĖ

(Pp prie 265—268 psl.)

LKB Kronika (Nr. 67, 1985) paskelbė iš savo archyvo ilgą dokumentą — buv. klebono kun. Pr. Masilionio pamokslą-atsiminimus — apie parapijiečių vargus, atstatant savo bažnyčią po 1956.VII.10 ją ištikusio gaisro. Tada gerokai apdegė bažnyčios ir istorinio vienuolyno pastatai. Bažnyčia buvo uždaryta, tikintieji kurį laiką meldėsi jos zakristijoje, bet ir ji buvo okupacinės valdžios pareigūnų „užantspauduota". Dokumente rašoma: „Altorių įsirengėme vienoje mūro tvoros nišoje. Joje tilpo dvi žvakytės. Sunkiau būdavo, kai pūsdavo vėjas, nes tada pavojuje atsidurdavo Švč. Sakramentas. Tokiais atvejais jį pridengdavome tacele". Toliau klebonas kun. Pr. Masilionis pasakoja: „Sekmadieniais ten pat sakydavau pamokslą, o po Šv. Mišių nueidavome prie zakristijos, suklaupdavome, nes už durų buvo Viešpats, ir giedodavome 'Šventas Dieve'. Per mišias choristai ir žmonės taip pat giedodavo. Kai būdavo laidotuvės, karstą pastatydavome čia pat, šventoriuje, pamaldas laikydavome kaip ir bažnyčioje. Mums bažnyčia buvo didelis šventorius. Jos stogas — gražusis dangus! Išpažinčių klausydavau, sėdėdamas ant kėdės..."

Tik po daugelio ir ilgų vargų, gavus reikiamus leidimus, „bažnyčios stogas buvo atstatytas, bokšto medinis supuvęs kryžius pakeistas geležiniu, pakeisti arba naujai perdėti geležiniai kryžiai šventoriaus Kryžiaus kelio stotelėse, o iškilminguose vartuose nudegusio kryžiaus vietoje jau buvo geležinis kryžius." Remonto darbus baigė kun. J. Uogintas, naujasis Palėvenės klebonas. 1976.VIII.1 per Šv. Domininko atlaidus Palėvenės bažnyčia iškilmingai atšventė savo 300 metų jubiliejų, kurio iškilmėse dalyvavo daugybė tikinčiųjų. Pažymėtina, kad Palėvenės vienuolyno mokykloje dvejus metus mokėsi garsusis architektas Laurynas Stuoka-Gucevičius (1753—1798), be daugybės kitų bažnyčių bei pastatų, suprojektavęs ir garsiąją Vilniaus katedrą.

ROZALIMAS

Rozalimo kapų koplyčia. (Pp prie 336 psl.) ▶

Rašytojo kun. Adolfo Sabaliausko—Žalios Rūtos pastatyta koplyčia Mielaičių kaime. Jis čia ir palaidotas. (Pp prie 289—290 psl.)

PAPILYS

(Pp prie 289—290 psl.)

Kanadiškių „Tėviškės žiburių" (1977.IV.14) žiniomis, kan. Adolfo Sabaliausko — Žalios Rūtos Mielaičių kaime statyta mūrinė koplyčia, kurioje ir jis pats palaidotas, buvo apirusi, reikalinga remonto, tačiau sovietinė valdžia neleidžianti remonto atlikti. Čia matome koplyčios nuotrauką.

Salako bažnyčioje salakiškio kun. Eugenijaus Staleronkos primicijų metu, per Šv. Petro—Povilo atlaidus 1986 m. (Iš Br. Juodkos albumo)

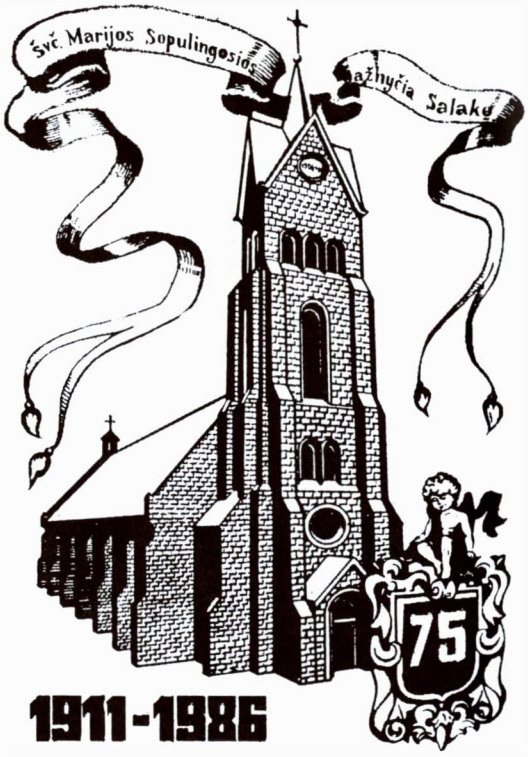

Kortelė su bažnyčios vaizdu, išleista Salako dabartinės bažnyčios 75 m. sukakčiai paminėti.

SALAKAS

(Pp prie 336—345 psl.)

Viename 1986 m. pabaigoje gautame laiške iš Salako rašoma: „Šiais metais mūsų parapija minėjo savo bažnyčios dabartinio pastato 75 m. sukaktį. Be kitų pasiruošimų, buvo remontuojamas ir bažnyčios bokštas. Įvyko nelaimė: nukrito du darbuotojai — vienas buvo negyvai užmuštas, kitam sulaužyti rankos, kojos, šonkauliai. Nežiūrint šios didelės nelaimės, darbai buvo ir toliau tęsiami. Siunčiu atviruką, kuris buvo išleistas bažnyčios sukakties proga."

Šv. Petro ir Povilo atlaidų metu buvo salakiškio kunigo Eugenijaus Staleronkos primicijos. Dalyvavo keli kunigai, daugybė parapijiečių."

SUDEIKIAI

LKB Kronika (Nr. 68, 1985) paskelbė tokio turinio korespondenciją:

Sudeikiai (Utenos raj.). Sudeikių bažnyčios šventoriuje yra palaidotas buvęs parapijos klebonas poetas kun. Šnapštys-Margalis (1877—1921). Per ilgą laiką kapo paminklas sunyko. Dabartinis klebonas kun. Povilas Juozėnas ir tikintieji, padedant Utenos dekanui Jonui Pranevičiui, rūpinosi nauju paminklu. Kun. J. Šnapščio kapas yra įtrauktas į Kultūros paminklų sąrašą. Tikintieji kreipėsi į Kultūros ministeriją ir gavo sutikimą pastatyti naują paminklą. Buvo išdrožtas gražus lietuviškas koplytstulpis su atitinkamais įrašais, bet rajono vyk. k-tas neleido jo pastatyti ant kunigo kapo. Pati valdžia pastatė trefaretinį paminklą, kurio antkapyje įrašyta: „Poetas J. Šnapštys-Margalis". Bedieviai neleidžia ant mirusių žymesnių kultūros veikėjų kunigų kapų pastatyti kryžiaus ar užrašyti, jog čia palaidotas kunigas. Tikinčiųjų koplytstulpis buvo pastatytas kitoje šventoriaus vietoje.

ŠEDUVA

(Pp prie 406—414 psl.)

Kaip skelbia LKB Kronika (Nr. 48, 1981), Šeduvos bažnyčia buvo pokario metais keletą kartų įsilaužta ir apvogta. 1954 m. įsibrauta pro bažnyčios langus, pavogta nuo 5 altorių užtiesalai, paimti kilimai. 1976.III.5 15 val. nupjauti bažnyčios durų užraktai, pavogti iš bažnyčios altorių pastatomi kryžiai, išplėštos aukų dėžutės. 1978.VIII.12 sužalotos Kryžiaus kelių stočių figūros. 1978.XI.7 naktį nusuktas šventoriaus centrinių metalinių vartų kryžius, aplankstyti vartai. 1980.I.16 išmuštas bažnyčios langas, esąs 5 m aukštyje. Ne kartą buvo pavogtos maldaknygės, rožančiai.

Šeduvos kapinėse, be kitų šeduviškių, yra palaidotas Vincentas Pranskietis, gimęs apie 1845 m. Bebrujų kaime. Jį savo atsiminimuose (213 psl.) mini prel. M. Krupavičius: „Akademijos (Petrapilyje) prokuratorius arba ūkvedys buvo taip pat lietuvis...". Šias pareigas jis ėjo ligi 1917 m., t.y. ligi akademijos uždarymo. Tada grįžo į Lietuvą, apsigyveno Raseinių klebonijoje, kur buvo dekano — klebono kun. Petro Dočkaus (sesers sūnaus) globojamas 1924 m. Klebonui mirus, grįžo į gimtąjį Bebrujų kaimą. Čia mirė 1931.IX.11. (Pp P. Pranio).

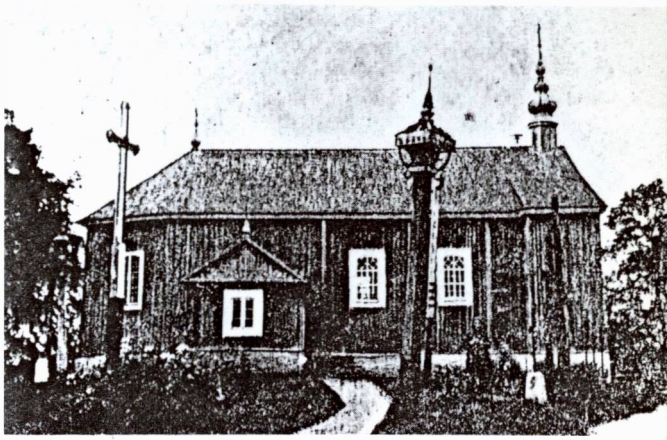

Šilų medinė bažnyčia, statyta 1779 m.

ŠILAI

(Pp prie 415—416 psl.)

Medinė bažnyčia, statyta 1779 m., buvo nugriauta ir jos vietoje 1906—1909 m. pastatyta nauja mūrinė. (Žr. jos nuotrauką 415 psl.). Senosios bažnyčios vaizdas išlikęs šioje nuotraukoje, darytoje K. Daukšos apie 1905 m. Tačiau senoji medinė koplyčia išliko ligi 1968 m. Bažnyčia stovėjo ant nedidelės kalvos, kapinėse. 1937 m. šalia jos buvo įruošta nedidelė aikštė. (Pagal A. Miškinį, Liet. arch. kl. VIII, II).

TRUSKAVA

(Pp prie 440—443 psl.)

LKB Kronika (Nr. 45, 1980) paskelbė tokio turinio korespondenciją:

„**Truskava** (Kėdainių raj.). 1980.V.27 Truskavos parapijos klebonas kun. Petras Nykštas buvo iškviestas į Kėdainių raj. vyk. komitetą, kur raj. pirm. pav. Juškevičius kunigą griežtai įspėjo, kad jis per Sekmines su tūkstantine minia meldėsi lauke prie sudegusios bažnyčios. Pareigūnas gąsdino, kad už tokias pamaldas kunigas gali būti baudžiamas. (Dabartinėje Truskavos bažnytėlėje telpa vos 150 žmonių).

Karo metu sudegus Truskavos bažnyčiai, pokario metais parapijiečiai daugelį kartų kreipėsi į okupacinės valdžios įstaigas, prašydami leidimo pasistatyti naują bažnyčią. Buvo nurodoma, kad buvusioje špitolėje — skurdžioje patalpoje įrengta laikina bažnyčia esanti labai maža ir varginga. Be to, tame name dar apgyvendinta keletas pašalinių asmenų, nieko bendra neturinčių su bažnyčia, o klebonas neturįs kur gyventi. Vasaros metu pamaldos laikomos po atviru dangumi. Į visus prašymus buvo atsakyta neigiamai."

Paminklas Utenos bažnyčios šventoriuje, prie pat vartų, vedančių į kapines. Prrie jo pastatytuose marmuriniuose stulpeliuose aukso spalvos raidėmis įrašytos pavardės garbingų kunigų, palaidotų šioje vietoje ar anksčiau kapinėse. Jų skaičiuje yra kunigų kankinių — 1925 m. lenkų nužudyto kun. dr. Prano Bakšio, 1974.III.7 mirusio Sibiro kalinio kan. Petro Raudos ir keleto kitų pavardės. (1987 m. nuotrauka)

UTENA

(Pp prie 447—454 psl.)

LKB Kronikos (Nr. 65, 1985) žiniomis, 1984.VIII.19 Utenos bažnyčioje buvo švenčiami jubiliejiniai Šv. Kazimiero atlaidai. Jubiliejinių atlaidų proga bažnyčios šventoriuje buvo pastatyti trys meniški kryžiai, kuriuos vyskupas J. Steponavičius pašventino. Toliau nurodoma, kad keliais atvejais okupacinės valdžios parei gūnai tardė kleboną — dekaną kun. Jona Pranevičių, vargoninką Juozą Vilimą, bažnyti nio komiteto narius. Jie buvo nubausti piniginė bauda.

UŽPALIAI

Užpalių bažnyčios vidus apie 1985 m. (Ant. Gaidžio nuotr. Pp prie 455—459 psl.)

VADAKTĖLIAI

(Pp prie 469—471 psl.)

1880 m. koplyčia buvo padidinta ir perstatyta į bažnyčią. Šioje 1905 m. K. Daukšos nuotraukoje ji pavaizduota tokia, kokia ji buvo Vadaktėlių filijos kurato kun. Juozo Tumo laikais (1902—1905 m.). Dar kartą bažnyčia buvo perstatyta 1910 m. Tada, anot A. Miškinio, buvo „netikusiai paaukštinti bažnyčios bokštai, pakeistas bokštelis virš apsidos ir pastato aplinka". Bažnyčia stovėjo šlaite, prie Naujamiesčio — Krekenavos kelio.

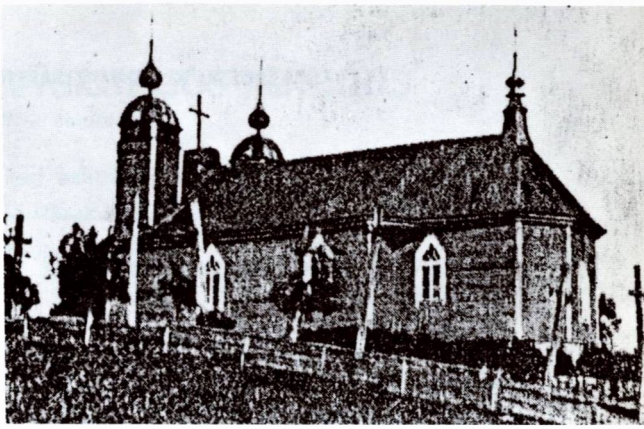

Senoji Vadaktėlių bažnyčia

VAŠKAI

(Pp prie 481 psl.)

I sk., 5—4 eil. iš apačios buvo parašyta: „Kadaise gausios lenkiškos kultūros liekanos išnyko (išskyrus vieną Vainekonių akalicą)." Šį teigimą autorius paėmė iš Vaškų klebono kun. Br. Masioko Vaškų parapijos išsamaus aprašymo, jo parašyto 1944 m. vysk. K. Paltaroko redaguotai „Panevėžio vyskupijos" knygos rankraščio. Ten, 116 psl., Br. Masiokas šitaip rašė: „Kadaise čia gausu buvo lenkiškos kultūros dvarininkų — Staševskiai, Brantai, Karpiai, Paulavičiai, Grotai, Dokalskiai, Puzinai, Ruščicai ir kiti, bet lenkų kalba čia nepasiliko, išskyrus Vainekonių akalicą, kur ir dabar senesnieji žmonės lenkiškai tebepoteriauja, nors kitur tos kalbos nevartoja".

Juozas Gruzdas, gim. 1911 m. Vainekonių kaime, čia augęs ir vėliau ligi 1944 m. čia lankęsis, dabar gyvenąs Miami Beach, Floridoje, atsiuntė knygos autoriui laišką, pažymėdamas, kad teigimas dėl tariamo „lenkiškumo" esąs netikslus ir klaidinantis. Pirmiausia, nepriklausomybės metais niekas Vainekonių akalica nebevadinę — tik kaimu. Kaimo gyventojai iš senų laikų buvę lietuviai patriotai, kai kurie dalyvavo 1863 m. sukilime. Juozo Gruzdo tėvelis ir kiti gyventojai tik lietuviškai poteriaudavę ir jį mokę lietuviškai giedoti iš lietuviškos kantičkos. Taip būdavę ir kitose sodybose. Visi važiuodavę į Vaškus lietuviškoms pamaldoms. Kaime buvo pastatytas vidutinio didumo akmeninis kryžius, kurio

Akmeninis kryžius Vainekonių kaime, pastatytas Šventųjų metų paminėjimui. Prie jo kaimo gyventojai — kryžiaus statybos iniciatoriai bei aukotojai

apačioje buvo toks lietuviškas įrašas: „Viešpatie, laimink mūsų laukus. Šventųjų metų paminėjimas 1933—1934. Vainekonių ūkininkai." Kryžius stovėjo šiaurinėje kaimo pusėje, gal apie 200 m prieš įvažiuojant į kaimą. Vienoje pokario metais gautoje nuotraukoje kryžiuje matyti šūvių žymės. Prie dažnų sodybų taip pat buvo statomi kryžiai. Vainekoniškiai priklausė lietuviškoms organizacijoms, veikė „Pavasario" kuopa.

PASTEBĖTŲ KLAIDŲ ATITAISYMAS, PATIKSLINIMAS, PAPILDYMAS

IV tomas — Panevėžio vyskupija

Psl.	Skiltis	Eilutė	Atspausdinta	Turi būti
26	1	8-9 iš a.	Praleistas Šeduvos dekanatas	Šeduvos dekanatas: Dambava, Dapšioniai, Klovainiai, Pakruojis, Pamūšis, Rozalimas, Sidabravas, Smilgiai, Šeduva.
84, 85	1	Parašas	Anciškių	Anciškio
88	1	fot. v.		Iš tiesų čia ne Andrioniškio šventoriaus vartai
102	II	28 iš v.	ir Panemunėlio par.	Išleisti. Panemunėlio par. administravo kun. Leonas Lukšas
110		Parašas	Antano	Adomo
111	I	15 iš v.	totoriškės	totoriškos
122	I	Parašas	Burbiškių	Burbiškio
123	II	Parašas	Burbiškių	Burbiškio
128	II	5 iš v.	Pažanskio	Baženskio
133	I	parašas	1983 m. žiemą	Apie 1981 m.
170	I	Nuotrauka	Bažnyčios fasads. . .	Bažnyčios fasadas. . . Nuotrauka atspausdinta veidrodiškai
174	I	Parašas	1982 metais	Apie 1978 m.
183	I	3 iš ap.	Juozas Rinkefvičius	Petras Rinkevičius
192	II	Parašas	planai. . .	fasadai
229	I	20 iš v.	1982 m.	1975 m.
240	II	Parašas	Didysis altorius	Šoninis altorius. Didysis yra 241 psl.
264	II	4 iš v.	Šeižys. . .	Prieš jį klebonu buvo ilgus metus energingas kun. J. Gelžinis
272	II	5 iš v.	Šereikos	Švereikos
273	II	9 iš v.	apie šimtas	apie 200
278	I	4 iš ap.	Mažeikiškisi	Mažeikiškiai
282	I	1 iš v.	Panemunėlis	Panemunėlį
287	II	8 iš v.	konserkavo	konsekravo
346	I	Parašas	Salamiesčio bažnyčia	Salamiesčio koplyčia
351	II	21 iš ap.	gim. 1925 m.	1905 m.
357	I	21 iš ap.	Parapijos ribose. . .	Iš tiesų priklausė Šeduvos parapijai.
379	II	12 iš v.	moksklos	mokyklos
389	II	3-2 iš ap.	ateitininkais. . .	šį žodį išleisti
391	II	Parašas	kairėje	dešinėje
393	II	10 iš ap.	1944	1938.VI.11
412	I	parašas	Šeduvoje 1933 metais	Apie 1938 metus
465	II	Parašas	Unciškių. . .	Tai tarmiška forma. Dabar rašo Ančiškiai, Elenchus duoda Ančiškė
473	I	2 iš ap.	Palaidotas Vadoklių. . .	Iš tiesų Uliūnų, kur ir mirė.
481	II	4 iš v.	Norvailša	Norvaiša
508	I	11 iš ap.	1963 m.	1969 m.
510	II	2 iš ap.	filosofijos	teologijos
523	I	28 iš v.	Laurinavičius, Petras	Laurinavičius, Povilas

ŽINIOS APIE PANEVĖŽIO VYSKUPIJOS KUNIGUS

Kun. Vincentas Arlauskas (gim. 1911.IV.29 Pumpėnų par.). Mokėsi Pasvalio, Biržų gimnazijose, Kauno kunigų seminarijoje. Kp 1938.VI.11. Pastoracinį darbą dirbo Rokiškyje, Sudeikiuose, Anykščiuose, Dusetose. Čia buvo klebonas ir Zarasų dekanas. Nuo 1981 m. Utenos altaristas, Pakalnių klebonas. Mirė 1986.IV.15 Utenoje. Palaidotas Utenos šventoriuje.

Kun. Juozapas Bagdonas (ne „Bardonas", kaip parašyta 38 psl.), gim. 1914.I.2. Baigęs Kauno kunigų seminariją, kp 1941.I.26. Biržų bž. laikinasis administratorius. Buvo bolševikų suimtas 1947.X.8, nuteistas 8 metus kalėti. Kalėjo Vorkutoje. Grįžo 1954.X.15. 1985 m. kunigų sąrašuose pažymėtas kaip altaristas Utenoje.

Kun. Jonas Balčiūnas (gim. 1927.XI.6, kp 1949.IX.25). Areštuotas 1954.VIII.28. Nuteistas 10 m. Kalėjo Vilniaus Lukiškių kalėjime, Šilutės, Kursko lageriuose. Grįžo 1955.IX.8 džiova sirgdamas, invalidas. Pakruojo vikaras, bet 1956.XII.4 vėl suimtas. Kalėjo Uglice, Taišete, Potmoj. Paleistas grįžo į Lietuvą 1965.IX.8. 1984 m. kunigų sąrašuose minimas kaip Salako klebonas.

Kun. Juozapas Bardišauskas (gim. 1898.I.18, kp 1925.VI.14). Nuo 1934 m. Papilio klebonas. Buvo 1945 m. Vilniaus krašte suimtas ir ištremtas. Apie jo likimą Sibiro kalinė Elena Juciūtė („Pėdos mirties zonoje", 129 psl.) pateikė tokį liudijimą: „... kun. J. Bardišauskas taip pat buvo atvežtas perteisti. Pradžioje jis buvo nuteistas 5 metams. Netrukus turėjo išeiti į laisvę, bet gaila buvo paleisti tokį 'baisų piktadarį'. Už tai padarė pas jį kratą, rado religinį laikraštį 'Žvaigždę', kuris buvo leidžiamas nepriklausomoje Lietuvoje, dar surado liudininkų, kad laiko mišias barake, ir davė jam vėl 5 metus. Vėliau vakarais jis ateidavo prie spygliuotos tvoros, kuri skyrė mūsų zoną nuo vyrų zonos ir atlikdavo mums trumpas pamaldas su pamokslu. Pabaigoje mes suklaupdavome, jis mus palaimindavo. Stipriai jis mus paguosdavo, atgaivindavo viltimi, net tas spygliuotas patvorys, rodos, likdavo šviesesnis, pajusdavome, kad Dievas mus globoja, ir tikėjome, kad Jis mūsų neapleis. Sugrįžusi į Lietuvą 1956 m. išgirdau, kad kun. Bardišauskas žuvęs stovykloje — buvęs išprovokuotas ir kareivių nušautas." (Pp prie 129 psl.)

Kun. Kazimieras Baronas (gim. 1927.XII.5, kp 1957.IV.17). 1951.IV.29 areštuotas iš Kauno kunigų seminarijos. Nuteistas 11 m. ir buvo kalinamas Dženskasgano vario kasyklose. Į Lietuvą grįžo 1955.VII.4. Baigė kunigų seminariją. 1985 m. kunigų sąrašuose pažymėtas kaip Obelių klebonas.

Kun. Boleslovas Beinaravičius (žr. IV, 35 psl.). Velykių parapijos klebonas. Buvo bolševikų suimtas 1950.IX.29. Nukankintas Vilniaus Lukiškių kalėjime 1951.I.29.

Kun. Jonas Bubas, Antalieptės klebonas. Suimtas 1951.II.9. Nuteistas 10 m. kalėti. Grįžo 1956 m. Mirė 1960.IV.19, eidamas Pandėlio klebono pareigas. (Pp ir pt prie 38 psl.)

Kun. Albinas Budrikis (gim. 1916.VIII.1 Mosėdžio par.). Mokėsi Skuodo, Marijampolės marijonų gimnazijose, Marijonų filosofijos kursuose (1938—1940), Kauno u-to Teol.— fil. fakultete (1940—1941). Marijonas. Kp 1944.VI.11. 1945 m. gavo teologijos licenciato laipsnį. 1944—1949 m. dirbo sielovados darbą Marijampolės ir Panevėžio marijonų bažnyčiose. Uždarius vienuolynus, perėjo į Panevėžio vyskupiją. 1949—1950 m. Vaškų vikaras. 1950 m. paskirtas Kauno arkivyskupijos, 1950—1960 m. Zapyškio klebonas. Čia įrengė karo metu baigtą statyti bažnyčią. 1960—1966 m. Seredžiaus klebonas, 1966—1972 m. administravo Žeimelio ir Lauksodžio parapijas. 1972—1976 m. Kelmės ir Šaltinių par. klebonas. 1976 m. sunkiai susirgo, atsirado dalinis paralyžius. Porą metų praleidęs ligoninėse, 1978 m. apsigyveno Vilniuje. Ir sirgdamas rūpinosi sielovada. Mirė Vilniuje 1983.VI.22. Palaidotas viename Rokantiškių kapinių kalnelyje. Laidotuvėse dalyvavo daugybė tikinčiųjų, keliasdešimt kunigų, vyskupai L. Povilonis ir V. Sladkevičius.

Kun. Mykolas Bugenis (gim. 1888.VIII.1 Skiemonių par., kp 1913.VI.8). Mokėsi Daugpilio gimnazijoje, Petrapilio dvasinėje akademijoje. Buvo kapelionu Petrapilio mergaičių gimnazijoje, vikaru, klebonu. Vėliau paskirtas Omsko klebonu ir dekanu. 1930 m. bolševikų

areštuotas ir nuteistas 10 m. kalėjimo. Kalėjo Marinske, Komijoje, dirbo anglių kasykloje. Buvo Solovkose, Vagarakšoje, Datučke. Bet 1933 m., apsimainant kaliniais, grąžintas į Lietuvą. Vėl dirbo nuodėmklausiu, kapelionu, klebonu, buvo altaristas. 1958.VII.13 m. vysk. T. Matulioniui rašė: ,,Ėjau skirtas man pareigas visur, kur man liepė Dvasinė vyriausybė, visuomet atmindavau duotą paklusnumo pažadą". Buvo labai išsilavinęs, kantrus, malonus, pareigingas, protingas žmogus. Mirė 1980.IX.1 Dusetose, sulaukęs 92 m. amžiaus. Palaidotas šventoriuje, dalyvaujant 90 kunigų, didžiulei tikinčiųjų miniai.

Kun. Jonas Buliauskas (gim. 1910.I.26, kp 1934.V.26). Obelių vikaras. Areštuotas 1947.VII.9 Šlienavoje, nuteistas 10 m. Kalėjo Oršoje, Vorkutoje, kt. lageriuose. 1956.IV.6 grįžo Lietuvon. Pasvalio altaristas. Bet 1957.IX.11 sovietinis teismas nubaudė už vaikų katekizaciją 2000 rb bauda. 1957.XI.7 amnestuotas. Paskirtas Velykių parap. monsoniorium 1961.IV.27 atimamas įgaliotinio išduotas darbo pažymėjimas už važinėjimą su pamokslais po kitas parapijas. 1984 m. kunigų sąrašuose atžymėtas kaip Lėno altaristas. (Pp prie 38 psl.)

Kun. Kazys Čiplys (žr. IV, 35 psl.), Čedasų klebonas. Suimtas 1949.IV.23. Mirė Rusijos kalėjime.

Prel. Kazimieras Dulksnys (gim. 1919.II.19, kp 1935.VI.15). Panevėžio Šv. Petro ir Povilo parapijos klebonas. 1957.II.17 areštuotas ir nuteistas 2 metus kalėti. Grįžo iš koncentracijos stovyklos 1959.V.19. Ištremtas į Kaišiadorių vyskupiją. Merkinės altaristas. Iki 1963.VI.7 gyveno Nedzingėje, vėliau Krekenavos altaristas ir klebonas, vyskupijos kapitulinis vikaras.

Kun. Mykolas Gylys (gim. 1927.I.1, kp 1951.IX.23), Karsakiškio ir Geležių parapijų klebonas. Mirė 1987.I.13. Palaidotas I.13 Petrašiūnuose. Pp prie 192 psl.).

Kun. Mykolas Grigaliūnas (gim. 1907.XII.17 Dambavos par., kp 1931.V.30). Gimė gausioje 12 vaikų šeimoje. Mokytis jam padėjo brolis kan. Antanas Grigaliūnas. Mokėsi Šeduvoje, Linkuvos gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje, Teol.—Fil. fakultete. Vikaravo Panemunėlyje, Anykščiuose, klebonavo Salose, Salamiestyje, Aluntoje, Onuškyje. Panevėžio katedros altaristas. 1981 m. atšventė savo kunigystės 50 m. jubiliejų. Mirė 1982.III.12 infarktu. Palaidotas Panevėžio kapinėse. Laidotuvėse dalyvavo minia tikinčiųjų, 110 dvasininkų.

Kun. dr. Jonas Gutauskas (gim. 1906.I.18, kp 1934.X.7). Paskutiniu metu gyveno Toronte. 1984 ir 1986 m. išspausdino dvi poezijos knygas — ,,Tik vienas šuolis" ir ,,Tikiu gyvenimą — ne mirtį". Mirė Toronte 1986.XI.6. Palaidotas Lietuvių Kankinių parapijos kapinėse, Mississaugoje.

Kun. Juozas Janilionis (gim. 1892.III.19 Geidžiūnų par., kp 1915 m.). Mokėsi Rygos gimnazijoje ir Žemaičių kunigų seminarijoje. Kunigavo Rimšėje, Geidžiūnuose, kur praplėtė koplyčią ir 1917 m. išgavo jai filijos teises. Vėliau dirbo pastoracijos darbą Biržuose (buvo vienas iš gimnazijos steigėjų), Panevėžy, Liepojoj, Radvilišky, Kaune, Zarasuose, Smėlynėje. 1930 m. perkeltas į P. Ameriką. 1930—1938 m. dirbo Buenos Aires, o nuo 1939 m. Rio de Janeiro, Brazilijoje. Argentinoje įsteigė Šv. Kazimiero koplyčią, įkūrė Vaižganto vardo mokyklą, redagavo ,,Švyturį", ,,Tiesą". Brazilijoj suorganizavo lietuvių radijo valandėlę, išleido du metraščius, maldaknygę ,,Rūpintojėlį". Rio de Janeiro kapinėse pastatė paminklą pasaulio lietuviams, žuvusiems už tėvynę ir svetur mirusiems. Mirė 1974.XII.26 Brazilijoje. (Pp prie 512 psl.).

Kun. Bronislovas Jareckas (gim. 1908.I.5 Pumpėnų par., kp 1936.V.31). Mokėsi Pumpėnų mokykloje, Panevėžio gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje. Vikaravo Panevėžio katedroje, Naujamiestyje. Klebonavo Palėvenėlėje, Juodupėje, Vabalninke, Joniškėlyje. Buvo visa širdimi atsidavęs pastoracijai. Mirė 1980.X.15. Palaidotas X.20, dalyvaujant apie 80 kunigų, didelei parapijiečių miniai. Laidojimo pamokslų metu buvo pabrėžta, kad velionis yra išgelbėjęs žydų tautybės piliečių nuo sušaudymo.

Kun. Jonas Juodelis (gim. 1921.V.21, kp 1947.VI.29). Panevėžio katedros vikaras. Areštuotas 1951 m., nuteistas 25 metams. Kalėjo įvairiuose Sibiro lageriuose. Į Lietuvą grįžo 1955 m. Panevėžyje Šv. Apaštalų Petro ir Povilo parap. klebonas, vyskupijos kancleris.

Kun. Mykolas Juodelis, Biržų par. klebonas, dekanas. Suimtas 1950.IV.30. Nuteistas 10 m., kalėjo Kazachstane. Lietuvon grįžo 1956.VI.12. Naujamiesčio klebonas. Mirė 1958.V.24. Palaidotas Naujamiesčio kapinėse. (Pp ir pt prie 40 psl.).

Kun. Jonas Jatulis, Adomynės klebonas. 1949.V.23 suimtas ir nuteistas 10 m. kalėti. Kalintas Balchaše, Karagandoje. Į Lietuvą grįžo 1957.III.19. 1963.V. ištremtas į Pabiržę, atimtas darbo pažymėjimas eiti kunigo pareigas 5 mėnesius. 1985 m. kunigų sąrašuose pažymėtas kaip Antalieptės klebonas. (Pp ir pt prie 40 psl.).

Kun. Antanas Juška, Ramygalos par. klebonas. 1949.IV.12 suimtas, grįžtant jam iš rekolekcijų Uliūnuose. Ypatingos tarybos nuteistas 25 metams kalėti. Buvo kalintas Sibire, Taišeto lageryje, Cūno dujotiekio tiekime. Dirbo prie naftos perdirbimo Omske. Kaip invalidas grįžo Lietuvon 1956 m., bausmę sumažinus 8 m. 1985 m. kunigų sąrašuose pažymėtas kaip Švedriškės klebonas. (Pp ir pt prie 40 psl.).

Kun. Alfonsas Kadžius, Grūžių klebonas. Bolševikų suimtas 1949.IX.4, nuteistas kalėjo Vorkutoje. Grįžo Lietuvon 1957.XI.27. Dirbo sielovadoje, bet 1964.XI.30 atimtas darbo pažymėjimas. 1984 m. atšventė savo kunigystės auksinį jubiliejų. 1985 m. kunigų sąrašuose pažymėtas kaip Avilių klebonas. (Pp ir pt prie 40 psl.).

Kun. Zenonas Karečka (gim. 1890.XII.20, kp 1914). Klovainių klebonas. Boševikų suimtas 1945.XII.18. Kalėjo Komijoje. Į Lietuvą grįžo 1946.X.16. Mirė Krinčine 1954.X.10. Palaidotas šventoriuje.

Kun. Stanislovas Krištanaitis (gim. 1912.VIII.17 Ramygalos par.). Mokėsi Ramygalos gimnazijoje. Baigęs Kauno kunigų seminariją, kp 1939.VI.3. Sielovados darbą dirbo Šeduvoje, Rokiškyje. Zarasų klebonas. 1950 m. suimtas ir nuteistas 10 m. kalėti. Iš Sibiro grįžo 1956 m. su palaužta sveikata. Susirgęs kaip altaristas gyveno Joniškyje, Vabalninke. Spaudos bendradarbis. Parašė Truskavos parapijos istoriją, paskelbė daug apaštalinio turinio laiškų, rašė ir blaivybės klausimais. Mirė 1980.V.22. Palaidotas Vabalninko bž. šventoriuje, dalyvaujant 108 kunigams, daugybei tikinčiųjų. (Pp prie 41 psl.).

Kun. Jonas Krivickas (gim. 1914.II.5). Paskutiniu metu gyveno J. Matulaičio namuose, Putname, Conn. Čia ir mirė 1987.II.9. Palaidotas Putnamo seselių kapinėse II.11. (Pp prie 510 psl.).

Kun. Petras Kuzmickas (gim. 1910.XI.7, kp 1935.VI.15). Utenos parap. vikaras, Kauno kunigų seminarijos vicerektorius, Rozalimo klebonas. Areštuotas 1947.II.18 ir nuteistas 5 m. kalėti. Kalėjo Vorkutoje. Į Lietuvą grįžo 1953 m. 1984 m. kunigų sąrašuose pažymėtas kaip Smilgių (Pan.) parapijos klebonas.

Kun. Rapolas Kvedarauskas (gim. 1913, kp 1944 m.). Raudonarmiečių kareivių nužudytas 1945 m. Palaidotas Raguvos kapinėse.

Kun. Jonas Lapinskas (gim. 1904.VI.26 Papilio par.). Baigęs Kauno kunigų seminariją, kp 1930.VI.14. Vikaravo Pakruojyje, Aluntoje, Kamajuose. Klebonavo Kazliškyje, Aleksandravėlėje, Pasvalyje, Klovainiuose. Globojo katalikiškas organizacijas, platino spaudą. Mirė po ilgos ir sunkios ligos 1985.VI.4. Palaidotas Klovainių bž. šventoriuje.

Kun. Juozas Laurenčikas. Buvo nuteistas 10 m. Mirė 1969 m. Palaidotas Raguvos kapinėse. (Pp prie 41 psl.).

Kun. Petras Liepa, Viešintų parapijos klebonas, areštuotas 1945 m. rudenį. Žuvo Karagandos lageryje 1953.II.1. (Pp prie 35 psl.).

Kun. Juozas Lomanas. Suimtas 1952.VII.22 ir nuteistas 10 m. kalėti. Grįžo Lietuvon 1956 m. Linkuvos altaristas. Mirė 1959.II.27. Palaidotas Vabalninko bž. šventoriuje. (Pp ir pt prie 41 psl.).

Kun. Petras Markevičius (gim. 1912.V.30 Utenoje). Gimė neturtingoje miestiečių šeimoje. Baigęs Utenos pradžios mokyklą, 1924 m. pradėjo mokytis Utenos gimnazijoje, vėliau įstojo į Kauno kunigų seminariją, kurią baigęs kp 1938.VII.11. Paskirtas Valkininko parapijos vikaru ir religijos dėstytoju mokyklose. Kuriant netoli jo gimtinės Biliakiemio parapiją, 1940.VIII.14 šventinant bažnyčią, joje laikė pirmąsias šv. Mišias. Po kelerių metų buvo paskirtas Biliakiemio kuratu, vėliau klebonu. Okupacijų metais sumaniai tvarkė parapijos bei tikinčiųjų reikalus, gražiai sugyveno su parapijiečiais. Mirė 1987.IV.25. Palaidotas gimtosios Utenos parapijos šventoriuje.

Kun. Pranciškus Masilionis (gim. 1902.II.26 Joniškėlio par., kp 1927 m.). Įstojęs į jėzuitus, mokėsi įvairiose mokyklose, Kauno ir Innsbruko kunigų seminarijose. Vedė rekolekcijas, pamokslavo, veikė blaivybės srityje, bendradarbiavo spaudoje. Pokario metais daug pasidarbavo atstatydamas apdegusią Palėvenės bažnyčią, o taip pat Kriklėnų, Sidabravo bažnyčias, kur buvo klebonas. Mirė 1980.X.14 ir buvo palaidotas Sidabravo bž.

šventoriuje. Laidotuvėse dalyvavo 130 kunigų, 2 vyskupai, gausi tikinčiųjų minia.

Kun. Stasys Masilionis, Kamajų klebonas. Suimtas 1947 m., nuteistas 10 m. kalėti. Buvo kalinamas Nafilsko kalėjime. Lietuvon grįžo 1956.IX.6. Paskirtas Salako klebonu. Čia ir mirė. Palaidotas šventoriuje. (Pp ir pt prie 41 psl.).

Kun. Juozas Matelionis, Panemunėlio klebonas. 1951 m. areštuotas, nuteistas 10 m. kalėti. Iš Sibiro lagerių grįžo 1955.XII.23. Mirė 1964.V.2 būdamas Utenos altaristu. Palaidotas Aluntos kapinėse. (Pp ir pt prie 41—42 psl.).

Kun. Juozas Matulevičius-Matulis (žr. 42 psl.). 1984 m. gyveno Lapėse.

Kun. Jonas Matulis. Buvo suimtas 1946.XII.18, nuteistas 5 m. Į Lietuvą iš kalinimo grįžo 1951.XI.5. Buvo Gulbinėnų klebonu. Čia ir mirė 1967.III.23. Palaidotas vietos kapinėse. (Pp ir pt prie 42.psl.).

Kun. Juozas Merkys (gim. 1916.III.4 Viešintų par., kp 1940.VI.16). Išaugo 9 vaikų šeimoje, iš kurių 3 kunigai: Juozas, Alfonsas, Vytautas. Mokėsi Kupiškio ir Panevėžio gimnazijose, Kauno kunigų seminarijoje. Vikaravo Daujėnuose, Salake, Vyžuonose, Anykščiuose, Saločiuose, Pumpėnuose, Pandėlyje, Troškūnuose, Vabalninke. Klebonavo Alizavoje, Onuškyje, Ančiškyje, Gelažiuose, Smilgiuose, Rageliuose, Raguvėlėje. Čia ir mirė 1983.III.3. Palaidotas Raguvėlės kapinėse III.7, dalyvaujant tikinčiųjų miniai ir apie 70 kunigų.

Kun. Anicetas Meškauskas. Buvo nuteistas 10 m. kalėti. Kalėjo Abezo lageryje, Komijoje. Į Lietuvą grįžo 1953 m. vėlų rudenį. Mirė kaip Raguvos altaristas 1979.IV.22. Palaidotas vietos kapinėse.

Kun. Juozapas Mickevičius (gim. 1900.I.1 Lapiuose). Tėvas buvo vargoninkas, išauginęs 8 vaikų šeimą. Baigęs Kauno kunigų seminariją, kp 1924.VI.14. Pastoracinį darbą dirbo Raguvoje, Skapiškyje, vėl Raguvoje. Kapelionavo Panevėžio lenkų mokykloje, klebonavo Kazliškyje, Kvetkuose, Geležiuose, Upytėje, Lėne. Mirė 1985.XI.30. Krekenavos altarijoje. Palaidotas Krekenavos šventoriuje.

Kun. Antanas Mikulėnas (gim. 1919.X.31 Obelių par.). Dirbo ūkyje, geležinkelio darbuose. 1944 m. buvo vokiečių suimtas ir išvežtas į Vokietiją darbams. 1945.VIII.20 grįžo į Lietuvą, mokėsi Rokiškio suaugusiųjų gimnazijoje. 1953 m. baigė Panevėžio muzikos mokyklą ir įstojo į Kauno kunigų seminariją. Kp 1958.III.23. Vikaravo Raguvoje, Ramygaloje. 1963 m. paskirtas Antazavės klebonu. Čia sumaniai tvarkė bažnyčios reikalus. Mirė 1986.II.16. Palaidotas Antazavės bž. šventoriuje.

Kun. Kazimieras Mikelinskas, Debeikių klebonas, Utenos dekanas. Buvo nuteistas 10 m. Iš Sibiro katorgos grįžo 1955.X.16. Aluntos altaristas. Mirė 1957.XII.29. Palaidotas Debeikių kapinėse. (Pp prie 42 psl.).

Kun. Aleksandras Mileika (žr. IV 36 psl.). Mirė Vyžuonose 1944.XII.23. Palaidotas Vyžuonų kapinėse.

Kun. Jonas Morkvėnas (gim. 1907.VII.6 Krinčino par., kp 1933.IV.1). Vikaravo Linkuvoje, klebonavo Spitrėnuose, Antalieptėje, Aluntoje, Salake, Salose, Svėdasuose, Pandėlyje. Klebonaudamas nuo karo nukentėjusiose bažnyčiose, jas suremontavo. Salose pastatė naują kleboniją. Mirė Pandėlyje 1981.I.21. Palaidotas šventoriuje.

Kun. Povilas Paškevičius (gim. 1892.VII.28). Baigęs Žemaičių kunigų seminariją, kp 1918.V.1. Šeimoje buvo jo brolis Juozapas — kunigas, kuris, užsikrėtęs šiltine, mirė vos 28 m. Poviliukas (tada 6 metų amžiaus) pasakęs: „Neverkite, kunigo Juozapo vietoje aš būsiu kunigu". Vikaravo Pabaiske, Panevėžyje, klebonavo Žiobiškyje, Dabužiuose, Vyžuonose, Viešintose. Mirė 1981.V.25. Palaidotas Viešintų šventoriuje.

Kun. Steponas Pelešynas (gim. 1908.X.11 Daujėnų par., kp 1933.IV.1). Mokėsi Panevėžio, Kėdainių gimnazijose, 1926—1933 m. Kauno kunigų seminarijoje. Vikaravo Raguvoje, Krekenavoje; Kibirių, Kamajų parapijų administratorius. 1950—1956 m. ištremtas. 1957.IV.15 grįžęs vėl dirbo įvairiose parapijose. Paskutinė vieta — Adomynė, kur 1983 m. atšventė savo kunigystės auksinį jubiliejų. Čia ir mirė 1984.VII.21. Palaidotas šventoriuje. Laidotuvėse dalyvavo apie 80 kunigų, nemažas būrys parapijiečių. (Pp prie 43 psl.).

Kun. Henrikas Prijalgauskas (žr. IV, 43 psl.). Areštuotas 1949 m. Iš Sibiro tremties grįžo Lietuvon 1957.IX.19. Buvo Velykių klebonas. Mirė 1978.VIII.23. Palaidotas Panevėžio kapinėse.

Kun. Augustinas Pronskietis (gim. 1886 m. Šeduvos par.). Papildomos žinios: (žr. III t., 67

psl.). Gimė ir augo labai vargingoje šeimoje. Būdamas 7 metų, neteko tėvelio. Motina ir vyr. broliai ieškojo darbo Petrapilyje. Čia Augustinas baigė kunigų seminariją, kp 1910.III.25. Paskirtas vikaru Petrapilio Šv. Kotrynos bažnyčioje. Po 1917 m. kurį laiką tvarkė vyskupijos kurijos reikalus, dalyvavo lietuvių visuomeninėje veikloje, tvarkė bažnytinį giedojimą, bendravo su muziku Česlovu Sasnausku, poetu Jurgiu Baltrušaičiu. 1932 m. ištremtas į Solovkus, bet 1933 m. drauge su kitais kunigais, grąžintas Lietuvon. Paskirtas Kretingos kalėjimo kapelionu, paskui Šaltinių, Ugionių klebonu. Netekęs sveikatos, sugrįžo į gimtąją Šeduvą ir čia atšventė savo kunigystės deimantinį jubiliejų. Mirė 1986.I.23. Palaidotas Šeduvos bž. šventoriuje.

Kun. Juozas Prunskis 1987 m. pradžioje, Lietuviams katalikams išeivijoje vyskupo Pauliaus Baltakio, OFM pristatymu, pakeltas prelatu. (Pp prie 511 psl.).

Kun. Ignas Ragauskis (gim. 1891.X.24), Vyžuonų parapijos vikaras, sušaudytas kartu su Utenos ir apylinkės žydais 1941 m. vasarą Rašės miškelyje.

Kun. Pranas Raščius (gim. 1902.VIII.6 Svėdasų par.). Augo 7 vaikų šeimoje. Baigęs Kupiškio progimnaziją ir Kauno kunigų seminariją, kp 1929.V.25. Pastoracinį darbą dirbo Vadokliuose, Vaškuose, Saločiuose, Subačiuje. Buvo klebonu Kriaunose, Ančiškyje, Pakruojuje. Nuo 1974 m. ligi mirties gyveno kaip altaristas Svėdasuose. Čia staiga mirė 1984.IX.30. Palaidotas Svėdasų kapinėse.

Kun. Antanas Riauba (gim. 1902, kp 1929). Burbiškio parapijos klebonas. Buvo suimtas apie 1949 m. ir žuvo Sibiro lageryje. (Pp prie 37 psl.).

Kun. Mykolas Selickas (žr. IV, 44 psl.). Areštuotas 1949 m. ir nuteistas 10 m. Iš Archangelsko kalinimo paleistas 1955 m. Mirė 1970.VII.4, eidamas Sidabravo klebono pareigas. Palaidotas Sidabravo bž. šventoriuje.

Kun. Petras Senulis. Gimęs Šeduvos par. Mokėsi Šeduvos, Šiaulių gimnazijose. Karinę prievolę atliko kariūnu. Seminarijoje mokėsi 1932—1937 m. Vikaravo Troškūnuose, Saločiuose, Vaškuose, Krinčine. Tremtyje buvo 1946—1953 m. Grįžęs vikaravo Aluntoje ir Zarasuose. 1956 m. paskirtas Leliūnų klebonu, kur uoliai darbavosi ligi mirties. Mirė 1982.XI.29. Palaidotas Leliūnų šventoriuje, dalyvaujant 78 kunigams, gausiai parapijiečių miniai. (Pp prie 44 psl.).

Kun. Albinas Spurgis, MIC, mirė Adelaidėje, Australijoje, 1985.X.7, sėkmingai dirbęs pastoracinį darbą trijuose kontinentuose. Gyvendamas Australijoje, reiškėsi religiniame ir visuomeniniame darbe. Būdamas geras rekolekcijų vadovas, aplankė visas lietuvių kolonijas. Australijos Lietuvių Bendruomenės vadovybės narys.

Kun. Gasperas Spūdas (žr. IV, 45 psl.). Areštuotas 1950.IV.23 ir nuteistas 11 m. Iš Rusijos katorgos grįžo 1955.VIII.4. Klebonavo Grūželių parapijoje. Mirė 1960.X.23. Palaidotas Linkuvos parapijos kapinėse.

Kun. Adolfas Stašys (gim. 1905.X.23, kp 1923.XI.11). JAV-bėse išgyveno 39 metus. Gyvendamas Floridoje, stengėsi aptarnauti lietuvius katalikus. Po ilgos ir sunkios ligos mirė 1987.II.4. Palaidotas 1987.II.7 Lietuvių Šv. Kazimiero kapinių kunigų skyriuje, Čikagoje. (Pp prie IV, 152 psl.).

Kun. Mykolas Stonys (žr. IV, 45 psl.). Areštuotas 1946 m. ir nuteistas 10 m. Kalėjo Intos, Karagandos lageriuose. Į Lietuvą grįžo 1954.XII.28. 1987 m. sąrašuose minimas kaip Suosto klebonas.

Kun. Matas Šermukšnis. Buvo bolševikų areštuotas 1946 m. ir nuteistas 10 m. Kalėjo Sibiro lageriuose. Palaidotas Vaškų šventoriuje 1978.II.6. (Pp ir pt prie 45 psl.).

Kun. Ignas Šiaučiūnas (žr. IV, 46 psl.). Buvo bolševikų suimtas 1949.X.30 Varlaukyje, Žemaitijoje. Nuteistas 25 m. Kalėjo Intos lageryje. Lietuvon grįžo 1956.V.14. 1984 m. žiniomis, gyveno Svedasuose, tit. klebonas.

Kan. Povilas Šidlauskas (žr. IV, 46 psl.). Buvo areštuotas 1950.VI.29. Nuteistas 10 m. katorgos. Iš Sibiro lagerių grįžo 1954.IX.1. 1962.IV.9 ištremtas Kaišiadorių vyskupijon. Merkinės altaristas. Vėliau gyveno Kulautuvoje. Mirė 1973.V.21. Palaidotas Panevėžio kapinėse.

Kun. Konstantinas Šimašis. Aluntos klebonas. Suimtas 1951 m. ir nuteistas 10 m. kalėti. Iš Rusijos lagerių grįžo 1954.II.8 kaip ligonis. Mirė Vainute 1955.III.19. (Pp ir pt prie 46 psl.).

Kun. Jurgis Šimonėlis, Debeikių par. klebonas. Suimtas 1950 m., nuteistas 10 m. kalėti. Mirė 1957.III.26, būdamas Sudeikių parapijos klebonu. Palaidotas šventoriuje. (Pp ir pt prie 46 psl.).

Kun. Benediktas Šveikauskas. Rokiškio parapijos altaristas. 1941.VI iš 23 į 24 naktį sušaudytas Rokiškio milicijos rūmuose. Palaidotas Rokiškio par. kapinėse. (Pp ir pt prie 37 psl.).

Klierikas Bronius Tamelis (gim. 1962.III.27 Ukmergėje, darbininkų šeimoje). Baigęs Ukmergės vid. mokyklą, 1979 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Buvo tyros širdies ir švento gyvenimo pavyzdys, draugiškas, bet silpnos sveikatos. Mirė 1982.XII.20. Jo mirtį labai apgailėjo seminarijos vadovybė, Ukmergės ir Kauno tikintieji. Palaidotas XII.23 Ukmergės kapinėse. Jo karstą kelis kilometrus per miestą ant savo pečių nešė mokslo draugai klierikai. Keli tūkstančiai ukmergiškių lydėjo į amžinojo poilsio vietą.

Kun. Leonardas Tamošauskas, Onuškio klebonas. Bolševikų suimtas 1949.IV.23, nuteistas 10 m. kalėti. Kalėjo Kazachstane. Į Lietuvą grįžo 1956.II.27. 1985 m. sąrašuose pažymėtas kaip Lukštų klebonas. (Pp ir pt prie 46 psl.).

Kun. Eduardas Vaišnoras (Ne Vaišnora, kaip buvo parašyta IV t., 46 psl.). Kalėjo Karagandoje, bet grįžęs vėl stojo sielovados tarnybon ir 10 m. (1956—1966) klebonavo nuošalioje Inkūnų parapijoje. Kai jį ištiko paralyžius, būdavo nunešamas ar nuvedamas į klausyklą, kur su meile teikdavo atgailos sakramentą. Pažymėtina, kad savo laiku velionį, kaip didelį mokslo ir poezijos mylėtoją, labai mylėjęs seminarijos rektorius Maironis. (Pp prie 46—47 psl.).

Kun. Juozas Vaškevičius (gim. 1932.IV.8 Ratnyčios par., kp 1965.IV.14). Mokėsi Druskininkuose, 1960—1965 Kauno kunigų seminarijoje. Vikaravo Vyžuonose, Pasvalyje, 1967 m. paskirtas Čedasų, 1972 m. Truskavos, 1979 m. Salų klebonu. Susirgęs džiova, išvyko pas gimines į Druskininkus. Čia ir mirė 1984.VII.19. Palaidotas VII.23 šalia savo motinos Ratnyčios kapinėse. Laidotuvėse dalyvavo didelė tikinčiųjų minia, jos tarpe apie 40 kunigų.

Kun. Titas Vinkšnelis. Vikaravo Leliūnuose ir Tauragnuose. Klebonavo Daunoriuose, kur pastatė bažnyčią ir kleboniją. 1949—1956 m. buvo ištremtas. Buvo klebonu N. Radviliškyje, Sudeikiuose, Salose, Lukštuose, Užpaliuose ir Suvainiškyje. Iškunigavo 51 m., iš kurių 7 m. Sibiro tremties sąlygomis. Atšventė savo kunigystės auksinį jubiliejų. Sulaukęs 50 m. rašė vyskupui: „Po gyvenimo smūgių... jei būtų galimybė gimti antrą kartą, kunigystę vėl pakartočiau. Tik joje galima nors dalinai atsilyginti už Viešpaties atpirkimo malonę." Mirė 1982.VII.21 po trečio širdies infarkto. Palaidotas Pandėlio šventoriuje, dalyvaujant gausiai miniai tikinčiųjų, 74 kunigams. (Pp prie 47 psl.).

Kun. Antanas Žakevičius (žr. IV, 37 psl.). Mirė 1955.I.1 Irkutsko lageryje.

V TOMAS I DALIS — VILNIAUS ARKIVYSKUPIJA

(Pp prie 182—184 psl.)

ARKIVYSKUPIJOS ADMINISTRACIJA 1987 M.

Nuo 1961 m., kai Vilniaus arkivyskupijos apaštališkasis administratorius vysk. Julijonas Steponavičius, pareigas ėjęs tik 3 metus (1957—1961) buvo okupacinės valdžios suimtas ir ištremtas už savo arkivyskupijos ribų (į Žagarę), Vilniaus arkivyskupija savo vyskupo neturėjo. Visos tikinčiųjų pastangos, jų gausūs pareiškimai, dvasininkų prašymai leisti vyskupui grįžti prie savo pareigų nebuvo išklausyti. Arkivyskupiją valdė tik valdytojai — kunigai.

„Katalikų kalendoriaus — žinyno 1987 m." žiniomis, arkivyskupijos kuriją sudarė: kapitulinis vikaras — g. prel. **Algirdas Kazimieras Gutauskas**, kancleris — kun. Jonas Deksnys, notaras — kun. Medardas Čeponis.

Arkivyskupijos tribunolas: oficiolas — kun. Juozas Poškus, viceoficiolas — kun. Juozas Tunaitis, santuokos ryšio gynėjas — kun. Vytautas Pranciškus Rūkas; notarai — kun. Antanas Dilys, kun. Kazimieras Valeikis; teisėjai: kun. Ignas Paberžis, kun. Bronislovas Sakavičius, kun. Donatas Valiukonis.

Arkivyskupijos kunigų taryba. Konsultoriai: kun. Julius Baltušis, kun. Konstantinas Gajauskas, kun. Jonas Morkūnas, kun. Jordanas Šlėnys, kun. Juozas Tunaitis, kun. Donatas Valiukonis, kun. Kazimieras Vasiliauskas; kiti nariai: kun. Algimantas Keina, kun. Tadas Kondrusevičius, kun. Jonas Lauriūnas, kun. dr. Pranciškus Vaičekonis, kun. Kazimieras Vaičionis.

Arkivyskupijos kurijos adresas: 232024 Vilnius 24, Kretingos g-vė Nr. 16.

Bažnyčios ir kunigai. 1987 m. žiniomis arkivyskupijos dalyje, priklausiusioje sovietinei Lietuvai, veikė 87 bažnyčios, iš kurių 71 turėjo savo kunigus, o 16 bažnyčių savo kunigų neturėjo ir buvo kitų parapijų kunigų aptarnaujamos. Iš viso buvo 101 kunigas; iš jų 70 klebonai bei administratoriai, 15 vikarų, 11 altaristų bei rezidentų, 2 ligoniai bei invalidai, 3 dvasininkai dirbo kurijoje ir seminarijoje. Už arkivyskupijos ribų gyveno 7 kunigai. Iš jų kun. Stanislovas Mažeika nuo 1967 m. aptarnauja Maskvos R. katalikų bažnyčią. Kiti dirbo Odesoje, Ukrainoje, Gudijoje, Kazachijoje.

VILNIAUS KATEDRA

(Pp prie V t. I kn. 215—248 psl. ir V t. II kn. 570—576 psl.)

Senosios lietuvių tikybos šventyklos liekanos

1986 m. rugpjūčio—rugsėjo mėnesiais Lietuvos archeologai ir architektai toliau vykdė senosios katedros rūsių bei požemių tyrinėjimo darbus. Gautus duomenis paskelbė tyrinėjimus vykdę: Napoleonas Kitkauskas, Albertas Lisanka ir Sigitas Lasavickas rašinyje „Perkūno šventyklos liekanos Vilniaus žemutinėje pilyje" („Kultūros barai" Nr. 12, 1986 ir Nr. 2, 1987). Ten rašoma: „Nuo dabartinių pastato grindų palaipsniui kasantis žemyn, kaip ir 1984—1985 metais, buvo randama įvairių katedros

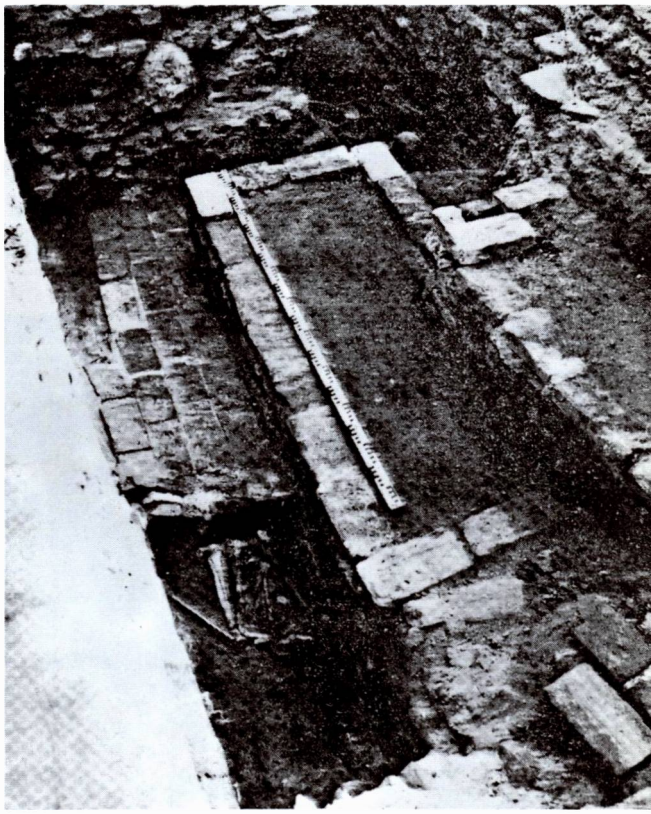

Viena iš daugelio laidojimo kriptų, iš XV a., rasta 1985 m. po katedros grindimis. (Iš „Kultūros barų" Nr. 7, 1986).

Nukryžiuotojo detalė. XIV a. sieninė tapyba Vilniaus katedros rūsyje. (Noros Kulpavičienės nuotrauka, 1986 m.) (Pp prie V t. II d. 575 psl.)

statybos laikotarpių grindų fragmentai, griuvenų sluoksniai. Apskritai, kultūrinių sluoksnių pobūdis kartojasi. Rasta dar keletas nedidelių vienam asmeniui skirtų laidojimų kriptų, aptikta ir keliolika kapų, kuriems kriptos nebuvo išmūrytos. Tolesni ieškojimai buvo ypač sėkmingi. Į vakarus nuo vidurinės kriptos ruože ties III piliorių pora, 2,48—2,6 m gylyje nuo dabartinių pastato grindų, atkasėme lauko akmenų grindinį. Grindiniui naudoti 14x10—5 cm ir 13,11—8 cm dydžio akmenys. Ant akmenų ir tarp jų užpilta perdegto molio. Nuo temperatūros molis įgavęs ryškiai raudoną spalvą. Atkasta maždaug 3 x 2,9 m dydžio buvusio grindinio plotas... Grindinio vidutinis storis apie 16 cm... Giliau, maždaug 3,3 m nuo dabartinio pastato grindų, prasidėjo tamsus 30—40 cm storio sluoksnis su lipdyta grublėto paviršiaus keramika. Krikščioniškam kulto pastatui grindinys iš lauko akmenų ir degto molio nėra būdingas. Mūsų tyrinėtojų nuomone, toks grindinys turėjo priklausyti iki krikščioniškojo, t.y. pagoniškojo, kulto vietai... Apie 70 cm nuo vidurinės kriptos vakarinės sienos atkastas 30 x 18x12 dydžio akmuo. Jo paviršius beveik plokščias, prie akmens ir viršum jo buvo nedegto molio sluoksnelis. Be abejo, tai aukojimo židinio liekanos (plane pažymėtos Nr. 3). Reikia paminėti, kad juodojo 30—40 cm storio sluoksnio apačioje, be grublėtosios keramikos, radome ir dar senesnių laikų keramikos — brūkšniuotosios".

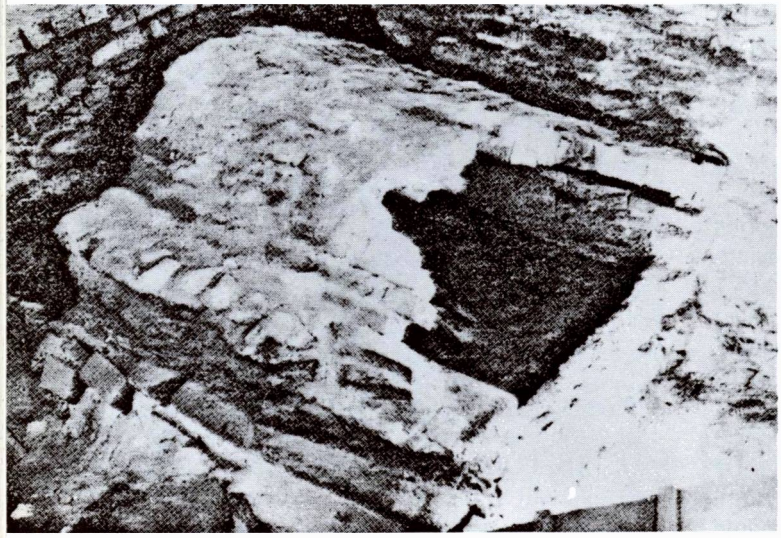

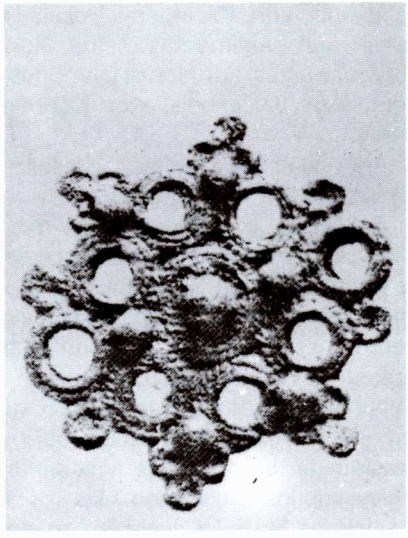

Kairėje — kriptos su dvigubu palaidojimu šiaurinėje navoje vaizdas. Dešinėje — rasto žalvarinio smeigtuko galvutė iš kriptos su dviejų mirusiųjų palaikais. (Iš „Kultūros barų" Nr. 7, 1986).

Tyrinėtojai atrado dar daugiau židinių liekanų. Rasta angliukų ir sudegusių gyvulių kaulų liekanų. 3,75 m gylyje atkasta dar vieno, apie 1,2 x 0,5 m dydžio židinio liekanos. Rasta ir daugiau apdegusių akmenų.

1986 m. vykdyti archeologiniai tyrinėjimai parodė, kad senosios lietuvių tikybos apeiginė vieta čia buvo įruošta dar gerokai prieš krikščionybės įvedimą Lietuvoje. („Kultūros barai" Nr. 2, 1987). Tokia vieta ji galėjo būti jau 1-jo tūkstantmečio po Kr. viduryje, o gal ir jo pradžioje. Giliausiame sluoksnyje aptikti „nenustatytos paskirties medinių stulpinių statinių pėdsakai. Pagonių apeigų aikštelės vietoje, po XIV a. pabaigos kapavietėmis, 3,8—3,9 m gylyje aptiktas gana tankus medinių stulpaviečių tinklas. Šiuo metu jos yra nuolat apsemtos gruntinio vandens. Giliau prasideda pirminis žemės paviršius, susiformavęs paskutiniojo ledynmečio metu... Kažkur apeigų aikštelėje iš lauko akmenų ir degto molio turėjo būti aukuras, taip pat ir svarbiausias garbinimo objektas — pagonių dievo (Vilniuje — Perkūno) atvaizdas". („Kultūros barai" Nr. 2, 1987). Archeologai mano, kad apeigos buvo atliekamos pastate. Tai griauna kai kurių mūsų senosios tikybos tyrinėtojų nuomonę, kad senovės lietuviai ir kiti baltai savo šventyklų nestatę, o religines apeigas atlikinėję miškuose, prie upelių bei ežerų. Bet juk žinių apie baltų šventyklas randame metraščiuose bei istoriniuose leidiniuose, o katedros tyrinėjimai jas paliudijo.

Panaikinus senosios lietuvių tikybos šventyklą, jos apeiginė aikštelė buvo užpilta žvyru. Virš jo vėl buvo išvedami katedros pamatai. Gaisrai, įvairios nelaimės, potvyniai naikino katedrą, bet ji vis buvo atstatoma. Jos požemiuose buvo įruošiamos kriptos, laidojami mirusieji (kilmingieji, dvasininkai), kurių pirmieji siekia XIV a. pabaigą. Mirusieji laidoti nebe degintiniu (senosios lietuvių tikybos) būdu, bet mediniuose karstuose, aukštielninki, galvomis į vakarų pusę. Jų kapuose nerasta įkapių. Bet kitose požemių vietose rasta nemaža senų dirbinių, jų skaičiuje grublėto paviršiaus puodų šukių, kelių grindų liekanų, pusiau žiestų su banguota keramika dirbinių, XIII—XIV a. pentinas, XIV a. cilindrinė spyna, kaulų, gyvulių ragų ir kt. Nors ne visi katedros požemių tyrinėjimo darbai atlikti, bet ir iš to, kas atkasta ir ištirta, galima susidaryti vaizdą apie labai seną lietuvių tautos bei Vilniaus miesto kultūrą ir konstatuoti faktą, kad Vilnius nuo seniausiųjų laikų buvo svarbus lietuvių centras.

SUNAIKINTOS BAŽNYČIOS

(Pp prie V—I, 390—401 psl.)

ŠVČ. JĖZAUS ŠIRDIES BAŽNYČIA

Vilniaus Pohuliankos priemiestyje, į pietus nuo Romanovų cerkvės ir į vakarus nuo buv. Geležinkelių valdybos rūmų, Vytenio gatvės 6 Nr. yra modernus „Statybos" sporto klubo pastatas, kuriame įrengtos dvi salės — krepšinio ir šokių. Dideliame priesalyje yra drabužinė. Sienos apkabinėtos partiją ir sovietus šlovinančiais plakatais. Į juos niekas dėmesio nekreipia; jeigu partija pakabino, tai turbūt taip reikia. Krepšinio salėje jaunus, greitus ir aukštaūgius sportininkus miklina treneris Grigaliūnas. Jauni krepšininkai nežino, kad toje vietoje, kur dabar yra „Statybos" klubo pastatas, anksčiau stovėjo Švč. Jėzaus Širdies šventovė.

„Lietuvos katalikų bažnyčios kronika" greitai, tiksliai ir išsamiai informuoja apie dabartinius įvykius Lietuvoje, tačiau ji imta leisti keliolika metų po daugelio istorinių, meno ir religinių paminklų sunaikinimo. Švč. Jėzaus Širdies šventovė pamiršta, kaip buvo pamiršta 1876 m. carų valdžios nugriauta Šv. Juozapo šventovė, stovėjusi Vilniuje buv. „basokų" turguje, prie dabar esančios Lazdynų Pelėdos gatvės.

Švč. Jėzaus Širdies šventovės statybos iniciatorius buvo kun. Karol Lubianiec, Vilniaus kunigų seminarijos inspektorius, didelis Švč. Jėzaus Širdies kulto skleidėjas. Kun. Walerian Meysztowicz, dabar Romoje gyvenantis buvusio Vilniaus Stepono Batoro

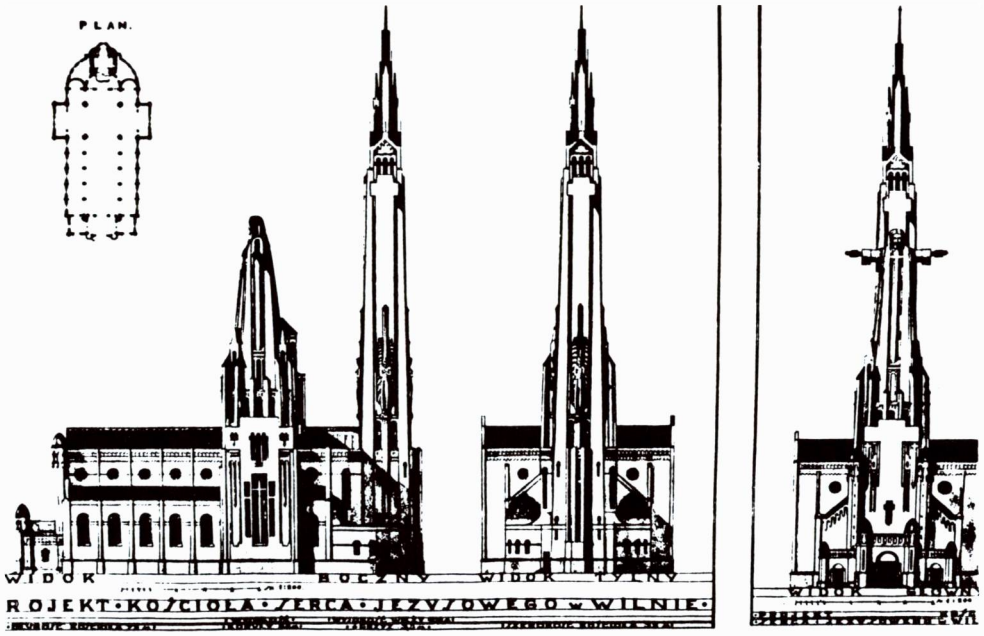

Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios projektas, paruoštas arch. Antano Vivulskio

universiteto profesorius, savo atsiminimų knygoje sako, kad kun. Lubianiec galėjęs anksčiau vadintis Lubinis (NKVD nužudytas 1940 m.).

Vivulskio projektas

Šią šventovę suprojektavo skulptorius ir architektas Antanas Vivulskis. I D. karo metu jis gyveno Vilniuje ir jau buvo žinomas kaip Žalgirio paminklo Krokuvoje, Trijų kryžių Vilniuje ir koplyčios Šiluvoje autorius. Pagal drąsų ir daug diskusijų sukėlusį Vivulskio projektą, šventovės bokštas turėjo vaizduoti stovintį Išganytoją, o kupolas — sėdintį Sutvėrėją. Šventovėje turėjo būti septyni altoriai, simbolizuojantys septynis Kristaus žodžius, tartus nuo kryžiaus.

Švč. Jėzaus Širdies šventovė buvo pradėta statyti 1913 m., tačiau Vivulskio projektas niekad nebuvo įgyvendintas. 1920 m. lenkams užėmus Vilnių, visoje okupuotoje Rytų Lietuvoje prasidėjo ekonominė stagnacija. Rytuose Sovietų Sąjunga atsitvėrė geležine uždanga, vakaruose su Lietuva vyko tik mažas pasienio susisiekimas, o šiaurėje Latvija gamino tą patį, ką ir Lenkija. Sustojo prekyba, nebuvo pinigų. Nebuvo baigta Švč. Marijos Nekalto Prasidėjimo šventovė Žvėryne. Nebaigti Švč. Jėzaus Širdies šventovės mūrai buvo skubotai apdengti stogu. Joje buvo keli pilnai įrengti altoriai.

1944 m. liepos mėn. Raudonajai armijai puolant Vilnių, Pohuliankos priemiestyje trumpai gynėsi vokiečiai. Nuo karo veiksmų nukentėjo ir Švč. Jėzaus Širdies šventovė. Galbūt todėl knygoje apie arkiv. Mečislovą Reinį ji yra vadinama „avarijine". Šioje knygoje rašoma: „Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia neteko savo klebono kun. St. Nawrocki. Jis išvažiavo į Lenkiją... Po jo tos bažnyčios klebonu buvo paskirtas kun. Vladas Mironas, buvęs Lietuvos premjeras. Vargšelis ekspremjeras! Gavo vargingą avarijinę bažnyčią savo gyvenimo vakarui. Visą laiką vaikščiojo su rožančiumi rankose ir žiemiškai apsirengęs, ar tai buvo vasara ar žiema. Kažko laukė, kol pagaliau sulaukė... kalėjimo. Ten ir užbaigė savo gyvenimo dienas, 1953 m. Sibire."

Kun. Meysztowicz savo atsiminimuose rašo, kad Švč. Jėzaus Širdies šventovė 1954 m. dar veikė. Ji veikė ilgiau — iki pat nugriovimo. Ji tapo sovietų sulyginta su žeme tarp 1962 ir 1965 metų, statant „Statybos" klubą, nors aplinkui buvo daug kopūstų ir burokų daržų, ir pastatui buvo pakankamai laisvos vietos. Sovietai ją nugriovė savo priešreliginio nusistatymo vedami.

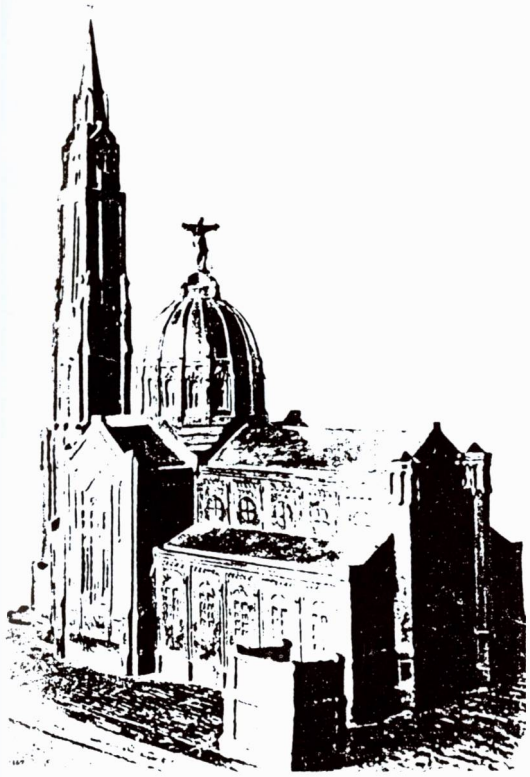

Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios projekto šoninis vaizdas

Švč. Jėzaus Širdies šventovė neturėjo nei istorinės, nei dėl Vivulskio projekto neįvykdymo meninės reikšmės, tačiau turėjo didelę religinę reikšmę, nes arti jokios kitos katalikų šventovės nebuvo. Artimiausios Šv. Stepono (dabar uždaryta), Šv. Dvasios ir Šv. Jokūbo (dabar uždaryta) šventovės yra gan toli. Ji buvo gausiai tikinčiųjų lankoma ir, nežiūrint „avarijinio" pobūdžio, mėgstama.

Panašus likimas ištiko ir kitus Vivulskio kūrinius: Žalgirio paminklą Krokuvoje paskutiniojo karo metu sugriovė vokiečiai, o Tris kryžius Vilniuje susprogdino sovietai. Antano Vivulskio gatvė, kuria tikintieji eidavo į Švč. Jėzaus Širdies šventovę, dabar yra pavadinta Jano Pševalskio gatve.

Janas Pševalskis (Jan Pszewalski) buvo vokiečių okupacijos metu lenkų komunistinio pogrindžio organizatorius Vilniuje. Jo grupė buvo negausi ir ribojosi atsišaukimų spausdinimu. 1944 m. jo veikla buvo vokiečių susekta ir likviduota. Norėdama parodyti, kad Lietuvos gyventojai troško sovietinės okupacijos, komunistų propaganda tokių savo pogrindininkų veiklą smarkiai išpučia. Janui Pševalskiui jo vardo gatvėje yra pastatytas paminklas.

Antanas Vivulskis (1877—1919) laikė save lietuviu, bet buvo unijos su Lenkija šalininkas. Studijuodamas Paryžiuje, buvo lietuviškos organizacijos nariu. Vilniuje kartu su K. Čiurlioniu dalyvavo lietuvių meno parodose. Palaidotas Rasų kapinėse. Jo antkapio granite yra lietuviškas įrašas. Žymiausias Vivulskio mokinys, perėmęs jo dirbtuvę — atelje buvo skulptorius Rapolas Jakimavičius, kurio sukurtas Vytauto Didžiojo biustas ir dabar tebestovi Šv. Mikalojaus šventovėje.

Kun. Karol Lubianiec buvo sovietų NKVD 1940 m. nužudytas. **J.B.**

(Perspausdinta iš „Tėviškės žiburių" Nr. 46, 1984, Toronto, Ont. Kanadoje).

ŠV. JUOZAPO SUŽIEDUOTINIO BAŽNYČIA

Prie sugriautų bažnyčių priklauso Šv. Juozapo Sužieduotinio bažnyčia, kuri stovėjo Visų Šventųjų (dabar Lazdynų Pelėdos) gatvėje. Ji buvo pastatyta 1638 m. Čia buvo karmelitų vienuolynas ir špitolė — ligoninė. Kilus konfliktui tarp rusų valdžios ir vienuolių

Griaunama Šv. Juozapo Sužadėtinio bažnyčia prieš I pas. karą

Šv. Juozapo Sužadėtinio bažnyčia prieš I pas. karą

dėl laidojimo šventoriuje, 1873 m. ji buvo carinės valdžios nugriauta. Jos vietoje įruoštas „Basokų" turgaus aikštė. Koks didelis nuostolis Vilniaus miestui buvo šios barokinės šventovės nugriovimas, matome iš J. Čechavičiaus fotografijos. Joje matomi kiti Lazdynų Pelėdos gatvės pastatai dar tebestovi. (J.B. inf.)

ŠVČ. MARIJOS PERGALĖTOJOS (REDEMPTORISTŲ) MALDOS NAMAI

(Pp prie 368 psl.)

Tai, greičiausiai, mažiausiai žinoma Vilniuje bažnyčia — vienuolynas. Vienuoliai redemptoristai atsikėlė į Vilnių iš Lenkijos po I pasaulinio karo ir po II pas. karo repatrijavo į Lenkiją. Tradicinio pobūdžio bažnyčios jie pastatyti nesuspėjo. Pastatas, kuriame buvo koplyčia, vienuolynas, salė, tebestovi prie Nemenčinės plento Nr. 7. Atliekant pastato remontą, visi ženklai, iš kurių būtų galima spręsti, kad čia anksčiau buvo maldos namai, buvo pašalinti. Šiuo metu čia veikia vaikų dispanseris. (J.B. inf.).

Buvusios Redemptoristų maldos namų bei vienuolyno pastatas

ŠVČ. TREJYBĖS BAŽNYČIA

Buvusi Švč. Trejybės bažnyčia apie 1982 m. Viduryje matoma mūro siena buvo sugriuvusi, bet suremontuojant gražiai atstatyta. Seniau čia buvo pagrindinis įėjimas

BUIVYDŽIAI

Pp prie V t. II d. 118—120 psl.

Viršuje — Buivydžių bažnyčia, atstatyta po 1982.V.29 gaisro. Dešinėje — jos konsekracijos iškilmės 1987.X.11

PASTEBĖTŲ KLAIDŲ ATITAISYMAS, PATIKSLINIMAS, PAPILDYMAS

V tomas I dalis — Vilniaus arkivyskupija

Psl.	Skiltis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
62		fot.	iš pilies bokšto	iš Bokšto gatvės
92	I	12 iš a.	Uszyłł	Uszyłło
104	I	16 iš a.	Piatnicka	Piatnica
104	I	11 iš a.	Šnipiškiuose	Šnipiškėse
127	I	1-2 iš v.	Kudirkos Naumiesčio vls.	gim. Lauckaimyje
161		fot.	Paraše po paveikslu	Išleista A. Smetonos pavardė
162-3		fot.	Alekna. . . Budreika	Aleksa. . . Budzeika
181	II	2 iš v.	10	11
203	II	I iš v.	1973.I.3	1873.I.3
207	I	6 iš a.	Lukiškio	Lukiškių
224	I	9 iš v.	mirė 1801 m.	1798.XII.11
249		fot.	Aušros Vartai. . .	Pranciškonų bž. varpinė, 1869 m. nugriauta
252		fot.	Bokšto gatvė. . .	Bokšto gatvės pietinė dalis. Mūrinė tvora nėra gynybinės sienos liekanos.
328	I	2-3 iš v.	Vivulskio ir Vytenio (dabar V. Montvilos)	Vivulskio (dabar Pševalskio) ir Vytenio
344	I	9 iš a.	Jėzuitų	Šv. Ignoto
356	I	2 iš v.	Viršuliškėse	Geroji Viltis nėra Viršuliškėse
356	II	fot.	. . .šventoriuje	Šv. Rapolo bž. šventoriuje
415	I	3 iš a.	1954 m.	1974 m.
423	I	19 iš a.	Ošinskų	Mušinskų

PASTEBĖTŲ KLAIDŲ ATITAISYMAS, PATIKSLINIMAS, PAPILDYMAS

V tomas II dalis — Vilniaus arkivyskupija

Psl.	Skiltis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
12		8 iš v.	ateistyczny	ateistyczne
12		16 iš v.	Pontifico	Pontificio
13		10 iš a.	polsko litewskie	polsko-litewskie
14		11 iš v.	polnocno wschodniej	północno-wschodniej
14		12 iš v.	radzieckiej	sowieckiej
25	I	9 iš v.	kaltintin	kaltinti
27	II	4 iš a.	Lukiškyje	Lukiškėse
36		13 iš a.	wxlosc	włości
36		6 iš a.	bze	bez
36		5 iš a.	paszgrabit	pasgrabit
36		2 iš a.	nay(na) gleysza	nay(na)gleysza
36		2 iš a.	byla	była
37		5 iš v.	takoz	takoż
37		6 iš v.	panoszony	ponoszony
37		8 iš v.	Bxlaszewiczowi	Błaszewiczowi
37		8 iš v.	ponosozoncę	ponoszoną

Psl.	Skiltis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
37		9 iš v.	takoz	takoż
38		fot.	užima. . . Vilnių	dalyvauja procesijoje Vilniuje
38	II	2 iš v.	Polezija	Pagirys
79		13 iš v.	Zespólł	Zespół
79		14 iš v.	działłności	działalności
79		15 iš v.	duchowienstwa	duchowieństwa
79		19 iš a.	spravie	sprawie
79		16 iš a.	nastavione	nastawione
79		15 iš a.	Kurję	Kurię
79		14 iš a.	Poniewa	Ponieważ
79		13 iš a.	grożniesjzeko	grożniejszego
79		8 iš a.	Refera	Referat
79		6 iš a.	Do Wydział	Do Wydziału
80		3 iš v.	Tzreba	Trzeba
80		4 iš v.	rozmavial	rozmawiał
83		Antraštėje	REŠKINIAI	REIŠKINIAI
95	I	2 iš a.	Benekainio	Benekainių
96	II	2-3 iš v.	iš 10-ties. . .laikomos 8-se	iš 11-os . . .laikomos 9-se
120	II	11 iš v.	1980.II.8	1970.II.8
121	II	13 iš a.	Benekainio	Benekainių
140	I	4 iš v.	1939 m.	1940 m.
181	I	6 iš a.	Žeimenio	Žeimenų
226	I	12 iš a.	Linkmenoje	Linkmenyse
255	I	2 iš a.	unitų. . . 1493 m.	Pravoslavų-unitai atsirado 1596 m.
281	II	fot.	Šoninis altorius	Šoninis vaizdas
326	I	fot.	1939 m. laida	1933 m. laida
329		fot.	18882-1935	1882-1935
400	II	3 iš v.	Glumboko	Gluboko
552	II	fot.	pagl.	pagal

ŽINIOS APIE VILNIAUS ARKIVYSKUPIJOS KUNIGUS

Kun. Povilas Bekišas (Bekisz, gim. 1898.XI.5 Liacko parapijoje, Gudijoje). Mokėsi Vilniaus kunigų seminarijoje. 1921.V.29 vyskupas J. Matulaitis-Matulevičius jį pašventė kunigu. Studijas dar gilino Stepono Batoro u-te Vilniuje. 1921 m. paskirtas Šv. Rapolo parapijos vikaru. Mokyklose dėstė tikybą, dirbo ir kurijoje. Pokario metais paskirtas tos parapijos klebonu. Okup. Lietuvoje parašytoje ir Čikagoje išleistoje knygoje „Arkivyskupas Mečislovas Reinys" (188 psl.) yra pateiktas toks liudijimas: „Jo asmuo rišasi net su bažnyčių skaičiaus sumažinimu mieste. Lenkams jis garbės niekad nedarė ir dabar nedaro. (Bekisz pasiūlė vyriausybei planą, kad Vilniuje, esą, užtektų 10 bažnyčių ir 11 kunigų). 1949 m. paskirtas Šalčininkų parapijos klebonu ir dekanu. 1953 m. Šv. Dvasios parapijos Vilniuje vikaras, nuo 1970 m. klebonas. Sveikatai susilpnėjus, nuo 1981 m. altaristas. Mirė Vilniuje 1984.VII.8. Palaidotas prie Kalvarijos bažnyčios Vilniuje šventoriaus greta kitų kunigų.

Kun. Jonas Deksnys (gim. 1914.VI.22, kp 1944.VI.4), Vilniaus arkivyskupijos kurijos kancleris, aptarnavęs kai kurias Vilniaus parapijas, Švč. M. Marijos Nekalto Prasidėjimo bažnyčios rezidentas, mirė 1987 m. vasario mėnesį ir buvo palaidotas II.10.

Kun. Ambraziejus Jakavonis. Pogrindžio

„Aušra“ (Nr. 52, 1986) apie jo gyvenimą ir mirties aplinkybes, jo šimtmečio gimimo proga, suteikė daugiau žinių. Ilgesniame rašinyje J. Tautenis (slpv.), be kita ko, rašo: „Besiartinant 100 metų nuo jo gimimo, susidomėta jo asmeniu. Norėta surasti jo kapą ir prie jo gimimo šimtąsias paminėti. Deja... Paaiškėjo, kad jo palaikai žudikų buvo nežinia kur padėti, ir jo kapo nėra.“

Velionis buvo gimęs 1886 m., bet tikslesnė gimimo data nesusekta. Gimė Randamonių kaime, Ratnyčios parapijoje. Kaimas buvo lietuviškas ir jo gyventojai atkakliai gynė savo gimtosios kalbos teises lenkų okupacijos metais. Šeimoje augo 5 vaikai, iš kurių Petras su Tomu išvyko į JAV. Tomo pinigais Ambraziejus baigė vidurinį mokslą, o 1911 m. ir Vilniaus kunigų seminariją, ir buvo pašvęstas kunigu. Paskirtas Gervėčių parap. vikaru. Parapijoje daug lietuvių, bet prieš atvykstant A. Jakavoniui bažnyčioje nieko lietuviška nebuvo. Klebonas, kun. Antanas Dalinkevičius, ukmergiškis, augdamas šeimoje tik lietuviškai kalbėjęs, dėjosi lenku. (Kun. Jakavonio veikla Gervėčiuose mūsų aprašyta V — I kn., 462—463 psl.). Lenkų okupacijos metais kun. Jakavonis dėl lietuviškos veiklos buvo persekiojamas. 1921.IV.21 suimtas ir išlaikytas 4 savaites Lukiškių kalėjime. Parapijiečiai nuoširdžiai rūpinosi, kad jis būtų paleistas. 1927.X.5 vėl suimtas ir išvežtas į Lukiškių kalėjimą. 1927 m. lapkričio apie 15 d. parapijiečių atstovai (lietuvis ir gudas) nuvyko į Varšuvą ir įteikė popiežiaus nuncijui prašymą su keliais šimtais parašų grąžinti iš kalėjimo suimtąjį. 1927.XII.20 buvo paleistas ir iš kalėjimo nuvestas tiesiog pas arkiv. R. Jalbžykovskį. Šis neleido jam grįžti į Gervėčius ir perkėlė į Kliuščionių parapiją, kurioje nedaug tebuvo lietuviškai kalbančių parapijiečių. Čia išbuvo tik vienerius metus. 1929 m. perkeltas į Švenčionėlius, kur pradėjo statyti didelę mūrinę bažnyčią. Jos pamatams mūryti kaimiečiai atveždavo akmenų, o kun. Jakavonis už tai užsakydavo jiems lietuviškus laikraščius. Be to, kartu su iš šios parapijos kilusiu kun. K. Pukėnu, suorganizavo liaudies namų statybą, kurie baigti 1934 m. „Jo iškėlimo iš Švenčionėlių priežastis ir buvo tie baigiami statyti liaudies namai. Tai buvo lenkų ir jų dvasinio vadovo arkiv. Jalbžykovskio ‘atpildas’ kun. Jakavoniui už tai, kad lietuviškai veiklai buvo sukurtas patogus, jaukus židinys.“ (J. Taujenis).

1934 m. kun. A. Jakavonis perkeltas į Eitminiškes. Parapija sulenkėjusi. Lietuviškų pamaldų tuo tarpu įvesti negalėjo, nes nebuvo kas jas lankytų. Tai buvo kunigui ištrėmimo ir bausmės vieta. Tačiau jis sąžiningai ėjo kunigo pareigas ir rasdavo progų parapijiečiams priminti jų lietuvišką kilmę.

II pasaulinio karo metu Vilniaus krašte aktyviai veikė lenkų pogrindžio karinė organizacija — armija krajowa (krašto armija). Jos nariai gaudavo ginklų iš vokiečių, kad baltieji lenkų partizanai kariautų prieš bolševikus. Tačiau jie, užuot tai padarę, gautus ginklus panaudodavo prieš lietuvius ir jų administracijos pareigūnus. Buvo nužudyta eilė lietuvių tarnautojų.

Apie kun. A. Jakavonio nužudymą kun. Kazimieras Pukėnas (gim. 1905 m., gyv. Nemenčinėje), yra minėtoje „Aušroje“ pateikęs tokį liudijimą: „1943 m. Didįjį Šeštadienį (balandžio 24 d.), atėjo pas kun. Jakavonį parapijietė ir skundėsi, kad lenkų ‘baltieji’ paėmė iš jos paršus, jautį ir dar kai ką. — Ar pažinai, kas paėmė? — paklausė kunigas. Moteris išvardijo visus — apie penkis asmenis. Kunigas surašė jų pavardes ant kortelės ir pakišo po staltiese. Pirmąją Velykų dieną po rezurekcijos atvyko į Eitminiškes armija krajowa būrys, užėmė kleboniją ir, įsibrovę į kunigo priimamąjį kambarį, ištraukė iš po staltiesės kortelę, kurioje buvo surašytos partizanų pavardės. (Ta moteris tardoma išdavė, kur kortelė buvo padėta). Tuomet ‘baltieji’ liepė kunigui eiti su jais. Jį nuvarė į armija krajowa štabą, kuris buvo Balingrado apylinkėje, netoli Neries upės. Ten kunigas Jakavonis susilaukė žiaurios mirties.“

„Neturime žinių, kaip kun. Jakavonis buvo tardomas ir kankinamas, ir kada buvo nužudytas. Apie tai yra pasklidę visokių kalbų. Vieni sako, kad jį labai kankinę. Kiti kalba, kad jis gyvas, pririšus kojas prie dviejų greta augančių berželių, buvęs pakabintas ir medžių jėga plėšiamas pusiau, atidavęs Dievui dvasią. O dar kiti visą tą tragediją sušvelnina ir sako, kad buvęs sušaudytas. Tikrovė nuo mūsų yra paslėpta, tik viena tikra, kad jis mirė kankinio mirtimi. Buvo žmonių, kurie jo mirties aplinkybes žinojo, galbūt ir dabar jų yra, bet visa tai slepiama...

Netiesa, kad kun. Jakavonio lavonas buvo rastas. Peršasi mintis, kad lavonas buvo taip sudarkytas, jog buvę nepatogu jį parodyti ir reikėjo paslėpti, kad niekas jo daugiau nematytų. Reikia manyti, kad tebėra gyvi kun. Jakavonio žudikai, jei ne visi, tai bent vienas ar keli. Gal jie čia, Lietuvoje gyvena, o labiausiai tikėtina, kad bus išsmukę į Lenkiją."

E. Tautenis dar rašo: „Mes nenorime keršto, neieškome žudikų, kad jie būtų nubausti (nors ir dabar gaudomi ir teisiami žmonės už nusikaltimus, kurie buvo padaryti II pasaulinio karo metu). Mes tik vieno prašome, ne tik prašome, bet ir reikalaujame: — Pasakykite, kur padėjote nužudytojo kūną? Jei jūsų sąžinė dar nėra visiškai išblėsusi, atiduokite mums kun. Jakavonio palaikus!.. Kun. Jakavonis savo gyvenimą paaukojo Dievo ir tautos tarnybai, nes jis buvo kunigas ir sąžiningai ėjo kunigo pareigas. Jis mylėjo savo tautą, jai save atidavė. Kun. Jakavonis yra mūsų tautos kankinys".

Kun. Bronius Jaura (gim. 1935.VI.8 Reškutėnų par.). Baigęs Tarpdiecezinę kunigų seminariją Kaune, kp 1963.IV.10. Pastoracinį darbą dirbo Šv. Rapolo parapijoje, Vilniuje, Paberžėje; Alionių parapijos klebonas. Kartu nuo 1980.V.8 administravo ir nuolatinio kunigo neturinčią Karvio parapiją. Mirė 1987.VI.4. Palaidotas Reškutėnuose.

Kun. Henrikas Kitauskas (gim. 1893.V.18 Lesčių parap., kp 1926.VI.21 Krokuvoje). Dirbo keliose Lenkijos parapijose mokyklų kapelionu. 1939 m. pasitraukė į Lietuvą. Dirbo Kulvos parapijoje ir čia padėjo besislapstantiems nuo nacių teroro žydams. Klebonavo Muniškių, Jonavos, Juodeikių parapijose. 1963 m. persikėlė į Vilniaus arkivyskupiją, klebonavo Balingrado, Buivydžių, Paluknio parapijose. Nuo 1970 m. Eišiškių parap. altaristas. Čia ir mirė 1981.I.12. Palaidotas Eišiškių bž. šventoriuje.

Kun. Aleksandras Lekavičius-Lakowicz (gim. 1895 m., kp 1925 m.). 1930 m. paskirtas Bernardinų parapijos bž. Vilniuje vikaru. Čia dirbo ir karo metu, bet 1945 m. buvo bolševikų suimtas ir išvežtas į koncentracijos stovyklą Kazachstane. Apie jo vargus ir gyvenimą kiek žinių randame buv. kalinio Petro Siemniškos atsiminimuose, kuriuos spaudai paruošė Ava Saudargienė, o išleidc „Nidos" knygų leidykla Londone, Anglijoje. Ten rašoma, kad kun. Lekavičius buvęs labai kilnus kunigas, pats daug kentėdamas, padėjęs kitiems kaliniams. — „Aleksandras — sausi griaučiai su pajuodusia kunigo apykakle, meldėsi: Tėve mūsų, kurs esi danguje. Tebūnie Tavo valia..." Jis labai daug kentėdamas, kantriai priimdavęs iš enkavedistų teikiamus skaudžius smūgius. Pradėjęs gauti iš Vilniaus savo parapijiečių siunčiamus pakietėlius, jų turiniu visada dalindavosi su savo kameros draugais ir net su sargais.

Apie 1947 m. buvo amnestuotas, paleistas iš stovyklos, bet negalėjo grįžti į Lietuvą — turėjo apsigyventi Smolensko srityje. Tačiau kun. Aleksandras tik pravažiavo pro Smolenską ir atvyko į Vilnių. Gyveno nelegaliai, buvo bernardinų bei parapijiečių slapstomas; veikiai suorganizavo pakietėlių siuntimą kaliniams. Jis žinojo, kam ir ką siųsti, bet siuntė ne savo vardu. Netrukus buvo saugumo suimtas ir nuteistas 25 metams. Į Lietuvą grįžo po Stalino mirties. 1971 ir 1974 m. Vilniaus arkiv. kunigų sąrašuose jis pažymėtas kaip Mockūnų klebonas. Čia parapijiečių aukomis atnaujino ir dekoravo bažnyčią. Mirė po 1974 m.

Kun. Juozapas Macijauskas-Maciejewski (gim. 1909, kp 1937 m.). Nuo 1938 m. Valkininkų vikaras. Pokario metais buvo bolševikų suimtas ir išvežtas į Kazachstaną.

Kun. Vaclovas Šarka (gim. 1922.V.2, kp 1946.VI.21). 1986.VII.21 iškilmingai atšventė savo kunigystės 40 m. jubiliejų. Visą laiką uoliai rūpinosi savo tautiečiais, netekusiais tėvynės. Dirbo Lietuvių Bendruomenėje, aktyvus skautas. Osnabriuko vyskupas jam buvo suteikęs dvasinio patarėjo (Geistlicher Rat) titulą. Ilgos ir sunkios ligos iškankintas, mirė 1987.I.3 Hamburge. Palaidotas Reimbeko kapinėse, prie Hamburgo. (Pp prie V—II, 579 psl.)

Kun. Mykolas Žemaitis (gim. 1907.X.24 Lioliuose, kp 1938.IX.11). Būdamas 22 m. amžiaus, įstojo į marijonų vienuolyną Marijampolėje. 1933 m. padarė amžinuosius įžadus. Baigęs Kauno kunigų seminariją, pašvęstas kunigu. Dirbo Marijampolėje vikaru, kapelionu. Pokario metais Metelių, Višakio Rūdos klebonas. 1966 m. persikėlė į Vilniaus arkivyskupiją. Pastoracinį darbą dirbo Rimšėje, Strunaityje, Vilniuje — Švč. Marijos

Nekalto Prasidėjimo, Šv. Teresės (Aušros Vartų) parapijų bažnyčiose. Kankinamas sunkios ligos, keletą metų nebegalėjo eiti pareigų. Gyveno Vilniuje Dievo Apvaizdos bažnyčios šventoriaus namelyje, kur ir mirė 1986.II.10. Laidotuvėse dalyvavo daugybė parapijiečių, apie 60 kunigų. Laidotuvių apeigoms vadovavo arkiv. L. Povilonis ir vysk. V. Sladkevičius. Palaidotas Rokantiškių kapinėse.

VI TOMAS — KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJA

Žinios apie Lietuvoje mirusius kunigus

Kun. Petras Budrauskas (gim. 1908.X.20 Skaudvilės par.). Mokėsi Šilutės, Tauragės gimnazijose, Kauno kunigų seminarijoje. Kp 1936.V.31. Nors kilęs iš Žemaitijos, bet visą savo gyvenimą paskyrė Kaišiadorių vyskupijai. Vikaravo Stakliškėse, Dauguose, Videniškiuose, Gelvonuose, Širvintose, Musninkuose ir Žasliuose. Klebonavo Stirniuose, Jiezne, Žasliuose, Kazokiškėse, Kuktiškėse. 1976 m. jam buvo pavestos Saldutiškio dekano pareigos. 1985 m. paskirtas Vievio altaristu. Čia mirė 1985.IX.14. Palaidotas Vievio bž. šventoriuje.

Kun. Bronius Klimas (gim. 1912.I.1 Birštono par.). Mokėsi Birštone, Prienuose, Kauno kunigų seminarijoje. Kp 1940.VI.16. Vikaravo bei klebonavo Punioje, Molėtuose, Kaišiadoryse, Aukštadvaryje. Apie 13 m. buvo Saldutiškio klebonas ir dekanas. Porą metų buvo Kernavės, 13 m. Musninkų klebonas. 1978 m. atsikėlė į Žiežmarius ir čia gyveno kaip altaristas. Mirė 1984.VIII.7. Palaidotas šventoriuje.

Kun. Aleksandras Leonsavičius (gim. 1920.XI.20). Mokėsi Kaišiadorių gimnazijoje. Baigęs Kauno kunigų seminariją, kp 1947.IV.27. Dirbo vikaru Beižionyse, Punioje, Varėnoje. 1948—1954 m. Kirdeikių, 1954—1982 m. Gelvonų klebonas. Čia pastatė kleboniją, atnaujino bažnyčią. 1982—1986 m. Daugų klebonas. Mirė 1986.III.12 po operacijos. Palaidotas Daugų bž. šventoriuje.

Kun. Juozapas Masalskas (gim. 1923.I.29 Medinių Stėvininkų kaime, didelėje mažažemių valstiečių šeimoje). 1941 m. baigė Kaišiadorių gimnaziją, Trakų mokytojų seminarijos kursus mokytojo cenzui įsigyti. Mokytojavo Lomenų pr. mokykloje. 1942 m. įstojo į Medicinos fakultetą, bet uždarius u-tą, buvo 1943 m. vežamas darbams į Vokietiją. Kelionės metu pabėgo, gyveno pas tėvus. 1944—1946 m. mokytojavo, bet 1946 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją, kurioje mokėsi ligi 1949 m. ir vėliau 1953—1954 m. Kp 194.IX.12. Klebonavo Pivašiūnuose, Perlojoje, Inturkėje, Dusmenyse, Stakliškėse, Saldutiškyje. Mirė 1985.X.25. Palaidotas Saldutiškio bž. šventoriuje.

Kun. Mykolas Marijonas Petkevičius (gim. 1920.I.2). Baigęs Kauno kunigų seminariją, kp 1942.XII.19. Dirbo pastoracinį darbą parapijose. Nuo 1969.VIII.8 Birštono klebonas, Stakliškių dekanas. Įvairių bažnytinių komisijų vyskupijos centre narys. Rūpinosi ne tik tikinčiųjų dvasiniais reikalais, bet ir Lietuvos katalikų problemomis. Užtarė suimtą kun. Alfonsą Svarinską, raštu bei memorandumais kritikavo sovietinius įstatymus, nukreiptus prieš tikinčiuosius, nes jie susikerta su sąžine. Palaidotas 1987.V.25 Širvintose.

BENDROJI DALIS

STATISTINĖS ŽINIOS APIE KUNIGUS IR BAŽNYČIAS (1986.12.15)

Objektai ir asmenys	Kaišiadorių vyskupija	Kauno arkivyskupija	Panevėžio vyskupija	Telšių vysk-ja ir Klaipėdos prelatūra	Vilkaviškio vyskupija	Vilniaus arkivyskupija	Iš viso
Bažnyčių iš viso	65	122	120	142	94	87	630
Bažnyčių su savo kunigu	57	92	92	81	81	71	474
Iš kitur aptarnaujamų bažnyčių	8	30	28	61	13	16	156
Vyskupų	1	3	—	1	1	1	7
Klebonų ir administratorių	57	92	94	81	82	70	476
Vikarų	4	21	12	11	12	15	75
Altaristų ir rezidentų	5	22	18	20	10	11	86
Ligonių ir invalidų	—	2	2	3	3	2	12
Kurijos ir Seminarijos darbuotojų	1	9	1	1	1	3	16
Kunigų iš viso	67	146	127	116	108	101	665

RELIGINIŲ TERMINŲ ŽODYNĖLIS

Abatas — (lot.) vyrų katalikų vienuolyno viršininkas. Daugelis abatų nepriklauso vyskupams, o tiesiog savo vienuolyno generolams.

Abatija — (lot.) katalikų vienuolyno valdos.

Abitas — (lot.) vienuolių drabužis, vienas nuo kito skiriąsis spalva ar pasiuvimu.

Adventas — (lot.) ikikalėdinis 4 savaičių laikotarpis Kristaus atėjimo laukimui paminėti, susikaupimo bei susilaikymo metas. Pirmasis advento sekmadienis — Katalikų Bažnyčios metų pradžia.

Adventistai — (lot.) protestantų sektos, kurių nariai laukia antrojo Kristaus atėjimo.

Agapė — (gr.) bendras pirmųjų krikščionių valgis paskutinei Kristaus vakarienei atminti.

Alba — (lot.) liturginis kunigo drabužis, baltas ir ilgas, kurį dėvi mišių metu ir kitomis progomis.

Altorius — (lot.) paaukštinta, centrinė vieta bažnyčioje, kur laikomos pamaldos. Puošniausias ir svarbiausias būna didysis altorius su tam tikru stalu, mensa vadinamu. Po II Vatikano susirinkimo altoriai netokie puošnūs, neretai paprasti stalai, prie kurių kunigas laiko mišias, atsisukęs į žmonių pusę.

Alumnatas — (lot.) religinė katalikų mokykla, kurioje auklėtiniai buvo išlaikomi nemokamai.

Anatema — (gr.) išskyrimas iš Bažnyčios, prakeikimas, ekskomunika. Didžiausia Bažnyčios bausmė.

Angelas — (gr. „pasiuntinys, skelbėjas"): Dievo pasiuntinys iš dangaus; aukštesnė už žmogų dvasinė būtybė, turinti laisvą valią ir galinti tarpininkauti tarp Dievo ir žmogaus; grožio ir gerumo įsikūnijimo idealas.

Antikristas — (gr.) Kristaus priešininkas; žmogus kaip Kristaus atėjimo ir paskutinio teismo ženklas, savyje įkūnijęs didžiausią neapykantą Dievui ir krikščionybei.

Apaštalas — (gr. „pasiuntinys"): šiuo vardu vadinami 12 Kristaus pasirinktųjų mokinių, turėjusių toliau tęsti jo pradėtą darbą. Apaštalais vadinami ir kiti Kristaus mokslo skelbėjai bei misininkai.

Apeigos — ceremonijos, simboliški religiniai veiksmai, religinio kulto ženklai, kurie lydi tikintįjį visą gyvenimą — nuo jo krikšto iki laidotuvių.

Apokalipsė — (gr. „apreiškimas"): paskutinė Naujojo testamento — Šv. Jono Apreiškimo — knyga, pasižyminti simbolika, paslaptingais skaičiais bei ženklais.

Apvaizda (Dievo Apvaizda) Visagalio Dievo veikla, dažnai žmogaus protu nesuvokiama; Dievo valios pasireiškimas, tvarkantis žmoniją ir nustatantis jos likimą.

Arkangelas — (gr.) aukštesnio vyresniškumo angelas.

Arkivyskupas — (gr.) aukštesnis vyskupų titulas; vyresnysis vyskupas, dažniausiai vadovaujantis kelioms vyskupijoms.

Arnotas — (lot.) puošnus kunigo drabužis, naudojamas mišias laikant, lyg apsiaustas, be rankovių.

Asista — (lot.) patarnaujantieji asmenys vyskupui ar kitam aukštam dvasininkui laikant pamaldas.

Ateizmas — (gr.) pasaulėžiūra, neigianti Dievo, o taip pat angamtinių reiškinių buvimą, atmetanti tikėjimą.

Atgaila — žmogaus gailėjimasis nusidėjus, nusikaltus ar suklydus, padarius bloga. Su atgaila susijusi išpažintis, nuodėmių išpažinimas, teikiantis jų atleidimą.

Augustinai arba **augustijonai** — elgetaujančių vienuolių ordinas, įkurtas 1243 m. pagal Šv. Augustino regulą. Lietuvoje buvo įkurti XV a. pradžioje.

Augziliaras — (lot.) vyskupo pagalbininkas, skiriamas tai vyskupijai, kur vienas vyskupas negali visų reikalų tinkamai atlikti. Vieni jų neturi teisės likti vyskupo įpėdiniu be atskiro paskyrimo, kiti — koadjutoriai — su teise likti savo vyskupo įpėdiniu, kai vyskupas miršta ar pasitraukia iš pareigų.

Auka — kam nors skiriama dovana, geras darbas, paslauga. Mišių auka — Kristaus kryžiaus aukos nekruvinas pakartojimas.

Aureolė — (lot.) spindintis vainikas, lyg šviesus ratas, dedamas aplink šventųjų galvas paveiksluose bei statulose.

Bambizas — (lenk.) protestantus, ypač reformatus niekinanti pravardė, kilusi XVII a.

Baptistai — (gr.) protestantų sektos nariai, pripažįstantys tiktai suaugusiųjų krikštą.

Baptisterija — (gr.) krikštykla, krikšto vandeniui laikyti indas; krikštui skirta būstinė.

Bazilijonai — (gr.) Rytų apeigų katalikų vienuolių ordinas. Atsirado IV a. Bizantijoje. 1439 m. suskilo į unitus ir stačiatikius.

Bažnyčia — (lenk.), lietuviškai Bendrija — Kristaus tikinčiųjų bendruomenė, sujungta Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios vienybe, kurios galva yra Kristus, o tikintieji jo mistinio kūno nariai. Krikščionių šventykla, maldos namai.

Bažnytinė unija — Katalikų ir Stačiatikių Bažnyčių susivienijimas. 1596 m. DLK buvo pasirašyta Bresto bažnytinė unija. Rusijos carai unijos nepripažino, o 1946 m. bolševikų valdžia ją panaikino.

Beatifikacija — (lot.) kurio nors asmens pripažinimas palaimintuoju, jo įtraukimas į palaimintųjų sąrašus, atlikus ilgą ir sudėtingą procesą. Po kurio laiko palaimintieji gali būti kanonizuoti — pripažinti šventaisiais.

Bedievis — žmogus, neigiantis Dievo buvimą, ateistas.

Benediktinai — (lot.) Šv. Benedikto VI a. Italijoje įkurtas katalikų vienuolių ordinas, paplitęs įvairiuose kraštuose. Kaune ir Čiobiškyje buvo benediktinių vienuolynai.

Beneficija — (lot.) bažnytinės tarnybos, duodančios teisių nekilnojamiems turtams ir jų pelnui.

Bernardinai — griežtos regulos vienuolynų grupė. Lietuvoje įkurti 1469 m.

Betliejus — (hebr.) miestas Jordanijoje, netoli Jeruzalės, kur gimė Kristus; Kristaus gimimo vieta. Kalėdų švenčių metu „betliejai" arba „betliejukai" įruošiami bažnyčiose, šventoriuose ar prie atskirų namų tvartelio bei stainelės pavidalo, Kristaus gimimui atminti.

Biblija — (lot.) arba **Šventasis Raštas** — Senojo ir Naujojo testamento šventųjų knygų rinkinys.

Brolijos — religinės draugijos, steigiamos prie bažnyčios, dažniausiai dvasininkų vadovaujamos, skirtos kuriai nors specialiai veiklai: tikėjimui stiprinti, labdarai, blaivybei, maldingumui kelti, vyrų apaštalavimui ir kt.

Celė — (lot.) vienutė, nedidelis kambarėlis, kamera, dažniausiai įruošta vienuolyne, skirta vienuolio vienatvei ir maldai.

Celibatas — (lot.) nesantuokinis gyvenimas, kurio turi laikytis Vakarų apeigų katalikų kunigai.

Cenzūra (bažnytinė) — Bažnyčios vykdoma religinių raštų bei knygų kontrolė. 1559 m. buvo išleistas „Draudžiamųjų knygų sąrašas" (lot. Index librorum prohibitorum).

Cerkvė — (rus.) stačiatikių ir sentikių maldos namai.

Cirkulas — (lot.) parapijos ribos; miesto dalis, nuovada.

Cherubinas — (hebr.) aštuntojo angelų choro atstovas, aukšto rango angelas.

Credo — (lot. „tikiu"): trumpas Katalikų Bažnyčios ir tikėjimo dogmų išdėstymas. Buvo priimtas Tridento Susirinkimo 1545—1563 m.

Dalmatika — (lot.) iš Dalmatijos kilęs ilgas, baltas, puošnus drabužis trumpomis rankovėmis, kurį senovėje nešiojo Romos ir Bizantijos imperatoriai. R. K. Bažnyčioje — kunigų drabužis iškilmingų pamaldų metu.

Davatka — perdėtai maldingas žmogus, dažniausiai moteris. Nemaža jų gyvendavo prie bažnyčios, prižiūrėdavo bažnyčią, padėdavo kunigams, rinkdavo aukas bažnyčiai, mokė vaikus katekizmo.

Dekalogas — (gr.) Dešimt Dievo įsakymų, gautų iš Dievo per Mozę, kuriuose suformuoti religiniai, etiniai žmogaus gyvenimo priesakai.

Dekanas — (lot.) R.K. Bažnyčioje vyskupo paskirtas klebonas, kelių ar keliolikos parapijų prižiūrėtojas.

Dekanatas — (lot.) vyskupijos dalis iš kelių, keliolikos, o kartais keliasdešimt parapijų — administracinis vienetas, kuriam vadovauja vyskupo paskirtas vienas klebonų.

Dešimtinė — (lot. decima) dešimtoji metinių pajamų dalis, kurią tikintysis turėjo atiduoti bažnyčiai.

Devocionalijos — (lot.) tikybinio pobūdžio reikmenys: kryželiai, rožančiai, paveikslai, škaplieriai, medalikėliai, katalikų dvasininko pašventinti, tikinčiųjų gerbiami, nes mano, kad juos nešiodami gali susilaukti antgamtinių malonių.

Diakonas — (gr.) klierikas, gavęs šeštąjį (prieš kunigystę paskutinį) šventimą. Diakonais gali būti ir kiti, net ir vedę vyrai. Diakonai nėra kunigai, negali laikyti mišių, tačiau gali teikti žmonėms įvairius dvasinius patarnavimus, kiek leidžia tos vyskupijos vyskupas. Pašvęstas diakonu nevedęs vyras turi laikytis celibato.

Dialogas — (gr „dviejų asmenų kalba"): dviejų konfesijų bendravimas.

Diecezija — (gr.) tam tikras bažnytinis teritorinis vienetas (vyskupija), Bažnyčios vadovybės pavestas ganyti vyskupui ir jo bendradarbiams kunigams. Ji skirstoma į dekanatus, o šie — į parapijas.

Dievas — (indoeur.) Aukščiausiosios Būtybės pavadinimas lietuviškai. Dievas — visų esamų daiktų pradžia ir tikslas, visos visatos Sutvėrėjas ir Valdytojas, kuriam visi turi nusilenkti ir jį garbinti. Dievas yra vienas, bet trejybinis — Dievas Tėvas, Dievas Sūnus ir Dievas Šventoji Dvasia.

Disunitai — (lot.) neunitai; Lietuvoje ir Lenkijoje neprisidėję prie 1596 m. bažnytinės unijos.

Dogma — (gr.) tvirtai stovintis nuostatas. Katalikų Bažnyčioje — neginčijama religinė tiesa, paremta antgamtiniu Dievo apreiškimu, kuri iškilmingai paskelbiama, ir katalikai turi ją pripažinti.

Dogmatika — (gr.) krikščionybės dogmų mokslišKas išdėstymas. Atskira teologijos mokslo šaka — dogmatinė teologija.

Doktrina religijoje — (lot.) pagrindinis principas, sistema.

Domininkonai — katalikų vienuolių ordinas, įsteigtas Šv. Domininko 1215 m. Prancūzijoje, skirtas kovai su heretikais. XVI a. įsikūrė Vilniuje. 1647 m. įkurta savarankiška Lietuvos domininkonų

provincija. 1935 m. atkurti Lietuvoje, su centru Raseiniuose. 1949 m. vienuolynus bolševikų valdžia uždarė.

Ekskomunika — (lot.) pašalinimas iš Bažnyčios, atėmimas kataliko teisių. Bažnytinė bausmė.

Ekumenizmas — (gr.) krikščionių bažnyčių bei bendruomenių sąjūdis už krikščionių susivienijimą.

Enciklika — (gr.) Šv. Tėvo bažnytinis aplinkraštis dvasininkijai ir tikintiesiems kuriuo nors svarbiu klausimu, dažniausiai religiniais, socialiniais, moraliniais reikalais.

Episkopatas — (gr.) kurio nors krašto vyskupų visuma, kolegija.

Epitafija — (gr.) įrašas antkapyje; antkapis su įrašu; paminklinė lenta mirusiojo atminimui.

Epitimija — (gr.) įvairių rūšių bažnytinė bausmė.

Eremitas — (gr.) nuo žmonių atsiskyręs vienuolis.

Etika — (gr.) filosofijos mokslas apie dorovę; dorovės filosofija; dorovinių poelgių taisyklės.

Eucharistija — (gr.) Švenčiausiasis Sakramentas. Bažnyčios mokymo ir apaštalavimo šaltinis bei viršūnė.

Evangelijos — (gr. „linksma žinia"): raštai, pateikiantys Kristaus gyvenimą ir mokslą. Bažnyčios yra pripažintos kanoninėmis, tikromis, 4 evangelijos: Mato, Morkaus, Luko ir Jono.

Evangelikai — (gr.) bendras protestantų (Liuterio, Kalvino, Cvinglio ir kt.) bažnyčių vardas. Lietuvoje daugiau buvo paplitę evangelikai liuteronys ir evangelikai reformatai.

Gavėnia — (slav.) 40 dienų laikotarpis nuo Užgavėnių ligi Velykų, skirtas tinkinčiųjų atgailai, Kristaus kančiai bei mirčiai paminėti, Jo prisikėlimui pasiruošti.

Homiletika — (gr.) mokslas apie pamokslų esmę, jų turinį ir sakymą. Praktinės teologijos dalis, turintis paskirtį paruošti gerus pamokslininkus.

Ikona — (gr.) Dievo, Švč. Mergelės Marijos ar kurio šventojo paveikslas Rytų apeigų bažnyčioje.

Ikonostasas — (gr.) stačiatikių cerkvėje tam tikra siena, skirianti altorių nuo bažnyčios, papuošta ikonomis.

Indulgencija — (lot.) atlaidumas, malonė; nuodėmių atleidimo raštas, Bažnyčios duodamas už tam tikrus nuopelnus Bažnyčiai.

Infula — (lot.) liturginis galvos apdangalas, smailas viršuje, dvilypis, iš priešakio kryžius, apačioje baigiasi dviem kaspinėliais. Kitas vardas — mitra. Dėvi vyskupai bažnytinių apeigų metu.

Interdiktas — (lot.) R.K. Bažnyčios bausmė viduramžiais; uždraudimas atlikti religines apeigas.

Išpažintis — tikinčiojo atviras nuodėmių pasisakymas kunigui; vienas iš septynių sakramentų, prašant kaltės atleidimo. Katalikai įpareigoti eiti išpažinties mažiausia kartą metuose. Dabar vadinamas Susitaikymo sakramentu.

Įžadai — tikinčiojo įsipareigojimas atlikti kokį nors naudingą darbą ar duoti auką. Vienuoliai specifiniais įžadais įsipareigoja laikytis neturto, skaistybės ir klusnumo.

Jahvė — (hebr.) šiuo vardu žydai vadina Dievą.

Jėzuitai — katalikų vienuolija, įkurta Šv. Ignaco Lojolos 1534 m. Paryžiuje, plačiai išplitusi pasaulyje. Oficialiai vadinama „Jėzaus draugija". Pirmoji paskirtis buvo kovoti su plintančiu protestantizmu. 1570 m. jėzuitai įkurti Lietuvoje; ypatingai rūpinosi švietimo reikalais, steigė mokyklas ir joms vadovavo. 1924 m. atkurti Kaune. Po II pas. karo vienuolija uždaryta, bet veikia išeivijoje.

Jėzus Kristus — (hebr.) Dievas Sūnus, antrasis Švč. Trejybės asmuo, numiręs ant kryžiaus dėl žmonių išganymo. Krikščionybės įkūrėjas.

Kalėda — tikinčiųjų duoklė bažnyčios tarnams, apsilankantiems Kalėdų švenčių laikotarpiu.

Kalėdos — Kristaus Gimimo šventė, švenčiama gruodžio 25 d. katalikų ir kitų krikščionių bažnyiose.

Kalvarija — (lot. „kaukolė"): Golgotos kalva prie Jeruzalės, ant kurios buvo prikryžiuotas ir mirė Kristus. Kalvarijomis vadinamos katalikų šventosios vietos su Kryžiaus kelių stotimis.

Kalvinizmas — XVI a. Bažnyčios reformatoriaus Kalvino mokslas, atsiradęs Šveicarijoje. Pasižymi papročių šiurkštumu ir gyvenimo būdo griežtumu. Šio mokslo sekėjai vadinami evangelikais reformatais. Lietuvoje išplito XVI a., Radvilų ir kitų didikų remiami. Daugiausia reformatų buvo Biržų srityje.

Kamenduliai arba **kamalduliai** — vienuolių ordino, įkurto 1012 m. Florencijoje, nariai; Benediktinų ordino šaka. Gyveno kaip atsiskyrėliai mažuose nameliuose — eremuose. Lietuvoje įsikūrė Pažaislyje 1660 m., išnyko po 1832 m., rusams uždarius jų vienuolyną.

Kamža — (lenk.) baltas, trumpomis rankovėmis rūbas, kiek panašus į marškinius, dėvimas kunigų ir bažnyčios bei mišių tarnų liturginių apeigų metu.

Kanauninkas — (lot.) aukštesnis katalikų kunigų titulas; kapitulos narys.

Kancleris — (vok.) vyskupijos raštinės ir ūkio reikalų tvarkytojas.

Kanonai — (gr.) normos bei taisyklės, priimtos Bažnyčios visuotinių susirinkimų. Prie jų priskiria-

mos ir Bažnyčios tėvų parašytos religinio turinio knygos, laikomos neklaidingomis. Visi šie dalykai sudaro kanonų teisės knygas.

Kanonizacija — (gr.) kurio nors garbingo ir švento mirusiojo oficialus pripažinimas šventuoju.

Kantičkos — (lot.) religinių giesmių knygos, giesmynai. Pirmoji lietuvių kalba kantička išleista 1646 m. Po to buvo daugybė leidimų. Iš jų buvo giedama bažnyčioje ir ypač laidotuvių-budynių metu.

Kapa — (lot.) katalikų dvasininkų liturginis drabužis — bažnytinis apsiaustas, susegamas po kaklu.

Kapelionas — (lot.) katalikų kunigas, einantis specialias pareigas — tikybos dėstytojo mokykloje, kariuomenėje, ligoninėje, kalėjime ir pan.

Kapitula — (lot.) katalikų aukštesnių dvasininkų kolegija prie vyskupo katedros, susidedanti iš prelatų ir kanauninkų. Vyskupo patariamasis organas. Kapitulos gali būti ir vienuolynuose.

Kapucinai — (ital.) katalikų vienuolių ordinas, pranciškonų vienuolijos šaka, įkurta Italijoje 1528 m. kovai su reformacijos plitimu. 1928 m. buvo įsikūrę Plungėje.

Kardinolas — (lot.) po popiežiaus aukščiausias katalikų dvasininko titulas, popiežiaus tarybos narys, kartais Bažnyčios kunigaikščiu vadinamas.

Karmelitai — katalikų vienuolių ordinas, įsteigtas 1155 m. Karmelio kalne, Palestinoje, kryžiuočio Bertoldo rūpesčiu. Šiuo metu daugiausia rūpinasi misijomis. Lietuvoje karmelitai buvo įsikūrę XVI a.

Katalikų veikimo centras — Lietuvos katalikiškų organizacijų sąjunga, įkurta 1919 m. Kaune, veikusi ligi 1940 m. bolševikų okupacijos. Sujungė 23 katalikiškas organizacijas. Kontroliavo episkopatas. Oficiozas — „Mūsų laikraštis".

Kazimierietės — Šv. Kazimiero seserų kongregacijos vienuolės. Vienuolija įkurta 1907 m. Čikagoje, kun. A. Staniukyno, ses. M. Kaupaitės ir kt. iniciatyva. Išplito JAV-bėse; seserys aktyviai dirbo parapijinėse liet. mokyklose. 1920 m. jų dalis įsikūrė Pažaislyje, rūpinosi švietimu, išlaikė mokyklas.

Kielikas — (lot.) taurė, liturginis indas, vartojamas mišių metu.

Kinesė — karaimų maldos namai. Buvo Trakuose, Vilniuje.

Kirkė — (vok.) šiuo vardu kartais vadinami liuteronų maldos namai, jų bažnyčia.

Klausykla — įrenginys bažnyčiose, kuriame sėdėdamas kunigas klauso tikinčiųjų išpažinčių.

Klebonas — (lenk., lot.) katalikų ar protestantų vyresnysis kunigas, parapijos valdytojas.

Klierikas — (lot.) asmuo, kuris mokosi būti kunigu; kunigų seminarijos auklėtinis.

Komunija — (lot.) Švenčiausiasis Sakramentas. Bendra katalikų vakarienė.

Konfesija — (lot.) tikyba, religija.

Konfirmacija — (lot.) tikėjimo sutvirtinimas, palaiminimas; vyskupų teikiamas Sutvirtinimo sakramentas vaikams, o kartais ir suaugusiems. Protestantų bažnyčiose — pirmoji komunija.

Kongregacija — (lot.) Katalikų vienuolijų bei religinių draugijų susivienijimas. Vatikano organų komisijos bei padaliniai.

Konklava — (lot.) patalpa Vatikane, kur kardinolų kolegija renka popiežių. Išrinktasis turi gauti 2/3 ir vieną balsą.

Konkordatas — (lot.) valstybės sutartis su popiežium dėl Katalikų Bažnyčios teisių valstybėje ir Bažnyčios santykių su valdžia. Lietuvos vyriausybė buvo sudariusi konkordatą su Vatikanu 1927 m.

Konsekracija — (lot.) iškilmingas pašventinimas, atliekamas vyskupo. Mišių metu — duonos ir vyno pašventinimas, kurio metu jie virsta Kristaus kūnu ir krauju.

Konsistorija — (lot.) kardinolų kolegija. Vyskupų kurija, teismas.

Koplyčia — (ček.) maža bažnyčia ar nedidelis namelis pamaldoms laikyti. Kartais koplyčia įruošiama privačiuose namuose, vienuolyne. Koplyčios gali būti viešos — visiems tikintiesiems ir uždaros — tam tikrai tikinčiųjų grupei. Atskirą paskirtį turi kapinių koplyčia.

Koplytstulpiai — puošnūs lietuvių liaudies meno statiniai su religinėmis skulptūromis; ypač buvo paplitę Žemaitijoje. Buvo statomi prie sodybų, laukuose, kryžkelėse, kaimo pradžioje ir gale, šventoriuose, kapinėse.

Krikščionybė — labiausiai pasaulyje paplitusi religija, išpažįstanti vieno Dievo buvimą. Jos įkūrėjas — antrasis Švč. Trejybės asmuo Jėzus Kristus, kentėjęs ir numiręs ant kryžiaus dėl žmonių išganymo.

Krikštas — pirmasis iš septynių sakramentų, kuriuo asmuo įvedamas į krikščionių bendruomenę. Krikštą pripažįsta visos krikščioniškos religijos ir atskiros sektos. Svarbiausia dalis — vandens užpylimas ant krikštijamojo galvos, duodant vardą ir darant kryžiaus ženklą.

Kryžius — Kristaus kančios ir visų krikščionių religijų simbolis. Stiebas su vienu ar dviem skersiniais.

Kūčios (Kūčia) — Katalikų Bažnyčioje — krikščioniška vakarienė paskutinės dienos vakarą prieš Kalėdas (XII.24), patiekiant gausius pasnikiškus valgius. Kūčių vakarienė atliekama su ypatingomis apeigomis, giesmėmis. Kūčių metu valgoma 12 valgių, kurie primena 12 Kristaus apaštalų.

Kultas — (lot.) garbinimas; išorinės garbinimo formos.

Kunigas — katalikų ir protestantų dvasininkas. Katalikų kunigas yra išėjęs seminarijoje specialius dvasinius mokslus ir vyskupo pašvęstas.

Liturgija — (gr.) Bažnyčios priimtas regimais ženklais vaizduojamas žmogaus pašventimas; bažnytinių apeigų visuma, priemonė, padedanti tikinčiajam susisiekti su Dievu.

Liturgika — (gr.) mokslas apie bažnytines apeigas — liturgiją. Praktiškosios teologijos dalis, dėstoma mokyklose tikybos pamokų metu.

Lurdas — (pranc.) miestas pietvakarinėje Prancūzijos dalyje, kur 1858 m. įvyko Dievo Motinos apsireiškimas. Lurdo uolos pavyzdžiu kai kur prie upelių įruošiami „lurdai".

Marijavitai — (lot.) katalikybės atskala, kurios pasekėjai pasižymi ypatingu Marijos garbinimu. Atsirado Lenkijoje 1893 m.

Marijonai — Nekaltai Pradėtosios Švč. Mergelės Marijos vienuolija, įkurta 1683 m. Lenkijoje. 1750 m. atsirado Lietuvoje — Marijampolėje, vėliau kitur. XIX a. aptarnavo 20 parapijų. 1864 m. rusų valdžios įsakymu vienuolija uždaryta. Atkurta 1910 m., kun. Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus rūpesčiu. 1913 m. lietuviai marijonai įsikūrė JAV-bėse. Čia veikia parapijose, leidžia „Draugo" dienraštį.

Martirologija — (gr.) Katalikų Bažnyčios kankinių sąrašai.

Masonai — (pranc. „mūrininkai"): XVIII a. atsiradusi slapta organizacija, dažniausiai priešinga katalikybei. 1738 m. popiežiaus iškeikti. Lietuvoje įsikūrė 1776 m.

Mečetė — (arab.) musulmonų šventykla.

Mesijas — (hebr.) Sen. testamente — Žmonijos išgelbėtojas. Išganytojas.

Metropolija — (gr.) metropolito (vyskupo, arkivyskupo) vadovaujama bažnytinė provincija.

Metropolitas — (gr.) aukšto rango vyskupas, valdantis bažnytinę provinciją arba kelias vyskupijas.

Ministrantas — (lot.) klapčiukas — asmuo, patarnaujantis kunigui mišių ir kitų pamaldų metu. Dažniausiai jais būna vaikai bei jaunuoliai.

Misijos — (lot.) Bažnyčios pastangos skelbti Evangeliją ir atvesti į Bažnyčią kitatikius, kurie netiki Kristaus.

Mišparai — (lot.) tam tikros katalikų popietinės (vakarinės) pamaldos, susidedančios iš kelių psalmių bei giesmių.

Mitra — (gr.) liturginis vyskupo galvos apdangalas, kepurė, kartais dar infula vadinama.

Monoteizmas — (gr.) tikėjimas esant vieną Dievą. Jį išpažįsta krikščionių, žydų, islamo ir kitos religijos.

Monstrancija — (lot.) puošnus ir iškilmingas indas Švč. Sakramentui garbinti, laikomas altoriuje, nešiojamas procesijų metu. Papuoštas brangiais metalais, brangakmeniais. Bokšto bei saulės formos.

Moterystė — santuokos sakramentas.

Musulmonas — (arab.) Mahometo (Islamo) tikybos išpažinėjas, mahometonas.

Naujasis testamentas — Šv. Rašto knygos, Biblijos antroji dalis, susidedanti iš 27 knygų. Krikščionių tikėjimo pagrindas.

Nuncijus — (lot.) popiežiaus diplomatinis atstovas krašte, su kuriuo Vatikanas turi diplomatinius santykius ir palaiko ryšius.

Ostija — (lot.) atgailos auka, senąja prasme — aukos gyvulys; nuo IX a. pas katalikus — mišių duonos aukai skirtas neraugintos duonos paplotėlis.

Pagonybė — (lot.) pirmykštis tikėjimas, dažniausiai besireiškiantis gamtos reiškinių garbinimu.

Parcinkuliai — (lot.) Šv. Pranciškaus atlaidai.

Patriarchas — (gr.) Rytų ir kai kurių Romos katalikų Bažnyčių vyskupų titulas. Senovėje — didelių miestų vyskupas.

Pelenų diena — pirmasis užgavėnių trečiadienis, gavėnios meto pradžia. Apeigos (galvos apibarstymas pelenais) primena: „Žmogau, dulkė esi ir dulke pavirsi".

Pijorai — (lot.) Romoje 1597 m. įkurtas vienuolių kunigų ordinas, turintis tikslą rūpintis jaunimo švietimu bei auklėjimu. XVII a. įsikūrė ir Lietuvoje, laikė mokyklas. Po 1831 m. sukilimo rusų valdžia pijorų vienuolynus ir mokyklas uždarė.

Piligrimas — (lot.) šventų vietų lankytojas, keliaujantis (dažniausiai pėsčiomis) maldininkas.

Popiežius arba **Šventasis Tėvas** — Romos Katalikų Bažnyčios galva, renkamas kardinolų kolegijos. Romos vyskupas.

Postamentas — (lot.) papėdė, paminklo, altoriaus, statulos, vazos ar kt. pamatas, pjedestalas.

Postilė — (lot.) populiarus Šv. Rašto išdėstymas atskirais klausimais, dažniausiai pamokslų būdu.

Pranciškonai — vienuolių ordinas, įkurtas 1209 m. šv. Pranciškaus Asyžiečio. Jo svarbiausias uždavinys buvo apaštalavimas ir misijų darbas nekatalikų kraštuose. Pranciškonai buvo pirmieji Lietuvos žmonių krikštytojai ir pirmieji kunigai Lietuvoje. Nepriklausomybės metais Lietuvoje buvo 9 pranciškonų vienuolynai su centru Kretingoje.

Pravoslavai — (rus.) stačiatikybė, krikščionybės kryptis.

Presbiteris — (gr.) kunigas, klebonas.

Procesija — (lot.) iškilminga religinė eisena, nešant religinius ženklus, vėliavas.

Protestantizmas — (lot.). Šiuo vardu vadinamos konfesijos, atskilusios nuo R.K. Bažnyčios XVI a. reformacijos metu.

Psalmė — (lot.) religinė giesmė, giedama pritariant styginiam instrumentui. Išskirtinai minėtinos šventosios giesmės — karaliaus Dovydo psalmės, Senojo testamento dalis. Psalmių visuma sudaro psalmyną.

Rabinas — (hebr. „mano mokytojas"): žydų tikybos dvasininkas, Šv. Rašto žinovas, tikinčiųjų žydų bendruomenės vadovas.

Reformacija — (lot. „ištaisymas, pakeitimas"): tikybinis sąjūdis, atsiskyręs nuo R.K. Bažnyčios XVI a. Vakarų Europoje.

Rekolekcijos — (lot.) religiniai mąstymai, sielos būvio nagrinėjimas, rengimasis išpažinčiai.

Religija — (lot.) žmogaus santykiavimas su Dievu ir to santykiavimo formos; tikyba, visos apeigos bei papročiai, kuriais tikyba pasireiškia; tikėjimo ir dorovės pagrindai. Tikintysis pripažįsta Dievą aukščiausiu Visatos valdovu ir jam reiškia reikiamą pagarbą.

Relikvijorius — (lot.) liturginis indas, skirtas relikvijoms laikyti. Paprastai būna laikomas altoriuje.

Relikvijos — (lot.) šventųjų palaikai, kūno dalys ar daiktai, susiję su jais. Relikvijų gerbimas paplitęs R.K. Bažnyčioje.

Romos kurija — Vatikano įstaigų visuma, padedanti Šv. Tėvui valdyti Bažnyčią.

Romuva arba Ramuva — baltų šventa vieta, pagal padavimus buvusi Prūsijoje; žodžio kilmė rišama su žodžiais „ramus", „ramybė". Senosios lietuvių tikybos kulto vieta.

Sakykla (ambona) — įrenginys pamokslams sakyti, paprastai pagrindinėje navoje, laivelio, taurės ar kitų formų, papuoštas simboliais, dažnai keturių evangelistų paveikslais.

Sakramentalijos — (lot.) Katalikų bažnyčioje pašvęsti daiktai jos apeigoms: vanduo, aliejus, vynas, rožančiai, paveikslai, kryželiai, o taip pat su šiais dalykais susiję religiniai veiksmai, teikiantys tikintiesiems antgamtinių malonių.

Sakramentai — (lot.) R.K. Bažnyčioje vadinami juslėmis patiriami, Kristaus palikti ženklai bei apeigos Dievo malonei įgyti. Iš viso sakramentų yra 7.

Saleziečiai — R. katalikų vienuolija, įkurta 1846 m. kun. Jono Bosko Italijoje. Tikslas: rūpintis vaikų bei jaunimo mokymu, auklėjimu, misijomis. Centrinė vieta — Turinas. Lietuvoje saleziečių centras buvo Vytėnuose.

Schizma — (gr.) Bažnyčios skilimas; kurios nors dalies atsiskyrimas.

Scholastika — (gr., lot.) viduramžiais mokyklose dėstoma teologija ir filosofija.

Sekminės — Šventosios Dvasios atėjimo šventė, skirta trečiajam Švč. Trejybės asmeniui pagarbinti. Švenčiama septintąjį sekmadienį po Velykų.

Sekuliarizacija — (lot.) Bažnyčios turtų atėmimas valstybės naudai; mokslo ir meno atpalaidavimas nuo dvasininkų autoriteto bei jų įtakos. Katalikų Bažnyčią Lietuvoje sekuliarizacija ypač skaudžiai palietė po II pasaulinio karo.

Sentikiai — (rus. starovierai) stačiatikių (pravoslavų) šaka, kuri laikosi senų tradicijų ir nepripažįsta 1653—1660 m. patriarcho Nikono pravestų reformų. Naudoja aštuonių kampų kryžių, žegnojasi dviem pirštais, patys išsirenka dvasininkus. Lietuvoje buvo apie 50 sentikių bendruomenių, visi rusų tautybės, dažniausiai kolonistai.

Sinagoga — (gr.) judėjų (žydų) maldos namai; religinė žydų organizacija. Sinagogoje reiškėsi ne tik religinis, bet ir visuomeninis bei politinis žydų gyvenimas.

Stacijos — (lot.) stotys, vaizduojančios Kristaus kančių kelią į Kalvarijos kalną; Kryžiaus kelio stotys. Paprastai jų būna 14. Įruošiamos bažnyčioje (paveikslai, skulptūros), šventoriuje.

Stačiatikybė arba **pravoslavija** — (rus.) viena iš krikščionybės šakų, dažniausiai Rytų Bažnyčia vadinama. Galutinai susiformavo ir išsiskyrė iš katalikų 1054 m. Dogmos mažai skiriasi nuo katalikų, bet turi ypatingų bruožų. Nepripažįsta popiežiaus autoriteto. Pasižymi ikonų garbinimu, puošniomis apeigomis.

Stebuklas — antgamtinis reiškinys, nesuderinamas su pagrindiniais gamtos dėsniais.

Stigmos — (lot.) kraujo žaizdos ar dėmės, atsirandančios kai kurių žmonių kūne, primenančios Kristaus rankų, kojų ir šono žaizdas.

Stula — (lot.) liturginės aprangos dalis — ilga juosta, galuose platesnė, paženklinta kryželiais ir kitais religiniais ženklais. Dedama ant kaklo.

Subdiakonas — diakono padėjėjas. Pirmasis klierikų aukštesniųjų šventimų, kuris suteikia tam tikrų teisių apeigose.

Sufraganas — (lot.) pavyskupis; vyskupo ordinaro pagalbininkas, paprastai titulinis vyskupas, neturintis savo vyskupijos.

Suspendavimas arba **suspensa** — (lot.) laikinas kai kurių pareigų ėjimo sustabdymas. Taikoma kunigams kaip bausmė, kuri gali būti vienkartinė, trumpalaikė ar ilgalaikė.

Sutana, sutonas — (pranc., ital.) ilgas juodas kunigo viršutinis drabužis, neapeiginis katalikų dvasininko rūbas, pabrėžiantis dvasininko išskirtinumą.

Sutvirtinimo sakramentas (dirmavonė) — antrasis sakramentas, teikiamas dažniausiai paaugliams. Jį teikti gali vyskupas arba vyskupijos valdytojas.

Šaritės — (pranc.) gailestingųjų seserų ordinas, įsteigtas 1607 m. Šv. Vincento Pauliečio. Tikslas — neturtingųjų ir ligonių globa, labdara. Šaritės veikė ir Kaune, kur slaugė ligonius, aptarnavo Šv. Gertrudos bažnyčią.

Šeštinės — Kristaus žengimui į dangų atminti šventė, švenčiama 40-ją dieną po Velykų, ketvirtadienį, arba keliama į VII-jį sekmadienį.

Širdietės — seselių vienuolija, įkurta 1800 m. Širdietės Lietuvoje veikė keliose vietose, globojo mokines, laikė mokyklas, pensionatus, rūpinosi mergaičių auklėjimu.

Škaplieriai — (ček.) du gabaliukai šventintos medžiagos su išsiūtu Švč. Mergelės Marijos vardu, sujungti virvute ir nešiojami taip, kad vienas kabo ant krūtinės, antras — ant nugaros. Škaplierių įvedimu ir jų platinimu daugiausia rūpindavosi vienuoliai karmelitai.

Šventasis Raštas arba **Biblija** — Bažnyčios kanonizuotos šventosios knygos — Senasis ir Naujasis testamentai.

Šventorius — mūrine ar kitokia tvora aptverta vieta aplink bažnyčią, paprastai naudojama procesijoms ir kitoms religinėms apeigoms, kartais pamaldoms.

Šventosios vietos — Bažnyčios laikomos susijusios su kai kuriais religiniais bei antgamtiniais įvykiais, tikinčiųjų lankomos pagarbinti Dievą, kurį šventąjį ar gauti malonių.

Teologija — (gr.) mokslas apie Dievą, kad Dievas yra aukščiausias tikslas, visų reiškinių bei dalykų pradžia ir pabaiga.

Tikėjimas — žmogaus sąmonės būsena, kuria pripažįstamas Dievo ir antgamtinių reiškinių realus buvimas.

Tonzūra — (lot.) katalikų dvasininkų viršugalvyje išskustas apvalumas, ženklinantis, kad asmuo priimtas į dvasininkų luomą. Tonzūra, iškerpant simboliškai pluoštelį plaukų nuo viršugalvio, teikiama pradėjusiems teologijos studijas klierikams.

Trejybė (Švenčiausioji Trejybė) — krikščionybės dogma, kuria pripažįstama, kad Dievas yra vienas, bet trijuose asmenyse: Tėvas, Sūnus ir Šventoji Dvasia.

Tretininkai — trečiasis pranciškonų ordinas, įsteigtas 1221 m., dar vadinamas Šv. Pranciškaus trečiąja regula. Nariai turi laikytis vienuoliško gyvenimo būdo, bet gali būti pasauliečiai ir net vedusieji.

Trinitoriai — (lot.) katalikų vienuolių Švč. Trejybės ordinas. Įkurtas 1198 m., Kryžiaus karų metu. Tada jo tikslas buvo išpirkinėti iš musulmonų jiems patekusius belaisvius krikščionis. Vilniuje įkurti 1685 m.

Trys Karaliai — viena seniausių katalikų švenčių, skirta Rytų kraštų išminčių, pagarbinusių gimusį Jėzų, atminimui. Buvo švenčiama sausio 6 d., dabar nukeliama į sekmadienį.

Unitai — (lot.) Rytų arba bizantiškų apeigų krikščionys, susijungę vienybėje su R.K. Bažnyčia. Lietuvoje toks susijungimas įvyko 1595—1596 m. ir lietė stačiatikius gudus ir ukrainiečius.

Užgavėnės — septintosios savaitės prieš Velykų šventes antradienis, po kurio prasideda gavėnia. Lietuvoje užgavėnės buvo garsios savo įvairiais linksmo pobūdžio papročiais ir net išdaigomis.

Vargonin(in)kas — Katalikų bažnyčioje tarnautojas, grojantis vargonais pamaldų metu, dažnai vedantis chorą, padedantis kunigui įvairių liturginių švenčių bei giedojimų metu.

Varpai — metaliniai nukirsto kūgio pavidalo prietaisai skambinimui. Krikščionių bažnyčiose (kabo daugiausia varpinėse) skirti tikintiesiems šaukti į pamaldas, ypatingiems įvykiams ar pavojams pranešti, numirėliams laidoti.

Varpininkas — bažnyčios tarnas, skambinantis varpais pamaldoms ar kitomis progomis.

Vatikanas — R. katalikų Bažnyčios (popiežiaus) valstybė Romos miesto teritorijoje, nuo 1377 m. popiežių rezidencija. Apima tik 44 ha žemės plotą, turi apie 1000 gyventojų; visiškai suverenine valstybė, kurios galva popiežius, turintis savo institucijas ir diplomatinę tarnybą.

Velykos — Kristaus Prisikėlimo iš numirusių šventė, švenčiama skirtingu laiku, kiekvienų metų pavasarį.

Velnias — piktoji dvasia.

Verbos — (palmių) sekmadienis prieš Velykų šventes, Viešpaties Kančios sekmadieniu vadinamas. Verbų dieną prisimenamas Kristaus į Jeruzalę įžengimas, miniai klojant po jo kojomis palmių šakas. (Lietuvoje nesant palmių, buvo šventinamos kadugių ar kitų medelių šakos).

Vėlinės — Katalikų Bažnyčioje mirusiųjų minėjimo diena, minima lapkričio 2 d., skirta maldoms už kenčiančias skaistykloje sielas. Įprastu būdu dalis šventės gedulingų apeigų atliekama kapinėse, prie mirusiųjų kapų, kurie tą dieną papuošiami gėlėmis ir degančiomis žvakutėmis.

Vienuolinis luomas — pastovus gyvenimo būdas, kuriuo tikintieji, gyvenantys kartu, siekia krikščioniškos tobulybės, padarę neturto, skaistybės ir

klusnumo įžadus. Yra atskiros vyrų ir moterų vienuolijos.

Vigilija — (lot.) diena, skirta pasiruošimui didesnėms Kristaus ir šventųjų šventėms, pasižyminti susikaupimu, pasninkais, malda, budėjimu nakties metu.

Vikaras — kunigas, klebono padėjėjas. Generalinis vikaras — vyskupo padėjėjas.

Visi Šventieji — popiežiaus Grigaliaus IV IX a. pr. nustatyta šventė šventųjų garbei, švenčiama lapkričio 1 d.

Vyskupai — (gr.) katalikų ir kitų krikščionių Bažnyčių aukšti dvasininkai, kuriuos apaštalai paskyrė savo įpėdiniais, rankų uždėjimu perteikė jiems Šventosios Dvasios dovaną ir patvarkė, kad, šiems mirus, kiti patikimi asmenys stotų jų vieton. Yra bažnytiniai dignitoriai, vyskupiškais šventimais pasiekę kunigystės pilnybę, skirti valdyti tikinčiųjų bendruomenes. Juridiškai priklauso tik nuo popiežiaus, kuris juos skiria. Vyskupai gali būti ordinarai, koadjutoriai, augziliarai.

Vyskupija (diecezija) — Bažnyčios teritorinis vienetas, vyskupo valdoma sritis.

Vyskupų sinodas — (gr.) popiežiaus nustatytu būdu parinktų vyskupų taryba, kuri renkasi sesijoms jo skiriamu laiku, svarsto popiežiaus ar savo pačių iškeltus klausimus. Jų nutarimai turi popiežiui tik patariamąją galią.

Votiva — (lot.) mišios, laikomos ne pagal dienos kalendorinę šventę, bet dėl specialių priežasčių: vedybų, nelaimių, ypatingos pagarbos kuriam šventajam, paminėti kurį nors iškilmingą įvykį. Dažnai tai mišios, laikomos atlaidų dieną prieš sumą.

Vulgata — (lot.) šv. Jeronimo atliktas, Bažnyčios pripažintas bei kanonizuotas Šv. Rašto (Biblijos) lotyniškasis vertimas. Pirmą kartą išspausdintas Romoje 1590 m., antrašte „Biblia sacra vulgatae editionis". Pagal jį tikrinami vertimai į kitas kalbas.

Zakristijonas — (lot.) bažnyčios tarnas, dažniausiai pasaulietis vyriškis, palaikantis bažnyčioje tvarką, švarą, saugantis liturginius reikmenis, patarnaujantis kunigui pamaldų metu, atliekantis kitas klebono pavestas pareigas.

Žolinė — Švč. Mergelės Marijos į Dangų paėmimo šventė, atsiradusi iš padavimo, kad mirus Marijai ir ją palaidojus, jos karste buvusios rastos gėlės. Žolinių šventę švenčia R. Katalikų ir Stačiatikių bažnyčios rugpjūčio 15 d. Tą dieną šventinamos žolės, vaisiai, javai, galvijai. Šventė rišama ir su derliaus nuėmimu.

ARCHITEKTŪROS TERMINŲ PAAIŠKINIMAI

Paruošė Jurgis Gimbutas

Absida arba **apsida** — (gr.) pusapvalė arba pusės daugiakampio plano rytinės bažnyčios dalies, už didžiojo altoriaus užbaiga.

Akantas — (gr.) ornamentas, vaizduojantis dantytus, su uždengta priekin viršūne pietų augalo (Acanthus mollis) lapus.

Ambona — (gr.) bažnyčios sakykla, pakili vieta priešais altorių, prie sienos ar pilioriaus. Dažnai sudėta iš tribūnos ir baldakimo.

Ansamblis — (pranc.) pastatų grupė, sudaranti vieningą kompoziciją.

Antablementas — (pranc.) gulstinis kolonų arba pilioriu perdengimas. Susideda iš trijų dalių: architravo, frizo ir jį vainikuojančio karnizo.

Architravas — (pranc.) sija, gulinti ant kolonų ar pilioriu, apatinė antablemento dalis.

Archivoltas — (ital.) išorinis arkos apvadas, dažnai profiliuotas.

Arka — (ital.) langų, durų, vartų ar kitokių angų perdengimas tarp kolonų ar kitokių atramų. Būna vieno lanko arba dviejų susikertančių lankų (smailės) pavidalo.

Arkada — (pranc.) eilė kolonų arba pilioriu, sujungtų vienodomis arkomis.

Arkatūra (vok.) aklina arkada, pritampanti prie sienos paviršiaus pagražinamuoju arba išskaidomuoju reljefu. Plačiai vartota romaninėje ir gotikinėje architektūroje.

Atikas — (gr.) dekoratyvinė sienelė viršum karnizo; pridengia stogą, paaukština sieną.

Ažūras — (pranc.) ornamentiška pynė iš plonų metalinių virbalų, lyg koks permatomas audinys. Iš to: ažūrinis kryžius.

Baldakimas — (ital.) papuošta pastogėlė ant stulpelių arba ant gembių, pvz., sakyklos tribūnai iš viršaus uždengti.

Baliasinas arba **baliustras** — (pranc.) baliustrados (užtvaros) stulpeliai, dažnai profiliuoti, remiantys turėklus.

Baliustrada — (pranc.) balkono, terasos, laiptų užtvara, sudaryta iš stulpelių, kurie remia turėklus.

Baptisterija — (lot.) Seniau: apvalūs bažnyčių priestatai, kur keletą kartų metuose vyskupai teikdavo krikštą; vėliau krikšto apeigoms skiriamos bažnyčių koplyčios, krikštyklos.

Bareljefas — (pranc.) pusiau iškilas skulptūrinis paveikslas, iškylantis iš fono plokštumos mažiau kaip per pusę atvaizduoto daikto ar figūros storio.

Barokas — (ital.) meno ir architektūros stilius, pakeitęs renesansą ir viešpatavęs ligi klasicizmo; Lietuvoje XVII-me amžiuje ligi XVIII a. pabaigos. Barokinės bažnyčios pasižymėjo puošnumu ir prabanga.

Bazilika — (lot.) pailgo plano bažnyčia su aukštesne bei platesne vidurine nava ir žemesnėmis bei siauresnėmis šoninėmis navomis. Iš to: bazilikinis planas, bazilikinė tvarka.

Bizantiškas planas — graikiško lygiašonio kryžiaus planas su bokštu sankryžoje.

Blokas — (angl.) stambus akmuo, pagamintas iš dirbtinių ar gamtinių statybinių medžiagų, pvz., iš betono.

Būgnas — (arba **tambūras**, pranc.) cilindrinis arba daugiasienis kupolo pagrindas. Jame įtaisomi langeliai vidaus erdvei apšviesti.

Choras — (gr.) 1. Bažnyčios dalis tarp transepto ir absidos, paskirta dvasininkams ir giedotojams, dažniausiai sutampa su presbiterija. 2. Vargonų tribūna, kur gieda choras; paprastai viršum nartekso („ant viškų").

Cilindras — (gr.) ritinio pavidalo geometrinis kūnas, paprastai status ir apskritas. Pvz., bokštelis gali būti cilindrinis.

Dekoras — (pranc.) puošmenų visuma, puošyba.

Eklektizmas — (gr.) laisvas įvairių istorinių stilių panaudojimas, kopijavimas, sumaišymas. Kartais vadinamas manierizmu, naudojamas nuo XIX a. vidurio.

Eksterjeras — (lot.) išorinė pastato sandara; laukujos sienos.

Empora — (gr.) balkonas presbiterijos šone, su žema užtvara.

Fasadas — (pranc.) pastato priešakys su didžiosiomis durimis; išorinės, priešakinė pastato pusė.

Fragmentas — (lot.) 1. Nedidelė kūrinio dalis. 2. Išlikusi kūrinio nuotrupa, atplaiša.

Freska — (ital.) sienų, lubų ar skliautų tapyba ant drėgno tinko.

Frizas — (pranc.) 1. Gulstinis antablemento ruožas viršum architravo, pagražintas reljefu arba tapyba. 2. Sienos, lubų, grindų apvadas, pagražintas ištisiniu ornamentu.

Frontonas — (pranc.) 1. Viršutinė, dažniausiai trikampė fasado dalis, apribota sienos karnizo ir stogo šlaitų. 2. Trikampė arba pusapvalė plokštuma, puošianti durų ar langų viršų.

Galerija — (pranc.) 1. Uždengta siaura ir ilga trobesio dalis, skirta praeiti arba pasivaikščioti. 2. Ilgas balkonas.

Girlianda — (pranc.) vainiko ar puošniai išpintos juostos iš gėlių, vaisių ar panašių derinių ornamentas.

Glifas, glefas — langų angokraštis iš prifiliuotų plytų, panašus į kolonų kaneliūras.

Gotika — (pranc.) architektūros stilius, iš Prancūzijos paplitęs po visą Vakarų Europą. Jam būdinga: smailūs skliautai su briaunomis, daugybė skulptūrinių puošmenų, vitražai, kontraforsais suremtos sienos.

Halė — (pranc.) vėlyvosios gotikos bažnyčios tipas; visos navos vienodo aukščio; skersinės navos paprastai nėra. Iš to: halinė tvarka.

Horeljefas — (pranc.) skulptūros rūšis, kada vaizdas iškyla iš savo fono plokštumos didesne tūrio puse.

Interjeras — (pranc.) vidinė pastato sandara, su įranga ir puošyba.

Kampanilė — (ital.) varpinė, stovinti atskirai nuo bažnyčios, dažniausiai mūrinė, aukšto bokšto pavidalo. Suklestėjo Italijoje viduramžiais ir renesanso laikais.

Kaneliūros — (pranc.) siauri vertikalūs grioveliai ar piliastro liemenyje lieknumo iliuzijai sudaryti.

Kapitelis — (lot.) kolonos, pilioriaus ar piliastro viršutinė dalis, vainikas, ant kurio guldomas architravas arba arkos.

Karnizas — (ital., pranc.) atbraila; viršutinis antablemento ruožas; prasikišantis gulstinis ruožas, vainikuojantis sieną, langą, duris.

Kartušas — (pranc.) dažna baroko lipdytinė puošmena; ne visai išvyniotas ritinys arba skydelis su užlenktais kraštais, kur dedami įrašai, herbai, emblemos, o pakraščiais gėlių ornamentai.

Kesonas — (pranc.) kvadratinė ar daugiakampė įdubusi padala luboms ar skliautui papuošti.

Klasicizmas — (lot.) meninis stilius Vakarų Europoje nuo XVII a., Lietuvoje XVIII a. pabaigoje po baroko. Klasicizmo sekėjai laikė antikinį (senovės graikų ir romėnų) ir renesansinį meną idealiu pavyzdžiu.

Kluatras — (pranc.) vienuolyno kiemas, apsuptas galerija arba arkada.

Kolona — (pranc., lot.) apskritas statmenas stulpas, remiantis siją, architravą arba arką; sudėta iš bazės, liemens ir kapitelio.

Kolonada — (pranc.) kolonų eilė, palaikanti sijas arba arkadą.

Konsolė — (pranc.) pastato gembė, ant kurios remiasi arka, karnizas, statula, balkonas; dažnai pagražinta voliutomis.

Kontraforsas — (pranc.) mūrinė vertikali sienos atrama, sutvirtinanti sieną savo svoriu ir perduodanti skliautų ar stogo skėtimo jėgą į pamatus.

Korpusas — (lot.) atskiras pastatas jų grupėje arba didelio pastato atskira dalis.

Kripta — (gr.) rūsys ar koplyčia po bažnyčia mirusiems laidoti, paprastai su skliautais ir daug kolonų.

Kryžminis planas — graikiškas (lygiašonis) arba lotyniškas (kai skersinė nava trumpesnė už išilginę).

Kupolas — (ital.) pusrutulinis (pusiau sferinis) skliautas. Jo apatinis cilindrinis pagrindas vad. būgnas, o viršūnės iškilimas su langeliais vad. žibintas.

Liunetė — (pranc.) į skliautą įdėtas skliautukas, dažniausiai viršum lango, reikalingas geresniam apšvietimui.

Ložė — (pranc.) nedidelis atskiras balkonas, tik keliems žiūrovams.

Lodžija — (ital.) atvira galerija, prišlieta prie pastato.

Mansardinis stogas — (pranc.) su karnizu, skiriančiu nevienodo nuolydžio šlaitus. Tokio stogo pjūvis turėtų būti pusės taisyklingo aštuoniakampio, bet dažnai tos taisyklės nepaisoma.

Mensa — altoriaus stalas. Jo priekinė sienelė vad. antepediumas.

Metopa — (gr.) dorėniškame frize stačiakampė plokštė tarp dviejų triglifų, lygi arba pagražinta reljefu arba tapyba.

Modiljonas — (ital.) architektūrinės gembės rūšis, paprastai raidės S formos, kuri palaiko išsikišusią karnizo dalį.

Narteksas — (gr.) prieangis pačios bažnyčios viduje, ne lauke. Viršum jo dažniausiai esti vargonų tribūna.

Nava — (lot., gr.) išilginė bažnyčios vidaus patalpos dalis nuo nartekso iki presbiterijos; dar būna šoninės navos, skersinė nava arba transeptas.

Nerviūra — (pranc.) išsikišanti profiliuota skliauto briauna, būdinga gotikos pastatams.

Niša — (pranc.) įsienis, įdubimas sienoje statulai, vazai pastatyti arba tuščia, tik sienos paviršiui suskaidyti.

Ogiva — (pranc.) smailios arkos pavidalo gotiško skliauto briauna.

Orderiai — (lot.) tvarka, sistema antikinėje architektūroje. Susideda iš bazės, kolonos ir antablemento. Yra toskaninis, dorėninis, jonėninis, korintinis ir sudėtinis orderiai. Jie skiriasi proporcijomis ir formomis.

Orderiai baroko fasaduose — 1. Mažasis, dalijantis fasadą iki frontono į du tarpsnius. 2. Didysis, einantis per visą fasado aukštį.

Ornamentas — (lot.) meniškas pagražinimas pagal simetrijos, ritmo ar kitokius dėsnius. Naudojami geometriniai ar stilizuoti gamtiniai vaizdai.

Parapetas — (ital.) žema užtvara stogo pakraštyje, viršum sienos, kad ji atrodytų aukštesnė ir kad žmonės nenukristų. Konstrukcija masyviška, uždara, skirtinga nuo baliustrados.

Piliastras — (pranc., ital.) plokščia statmena sienos iškyša, turinti bazę, liemenį ir kapitelį, panašiai kaip kolona.

Piliorius — (isp.) kvadratinės arba daugiakampės formos stulpas, kuris laiko skliautus, arba antablementą, arba arkas.

Pinaklis — gotikinėje architektūroje dekoratyvinis bokštelis, papuoštas ritmiškai išdėstytais ragučiais.

Pinijonas — frontono viršutinė sienelė, aukštas frontonas.

Pjedestalas — (pranc.) kolonos, pilioriaus, paminklo papėdė viršum pamato, plati bazė.

Plafonas — (pranc.) lubos arba jų dalis, išpuošta tapyba arba reljefu.

Portalas — (lot.) didelės durys, aprėmintos su didesne ar mažesne puošyba; fasade išskirtas įėjimas į pastatą.

Portikas — (lot.) 1. Atvira kolonada prie įėjimo. 2. Kolonados palaikoma stoginė, atvira galerija.

Presbiterija — (gr.) vieta kunigams prie didžiojo altoriaus; jos grindys iškeltos keliais laiptais viršum navos grindų.

Profilis — (pranc.) 1. Daikto vaizdas iš šono. 2. Vertikalus architektūrinės dalies pjūvis.

Profiliuotas — (pranc.) turintis tam tikro architektūrinio profilio ar detalės formą, ar taisyklingo pjūvio formą.

Pseudogotika — (gr., pranc.) netikra, pamėgdžiojanti gotika, paplitusi XIX a. gale — XX a. pradžioje.

Rekonstrukcija — (lot.) 1. Pastato pirmykštės išvaizdos atstatymas. 2. Pagrindinis pertvarkymas, perstatymas.

Reljefas — (pranc., ital.) iškilus vaizdas plokštumoje; skulptūra, susieta su plokščiu dugnu. Plg. bareljefas, horeljefas.

Renesansas — (pranc.) atgimimo epochos architektūros stilius, Vakarų Europoje XIV—XVI a., Lietuvoje XVI amžiuje.

Retablis — architektūrinis altoriaus antstatas už mensos, kuris gali būti puošiamas skulptūra, tapyba, drožiniais.

Rizalitas — (ital.) išsikišusi per visus aukštus pastato dalis, platesnė už piliastrą.

Romaninis stilius — (lot.) architektūra, atsiradusi Vakarų Europoje X—XIII a. ant senovės romėnų kultūros pagrindų. Pasižymi paprastumu ir masyvumu.

Romantizmas — (pranc.) architektūrinė srovė XIX a. viduryje, po klasicizmo, bandžiusi atgaivinti gotiką ir romaniką. Netrukus išvirto eklektizmu.

Rotonda — (lot.) mažas apskrito plano pastatas, dažnai su kupolu.

Rozetė — (lot.) apskritas ornamentas, dekoruotas augaliniais ar geometriniais elementais. Naudojamas frontonuose, fasadų languose, skliautuose.

Rustas — 1. Šiurkščiai aptašytas akmuo sienų išorėje. 2. Akmens blokų imitacija sienų aptinkavime.

Rustika — sienų mūras iš rustų, su pagilintomis tarpakmenių siūlėmis.

Sandrikas — puošni atbraila viršum lango ar durų. Esti juostiniai, trikampiai ar segmentiniai sandrikai.

Segmentas — (lot.) skritulio dalis, apribota lanko ir jo stygos; kalbama apie arkos, skliauto ar kupolo segmentus.

Simetrija — (gr.) toks vaizdo darnumas, kada bet kuris taškas ar detalė turi veidrodinį atitikmenį kitoje simetrijos ašies arba simetrijos plokštumos pusėje.

Skliautas — išgaubtas patalpos perdengimas, seniau sumūrytas iš akmenų ar plytų, dabar dažniau iš betono; pasitaiko ir medinių.

Stilius — (gr.) meninių, idėjinių, istorinių ypatybių darni visuma kūryboje. Istoriniai stiliai: antikinis, bizantinis, romaninis, gotikinis, renesansinis, barokinis, klasicistinis.

Stiukas — (ital.) skulptūroje masė, sudaryta iš praskiesto gipso, kalkių ir smėlio. Greitai sukietėja. Naudojama sienų ir lubų puošybai.

Šalmas — bažnyčios bokšto lenktos formos stogelis, kaip „svogūninis", ar „kriaušinis", ar varpo pavidalo. Naudotas baroko stiliuje; matomas ir medinių bažnyčių bokšteliuose.

Šiferis — 1. Skalūnai ar kitos uolienos, skylančios į plonas lygias plokštes. 2. Dirbtinės panašios plokštės iš asbesto su cementu ar kitokių medžiagų. Naudojama stogams dengti.

Tabernakulis — (lot.) mažas namelis ant altoriaus, kur laikomas Švč. Sakramentas.

Tambūras — (pranc.) cilindrinis kupolo pagrindas, būgnas, kartais su langeliais.

Tarpsnis — fasado gulstinė arba statmena padala, kondignacija, kartais aukštas (varpinės bokšto).

Tektonika — (gr.) pastato dalių išsidėstymo ypatybės ir jų santykiai.

Tektoniškas — (gr.) ryškiai išskaidytas, konstruktyvus.

Tinkas — smėlio ir rišamųjų medžiagų, kaip kalkės, atskiestas mišinys sienoms ir kitiems mūro paviršiams padengti; glaistas. Džiūdamas, sustingsta į kietą medžiagą.

Transeptas — (angl.) skersinė nava, statmenai kertanti išilginę navą kryžiaus plano bažnyčiose.

Trapecija — (gr.) keturkampis, kurio dvi priešingos kraštinės yra lygiagretės, o kitos dvi nelygiagretės.

Travėja — (pranc.) skliauto skersinė padala, sekcija.

Tribūna — (lot.) pakiluma oratoriui kalbėti; bažnyčioje sakyklos tribūna, choro tribūna.

Triumfalinė arka — (lot.) arka, atskirianti presbiteriją nuo navos.

Voliuta — (lot.) spiralės formos skulptūrinė puošmena, pvz., jonėnų orderio kapitelyje arba barokinio frontono kraštuose.

Zakristija — (lot.) kambarys prie presbiterijos, kur laikomi apeiginiai reikmenys, kur kunigas pasiruošia.

Paaiškinimus surašė Jurgis Gimbutas pagal šią literatūrą.

Jonas Grinius, *Vilniaus meno paminklai*, Kaunas 1940 m.

Mikalojus Vorobiovas, *Vilniaus menas*, Kaunas 1940 m.

Lietuvių Enciklopedija, Boston 1953—1969 m.

Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius 1969 m.

Sovietinės Lietuvos knygose panašūs terminų žodynėliai dažnai kartoja minėtųjų autorių 1940 m. paaiškinimus, nenurodant šaltinio, pvz., J. Jurginio „Lietuvos meno bruožai", Vilnius 1960 m. Tuo tarpu Vyt. Levandausko „Vilniaus pilies skersgatviai" knygutėje (Vilnius 1980 m.) randama originalių aptarimų, kurių keli ir mūsų panaudoti.

VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

Paruošė kun. dr. Anicetas Tamošaitis, S.J.

Rodyklėje pažymėti tik miestai, miesteliai, bažnytkaimiai ir kitos kiek reikšmingesnės vietovės. Romėniškais skaitmenimis pažymėti „Lietuvos bažnyčių" tomai, arabiškomis puslapiai.

A

Adakavas I 35 **91**
Adomynė IV 20 **73**
Adutiškis V 151 154 158; V—II 71 84—86 **101—109**
Akmenė I 22 **92—93**; VI 440
Akmenynai II 67 **97—99**
Akmenynė V—II 109—111
Akmuo VI **101—105** 410
Alėjai III 51 **169—171**
Aleksandravėlė IV 74—75
Aleksotas **II 100—102**; VI 476
Alionys V—II 111—112
Alytus II 67 **106—108**; **VI 105—110** 409
Alizava IV 76—77
Alksnėnai II 103—104
Alksninė II 105
Alksniupiai IV 79
Alovė VI **110—113** 409
Alsėdžiai I 15 32 **94—99**; VI 440
Alšėnai (Galšia) V—II 419—422
Alunta IV 79—83
Alvitas II 109—111
Ancikis IV 83—85
Andrioniškis **IV 85—88**; VI 530
Anykščiai **IV 88—94**; VI 530—531
Antalieptė IV 20 **95—100**
Antanava II 112
Antašava IV 101—103
Antazavė IV 103—106
Antupiai II 113—114
Apytalaukis III 51 **171—172**
Apsas V—II 402 414 **422—425**
Ariogala I 13 15; **III 172—175**
Armoniškės V—II 70 95 **426**
Arniony V—II 113
Asava V 76 152; V—II 70 **427—428** 533
Astravas V—II 429—430
Asuža V—II 430
Ašmena V—II 220 **430—433**
Augustavas II 378 **390—391**
Aukštadvaris VI 25 **113—119** 412
Aukštelkė III 51 **176—177**
Aukštoji Panemunė **II 114—115**; VI 477
Aušros Vartai V **249—273** 389
Aviliai IV 107—108
Ažudievis V—II 434—435
Ąžuolų Būda II 116

B

Babtai III 177—178
Babriškės VI 119—121
Bagaslaviškis VI **121—124** 412
Bagotoji II 117—120
Baina V—II 435
Baisogala **III 179—181**; VI 509—510
Bakalariava **II 392—393**; VI 486
Balbieriškis II 121—123
Balingradas V—II 113—115
Balninkai III 181—183
Balsiai **I 297**; VI 441
Balstogė V 83 86 95 182; V—II 100 400
Baltoji Vokė (Vaidotai) V—II 115—118
Baltriškės IV 20 **108—111** 153
Barstyčiai I 100
Bartininkai II 66 **124—127**
Barūnai V—II 435—437
Barzdai II 128—129
Batakiai I 16 33 **101**; VI 441—442
Bazilionai (Padubysys) III 184—185
Beceiliai **II 393—394**; VI 486
Beibelis (Viekšnaliai) I 354—355
Beižionys VI **124—126** 414
Belmontas V—II 438
Benekainys V—II 95 **438—441**
Berčiūnai IV 20 **112—113**
Beržėnai I 102
Beržininkas **II 395—398**; VI 486—487
Beržoras I 32 **103—107**
Betygala I 15—16 18; **III 186—189**
Bijutiškis VI **126—129** 411
Biliakiemis IV 113—115
Birštonas VI **129—134** 412
Biržai IV 115—121
Blindžiakupstis II 130
Braziukai II 130—131
Brėslauja V—II 414 **442—445**
Budriai I 33 **108**
Būdvietis II 132
Buivydžiai V 181; V—II 95 **118—120**; VI 551
Bukonys III 189—190
Burbiškis IV 20 **122—123**
Butkiškė I 16—17; III **191—192**; VI 510
Butrimonys (Kaišiadorių) VI **135—138** 409
Butrimonys (Vilniaus) V 151 157; V—II 83 86 **121—124** 533

C

Ceikiniai V 151; V—II 84 **125—129**

Č

Čedasai IV 124—125
Čekiškė I 23; III **193—194**
Čiobiškis VI **138—143** 413

D

Dabužiai IV 125—127
Dambrava IV 20 **127—128**
Dapšionys IV 20 **129—130**
Darbėnai I 18 32 **109—110**; VI 442
Darsūniškis VI **143—147** 414
Daugai VI 148—153 409
Daugailiai **IV 131—141**; VI 531—532
Daugėliškis V—II 70 85 **130—136**
Dauginiai I 111
Daujėnai IV 142—144
Daukšiai II 67 **133—134**
Daunoriai IV 145—146
Debeikiai IV 146—151
Degučiai (Panevėžio) IV 20 **152—153**
Degučiai (Telšių) I 112—113
Deltuva III 195—198
Didkiemis I 114
Didvyžiai II 135—136
Dieveniškės V—II 136—140
Diliai IV 20 **154—155**
Dotnuva III 51 **198—200**
Drūkšiai V—II 446—448
Druskininkai V—II **140—145** 409 412
Dubičiai V—II 95 **145—147**
Dubingiai V 45; VI 32 43 **153—158** 410
Dūdai V—II 95 **448—449**
Dūkštas V 151 153 181; V—II 70—71 85 **148—153**
Dūkštos V—II 94—95 **153—154**
Duokiškis IV 156—158
Dusetos IV 97 132 **158—165**
Dusmenys VI 20 **159—161** 200 409

E

Eigirdžiai I 115
Endriejavas I 116
Eišiškės I 19; V76 105; V—II **154—162** 533
Eitminiškės V—II 162—163
Ėriškiai IV 166
Eržvilkas I 29; **III 201**

F

Freda II 136—137

G

Gadūnavas I 117
Gaidė V—II 163—165
Gardai I 23 25; III 51 **202**
Gardamas I 118
Gardinas V—II 94—95 **450—457**
Gargždai **I 119—120**; VI 443

Gargždelė I 121
Garliava II 138—139
Gasčiūnai III 51 **203**
Gaurė I 28 **122—123**; VI 443
Gedžiūnėliai V—II 165—167
Gegrėnai I 32 **124**
Gegužinė **VI 161—165** 413
Geidžiai I 125
Geidžiūnai IV 167—168
Geležiai IV 169—170
Gelgaudiškis **II 140—141**; VI 477
Gelvonai VI 25 **165—169** 413
Geranainys V—II 457—459
Gerdašiai **II 141—142**; VI 478
Gervėčiai V 152 154 157—158 340; V—II 70—71 83 85—86 95 414 **460—475**
Giedraičiai V 45; VI 32 **170—178** 243 410
Gintališkė I 18 **126—127**
Girdiškė I 35 **128**
Girdžiai III 204
Girėnai I 129
Girkalnis I 23 33; III 51 **205—207**
Gižai II 142—143
Graužiškės V—II 476—477
Gražiškiai II 144—145
Grinkiškis I 23; III **208—209**; VI 510
Griškabūdis II 146—149
Grūstė I 129
Grušlaukė I 130—131
Gruzdžiai III 210—212
Grūžiai IV 170—172
Gudagojis V—II 478
Gudeliai I 150—151
Gudlaukis II 67 **151**
Gudžiūnai **III 213**; VI 511
Gulbinėnai IV 172—173
Gvaldai I 131

I

Igliauka II 152—154
Ignalina V 151 181; V—II 85 **168—171** 381—383
Ilguva II 154—156
Ylakiai I 29 **132—133**; VI 444
Imbradas IV 173—176
Inkakliai I 132
Inkūnai IV 177—178
Inturkė VI 25 **178—181** 411
Išlaužas **II 156—157**; VI 478—479

J

Jakiškiai III 214
Janapolė I 33 **134—135**
Jašiūnai V—II 171—174
Jeleniavas II 399—400
Jieznas VI **182—187** 412
Jokūbavas I 33 **135**
Jonava III 215—217
Joniškėlis IV 178—181
Joniškis (Kaišiadorių) VI **188—192** 411
Joniškis (Kauno) I 16; III **218—221**
Josvainiai III 51 **222—224**
Judrėnai I 136—137
Jurodaičiai III 51 **225**
Juodeikiai III 51 **226**
Juodupė IV 20 **181—183**
Jurbarkas I 15; III 51 **227—230**
Juozapava I 138
Jurotiškės V—II 479
Jūžintai IV 20 **184—185**

K

Kabeliai V—II 174—176
Kačiūniškė III 51 **230**
Kaimelis-Šiaudinė II 158—159
Kairiai III 231
Kaišiadorys VI **92—100** 413
Kalesninkai V—II 177—181
Kalietninkas **II 401**; VI 485
Kalnaberžė III 51 **232**
Kalnalis **I 139—140**; VI 444
Kalnelis III 232
Kalnujai III 51 **233—234**; VI 511
Kaltanėnai V 151; V—II 70 **181—187**
Kaltinėnai I 13 15 22 **141—143**
Kalvarija (Suvalkų) II 67 160—164
Kalvarija (Žemaičių), dabar Varduva I 364—371 VI 462—464
Kalvarijos (Vilniaus) V 386—394
Kalviai VI 192—197 414
Kamajai IV 20 **186—190**
Kamojys V—II 480—481
Kampiškiai-Šlienava **II 165**; VI 479—480
Kantaučiai I 144—145
Kapčiamiestis II 67 **166—168**
Karkažiškė V 181; V—II 95 **187—188**
Karklėnai I 33 **146—147**
Karmėlava III 51 **235—236**
Karolinas II 401
Karsakiškis **IV 190—192**; VI 532
Kartena I 18 25 **148—149**; VI 444
Karvys V—II 188—190
Kauleliškės V—II 481—482
Kaunas III 9—166
Kaunatava I 150—151
Kavarskas III 237—239
Kazitiškis V—II 95 **191—193**
Kazliškis IV 20 **193—194**
Kazlų Rūda II 168—169
Kazokiškės VI **197—201** 414
Kėdainiai I 18 27 III 51 **240—244**
Kelmė I 13 15—16 18 23 28; III **245—248**
Kena V—II 94 **193—195**
Kernavė V 44; VI 68—70 **202—218** 413
Kęstaičiai VI 445—447
Ketūnai I 151
Keturvalakiai II 66 **170—171**
Kiaukliai VI **218—224** 287 410
Kiaunoriai III 51 **249—250**
Kybartai II 67 **172—176**
Kyburiai IV 195—196
Kietaviškės VI **224—227** 414
Kirdeikiai VI **228—233** 411
Klaipėda I 62 **153—165**; VI 447—449
Kleboniškis III 147
Klykoliai I 166—167
Kliukščionys V—II 483
Klovainiai I 23; **IV 197—199**; VI 532
Kolainiai I 168—170
Krakės I 16 18 25—26 33; III **250—253**
Krasnapolis II 402—403
Krasnyboras II 404
Kražiai I 13 15 18 23 25 28 **171—177**
Krekenava I 15—16; IV **200—204**
Kretinga I 18 22 **178—183**; VI 449
Kretkampis II 67 **177**
Krėva V—II 94—95 **483—487**
Kriaunos IV 205—206
Krikliniai IV 207
Krikštėnai VI **233—234** 413
Krikštonys II 178—179
Krinčinas IV 142 **208—210**
Kriukai III 253—254
Krivonys VI **234—235** 414
Kryžiai II 180—182
Kryžių kalnas **III 255—265**; VI 512
Krokialaukis **II 183—184**; VI 480
Krosna II 184—185
Kruonis VI **236—241** 414
Kruopiai I 35 **184—185**
Kučiūnai II 186—187
Kudirkos Naumiestis I 25; II 67 **188—191**
Kuktiškės VI **241—244** 411
Kulautuva III 266—269
Kuliai I 32 **186—187**
Kulva III 51 **268—269**
Kupiškis **IV 210—214**; VI 532
Kupreliškis IV 315—216
Kurai III 51 **270**
Kurkliai III 271—274
Kurmaičiai (Telšių) I 187
Kurmaičiai (Kauno) III 274
Kuršėnai I 23 **188—189**; VI 450
Kurtuvėnai I 18; III **275—276**
Kužiai III 276—277
Kvėdarna I 190—191
Kvetkai IV 20 **217—219**

L

Labanoras VI **244—249** 411
Labūnava III 51 **278—279**; VI 513
Laižuva I 192—195
Lančiūnava III 51 **280**
Lankeliškiai II 66 **192—193**
Lapės III 280—281
Latveliai-Žarėnai **I 196**; VI 450—451
Lauksoda I 197
Lauksodis III 281—282
Laukuva I 23 **198—199**
Laukžemė I 200
Lavoriškės V—II 195—197
Lazdijai **II 194—195**; VI 480
Lazūnai V—II 71 **487—491**
Leckava I 201—205
Leipalingis II 196—199
Lekėčiai II 200—201
Lėlaičiai I 205
Leliūnai IV 220—224
Lėnas IV 20 **224—225**

Lenkimai I 206—207
Lentupis V—II 491—493
Lentvaris V—II 198—201
Leščiai III 51 **283—284**
Lyda V—II 409—415 **494—499**
Lyduokiai III 51 **285—286**
Lyduvėnai III 51 **286—287**
Lieplaukė I 23 **208**
Lygumai I 16; III **288—289**
Linkmenys **V—II 201—204**; VI 229—230
Linkuva I 16 25; IV **226—233** 272—273
Lioliai I 16 24; III **290—292**
Lipniškės V—II 94 **493—494**
Liškiava II 36 **202—205**
Liubavas II 66 **206—207**
Liudvinavas II 208—209
Lomiai I 209
Lukšiai II 210—211
Lukštai IV 20 **234—235**
Luokė I 13 15 18 33 **210—213**; VI 451—453

M

Maironiai III 293
Maišiagala V 71; V—II **205—207**
Marcinkonys V 150; V—II 71 **207—215**
Margininkai II 212
Marijampolė I 45 65; II 67 74 **213—226**; V 175—178
Mažeikiai I 214—217
Mažučiai II 226—227
Medingėnai I 33 **218—219**
Medininkai (Varniai) I 340—345 VI 460
Medininkai (Vilnius) V—II 94—95 216—221
Merkinė VI 13 19—20 **249—261** 410
Meškuičiai III 294—295
Meteliai II 227—229
Micaičiai **I 219**; VI 453—454
Mickūnai V—II 221—222
Mielagėnai V—II 223—227
Miežionys V—II 500—501
Miežiškiai IV 236—237
Mikališkės V—II 501—501
Mykoliškiai I 220
Milašaičiai III 51 **296**
Mindaugai II 230—231
Miroslavas (Slabada) II 67 **232—234**; IV 483
Mitkaičiai I 221
Molėtai VI **261—267** 411
Mosėdis I 33 **222—223**; VI 454
Muniškiai III 51 **297**
Musninkai VI **267—271** 413

N

Naročius (Kabilninkas) V—II 502—505
Narvydžiai I 224
Naugardukas V—II 95 **506—510**
Naujamiestis IV 20 **238—242**
Naujoji Rūda V—II 95 **510—511**
Naujoji Ūta II 67 **234—235**
Naujoji Vilnia V—II 227—228
Nedzingė (Nedingė) VI 271—275 410
Nemajūnai VI **275—278** 412
Nemakščiai I 25 33 **224—225**
Nemenčinė V—II 230—233
Nemirai II 235
Nemunaitis VI **279—283** 410
Nemunėlio Radviliškis IV 20 243—244
Nerimdaičiai I 226
Nevarėnai I 22 **227**
Nevėžininkai IV 245
Nirtaičiai III 298—299
Niurkoniai IV 246
Nočia V—II 70—71 85—86 412 **512—514** 533
Norviliškės V—II 95 **233—235**
Notėnai I 18 **228—229**

O

Onuškis (Kaišiadorių) **VI 284—289** 412
Onuškis (Panevėžio) IV 250—253
Obeliai IV 20 **246—249**

P

Paąžuoliai IV 253—254
Pabaiskas III 300—302
Pabarė V—II 236—237
Paberžė (Kauno) **III 303—307**; VI 513
Paberžė (Vilniaus) V—II 238—241
Pabiržė IV 20 **254—256**
Pabradė V—II 241—243
Paežerėliai II 236—237
Paežeriai II 237—238
Pagėgiai **I 229**; VI 454
Pagiriai III 51 **308—311**
Pagramantis I 33 **230**
Pagryžuvys III 51 **312**
Pajstrys IV 257—258
Pajevonys II 66 **238—243**
Pajieslys III 252 **312**
Pajuostis IV 258—259
Pajūralis **I 231**; VI 454
Pajūris (Žvingių I 232
Pajūris (Tauragės) I 233
Pakalniai IV 260—262
Pakapė III 313—314
Pakėvis I 234
Pakražantė I 33 **234**
Pakruojis IV 263—264
Pakuonis II 244—245
Pakutuvėnai I 235
Palanga I 18 22 **236—240**
Palendriai III 51 **315—317**
Palėvenė **IV 265—268**; VI 533
Palėvenėlė IV 20 **268—270**
Paliepiai III 318—319
Palomenė VI **289—291** 414
Palonai III 51 **320**
Paluknys V—II 243—245
Paluobiai II 245—247
Palūšė V—II 246—251
Pamūšis I 23; IV **271—273**
Pandėlys IV 20 **274—277**
Panemunėlis IV 278—282
Panemunis IV 282—285
Panevėžys IV 50—70
Panevėžiukas III 51 **321**
Panoteriai III 51 **322** VI 513
Paparčiai VI **291—295** 414
Papieviai I 241
Papilė I 15 27 **241—242**
Papilys IV 20 **286—290**; VI 533
Pariečė V—II 514—515
Paringys V—II 252—254
Parudaminys V—II 95 **255—257**
Pastojai (Pastoviai) V—II 516—517
Pasvalys IV 291—297
Pašaltuonis I 243—244
Pašaminė V—II 95 **257—258**
Pašilė (Kauno) **III 323**; VI 513
Pašilė (Telšių) I 245
Paštuva III 51 **324—325**
Pašušvys I 18—19 27; III 51 **326—327**
Pašvenčiai I 240
Pašvitinys I 23 33; III **328**
Patašinė II 67 **248—249**
Patilčiai II 250—251
Paupys III 329—333
Pavandenė I 23 **246—247**
Paveisininkai II 67 **250—251**; VI 483
Pavilnys V—II 259
Pavoverė V—II 260—261
Pažaislis III 153—162
Pažėrai II 251—252
Pelekai V 151; V—II 83 86 95 **518—520**
Peleniai II 253
Pelesa V 158; V—II 95 409—414 **520—528**
Perloja V—II 160; **VI 295—302** 411
Pernarava III 331
Pervalkas V 151; V—II 83 **528—529**
Petrašiūnai III 163—166
Pievėnai I 248—249
Pikeliai I 25 **250—252**
Pilypavas II 404—405
Pilviškiai II 66 **254—256**
Pirčiupis V—II 261—263
Pivašiūnai VI **302—308** 409
Plateliai I 17 103—104 **253—254**; VI 454
Plikiai I 255
Pliusai V—II 95 **529**
Plokščiai II 257—259
Plungė I 18 **256—260**
Plutiškės II 259—260
Pociūnėliai **III 332—333**; VI 514
Polekėlė III 61 **333—334**
Porijai IV 297—298
Pošupės III 335
Požerė I 261
Priekulė I 262
Prienai **II 260—265**; VI 483—484
Prieraslis II 406—408
Pumpėnai IV 299—302
Punia VI **309—314** 409

Punskas II 383—389 **409—425**; VI 487—489
Puokė I 262
Pusnė VI **314—316** 410
Pušalotas IV 303—305
Pūškos V—II 263

R

Radviliškis I 23 33; III 51 **336—338**
Rageliai IV 306—307
Raguva IV 20 **307—312**
Raguvėlė IV 312—313
Ramygala IV 20 **313—318**
Raseiniai I 13 15 18 23; III **339—345**
Rasų kapinės V 405—413
Ratnyčia V—II 70 **264—268**
Raudėnai I 263
Raudondvaris III 346—351
Raudonė III 352
Renavas I 264
Reškutėnai V—II 268—271
Riečiai II 266
Riešė V—II 272—273
Rietavas I 22 **265—267**
Rykantai V—II 276—278
Ryliškiai VI 316—320
Rimšė V 151; V—II 84 **274—276**
Rodūnia V 76 151 V—II 83 409 412 **530—538**
Rokiškis IV 20 **319—332**
Ropkojai I 268
Rozalimas I 33; **??†—336**; VI 533
Rubikai I 269
Rudamina (Vilkaviškio) II 267—268
Rudamina (Vilniaus) V—II 95 **278—283**
Rudesa VI 320—321
Rūdiškės V—II 283—284
Rudiškiai III 353
Rudnia V 151—152 158; V—II 84 **285—287**
Rūdninkai V—II 288—289
Rūgiai II 269
Rukai I 270
Rukainiai V—II 95 **290—293**
Rumbonys II 269—271
Rumšiškės III 354—357

S

Salakas IV 20 **336—345**; VI 534
Salamiestis IV 346—347
Salantai I 18 30 **271—272**
Saldutiškis VI **322—327** 412
Saločiai I 16 18; IV 20 **348—351**
Salos (Panevėžio) IV 20 **351—354**
Salos (Vilniaus) V—II 538—539
Sangrūda II 272—274
Santaika II 275
Sartininkai I 273
Sasnava II 276—278
Saudininkai III 51 **358**
Saugos I 274
Seda I 17—18 **275—276**
Seinai II 17—53 **426—439**; VI 484
Seirijai II 279—281
Semeliškės VI **327—335** 414
Seniškis V—II 95 **293**
Seredžius III 359—360
Sidabravas IV 355—357
Siesikai III 361—362
Simnas II 282—285
Sintautai II 66 **285—290**; VI 484—485
Skaistgirys III 362—363
Skapiškis IV 20 **358—363**
Skardupiai II 291
Skaruliai III 364—367
Skaudvilė I 35 **277**; VI 455
Skiemonys IV 13 **363—366**
Skirsnemunė I 22 25; III **367—368**
Skudutiškis VI **335—338** 411
Skuodas I 18 22 25 **278—279**; VI 455
Skurbutėnai V—II 95 **294**
Skrebotiškis IV 366—368
Skriaudžiai II 292—294
Slabada II 295
Slavikai II 295—298
Sližiai VI 514
Smalėnai II 440—443
Smalininkai I 280
Smalvos V—II 294—296
Smėlynė IV 20 **368—370**
Šmilgiai (Biržų) IV 370—371
Smilgiai (Panevėžio) IV 371—375
Smurgainys V 47; V—II 95 **540—542**
Spirakiai IV 375—377
Spitrėnai IV 378—380
Spraudis I 281
Stačiūnai III 369—370
Stakiai III 371—373
Stakliškės VI **338—342** 412
Stalgėnai I 282
Stalioriai II 298
Stelmužė IV 20 **380—383**
Stemplės I 283
Stirniai VI **343—345** 411
Strėvininkai VI 345—346
Strūnaitis V—II 296—298
Stulgiai I 284—285
Subačius IV 384—386
Subačiaus stotis IV 386—388
Sudargas I 25; II 66—67 **298—300**
Sudeikiai IV 20 **388—391**; VI 534
Sudervė V—II 299—301
Suginčiai VI **347—349** 412
Suostas IV 20 **392—393**
Surdegis IV 394—395
Surviliškės V—II 544
Surviliškis I 25; III **374—376**
Sutkava V—II 544
Sutkai II 300—302
Suvainiškis IV 20 **396—398**
Suvalkai II 444—451
Suviekas IV 13 **399**
Sužionys V—II 95 **301—304**
Svėdasai III 105; IV 20 **399—405**
Svyriai V—II 544—546

Š

Šakiai II 67 **303—305**
Šakyna I 28 **286**
Šalčininkai V—II 94 140 **304—306**
Šalčininkėliai V 152; V—II 95 **307**
Šalteniai (Juodeikiai) III 51 **376—377**
Šančiai III 148—152
Šaravai III 378—379
Šateikiai I 29 **287—288**; VI 456
Šatės I 28 **289**
Šatraminai I 290
Šaukėnai I 15—16 18 **291—293**; VI 456
Šaukotas I 33; III 51 **380—381**
Šeduva I 18; IV 20—21 **406—414**; VI 44—46 535
Šemetas V—II 546—547
Šeštokai II 306
Šešuolėliai VI **350—352** 413
Šešuoliai V 50; VI **352—356** 410
Šėta III 382—383
Šiaulėnai III 383—385
Šiauliai I 15; III 51 **386—395**
Šilai **IV 415—417**; VI 535
Šilalė I 16 **296—297**; 457
Šilavotas II 307—308
Šilėnai V—II 308—311
Šilutė I 298
Šiluva I 18 23—24 26 28; III **396—408**; VI 514—515
Šimkaičiai III 51 **409**
Šimonys IV 20 **417—420**
Širvintos VI **356—363** 413
Šiupyliai III 410—411
Šlapaberžė III 51 **411**
Šlavantai **II 308—309**; VI 485
Šumskas V—II 311—314
Šunskai II 310—312
Švedriškė IV 420—422
Švėkšna I 16 **299—303**; VI 457
Švenčionys V 76 151; V—II 71 78 83—84 183 **314—330** 412
Švenčionėliai V—II 331—333
Šventeženis II 312—314
Šventybrastis III 51 **412—413**; VI 516
Šventoji I 304

T

Tabariškės V—II 334—335
Tabariškiai II 314—315
Taujėnai III 61 **414—415**
Tauragė I 16 18 25 **305—306**
Tauragnai IV 13 20 **423—430**
Telšiai I 22 51—88 **307—313**; VI 458—459
Teneniai I 314—315
Tiltagaliai IV 431—433
Tilžė (Breslaujos) V—II 325—336
Tirkšliai I 23 **316—317**; VI 459
Tytuvėnai III 416—426
Trakai (Naujieji) V—II 343—349
Trakai (Senieji) V—II 336—342
Traupis IV 433—435
Tryškiai I 23 **318—319**; VI 459
Trobos V—II 94 **549**
Troškūnai IV 436—440
Truikinai (Aleksandrija) I 320
Truskava IV 20 **440—443**; VI 535
Tubausiai I 321

Tūbinės I 322
Turgeliai V 47; V—II **350—354**
Turmantas V—II 354—355
Tverai I 23 **323—324**; VI 459
Tverečius V 151; V—II 70 84 **356—363**

U

Ubiškė I 325
Ūdrija II 316—319
Ugioniai **III 427—428**; VI 516
Ukmergė III 51 **429—432**; VI 517
Ukrinai I 33 **326—327**
Uliūnai IV 444
Upyna (Telšių) I 328
Upyna (Šilalės) I 329
Upytė IV 445—447
Upninkai III 433—434
Utena IV 13 20 **447—454**; VI 536
Užlieknė I 320
Užpaliai **IV 455—459**; VI 536
Užuguostis V 41; VI **363—365** 412
Užunvėžiai III 435
Užventis I 331—332
Užverys-Slabada V—II 550

V

Vabalninkas IV 20—21 **460—467**
Vadaktai IV 467—468
Vadaktėliai **IV 469—471**; VI 537
Vadokliai IV 20 **472—474**
Vadžgirys III 436—437
Vaičaičiai I 333
Vaiguva I 18 33 **334—335**
Vainutas I 22 33 **336—337**
Vaitimėnai **I 338**; VI 460
Vaitkuškis III 51 **323**; VI 513
Vajasiškis IV 474—476
Valakbūdis II 67 **319—321**
Valkininkai V 151; V—II 70—71 84—85 95 **364—376**
Vandžiogala III 437—438
Varanavas V 152; V—II 70 95 409 414 440 533 **550—551**
Varėna I II 366—370
Varėna II V—II 84 377—379
Varlaukis I 339
Varniai **I 340—345**; VI 460
Varnionys V—II 552—553
Varputėnai I 346
Varsėdžiai I 347—348
Vaškai **IV 477—482**; VI 537
Vašuokėnai IV 483
Vegeriai I 349
Veisiejai II 321—323
Veiveriai II 324—325
Veivirženai I 18 **349—350**; VI 461
Velykiai IV 483—484
Veliuona I 15; III **439—444**
Vencavai IV 484—486
Vepriai III 51 **445—447**; VI 517
Verkiai V 403—404
Vertimai III 51 **448**
Verpena III 447
Vėžaičiai I 18 **351**
Videniškiai VI **370—375** 411
Vidiškiai III 449—451
Vidugiriai VI 489—490
Vidsodis I 352
Viduklė I 13 15 18 22 29 33; III **451—453**
Vidžiai V—II 95 **553—556**
Viekšnaliai (Beibelis) I 354—355
Viekšniai **I 356—358**; VI 461—462
Viesos VI 375
Viešintos IV 486—488
Viešvėnai I 32 **359**
Viešvilė I 360
Vievis VI **375—380** 414
Vygriai II 10—14 **453—460**; VI 487
Vija V—II 557—558
Viktarinas II 325
Vilijampolė III 136—138
Vilkaviškis II 56—94 **326—334**
Vilkija I 18; III **454—457**; VI 517—518
Vilkyškiai I 361
Vilnius V 211—419
Vilūnai VI **381** 415
Virbalis I 25 II **335—339**
Višakio Rūda II 339—341
Vyšniavas V—II 559—560
Vištytis II 342—344
Vytautava VI **382** 412
Vytėnai III 457—458
Vytogala **I 361**; VI 462
Vižainis **II 460—463**; VI 485
Vyžuonos IV 13 **489—495**
Vosiliškis III 458—459
Vosyliškės, Senosios V—II 560—561
Vosiūnai V 151; V—II 84 388—391
Voverys V—II 561

Z

Zapyškis II 345—350
Zarasai IV 20 **496—503**
Zibalai VI **383—384** 413
Zietela V—II 562—565

Ž

Žagarė I 16; III 51 **460—464**
Žagariai **II 464—467**; VI 490—491
Žaiginys **III 464—467**; VI 518
Žalioji II 67 **351—354**; VI 485
Žalpiai III 468—469
Žaludkas V—II 565—566
Žarėnai I 362—363
Žasliai VI **385—395** 414
Žeimelis III 51 **470—471**
Žeimiai III 472—474
Želva VI **396—397** 410
Žemaičių Kalvarija (Varduva) I 25—26 28 47—48 **364—371**; VI 462—464
Žaliakalnis (Kauno) III 138—146
Žemaičių Naumiestis I 372—373
Žemaitkiemis **III 475—479**; VI 519
Žemalė I 374—375
Žemoji Panemunė II 354—355
Židikai I 25 **376—379**
Žiežmariai VI **398—406** 415
Žygaičiai I 380
Žilinai VI **406—408** 409
Žiobiškis IV 504—506
Žirmūnai V 152; V—II 412 **567—569**
Žiuprionys V—II 569
Žlibinai **I 381**; VI 464
Žukančiai I 382
Žvingiai I 22 **383—385**; VI 464
Žvirgždaičiai II 67 **356—357**

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

Paruošė kun. dr. Anicetas Tamošaitis, S.J.

Septyniose „Lietuvos bažnyčių" knygose (6 t.) minima labai daug asmenų. Šioje rodyklėje juos visus nurodyti neleido nei vietos ribotumas, nei praktiškumas. Todėl nežinomesni arba tiesioginiai nesiryšantys su knygos medžiaga vardai išleisti. Titulas dėtas tik prie dvasininkų pavardžių. Romėniškais skaitmenimis pažymėti knygų tomai, arabiškomis jų puslapiai.

A

Abdevičius, Kazimieras, kun. II 162
Abramavičius, Martynas, kun. II 121
Abramavičius, Vladas, kun. VI 467
Abromaitis, Petras, kun. II 53
Adamkavičius, Jonas, kun. I 168
Adamkavičius, Petras, kun. I 168
Adeika, Andrius, kun. II 171
Adomaitis, Juozas, kun. II 61 65 74 87 258—259; VI 494
Adomaitis, Pranas, kun. II 87 142 169; VI 478
Adomauskas, Jurgis, kun. III 320
Adomavičius, Baltramiejus, kun. III 287
Adomonis, Petras, kun. IV 366
Akelis, Vincas, kun. II 107
Akevičius, Antanas, kun. II 87 211; VI 494
Akstinas, Ambraziejus, klier. V 93
Akstinas, Tadas, kun. VI 112 187
Albavičius, Jonas, kun. III 415
Albavičius, Ignas, prel. II 53; VI 480
Albinas, Jurgis, vysk. V 75
Alekna, Antanas, kan. I 30 III 11
Aleksa, Jonas, kun. II 22 82; III 31 453
Aleknavičius, Kajetonas, kun. VI 254
Aleknavičius, Rapolas Petras, kun. II 296
Aleksa, Pijus, kan. II 52 57 61—62 367
Aleksandravičius, Antanas, kun. II 297 320
Aleksandravičius, Kazimieras, kun. III 462
Aleksandravičius, Vaclovas, kun. III 146
Aleksandravičius, Vincas, kan. II 56—57; VI 492
Aleksejūnas, Bernardas, kun. I 254
Aleksiejus, Stasys, kun. I 393
Aleksiūnas, Jonas, kun. III 295
Aleksonis, Vladas, kun. II 161 359; VI 256—257
Alesius, Jonas, kun. III 40
Algirdas, DLK I 10; V 395—398; V—II 205 218
Alkovickas, Aleksandras, kun. V 322; VI 113
Alminas, Adomas, kun. I 74 76
Alseika, Albinas, kun. III 204
Alseika, Jonas, kun. IV 334—335
Alsys, Benediktas, kun. I 163
Alšauskas, Kazimieras, kun. I 76
Amankavičius, Domininkas, kun. V—II 554
Ambrasas, Konstantinas, prel. II 198—199 333; V 322; VI 494 504
Ambrazevičius žr. Brazaitis
Ambraziejus, Juozapas, kun. V 114 120 122 285 310 388; V—II 297
Ambraziejus, Vincas, kun. II 52
Ambrozaitis, Kazimieras, kun. III 315—317
Ambrozaitis, Kazys III 12
Ancuta, Jurgis Kazimieras, vysk. V 75
Ancuta, Motiejus Juozapas, vysk. III 382; IV 338; V 38 61 66 75
Ancuta, Pranciškus, kan. V—II 308
Andraitis, Pijus, kun. I 76
Andraitis, Pijus Jurgis, kun. III 70
Andrašiūnas, Ignas, kan. IV 11—12 59 172 196 256 371
Andriejauskas, Jonas, kun. IV 309—311 464
Andrikonis, Juozapas, kan. VI 34—36 52—53 56 196 266 342 380 412
Andrišiūnas, Algirdas Petras, kun. II 171
Andriukaitis, Kazimieras, kun. I 128
Andriukaitis, Pranciškus, prel. II 39, 296; III 105
Andriulaitis, Pranciškus, kun. VI 522
Andrius, Vilniaus vysk. V 37 42—43 105; V—II 431
Andriušis, Jurgis, kun. II 196
Andriuškevičius, Antanas, kun. V—II 268
Andrukonis, Jurgis, kun. V—II 569
Andruška, Benediktas, kun. III 28 67 393
Andruškevičius, Povilas, prel. II 22 39
Andziulis, Pijus, kun. II 74; VI 22
Antanaitis, Bronius, kan. II 103; IV 21 34 242 412—414; VI 34 492 529
Antanavičius, Juozapas, prel. II 22 47 262; V 130
Antanavičius, Juozas, kun. IV 34 67; VI 529
Anusevičius, Juozapas Napoleonas, kun. VI 36 289 394 414
Aperavičius, Juozapas, kun. VI 437
Apanavičius, Juozapas, kun. IV 277 301 375
Araminas, Antanas, kun. VI 248 316 410
Aranauskas, Juozas, kun. II 359
Arata, Antoninas, arkivysk. III 163
Ardinskis, Mykolas, kun. V—II 289
Arbatavičius, Feliksas, kun. V—II 427
Arlauskas, Klemensas, kun. I 74 76; VI 438
Arlauskas, Vincentas, kun. IV 21 164; VI 530 539
Armalis, Jonas, kun. IV 65 475; V—II 443
Arminas, Aleksandras, prel. II 367
Arnastauskas, Juozas, kun. II 289
Arnašius, Albinas, kun. VI 439
Aronovičius, Mykolas, kun. V—II 457
Aseckis, Boleslovas, kun. V—II 103
Asminavičius, Jonas, kun. IV 146 343 450—451 453
Ašaka, Petras, kun. VI 222 227
Atgailos kanauninkai IV 282 284 341 396; V—II 217—218 239 356; VI 177—178
Audickis, Antanas, kun. V—II 558
Audzevičius, Antanas Pranciškus, vysk. IV 351; V 38 69 71; VI 20
Audzijonis žr. Audzevičius
Auglys, Česlovas, kun. III 481
Augulis, Mykolas, kun. III 67
Augustaitis, Pranciškus, kan. II 30 52 400
Augustauskas, Jonas, kun. III 207
Augustauskas, Vytautas III 266
Augusti(ni)jonai II 102; III 84—85 127 360; V 343; V—II 455 501; VI 188
žr. taip pat Atgailos kanauninkai
Augustis, Antanas, kun. I 74
Aušiūra, Pranas, kun. II 87 250
Aviža, Jonas, prel. III 481; VI 522
Avižienis, Vladislovas, kun. VI 352 384 413
Avižienis, Juozas, kun. II 52
Ažubalis, Alfonsas, kun. VI 36 56 58 83 406 414—415
Ažubalis, Petras, kun. IV 514

B

Babilius, Jonas, kun. V 177 330 341; VI 22
Babonas, Jonas, kun. III 177 334
Bacevičius, Jonas Adolfas, kun. II 359
Bačinskas, Petras, kun. VI 187 415

Bačkys, Antanas, kan. IV 105 421 475—476
Bačkis, Audrys Juozas, prel. III 481
Bačkis, Stanislovas, kun. III 456; VI 517—518
Bačkis, Stasys Antanas III 52
Bagdanavičius, Vytautas Jonas, kun. II 359
Bagdonas, Apolinaras Benediktas, kun. III 489
Bagdonas, Jonas, kun. IV 440
Bagdonas, Juozas, kun. IV 38; VI 539
Bagdonas, Petras, kun. II 88
Bagdonas, Pranciškus, kun. VI 467
Bagvila, Rufinas, kun. I 183
Baikauskas, Jonas, kun. VI 467 494
Bajerčius, Pranas, kun. I 393
Bajorūnas, Ipolitas, kun. V—II 498
Bakys, Antanas, kun. II 88 169; VI 495
Bakšys, Jonas, kun. V 139 161
Bakšys, Juozas, kun. V 125 192—193; VI 27 58—61 73 244 256—258 260
Bakšys, Povilas, kan. II 78; III 39; IV 12 33; VI 34—35 45 51—52 66 71 152 378
Bakšys, Pranciškus, kun. V 120 130; V—II 325; VI 536
Balaiša, Bronius, kun. IV 277 285
Balaišis, Antanas, kun. V 351
Balandis, Jonas, kun. IV 239
Balasevičius, Pranciškus, kun. II 169
Balašauskas, Vytautas, kun. IV 506
Balčys, Robertas Kęstutis, kun. IV 507
Balčiūnas, Jonas, kun. IV 343—344; VI 539
Balčiūnas, Juozas, kun. IV 244; VI 103 190 401
Balčiūnas, Vytautas, prel. IV 23 43 507
Balčiūnas, Vytautas Marija, kun. IV 507
Balčiūnas, Vladas, kun. I 76
Balčius, Valentinas, kun. VI 29 73 77 256 315—316
Balevičius, Ignas, kun. III 449
Balickaitis, Jurgis, kun. IV 386
Balinskas, Antanas, kun. II 53
Baliūnas, Ladislovas, kun. VI 411
Balkūnas, Jonas, prel. II 53 359
Balnys, Mykolas, kun. VI 36 58 181 187 373 394 411
Balsys, Kostas, kun. IV 237
Balsys, Vaclovas, kun. II 61 85 193
Baltakis, Paulius, vysk. IV 507
Baltinis, Andrius, kun. I 68 393
Baltramiejus Pultuskietis, vysk. I 15
Baltramonaitis, Juozas, kun. II 88; V 341
Baltrėnas, Baltramiejus, kun. I 117; VI 443
Baltrimas, Stasys, kun. IV 35 212 270 332 502
Baltrukėnas, Antanas, kun. IV 387 440
Baltrušaitis, Antanas, kun. II 367
Baltrušaitis, Jurgis III 62; VI 543
Baltrušaitis, Jurgis, kun. II 28 52 251
Baltrušaitis, Vincentas, kun. IV 142—144 257
Baltušis, Jonas, kun. IV 126
Baltušis, Julius, kun. V 93 394; V—II 329 333; VI 545
Baltuška, Feliksas, kun. VI 18 27 279—282
Baltuška, Petras, kem. IV 138; VI 532
Balvočius-Gerutis, Jonas, kun. IV 164 166 444 472—473
Banaitis, Mykolas, kun. IV 420 442
Banaitis, Tomas, kun. II 52 398
Bandza, Vladas, kun. II 319
Bandzevičius, Kazimieras, kun. VI 27 262—263
Banevičius, Kazimieras, kun. V 193
Banevičius, Matas, kun. IV 238
Banevičius, Vladas, kun. V—II 107
Banionis, Kazys, kun. II 231
Baniulis, Algis, kan. IV 34 56; VI 529
Baniūnas, Petras, kun. IV 151
Baracevičius, Kazimieras, kun. III 233
Baranauskas, Antanas, vysk. I 336; II 20 42—48 86 187 380 386; III 27—28; IV 93—94 134 158; VI 168 530—531
Baranauskas, Jonas, kun. II 233
Barauskas, Adomas, kun. V—II 158
Barauskas, Bronius, prel. I 55 72; VI 467
Barauskas, Kazimieras, kun. III 18; IV 514
Barcevičius, Steponas, kun. IV 296—297
Barčaitis, Simonas, kun. II 88 367
Bardauskas, Anupras, kun. I 393
Bardišauskas, Juozas, kun. IV 16 287—288 385; V—II 262 374; VI 539
Bareika, Vladislovas, kun. IV 418
Barkauskas, Juozas, kun. II 159; VI 476 506
Barkauskis, Jonas, kun. VI 220
Baronas, Boleslovas, kun. IV 200 371
Baronas, Kazimieras, kun. III 43; IV 249 395; VI 539
Bartašiūnas, Juozas V 186
Bartkus, Feliksas, prel. II 61—62 67 74 77 368
Bartolomiečiai V 62
Bartulis, Eugenijus, kun. VI 506
Bartuška, Vincas, kun. II 53 360; VI 480
Basanavičius, Jonas II 211; IV 281; V 114 122 160—161 241 337 349 410—411; V—II 37—38 44—45 93 165 406; VI 40 133 191
Basys, Edmundas, kan. V 39 160 176—179 185—186 198 340; V—II 96 253 348
Bastakys, Pranas, kun. I 393
Bastys, Pranciškus, kun. III 360; VI 522
Baškys, Aloyzas, kun. VI 467
Baukevičius, Mykolas, kun. IV 303
Baukys, Juozas, kun. IV 239 242
Bausys, Adolfas, kun. IV 371 435
Baužys, Danielius, kun. V—II 140 269—270 306
Baužys, Zenonas, kun. VI 78 215
Bazilijonai III 184; IV 394; V 104 349—351; V—II 436—437
Beinaravičius, Anatolijus, kun. VI 112
Beinaravičius, Boleslovas, kun. IV 35 153 377; VI 539
Beinoris, Bronius, kun. I 158
Beinoris, Jonas, kan. I 72 160—161; VI 467
Beinoris, Vincas, kun. IV 169 386
Bekišas, Povilas, kun. VI 553
Bėkšta, Kazimieras,kun. VI 468—469
Benediktinai V 94; V—II 255 337—338; VI 303
Benediktinės I 170 173 II 64 345 III 14 106 120 136 230; V 205 373—376; VI 31 42 140
Benesevičius, Antanas, kun. IV 416
Beniušis, Antanas, kun. III 41
Beresnevičius, Aleksandras, vysk. I 43; III 85; IV 56; V—II 191
Beresnevičius, Antanas, kun. III 27
Bernardinai I 31 178 308 310 II 345 III 85 108—109 114 199 417—418 IV 436 438—439; V 46—47 49 60—62 101 302—309 380—384; V—II 193 347—348 455 457 501 557
Bernatonis, Alfonsas, kun. V—II 577; VI 416
Bernotas, Pranas, kun. V—II 174 264 266—267
Bernotavičius, Ignas, kun. IV 76 126
Bertašius, Antanas, kun. III 481
Bertašius, Justinas, kun. I 387
Berteška, Juozas, kun. II 123
Bertulis, Petras, kun. VI 75 123
Beržanskis, Jeronimas, kun. I 183
Bialozaras, Jurgis, vysk. V 37 55 58—59 70 237 386; V—II 32—33
Bialozaras, Jonas, kun. III 308
Bialozaras, Kristupas, kan. IV 68
Bičiūnas, Jonas, prel. IV 514; V 341; V—II 577
Bičkauskas, Kazimieras, kun. II 53 169
Bieliauskas, Pranas, kun. V 156 158 161 164 166 198—199 264 341; V—II 268 374 378
Bielinis, Jurgis IV 393; VI 292
Bielinis, Karolis, kun. VI 27 126—127
Bielinis, Leonas V—II 104—105 361
Bieliūnas, Antanas, kun. III 67
Bielskis, Adolfas, kun. VI 349
Bielskis, Juozapas, kun. III 371
Bielskus, Albinas, kun. II 368
Bielskus, Juozas, kun. II 130
Bielskus, Pijus, kun. II 21 52
Bijeika, Vincas, kun. III 28 477; IV 419
Bikinas, Juozapas, kun. II 28
Bikinas, Pranciškus, kun. III 70 191 229 350
Byla, Juozapas, kan. III 11

Byla, Vincentas, kun. III 70
Bilevičius, Baltramiejus, kun. II 228
Bingelis, Petras, kun. VI 116 409 412
Birbilas, Jurgis, kun. VI 469
Birutavičius, Pranciškus, kun. V—II 442
Birutavičius, Vincentas, kun. IV 247
Biržinis, Valentinas, kun. III 375
Biržiška, Mykolas V 94 161 264—266; V—II 44; VI 40 74 76 122
Bistras, Leonas III 12 18 20; VI 14
Bytautas, Felicijonas, kun. IV 446
Bitis, Vincentas, kun. VI 509—510
Bitvinskas, Antanas, kun. III 60 70 266
Bizauskas, Antanas, kun. I 178 IV 383
Bizauskas, Kazys III 12; V—II 97
Bizauskas, Pranciškus, kun. VI 22
Blaževičius, Henrikas, kun. V—II 162 289
Blaževičius, Vincas, kun. II 22
Blažys, Romualdas, kun. III 393 464; V 331
Blynas, Gediminas Ignas, kun. IV 216 419 471
Blynas, Laimingas Feliksas, kun. IV 420; V 322
Blockis, Mikalojus, prel. II 37
Bloznelis, Juozas II 108; VI 256—257
Bobinas, Vincas, kun. V 156 158 199; V—II 71 160 193 253 381
Bobinas, Vladas, kun. II 185 221
Bobrovskis, Leonardas, kun. IV 130
Bocianskis, Liudvikas V 205; V—II 72—78 81 85 412 465
Bogužas, Juozas, kun. VI 469
Bojarūnas, Stanislovas, kun. V—II 407
Bonifratrai V 369; V—II 457
Borevičius, Jonas, kun. III 393 481; VI 110
Borisevičius, Vincentas, vysk. I 54—55 59 66—68 74 302; II 52 312; III 36 58; VI 39 437
Bortkevičius, Juozapas, kun. III 336
Boruta, Jonas, kun. V—II 333
Bovkevičius, Juozapas, prel. V 68
Bradūnas, Kazys II 110; III 264—265
Branickis, Ignas, kun. V—II 568
Braukyla, Valdas, kun. IV 331 342—344
Brazaitis, Antanas, kun. III 448; IV 224
Brazaitis, Juozas III 18
Brazauskas, Motiejus, kan. II 74 122 294
Brazauskas, Pijus, kun. II 60—61 66 118—119 193 241—242 294 360
Brazdauskas, Ignas, kun. IV 369
Brazdeikis, Steponas, kun. III 47
Brazdžionis, Bernardas III 166; IV 302
Brazys, Pranas, vysk. II 52 171 368; III 57; VI 501
Brazys, Teodoras, prel. III 28; IV 59; V 91 130; VI 16 18—19 27 60—61 227 256—257
Breiva, Juozas, kun. V—II 203 531; VI 228—232 325
Breivė, Adolfas, kun. IV 77 447
Bridžius, Juozapas, kun. II 165
Brigitietės V—II 456
Brizgys, Vincentas, vysk. I 55; II 52 61 65 67 134; III 11 31 33—35 49 55—57 205; V 172; VI 47
Brundza, Mykolas, kun. II 300
Brundza, Motiejus, kun. II 259—260 368
Bružikas, Jonas, kun. II 88 368; VI 22
Bubas, Jonas, kun. IV 38 181—183 277; VI 539
Bubnys, Prosperas, kun. III 70 207 289 345; VI 526
Būčys, Juozapas, kan. VI 19 27 31 75 162 164—165 240 333—334
Būčys, Petras Pranciškus, vysk. I 55; II 21 23 28 48 52 297 368; III 18 112 140; V 146; VI 28 38 172—173 501
Būdas, Vytautas, kun. II 340
Būdavas, Stasys, kun. II 137; III 489
Budra, Petras, kun. V—II 123 134 166
Budraitis, Tadas, kun. I 58—59 74
Budrauskas, Petras, kun. VI 244 394 556
Budreckas, Baltazaras, kun. V 199; V—II 391 410 522 525
Budreckas, Ladas, kun. III 31 481—482
Budrevičius, Juozas, kun. V 183 199; V—II 162 222
Budrevičius, Vaclovas, kan. II 22 440—441
Budrikas, Juozapas, kun. IV 278—279 281
Budrikas, Norbertas, kun. V—II 86
Budrikis, Albinas, kun. II 350; VI 522 539
Budrikis, Julijonas, kun. I 73—74; VI 469
Budrys, Izidorius, kun. V—II 519
Budriūnas, Petras, kun. IV 289 464—465
Budvytis, Baltrus, kun. I 393
Budzeika, Ignas V 162—163
Budzeika, Juozas, kun. II 360
Būga, Jonas, kun. II 88 129
Bugenis, Mykolas, kun. III 62 65; IV 164; VI 45 158 539—540
Bugenis, Motiejus, kun. V—II 434; VI 119
Buikus, Jonas, prel. II 98 182 368; VI 282
Buivydas, Vincas, kun. VI 340—341
Buivys, Danielius, kun. V—II 463—464 483; VI 27
Bujauskas, Motiejus, kun. II 313
Bujokas, Jonas, kun. III 41
Bukauskas, Antanas, kun. II 360
Bukota, Juozapas Tadas, kan. III 399 403
Bukota, Kazimieras, kun. III 389
Bulaitis, Jonas Vytautas, arkivysk. VI 416
Buliauskas, Jonas, kun. II 82; IV 38; VI 540
Bulika, Bronius, kun. III 44; VI 56 58 83 119 187 412 506
Bulotas, Alfonsas, kun. III 164
Bulvičius, Petras, kun. II 21 28 52 324
Bumša, Bronius, kun. III 101; IV 102
Bunga, Antanas, kun. III 482
Bunkus, Antanas, kun. I 75
Buožius, Mykolas, kun. III 229; VI 506
Burba, Aleksandras, kun. V 120—121; V—II 36 103 131 270 359 381; VI 25—27 246—247 388—390
Burba, Jonas, kun. V 120—121; V—II 125 131—132 187 321—323 358—359 361 410 428 512
Burba, Kazys, kun. II 151
Burba, Mečys, kun. VI 489
Burba, Povilas, klier. III 43 75
Burdulis, Jonas, kun. II 125
Burdžius, Juozas, kun. I 387
Burkus, Jonas, kun. IV 507—508
Burneikis, Bronius, kun. I 158 160 162—163; VI 439 449
Burniška, Petras, kun. III 84
Burokas, Kazimieras, kun. V 193
Butavičius, Jokūbas, kun. III 313
Buteikis, Sverinas, kun. III 67
Butkevičius, Bonaventūra, prel. II 37 262
Butkevičius, Juozas, klier. V 93
Butkevičius, Zenonas, kun. V 153; V—II 149 151 211 529
Butkys, Jonas, kun. IV 317
Butkus, Alfonsas, kun. I 393
Butkus, Izidorius, kun. III 40 44 70 348
Butkus, Juozapas, kun. VI 469
Butkus, Kazimieras, kun. IV 38 270
Butkus, Petras, kun. I 387
Butkus, Viktoras, kun. III 38—40 42 44—45 47—48; VI 476 506
Butvila, Juozapas, kun. IV 434—435
Butvila, Vladas, kan. IV 12 16 19 38 56 452—453
Butvinskis, Antanas, prel. VI 506
Buzas, Petras, kun. IV 88
Bžestovičius, Jonas, kun. IV 76
Bžostovskis, Konstantinas Kazimieras, vysk. V 38 60—61 354—355
Bžostovskis, Povilas, kan. V—II 292

C

Celiešius, Petras, prel. VI 47 116 187 258—259 334 417
Centoza, Liudvikas, arkivysk. III 19; V 171—173 361; V—II 91—92
Chanko, Antanas, kun. V—II 566
Charukevičius, Jonas, kun. V—II 154
Chodyka, Stanislovas, kun. V 199; V—II 465 467—469
Chodoravičius, Mykolas, kun. IV 56 201
Choinskis, Jokūbas, kan. II 37—38
Chomskis, Boleslovas, kun. III 49 489

Chomskis, Leopoldas, kan. V 330; V—II 118
Choromanskis, Stanislovas Enrikas, vysk. II 35—36
Cibulskis, Pranciškus, kun. V 193;VI 18 80 196 296
Ciepliakas, Jonas, vysk. V 38 74 147; V—II 33
Cijūnaitis, Matas, kan. II 81; V 120; V—II 323 512; VI 18—19 27 31 33 44 53 80 123 235 240 255 289 306 334 394—395
Cirtautas, Gasparas Felicijonas, vysk. I 43 45; III 27 29—30 54 93 95; IV 81; VI 434
Cistersai I 30; V 19
Ciotkevičius, Pranciškus, kun. IV 56
Civinskas, Antanas, kun. II 21 27—28 30 52 225
Civinskis, Jonas, vysk. V 38 67—68
Cukuras, Valdemaras Mykolas, kun. III 482
Cukuras, Viktoras Vilius, kun. VI 175 178 230 410

Č

Čaglys, Pranciškus, kun. V 120 199; V—II 174—186 331 363
Čaplikas, Juozapas, kun. V 120; VI 25 27 83 160 200 316—317
Časas, Jonas Kazimieras, kun. III 342 344
Čeberiokas, Juozapas, kun. VI 58 244 363 409
Čechavičius, Liudvikas, kun. III 105
Čečeta, Jonas V—II 264—265
Čegelskas, Boleslovas, kun. II 88 256 291
Čėgis, Vladas, kun. III 62 65 489
Čekavičius, Juozas, kun. II 368—369
Čelkis, Petras, kun. VI 137
Čelkus, Stanislovas, kun. V 120; VI 89 136 337
Čepanonis, Steponas, kun. II 53
Čepėnas, Juozapas, kun. IV 38—39 92 135 139 296 369; V 179—180
Čepėnas, Juozas, kun. III 211; VI 522 531
Čepinskis, Vincas, prel. III 164
Čeponis, Aldas Antanas, kun. V—II 153 187 204 333 387
Čeponis, Juozas, kun. II 360
Čeponis, Kajetonas, kun. VI 224 227
Čeponis, Konstantinas, kun. VI 27
Čeponis, Medardas, kun. V—II 381 386—387; VI 545
Čepulevičius, Andrius, kun. IV 263
Čepulis, Bernardas, kun. II 196; VI 495
Čepulis, Liudvikas, kun. II 61
Čepulis, Pranciškus Kazimieras, kun. IV 39 125 301 439
Čepulis, Stasys, kun. II 173
Čerkeliauskas, Juozas, kun. I 128
Černa, Antanas, kun. VI 308 380 414
Černiauskas, Ričardas, kun. III 140; V 199—200 342; VI 267
Černiauskas, Vladislovas, kun. V 322; V—II 153 226—227 295 560
Červokas, Zigmas, kun. VI 165 342 413
Česaitis, Ignas, kun. II 52 III 112
Česna, Nikodemas, kan. III 60 140; VI 506
Česna, Pijus, kun. II 369
Česna, Stanislovas, kun. II 277 313
Česna, Vincas, kun. II 294
Česnevičius, Aleksandras, kun. II 53
Česnys, Blažiejus, prel. III 11 28 35 118; VI 39 518
Čiapas, Konstantinas, kun. IV 296
Čibas, Kazimieras, kun. V 120; VI 27 287—289 382
Čibiras, Kristupas, kun. V 140 161 163 172 175 185 193 340—341 390; V—II 319 465
Čimielius, Antanas, kun. III 68
Čiplys, Kazimieras, kun. IV 35 270 391; VI 540
Čiučkis, Povilas, kun. IV 331
Čiupalas, Stanislovas, kun. VI 158 411
Čiuras, Antanas, kun. V—II 286
Čiurlionis, Mikalojus Konstantinas I 256; II 85; V 407; V—II 141 264; VI 370
Čyvas, Matas, kun. III 482
Čivilis, Pranciškus, kun. VI 119 407 409—410
Čižauskas, Ignas, kun. II 21 52
Čižauskas, Pijus, kun. II 60; III 217
Čiževskis, Ignotas, vysk. II 33 34; VI 475
Čyževskis, Stanislovas, kun. V 175—176
Čuvinskas, Juozas, kun. IV 252

D

Dabrila, Justinas, kun. II 61 85 103 193
Dabrila, Matas, prel. II 56—57 289; VI 475
Dabrovolskas, Jupzapas, kun. VI 181 266 413
Dabušis, Viktoras, kun. III 231 264 482
Dagilis, Bronius, kun. II 67; III 49 489
Dagilis, Juozas, kun. I 60; III 20 71 136
Dailidė, Antanas, kan. II 28 57 61
Dailidė, Juozas, kun. II 300
Dailidė, Jurgis, kun. II 52
Dailidonis, Stanislovas, kun. IV 259
Dainauskas, Jonas V 19
Dainis, Vincentas, kun. II 62 65
Dakinevičius, Juozas, kun. I 393
Daknevičius, Kęstutis, kun. III 243
Daknys žr. Dakinevičius
Daleckis, Mykolas, kun. IV 125 504
Dambrauskas, Andrius, kun. V 94
Dambrauskas, Antanas, kun. III 393
Dambrauskas, Domininkas, kun. IV 436
Dambrauskas, Eduardas, kun. IV 286
Dambrauskas, Kazimieras, kun. II 278; III 137
Dambrauskas, Mečislovas, kun. III 213
Dambrauskas, Pijus, kun. II 61 360
Dambrauskas, Vaclovas, kan. I 188
Dambrauskas, Vladas, prel. IV 292
Dambrauskas-Jakštas, Aleksandras, prel. II 23; III 11—12 18—20 28—29 54 93 95 107 310 348 371—372; IV 281; V—II 63 126 164
Damijonaitis, Jonas, kun. II 88; VI 495
Danauskas, Julius, kun. III 482—483
Danielius, Juozas, kun. II 88 250
Danyla, Jonas, kun. III 71; V—II 129; VI 83 129 411
Danilevičius, Mykolas, kun. III 127
Danys, Bronius, kun. I 61 66
Danys, Jurgis, kan. IV 39 199 229 249 272—273
Dapkus, Antanas, kun. III 409 489
Dargevičius, Jonas, kun. III 418
Dargis, Vincas, kun. II 52 294 406
Dargužis, Juozapas, kun. IV 87
Darius, Steponas I 361; III 152
Dauga, Andriejus, kun. VI 331
Daugėla, Jonas, kun. VI 29 73 77 343—345
Daugėla-Zaviša, Jonas Karolis, vysk. V 37 55
Daugirdas, Andrius III 20
Daugnora, Pranciškus, kun. VI 469
Daukantas, Kostas, kun. II 79; III 68
Daukantas, Simanas I 206 241; V 283
Dauknys, Pranas, kun. III 481
Daukša, Antanas, kun. II 448; III 200
Daukša, Kazimieras, kun. IV 369; VI 18 27 136—137 173 243 322
Daukša, Mikalojus, kan. I 343; III 188 250—251; V 110) V—II 25 31 40 410
Daukšas, Zenonas, kun. V—II 442
Daunoras, Antanas, kun. VI 22
Daunoras, Petras, kun. V—II 278
Davainis-Silvestravičius, Mečislovas V 114; V—II 62—64 372
Davidavičius, Justinas, prel. III 29
Dėdelė, Feliksas, kun. IV 244
Dėdinas, Jonas, kun. II 360
Dėdinas, Juozas, kun. II 52
Degutis, Česlovas, kun. III 40
Degutis, Tadas, kun. VI 417—418
Degutis, Vaclovas, kun. II 88 195
Deksnys, Antanas, kun. VI 306—308
Deksnys, Antanas Liudvikas, vysk. IV 19 23 253 328 508; VI 306 308 334
Deksnys, Jonas, kun. V 95 182 331; VI 545 553
Deksnys, Juozapas, kun. V 120; V—II 103; VI 27 112 136 168 306—307
Deltuva, Albinas, kun. II 221 278; VI 476
Demaša, Laurynas, kun. IV 254
Dementas, Juozapas, kun. IV 347

Dembinskis, Joakimas, kun. V—II 153—154
Dembickis, Ipolitas, kun. IV 54
Demikis, Juozas, kan. VI 18
Demikis, Vytautas, kun. II 231 320 369
Deveika, Jonas, kun. IV 475—476
Deveikis, Jurgis, kun. III 249—250; IV 475
Dičpinigaitis, Juozas, kun. II 89
Didžiokas, Vladas, kun. IV 35
Didžiulis, Jonas, kun. IV 12 481
Dielininkaitis, Juozas, kun. II 53
Dielinskas, Jurgis, kun. II 324
Dieninis, Lionginas, kun. VI 47 253 259 306 418
Dilys, Antanas, kun. V 310 325; V—II 328; VI 545
Dimša, Vincentas, kun. III 127
Dirgėla, Petras, kun. III 302
Dirginčius, Juozas, kun. IV 12
Dirmontavičius, Stanislovas, kun. IV 147
Dirvelė, Augustinas, kun. I 76
Dirvianskis, Mykolas, kun. IV 346—347
Dobilaitis, Juozapas, kun. III 221
Dobrovolskis, Kazimieras, prel. II 360—361
Dobrovolskis, Mykolas, kun. III 304—307; VI 513
Dobrovolskis žr. taip pat Dabrovolskis
Dočkus, Petras, kun. IV 252
Dogelis, Povilas, kan. III 11 20 28 64; IV 65 280; V 132 161; VI 480
Domanovskis, Jonas, vysk. I 17; V—II 279
Domeika, Juozas, kun. II 361
Dominauskas, Kazys, kun. II 369
Domininkonai I 25 28 30—32 39 365 367; II 21 36 104 203—204 336—338 428—430 432 438—439; III 13 118 169 340—345; IV 169 179 265—267 359—360; V 19 22—24 27 47 60 288—292 313 385—394; V—II 276—277 312—314; 344 429 457 508—510 554 560; VI 115 197 254 292—293
Domka, Gerardas, kun. V 368
Dovydaitis, Gvidonas, kun. II 8 82 195 256 305
Dovydaitis, Juozapas Silvestras, kun. IV 383
Dovydaitis, Jurgis V—II 213
Dovydaitis, Pranas II 28; III 18 33 273—274; VI 22
Draugelis, Simonas, kun. VI 492
Drazdys, Albinas, kun. II 89
Drignevičius, Mykolas, kun. III 281
Drobnė, Zigmantas, kun. V—II 326
Drukteinis, Antanas, kun. IV 489 491
Drumžlys, Paulius, kun. IV 442
Dubietis, Jonas, kun. V 324 341; V—II 481—482
Dubinskas, Andrius, kun. II 23
Dubnikas, Juozas, kun. IV 172 405 444
Dulbinskas, Kazimieras, vysk. V 324
Dulksnys, Kazimieras, prel. IV 12 34 203 295 427—429; VI 529 540
Dulskis, Andrius, kun. IV 473
Dumbliauskas, Albinas, kun. II 89; VI 294
Dumbliauskas, Petras, kun. II 82 251 274 312 315; VI 476 492
Dumčius, Jonas, kun. II 52
Dumčius, Vincas, kun. VI 495
Dunda, Gerardas, kun. III 226 362
Dundulis, Aleksandras V—II 363 391
Duoba, Jonas, kun. II 361
Duoba, Pranciškus, kun. II 289
Dušnickis, Martynas, kun. V—II 272
Dvaranauskas, Petras, kun. II 52 382; VI 437
Dvaranauskas, Vincentas, kun. II 27—28 52 406; IV 14 69; V 345
Dzekunskas, Jonas, kan. VI 22 34—35 231 244 406
Dzermeika, Ignas, kun. VI 488—491
Dziegoraitis, Petras, kun. III 393 490
Dziekanas, Antanas, kun. V—II 304
Dzieržgavičius, Mikalojus, vysk. I 15; V 37 45—46

E

Eičas, Jonas, kun. VI 469
Eidikas, Petras, kun. II 318
Eidimtas, Leonas, kun. V 200; V—II 323
Eismontas, Antanas, kun. IV 205 327
Elertas, Jonas, kun. V 200 243—245
Elzbietietės I 54; III 15
Endriūnas, Vincas, kun. II 369
Ercius, Juozapas, kun. V 200; V—II 389—390
Ereminas, Feliksas, kun. IV 144 287 335 484
Eretas, Juozas III 18

F

Fabijanskas, Jonas, kun. III 457
Federavičius, Juozapas, kun. IV 279
Fijalkovskis, Antanas, prel. V 38 68
Filipčikas, Antanas, kun. V—II 243 468—469
Frainas, Juozas, kun. II 259; VI 495 506
Francūzevičius, Vilius, kun. I 393
Fulstas, Karolis, kun. III 31; V 174—175

G

Gaida, Pranas, prel. VI 18 30 41 222 224 418—419
Gaidys, Baltramiejus, kun. IV 375
Gailius, Kazimieras, kun. V—II 284 289 333
Gailiušis, Domininkas, kun. V 193 200; V—II 326 441
Gailiušis, Jurgis, kun. IV 508
Gaižutis, Bronius, kun. III 58 71 250; VI 522
Gajauskas, Konstantinas, kun. V 182 191 246 310; V—II 86 144 328; VI 545
Galdikas, Jurgis, kan. I 54—55 59 155 160—161
Galeckas, Juozas, kun. II 186 308 406
Galičius, Jonas, kun. V—II 483
Galkevičius, Adomas, kun. III 358
Galvydis, Steponas, kun. IV 435
Garla, Juozas, kun. VI 469
Garmus, Kazimieras, kun. II 191 351
Garmus, Pranciškus, kun. II 53
Garmus, Simonas, kun. II 118
Garnevičius, Aleksandras, kun. IV 469
Garsimavičius, Vaclovas, kun. V—II 278
Garška, Juozas, kun. IV 39 216 281 476
Garšva, Pranas, kun. III 438
Garuckas, Karolis, kun. V 190 200—201 287; V—II 108 126—128
Gasčiūnas, Kazimieras, kan. I 128; VI 438—439 506
Gasiūnas, Jonas, kun. IV 12 16—17 508
Gasiūnas, Juozas, kan. I 55
Gaubas, Jonas, kun. VI 22
Gaudešis, Jonas, kun. V—II 224
Gavėnas, Pranas, kun. VI 495
Gaudešius, Kazimieras, kun. III 294
Gečys, Kazimieras, prel. V—II 71 86 577
Gečius, Antanas, kun. III 372
Gedgaudas, Antanas, kun. V 200—201; V—II 267—268
Gedgaudas, Juozapas Pranciškus, kun. VI 439
Gedminis, Juozas III 298
Gedraitis, Jonas, kan. II 22 47
Gedvila, Izidorius, kun. III 483
Gedvila, Jonas, kun. I 75; VI 439
Gedvila, Kazimieras, kun. III 71
Gedvila, Titas, kun. IV 335
Gedvilas, Mečys I 60; VI 39 43 45 63
Gegelis, Motiejus, kun. II 52
Geisčiūnas, Pranas, kun. VI 420
Geišas, Merkelis Elijaševičius, vysk. I 23—25
Geištautas, Antanas, kun. II 266
Gelažius, Zenonas, kun. III 448 483; VI 522
Geležinis, Antanas, kun. IV 171
Gelgaudas, Antanas I 119—120; V 354
Gelgota, Vincas, kun. II 89 291
Gendrėnas, Juozas, kun. IV 395
Genevičius, Pranciškus, kun. VI 147 244 414
Genys, Juozas, kun. IV 315—316
Gerasimavičius, Vaclovas, kun. I 59 65; VI 437
Gėryla, Aleksandras, kun. I 387
Gergelis, Vincas, kun. II 21
Gerulis, Jonas, kun. III 291 490

Gidžiūnas, Viktoras, kun. II 283; VI 495—496
Giedra, Domininkas, kun. I 254
Giedraitis, Adomas, kun. II 316
Giedraitis, Aleksandras, kun. III 354
Giedraitis, Jonas, kun. II 268
Giedraitis, Jonas Steponas, vysk. I 34—36; III 402—403
Giedraitis, Juozas, kun. IV 363 503
Giedraitis, Juozapas Arnulpas, vysk. I 34—36 192; VI 173
Giedraitis, Merkelis, vysk. I 19—21 25; III 95; VI 173
Giedraitis, Mykolas VI 72 177—178 372
Giedraitis, Simonas, vysk. I 35—36 39; VI 434 445
Giedrys, Vaclovas, kun. V—II 324 389
Gilys, Antanas, kun. V 182
Gylys, Juozas, kun. VI 278
Gylys, Jonas Paulius, kun. V—II 466—467
Gylys, Kazimieras, kun. I 75
Gylys, Mykolas, kun. III 362; IV 192; VI 22 540
Gimžauskas, Bronislovas, kun. III 385; IV 341 343
Gimžauskas, Silvestras, kan. V 120—122; V—II 232 370—372 376 380—381; VI 25 27 122 172—173 233
Ginaitis, Kajetonas, kun. IV 147
Gineitis, Pranas, kun. IV 452
Gintyla, Jonas, kun. III 404
Gintila, Jonas Krizostomas, vysk. I 36
Girčius, Petras, kun. I 387
Girdzevičius, Jonas, kun. III 183
Girėnas, Stasys I 361; III 152
Girnius, Juozas IV 391
Girnius, Kazys, kun. IV 83
Gižinskas, Leonardas, kun. IV 332 514
Glebavičius, Henrikas, kun. V 193
Gleveckas, Alfonsas, kun. III 483—484
Glodinas, Jurgis, kun. V—II 298; VI 163—164
Glovackis, Ambraziejus, kun. II 284
Gobis, Antanas, kun. IV 73 331 502; V 247
Gobis, Mykolas, kun. III 178; VI 523
Gogelis, Jurgis, kun. IV 506
Golaševskis, Antanas, vysk. II 14
Golaševskis, Jonas Klementas, vysk. II 10—11 14 18 33—34 144—145; VI 475
Gorainis, Aleksandras Mikalojus, vysk. I 30
Goras, Vladislovas, kun. V—II 577
Gorinas, Vytautas, kun. I 387
Gorliauskas, Antanas, kun. IV 301
Gorodeckis, Stasys, kun. VI 469
Grabys, Jonas, prel. IV 11—12
Grabys, Juozas, kun. I 387
Grablikas, Paulius, kun. II 85
Grajauskas, Jonas, kun. II 132
Grajauskas, Juozas, kun. II 31
Grauslys, Alfonsas, kun. III 484
Grauslys, Vaclovas, prel. III 406; VI 506 523
Graužinis, Albinas, kun. III 140
Graužinis, Kazimieras VI 174
Gražys, Alfonsas, kun. IV 150
Gražys, Juozapas, prel. IV 11—12 56 151
Gražulis, Antanas, kun. III 41
Grybinas, Antanas, kun. II 319—320
Grigaitis, Aleksandras, prel. II 22 28 47 52 56—58; III 12; VI 475
Grigaitis, Antanas, kun. III 448 484; VI 22
Grigaitis, Domininkas, kun. III 342 344
Grigaitis, Izidorius, kun. III 490
Grigaitis, Jonas, kun. II 89; V—II 251 313 379
Grigaitis, Juozapas, kun. III 47 112
Grigaitis, Justinas, kun. II 52 61 369
Grigaliūnas, Antanas, prel. IV 40 56
Grigaliūnas, Mykolas, kun. IV 67 281 347 354; VI 540
Grigaliūnas, Pranas, kun. VI 312
Grigaliūnas, Stasys, kun. I 59 387
Griganavičius, Vytautas, kun. III 345
Grigonis, Jonas, kun. III 490
Grigonis, Matas II 28; IV 51
Grincevičius, Česlovas III 223
Grinevičius, Antanas, kun. II 52 319
Grinevičius, Viktoras, kun. III 457; VI 523
Grinevičius, Zigmas, kun. III 248
Grinius, Jonas III 19
Grinius, Kazys II 49 378
Grinkevičius, Juozas, kun. II 47 406
Grinkevičius, Kazimieras, kun. IV 335
Grinkevičius, Pranciškus, kun. V—II 407
Gronis, Ladas, kun. II 56 67 369—370; V 94; VI 475 480
Gronskis, Julijonas, kun. III 67
Grotas, Jonas, kun. IV 291—292
Grubliauskas, Juozas, kun. I 75; III 38 44 47 71; VI 469
Grucė Romualdas, klier. III 43
Gruodis, Adolfas, kun. V 194; V—II 86
Gruodis, Stasys, kun. III 28 38 47 71 183
Grušas, Juozas III 18—19
Grušas, Vincas, kun. III 68
Gruzdinskas, Jonas, kun. II 281
Gružauskas, Antanas, kun. IV 75 77 178 307
Gudanavičius, Gustavas, kun. III 71 462
Gudas, Jonas, kun. III 345; VI 523
Gudavičius, Izidorius, kun. III 329—330 468
Gudonis, Jonas, kun. IV 222—223 493 503
Gulbinauskas, Mykolas, kun. IV 308—309
Gulbinavičius, Henrikas Romanas, kard. V 83—85; V—II 120
Gumauskas, Juozas, kun. II 271 320
Gumbaragis, Karolis, kun. V 201; V—II 166 225—226 489
Guobys, Petras, kun. VI 58 362—363 413
Guobužas, Leonas, klier. III 43 75
Guogis, Simonas, kun. II 333
Gurauskas, Jonas, kun. IV 421
Gureckas, Feliksas, kun. I 61 394
Gurevičius, Vytautas, kun. II 156
Gurinskas, Jurgis, kun. II 361
Gurklevičius, Karolis, kun. IV 296
Gurskis, Melchioras, kun. III 341
Gurskis, Stanislovas, kun. V—II 481 550
Gustaitis, Zigmas, kun. VI 109 278 335 349 412
Gustaitis, Andriejus, prel. II 154; VI 476
Gustaitis, Motiejus, kun. II 31 50 52 195 433
Gustaitis, Pranas, kun. I 74
Gustaitis, Vytautas, kun. II 163
Gustas, Juozapas, kun. V 94; VI 78—79 323 326
Gutauskas, Algirdas Kazimieras, prel. V 39 182—183 189 191 269 324; V—II 96 128—129 329; VI 505 545
Gutauskas, Jonas, kun. IV 151 508; VI 540
Gutauskas, Juozas, prel. II 49 53 361; VI 496
Gutauskas, Klemensas, kun. IV 34 39—40 214 229; VI 529
Gutauskas, Vaclovas, kun. II 361
Guturavičius, Jonas, kun. VI 291
Gvildys, Juozas III 19
Gvozdovičius, Kazimieras, kun. V—II 400 407—408 471 502; VI 58

H

Hanusovičius, Jonas, prel. V 38 72
Hermanavičius, Boleslovas, kun. V 194
Hermanavičius, Martynas, kun. III 228
Hrynieveckis, Karolis, vysk. V 38 68—69; V—II 66; VI 390

I

Ignatavičius, Antanas, kun. IV 447
Ignatavičius, Stasys, ,jun. I 118
Ignatavičius, Zenonas, prel. III 31 490
Igolčinas, Mikalojus, kun. IV 197
Ikanas, Gaudentas, kun. IV 144
Yla, Stasys, kun. III 49 52 71 273—274 396 477 484; VI 45 377
Ilginas, Vincentas, kun. III 62 65
Ylius, Antanas, kun. II 89 291 284 III 411
Ilskis, Jonas, kun. I 75; VI 469
Imbras, Antanas, kun. III 213
Indriūnas, Juozas, kun. III 140
Inkratas, Vincas, kun. IV 429 488
Insoda, Vytautas Juozas, kun. II 305

Irtmanas, Stanislovas, kun. III 349; VI 518
Išora, Stanislovas, kun. V—II 566
Ivanauskas, Antanas, kun. I 75
Ivanauskas, Jonas, kun. VI 469
Ivinskis, Laurynas I 168; IV 180
Ivinskis, Zenonas I 18 22 51 340; III 33 359 476
Izdebskis, Vaitiekus, kun. II 262

J

Jablonskis, Jonas II 31 149 171; III 132 164; IV 281; V 91; V—II 395 490
Jagminas, Konstantinas, kun. VI 25—27 254—255 257—258
Jagminas, Leonardas, kun. III 363
Jakaitis, Antanas, kun. I 104 254; VI 469
Jakaitis, Jonas, kun. II 53
Jakaitis, Juozas, kun. II 189; VI 476 492
Jakaitis, Kleopas, prel. III 60 390; VI 504 506
Jakas, Paulius, kun. III 71—72
Jakavonis (Jokavonis), Ambraziejus, kun. V 156 158 178 192 205; V—II 71 86 163 240—241 331—332 462—463 467 472 483; VI 553—555
Jakševičius, Jurgis, kun. IV 372
Jakštavičius, Simonas, kun. IV 286
Jakūbauskas, Leonas, kun. II 128; VI 523
Jakūbonis, Jonas, kun. III 392
Jakulevičius, Paulius, kun. II 105 361
Jakulevičius, Petras, kun. VI 80—81 152
Jakutavičius, Jokūbas, kun. III 360
Jakutis, Aleksandras, kun. VI 469
Jakutis, Ignas, kun. II 221; V—II 153 171 387
Jalbžykovskis, Romualdas, arkivysk. II 21 50—51 53 56 435; V 38 74—75 83 126 147—161 172 175—179 185—186 192 201 206 241 262 345 355; V—II 6 32 70—72 75 77 80č87 90 94—96 105—106 123 169 180 193 270 361 373 373 378 389—390 400 463—465 513
Jalinskas, Vincentas, kun. II 242 275
Jankauskas, Jonas, kun. I 76
Janauskas, Juozapas, kun. VI 461
Jančauskas, Antanas, kun. II 89
Jančauskas, Paulius, kun. II 89 157; VI 496
Jančys, Alfonsas, kun. IV 296 474
Janeliūnas, Stasys, kun. IV 412
Janilionis, Juozas, kun. III 490; IV 135; VI 540
Jankauskas, Juozas, kun. VI 469
Jankevičius, Kristoforas Juozapas, kun. IV 250
Jankevičius, Kristupas, kun. I 27
Jankevičius, Povilas, kun. IV 388 398
Jankevičius, Rokas, kun. III 205
Jankus, Lionginas, kun. I 394
Jankus, Pijus, kun. V 93 201; V—II 273
Janonis, Antanas, kun. IV 493
Janulaitis, Pranciškus, kun. III 186 189; IV 412 439
Janulionis, Juozas, kun. IV 167
Janulis, Juozas, kun. III 369
Janušauskas, Boleslovas, kun. II 179
Janušauskas, Petras, kun. III 248
Januševičius, Povilas, prel. III 28 136
Januškaitis, Jonas, kun. II 89; VI 496
Januškevičius, Antanas, kun. VI 263
Januškevičius, Mykolas, kun. IV 384 392
Janutis, Juozas, kun. III 467
Jarašiūnas, Alfonsas, kun. IV 196 395
Jarašiūnas, Jonas, kan. IV 11 65 378 418
Jareckas, Bronislovas, kun. IV 181 270 301; VI 540
Jaroslovskis, Ciprijonas, kun. IV 474
Jaroševičius, Albinas, kun. V 194
Jaroševičius, Antanas VI 176
Jarulaitis, Vincentas, kan. III 28 176 226 462
Jarušauskas, Boleslovas, kun. II 99
Jaruševičius, Juozas, kan. VI 31 34 126 369
Jaruševičius, Paulius, prel. III 11 17
Jasas, Juozas, kun. IV 65
Jasas, Petras, kun. I 75
Jasėnas, Kazimieras, prel. IV 126
Jasenauskas, Adomas, kun. II 435; IV 14
Jasenauskas, Albinas I 55 59; III 62
Jasenskis, Pranciškus, kun. IV 227 231
Jasienskis, Paulius, kun. III 68
Jasinevičius, Jonas, kun. VI 470
Jasinskas, Juozas, kun. III 250
Jasinskas, Povilas, kun. III 448
Jasinskis, Gasparas, kun. V—II 545
Jaskelevičius, Stasys V—II 212
Jaskelevičius, Vytautas, kun. V 201; V—II 263
Jaskevičius, Jonas, kun. IV 303 305 390
Jaskūnaitė, Ona VI 47
Jasulaitis, Juozas, kun. II 22
Jasulaitis, Kazimieras, kun. II 244
Jatulis, Jonas, kun. IV 40 100; VI 541
Jatulis, Juozas, kun. IV 176
Jatulis, Paulius, prel. IV 509
Jaudegis, Albinas, kun. II 116
Jaugelis, Virgilijus, kun. II 175—176; VI 496
Jaunius, Aloyzas, kun. III 491
Jaunius, Kazimieras, kun. III 27—28 132; V 72 130
Jaura, Bronius, kun. V—II 112 153 190 261; VI 555
Jaura, Nikodemas, kun. V—II 123 188 241
Jazdauskas, Konstantinas, kan. IV 65
Jezerskis, Vincentas, kun. VI 136
Jesenevičius, Jonas, kun. IV 124
Jėzuitai I 18 20 22—23 25 31 172; II 342; III 13 26 119—124 312 365 379 393—394 425 475—476; IV 184 411; V 50—52 59—60 63 97 106—111 280 344 358—363 381; V—II 29 31 43 230 264 299 455 518; VI 139 188 396 507
Jezukevičius, Vladas, kun. V 120 126 160—161 340; VI 18 340 342
Jočys, Petras, kun. VI 222
Jodaitis, Justinas, prel. I 70
Jodelis, Antanas, kun. III 192
Jodkevičius, Kazimieras, kun. III 125
Jogaila, LDK I 9—12; V 19 29—36; V—II 21 24 508
Jokantas, Kazimieras II 28; III 12; V 120; V—II 92
Jokimas, Jonas, kun. IV 187—188
Jokūbaitis, Leonas, kun. VI 382
Jokūbaitis, Pranas, kun. III 484
Jokūbas Trakiškis, vysk. I 15
Jokūbauskas, Antanas, kun. III 333
Jokūbauskas, Eugenijus, kun. III 474
Jokūbauskas, Feliksas, kun. IV 509
Jokūbauskas, Liudvikas, kun. IV 474
Jokūbauskas, Pranas V—II 211
Jokūbauskas, Stasys, prel. II 79
Jokubauskas, Tadas, prel. I 74 77
Jokūbauskas, Vytautas V—II 211
Jokūbauskas, Stanislovas, prel. III 11 31 47 49—50 57—58 205
Jokūbynas, Kęstutis VI 88—89
Jonaitis, Martynas, kun. III 229 232
Jonaitis, Petras, kun. IV 509
Jonas iš Liet. kunigaikščių, vysk. III 218—219 IV 497; V 37 48—49; V—II 460
Jonas XXIII, pop. VI 47
Jonas Paulius II, pop. 383 388 436; V 86 182 190—191; V—II 127; VI 55—56
Jonavičius, Matas, kun. IV 250
Jonys, Jonas, kan. VI 18 33—34 36 44 53—54 56 58 83 134 413
Jonkaitis, Kazimieras, kun. II 413
Jonkaitis, Vincas, kun. II 89
Jonkus, Emanuelis, kun. III 342
Jonušas, Antanas, kun. I 388
Josefavičius, Jonas Jurgis, kan. II 280
Jucevičius, Feliksas, kun. I 388
Jucevičius, Petras, kun. II 288
Jucys, Jonas, prel. IV 12 19
Jucius, Liudvikas Adomas, kun. IV 402—403
Juknevičius, Andrius, kun. VI 27 29 73 77 191 253 258—260
Juknevičius, Antanas V 161—163; V—II 323
Juknevičius, Augustinas, kun. III 286
Juknevičius, Florijonas, kun. IV 371
Juknevičius, Juozapas, kun. VI 470
Juknevičius, Krizantas, kun. III 146
Juknevičius, Paulius, kan. III 491
Juknevičius, Petras, kun. II 299
Juknys, Rapolas, kan. VI 18 27 31 50 111—112 227 334

Jundzila, Stanislovas Bonifacas, kun. V—II 395
Juodagalvis, Juozas, kun. III 47; V 94—95 202
Juodaitis, Justinas, prel. I 55 72 74; II 52
Juodeika, Jonas, kun. III 136 491
Juodelis, Jonas, kun. IV 34 40 56; VI 529 540
Juodelis, Mykolas, kun. IV 40; VI 540
Juodišius, Motiejus, kun. II 53 293
Juodokas, Mykolas, kun. III 67 72
Juodviršis, Jonas, kun. II 308
Juozaitis, Juozas, kun. II 22 433
Juozapavičius, Antanas II 107
Juozapavičius, Pranciškus, prel. III 60; VI 504 506
Juozėnas, Povilas, kun. IV 347 391; VI 534
Juozevičius, Juozas, kun. IV 509
Juraitis, Jonas, kun. II 362
Juraitis, Juozapas, kun. II 22; VI 363
Jurcevičius, Vytautas, kun. III 184; VI 523
Juraitis, Pijus, kun. II 53
Jurevičius, Antanas, kun. IV 333—334 336
Jurevičius, Mečislovas V 181
Jurgaitis, Antanas, kun. I 75; III 44
Jurgaitis, Jonas, kun. IV 40 242
Jurgaitis, Matas, kun. IV 247 252
Jurgaitis, Povilas, kun. III 404
Jurgelevičius, Simonas, kun. III 344 372
Jurgelionis, Antanas III 31
Jurgevičius, Jonas, kun. III 452
Jurgilas, Antanas, kun. VI 227 283 308 414
Jurgilas, Vincentas, kan. II 181 228
Jurgis Vilnietis, vysk. I 15
Jurgutis, Antanas, kun. III 367
Jurkevičius, Alfonsas, kun. V 84
Jurkovlianecas, Povilas, kun. V—II 123 237
Jurkus, Klemensas, kun. III 68 IV 15
Jurkus, Paulius I 10
Jurša, Martynas, kun. IV 107
Juršėnas, Kazimieras, kun. III 62 65—66; IV 515
Jusys, Mykolas, kun. IV 244 473
Jusius, Adomas, kun. III 182
Juška, Antanas, kun. (tautosakininkas) III 192 455—465; IV 304—305 501
Juška, Antanas, kun. IV 23 40 317 412 422 440 515; VI 541
Juška, Kazimieras, kun. IV 151
Juškaitis, Juozas, kun. II 355; VI 496
Juškevičius, Jurgis, kun. III 471
Juškevičius, Kazimieras, kun. II 260
Juškys, Izidorius, kun. VI 470
Juzumas, Antanas, kun. V—II 554

K

Kačergis, Vincentas, kun. II 152
Kačergius, Klemensas, kun. III 112
Kačkus, Adomas, kun. IV 367
Kadys, Vytautas, kun. III 40
Kadžius, Alfonsas, kun. IV 40 108; VI 541
Kairys, Antanas, kun. IV 56
Kairiūnas, Pranas, kun. I 388
Kajackas, Algimantas, kun. III 47
Kakarieka, Julius V—II 348
Kakarieka, Stanislovas, kun. V 95; V—II 222 374—375
Kakarieka, Tomas, kun. VI 255
Kaleckis, Viktoras, kun. V—II 577
Kalinauskas, Konstantinas V 289
Kalinauskas, Leonas, kun. III 224
Kalinauskas, Povilas, kun. V—II 162
Kalvaitis, Jonas, kun. I 74
Kamaitis, Valentinas, kun. II 362
Kamalduliai II 10 445 454—460; III 153 156 162; VI 159
Kamarauskas, Jonas, kun. VI 31 351
Kaminskas, Juozas, kun. VI 413
Kaminskas, Liudvikas, kun. VI 106
Kanišauskas, Alfredas, kun. V—II 276
Kapočius, Feliksas, kan. III 52 138 140 142—143 383 491
Kapočius, Vytautas, kun. IV 454
Kapucinai I 52 259; III 13 163 394
Karlevičius, Vladas, kun. II 362
Karaliukas, Juozapas, kun. V 202; V—II 125 363
Karalius, Juozas Antanas, kun. II 53
Karalius, Pijus, kun. II 61 193 370
Karbauskas, Jonas, kun. III 28; IV 128 130 341
Kardas, Antanas, kun. II 362
Kardauskas, Jonas, kun. II 65 370
Kardelis, Česlovas, kun. V—II 486
Kardelis, Jonas, kun. V—II 166 193
Karečka, Zenonas, kun. IV 198—199; VI 541
Karevičius, Pranciškus, vysk. I 44—45 47 52 85 222—223; II 177 249; III 12 30 32 53—54 82 95; IV 27 126 418; V 130; VI 13 39 435—436 475
Karinas, Juozapas, kun. III 269
Karka, Mykolas IV 19
Karmelitai I 25 29—30 168; II 146 189 285; III 125 127 243; IV 95—99 204 207 227 279 299 497; V 90 92 94 259 261 275; V—II 177 258 434 457 478 531 547 565; VI 509
Karosas, Antanas, vysk. I 84—85; II 49—51 53 56—57 65 70—77 98 130 218 330 421 435; III 12 27—29 53—54 56; IV 94; V 75; VI 13 475
Karosas, Mykolas, kan. IV 11 12 19 40 272 408 412—414
Karpavičius, Mykolas Pranciškus, vysk. II 10—II 13—14 34 144—145 379
Karpis, Juozapas Mykolas, vysk. I 30—31 46; II 158; IV 181; VI 433
Karpis, Karolis, kan. III 389
Karvauskas, Juozapas, kun. VI 221
Karvelis, Jonas, kun. V 156 202; V—II 372 374; VI 131
Karvelis, Mykolas, kun. III 229
Karvelis, Petras III 20: VI 59
Kasakaitis, Jonas, kun. II 53
Kasakauskas, Adomas, vysk. IV 375
Kasakauskas, Juozapas Kazimieras, vysk. III 217
Kasakauskas, Jonas Nepomukas, vysk. V 38 65—66 90 98 232 349
Kasperavičius, Antanas, kun. III 304
Kasperiūnas, Nikodemas, kun. IV 359 363
Kasparonis, Romualdas, kun. II 370
Kaškevičius, Aleksandras, kun. IV 67; V 291
Katarskis, Vaclovas, kun. I 388
Katela, Povilas, kun. III 399
Katelė, Jonas, kun. IV 270 279—281
Katyla, Jurgis, kun. II 399
Katilius, Juozas, kun. II 28 98 158; VI 496
Katilius, Mykolas, kun. II 85 294
Katinas, Juozas, kun. III 72; VI 523
Katkevičius, Aleksandras, vysk. IV 314
Katulis, Jonas, kun. VI 158 365 412
Kaubrė, Antanas, kun. VI 470
Kaulakis, Liudas, kun. IV 73
Kaunas, Saliamonas, kun. II 370
Kauneckas, Jonas, kun. I 359; III 40; VI 439 461
Kaupaitė, Kazimiera IV 318
Kaušyla, Jonas, kun. VI 66 84 123—124 306 308 394 409
Kavaliauskas, Česlovas, kun. VI 84 158 192 411
Kavaliauskas, Jonas, prel. III 146; VI 476
Kavaliauskas, Kazimieras, kun. III 491
Kavaliūnas, Leonardas, kun. II 82 102 107
Kazlauskas, Bronius, kun. IV 313 468
Kazakevičius, Ignotas, kun. V 120; V—II 440; VI 26 197 393
Kazakevičius, Jonas, vysk. I 24; III 290
Kazakevičius, Juozapas, kun. III 67
Kazakevičius, Jurgis, kun. IV 224 377
Kazėnas, Jonas, kun. VI 346
Kazimieras, šv. V 217 228—234 242—248 322—326; V—II 218—219; VI 14
Kazimieras kapucinas IV 350—351
Kazimierietės I 52 54 59; II 64; III 14 145 153 155 158; IV 14
Kazlauskas, Algis, kun. V—II 197
Kazlauskas, Antanas, kun. II 370; III 331 355; VI 523
Kazlauskas, Jonas, kun. III 175; V 415; VI 200 306 342—343 356 381
Kazlauskas, Juozas, kun. VI 22 414
Kazlauskas, Jurgis, kun. IV 261; VI 381
Kazlauskas, Kazimieras, kun. IV 335
Kazlauskas, Kęstutis, kun. VI 409
Kazlauskas, Mikalojus, kun. IV 369
Kazlauskas, Pranciškus, kun. IV 385—386

Kazlauskas, Vytautas, kun. II 209 362
Keblaitis, Antanas, kun. II 135
Keina, Algimantas, kun. V—II 374; VI 545
Kekys, Valerijonas, kun. III 239; VI 523
Keliuotis, Juozas III 18—19
Kemėšis, Fabijonas, kan. III 68 200; IV 274 487; V—II 428; VI 27 40 191 406
Kemėšis, Feliksas, kun. IV 453
Kemėšis, Lionginas, kun. II 370—371
Kemzūra, Stanislovas, kun. III 319 409; VI 523
Kenstavičius, Domininkas, kun. I 388
Keraitis, Antanas, kun. IV 172 188 209
Kerpauskas, Anicetas, kun. VI 470
Keršulis, Kazimieras, kun. I 287
Keršulis, Lionginas, kun. IV 168 253 377 493
Kezys, Algimantas, kun. II 362
Kybartas, Augustinas, kun. III 384
Kybelis, Kazimieras, kun. V 120; VI 25—27 386—387 392 394
Kiela, Antanas, kan. I 75; VI 470
Kiela, Petras, kun. IV 189
Kietis, Antanas, kun. IV 85 185
Kijauskas, Gediminas, kun. VI 496—497
Kikutis-Kitkevičius, Antanas, kun. V—II 230—231
Kilmonytė, Rūta VI 153
Kindurys, Kazimieras, kun. V 182 356
Kireilis, Fabijonas, kun. IV 510
Kirkilas, Mykolas, kun. IV 301 413 510
Kirlys, Matas, kun. IV 347 461 464
Kirna, Juozapas, kun. IV 240—242 347
Kiršinas, Kazimieras, kun. IV 134—136 141
Kirvelaitis, Pijus, kun. II 371
Kirvelis žr. taip pat Karvelis
Kisielis, Edvardas
Kisielis, Edvardas, vysk. V 84 86 182
Kisielius, Anicetas, kun. IV 335; V 322
Kiška, Stanislovas, vysk. I 23; III 26
Kiškis, Stanislovas, kan. III 273; VI 18—19 33—34 36 54 56 58 61—63 84 88—89 256 327 345 405 413
Kitauskas, Henrikas, kun. V—II 162; VI 555
Kizlaitis, Vincentas, kun. II 89 103 314; VI 497
Kiznis, Antanas, kun. III 228—229
Klanius, Antanas I 131
Kleiba, Adolfas, kun. III 277
Kleinotas, Petras, br. VI 161
Klenauskas, Leonas, kun. IV 267
Klimas, Aloyzas, kun. III 49 379 492
Klimas, Bronius, kun. VI 326 406
Klimas, Jonas, kun. VI 497
Klimas, Leonas, kun. II 89 369; VI 240
Klimas, Petras VI 40 556
Klimas, Stanislovas, kun. V—II 542
Klimašauskas, Bronius VI 523—524
Kliorys, Petras III 31
Klongevičius, Andrius Benediktas, vysk. V 38 66 75
Klovaitė, Aga I 163
Klovas, Henrikas, kun. III 205
Kluckevičius, Aleksandras, kun. III 354
Klumbis, Justinas, kun. III 492
Klumbis, Romanas, kun. III 72 484
Kluonius, Juozas, kun. II 363
Kmita, Petras, kun. I 388
Kochanskis, Viktoras, kun. V—II 427—428
Kojelavičius, Albertas Vijukas I 18; III 97 119—120
Kojelis, Juozas, kun. I 354
Kolas, Povilas, kun. V—II 316
Kolesinskas, Jurgis, kun. II 53
Kolumna-Ciecišēvskis, Kasparas Kazimieras, vysk. V 38 66—67
Kolupaila, Steponas II 269; III 349 352 395; VI 283
Komaras, Zigmas, kun. VI 84 175 259 306
Končius, Juozas, prel. III 492
Kondrusevičius, Tadas, kun. VI 545
Korickis, Leopoldas, kun. II 84
Korsakas, Julijonas, kun. III 231; IV 487 492
Korvinas-Gonsievskis, Boguslavas, vysk. V 38 61—62
Korvinas žr. taip pat Kasakauskas
Korzonas, Paulius, kan. IV 65
Kostrickas, Juozas, kun. III 68
Kotovičius, Aleksandras, vysk. V 37 60
Kotrynietės I 25 52; III 14 252—253; VI 31
Kozbielevičius, Steponas, kun. II 392
Kožukauskas, Petras Rokas, kun. IV 301; V 120
Krajevskis, Povilas, prel. II 22 42—43
Kraniauskas, Jonas, kun. IV 402—403
Krasauskas, Jonas, kun. V 203
Krasauskas, Kazimieras, kun. V—II 435
Krasauskas, Petras, kun. IV 440
Krasauskas, Rapolas, kun. III 274 385 485
Krasinskis, Adomas Stanislovas, vysk. V 38 68 98
Krasnickas, Juozas, kun. II 53 65
Kraujalis, Edvardas, kun. VI 58 138 221 409
Kraujalis, Juozapas, kun. VI 18—19 39 167 169 363
Kraujalis, Petras, kun. V 91 128—129 139 156 158 160—161 163 202—203 241 264 266 346 414 416; VI 37 249
Kražauskas, Petras, kun. VI 233
Kremenskas, Vladas, kun. IV 194
Krėvė-Mickevičius, Vincas VI 251 256
Kriaučiūnas, Petras II 22
Krikščiukaitis, Petras Kastytis, kun. VI 141 318 407—408 413
Krikščiūnas, Romualdas, vysk. II 69 83; III 39—40 42 49 51 60; IV 12 21—22 33—34 164 397 454 465; VI 438 505 529
Kripaitis, Antanas, kun. IV 99 351
Kriščiukaitis, Antanas, kun. II 28
Kriščiukaitis, Jonas, kun. II 52
Kriščiukaitis, Kazys V 130
Kriščiūnas, Jonas, kun. IV 19 41 188 454
Kriščiūnas, Juozapas, kun. II 187; VI 497
Kriščiūnas, Kazimieras, kun. IV 196 248 295
Kriščiūnevičius, Viktoras, kun. II 363
Krišpinas-Kiršteinas, Jonas Jeronimas, vysk. I 29; II 158; III 201; V 75
Krištanaitis, Stanislovas, kun. IV 442 465
Krištanavičius, Bronius, kun. IV 515
Krištaponis, Benediktas, kun. V 203 340; V—II 102 105 226 320; VI 27
Krištanaitis, Stasys, kun. IV 41; VI 541
Krivaitis, Česlovas, kan. II 78; V 190—191 247 341; V—II 96; VI 34 56 215 407 413
Krivickas, Jaroslavas I 163
Krivickas, Jonas, kun. II 505; IV 510; VI 541
Kryžanauskas, Antomas, kun. IV 338—339 341—342 501
Kryžanauskas, Juozapas, prel. III 222
Krokininkas, Jurgis, kun. II 225 343
Krumpliauskas, Stasys, kun. IV 289
Krupavičius, Mykolas, prel. II 22 50 52 98 123 162 230—231 324 371 388; VI 480
Kruša, Antanas, kan. I 55 74; III 44 47
Kruševskis, Antanas, kan. II 196 Krušnauskas, Kazimieras, kun. II 89; VI 497
Krūvelis, Albinas, kun. II 85 250—251; VI 497
Kuba, Pranas, kun. I 388 Kubilinskas, Juozapas, kun. IV 142
Kubilius, Jonas, kun. II 60 134; VI 497
Kubilius, Jonas, kun. SJ VI 524
Kučingis, Jonas, prel. I 388
Kučinskas, Povilas, kun. V 325
Kučinskis, Stanislovas, kun. V—II 547
Kudirka, Feliksas Konstantinas, kun. II 53 262
Kudirka, Kazys, kun. II 99 231
Kudirka, Vincas II 21 188—X89 206 237 319
Kudirkevičius, Simanas, kun. II 310
Kuizinas, Jonas, kun. VI 241 414
Kukta, Juozapas, vysk. I 84 II 81; III 12 19 36 53 274; V 91—92 120 130 144 161 203 294 336—337 339; V—II 322; VI 6 13—14 16—17 19—20 27—28 30 37—40 60 65 70 75 94 99 190 231 240 248 306 325 334 361 394

Kukta, Martynas V 139
Kulakas,Kazimieras, kun. V 94; V—II 200—201 351
Kulbis, Stasys, kun. VI 420—421
Kulbokas, Vladas 104
Kulikauskas, Vincas, kun. II 21 53
Kulikovskis, Adomas, kun. III 461
Kulvelis, Vladas, kun. I 394Uulvietis, Abraomas V—II 27 29
Kulvietis, Edmundas, kun. V—II 271
Kumpikevičius, Vincentas, kun. III 253
Kunevičius, Lionginas, kun. II 132 142 221; VI 478
Kunevičius, Pranciškus, kun. II 155
Kungis, Antanas, kun. III 332; IV 441—442
Kungys, Juozas, kun. I 394
Kunigėlis, Jonas, kun. VI 27 156 190 239 277 430
Kuodis, Pranciškus, kan. I 296
Kuodis, Rapolas, prel. I 52 160—161; VI 437
Kuprevičius, Kazimieras, kun. VI 111
Kuprevičius, Konstantinas, kun. IV 341
Kuprevičius, Silvestras, kun. IV 301 419
Kuprys, Julijonas, kun. IV 146 380
Kupstaitis, Juozas, kun. II 105 143; IV 14
Kupstas, Vladas, kan. IV 16 33 196 214
Kuraitis, Pranas, prel. II 21 31 52 57 89—90; III 18—19 32—33 44 47; VI 492
Kuras, Jonas, kun. II 53
Kurčevskis, Jonas, prel. V 314
Kurmauskas, Stanislovas, kun. III 137; VI 524
Kurpis-Garbovskis, Vladislovas, kun. V—II 539
Kusas, Jonas, kun. VI 470
Kušleika, Vincentas, kun. IV 206 330 353
Kutkevičius, Rufas, kun. IV 284
Kuzmickas, Juozapas, kun. IV 124—125
Kuzmickas, Jurgis, kun. III 19 146
Kuzmickas, Petras, kun. III 44—45; IV 40—41 335 347 369; VI 541
Kuzmickis, Jonas, kun. III 492; VI 258—259
Kuzminskas, Jonas, kun. V 203; V—II 71 134 513; VI 151
Kuzminskas, Kazimieras, kun. IV 510 148 457
Kvedarauskas, Rapolas, kun. IV 310; VI 541
Kviecinskas, Vladas, kun. VI 112
Kviklys, Stanislovas, kun. IV 142

L

Labakojis, Jonas, kun. IV 87 178
Labanas, Vincas, kun. V 194
Labanauskas, Aleksandras, kun. II 167 235
Labanauskas, Ignas, prel. IV 11—12 235 316—317 328
Labokas, Jonas, kun. V 120; VI 168
Lajauskas, Kazimieras, kun. V 192 194; V—II 531; VI 27 73—75 383—384
Lajauskas, Matas, kun. V—II 326—327 410; VI 18 27 29 73 77 265—266
Laniauskas, Juozapas, kun. IV 107—108 464
Lapė, Alfonsas, kun. III 19 47 150; IV 405; VI 524
Lapinskas, Jonas, kun. IV 194 199; VI 532 541
Lapis, Justinas, kun. III 391
Laskauskas, Petras, kan. VI 34 36 56 110 136 138 258 260 306 410
Lastauskas, Adomas, kun. II 398
Lašas, Boleslovas, kun. I 75
Laucevičius, Leonas, kun. V 203; V—II 289
Laučkis, Morkus, kun. III 219
Laukaitis, Juozas, prel. II 28—29 31 46 48 52 56—57 86 281 306 333; VI 475
Laurenčikas, Juozas, kun. VI 541
Laurinaitis, Saulius, kun. III 485
Laurinavičius, Bronius, kun. V 95 194—195; V—II 108—109 125 181 332—333 395 467—468 475; VI 452
Lauriūnas, Jonas, kun. V—II 175 204 333; VI 545
Lavinskis, Jokūbas, kun. III 476
Lažinskas, Petras, kun. III 220
Lechavičius, Juozas, kun. I 288 368
Ledzinskis, Eduardas, kun. V—II 150
Legovičius, Adomas, kun. IV 457
Leimonas, Juozas III 19
Lekavičius, Aleksandras, kun. VI 555
Lelešius, Juozapas, kun. II 232
Lelešius, Justinas, kun. II 86
Lengvinas, Domininkas, kun. I 388
Lenktaitis, Virginijus, kun. V 325
Leonas, Pranciškus, kun. VI 498
Leonavičius, Silvestras, kun. II 289
Leonsavičius, Aleksandras, kun. VI 152 169 556
Lesniauskas, Antanas, kun. II 330
Lešinskas, Leonas, kun. VI 476
Leščinskas, Vincentas, kun. I 394
Levanas, Aleksandras, kun. V 94
Lešinskas, Leonas, kun. VI 337 506
Lialis, Felicijonas, kun. IV 77 287
Lideikis, Juozas, kun. VI 25 27 348
Lidys, Stasys, kun. V 330—331 333; V—II 311
Liegus, Vincentas, kun. V 120 127—128 195
Liepa, Petras, kun. IV 35 364 379 487; VI 541
Liepinis, Augustinas, kun. IV 11 17 285
Liesevičius, Kazimieras, kun. V—II 160—161 323; VI 80—81 172 175 384
Liesis, Antanas, kun. IV 173
Lietuvninkas, Juozas, kun. II 53
Ligeika, Boleslovas, kun. II 89
Lygnugaris, Petras, kun. VI 84 294 470
Lygutas, Stanislovas, kun. VI 525
Lileika, Antanas, kun. III 243; VI 524—525
Lileika, Petras, kun. IV 296
Linartas, Donatas, kun. VI 18 78 274
Linda, Stanislovas, kun. VI 302 314 410—411
Lingys, Pranas, kun. II 245
Linkevičius, Petras, kun. IV 341
Lipnevičius, Juozapas, kan. III 182
Lipovskis, Jonas, kun. IV 319
Lipniūnas, Alfonsas, kun. IV 16 23 35—36 301; V 94 195 287 341
Liubenecas, Karolis, prel. V 328
Liubinas, Bronius, kun. VI 498
Liubonas, Petras, kun. III 274
Liubšys, Antanas, kun. II 127
Liubšys, Juozapas, kun. IV 181
Liuima, Antanas, kun. IV 510
Liuima, Pranas, kun. IV 510
Liukas, Rapolas, kun. VI 525
Liutkevičius, Juozapas, kun. VI 470
Liutkus, Petras, kun. VI 78 152 230 407
Lomanas, Juozapas, kun. IV 41 391; VI 541
Longas, Paulius J., kun. I 388
Lopacinskis, Jonas Domininkas, vysk. I 33—34 46—47; VI 434
Losovičius, Jonas, vysk. V 37 46
Lubienskis, Konstantinas Ireniejus, vysk. II 38—39 310
Lukoševičius, Kazimieras, kun. IV 490—491
Lukauskis, Ciprijonas, kun. IV 438
Lukošaitis, Antanas, kun. II 103 136 320—321 353; III 408
Lukoševičius, Alfonsas, kun. VI 470
Lukoševičius, Boleslovas, kun. IV 270
Lukoševičius, Stanislovas, kun. I 30
Lukošiūnas, Leonas, kun. IV 12 41 127
Lukošius, Jonas, kun. I 75; VI 470
Lukšas, Juozas, kun. IV 102 363 454
Lukša, Juozapas, kun. VI 355
Lukšas, Leonas, kun. IV 282
Lumbė, Mamertas, kun. III 148—149; IV 135 317 412
Lunius, Juozapas, kun. VI 126 414
Luzgauskas, Vladas, kun. III 41 150

M

Macejauskas, Steponas, kun. IV 393
Macevičius, Romualdas, kun. III 373
Maciejauskas, Jonas, prel. IV 11—12 59 68 225 397
Maciejauskas, Julius, prel. I 132 299 302; IV 311 386

Maciejauskas, Polikarpas, kun. I 170
Maciejevskis, Bernardas, vysk. V 37 52—53 66
Macijauskas, Juozapas, kun. V—II 85; VI 555
Maciukevičius, Kazys, kun. II 133
Mackevičius, Antanas, kun. III 303—306 413; IV 396—397 403 466
Mackevičius, Pranciškus, kun. V—II 488
Mackevičius, Simonas, kun. II 259
Maculevičius, Antanas, kun. VI 63 327
Macvytė, Ramutė Pranciška IV 366
Mačernis, Juozas I 55 58 60 68
Mačionis, Kazimieras, kun. IV 157
Mačiulaitis, Juozas, kun. II 371
Mačiulis, Antanas, kun. IV 290; V—II 254
Mačiulis-Maironis, Jonas, prel. III 11—12 23 27—31 54 82 94—95 188—189; IV 59 204 281 483
Mačiulskas, Bronius, kun. III 324 350
Mačiulskis, Jurgis, kun. V—II 323
Mačiūta, Petras, kun. III 324 350; VI 525
Maglione, Liudvikas, kard. V 171—172 175—176; VI 41
Maironis žr. Mačiulis
Maižavičius, Juozapas, kun. IV 180
Makarevičius, Tadas, kun. V 172—173 287
Maknys, Jonas, kun. I 389; II 363
Makovskis, Povilas, kun. II 22
Makreckis, Jonas, kun. V—II 494
Maksvytis, Jonas, kun. II 208 221
Malachovskis, Silvestras, kun. V—II 163
Malakauskas, Kazimieras, kun. II 371
Malakauskis, Jonas, kun. IV 372
Malakauskis, Petras, kun. III 19 22
Maleckis, Juozas, kun. III 338
Malevskis, Simonas V—II 354
Maliauskis, Antanas, kun. III 18
Malinauskas, Donatas V 14 161
Malinauskas, Ignas III 18; V 94
Malinauskas, Kazimieras, kun. V—II 86
Malinovskis, Kazimieras, kun. IV 154
Mališauskas, Jonas, kun. V—II 323—324; VI 162
Mališauskas, Juozas, kun. III 72
Mališauskas, Stanislovas, kun. III 362
Maliukevičius, Klemensas, kan. V 161; V—II 347
Manelis, Pranas Antanas, kun. I 66; II 61; III 34
Mankauskas, Petras, kun. V—II 275 550
Mankeliūnas, Vytautas Matas, kun. VI 19 408 421
Mantvydas, Juozapas, kun. VI 470
Manugevičius, Mikalojus, vysk. I 21; II 22 33—35
Marciejevskis, Augustinas Polikarpas, vysk. II 14 21 33 268 379
Marcinkevičius, Mykolas IV 16
Marčiulionis, Juozas, kun. II 90
Margalis žr. Šnapštys
Margevičius, Petras, kun. IV 36 379—380 473
Marijavitai I 32; II 47 406; IV 257
Marijonai I 370; II 62 65 214—226 232 234 248—249 277; III 13 112 114; IV 14 69—70; V 345 517
Markaitis, Aleksandras, kun. III 72 175 287
Markaitis, Brunonas, kun. V—II 577
Markelis, Jonas, kun. II 53; VI 317 369
Markevičius, Juozapas, kun. IV 200—201
Markevičius, Petras, kun. IV 166; VI 541
Markevičius, Stasys, kun. V—II 245
Markuckis, Leonas, kun. VI 215 268—269 369
Marma, Andrius, prel. II 262
Marma, Juozapas, kan. II 148
Marma, Kazimieras, kun. III 251 253
Marozas, Vytautas Aloyzas, kun. IV 442
Martinaitis, Jurgis, kun. IV 152 419
Martynėlis, Boleslavas, kun. V—II 486 560
Martinkus, Vaclovas, kun. I 389
Martynas (I), Luokės kleb., vysk. I 15; VI 433
Martynas (II), Šiaulių kleb., vysk. I 15 241
Martynas (III), Lintfaras, vysk. I 15; III 245 374; IV 227
Martis, Albinas, kun. II 363
Martišius, Feliksas, kun. II 28; VI 483—484
Martuzas, Povilas, kun. IV 511
Masaitis, Antanas, kun. IV 220 223—224
Masalskas, Juozapas, kun. VI 58 181 326 556
Masalskis, Ignas Jokūbas, vysk. I 34; III 217; IV 334; V 38 62—65 109 231 403; V—II 43
Masilionis, Juozas IV 51
Masilionis, Pranas, kun. III 393; IV 357 416; VI 533 541—542
Masilionis, Stasys, kun. IV 41 371; VI 542
Masiokas, Bronislovas, kun. IV 126—127 237 464 481; VI 537
Masys, Aleksandras Vytautas, kun. IV 181
Masys, Vytautas, kun. IV 295—296 474
Masiulionis, Adomas, kun. V 195—196
Masiulis, Mykolas, kun. V 204; V—II 120 232 359—360
Maskeliūnas, Antanas, kun. II 290
Matelionis, Juozas, kun. IV 41—42 281; VI 542
Matulaitis, Juozas, kun. II 312
Matulaitis, Juozapas, kun. VI 58 138 260 278 380 410
Matulaitis, Jurgis, arkivysk. I 50—51 88; II 5 52 57 62 64 81 218—221 226 278; III 11—12 53—54 112; IV 11; V 38 72—74 76 132—133 135 144—148 161 368; V—II 100 256 532; VI 6 12—14 38—39 48 56 72 481—482
Matulaitis, Kazimieras Aloyzas, kun. II 53 63 371—372
Matulaitis, Pranciškus, kun. III 200
Matulaitis, Vaclovas, kun. II 21 53
Matulaitis-Labukas, Juozapas, vysk. I 70; II 58 69 80—83; III 39 42 49 59; IV 22 34; VI 6 18—19 30—31 34—35 48—51 53—54 62—63 65 85 138 141 516
Matulevičius, Juozapas, kun. II 225 285: IV 42 194 375; VI 542 (†1987.IX.16)
Matulevičius, Konstantinas, prel. V 130
Matuliauskas, Jonas, kun. VI 230 240
Matulionis, Jonas Kastytis, kun. V 181; VI 498—499
Matulionis, Povilas IV 281
Matulionis, Teofilius, vysk. II 81; III 38 55 58 62—64 66 108; IV 83 100 135 141 413; VI 29—36 40—47 50—51 53—54 56 63 80—81 99 134 141 405
Matulis, Jonas, kun. IV 42 146 151; VI 542
Matulis, Juozapas, kun. II 281
Matulis, Vladislovas, kun. V—II 502
Matusas, Jonas, kun. II 52 236 372; VI 480
Matusevičius, Bronius, kun. III 428; VI 525
Matusevičius, Česlovas, kun. II 408 460
Mazievskis, Petras, prel. V 84
Mazulevičius, Feliksas, kun. IV 425—426
Mazūra, Juozapas, kan. IV 171 499
Mazurkevičius, Vincentas, kun. VI 29 73 80 109—110
Mažeika, Antanas, kun. IV 80 387; VI 22 82 192 325
Mažeika, Leonas, kun. IV 36—37 229 273
Mažeika, Stanislovas, kun. II 78; IV 14 69; V 183; V—II 162
Maželis, Petras, vysk. I 55 60 69—70 154—155 158 183 185; IV 28 30 67 235
Mažonas, Vladas, kun. II 63 86
Mažonavičius, Kiprijonas, kun. III 109
Mažonavičius, Liudvikas, prel. III 60; VI 525
Mažrimas, Valteris, kun. III 49
Mažvydas, Martynas I 18; III 396; V—II 27
Meidus, Juozas, kun. III 38; IV 33; VI 34—35 50—51 85 231
Meigys, Antanas, kuan. VI 19 359
Meilius, Kazimieras, kun. V—II 387

Meilus, Petras, kun. III 201
Meleška, Juozapas, kun. IV 504
Melys, Juozas, kun. IV 185 275 435
Memėnas, Vytas A., kun. IV 511
Merkys, Alfonsas, kun. V—II 295 355
Merkys, Antanas V—II 97
Merkys, Juozas, kun. IV 313; VI 542
Merkys, Vytautas, kun. V 183
Merliūnas, Petras, kun. III 41
Meškauskas, Anicetas, kun. IV 42 364—365 394; VI 542
Meškauskas, Juozas, kan. III 28 30—31 108 230 492
Meškauskas, Pranciškus, kun. IV 14 69
Meškauskas-Germantas, Pranas V 94
Meškauskis, Tadas, kun. VI 220
Meškėnas, Kazimieras, kun. VI 132 138 406
Mestatas, Liudvikas Pranas, kun. II 182
Meštikis, Mykolas, kun. V—II 184 270 322
Micas, Aleksandras, kun. V—II 326—328 577—578
Michalkevičius, Kazimieras Mikalojus, vysk. V 38 72 74—76 130—131 144 171 204 264 395; V—II 104 322 373 390—391 428 513 532—533; VI 58 190
Michelevičius, Vladas, vysk. III 39 42 60; VI 476 504—506
Mickevičius, Adomas III 122; V 283 285—287 309 350; V—II 63 153 171 264—265 395 436 508—510 538 555; VI 114 117
Mickevičius, Juozas, kun. IV 170 225 296; VI 542
Mickevičius, Jurgis, kun. II 355
Miechovskis, Jokūbas, vysk. V 75
Miekliūnas, Juozapas, kun. V—II 543
Mieldažys, Antanas, kun. II 60 90 104 231
Mieldažys, Juozas, kun. II 163
Mieleška, Vincas, kun. III 58 63 72 163
Mikaila, Aleksandras, kun. V 204 384; V—II 71 84—85 134 186—187 268 270 323—325
Mikalajūnas, Povilas, kun. IV 387
Mikalajūnas, Stasys, kun. II 323
Mikalauskas, Juozas, kun. I 163
Mikalojus iš Garškovo, vysk. V 37 42—43 70
Mikelevičius, Stasys, kun. II 90 128
Mikelinskis, Kazimieras, kun. IV 42 148 150; VI 542
Miklovas, Juozapas, kan. VI 439
Miknevičius, Kazimieras, kan. V—II 326; VI 34 36 373
Mikolaitis-Putinas, Vincas I 65; II 28 52; III 33
Mikonis, Antanas, kun. IV 416
Mikšys, Domininkas, kun. IV 147—149 177
Mikuckis, Vincentas, prel. V 38 66—67
Mikučionis, Jonas, kun. VI 82 356
Mikulėnas, Antanas, kun. IV 106; VI 542
Mikuta, Petras, kun. III 291
Mikutavičius, Ričardas, kun. III 425; VI 506
Mikutavičius, Vladas, kun. IV 361
Mikutis, Petras, kun. III 370
Milašius, Antanas, kun. III 329
Milašius, Ignacas, kun. VI 58 266 302 381 411
Milčius, Antanas IV 16
Mileika, Aleksandras, kun. IV 36—37 491—493; VI 542
Mileris, Adomas, kun. I 379
Milevskis, Benediktas, kun. IV 274
Miliauskas, Kazys, kun. II 90 372
Milierius, Adomas, kun. VI 470
Milius, Antanas, kun. II 61 363
Milkevičius, Petras, kun. V—II 421 442
Milkovskis, Stanislovas, kun. V 348
Milkovskis, Zigmantas, kun. V 196
Milukas, Antanas, kun. II 21 53 77
Milvydas, Pranciškus, kun. III 120
Mincevičius, Juozapas, kun. V—II 178; VI 27 75—76 334 359 376 378—380
Mincevičius, Vincas, prel. II 363—364
Mindaugas I 5 9—10; V 19—26 211; V—II 19—22 571—576
Mineikis, Juozapas, kun. IV 267 398
Mintaučkis, Jonas, kan. VI 34 36 56 58 259 266 396 413 506
Mirauskas, Edmundas, kun. V—II 384
Mironas, Juozapas, kun. V 120; V—II 196 372—373
Mironas, Vladas, kun. IV 284; V 120 139 161 202 328; V—II 372; VI 27 63—66 71 76 79 152 168 230 258 370
Mirskis, Pranas, kun. III 445 448; IV 378 517
Misevičius, Antanas, kun. IV 289 429
Misevičius, Lionginas, kun. IV 492—493
Misiūnas, Hiliaras, kun. VI 36 56 58 141 294 413—414
Miškevičius, Antanas, kun. II 206
Miškinis, Algirdas, kun. IV 196
Miškinis, Povilas, kun. IV 375
Miškinis, Tomas V—II 24
Miškinis, Vincentas, kun. V 204; V—II 119 227 389—390
Miškinis, Viktoras, kun. V 120
Mitka, Kazimieras, kun. V—II 115 272
Milošas, Česlovas V—II 118
Mitkus, Petras, kun. VI 471
Mitrikas, Antanas, kun. III 44; IV 42 185
Mizaras, Romualdas, kun. III 379
Mocius, Algirdas, kun. III 72 259 263
Mockus, Jonas, kun. II 372
Mockus, Kazimieras, kun. IV 77 213—214 279
Molis, Konstantinas, kun. V—II 86 174 259 307
Monkevičius, Jonas Mykolas, kun. II 162
Montvila, Egidijus, kun. IV 403
Montvila, Ignas, kun. V—II 204 378 529
Montvila, Juozas, kun. II 28 206—207
Montvila, Kazimieras, kun. II 344
Morkelis, Morkus, kan. III 28
Morkūnas, Jonas, kun. V 182 191 204 300; VI 545
Morkūnas, Simonas, kun. III 138—139 485
Morkvėnas, Jonas, kun. IV 277 398; VI 542
Motazavičius, Laurencijus, kun. IV 217
Motekaitis, Vytautas, kun. VI 439
Motiejus Topolietis, vysk. I 15
Motiejus Trakiškis, vysk. I 12—13 15; V 37 44—45 96; V—II 33
Mozūras, Kazimieras, kun. IV 136—137 141 264 302
Muravjovas, Mikalojus III 81 84—85 384; V 113 289; V—II 181; VI 339
Murikevičius, Kazimieras III 136
Musteikis, Kazys II 398
Musteikis, Leonardas, kun. IV 511

N

Nagevičius, Vladas III 140
Nagulevičius, Jonas, kun. IV 42 242 249 283
Nakas, Matas, kun. IV 77 146 194 394 425 427 429
Napoleonas I 35; II 293 431—434; III 128; V 402; V—II 150 220 315 365 540; VI 377 399
Narbutas, Teodoras V—II 514
Narbutas, Titas, kun. IV 515
Narjauskas, Jurgis, prel. I 52 55; II 5 21 28 52 56—57
Narkus, Antanas, kun. I 394
Narkauskas, Stanislovas, vysk. I 18; VI 433
Naruševičius, Jurgis, kun. II 152
Narušis, Algirdas Jonas, kun. IV 256 267
Našlėnas, Jonas, kun. I 74
Natkevičius, Ladas V—II 97
Naudžiūnas, Antanas, kun. IV 163—164
Naujalis, Juozas, kun. I 43; III 93 165
Naujokaitis, Viktoras, kun. II 142; VI 478 499
Naujokas, Jonas, prel. II 61 77 177; VI 475
Naujokas, Juozas, kun. II 56—57
Naumovičius, Jonas, kun. V 193 196
Navickas, Albertas, kun. V—II 86 90
Naviçkas, Antanas, kun. IV 16 104 106 380
Navickas, Jonas, kun. II 53
Navickas, Juozas, kun. II 372

Navickas, Justinas, kun. II 21 248
Navickas, Vincas, kun. II 391
Navickas, Zenonas, kun. VI 177 230 233 241 326 365 381 411—412
Navoselskis, Bronislovas, kun. VI 123
Navrockis, Stanislovas, kun. V 328
Neciunskas, Zigmas, kun. VI 81—82 196 274
Nekaltai Pradėtosios Marijos seserys I 52 59—60 129; II 62 64 221; III 14; IV 14
Nekrašas-Norius, Aleksandras, kun. III 493
Nemeikšis, Bronislovas, kun. III 221
Neniškis, Lionginas, kun. IV 158
Nestiukas, Leonidas, kun. V—II 140 408 558
Neverauskas, Augustinas, kun. II 67 372
Neviera, Florijonas, kun. V—II 86 381
Nezabitauskis, Kajetonas V 108
Nieborskis, Stanislovas, vysk. V 75
Nykštas, Petras, kun. IV 216 354 442; VI 535
Niurka, Juozas, kun. IV 289 454
Norgelė, Julijus, kun. IV 166
Norkūnas, Juozas, kun. V 325
Norkūnas, Napoleonas, kun. V 204; V—II 279—271 286
Norkus, Simonas, kun. II 413 415 418; VI 487
Norkus, Vincas, kun. IV 256 282
Normantas, Jonas, kun. III 72 278
Norvaiša, Kazimieras, kun. IV 65
Norvila, Andrius, kun. IV 352
Norvila, Juozapas, kan. IV 87 91 92 126
Novickas, Ignas, kun. V—II 442
Novickis, Jonas, kun. III 68 222—223
Novelskis, Bronius, kun. VI 22 58 108 110 409
Novickis, Nikalojus, kun. VI 36 105 119 283 410
Novickis, Vladislovas, kun. V—II 257
Novodzelskis, Albertas, kun. VI 471
Novomiejskis, Petras, kun. III 111

O

Olekas, Andrius, kun. II 22
Olekas, Juozapas, vysk. II 41—42 52; II 122 140 144 152 244 254 256 262 330 342
Olekas, Salemonas, prel. II 289
Olšauskas, Algirdas, kun. I 389
Olšauskas, Juozas VI 65
Olšauskas, Kazimieras, kun. I 55 61
Olšauskas, Konstantinas, prel. III 54 144; IV 335; V 122 130
Opulskis, Juozapas, kun. III 186
Orlauskas, Konstantinas, kun. IV 349
Orlickas, Petras, kun. II 247 275 320
Ostrembskis, Juozas, kun. V—II 207
Ostreyko, Jonas, prel. V 205
Ostrovskis, Mykolas, kun. IV 477
Oželis, Jonas, kun. III 333

P

Paberžis, Ignas, kun. V 182 310; V—II 284; VI 545
Pabrėža, Jurgis Ambraziejus, kun. I 181
Pacas, Kazimieras, vysk. I 28; III 253; VI 433
Pacas, Mikalojus, vysk. I 22—23 25; V 75
Pacas, Mikalojus Steponas, vysk. IV 266; V 37 59—60
Pacevičius, Adolfas, kun. III 353
Pacevičius, Boleslovas, kun. I 389
Pacevičius, Pranciškus, prel. III 108
Pacevičius, Vincas, kun. IV 439
Pačyna, Stanislovas, kun. V—II 561
Pačinskas, Juozapas, kun. VI 439
Padalis, Pranas V 94
Padleskis, Jonas, kun. III 448
Padolskis, Vincentas, vysk. I 55; II 52 57 67 79 76—77 99 231 338—339; III 35 57; VI 47
Pakalka, Nikodemas, kun. V—II 86 176 212—213
Pakalnis, Norbertas, kun. IV 135
Pakalniškis, Jonas, kun. I 76; III 485
Pakalniškis, Kazimieras, kun. II 28; III 28
Pakamanis, Algirdas, kun. VI 450
Pakštas, Kazys I 59; III 33; IV 391; VI 40 283
Palis, Teofilius, kun. II 364
Paliukas, Jonas, kun. I 75
Paliulionis, Mečislovas Leonardas, vysk. I 43 47 347; III 342; IV 322; VI 434
Palšinskas, Juozapas, kun. VI 439
Palšis, Petras, kun. VI 439
Paltanavičius, Bronius, kun. II 139
Paltarokas, Kazimieras, vysk. I 84—85; III 12 19 28 30 53 58; IV 11—19 27—32 59 70 180 231—232 259 271—273 483; V 38 182 187 243—248; V—II 6 96; VI 54 528—529
Palubinskas, Petras, prel. I 29
Palukaitis, Jonas, kun. II 320; VI 480
Panavas, Juozapas, kun. V 177 345; V—II 578
Panceris, Silvestras, kun. III 28
Pancežinskis, Karolis Petras, vysk. V 38 61—62 97
Pangonis, Antanas, kun. II 325
Pankevičius, Vaclovas, kun. II 87 325; VI 499
Paplauskas, Juozapas, kun. V 120 205; V—II 86 381
Papučka, Aleksandras, kun. IV 216 366
Paransevičius, Jurgis, kun. II 89 372—373
Parčevskis, Petras, vysk. I 27; III 277 428; IV 227
Parkovskis, Stanislovas, kun. IV 179
Pasilauskas, Juozas Algirdas, kun. II 143
Pašaknis, Feliksas, kun. VI 116
Paškevičius, Antanas, kun. I 163
Paškevičius, Augustinas V 161
Paškevičius, Baltazaras, kun. II 11 14
Paškevičius, Juozas, kun. IV 493
Paškevičius, Martynas, kun. IV 125
Paškevičius, Povilas, kun. IV 42 488 506; VI 542
Paškevičius, Vytautas, kun. III 62 65—66
Paškus, Jurgis, prel. III 493
Patašius, Jonas, kun. II 373
Patiejūnas, Zenonas, kun. V—II 254 335
Patlaba, Petras Povilas, kun. I 389; VI 471
Paukštys, Adolfas, kun. I 394
Paukštys, Antanas, kun. VI 27
Paukštys, Bronius, kun. III 72—73 117
Paukštys, Jonas, kun. II 65; III 18—19 44 47 73 393; V 341 362; V—II 268
Paulauskas, Vaclovas, kun. I 389
Paulavičius, Jonas, kun. III 62 66—67
Paulavičius, Jurgis, kun. V—II 238
Paulavičius, Konstantinas, kun. V—II 322; VI 29 73 79—80 106 109—110 306
Paulikas, Zigmantas Algimantas, kun. VI 345 413
Paulionis, Edmundas, kun. V—II 136 204
Paulionis, Vincentas, kun. II 289
Pauliukas, Antanas, kun. IV 192 418—419
Pauliukas, Bonaventūra, kun. III 342 344
Pauliukas, Julijonas, kun. IV 157 354 485
Pauliukonis, Antanas, kun. IV 270
Paulius VI, pop. VI 49 51 505
Paulius Algimantas Alšėniškis, vysk. V 37 49 96
Paurys, Antanas, kun. IV 236 458
Pautienius, Simonas, kun. II 53
Pavalkis, Vincentas, kun. 27
Pečiukonis, Juozas, kun. III 41
Pečkaitis, Jeronimas, kun. II 28
Pečkaitis, Jonas, kun. II 289
Pečkauskaitė, Marija I 376 378; II 28
Paleckis, Julijonas, kun. III 415
Pelešynas, Steponas, kun. IV 43 73 196 405 503; VI 542
Pelutis, Kazimieras, kun. V—II 323—324
Penkauskas, Pranas, kan. III 11 29 31 493
Perkovskis, Stanislovas, kun. I 297
Perlaitis, Pranas, kun. II 295; VI 478
Perminas, Albertas, kun. III 239; Vi 525
Perone, Vito, prel. V 173 361—362
Pesys, Andriejus, kun. II 289
Pesliakas, Vytautas, kun. III 322
Pėstininkas, Vladas, kun. II 22 52 90 171 255
Petkelis, Leonas, kun. V 120; V—II 160; VI 27 66—67 298—300

Petronis, Justinas, kun. V 205
Petrulis, Alfonsas, kun. V 120
Petkevičius, Aloyzas, kun. III 208
Petkevičius, Jurgis, vysk. I 19—20
Petkevičius, Mykolas Marijonas, kun. II 82; VI 56 58 85 134 342 412 556
Petkevičius, Povilas V—II 472—473
Petkevičius, Vladas, kun. III 478
Petkevičiūtė, Gabrielė IV 180
Petkus, Juozapas, kun. I 280
Petkus, Nikodemas, kun. IV 364
Petraitis, Alfonsas, kun. VI 47 169 199 240—241 333—335 422
Petraitis, Antanas, kun. III 73 458 493; VI 59
Petraitis, Jonas, kun. III 439
Petraitis, Pranas, kun. III 31 47 73 117
Petras iš Kustynės, vysk. I 12; V 37 43—44 70
Petrauskas, Antanas, kun. II 28 52; IV 219 310
Petrauskas, Domininkas, kun. I 389
Petrauskas, Jonas, kun. I 254
Petrauskas, Kazimieras, kun. I 394
Petrauskas, Kipras IV 248; V—II 129; VI 159 161 181 287 307—308
Petrauskas, Mikas IV 247 326; V—II 251 462; VI 159 161
Petrauskas, Mykolas, kun. IV 108
Petrauskas, Motiejus, kun. II 22
Petrauskis, Adolfas, kun. V—II 188
Petravičius, Andrius, kun. III 418
Petravičius, Antanas, kun. IV 162
Petravičius, Mykolas, kun. V—II 146—147
Petrėnas, Jonas, kun. 43 515—516
Petrika, Jonas, kun. II 85 87 193
Petrikas, Konstantinas, kun. I 75; VI 471
Petronaitis, Antanas, kun. I 76
Petronis, Alfonsas, kun. V—II 129
Petronis, Justinas, kun. V—II 324 326—327 363 542
Petrošius, Jonas, kun. II 28 31 389
Petrulis, Alfonsas, kun. V 71 139 161; V—II 206; VI 18 27 76 190 258 304 306
Petruševičius, Vincas, kun. II 307
Pėža, Mykolas, kun. II 53
Pieciukevičius, Mykolas, kun. V—II 346
Piekarskis, Paulius, kun. V 314
Pieškus, Domininkas, kun. VI 219 221—223
Pietaris, Mykolas, kun. II 150 217
Pijorai I 32; IV 51 68 499; V—II 153—154 499 550
Pijus XI, pop. I 51 84—86; V 257 340; V—II 84; VI 13 94
Pijus XII, pop. III 52
Pikturna, Juozapas, kun. IV 83—84; VI 27 243
Pikturna, Kazimieras, kun. IV 299
Pikturna, Vytautas, kun. III 73 486
Pilchovskis, Dovydas, vysk. IV 437; V 38 64—65 75
Pilipaitis, Juozas, kun. II 60; VI 499 525
Pilka, Jonas, kan. VI 34 36 56 58 138 169 313—314 412—413
Pilka, Steponas, kun. III 278
Pilkauskas žr. taip pat Pilchovskis
Pilsudskis, Juozas V 132—133 149 410; V—II 59 65 67 69 84 141 144 256 261 273 410—411; VI 347 379
Pinkevičius, Vincentas, kun. VI 36 175 230 414
Pipiras, Albinas, kun. IV 305
Pivariūnas, Kazimieras, kun. VI 85—86 113 192 215 235 283 334 381
Plankis, Jonas, kun. III 486
Plaskavičius, Adolfas, kun. V—II 482
Platerytė, Emilija II 167—168; IV 433
Plechavičius, Povilas III 333
Pletkus, Juozapas, vysk. I 70 72; VI 437
Plichta, Jokūbas, vysk. V 37 42—43
Plioraitis, Ignas, kun. II 168 320
Pocius, Domininkas, kun. III 28
Počebutas, Martynas, kun. V 136 349
Počiulpis, Aleksandras, kun. III 353
Poimanskis, Viktoras, kun. II 373
Polikaitis, Vaclovas, kun. III 282
Polonskis, Vladislovas, kun. VI 126
Polujanas, Tomas, kun. III 182
Poniatauskis, Kazimieras, kun. IV 68
Poniatovskis, Juozapas, kun. V 349
Pošakovskis, Jonas, kun. V—II 346
Pošys, Petras, kun. IV 476
Poška, Dionyzas I 128 142—143
Poška, Feliksas, kun. V 130
Poška, Tadas, kun. VI 439
Poškus, Juozas, kun. V 179 182 186; V—II 86 90 229; VI 545
Povilaitis, Adomas Simonas, kun. II 57 61 67
Povilaitis, Andrius, kun. II 262 373
Povilaitis, Jonas, kun. II 74
Povilanskis, Benediktas, kun. III 236; VI 525
Povilauskas, Juozapas, kun. VI 335
Povilonis, Liudvikas, arkiv. I 70—71 158 160 162—163; II 58 69 82—84 198—199 219 258 273 305; III 40 48—51 60 117; IV 178 356 454 474; V 324; VI 55—56 70 438 476 503—506 529
Pozdniakovas, Mikalojus G. V—II 97; VI 39
Požėla, Aleksandras, kun. III 291 302
Požėla, Ignas II 61
Požėla, Vladas, kun. III 314
Pragulbickas, Juozas, kun. I 389; VI 22
Pranaitis, Justinas Bonaventūra, kun. II 28 52; V 130
Pranciškietės I 54; III 15
Pranciškonai I 10 52 178; II 214; III 99 101—102 105 122 464—466; IV 132—133 439; V 27 49 59 334 366—368 395 398—399; V—II 182—183 233—234 369—370 420 431 457 506; VI 166—167 282—283
Pranckietis, Vincas, kun. III 216—217
Pranckūnas, Povilas, kun. IV 405
Pranevičius, Jonas, kun. IV 454; VI 534 536
Praniauskas, Otonas, kun. IV 452
Pranka, Juozas, kun. III 42
Prapuolenis, Kazimieras, kun. II 28 31 52 388; III 54; V 72 117 120 127 130 138 336
Pratkelis, Leopoldas, prel. IV 34 43 67 231—233 335; V 191
Preikšas, Juozapas, vysk. II 82 333; VI 70 476 503—504 506 515
Prialgauskas, Kazimieras, kun. I 55; IV 441; VI 439
Prijalgauskas, Henrikas, kun. IV 43 192 371 383; VI 542
Prijalgauskas, Mykolas, kun. IV 359—360; V—II 361—362
Pryšmantas, Teofilis, kun. V—II 561
Pronckietis, Augustinas, kun. III 62—63 67; IV 21; VI 542—543
Pronckietis, Kazimieras, kun. III 28 63
Protasevičius, Valerijonas, vysk. I 20; V 37 49—51 218 232 237
Prunskienė, Albina V—II 363
Prunskis, Juozas, prel. III 18; IV 135 511; V—II 250; VI 543
Prunskis, Petras, kun. IV 135; V 196; V—II 248 250 267
Prūselaitis, Jonas, kun. II 324
Pšemeneckis, Mečislovas, kun. V 196; V—II 71 378 522
Puciata, Leonas, kun. V 196
Pucliauskas, Petras, kan. III 84
Pudžemys, Adolfas, kun. VI 439
Puidokas, Juozas Donatas, kun. V—II 162 204 298
Puidokas, Stanislovas, kun. III 41; V—II 229
Puišys, Jonas, kun. III 493—494
Pūkas, Vytautas, kun. V—II 123 175
Pūkėnas, Kazimieras, kun. V 150 163 205 340; V—II 83 86 233 328; VI 554
Pukenis, Kazimieras, kan. IV 270 347 351
Pukys, Povilas, prel. I 74 235 257—258 282
Puleikis, Juozas, kun. IV 240
Puodžiūnas, Antanas, kun. VI 471
Pupaleigis, Stanislovas, kun. VI 116 162
Pupšys, Adomas, kun. IV 414
Purauskas, Petras, kun. IV 127 262
Puriuškis, Izidorius, kun. IV 43 108 444
Purlys, Petras, kun. V—II 175
Pusdešris, Klemensas, kun. II 74 91; VI 499
Pušinis, Bronius III 42—43 49—50; VI 33 50 319—320
Putrimas, Edmundas J., kun. V—II 578
Puzaras, Petras, kun. VI 439 506
Puzinas, Jonas, kan. V—II 346

Puzinas, Juozapas Domininkas, vysk. IV 359
Puzinas, Nikodemas, vysk. V 38 66 75
Puzinas, Povilas IV 59 65—66
Puzinas, Povilas, prel. I 28
Puzonas, Liudas, kun. VI 86 88 141 248—249 380 411
Puzonas, Rokas Algis, kun. VI 86 177 221 223—224 410
Pužickis, Juozapas, kun. VI 241 244
Pžijelgauskas, Mykolas, kun. IV 287

R

Rabašauskas, Vladas, kun. IV 12 34
Rabikauskas, Paulius, kun. III 486; V 107
Račas, Petras, kun. IV 126
Račaitis, Jonas, kun. III 292
Racevičius, Aleksas, kun. VI 18 26—28 269 306 313 340
Racevičius, Povilas, kun. III 69 254
Račiūnas, Pranas, kun. II 91 108 142 247; VI 55 62 369; VI 476 478 506
Račkauskas, Antanas, kun. I 390; II 301 373
Račkauskas, Jeronimas, kun. III 27
Račkauskas, Stasys, kun. II 205
Račys, Bronius V—II 385
Račys, Ipolitas, kun. III 494
Radavičius, Boleslovas, kun. III 466
Radušis, Antanas, kun. II 52 307 319
Radveikis, Vladas, kun. VI 471
Radvilas, Adalbertas, vysk. V 37 47—48 70
Radvilas, Jurgis, kard. III 475; V 37 50—52 54 106
Radvilas, Mikalojus, vysk. I 16—17
Radzevičius, Juozas, kun. 274—275
Radzevičius, Vaclovas, kun. V 322; VI 480
Radzevičius, Vytautas, kun. III 231
Radzyminskis-Fronckevičius, Viktoras, prel. V 38 71—72
Radžiūnas, Petras, kun. II 52
Radžiūnas, Pranciškus, kun. II 356 373
Ragauskas, Jonas, kun. II 43 47
Ragauskas, Stanislovas, kun. II 384 386 437
Ragauskis, Ignas, kun. VI 543
Ragažinskas, Pijus, prel. II 364
Ragažinskas, Povilas, kun. IV 43 150 511—512
Raila, Stasys, kun. III 486
Rakauskas, Andrius, kun. III 280
Rakauskas, Ignas, kun. IV 493
Rakauskas, Jonas, kun. II 156; III 352
Rakickas, Juozapas, kun. II 87; VI 79 290—291 369 382
Rakštys, Lionginas, kun. III 210
Ralys, Jeronimas III 217
Ramanauskas, Aleksandras, kun. III 150
Ramanauskas, Julius Benvenutas, kun. IV 512
Ramanauskas, Pranciškus, vysk. I 55 59—60 68—69 72 74 77; III 34 188; IV 301; V 74 102
Ramanauskas, Steponas, kun. IV 310
Ramanauskas, Vaclovas, kun. III 211
Ramanauskas, Zigmas, kun. V—II 578
Rameikis, Antanas, kun. IV 135 317; VI 531
Ramelis, Jonas, kun. V—II 253—254
Rancans, Juozas, vysk. III 63; V 264 346
Rankelė, Kazimieras, kun. IV 270 327; VI 22
Rapolionis, Stanislovas V—II 162
Rasalauskas, Ignotas, kun. V—II 504
Rasiukevičius, Vytautas, klier. III 43 75
Raščius, Pranas, kun. IV 206; VI 543
Rašimas, Vaclovas, kun. I 74 158
Raštikis, Stasys V—II 96—97 150
Rauba, Juozas, kun. V—II 358
Rauda, Petras, kan. III 38 44; IV 43—44 428 454; VI 530—531 536
Rauduvė, Petras, kun. IV 21 44 108 153 414
Raugas, Stasys, klier. III 40 44 75
Raupelis, Aleksandras, kun. V—II 286 550
Raštutis, Nikodemas, kun. III 18 73; V 133 156 158 161—164 205 355; V—II 56 152 578
Raštutis, Pranas, kun. V 192 196—197; V—II 210; VI 25—26
Razgauskas, Edvardas, klier. III 44 75
Razmantas, Juozas, kun. III 469
Razminas, Klemensas, prel. III 494
Razutis, Jurgis, kun. I 55 395
Ražaitis, Mykolas, kun. II 61—62 373—374 433; VI 475
Ražutis, Boleslovas, kun. II 10
Redemptoristai V 368; VI 550
Reinys, Mečislovas, arkivysk. I 84—85; II 57—58 61 64—65 70 75—76 87 277 330; III 12 18 33 38 58 273—274; IV 135 141; V 38 75 91—94 120 132 146 160—161 170—180 185—186 192 241 324 340—341; V—II 6 81 90 96 270; VI 14 22 231—232 475 480
Reitelaitis, Jonas, kun. II 22 52 144 164 178—179 281 306
Rekašius, Liudvikas, kun. III 127 130; IV 44 65 85
Rėklaitis, Kazimieras, kun. II 373; VI 501
Reklaitis, Povilas II 349; III 83
Rekstis, Lionginas, kun. IV 320
Remeika, Juozas, kun. IV 473
Remeikis, Juozapas, kun. IV 191
Remiazas, Petras, kun. IV 99
Repšys, Ričardas, kun. VI 177
Riauba, Antanas, kun. IV 37 122; VI 543
Riauba, Jurgis, kun. II 374
Riauba, Pranas, kun. II 87
Riauba, Stanislovas, kun. II 273 289 300
Riaubūnas, Algis Jonas, kun. VI 422
Ribikauskas, Kazimieras, kun. VI 18 27—28 58 76 165 255—256 258—259
Ribinskis, Baltramiejus, kun. IV 254
Rickus, Kazimieras, kun. III 494
Ričkus, Antanas, kun. I 104 254
Riklickas, Bonaventūra, kun. IV 308
Rimas, Andrius, kun. II 131
Rymas, Aleksandras V 163; V—II 316 327—328
Rimavičius, Vincentas, kun. III 172 312
Rimkevičius, Juozapas, kun. IV 255
Rimkevičius, Petras, kun. IV 305
Rimkevičius, Stasys, kun. III 69
Rimkus, Stasys, kun. VI 471
Rimša, Jonas, kun. IV 351
Rimšelis, Viktoras, kun. V—II 258 270 579
Rinkevičius, Antanas, kun. III 350—351
Rinkevičius, Edvardas, kun. IV 67
Rinkevičius, Silvestras, kun. IV 215
Riškevičius, Motiejus, kun. II 228
Riškus, Alfonsas, kun. I 390
Rodavičius, Jonas, prel. IV 373—374
Roemeris, Mykolas V—II 65 67 69
Roemeris, Mykolas, kun. II 183
Roizijus, Petras, prel. I 17 343; VI 213
Rokitai I 32; III 111; VI 445
Romelis, Jonas, kun. V 205; V—II 381
Romotovskis, Leopoldas, kun. II 22
Roppas, Eduardas, vysk. V 38 71—72 74 76 115 337; V—II 33 132—133 158—159 240; VI 111—112 393
Rožanskas, Juozas, kun. IV 108
Rubavičius, Albinas, kun. IV 102 274—275
Rubaževičius, Anupras, kun. V—II 260
Rubikas, Augustinas, kun. II 364; VI 499
Rubšys, Antanas, kun. VI 471
Rucevičius, Antanas, kun. II 28
Rudaitis, Juozas, kun. II 122 262
Rudamina, Andrius, kun. I 20
Rudzinskas, Jonas, kun. V—II 519
Rudzinskas, Vincentas, kun. III 73 169—170 494
Rudzinskis, Jonas, kun. V 154; V—II 86
Rud(z)is, Mykolas, kun. V 120 205—206; V—II 177—178 180—181 295 359 363
Rudžionis, Steponas, kun. VI 79 124 141 165 334
Rugienis, Justas II 80; III 48; VI 51 54 479
Rugys, Jonas, kun. II 251
Ruibys, Kazimieras, kun. I 55 66 390
Rūkas, Antanas, kun. V 206; V—II 213 324
Rūkas, Vytautas, kun. V 182; V—II 340 347; VI 545
Rūkšta, Alfredas Pranas, kun. VI 201

Rukšėnas, Gubertas V—II 384—385
Rukša, Alfredas, kun. V 84
Rukuiža, Antanas IV 51; VI 532
Rumševičius, Antanas, kun. IV 133 162 164 254 393
Ruokis, Jonas, kun. III 486; VI 525
Rupeika, Juozapas, prel. I 35—36
Rupka, Jurgis, kun. II 288; IV 486—487
Rupšys, Antanas L., kun. I 390
Ruseckas, Mykolas, kun. III 320; IV 126
Rusinas, Jonas, kun. II 91 320
Rusteika, Viktoras, kun. IV 498—499
Rušauskis, Juozapas, kun. III 112
Ruškys, Kazimieras, vysk. II 52 278
Ruškys, Juozas, kun. IV 12 65 69
Rutenis, Bronislovas, kun. VI 234
Rutkauskas, Albertas, kun. III 342 344
Ružė, Pranas, kun. VI 471

S

Sabaliauskas, Adolfas, kan. III 11 23; IV 290; VI 533
Sabaliauskas, Antanas, kun. III 487; IV 76; VI 525
Sabaliauskas, Jonas, kun. VI 363 412
Sabaliauskas, Jonas Kazimieras, kun. II 144 161
Sabaliauskas, Juozapas, kun. V—II 289 532
Sabaliauskas, Napoleonas, kun. VI 64 152
Sabaliauskas, Pranas, kun. IV 183
Sabas, Antanas, kun. II 364; III 494; VI 499
Sabas, Augustinas, kun. II 364—365; VI 499
Sadauskas, Alfonsas, kun. II 268
Sadūnaitė, Nijolė IV 44
Sadūnas, Jonas, kun. VI 18 365
Sadūnas, Juozapas, kun. V—II 298
Saguška, Jeronimas, vysk. V 75
Sakalas, Motiejus, kun. IV 319
Sakalauskas, Bronius, kun. III 31
Sakalauskas, Juozapas, kun. III 322
Sakalauskas, Povilas, kun. VI 340
Sakalauskas-Vanagėlis, Ksaveras II 397
Sakavičius, Benjaminas, kun. II 91
Sakavičius, Bronius, kun. V 182; V—II 86 90 201 347; VI 545
Sakevičius, Matas, kun. II 239
Sakevičius, Vincas, kun. II 122
Sakutis, Stasys, kun. VI 472
Salaviejus, Vladislovas, kun. V—II 579
Saldukas, Nikodemas, kun. VI 472 499—500
Saleziečiai III 13 136 458
Samajauskas, Kazimieras II 28
Samore, Antanas, kard. VI 47
Samulevičius, Kazimieras, kun. IV 205
Samuolis, Salemonas, kun. II 91 305
Sandaravičius, Mečislovas, kan. III 31 495
Sapiega, Aleksandras, vysk. I 27—28; V 37 58—59 75
Sapiega, Povilas Bernardas, vysk. I 30
Sarapas, Stanislovas, kan. III 11 336 389
Sarbievijus, Motiejus Kazimieras, kun. V—II 230
Saulaitis, Antanas, kun. III 487
Saulytė, Mykolas, kun. III 84
Saulius, Justinas, kun. V—II 86 90 306 313
Saunora, Kalikstas, kun. IV 80
Saurusaitis, Petras, kun. II 53
Savčiukas, Feliksas, kun. IV 366
Savickas, Leonas, kun. V—II 109 197
Savickas, Marijonas, kun. III 40; IV 435; V—II 227 295—296
Savickas, Pranas, kun. IV 75
Savickis, Adomas, vysk. V 83 175—176 178 192 206; V—II 90 100 463
Savickis, Aleksandras, kun. V—II 346
Savrimavičius, Pranciškus, kun. IV 124
Savukaitis, Juozapas, kun. IV 195—196 391
Sebastijanskis, Stanislovas, kun. IV 334
Sebastijonavičius, Samuelis, kun. II 267
Sebastonis, Anastazas, kun. II 351
Selickas, Mykolas, kun. IV 44; VI 543
Semenavičius, Vincentas, kun. III 367—368
Sendravičius, Kazimieras, kun. II 150
Sendzikas, Kazys II 21
Senkauskas, Justinas, kun. IV 283
Senkus, Andrius, kun. II 351 365
Senkus, Jonas, kun. IV 14 69
Senkus, Kazimieras, kun. II 365
Senkus, Tomas, kun. II 52 242
Senkus, Vincentas, kun. I 75; II 52 62 218 224—225; VI 472
Senulis, Petras, kun. IV 44 224; VI 543
Serapinas, Petras, kun. VI 472
Sereika, Feliksas, kun. III 371
Siaurimavičius, Kanutas, kun. IV 403
Siaurusaitis, Jonas, kun. II 330
Sidaras, Vytautas, kan. VI 380 415
Sidaravičius, Antanas, kun. II 52 61 374
Sidaravičius, Jurgis IV 140
Sidaravičius, Martynas, kun. II 52 142 299—300 307; III 229; VI 485
Sidorskis, Juozas, kun. V—II 548
Siekliuckas, Antanas, kun. III 269; VI 525
Siemaška, Domininkas V 161
Siestrencevičius, Stanislovas Bogušas, vysk. V 38 66 79
Simaitis, Antanas, prel. VI 437
Simaitis, Kazimieras, kun. III 487
Simanavičius, Antanas, kun. III 173
Simaška, Eduardas, kun. VI 506
Simaška, Vladas, kun. III 50; VI 526
Simonaitis, Antanas, kun. IV 281; V—II 391
Simonaitis, Justinas, kun. IV 341
Simonaitis, Motiejus, kun. II 52 393 413 415 418 421—423; VI 487
Simsonas, Bronius, kun. IV 307
Sirtautas, Henrikas, kun. I 160—161
Sirūnas, Kazimieras, kun. III 47 73 277; VI 526
Syrus, Antanas, kun. III 352
Sirvydas, Konstantinas, kun. V 214 280 285; V—II 40—41
Sitka, Petras, kun. II 99 300
Skabeika, Leonas, kun. III 464; IV 65
Skačkauskas, Jonas, kun. IV 397
Skapinavičius, Jonas, kun. IV 243
Skardinskas, Jonas, kun. V—II 86 193 381 519; VI 373
Skardinskas, Leonardas, kun. IV 168 395
Skarga, Petras, kun. V 50 111 135 234 240 280 283
Skeltys, Antanas, kun. II 92; III 458
Skilandžiūnas, Viktoras, kun. II 365
Skinkys, Juozas, kun. II 28
Skipitis, Rapolas VI 46
Skirkus, Juozas, kun. VI 500
Skirmontas, Jonas, kun. I 74
Skirmuntas, Abromas, kun. IV 461
Skopas, Leonas, kun. IV 190—191
Skorupskas, Juozas, kun. III 210
Skorupskis, Mykolas, kun. IV 499 501
Skrods, Petras, vysk. VI 44
Skrovskis, Jonas, kun. III 290
Skruodys, Jonas, kun. V 120 124 163 206; V—II 307 326
Skrupskelis, Ignas III 18
Skučas, Gintautas, kun. II 82 141
Skučas, Kazimieras, kun. II 191 273
Skudeikavičius, Jonas Ignas, kun. IV 372
Skurkis, Norbertas, kun. IV 14 135; V 94 206—207 345; V—II 187
Skvireckas, Juozapas, arkiv. I 52 55 84—85; III 11—12 15—16 19—21 28 32 53—57 140—141; IV 302; VI 39—42 70
Sladkevičius, Vincentas, vysk. I 70; II 219; III 38; IV 233 256 357; V 324; V—II 109 128; VI 34—36 44—45 49 51 53—58 70 86 134 413 438 505 515 529
Slančauskas, Matas III 353
Slapšys, Antanas, kun. V—II 357 361; VI 76
Slapšys, Donatas, kun. VI 526
Slapšys, Mykolas, kun. IV 206
Slavynas, Vincas, kun. II 200 374
Slavinskas, Antanas, kun. III 194
Slavinskis, Petras V—II 194—195
Sležauskas, Antanas, kun. VI 113 140 407
Slovackis, Julius V 283
Slupskis, Mikalojus, vysk. V 37 60
Slupskis, Mykolas, kun. IV 401—402
Smalinskas, Leonas, kun. VI 271 413

Smetona, Antanas II 63—64; III 15 101 140—141 145; IV 153 225 281; V 120 125 142 161; V—II 31 44 46 49—53 92; VI 65—66 158 359
Smilga, Antanas II 23
Smilga, Zenonas A., kun. I 390
Smilgys, Jonas, kun. II 266
Smolenskis, Stanislovas, kun. VI 18 27 123 160 199—200 306
Sniečkus, Antanas II 78 305; III 62; V 415
Sobūtas, Valerijonas, kun. I 390
Soroka, Jonas, kun. III 326
Sperskis, Boleslovas, kun. V 197; V—II 568
Spūdas, Gasperas, kun. IV 45 203—204 301 421; VI 543
Spūdas, Ignas, kun. IV 201
Spragaitis, Jonas, kun. II 320
Spurgis, Albinas, kun. III 49; IV 23 169 419 512; VI 543
Sruoginis, Feliksas, kun. II 131
Stakelė, Stanislovas, kun. III 362; IV 98 153 164 193—194 257 335; V 120 122—123; V—II 440—441 531; VI 26
Stakauskas, Juozas, kun. II 22; III 27—29; IV 56 59 204 236 444; V—II 323; VI 32 200
Stakauskas, Jurgis, kun. IV 272
Stakauskas, Petras, kun. V—II 462
Stakauskas, Povilas, kun. IV 248
Stakauskas, Pranciškus, kun. III 229
Stakėnas, Vaclovas, kun. II 184
Staleronka, Eugenijus, kun. VI 534
Stanaitis, Juozas, kun. II 81
Stančiauskas, Zigmas, kun. VI 86 165 200 291 411
Stanevičius, Aleksandras, kun. IV 498
Stanevičius, Anatolijus, kun. III 229 495
Stanionis, Antanas, kun. IV 342
Staniukynas, Antanas, kun. II 21—22 49 53
Staniulis, Antanas, prel. II 52 56—57
Staniulis, Jonas, kun. II 92
Stankevičius, Adomas, kun. V 125—126 130 197 369
Stankevičius, Juozas, kun. II 52 449; V 94 160—161 247
Stankevičius, Juozas, kan. II 58 61 78—81 83 130 189; III 13 38 43 47 49—51 58—60 73 119 175; IV 33—34; VI 33—35 50—51 61 69 479
Stankevičius, Pranciškus, kun. V—II 36; VI 156
Stankevičius, Stanislovas, kun. VI 113
Stankevičius, Vincas, kun. IV 357
Stankevičius, Stanislovas, kun. VI 409
Stankevičius, Zigmas, kun. III 366
Stankūnas, Juozas, kun. III 52 73
Stankūnas, Vacys, kun. I 390
Stanskis, Pranas, kun. III 348
Stapulionis, Antanas, kun. VI 396
Starinskis, Pranciškus, kun. III 348
Starkevičius, Adomas, kun. II 110
Starkienė, Elena III 18
Starkus, Antanas III 31
Starkus, Ignas kun. II 74 324
Starkus, Jonas Adolfas, kun. II 53 65 374
Starkus, Vytautas, kun. IV 357
Stasevičius, Adolfas, kun. VI 79 235
Stasevičius, Bronius, prel. IV 480
Stasiūnas, Juozapas, kun. II 81; VI 27 82 86 141 274 283 317 381 415
Stasevičius, Jonas, kun. IV 393
Stasevičius, Petras, kun. IV 457
Stasutis, Boleslovas, kun. III 328
Stašauskas, Konstantinas, kun. VI 107—109
Stašelis, Stasys, kun. V 197
Staševskis, Domininkas, kan. IV 197—198
Staševskis, Konstantinas, kun. V—II 480
Staševskis, Kristoforas, kun. IV 477
Stašys, Adolfas, kun. IV 512; VI 543
Stašys, Jonas, kun. V—II 410 427—428
Stašys, Juozas, kun. V 207; VI 26—27
Stašys, Konstantinas, kun. V 126 163
Stašauskas, Pranas, kun. IV 385 499
Staškevičius, Jonas, kun. I 74
Staškus, Jonas, kun. IV 512
Statkevičius, Algis V 181
Statkevičius, Andrius, kun. IV 396
Statkevičius, Kazimieras, kun. III 128; IV 405
Statkus, Eduardas, kun. I 390
Staugaitis, Justinas, vysk. I 52 54 58—61 64 84—85 258 302; II 28 31 52 56—57 277 357; III 12 19 53; V 94 146; VI 39 437
Staugaitis, Lukas, kun. II 142
Steberiokas, Kazimieras, kun. VI 27
Steigvilas, Augustinas, kun. VI 472—473
Steponaitis, Antanas, kan. II 22 52 56—57 64 71 375; III 28; VI 475
Steponaitis, Gintautas, kun. II 195 221
Steponaitis, Justinas, kun. II 113 365
Steponavičius, Jonas, kun. IV 152 444 516; V 120 124 286; VI 18—19 67—68 76
Steponavičius, Julijonas, vysk. II 198—199; III 38 51 463; IV 12 28 30 32 67 181 231 233 357 454; V 38 92 182 187—191 206—207 269 330 342; V—II 6 86 96 107—109 128—129 134 254 362 395 467—468 472; VI 45 49 51 54—55 438 515 522 529 545
Steponis, Kazimieras, kan. I 55 395
Styravičius, Kazimieras, kun. IV 238
Styravičius, Romualdas, kan. IV 239—240
Stirbys, Vaclovas, kun. I 76 98—99 205; VI 473
Stonys, Anupras, kun. I 55
Stonis, Juozapas, kun. IV 415
Stonys, Martynas, kun. V—II 119
Stonys, Mykolas, kun. IV 45 454; V 95; VI 543
Stošiūnas, Bronius II 28 31
Strach, Adalbertas, kun. II 216
Strakšas, Pranciškus, prel. IV 11—12 59 99
Strašinskis, Paulius, vysk. II 18 36—37 224 379—380
Strazdas, Antanas, kun. IV 87 142 155 188—190 419; V—II 322
Strazdas, Kazys V 140
Strazdas, Petras, kun. IV 108
Strelčiūnas, Petras, kan. IV 11 65 103 153 163 237
Strielčiūnas, Alfonsas, kun. IV 296
Strimaitis, Vaclovas, kun. II 195 294; VI 500
Strimavičius, Juozas, kun. II 339
Strimavičius, Motiejus, prel. II 382
Stroinovskis, Jeronimas, vysk. V 38 66 285—286
Strumyla, Bronius, kun. IV 235 484
Strupinskas, Andrius, kun. II 53 152
Strzeleckis, Jonas, kun. V—II 239
Stulginskis, Aleksandras I 135; II 115; V 161—162; VI 14 40 58
Stulginskis, Ferdinandas, kun. IV 376
Stulginskis, Vaclovas, diak. II 87 315
Stundžia, Romualdas, kan. III 39; VI 34 275 308
Sudavičius, Vytautas Kazimieras, kun. VI 260 308 409
Sugintas, Benediktas, kun. III 495
Sungaila, Kazimieras Aloyzas, kun. IV 125
Surevičius, Vincentas, kun. IV 238—239
Surginevičius, Henrikas VI 192
Survila, Antanas, kan. IV 402—403
Survila, Jonas, kun. III 73 310 459
Sušinskas, Alfonsas, kun. IV 16 45 66
Sušinskis, Vladislovas, vysk. V 83
Sutkaitis, Jonas, kun. II 53
Sužiedėlis, Bernardas, prel. VI 18—19 31 33—34 42 50 54 82 112 240 401 405—406
Svarinskas, Alfonsas, kun. II 153—154 195 265; III 74—75 453; V 189; VI 196—197 223 438 461 526
Svetlavičius, Juozas, kun. VI 112
Svieckis, Povilas, kun. III 354
Sviekauskas, Mikalojus, kun. III 396
Svilas, Povilas, kun. III 288; IV 191
Svirenkavičius, Baltramiejus, vysk. I 14—15
Svirnelis, Jonas, kun. V—II 175
Svirskis, Ignas, kun. V 92; VI 76
Svirskis, Julius, kun. VI 103
Svirskis, Paulius, kun. IV 301

Š

Šabanavičius, Antanas, kun. VI 337
Šabanavičius, Antanas, kun. VI 109
Šablickis, Jonas, kun. V—II 209; VI 26
Šadzevičius, Domininkas, kun. IV 457

Šafronas, Domininkas, kun. IV 270
Šaikūnas, Mykolas, kun. I 288 354; IV 426
Šakenis, Konstantinas III 144; IV 465
Šalčiūnas, Romualdas, kun. VI 86—87 335 377 380 414
Šalčius, Juozas, kun. II 221 324; VI 500
Šalkauskis, Stasys III 14 31; IV 18 70; VI 39
Šaltūnas, Antanas II 28
Šalučka, Povilas, kun. IV 218—219 408
Šamšonas, Vytautas Antanas, kun. IV 37 175—176
Šantaras, Stasys, kun. I 395
Šapnagis, Motiejus, kun. IV 173 383
Šapoka, Leonas, kun. I 212; VI 451—453 473
Šaritės III 111—112; V 179
Šarka, Vaclovas, kun. V—II 579; VI 555
Šarkauskas, Placidas, kun. V—II 320—321; VI 112
Šarkevičius, Gasparas Antanas, kun. IV 254
Šarkevičius, Jonas Jeronimas, kan. IV 142 208
Šarkevičius, Juozas, kun. IV 392
Šarkevičius, Motiejus, kun. V—II 567
Šatas, Alfonsas, kun. II 221; VI 86—87 187 234 240—241 302 337 369 370 411
Šateika, Bronius, kun. IV 516
Šatkus, Pranciškus, kun. I 76; VI 473
Šatranavičius, Klemensas, kun. III 340
Šauklys, Viktoras Vincas, kun. II 92 291; III 204
Šaulys, Kazimieras Steponas, prel. III 11 19 27 495
Ščemirskis, Stanislovas, kun. V 197; V—II 240—241 324 531—532 535
Ščepavičius, Pranciškus, kun. III 181
Ščesnulevičius, Kazys V—II 366
Šeinys, Jonas, kun. II 266
Šeižys-Dagilėlis, Mykolas, kun. III 358; IV 171 264 275
Šeliga-Goskovičius, Andrius, vysk. V 37 46 70
Šereiva, Juozapas, kun. III 249
Šermukšnis, Matas, kun. IV 19 45—46 87 151 481—482; VI 543
Šeškevičius, Antanas, kun. I 76; III 74—75; V 287; VI 87 158 267 526
Šeškevičius, Jurgis, kun. VI 500
Šeškevičius, Vincas, kun. II 284
Šeštokas, Antanas, kun. IV 516
Šeštokas, Juozas, kun. II 53 151 320 375; VI 240
Šiaučiūnas, Liudvikas, kan. III 219 221; IV 11 228—229
Šidlauskas, Antanas, kun. III 52 74—75 495—496
Šidlauskas, Paulius, kan. IV 11—12 15 18 32 46—47 59 66—67; VI 543
Šikšnelė, Vytautas, kun. V—II 529
Šikšnys, Valentinas, kun. I 76; VI 473
Šileika, Jonas, kun. IV 267
Šileika, Juozapas, kun. IV 205
Šileikis, Kazimieras, kun. I 154; V—II 86 513
Šilgalis, Antanas II 28
Šiliauskas, Vaclovas, kun. I 390
Šilinas, Antanas, kun. IV 224
Šilingas, Antanas, kun. II 92 233; VI 500
Šilkinis, Albinas, kun. VI 283 302 314 409
Šimašis, Kostas, kun. IV 46—47 77 81—82 481; V 207; V—II 71 151; VI 543
Šimeliūnas, Antanas, kun. V—II 510 514—515; VI 168
Šimkevičius, Jonas, kun. IV 301 326
Šimkevičius, Juozapas, kun. III 197 308
Šimkevičius, Mykolas, kun. III 314
Šimkevičius, Povilas, kun. IV 147 335
Šimkevičius, Stanislovas, kun. IV 320 326—327
Šimkūnas, Juozas, kun. VI 269
Šimkus, Augustinas, kun. III 75 205
Šimkus, Stasys II 419 449; III 165
Šimonėlis, Jurgis, kun. IV 46 275 277 307; VI 543
Šipaila, Juozapas, kun. II 171
Šipaila, Kazimieras, kun. V 197
Širdietės I 257; II 64 79; III 14 118 147 394—395; IV 14 100; V 384; VI 31 116
Širka, Vaclovas, kun. III 496
Širvaitis, Kazimieras, Petras, kun. II 365—366; VI 500
Širvydas, Pranas, kun. VI 27 189
Šiugžda, Petras, kun. IV 405; VI 175 240 356 380 410
Šiurna, Jonas, kun. IV 126
Škikūnas, Alfonsas, kun. VI 473
Šlamas, Bronius, kun. IV 488
Šlamas, Stanislovas, kun. VI 27 75—76 140 181 190 403
Šlapelis, Bronius, kun. IV 429
Šlapelis, Jurgis II 31; V 120 139 160; V—II 44
Šlapkauskas, Aloyzas, kun. II 92; III 47
Šlėnys, Jordanas Leonas, kun. V—II 379; VI 545
Šlepavičius, Adomas, kun. VI 254
Šležauskas, Antanas, kun. VI 66 71
Šliauteris, Povilas, kun. III 41; IV 296 395
Šliogeris, Antanas Bonaventūra, kun. IV 238
Šliogeris, Stanislovas, kun. IV 434—435
Šliumpa, Pranas, kun. II 340
Šliūpas, Jonas IV 281; V—II 63; VI 26 391
Šmulkštys, Antanas, kun. II 22 28 50 52
Šmulkštys, Juozapas, kun. II 52
Šnapštys, Juozas, kun. IV 375 389—391; VI 534
Šneideravičius, Matas, kun. II 342
Šniukšta, Juozapas, prel. I 237; IV 385
Šolkevičius, Mykolas, kun. V—II 548
Šopara, Ignas, kun. V 120 122; V—II 126 320 476—477 550; VI 26—27 193 300
Špakevičius, Leonas, kan. III 238
Špikula, Andriejus, kun. I 28
Špokauskas, Kazimieras, kun. V—II 150
Šrėderis, Anupras, kun. III 186
Štackas, Ignotas, kun. III 389
Štombergas, Aleksandras, kun. IV 195 280 349—350 367
Štulas, Pranciškus, kun. VI 221 239 241
Šufinskis, Antanas, kun. III 169
Šukevičius, Antanas, kun. II 231; III 105
Šukys, Gediminas, kun. IV 22 132 165 395 502
Šukys, Pranas, kun. II 92 141 235; VI 478
Šultė, Simonas, kun. IV 270
Šuminas, Vaclovas, kun. II 57 375
Šuminskas, Antanas, kun. II 424; VI 487
Šumskis, Juozas, kun. IV 459
Šupšinskas, Jonas, kun. II 53
Šutkevičius, Jonas, kun. V—II 400 493
Švagždys, Jonas, kun. IV 453; VI 325
Švagždys, Vincentas, kun. IV 172 305
Švambarys, Tomas, kun. I 254
Švatelis, Antanas, kun. IV 378
Švedas, Juozapas, kun. II 21 52
Švėgžda, Stanislovas, kun. VI 231 325—326 396—397
Šveikauskas, Benediktas, kun. IV 37 328 330—331; VI 544
Šveikauskas, Bronislovas, kun. I 74
Švilpa, Simeonas, kun. II 118 254 262
Švogžlys-Milžinas, Nikodemas, kun. V—II 131 298 320 325—326; VI 40 66 68—72 87 128 162—163 165 214—215 231 289 292 380 382

T

Taboras, Adalbertas Vaitiekus, vysk. IV 52; V 37 46—47 96 250—251; VI 244
Tadarauskas, Juozas, prel. I 390
Talačka, Albertas, kun. IV 92; VI 506
Talaišis, Bernardas, kun. I 76 160—161
Talaitis, Jurgis, kan. III 250 290
Talaitis žr. taip pat Toliotas
Talaušis, Bernardas, kun. VI 439
Tamašauskas, Julius, kun. I 76 254; VI 439

Tamelis, Bronius, klier. VI 544
Tamkevičius, Sigitas, kun. II 92 175—176 195 221 265 284—285; V 181 189; VI 223 500—501
Tamonis, Jonas, kun. III 302
Tamošaitis, Anicetas, kun. IV 512—513
Tamošaitis, Izidorius III 18
Tamošauskas, Leonardas, kun. IV 46 235; VI 544
Tamoševičius, Vaclovas, kun. III 75 254
Tamošiūnas, Kazimieras, kun. II 79; III 487; IV 135
Tamošiūnas, Mykolas, kun. IV 513
Tamošiūnas, Vincentas, kan. IV 151
Tamulaitis, Alfonsas, kun. V—II 293
Tamulevičius, Pranciškus, kun. III 39 42 47
Tamulionis, Pranas Benediktas, kun. IV 258
Tamulionis, Stasys, kun. III 41; IV 77 331
Taraškevičius, Česlovas, kun. V—II 263 286
Tarulis, Petras, kun. IV 495
Tarvainis, Petras, kun. III 388—389
Tarvydas, Ignacas, kun. IV 205
Tarvydas, Petras, kun. V—II 136 162 235
Tarvydas, Mykolas, kun. IV 488; V 246 325; VI—II 340; VI 22
Taškūnas, Vincentas, kun. V 91—92 94 120 128 149 156 158 163—165 174 207 340 390; V—II 239 444 526
Taškūnas, Vladislovas, kun. VI 473
Tatarė, Antanas, kun. II 52 211 288—290 378 448; VI 484
Tauginas, Andrius, kun. IV 433
Taujenskis, Feliksas Jonas, vysk. III 464 466; IV 286
Tautkevičius, Jonas, kun. III 487
Tautkevičius, Vladas, kun. II 300
Tautkus, Juozas, kun. I 391; VI 473 501
Tavoraitis, Petras, kun. III 459
Telksnys, Kazimieras, kun. III 329
Telksnys, Stepas, kun. III 18 39 74—75
Tenavičius, Antanas, kun. III 374
Terleckas, Antanas V 181
Tėvelis, Vytautas, kun. II 212
Tijūnaitis, Stasys II 28 31; III 19 269
Tijušas, Petras, kun. IV 302
Tilvidavičius, Vincentas, kun. IV 392
Tilvytis, Jurgis, kun. II 28; III 382; IV 14—15 69 143 257; VI 322
Tiškevičius, Antanas Domininkas, vysk. I 26 30—33 47; III 26 462
Tiškevičius, Jurgis, vysk. I 25 32 46—47 368 428; V 37 55 75
Tiškevičius, Jurgis, kun. IV 55
Tiškevičius, Mikalojus, kun. IV 56 314
Tiškevičius, Pranas, kun. IV 483—484
Titas, Mykolas, kun. IV 65
Tizenhauzas, Gotardas Jonas, vysk. V 37 58 75
Točilovskis, Petras Aleksandras, vysk. V 75
Toliotas, Jurgis, vysk. I 16
Tomkevičius, Gasperas, kun. III 462
Tomkus, Jonas, kun. VI 123 396 410
Totoraitis, Jonas, kun. II 5 23 27—28 31 49 52 56 388 434; III 112
Totoraitis, Petras, kun. II 375
Totoraitis, Vincas II 28
Treška, Antanas, kun. IV 513
Trimakas, Antanas, kun. II 366
Trimakas, Kęstutis, kun. III 488
Trimonis, Kazimieras, kun. VI 116 175 260 274 410
Trinitoriai III 215; V 104 352—353
Trubovičius, Juozas, kun. V—II 407 455
Trusevičius, Adolfas, kun. V—II 301 311
Tucci, Karolis, kun. III 462
Tulaba, Antanas, kun. II 47
Tulaba , Ladas, prel. II 52 61 67 187 366; V 93—95 341; VI 489
Tumas-Vaižgantas, Juozas, kan. I 186 192 219; III 12 28 99—105 140 144 372; IV 264 281 328 356 403—405 470; V 76 120 123 129—130 132 143 337; VI 453
Tumėnas, Antanas III 12 140
Tumėnas, Domininkas, kun. IV 225
Tuminas, Pranciškus, kun. III 350; VI 526
Tumosa, Kazimieras, kun. II 153 272; VI 501
Tunaitis, Juozas, kun. V 182 341; V—II 146; VI 545
Tunaitis, Steponas, kun. IV 329; V—II 363
Tunas, Domininkas, kun. IV 473
Turauskas, Edvardas III 18; V—II 92
Turauskas, Pranciškus, kun. IV 378 452—453
Turcinavičius, Mykolas, kun. II 22
Turčinskas, Algirdas, kun. III 47; VI 313 415
Tuskenis, Domininkas, kun. IV 375 434—435 491
Tutinas, Jonas, kun. V 197—198; V—II 410 522 526; VI 29 73 77—78 290
Tvarijonas, Stanislovas, kun. III 345
Tvarijonas, Vytautas, kun. IV 256 267 380
Tvarijonavičius, Antanas, kun. III 273

U

Udalskis, Antanas, V 198; V—II 306
Ukinskis, Vladas, kun. III 372
Uleckas, Juozas, kun. II 139; VI 501
Uleckas, Petras, kun. IV 376
Ulickas, Albertas, kun. V 322; V—II 153 329
Ulickas, Jonas, kun. IV 305
Ulickas, Petras, kun. IV 128
Underys, Juozas, kun. III 283
Uogintas, Jonas, kun. IV 177—178 476; V—II 187
Urbanavičius, Antanas, kun. III 345
Urbanavičius, Leopoldas, kun. III 374
Urbanavičius, Pranciškus, prel. I 52; III 28; IV 198
Urbonas, Benediktas, kun. IV 181 416
Urbonas, Ignas, kun. VI 19 45—49 58 62 103 116 256—257 282—283 370 422—423
Urbonas, Juozas, kun. V—II 282
Urbonavičius, Kazimieras, prel. II 21 53
Urbšas, Antanas, vysk. IV 277
Urbšys, Juozas V 171; V—II 92 97 395
Urmanas, Juozas III 18
Ūsas, Jonas, kun. II 206
Ūselis, Ferdinandas, kun. IV 76—77 89—90 92
Ūsoris, Stanislovas, kan. II 11 18 28 30—31 47 273; VI 22
Uždavinys, Sigitas, kun. IV 209
Ušyla, Jonas, kun. V 92 346
Užkuraitis, Vytautas, kun. II 82 149; III 376
Užupis, Juozas, kun. II 263—264; III 39 42; VI 476
Užusienis, Jurgis, kun. III 383; VI 506

V

Vabalas, Domininkas, kun. III 379; VI 316
Vadopalas, Antanas IV 51
Vagneris, Petras, kun. II 231 350
Vaicekavičius, Lukas Jonas, kun. IV 308 310—311
Vaičaitis, Juozas, kun. II 52 147—149 307
Vaičaitis, Pranas II 147—148 290
Vaicekauskis, Pranas, kun. V—II 367
Vaičekauskas, Povilas, klier. III 44 75; V 93
Vaičekonis, Pranciškus, kun. III 42; V 310 325; VI 545
Vaičeliūnas, Juozapas, kun. III 446
Vaičionis, Kazimieras, kun. V 207—208; V—II 352: VI 545
Vaičiulaitis, Antanas II 353
Vaičiulaitis, Romualdas, kun. II 237
Vaičiulionis, Lionginas, kun. III 60 338; VI 506
Vaičiulis, Vincentas, prel. II 53; VI 19 27 31 50 87—88 116 186—187 240
Vaičiulionis, Lionginas, kun. VI 506
Vaičiūnas, Juozapas, kun. V 39 186—187 208 341 351; V—II 96 105 150—152 378
Vaičiūnas, Vaclovas, kun. II 366; VI 501
Vaičiūnas, Vytautas, kun. III 47 60; VI 506

Vaičius, Antanas, vysk. I 72; VI 51 55 438—439 449 460 505 529
Vaidavičius, Mykolas, klier. III 43
Vailokaitis, Juozas, kun. II 21 28 30 52 64 92—93 289; V 132
Vainauskas, Adolfas, kun. I 395
Vainauskas, Domininkas, kun. IV 81—82
Vainauskas, Pranas, kun. 234—235
Vaira, Boleslovas, kun. II 286
Vaišnys, Juozas, kun. II 366
Vaišnora, Augustinas, kun. II 342
Vaišnora, Bronius, kun. II 304
Vaišnora, Jonas, kan. VI 34 335
Vaišnora, Juozas, kun. II 52 74 336 366; III 112 114 398; VI 501—502
Vaišnoras, Eduardas, kun. IV 46—47 153 486; VI 544
Vaišutis, Nikodemas, kun. V 128 163 208 330; V—II 71 134 251 270 323 326
Vaišvilas, Justinas, kun. VI 7 474
Vaitauskas, Vytautas, kun. II 145
Vaitelis, Antanas, kun. IV 372
Vaitelis, Juozas, kun. I 77; VI 474 526
Vaitelis, Stasys, kun. VI 437
Vaitiekaitis, Augustinas, kun. II 93; III 44 47 75; V 177 208
Vaitiekūnas, Antanas, kun. III 281
Vaitiekūnas, Juozapas, kun. VI 147 240
Vaitiekūnas, Petras, kun. III 138 140 215; IV 369
Vaitkevičius, Adomas, vysk. IV 297
Vaitkevičius, Dionyzas, kun. IV 76 98
Vaitkevičius, Juozas, kun. I 103; II 53; III 112
Vaitkevičius, Petras, kun. IV 506
Vaitkevičius, Valerijonas, klier. III 40 44 75
Vaitkus, Mykolas, kan. I 119; II 93; III 44 47; VI 58
Vaitonis, Jonas, kun. V—II 181
Vaižgantas žr. Tumas
Valaitis, Feliksas, kan. VI 439
Valaitis, Juozapas, kan. I 53 76 302; II 52; VI 474
Valaitis, Jeronimas, kun. II 22 52
Valaitis, Kazys, kun. II 350
Valančiauskas, Domas, kun. V—II 140 254 298
Valančiūnas, Antanas, kun. IV 482
Valančius, Klemensas, kun. III 333 451; VI 526—527
Valančius, Motiejus, vysk. I 8 38—42 139—140; II 37; III 81 92 323 368 384 399 449—451; IV 158 218 320 352 361—362 431 498—499; V 112; V—II 28; VI 220—221
Valantinas, Antanas, kun. III 75 408 468
Valatka, Antanas, kun. V—II 118 242
Valatka, Petras, kun. VI 88 141 227 406 414
Valavičius, Antanas Erazmas, vysk. IV 200; V 400
Valavičius, Eustachas, vysk. I 24; V 37 53—55
Valavičius, Vincas, kun. VI 112
Valavičius, Vladas, kun. III 248 (†1987.IX.11)
Valeika, Boleslovas, kun. V 198; V—II 144
Valeikis, Kazimieras, kun. V 182; V—II 229 329; VI 545
Valentinas, Antanas, kun. IV 173 371
Valentinas, Sebastijonas, kun. II 284
Valys, Vincentas, kun. II 93 375
Valentinavičius, Jonas, kan. IV 278
Valeška, Adolfas III 23
Valiukėnas, Stanislovas, kun. V 189 341 (†1987)
Valiukevičius, Stasys, kun. V—II 86
Valiukonis, Donatas, kun. V 182; V—II 241; VI 545
Valiūnas, Kazimieras, kun. V—II 545
Valiušaitis, Stasys, kun. I 395
Valiuška, Antanas, kun. I 391
Valiuškis, Petras, kun. VI 27 332 372
Vanagaitis, Antanas VI 65
Vanagas, Alfredas, kun. III 293
Varanavičius, Vladas, kun. IV 224
Vareika, Feliksas, kun. IV 303—304
Varnagiris, Antanas, kun. II 53
Varnagiris, Vincentas, kun. II 53
Varnas, Alfonsas, kan. V 120 130; VI 16 18—19 31 33 60 94 96—97
Varnas, Juozapas, kun. IV 100 464—465
Varvuolis, Juozapas, kun. III 189
Varžinskas, Povilas, kun. IV 206
Vaseris, Pranas, prel. I 391 (†1987.IX.29)
Vasiliauskas, Antanas, kun. IV 347
Vasiliauskas, Hiacintas, kun. II 216
Vasiliauskas, Kazimieras, kun. V 208; VI 506 545
Vasiliauskas, Pranas, kun. III 223 496
Vasiliauskas, Vacys Konstantinas, kun. II 53
Vasys, Konstantinas, prel. II 366—367
Vasiukevičius, Juozas, kun. VI 484—485
Vasiukevičius, Stasys, kun. II 319—320 375
Vaškevičius, Antanas, kun. IV 87 363
Vaškevičius, Juozas, kun. IV 435; VI 544
Vaškevičius, Konstantinas, kun. V—II 297—298
Vebeliūnas, Antanas, kun. II 116
Vėgėlė, Boleslovas, kun. III 69 366 446; IV 194
Velavičius, Vincas, kun. VI 461
Velička, Kazimieras Juozas, kun. III 62 67
Velioniškis, Konstantinas, kun. II 291
Velžys, Vincentas, kun. IV 188 191 295—296
Velžjeskis, Mykolas, kun. IV 105
Vembrė, Juozas, kun. IV 90
Vembrė, Mykolas, kun. IV 356
Venckavičius, Domininkas, kun. IV 238
Venckus, Paulius, kun. VI 437
Venckus, Petras, kun. I 76; IV 237
Venckus, Pranciškus, kan. III 31 47; VI 234 411
Venckus, Stanislovas, kun. VI 337
Venclova, Martynas, kun. IV 130
Venta, Steponas, klier. V 198
Verbauskas, Steponas, kun. VI 136
Verbyla, Mikalojus, kun. II 121
Verikas, Vaclovas, kun. V 310 314; V—II 111 306
Vertas, Juozas, kun. V—II 329
Veseliauskas, Konstantinas, kun. IV 513
Vienažindys, Antanas Justinas, kun. I 192; IV 165 209; V 120
Vienažindys, Jonas, kun. V 198; V—II 410 414 523
Vienuolis, Antanas IV 94 122; VI 530—531
Viercinskis, Ipolitas, kan. IV 52 246
Viežbickis žr. Virbickis
Viežbovskis, Petras Povilas, vysk. II 36 40 42 46—47 313 318
Viežgaila, Mikalojus, vysk. I 16
Viksva, Jeronimas, kun. IV 393
Viksva, Juozapas, kun. IV 246 301
Viksva, Pranciškus, kun. IV 274—275 504
Vilčinskis, Česlovas, kun. V—II 407 445
Vileišis, Antanas V 130 161; V—II 44; VI 40
Vileišis, Petras II 23; V—II 63; VI 40
Vilėniškis, Juozas, kan. IV 73
Vilimas, Adomas, kun. III 223
Vilinskis, Kiprijonas, vysk. V 75
Viliskis, Kiprijonas, vysk. V 75
Vilkaitis, Antanas, kun. II 375
Vilkickas, Kazimieras, kun. IV 65
Vilkutaitis, Antanas, kun. II 150—151
Vilkutaitis, Vincentas, kun. II 53
Vilutis, Juozas, kun. VI 423
Vimboras, Petras, kun. II 162
Vinkšna, Juozapas, kun. IV 257
Vinkšnelis, Titas, kun. IV 47 146 397—398; VI 544
Virbickas, Benediktas, kun. V 208; V—II 323 325
Virbickas, Vaclovas, vysk. I 16—17 222; III 191 326
Virbickis, Viktoras, kun. I 18—19
Virkutis, Leonas, kun. IV 247 335
Viršila, Kazimieras, kun. VI 474
Visgaila, Matas, kun. III 360
Viskantas, Antanas, kun. V 120 123—124 149 162—164 337 369
Visockis, Simonas, kun. V 371
Višinskis, Kazimieras, kun. II 216
Vyšniauskas, Adomas, kun. IV 81 138 449 452; VI 531
Vyšniauskas, Jonas, kun. VI 111
Vyšniauskas, Juozas, kun. II 155

Vitanavičius, Antanas, kun. IV 251
Vytautas Didysis, DLK I 9—13 15; III 97—100 444; V 42—45 237—240; V—II 21 24 33—34 341—342
Vitkevičius, Pranciškus, kun. III 69 336
Vitkus, Antanas, kun. II 313 320
Vitkus, Ignas, kun. IV 84 146 369
Vitkus, Juozas, kun. IV 471
Vizbaras, Jonas, kun. III 28
Vizgirda, Vincentas, kan. II 57—58 61 70—71 77—78 93
Vizitės V 104 377—379
Vnorovskis, Pranciškus, kun. II 217
Voicekauskas, Leonas, kun. II 53
Voina, Abraomas, vysk. I 23 25 27; III 26; IV 400; V 37 54—55 75; VI 241—242
Voina, Benediktas, vysk. V 37 52—53 70
Vokietaitis, Juozas III 132 145
Voldemaras, Augustinas V 131; V—II 363
Volfas, Kristupas, kun. III 288
Voroneckis, Jokūbas, kun. I 20
Vosylius, Juozapas, kun. IV 369
Voveris, Jonas, kun. III 415; VI 334 352
Voveris, Juozapas, kun. VI 88 116 192 318 337 412
Vrublevskis, Boleslovas, kun. II 402
Vrublevskis, Valerijonas V—II 566

Z

Zabiela, Pranas, kun. IV 122—123 151
Zabulionis, Jonas, kun. IV 151; VI 127
Zagorskas, Tadas, kun. V—II 439
Zaicas, Augustinas, brolis II 440
Zajančkauskas, Vincentas Bonaventūra, kun. V 120 125 163 208 369; V—II 326 579
Zakaras, Vytautas, kun. III 488
Zakarauskas, Vaclovas, kan. III 488 VI 22
Zakaryza, Antanas, kun. II 94
Zakrys, Antanas, kun. IV 416
Zaluskis, Jonas, kun. III 83
Zapkus, Vincentas, kun. IV 504
Zaremba, Adomas, kun. V 198; V—II 254 381
Zaremba, Leonas, kun. IV 513
Zaremba, Romanas, kun. II 177
Zasas, Juozas, kun. I 395
Zavadskis, Juozapas V 136 415
Zavadskis, Tadas, kan. V 324
Zavadskis, Viktoras, kun. V 208; V—II 335
Zažeckas, Česlovas, kun. VI 88 244 345—349
Zdanavičius, Bronius S., kun. I 391
Zdanavičius, Liudvikas, vysk. V 38 69 71 75 336; V—II 360
Zdančius, Jonas, kun. II 94
Zdančius, Kajetonas, kun. II 212 306
Zdančius, Liudvikas, kun. II 87; VI 502
Zdebskis, Juozas, kun. II 69 82 94 167—168 264—265 309 320; VI 502 526
Zecchini, Antanas, arkivysk. III 108
Zenkavičius, Mykolas Jonas, vysk. IV 142; V 38 61—62 90; V—II 554
Zenkavičius, Tomas Ignas, vysk. V 75 231
Zenkevičius, Juozas V—II 212
Zgierskis, Jonas, vysk. I 29—30; V 75
Zibanavičius, Ignas, kun. II 22
Zibartas, Juozapas, kun. III 374
Zienius, Jurgis, kun. II 268
Zygevičius, Ambraziejus, kun. II 293
Zinkus, Bronius, klier. III 43 75
Zitietės V 337 339
Znamierovskis, Vaitiekus, kun. IV 369
Znotinas, Jonas, kun. I 391
Zokas, Petras III 360
Zubkus, Jonas, kun. VI 233
Zubovas, Antanas, kun. IV 262
Zubrevičius, Jonas, kun. V—II 346
Zubrickas-Turčiniškis, Justinas II 28
Zubrus, Jonas, kun. VI 291 407 411
Zveravičius, Steponas Aleksandras, vysk. V 38 71—72 109 130 336—337 365; V—II 301 566; VI 168 194—195 210 373

Ž

Žaba, Povilas, kun. I 347
Žakevičius, Antanas, kun. IV 37 368; IV 415—416; VI 544
Žalys, Stanislovas, kun. IV 244
Žalkauskas, Antanas, kun. III 362; VI 527
Žeidys, Zigmantas, kun. V—II 71 86 381—385
Žeimys, Adomas, kun. V—II 519—520
Žeimys, Kazimieras, kun. II 404 413
Žekevičius, Kazimieras, kun. III 367
Žeknys, Petras, kun. IV 371
Žeksnis, Petras, kun. IV 471
Želigovskis, Liucijonas V—II 65—69
Želnys, Adalbertas, kun. VI 282—283
Želnys, Vaitiekus, kun. II 81; VI 82 110 138
Želvys, Juozapas, kan. III 60 75 145—146; VI 527
Žemaitaitis, Juozapas, kun. IV 105—106 206
Žemaitis, Jonas, kun. III 39 357; VI 48
Žemaitis, Juozas, prel. II 284 305; VI 476 506
Žemaitis, Jurgis, kun. II 319
Žemaitis, Mykolas, kun. II 248; V 356; V—II 298; VI 555—556
Žemaitis, Zigmas V—II 44 326—328 363
Žemėnas, Kazimieras, kun. V—II 136 153 187 333
Žengolavičius, Bronislovas, kun. III 29
Žeromskis, Jurgis, kun. VI 225—226
Žibanavičius, Ignas, kun. II 181 228
Židanavičius, Juozas, kun. II 53
Žievys, Antanas, kun. II 383 424; VI 487
Žygas, Antanas, kun. II 275
Žilėnas, Kazys V—II 326
Žilevičius, Antanas, kun. IV 303
Žilinskas, Albinas, kun. VI 116
Žilinskas, Bronius, kun. IV 273
Žilinskas, Jonas, kun. II 52 152
Žilinskas, Petras, kun. V—II 539
Žilinskas, Tomas, kun. II 21 52 294
Žilinskas, Petras, prel. V 68
Žilinskis, Vaclovas, vysk. V 38 68; VI 220
Žilys, Kazimieras Mindaugas, kun. V—II 400 408; VI 58 187 415
Žilys, Povilas IV 51
Žilys, Stasys, kun. I 391
Žilius-Žilinskas, Jonas, kun. II 53
Žiogas, Juozapas, kun. V—II 164—165 447
Žitkevičius, Jurgis, kan. VI 530
Žitkus, Kazimieras, kan. III 38 47 60 137; VI 231—232 527—528
Žiukelis, Petras, kan. III 38 47; IV 34; VI 529
Žiūraitis, Vytautas, Tomas, kun. III 342 344 488
Žižmaras, Pranas V—II 91 327
Žolkovskis, Juozapas, vysk. V 75
Žotkevičius, Mamertas, kun. IV 171
Žukas, Anupras, kun. I 76
Žukas, Domininkas, kun. IV 361
Žukas, Kazimieras, kun. IV 178
Žukas, Mykolas, kun. V—II 311
Žukauskas, Pranas, kun. IV 200 202
Žukauskas, Stanislovas, kun. IV 312
Žulys, Stanislovas, kun. IV 108 185
Žulpa, Romualdas, kun. VI 450
Žvinys, Jonas, kun. VI 88—89; VI 158 161 302 415
Žvinys, Serafinas, kun. IV 127
Žvinklys, Antanas, kun. I 392; VI 462
Žvirblis, Jonas, kun. I 392; IV 151
Žvirblis, Kazimieras, kun. III 342 344

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS — VI TOMO RĖMĖJAI

6063 dol.

KUN. ALFONSO PETRAIČIO PASTANGOMIS SURINKTOS AUKOS:

1500 dol.
Kun. ALFONSAS PETRAITIS, Putnam, CT
Vyskupo Juozapo Kuktos ir Kapitulos kan. Juozapo Būčio atminimui

1000 dol.
Kun. M. VYTAUTAS MANKELIŪNAS, Bogotá, Colombia, S.A.

500 dol.
† **Kun. JONAS RUOKIS, Putnam, CT**

433 dol.
† **Kun. JONAS KRIVICKAS, Putnam, CT**

300 dol.
Prel. JONAS BALKŪNAS, St. Petersburg Beach, FL
Kun. dr. VALDEMARAS M. CUKURAS, Putnam, CT
Prisiminimui kun. Viliaus-Viktoro Cukuro, Giedraičių parapijos klebono

250 dol.
JOHN AMBRIZAS, Chicago, IL
Savo tėvų Petro ir Uršulės Ambrizų ir jų šeimos narių atminimui, palaidotų Miežionių kapinėse

200 dol.
Dr. ANTANAS MATUKAS, Putnam, CT

150 dol.
Kun. ANTANAS GRIGAITIS, Amsterdam, NY
JANINA RUKŠĖNIENĖ, Los Angeles, CA
Savo vyro Gedimino atminimui

120 dol.
HENRIKAS IR REGINA PADLECKAI, Oak Park, IL

105 dol.
SIMANAS ir STEFA KUZMICKAI, Santa Monica, CA

100 dol.
STANLEY BERKIEL, Antioch, IL
SOFIJA JURKŪNIENĖ, Chicago, IL
Kun. RAPOLAS KRASAUSKAS, Putnam, CT
BALYS ir PETRONELĖ LUKAI, Deltona, FL
PETRAS ir EUGENIJA MINKŪNAI, Woodhaven, NY
NEKALTAI PRADĖTOSIOS MARIJOS SESERŲ VIENUOLIJA, per ses. M. Paulę, Putnam, CT
ALFONSAS PIRAGIS, Toronto, Ont., Canada
MARIUS SODONIS ir ALGIS SODONIS, Chicago, IL

60 dol.
ADOMAS P. JASAS, Chicago, IL

50 dol.
Prel. VYTAUTAS BALČIŪNAS, Thompson, CT
Kun. MATAS ČYVAS, Albany, NY
MARIJOS POILSIO NAMŲ SESERYS, Thompson,CT
LIŪDA PETRAVIČIENĖ, Putnam, CT

25 dol.
MARIJA NOREIKIENĖ, Putnam, CT

3000 dol.

LIETUVIŲ FONDAS

Kun. dr. JUSTINAS VAIŠVILAS, Vak. Vokietija

Seniausios Lietuvos—Vilniaus vyskupijos įsteigimui ir Lietuvos krikšto atnaujinimo sukakčiai paminėti, 600 metų jubiliejaus proga

2000 dol.

ADAM ir STASĖ VALAUSKIAI, Cicero, IL

Tėvo Adomo ir motinos Petronelės Valauskių atminimui

1500 dol.

Prel. dr. PRANAS GAIDA-GAIDAMAVIČIUS, Mississauga, Ont., Canada

1100 dol.

LIETUVIŲ MARIJONŲ VIENUOLIJA, per kun. dr. Viktorą Rimšelį, Chicago, IL

1000 dol.

Kun. VLADAS ALEKSONIS, Chicago, IL

Savo kunigystės (1934—1984) jubiliejaus ir 75 m. amžiaus sukakties proga

Kun. dr. IGNAS URBONAS, Gary, IN

ANTANAS ir VIKTORIJA VALAVIČIAI, Chicago, IL

X.Y.

550 dol.

Dr. SAULIUS A. GIRNIUS, München, Vak. Vokietija

500 dol.

DIEVO MOTINOS NUOLATINĖS PAGALBOS PARAPIJA, Cleveland, OH

DZŪKŲ DRAUGIJA CHICAGOJE, per Stasį Visocką, Chicago, IL

Žuvusių ir nukankintų dėl Lietuvos bei tikėjimo laisvės dzūkų atminimui

Kun. THEO PALIS, Pittsburg, CA

ANTANINA ir JUOZAS VASIUKEVIČIAI, Chicago, IL

400 dol.

ALFONSAS (†1987) ir ONA KINDURIAI, Gulfport, FL

350 dol.

ADOLFAS ir SOFIJA VASIULIAI, Manchester, MI

300 dol.

KAZYS ir SOFIJA BEIGOS, Chicago, IL

Dr. ANTANAS BELICKAS, Evergreen, Park, IL

Kun. VIKTORAS J. DABUŠIS, Seminole, FL

LIŠKIAVIETIS, Chicago, IL

Buvusio Merkinės valsčiaus viršaičio Jono Jeskelevičiaus, jo žmonos Juzės ir jų sūnaus Gedimino atminimui

JURGIS ir REGINA MIKAILAI, Seminole, FL

ELENA SABALYTĖ, Los Angeles, CA

STASYS VISOCKAS, Chicago, IL

Savo tėvų Vlado ir Monikos Visockų atminimui

250 dol.

Dr. Ona ir Jonas Gustainiai, Don Mills, Ont., Canada

225 dol.

KAZYS BARTAŠIUS, Chicago, IL

200 dol.

JONAS BALBATAS, Cleveland, OH

VYTAUTAS ir ALDONA ČEPĖNAI, Downers Grove, IL

ADELĖ ČIBIENĖ, Vista, CA

Savo vyro Daumanto Čibo ir dėdės kun. Kazimiero Čibo atminimui

MARIJA ir BALYS GRAŽULIAI, Flint, MI
Sūnaus Rimanto Leono bei tėvų Onos ir Antano Gražulių atminimui
ADOLFAS ir SOFIJA JELIONIAI, Darien, IL
LIETUVIŲ KAMBARIO WAYNE UNIVERSITETE KOMITETAS, per Jurgį Mikailą, Troy, MI
MONIKA STEIKŪNIENĖ, Highland, IN
Savo vyro Jono Steikūno ir savo tėvų Petro ir Rozalijos Labunskų atminimui
† **Kun. VACLOVAS ŠARKA, Hamburg, Vak. Vokietija**

150 dol.
EDMUNDAS ir ALĖ ARBAI, Santa Monica, CT
Tėvų — Jurgio ir Onos Cesiūnaitės Arbačiauskų atminimui
EUGENIJA BAČINSKAITĖ-STAGIENĖ, Main Ridge, Vic., Australia
Savo tėvų Vinco ir Onos Bačinskų atminimui
PAULIUS ŠIMOLIŪNAS, Chicago, IL
Savanorių kūrėjų Antano ir Petro Šimoliūnų, žuvusių 1920 m. ginant Vilnių, atminimui

120 dol.
GEDIMINAS BALANDA, Warren, MI
ONA PALEVIČIŪTĖ-MIEŽELIENĖ, Sun City, AZ
Savo motinos Domicelės Graužinytės-Palevičienės atminimui

100 dol.
VYTAUTAS ALEKSANDRŪNAS, Glendale, CA
BRONIUS ir VERONIKA AUŠROTAI, Juno Beach, FL
Dr. STASYS ir ONA BAČKIAI, Washington, DC
Vysk. PAULIUS A. BALTAKIS, Brooklyn, NY
Vysk. ANTANAS DEKSNYS, Bad Wörishofen, Vak. Vokietija
PETRAS ir BRONĖ EŽERSKIAI, Cleveland, OH
KAZYS ir EUGENIJA GIMŽAUSKAI, St. Petersburg Beach, FL
BRONIUS ir JADVYGA JANKAUSKAI, Chicago, IL
Savo tėvų Antano ir Kotrynos Juzėnų ir, Antano ir Zofijos Jankauskų atminimui
ANTANINA JAUTOKAITĖ, Chicago, IL
ANTANAS ir STASĖ KENSTAVIČIAI, Hope, B.C., Canada
Kun. dr. JONAS KUBILIUS, SJ, Montreal, P.Q., Canada
LIETUVIŲ KAT. MOTERŲ DRAUGIJOS LIETUVIŲ KANKINIŲ PARAPIJOS SKYRIUS Islington, Ont., Canada
Dr. HENRIKAS LUKAŠEVIČIUS, Gulfport, FL
N.N.
† **Kun. PETRAS PATLABA, Hot Springs, AR**
ALGIS ir IRENA REGIAI, Chicago, IL
ELENA SENKUVIENĖ, Toronto, Ont., Canada
JUOZAS STEMPUŽIS, Cleveland, OH
Dr. VACYS ŠAULYS, Chicago, IL
VALĖ ŠIRBINSKIENĖ, Chicago, IL
Savo vyro Alekso Širbinsko atminimui
JULIJA BLIŪDŽIŪTĖ-VALDIENĖ ir dr. KOSTAS VALDIS,Chicago, IL
Tėvų-Petronelės ir Juozo Bliūdžių, ir brolio Juozuko atminimui
MARIJA VASILIAUSKIENĖ, Toronto, Ont., Canada
Dr. BRONIUS ir STASĖ VAŠKELIAI, Evergreen Park, IL
STASYS ir ZŪNĖ ŽILEVIČIAI, Chicago, IL
KAZYS ir JUSTINA ZARA-ŽUKAUSKAI, Yucaipa, CA

97 dol.

ONA KARTANIENĖ, Omaha, NE

80 dol.

LIETUVIŲ KAT. MOKSLŲ AKADEMIJOS DETROITO ŽIDINYS, per J. Mikailą, Troy, MI

75 dol.

PETRAS INDREIKA, Pleasanton, CA
† JURGIS PYRAGAS, Lübeck, Vak. Vokietija
ONA ir PETRAS ŽILINSKAI, Lyndhurst, OH

Garbės prenumeratoriai

ZIGMAS AUGAITIS, Northcote, Vic., Australia
JONAS ir URŠULĖ BALSKAI, Chicago, IL
JONAS BARDAUSKAS,
Dernancourt, S.A. Australia
SALOMĖJA ir VLADAS BARTUŠKAI,
Chicago, IL
Kun. P. ALF. BERNATONIS,
Minnefeld, Vak. Vokietija
JURGIS ir GRAŽINA BLEKAIČIAI, Laurel, MD
VYTAUTAS BUČYS, Moe, Vic., Australia
† Kun. P. CELIEŠIUS, Lucerne Valley, CA
† VLADAS ir URŠULĖ CIVINSKAI, Chicago, IL
BRONĖ ČIŽIKAITĖ, Chicago, IL
JURGIS V. DAMAS, Naperville, IL
JONAS ir BIRUTĖ DANAIČIAI,
Weston, Ont., Canada
JUOZAS V. DANYS, Ottawa, Ont., Canada
Dr. STASYS ir ONA DAUGĖLAI,
Santa Monica, CA
Kun. dr. PRANAS DAUKNYS,
Kensington, Vic., Australia
Kun. LIONGINAS DIENINIS, Harrisville, MI
A. DILKUS, Toronto, Ont., Canada
ADOLFAS DIRGĖLA, Evergreen Park, IL
ANTANAS V. DUNDZILA, McLean, VA
Dr. JUOZAS ir ONA GIRNIAI, So. Boston, MA
PETRAS ir JADVYGA GRUODŽIAI, Chicago, IL
PRANAS ir MARYTĖ GRUŠAI, Agoura, CA
VYTAUTAS GRUŽAS, N. Haledon, NJ
RIMANTAS GUMULIAUSKAS,
Düsseldorf, Vak. Vokietija
JONAS JODELIS, Sao Paulo, Brasil, S.A.
BRONIUS JURGELIONIS,
Seaton, S.A., Australia
SNIEGUOLĖ JURSKYTĖ, Philadelphia, PA
Kun. VACLOVAS KATARSKIS, Dayton, OH
Dr. VYTAUTAS KAROBLIS, Ripley, OH
GEORGE KAROSAS,
Edmonton, Alberta, Canada
ONA ir ALFONSAS KINDURIAI, Gulfport, FL
DANUTĖ ir RAIMUNDAS KORZONAI,
Chicago, IL
Dr. JUOZAS S. KRIAUČIŪNAS, Putnam, CT
A. KUBILIUS, Edwardstown, S.A., Australia
EMILIJA ir VYTAUTAS KUTKAI, Dearborn, MI
DANGUOLĖ KVIKLYTĖ, Chicago, IL
LB BRIGHTON PARKO APYLINKĖ,
per Salomėją Daulienę, Chicago, IL
LB PALM BEACH APYLINKĖS VALDYBA,
per Joną Štarą, Lake Worth, FL
„LIETUVIŲ NAMAI", Toronto, Ont., Canada
DANA MANGLICIENĖ, Toronto, Ont., Canada
VITALIUS MATULAITIS,
Weston, Ont., Canada
VYTAUTAS MAŽELIS, Ridgewood, NY
ANTANAS MICKUS,
Altona North, Vic., Australia
SIGITAS ir JANINA MIKNAIČIAI,
Clarendon Hills, IL
L. NAKROŠIUS, Toronto, Ont., Canada
M. NAUJOKAITIS, Upland, CA
ANELĖ POVILAITIENĖ, Great Neck, NY
Kun. KAZIMIERAS PUGEVIČIUS, Brooklyn, NY
† D. RALYS, Clarenceville, P.Q., Canada
LEONAS ir REGINA RASLAVIČIAI,
Elk Grove Village, IL
KAZYS ir AGUTĖ RIMAI, Chicago, IL
„RŪTA" KLUBAS, Montreal, P.Q., Canada
BRUNO SEDLECKAS, Chicago, IL
Dr. LEONAS SEIBUTIS, Chicago, IL
ROMAS ir GERTRUDE SHATAS, Huntsville, AL
VINCAS SIDABRA, Burwood, Vic., Australia
VLADAS SIMUTIS, Redford, MI
EUGENE ir IRENA SLAVINSKAI,
St. Petersburg, FL
VINCAS STAGIS, Main Ridge, Vic., Australia
Dr. DANGUOLĖ SURANTAS, Rockford, IL
ŠAKIŲ APSKRITIES KLUBAS,
per ižd. Antaną Liudžių, Chicago, IL
VYTAUTAS ŠLIŪPAS, So. Lake Tahoe, CA
G. C. TAMKUTONIS, Chicago, IL
NORBERTAS ir FILOMENA TARULIAI,
Oak Lawn, IL

M. VAICIULEVIČIUS,
Lenah Valley, Hobart, Tasmania, Australia
VALENTINAS VARNAS, Los Angeles, CA
† Prel. PRANAS VASERIS,
Kensington, Vic., Australia
GENOVAITĖ VILIUŠYTĖ, Chicago, IL
XY-Psk. ŠAULYS
LŠS XIX Alytaus rinktinės, Stakliškių 8 Šaulių būrio žuvusiems šauliams nuo okupantų atminimui
VALERIJA ir JONAS ŽADEIKIAI, Oak Lawn, IL
JUOZAS ir ONA ŽILIONIAI, Cleveland, OH

Prenumeratoriai
ANTANAS ADOMĖNAS, Santa Monica, CA
L. ANTANELIENĖ, Omaha, NE
ANTANAS J. AUDRONIS, Glendale, CA
Kun. R. K. BALČYS-BALTCH, Amsterdam, NY
LEONAS ir ELENA BALTUŠIAI, Chicago, IL
ANTANAS BANAITIS, Vak. Vokietija
ARŪNAS K. DRAUGELIS, Naperville, IL
Dr. A. B. GLEVECKAS, Chicago, IL
BALYS GRINIUS, Hamilton, Ont., Canada
KONSTANCIJA GUDAITIENĖ, Chicago, IL
ALGIMANTAS ir VIRGINIJA GURECKAI,
Windsor, CT
VYTAUTAS KASNIŪNAS, Beverly Shores, IN
ALGIS KAZLAUSKAS, Orland Park, IL
JONAS KIZNIS, Brooklyn, NY
BRONIUS V. KROKYS, Philadelphia, PA
M. G. LEŠKYS, West Hills, CA
KAZYS LINKUS, Miami Beach, FL
Kun. BRONIUS LIUBINAS, Vak. Vokietija
Č. MASAITIS, Thompson, CT
SAULIUS MATAS, Topanga, CA
Fr. DENNIS W. MORROW,
Diocesan Archives, Grand Rapids, MI
ONA ir JONAS MOTIEJŪNAI, Los Angeles, CA
NN per Juozą Žilionį, Cleveland, OH
JUOZAS NEVULIS,
Bruchmuelbach-Miesau, Vak. Vokietija
JONAS ir BRANGUOLĖ PARONIAI, Chicago, IL
VYTAUTAS ir IRENA PEČIULIAI,
Toronto, Ont., Canada
Kun. A. RAČKAUSKAS, Sunny Hills, FL
P. A. RAULINAITIS, Burbank, CA
ELZBIETA RIBOKIENĖ, Brockton, MA
BOLESLOVAS RYMANTAS,
St. Petersburg Beach, FL
Dr. J. SKUČAS, Hilton, NY
VACYS SLOTKUS, Villa Vicencio, Colombia, S.A.
ALEKSAS SMILGA, Chicago, IL
JURGIS ir IRENA STANKŪNAI, Harbert, MI
ADOMAS STASYTIS, Windsor, Vic., Australia
CEZARIS SURDOKAS, Baltimore, MD
ANT. TERVYDIS, Cam Dursley Glos, England
Dr. LEO TREČIOKAS, Santa Monica, CA
STASYS VAITKEVIČIUS, Chicago, IL
Dr. VYTAUTAS P. VYGANTAS, Dallas, TX
Kun. dr. TOMAS ŽIŪRAITIS, O.P.,
Washington, DC

Autoriaus užbaigos žodis
„LIETUVOS BAŽNYČIŲ" KNYGAS IŠLEIDUS

Bandykime bent mintimis nukeliauti į mūsų bei tėvų žemę Lietuvą, pajusti jos praeitį ir dabartį. Kai stengsimės atgauti mūsų gimtojo miestelio ar bažnytkaimio vaizdą, prieš mūsų akis pirmiausia iškils ne kas kitas, kaip nuo kitų pastatų stogų aukštai iškilęs ir juos dažnai kelis kartus pralenkiąs bažnyčios — bažnytėlės bokštas ar bokštai. Ir tai neatsitiktinis — visuotinis reiškinys. Bažnyčia lietuviams buvo ypatinga vieta. Čia jie kiekvieną šventadienį rinkdavosi, kad sustiprėtų dvasia, išgirstų Dievo Žodį, pagaliau, sužinotų, kas apylinkėje ir pasaulyje vyksta. Čia vyko svarbiausi jų gyvenimo įvykiai: krikštas, sutuoktuvės, pagaliau, iš čia palydėti į amžino poilsio vietą.

Bažnyčia buvo ne tik tikėjimo simbolis, bet ir pirmoji jo matytų paveikslų bei skulptūrų galerija. Ir visa jos aplinka — dažniausiai dailus architektūrinis ansamblis. Senose medinėse ar mūrinėse bažnyčiose mūsų protėviai sutelkė ne tik savo meno vertybes, drožinius, bet neretai ir pasaulinių meistrų kūrinius. Bažnyčios vargonai daugeliui buvo pirmoji pasaulinė muzika, kurią jie išgirdo. Prie bažnyčių telkėsi pirmieji chorai, religinės bei kultūrinės organizacijos. Parapijos salės buvo kultūringų sueigų bei pasilinksminimo vieta, o prieš šimtus metų kuriamos špitolės— pirmosios ligoninės bei prieglaudos. Jau nuo krikščionybės pradžios veikė parapijinės mokyklos.

Jei Lietuvos miesteliai neretais atvejais atrodė skurdokai, trobelės medinės, kuklios, kartais atšiurpusiais stogais, tai jų bažnytėlės buvo gražiausi, architektūriškai vertingi pastatai. Lietuvių liaudis, pati vargdama, aukojo bažnyčiai savo uždarbį, rėmė bažnyčių veiklą ir jų pastatus „našlės skatikais", darbu. Bažnyčios ir šiandieną nenustojo savo reikšmės, — jos parodo ne tik gilią religinę, bet ir tautinę bei kultūrinę dvasią. Tai yra viena iš priežasčių, kodėl šiose knygose iškėlėme bažnyčias, — kad skaitytojai matytų savo tėvynę gyvą, semtųsi stiprybės iš tikinčiųjų kovų bei rūpesčių

Antroji nemažiau svarbesnė priežastis yra bažnyčių naikinimas. Nuo II pasaulinio karo pabaigos Lietuvoje siaučia žiauri okupacija, visomis valstybės išgalėmis remiamas primityvus ir labai agresyvus ateizmas, valstybės galios priemonėmis naikinąs bažnyčias bei religines apraiškas, persekiojąs tikinčiuosius. Parapijų bei bažnyčių darbą slopina nauja socialinė santvarka, sukurti kolchozai bei sovchozai, naujai, ne pro bažnyčias pravedami keliai, „melioracija" ir kiti nepalankūs reiškiniai.

Nemaža bažnyčių sunaikino karo ugnis. Truputis statistikos. 1940 m., taigi prieš I bolševikų okupaciją, šešiose Lietuvos vyskupijose buvo 717 bažnyčių, o 1987 m. veikė 630. Taigi 87 bažnyčios „išnyko". Vienos jų buvo karo metu sunaikintos, kitos okupacinės valdžios iš tikinčiųjų atimtos. Dar blogiau su koplyčiomis. 1940 m. jų buvo 320. Iš šio skaičiaus 296 uždarytos. Taigi beliko 24. O juk ir koplyčiose neretais atvejais buvo laikomos pamaldos. Uždaryti ir visi vyrų, moterų vienuolynai. Bažnyčių veikla praktiškai neįmanoma be kunigų. 1940 m. Lietuvoje jų buvo 1450. Okupacijų metais daugelis jų ištremti, nužudyti. 1987 m. yra tik 665 kunigai, iš kurių 98 invalidai, ligonys. Taigi aktyvių kunigų tėra 567, kurie turi aptarnauti 630 bažnyčių.

Nežiūrint įvairių valdžios varžtų, religinis gyvenimas Lietuvoje nėra miręs. Tebėra gyvos ir bažnyčios. Tiesa, gyventojų migracija į miestus daugelyje vietovių sumažino tikinčiųjų skaičių, bet likusieji vietoje energingai kovoja dėl religijos laisvės, aukojasi ir aukoja bažnyčiai. Tai nenuostabu, kad dauguma bažnyčių yra tinkamai užlaikomos, remontuojamos, dekoruojamos.

Jau 46 metai Lietuvos tikintieji neturi savo periodinės religinės spaudos, o tokių knygų, kaip „Lietuvos bažnyčios" paruošimas ir išleidimas iš viso neįmanomas dėl griežtos cenzūros ir kitokių varžtų. O laikas bėga — jau baigia išmirti žmonės, kurie gyveno nepriklausomybės metais, ne tik matė, bet ir kūrė religinį gyvenimą, statė šventoves.

Atsirado pavojus, kad Lietuvos bažnyčios, parapijinė bei religinė veikla nebus pačių gyvųjų liudininkų aprašyta ir, greičiausiai, bus palikta aprašinėti tiems, kurie griauna religinį gyvenimą ir persekioja tikinčiuosius. Šį darbą jie jau ir dabar tam tikra apimtimi atlieka. Taigi nenuostabu, kad Lietuvos tikintieji paprašė mane, gyvenantį išeivijoje, paruošti Lietuvos R. katalikų bažnyčių ir kitų šventovių objektyvius ir bešališkus aprašymus. Buvo pažadėta tam tikra pagalba, tačiau praktiškai ji buvo labai maža ir reiškėsi daugiausia tiktai bažnyčių nuotraukų atsiuntimu.

Taigi iškilo reikalas įamžinti Lietuvos bažnyčias, leidžiant jų knygas šešiomis vyskupijomis, mano I tomo įžangoje įrašytais žodžiais: „Vienas pagrindinių šios knygos tikslų yra uždokumentuoti ir palikti ateities kartoms galimai tikresnį ir neiškraipytą mūsų bažnyčių ir kitų religinių pastatų vaizdą, kad ateities Lietuvos kartos matytų, kiek daug meniškų religinių ir architektūrinių vertybių Lietuvos žmonės amžių bėgyje savo Viešpaties garbei yra sukūrę".

1980 m. išleistas pirmasis serijinio veikalo tomas, o šiais metais pateikiamas paskutinis — šeštasis. Bet iš viso susidarė 7 stambios knygos, nes didžiulei Vilniaus arkivyskupijai ir jos bažnyčių aprašams reikėjo skirti dvi dalis, nors turimos medžiagos būtų užtekę dar porai kitų knygų.

Nelengvas buvo autoriui darbas surinkti medžiagą, nuotraukas, įvairias žinias. Jei iš anksto būčiau numatęs sunkumus bei rūpesčius, o taip pat didžiules finansines išlaidas, šio darbo nebūčiau nė pradėjęs. Bet kai su pirmuoju tomu "įklimpau", l reikėjo tesėti. Ir ištesėjau, nes atsirado išeivijoje ir Lietuvoje žmonių, kurie man padėjo žiniomis, iliustracijomis, patarimais.

Kai dabar visi sunkumai jau praeityje, iš naujo pavartęs išleistus tomus, supratau, kad septynių knygų paruošimas buvo tikrai nelengvas, autoriaus sunkiai aprėpiamas ir todėl šio labai plačios apimties darbo nereikia laikyti tobulu. Ir štai kodėl. Autorius rinko medžiagą gyvendamas labai toli nuo veikale aprašomų bažnyčių. Tema labai plati ir gili — nuo pirmųjų XIII a. pastatų ligi šių dienų bažnyčių. Darbo sąlygos nepalankios: nėra po ranka nei parapijų archyvų, nei kitos archyvinės medžiagos; ribotas rašytų veikalų ir periodikos leidinių skaičius. Nepalankios ir politinės sąlygos. Okupacinė valdžia medžiagos rinkimo darbą trukdė: dingo daug siuntų iš tėvynės su nuotraukomis ir rankraščiais. Iškilus reikalui patikrinti faktus, vardus, datas, nebuvo įmanoma tai atlikti telefonu ar laiškais. Taigi nereikia stebėtis, kad knygose, aprašant bažnyčias bei kitus religinius pastatus, parapijas, yra daug nelygumų. Daugelį aprašymų, jų apimties požiūriu, nulėmė ar tai medžiagos gausa, ar jos trūkumas. Bet vis dėlto visiškai neaprašytų ar nesuminėtų bažnyčių nedaug teliko.

Džiugu, kad nemažas skaičius knygų skaitytojų Tėvynėje ir išeivijoje reagavo į klaidas bei netikslumus, atsiuntė savo pastabas, naujos iliustracinės medžiagos. Atsirado ir periodikoje pozityvių pastabų. Taigi autorius turėjo galimybės šiame paskutiniame tome šiam reikalui paskirti 126 (430—556) puslapius.

Labai apgailestauju, kad siauresnės apimties išėjo I tomas — Telšių vyskupija. Tai atsitiko todėl, kad keli telšiškiai kunigai išeivijoje, gavę iš savo konfratrų Lietuvoje nemaža bažnyčių fotografijų, buvo sumanę išleisti tiktai jų albumą. Bet jiems teko derintis su mano planais. Buvo surastas kompromisas — išleisti bažnyčių nuotraukų knygą su trumpais mano paruoštais aprašais. Jiems spaudžiant, dėl skubotumo pirmuoju tomu išleista „Telšių vyskupija", nors ši vieta, be abejo, priderėjo Vilniui. Tačiau, ruošiant ir leidžiant kitus tomus, reikalai gerėjo, aprašymai pilnėjo, ilgėjo, darėsi svaresni, atsirado daugiau talkininkų. Bet vėl — įklimpau su kunigų biografijomis. Galvojau, kokie bažnyčių aprašymai be kunigų. O jų atsirado ne šimtai, bet tūkstančiai. Bet mūsų knygose nėra tiek daug vietos, nei turime apie juos reikalingų žinių. Teko ribotis — pirmoje eilėje aprašant kunigus kankinius, tremtinius ir šiaip jau labiau nusipelniusius dvasininkus. Dariau, ką galėjau, bet ir juos ne visus suregistravau, palikdamas šį darbą užbaigti išeivijoje gyvenantiems lietuviams kunigams, kurie galėtų (ir privalėtų!) išleisti kelių tomų veikalą apie lietuvius dvasininkus tėvynėje ir išeivijoje, jokiu būdu nepaliekant šio darbo bolševikų rašeivoms.

„Lietuvos bažnyčių" knygų paruošimo darbas nėra tiktai vieno autoriaus vaisius. Labai esu dėkingas redakcijos nariams, pirmoje eilėje dr. inž. Jurgiui Gimbutui, parašiusiam architektūrinius bažnyčių aprašų tekstus. Kun. dr. Juozas Vaišnora, MIC (†1987) iš tolimos Romos talkino

labai vertingomis žiniomis, archyvinės medžiagos išrašais. Teisės istorikas Jonas Dainauskas parašė kai kuriuos skyrius. Kun. dr. Anicetas Tamošaitis, SJ peržiūrėjo rankraštį, ištaisė kai kuriuos kalbos nelygumus, paruošė rodykles. Ilgametis Vorkutos kalinys Povilas Vaičekauskas suteikė nemaža žinių apie pokario meto kunigus kalinius, tremtinius. Redakcijoje dar nuoširdžiai dirbo: kun. Petras Patlaba (†1986), kun. dr. Ignas Urbonas, kun. Pijus Brazauskas, Paulius Jurkus, rašytoja Danutė Brazytė-Bindokienė. Korektūras skaitė: Juozas Masilionis, Vladas Civinskas (†1987), Vytenis Statkus. Žemėlapius paruošė: Albinas Karnius, Rimantas A. Žemaitaitis, Vitalius Matulaitis. Vertimus atliko: Nijolė Gražulienė, Gražutė Šlapelytė-Sirutienė, J. Dainauskas, Rūta Kviklytė-Kulikauskienė. Kiti artimi autoriaus bendradarbiai: kun. dr. Viktoras Rimšelis, MIC, Juozas Kreivėnas (†1987), prel. Jonas Kučingis, kun. Vaclovas Martinkus, vysk. Vincentas Brizgys, vysk. Antanas Deksnys, kun. Viktoras Dabušis, Vincas Lukas, Liudas Kairys, kun. Jonas Duoba, MIC, kun. Feliksas Gureckas (†1977). Okup. Lietuvoje gyvenantieji bendradarbiai neminimi.

Skolintas nuotraukas perfotografavo ir kitus foto darbus atliko fotografai: Daumantas Čibas (†1982), Jonas Tamulaitis, Pranas Gasparonis, Povilas Norvilas, Juozas Mažeika. Įvairias kopijas iš knygų bei rankraščių atlikti padėjo Lietuvių Fondo reikalų vedėja Alė Steponavičienė.

Istorikas kun. Rapolas Krasauskas maloniai leido pasinaudoti jo surinkta ir LE paskelbta medžiaga apie Lietuvos bažnyčias, parūpino vysk. K. Paltaroko „Panevėžio vyskupijos" rankraščio kopiją. Vilnietė Veronika Maminskaitė-Kulbokienė pateikė kai kurių Vilniaus arkiv. bažnyčių aprašymus ir daugelį nuotraukų. Visi aukščiau išvardintieji redakcijos nariai ir kiti bendradarbiai, kaip ir pats knygos autorius, dirbo neatlyginami.

Jaučiu pareigą padėkoti ir spaudos darbuotojams, kurie išeivijos periodikoje pateikė „Lietuvos bažnyčių" tomų recenzijas, kritiškas pastabas. Štai jų eilė: Jurgis Gliauda, kun. Pranas Garšva, Kazys Bradūnas, dr. Juozas Girnius, Alė Rūta, Bronius Nainys, Vladas Būtėnas, Antanas Juodvalkis, dr. Vanda Daugirdaitė-Sruogienė, Pranas Naujokaitis, Vacys Kavaliūnas, J. Budrys, Česlovas Grincevičius, Juozas Toliušis, Vincas Trumpa, A. V. Dundzila, Česlovas Senkevičius, Rūta Jautokienė, kun. Gediminas Kijauskas, S.J., kun. Petras Daugintis, S.J., kun. dr. Paulius Rabikauskas, S.J., Balys Gražulis, Edvardas Šulaitis, kun. dr. Pranas Dauknys, Bronius Straukas, Bronius Jurgelionis, Genovaitė Kazokienė, A. Kalnius, kun. Juozas Vaškas, M.I.C. ir keletas kitų, pasirašiusių slapyvardėmis ar inicialais. Jų rašinius bei recenzijas apie L.Bž. knygas mielai spausdino šie išeivijos laikraščiai bei žurnalai: Draugas, Draugo kultūrinis priedas, Dirva, Pasaulio lietuvis, Tėviškės žiburiai, Nepriklausoma Lietuva, Lietuvių dienos, Ateitis, Mūsų vytis, Skautų aidas, Europos lietuvis, Technikos žodis, Tėviškės aidai, Mūsų pastogė, Adelaidės lietuvių žinios, Lituanus, Bridges, Mūsų žinios, Varpas, Vienybė, Laivas, Sandara, Laiškai lietuviams, Akiračiai, Šaltinis.

Okup. Lietuvos gyventojams informacijas apie „Lietuvos bažnyčių" pasirodymą ir jų turinį teikė šios radijo stotys: „Amerikos balsas" (Alfonsas Petrutis, Romas Sakadolskis, Vladas Būtėnas, Leonas Narbutis), „Laisvės" ir „Laisvosios Europos" radijas (Kajetonas Čeginskas, Bronys Raila, Eglė Juodvalkytė), Vatikano radijas (kun. dr. Vytautas Kazlauskas). Informavo ir išeivių lietuvių radijo valandėlės, ypač Čikagoje „Margutis".

Greta autoriaus didžiausią „Lietuvos bažnyčių" knygų išleidimo ir žymia dalimi reikalingų lėšų telkimo darbą atliko dail. Petras Aleksa. Jis peržiūrėjo kiekvieno tomo rankraščius, organizavo teksto surinkimą, paruošė (sulaužė) puslapius, derino nuotraukas, paruošdamas ofseto spaudai. Jo vedama Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla vykdė ir kiekvieno tomo platinimą bei ekspediciją. Atskaitomybės reikalus tvarkė Aldona Veselkienė. Visiems bendradarbiams bei talkininkams nuoširdžiai dėkoju.

Nors „Lietuvos bažnyčių" knygų paruošimo ir išleidimo darbo neparėmė išeivijos lietuviškieji veiksniai, Religinę Šalpą įskaitant, nors labai šalta šiam darbui buvo Amerikos lietuvių parapijų pasiturinčių klebonų dauguma, Kunigų vienybė, bet leidykla susilaukė finansinės pagalbos iš Lietuvių Fondo, iš mažiau pasiturinčių dvasininkų ir ypač iš daugelio kitų geros valios lietuvių. (Jų sąrašai yra atspausdinti kiekvienam tome).

Autorius taip pat džiaugiasi, kad jo darbą įvertino ir Šv. Tėvas Jonas Paulius II, 1984 m. apdovanodamas jį Vatikano žymeniu „Pro Ecclesia et Pontifice". O JAV Lietuvių bendruomenės Kultūros taryba jam paskyrė 3000 dol. premiją, kaip už geriausią mokslinį veikalą, išleistą 1985 metais.

Baigdamas noriu padėkoti ir savo šeimos nariams. Rašydamas L.Bž. tomus, per visą dešimtmetį atėmiau iš savo žmonos Bronės, dukterų Rūtos, Ramunės, Danguolės ir žentų — Edmundo Kulikausko, Vinco Luko nemaža laiko, kuris galėjo būti panaudotas namų bei šeimos reikalams. Džiaugiuosi, kad jie mano pastangoms pritarė ir rėmė ne tik talka, bet ir piniginėmis aukomis, tuo palengvindami darbą.

Kaip anksčiau rašiau, „Lietuvos bažnyčių" knygos gal ir nėra tobulos, bet tikiuosi, kad ir tokios galės būti naudingos visiems, kurie domisi mūsų praeitimi. Visą šį darbą skiriu Viešpaties garbei ir tėvynės Lietuvos bei jos žmonių labui.

Čikaga, 1987 m. pabaiga

LEIDĖJO ŽODIS

Šiuo tomu baigiame leisti Broniaus Kviklio istorinį veikalą LIETUVOS BAŽNYČIOS. Išeivijos sąlygomis tai buvo didelis darbas, kurį įveikėme ir pareigingai atlikome.

Leidyklos vardu labiausiai dėkoju autoriui už jo rūpestį ir visokeriopą pagalbą leidžiant šį veikalą. Dėkoju rėmėjams, aukotojams, prenumeratoriams ir visiems talkininkams, kurie prisidėjo prie šio bendro darbo.

Petras Aleksa
Amerikos Lietuvių Bibliotekos Leidyklos vedėjas

VI TOMO TURINYS

Paskutinį „Lietuvos bažnyčių" tomą — Kaišiadorių vyskupiją išleidžiant 6

CHURCHES OF LITHUANIA: Diocese of Kaišiadorys—**Introduction** 8

Kaišiadorių vyskupijos schematinis **žemėlapis** 10

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJA **11**
- Naujosios vyskupijos įkūrimas 13
- Vyskupijos ribos, dekanatai 17
- Vyskupijos kurija 17
- Parapijų lankymas 19
- Religinė ir visuomeninė veikla 21
- Kongresai, suvažiavimai 22
- Atlietuvėjimas 24
- Rusai kolonistai 28

SUTEMŲ METAIS 29
- Pirmosios bolševikų okupacijos metu 29
- Vokiečių nacių okupacija 30
- Antroji sovietinė okupacija 33
- Vyskupija be vyskupo 33

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS VYSKUPAI IR VALDYTOJAI 37
- Vyskupas Juozapas Kukta 37
- Vyskupas Teofilius Matulionis 40
- Gen. vikaras ir valdytojas prel. J. Matulaitis-Labukas 48
- Valdytojas kan. Juozapas Stankevičius 50
- Valdytojas kan. Juozapas Meidus 50
- Valdytojas kan. Povilas Bakšys 51
- Valdytojas kan. Juozapas Andrikonis 52
- Vyskupas Vincentas Sladkevičius 53
- Vyskupijos administracija 56

RYŠKIEJI VYSKUPIJOS DVASININKAI 58
- Kun. dr. Juozas Bakšys 58
- Prel. Teodoras Brazys 60
- Kan. Stasys Kiškis 61
- Kun. Vladas Mironas 63
- Kun. Leonas Petkelis 66
- Kun. dr. Jonas Steponavičius 67
- Kun. Nikodemas Švogžlys-Milžinas 68

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS DVASININKŲ MARTIROLOGIJA 73
- Lenkų nužudyti lietuviai kunigai 73
- Kun. Lajauską prisiminus 75

Lenkų kalinti lietuviai kunigai 75
1941 m. bolševikų nužudyti kunigai 77
Bolševikų kalėjimuose nukankinti kunigai 78
Vokiečių nacių nužudyti kunigai 79
Kunigai, grįžę iš lagerių su palaužta sveikata ir mirę 80
Dvasininkai, kalėję kalėjimuose bei lageriuose, ištremti 83
Kaišiadoriškis kunigas koncentracijos stovykloje 88

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJA: BAŽNYČIOS IR KOPLYČIOS 91

Kaišiadorys (katedra) 92
Akmuo 101
Alytus I 105
Alovė 110
Aukštadvaris 113
Babriškės 119
Bagaslaviškis 121
Beižionys 124
Bijutiškis 126
Birštonas 129
Butrimonys 135
Čiobiškis 138
Darsūniškis 143
Daugai 148
Dubingiai 153
Dusmenys 159
Gegužinė 161
Gelvonai 165
Giedraičiai 170
Inturkė 178
Jieznas 182
Joniškis 188
Kalviai 192
Kazokiškės 197
Kernavė 202
Kiaukliai 218
Kietaviškės 224
Kirdeikiai 228
Krikštėnai 233
Krivonys 234
Kruonis 236
Kuktiškės 241
Labanoras 244
Merkinė 249
Molėtai 261
Musninkai 267
Nedzingė (Nedingė) 271
Nemajūnai 275
Nemunaitis 279
Onuškis 284
Palomenė 289
Paparčiai 291
Perloja 295
Pivašiūnai 302
Punia 309
Pusnė 314
Ryliškiai 316
Rudesa 320
Saldutiškis 322
Semeliškės 327
Skudutiškis 335
Stakliškės 338
Stirniai 343
Strėvininkai 345
Suginčiai 347
Šešuolėliai 350
Šešuoliai 352
Širvintos 356
Užuguostis 363
Varėna I 366
Videniškiai 370
Viesos 375
Vievis 375
Vilūnai 381
Vytautava 382
Zibalai 383
Žasliai 385
Želva 396
Žiežmariai 398
Žilinai 406

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS DEKANATAI, PARAPIJOS IR KUNIGAI LIETUVOJE 1987.1.1 409

KAIŠIADORIŠKIAI KUNIGAI IŠEIVIJOJE 415

BIBLIOGRAFIJA 424

Lietuvos vyskupijų 1926 metų schema—**žemėlapis** 429

LIETUVOS BAŽNYČIŲ I — VI TOMŲ PAPILDYMAI, PATIKSLINIMAI, KLAIDŲ ATITAISYMAI ŽODYNĖLIAI, VARDYNAI

LIETUVOS BAŽNYČIŲ I — VI TOMŲ PAPILDYMAI, PATIKSLINIMAI, KLAIDŲ ATITAISYMAI ŽODYNĖLIAI, VARDYNAI 431

Santrumpos 432

I TOMAS — ŽEMAIČIŲ-TELŠIŲ VYSKUPIJA 433

Žemaičių vyskupijos vyskupai 433

Vyskupo Pr. Karevičiaus pokalbiai su vokiečių karo vadais 1916 m. 435

Telšių vyskupai 437

Telšių vyskupijos administracija nuo 1982 m. 438

Akmenė 440
Alsėdžiai 440
Balsiai 441
Batakiai (Teodorava) 441
Darbėnai 442
Gargždai 443
Gaurė 443
Ylakiai 444
Kalnalis 444
Kartena 444
Kęstaičiai 445
Klaipėda 447
Kretinga 449
Kuršėnai 450
Latveliai-Žarėnai 450
Luokė 451
Micaičiai 453
Mosėdis 454
Pagėgiai 454
Pajūralis 454
Plateliai 454
Skaudvilė 455
Skuodas 455
Šateikiai 456
Šaukėnai 456
Šilalė 457
Švėkšna 457
Telšiai 458
Teodoravos koplyčia (ž. Batakiai)
Tirkšliai 459
Tryškiai 459
Tverai 459
Vaitimėnai 460
Varniai 460
Veiviržėnai 461
Viekšniai 461
Vytogala 462
Žemaičių Kalvarija 462
Panų kalnas 462
Žlibinai 464
Žvingiai 464

Pastebėtų klaidų atitaisymas 465

Žinios apie Telšių vyskupijos kunigus 467

II TOMAS — SEINŲ-VILKAVIŠKIO VYSKUPIJA 475

Vysk. Ignotas Čiževskis 475

Vilkaviškio vyskupijos administracija 1987 m. 475

Aleksotas 476
Aukštoji Panemunė 477
Gelgaudiškis 477
Gerdašiai 478
Išlaužas 478
Kampiškiai — Šlienava 479
Krokialaukis 480
Lazdijai 480
Marijampolė 481
Miroslavas 483
Paveisininkai 483
Plokščiai 483
Prienai 483
Sintautai 484
Šlavantai 485
Vilkaviškis 485
Žalioji 485

Lietuvių kalba Seinų katedroje 486

Pietinės Sūduvos bažnyčios: 486
Punskas 487
Vidugiriai 489
Žagariai 490

Pastebėtų klaidų atitaisymas 491

Žinios apie Vilkaviškio vyskupijos kunigus 494

III TOMAS — KAUNO ARKIVYSKUPIJA 503
Pasikeitimai administracijoje po 1982 m. 503
Arkivyskupijos administracija 1987 m. 506

Kauno miesto bažnyčios 506
Baisiogala 509
Butkiškė 510
Grinkiškis 510
Gudžiūnai 511
Kalnujai 511
Kryžių kalnas Jurgaičiuose 512
Labūnava 513
Paberžė 513
Panoteriai 513
Pašilė 513
Pociūnėliai 514
Sližiai 514
Šiluva 514
Šventybrastis 516
Ugioniai 516
Ukmergė 517
Veprių Kalvarijos 517
Vilkija 517
Žaiginys 518
Žemaitkiemis 519

Pastebėtų klaidų atitaisymas 520

Žinios apie Kauno arkivyskupijos kunigus 522

IV TOMAS — PANEVĖŽIO VYSKUPIJA 529
Vyskupijos administracija 1987 m. 529

Andrioniškis 530
Anykščiai 530
Daugailiai 531
Karsakiškis 532
Klovainiai 532
Kupiškis 532
Palėvenė 533
Papilys 533
Rozalimas 533
Salakas 534
Sudeikiai 534
Šeduva 535
Šilai 535
Truskava 535
Utena 536
Užpaliai 536
Vadaktėliai 537
Vaškai 537

Pastebėtų klaidų atitaisymas 538

Žinios apie Panevėžio vyskupijos kunigus 539

V TOMAS, I ir II dalis — VILNIAUS ARKIVYSKUPIJA **545**

Arkivyskupijos administracija 1987 m. 545
Vilniaus katedra 545
Sunaikintos bažnyčios 547

Buivydžiai 551

Pastebėtų klaidų atitaisymas, patikslinimas, papildymas 552

Žinios apie Vilniaus arkivyskupijos kunigus 553

VI TOMAS —KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJA 556

Žinios apie Lietuvoje mirusius kunigus 556

BENDROJI DALIS **557**

Statistinės žinios apie Lietuvos bažnyčias ir kunigus 1986.XII.15 557
Religinių terminų žodynėlis 558
Architektūrinių terminų paaiškinimas 565
Vietovardžių rodyklė 569
Asmenvardžių rodyklė 574
Šios knygos rėmėjai, mecenatai, prenumeratoriai 595
Autoriaus užbaigos žodis 600
„Lietuvos bažnyčių" knygų leidėjo žodis 603

VI TOMO TURINYS 604

Errata — Churches of Lithuania

LIETUVOS BAŽNYČIŲ VI, V-II d., IV tomuose

pastebėtos klaidos ir patikslinimai

Psl.	Skiltis, eilutė	Išspausdinta	Turi būti
		VI tomas	
36	Parašas po kliše	Tarpdiocezinėje	Tarpdiecezinėje
82	Parašas po kliše	Sužiedelis	Sužiedėlis
139	Parašas po kliše	Kolupailos. . .	1953 m. nuotr. iš E. Budreikos knygos „Archit. L. Stuoka-Gucevičius"
187	I, 14 iš v.	250 gyv.	2500 gyv.
216	Parašas, apačioje		Pp: J. Gimbuto 1937 m. nuotr.
227	Parašas po kliše	Sabališkių. . .	Pp: Vyt. Augustino 1938 m. nuotr.
241	Parašas po kliše	St. Urbonaitės	St. Urbanaitės
243	Parašas apačioje	Urbono. . .Urbonaitės	Urbano. . . Urbanaitės
325	Parašas apačioje	Kun. J. Breivė	kun. J. Breiva
335	I, 3 iš v.	xvz	422 psl.
361	Parašas po kliše	pės.	pėst.
438	I, 14 iš ap. ir toliau	vikaravo. . .	Darbo vietos: vikaravo Plungėje, Klaipėdoje (ėjo ir klebono pareigas), klebonavo Žygaičiuose, Salantuose, Lauksodoje, Akmenėje
438	I, 6-5 iš ap.	Kauno arkikatedroje	Kauno Švč. Trejybės bažnyčioje
438	I, 4 iš ap.	Konsekratoriai	Pp: vysk. J. Steponavičius
438	II, 7-6 iš ap.	Kauno katedros	Telšių katedroje
439	II, 12 iš v.	Prielgauskas	Prialgauskas
439	II, 2 iš ap.	Palšinskas	Pačinskas
439	II, 10 iš ap.	Bern. Talaušis	Bern. Talaišis
497	I, 8 iš v.	atnaujimo	atnaujino
497	II, 29 iš v.	kunigų	kunigu
553	II, 14 iš ap.	kunigų).	kunigų").
578	III, 12 iš ap.	Gelgaudas	Gedgaudas
586	II, 30 iš ap.	Palšinskas	Pačinskas
591	III, 3 iš ap.	Talaušis	Talaišis
		V t. II knyga	
315	II, parašas po kliše	1912	1812
		IV tomas	

173 Gulbinėnų bažnyčios aprašymą parapijos klebonas kun. Antanas Valančiūnas prašo papildyti ta prasme, kad bažnyčią 1948 m. pastatęs jis, vysk. K. Paltaroko įsakymu, patarimu ir pagalba.